G

Incunable 215 (A. 1566)

A. f. 47.

Lepida Lactantij Firmiani

opera accurate græco adiuncto caſtigata: Eiuſ-
dem Nephythomon: Carmina de Phœ
nice. & Chriſti Reſurrectione. Io.
Chry. de Euchariſtia ſermo
Lau. Val. ſermo. Phil. ad
theo. adhortatio.

Venundātur Pariſius in
vico ſancti Iacobi ſub interſignio Lilij aurei.

¶Egidius Maſerienſis ad ſpectate Indolis adoleſcentes Ioannem Poncet & Iacobum Maſerienſem.

CVm tanta Ingenui adoleſcentes hoc teſtante Lactantio vis veritatis cenſeatur: vt q̄uis tenebris & quidē palpabilibus humanū circūcinctū aliquādo videatur ingenium diuine tamen aliquid elucētie ſpiritualibus ſe ingerēs luminibus qui non videre poſſit vita fungi cōſtat neminē. verūtamen cu; de ea perfectam haberi noticiam non niſi ſummo cum labore apud vnum queq; cōpertū habeatur magnopere vellem vt queadmodum huius optaretis fieri veritatis pticipes ſic & laboris. Non enim apud vos obſcurum credo quot & q̄ta ſint poetices figmēta aliquid tamē aliud q̄ littera docere videatur archani ſapientia quod animus noſter litterali ſenſu demulſus ignorās inexplicabili laqueo irretitur Quo fit vt cū multa callere videamur omniū pene rerū expertes habeamur Preſtaret mediuſſidius poetici figmēti queq; expertē religioni adherere q̄ in eo expertū penituſq; intricatū aſſiduo perſiſtentem futiliter tempus exigere: & quid per iouē: iunonē cęteraq; antique ſuperſtitionis numina ſignificetur ignorare quorū & infamē ortū ignominioſu; viuendi modū: nephandūq; tandē exitū (ſi hunc lectitaueritis librum) agnoſcere habebitis. Profundiſſimos tamē egyptiorū vatū tracones: homericoſque hoīm ingenia ad triarios ferme deducta ſpiritus leuātes Vergilianaq; opera nō minus diuinitatis q̄ humanitatis eructantia labirintheū que phocaici honoris inuētum: & meracas pharſalici pectoris ſentētias incuſare nō auſim. quid enim horū orationibus luculentius quid profundius q̄d deniq; ſi recte explicentur verius ſanctiuſq;? Quid exinde eruditiſſimi teſteq; hieronymo ſāctiſſimi tragedi ſenece generalibus dictis obliuioneq; indignis grauius. huius carmina vſq; adeo interſa corrupta adeoq; claudicātia nonnulli teſtātur vt tam inſigne opus ab ipſis tamen forte dilaceratū auditu abſurdū iudicetur. Non igitur omnino poeſis poſponenda q̄uis obſcura. quid enim de dialectices argutijs dicerent cuius beatus hieronymus ita meminit. Illi in vanitate ſenſus & obſcuritate mentis ambulāt q̄ i dialectica arte diebus & noctibus torquentur. Sed de his hactenus illud ſiquidem e via ad ſentes deducere queq; poſſet: vix tamē illud ſilentio pretermittere poſſem ob aliquorū opiniones qui precedentiū fimbrias dauidi regalis clamidis ora; preſcindenti ſimiles libarunt. huc igitur veſtras cōuertite mētes & quid ſibi poeſis velit ſedulo reuoluite non enim ſat eſt cōpertū habere orpheū primis cithare cātibus euridicē repetijſſe & orpheū corporis euridicē aīe: cātus p̄cū ſimbolū ignorare. Ipſa nāq; poeſis vt iam dictū eſt archani aliquid ſemper cōtinet quod ſi quādo intonuerit proculdubio nō pauca ſcire dicemini

ſin ſecus cōtigerit quid ſubſequeretur tandē res ipſa indicabit. Quid eneam duce venere troianū euaſiſſe incendiū & parim duce venere non emerſiſſe dicemus:niſi(vt in quęſtionibus camaldulenſibus criſtophori videre eſt)duo amoris genera intellexerimus. aut igitur illius poeſis flores pedetentim e latebris excerptos educere aut penitus denſiſſimis ſentibus ferreis ve obicibus illius horti tot cōmēta ꝓducentis aditus obſerare morali ſenſu poſthabito operepꝛcium duco Quid autem emolumēti aſſequi poteſt qui herbā cuius vires ignorauerit aut ad q̄ cōferet medicamina heſitauerit colligens vt ſardoniaꝫ imprudens comederit:aut vt roſam pedibꝰ cōculcauerit. Quis ſimiliter le fructū peperiſſe cū tot tātiſqꝫ poetici figmēti caliginibus neſcia ratione aſſeuerabit? Si quiſpiā igitur philoſophorū errata:poetarum inuenta:futileſqꝫ diuerſarum ſectarum argutiolas earumqꝫ rerum veritatē cuius lux noſtris ingerit oculis agnoſcere in aīo habuerit hūc legat qui ſi aliquid veſtris humeris imparia vt pote gręcorum ſcripta acutiſſima ſtoicorū:epicureorumqꝫ erotemata abditoſqꝫ theologorū ſermonum exitus in mediū attulerit ne toto erretis celo a via decliare aut quo ad veſtra cimba firmioribus annectatur cōpaginibus tantis obiecta vadis præſtolemini veſtras ſiquidē alas in tam exigui ingenij nido extendere parū prodeſſet Nam ne ſatis quidaꝫ ſutor(vt aiūt) vltra crepidam ingenii capacitatem extollens cautus cenſetur Cum quam quiſqꝫ artem nouerit in hac potiſſimuꝫ ſe exercerę debeat Valete & memores eſtote iterum valete.

Eiuſdem ad diſcipulos in libri commendationem.

Dorica meonidum fera iactitet arma poeſis:
　Surgat neritij maxima doxa ducis:
Muſa gradiuicolas ſublimet ad aſtra maronis:
　Fraterna ogigius ſuſcitet arma furor:
Ciuica ceſareus vates inſignia paſſim
　Conſerat:& ſignet pectora foſſa paris:
Nugigeraſqꝫ agris ſternas diodore loquelas.
　Huic tamen auſonide roſtra priora ferent:
Aſperet e donum matrem mantina iuuentus:
　Ac amathunteam cipros amica deam:
Spargat iolchiacos atrax regina liquores:
　Et megare muros calchica dona colant:
Theologa eſt vario dignata toreumate virtus
　Letabunda iſtum tollet ad aſtra ducem:
Falſaqꝫ vaniloquum contundet dicta ſophorum
　Hoc duce:& ethere ſedis obibit iter.

Eiuſdem ad bonę indolis aduleſcentem Guillermum Baterel Ode tricolos tetraſtrophos primis duobus carminibus alcaicis tertio archilochio hipercatalectico & quarto pindarico conſtans.

Lętare quęſo veridici puer
Carpſiſſe vatis dogmata:quę fidem
Iam firmiorem ſeminata
Celitus efficiunt refluxam

Abhorret audax catholicus deum
Numen vafrorum:poſteritas iouis
Effudit olim quis precatus.
Vana ſuperſticio tepeſcit.

Dodona linquit falſa iouis ſacra:
Iuno micenis pulſa ſamon ſuam
O mittit:archas vel liceum:
Tybur & berculeos furores

Noteſcit ergo ſedis olimpicę
Lampas per omnes fulgida tramites:
Luceſcet autem maior huius
Luminis aſſiduo decore

Mentem repleto luminibus nouis
Quis cedit omnis noctis opacitas:
Lumen remittunt aſtra celi
Haud ſecus ac oriente phebo.

τελοσ.

Index rerum

iſtis in libris contentarum ſecundū litterarum ſeriem.

¶ Ad liberalitateꝫ incitatio. cxviij
Adonis puer ab apro ceſus fo. xvii.
Aduētus liberātis iuſtos e medijs antichriſti manibus. folio. cxl.
Aeſculapius hippoliti ſuſcitator a ioue fulminatus incertis parentibꝰ ortus a chirone medicinam didicit folio. ix.
Aegiocus quare iupiter ſit. fol. xxi.
Aegeria nimpha folio. xxij.
Affectus hominum folio. cxxii.
Agere penitentiā quid folio. cxxi.
Alcibiades hoſtis patrie folio. lx.
Ambrachiotes platoni credens ſe in ignem precipitem dedit. fol. lix.
An vnius dei nutu aut multorum mundus regatur. folio. ij.
Anaxagore de deo dictum. folio. v
Antiſtenes multos aſſerens populares deos. folio. v.
Angeloruꝫ coinquinatio & duo demonum genera. folio. xli.
Antipodes ideo ficti ꝙ mundus putetur rotundus fol. lxiij.
Anacharſis ſcytha philoſophus folio. lxiij.
Antichriſti crudelitas futura. folio. cxlvi.
Antichriſti exitus. folio. cxlvij.
Anaxagoras depoſitum hoſtibus negauit folio. ccxiiij
Anaxarci temeritas. fol. ccxv.
Apollinis deum ſine matre aſſerentis & Mercurij ſine patre & matre eūdeꝫ dicentis Carmina. folio. vij.
Apollinis de demonibus ſententia folio. vii.
Apollo & neptunus menium troię conditores folio. ix.
Aphricani error. fo. xvii
Apollinis mileſij de deo conſule reſponſio. fol. lxxv.
Apollo mileſius de iudeorum relligione conſultus. folio. clxvi
Archeſile error. folio. xlvij
Archimenides ſiculus folio. xxix.
Ariſtippi laidis amatoris ad ceteros amantes reſponſio. folio. lv.
Ariſtotelis error circa mundi eternitatem fo. cxxxiii.
Ariſtoxenus animas eſſe negans. folio. cxliii
Ariſtoteles hermiam loco excedere fecit folio. cxliii
Ariſtoteles adulator. fo. cxlii
Ariſtippus dionyſij canis. f. eodem
Aſtrorum motus non voluntarius ſed neceſſariꝰ folio. xxij.
Aſcēſio domini in cęlum fo. lxxxiij
ασισταταρ. i. inconſtans & īſtabile quod philoſophie genus. xlviij.
Aſclepidis dictū de prouidētia dei folio. cxxxvij.
Auentinus mons vnde dictus. folio. xii.
Aurium voluptas. fo. cxxviij.

¶ De littera. B.

Baptiſmus Chriſti & quare baptiſatus eſt folio. lxxvii.
Bithinie duorum philoſophorum vitam degentium vanitas. folio. xcij.
Bonum ſine malo in hac vita non ē folio. cxxiij.

Bonorū tortores a tortoribus torq buntur. folio.cix
Boni & mali philoſophi ignari.folio. cxiiij.
Butis & venetis filius erix. fo.xvii.

¶De littera C

Craſſus & creſus diuites. fo. cxxii.
Cato ſocratice vanitatis emulus folio. lix.
Cauſa incarnationis chriſti folio. lxxiij.
Carnis immortalitas poſt reſurrectionem fol.cxlviij
Carthaginenſium in procerum filios inhumanitas. folio.xx.
Cannenſis ſtragis cauſa fo.xliij.
Caius verres ſiciliȩ depopulatur & deorum contempror. folio.xxviij.
Ceca dea herculi boum furtum iudicans. folio.xx.
Cleantis & anaximenis ara ſūmu3 deum aſſerentium opinio. folio.v.
Cereris carthinenſis & æthnenſis templa. fol.xxviij
Chriſtianorum equitas a philoſophis ignorata. folio.cij.
Ciceronis de anima error.folio.lix
Critias tyrannorum crudeliſſimus folio. lx.
Χριστον grȩci vocant vnctu3: quē hebraici meſſiam. folio.lxxi.
Chriſtus his natus eternaliter ſcilicet & ſpiritualiter folio.lxx.
Circenſes ludi folio. cxxviiii
Circenſes ludi neptuno atribuuntur. fo.eodem.
Chriſti miracula fol.lxxvii
Chriſti paſſio folio.lxxx.
Circe dicta eſt deindȩ marica.xxi.
Citheron quare ita dicitur fo.xxij.
Ciceronis dicti philoſophiam vitiorum expultricem aſſerentis inpugnatio folio. liij.
Cinicorum in propatulo cum coniugibus coitio. folio. lvi.
Ciceronis aliorumq; qui ſapientiores iudicantur error folio.xxvi
Ciceronis in libro de deorum natura error. fol.xxxvii.
Contra epicurum & ſtoicos iram in deo non eſſe aſſerentes folio. cliij.& clx.
Cloris a zephiro amata quid eſt folio. .xvij.
Cloacine effigies folio.xix.
Cotte confutatio qui ponebat animam ineffectam fo.xxxij
Cupiditas omnium malorum fons folio. xcv.
Cur deus fecit hominem. folio. clxi.
Cunina dea quȩ cunis prȩeſt & faſcinum ſubmouet. fo.xx.
Cupido deorum victor. folio.ix.
Cur malis angelis aliquando creditur. folio.xlij.
Cur deus genus humanum illudi patitur. fo.xliij
Cupido iouis & veneris filius.folio xvij.

¶De littera.D.

Dauid. fol.lxxiij
Danielis prophetia . folio. lxxxiii.
Deus teſte plutone eſt inextimabilis eſt fo.viij . Demones vñ fol.xli.
Demonarches triſmȩgiſtus. fo

lio. eodem
Deus in aduerſis plus colitur q̃ i pſperis. fo. xxiij
Deucalion genus humanum reparauit & quid illud ſignificet. folio. xxxvi.
Deorum infelicium erumne folio xvi.
Deorum dearumq; nominum cõmutatio. fo.xx.
De immortalitate anime folio cxxxix.
Dei potentia. fo.cxlviii.
Democriti error & aliorum complurium fo.cxxxix.
De vnitate trinitaris quæſtio. folio. xxx.
Deus electos ſuos tradita ipiſ potestare vexari ſinit. fo.cviij.
Deum noſcere & ſolum colere religionis caput eſt. cxvi.
De membris nota. fo.clxxiij.
Democritus letho caput obuium obtulit. folio. lix.
Democrit⁹ agros ſuos publica fieri paſcua iuſſit. folio.lxiij
Democritus ſe ipſum cecauit. folio. ccxi.
Diuina diſpoſitiõe animalia nata fo. xxxviii
Dioniſius ſiracuſanus deorum cõtemptor folio.xxvi.
Diaboli circa tactus voluntatem aſtus cxxix.
Differentia doni & ſacrificij diuini fo. cxxxij.
Diſcipulorum chriſti per varias orbis partes diuiſio. fo lxxxiij.
Diagoras athenis nullum deũ eẽ aſſerens idcirco atheus ab α dictione priuatiua & θεος deus: quaſi ſine deo. folio.clviij.
Differentia creationis hominis & aliorum animalium ſecundũ corpus folio clxxi
Dictum terentianum. fol.lix.
Duorum philoſophię archite generum quaſi ciuile bellum folio xvi
Duplex inſipientium circa cultus exhibitionem peccatum folio xxx.
Due virtutis & vitiorũ vię folio cxi.
Duę vitę humane fo. clxxxij.
Duo iuſticie officia eodem.

De littera E.

Edes veneri conſecrantur. folio xix.
Egregium Saluſtij dictum folio xxxix
Egiptius annus menſis eſt. folio eodem.
Eliſij campi ad quos perduci virtute prediti credũtur & tartara ad quę impij folio. cxij.
Empedocles in ignẽ ethnę ſe precipitem dedit. folio lix.
Epicuri doctrina folio lvij.
Epicurus vere de mundi principio & fine iudicans fo. cxxxiij
Epicurus leuſipi fonte coinquinatus folio.clviij.
Epicurei hominem ex athomis factum dicentes. clxxi.
Equitatis diffinitio folio.ci.
Frichthonius vulcani filius quare ita dicitur. fo. xvii.

Eſaias a iudeis ſerra diuiſus. fo=
lio fo.lxxxiiij.
Euclides megarenſis philoſophus
folio lii.
Euhemerus celum Iouis auum in
oceania mortuum ait & in oppi=
do aularia ſepultum. fo
lio xij.
Euphorbius rediuiuꝰ mentitus.fo
lio. lix.
Euripidis dictum. folio .cij
Euphorbius in pithagoram fo=
lio. cl.
Ex celo & terra anima eſt. fo=
lio fo.xxxviii.
Exhortatio ad relligionis ſapien=
tię ſuſceptionem. folio. cli

De littera
F.

Fauta ſcortum herculis a romanis
culta. fo.xvij.
Fauta & fatua mulieribus fata ca=
nens & faunus viris. folio. xxij
Finis huius mundi non niſi roma
deſtructa contigere poteſt. fo
lio cli.
Flora dea quomodo a Romãis pri
us colebatur. fo=
lio. xvii.
Finis mundi folio.cxliiij
Fictos deos cicero redarguit. fo
lio xvi.
Fides magna iuſticie pars eſt fo
lio clxxxiiij.
Fideliſſimum vnius ſibile dictum
de idolatria. fo. xv.
Fortunam philoſophi deum & de
am mentiuntur. fo.lxv.
Fortunę Cicero victor. fo=
lio. eodem.
Fortune diffinitio. fo.lxvi.
Fortunę ſimulachrum factum. fo=
lio eodem
Forma laudandi deum fo=
lio. cxxxii.
Fortitudo corporalis homines ad
celum non euehit. folio.xvij.
Fornax dea apud romanos fo=
lio xx
Futile lucretij argumentum fo=
lio. cxli.
Furius bibaculus potius furioſus
vocandus quem tamen valerius
maximus in libro de relligione ob
ſeruata laudandum aſſerit fo=
lio. xxi
Futinus deus turpis habitus. fo
lio. xx.

De littera
G.

Gabina crux. folio.lxxx.
Gręci q̄ leuiſſima ſũt grauiſſima
ſemper reputarunt xvii.
Gręcię in cupidinis & amoris ima
ginibus conficiendis magnum cō=
ſilium folio.xix
Guſtus fo.cxxix.

De litrera.
H.

Helie aduentus fo.cxlvi.
Hereſeos multa genera folio xc.
Herculis ortus & geſta folio viii.
Heſiodi omnia a chao origines ha
bere aſſerentis ſententia improba
ta fo.iiij
Hemanuel quid ſignificat f.lxxiiii
Hidaſpes medorum antiquiſſimꝰ
rex a quo fluuius nomen regionis
aſſumpſit cxlvi.

Hidaſpes antiquiſſimi medorum regis de aduentu chriſti vaticiniuȝ folio cxlvi.
Hidie perfidi mors. fo.ccxiiij.
Horatij de innocente egregiuȝ dictum. folio .ciiij.
Hominis officium folio.cx.
Hoſtia humana a teucro apud cipros oblata folio.xx.
Homo ex duobus cōſtat.folio lij.
Hominis poteſtas fo.clxxxv.
Humanitas in quos exercenda eſt folio. cxviij.
Humanitas vera ī philoſophis nō fuit eodem.
Humanitas deo amabilis.clxxxv.

¶De littera I

Ieſus ſalutaris ſiue ſaluator dicitur folio.lxxiiij
Ieſus prius auſes vocatus. fo.lxxx
Ignis gehennalis & cōmunis differunt fo. cxlviij.
Impium eſt dānare priuſq̄ cognoſcat cauſa & meritum. fo.xc.
Intra pectus virtutes collocāde folio. xix.
Inferorum apertio & mortuorum reſurrectio folio.cxlviij
Innocētia mie proxima.clxxxiiij.
Ioui piſtori ara īpoſita. folio. xix.
Iouis quem romani in precationibus optimum maximum vocabāt ſcelera folio.ix
Iouis ortus folio.x.
Iouis a thetide continentia folio x.
Ioſue in principatu moiſem ſecutus eſt folio.lxx.
Iouis filius apud īferos omnes iudicaturus. folio.clix.
Ire diffinitiones fo.cliij.
Ire diuine probatio fo.clxv.
Iſidis ſacra apud egiptios. fo.xxi.
Iſrael a captiuitate.per ciruȝ liberatus fo. lxix.& lxxiij.
Iupiter athabirius labriandus laprius molion & caſſius.folio xxiij
Iuppiter in aquilam conuerſus catamitum rapuit. folio.x
Iuno moneta folio .xxx
Iuſticia quo tempore terras incolebat& quando diſparuit folio xciiij.
Iuſticię officia folio. xcv
Iuſticia exploſa ſecum veritatem traxit& quid humanis reliquit folio. xcv.
Iuſticia hominem ſequitur& quo modo. folio.xcv.
Iniuſticie obſeruatores incuſātur. folio xcvij.
Iuſticia in pietate & ī equitate cō ſiſtit. folio.ci.
Iuſtorum proprium fo. cxx
Iuſticia vbi folio eodem
Iuſti & iniuſti eaſdem ſedes poſt mortem nō incolunt. folio.lix.
Iuuenalis dictum de fortuna folio lxvi.
Iudices quot annis populum iſrael rexerunt folio lxx.
Iudei vnde dicti ſunt & nominis hebrei perditio fo.lxxiij.
Iudas chrſti traditor. folio. lxxx.

¶De littera L.

Lelij error circa ſapientiam.fo.cv
Lethe fluuius infernalis.fo. cxlix.
Liber vitis non inuentor ſed Noe folio. xl.
Liberi de indis triumphus qui ariadnes marit⁹ fuiſſe perhibetur. folio ix.

Liberalitatis ſanctiſſima ſententia folio cxx.
Libido & ſi vehemens extra thoꝝ non euagans culpa caret. cxxiij.
Λογοσ rationem & ſermonem ſignificat. folio. lxxviij.
Ligurgus fo.ccxiij
Ludi ſcenici libero attribuuntur. folio. cxxviij

De littera M.

Maius facinus eſt cuius vltio ad ſolum deum pertinet. fo.lix.
Malachias propheta fo.lxxiii
Marci.c error aſſerentis virtutem eſſe ſummum bonum. xlix.
Marci varronis laus folio. vi.
Martis cum venere coitio folio.ix.
Mecenius vxoris interfector liberatus. fo.cxcv.
Meliſſus cretenſiū rex primus dijs ſacra fecit. fo.xxiij.
Meneochus pro patria morteꝫ tulit hunc tamē ſtatius inſignis poeta meneceum creontis filium affirmat in ſua thebaide lege prefatum in decimo folio.lij.
Meretricis cuiuſdaꝫ attice magnanimitas. folio.ccxv.
Mercurius fur & nebulo lire inuētor. folio. ix.
μετανοησισ.i.reſipicentiā.cxxx
Minutij tertuliani & cipriani laudes. folio. xij.
Mira virgilij & veritati fere cōformis de deo īgenij acuties. folio. v.
Miracula in morte chriſti. lxxxij.
Miracula quedam. xxx.
Myſterivm dominice paſſionis & virtus fo.lxxxv.
Moyſes ſeptingētis fere annis bellum āntceſſit troianū. folio.xxx
Moralis philoſophia ceteris philoſophie partibus & vtilior & facilior folio xlviij.
Mors iouis folio.xl.
Mors prio & ſecunda quid.xxxix.
Mundi creationis cauſa cxxxvi.
Mundus dei prouidentia regitur. folio clviii
Mutius ſceuola & regulꝰ folio.ci.
Muta dea. folio.xx

De littera. N.

Nemo poteſt dici iure homo niſi qui ſapiens eſt. folio.lxviii.
Nemo tam prudens tamqꝫ ſapiens quin aliquando labatur. fo.cxxxi.
Nemeſis primo dicta leda .fo.xxi.
Nil maieſtatis & reuerentie idola habent. folio.xxvij
Nimia voluptatis appetentia mortis eterne cauſa. fo.lxxxii
Nota de amazonibꝰ harpijs leonis ſtrage: & ſtabuli purificatione & quidper hec ſignificetur .fol.viij.

De littera O.

Oculorū voluptas. fo.cxxviij
Oedipus duplici ſcelere notatus. folo. cxxviij.
Olfactus fo. cxix
Omnia propter hominē facta ſunt folio xxxvi.
Omnia & nihilo facta. xxxvi.
Oīm malorū fons liuor ē. eodem.
Opis in ſeptē partes diuiſio.eodē.
Origo totius ſacramenti.fo.lxxiij.
Origo anime. fo.clxxix
Orionis magnitudo.folio xxxviij.
Oſiris qui & ſarapios dicitur. xxi.
Orpheos ſnīa de deo illū dicentis πρωτογονον και φανητα. id eſt primuꝫ genitū: & illuminatorē iiij
Ouidij de deo ſententia. folio.v.

Ouidij error qui oīa a chao generata ſenſit. folio.xxxviij.

¶De littera.P.

Parce tres tribus affectibus comparande. folio.cxxvi.
Platonis error circa mundi perpetuitatem. folio.cxxxiiij.
Platonis ad naturam gratie.fol.lx.
Platonis circa matrimonium error folio. eodem.
Plato & diogenes captiui philoſophati ſunt folio.lxiiij.
Platonis emptorem cur conuicijs ī ſectetur fuerit ſeneca. folio. lxiij.
Plauti deteſtanda ſententia. cxvij.
Penitentie fructus folio.cxxx
Perſei dictum. folio.lxv.
Petri & pauli ad vrbem romanam acceſſus folio.lxxxiij.
Pietas vbi vera. folio.xcviij
Pietatis diffinitio folio.ci.
Philoctetes herculis comes fol.ix.
Philoſophie diffinitio folio.lv.
Philoſophia ex duabus rebus conſtat. folio.eodeʒ.
Philoſophorum de ſummo bono opiniones. folio.xlviij
Philoſophorum de prouidentia terminantium error folio.ij.
Philoſophie diffinitio a ſeneca folio. viij.
Prima gēs q̄ deū ignorauit .fol xl.
Priapi & veſte fabula. folio.xxi.
Priapi & aſini contentio fo.eodem
Phicne meretrix folio.ccxiij.
Pirrhus quare naufragium paſſus folio. lxxij.
Phiſicorū atq͡ academiorum diſſidium folio.xlviij.
Pithagorica littera cuiꝰ vitta hominum comparantur. folio.cxi.
Pithagoricorum animas in alia corpora migrare aſſerentium improba ſententia folio.lxviij.
Pithagoras ſeruus philoſophiā doctus. fol. lxiiij.
Pithagoras & plato indagande veritatis gratia multas orbis partes ꝑuagati ſunt. fol.lxviij.
Pithagoras primus vocatus philoſophus. folio.xlv.
Pithagore de dei diffinitione ſentētia. foli.v.
Probatio quod ex concubitu deus generari non potuerit fol.xv.
Pollites appollineʒ de anime mortalitate conſulens folio.cxliij
Promotheꝰ primꝰ ſtatuificꝰ xxxvii.
Pompei patrie libertatem defēdētis ignominioſa mors. folio.cxv.
Pronis vultibus bruta terram aſpiciunt. folio.xxiiij.
Prophete vnicūdeū aſſeruerūt.iiij.
Propria & communia corporis & anime folio.lii.
Plures deos collentium tacitas folio. viij.
Pluto ageſilaus vocatus. folio.xi.
Pluto dieſpiter ſiue orchus vocatꝰ folio. xiij.

¶De littera.Q.

Quo tempore cirus regnauit folio. lxxi.
Quare homo creatus eſt.f. cxxxvi
Quam inanis ſit deorum cultus folio. cxxxviii.
Quinq͡ ſenſus folio.cxxvi.
Quare dei filiꝰ απατωρ και αμητωρ dicitur hoc ē ſine patre & matre folio lxxvi.

Quare cũ xp̃s culpę fuerit imunis pœnã ſpõte ſubierit folio.xxxv
Quare deo hoſtijs pinguibus vino & lumine nõ opus eſt. folio.cx.
Quis vir fortis iudicandus.fo.viij
Qui primi curſus ſiderum notauerunt. folio.xl.
Que cauſa fuerit prima fingendi ſimulachra & ꝙ veriſſima dei imago homo eſt. folio.xxv.
Quare ſicilienſes ad ciceronẽ magis q̃ ad deos recurrerũt.fo.xxviij.
Qua ratione deus vltimo hominẽ creauit. folio.xxxiiij.
Quattuor elemẽtorũ diſtinctio & temporum & qualitatum. fo.xxv.
Quare terra inter tres fratres iouẽ neptunũ & plutonẽ manſit indiuiſa. folio.xxv.
Quare veſta virgo putabatur.f.xij
Quare ſaturnus dictus eſt.fol.xiij.
Qui prius vocati ſunt dei & quare folio. xiiij
Quid de deis marcus tullius cicero ſenſerit. folio.xv.
Quare inter deos Romulus aſcriptus eſt folio.eodem.
Qui populi ſanguine humano deos placare inſtituerunt. folio.xx.
Quare finguntur apes mel ioui exhibuiſſe. folio.xxiij.
Quomodo iuppiter primos honores adeptus fuerit. folio.xxiij.
Quo tempore deorum cultus cœperit. folio.xxx.
Quid ſit ſummum bonum.folio.l.
Quid eſt hominis proprium.eodẽ
Qui ꝓ patria ſe morti obtulere.lij.
Quiq; mercurij a. C.cola pontifice aſſerti & triſmegiſti de deo grecũ & quidẽ acutum dictũ.folio.vi.

¶De littera. R.

Rari philoſophiam conſequuntur folio. lxiij.
Reges poſt iudices iſrael habuit folio. lxx.
Regnorum inter iouem/neptunũ: & plutonẽ; ſortitio & huius rei veritas. folio.xi.
Religio deo homini miſericordia debetur. folio.cxvij.
Religio hominis propria eſt.f.clv.
Religio vndę dicitur. fol.lxxxviij.
Religionis & ſapientiæ cupida hominis natura. folio.li.
Recte docentes & male viuentes non vtilitatem ex philoſophia verum inane; percipiunt delectationem. folio.lvi.
Reſurrectio corporum folio . cxli.
Romani imperij ſecundu; ſenecã per ętates diſtributio. folio . clxv.
Romani imperij deſtructionẽ multa ſigna precedent folio.clxv.
Romani imperij exitus.fol. eodẽ.

¶De littera. S.

Sabinus rex (quem aiunt numam pompiliu;) falſe religionis auctor extitit. folio.xxij.
Sacra liberi ab orpheo primo celebrata. folio.xxij
Salomonis de partu virginis dictũ folio. lxxiiij.
Salomon hieroſolymę conditor folio. lxxxi.
Samos prius dicta parthenia & vnde folio.xvij.
Sanctę ciuitatis obſidio a diabolo facta. folio.cl.
Sapientia ſub ſpecie ſtultitię ocul-

tata. folio.cv.
Saturni ętas folio.xij.
Saturnus quare celi filius.fo. eodē
Saturnus vrani eiuſdē fili⁹.eodem.
Saturnus a iano receptus. fol.xiij.
Senecę de deo ſententia. folio.vij.
Senece ſtultitiam ſenum deridētis dictum. folio.xxvij.
Seneca ſtoicus Ciceroni prefertur folio. xxxiij.
Seneca ſtoicus. folio.v.
Seneca morum & viciorum publicorum acerrimus accuſator.
Senece mirabile dictum.fo.cxxxi.
Speuſippus adulter.folio. ccxiij.
Sępius viri & mulieris inuentionis cauſa. folio.viij.
Sybilla vñ dr̄ & quot fuere. fol. vi.
Si de⁹ iraſcit̄ cur hominem iraſci prohibuit. folio.clxv.
Significatio diuīe paſſionis.lxxxv.
Socrates ad ſolam ethicem ſe contulit. folio.liij.
Socratis dictum folio. lxv.
Stoicorum error circa imaginariā ſtellaruꝫ diuinitatem.folio.xxviij.
Stoicorum falſa opinio. folio. xiij.
Soli chriſtiani pietatem & equitateꝫ parere ſibi potuerunt. folio.ci.
Somnia. folio.xxxij.
Subuerſio pharaonis quid miſtice ſignat. folio.cxliiij.
Summum inter homines vinculuꝫ humanitas eſt. folio.cxviij.

¶De littera. T.

Tactus voluptas folio eodem.
Tactus voluptas in hominibus q̄ in ceteris animantibus vehementior. folio. cxxix.
Traianus imperator folio.ciiij.
Taletis mileſij opinio. folio.v.
Tales mileſius de natura prim⁹ diſputans. folio.liij.
Taletis ad creſum de deo reſpōſio folio. clxiij.
Temiſtes mulier ſola philoſophata eſt folio. lxiij.
Terminus pro deo habitus & de eo que ſemel contingit folio.xx.
Tres gradus virtutis folio.lxxij.
Tres affectus homines in quodlibet facinus trahentes folio lxxvi.
Teſtamentum vetus quare ſit vocatum. folio.lxxxij.
Tres pce hoīs vitā ordinātes.xxvij
Timon athenienſis virtutis cultor pauperum inuitator & nudorū veſtitor. folio.cxvij.
Triſmegiſti & ſibillę erithreę de filio dei ſententie. folio.lxxiij.
Triſmegiſti verba oſtendentis quomodo deus debeat coli.fol.lxxxij.

¶De littera. V.

Varię de deo philoſophorum ſententie. folio.v.
Venerationes que munera vocantur ſaturno dedicantur.fo.cxxviij.
Venus artis meretricę prima inſtitutrix. folio.xvij.
Veneri armatę edes conſecrata folio. xix.
Veritas eloquentie pręferenda & quando philoſophi ſunt habendi folio xliiij.
Veritatis agnitio oratoria profeſſione non ad virtutem ſed ad argutā maliciam deducente longe vtilior deq̧ auctoris inſtituto folio. i.
Veritatis tanta vis eſt vt nemo poſſet eſſe tam cecus qui non videat ingerētem ſe oculis diuinam clarita-

claritatem & quid poetę de vnitate diuina ſentiant. folio.iiij.
Verſus de phenice & chriſti reſurrectione. folio.cxxxvij.
Vera chriſtianorum virtus philoſophos excedentium. folio.ci.
Veritas odium (teſtante comico) parit que quoniam eſt apud criſtianos tormentis afficiuntur folio. cviij.
Veritatis diffinitio ſecundum lucillium. folio.cxiij.
Veritatis diffinitio ab Horatio folio cxiiij
Veſpaſianus imperator fo.cixciij.
Veſtę ędem bone deę & cereris viri non ingrediebantur. folio.lx.
Veſpaſianus criſti pauli & petri vltor. folio. lxxxiij.
Via veritatis ſimplex via vero erroris ſpecies eſt virtutis & ſapientię folio.cxv.
Virtutes ſunt quę aliquando a philoſophis vicia putantur.fo.lxxiiij.
Virtutem colere quid eſt folio.xix
Virtus per ſe appetenda non eſt folio. lij
Vita duplex. folio.cxl.
Vocis diffinitio. folio.clxxvij.
Voluptas animi aut corporis non eſt ſummum bonum. folio. lxviij.
Vbi maxime colebãtur dei & deæ folio. xiij.
Vbi beatitudo perfecta folio. liij.
Vbi vicia non ſunt nec virtuti locus eſt. folio.cxxiij
Vnde Iupiter & iuno dicti folio.xi
Vtrum vnius dei aut plurimũ prouidentia mundus regatur folio. clviij.

¶De littera. X.

Xenophon apud quē ſocrates diſputans dei formã non poſſe compręhendi notat. folio.clx.
Xenocrates platonis diſcipulus folio. clxxviij.
Xenophanes mathematicis ſtultiſſime credens. folio.lxij.

¶De littera. Z.

Zacharias prophetarum vltimus quo tempore cecinit. folio.lxxiij.
Zacharię prophetia & eiuſdẽ expoſitio. folio.lxxvi.
Zenonis & ſocratis auctoritatibus philoſophia de medio ſublata folio: xlv.
Zeno ſtoicorũ princeps ab archeſila obtrectatus folio.xlvij.
Zenonis dictum de virtute. xlix.
Zenonis criſipi ariſtotelis aliorũ qꝫ q̃ plurimorũ de deo opiniones folio. v.
Zeno apud prienenſes regnum affectauit. folio.ccxiij.
Zeno a dionyſio conſultus. ccxv.
Zeno λοκον opificem rerum vocat folio.lxxij.
Zeno inferos eſſe docuit. lxxxix.
Zeno ſibi mortem conſciuit. lix.

¶Laus Deo.

Guillermi Baterel Pariſienſis ad Egidium maſeneſem Parrhiſianum. Ode dicolos: diſtrophos cuius prius carmen hipponactium: trimetrum: Iambicum: catalecticū. ſecūdum vero archilochium: dimetrum: iambicum catalecticum.

Menippus in te vibret ſi linguam rapax/
Moloſſus atrox vt ferens
Ictus reflexos dente ceruis aſpero
Imbellibus non corneis
Occurrat armis. viuidus ceruus pede:
Cornu ve fluxum queritat
Preſſus canum vi. tunc ſalubri redditur
Sanus is dictamo. & rudes
Temnens latratus audit illuſos loca
Canes adire immunia.
Tu bubaleos ſic ſagax morſus premis
Edocte ſpartes carmina.

Iohannis Poncet Pariſienſis ad eundē tetraſtichon.

Que tua circeis infundent dicta venenis
Sint opitergina corda retuſa manu.
Fortunam aeolide ſeni patiantur acerbam:
Aut eriſicthonium corpore corpus alant.

Ad lectores

¶Si litterarum pro litteris appoſitio: aut a proprio in alium ſitū trāſmutatio veſtris ſe ingeſſerit oculis quæſo ne illud plus equo dilacere tis: Eſt etem̄ libros exarantium vſq; adeo tenuis elucubrantia ſæpius ignauie aut potius ignorantiæ contermina: vt quid ſibi velint dictionum proprietates & ſignificantię apud eos anceps aut penitus obſcurum habeat. Quo fit vt pro lrīs litteras: notis ignota: & dictionibus dictiones ſępenumero ſit reperire.

¶At quoniam a multiloquio præſertim arduo vix abeſſe erratū creditur id ſi quidem potius celeſte q̄ humanum eſtimatur.

B ii

L. Cœ. Lanctantij Firmiani errata Primi libri quibus ipſe deceptus ē per fratrem Antonium Raudenſem Theologum collectica & exarata.

¶ Primus error quando dicit & quidem vniuerſaliter fieri non poſſe qui omne in quod ſit aliquando eſſe cœperit. Ca. vij.
¶ Secundus error eſt quando ex pręcedenti errore credit deum ſeipſum genuiſſe & feciſſe. ibidem

In ſecundo libro errata.

¶ Primus error quando dicit angelos non ſtatim a mundi principio ad hominum tutelam eſſe decretos. Cap. xiij
¶ Secundus error dum dicit deum angelis pręcepiſſe ne terrę contagione macularentur. ibidem
¶ Tertius error dum dicit diabolum angelos paulatim ad vitia pellexiſſe. ibidem.
¶ Quartus error quando dicit angelos dei mulierum congreſſibus inquinatos & filios genuiſſe. ibidem.
¶ Quintus error quando dicit omnes animas celo creatas eē. ca. ix.
¶ Sextus quando dicit celum ſtelliferum eſſe ſupremum & eſſe ſedē ipſius conditoris & ibi ſuperos omnes habitare. ca. x.
¶ Septimus error quando dicit deum poſuiſſe ſolem & lunam in firmamento. ibidem.
¶ Octauus quando dicit animam ex dei ſubſtantia eſſe deciſam. Cap. x. & ca. xiij.
¶ Nonus quando dicit deum infinitas animas ſeu infinitam multitudinem animarum principio procreaſſe. cap. xi.
¶ Pulchra contentio inter ciceronem & lactantium de materia prima. Ille eternam eſſe dicit hic creatam nititur comprobare. Capi. x.
¶ Sequitur incidens materia de induratione cordis humani de cauſa quoq; prędeſtinationis reprobationiſq;. Cap. ix.
¶ Decimus quando dicit deum poſt diluuium inſtituiſſe vt homiēs poſt centum viginti annos non amplius viuerent. Cap. xiiij.
¶ Arguit Ariſtotelem qui mundi eternitatem poſuit: ipſe autem a deo productam eſſe teſtatur: quod cum veriſſime dicatur tamen iſta exiletur ita vnde aduerſus eum philoſophus arguitur ſomniare potius q̄ litigare ne dicam diſputare videatur. Cap. xi.
¶ Scribit de diluuio tempore deucalionis: & quid antea dixerit de diluuio obliuioſus eſſe dignoſcitur. Cap. xi.

Errata tertij libri.

¶ Primus error in philoſophia: quando dicit ſi antipodes eſſent capita deorſum haberent pedes vero ſurſum. Et vbi vere ſint antipo-

des ibi docetur. Cap.xxiiij.
¶Secundus quando platoni dat vitio eũ audiuiſſe dicere matrimonia eſſe communia ſed tam illuſtrem philoſophum nequaꝗ intellexit. Ca. xxi.
¶Sequitur defenſio Platonis aduerſus Ariſtotelem qui Platonem ipſum & Socratem repræhendit ꝙ noluerit vxores eſſe communes. Cap. xxi.
¶Item platonis alia defenſio contra ariſtotelem qui illum & ſocratẽ damnat quod voluerit facultates eſſe communes. Cap. xxi.
¶Tertius quando dat omnem philoſophiam abijciendam & eam prolixius inſectatur de laudibus Socratis & Platonis. Cap.xiiij.

¶Quarti libri errata.

¶Primus quando ſpiritusſancti omnino negat ſubſtantiam & ibi incipit tractatus de trinitate perſonarum. Cap. vi.
¶Secundus error quando dicit ex deo deum ſcilicet filium exploratiõe potuiſſe generari. Cap.viij. & etiam xiij. & cap.vij.
¶Tertius error quando dicit quod pater filium & filius patrem facit. Cap.xxi.
¶Quartus eſt quando ait ꝙ integrum corpus Chriſti e patibulo tractum eſt ne leſũ & minutũ ad reſurgendũ inhabile redderet. ca.xxv.
¶Quintus error eſt quando dicit criſtum in galileam profectum noluiſſe ſe iudęis oſtendere ne aduceret eos in penitentiã & improbos reſanaret. Cap.xx.
¶Sextus error eſt quando dicit Pilatum in Chriſtum mortis ſententiam nequaꝗ pertuliſſe. Cap. xviij
¶Septimus error eſt quando dicit chriſtum in principio adoleſcentię a iohãne eſſe baptiʒatum. Cap.xiii.
¶Octauus error eſt quando dicit nihil credendum quod oculis mortalibus cernitur quia mortale ſit neceſſe eſt. Cap.xxiiij.
¶Nouus error eſt quando dicit deum virtutem docere non poſſe qa expers corporis non faciet que docebit. Cap.xxiiij
¶Decimus quando dicit Chriſtum ſoluiſſe legẽ Moyſi. Cap. xvii.

Libri ſexti errata.

¶Primus error eſt quando dicit eos eſſe ſtultiſſimos qui candelas & cęreos in eccleſia ſuccendunt. Cap .ii.
¶Secundus error eſt quando dicit non eſſe congruens deũ in noſtrũ adiutorium inuocari debere. Ca. vltimo.
¶Repręhendit Lactantius Ciceronem quod dixerit eum virum bonum eſſe. qui proſit quibus poſſit & noceat nemini niſi laceſſitus iniuria ſed ibi cicero defenditur. lactantius vero iure repræhenditur. Cap. cxviij.

¶ Quartus quando dicit ſi quis liberos ob pauperiem non poterit e= ducare ſanctius eſt vt ſe ab vxoris congreſſione contineat q̃ ſceleratis manibus dei opera corrumpat. cap.xx.

¶ Diſputatio pulchra vbi Lactantius reprę̨hendit Ciceronem non rectę ſenſiſſe de liberalitate & hoſpitalite: & multis alijs: verum calũ niator eſt non veritatis aſſertor. Cap.xij.

Errata ſeptimi libri.

¶ Primus error eſt quando dicit completis ſex milibus annorũ mũ dum deſiturũ eſſe. Cap.xiiij.

¶ Secundus dum dicit ꝙ omnis expectatio de fine mundi non am= plius a ſe q̃ ducentorum videtur annorum. Eodem loco & cap.xxij.

¶ Tertius error: & deridendus eſt dum dicit ꝙ incolumi vrbe Ro= ma de interitu mundi nihil eſſe metuendum. Cap.xxiij

¶ Quartus de diuinatione & aſtrologia multa incidenter & pulchra dicuntur per Lactantium neſcitur quo oraculo diuinare prę̨ſumpſe= rit. Cap.xiij.

¶ Quintus quando de fine ſeptimi milleſimi: & fine ducentorum an norum ſibimet aduerſatur & contradicit. ca.xxiij

¶ Sextus quando mille annos famoſiſſimos quibus diabolus carce= randus eſt: quid ſibi velint non intelligit ſed delirat. Ca.xxiiij

¶ Septimus quando dicit homines poſt iudicium ad paradiſum de= litiarumredituros. Ca.xxvi.

¶ Octauus error eſt & fortaſſe ſõniarat quando dicit Romanorũ im perium aſiam reuerſurum iterum. Cap.xiij.

¶ Nonus quando dicit ꝙ qui in die iudicij erunt viui nequaq̃ moriẽ tur: ſed per mille annos infinitam multitudinem generabũt. Ca.xxiij

Decimus eſt quando dicit ꝙ gentes in iudicio non extinguentur om nino. cap.xxiiij

¶ Vndecimus eſt quando dicit ꝙ peracto iudicio ciuitas ſancta pul= chertima a deo in medio terra conſtituetur. ca.xxiiij.

¶ Duodecimus error eſt quando implicatim ſuis eloquijs duos in fi= ne mundi anticriſtos eſſe venturos nec imprudens errorem ſuũ per= cepit. Cap.vltimo

¶ Decimuſtertius quando celũ mediũ intempeſta nocte & nõ ex te nebroſa aperiri debere qñ dominus ad iudiciũ venetit. Cap.xix.

¶ Dcimuſquartus quando putat dominũ chriſtũ comitantibus an= gelis aduerſum antichriſtum in aerem deſcenſurum & quarto prę̨lio illum ſuperari debere. cap.xix.

¶ Decimuſquintus eſt quando creditante diem iudicij Chriſtũ ven turum de celo cum anticriſto confliсturum & ita aduentus duos im= prudens ponit admodum propinquos. Cap.xxiii.

INDEX

¶ Decimuſſextus quia contra platoneꝫ diſſerere & diſputare de mũdo contemnit: ſed friuolis & exilibus nimiũ argumentis. Cap.i.
¶ Decimuſſeptimus quando dicit in reſurrectione vniuerſali nõ erit caro illa quã deus homini ſuperiecit huic terrenę ſimilis. Cap.xxiiij.
¶ Decimuſoctauus quando dicit deum in fine mundi facturum ne ſol per triduum occidat & de lactantij eloquentia videatur quid ſeneca multis annis prę ſenſerat. Cap.penul.
¶ Decimuſnonus error eſt quando non a deo iudicandos dicit: ſed tantum eos qui in dei religione verſati ſunt. Cap. xxv.
¶ Vigeſimus error eſt quando dicit ꝙ illi quos plena iuſticia & maturitas virtutis incoxit ignem iudicij non ſentient. Cap.xx.
¶ Vigeſimus primus error eſt quando dicit animas vſqꝫ ad diem iudicij in ima communi cuſtodia detineri recluſas. eodem.
¶ Vigeſimus ſecundus eſt quando dicit ꝙ qui ab inferis ſuſcitabuntur hi prę eunt viuentibus veluti iudices. Cap.xxiiij.
¶ Vigeſimus tertius eſt quando credit ętatem auream propoſitam a poetis eſſe veram & eam quidem poſt diem iudicij eſſe futuram. Caput. ij.
¶ Vltimus error eſt quando dicit duo iudicia vniuerſalia duaſqꝫ reſurrectiones vniuerſales eſſe futuras: Tempus autem inter medium eſſe mille annorum plenum omni iuſticia & pace omnibuſqꝫ delitijs quo tempore finito ſcilicet ĩ fine ſeptimi milleſimi ſoluetur diabolus & perſequetur fideles vt prius. Cap.vltimo.

Egidij Maſerienſis Ad lectorem.

Si quid inexcultum eſt/ quod non equarit amuſſis
Iſtius aut crotalum/ vel cataracta nocet.
Lector amycleo ſcoriam prime fauce nigrentem:
Ictum: vel parce noricus enſis agat.
Liuida cimerio nam pectora cuncta cubili
Dauliadum ve leui ſomate digna manent.

τελοσ.

L. Coelij Lactantij Firmiani diuinarum inſtitutionum aduerſus gentis: De falſa religione Libri primi Præfatio ad imperatorem Conſtantinum.

¶Quanti vel apud priſcos fuerit veritatis cognitio: qui nec illã cõprehẽderũt ſolo deo (cũ voluit) reuelãte: vt e vera ſapiẽtia veraq; religio inſolubiliter nectantur.

¶Capitulum primum.

MAGNO ET EXCELLENTI INGENIO VIri cũ ſeſe doctrinę penit⁹ dedidiſſẽt: quicquid laboris poterat ĩpẽdi: cõtẽptis oĩbus publicis & priuatis actionibus: ad ĩquirẽdæ veritatis ſtudiũ cõtulerũt: exiſtimãtes multo eſſe præclarius humanarũ diuinarũq; rerum iueſtigare ac ſcire rationẽ q̃ aut ſtruẽdis opib⁹/aut cumulãdis honorib⁹ inhęrere. Quib⁹ rebus: qm̃ fragiles terrenęq; ſunt/ & ad ſolius corpis pertinent cultũ: nemo melior/nemo iuſtior effici poteſt. Erãt quidẽ illi veritatis cognitione digniſſimi: quã ſcire tãtopere cupiuerũt: atq; ita vt eã reb⁹ oĩbus anteponerẽt. Nã & abieciſſe quoſdã res familiares ſuas & renũciaſſe vniuerſis voluptatib⁹ cõſtat: vt ſolã nudãq; virtutẽ/nudi expeditiq; ſeq̃rentur tantum apud eos virtutis nomẽ atq; authoritas valuit/ vt ĩ ea oẽ ſummi boni præmiũ prędicarẽt. Sed neq; adepti ſũt id quod volebãt: & operã ſimul atq; ĩduſtriã perdiderũt: quia veritas .i. arcanũ ſũmi dei qui fecit oĩa/ĩgenio ac ꝓprijs non põt ſenſibus cõpræhẽdi: alioqui nihil ĩter deũ/hominẽq; diſtaret: ſi cõſilia & diſpoſitiones illius maieſtatis æternæ cognitio aſſeq̃ret humana. Qđ quia fieri nõ potuit/vt homini pſeipſũ ratio diuina noteſceret: nõ ẽ paſſus hominẽ deus lumẽ ſapientię requirẽtẽ diutius oberrare/ac ſine vllo laboris effectu vagari p tenebras inextricabiles. Aperuit oculos eius aliquãdo: & notionẽ veritatis munus ſuũ fecit: vt & humanã ſapiẽtiã nullã eſſe mõſtraret: & errãti ac vago viã cõſequẽdę ĩmortalitatis oñderet. Verum quoniã pauci vtũtur hoc cæleſti bñficio ac munere: ꝙ obuoluta ĩ obſcuro veritas latet: eaq; vel cõtẽptui doctis ẽ/ quia idoneis aſſertoribus eget: vel odio indoctis/ ob ĩſitam ſibi auſteritatẽ: quã natura hoĩm ꝓcliuis ĩ vitia pati nõ põt (Nã quia virtutibus amaritudo pmixta ẽ: vitia vero voluptate cõdita ſũt: illa offẽſi hac deliniti ferunt in præceps: ac bonorũ ſpecie falſi mala ꝓ bonis amplectũtur) ſuccurrendũ eſſe his erroribus credidi: vt & docti ad verã ſapientiã dirigantur: & indocti ad veram religionem. Quę profeſſio multo melior/vtilior/ glorioſior putanda eſt: q̃ illa oratoria: in qua diu verſati non

Captatio beniuolẽtiæ; ab operis arduitate: quã ex errore phõrũ prę monſtrat.

Sapientia cunctis opibus honoribuſq; pręſtantior.

Veritatis inquiſitio

Phi quanto ſtudio virtutẽ ſectarentur

Dei conſilia cur humana cogitatio nõ aſſequat.

Cauſa ſcriptionis.

Virtutib⁹ amaritudo pmixta.

Arguta malicia ē quum diuina negligitur inſtitutio.

ad virtutem/ſed plane ad argutam malitiam iuuenes erudiebamus. Multo quippe nunc rectius de præceptis cæleſtibus diſſeremus:quibus ad cultum veræ maieſtatis mentes hominum inſtruere poſſim⁹. Nec tam de rebus humanis bene meretur/qui ſcientiam bene dicēdi affert:q̄ qui pie atq; innocenter docet viuere. Icciro maiore in gloria philoſophi/q̄ oratores fuerunt apud grecos. Illi enī recte viuendi doctores ſunt exiſtimati. Quod eſt longe præſtabilius: quoniam bene dicere ad paucos pertinet:bene autem viuere ad omnes. Multum tamen nobis exercitatio illa fictarum litium contulit: vt nunc maiori copia/& facultate dicendi cauſam veritatis peroremus. q̄ licet poſſit ſine eloquentia defendi:vt eſt a multis ſæpe defenſa: tamen claritate ac nitore ſermonis illuſtranda/& quodam modo diſſerenda eſt:vt potentius in animos influat:& vi ſua inſtructa/& luce orationis ornata.

Philoſophi maiori igloria q̄ oratores.

Laus eloquentiæ.

De quo ſit dicturus.

De religione itaq; nobis rebuſq; diuinis inſtituitur diſputatio. Nam ſi quidam maximi oratores profeſſionis ſuæ quaſi veterani/decurſis operibus actionum ſuarum: poſtremo ſe philoſophiæ tradiderunt: eamq; ſibi requiem laborum iuſtiſſimam putauerunt:ſi animos ſuos in earum rerum quæ inueniri non poterant inquiſitione torquerēt: vt non tam ocium ſibi/q̄ negocium quæſiſſe videantur: et quidem multo moleſtius q̄ in quo fuerant ante verſati:quanto iuſtius ego me ad illam piam/veram/diuinam ſapientiam/quaſi ad portum aliquẽ tutiſſimum conferam:in qua omnia dictu prona ſunt/auditu ſuauia/facilia intellectu/honeſta ſuſceptu? Et ſi quidam prudentes & arbitri æquitatis inſtitutiones ciuilis iuris compoſitas ediderunt:quibus ciuium diſſidentium lites contentioneſq; ſopirent: quanto melius nos & rectius diuinas inſtitutiones litteris proſequemur?in quibus non de ſtillicidijs aut aquis arcendis/aut de manu conferenda: ſed de ſpe/de vita/de ſalute/de immortalitate/de deo loquemur: vt ſuperſtitiones mortiferas/erroreſq; turpiſſimos ſopiamus. Quod opus nunc nominis tui auſpicio inchoamus Conſtantine Imperator maxime. Qui primus Romanorum principum/repudiatis erroribus maieſtatem dei ſingularis ac veri/& cognouiſti/& honoraſti. Nã cũ ille dies fœliciſſimus orbi terrarũ illuxiſſet/quo te deus ſummus ad beatum imperij culmen euexit:ſalutarem vniuerſis & optabilē principatum præclaro initio auſpicatus es. Cum euerſam ſublatãq; iuſtitiam reducens/teterrimum aliorũ facinus expiaſti. pro quo facto dabit tibi deus fœlicitatem/virtutem/diuturnitatem:vt eadem iuſtitia qua iuuenis exorſus es gubernaculum Reip. etiam ſenex teneas. tuiſq; liberis (vt ipſe a patre accepiſti) tutelam Romani nominis tradas. Nam malis qui adhuc aduerſus iuſtos/in alijs terrarum partibus ſæuiunt: quanto ſerius/tanto vehementius idem omnipotens merce-

Oratores emeriti philoſophię ſe tradunt.

dedicat opus.

Conſtantino imperatori chriſtiano omnium primo.

dem ſceleris exoluet. quia vt eſt erga pios indulgentiſſimus pater: ſic aduerſus impios rectiſſimus iudex. Cuius religionem/cultūq; diuinū cupiēs defendere/quem potius appellem? quem alloquar? Niſi eum per quem rebus humanis iuſtitia ac ſapientia reſtituta eſt? Omiſſis ergo huiuſce terrenæ philoſophię authoribus/nihil certi aſſerentib9: aggrediamur viam rectam. quos equidem ſi putarem ſatis idoneos ad bene viuendum duces eſſe: & ipſe ſequerer/& alios vt ſequerētur hortarer. Sed cum inter ſe magna concertatione diſſideant: ſecumq; ipſi plærumq; diſcordent: apparet eorum iter nequaq̄ eſſe directum. ſiquidem ſibi quiſq; (vt eſt libitum) proprias vias impreſſerunt: confuſionemq; magnam quærentibus veritatem reliquerunt. Nobis autem qui ſacramentum veræ religionis accepimus/cum ſit veritas reuelata diuinitus: cum doctorem ſapientię/ducemq; veritatis deum ſequamur: vniuerſos ſine vllo diſcrimie/vel ſexus/vel ætatis ad cæleſte pabulum conuocamus. Nullus enim ſuauior animo cibus eſt/q̄ cognitio veritatis. Cuius aſſerendæ/atq; illuſtrandæ ſeptem volumina deſtinauimus: q̄uis ea res infiniti pene ſit operis & immenſi: vt ſiquis hæc dilatare atq; exequi pleniſſime velit: tanta illi rerum copia exuperet: vt nec libri modum/nec finem reperiat oratio. Sed nos icirco breuiter omnia colligemus/ q; omnia quæ allaturi ſumus tam clara ſunt/& lucida: vt magis mirum eſſe videatur/tam obſcuram videri hominibus veritatem/& his pręcipue qui ſapientes vulgo putātur: vel quod tantummodo inſtruendi nobis homines erunt: hoc eſt ab errore quo ſunt impliciti/ad rectiorem viam reuocandi. Quod ſi fuerimus (vt ſpero) aſſecuti: mittemus eos ad ipſum doctrinæ vberrimum fontem ac pleniſſimum: cuius hauſtu/atq; potu/conceptam viſceribus ſitim ſedent: ardoremq; reſtinguant. Eruntq; illis omnia facilia/prona/manifeſta: modo ne pigeat ad percipiendam ſapientię diſciplinam/legendi/vel audiendi patientiam commodare. Multi enim varijs ſuperſtitionibus pertinaciter inhærentes obdurant ſe contra manifeſtam veritatem non tam de ſuis religionibus/quas praue aſſerunt bene meriti/q̄ de ſe male. qui cum habeāt iter rectū: deuios ſequuntur anfractus: planum deſerunt/vt per præcipitium labantur: lucem relinquūt/vt in tenebris cæci ac debiles iaceant. His conſulendum eſt/ne contra ſe pugnent: velintq; ſe tandem ab inueteratis erroribus liberari. quod vtiq; facient: ſi quare ſint nati aliquādo peruiderint. Hæc enim prauitatis eſt cauſa/ignoratio ſui quam ſi quis cognita veritate diſcuſſerit: ſciet quo referenda/& quemadmodum ſibi vita degenda ſit. Cuius ſcientiæ breuiter ſummam circunſcribo: vt neq; religio vlla ſine ſapientia ſuſcipienda ſit: nec vlla ſine religione probanda ſapientia.

Diuiſio operis i ſeptē libros.

veritatis cognitio ſuauis

religio ſñ ſapientia ſuſcipienda nō eſt nec cōtra

¶De errore philoſophorum euacuantium prouidentiam: & publica ſtatuentium fide. Cap.ij.

SVſcepto igitur illuſtrandæ veritatis officio: nō putaui adeo neceſſarium ab illa quæſtione principium ſumere: quæ videtur prima eſſe natura Sit ne prouidentia quæ rebus omnibus conſulat: an fortuitu vel facta ſint omnia vel gerantur? Cuius ſententię author eſt Democritus: Confirmator Epicurus. Sed & antea Pythagoras qui deos in dubium vocauit: & poſtea Dyagoras/ qui excluſit: & alij nonnulli / qui non putauerunt deos eſſe: qd aliud effecerunt/ niſi vt nulla eſſe prouidentia putaretur? quos tamē cæteri philoſophi ac maxime ſtoici acerrime retuderunt: dicentes nec fieri mundum ſine diuina ratione potuiſſe: nec conſtare/ niſi ſumma ratione regeretur. Sed & Marcus Tullius q̄uis academicæ diſciplinæ defenſor eſſet: de prouidentia gubernatrice rerum / & multa ſæpe diſſeruit / ſtoicorum argumenta confirmans: & noua ipſe aſſerens plurima. quod facit tum in omnibꝰ ſuæ philoſophiæ libris: tum maxime in his qui ſunt de natura deorum. Nec difficile ſane fuit paucorum hominum praue ſentientium redarguere mendacia: teſtimonio philoſophorum atq; gentium in hac vna re non diſſidentium.

Prouidentia a qbus ſublata.

Nemo eſt enim tam rudis/ tam feris moribus: qui non oculos ſuos in cęlum tollens: tametſi neſciat cuius dei prouidentia regatur hoc omne/ quod cernitur: aliquam tamen eſſe intelligat ex ipſa rerum magnitudine/ motu/ diſpoſitione/ conſtantia/ vtilitate/ pulchritudine / temperatione. Nec poſſe fieri quin id quod mirabili ratione conſtat/ conſilio maiori aliquo ſit inſtructum. Et nobis vtiq; facillimum eſt exequi hanc partem q̄libet copioſe. Sed quia multum inter philoſophos agitata res eſt: & prouidentiam tollentibus ſatis reſponſum videtur ab hominibus argutis/ & eloquentibus: & de ſolertia diuinæ prouidentiæ per totum hoc opus/ quod ſuſcepimus/ ſparſim dicere nos neceſſe eſt: omittamus hanc in præſēti quæſtione: quæ cum cæteris ſic cohæret: vt nihil videatur a nobis diſſeri poſſe vt non ſimul de prouidentia diſſeratur.

Prouidētiā cōſenſus hoim probat

¶An poteſtate vnius dei mundus regatur: an multorum. Capi.iii.

SIt igitur noſtri operis exordium quæſtio illa conſequens ac ſecunda. Vtrum poteſtate Vnius dei mundus regatur anne multorum? Nemo eſt quideʒ qui ſapiat/ rationemq; ſecum putet: qui non vnum deum eſſe intelligat/ qui & cōdiderit omnia: & eadem quæ condidit/ virtute moderetur. Quid enī multis opus eſt ad mundi regimē ſuſtinendum: niſi forte arbitremur

Deus vnꝰ an plures

ſi plures ſint: minus habere ſingulos neruorum atq; virium? Quod quidem faciunt iſ qui eſſe multos volunt: quia neceſſe eſt imbecilles eſſe: ſiquidem ſinguli ſine auxilio reliquoruʒ / tantæ molis gubernaculum ſuſtinere non poſſent. Deus autem (qui eſt æterna mens) ex omni vtiq; parte perfectæ conſũmatæq; virtutis ẽ. Quod ſi verum eſt: vnus ſit neceſſe eſt. Poteſtas enim vel virtus abſoluta / retinet ſuam propriam firmitatem. Id autem ſolidum ęſtimandum eſt / cui nihil decedere: id perfectum / cui nihil poſſit accedere. Quis dubitet potentiſſimum eſſe regem: qui totius orbis habet imperium? neq; immerito: cum illius ſint quæ vbiq; ſunt omnia. cum ad eum ſolum omnes vndiq; copię congerantur. At ſi plures partiantur orbem: minus certe opum / minus virium ſinguli habebunt. cum intra præſcriptam portionem ſe quiſq; contineat. Eodem etiam modo: ſi diſ plures ſint / minus valebunt: aliſs tantundeʒ in ſe habentibus. Virtutis autem perfecta natura non poteſt eſſe niſi in eo in quo totũ ẽ: non in eo in quo pars exigua de toto eſt. Deus vero ſi perfectus eſt (quia perfectus eſt vt eſſe debet) non poteſt eſſe niſi vnus: vt in eo ſint omnia. Deorum igitur virtutes ac poteſtates infirmiores ſint neceſſe eſt / quia tantum ſingulis deerit / quantũ in cæteris fuerit: ita quanto plures: tanto minores erunt. Quid φ illa ſumma rerum poteſtas ac diuina vis / ne ſemel quidem diuidi poteſt? Quicquid enim capit diuiſionem / & interitum capiat neceſſe eſt. Si autem interitus procul eſt a deo: quia incorruptibilis eſt & æternus: conſequens eſt vt diuidi poteſtas æterna non poſſit. Deus ergo vnus eſt: ſi nihil aliud eſſe poteſt / quod tantundem capiat poteſtatis. At hi tamen qui multos eſſe arbitrantur: officia inter ſe dicunt eſſe partitos. de quibus omnibus ſuo loco diſputabimus. Illud interim quod ad præſentem locum pertinet: teneo. Si partiti ſũt officia inter ſe: eodeʒ reuoluitur res: vt ex his quilibet / ſufficere omnibus nequeat. Perfectus igitur iam non erit qui ceſſantibus cæteris / non poteſt omnia gubernare. Ita fit vt ad regendum mundum vni⁹ perfecta virtute magis opus ſit: q̃ imbecillitate multorum. Qui autem putat hanc tantam magnitudinem non poſſe ab vno regi / fallitur. nec enim quanta ſit poteſtas diuinæ maieſtatis intelligit: ſi exiſtimat ſingularem deum qui facere mundum potuit: eundẽ regere non poſſe quem fecit. At ſi concipiat animo quanta ſit diuini huius operis immenſitas: cum antea nihil eſſet / tamen virtute atq; cõſilio dei ex nihilo eſſe conflatam: quod opus niſi ab vno inchoari ꝑficique non potuit: iam intelliget multo facilius ab vno regi quod eſt ab vno conſtitutum. Dicat forraſſe aliquis: ne fabricari quidem

Solidũ qd pfectũ qd

Quod nõ ſit niſi vn⁹ deus Dei poteſtas diuidi nõ poteſt.

tam immenſum opus mundi:niſi a pluribus potuiſſe.quanlibet mul
tos/quanlibet magnos faciat: quicquid in multis magnitudinis po
teſtatis/virtutis/maieſtatiſq; poſuerit :id totum in vnum confero:&
in vno eſſe dico:vt tantum in eo ſit iſtarum rerum/quantum nec ex
cogitari/nec dici poteſt. Qua in re/ quoniam & ſenſu deficimus/ &
verbis:quia neq; tantæ intelligentiæ lucem pectus humanum/neq;
explanationē tantarum rerum capit lingua mortalis: id ipſum intel
ligere nos oportet/ac dicere. Video rurſus quid e contrario dici poſ
ſit: Tales eſſe illos plures qualem nos volumus vnum. At hoc fieri
nullo pacto poteſt:ꝙ ſingulorum poteſtas progredi longius non va
lebit:occurrentibus ſibi poteſtatibus cæterorum. Neceſſe eſt enim
vt ſuos quiſq; limites aut tranſgredi nequeat:aut ſi tranſgreſſus fue
rit/ſuis alterum finibus pellat. Non vident qui deos multos eſſe cre
dunt/fieri poſſe/vt aliquid diuerſum velint:ex qua re diſceptatio in
ter eos & certamen oriatur : ſicut Homerus bellantes inter ſe deos
finxit:cum alij Troiam capi vellent/alij repugnarent. Vnius igit ar
bitrio mundum regi neceſſe eſt. Niſi enim ſingularum partium po
teſtas ad vnam prouidentiam referatur:non poterit ſumma ipſa cō
ſtare vnoquoq; curante nihil amplius:q̄ quod ad eum proprie perti
neat. Sicut/ne res quidem militaris:niſi vnum habeat ducem atq; re
ctorem. Qꝫ ſi in vno exercitu tot fuerint imperatores quot legiones
quod cohortes/quot cunei/quot alæ:primum nec inſtrui poterit a
cies : vnoquoq; periculum recuſante: nec regi facile/aut tēperari/ꝙ
ſuis proprijs conſilijs vtantur omnes:quorum diuerſitates plus no
ceant/q̄ proſint. Sic in hoc rerum naturæ imperio: niſi vnus fue
rit ad quem totius ſummæ cura referatur:vniuerſa ſoluentur/& cor
ruent. Dicere autem multorum arbitrio regi mundum/tale eſt:
quale ſi quis affirmet: in vno copore multas eſſe mentes : quoniam
multa & varia ſunt miniſteria membrorum:vt ſingulos corporis ſē
ſus/ſingulæ mentes regere credantur. Item multi affectus quibꝰ cō
moueri ſolemus vel ad iram/vel ad cupiditatem/vel ad lætitiā/vel
ad metum/vel ad miſerationem:vt in his omnibus totidem mentes
putentur operari. Quod ſi quis profecto dicat:ne ipſam quidem
quæ vna eſt/habere videatur. Qꝫ ſi in vno corpore tantarum re
rum gubernationem mens vna poſſideat:& vniuerſis ſimul in tan
ta eſt/ cur aliquis exiſtimet mundum non poſſe ab vno regi : a plu
ribus poſſe? Quod quia intelligunt iſti aſſertores deorum/ita præ
eſſe ſingulis rebus : ac partibus dicunt/ vt tamen vnus ſit rector exi
mius. Iam ergo cæteri dij non erunt: ſed ſatellites ac miniſtri: quos
ille vnus maximus & potens omnium officijs ijs pręfecerit : vt ipſi

Deorum certamia.

Comparatio optia confutans plures eē deos.

Deos plures eſſe ſub vno eximio non poſſe.

eius imperio ac nutibus ſeruiant: ſi vniuerſi pares non ſunt: non igitur dij omnes ſunt. Nec enim poteſt hoc idem eſſe quid ſeruit / & quod dominatur. Nam ſi deus eſt nomen ſummę poteſtatis: incorruptibilis eſſe debet/perfectus/impaſſibilis/nulli rei ſubiectꝰ: ergo dij non ſunt/quos parere vni maximo deo neceſſitas cogit.

¶ Prophetarum aſſeri teſtimonijs ꝙ vnus tantum ſit deus. Cap.IIII.

SEd quia non fruſtra falluntur hi/qui hoc putant: cauſam huius erroris paulopoſt aperiemus. Nunc vnitatem diuinæ poteſtatis teſtimonijs comprobemus. Prophetæ: q̄ fuerunt admodum multi: vnum deum prædicant: vnuꝫ loquũtur: quippe qui vnius dei ſpiritu pleni/quæ futura eſſent/pari & conſona voce ꝓdixerunt. At eni veritatis expertes non putãt his eſſe credendum. illas eñ nõ diuinas/ſed hũanas voces fuiſſe aiunt: videlꝫ quia de vno deo ꝓconiũ faciunt aut inſani: aut mẽdaces fuerunt. Atqui impleta eē in pleriſqꝫ quotidie illorum vaticinia videmus: & in vnã ſententiam cõgruens diuinatio/docet nõ fuiſſe furioſos. Quis enim mentis ſemotæ/nõ mõ futura ꝓcinere: ſed etiã cohęrẽtia loqui poſſit? Nuꝫ ergo fallaces erãt/qui talia loq̄bant? quid ab his tam lõge alienũ fuit/q̄ ratio fallendi cũ cæteros ab oi fraude cohiberent? Iccirco eñ a deo mittebant: vt & ꝓcones eēnt maieſtatis eius/ & correctores prauitatis humanæ. Pręterea voluntas fingẽdi ac mẽtiendi eorũ eſt/qui opes appetunt; lucra deſiderant: quę res ꝓculdubio ab illis ſanctis viris abfuit. Ita enim delegato ſibi officio functi ſunt/vt derelictis omnibus ad tutelaꝫ vitæ neceſſarijs: nõ modo in futurum: ſed ne in diẽ quideꝫ laborarent: contenti temporali cibo/quem deus adminiſtraſſet. & hi non modo quæſtum vllũ habuerunt: ſed etiam cruciatus atqꝫ mortem. Amara ſunt enim vitioſis ac male viuentibus pręcepta iuſtitiæ. Itaqꝫ hi quorum peccata arguebant & prohibebant excruciatos eos acerbiſſime necauerũt. Ergo a quibus abfuit ſtudium lucri / abfuit etiam voluntas & cauſa fallendi. quid ꝙ aliqui eoruꝫ principes/aut etiam reges fuerunt: in quos cadere non poſſet ſuſpitio cupiditatis ac fraudis: & tamen ꝓconium dei ſingularis eadem/qua cæteri diuinatione fecerunt.

Prophetę vnius dei ſpiritu pleni fuere

Lucrũ ſtudij mentiendi volũtatẽ parit

Quo prophetæ vera dixerũt

¶ Do teſtimonijs poetarum: & philoſophhorum. Ca.V.

SED OMITTAMVS ſane teſtimonia prophetarum: ne minus idonea probatio videatur eſſe: quibus his omnino non creditur. Veniamus ad auctores: & eoſipſos ad veri probationem teſtes citemus / quibus contra nos vti ſolent: poetas dico ac philoſophos. Ex his vnum deum probemus

Dei ꝓuidētia mūdū regi: Orpheus de deo q̄d ſentiat. Orpheus poetarū ātiq̄ſſim⁹ vn⁹ argonautarū. Phaneta quē dixerit orpheus

neceſſe eſt.non ꝙ illi habuerint cognitam veritatem:ſed ꝙ veritatis ipſius tanta vis eſt:vt nemo poſſit eſſe tam cæcus qui non videat ingerentem ſe oculis diuinam claritatem. Poetæ igitur q̄uis deos carminibus ornauerint:& eorū res geſtas amplificauerint ſummis laudibus:ſæpiſſime tamen confitentur ſpiritu vel mente vna contineri regiq; omnia. Orpheus qui eſt vetuſtiſſimus poetarū: & equalis ipſorum deorum. ſiquidem tradunt inter argonautas cum Tyndaridis & Hercule nauigaſſe:deum verum magnū/πρωτόγονον: id eſt primogenitū appellat:ꝙ ante ipſū nihil ſit genitum:ſed ab ipſo ſint cuncta generata. Eundem etiam φάνητα. id eſt apparentem nominat. quoniam cum adhuc nihil eſſet: primus ex infinito apprauerit & extiterit. cuius originem atq; naturam/quia concipere animo non poterat;ex aere immenſo natum eſſe dixit: πρωτόγονος φαέθων περιμήκεος ἠέρος υἱός. id eſt principio genitus Phaeton longo aere natus. Aliud em̄ amplius quod diceret non habebat. Hunc ait eſſe omnium deorum parentem/quorum cauſa cælum condiderit: liberiſq; proſpexerit: vt haberent habitaculum ſedemq; communem: ἔκτισεν ἀθανάτοις δόμον ἄφθιτον: ideſt condidit immortalibus domum incorruptibilem. Natura igitur & ratione ducente intellexit eſſe præſtantiſſimam potentiam cæli ac terræ conditricem. Non poterat enim Iouem dicere eſſe principē rerum:qui erat Saturno genitus:neq; Saturnum ipſum/qui cęlo natus ferebatur. Cælum autem tanq̄ deum primum conſtituere nō audebat;quod videbat eſſe elementum mundi;quod ipſum eguerit auctore. Hæc enim ratio perduxit ad illum deum primo genitū cui aſſignat & tribuit principatum.

Homer. hūana potiuſq̄ diuina cōſcripſit. heſiodi. Theogonia:vbi poſuit. Chaos oi um eē pricipiū chaos quid.

Homerus nihil nobis dare potuit/quod pertineat ad veritatem:qui humana potius q̄ diuina conſcripſit. Potuit Heſiodus:qui deorum generationē vnius libri opere complexus eſt:ſed tamen nihil dedit;non a deo conditore ſumēs exordium:ſed a Chao:quod eſt rudis inordinatæq; materiæ confuſa congeries. cum explanare ante debuerit Chaos ipſum/vnde/quādo/quomodo eſſe aut conſtare cœpiſſet. Nimirum ſicut ab aliquo artifice diſpoſita/ordinata/effecta ſunt omnia; ſic ipſam materiam fictam eſſe ab aliquo neceſſe eſt. Quis igitur hāc niſi dominus fecerit cuius poteſtati ſubiacent omnia? Sed refugit hoc ille: dum horret incognitam veritatem. Non enim muſarum inſtinctu (ſicut videri volebat) in Helicone/carmen illud effudit: ſed meditatus venerat & paratus.

Maro.

Noſtrorum primus Maro non longe fuit a veritate:cuius de ſummo deo:quem ſpiritum ac mentem nominauit:hęc verba ſunt.

Principio cælum ac terras:compoſq; liquentes
Lucentemq; globum lunæ:titaniaq; aſtra
Spiritus intus alit:totamq; infuſa per artus
Mens agitat molem:& magno ſe corpore miſcet.

¶Ac nequis forte ignoret/quiſnã eſſet ille ſps: qui tm̃ haberet po-
teſtatis:declarauit alio loco dicens.Deum namque ire per omnes Ouidij p̃/
Terraſq;/tractuſq; maris/cœlumq; profundum. Hinc pecudes ar- clarũ op⁹
menta/viros genus omne ferarum Quemq; ſibi tenuis naſcentem metamor.
arceſſere vitas.Ouidius quoq; in principio prę̨clari operis ſine vlla
nominis diſſimulatione:a deo quem fabricatorem mundi:quem re
rum opificem vocat:mundum fatetur inſtructum. Quod ſi vel Or-
heus/vel hi noſtri/quæ natura ducente ſenſerunt/in perpetuum de- Variæ de
fendiſſent/eandem quam nos ſequimur doctrinam / compræhenſa deo philo
veritate tenuiſſẽt. ¶Sed hacten⁹ de poetis:ad philoſophos venia- ſophoruꝫ
mus.quorum grauior eſt auctoritas/certiuſq; iudicium: quia nõ re- ſententię.
bus commenticijs:ſed inueſtigandę veritati ſtuduiſſe creduntur. Thales
Thales Mileſius:qui vnus e numero ſeptem ſapientum fuit:qui pri Mileſius.
mus omnium quęſiſſe de cauſis naturalibus traditur:aquam eẽ di-
xit:a qua nata ſunt omnia.Deum autem eſſe mentem:quę ex aqua
cuncta formauerit.Ita materiam omniuꝫ rerum poſuit in humore:
principium cauſamq; naſcendi poſuit in deo.Pythagoras ita diffi-
niuit quid eſſet deus:animus qui per vniuerſas mundi partes om-
nemq; naturam commeans atq; diffuſus:ex quo omnia quæ naſcun
tur animalia/vitam capiunt.Anaxagoras deũ eſſe dixit infinitaꝫ mẽ
tem:quæ per ſeipſam moueatur. Antiſthenes multos quidem eſſe
populares deos:vnum tamen naturalem:ſummæ totius artificem.
Cleantes & Anaximenes æthera dicũt eſſe ſummum deum.cui opi
nioni poeta noſter aſſenſit.

Tum pater omnipotens fœcundis hymbribus æther
Coniugis in gremium lætæ deſcendit: & omnes
Magnus alit/magno permixtus corpore fœtus.

¶Chryſippus naturalẽ vim diuina rõne pr̨edita:interdũ diuinã ne
ceſſitatẽ deũ p̃dicat.Item Zenon diuinã/naturalẽq; legeꝫ. Horum
enim omniũ ſententia q̃uis ſit incerta:eodem tamen ſpectat vt pro-
uidentiã vnam eſſe conſentiant.ſiue enim natura:ſiue æther:ſiue ra
tio:ſiue mens:ſiue fatalis neceſſitas:ſiue diuina lex:ſiue quid aliud
dixeris:idem eſt quod a nobis dicitur deus.Nec obſtat appellatio-
num diuerſitas:cum ipſa ſignificatione ad vnum omnia reuoluant. Ariſtote-
Ariſtoteles q̃uis ipſe ſecum diſſideat/ac repugnantia ſibi & dicat & les ipſe ſe
ſentiat:in ſummum tamen vnam mentem mundo præeſſe teſtatur cũ diſſẽtit

Plato oĩs ſapiẽtiſſimus

Plato qui omnium ſapientiſſimus iudicatur/monarchiam plene aperteqꝫ defendit.nec æthera/aut rationem/aut naturam : ſed(vtẽ) deũ nominat:ab eo mundum hunc perfectũ atque mirabilem eſſe fabricatum. Quem Cicero ſecutus atque imitatus in plurimis/deum confitetur ; ac ſupremum vocat in his libris / quos de legibus ſcripſit. ab eo que regi mundum argumentatur : cum diſputant de natura deorum hoc modo.Nihil eſt præſtantius deo .ab eo igitur mundum regi neceſſe eſt. Nulli igitur eſt naturæ obediens / aut ſubiectus deus:omnem ergo regit ipſe naturam.Quid autem ſit deus:in conſolatione deficit.Nec vero deus ipſe/qui intelligitur a nobis/alio modo intelligi poteſt:niſi mens ſoluta quædam & libera:ſegregata ab omni cõcretione mortali:omnia ſentiens/& omnia mouens. Anneus quoqꝫ Seneca:qui ex romanis vel acerrimus ſtoicus fuit:q̃ ſępe ſummum deum merita laude proſequitur/Nam cũ de immatura morte diſſereret:non intelligis(inquit) auctoritatem ac maieſtatem iudicis tui:rectoris orbis terrarum:cæliqꝫ & deorũ omnium dei:a quo iſta numina quę ſingula adoramus/& colimus/ſuſpenſa ſunt/Item in exhortationibus.Hic cum prima fundamenta molis pulcherrimę iaceret:& hoc ordiretur/quo neqꝫ maius quicq̃ nouit natura/nec melius:vt omnia ſub ducibus ſuis irent: q̃uis ipſe per totum ſe corpus intenderat:tamen miniſtros regni ſui deos genuit.Et q̃ multa alia de deo noſtris ſimilia locutus eſt. quæ nunc differo:qꝛ alijs locis opportuniora ſunt.Nunc ſatis eſt demonſtrare ſũmo ingenio viros attigiſſe veritatem ac pene tenuiſſe:niſi eos retrorſum infucata prauis opinionibus conſuetudo rapuiſſet;qua & deos alios eſſe opinabantur:Et ea quæ in vſum hominis deus fecit/tanquam ſenſu prædita eſſent/pro dijs habenda & colenda credebãt.

De⁹ quid

Seneca ſtoicorũ romãi generis acerrimus.

¶De teſtimonijs gentilium diuinis & primum Hermetis Triſmegiſti: deinde Sibyllarum. Ca.VI

NVNC Ad DIVINA teſtimonia tranſeamus. ſed prius vnum proferam:quod eſt ſimile diuino: & ob nimiam vetuſtatem : & qꝛ is quem nominabo ab hominibus inter deos relatus eſt. Apud Ciceronem.Cotta pontifex diſputans contra ſtoicos de religionibus & de varietate opinionum : quæ ſolent eſſe de dijs(vt more academicorum omnia faceret incerta)quinque fuiſſe Mercurios ait:& enumeratis per ordinẽ quattuor:quintum fuiſſe eum/a quo argus occiſus ſit;ob eamqꝫ cau-

Mercuri quinqꝫ.

ſam in Aegyptũ profugiſſe:atq; ęgiptijs leges ac litteras tradidiſſe. Hunc ęgyptij Thoth appellant:a quo apud eos primus anni fui menſis September nomen accepit. Idem condidit oppidum: quod etiam nunc græce vocatur Mercurij ciuitas: & phæmatę ſeruant & colunt eum religioſe. Qui tametſi homo fuerit antiquiſſimus:tamen & inſtructiſſimus omni genere doctrinæ:adeo vt ei multarum rerum & artium ſcientia Tuſmegiſto cognomen imponerēt: Hic ſcripſit libros/& quidē multos:ad cognitionem diuinarum rerum pertinentes:in quibus maieſtatem ſummi ac ſingularis dei aſſerit:hiſdemq; nominibus appellat:quibus non deum & patrē ac ne quis nomen eius requireret: ἀνώνυμον eſſe dixit :eo φ nominis proprietate non egeat:ob ipſam ſcilicet vnitatem. Ipſius hæc verba ſũt:ὁ δὲ θεὸς εἷς ὁ δὲ εἷς ὀνόματος οὐ προσδέεται ἔστι γὰρ ὁ ὢν ἀνώνυμος. ideſt Deus autem vnus: vnus autem nomine non eget eſt enim qui eſt ſine nomine. Deo igitur nomen nō eſt: quia ſolus eſt:nec opus eſt proprio vocabulo:niſi cū diſcrimen exigit multitudo:vt vnamquamq; perſonam ſua nota/& appellatione deſignes. Deo autem quia ſemper vnus eſt:proprium nomen ē deꝰ. Supereſt de reſponſis/carminibuſq; ſacris teſtimonia:quæ ſunt multo certiora proferre. Nam fortaſſe hi/contra quos agimus:nec poetis putant eſſe credendum/tanquam vana fingentibus:nec philoſophis/ qui errare potuerunt:quia & hi homines fuerunt. M. Varro: quo nemo vnq̄ doctior:ne apud græcos quidem neq; apud latinos vixit:in libris rerum diuinarum:quos ad. C. Cæſarem ſcripſit pontificem maximum: cum de quindecim viris loqueretur: ſibyllinos libros ait non fuiſſe vnius Sibyllę :ſed appellari vno nomine ſibyllinos:φ omnes fœmine vates Sibyllę ſunt a veteribus nuncupatæ: vel ab vnus Delphidis nominæ:vel a conſilijs deorum denunciādis σιοὺς enim deos non θεούς. & conſilium non βουλὴν ſed βυλὴν appellabant æolico genere ſermonis. Itaq; Sibyllam dictam eſſe quaſi θεοβουλὴν Cæterum Sibyllas decem numero fuiſſe : eaſq; omnes enumerauit ſub auctoribus/qui de ſingulis ſcriptitarunt. primam fuiſſe de Perſis : cuius mentionem fecerit Nicanor: qui res geſtas Alexandri Macedonis ſcripſit. Secundam Libycam:cuius meminit Euripides in Lamiæ prologo. Tertiam Delphicam:de qua Chryſippus loquitur in eo libro/quem de diuinatione compoſuit. Quartam Cumæam in Italia: quam Neuius in libris belli punici: Piſo in annalibus nominat. Quintam Erxthræam:quam. Apollodorus Erythręus affirmat ſuam fuiſſe ciuem. Eamq; graijs Ilium petentibus vaticinatam & perituram eſſe/ Troiam:& Ho-

Phęmatæ: alius ſaitæ legit.

Triſmegiſtꝰ q & vñ & qui de deo ſētiat

Sibyllę q̄ quot & vñ

amalthea herophile
Sibyllini. libri qui.
Superbo tribui dionys. Halicar. lib. 4.

merum mendacia ſcripturum. Sextam ſamiam: de qua ſcripſit Eratoſthenes in antiquis annalibus ſamioru3 repperiſſe ſcriptu3: Septimã Cumanã nomine Amaltheã quę ab alijs Demophile vel Herophile nominatur: eam que noue3 libros attuliſſe ad regẽ Tarquiniũ Priſcum: ac pro eis trecentos Philippeos poſtulaſſe: regemꝙ aſpernatum precij magnitudinem/& deriſiſſe mulieris inſaniam illã icõſpectu regis tres cõbuſſiſſe: ac pro reliquis idem precium poſtulaſſe Tarquinium multo magis mulierem inſanire putaſſe. Quæ denuo tribus alijs exuſtis cum in eodem precio perſeueraret: motũ eſſe regem/ac reſiduos trecentis aureis emiſſe: quorum poſtea numer⁹ ſic auctus: capitolio refecto: ꝙ ex omnibus ciuitatibus/& italicis/& gręcis: & præcipuæ erythræis coacti allatiꝙ ſunt romam: cuiuſcunꝙ Sibyllæ nomine fuerunt. Octauam Helleſponticam in agro troiano natam vico Marineſſo: circa oppidum Girgithium: quam ſcribit Heraclitus ponticus Solonis & Cyri fuiſſe temporibus. Nonam

Albumæa ſibylla

phrygiam: quæ vaticinata ſit Anciræ: Decimam Tiburtem nomine Albumeam: quæ Tiburi colitur: vt dea iuxta ripas amnis Anienis: cuius in gurgite ſimulachrum eius inuentum eſſe dicitur tenens in manu librum. Cuius ſacra ſenatus in capitolium abſtulerit. Harum omnium ſibyllarum carmina & feruntur & habẽtur pręterq̃ Cumeę

Quindecĩ viri ſibyllini.
Erythręa ſibylla

cuius libri a Romanis occultantur: nec eos niſi a quindecim viris inſpici fas eſt. Et ſunt ſingularum ſinguli libri: qui quia ſibyllæ nomine inſcribuntur: vnius eſſe creduntur: ſunt que cfonuſi: nec diſcerni ac ſuum cuiꝙ aſſignari poteſt: præter Erythreæ: quæ & nomẽ ſuum carmini verum inſeruit: & Erythręa3 ſe nomin atumiri prælocuta eſt: cum eſſet orta Babiloniæ/ſed & nos confuſe ſibyllam dicemus: ſicubi teſtimonijs earum fuerit abutendum. Omnes igitur hæ ſibyllæ vnum deum prædicant: maxime tamen Erythręa: quæ celebrior inter cæteras: ac nobilior. habetur: ſiquidem Feneſtella diligentiſſi-

feneſtella
Quindecĩ viri ſibyllini
Capitoliũ reſtitutu3
C. Curio conſul. P. Gabinius M. Octatilius. L. Valerius.

mus ſcriptor de quindecim viris dicens ait: Reſtituto capitolio retuliſſe ad ſenatũ. C. Curionem con. vt legati Erythras mitterentur: q̃ carmina ſibyllę conquiſita Romam deportarent. Itaꝙ miſſos eſſe P. Gabinium. M. Octatilium. L. Valerium: qui deſcriptos a priuatis verſus circa mille Romam deportarunt. Idem ſupra oſtendimus dixiſſe Varronẽ. In his ergo verſib⁹: quos legati romã attulerunt: de vno deo hæc ſunt teſtimonia: εἷσ θεὸσ ὃ μόνοσ ἐσὶν ὃσ ὑπερμεγέθησ ἀγένητοσ ideſt vnus deus: qui ſolus pricipatur: iſꝙ ampliſſimus increatus. Hunc eſſe ſolum deum ſummum qui cęlu3 fecerit. luminibuſꝙ diſtinxerit: ἀλλά θέοσ μόνοσ εἷσ πανυπέρτατοσ. ὃσ πεποίηκεν οὐρανόν ἠλιόντε/ἀσέρασ/ ἠδέσελήνην καρποφόρον γαῖαν τε/καί ὕδατοσ οἴδματα πόντου.

ϰαρποφό ρον καιαρτε κάι ὕδατοσ οἰδαματα πόντον. id eſt ſ3 deus ſolus vnus eminentiſſimus:qui fecit cælū ſolemqꝫ & ſtellas fructiferamqꝫ terram:& aquæ maris fluctus. Qui quomodo ſolus ſit edificator mundi:& artifex rerum: vel quæ in eo ſunt ſolum coli oportere teſtatur ἀυτόν μόνον ὄντα σέβεσθ' ἡγήτορα κόσμου ὅσ μόνοσ ἑισ αἰῶνα κ' ἐξ αἰᾶνοσ ἔτυχεν idest ipſu3:qui ſolus eſt: colite principē mūdi:qui ſolus ē in ſæculū atqꝫ a ſeculo fact⁹. Itē alia ſibylla (q̄cunqꝫ eſt) Cum perferre ſe ad homies dei voce3 diceret: ſic ait μόνοσ γάρ εἰμι θεόσ. κάι οὐκ ἔστι θεόσ ἄλλοσ. id eſt ſolus enim deus ſum:& non alius. Exequeret nunc teſtimonia cæterarum niſi & hæc ſufficerent:& illa opportunioribus locis reſeruarem. Sed cum defendamus cauſam veritatis apud eos qui aberrantes a veritate falſis religionibus ſeruiunt:quod genus probationis aduerſus eos magis adhibere debemus: q̄ vt eos deorum ſuorum teſtimonijs reuincamus?

¶De teſtimonio Apollinis & deorum Cap. vij.

apollo q̄d deū eſſe dixerit

APollo enim quem prẹter cæteros diuinum maximeqꝫ fatidicum exiſtimant:Colophonæ reſpondens(ꝙ delphis credo emigrauerat/amœnitate ductus Aſiæ)quærenti cuidam quis eſſet:aut quid eſſet omnino deus: reſpondit viginti & vno verſibus. Quorum hoc principium eſt ἀυτοφυησ ἀδίδακτοσ ἀμήτωρ ἀστυφέλικτοσ οὔνομα μηδὲ λόγῳ χωρούμενον ἐν πυρὶ ναίων τουτι θεόσ μικρὰ δὲ θεοῦ μερίσ ἄγγελοι ἡμεῖσ. i. ex ſe ortus indoctus ſine matre inexpugnabilis nomen nec verbo capiendum:in igne habitans modica autem dei portio angeli nos. Nunquid poteſt ſuſpicari de Ioue eſſe dictum qui matrem habuit & nomen? Quid ꝙ Mercurius ille ter maximus:cuius ſupra mētionem feci:non modo ſine matre:vt apollo:ſed ſine patre quoqꝫ appellat deum:ꝙ origo illi non ſit aliunde. nec enim poteſt ab vllo generari/qui ipſe vniuerſa generauit. Satis(vt opinor)& argumētis docui/& teſtibus confirmaui/quod per ſe ſatis clarum eſt. Vnum eſſe regem mundi:vnum patrem:vnum deum. Sed fortaſſe quærat aliquis a nobis idē/illud quod apud Ciceronem quærit Hortenſius. Si deus vnus eſt:quę eſſe beata ſolitudo queat? tanq̄ nos qui vnum eſſe dicimus deſertū ac ſolitarium eſſe dicamus. Habet enim miniſtros quos vocamus nūcios:Et eſt illud verum:quod dixiſſe in exhortationibus Senecā ſupra rettulit:genuiſſe regni ſui miniſtros deu3. Verū hi neqꝫ dij ſūt:Angeli q̄ neqꝫ deos ſe vocari aut coli volūt: q̄ppe q̄ nihil p̄ter iuſſum ac voluntatē dei faciant. Nec tamen illi ſunt qui vulgo coluntur:quorum & exiguus & certus eſt numerus. Q̄ ſi cultores deorum

Deus vn⁹ an btūs eē poſſit? Solitudo btā eſſe nō poteſt.

Apollis hymnus.

ipſos eos ſe colere putant/quos ſummi dei miniſtros appellam⁹:ni chil ē qđ nobis faciat inuidiā/qui vnum dicamus/multos negem⁹. Si eos multitudo delectat quū nō duodecim dicimus:aut trecētos ſexaginta quinqꝫ/vt Orpheus/ſed innūerabiles eſſe:arguim⁹ eorū errores in diuerſum/qui tā paucos putant. Sciant tamen quo noīe appellari debeant:ne deum verum violent/cuius nomen exponūt dum pluribus tribuunt. Credant Apollini ſuo:qui eodē illo reſpō ſo/vt Ioui principatū:ſic etiam cæteris diįs abſtulit nomē. Tertius enim verſus oſtendit dei miniſtros:non deos:verum angelos ap‑ pellari oportere. De ſe quidē ille mētitus ē:qui cū ſit e numero dę‑ monū angelis ſe dei aggregauit. Deniqꝫ in aliįs reſponſis dęmonē ſe eſſe cōfeſſus eſt. Nā cum interrogaretur quomodo ſibi ſupplica ri vellet:ita reſpōdit ϖάρσοφε ϖαρτο διδακ τένολοισροφε κλῦθι δαῖμωρ idest omnia ſapiens:omnia docte:qui per cūcta verſaris exaudi dæmon. Item rurſus cuꝫ preces in Apollinē ſmin‑ thiū rogatus exprimeret:ab hoc verſu exorſus eſt: ἁρμονινκόσ‑ μου φαέσολε καὶσοφὲ δαιμωρ id eſt coaptatio mundi & omnino lucide/& ſapiens dæmon. Quid ergo ſupereſt niſi vt ſua cōfeſſione verberibus veri dei ac pœnę ſubiaceat ſempiternę? Nā in alio reſponſo ita dixit δαιμονεσ οἱφοιτῶσιϖερι χθόρα καὶ ϖερι ϖόντορ ἀκάματοι δἀμανταιῦϖαι μαστιγι θεοῖο. id eſt dæmones qui pergunt circa terram & circa pontum indefeſſi: domantur ſub flagellis dei. De vtriſqꝫ generibus in ſecundo li‑ bro diſſeremus. Interim nobis ſat eſt ꝙ dum ſe honorare vult/& in cœlo collocare: confeſſus eſt id quod res ſe habet: quomodo ſint appellandi/qui deo ſemper aſſiſtunt. Retrahant ergo ſe homines ab erroribus:& abiectis religionibus prauis/parentem ſuum:do‑ minumqꝫ cognoſcant:cuius nec virtus ęſtimari poteſt/ nec magni tudo perſpici/nec pricipium compręhendi. cum ad illum mentis humanæ intentio & acumen & memoria peruenerit quaſi ſubdu ctis & conſumptis omnibus viįs ſubſiſtit/hęret/deficit:nec eſt ali‑ quid vlterius quo progredi poſſit. Verum quia fieri nō poteſt/ qui id quod fit/aliquando eſſe cœperit:conſequens eſt:vt(quoniaꝫ ni‑ chil ante illum fuit)ipſe ante omnia ex ſeipſo ſit procreatus. Ideo‑ qꝫ ab Apolline αὐτοφυὴσ: id eſt ex ſe ortus. A Sibylla αὐτο‑ γενὴσ:id eſt ex ſe genitus & ἀγίνητοσ id eſt in genitus & ἀϖοί‑ ητοσ id eſt infectus nominatur. quod Seneca homo acutus in ex hortationibus vidit. Nos inquit aliunde pendemus. Itaqꝫ ad ali‑ quem reſpicimus:cui quod eſt optimum in nobis debemus. Alius nos edidit:alius nos inſtruxit:deus ipſe ſe fecit.

Veruꝫ q̄a fieri nō p̄t quin id qđ fit id ē q̄cū ꝙcreatura ali q̄n eē cęperit: idqꝫ certe a deo:conſeq̄ns ē vt (q̄m nihil añ illum fuit) ipſe añ oīa ex ſeipſo ſit pro‑ creatus: id eſt (vt rcē̄ expri matur)ip̄e añ omia fuerit ex nullo ꝓcreat⁹. Nā vt di. Aug. .j. li. de trinita te.ca.j. Nulla oīo res ē q̄ ſe‑ ipaꝫ gignat vt ſit. itaqꝫ rcē de us ſcꝫ p̄r igeni tus declaratur

Quod Sene‑ ca vidit deum qdē infectū eē & ingeītū Se‑ neca vidit ſe‑ cūdū ſniaꝫ. i. i tellexit: ł vidit ita ſcriptuꝫ eē ſed non recto ſmōe exp̄ſſit. dicēdū ei erat de⁹ a nllo ē fa ct⁹ ł cōditiona lit̄. ſi de⁹ ē fact⁹ ipſe ſe fecit.

¶De cæcitate eoruȝ/qui plures deos opinantur:& vnde hic error habuit originem:& ꝙ corpus deo non eſt neceſſarium/nec propagatio liberorum.   Cap.VIII.

HIS IGITVR TOT ET TANTIS TESTIBVS COMprobatur vnius dei poteſtate ac prouidentia mundum gubernari. cuius vim maieſtatemqꝫ/tantam eſſe dicit in Timæo Plato/vt eã neqꝫ mente concipere neque verbis enarrare quiſquã poſſit ob nimiã & inęſtimabilẽ poteſtatem. Dubitet ergo aliquis an quicquam difficile aut impoſſibile ſit deo:qui tanta tãqꝫ mirifica opera prouidentia excogitauit:virtute conſtituit:ratione perfecit:nunc autem ſpiritu ſuſtentet:poteſtate moderetur/inexcogitabilis/ineffabilis/& nulli alij ſatis notus q̃ ſibi. Vnde mihi de tanta maieſtate ſæpius cogitanti/qui deos colunt interdũ videri ſolẽt tã cęci tã incogitabiles/tam excordes:tam non multum a mutis animalibus differentes:qui credant/eos qui geniti ſunt maris ac fœmine coitu aliquid maieſtatis diuinæqꝫ virtutis habere potuiſſe. cum Sybilla Erythræa dicat ὀυδύνατ ἀνδρόσ ἐκμηρῶν μήτρασ τεθεόσ τετυπωμέροσ εἶναι:ideſt non poteſt ex viri femoribus & matrice deus formatus eſſe. Quod ſi eſt verum (ſicuti eſt) apparet Herculem/ Apollinem/ Liberum/ Mercurium/ Iouem que ipſum cum cæteris/homines fuiſſe:quando ſunt ex duobus ſexibus nati.

Plato.

Dei maieſtas inęſtimabilis.

Incogitabilis.

Quid eſt autem tam remotum a deo:q̃ id opus/ quod ipſe ad propagandã ſobolem mortalibus tribuit:& quod ſine ſubſtantia corporali nullum poteſt eſſe? Dijs ergo:ſi ſunt immortales/æterni:quid opus ẽ altero ſexu?nimirum vt generentur. Ipſa progenie quid opus eſt: cũ ſucceſſione non egeant/qui futuri ſunt ſemper? Nam profecto in hominibus cæteriſqꝫ animantibus diuerſitas/ſexus/& coitio/& generatio nullam habet aliam rationem:niſi vt omnia genera viuentium (quoniam ſunt conditione mortalitatis obitura) mutua poſſint ſucceſſione ſeruari. Deo autem qui eſt ſempiternus: neqꝫ alter ſexus neqꝫ ſucceſſio neceſſaria eſt. Dicet aliquis vt habeat miniſtros:vel in quos ipſe poſſit dominari. Quid ergo opus eſt ſexu fœmineo? cum deus qui eſt omnipotens (vt vocatur) ſine vſu & opera fœminæ poſſit filios procreare? Nam ſi quibuſdam minutis animalibus id præſtitit: vt ſibi e folijs natos & ſuauibus herbis ore legant: cur exiſtimet aliquis ipſum deum niſi ex permixtione ſexus alterius non poſſe generare? Illos igitur quos imperiti & inſipientes tanquam deos & nuncupant & adorant: nemo eſt tam inconſideratus/ qui non intelligat fuiſſe mortales. Quomodo ergo (inquiet aliquis) dij crediti ſunt? Nimirum quia reges maximi ac potentiſſimi fuerunt: ob merita ſuarum virtutum/aut munerum/aut artium repertarum cum

Sextus viri& mulieris quare ordinatus ſit.

Dij cur ex hominibꝰ

chari fuiſſent his quibus imperitauerant:in memoria3 ſunt conſecrati.Quod ſi quis dubitet:res eorum geſtas/& facta conſideret.quę vniuerſa tam poetæ q̃ hiſtorici veteres prodiderunt.

¶De hercule & geſtis eius atq; ortu ex Ioue & Alcmena & morte eius. Cap.IX.

Herculis ort⁹ & geſta.

HERCVLES QVI OB VIRTVTEM CLARISSImus & q̃ſi african⁹ iter deos hẽtur:nõne orbẽ terrę:(quem peragraſſe ac expurgaſſe narrat̃) ſtupris/libidinib⁹/adulterijs iquinauit:nec mirũ:cum eſſet adulterio genit⁹ Alcmenę.Quid tandem potuit in eo eſſe diuini:qui ſuis ipſe vitijs mancipatus/& mares & fœminas contra omnes leges infamia/ dedecore/ flagitio affecit:Sed ne illa quidem quæ magna & mirabilia geſſit talia iudicanda ſunt/vt virtutibus diuinis tribuenda videantur:Quid eni tam magnificum ſi leonem aprumque ſuperauit: ſi aues ſagittis deiecit:ſi regium ſtabulum egeſſit:ſi virginem vicit cingulumq; detraxit:ſi equos feroces cum domino interemit: Opera ſunt iſta fortis viri : hominis tamen. Illa enim quæ vicit fragilia & mortalia fuerunt. Nulla enim eſt(vt ait orator)tanta vis quę non ferro/ac viribus debilitari frangiq; poſſit.At animum vincere:iracundiam cohibere: fortiſſimi eſt: quæ ille nec fecit vnquam : nec potuit.Hęc qui faciat non modo ego eum cum ſummis viris comparo : ſed ſimillimum deo iudico. Vellem adieciſſe de libidine/ luxuria/cupiditate/inſolentia/ vt virtutem eius impleret/quem ſimilem deo iudicabat.Non enim fortior iudicandus eſt qui leonem:q̃ qui violentiam & in ſeipſo incluſa3 feram ſuperat iracundiam / aut qui rapaciſſimas volucres deijcit: q̃ qui cupiditates auidiſſimas coercet. Aut q Amazonem bellatrice3:q̃ qui libidinem vincit/pudoris ac famæ debellatricem / aut qui fimum de ſtabulo/q̃ qui vitia de corde ſuo egerit: quę magis ſunt pernitioſa: quia domeſtica & propria mala ſunt:q̃ illa quæ poterant vitari:& caueri.Ex quo fit vt ille ſolus vir fortis debeat iudicari:qui temperans: & moderatus eſt & iuſtus. Q; ſi cogitet aliquis quæ ſint dei opera: iam hæc quæ mirantur homines ineptiſſimi:ridicula iudicabit. Illa enim non diuinis virtutibus quas ignorant: ſed infirmitate ſuarum virium metiuntur. Nam illud quidem nemo negauit Herculem non tantum Euriſtheo ſeruiſſe regi qđ aliquatenus honeſtũ videri poteſt:ſed etiam impudicę mulieri Omphale:quæ illum veſtib⁹ ſuis indutum ſedere ad pedes ſuos iubebat penſa facientem:deteſtabilis turpitudo:ſed tanti erat voluptas.Quid tu inquiet aliquis:Poetis ne credendum putas: Quid ni putem: Non enim iſta Lucillius narrat:aut Lucianus:qui dijs & hominibus non pepercit: ſed po

Animum vincere & iracundiã fortiſſimi eſt.

Omphale

tiſſimum qui deorum laudes canebant. Ergo quibus credemus: ſi fidem laudantibus nõ habemus? Qui hos mentiri putat: pferat alios quibus credamus auctores: q nos doceant qui ſunt iſti dij. Quomodo. vnde orti. Quæ ſit vis eorũ. Qui numerus. Quæ poteſtas. Quid in his admirabile. Quid cultu dignuꝫ. Quod deniq̃ certius veriuſq̃ myſterium. Nullus dabit. Credamus igitur iſtis: qui non vt reprehẽderẽt ſunt locuti: ſed vt prędicarent. Nauigauit ergo cum argonautis: expugnauitq̃ Troiã iratus Leomedonti ob negatam ſibi pro filię ſalute mercedem. Vnde quo tempore fuerit: apparet. Idem furore atq̃ inſania percitus vxorem ſuam cum liberis interemit. hũc homines deum putant? Sed Philoctetes eius hæres nõ putauit: q facẽ ſuppoſuit arſuro: qui artus eius & neruos cremari ac diffluere vidit. qui oſſa eius ac cineres in Oetheo monte ſepeliuit: pro quo munere ſagittas eius accepit.

Lucillius irriſit etiã deos.

Troia ab hercle expugnata.

ętheo.

¶De Aeſculapio: Apolline: Neptuno/ac marte: & Caſtore ac Polluce: atq̃ Mercurio. Cap. X.

AEſculapius & ipſe nõ ſine flagitio Apollinis natus: qd fecit aliud diuinis honoribus dignũ: niſi q ſanauit Hyppolitũ? Mortẽ ſane habuit clariorẽ: qa a deo meruit fulminari. Hunc Tarquitius de illuſtrib⁹ viris diſſerens ait incertis parentibus natum/expoſitum: & a venatoribus inuentum caninolacte nutrituꝫ: Chironi traditum: didiciſſe medicinã. fuiſſe aũt Meſſeniũ: ſed Epidauri moratũ. Tullius etiã Cynoſuris ait ſepultũ. Quid Apollo pater eius: nonne ab amorẽ quo flagrabat turpiſſime gregẽ pauit alienũ: & muros Laomedõti extruxit cũ Neptuno: mercede conductus? q illi negari potuit impune. ab eoq̃ primo rex pfidus quicquid cũ dijs pepigiſſet: didicit abnegare. Idẽ formoſũ puerum/& dũ amat violauit: & dũ ludit/occidit. Homicida Mars: & per gratiã cædis crimine ab Athenienſibus liberatus ne videretur nimis ferus & imanis adulteriũ cũ venere cõmiſit. Caſtor & pollux dũ alienas ſpõſas rapiũt: eſſe gemini deſierunt. Nã liuore iniurię cõcitatus Idas alterũ gladio trãſuerberauit. & eoſdẽ poetę alternis viuere: alternis mori narrãt: vt iã ſint/nõ deorũ: tm̃ ſed omniũ mortaliũ miſerrimi: quibus ſemel mori non licet. Hos tamen Homerus ambos ſimpliciter (non vt poetę ſolẽt) mortuos eſſe teſtatur. Nã cũ faceret in muris aſſidentẽ Priamo Helenã cũctos grææcię pricipes recognoſcere: ſolos aũt ſe fratres ſuos requirere: ſubiecit orationi eius huiuſmodi verſuꝫ. Hęc ait: aſt alios retinebat terra ſepultos. Fur ac nebulo Mercurius qd ad famã ſui reliquit: niſi memoriã fraudũ ſuaruꝫ? Cęlo dign⁹: quia palęſtrã docuit: & lyrã prim⁹ iuenit. Liberũ patrẽ in ſenatu deorũ ſummę auctoritatis primæq̃ eſſe ſententiæ nec eſſe

Eſculapi⁹ eiuſq̃ res & cõſecratis.

Tarquiti⁹ auctor.

Tulli⁹ auctor.

Apollo.

Cynoſurę ciuitas

cur admeto famulatus.

Mars homicida ac adulter.

Caſtor & pollux alterni viuunt.

Homerus auctor.

Iuppiter.

Mercuri⁹ fur ac nebulo.

Libri patris geſti.

Iouis ipie flagitioſeq; facta.

eſt/quia præter Iouẽ ſolus omniũ triũphauit:exercitũ duxit. Indos debellauit/ſed inuictus ille imperator inclytus maxim⁹ ob amorẽ ac libidinẽ turpiſſime victus eſt. Delat⁹ enim Cretã cũ ſemiuiro comitatu nact⁹ eſt impudicã mulierẽ in littore/ac fiducia victoriȩ inclytȩ vir eſſe voluit: ne nimiũ mollis eſſe videretur. atq; illã patris ꝓditricẽ:fratris interẽptricem ab alio relictã/& repudiatã in cõiugiu; ſibi vẽdicauit/& liberã fecit:& cũ ea pariter aſcẽdit in cȩlũ. Quid oium horũ pater Iuppiter:qui in ſolẽni precatione optim⁹ maxim⁹ nominatur?Nõne a prima ſua pueritia ipi⁹ ac pene parricida dep̃hẽdit: Cũ patrẽ regno expulit ac fugauit:nec expectauit mortẽ decrepiti ſenis cupiditate regnãdi?Et cũ paternũ ſoliũ p vim/ p arma cœpiſſet:bello eſt a Titanibus laceſſitus:quod humano generi principiũ fuit malorũ.quibus victis & pace in perpetuũ cõparata reliquã ſuã vitã i ſtupris adulterijſq; cõſumpſit. Omitto virgines quas iminuit. Id enim iudicari ſolet tolerabile. Amphitrionẽ ac Tindarũ ꝑterire nõ poſſum:quorum domos dedecore atq; infamia pleniſſimas reddidit. Illud vero ſummȩ impietatis ac ſceleris q̃ regium puerum rapuit ad ſtupru;.parum enim videbatur ſi in expuganda fœminarũ pudicitia maculoſus ac turpis eſſet:niſi etiam ſexui ſuo iniuriã faceret:hoc eſt verum adulterium quod fit contra naturam hæc qui fecit viderimus an maximus:certe optimus non eſt. quod nomen a corruptorib⁹:ab adulteris:ab inceſtis abeſt. Niſi forte nos erramus qui homines talia facientes ſceleratos vocamus ac perditos:omnibuſq; pœnis digniſſimos iudicamus. Stultus autẽ. M. Tullius:qui. C. Verri adulteria obiecit. Eadem enim Iuppiter quem colebat / admiſit. Quinto Publio Clodio ſororis incæſtum. At illi optimo maximo eadem fuit & ſoror & coniunx.

Amphitrion.

Tyndar⁹.

M.T.

Q.P.C.

Clodi⁹ ſororem iceſtauit.

¶De ipſius Iouis parentibus/& ortu/& vita eius flagitioſiſſima: morte:& ſepultura:& officio poetarum. Cap. XI.

QVis eſt igitur tam excors qui hunc in cælo regnare putet: qui ne in terra quidem debuit?Non inſulſe quidam poeta triumphum Cupidinis ſcripſit/quo in libro non modo potentiſſimum deorum Cupidinem: ſed etiam victorem facit. Enumeratis enim amoribus ſingulorum/quibus in poteſtatem cupidinis/ditionemq; veniſſent:inſtruit pompam /in qua Iuppiter cum cæteris dijs ante curru; triumphantis ducitur cathenat⁹. Eleganter id quidem dicitur a poeta figuratũ:ſed tamẽ nõ multũ diſtat a vero. Qui enim virtutis eſt expers/qui cupiditatibus ac libidinibus malis vincitur:non cupidini:vt ille finxit: ſed morti ſubiectus eſt ſempiternæ. Sed omittamus de moribus dicere/rem conſideremus/vt intelligant homines in quibus miſeri verſentur erroribus.

cupidinis triũphus.

Regnare in cęlo Iouē vulgus exiſtimat:id doctis pariter & indoctis perſuaſum eſt. Quod & religio ipſa & prȩcatiões:& hymni: & delubra:& ſimulachra demonſtrāt. Eundē tamē Saturno & Rhea genitum confitentur. Quomodo poteſt deus videri: aut(vt ait poeta) hominū rerūq; repertor:ante cuius ortū infinita hominū milia fuerunt? Eorū ſcilicet qui Saturno regnante vixerunt:ac priores luce q̄ Iuppiter ſunt potiti. ¶Video aliū deum regem fuiſſe primis tēporibus:alium conſequētibus. Poteſt ergo fieri/vt alius ſit poſtea futurus. Si enim regnum prius mutatum eſt:cur deſperemus & poſterius poſſe mutari? niſi forte Saturnus generare potuit fortiorē:iuppiter non poteſt. Atqui diuinū imperiū aut ſemp immutabile ē:aut ſi eſt mutabile(qđ fieri nō poteſt)ſemper vtiq; mutabile eſt. Poteſt enim Iuppiter regnum amittere:ſicut & pater eius amiſit. Ita plane:nam cū idem neq; virginibus/neq; maritatis vnq̄ peperciſſet:abſtinuit ſe tamen vna Thetide:q̄ reſponſū fuit maiorē patre ſuo futurū quiſquis ex illa natus eſſet. Et primum in eo prudentia nō dei cui niſi Themis futura dixiſſet:ipſe neſciret. Si autem diuinus non fuit:ne deus quidē fuit. Vnde ipſa diuinitas nominatur:vt ab homine hūanitas. Deinde cōſcientia imbecillitatis:qui timuit vtiq; maiorē. Quod qui fecit/ſcit vtiq; ꝑfecto nō eſſe ſe maximū:quādoquidē poteſt aliquid maius exiſtere. ¶Idē per ſtygiā paludē ſanctiſſime iurat. Vna ſuperſtitio ſuperis:quę reddita diuis:quæ eſt iſta ſuperſtitio:aut a quo reddita? Eſt ergo aliqua poteſtas maxīa:quę peierantes deos puniat. quę tanta formido eſt paludis infernę: ſi ſunt immortales? quid metuunt eam:quā viſuri non ſunt/niſi quos mori neceſſe ē? Quid igiť homines oculos ſuos in cęlum tollunt? quid ſuperos deierant:cum ipſi ſuperi ad inferos deuoluātur: ibiq; habeant quod venerentur & adorēt? Illud vero quale eſt:eſſe fata/quibꝰ dij oēs & ipſe Iuppiter pareat? ſi parcarum tanta vis eſt/vt plus poſſint q̄ cæleſtes vniuerſi:q̄q; ipſe rector ac deus: cur non ille potius regnare dicantur:quarū legibus ac ſtatutis parere omnes deos neceſſitas cogit? Nunc cui dubiū eſt quin is/qui alicui rei obſequitur/maximus non ſit? cum alius ſit qui non accipiat fata ſed faciat. Nūc ad illud quod omiſeram:redeo. In vna itaq; ſola fuit continentior: cū eam deperiret: & non virtute aliqua ſed metu ſucceſſoris. Quæ fortitudo vtiq; eius eſt qui ſit mortalis & imbecillis & nihil:quippe q̄ potuit & tūc cū naſceretur extingui:ſicut frater eius ante genitus extinctꝰ eſt? qui ſi viuere potuiſſet:nunq̄ miori conceſſiſſet imperiū. Ipſe autem furto ſeruatus:furtimq; nutritus:ζεὺσ ſiue ζὴν appellatus eſt:non(vt iſti putant)a feruore cæleſtis ignis:vel q̄ vitæ ſit dator:vel q̄ animantibus inſpiret animas: q̄ virtus ſoliꝰ dei eſt: quam

Thetidę cur abſtinuit iupiter.

Diuinitas vnde.

Fatis pet ēt iuppiť.

Iuppiter vnde

enim poſſet inſpirare animam:qui ipſe accepit aliũde? Sʒ ꝙ prim⁹ ex liberis Saturni marib⁹ vixerit. Potuerunt igitur homines alium deum habere rectorẽ ſi Saturn⁹ nou fuiſſet ab vxore deluſus. ¶ At eĩ poetæ iſta finxerũt. Errat quiſqs hoc putat. Illi eñ de hominibus loquebantur:ſed vt eos ornarent/quorũ memoriã laudibus celebrabant:deos eſſe dixerunt. Itaqꝫ illa potius ficta ſunt/quæ tanquaʒ de dijs:non illa quæ tanquã de hominib⁹ locuti ſunt:quod clarum fiet

Danaę fabula ad hiſtoriã relata.

Hymbres aurei.

exemplo quod inferemus. Danaen violaturus Iuppiter aureos nũmos largiter in ſinuʒ eius infudit. Hęc ſtupri merces fuit. At poetæ qui quaſi de deo loquebãtur:ne auctoritatem creditæ maieſtatis infringerent:finxerunt ipſum in aureo hymbre delapſuʒ:eadẽ figura qua hymbres ferreos dicũt:cũ multitudinẽ tęlorũ ſagittarũqꝫ deſcribũt.

Ganym. raptus.

Europę raptus

Io. i bouẽ

¶ Rapuiſſe dicitur in aquilla Catamitũ:poeticus color eſt. ſed aut ꝑ legionẽ rapuit:cuius inſigne aqͥla eſt:aut nauis in qua eſt ipoſitus/tutelam habuit in aquila figuratam. ſicut taurum figuratum cũ rapuit & tranſuexit Europam:eodẽmodo conuertiſſe in bouem tradiť Io inachi filiam:quæ vt iraʒ Iunonis effugeret:vt erat iam ſetis obſita:iam bos tranaſſe dicitur mare: in Aegyptumqꝫ veniſſe: atqꝫ ibi recepta priſtina forma/dea facta:quæ nũc Iſis vocatur. Quo igitur argumẽto probari poteſt nec Europã in tauro ſediſſe:nec Io factam bouẽ? Qꝫ certus dies habetur in faſtis:quo Iſidis nauigiũ celebratur. quæ res docet nõ tranaſſe illam:ſed nauigaſſe. Igitur qui ſapere ſibi videntur:quia intelligunt viuuʒ terrenũqꝫ corpus in cœlo eẽ nõ poſſe:totam Ganymedeã fabulã ꝓ falſo repudiãt Nã ſentiũt

Terrenũ: id eſt non glorificatum

in terra/id eſſe factũ:quia res ac libido ipſa terrena eſt. Nõ ergo res ipſas geſtas finxerunt poetę. qđ ſi facerent:eſſent vaniſſimi:ſʒ rebus geſtis addiderunt quendã colorẽ. Nõ.n.obtrectãtes illa dicebãt:ſed ornare cupiẽtes. Hic hoĩes decipiunť:maxĩe/ꝙ hæc omnia ficta eẽ arbitranť a poetis:colũt quod ignorãt:neſciunt qui ſit poeticę licẽtiæ mod⁹:quouſqꝫ ꝓgredi fingendo liceat. cum officiũ poetæ ſit in eo/vt ea q̃ geſta ſunt vere/in aliquas ſpecies obliquis figurationib⁹ cum decore aliquo conuerſa traducant. Totuʒ autem qđ referas fingere/id eſt ineptum eſſe & mendacem potius q̃ poetam: ſed finxe-

Poetę officium.

runt iſta/quæ fabuloſa creduntur. Num etiam illa quæ de dijs fœminis deorumqꝫ connubijs dicta ſunt? Cur igitur ſic figurantur: ſic coluntur:niſi forte nõ tantũ poetæ:ſed nõ pictores ẽt/fictoreſqꝫ imaginum mentiunť. Si enim hic eſt Iuppiter qui a nobis dicitur deus: ſi non is eſt qui ex Saturno & Ope natus ẽ: non oportuit niſi ſolius ſimulachrum in templis omnibus collocari. Quid ſibi mulierũ effigies volunt? Quid ſexus infirmus? in quẽ ſi cecidit hic Iuppiter. tũ vero ipi lapides hoĩeʒ fatebũť. Mẽtitos aiũt eẽ poetas:& his tñ cre-

dunt:immo vero non eſſe mentitos rc ipſe probant. Ita eni3 deo-
rum ſimulacra confingunt/vt ex ipſa diuerſitate ſexus appareat ve/
ra eſſe/quæ dicunt poetæ. Nam quod aliud argumẽtum habet ima
go catamiti/& effigies aquilæ:cum ante pedes Iouis ponuntur in tẽ
plis/& cum ipſo pariter adorantur: niſi vt nefandi ſceleris ac ſtupri
memoria maneat in æternum? Non igitur a poetis totum fictum ẽ:
aliquid fortaſſe traductum/& obliqua figuratione obſcuratu3: quo
veritas inuoluta tegeretur:ſicut illud de ſortitione regnorum. Aiũt
enim Ioui cælum obſtigiſſe:Neptuno mare:inferna Plutoni. Cur
non terra potius in ſortem tertiam venit:niſi ꝙ in terra geſta res ẽ?
Ergo illud in vero eſt:ꝙ regnum orbis ita partiti ſortitiq; ſunt/vt o-
rientis imperiũ Ioui cederet:Plutoni (cui cognomen Ageſilao fuit)
pars occidentis obtingeret. eo ꝙ plaga orientis:ex qua lux morta-
libus datur/ſuperior:occidentis autem inferior eſſe videatur. Sic
veritatem mendacio velauerunt/vt veritas ipſa perſuaſioni publicę
nihil derogaret. De Neptuni ſorte manifeſtum eſt. cuius regnu3 ta
le fuiſſe dicimus:quale M. Antonij fuit infinitum illud imperium
cui totius oræ maritimæ poteſtatem ſenatus decreuerat: vt prædo-
nes perſequeretur/ac mare omne pacaret. Sic Neptuno maritima
omnia cum inſulis obuenerunt. quomodo id probari poteſt? nimi-
rũ veteres hiſtoriæ docẽt. Antiquus auctor Euhemerus: qui fuit ex
ciuitate meſſana:res geſtas Iouis & cęterorũ/qui dij putantur colle
git:hiſtoriãq; contexuit ex titulis & inſcriptionibus ſacris: q̃ in anti
quiſſimis tẽplis habebanť:maximeq; in fano Iouis Triphylei: vbi
aureã colũnam poſitã eẽ ab ipſo Ioue titulus indicabat:in qua colũ
na geſta ſua perſcripſit:vt monumenta eſſent poſteris rerum ſuaꝝ.
Hanc hiſtoriam interp̃tatus eſt Ennius & ſecutus:cuius hæc verba
ſunt. Ibi iuppiter imperiũ Neptuno dat maris:vt inſulis oĩbus & q̃
loca ſunt ſecundum mare omnibus regnaret. ¶Vera ſunt ergo quę
loquuntur poetę:ſed obtentu aliquo ſpecieq; velata. Poteſt & mõs
Olympus figurã poetis dediſſe:vt Iouem dicerent cęli regnum eſſe
ſortitũ:ꝙ Olympus ãbiguũ nomẽ eſt & montis/& cæli. In Olympo
autem Iouem habitaſſe docet hiſtoria eadem:quę dicit. Eadem tẽ
peſtate Iuppiter in monte Olympo maximã partem vitæ colebat:
& eo ad eum in ius veniebant:ſiquæ res in controuerſia erant. Item
ſi quis quid noui inuenerat/quod ad vitam humanam vtile eſſet:eo
veniebat:atq; Ioui oſtendebat. Multa in hunc modũ poetę tranſfe-
runt:non vt in deos mentiantur/quos colunt:ſed vt figuris verſico-
loribus venuſtatem ac leporem carminibus ſuis addant. qui autem
non intelligunt quomodo aut quare quidq; figuretur:poetas velut
mendaceș & ſacrilegos inſequuntur. ¶Hoc errore decepti & phi-

Ganym i-mago añ pedes iouis

Pluto. Ageſilaus

Neptunꝰ. M. Anto-nij iperiũ maritimũ

Euheme-rus. Meſ-ſeniꝰ iouis Triphylęi flammi.

Neptunꝰ imp. ma-ris ſortitꝰ.

Olympus mons

Olympus cælum

Poetarũ fictiõs

loſophi:q̄ ea q̄ de Ioue ferunt/minime in deum conuenire videbant:duos ioues fecerunt:vnū naturalē:alterū fabuloſū.Viderūt ex parte qđ erat verū:eū.ſ.de quo poetæ loquūt̄/hoies fuiſſe. In illo aūt naturali ioue vulgari cōſuetudie religiōis inducti errauerunt:q̄ i deū nomē hois trāſtulerūt:q(vt ſupra diximus)q̄a ſolus eſt:nō indiget noie.Iouē aūt illum eſſe:qui ſit ex Ope Saturnoq̄ nat⁹:negari nō pōt.¶Vana igit̄ perſuaſio eſt eorū/qui nomē iouis ſūmo deo tribuūt.Solent.n.quidā/errores ſuos hac excuſatione defēdere:q̄ cōuicti de vno deo/cum id negare nō poſſunt ip̄m ſe colere affirmant.Verū hoc ſibi placere/vt iuppiter noiet̄. quo quid abſurdius?Iuppiter eīn ſine cōtubernio cōiugis filiæq̄ coli nō ſolet.Vn̄ quis ſit/apparet:nec fas eſt id nomē eo trāſferri/ vbi nec Minerua ē vlla:nec iuno.Quid q̄ huius noīs ꝓprietas nō diuinā vim exprimit:ſed hūanam?Iouē.n.Iunonēq̄ a iuuando eē dictos Cicero interp̄tat̄.Et iuppiter quaſi iuuans pater dicit̄ qđ nomē i deū minie cōgruit:quia iuuare hoīs eſt/opis aliquid cōferentis in eū/q̄ ſit alien⁹:& exigui bñficij. Nemo ſic deū p̄cat̄ vt ſe adiuuet:ſed vt ſeruet vitā:ſalutemq̄ tribuat: quod mlto plus ac maius eſt q̄ iuuare.Et qm̄ de patre loquimur:nullus pater dicit̄ filios iuuare cū eos generat aut educat.Illud enim leui⁹ ē:q̄ vt eo verbo magnitudo paterni beneficij exprimatur:quāto id magis incōueniens eſt deo:qui verus eſt pater:per quem ſum⁹/& cuius toti ſumus:a quo fingimur:aīamur:illuminamur:qui nobis vitā īpartit:ſalutē tribuit:victū multiplicē ſubminiſtrat?Nō intelligit beneficia diuina/qui ſe iuuari tm̄modo a deo putat.Ergo nō imperit⁹ mō ſed & impi⁹ eſt: qui noīe iouis virtutem ſūmę poteſtatis imminuit.¶Quare ſi iouē ex rebus geſtis & ex moribus hominē fuiſſe:in terraq̄ regnaſſe dep̄hendim⁹:ſupereſt vt mortem quoq̄ eius inueſtigemus.Enni⁹ in ſacra hiſtoria deſcriptis oib⁹ q̄ in vita ſua geſſit:ad vltimū ſic ait.Deinde iuppiter poſtq̄ terras q̄nquies circuiuit:omnibuſq̄ amicis atq̄ cognatis ſuis īperiū diuiſit:reliquitq̄ hoībus leges/mores/frumētaq̄ parauit: multaq̄ alia bona fecit immortali gloria memoriaq̄ affect⁹ ſēpiterna monumēta ſuis reliquit:ætate peſſumata ī Creta vitā cōmutauit: & ad deos abijt.Eūq̄ curetes filii ſui curauerūt:decorauerūtq̄ eū. & ſepulchrū eius eſt in Creta in oppido Gnoſo: & dr̄ Veſtra hāc vrbē creauiſſe:in quo ſepulchro ei⁹ ē inſcriptū antiq̄s lr̄is gręcis δξεὺσ Τηρόνου.i.latie:iuppiter Saturni fili⁹. Hac certe nō poetę tradūt:ſ; antiquarū rerū ſcriptores.q̄ adeo vera ſūt:vt ea ſibyllinis verſib⁹ cōfirment̄:q̄ ſunt tales. Δαιμορασ ἀψύχουσ νεκύωρ εἴδωλα καμόρτωρ ῥ κρήτη κάυχηματάφουσ ἠδύσ

Quod nomē i deū minime cōgruit Nomē vid; iouis ſiue patris tm̄ iuuantis. q̄a iuuar̄ (ꝓut ioui vł alijs hoib⁹ tribuit̄) hominis ē op⁹ aliquid cōferētis:ēt cū ſit alien⁹.Opis aliquid cōferētis;hoc ē non totū potentis cōferre:qđ ſoli⁹ dei ē:ſn̄ q̄ a ali⁹ iuuar̄ nō p̄t:ip̄e aūt ſn̄ alijs.itaq̄ illđ exigui ē bñficij.dei aūt auxiliū vtiq̄ ē iuocādum:nā adiutoriū nr̄; ī noīe dn̄i q̄ fecit cælū & terrā nō tn̄ ſic.i. ſub noīe iouiſ l̄ ſic .i. gētiliū mor̄: vt ille tātu; timet nec aliđ ab eo ſperetur/aut ſperari poſſit.vn̄ frequēter aliq̄d adiūgitur adiuua nos đus ſalutaris nr̄ & ꝓpter gloriā nois tui libera nos & q̄ ſequūt̄.De⁹ i adiutoriū meū itēde.Cōfūdāt̄:&reliqua cōſentit aūt & Hieronim⁹ ſancti q̄ oēs deū verū nequaq̄ iouis nomine appellandū.

μορον ἔχει.i.dęmones inanimes/cadauerũ ſimulachra mortuorũ
quorũ ſepulchra hẽt Creta male peritura. Cicero de natura deorũ
cũ tres Ioues a theologis nominari diceret: ait tertiũ fuiſſe Cretẽſẽ
Saturni filiũ: cuius in illa inſula ſepulchrum oſtenditur. Quomõ igi
tur poteſt deꝰ alibi eſſe viuus/alibi mortuus: alibi habere tẽplũ/alibi
ſepulchrũ? Sciant ergo Romani capitoliũ ſuũ.i. ſummũ caput reli-
gionũ ſuarũ publicarũ nihil eſſe aliud q̃ inane monumentũ. Venia-
mus nunc ad eius patrem: qui ante regnauit: & qui fortaſſe plus ha-
bebat in ſe: q̃ ex coitu tantorũ elementorũ genitus eſſe dicatur. Vi-
deamus quid in eo fuerit deo dignũ. In primis illud ꝙ aureũ ſæcu-
lũ narratur habuiſſe: ꝙ iuſticia ſub eo fuerit in terra. Teneo aliquid
in eo qđ in eius filio nõ fuit. Quid enim tam cõueniens deo/q̃ iuſtũ
regimen ac pium ſæculum? Sed cum eadem ratione natum eſſe co-
gito: non poſſum putare deum ſummum: ꝙ videam eſſe aliquid an
tiquius: cælum ſcilicet atq́ꝫ terram. At ego deum quęro: vltra queꝫ
nihil eſt omnino: qui fons/& origo ſit rerum. Hic ſit neceſſe eſt: qui
cælum ipſum condidit/terramq́ꝫ fundauit. Saturnus auteꝫ ſi ex his
natus eſt (vt putatur) queẽadmoduꝫ poteſt eſſe deus principalis: qui
alijs ortum ſuuꝫ debet? Aut quis præfuit mundo: ante q̃ Saturnus
gigneretur? Sed hoc poeticũ eſt (vt dicebam paulo ante) figmẽtuꝫ:
nec.n.fieri poterat: vt elementa inſenſibilia/tantoq́ꝫ interuallo ſepa
rata in vnum coirent/ac filium procrearent: aut is qui natus eſſet/nõ
potiſſimũ genitoribus ſimilis exiſteret: ſed eam formã gereret/ quã
parentes ſui non habebãt. Quęramus ergo quid veritatis ſub hac fi
gura lateat. Minutius fœlix in eo libro: qui Octauius inſcribitur ſic
argumentatur. Saturnũ cũ fugatus eſſet a filio/in italiamq́ꝫ veniſſet:
Cæli filiũ dictum: ꝙ ſoleamus eos/quorum virtutem miremur: aut
eos qui repentine aduenerint/de cælo cecidiſſe dicere. Terrę aũt ꝙ
ignotis parẽtibꝰ natos/terræ filios nominemꝰ. Sũt hæc quidem ſimi
lia veri: non tamen vera: quia conſtat etiam tũ cum regnaret/ ita eẽ
habitum. Potuit & ſic argumentari. Saturnum cum potentiſſimus
rex eſſet/ad retinendam parentum ſuorum memoriam/ nomina eo
rum cælo/terræq́ꝫ indidiſſe: cum hæc prius alijs vocabulis appellarẽ
tur: qua ratione & montibus & fluminibus nomina ſunt ĩpoſita. Ne
q́ꝫ enim cum dicunt poetæ de progenie Atlantis/ aut inachi flumi-
nis: id potiſſimum dicunt: homines ex rebus ſenſu carentibus po
tuiſſe generari: ſed eos vtiq́ꝫ ſignificant/qui nati ſunt ex his homi-
nibus: qui vel viui/ vel mortui nomina montibus / aut fluminibus
indiderunt. Nam id apud veteres: maximeq́ꝫ græcos vſitatum fu-
it/ Sic maria eorum traxiſſe nomen accepimus / qui deciderant in
ea: vt Aegæum: Icarium: Helleſpontum, & in Latio Auenti-

Capitoli-
um quid.

De Satur
no eiuſq́ꝫ
parentibꝰ
Cap.xij.

Saturno
Saturnus
quis & vñ

Minutius
Saturnus.
Coeli. F.
& cur.
Terræ fi-
lij.

Aegeum
mare vñ.

nus vocabulum monti dedit:in quo ſepultus eſt.Tiberinus vel Tyberis amni/quo merſus eſt.Non ergo mirandum ſi nomina eorum cælo terręq; attributa eſſent/qui reges genuerant potentiſſimos. Apparet ergo non ex cælo natum eſſe: quod fieri non poteſt: ſed ex eo homine/cui nomen Vrano fuit.quod eſſe verum Triſmegiſt9 auctor eſt:qui cum diceret admodum paucos extitiſſe/in quib9 eēt perfecta doctrina:in his Vranum/Saturnum/Mercurium cognatos ſuos nominauit.Hæc ille quia ignorauit/alio traduxit hyſtoriam. qui quomodo potuerit argumentari:oſtendi. Nūc dicam: quomodo:vbi:a quo ſit hoc dictum.non enim Saturnus hoc: ſed Iuppiter fecit.In ſacra hiſtoria ſic Ennius tradit.Deinde Paneum deducit in montem:qui vocatur cæli ſtella. Poſtquā eo aſcendit: cōtemplatus eſt late terras:ibiq; in eo monte aram creat cælo.primuſq; in ea ara Iuppiter ſacrificauit:in eo loco ſuſpexit in cælum: quod nunc nos nominamus:idq; quod ſupra mundū erat (quod æther vocabatur) de ſui aui nomine cęlo nomen indidit.Idque Iuppiter quod æther vocatur placans/primus cęlum nominauit:terręq; hoſtiam/quā ibi ſacrauit totam adoleuit.Nec hic tantum ſacrificaſſe Iuppiter inuenitur.Cæſar quoq; in Arato refert Aglaoſthenem dicere. Iouem cū ex inſula Naxo aduerſus Titanas proficiſceretur:& ſacrificium faceret in littore:aquilam ei in auſpicium aduolaſſe:quam victor bono omine acceptā tutelę ſuę ſubiugari.Sacra vero hiſtoria & ante conſediſſe illi aquilā in capite/atq; illi regnū portendiſſe teſtat̄.Cui ergo ſacrificare potuit Iuppiter:niſi cælo auo: quem dicit Euhemer9 in oceania mortuum:& in oppido Aularia ſepultum.

¶Quomodo ſtoici figmenta poetarum de Saturno & aliis ad phicā traſferant rōnem quam tn̄ & poetę & hiſtorici eneruāt. Cap.XIII.

QVoniam reuelauimus myſteria poetarum:& Saturni parētes inuenimus:ad virtutes eius & facta redeamus. Iuſtus in regno fuit primū ex hoc ipſo iam deus nō eſt/qui fuit. Deniq; ꝙ ne iuſtus quidem fuit:ſed impius:non modo in filios quos necauit:verum etiam in patrem:cui dicitur abſcidiſſe genitalia/quod forſitan vere acciderit.Sed homines reſpectu elementi quod dicitur cælum/totam fabulam explodunt/ineptiſſime fictam quam tamen ſtoici(vt ſolent)ad rationem phyſicam conantur traducere/quorum ſententiam Cicero de natura deorum differens poſuit.Cæleſtem(inquit)altiſſimam æthereamq; naturam:ideſt igneam:quæ per ſeſe omnia gigneret:vacare voluerunt ea parte corporis:quæ coniunctione alterius egeret ad procreandum. Quæ ratio in Veſtā potuit conuenire:ſi mas diceretur. Iccirco. n. virginem putant Veſtā/quia ignis inuiolabile ſit elementum: nihilq; naſci poſſit

Auentin9 mons vn̄
Tyberius Fl.vnde.
Triſmegiſtus.
Vranus a turni pater.
Mercuri9 Panionis comes.
Erat ꝑedificat.
Iuppiter.
Ara omnium prima
Cælum vnde.
Cæſar.
Terrę hoſtia omnium prima
Aquila cur in tutela.
Io.
Euhemerus.
Oceania. regio.
Aularia.
Sunt qui iam nonē
Veſta.

ex eo:quippe qui omnia q̄ corripuerit/abſumat. Ouidius in faſtis. Ouidius de faſtis.
Nec tu aliđ veſtā q̄ viuā intellige flāmam. Nataq; de flamma corpo
ra nulla vides. Iure igitur virgo eſt:quę ſemina nulla remittit:Nec ca
pit:& comites virginitatis amat. Vulcanoq; id potuit aſcribi:qui q̄
dem putatur ignis:& tamen poetæ eum non abſciderunt: Potuit &
Soli:in quo eſt natura & cauſa gignentiū:nā ſine ſolis igneo calore
neq; naſci quicq̄:neq; augeri poteſt:vt nulli alij elemēto magis op⁹
ſit genitalibus:q̄ calori:cuius fœtu concipiuntur:naſcuntur:ſuſtētā-
tur omnia. Poſtremo etiam ſi ita ſit:vt volunt:quis magis abſciſum
eſſe cœlum putet q̄ omnino ſine genitalibus natum? Nam ſi per ſe
gignit:non indigebat vtiq; genitalibus cum ſaturnū ipſum procrea-
ret. Si vero habuit:& a filio abſciſa ſunt:ortus rerum & natura om-
nis interiſſet. Quid ꝙ ipſi Saturno nō diuinū modo ſenſum: ſed hu
manū quoq; adimunt:cum affirmant eſſe eū Saturnū:qui curſum &
conuerſionem ſpaciorū ac temporum continet? Eūq; græce idipſu3
nomen habere. Χρόνοσ enim dicitur:quod eſt idem quod κρόνοσ
.i. ſpaciū tēporis. Saturnus ei eſt appellatus:ꝙ ſaturetur annis. Hęc
Ciceronis verba ſunt exponentis ſententiam ſtoicorum :quę q̄ vana
ſit:cuiuis intelligere promptiſſimum eſt. Si enim Saturnus cæli eſt
filius:quomodo potuit aut tempus e cęlo gigni:aut cælum a tempo
re abſcindi:aut poſtea tempus iperio ſpoliari a filio Ioue? Aut quo
modo Iuppiter natus eſt ex tempore? aut quibus annis ſaturari poſ
ſit æternitas:cui nullus eſt finis?

¶Quomodo & poetæ & hiſtorici euacuant ſtoicorum traditiones
de Ioue & Saturno & alijs dijs. Cap.XIII.

SI ergo vanę ſunt iſtę rationes philoſophorum:quid ſuper
eſt niſi vt vere factum eſſe credamus : id eſt hominem ab
homine abſciſum? niſi forte aliquis exiſtimet deum fuiſ-
ſe:qui timuit cohæredem/ cum ſi quid diuinitatis habuiſ
ſet:non patris genitalia debuerit amputare: ſed propria: ne Iuppi-
ter naſceretur: qui eum regni poſſeſſione priuauit. Idem ſororem
ſuam Rheam:quam latine Opem dicimus:cum haberet vxorem Rhea quę & ops.
reſponſo vetitus eſſe dicitur mares liberos educare:ꝙ futuru3 eſſet/
vt a filio pelleretur:quam rem metuens:natos ſibi filios non vtique
deuorabat(vt ferunt fabulæ)ſed necabat/quāq̄ ſcriptum ſit in hiſto Carnis humanæ eſ⁹.
ria ſacra Saturnū & opem:cæteroſq; tunc homines humanam car-
nem ſolitos eſitare. Verū primum Iouem leges hominibus moreſq;
condentem:edicto prohibuiſſe ne liceret eo cibo veſci : quod ſi ve-
rū eſt:quæ poteſt in eo fuiſſe iuſticia? Sed fictū ſane putemus Satur Saturnus deuorabat.
nū filios deuoraſſe modo cū aliqua ratione:nunc iccirco/ ꝙ ait vul-
g⁹ comediſſe filios ſuos eu3/qui extulerit:ſepulturæq; mandauerit.

Ops mater Iouis.

Ops autẽ cũ Iouem peperiſſet:ſubtraxit infantem: eumque nutriẽdum furtim miſit in Cretam. ¶Rurſũ imprudẽtiam reprehendam neceſſe eſt. Cur.n.reſponſum ab alio accepit potius? Cur in cęlo cõſtitutus in terra non videbat? Cur eum corybantes cymbalis fefellerunt? Poſtremo cur extitit aliqua vis potentior aut maior:quę illius vinceret poteſtatem? Nimirum ſenex a iuuene facile victus ẽ ac ſpoliatus imperio. Fugit igitur expulſus:& in Italiam nauigio venit:cũ erraſſet diu:ſicut Ouidius in faſtorum libris refert. Cauſa ratis ſupeſt:tuſcum rate venit ad amnem Ante pererrato falcifer orbe deus.

Ianus hoſpes saturni.

Nũmi veteres ipſi ſub imagine Iani & manij.

Hunc errantem atq; inopem Ianus excæpit:cuius rei argumẽta ſũt nummi veteres:in quibus eſt cum duplici fronte Ianus: & in altera parte nauis:ſicut idem poeta ſubiecit At bona poſteritas puppi formauit in ære Hoſpitis aduentum teſtificata dei. ¶Oẽs ergo nõ tãtum poetæ:ſed hiſtoriarum quoq; ac rerum antiquarum ſcriptores hominem fuiſſe conſentiunt: qui res eius in Italia geſtas memoriæ prodiderunt. Græci Diodorus & Tallus· Latini Nepos & Caſſius & Varro. Nam cum agreſti quodam more in italia viueretur. Is genus indocile ac diſperſum montibus altis Compoſuit. legeſq; dedit: latiumq; vocari Maluit:his quoniã tutus latuiſſet in oris. Cẽſet ne aliquis deum eſſe:qui pulſus eſt:qui fugit:qui latuit? Nemo tã ſtultus eſt:qui.n.fugit aut latet:& vim & mortem timeat neceſſe ẽ. Orpheus qui a temporibus eius recentior fuit:aperte ſaturnũ in terra & apud homines regnaſſe commemorat. πρώτιστοσ μὲν ἄναξ ἐϖιχθονίων. κρόνοσ ἀνδρῶν ἐκ δὲ κρόνου γένταὐτὸσ ἄναξ εὐρύοϖα ξέυσ:id eſt primus quidem regnauit terreſtribus ſaturnus viris: Ex ſaturno autem genitus eſt rex magnus: & latine Iuppiter ſonans. Item Maro noſter. Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat. Et alio loco: Aureaque (vt perhibent) illo ſub rege fuere Sæcula:ſic placida populos in pace regebat. Neq; ſuperius dixit in cælo ægiſſe vitam: neq; inferius ſuperos in pace rexiſſe. Vnde apparet illum regem fuiſſe terrenum:quod alibi apertius declarat. Aurea condet Sæcula:quæ rurſus latio regnata per arua Saturno quondam. ¶Ennius quidem in Euhemero non primum dicit regnaſſe ſaturnum:ſed Vranum patrem. Initio (inquit) primus in terris imperium ſummum cælũ habuit. is id regnum vna cum fratribus ſuis inſtituit atq; parauit. ¶Non magna diſſenſio:ſiquidẽ maximorum auctorum de filio patreque dubitatio eſt: ſed tamen vtrũq; fieri poteſt:vt & primus Vranus eminere inter cæteros potentia cœperit. & principatum habere non regnum:poſtea Saturnus maiores ſibi opes compararit:ac regium nomen aſciuerit.

Diodorus. Tallus. Caſſius. Varro.

Latiũ vñ.

Orpheus

Saturnus rex oium primus.

Rex oiũ primus.

Iuppiter. Saturni. f.

Aurea ſecula.

Rex oiũ primus

¶Quid inde Ennius doceat in ſacra hiſtoria. Cap. XIIII.

NVnc quoniam ab his quæ retulimus:aliquantulum ſacra hiſtoria diſſentit:aperiamus ea quæ veris litteris cõtinẽtur:ne poetarum ineptias in accuſandis religionibus ſequi ac probare videamur:hęc enim vera ſunt. Exin Saturnus vxorẽ duxit Opem:Titan qui maior natu erat:poſtulat vt ipſe regnaret:vbi Veſta mater eorum & ſorores ceres atq; Ops ſuadent Saturno:vt de regno non concedat fratri. Ibi Titan: qui facie deterior eſſet q̃ Saturnus: iccirco & ꝙ videbat matrem atq; ſorores ſuas operã dare:vt Saturnꝰ regnaret: cõceſſit ei vt is regnaret Itaq; pactus eſt cum Saturno:vti ſi quid liberorum virilis ſexus ei natum eſſet:nec quem educaret: Id eius rei cauſa fecit:vti ad ſuos gnatos regnum rediret. Tum Saturno filium qui primus natus eſt:eũ necauerunt. Deinde poſterius nati ſunt gemini Iuppiter atq; Iuno. Tũ iunonem Saturno in conſpectum dedere:atq; iouem clam abſcondunt:dantq; eum Veſtæ educandum cęlantes Saturnum. Itẽ neptunum clam Saturno Ops parit:eumq; clanculũ abſcondit ad eundẽ modum. Tertio partu Ops parit geminos:Plutonem & Glaucam. Pluto latie dieſpiter:alij Orcum dicunt:ibi Glaucam filiã Saturno oſtendũt:ac filium Plutonem cælant. atq; abſcõdunt. Deinde Glauca parua emorit̃. ¶Hæc(vti ſcripta ſunt) Iouis fratrũq; eius ſtirps aut cognatio in hunc modum nobis ex ſacra ſcriptiõe traditum eſt. Item paulopoſt hæc refert. Deinde Titan poſtquã reſciuit Saturno filios ꝓcreatos atq; educatos eſſe. clam ſeducit ſecũ filios ſuos qui Titani vocantur:fratremq; ſuum Saturnum atq; Opem comprehẽdit:eoſq; muro circumęgit:& cuſtodiam his appoſuit. Hęc hiſtoria q̃ vera ſit:docet Sibylla Erythrea eadem fere dicens:niſi ꝙ in paucis:quę ad rem nõ pertinent/diſcrepat. Iuppiter ergo liberatur ſummi ſceleris crimine:ꝙ patrem vinxiſſe compedibus perhibetur. id enim Titan patruus fecit:ꝙ ille contra actionem iuſq; iurandũ mares liberos ſuſtuliſſet. Reliqua hiſtoria ſic contexitur: Iouẽ adultum cum audiuiſſet patrem atq; matrẽ cuſtodijs circũſeptos: atq; in vincula coniectos:veniſſe cum magna cretenſium multitudie:titanũq; ac filios eius pugnando viciſſe:parentes vinculis exemiſſe:patri regnũ reddidiſſe:atq; ita in cretã remeaſſe. ¶Poſt hæc deinde Saturno datam ſortem vt caueret ne filius eum regno expelleret. Illum eleuandæ ſortis/atq; effugiendi periculi gratia inſidiatũ ioui: vt eũ necaret. Iouem cognitis inſidijs regnum ſibi denuo vẽdicaſſe:ac fugaſſe Saturnum:qui cum iactatus eſſet per omnes terras/perſequẽtibus armatis:quos ad eum cõpræhendẽdum vł necandũ iuppiter miſerat:vix in italia locum in quo lateret: inuenit.

Saturni generis & res ab eo geſtę

Titan Saturni frat.

Iuppiter. Iuno gemini

Plutõ qui dieſpiter ſiue orcus

Glauca.

Titan qui

Sibylla Erithrea.

Saturnus a ioue fugatꝰ & cur

Qua ratione hoies dij cœperint nominari. Cap. XV

QVibus ex rebus cum conſtet illos homines fuiſſe: non tamen eſt obſcurum qua ratione dij cœperint nomiari. Si enim nulli reges ante Saturnum vel vranum fuerunt ꝓpter hominum raritatem: qui agreſtem vitam ſine vllo rectore viuebant: non eſt dubium: quin illis temporibus homines regem ipſum totamq́ gentem ſummis laudibus ac nouis honoribus iactare cœperint: vt etiam deos appellarent: ſiue ob miraculum virtutis hoc vere putabant rudes adhuc & ſimplices: ſiue vt fieri ſolet in adulationem præſentis potentiæ: ſiue ob beneficia quibꝰ erant ad humanitatem compoſiti. Deinde ipſi reges cũ cari fuiſſent his: quorũ vitam cõpoſuerant: magnum ſui deſiderium mortui reliquerunt. Itaq́ hoies eorum ſimulacra finxerunt: vt haberent aliquod ex imaginum comtemplatione ſolatium. Progreſſiq́ lõgius ꝑ amorẽ: memoriã defũctorum colere cœperunt: vt & gratiam referre bene meritis viderentur & ſucceſſores eorum alicerent ad bene imperandi cupiditatem. Quod Cicero de natura deorum docet dicens. Suſcepit autem vita hominum conſuetudoq́ communis: vt beneficijs excellentes viros in cælum fama ac voluntate tolleret. Hinc Hercules: hinc Caſtor: hinc Polux. Hic Aeſculapius: hinc liber. Et alio loco atq́ alio & ĩ plæriſq́ ciuitatibꝰ intelligi poteſt: acuendæ virtutis gratia: aut quo libentius reipublicæ cauſa periculum adiret optimꝰ quiſq́ virorum fortium memoriam honore deorum immortaliũ conſecratam. Hac ſcilicet ratione Romani Cæſares ſuos conſecrauerunt: & Mauri reges ſuos. Sic paulatim religiões eſſe cœpere: dũ illi primi: qui eos nouerant: eo ritu ſuos liberos ac nepotes deinde omnes poſteros imbuerunt. Et hi tamen ſummi reges/ob celebritatem nominis in prouincijs omnibus colebantur. Priuatim vero ſinguli populi gentis aut vrbis cõditores: ſeu viri fortitudine inſignes erant: ſeu fœminę caſtitate mirabiles ſumma veneratione coluerũt vt Aegyptij Iſidem: Mauri Iubam: Macedones Gabyrũ: Pœni Vranum: Latini Faunũ: Sabini Xanctum: Romani Quirinum. Eodem vtiq́ modo Athenę Mineruam: Samos Iunonẽ: Paphos Venerem: Lemnos Vulcanum: Naxos Liberum: Apollinem Delphos. Sic per populos atque regiones varia ſacra ſuſcepta ſunt: dum grati homines eſſe in ſuos principes cupiunt: & quos alios honores vita carẽtibus deferant: inuenire non poſſunt. ¶ Pręterea pietas eorũ q̃ ſucceſſerãt: plurimũ cõtulit ad errorẽ: q̃ vt diuina ſtirpe nati viderentur: diuinos honores parentibus detulerũt: deferriq́ iuſſerũt. An poteſt aliquis dubitare quomodo religiones deorũ ſint inſtitutę: cum apud Maronem legat Aeneæ verba ſocijs imperãtis: Nũc pateras libate

Dij cur ex hoibus.

Hoies vñi cõſecrati.

Cicero vñ hoies ſint dij appellati.

Hercules Caſtor Pollux Aeſculapius Liber

Reges a ſuis cõſecrati

Aliter Caranium.

Vir. Eneidos. v.

Ioui:precibuſq; vocate Anchiſen genitorem. Cui non tantum imortalitatem:verum etiam ventorum tribuit poteſtatem:Poſcam⁹ ventos:atq; hęc mea ſacra quot annis Vrbe velit poſita templis ſibi ferre dicatis. Ideꝫ ſcilicet de Ioue Liber & Pan. & Mercurius & Apollo fecerunt:ac poſtea de his ipſis ſucceſſores eorum Acceſſerūt etiā poetę & cōpoſitis ad voluptatē carminibus in cœlū eos ſuſtulerunt ſicut faciunt qui apud reges etiam malos panęgirybus mendacibus adulantur:quod malum a gręcis ortum eſt:quorum leuitas inſtructa dicendi facultate & copia:incredibile eſt quantas mendaciorūꝫ nebulas excitauerit. itaq; admirati eos & ſuſceperunt primi ſacra illorum & vniuerſis gentibus tradiderunt. Ob hanc vanitatem Sibylla ſic eos increpat. ἑλλὰσ δὴ τί πέποιθασ ἐπ᾽ ἀνδράσιν ἡγεμόνεοσι, πρόσ τί δὲ δῶρα μάταια καταφθιμένοισ ἀνατίθησ. θύεισ εἰδώλοισ τίσ τοι ἐν νῷ πλάνην ἔβαλεν ὥστε σε τάδε ποιεῖν μεγάλου θεοῦ προσώπου ἀπολελειμμένου: id eſt Græcia quid confidis in viros principes? ad quid dona inania mortuis ponis? immolas idolis? quis tibi in mentem errorem impoſuit? vt hæc perficias:magni dei ore relicto? M. Tullius qui non tantū perfectus orator:ſed & philoſophus fuit. Siquidē ſolus extitit Platonis imitator in eo libro:quo ſeipſum de morte filiæ conſolatus ē:nō dubitauit dicere deos qui publice colerentur homines fuiſſe. Quod ipſius teſtimonium eo debet grauiſſimum iudicari:q̄ & augurale habuit ſacerdotiuꝫ:& eoſdem ſe colere:venerariq; teſtatur. Itaq; intra paucos verſiculos duas res nobis dedit. Naꝫ dū imaginē filię eodem ſe modo conſecraturum eſſe profiteretur: quo illi a veteribus ſūt cōſecrati:& illos mortuos eſſe docuit:& originē vanę ſuperſtitionis oſtendit. Cum vero inquit & mares & fœminas cōplures ex hominibus in deorum numero eſſe videamus:& in eorum vrbib⁹ atq; agris auguſtiſſima delubra veneremur:aſſentiam eorū ſapiētię:quorum ingeniis & inuentis omnem vitam legibus & inſtitutis excultā conſtitutāq; habemus. Quod ſi vllum vnquam animal conſecrādū fuit:illud profecto fuit:ſi Cadmi aut Amphitryonis progenies: aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit:huic idem honos certe dicandus eſt:quod quidem faciam. Teq; omniuꝫ optimam doctiſſimāq; approbantibus diis immortalibus ipſis in eorum cœtu locatam ad opinionem omnium mortalium conſecrabo. Fortaſſe dicat aliquis pro nimio luctu deliraſſe Ciceronē. Atqui oīs illa oratio & doctrina & exēplis & ipſo loquendi genere perfecta non ęgri ſed conſtantis animi ac iudicii fuit. Et hæc ipſa ſētentia nullum præfert iudicium doloris. Neq; enī puto illum tam varie. tam copioſe:tam ornate ſcribere potuiſſe:niſi luctū eius & ratio ipſa:& cōſolatio amicorū:& tē=

Liber.
Pan.
Mercuri⁹
Apollo.
Gręcoruꝫ leuitas.

M. T. C. nōtm̄ pfect⁹ orator: ſed & philoſophus.

Cadmus.
Amphitrion.
Tyndar⁹.
Tulliolaꝫ cōſecrare Cicero ſtatuit.

porislongitudo mitigaſſet. Quid ꝙ idem dicit in libris de republi‑ca? Idem de gloria? Nam de legibus: quo in opere Platoneȝ ſecutus leges voluit ponere: quibus putaret vſurã eſſe iuſtã: & ſapiẽtẽ ciuitatẽ: quę haberet: de religione ita ſanxit: Diuos & eos qui cęleſtes habiti ſũt: colunto. Et illos quos in cęlũ merita locauerũt. Herculem: liberum: Aeſculapium: Pollucem: Caſtorem: Quirinum. Item i Tuſculanis: cũ diceret totũ pene cęlum humano genere cõpletũ. Si vero inquit ſcrutari vetera: & ex illis ea quę ſcriptores Gręcię ꝓdiderunt: eruere coner: ipſi illi maioruȝ gentium dij qui habentur: hic a nobis profecti in cælũ reperientur. Quęre quorum demonſtrantur ſepulchra in Gręcia: reminiſcere quoniam es initiatus: quę tradũt myſterijs. Tuȝ deniq; q̄ hoc late pateat: intelliges. Teſtatus ē videlicet Attici conſcientiam ex ipſis myſterijs intelligi poſſe: ꝙ oẽs illi homines fuerunt: qui coluntur. & de Hercule: Libero: Aeſculapio: Caſtore: Polluce icontanter fatetur. De Apolline ac Ioue patribus eorum: item de Neptuno: Vulcano: Marte: Mercurio quos maiorũ gentium deos appellauit: timuit aperte confiteri. Et iccirco ait late hoc patere vt idem de Ioue/cæteriſq; antiquioribus dijs ĩtelligamꝰ quorum memoriam ſi eadem ratione veteres conſecrauerũt: qua ſe imaginem nomẽq; filiæ conſecraturum eſſe dicit: ignoſci mærentibus poteſt: credentibus non poteſt. Quis enim tam demens: qui cõſenſu & placito innumerabilium ſtultorum aperiri cælum mortuis arbitretur? aut aliquẽ quod ipſe non habeat: dare alteri poſſe? Apd Romanos deus Iulius: quia hoc ſcelerato homini placuit Antonio: deus quirinus: quia hoc paſtoribus viſuȝ eſt: cum alter germani fratris extiterit: alter patriæ parricida: quod ſi conſul non fuiſſet Antonius. C. Cæſar pro ſuis in rempublicam meritis: etiam defuncti hominis honore caruiſſet. Et quidem conſilio Piſonis ſoceri: & .L. Cæſaris propinqui: qui vetabant funus fieri. Et Dolobellæ cõſulis qui columnam in foro: id eſt in titulum eius euertit: ac forum expiauit. Nam Romulum deſiderio ſuis fuiſſe declarat Ennius: apud quem populus amiſſum regem dolens hæc loquitur.

Ciceron. locus ex Tuſc.
Maioruȝ gẽtiuȝ dij

Iulius deꝰ romãoruȝ
Antonius
Piſo.
.L. Cæſar
dolobella
Cęſar ab ãtonio cõſecratus.
Columna cęſaris euerſa.

O Romule Romule dic. o.
Qualem te patriæ cuſtodem dij genuerunt.
Tu produxiſti nos intra luminis oras.
O pater: o genitor patriæ: o ſanguen dijs oriũdũ.

Ob hoc deſideriũ facilius creditũ eſt Iulio proculo mentienti: qui ſubornatus a patribꝰ ē: vt nũciaret plebi ſuæ vidiſſe ſe regẽ humano habitu auguſtiorẽ: eumq; mandaſſe ad populũ: vt ſibi delubrũ fieret: ſe deũ eẽ & quirinum vocari. Quo facto & ipſi populo perſuaſit Romulũ ad deos abijſſe: & ſenatum ſuſpitione cædis regiæ liberauit.

Romulus deſiderio ſuis fuit.
Sanguen.
Quirinus qui.

¶Qua ratione diſ eſſe non poſſũt: quos ſexus diſcernit. Et ꝙ i naturã dei nõ accidit aut ſexus: aut coit⁹: aut officiũ generãdi. Ca.xvi.

Poteram his quæ rettuli eſſe contentus: ſed ſuperſunt adhuc multa ſuſcæpto operi neceſſaria. Nam quãuis ipſo religionum capite deſtructo vniuerſa ſuſtulerim libet tamen proſequi cętera: & redarguere plenius inueteratam pſuaſionẽ: vt tãdẽ hoĩes pudeat ſuorũ ac pęniteat errorũ. Magnũ hoc op⁹ & hoĩe dignũ. Religionũ animos nodis exoluere pergo (vt ait Lucretius) qui quidẽ hoc efficere nõ poterat: qa nihil veri afferebat. Noſtrum eſt hoc officiũ: qui & verum deum aſſerimus: & falſos refutamus. Illi ergo qui poetas finxiſſe de diјs fabulas opinantur: & deas fœminas eſſe credũt: & colunt: reuoluuntur imprudẽtes ad id quod negauerãt: coire illos ac parere. Nec enim fieri poteſt: qn duo ſexus generandi cauſa ſint inſtitnti. Recepta vero ſexuum diueſitate nõ intelligũt conſequẽs eſſe: vt concipiant: quod in deum cadere nõ põt: ſed vt iſti putant: nam & Ionis eſſe filios dicunt & cæterorũ deorũ. Naſcuntur ergo & quotidie quidam diј noui: nec enim vincuntur ab hominibus fœcunditate. Igitur deorum innumerabiliũ plena ſunt omnia nullo ſcilicet moriente. Nam cum hominum vix credibilis numerus ſit & inęſtimabilis: quos tamen ſecuti naſcunť: mori neceſſe eſt. Quid deorũ eſſe tandem putemus: qui tot ſæculis nati ſunt immortaleſq; manſerunt? Cur ergo tã pauci coluntur? niſi forte arbitramur non generandi cauſa ſed tantũmodo capiendę voluptatis duos eſſe ſexus deorum: & ea exercere quæ homĩ culos & facere & pati pudet. Cum vero dicantur aliqui ex aliquib⁹ nati: cõſequens eſt vt ſemper naſcantur: ſi quidem aliquando ſunt nati: vel ſi aliquando naſci deſierũt: ſcire nos cõuenit cur aut quãdo deſierĩt Non illepide Seneca in libris moralis philoſophiæ. Quid ergo eſt (inquit) quare apđ poetas fallaciſſim⁹ Iuppiter deſierit liberos tollere? Vtrũ ſexagenarius factus eſt: & illi lex Papia fabulam ĩpoſuit? an impetrauit ius trium liberorum? An tandem illi venit in mentẽ: ab alio expectes: alteri quod feceris. Et timet ne quis ſibi faciat: qđ ipſe Saturno? At iſti qui deos aſſerunt: videant quomõ reſpondeãt huic argumento: quod inferemus. Si duo ſunt ſexus deorum: ſequitur cõcubitus. Et ſi coeunt & domos habeant neceſſe eſt. Nec enim careant virtute ac pudore: vt hoc ꝓmiſcue aut in ꝓpatulo faciãt ſicut multa videmus facere animalia ſi domos habent. cõſequẽs ẽ vt & vrbes habeant: & quidem auctore Naſone: qui ait.

Plæbs habitat diuerſa locis: hac fronte potentes
Cælicolæ: clariq; ſuos poſuere penates.

Si hẽnt vrbes: & agros igiť hẽbũt. Iã qs nõ videt q̃ ſequãť? arare illos

Lucretius

Seneca

Iuppiter falaciſſimus

lex papia

Ius triũ liberorũ.

deoꝝ duo ſex⁹ eẽ nõ poſſũt.

Probatio ex cõcubitu deũ nõ poſſe generari.

& colere:quod quidem victus cauſa ſit:ergo mortales ſunt: quod argumentum retrouerſum idem valet. Si.n.agros non habent:ne vrbes quidem. Si vrbes non habent.ne domos quidem. Si domibꝰ carent:ergo & concubitu. Si cõcubitus ab his abeſt:& ſexus igitur fœmineus. In dijs autem videmus & fœminas eſſe ; ergo dij non ſunt. Diſſoluat hoc argumentum/ſi quis poteſt. Ita.n.res rem ſequitur vt hęc vltia neceſſe ſit cõfiteri. Sꝫ ne qdẽ illud diſſoluet aliqs. Ex duobus ſexibꝰ alter fortior eſt. alter infirmior. Robuſtiores.n.mares ſũt: fœminæ imbecilliores. Imbecillitas aũt non cadit in deũ : ergo nec fœmineus ſexus. Huic additur ſuperioris argumenti concluſio : vt dij non ſint:quoniam in dijs & fœminę ſunt.

¶Quod ſtoici fidem hiſtoriarum & poetarum figmẽta inani phyſica ratione peruertunt:& q̃ miſerię & turpitudies de dijs referantur. Cap. XVII.

OB has rationes ſtoici alio verſus deos interpretant̃. Et qa non p̃uident:quid ſit in vero:conant̃ eos cũ rerũ naturaliũ rõne cõiungere:quos Cicero ſecutꝰ de dijs ac religionibus eorum hãc ſentẽtiã tulit. Videtis ne igit̃ vt a phyſicis rebꝰ bñ atq; vtiliter inuẽtis tracta rõ ad cõmenticios ac fictos deos q̃res genuit falſas opiniones erroreſq; turbulẽtos:ſupſtitiões pene aniles:& formę eĩ deorũ nobis & ętates & veſtitꝰ ornatuſq; noti ſũt. Genera præterea:cõiugia:cognatiões oẽs:oĩaq; traducta ad ſimilitudinẽ imbecillitatis humanæ. Quid planius: quid verius dici poteſt? Romanæ philoſophię princeps:& ampliſſimo ſacerdotio p̃ditus cõmẽticios ac fictos deos redarguit:quorũ cultꝰ ſuperſtitiões pene aniles eſſe teſtat̃ falſis opinionibus erroribuſq; turbulẽtis implicatos eſſe homines queritur. Nam totus liber tertius de natura deorum omnes funditus religiones euertit ac delet. Quid ergo a nobis expectatur amplius? Num eloquentia ſuperare poſſumus Ciceronem? minime id quidem:ſed fiducia illi defuit ignoranti veritatem:quod ipſe ſimpliciter in eodem opere confitetur. Ait.n.facilius ſe poſſe dicere quid non ſit q̃ quid ſit:hoc eſt falſa ſe intelligere: vera neſcire. Clarum eſt igitur homines fuiſſe illos: qui dij putantur. Et eorum memoriam poſt mortem conſecrataꝫ eſſe: ideo etiaꝫ ętates diuerſæ ſunt:& certæ imagines ſingulorum : qꝛ in eo habitu & ætate ſingulorũ ſimulacra configurata ſunt:in qua quemq; mors depræhendit. Cõſideremus(ſi placet)erũnas infœliciuꝫ deorũ. Iſis filium perdidit. Ceres filiam expulſam:& per orbem terrę iactatã: Latona vix inſulam paruam in qua pareret iuenit. Deum mater & amauit formoſum adoleſcentẽ:& eundem cum pellice depræhenſum exectis virilibus ſemiuirũ reddidit. Et nũc a gallis ſacerdotibꝰ

Cicero deos fictos redarguit

Cicero romãę phię princeps.

C. de deorũ natura.

Iſis.
Ceres.
Latonę & rores.

ſacra ei⁹ celebrantur. Iuno pellices acerrime perſecuta eſt: q̄a pare= re ipſa non potuit ex fratre. Inſulā Samū ſcribit Varro pri⁹ Parthe= niam nominatam: q̄ ibi Iuno adoleuerit: ibiq̄ꝫ etiam Ioui nupſit. Itaq̄ꝫ nobiliſſimuꝫ & antiquiſſimū templū eius eſt Sami: & ſimula= crum in habitu nubentis figuratum: & ſacra ei⁹ anniuerſaria nuptia rum ritu celebrant̄. Si ergo adoleuit: ſi fuit virgo primo: poſtea mu lier: hominem fuiſſe/qui non intelligit: pecudem ſe fatetur. Quid loquar obſcœnitatem Veneris omnium proſtitutę libidinibus: non deorum tantum: ſed & hominum? Hæc enim ex famoſo Martis ſtu pro genuit Harmoniam. ex Mercurio Hermaphroditūꝫ: qui eſt na tus Androgynus. Ex Ioue Cupidinem. Ex anchiſa Aeneam: & ex Bute Erycen Ex Adone quidē nullum potuit. qui etiam tum puer ab apro ictus occiſus eſt: quæ prima: vt in hiſtoria ſacra continetur: artem meretriciam inſtituit: auctorq̄ꝫ mulieribus in Cypro fuit: vti vulgo corporū quæſtū facerent. Quod ideirco imperauit: ne ſola p̄ ter alias mulieres impudica & virorum appetens videretur. Etiam ne habet hęc aliq̄d numinis. cui⁹ plura numerantur adulteria: q̄ par tus? Sed ne ille q̄dem virgines illibatam caſtitatem ſeruare potue= runt. Vnde eñ putemus Erichthonium eſſe natum? An ex terra: vt poetę videri volunt? At res ipſa clamat. Nam cum vulcanus diȷ́s ar ma feciſſet: eiq̄ꝫ Iuppiter optionem dediſſet pręmiȷ́/quod vellet: po ſtulādi: iuraſſetq̄ꝫ (vt ſolebat) p̄ infernā paludē ſe nihil negaturū: tūꝫ faber claudus Mineruę nuptias poſtulauit. Hic iuppiter optim⁹ ma ximus tanta religione cōſtrictus: abnuere non potuit: Mineruaꝫ t̄n monuit repugnare: pudicitiāq̄ꝫ defendere. tum in illa colluctatiōe Vulcanum in terram profudiſſe aiunt ſemen: vnde ſit Erichthoni⁹ nat⁹. Idq̄ꝫ illi nomē impoſitū. ἀπὸ τῆς ἔριδος καὶ χθονός: id eſt ex certamine atq̄ꝫ humo. Cur igitur virgo eum puerum cum draco ne concluſum & obſignatum trib⁹ virginibus Cecropidis/commen dauit euidens: vt opinor inceſtū quod nullo modo poſſit colorari.

¶ Altera cū pene amatorem ſuū perdidiſſet: qui erat turbatis diſtra ctus equis: pręſtantiſſimū medicū Aeſculapium curando iuueni ad uocauit: eumq̄ꝫ ſenatum Secretis alma recondit Sedibus: & nym= phæ Aegerię: nemoriq̄ꝫ relegat: Sol⁹ vbi ī ſiluis italis ignobilis ęuū Exigeret: verſoq̄ꝫ ibi nomine virbius eſſet. Quid ſibi vult hæc tā di= ligens: tam ſollicita curatio? quid ſecretę ſedes? quid relegatio vł tā longe: vel ad mulierem: vel in ſolitudinem? quid deinde nominis cō mutatio? Poſtremo quid equorū tam pertinax abominatio? Quid ſignificāt hęc omnia: niſi conſcientiam ſtupri? aut amorem minie virginalem. Erat plane cur tantum laborem pro tam fideli iuuene ſuſciperet: quia amanti nouercę obſequium pernegarꝫt.

Sanos in= ſula. Varro parthenia inſula. Iuno ſa= mia

Veneris a dulteria. harmonia Herma= phrodit⁹. Cupido Eryx Ven⁹ iſti= tuit arteꝫ meretrici am Erichtho ni⁹ qui & vñ. erich= thoni⁹ ex ſemie vul cani ī ter= ra p̄fuſo genitus.

Hyppoli t⁹ a diana amatus. Virgilius

¶Quõ refellant̃ hi q̃ deos eẽ factos ex hoib⁹ mẽtiunt̃. Ca. XVIII.

HOc in loco refellendi ſunt etiam hi:qui deos ex hominibus eſſe factos nõ tm̃ fatentur:ſed vt eos laudent: etiam gloriant̃:aut virtutis gratia :vt Herculem:aut munerum vt Cererẽ ac liberum:aut artium repertarum: vt Aeſculapium vel Mineruam. Hæc vero q̃ inepta ſint quamq; non digna ꝓpter quę homines inexpiabili ſe ſcelere contaminent: hoſteſq; deo vero fiant:quo cõtempto mortuorũ ſacra ſuſcipiunt: ex ſingulis rebus oſtendã.

Virt⁹ hoïe3 tollit i cęlum

De fortitudine.

Herculi buſtum.

Virtutem eſſe dicunt:q̃ hominẽ tollat in cęlũ:non illã de qua philoſophi dixerunt:quę poſita eſt in bonis animi:ſed hanc corporalem quæ dicitur fortitudo:quæ quoniam præcipua in Hercule fuit immortalitatẽ meruiſſe credit̃. Quis tam ſtulte inept⁹ eſt: vt corporis vires diuinum vel etia3 humanũ bonũ iudicet:cum ſint & maiores pecudibus attributæ:& vno morbo ſępe frangantur:vel ipſa ſenectute minuantur & corruant. Itaq; idem ille cum deformari vlceribus totos ſuos cerneret:nec ſanari ſe voluit:nec ſenem fieri: ne quando ſeipſo minor aut deformior videretur. Hunc ergo qui viuũ ſeipſũ cõbuſſerat:aſcendiſſe in cælũ putauerũt: eaq; ipſa quæ ſtultiſſime admirati ſunt:ſimulacris & imaginibus expreſſa & cõſecrata poſuerunt:vt in perpetuũ vanitatis eorũ monumẽta ꝑſtarent: qui ob necem beſtiarũ deos fieri crediſſent.

culpa gręcorũ

Gręci res leuiſſimaſ pro max. habent.

Sed hæc græcorũ fortaſſe culpa ſit:q̃ res leuiſſimas pro maximis ſemper habuerũt. Quid noſtri:num ſapientiores? Qui athlęticã quidẽ virtutem cõtẽnunt: quia nihil obeſt:ſed regiam (quia late ſolet nocere) ſic admirant̃:vt fortes & bellicoſos duces in deorum cœtũ locari arbitrent̃. Nec eſſe vllã alia3 ad immortaliatem viã:q̃ exercitus ducere:aliena vaſtare: vrbes delere:oppida excidere:liberos pp̄los aut trucidare : aut ſubijcere ſeruituti:videlicet quo plures homies afflixerint: ſpoliauerit: occiderint:eo ſe nobiliores & clariores putãt:& inanis glorię ſpecie capti ſceleribus ſuis nomen virtutis imponunt. Iam mallem vt a ferarum cędibus deos ſibi fingerent:q̃ immortalitatẽ tam cruẽtam ꝓbarent. Si quis vnum hominem iugulauerit:pro cõtamiato ac nefario habetur:nec ad terrenũ hoc domiciliũ deorũ admitti eu3 fas putant. Ille autẽ qui infinita hominũ milia trucidauerit:cruore cãpos inundauerit:flumina infecerit:non modo in templũ:ſed etiam i cælum admittitur.

Ennius.

Aphricãi epitaph.

¶Apud Enniũ ſic loquitur Aphrican⁹. Si faciẽdo plagas cęleſtia ſcandere cuiquã eſt:Mi ſoli cæli maxima porta patet. Scilicet quia magnã partẽ generis humani extinxit ac perdidit O quantis in tenebris Aphricane verſatus es:vel potius o poeta qui per cędes & ſanguinẽ patere hominibus in cœlũ aſcenſũ putaueris Cui vanitati & Cicero aſſentit. Eſt vero (inquit) Aphricane: nam &

Herculi eadẽ ipſa porta patuit:tãquã ipſe plane cũ id fieret:ianitor fuerit in cęlo.Eqdẽ ſtatuere nõ poſſũ:dolẽdũ ne potius an ridendũ putẽ:cũ videã & graues & doctos:&(vt ſibi vidẽtur)ſapientes viros: in tam miſerandis errorum fluctibus volutari.Si hęc eſt virtus : quę nos immortales facit:mori equidẽ malim:q̃ exitio eſſe q̃plurimis. Si aliter parari immortalitas nõ poteſt niſi per ſanguinẽ:quid fiet ſi omnes in cõcordiã cõſenſerint? Quod certe fieri poterit:ſi pernitioſo & impio furore proiecto innocentes eſſe ac iuſti velint.Nũ igitur nemo erit cęlo dignus? nũ peribit virtus:quia hominibus in homines ſęuire non dabitur? Sed iſti qui euerſiones vrbiũ populorũq; ſũmã gloriã cõputant:ociũ publicũ nõ ferẽt:rapient:ſęuient:& iiurijs inſolẽter illatis humanę ſocietatis fœdus irrũpent:vt habere hoſtes poſſint:quẽ ſceleratius deleãt/q̃ laceſſierit. ❡Nũc ad reliqua pergamus.Nomẽ deorũ Cereri ac Libero traditio munerũ fecit. Poſſum diuinis docere litteris Vinum atq; fruges ante progeniẽ cęli atq; Saturni fuiſſe in vſum hominũ:ſed ab his ſane inuẽta eſſe fingam⁹. Nũ poteſt plus aut minus videri/collegiſſe fruges/hiſq; fractis panẽ facere docuiſſe:aut vuas devitibus lectas expreſſiſſe:vinũq; feciſſe q̃ fruges ipſas aut vites generaſſe/aut protuliſſe de terra? Reliquerit hæc ſane deus humanis ingenijs eruenda:tamẽ fieri nõ poteſt quin ipſi⁹ ſint omnia qui tribuit ſapiẽtiã homini/ vt inueniret & ipſa illa quæ poſſent inueniri:primus inuenit. ❡Artes quoq; ſuis iuẽtorib⁹ imortalitatẽ peperiſſe dicũtur:vt Aeſculapio medicina:Vulcano fabrica. Colamus igitur & illos:qui fullonicã ſutrinãq; docuerunt.Cur aũt figulino reptori honos nõ habet? An qa iſti diuites vaſa ſamia contẽnũt.Sũt & alię artes:q̃rũ reptores humanę vitę plurimũ ꝓfuerũt. Cur non ẽt illis attributa ſũt tẽpla? ſed nimirũ Minerua ẽ q̃ oẽs repperit. Ideoq; illi opifices ſupplicãt.Ergo ab his ſordib⁹ Minerua aſcẽdit i cęlũ.Eſt vero cã cur qſquã dereliquat eũ.q terrã cũ animãtib⁹:cęlũ cũ aſtris & luminib⁹ exorſ⁹ ẽ:vt eã venereť:q̃ telã docuit ordiri? qd ille q vulnera i corporib⁹ ſanare docuit? Nũ pt eẽ pręſtantior : q̃ qui corpora ipſa formauit? ſẽtiẽdi ac vidẽdi rationẽ dedit? Herbas deniq; ipſas & cętera:quib⁹ medẽdi ars cõſtat:excogitauit ac protulit.

Herculeſ virtus i cęlum ſuſtulit.

Quare homines ſũt dij appellati.

Ceres iuẽtrix frugũ

Vini inuẽtor.

Aeſculapi⁹ medicinę inuẽtor.

Vulcanus inuentor. fabricę.

Samnia vaſa

Minerua

❡Qđ deos vanos & deũ verũ nemo ſimul põt colere.Cap.XIX.

AT ei dicet aliqs & huic ſũmo:q fecit oĩa: & illis qui partis profuerũt ſuã venerationẽ eẽ tribuẽdã. Primũ nec factum eſt vnquam:vt qui hos colit : etiã deũ coluerit neq; fieri poteſt:quoniam ſi honos idem tribuitur alijs ipſe ideo non colitur:cuius religio eſt illum eſſe vnum ac ſolum deum credere.Clamat ſummus poeta eos omnes qui inuentas vitam excoluere per artes:apud inferos eſſe:ipſumq; illũ medicinæ repertorem

Eſculapiꝰ a Ioue fulminatus.

talis & artis ad ſtygias vndas fulmine eſſe detruſum: vt intelligamꝰ quantum valeat pater omnipotens: qui etiã deos fulminibus extinguat. Sed homines ingenioſi hanc ſecũ habebãt fortaſſe rationem: quia deus fulminari non poteſt: apparet non eſſe factum: immo vero quia factum eſt: apparet hominem fuiſſe non deum. Mendaciũ enim poetarum non in facto eſt: ſed in nomine. Metuebant.n. malũ ſi contra publicam perſuaſionem faterentur: quod erat verum. Q̃ ſi hoc conſtat inter ipſos ex hominibus deos factos: cur ergo nõ credunt poetis: ſi quando illorum fugas & vulnera: & mortes: & bella & adulteria deſcribunt? Quibus ex rebus intelligi datur: non potuiſſe vllo pacto fieri deos: quia ne homines quidem hi probi fuerunt: eaq́ in vita ſua geſſerunt/quæ mortem pariunt ſempiternam.

¶ De propria Romanorum religione. Cap. XX.

Lupa nutrix romuli.

Liuius.

Leęna meretricis ſimulachrũ.

VEnio nunc ad ꝓprias Rhomanorũ religiones: quoniam de cõmunibus dixi: Romuli nutrix Lupa honoribꝰ ẽ affecta diuinis. Et ferrẽ ſi nõ animal id ipſũ fuiſſet: cuius figurã gerit: cuius auctor eſt Liuius larẽtine eſſe ſimulachrũ: & quidem non corporis: ſed mentis ac morum. Fuit enim Fauſtuli vxor: & propter vulgati nominis vilitatẽ Lupa inter paſtores id eſt meretrix nũcupata eſt: vnde etiã lupanar dicitur: exemplum ſcilicet Athenienſium in ea figuranda romani ſecuti ſunt: apud quos meretrix q̃dã noie leęna cũ tyrannũ occidiſſet: quia nefas erat ſimulachrũ conſtitui meretricis in templo: animalis effigiem poſuerunt: cuius nomẽ gerebat. Itaq́ vt illi monumentũ ex nomine: ſic iſti ex ꝓfeſſione fecerunt.

Larentinalia.

Faula herculis ſcortũ de quo Plutar. in problem.

Flora dea quę.

Chloris dea quæ.

Floralia cur iſtituti

Huius nominis etiã dies feſtus dicatus eſt: & laurẽtalia conſtituta. Nec hanc ſolã Romani meretricẽ colunt: ſed Faulã quoq́ quã Herculis ſcortũ fuiſſe verrius ſcribit. ¶ Iã quãta iſta imortalitas putãda ſit: quã etiã meretrices aſſequãt̃? Flora cũ magnas opes ex arte meretricia quęſiuiſſet: populũ Rhomanũ ſcripſit hęredẽ: certãq́ pecuniã reliquit: cuius ex annuo fœnore ſuus natalis dies celebraretur editione ludorũ: quos appellant Floralia: Quod quia ſenatui flagitioſũ videbat̃: ab ipſo noie argumẽtũ ſumi placuit: vt pudẽdæ rei quędã dignitas adderetur. Deã finxerũt eſſe q̃ floribus pręſit eaq́ oportere placari: vt fruges cũ arboribus aut vitibus bene proſpereq́ floreſcerẽt: Eũ colorẽ ſecutus in faſtis poeta non ignobilem nymphã narrauit: quę ſit Cloris vocitata: eaq́ zephyro nuptã quaſi dotis loco id accepiſſe muneris a marito: vt haberet omniũ florũ poteſtatẽ. Honeſte quidẽ iſta dicũtur: ſed inhoneſte turpiterq́ credũt̃. Nõ debẽt: cũ veritas quęrit̃: huiuſmodi nos velamẽta decipe. Celebrãt̃ ergo illi ludi cũ oĩ laſciuia: cõuenietes memorię meretricis. Nã pręter verborũ licẽtiã: quibꝰ obſcœnitas oĩs effũditur: exuũt

etiam veſtibus populo flagitãte meretrices: quę tũc minimorũ funguntur officio/& in conſpectu populi vſq; ad ſatietatem impudicorũ luminũ cum impudẽdis motibus detinentur. Cloacinæ ſimulacrum in cloaca maxima repertu; Tatius conſecrauit: & quia cuius eſſet effigies ignorabat: ex loco illi nomẽ impoſuit. Pauorem palloremq; Tullus Hoſtilius figurauit/& coluit. Quid de hoc dicam: niſi dignũ fuiſſe qui ſemper deos ſuos, ſicut optari ſolet: præſentes haberet? Ab hoc illud. M. Marcelli de conſecratione honoris atq; virtutis honeſtate nominum differt: re congruit. Eadẽ vanitate mentẽ quoq; inter deos collocauit ſenatus: quam ꝑfecto ſi habuiſſet: eiuſmodi ſacra nunq̃ ſuſcepiſſet: Magnum Cicero audaxq; conſiliũ ſuſcepiſſe Græciam dicit: ꝙ cupidinum & amoru; ſimulacra in gymnaſijs cõſecraſſet: adulatus eſt videlicet Attico: & irriſit hominẽ familiarem. Non enim illud magnum: aut omnino conſilium dicẽdũ fuit: ſed impudicorum hominu; perdita & deplorata nequitia: qui liberos ſuos quos erudire ad honeſta deberent: proſtituerunt libidini iuuentutis: a quibus flagitiorum deos & in illis potiſſimum locis: vbi nuda corpora/corruptorum luminibꝰ patẽt: & in illa coli ętate voluerunt: quæ ſimplex & improuida prius irretitur: & in laqueos poteſt cadere: q̃ cauere. Quid mirum ſi ab hac gente/vniuerſa flagitia manarunt: apud quam ipſa vitia religioſa ſunt: eaq; non modo non vitantur: verum etiam coluntur. Et ideo huic ſententię tan q̃ græcos prudentia vinceret: adiecit: Virtutes enim oportere: non vitia conſecrari. Quod ſi recipis o. M. Tulli: non vides fore vt irrumpant vitia cum virtutibus: quia mala bonis adhęrent: & in aĩs hominũ potentiora ſunt: quę ſi vetas conſecrari: reſpondebit tibi illa eadem Græcia ſe alios deos colere: vt proſint: alios ne noceãt. Hęc n. ſemper excuſatio eſt eorũ qui mala ſua pro dijs habent: vt Romani Rubiginem ac febrẽ. Sic ergo vitia conſecranda non ſunt in quo tibi aſſentior ne virtutes quidem. Nõ. n. per ſe ſapiunt aut ſetiunt: neq; intra parietes aut ædiculas luto factas: ſed intra pectus collocandę ſunt: & interius compræhendẽdæ ne ſint falſæ: ſi extra hominem fuerint collocatæ? Itaq; præclaram illam legem tuam derideo quam ponis his verbis. Aſt illa propter quę datur homini aſcenſus in cælum: mentem: virtutem: pietatem: fidem earumq; laudum delubra ſũt. ℂ Atqui hæc ſeparari ab homine non poſſunt. Si. n. colendã ſunt: in hoie ipſo ſint neceſſe eſt. Si autem ſunt extra hominem: quid opus eſt ea colere: quibus careamus. Virtus colenda eſt: non imago virtutis: & colẽda eſt non ſacrificio aliquo: aut thure aut p̃catiõe ſolẽni: ſed voluntate ſola atq; propoſito. Nam quid eſt aliud colere virtutem: niſi eã compręhendere animo & tenere? Q̃d vnuſ-

Cloacina dea q̃ pauor deus. pallor deꝰ honoris ædes. Virtutis ędes Mẽs dea. Cupidinũ ſĩlacra in gymnaſijſ

Gręci om niũ flagitiorũ magiſtri Rubigo dea.

Febris dea. Edicula. Vbi virtutes colloquãdo.

Quid colere virtutem. Virtꝰ quõ colenda.

quiſq; ſimul ac cœpit velle: cõſequitur. Hic ſolus virtutis eſt cultus: nã religio & veneratio nulla alia niſi vnius dei tenẽda eſt. Quid igitur opus eſt o vir ſapientiſſime ſupuacuis extructionibus loca occupare: q̃ poſſint humanis vſibus cedere? quid ſacerdotes conſtituere vana & inſenſibilia culturos? quid immolare victimas? Quid tãtos ſumptus vel fingendis vel colendis imaginibꝰ impẽdere? Firmiꝰ & incorruptius templum eſt pectus hũanum: hoc potius ornetur: hoc veris illis numinibus impleat̃. Has ergo falſas conſecrationes ſequitur: quod neceſſe eſt. Qui.n. virtutes ſic colunt. i. vmbras atq; imagines virtutũ conſectant̃: ea ipſa quæ vera ſũt: tenere non poſſunt.

tẽplũ hũanũ firmu;

Itaq; nulla in quoq̃ virtus eſt: vitijs vbiq; dominãtibus. nulla fides: vno (omnia/pro ſe) quoq; rapiẽte: nulla pietas nec cõſanguineis nec parentibus parcente auaricia: & cupiditate in venenũ & ferrũ ruẽte: nulla pax: nulla concordia publice bellis ſeuiẽtibus: priuatis inimicitijs vſq; ad ſanguinẽ furentibus. Nulla pudicitia: libidinibus effrenatis oẽm ſenſũ & omnes corporis partes contaminãtibus: nec tamen deſinunt ea colere quæ fugiunt & oderunt. Colunt eni; thure ac ſummis digitis: quæ ſenſibus intimis colere debuerunt: qui error omnis ex illius prĩcipalis ac ſummi boni ignoratione deſcẽdit.

Secula p̄ditiſſima: qualia ſũt hæc

Vrbe a Gallis occupata obſeſſi in capitolio: romani cum ex mulierum capillis tormenta feciſſent: ædem Veneri caluę conſecrauerũt Non igit̃ intelligunt q̃ vanæ ſint religiones: vel ex eo ipſo q̄ eas his ineptijs cauillantur. A Lacedęmonijs fortaſſe didicerant deos ſibi ex euentis fingere. Qui cum Meſſenios obſiderent: & illi furtim deceptis obſeſſoribus egreſſi ad diripiendã Lacedæmonẽ cucurriſſẽt: a ſpartanis mulieribus fuſi fugatiq; ſunt. Cognitis autem hoſtiu; inſidijs Lacedæmonij ſequebant̃. His armatæ mulieres obuiam longius exiuerunt: quæ cum viros ſuos cernerent parare ſe ad pugnam q̄ putarẽt Meſſenios eſſe: corpora ſua nudauerunt. At illi vxoribꝰ cognitis: ex aſpectu in libidinẽ concitati: ſicut erant armati: permixti ſunt vtiq; promiſcue. Nec enim vacabat diſcernere: ſic iuuenes ab iiſdem antea miſſi cum virginibus: ex quibus ſunt parthenij nati.

Quare veneri armatę ædes ſacrata ẽ.

Propter huius facti memoriam ædem Veneri armatę ſimulacrum poſuerunt: quod tametſi ex cauſa turpi: tamẽ honeſtius videtur armatam Venerẽ cõſecraſſe: q̃ caluam. Eodem tp̃e Ioui quoq; piſtori ara appoſita eſt. q̄ eos in quiete monuiſſet: vt ex omni frumẽto q̃d haberent: panem facerent: & in hoſtium caſtra iactarent: eoq; facto ſoluta eſſet obſidio: deſperantibꝰ Gallis inopia ſubigi poſſe Romanos. Quę iſta religionũ deriſio eſt? ſi eorũ defenſor eſſem: quid tam grauiter queri poſſem: q̃ deorum nomen in tantum veniſſe contemptum: vt turpiſſimis nominibus ludibrio habeatur? Quis nõ rideat

Iouis piſtoris ędes

Fornacem deam? vel potius doctos viros/ celebrãdis fornacalibus operari? qs cũ audiat deã Mutã: tenere riſum queat? Hanc eẽ dicũt ex qua ſint nati lares: & ipſam Larã nominãt vel Larũdã. Quid præſtare colẽti poteſt: q̃ loqui nõ poteſt? Colitur & cæca: quæ Herculi fecit indicium de furto boũ: diuinitatẽ cõſecuta: q̃a pdidit fratrẽ. Et cunina quę iſantes in cunis tuetur: ac faſcinũ ſummouet: Et Stercutiꝰ qui ſtercorãdi agri rationẽ primꝰ induxit. Et Futinus: in cunis ſinu pudẽdo nubẽtes pręſidẽt: vt illarũ pudicitiã prior deꝰ delibaſſe videatur. Et mille alia portenta: vt iã vaniores qui hæc colẽda ſuſceperint q̃ ęgyptios eſſe dicamus: qui mõſtruoſa & ridicula quædam ſimulachra venerãt & colũt: hęc tamẽ habẽt aliquã imaginẽ. Quid qui lapidẽ colũt informẽ atq; rudẽ: cui nomẽ erat terminus? Hic eſt quẽ ꝓ Ioue Saturnus dicitur deuoraſſe: nec immerito illi honos tribuitur. Nã cũ Tarquinus capitoliũ facere vellet: eoq; in loco multorũ deorũ ſacella eſſẽt: cõſuluit eos p auguria vtrũ Ioui cedere vellẽt: & cedẽtibus cæteris: ſolꝰ Terminus mãſit. Vnde illũ poeta capitoli immobile ſaxũ vocat. Iã ex hoc ipſo q̃ magnꝰ ſit Iuppiter iuenitur: cui nõ ceſſit lapis: ea fortaſſe fiducia q̃ illũ de paternis faucibꝰ liberauerat. Facto itaq; capitolio: ſupra ipm Terminũ foramẽ ẽ i tecto relictũ: vt q̃a nõ ceſſerat: libero cælo frueretur: quo ne ipſi q̃dẽ fruebãtur: qui lapidẽ ftui putauerũt. Et huic ergo publice ſupplicat̃ quaſi cuſtodi finiũ: deo q nõ tñ lapis: ſ; etiã ſtipes iterdũ ẽ. Quid de his dicã: qui colunt talia? niſi ipſos potiſſimũ lapides ac ſtipites eſſe?

Lara dea
Larunda dea.
Muta dea
Caca caci ſoror
Cunina dea.
Sterculiꝰ deus.
Tutinus deus
Stercutiꝰ.
Futinus
Termini ſacellum.
Verg. locꝰ

❡ De ſacrificijs & myſterijs eorum. Cap. XXI.

DIximus de dijs ipſis: qui colũt. Nũc de ſacris ac myſterijs eorũ pauca dicẽda ſũt. Apđ cyprios humanã hoſtiã Ioui Teucrꝰ imolauit. Idq; ſacrificiũ poſteris tradidit qđ ẽ nu p Hadriano iperãte ſublatũ Erat lex apđ Thauros ihumanã & ferã gẽtẽ vti Dianæ hoſpites imolarẽt: & id ſacrificiũ mltis tẽporibꝰ celebratũ ẽ. Galli Eſũ atq; theutatẽ hũano cruore placabãt. Nec latini q̃dẽ huius imanitatis exptes fuerũt. Siquidẽ latialis Iuppiter & nũc ſãgule colit̃ hũano. Quid ab his boni precãt̃: qui ſic ſacrificãt? Aut q̃d tales dij hoibꝰ pſtare pñt: quorũ pœnis ꝓpiciãt̃? ❡ Sed de barbaris nõ ẽ adeo mirãdũ: quorũ religio cũ moribꝰ cõgruit. Noſtri vero qui ſemper mãſuetudinis & humanitatis gloriã ſibi vẽdicarũt. nõne ſacrilegis his ſacris imaniores repiũt̃? Hi.n. potiꝰ ſcelerati ſũt habẽdi qui cũ ſint liberaliũ diſciplinarũ ſtudijs expoliti: ab humanitate deſiſtũt: q̃ qui rudes & iperiti ad mala facinora bonorũ ignoratiõe labũt̃. Apparet tñ ãtiquũ eẽ hũc imolãdorũ hominũ ritũ. Siquidẽ ſaturnus in Latio eodẽ genere ſacrificij cultus eſt: non quidem vt homo ad aram imolaretur; ſed vti in Tyberim de ponte Miluio mittere

Humanæ hoſtiæ.
Teucer. apđ cyprũ
Tauri ſcythæ.
Eſꝰ & teutates
Iuppiter latialis.

tur. Quod ex reſponſo quodam factitatum Varro auctor eſt. Cuius vltimus verſus eſt talis κὰι κεφαλὰσ κρονιδη κὰι τῶ ϖατρὶ ϖέμϖετε φῶτα.i. Et capita Saturno & patri mittere lumina id eſt hominem. Quod quia videtur ambiguum: & fax illi: & homo iaci ſolet. Verum id genus ſacrificij ab Hercu. cũ ex Hiſpania rediret: dicitur eſſe ſublatũ ritu tamen permanente vt pro veris hominibus imagines iacerentur ex ſcyrpo. vt Ouidius in faſtis docet. Donec in hęc venit Tirynthius arua: quot annis Triſtia leucadio ſacra parata modo. Illum ſtramineos in aquam miſiſſe quirites Herculis exẽplo corpora falſa iace. Hæc ſacra veſtales virgines faciunt: vt ait idem: Tum quoq; priſcoruʒ virgo ſimulachra virorum. Mittere roboreo ſcyrpea ponte ſolet.

Argeoruʒ ſacra.

¶ Nã de infãtibus: qui eidem Saturno imolabãtur propter odiũ Iunonis: quid dicã? Nõ inuenio tam barbaros: tam immanes fuiſſe homines: vt parricidiũ ſuum.i. tetrũ atq; execrabile humano generi facinus ſacrificiũ vocarent: cũ teneras atq; innocentes animas: quæ maxime eſt ætas parentibus dulcior: ſine vllo reſpectu pietatis extinguerent: immanitatẽq; omniũ beſtiarũ: quę tamẽ fœtus ſuos amant: feritate ſuperarent. O demẽtiam iſanabilẽ: quid illis iſti dij amplius facere poſſent: ſi eſſent iratiſſimi: q̃ faciunt ꝓpitij? Cũ ſuos cultores parricidijs inquinant: orbitatibus mactant: humanis ſenſibus ſpoliant. Quid poteſt eſſe his omnibus ſancti? Aut quid in profanis locis facient: qui inter aras deorum ſumma ſcelera committũt?

Saturno cur imolarentur iſãtes.

Poſtennius Feſtus in libris hiſtoriarum per ſatyram refert Carthaginẽſes Saturno humanas hoſtias ſolitos imolare: & cũ victi eſſent ab Agathocle rege ſiculorum iratuʒ ſibi deuʒ putauiſſe. Itaq; vt diligentius piaculum ſoluerent: ducentos nobilium filios imolaſſe. Tantum religio potuit ſuadere malorum: Quę peperit ſceleroſa ſępe atq; impia facta. Cui ergo dementiſſimi homines illi ſacrificio cõſulebãt: cũ tantam partem ciuitatis occiderẽt quantam fortaſſe ne Agathocles quidẽ victor occiderat. Ab iſto genere ſacrorum non minoris inſanię iudicanda ſunt publica illa ſacra: quorum alia ſunt matris deum: in quibus homines ſuis ipſi virilib⁹ litãt. Amputato .n. ſexu nec viros ſe: nec fœminas faciũt. Alia virtutis: quaʒ eandẽ Bellonaʒ vocant: in quib⁹ ſacerdotes non alieno ſed ſuo cruore ſacrificant. Sectis nãq; humeris & vtraq; manu diſtrictos gladios exerentes currunt efferuntur & inſaniunt. Optime igitur Quintil. in Phanatico. Iſtud (inq̃t) ſi deus cogit: iratus eſt: etiã ne hæc ſacra ſũt? Nõne ſatius eſt pecudũ more viuere: q̃ deos tam impios: tam profanos: tam ſanguinarios colere? Sed vnde iſti errores: & hæc tanta flagitia manauerint: ſuo loco diſſeremus: interim videamus & cætera: quæ carẽt ſcelere: ne ſtudio inſectandi videamur eligere peiora. Iſy-

Hiſtoriæ p ſatyram Carthaginẽſes hoſtias humanas Saturno immolabant

Agathocles ſicilię rex

Galli cybeles.

Bellona dea quæ

Fanatici bellonæ

Iſides ſacra.

Quintilianus.

dis ægyptiæ ſacra ſunt: quatenus filium paruulum vel pdiderit: vel inuenerit. Nã primo ſacerdotes eius deglabrato corpore ſua pectora tũdũt: lamentãtur: ſicut ipſa/ cũ perdidit: fecerat. Deinde puer pducitur quaſi inuẽtus: & in lęticiã luctus ille mutatur: Ideoq;. Ouidius Nũq̃q; ſatis quęſitus Oſiris. Sẽper enim perdũt: ſẽper & inueniunt. Refertur ergo in ſacris imago rei: quæ vera geſta eſt: quę profecto (ſiquid ſapimus) declarat mortale; mulliere; fuiſſe: ac pene orbam: niſi vnicum repperiſſet: quod illum ipſum poetam minime fugit apđ quẽ Põpeius adoleſcens morte patris audita: hæc loquitur Euoluam buſto iam numen gentibus iſin: Et tectum ligno ſparga; per vulgus oſirim. Hic eſt Oſiris quem Serapim & Serapidem vulgus appellat. Solent enim mortuis conſecratis nomina imutari: credo nequis putet eos homines fuiſſe. Nam & Romulus poſt mortem Quirinus dictus eſt: & Lęda Nemeſis: & Circeæ Marica & Ino poſt q̃ ſe pręcipitauit Leucothea: materq; Matuta. Et Melicertes filius ei⁹ Palęmon: atq; Portun⁹. Sacra vero Cereris Heleuſinę nõ ſũt his diſſimilia. Nã ſicut ibi Oſiris puer planctu matris inquiritur: ita hic ad incęſtum patrui matrimoniu; rapta Proſerpina: quã quia facib⁹ ex Aethnę vertice accenſis quęſiſſe in Sicilia Ceres dicitur: iccirco ſacra eius ardẽtiũ Tedarum iactatione celebrãtur. Apđ Lãpſacum Priapo lętalis victima eſt aſellus. Cuius ſacrificij ratio in faſtis hæc redditur. Cum dij omnes ad feſtum matris magnę conueniſſẽt: epuliſq; ſatiati noctem luſibus ducerent: quieuiſſe humi Veſtam: ſomnumq; cępiſſe: ibi Priapũ ſomno eius ac pudicitię inſidiatum ſ; illã intempeſtiuo clamore aſelli: quo Silenus vehebatur excitatam: libidine; vero inſidiatoris eſſe deceptam. Hac de cauſa Lampſacenos aſellũ Priapo quaſi in vltionem mactare conſueuiſſe. Apud Romanos vero eundem veſtalib⁹ ſacris in honorem pudicitiæ conſeruatę panibus coronari. Quid turpius? Quid flagitioſius: q̃ ſi Veſta bñficio aſini virgo eſt? At poeta fabulam finxit. Nũ ergo illud eſt veri⁹ qđ referunt hi: qui phænomena conſcripſerunt? cum de duabus cãcri ſtellis loquuntur: quas gręci ὄνους vocant: aſellos fuiſſe qui liberum patrem tranſuexerint: cum amnẽ tranſire nõ poſſet: quorũ alteri hoc pręmiũ dederit: vt humana voce loqueretur. Itaq; inter eum Priapũq; ortũ eſſe certamẽ de membri obſcœni magnitudine: Priapum victum & iratũ interemiſſe victorem: Hoc vero multo magis ĩeptu; eſt: ſed poetis licet quicquid velint. Non excutio ta; deforme myſteriu;: nec priapũ denudo: ne quid appareat riſu dignũ. Finxerunt hæc ſane poetę: ſed neceſſe eſt alicuius maioris turpitudinis tegẽdę gr̃a ficta ſint. Quę ſit ergo quęramus. At ea pfecto manifeſta eſt. Nam ſicut Lunæ taurus mactatur: quia ſimiliter habet cornua:

Oſiris qui Serapis q̃ Quirinus ex Romulo. Nemeſis ex leda. Marica ex Circe. Leucothea ex Ino. Palemon ex Mellicer. Proſerpinę raptus Priapi victima cur aſellus. Veſtę ſacra. Aſelli in cælo. cur. Lunę taurus mactat.

& placat equo perſis radijs Hyperiona cinctũ: Ne detur celeri victi
ma tarda deo. Ita in hoc: quia magnitudo mẽbri virilis enormis eſt:
nõ potuit ei mõſtro aptior victima reperiri. q̃ quę ipſũ: cui mactaſ:
Lindos oppi.
poſſet imitari. Apd Lyndũ: quod eſt oppidum Rhodi: Herculis ſa
cra ſũt: quorũ a cęteris lõge diuerſus ẽ ritus. Siquidẽ nõ Euphemia
(vt græci appellant) ſed maledictis & execratione celebrãt. Ea qua
pro violatis habent: ſi quando inter ſolẽnes ritus: vel ĩprudẽti alicui
exciderit bonũ verbũ. Cuius rei hęc ratio redditur: ſi tamen vlla eſ
Herculis cindij ſa=cra.
ſe in rebus vaniſſimis poteſt. Hercules cum eo delatus eſſet: famẽq
pateretur: aratorẽ quẽdã aſpexit operantem: ab eoq petere cœpit:
vt ſibi vnũ bouem venderet. Enimuero ille negauit fieri poſſe: quia
Bona verba ĩ ſacris.
ſpes ſua oĩs colendę terrę: duobus illis iuuencis niteretur. Hercules
ſolita violẽtia vſ⁹: quia vnũ accipere nõ potuit: vtrũq ſuſtulit/ At il=
le infœlix cũ boues ſuos mactari videret/ iniuriam ſuam maledictis
vltus eſt/ qd̃ homini eleganti & vrbano gratiſſimũ fuit. Nam dũ co=
mitibus ſuis epulas apparat/ dumq alienos boues deuorat/ illũ ſibi
amariſſime conuitiantem/ cum riſu & cachinnis audiebat. Sꝫ poſtq̃
Herculi diuinos honores ob admirationẽ virtutis deferri placuit. a
ciuibus ei ara poſita eſt: quã de facto βοὐξυτον. i. bouis iugũ nomi
nauit: ad quã duo iuncti boues immolarentur: ſicut illi quos abſtu=
lerat aratori: eumq ipſũ ſibi cõſtituit ſacerdotem: ac pręcepit: vt iiſ
deꝫ maledictis ſemper in celebrandis ſacrificijs vteretur: q negaret
ſe nunq̃ epulatũ eſſe iucundius. Hęc iam non ſacra ſunt ſed ſacrile=
Iouis ſa=cra.
gia ĩ quib⁹ id factũ dicitur: quod in alijs ſi fiat: ſeueriſſime vindica=
tur. Ipſius autem cretici Iouis ſacra quid aliud q̃ quõ ſit aut ſubtra=
amalthea capella.
ctus patri aut nutritus oſtenditur? Capella ei Amaltheæ nymphæ
quæ vberibus ſuis aluit infantẽ: de qua Germanicus Cæſar ĩ arateo
Muſeus.
carmine ſic ait: Illa putatur Nutrix eſſe Iouis: ſi vere iuppiter infãs
Iuppiter.
Vbera creteæ mulſit fidiſſima capræ: Sydere quæ claro gratum teſta
Aegioch⁹
tur alumnum: Huius capellæ corio vſum eſſe pro ſcuto Iouẽ contra
Egis in Ioue quid.
Titanas dimicantẽ Muſæus auctor eſt: vnde a poetis Aegioc⁹ noĩa
tur. Ita quicquid eſt geſtum in abſcondendo puero: idipſũ per ima=
Cybeles ſacra.
ginẽ geritur in ſacris: ſed & matris ei⁹ miniſteriũ idẽ cõtinet: qd̃ Oui
dius exponit in faſtis. Ardua iam dudum reſonant tinnitibus Idæ:
Curetes cur Ioueꝫ dicantur. aluiſſe.
Tutus vt infanti vagiat ore puer: Pars clypeos ſudibus: galeas pars
tundit inanes: Hoc curetes habent: hoc corybantes opus: Res latuit
priſciq manẽt imitantia facti: æra deæ comites raucaq terga mo=
uẽt: Cymbala pro galeis: pro ſcutis tympana pulſãt: Tibia dat phry
Saluſtius.
gios: vt dedit ante modos. Hanc totã opinionẽ quaſi a poetis fictam
Saluſtius reſpuit: voluitq ĩgenioſe interpretari: cur altores Iouis di
cãtur curetes fuiſſe: & ſic ait. Quia principes intelligendi diuini fue

runt:vetuſtatē:vt cętera in maius cōponentē altores Iouis celebra=
uiſſe.Quantū errauit homo eruditus:iam res ipſa declarat.Si enim
princeps eſt Iuppiter:& deorum & religionū:ſi ante illū nulli dij co
lebantur vulgo:quia nondū nati fuerant:qui colunť:apparet Cure=
tes ex diuerſo principes fuiſſe diuini non intelligēdi:per quos error
oīs induct⁹ eſt:& dei veri memoria ſublata. Ex ipſis itaq; myſterijs
& cęrimonijs intelligere debuerunt hominibus ſe mortuis ſupplica
re.¶Nō igiť exigo:vt aliquis poetarū fictionib⁹ credat.qui hos mē
tiri putat:pontificum ipſorum ſcripta conſideret:& quicquid ē lit=
terarū ad ſacra pertinētium reuoluat:plura fortaſſe q̄ nos aſſerim⁹: Salij lu=
inueniet:in quib⁹ intelligat inania inepta:cōmēticia eſſe oia q̄ ꝓ ſā= perci
ctis habētur.Siquis aūt percepta ſapiētia depoſuerit errorē:ꝓfecto
ridebit ineptias hominū pene dementiū:illos dico:qui vel inhone=
ſto ſaltatu tripudiant:vel qui nudi:vncti:coronati:perſonati: aut lu Furius
to obliti currūt.Quid de ſcutis iam vetuſtate putidis dicā? quæ cū Bibacul⁹.
portant deos ipſos ſe geſtare humeris ſuis arbitranť. Nam Furi⁹ Bi
baculus inter pręcipua pietatis exempla numeratur. Qui cū p̄tor
eſſet tamen lictoribus pręeuntibus ancilę portauit:cū haberet ma=
giſtratus officio vacationē.Nō ego ille furius:ſed plane furioſ⁹ fuit:
qui p̄turam hoc miniſterio ſe putauit ornare.Merito igiť cum hęc
a viris non imperitis ac rudibus fiāt Lucretius exclamat: O ſtultas
hominū mentes:o pectora cęca:Qualib⁹ in tenebris vitæ:quantiſq;
periclis Degitur hoc æui quodcūq; eſt.Quis hęc ludibria non deri
deat.qui habeat aliquid ſanitatis?Cū videat homines velut mente
captos ea ſerio facere:quę ſiquis faciat: in luſu nimis laſciuus & in=
eptus eſſe videatur.

¶Quis auctor prędictarum vanitatum in italia apud roma=
nos fuerit:& quis apud alias gentes. Cap.XXII Numę ſu

HARVM vanitatum apud romanos auctor & conſtitutor pſtitiones
Sabinus ille rex fuit:qui maxime aīos hoim rudes:atq; i Sabinus
peritos nouis ſuperſtitionibus īplicauit: quod vt faceret rex.
aliqua cum auctoritate:ſimulauit cū dea Aegeria noctur Aegeria
nos ſe habere cōgreſſus.Erat quędā ſpelūca ꝑopaca in nemore ari= nympha
cino:vnde riuus perēni fōte manabat.Huc remotis arbitris ſe infer dea.
re cōſueuerat:vt mētiri poſſet monitu deę cōiugis ea ſacra populo Minos a
ſe tradere:quæ acceptiſſima dijs eſſent: videlicet aſtutiam Minois ioue legeſ
voluit imitari:qui ſe in antrū iouis recondebat:& ibi diu morat⁹: le accepit.
ges tanq̄ ſibi a ioue traditas afferebat:vt hoies ad parēdū nō mō im Pōtifices.
perio:ſed etiā religione conſtringeret.Nec difficile ſane fuit perſua Flamines
dere paſtoribus. Itaq; pontifices:flamines:ſalios: augures creauit Salij
deos ꝑ familias deſcripſit:ſic noui populi feroces aīos mitigauit:&

ad ſtudia pacis a rebus bellicis auocauit. Sed cũ alios falleret: ſeip̃ſ tñ non fefellit. Nã poſt annos plurimos Cornelio & bebio conſulibus in agro ſcribæ petilij ſub ianiculo arcę duę lapideę ſunt repertę a foſſoribus: quarum in altera corpus Numæ fuit: in altera ſeptẽ latini libri de iure pontificio. Itẽ græci totidẽ de diſciplina ſapientiæ ſcripti: quibus religiones nõ eas modo: quas ipſe inſtituerat: ſed omnes p̃terea diſſoluit. Qua re ad ſenatum delata: decretũ eſt: vt hi libri abolerent̃. Ita eos. Q. Petilius prętor vrbanus in cõcione populi cõcremauit. Inſipiẽter id quidẽ: quid enim profuit libros eſſe cõbuſtos: cum hoc ipſum ꝙ ſunt ideo combuſti: quia religiõibus derogabãt: memorię ſit traditum. Nemo ergo tunc in ſenatu nõ ſtultiſſimus. Potuerunt enim & libri aboleri: & res tamen in memoriã nõ exire. Ita dum volũt & poſteris approbare quanta pietate defenderint religiones: auctoritate religionũ ipſarum teſtando minuerunt. Sed vt Pompilius apud Romanos inſtitutor ineptarum religionũ fuit: ſic ante Pompilium Faunus in Latio: qui & Saturno nefaria ſacra conſtituit: & Picum patrem inter deos honorauit & ſororem ſuam fautam Faunã: eandẽq; coniugem cõſecrauit: quã. C. Baſſus Fatuam nominatã tradidit: ꝙ mulieribus fata canere conſueuiſſet: vt Faunus viris. Eandẽ Varro ſcribit tantę pudicitiæ fuiſſe: vt nemo eã (quoad vixerit) præter virũ ſuũ mas viderit: nec nomẽ eiꝰ audierit. Iccirco illi mulieres in operto ſacrificant: & bonam deam nominant. Et. C. ſex. Clodius in eo libro: quẽ græce ſcripſit: refert Fauni hanc vxorem fuiſſe: quæ quia cõtra morem decuſq; regium clam vini ollam ebiberat: & ebria facta erat: virgis myrteis a viro vſq; ad mortẽ cæſam. Poſtea vero cum euꝫ facti ſui pœniteret: & deſideriũ eius ferre nõ poſſet: diuinum illi honorem detuliſſe: iccirco in ſacris eius obuolutã vini amphorã poni. reliquit ergo poſteris Faunꝰ quoq; nõ parũ erroris: quem tamen prudentes quiq; perſpiciunt. Nam Lucilius eorũ ſtultitiam: qui ſimulacra deos putãt eſſe: deridet his verſibus: Terricolas Lamias Fauni quas Pompilijq; Inſtituere Numæ: tremit: has: hic omnia ponit. Vt pueri infantes credũt ſigna oĩa ahæna Viuere: & eſſe homines: ſic iſti numina ficta Vera putãt: credunt ſignis cor ineſſe ahænis. Pergula pictorum: Et cętera. Poeta quidem ſtultos homines infantibus comparauit: at ego multo imprudentiores eſſe dico. Illi. n. ſimulacra homĩes putant eẽ hi deos. Illos ętas facit putare quod non eſt: hos ſtultitia. Illi vtiq; breui deſinunt falli: horũ vanitas & durat: & ſemper creſcit. Sacra liberi patris primus Orpheus induxit in Græciã: primuſq; celebrauit in mõte Boetię Thebis: vbi Liber natus eſt proximo: qui cum frequenter Cithare cantu perſonaret: Citheron appellatus eſt. Ea ſacra ẽt nũc

Numę libri

Faunus.
Picus.
Fauna
Fatua

Bona dea

Vino latinis mlieribꝰ interdictum

Lamiæ.

Liberi ſacra q̃s & vbi iſtituerit

Citherõ mõs vnde

Orphica nominanť:in quibus ipſe poſtea dilaceratus & carptus eſt & fuit per eadem fere tempora:quibus Faunus.Sed quis ętate præceſſerit:dubitari poteſt:ſi quidem ꝑ eoſdē ānos Latinus priamuſq; regnauerunt.Item patres eorum Picus & Laomedon: quo regnāte Orpheus cum Argonautis ad Ilienſium littus acceſſit.Procedam⁹ igiť vlterius:& quæramus quis omnino colendorum deorū primus auctor extitit.Didymus in libris ἐξηγήσεως ή τῶιν Δαρικῶς.id eſt expoſitionis pindaricæ ait. Meliſſea cretenſium regem primū dijs ſacrificaſſe:ac ritus nouos ſacrorumq; pompas introduxiſſe.Huius duas fuiſſe filias.Amaltheam & Meliſſam:quæ Iouem puerū caprino lacte ac melle nutrierunt.Vnde poetica illa fabula originem ſūpſit:aduolaſſe apes:atq; os pueri melle cōpleſſe.Meliſſā vero a patre primam ſacerdotē matri magnæ conſtitutam: Vnde adhuc eiuſdem matris antiſtites Meliſſę nuncupanť.Hiſtoria vero ſacra teſtatur ipſum Iouem poſtq̄ rerum potitus eſt:in tantam inſolētiam veniſſe:vt ipſe ſibi phana multis in locis conſtitueret:Nā cū terras circuiret:in quācunq; regionē venerat:reges principeſue populorum hoſpitio ſibi & amicitia copulabat:& cum a quoq; digrederetur:iubebat ſibi phanum creari hoſpitis ſui nomine:quaſi ita poſſet amicitiæ & fœderis mēoria conſeruari.Sic conſtituta ſunt templa Ioui Athabyrio:Ioui Labryando Athabyrius enim & Labryand⁹ hoſpites eius atq; adiutores in bello fuerunt.Item ioui Laprio:Ioui Molioni:ioui Caſſio:& quæ ſunt in eundem modum.quod ille aſtutiſſime excogitauit:vt & ſibi honoreȝ diuinū:& vt hoſpitib⁹ ſuis perpetuum nomen acquireret cum religione coniunctum.Gaudebāt ergo illi & huic imperio eius libenter obſequebanť:& nomīs ſui gratia ritus ānuos:& feſta celebrabāt.Simile quiddā in Sicilia fecit Aeneas:cū conditæ vrbis Aceſtę hoſpitis nomen impoſuit:vt eā poſtmodū lætus ac libens Acæſtes diligeret:augeret:ornaret.Hoc modo religionem cultus ſui per orbem terræ Iuppiter ſemīauit:& exēplū cæteris ad imitandum dedit.Siue igitur a Meliſſeo:ſicut Dydimus tradit:colendorū deorū ritus affluxit:ſiue ab ipſo quoq; Ioue vt Euhemerus tradit.De tempore tamen cōſtat:quādo dij coli cœperint.Meliſſeus quidem non multum anteceſſit ætare quippe qui educauerit Iouem pronepotem.Et iccirco fieri poteſt: vel vt ante: uel vt adhuc puero Ioue deos colere inſtituerit: ideſt alūui ſui matrem/ & auiam Tellurem quæ fuit Vrani coniūx.patrem Saturnū. Et ipſe hoc exemplo atq; inſtituto iouē ad tantaȝ ſuperbiam prouexerit:vt poſtea ſibi diuīos honores auderet aſſumere.

Meliſſeu cretę rex prim⁹ dijs ſacrificauit.

Orphęi ætas

Deorū primi honores amalthea quę.

Meliſſa q̄

Quō iupiter vſurpauerit honores diuinos.

Iouis cognomēta ab hoſpitibus.

Acęſta ciui.ab Enea .cōdita.

¶Quo tempore cœperint vanæ ſuperſtitiones: & quibus ſub auctoribus. Cap.xxiij.

HVNC quoniam vanarũ ſuperſtitionũ originẽ deprehen-dimus: ſupereſt vt etiã tẽpora colligamus: per quæ/quiq fuerint illi: quorũ memoria colitur. Theophil⁹ i libro de temporibus ad Autolycũ ſcripto: ait in hiſtoria ſua Tallũ dicere: ꝙ Belus: quem Babylonij & Aſſyrij colunt: antiquior. troiano bello fuiſſe inuenitur. CCC.xxij. annis. Belum autem Saturno ęqualem fuiſſe: & vtrumq vno tp̄e adoleuiſſe. Quod adeo verũ eſt vt ratione ipſa colligi poſſit. Nã & Agamẽnon (q̄ geſſit bellum troi-cũ) Iouis abnepos fuit: & achilles: Aiaxque pronepotes: & Vlyſſes eodem gradu ꝓximus: Priamus quidem longa ſerie. Sed auctores quidam tradunt dardanum & Iaſium Coriti filios fuiſſe: non Iouis Nec enim (ſi ita fuiſſet) ad vſus impudicos Ganymedem ꝓnepotē ſuum habere potuiſſet. Itaq parẽtibus illorum: quos ſupra nominaui (ſi congruenter annos diuidas) numerus conſentiet. Ab excidio autem troianæ vrbis colliguntur anni mille quadringenti ſeptuaginta. Ex hac temporum ratione manifeſtum eſt ante annos non amplius q̄ mille octingentos natum eſſe Saturnum: qui & ſator omniũ deorum fuit. Non ergo iſti glorientur ſacrorum vetuſtate: quorum & origo: & ratio: & tempora deprehenſa ſunt. ¶ Reſtant adhuc aliqua quæ ad arguendas religiones falſas plurimum valeant. Sꝫ iam finem facere libro decreui: ne modum excedat. Ea enim pleni⁹ ſũt exequenda: vt omnibus refutatis quę veritati videntur obſtare: homines: qui bonorum ignorantia vagantur incerti ad religionem veram poſſimus imbuere. Primus autem ſapientię gradus eſt falſa intelligere. Secundus vera cognoſcere: Ergo apud quem hæc prima inſtitutio noſtra profecerit/qua falſa deteximus: excitabitur ad veri cognitionem: quia nulla eſt homini iucundior voluptas: & erit iã ſapientia cæleſtis diſciplinæ dignus qui ad cognoſcenda cętera libens ac paratus acceſſerit.

Belus aſſyriorum rex. Saturn⁹ ęq̄lis belo. Quo tp̄e cultura deorũ cœperit. Dardan⁹ ꝯ iaſius. coriti filij

¶ Lactantij Firmiani inſtitutionum diuinarum aduerſus gentiles. Liber Secundus.

¶ Quod rationis obliuio: & ignorantia ſui facit hoies ingratos veri dei qui colitur in aduerſis: & in proſperis cõtẽnitur. Ca.I.

QVanq̄ primo libro religiones deorum falſas eē mõſtrauerim: ꝙ hi quorũ varios diſſimileſq cultus per vniuerſam terrã cõſenſus hominũ ſtulta perſuaſione ſuſcepit: mortales fuerit: fũctiq vita diuinę neceſſitati morte cõceſſerint: tamẽ ne qua dubitatio relinquatur: hic ſecund⁹ liber fõtem ipſũ patefaciet errorũ: cauſaſq omnes ex

plicabit: quibus decepti homines & primitus deos eſſe crediderunt & poſtmodum inueterata perſuaſione in ſuſceptis prauiſſime religionibus perſeuerauerint. Geſtio enim cõuictis inanibus: & hominũ ipſa vanitate detecta ſingularis dei aſſerere maieſtatem: ſuſcipiens vtilius & mai⁹ officiũ: ſcilicet reuocãdi homines a prauis itineribus: & in gratiã ſecũ ipſos reducendi: ne ſe (vt quidem philoſophi faciunt) tantopere deſpiciant: neue ſe infirmos & ſuperuacuos: & nihil: & fruſtra omnino natos putent: quę opinio plęroſq; ad vitia cõpellit. Nam dum exiſtimant nulli deo nos eſſe curę: aut poſt mortẽ nihil eſſe futuros: totos ſe libidinibus addicunt: & duʒ licere ſibi putant: hauriendis voluptatibus ſcienter incumbunt: per quas imprudentes in laqueos mortis incurrant. Ignorant enim quæ ſit hominis ratio: quam ſi tenere vellent: in primis deum ſuum agnoſcerent virtutem: iuſtitiamq; ſequerentur: terrenis figmentis animas ſuas non ſubſternerẽt: mortiferas libidinum voluptates non appeterẽt. Deniq; ſeipſos magni æſtimarẽt: atq; intelligerent plus eſſe in homine q̃ videtur: cuius vim conditionemq; non aliter poſſe retineri: niſi cultum veri parentis ſui depoſita prauitate ſuſceperint. Et quidẽ ſicut oportet de ſumma reruʒ ſæpenumero cogitans: admirari ſoleo maieſtatem dei ſingularis quæ continet regitq;: omnia in tantam veniſſe obliuionem: vt quę ſola coli debeat/ſola potiſſimum negligatur. Homines autem ipſos ad tantam cæcitatem eſſe deductos: vt vero ac viuo deo mortuos anteferant: terrenos autem in terraq; ſepultos ei qui fundator ipſius terræ fuit. Et tamen huic impietati hominuʒ poſſet venia concedi: ſi omnino ab ignorantia diuini nominis veniret hic error. Cum vero ipſos deorum cultores ſæpe videamus deum ſummum & confiteri: & prædicare: quam ſibi veniã ſperare poſſint impietatis ſuæ: qui non agnoſcunt cultum eius: quem prorſus ignorari ab homine fas non eſt. Nam & cum iurant: & cuʒ optant: & cum gratias agunt: non Iouem: aut deos multos: ſed deum nominant: adeo ipſa veritas (cogente natura) etiam ab inuitis peccatoribus erumpit. Quod quidem non faciunt in proſperis rebus. Naʒ tũ maxime deus ex memoria hominum elabitur: cum beneficijs eius fruenter honorem dare diuinæ indulgentiæ debent. At vero ſiqua neceſſitas gauis preſſerit: tunc deum recordantur. Si belli terror infremuerit: ſi morborum peſtifera vis incubuerit: ſi alimenta frugibus longa ſiccitas denegauerit: ſi ſæua tempeſtas: ſi grando ingruerit: ad deum confugiunt: a deo petitur auxilium: deus vt ſubueniat oratur. Siquis in mari vento ſęuiente iactatur: hunc inuocat. Siquis aliqua vi afflictatur: hunc potius implorat. Siquis ad extremam mendicandi neceſſitatem deductus: victum preci-

Prouidentia ſublata vitę ratio puertitur.

Veritas ab inuitis pectorib⁹ erumpit.

dei meminerũ homines tñ in malis.

buſ expoſcit: deum ſolum obteſtatur: & per eius diuinum atq; vnicum nomen hominum ſibi miſericordiam quærit. Nunq̄ igitur dei meminerunt: niſi dum in malis ſunt. Poſtq̄ metus deſeruit: & pericula receſſerunt: tum vero alacres ad deorum templa cōcurrūt. his libāt his ſacrificant: hos coronant. Deo autē: quē in ipſa neceſſitate implorauerūt: ne verbo quidem gratias agunt: adeo ex rerum proſperitate luxuria: ex luxuria vero vitia omnia: ſic impietas aduerſ⁹ deū naſcitur. ¶ Quanā iſtud ex cauſa fieri putemus? niſi eſſe aliquā peruerſam poteſtatem: quę veritatis ſit ſemper inimica: quæ humanis erroribus gaudeat? Cui vnicum ac perpetuū ſit opus effūdere tenebras: & hominum cæcare mentes: ne lucem videant: ne deniq; i cælum aſpiciant: ac naturam corporis ſui ſeruent. Nam cu; cæteri animantes pronis corporibus in humum ſpectent: quia rationem ac ſapientiam non acceperunt: nobis autem ſtatus rectus: ſublimis vultus ab artifice deo datus ſit: apparet iſtas religiones deorum nō eē rationis humanæ: quia curuant cæleſte animal ad veneranda terrena. Parēs enim noſter ille vnus & ſol⁹ cū fingeret hominē: ideſt animal intelligens & rationis capax: eū vero ex humo ſubleuatum ad contemplationem ſui artificis erexit quod optime ingenioſ⁹ poeta ſignauit. Pronaq; cum ſpectent animantia cætera terram: Os homini ſublime dedit: cælumq; videre iuſſit: & erectos ad ſydera tollere vultus. Hinc vtiq; ἄνθρωπον græci appellauerūt: q; ſurſū ſpectaret Ipſi ergo ſibi renunciant: ſeq; hominum nomine abdicant qui non ſurſū aſpiciant: ſed deorſum: niſi forte idipſum q; recti ſumus: ſine cauſa homini attributū putant. ¶ Spectare nos cælum deus voluit: vtiq; non fruſtra: nam & aues & ex mutis pene omnia cælum vidēt ſed nobis proprie datū eſt cælum rigidis ac ſtantibus videre: vt religionem ibi quæramus: vt deum cuius ſedes illa eſt: quem oculis nō poſſumus: animo cōtemplemur: quod profecto non faciunt: qui ęs aut lapidem: quę ſunt terra venerantur. Eſt autem prauiſſimum cū ratio corporis recta ſit: quod eſt temporale: ipſum vero animū qui ſit ęternus: humilem fieri: cum figura & ſtatus nihil aliud ſignificēt: niſi mentem hominis eo ſpectare oportere: quo vultum: & animu; tam rectu; eſſe debere q̄ corpus: vt id cui dominari debet imitetur: verum homines & nominis ſui: & rationis obliti: oculos ſuos ab alto deiiciunt ſoloq; defigunt: atq; timent opera digitorum ſuorū quaſi quicq̄ eſſe poſſit artifice ſuo maius.

Hominis ratis ac officium.

Ouidius ingenioſus poeta.

Hominis ſtatus rectus & os ſublime.

¶ Quę fuerit prima cauſa fingendi ſimulachra: & q; veriſſima dei imago eſt homo: & q; extra ſe deum nemo fideliter colit. Cap. II.

QVæ igitur amentia eſt:aut ea fingere quæ ipſi poſtmoduꝫ
timeant:aut timere quæ finxerint? Non ipſa inquiunt ti=
memus:ſed eos:ad quorũ imaginẽ ficta:& quorum nomi
nibus conſecrata ſunt.Nempe ideo timetis:ꝙ eos eſſe in
cælo arbitramini.Neqꝫ enim ſi dij ſunt:aliter fieri poteſt. Cur igitur
oculos in cælum non tollitis:& aduocatis deorum nominibus in ap=
to ſacrificia celebratis?Cur ad parietes & ligna & lapides potiſſimuꝫ
q̃ illo ſpectatis vbi eos eſſe creditis? Quid ſibi templa? quid aræ vo=
lunt? Quid deniqꝫ ipſa ſimulachra:quę aut mortuorum ; aut abſen=
tium monumenta ſunt?Nam omnino fingendarum ſimulitudinum
ratio iccirco ab hominibus inuenta eſt:vt poſſet eorum memoria re=
tineri : qui vel morte ſubtracti : vel abſentia fuerant ſeparati. Deos
igitur in quorum numero reponemus? Si in mortuorum quis tam
ſtultus vt colat? in abſentium colendi ergo non ſunt : ſi nec vident
quæ facimus : nec audiunt quę precamur. Si autem dij abſentes eſ=
ſe non poſſunt. qui (quoniam diuini ſunt) in quacunqꝫ mundi parte
ſunt : vident & audiunt. vniuerſa. Superuacua ergo ſunt ſimulachra
illis vbiqꝫ pręſentibus:cum ſatis ſit audientium nomina precibus ad
uocare. At.n.pręſentes non niſi ad imagines ſuas adſunt : ita plane
quemadmoduꝫ vulgus exiſtimat:mortuorum animos circa tumulos
& corporum ſuorum reliquias aberrare.Sed tamen poſtq̃ deus ille p̃
ſto eſſe cœpit:iaꝫ ſimulachro eius opus non eſt.Quæro.n.ſi quis ima
ginem hominis peregre conſtituti contempletur ſæpius:vt ex ea ſo=
latium capiat abſentis : num idem ſanus eſſe videatur : ſi eo reuerſo
atqꝫ pręſente in contemplãda imagine perſeueret:eaqꝫ potius q̃ ipſi
hominis aſpectu frui velit? Minime profecto. Et tamẽ hominis ima
go neceſſaria tum videtur:cum procul abeſt ſuperuacua futura cum
præſto eſt.Dei autem cuius ſpiritus ac numen vbiqꝫ diffuſum abeſſe
nunq̃ poteſt:ſemper vtiqꝫ imago ſuperuacua eſt.ſed verentur ne om=
nis eoruꝫ religio inanis ſit:& vacua ſi nihil in pręſenti videant:quod
adorent:& ideo ſimulacra conſtituunt:quæ quia mortuoruꝫ ſũt ima
gines:ſimilia mortuis ſunt:omni.n. ſenſu carent. Dei autem in ęter=
num viuentis:viuum & ſenſibile debet eſſe ſimulacrum.Quod ſi a ſi
militudine id nomen accepit:quomodo poſſunt iſta ſimulachra deo
ſimilia iudicari:quæ nihil ſentiunt:nec mouentur? Itaqꝫ ſimulachrũ
dei nõ illud eſt:quod digitis hominis:ex lapide aut eræ: aliaue mate
ria fabricatur:ſed ipſe homo:quoniam & ſentit & mouetur : & mul=
tas magnaſqꝫ actiones habet. Nec intelligũt homines ineptiſſimi ꝙ
ſi ſentire ſimulachra & moueri poſſent:vltro adoratura homines fuiſ
ſent : a quibus ſunt expolita:quæ eſſent aut incultus & horridus la=
pis ; aut materia informis & rudis : niſi fuiſſent ab homine formata.

Homo igitur illorũ quaſi parẽs putãd⁹ eſt:per cuius manus nata ſũt: per quem ſpeciẽ:figuram:pulchritudinẽ habere cœperunt. Et ideo melior eſt q̃ fecit:q̃ illa quæ facta ſunt. Et tamen factorem ipſum nemo ſuſpicit aut veretur. Quæ fecit timet:tanq̃ plus poſſit eſſe in opere:q̃ in opifice. Recte igitur Seneca in libris moralib⁹: ſimulachra inquit deorũ venerãtur. illis ſupplicãt:genu poſito illa adorãt :illis per totum aſſident diem:aut aſtant illis. illis ſtipẽ iaciunt:victimas cędũt: & cum hæc tantopere ſuſcipiãt: fabros qui illa fecere contemnunt. Quid inter ſe tã cõtrariũ:q̃ ſtatuarũ deſpicere factorẽ:ſtatuam adorare:& eum ne in conuictu quidẽ admittere:qui tibi deos faciat? Quã ergo vim:quã poteſtatẽ habere poſſunt:cũ ipſe qui fecit illa: non habeat? ſed ne hæc quidẽ dare his potuit:quæ habebat:videre: audire: loqui:moueri. Quiſq̃ ne igitur tam ineptus eſt: vt putet aliquid eſſe in ſimulacro dei:in quo ne hominis quidem quicq̃ eſt pręter vmbrã: ſed hęc nemo cõſiderat:infecti ſunt.n.perſuaſione:ac mentes eorum penitus ſuccuʒ ſtultitię perbiberũt. Adorãt ergo inſenſibilia qui ſentiunt:irrationabilia qui ſapiunt:exanima qui viuũt:terrena qui oriũtur e cælo. Iuuat ergo velut in aliqua ſublimi ſpecula conſtitutum vnde vniuerſi exaudire poſſint Perſianum illud proclamare: O curuę in terras animæ: & celeſtiũ manes. Cælum potius intuemini: ad cuius ſpectaculum vos excitauit ille artifex verus deus. Ille vobis ſublimẽ vultũ dedit:vos in terram curuamini:vos altas mẽtes & ad patrem ſuum cũ corporibus ſuis erectas ad inferiora deprimitis:tanq̃ vos pœniteat non quadrupedes eſſe natos. Fas non eſt cæleſte animal cũ terrenis in terraq; vergẽtibus adæquari. qd vos beneficiis cæleſtibus orbati:proniq; in terrã veſtra ſponte procũbitis? Humi.n. miſeri volutamini:cũ deorſum quæritis:quod in ſublimi quærere debuiſtis. Nã iſta mortaliũ digitorũ ludicra & fragilia figmenta:ex quolibet materiæ genere formata: quid aliđ ſunt:niſi terra ex qua nata ſunt? quid ergo rebus inferioribus ſubiacetis. quid capitib⁹ veſtris terrã ſupponitis. Cũ ergo vos terræ ſubmittitis:humilioreſq; facitis:ipſi vos vltro ad iferos mergitis:ad morteq; dãnatis:qa nihil ẽ terra inferius & humilius:niſi mors & inferi:quæ ſi effugere velletis:ſubiectã pedib⁹ veſtris terrã cõtẽneretis:corporis ſtatu ſaluo:quod iccirco rectum accepiſtis:quo oculos atq; mẽtẽ cũ eo q̃ fecit cõferre poſſetis. Contẽnere aũt & calcare terrã nihil aliud eſt:q̃ ſimulacra non adorare (qa de terra ficta ſunt. Itẽ diuitias non concupiſcere voluptates corporis ſpernere:quia opes & corpus ipſum cuius hoſpitio vtimur:terra eſt. Viuuʒ colite:vt viuatis. Moriatur enim neceſſe eſt:qui ſe ſuamq; animã mortuis adiudicauit.

Seneca auctor.

Perſian⁹.

¶ Q̃đ.C.& alij q̃ videbãt ſapiẽtes:cęteris deteri⁹ peccauerũt. Ca. III

SEd quid prodeſt ad vulgus & ad homines īperitos hoc mo
do concionari/cum videamus etiam doctos & prudentes
viros cum religionum intelligant vanitatem: nihilominꝰ ta
men etiā in his ipſis: quę dānant: colendis (neſcio qua pra-
uitate) pręſtare/intelligebat Cicero falſa eſſe: quę homines adora-
rent. Nam cum multa dixiſſet: quę ad euerſionem religionum vale-
rent: ait tamen non eſſe illa vulgo diſputanda: ne ſuſceptas publice
religiones diſputatio talis extinguat. Quid ei facies: qui cum errare
ſe ſentiat: vltro ipſe in lapides impinguat: vt populus omnis offenda-
tur/ipſe ſibi oculos eruat: vt oēs cęci ſint/qui nec de alijs bene merea
tur: quos patitur errare: nec de ſeipſo: qui alienis accedit erroribus:
nec vtitur tandem ſapientię ſuę bono: vt factis impleat: quod mente
percepit: ſed prudens & ſciens pedem laqueo inſerit: vt ſimul cum
cęteris: quos liberare vt prudentior debuit: & ipſe capiatur. Quin po
tius ſiquid tibi Cicero virtutis eſt: experire populum facere ſapientē.
Digna res eſt: vbi omnes eloquentiæ tuę vires exerceas. Non enim
verendum eſt ne tibi in tam bona cauſa deficiat oratio: qui ſępe etiā
malas copioſę ac fortiter defēdiſti. Sed nimirum Socratis carcerem
times: ideoq; patrocinium veritatis ſuſcipere non audes. At mortem
vt ſapiens contemnere debuiſti. Erat multo pulchrius: vt ob bene pri
us dicta: q̄ ob male dicta morereris. Nec tibi laudis plus philippicæ
afferre potuerunt: q̄ diſcuſſus error humani generis: & mentes homī
num ad ſanitatem tua diſputatione reuocare: ſed concedamus timi-
ditati: quę in ſapiente eſſe non debet. Quid ergo ipſe in eodem ver-
ſaris errore/ Video te terrena & manufacta venerari. Vana eſſe intel
ligis: & tamen eadem facis: quę faciunt ipſi quos ipſe ſtultiſſimos cō
fiteris. Quid igitur profuit vidiſſe te veritatem: quam nec defenſurus
eſſes: nec ſecuturus/ Sed ſi libenter errant hi. qui errare ſe ſentiunt:
quanto magis vulgus indoctum: quod pompis inanibus gaudet: ani
miſq; puerilibꝰ ſpectat omia: oblectatur friuolis: & ſpecie ſimulacro-
rum capitur: nec ponderare ſecum vnāquamq; rem poteſt: vt intelli-
gat nil colendū eſſe: quod oculis mortalibus cernitur: quia neceſſe ē
mortale ſit. Nec mirandum eſſe: ſi deū non videant: cū ipſi ne quidē
hominem videant: quē videre ſe credunt. Hoc enim quod oculis ſub
iectū eſt: nō homo ſed hominis receptaculum eſt: cuius qualitas & fi
gura: non ex liniamentis vaſculi: quo continetur: ſed ex factis & mo-
ribus peruidetur. Qui ergo colunt ſimulacra: corpora ſunt homini
bus carentia: quia ſe corporibus dediderunt: nec vident plus aliquid
mente q̄ corpore: cum ſit animi officium ea ſubtilius cernere: quæ
acies corporalis non poteſt tueri. Quos homines idem ille philo-
ſophus: ac poeta grauiter accuſat: tanq̄ humlies & abiectos: qui con

tra naturæ ſuę rationem ad veneranda ſe terrena proſternant. Ait enim: Et faciunt animos humiles formidine diuum Depreſſoſq̨ premunt ad terram. Aliud quidem ille cum hoc diceret: ſentiebat: nihil vtiq̨ eſſe collendum: quia dij humana non curent. Deniq̨ alio loco religiones deorum: & cultus inane eſſe officium confitetur. Nec pietas vlla eſt: velatum ſæpe videris Vertere ſe ad lapidem: atq̨ omnes accedere ad aras: Et procūbere humi proſtratum: & pādere palmas. Ante deum delubra nec aras ſanguine multo Spargere quadrupedū nec votis nectere vota. Quę profecto ſi caſſa ſunt: non oportet ſublimes & excelſos animos aduocari: atq̨ in terram premi: ſed nihil aliđ q̄ cęleſtia cogitare. Impugnatæ ſunt ergo a prudentioribus falſæ religiones: quia ſentiebant eſſe falſas: ſed non eſt inducta vera: quia qualis: aut vbi eſſet ignorabant. Itaq̨ ſic habuerunt tanq̄ nulla eſſet oio: quia veram nō poterāt inuenire. Et eodem modo inciderunt in errorē multo maiorem: q̄ illi qui falſam tenebāt. Nā & iſti fragiliuꝫ cultores: q̄uis ſint inepti: quia cæleſtia cōſtituunt in rebus corruptibilibus atq̨ terrenis: aliquid tamen ſapientię retinent: & habere veniā poſſunt: quia ſummum hominis officium: & ſi non re ipſa: tamen propoſito tenent: ſi quidem hominnm atq̨ mutorum: vel ſolū: vel certe maximum in religione diſcrimen eſt. Hi vero quanto fuerunt ſapientiores: ꝙ intellexerunt falſę religionis erroreꝫ: tanto facti ſunt ſtultiores ꝙ eſſe aliquam veram non putauerunt. Itaq̨ quoniam facilius eſt de alienis iudicare q̄ de ſuis: dum aliorum pręcipitium vident non proſpexerunt quid ante ſuos pedes eſſet. In vtraq̨ igitur parte & ſumma ſtulticia inuenitur: & odor quideꝫ ſapientię: vt poſſis dubitare quos dicas potiſſimum ſtultiores: illos ne qui falſam religionem ſuſcipiūt: an eos qui nullam. Sed (vt dixi) venia concedi poſſet imperitis: & qui ſe ſapientes eſſe non fateantur. His vero non poteſt qui ſapientiā profeſſi: ſtultitiam potius exhibent. Non ſum equidem tam iniquus: vt eos putem diuinare potuiſſe: vt veritatem per ſeipſos inuenirent: qđ fieri ego non poſſe confiteor: ſed hoc ab is exigo; quod ratione ipſa pręſtare potuerunt. Facerent enim prudentius ſi & intelligerent eſſe aliquā verā: & falſis impugnatis aperte pronunciarēt eam quæ vera eſſet ab omnibus non teneri. Sed mouet eos fortaſſe illud: ꝙ ſi qua vera eſſet religio: exerceret ſe ac iudicaret; nec patereꝭ eſſe aliuđ quicquā. Videre enim nullo modo poterant: quare aut a quo & quem admodum religio vera opprimeretur: quod eſt diuini ſacramenti: & cæleſtis arcani. Id vero niſi doceatur: aliquis ſcire nullo pacto poteſt Summa rei hęc eſt. Imperiti & inſipientes falſas religiones pro veris habent quia: neq̨ veram ſciunt: neq̨ falſam intelligunt. Prudētiores vero: quia veram neſciūt: aut in his: quas falſas eſſe intelligunt: perſe

uerant:vt aliquid tenére videantur:aut omnino nihil colunt:ne inci‑
dant in errorem:cũ idipſum maximi ſit erroris:vitam pecudũ ſub fi‑
gura hominis imitari. Falſum vero intelligere eſt :quid ſapientiæ: ſꝫ
humanæ. Vltra hunc gradum procedi ab homine non poterit. Itaqꝫ
multi philoſophorum religiones(vt docuit)ſuſtulerunt. Verũ autem
ſcire diuinæ eſt ſapientiæ. Homo autẽ per ſeipſum peruenire ad hãc
ſcientiam non poteſt:niſi doceatur adeo. Philoſophi quod ſummuꝫ
fuit humanæ ſapientiæ aſſecuti ſunt:vt itelligerent:quod non ſit: illđ
aſſequi nequiuerunt:vt dicerent quid ſit(Nota)Ciceronis vox eſt:vti
nam tam facile vera inuenire poſſem:ꝗ falſa conuincere. Quod quia
vires humanæ conditionis excedit:eius officij facultas nobis eſt attri
buta:quibus tradidit deus ſcientiam veritatis:cui explicandæ quat‑
tuor poſteriores libri ſeruient. Nunc interim falſa vt cœpimus:dete‑
gamus.

¶Quod nil maieſtatis & reuerentiæ habeant idola. Cap.IIII.

QVid igitur maieſtatis poſſunt habere ſimulachra: quæ fue
runt in homũculi poteſtate: vel vt aliud fierent: vel vt oĩo
non fierent:iccirco apud Horatium Priapus ita loquitur. Horatius
Olim trũcus eram ficulnus inutile lignum:Cum faber in‑
certus ſcamnum faceretne priapum. Maluit eſſe deum: deus inde
ego furum:auiumqꝫ Maxima formido. Quis non ſit tanto hoc cuſto
de ſecurus? Fures enim tam ſtulti ſunt: vt priapi tentiginem time‑
ant cum aues ipſæ:quas terrore falcis:aut inguinis abigi exiſtimãt: ſi
mulacris fabrefactis.i.hominũ plane ſimilibus inſidiant: nidificent:
inquinent. Sed Flaccus:vt ſatyrici carminis ſcriptor deriſit:hominuꝫ
vanitatẽ. Verum hi qui faciunt:ſeriam ſe facere rẽ opinantur. Deniqꝫ
poeta maximus:homo in cæteris prudens:in hoc ſolũ non poeticæ:
ſꝫ aniliter deſipuit:cũ ĩ illis emẽdatiſſimis libris ẽt fieri hoc iubet. Et
cuſtos furum atqꝫ auiuꝫ cũ falſe ſaligna Helleſpontiaci ſeruet tutela
Priapi. Adorant ergo mortalia:aut a mortalibus facta: frangi enĩ cre
mari poſſunt ac perire. Nã & tectis vetuſtate labentibus ſæpe cõmi‑
nui ſolent: & conſumpta incẽdio dilabũtur in cinerẽ: & plærũqꝫ (niſi
ſua illis magnitudo ſubuenerit:aut cuſtodia diligens ſepſerit) in præ
dam furibus cedũt. Quæ igitur inſania eſt ea timere: pro quibus aut
ruinæ.aut ignes:aut furta timeãtur? quæ vanitas aliquã ab his ſpecta
re tutelã:quæ tueri ſemetipſa non poſſunt? quæ peruerſitas ad eoruꝫ
prę́ſidia decurrere:quæ ipſa cũ violantur multa ſunt: niſi a colẽtibus
vindicẽt? Vbi ergo veritas eſt: vbi nulla vis adhiberi poteſt religioni
vbi nihil quod violari poſſit apparet:vbi ſacrilegiuꝫ fieri non poteſt?
Quicquid autẽ oculis manibuſqꝫ ſubiectũ eſt: id vero quia fragile ẽ:
ab omni ratione immortalitatis eſt alienũ. Fruſtra igitur hoĩes auro:

ebore:gemmis deos excolūt & exornant:quaſi vero ex his rebus vl-lam poſſint capere voluptatem. Quis vſus eſt precioſorum munerū nihil ſentientibus? An ille qui mortuus? Pari enī ratione defunctorū corpora odorib⁹ ac pcioſis veſtibus illita & cōuoluta humi condunt: qua deos honorāt:qui neq; cū fierēt ſentiebant:neq; cum colūtur ſciunt. Nec enim ſenſum conſecratione ſumpſerunt. Non placebat Perſio. q aurea vaſa tēplis inferantur:ſuperuacuū putanti eſſe inter religiones:q nō ſanctitatis:ſed auaritiæ ſit inſtrumentum. Illa enī ſatius eſt deo:quē recte colas:inferre pro munere. Compoſitū ius: faſq; animi ſāctoſq; receſſus Mētis:& icoctū generoſo pectus honeſto. Egregie ſapienterq; ſenſit. Verum illud ridiculū ſubdidit. Hoc eſſe aurū i templis:quod ſint Veneri donatæ a virgine puppæ: quas illa omittere fortaſſe cōtēpſit. Non videbat eni; ſimulachra ipſa & effigies deorum Polycleti & Euphranoris & Phidiæ manu ex auro atq; ebore pfectas:nihil aliud eſſe q grandes puppas:non a virginibus quarū luſibus venia dari poteſt:ſed a barbatis hominibus conſecratas. Merito igitur etia; ſenum ſtultitiam Seneca deridet: Non inquit bis pueri ſumus (vt vulgo dicitur) ſed ſemper. Verum hoc itereſt: q maiores nos ludimus. Ergo his ludicris: & ornatis: & grandibus puppis: & vnguēta & thura & odores inferunt. His opimas & pingues hoſtias immolant:quibus eſt quidē os:ſed carent officio dentiū. His peplos & indumenta precioſa:quibus vſus velaminis nullus eſt. His aurum & argētum conſecrant: quæ tam non habent qui accipiunt: q qui illa donarunt. Nec immerito Dionyſius Siciliæ tyrannus poſt victoriam Græcia potitus deos tales contempſit:ſpoliauit.illuſit. Siquidē ſacrilegia ſua iocularibus etiam dictis pſequebatur. Na; cū Ioui Olympio aureum amictū detraxiſſet:laneū iuſſit imponi dicens æſtate eſſe grauē aureum:hyeme frigidum:laneū vero vtiq; tempori aptum. Idē; auream barba; detrahēs Aeſculapio incongruens & iniquū eſſe ait:cū Apollo pater eius imberbis eſſet adhuc ac leuis:priorem filiū q patrē barbatū videri Itē pateras & exuuias: & parua quædā ſigilla:quæ ſimulachrorū ptētis manibus tenebantur:detrahebat: & accipere ſe illa:non auferre dicebat. Perq.n. ſtultum eſſe & ingratum: nolle accipere ab his vltro porrigentibus:a quibus bona ſibi homines pcarēt. Hæc.n.fecit impune:quia rex & victor fuit. Quin ēt ſecuta eſt eum ſolita fœlicitas vixit enim vſq; ad ſenectutem:regnūq; per manus filio tradidit. In eo igitur quia homines ſacrilegia vindicare nō poterāt oportuit deos ipos ſui vindices eſſe. At ſi humilis quid tale cōmiſerit:huic præſto ſūt flagella:ignes:eculei:cruces: & quicquid excogitare iratis & furentibus licet. Sed cū puniunt deprehenſos in ſacrilegio:ipſi de deorum ſuorū poteſtate diffidunt. Cur.n.illis potiſſimum

Margin notes: Perſius. — Polyclet⁹. — Euphranos. — Phidias — Seneca auctor. — Dionyſi⁹.

non relinquant vlciſſendi ſui locum: ſi eos poſſe aliquid arbitrantur? Quinetiã. putant illorũ numine accidiſſe: vt prædones rerum ſacrarum deprehenſi tenerentur: & ſęuiunt non tam ira q̃ metu: ne ſi deorum iniuriam non vindicauerint: ipſos expectãt pœne incredibili.ſ. vanitate: qui nocituros ſibi deos putent ob aliena ſcelera: qui ipſis a quibus violati ſpoliatiq; ſunt: per ſeipſos nichil nocere potuerunt. At enim ſępe ipſi quoq; in ſacrilegos vindicauerunt: poteſt id vel caſu accidiſſe ꝙ aliquando non ſemper. Sed tamen paulopoſt (quãdo id acciderit) oſtendam. Sed quęro cur illi tot & tanta ſacrilegia in Dionyſio non vindicauerunt? qui non furtim: ſed palam deos ludibrio habuit Cur hunc tam potentem ſacrilegum a templis: a cerimoniis: ab imaginibus ſuis non acuerunt? Cur etiam ſacris rebꝰ ablatis proſpere nauigauit? quod ioco ipſe teſtatus eſt (vt ſolebat) Videtis ne inquit comitibus ſuis naufragium timentibus: q̃ proſpera ſacrilegis nauigatio ab ipſis diis immortalibus tribuatur? Sed hic fortaſſe a Platone didicerat deos nihil eſſe. Quid caius Verres: quem Tullius accuſator eius idem Dionyſio & Phalaridi & tyrannis omnibus comparat: nõne omnem Siciliam compilauit: ſublatis deorum ſimulachris: ornamentiſq; phanorum? Ocioſum eſt perſequi ſingula vnũ libet commemorare: in quo accuſator omnibus eloquentię viribus: omni deniq; conatu vocis & corpis deplorauit. De Cerere Catanẽſi vel Aethnenſi: quarum alterius tanta fuit religio vt adire tẽpli eius ſecreta penetralia viris nefas eſſet. Alterius antiquitas tanta fuit vt omnes hiſtorię loquantur ipſam deam fruges in Aethnę ſolo primum repperiſſe filiamq; eius virginem ex eodem loco raptam. Deniq; gracchanis tẽporibus turbata republica & ſeditionibus & oſtentis cum repertum eſſet in carminibus Sibyllinis: antiquiſſimã Cererem debere placari: legati ſunt Aethnam miſſi. Hæc igitur Cereres vel religioſiſſima: quam videre maribus ne adorandi quidem gratia licebat vel ãtiquiſſima: quam ſcilicet ſenatus. Po.Q.Ro. ſacrificiis doniſq; placuerat ex arcanis & vetuſtis penetralibus a.C.Verre immiſſis latronibus ſeruis impune ſublata eſt. Idem vero cum affirmaret ſe a ſiculis (vt cauſam prouincię ſuſciperet) oratum his verbis vſus eſt: ſeſe iam ne deos quidem in ſuis vrbibus (ad quos confugerent) habere ꝙ eorum ſimulachra ſanctiſſia. C.Verres ex delubris religioſiſſimis ſubſtuliſſet. quaſi vero ſi Verres ex urbibus delubriſq; ſuſtulerat: de cælo quoq; ſuſtulerat. Vnde apparet iſtos deos nihil habere in ſe ãplius q̃ materiam de qua ſũt fabricati: nec imerito a te.M.Tulli: hoc eſt ad teipſum hominẽ. Siculi cõfugerũt: quoniã triẽnio ſunt expti deos illos nichil valere. Eſſent.n. ſtultiſſimi: ſi ad eos ob defendendas iniurias

Plato auctor

C.Verres

Tullius. auctor.

Ceres.

hominũ confugiſſēt:qui.C.Verri nec pro ſe ipſis irati eſſe potuerũt. At enim verres ob hęc facinora dãnatus eſt.Non ergo dij vindicauerunt:ſed Ciceronis induſtria:qua vel defenſores eius oppreſſit:vel gracię reſtitit.Quid ꝙ apud ipſum Verrem non fuit vlla damnatio ſed vacatio vt quemadmodum Dionyſio deorũ ſpolia geſtãti dij immortales bonã dederãt nauigationē:ſic etiã Verri bonã qetē tribuiſſe videantur:in qua ſacrilegijs ſuis tranquille frui poſſet. Nã frementibus poſtea ciuilibus bellis ſub obtentu dominationis ab omni periculo & metu remot⁹:aliorũ graues caſus & miſerabiles exitus audiebat:& qui cecidiſſe ſolus omnibus ſtãtibus videbatur:is vero vniuerſis cadentibus ſolus ſtetit:donec illum & opibus ſacrilegio partis:& vita ſatiatum:ac ſenectute confectum ꝓſcriptio triũuiralis auferret. eadem ſciliſcet quæ tullium violatę deorum maieſtas vltorem.Quin etiam fœlix in eo ipſo fuit:ꝙ ante ſuam mortem crudeliſſimum exitum ſui accuſatoris audiuit.Dijs videlicet prouidentibus:vt ſacrilegus ac prædo ille religionum ſuarum non ante moraretur:ꝗ ſolatiuꝫ de vltione cœpiſſet.

❡Quod ſolus omnium creator verus deus eſt:ſoluſqꝫ colendus:nec elemẽta nec corpora cęleſtia aliquid diuinitatis habẽt:in quo & ſtoici deſipiunt:qui ſtellas deos putant:quę non ſua voluntate mouentᷣ: ſed dei:& qua ratione eas ſic fieri voluit. Ca.V.

QVanto igiẗ rectius eſt omiſſis inſẽſibilibus & vanis:oculos eo tendere:vbi ſedes:vbi habitatio eſt dei veri:qui terram ſtabili firmitate ſuſpendit:qui cælum diſtinxit aſtris fulgẽtibus:qui ſolem rebus humanis clariſſimum ac ſingulare lumen in argumentum ſuæ:vnicæ maieſtatis accendit. Terris autem maria circunfudit:flumina ſempiterno lapſu fluere pręcepit.Iuſſit & extendi campos:ſubſidere valles. Fronte tegi ſiluas:lapidoſos ſurgere montes.Que vtiqꝫ omnia non Iuppiter fecit:qui ante annos mille ſeptingentos natus eſt:ſed idem ille opifex rerum mundi melioris origo.Qui vocatur deus:cuius principium:quoniam non poteſt compręhendi:ne quęri debet quidem.Satis ęſt homini ad plenã perfectamqꝫ prudentiam:ſi deum eſſe intelligat:cuius intelligentiæ vis & ſumma hæc eſt:vt ſuſcipiat & honorificet communem parentem generis humani:& rerum mirabilium fabricatorem. Vnde qdã hebetis obtuſiqꝫ cordis:elementa quę & facta ſunt:& carent ſenſu tanꝗ deos adorant:qui cum dei opera mirarenẗ. cęlum cum luminibus varijs:terram cum campis & montibus:maria cuꝫ fluminibus & ſtagnis & fontibus:earum rerũ admiratione obſtupefacti:& ipſi⁹ artificis obliti:queꝫ videre non poterant:eius opera venerari:& colere cœperunt:nec vnꝗ intelligere quiuerunt:quãto maior:quãtoqꝫ mira

bilior ſit:qui illa fecit ex nihilo:quæ cuꝫ videant diuinis legibus ob-
ſequentia.commodis atq; vſibus hoīm perpetua neceſſitate famula-
ri:tamen illa deos exiſtimant eſſe:ingrati aduerſus beneficia diuina
qui deo patri indulgentiſſimo ſua ſibi opera prętulerunt. Sed quid
mirum:ſi aut barbari:aut imperiti homines errant: cum ēt philoſo-
phi ſtoicæ diſciplinæ in eadem ſint opinione:vt omnia cęleſtia quę
mouentur:in deorum numero habēda eſſe cenſeanť. Si quidē Lucil- Lucillius.
lius ſtoicus apđ Ciceronē ſic loquiť: Hanc igiť in ſtellis conſtantiam
hanc tantam in tam varijs curſibus in omni ęternitate conuenientiā
temporum non poſſum intelligere ſine mente: ratione:conſilio quæ
cum in ſyderibus eſſe videamus:non poſſumus ea ipſa non in deorū
numero ponere. Item paulo ſuperius. Reſtat inquit vt motus aſtro-
rum ſit voluntarius:quę qui videat non indocte ſolum:veruꝫ etiā im
pie faciat:ſi deos eſſe neget. Nos vero & quidem cōſtāter negam⁹:ac
vos o philoſophi:nō ſolū indoctos:& ipios: verū etiā cæcos & inep-
tos deliroſq; probamus:q ignorātiā impitoꝝ vanitate viciſtis. Illi eñ
ſolē & lunā:vos etiā ſydera deos putatis. Tradite igiť nobis ſtellaruꝫ
myſteria:vt aras & templa ſingulis erigamus:vt ſciam⁹ quo quamq;
ritu:quo die colamus:quibus nominibus:quib⁹ p̄cibus aduocemus:
niſi forte nullo diſcrimīe:tā innūerabiles:tā minutos deos aceruatim
colere debemus. Quid ꝙ argumentū illud:quo colligūt vniuerſa cæ-
leſtia deos eſſe:in contrariū valet? Nā ſi deos eſſe idcirco opinanť:q̄a
certos & rationabiles curſus habent:errāt. Ex hoc eniꝫ apparet deos
nō eſſe:ꝙ exorbitare illis a preſtitutis itineribus nō licet. Cęterum ſi
dij eſſent:huc atq; illuc paſſim ſine vlla neceſſitate ferrētur:ſicut ani-
mātes in terra:quorum (quia liberę ſunt voluntates) huc atq; illuc va
gantur: vt libuit:& quo queq; mens duxerit eo fertur. Non eſt igitur
aſtrorum motus volūtarius:ſed neceſſarius:quia præſtitutis legibus
officijſq; deſeruiunt. Sed cū diſputaret de curſibus ſyderum: quos ex
ipſa rerū ac temporū cōgruentia intelligebat non eſſe fortuitos:exiſti
mauit volūtarios eſſe:tanq̄ non poſſent tā diſpoſitę q̄ ordinate moue
ri:niſi ſenſus illis ineſſet officij ſui ſciens. O quam difficilis eſt ignorā
tibus veritas:& quam facilis ſcientibus. Si motus inquit aſtrorum
fortuitu non ſūt:nihil aliud reſtat niſi vt volūtarij ſint. Immo vero vt
non eſſe fortuitos manifeſtū eſt:ita nec volūtarios. Quomodo igiť in
cōficiendis itineribus conſtantiā ſuaꝫ ſeruant? Nimirū deus vniuerſi
artifex ſic illa diſpoſuit:ſic illa machinatus eſt: vt per ſpacia cæli di-
uina:& admirabili ratione decurrerēt: ad efficiendas ſuccedentiū ſi- Archime
bi tēporū varietates. An Archimedes ſiculus concauo ære ſimilitudi- des
nem mundi ac figurā potuit machinari:in quo ita ſolē ac lunam com
poſuit:vt inæquales motus:& cęleſtibus ſimiles conuertionibus ſin-

guliſq;:quaſi diebus efficerent:& nō modo acceſſus ſolis & receſſus vel incrementa diminutioneſq; lunæ:verum etiam ſtellarum: vel errantium : vel vagarum diſpares curſus orbis ille dum vertitur : exhiberet? Deus ergo illa vera non potuit machinari & efficere : q̄ potuit ſolertia hominis imitatione ſimulare? Vtrū ne igitur ſtoicus ſi aſtrorum figuras in illo aere pictas effictaſq; vidiſſet ſuo illa conſilio moueri diceret:ac non potius artificis ingenio. Ineſt ergo ſyderibus ratio ad peragendos meatus ſuos apta:ſed dei eſt illa ratio: qui & fecit & regit omnia. Non ipſorum ſyderum:quæ mouentur. nam ſi ſolem ſtare voluiſſet:perpetuus dies vtiq; eſſet. Itē ſi motus aſtra non haberent:quis dubitet ſempiternam noctē fuiſſe futuram? Sed vt diei ac noctis vices eſſēt moueri ea voluit:& tam varię moueri : vt non modo lucis ac tenebrarū mutuę viciſſitudines fierent : quibus laboris & quietis alterna ſpacia conſtarēt:ſed etiam frigoris: & caloris:& diuerſorum tēporū vis:ac poteſtas:vel generandis vel maturandis frugib9 cōueniret. Quam ſolertiā diuię poteſtatis in machinandis itineribus aſtrorū:quia philoſophi nō videbāt aīalia eſſe ſydera putauerūt tāq̄ pedibus & ſponte:non diuina ratione procederent. Cur autē excogitauerit illa deus:quis non intelligit? Scilicet ne ſolis lumine decedente nimiū cęca nox tetris atq; horrentibus tenebris ingraueſceret:noceretq; viuētibus. Itaq; & cælum ſimul mira varietate diſtinxit:& tenebras ipſas multis minutiſq; luminibus temperauit. Quanto igitur Naſo ſapientius:q̄ illi:qui ſapiētię ſtudere ſe putant: qui ſentit a deo lumina illa:vt horrorē tenebrarum depellerēt:inſtituta? Is eū librū: quo phænomena breuiter cōpręhendit:his trib9 verſibus termiauit. Tot numero:taliq; de9 ſimulachra figura Impoſuit cælo perq; atras ſparſa tenebras Clara pruinoſę iuſſit dare lumina nocti: Quod ſi fieri nō poteſt:vt ſtellæ dij ſint. ergo nec ſol quidē nec luna dij eē poſſūt qm̄ luminibus aſtrorū:non ratione differūt. ſed magnitudine. Quod ſi hi dij non ſūt:ergo nec cælum quidē:in quo illa oīa continent.

Naſo auctor

¶ Qđ nec terra:nec aqua:nec ps aliqua mūdi:nec tot9 ipē de9 eſt aiatus ſicut ſtoici mētiunt:qui qđ aſtruunt:pariter & euertunt. Cap. VI.

Simili modo ſi terra quam calcamus : quam ſubigimus:& colimus ad victū deus:non eſt:nec campi quidem ac mōtes dij erunt. Sed ſunt. ergo non tellus quidem vniuerſa deus videri poteſt. Item ſi aqua. quę ſeruit animantibus ad vſum bibendi : aut lauandi: deus non eſt:nec fontes quidem:ex quibus aqua profluit. Si fontes non ſunt:nec flumina quidem:quæ de fontibus colliguntur. Si flumina quoq; dij non ſunt: ergo & mare : quod ex fluminibus conſtat : deus haberi non poteſt. Quod ſi neq; cęlum:neq; terra:neq; mare:quę mundi partes ſūt

dij eſſe nõ poſſunt:ergo ne mũdus quidem totus deus eſt:quem ideꝫ ipſi ſtoici & animantem & ſapientem eſſe contendunt: & propterea deũ.in quo tã inconſtãtes fuerunt:vt nihil dictũ ſit ab his: quod non ab iiſdem fuerit euerſum.Sic enim argumentantur:fieri nõ poſſe: vt ſenſu careat:quod ſenſibilia ex ſe generat.Mundus autẽ generat hominẽ:qui eſt ſenſu prędictus: ergo & ipſum ſenſibilẽ eſſe. Itẽ ſine ſenſu eſſe nõ poſſe:cuius pars habeat ſenſum.Igitur quia homo ſenſibilis eſt:etiam mundo:cuius pars homo eſt:ineſſe ſenſum. Prępoſitiones quidem veræſunt:& ſenſibile eſſe quod ſenſu præditum gignat: & habere ſenſum:cuius pars ſenſu aucta ſit. Sed aſſumptiones falſæ: quibus argumenta concludunt:quia neqꝫ mundus generat hominẽ: neqꝫ mundi homo pars eſt.nam hominem a principio idem deus fecit:qui & mũdũ:& nõ eſt mundi pars homo:ſicut corporis membrũ. poteſt.n.mundꝰ eſſe ſine homine:ſicut & vrbs & domus. Atqui vt domus vnius hominis habitaculum eſt:& vrbis vnius populi: ſic & mundus domicilium totius generis humani: Et aliud eſt quod incolitur: aliud quod colit.Sed illi dum ſtudent id quod falſo. ſuſceperant confirmare & ſenſibilem eſſe mundum & deum:argumentorum ſuoruꝫ conſequentia nõ viderunt.Nã ſi mũdi pars eſt. homo & ſenſibilis eſt mundus qa ſentit.Ergo quia mortalis eſt homo:mortalis ſit & mũdꝰ neceſſe eſt:nec tantũ mortalis:ſed etiã omnibꝰ morbis et paſſionibus ſubiectus:& econtrario:ſi deus eſt mũdus & partes eius vtiqꝫ immortales ſunt:ergo & homo deus eſt:quia pars eſt(vt dicitis)mundi.ſi homo: ergo iumenta & pecudes: & cætera genera beſtiarum & auium & piſciũ:quoniam illa eodem modo ſentiunt:& mundi partes ſũt.At hoc tolerabile eſt.Nã & hoc colũt ægiptij.ſed res eo nõ peruenit: vt ranæ & culices & formicæ dij eſſe videantur : quia & ipſis ineſt ſenſus ex parte mundi ſunt.Ita ſemper argumenta ex falſo petita: ineptos & abſurdos exitus habent.Quid qꝫ iidem ipſi aiunt:deorum & hominũ cauſa mũdũ eſſe conſtructum quaſi cõmunem domũ? Ergo nec mundus deus eſt: nec animas ſi conſtructus eſt: animans .n. non conſtruitur ſed naſcitur. Et ſi eſt ædificatus: & ſic vtiqꝫ tanq̃ domus: tanq̃ nauis.Eſt ergo aliquis artifex mundi deus: & ſeorſum erit mundus q factus eſt:ſeorſum ille qui fecit. Iam illud quidem repugnãs & abſurdum:qꝫ cum cæleſtes ignes:cęteraqꝫ mundi elementa deos eẽ affirmant Itẽ ipſum deum munduꝫ dicunt. Quomodo poteſt ex deorũ multoruꝫ aceruo vnus deus confici.ſi aſtra dij ſunt mundus ergo non deus ſed domicilium deorum eſt.Si vero deus mundus eſt:ergo omnia illa quę ſunt in eo dij non ſunt:ſed dei membra: quę vtiqꝫ ſoliꝰ dei nomen accipere non poſſunt. Nec.n recte quis dixerit mẽbra hoīs vnius multos hoīes eſſe:ſed tamẽ nõ ẽ ſimilis cõparatio aīal' &

mundi. Animal.n.quia ſenſu prędituȝ eſt:et membra eius habēt.ſē-ſū:nec niſi à corpore diuulſa putreſcunt. Cuius igitur rei ſimilitudinē gerit mundus? Nimirū ipſi docēt:cū factū eē ñ diffitētur: vt eſſet dijs & hoibus quaſi cōis dom⁹. Si ergo eſt constructꝰ vt dom⁹: nec ipſe deus eſt:nec elemēta quæ ſunt partes eius: quia neq; domus habere dominiū ſui poteſt:neq; illa de quibus domus conſtat. Non tantum igitur veritate:ſed etiā verbis ſuis reuincuntur. Sicut .n. dom⁹ in vſū habitandi facta per ſe nihil ſentit:dominoq; ſubiecta eſt:q eā fecit aut icolit:ita mundus per ſe nihil ſentiens:factori deo ſubiacet: qui euȝ in vſum ſui fecit.

¶Quod dupliciter peccant inſipientes : & ꝙ auaritia ſub obtētu religionis collitur:pręualente ratione: traditione maioruȝ:& qui fuerint maiores:quorum auctoritas pręiudicat veritati. Cap.VII.

DVplici ergo ratione peccatur ab inſipientib⁹.primū ꝙ elemēta.i.dei opa deo pręferūt.Deinde ꝙ elementorm ipſoruȝ figuras humana ſpecie comprehenſas colunt. Nam ſolis lunęq; ſimulachra humanum in modum formāt. Item ignis & terrę & maris q̄ illi Vulcanū:Veſtā:neptunū vocāt:nec elemētis ipſis i apto litāt. Tāta hoies imaginū cupiditas tenet: vt iā viliora dicanť,illa quæ vera ſūt auro.ſ.gēmis & ebore delectantur. Horū pulchritudo ac nitor præſtringit oculos:nec vllam religionē putant vbicunq; illa nō fulſerint. Itaq; ſub obtentu deorū auaritia & cupiditas coliť. Credūt.n.deos amare quicquid ipſi cōcupiſcūt:quicquid eſt ꝓpter quod furta: & latrocinia.& homicidia quotidie ſæuiūt:propter quod bella per totum orbē populos vrbeſq; ſubuertūt. Conſecrant ergo dijs manubias & rapinas ſuas:quos certe neceſſe eſt imbecilles eē ac ſummæ virtutis expertes:ſi ſubiecti ſunt cupiditatibus: cur enī cæleſtes eos putemus ſi deſiderāt aliquid de terra? Vel beatos:ſi aliqua re indigent? Vel incorruptos:ſi voluptati habēt ea:in quib⁹ appetendis cupiditas hoīm nō immerito damnať? Veniūt igiť ad deos.nō taȝ religionis gratia:quæ nulla poteſt eſſe in rebus male partis & corruptibilibus:q̄ vt aurum oculis hauriant.nitorem leuigati marmoris aut eboris aſpiciāt:vt inſignes lapillos & coloribus veſtes:vel diſtincta gēmis fulgentibus pocula inſatiabili contemplatione contrectent. Et quanto fuerint ornatiora templa & pulchriora ſimulachra : tanto plus maieſtatis habere credantur:adeo religio aliorū nihil aliud eſt q̄ quod cupiditas humana miratur. Hæ ſunt religiones quas ſibi a maioribus ſuis traditas pertinaciſſime tueri ac defendere perſeuerāt nec conſiderant:quales ſint:ſed ex hoc probatas atq; veras eſſe confiduntꝙ eas veteres tradiderunt: tantaq; eſt auctoritas vetuſtatis: vt inquirere in ea ſcelus eſſe dicatur Itaq; creditur ei paſſim tanquā co-

gnitæ veritati. Deniqꝫ apud Ciceronem ſic dicit Cotta Lucillo. Habes Balbe quid Cotta quid pontifex ſentiat: fac nunc ego intelligaꝫ: quid tu ſentias: a te enim philoſophę rationem religiõis accipere debeo. Maioribus autem noſtris etiam nulla ratione reddita rationis ē credere. Si credis: cur ego rationē requiris: quę poteſt efficere ne credas? Si rationem requiris & quærendam putas: ergo nõ credis. Ideo enim quæris vt eam ſequaris cum inueneris: docet te ecce ratio non eſſe veras religiones deorum: quid facies? Maiores ne potius an rationem ſequeris? Quę quideꝫ tibi non ab alio inſinuata; ſed a teipſo inuenta & electa eſt: cum omnes religiones radicitus eruiſti. Si rationem mauis: diſcedere te neceſſe eſt ab inſtitutis & auctoritate maiorum: quoniam id ſolum rectum eſt: quod ratio pręſcribit. Si autē pietas maiores ſequi ſuadet fatere igitur & ſtultos illos fuiſſe: qui excogitatis contra rationem religionibus ſeruiunt: & te ineptum qui id colas: quod falſum eſſe conuinceris. Sed tamen quoniam nobis tantopere maiorum nomem opponitur: videamus tamen qui fuerint maores illi: a quorū auctoritate diſcedi nefas ducitur. Romulus vrbem conditurus: paſtores: inter quos adoleuerat: cõuocauit. Cumqꝫ is numerus condendæ vrbi parum idoneus videretur: conſtituit aſilum. Eo paſſim confugerunt ex finitimis locis peſſimi quique ſine vllo cō ditionis diſcrimine. Ita conflauit ex his omnibus populum: legitqꝫ ī ſenatum eos: qui ętate anteibant: & patres appellauit: quorum conſilio gereret omnia de quo ſenatu Propertius elegiarum ſcriptor hæc loquitur. Buccia cogebat priſcos ad verba quirites Centum. illi ī prato ſæpe ſenatus erat. Curia prętexto nunc quę nitet alta ſenatu: Pellitos habuit ruſtica corda patres. Hi ſunt patres: quorum decretis eruditi ac prudentes viri deuotiſſime ſeruiebant. Idqꝫ verum ac immutabile omnis poſteritas iudicet: ꝙ centum pelliti ſenes ſenatum eſſe voluerunt. quos tamen (vt in primo libro dictuꝫ eſt.) Pompilius illexit vt vera crederent eſſe ſacra: quę ipſe tradebat. Eſt vero ꝙ illoruꝫ auctoritas tanti habeatur a poſteris: quos nemo cum viuerent: neqꝫ ſummus neqꝫ infimus affinitate dignos iudicauit.

Cicero. auctor Cotta Lucilius.

Romulus

Quod ratione potius innitendum eſt: & quæ miracula ſcripta ſunt ad confirmationem erroris multorum. Cap. VIII

Quare oportet in ea re maxime: in qua vitæ ratio verſat̄ ſibi quēqꝫ confitere: ſuorum iudicio ac proprijs ſenſibus niti ad inueſtigandam & perpendendam veritatem: q̄ credentem alienis erroribus decipi: tanq̄ ipſum rationis expertē. Dedit omnibꝰ deus pro virili portione ſapientiaꝫ: vt & inaudita inueſtigare poſſent & audita perpendere. Nec quia nos illi tēporibꝰ anteceſſerunt. ſapientia quoqꝫ anteceſſerunt: quę ſi oibus ęqualiter datur

occupari ab antecedentibus non poteſt. Illibabilis eſt tanq̃ lux & claritas ſolis: quia vt ſol oculorum. ſic ſapiẽtia lumen eſt cordis humani Quæ cum ſapere. i. veritatem quęrere omnibus ſit innatum ſapientiam ſibi adimunt: qui ſine vllo iudicio inuẽta maiorũ probant: & ab alijs pecudum more ducũtur. Sed hoc fallit: ꝙ maiorũ nomine poſito non putant fieri poſſe: vt aut ipſi plus ſapiant: quia minores vocantur: aut illi deſipuerint: quia maiores nominantur. Quid ergo impedit: quin ab ipſis ſumamus exemplum? aut quomõ illi qui falſa inuenerant: poſteris tradiderunt: ſic nos qui verũ inuenimus: poſteris meliora tradamus. Supereſt ingens quęſtio: cuius diſputatio non ab ingenio ſed a ſcientia venit: q̃ pluribus explicanda erit: ne quid dubium omnino relinquatur: Nam fortaſſe aliquis ab illa cõfugiat quę a multis & non dubijs traduntur auctoribus: eos ipſos quos docuim⁹ deos non eſſe: maieſtatem ſuam perſępe oſtendiſſe & ꝓdigijs: & ſomnijs & augurijs & oraculis. Et ſane multa enumerari poſſunt digna miracula. In primis illud quod Actius nauius ſummus augur cum Tarquinum Priſcum cõmoneret: vt nihil noui facere inciperet: niſi prius eẽt inauguratus: eiq́ꝫ rex artis eius eleuans fidem diceret. vt conſultis auibus renunciaret ſibi vtrum ne fieri poſſet id quod ipſe animo cõcepiſſet: affirmaretq́ꝫ Nauius poſſe. Cape igitur hanc inquit cotẽ. eamq́ꝫ nouacula diſijce. at ille incõtãter accepit ac ſecuit. Deinde illd̃ quod Caſtor & Pollux bello latino apud lacuꝫ Iuturnæ viſi ſunt equorum ſudorem abluentes: cum ędes eorum: quę iuncta fonti erat: ſua ſpõte patuiſſet: Idem bello macedonico equis albis inſidentes. P. Vatieno Romã nocte venienti: ſe obtuliſſe dicuntur: nunciantes eo die regem Perſen victum atq́ꝫ captum: quod paucis poſt diebus litteræ Pauli verum fuiſſe docuerũt. Illud etiã mirabile: ꝙ ſimulacrũ fortunę muliebri non ſemel locutũ eſſe traditur. Item Iunonis Monetæ cuꝫ captis Veijs ex militibus ad eam transferandã miſſus vnus iocabund⁹ ac ludens interrogaret: vtrũ ne Romã migrare vellet? reſpõdit velle. Claudia quoq́ꝫ proponitur in exẽplo miraculi. Nã cum ex libris Sibyllinis Idæa mater eſſet accita: & in vado Tyberini fluminis nauis in qua vehebatur hęſiſſet: nec vllo mõ aut vlla vi cõmoueretur. Claudiã ferũt: q̃ ſemp ĩpudica eſſet habita: ob nimios corporis cultus deam ſubmiſſis genibus oraſſe: vt ſi ſe caſtaꝫ iudicaret ſuũ cingulũ ſequeretur. Ita nauiꝫ quę ab oĩ iuuẽtute nõ valuit cõmoueri: ab vna muliere eſſe cõmotã. Illud eque mirũ: ꝙ lue ſæuiẽte Aeſculapius Epidauro accitus vrbẽ Romã diuturna peſtilẽtia liberaſſe ꝓhibetur. Sacrilegi quoq́ꝫ numerari poſſunt: quorũ præſentibus pœnis iniuriã ſuam dij vindicaſſe creduntur: Appius Claudius cenſor: cum aduerſus reſpõſũ ad ſeruos publicos ſacra Herculis tranſtuliſſet: luminibus orbat⁹ ẽ. Et potitios

Miracula

rum gens quæ prodidit: intra vnius anni tēpus extincta eſt. Item cenſor Fuluius cum ex Iunonis Laciniæ templo marmoreas tegulas ſuſtuliſſet: quibus ædem deę Fortunæ equeſtris: quam Romæ fecerat tegeret: mente captus eſt: & amiſſis duobus filijs in Illyrico militantibus: ſummo animi mœrore conſumptus eſt. Præfectus etiam marci Antonij Turullius cum apud Choos euerſo Aeſculapij luco claſſem feciſſet: eodē poſtea luco a militibus Cęſaris eſt interfectus. His exēplis adiungitur Pyrrhus: qui ſublata ex theſauro Proſerpinę Locrenſis pecunia naufragium fecit: ac vicinis deę littoribus illiſus eſt: vt nihil prętter eam pecuniam incolume reperiretur. Ceres quoq͂ Mileſia multum ſibi apud homines venerationis adiecit: Nam cū ab Alexandro capta ciuitas eſſet: ac milites ad eam ſpoliandam irrupiſſēt: omnium oculos repente obiectos fulgor ignis extinxit. Reperiūt̄ etiam ſomnia: quę vim deorum videantur oſtendere. Tyberio nāq͂ Attinio homini plebeio per quietem obuerſatus eſſe Iuppiter dicitur: & præcepiſſe vt conſulibus & ſenatui nunciaret ludis circēſibus ꝓximis pręſultorem ſibi diſplicuiſſe: q̄ Antonius maximus quidam verberatuꝫ ſeruuꝫ ſub furca medio circo ad ſuppliciū duxerat: ideoq͂ ludos iſtaurari oportere. Quod cum ille neglexiſſet. eodem die filiū perdidiſſe: ipſe autem graui morbo eſt correptus. Et cum rurſus eādē imagineꝫ cerneret: quęrētē ſatis ne pœnarū ꝓ neglecto īperio pependiſſet: lectica delatus ad cōſules: & oī re ī ſenatu expoſita recepiſſe corporis firmitatem: ſuiſq͂ pedibus domum rediјſſe. Illud quoq͂ ſomnium non minoris fuit admirationis: quo Cęſar Auguſtus dr̄ eſſe ſeruatus. Naꝫ cuꝫ bello ciuili Brutiano īplicitus graui morbo abſtinere a pręlio ſtatuiſſet: medico eius Artorio Mineruę ſpecies obſeruata eſt: monens ne propter corporis ībecillitatē caſtris ſe cōtineret Cęſar. Itaq͂ ī aciē lectica perlatus eſt. Eodemq͂ die a Bruto caſtra capta ſunt. Multa p̄terea exempla ſimilia poſſunt proferri: ſed vereor ne ſi fuero ī propōne reruꝫ contrariarum diutius īmoratus: aut oblitus eſſe propoſiti videar: aut crimen loquacitatis īcurram. Somnia.

¶ Quod per īuidiam diaboli ītrauit mors: & pullularunt radices errorum. Et q̄ deus ipſe natura ē: q materiam primordialeꝫ & oīa fecit ex nihilo. Cap. IX.

Exponam igr̄ oīm iſtorum rōnem: quo facilius res difficiles & obſcurę itelligantur: & has omēs ſimulati numinis pręſtigias reuelabo: quibus inducti homines a veritatis via longius receſſerunt: ſed repetam longe altius: vt ſi quis ad legendum expers veri & ignarus acceſſerit: inſtituatur atq͂ intelligat quod tandem ſit caput horum & cauſa malorum & lumine accepto: ſuos ac totius generis humani perſpiciat errores.

Sicut mater ſine exemplo genuit auctorem ſuum: ſic ineffabiliter pater genuiſſe credendus eſt coæternum. De matre natus eſt: qui ante iam fuit de patre: qui aliquando non defuit. Hoc fides credat: intelligentia non requirat. Ne aut non inuentum putet incredibile: aut repertum non credat ſingulare. Cum eſſet deus ad excogitandum prudentiſſimus: ad faciendum ſolertiſſimus: anteq̃ ordiretur hoc opus mundi: quoniam pleni & conſummati boni fons in ipſo erat: ſicut eſt ſemper: vt ab eo bono tanq̃ riuus oriretur: longeq́ȝ proflueret: ꝓduxit ſimilem ſui ſpiritum: qui eſſet virtutibus dei patris præditus. Quomodo autem id voluerit: in quarto docere conabimur libro Deinde fecit alterum in quo indoles diuinæ ſtirpis non permanſit. Itaq́ȝ ſuapte inuidia tanq̃ veneno infectus eſt: & ex bono ad malum tranſcẽdit ſuoq́ȝ arbitrio quod a deo illi liberum datum fuerat: contrarium ſibi nomen adſciuit. Vnde apparet cunctoruȝ malorum fontem eſſe liuorem. Inuidit. n. illi anteceſſori ſuo: qui deo patri perſeuerando tũ probatus: tum etiam carus eſt. Hunc ergo ex bono per ſe malum effectũ græci Διαβολον appellant: nos criminatorem vocamus: ꝙ crimina in quæ ipſe illiſit: ad deum deferat. Exorſus igitur deus fabricam mundi: illuȝ primum & maximum filium præfecit operi vniuerſo: eo q́ȝ ſimul & conſiliatore vſus eſt & artifice in excogitandis: ornandis perficiendiſq́ȝ rebus: quoniam is & prudentia: & ratione & poteſtate perfectus eſt: de quo nunc perſius: ꝙ alio loco & virtus & nomẽ eius & ratio in enarrãda nobis erit. Nemo querat ex quibus iſta materijs tam magna: tam mirifica opera deus fecerit. Omnia. n. fecit ex nihilo: Nec audiendi ſunt poetæ: qui aiunt chaos in principio fuiſſe ideſt confuſionem rerum atq́ȝ elementorum. Poſtea vero deum diremiſſe omnem illam congeriem: ſinguliſq́ȝ rebus ex confuſo aceruo ſepatis in ordinemq́ȝ deſcriptis: inſtruxiſſe mundum pariter & ornaſſe: q̄bus facile eſt reſpondere poteſtatem dei non intelligentibus: quem credunt nihil efficere poſſe niſi ex materia ſubiacente ac preparata: in quo errore etiam philoſophi fuerunt. Nam Cic. de natura deorũ diſputans ait ſic. Primum igitur non eſt probabile eam materiam rerũ: vnde orta ſunt omnia: eſſe diuina prouidentia effectam. Sed habere & habuiſſe vim: & naturam ſuam. Vt igitur faber cum quid ædificaturus eſt: nõ ipſe facit materiam: ſed ea vtitur quæ ſit parata: fictorq́ȝ item cæra: ſic iſti prouidentiæ diuinę materiam pręſto eſſe oportuit: non quaȝ ipſe faceret: ſed quam haberet paratã. Quod ſi nõ eſt a deo materia facta: ne terra quidẽ: & aqua: & aer: & ignis a deo factus eſt O quam multa ſunt vitia in his decem verſibus. Primum ꝙ is qui in alijs diſputationibus & libris fere omnibus prouidentię fuerit aſſertor: & qui acerrimis argumentis impugnauerit eos qui prouidentiaȝ

Contra Ciceronẽ.

non eſſe dixerũt: Idem nunc quaſi proditor aliquis aut tranſfuga ꝓuidentiam conatus eſt tollere: in quo ſi contradicere velis: nec cogitatione opus eſt: nec labore: ſua illi dicta recitãda ſunt. Nec enim ab vllo poterit Cicero q̃ a Cicerone vehementius refutari. Sed concedamus hoc more & inſtituto academicorũ: vt liceat hominibus valde liberis dicere ac ſentire quę velint: ſententias ipſius conſideremus. Non eſt inquit probabile materiam rerum adeo factam. Quibꝰ hoc argumẽtis probes. Nihil enĩ dixiſti quare hoc nõ ſit probabile: Itaq̃ mihi econtrario vel maxime probabile videtur: nec tamen temere videtur cogitanti plus eſſe aliquid in deo: quẽ profecto ad imbecillitatem hominis redigis: cui nihil aliud q̃ opificium concedis; Quomodo igitur ab homine diuina illa vis differret: ſi vt homo: ſic etiam deus ope indigeat aliena? Indiget autẽ ſi nihil moliri poteſt: niſi ab altero illi materia miniſtretur. Quod ſi fit: imperfecte vtiq̃ virtutis ẽ & erit iam potentior iudicandus materiæ inſtitutor. Quo igitur nomine appellabitur qui potentia deum vincit? Siquidem maius ẽ propria facere: q̃ aliena diſponere. Si autem fieri non poteſt: vt ſit potentius deo quicq̃: quem neceſſe eſt perfectæ eſſe virtutis poteſtate rationis. Idem igitur materię fictor eſt. qui & rerum ex materia conſtantium (Neq̃ enim deo non faciente & inuito) eſſe aliquid: aut potuit aut debuit. Sed probabile eſt inquit materiaꝫ rerum & habere & habuiſſe naturam ſuam & vim: quam vim potuit habere nullo dante? quam naturam nullo generante? Si habuit vim: ab aliquo eam aſſũpſit. A quo autẽ ſumere niſi a deo potuit? ſi habuit naturam: quæ vtiq̃ a naſcendo dicitur: nata eſt: a quo autem niſi a deo potuit procreari? Natura enim qua dicitur orta eſſe omnia: ſi conſilium non habet: efficere nihil poteſt. Si autem generandi aut faciendi potens eſt: habet ergo conſiliũ: & propterea deus ſit neceſſe eſt. Nec alio nomine appellari poteſt ea vis: in qua ineſt & prouidentia excogitandi: & ſollertia poteſtaſq̃ faciendi. Melius igitur Seneca omniuꝫ ſtoicorũ acutiſſimus qui vidit nil aliud eſſe naturam q̃ deum. Ergo inquit deum non laudabimus: cui naturalis eſt virtus: nec enim illam didicit ex vllo: immo laudabimus: quanuis enim naturalis illa ei ſit: ſibi illam dedit: quoniam deus ipſa natura eſt. ¶ Igitur ortũ rerũ tribuis naturæ ac detrahis deo? Cur in eodem luto hęſitans / verſuram ſoluis. A quo enim fieri negas: ab eodem plane fieri mutato nomine confiteris: ſequitur ineptiſſima comparatio: vt.n. faber iquit cum quid ędificaturus eſt: non ipſe facit materiam: ſed vtitur ea: quę ſit parata: fictorq̃ item cæra. Sic iſti prouidentiæ diuinæ materiam eſſe præſto oportuit: non quã ipſe faceret: ſed quam haberet paratam: immo vero nõ oportuit. Erit.n. deus minoris poteſtatis; ſi ex parato facit: quod eſt

Natura q̃ & vnde.

Seneca ſtoicorum acutiſſimꝰ

Natura idem qđ deus.

Verſuram ſoluis.

hominis faber.n.ſine ligno nihil ædificat:quia lignum ipſum facere non poteſt.Non poſſe autẽ imbecillitatis eſt humanæ: deus vero facit ſibi ipſe materiã quia poteſt.Poſſe.n.dei eſt:nã ſi non poteſt:de⁹ non eſt. Homo facit ex eo quod eſt: quia per mortalitatẽ imbecillis eſt: per imbecillitatẽ definitæ ac modicę poteſtatis. Deus autẽ facit ex eo quod non eſt:quia per æternitatem fortis eſt:per fortitudinem poteſtatis immenſę:quę fine ac modo caret:ſicut vita factoris.Quid ergo mirũ ſi facturus mũdũ deus: prius materiam de qua faceret: p̃parauit ex eo quod non erat:quia nefas eſſet deum aliunde aliquid mutuari:cũ i ipſo vel ex ĩpo ſint oia: Nã ſi eſt aliquid ante illũ factũ & quicquã non ab illo factum eſt:poteſtatem dei & nomen amittet. At.n.materia nunquam facta eſt:ſicut deus qui ex materia fecit mũdum. Duo igitur conſtituuntur ęterna:& quidem inter ſe contraria: quod fieri ſine diſcordia & pernicie non poteſt. Collidant enim neceſſe eſt ea:quorum vis & ratio diuerſa eſt:ſic vtraq; æterna eſſe non poterunt:ſi repugnant:quia ſuperare alterum neceſſe eſt. Ergo fieri non poteſt quin æterni natura ſit ſimplex:vt inde omnia velut ex fõte deſcẽderint. Itaq; aut deus ex materia ortus ẽ aut materia ex deo quid horũ ſit verius:facile eſt intelligi. Ex his.n.duobus alterum ſenſibile eſt:alterũ caret ſenſu. Poteſtas faciendi aliquid non poteſt eſſe niſi in eo quod ſentit quod ſapit: quod cogitat:quod mouetur. Nec incipi aut fieri:aut cõſummari quĩq̃ poteſt:niſi fuerit ratione pręuiſum. Et quemadmodum fiat:anteq̃ eſt:aut quemadmodum conſtet poſtq̃ fuerit effectum. Deniq; is facit aliquid:qui habet voluntatem ad faciendum:& manus ad id quod voluit implendũ. Quod autem inſenſibile eſt.iners:& torpidũ:ſemper iacet nihil inde oriri poteſt:. vbi nullus eſt motus voluntarius: nam ſi omne animal ratione conſtat:certe naſci ex eo non poteſt:quod ratione pręditum non eſt:nec aliunde accipi poteſt: id quod ibi vnde petitur non eſt. Nec tamen commoueat aliquem:q̊ animalia quædam de terra naſci videntur. Hęc.n. non terra per ſe gignit: ſed ſpiritus dei:ſine quo nihil gignitur. Non ergo deus ex materia:quia ſenſu prędítũ ex inſenſibili: ſapiens ex Bruto:impatibile de patibili:expers corporis de corporali nunq̃ poteſt oriri:ſed materia potius ex deo eſt. Quicquid.n.eſt ſolido & contractabili corpore:accepit externã vim:quod accepit vim diſſolubile eſt: quod diſſoluit interibit quod interit: ortũ ſit neceſſe eſt:quod ortum eſt habuit fontem vnde oriretur.i.factorem aliquẽ ſentientem prouidum peritumq; faciendi. Is eſt profecto nec vll⁹ alius q̃ deus Qui quoniam ſenſu:ratione:prudentia:poteſtate:virtute præditus eſt; & animantia & inanimata creare & efficere poteſt: quia tenet quomodo:quidq; ſit faciẽdum. Materia vero ſẽper fuiſſe

Mundus a deo factus ex nihilo.

Patibile. Impatibile.

nõ poteſt:q̃a mutationẽ non caperet:ſi fuiſſet. Quod.n.ſemp fuit ſẽ per eẽ nõ deſinit:& vñ abfuit prĩcipiũ:ab eiſe hinc etiã finẽ neceſſe eſt. Quinetiã facilius eſt vt id quod habuit initium:fine careat:q̃ vt habeat finem:quod initio caruit. Materia ergo ſi facta non eſt: nec fieri ex ea quicq̃ poteſt. Si fieri ex ea nõ poteſt:nec materia quidem erit. Materia enim eſt ex qua fit aliquid. Omne autẽ ex quo fit: q̃a recipit opificis manum deſtruitur:& aliud eſſe icipit. Ergo quoniã finem habuit materia tum cum factus eſt ex ea mundus:& initium quoqȝ habuit. Nã quod deſtrui tur:ædificatum ẽ:quod ſoluitur. alli gatum:quod finitur:incœptum eſt. Si ergo ex commutatione ac fi ne materia colligit̃ habuiſſe principiũ:a quo alio fieri niſi a deo po tuit? Solus igitur de9 eſt qui factus non eſt:& icciirco deſtruere alia poteſt:ip ſe deſtrui non poteſt:permanebit ſemper in eo qđ fuit: q̃a non eſt aliunde generatus nec ortus:nec natiuitas eius ex aliqua re alia pendet: quę illum mutata diſſoluat. Ex ſe ipſo eſt:vt in prĩo di ximus libro. Et ideo talis eſt:qualẽ ſe eſſe voluit:impaſſibilis:imuta bilis:incorruptus:btũs:ætern9 ¶ Iã vero illa concluſio qua ſenten tiam terminauit Tullius multo abſurdior:qꝫ ſi materia (inq̃t) a deo non eſt facta:nec terra quidem:& aqua:& aer:& ignis a deo fact9 ẽ Qꝫ callide periculũ præteruolauit. Sic enim ſuperius illud aſſum pſit:tanq̃ probatiõe non indulgeret:cum id multo eſſet incertius q̃ illud propter qđ aſſumptum eſt. Si nõ eſt inquit a deo facta materia nec mũdus a deo factus eſt. Ex falſo maluit colligere qđ falſum eſt: q̃ ex vero quod verum. Et cum debeant incerta de certis ꝓbari:hic ꝓbationẽ ſumpſit ex incerto:ad euertendũ quod erat certuʒ Nam diuina prouidentia effectũ eſſe mundum:vt taceant de maxio Triſ megiſtro:qui hoc prędicat:taceam de carminibus Sybillarum:quæ idem nunciant. taceam de prophetis: qui opus mundi ac opificiuʒ dei vno ſpiritu ac pari voce teſtantur:etiaʒ inter philoſophos pene vniuerſos cõueuit. Idem etiam Pythagorici:ſtoici:peripatherici: q̃ ſunt principales omnium diſciplinæ. Deniqȝ a primis illis ſeptẽ ſa pientibus:vti a Socrate vſqȝ ad Platonem pro confeſſo & indubita to habitũ eſt:donec vnus multis poſt ſæculis extitit delirus Epicu rus:qui auderet negare id quod eſt euidẽtiſſimum:ſtudio ſcilicet in ueniendi noua vt nomine ſuo cõſtitueret diſciplinam. Et quia nihil noui potuit reperire:& tamẽ diſſentire a cæteris videret̃:vetera vo luit vertere:in quo illum circunlatrãtes philoſophi omnes coargue runt. Certius eſt igit̃ mundum prouidentia ĩſtructũ:q̃ materiã pro uidẽtia cõglobatã. Quare nõ oportuit putare icciirco mũdũ nõ eſſe diuina ꝓuidentia factũ:quia materia eius diuina ꝓuidẽtia facta nõ ſit:ſed quia mundus diuina prouidentia ſit effect9 etiam materiam

Materia quid

De9 ſcʒ pſ ex ſeipſo ẽ.i.ex nul lo.vti pri mo diximus libro vbi decla ratur in fa ctus & in genit9

eſſe factam diuinitus. Credibilius eſt.n. materiã potius adeo factã: quia deus omnia poteſt: q̃ mundum adeo nõ eſſe factum: quia ſine mẽte ratione conſilio nihil fieri poteſt. Verũ hæc non Ciceronis eſt culpa ſed ſectę. Cum enim ſuſcepiſſet diſputationem: qua deorum naturã tolleret: de qua philoſophi garriebant: omnem diuinitatē ignorantia veri putauit eſſe tollendam. Itaq̃ deos potuit tollere: q̃a non erant. Cum autem prouidentiam diuinã quę eſt in vno deo conaretur euertere: quia contra veritatem niti cœperat: deficientibus argumẽtis: in hanc foueam neceſſario decidit: vnde ſe extricare nõ poſſet. Hic ergo illum teneo hærentem teneo defixũ: quia Lucilius: qui cõtra differebat: obmutuit. Hic eſt ergo cardo rerum: hic vertũtur omnia. Explicet ſe Cotta (ſi poteſt) ex hac voragine proferat argumenta: quibus doceat ſemper fuiſſe materiam: quam nulla prouidentia effecerit. Oſtendat quomodo quicquam ponderoſũ & graue. aut eſſe potuerit ſine auctore: aut immutari valuerit: ac deſierit eſſe quod ſemper fuit: vt inciperet eſſe quod nunquam fuit. Quæ ſi docuerit tum demum aſſentiar: ne mundũ quidem diuĩa ꝓuidẽtia conſtitutum: & tamen ſic aſſentiar: vt aliis illum laqueis teneã. Eodem.n. quo nollet reuoluetur: vt dicat & materiam. de qua mundus eſt: & mundũ qui de materia eſt: natura extitiſſe: cum ego ipſam naturam deũ eſſe contendã. Nec.n. poteſt facere mirabilia ideſt maxima ratione conſtantia: niſi qui habet mentem: prouidentiam: poteſtatem. Ita fiet vt deus fecerit omnia: nec quicq̃ eſſe poſſit omnino quod non originem a deo traxerit. ¶ At idẽ quotiens Epicureus ẽ: & non vult a deo factum eſſe mundum: quærere ſolet quibus manibus: quibus machinis: quibus vectibus: qua molitione hoc tantum opus fecerit. Videret fortaſſe: ſi eo tempore potuiſſet eſſe: quo deus fecit. Sed ne perſpiceret homo dei opa: noluit eum inducere in hũc mundum: niſi perfectis omnibus: ſed ne iduci quidẽ poterat. Quo modo.n. ſubſiſteret cum fabricaretur deſuper cælũ: terra ſubtus fũdaretur: cũ fortaſſe humida vel nimiis rigoribus corporata concreſcerent: vel igneis caloribus incocta & ſolidata dureſcerẽt. Aut quo modo viueret ſole nondum inſtituto: nec frugibus ac aĩalibus natis? Itaq̃ neceſſe fuit hominem poſtremo fieri: cum iam mundo cæteriſq̃ rebus manus ſumma eſſet impoſita. Deniq̃ ſanctę litterę docent hominem fuiſſe vltimum dei opus: & ſic inductũ fuiſſe in hũc mundum: quaſi in domum iam paratam & inſtructam. Illius.n. cauſa facta ſunt omnia. ¶ Idẽ etiam poetę fatentur. Ouidius perfecto iam mũdo & vniuerſis animalibus figuratis hoc addidit. Sanctius his animal mentiſq̃ capacius altę De erat adhuc: & quod dominari in cętera poſſet. Natus homo eſt adeo nefas eſtimandũ ẽ ea ſeru

Cice. locus ex libr. de deorũ natura

Lucilli

Cottę cõfutatio q ponebat materiã i effectam.

Qua rõne deus vltio hoiẽ creauit.

hõ vltimũ dei opus.

Ouidius auctor

tari:que deus voluit eſſe cęlata. Verum ille non audiendi aut diſcēdi ſtudio requirebat:ſed refellendi:quia cōfidebat neminē id poſſe dicere. Quaſi vero ex hoc putandum ſit non eſſe hæc diuinitus facta:quia quomodo facta ſint:non poteſt prouideri. An tu ſi educatus in domo fabrefacta & ornata nullam vnq̄ fabricam vidiſſes:domum illam putaſſes non ab homīe eſſe ædificatam:quia quomodo ædificetur ignorares? Idem ꝑfecto de domo:quæreres:quod nunc de mundo requiris:quibus manibus:quibus ferramentis homo tāta eſſet opera molitus maxime ſi ſaxa ingentia:immenſa cæmenta:vaſtas columnas:opus totum ſublime & excelſū videres. Nōne hęc tibi humanarū virium modum viderentur excedere? quia illa non tam viribus:q̄ ratione atq; artificio facta eſſe neſcires. Quod ſi homo in quo nihil perfectum eſt tamen plus efficit ratione:q̄ vires eius exiguæ patiantur:quid eſt:cur incredibile tibi eſſe videatur: cum mūdus dicitur factus a deo:in quo (quia perfectus eſt) nec ſapientia poteſt habere terminum:nec fortitudo menſuram? Opera ipſius vidētur oculis. quomodo autem illa fecerit:ne mente quidem videtur: quia (vt Hermes ait) mortale immortali temporale ꝑpetuo: corruptibile incorrupto propinquare nō poteſt. i. propius accedere: & itelligentia ſubſequi:& ideo terrenū adhuc animal rerum cæleſtiu; perfectionem non capit:quia corpore quaſi cuſtodia ſeptu; tenet: quo minus ſoluto ac libero ſenſu cernat omnia. Sciat igitur q̄ inepte faciat:qui res inenarrabiles q̄rit. Hoc eſt enim modum conditionis ſuæ tranſgredi:nec intelligere quouſq; homini liceat accedere. Deniq; cum apperiret homini veritatem deus:ea ſola ſcire nos voluit: quæ interfuit hominē ſcire ad vitā cōſequēdā. Quæ vero ad curioſā & profanā cupiditatē pertinebāt:reticuit:vt arcana eſſent. Quid ergo quęris q̄ nec potes ſcire? Nec ſi ſcias beatior fias. Perfecta eſt i homīe ſapiētia:ſi & deū eē vnū:& ab ipſo eē facta vniuerſa cognoſcat.

¶Quod deus quattuor elemēta diſtinxit:& quattuor qualitates:& quattuor tpa:& quod ex calore & humore ſit vita:& quare hoīes igne. cętera animalia aqua magis vtantur. Cap. X.

NVnc quoniā refutauim⁹ eos:qui de mūdo & factore eius deo aliter ſētiūt q̄ veritas habet:ad diuinā mūdi fabricā reuertamur:de qua in arcanis ſāctæ religiōis litteris tradit. Fecit igit de⁹ primū oiū cęlū. & in ſublīe ſuſpēdit: quod eēt ſedes ipſi⁹ dei cōditoris Deīn terrā fūdauit ac cęlo ſubdidit:quā hō cū cęteris aialiū generibus icoleret. Eā voluit humore circūflui & cōtineri:ſuūq; habitaculū diſtīxit claris lumībus & impleuit ſole ſcilicet lunęq; orbe fulgēti:& aſtrorū micātiū ſplēdētib⁹ ſignis adornauit:tenebras aūt (qđ ē his cōtrariū) cōſtituit in terra. Nihil enim

Suū q; habitaculu; diſtinxit claris lūinib⁹ & impleuit. Iuxtā ſcripturā deus oia iplet. habitaculū tñ dei ꝑprie dr̄ cælū Empyreū: ſupra cęlū criſtalinū & firmamtū ꝑ q̄ triplici cælo ſil'la ctātis acci per vr̄ hiç cęlū ſiue habitaculū dei. niſi dicam⁹ habitaculu; di ēt adornari diffuſis aſtro; ſplendorib⁹ aliove pacto Ne q; ei iepte dr̄ rex re. ſtellato ſedere ſolio idē intellige circa id qđ ſeqt ſupos & vitā ꝑpetuiſ i cęlo poſitam

per ſe continet luminis:niſi accipiat a cęlo:in quo poſuit lucē perē, nem:& ſuperos/& vitā perpetuā.Et cōtra in terra tenebras & infe, ros & mortem.Tanto eñ hæc ab illis ſuperio ribus diſtant:quātum mala a bonis. & vitia a virtutib⁹.Ipſius quoq₃ terræ binas partes cō trarias inter ſe diuerſaſq₃ conſtituit.ſ.orientē occidenteq₃:ex quibus oriens deo ſimilis cenſetur:quia ipſe luminis fons& illuſtrator eſt re rum:& ꝙ oriri nos faciat ad vitam ſempiternā.Occidēs aūt contur batę illi prauæq₃ menti aſcribitur:ꝙ lumē obſcōdat.ꝙ tenebras ſē, per inducat.Et ꝙ hoies facias occidere:atq₃ interire peccatis.Nam ſicut lux orientis eſt:in luce autem vitę ratio verſatur:ſic occidentis tenebræ ſunt.In tenebris aūt mors & interius continetur.Deinde al teras partes eadē ratione dimenſus eſt:meridiē ac ſeptētrionē:quæ partes illis duabus ſocietate iunguntur.Ea.n.quę eſt ſolis calore fla grantior:proxima eſt:& cohæret orienti.At illa quę frigorib⁹& per petuo gelu torpet:eiuſdē ēſt cuius extremus occaſus. Nā ſicut con, trarię ſunt lumini tenebræ:ita frig⁹ calori. Vt igitur calor lumini ē proximus:ſic meridies orienti.Vt frig⁹ tenebris:ita plaga ſeptētrio nis occaſui quibus ſingulis partibus ſuum tp̄s attribuit. Ver.ſ.orien ti:æſtatē meridiōali plagę:occidēti autūnus eſt ſeptētrioni hybem⁹ In his quoq₃ duab⁹ partib⁹:meridionali & ſeptentrionali figura vi, tæ & mortis continetur:quia vita in calore eſt:mors i frigore. Sicut aūt calor ex igne eſt:ita frigus ex aqua.Secundū harū partiū dimen tionem diē quoq₃ fecit ac noctē:quę ſpacia & orbes temporum ppe tuos ac volubiles quos vocamus annos:alterna p vices ſucceſſiōe cō ficiant.Dies quē prim⁹ oriens ſubminiſtrat/dei ſit neceſſe ē: vt om, nia quæcunq₃ meliora ſunt.Nox aūt quē occidens extremus indu, cit:eius.ſ.quē dei eſſe æmulū diximus. Quæ duo etiā in hoc præſ, cius futurorū deus fecit:vt ex his & vere religionis:& falſarū ſuper ſtitionū imago quædā oſtenderet.Nā ſicut ſol qui oritur in diē licet ſit vnus:vnde ſolē eſſe appellatū Cicero vult videri:ꝙ obſcuratis ſi deribus ſolus appareat:tñ quia verū ac perfectæ plenitudis lumen eſt:& calore potiſſimo & fulgore clariſſimo illuſtrat oīa: ita in deo licet ſit vnus:& maieſtas & virtus & claritudo pfecta ē.Nox aūt quā prauo illi Antithęo dicimus attributā:eius ipſius multas & varias religiones p ſimilitudinē demōſtrat.Quanuis.n.ſtellæ innumerabi les micare ac radiare videant:tamē quia nō ſūt plena ac ſolida lumi na:nec caloris pferunt quicquā:nec tenebras multitudine ſua vin, cunt.Duo igitur illa principalia inueniunt:quæ diuerſam & contra riā ſibi habent poteſtatē:calor & humor quę mirabiliter deus ad ſu ſtētanda & gignēda omnia excogitauit:nam cum virtus dei ſit in ca lore & igni:niſi ardorē vimq₃ eius admixta humoris ac frigoris ma

Terra te, nebris ob obducta.

Oriens. Occidens

Ver oriē, tis. Eſtas meridiei. Autūnus occidētis. Hyēs ſep tē trionis. Ann⁹ qd Sol vnde.

Antithe⁹ .i.dei ad, uerſarius.

Calor & hūor oīa gignunt.

teria temperaſſet:nec naſci quicquã:nec cohærere potuiſſet:qui ſtatim conflagratione interiret/quicquid eſſe cœpiſſet. Vnde & philoſophi quidam & poetę diſcordi concordia mundum conſtare dixerũt ſed rationem penitus non viderunt. Heraclytus ex igne nata eſſe omnia dixit. Tales Mileſius ex aqua. Vterq; vidit aliquid:ſed errauit tamen vterq; quod alterutrum ſi ſolum fuiſſet:neq; aqua naſci ex igne potuiſſet:neq; rurſus ignis ex aqua. Sed eſt verius ſimul ex vtroq; pmixto cuncta generari. Ignis quidem permiſceri cum aqua non poteſt: quia ſunt vtraq; inimica: & ſi cominus venerint:alterutrũ quod ſuperauerit conficiat alterum neceſſe eſt: ſed eorum ſubſtantiæ permiſceri poſſunt. Subſtantia ignis calor eſt:aquę humor. Heraclytus. Tales Mileſius.

Recte igitur Ouidius.

Quippe vbi temperiem ſumpſere humorq; calorq;. Ouidij loc⁹ ex prio met.
Concipiunt:& ab his oriuntur cuncta duobus:
Cumq; ſit ignis aquæ pugnax:vapor humidus omnis
Res creat:& diſcors concordia fœtibus apta eſt.

Alterum enim quaſi maſculinum elementum eſt/alterum quaſi fœmineũ:alterum actiuũ/alterum patibile. Ideoq; a veteribus inſtitutum eſt:vt ſacramento ignis & aquę nuptiarum fœdera faciantur:q; fœtus animantium calore & humore corporentur: atq; animentur ad vitam. Cum enim conſtet omne animal ex anima & corpore: materia corporis in humore eſt:animę in calore. Quod ex auium fœtibus datur ſciri:quos craſſi humoris plenos niſi opifex calor fouerit: nec humor poteſt corporari: nec corpus animari. Nuptiarũ fędera aq̃ & igni faciuntur.

¶ Exulibus quoq; ignis & aqua interdici ſolebat. adhuc.n. videbatur nefas:q̃uis malos tamen homines ſupplicio capitis afficere. Interdicto igitur vſu earum rerum:quibus vita conſtat hominum/perinde habebatur:acſi eſſet qui eã ſententiam exceperat:morte mulctatus. Adeo iſta duo elementa prima ſunt habita:vt nec ortum hominis: nec ſine his vitã crediderint poſſe conſtare. Horum alterum nobis commune eſt cũ cęteris animantibus:alterum ſoli homini datum. Nos enim quoniã cęleſte atq; immortale animal ſumus:igne vtimur:qui nobis in argumentum immortalitatis datus eſt:quoniam ignis e cęlo eſt: cuius natura:quia mobilis eſt:& ſurſum nititur:vitæ continet rationem. Cætera vero animalia quoniam tota ſunt mortalia: tantummodo aqua vtuntur:quod eſt elementum corporale atq; terrenum. Cuius natura quia mobilis eſt ac deorſũ vergens:figuram mortis oſtendit. Ideo pecudes neq; in cęlum ſuſpiciunt:neq; religiones ſentiunt:quoniam ab his vſus ignis alien⁹ eſt. Vnde autem vel quomodo deus hęc duo principalia ignem & aquam vel accenderit:vel eliquauerit:ſolus ſcire poteſt qui fecit. Exulibus aqua & igni interdicebatur. Aqua & igni interdicere qd.

¶Quod creato mundo facta animalia propter homines ſunt: & tandem homo ipſe. Et quid ſit ꝙ poetæ finxerunt Deucalionem homines reparaſſe & ꝙ ariſtoteles falſum putauit mundũ eſſe æternum: & quæ ſunt tres parce. Cap.XI.

Iumẽta q̄ & vnde.

Homo vñ

COnſummato igitur mundo: animalia varij generis diſſimilibus formis & magna & minora vt fierent imperauit. Et facta ſunt bina. i. diuerſi ſexus ſingula: ex quorum fœtibus & aer: & terra: & maria completa ſunt. Deditq; omnibus generatim deus alimenta de terra: vt vſui homini eſſe poſſent Alia nimirum ad cibos: alia vero ad veſtimentum. Quæ autem magnarũ ſunt virium: vt in excolenda terra iuuarent: vnde dicta ſunt iumenta. Ita rebus oĩbus mirabili deſcriptione compoſitis regnum ſibi æternum parare conſtituit. Et innumerabiles animas procreare: quibus immortalitatem daret. Tum facit ipſe ſibi ſimulacrum ſenſibile atq; intelligens: id eſt ad imaginis ſuæ formam: qua nihil poteſt eſſe perfectius. hominem figurauit ex limo terræ: vnde homo nuncupatus eſt: ꝙ ſit factus ex humo. Deniq; Plato humanam formam theoidez eſſe ait. Et Sibylla quę dicit. ἐικωνεσ ανθρῶπόσ ἐμηλογόν αρθον εχοῦσα. Id eſt imago eſt homo mea rationem rectam habens.

Et inumerabiles aĩas ꝓcreare: intelligedeũ cõſtituiſſe innumerabiles homines ꝓcreare: ſiue aĩmas: nõ q̄ dẽ ſit: ſed ſigillatim iuxta illđ qui finxit ſigillatim corda eorum.

¶De hac hominis fictione poetę quoq; quanuis corrupte: tamen nõ aliter tradiderunt. Nam hominem de luto a promætheo factum eſſe dixerunt. Res eos non fefellit ſed nomen artificis. Nullas enim litteras veritatis attigerant: ſed quæ prophetarum vaticinio tradita in ſacrario dei continebantur: ea de fabulis & obſcura opinione collecta & deprauata: vt veritas a vulgo ſolet varijs ſermonibus diſſipata corrumpi: nullo non addente aliquid ad id quod audierant: carminibus ſuis comprehenderunt. Et hoc quidem inepte: ꝙ tam mirabile: tamq; diuinum opificum homini dederunt. Quid enim opus fuit hominẽ de luto fingi: cum poſſet eadem ratione generari: qua ipſe Promætheus ex Iapeto natus eſt: qui ſi fuit homo: generare hominẽ potuit: facere non potuit: De dijs autem illum non fuiſſe: pœna eius in Caucaſo monte declarat. Sed neq; patrem ipſius Iapetum: patrumq; Titana quiſquã deos nuncupauit: quia regni ſublimitas penes Saturnum ſolum fuit: per quam diuinos honores cum omnibus ſuis poſteris conſecutus eſt. Multis argumentis hoc figmentum poetarum coargui poteſt. Factum eſſe diluuium ad perdendam tollendamq; ex orbe terræ maliciam conſtat inter omnes. Idem. n. & philoſophi & poetæ: ſcriptoreſq; rerum antiquarum loquuntur: in eoq; maxie cũ prophetarum ſermone conſentiunt. Si ergo cataclyſmus a deo ideo factus eſt: vt malicia. quæ per nimiam multitudinem increuerat: perderetur: quomodo fictor hominis Promætheus fuit; cuius filium

Promætheus hominẽ finxit ex luto

Deucalionem iidem ipſi ob iuſtitiam ſolum eſſe dicunt ſeruatũ/quo modo vnus gradus & vna progenies orbem terræ tam celeriter potuit hominibus implere/Sed videlicet hoc quoq; ſic corruperunt:vt illud ſuperius:cum ignorarent in quo tempore cataclyſmus ſit fact⁹ in terra:& quis ob iuſtitiam meruerit genere humano pereunte ſaluari:& quomodo aut cum quibus ſeruatus ſit: quæ omnia propheticæ litteræ docent:apparet falſum eſſe quod de opificio Promæthei/narrant. ❡Verum quia poetas dixeram non omnino mentiri ſolere/ſed figuris inuoluere & obſcurare quę dicant:non dico eſſe mẽtitos:ſed primũ omniũ Promætheum ſimulachrum hominis formaſſe de pingui & molli luto. Ab eoq; nataꝫ eſſe primo artem/ſtatuas & ſimulachra fingendi. Siquidem Iouis temporibus fuit:quibus primuꝫ tẽpla conſtitui:& noui deorum cultus eſſe cœperunt:ſic veritas fucata mendacio eſt:& illud quod a deo factum ferebatur:homini qui op⁹ diuinum imitatus eſt:cœpit aſſcribi. ❡Cęterũ fictio veri ac viui hominis e limo/dei eſt:quod Hermes q quoq; tradidit:qui non tãtũ hominem ad imaginem dei factum eſſe dixit a deo: ſed etiam illud explanare temptauit/ q̃ ſubtili ratione ſingula quęq; in corpore hominis mẽbra formauerit:cum eorum nihil ſit quod non tantundeꝫ ad vſus neceſſitatẽ quantum ad pulchritudinem valeat. Id vero etiam ſtoici(cum de prouidentia diſſerunt)facere conantur. & ſecut⁹ eos Cicero pluribus quidẽ locis. ❡Sed tamen materiam tam copioſã & vberem ſtrictim contingit:quam ego nunc iccirco prætereo:quia nuper proprium de ea re librum ad Demetrianuꝫ auditorem meũ ſcripſi. ❡Illud hoc loco præterire nõ poſſũ:ꝙ errantes philoſophi qdaꝫ aiunt homines:cæteraq; animalia ſine vllo artifice orta eſſe de terra. Vnde illud virgilianum eſt.

Terrea progenies duris caput extulit aruis.

❡Et hi maxime fuerunt in ea ſententia:qui eſſe prouidentiã negant. Nam ſtoici animantium fabricam diuinæ ſolertiæ tribuunt. Ariſtoteles autem labore ſe ac moleſtia liberauit: dicens ſemper mundum fuiſſe. Itaq; & humanũ genus & cętera quę in eo ſunt: initium non habere:ſed fuiſſe ſemper:ac ſemper fore. Sed cum videamus ſingula quęq; animalia quæ ante non fuerant. incipere eſſe & eſſe deſinere: neceſſe eſt totum genus aliquando eſſe cœpiſſe: & aliquando deſiturum eſſe:quia cœpit. Omnia eniꝫ tribus temporibus contineri neceſſe eſt:præterito:pręſenti:futuro. Pręteriti eſt origo:preſentis ſubſtantia:futuri diſſolutio. Quę omnia in ſingulis hominibus apparent. Incipimus enim cum naſcimur:& ſumus cum viuimus: & deſinim⁹ cũ interimus. Clotho coluꝫ baiulat:Lacheſis trahit:Atropos occat. Vnde etiam tres parcas eſſe voluerunt:vnam quæ vitã hominis ordia-

Noe cũ ſeptem ſuis ſeruatus ẽ.

Promætheus primus ſtatuarius.

Hermes.

Plaſtes oĩum primus qui.

Lactantij liber đ hominis formatione.

Virgilius.

Ariſto.

Aduerte i his q̃ fide tenenda ſunt apodixin locũ nõ haberẽ; ſꝫ rõnes ſufficere probabiles q̃le ẽ:hominũ gerer ationẽ & aliq̃n icepiſſe & aliq̃n deſituram.

tur:alteram quę contexat:tertiam quæ rumpat ac finiat. In toto autem genere hominum:quia ſolum præſens tempus apparet:ex eo tamen & pręteritum:id eſt origo colligitur:& futurū:id eſt diſſolutio. Nam quoniam eſt/apparet aliquando cœpiſſe. Eſſe enim nulla res ſine exordio poteſt:& quia cœpit:apparet quandoq; deſitura. Nec eni poteſt id totum eſſe immortale/quod ex mortalibus conſtat. Nam ſicut vniuerſi per ſingulos interimus:fieri poteſt:vt aliquo caſu omnes ſimul vel ſterilitate terrarū:quæ accidere vel particulatim ſolet: vel peſtilentia vbiq; diffuſa quę ſingulas vrbes atq; regiones plærumq; populatur:vel incendio in orben miſſo:quale iam fuiſſe ſub phaetōte dicitur:vel diluuio aquarum:quale ſub Deucalione traditur:cum pręter vnum hominem:genus omne deletum eſt. Quod diluuium ſi caſu accidit:profecto potuit accidere:vt & vnus ille qui ſuperfuit interiret. Si autem diuinæ prouidentiæ nutu (quod negari non poteſt) ad reparandos homines reſeruatus eſt:apparet in dei poteſtate eſſe: vel vitam vel interitum generis humani. Quod ſi poteſt accidere in totum quia per partes accidit:apparet aliquando eſſet ortum. & fragilitas vt initium/ſic declarat & terminum. Quę ſi vera ſunt non potuit defendere Ariſtoteles/quo minus habuerit & mundus ipſe principium. Quod ſi Ariſtoteli Plato & Epicurꝰ extorquent:& Platoni & Ariſtoteli qui ſemper fore mundum putauerunt:licet ſint eloquētes:ingratis tamen idem Epicurus eripiet (quia ſequitur) vt habeat & finem. Sed hæc in vltimo libro pluribus. Nunc ad hominis originē recurramus.

¶Quod non de terra vel ſponte nata ſunt animalia:ſed diſpoſitione diuina cuius feciſſet deꝰ nos conſcios ſi ſciret expediret Cap. XII.

AIunt certis conuerſionibus cæli:& aſtrorum motibus maturitatem quandam extitiſſe animalium ſerendorum. Itaq; terram nouam ſemen genitale retinentem:folliculos ex ſe quoſdam in vterorum ſimilitudinem protuliſſe:de quibus Lucretius. Creſcebant vteri terra radicibus apti Eoſq; cum maturaſſent: natura cogente ruptos animalia tenera profudiſſe. Deinde terram ipſam humore quodam qui eſſet lacti ſimilis exuberaſſe: eoq; alimento animantes eſſe nutritos. ¶Quomodo autem vim frigoris aut caloris ferre aut vitare potuerunt:aut omnino naſci cum ſol exureret:frigus adſtringeret? Non erant (inquiunt) i principio mundi nec hyems nec ęſtas:ſed perpetua temperies & ver æquabile. Cur ergo nihil horū fieri etiam nunc videmus:quia ſemel fieri neceſſarium fuit:vt animalia naſcerētur. ¶Poſquā vero eē cœperūt: conceſſa his facultate generādi:& terra parere deſijt:& temporis cō

Nā quum ē & cętera hæc vtiq; d: creaturis.i. rebus alijs a deo vera ſūt. d̄ his ei loqꝛ nā ſupſubſtātialꝰ. exiſtentia ſiue dīna nō appar; iſtar cęterarū vel diuino aq̄rum. &c. Iſtd̄ Lactātius duntaxat cōtra eos aſſumit q id ꝓvero habebāt: Nō q̄ ita i re eē ſētir; nā paulo āte diluuiū vniuerſale (q̄ tm̄ vnꝰ cū ſeptē ſuis ſeruatꝰ ſit) ſacris litteris tractatū eē iſinuauit vl' itellige ſic. Diluuio aq̄rū cū p̄t vnū hoīe; ſc; Noe cū paucıſſi-

ditio mutata eſt. O q̃ facile eſt mendacia redarguere. Primum quia nihil poteſt eſſe in hoc mundo: qđ non ſic permaneat/vt cœpit. Nec enim ſol & luna & aſtra tunc non erant: aut cum eſſent: meatus nõ habebant: aut non diuina moderatio quæ curſus eorum temperat & gubernat/cum ipſis ſimul cœperit. Deinde: ꝗ ſi ita ſit (vt dicunt) prouidentiam eſſe neceſſe eſt: & in idipſum incidunt: quod maxime fugiunt. Nondum enim natis animalibus aliquis vtiq; prouidit vt naſcerentur: ne orbis terræ deſertus atq; incultus horreret. Vt autem de terra ſine officio parentum naſci poſſent: neceſſe eſt magna ratione eſſe prouiſum. Deinde vt humor ille concretus de terra ĩ varias imagines corporum fingeretur. Item vt e folliculis (quibus tegebantur) accepta viuẽdi ſentiendiq; ratione: tanquam ex aluo matrum profunderẽtur: mira inexplicabiliſq; prouiſio eſt: ſed putemꝰ id quoq; caſu accidiſſe: illa certe quę ſequũtur fortuita eſſe non poſſunt: vt terra continuo lacte manaret: vt aeris temperies eſſet ęqualis. Quę ſi cõſtat iccirco eẽ facta: vt animalia recenter edita vel haberent alimentum: vel non haberent periculum: neceſſe eſt vt aliqs diuina neſcio qua ratione prouiderit. Quis autẽ poteſt prouidere niſi deus? Videamus tamẽ an idipſum quod dictitãt fieri potuerit: vt homines naſcerentur e terra. ſi cõdiceret aliquis quandiu & quibꝰ modis educetur infans: intelliget profecto non potuiſſe terrigenas illos pueros ſine vllo educatore nutriri. Fuit em̃ neceſſe q̃ cõpluribꝰ menſibus iacere proiectos: donec confirmatis neruis mouere ſe: locũq; mutare poſſẽt: qđ vix intra vnius anni ſpacium fieri poteſt. Iaʒ vide vtrum ne infans eodẽ modo & eodem loco: quo ẽ effuſus iacere per multos menſes valuerit An non humore illo terræ: quod alimenti gratia miniſtrabat: & ſui corporis purgamẽtis in vnum mixtis: obrutꝰ/corruptuſq; moreref. Itaq; nullo modo fieri poteſt: quin ab aliquo fuerit educatus: niſi forte animalia omnia nõ tenera nata ſunt: ſed excreta: quod vt dicerent: nunquã venit illis in mentẽ. Omnis ergo illa ratio ĩpoſſibilis & vana ẽ: ſi tamen ratio dici poteſt: qua id agitur vt nulla ſit ratio. Qui.n. dicit omnia ſua ſpõte eſſe nata: nihilq; diuinę prouidentię tribuit: hic profecto rationem non aſſerit: ſed euertit. Quod ſi neq; fieri quicq̃ ſine ratiõe neq; naſci poteſt. apparet diuinam eſſe prouidentiam: cuius eſt proprium quod dicit ratio. Deus igitur rerum omnium machinator fecit hominem: quod Cicero quanuis expers cęleſtium litterarum: vidit tamen: qui libro de legibus primo hoc idem tradidit quod prophetę: cuius verba ſubieci. Hoc animal prouidum: ſagax: multiplex: acutum: memor plenum rationis/& conſilij: quam vocamus hominem: pręclara quadam cõditione generatum eſſe a ſummo deo ſoluʒ. Eſt enim ex tot

misſuis genus oẽ deletũ ẽ reliqua quale id eſt cuiꝰ ſiſſe ſub deucalione traditur: q̃ uis non vere.

Lucretius

Hõ ſpõte natꝰ e terra.

Cicero.

Hõ generatus a ſũmo deo.

animãtium generibus atq; naturis particeps rationis & cogitatiõis cum cætera ſint omnia expertia. Videsne hominem quãuis longe a veritatis noticia remotum: tamen quoniam imaginẽ ſapiẽtię tuebatur: intellexiſſe non niſi a deo homĩem potuiſſe generari? Sed tamen diuinis opus eſt teſtimonijs: ne minꝰ humana ſufficiant. Sibylla hominem dei opus eſſe teſtatur. ὃσ μόροσ ἐστί θεοσ κτίστησ ἀκράτητοσ ὃσ τάρχων αὐτόσ Δε ἐστήριξε τύπον μόρφησ μερόπων τε αὐτόσ ἔμιξε φύσιν πάντων γενέτησ βιότοιο. id eſt qui ſolus eſt deus: creator: inuictus: liber. Ipſe autem ſtatuit figuraꝫ formæ hominum. Ipſe miſcuit naturam omnium in generatione vitæ. Eadem tamen ſanctę litterę continent. Deus ergo veri patris officio functus eſt. Ipſe corpus effinxit: ipſe animam qua ſpiramus/infudit. Illius eſt totum/quicquid ſumus. Quomodo id fecerit: ſi nos oporteret ſcire docuiſſet: ſicut docuit cętera: quæ cognitionem nobis & priſtini erroris & veri luminis attulerunt.

¶ Quare duo ſexus mundi mĩoris ideſt hoĩs: & quid ſit mors eiꝰ prima: qđ ſcđa: & de primoꝝ parẽtũ culpa & pœna. Cap. XIII

CVm ergo marem ad ſimilitudinem ſuam primum finxiſſet: tum etiam fœminam configurauit ad ipſius hominis effigiem: vt duo inter ſe permixti ſexus: propagare ſobolẽ poſſent: & omnem terram multitudine opplere. In ipſius autem hominis fictione illarum duarum materiarum: quas inter ſe diximus eſſe contrarias: ignis & aquæ concluſit: perfecitq; rationem. Ficto enim corpore ſpirauit ei animam de vitali fonte ſpiritꝰ ſui: qui eſt perennis: vt ipſius mundi ex contrarijs conſtantis elemẽtis ſimilitudinem gereret: Conſtat enim ex anima & corpore: ideſt quaſi e cælo & terra: quando quidem anima qua viuimꝰ velut e cęlo oritur a deo: corpus e terra: cuius e limo diximus eſſe formatum. Empedocles quem neſcias vtrum ne inter poetas an inter philoſophos numeres: quia de rerum natura verſibus ſcripſit: vt apud Romanos Lucretius/& Varro/quattuor elementa conſtituit. i. ignẽ: aerem: aquã: & terram: fortaſſe Triſmegiſtum ſecutus: qui noſtra corpora ex his quattuor elementis conſtituta eſſe dixit a deo. Habere nã ĩ ſe aliqđ ignis: aliqđ aeris aliquid aquæ: aliqđ terrę: & neq; ignẽ eẽ neq; aerẽ: neq; aquã: neq; terram: quę quidem falſa nõ ſũt. Nam terrę ratio in carne eſt: humoris in ſanguine: aeris in ſpiritu: ignis in calore vitali. Sed neq; ſanguis Corpore ſecerni poteſt: ſicut humor a terrã: neq; calor vitalis a ſpiritu: ſicut ignis ab aere. Adeo reꝝ omnium duo ſola reperiuntur elementa: quarum omnis ratio ĩ noſtri corporis fictione concluſa eſt. ex rebus igitur diuerſis ac repugnantibus homo factus eſt: ſicut ipſe mundus/ex luce ac tenebris. ex vi

Ficto enĩ corpe ſpirauit ei aimã de vitali fõte ſpŝ ſui ſiue ſpiratiõis ſuę De vitali fõte & pẽni. i. potẽtia omniũ viuificatiua qua ſcꝫ dat oĩbꝰ vitã/& inſpirationẽ/& oĩa: vt dicit Paulus actuũ. xix animam creauit itẽ deo pp immortalitateꝫ quãdo quidẽ aĩa velut e cælo oritur a deo. i. a ſolo deo æterno creatur

ta & morte:quæ duo inter ſe pugnare in homine pr cepit:vt ſi anima ſuperauerit quæ ex deo oritur:ſit immortalis: & in ppetua luce verſetur. Si autem corpus vicerit animam : ditioniq; ſubiecerit:ſit in tenebris ſempiternis & in morte. Cuius non ea vis eſt: vt iniuſtas animas extinguat omnino: ſed vt puniat in ęternum. Eam pœnam ſecundam mortem nominamus : quæ eſt & ipſa perpetua ſicut & immortalitas. Primam ſic diffinimus. Mors eſt naturæ animantium diſſolutio : vel ita. Mors eſt corporis animæq; ſeductio. Secundam vero ſic. Mors eſt ęterni doloris perpeſſio. Vel ita. Mors eſt animarum pro meritis ad æterna ſupplicia damnatio. Hæc mutas pecudes non attingit: quarum animæ non ex deo conſtantes : ſed ex communi aere morte ſoluuntur. ¶ In hac igitur ſocietate cæli atq; terræ quorum effigies in homine expreſſa eſt : ſuperiorem partem tenent ea quæ ſunt dei. Anima ſcilicet quæ dominium corporis habet. Inferiorem autem ea : quæ ſunt diaboli. Corpus vtiq; quod quia terrenum eſt: animę debet eſſe ſubiectum : ſicut terra cælo: Eſt enim terrę quaſi vaſculum:quo tanq̃ domicilio temporali ſpiritus cæleſtis vtatur vtriuſq; officia ſunt vt hoc quod eſt ex cælo/& deo imperet:illud vero quod ex terra eſt/diabolo ſeruiat. Quod quidem non fugit hominem neq̃ Saluſtium : qui ait : Sed omnis noſtra vis in animo & corpore ſita eſt/animi imperio:corporis ſeruitio magis vtimur. Recte ſi ita vixiſſet vt locutus eſt. Seruiunt enim fœdiſſimis voluptatibus:ſuamque ipſe ſententiaȝ vitæ prauitate diſſoluit. Quod ſi anima ignis eſt (vt oſtendimus) in cælum debet eniti ſicut ignis ne extinguatur hoc eſt ad immortalitatẽ quę in cęlo eſt. Et ſicut ardere ac viuere non poteſt ignis: niſi aliqua pingui materia teneatur:in qua habeat alimentum ſic animæ materia:& cibus eſt ſola iuſtitia:qua tenetur ad vitã. Poſt hęc deus hominem qua expoſui ratione generatum poſuit in paradiſo:id eſt in horto fœcundiſſimo & amœniſſimo:quem in partibus orientis omni genere ligni arborumq; conſeruit:vt ex earũ varijs fructibus aleretur. Experſq; omnium laborum deo patri ſũma deuotione ſeruiret. Tum dedit ei certa mandata : quæ ſi obſeruaſſet:imortalis maneret ſi tranſcendiſſet:morte afficeret. Id aũt pceptũ fuit:vt ex arbore vna:q̃ fuit ĩ medio paradiſi:nõ guſtaret ĩ qua poſuerat intelligentiã boni & mali. Tum criminator ille

mors quotuplex & quid.

Anima ignis ẽ:hoc eſt ſimilis lumini. vt dixit In libro de opificio di ca vxij. ſic Virgilius. Igneus ẽ illis vigor & cęleſtis origo. Nõ q; ſit vnus e q̃ttuor elemẽtis vi de diony. i fine cęleſtis hierar de proprietatibus ignis vbi ẽt angelos rctẽ igneȝ dici oñdit iuxta dauidẽ ſȝ & apls deꝰ inquit nr̃ ignis cõſumẽs eſt.

inuidens operibus dei: omnes fallacias & calliditates ſuas ad decipiendum hominem intendit: vt ei adimeret immortalitatem: Et primo mulierem dolo illexit: vt vetitum cibum ſumeret: & per eam ipſi quoq; homini perſuaſit: vt tranſcenderet dei legem. Percepta igitur ſcientia boni & mali: pudere eum nuditatis ſuæ cœpit abſconditq; ſe a facie dei: quod antea non ſolebat. Tum deus ſententia in peccatores lata: eiecit hominem de paradiſo: vt victum ſibi labore conquireret: ipſumq; paradiſum igni circunuallauit: ne homo poſſet accedere: donec ſũmum iudicium faciat in terra: & iuſtos viros cultores ſuos in eũdem locum reuocet: morte ſublata. Sicut ſacræ litteræ docent: & Sibylla erythræa cum dicit: οἱ δὲ θεὸν τιμῶντες ἀληθινὸν ἀέρραόν τε ζωὴν κληρονομοῦσι τὸν αἰῶνος χρόνον αὐτοὶ οἰκοῦντες παραδείσου ὁμοίως ἐριθηλέα κῆπον. id eſt qui autem deum honorant verum: ſempiternam vtiq; vitam hæreditario iure poſſident ſæculi tempus ipſi habitantes ad paradiſum ſimiliter florentiſſimum hortum. Verum quoniam hæc extrema ſunt: totam extrema operis huius parte tractabimus. Nunc ea quæ prima ſunt: explicemus. Mors itaq; ſecuta eſt hominem ſecundum dei ſententiam: quod etiam Sibylla in carmine ſuo docet dicens: ἄνθρωπον πεπλασται θεοῦ παλάμαις ἐνίαυτοις ὃν καὶ πλάνησεν ὄφις δολίως ἐπὶ μοῖραν ἀμέλθειν τοῦ θανάθου γνῶσιν τε λαβεῖν ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. i. hominem factum dei manibus quem etiam ſeduxit ſerpens doloſe ad fatum aſcendere mortis: notionemque accipere boni & mali: vel ſic. hominem plaſmatum dei ipſius palmis: quem dolis fefellit ſerpens: vt vim mortis incurreret: & ſcientiam acciperet boni & mali. Sic facta hominis vita eſt temporalis. Sed tamen lõga: quę in mille annos propagaretur: q̃ diuinis litteris proditũ: & per omnem ſcientiam publicatum: cum Varro non ignoraret: argumentari nixus eſt: cur putarentur antiqui mille annos vixiſſe. Ait enim apud ęgyptios pro annis mẽſes haberi: vt nõ ſolis per duodecim ſigna circuitus faciat annum: ſed lunę: quę orbem illum ſigniferum. xxx. dierum ſpatio luſtrat: quod argumentum perſpicue falſum eſt. Nemo enim tunc milleſimum annum tranſgreſſus eſt. Nunc vero qui ad centeſimum perueniunt (quod

Hõ cur eiect⁹ e paradiſo.

in eũdem locum: id ẽ eiuſdem nõis locũ Nã vbi gloria dei cõſpicitur/recte paradiſus appellatur: iuxta illd̃ euãgelicũ hodie mecũ eris in paradiſo.

Hominũ vita longiſſima.

fit ſæpiſſime)mille certe ac ducentis menſibus viuũt. Et auctores idonei tradunt ad centum viginti annos : perueniri ſolere. Sed quia ignorabat Varro cur aut quãdo vita homis eſſet diminuta ipſe diminuit cum ſciret mille &.cccc.menſibus poſſe viuere hominem.

Quod non Liber pater fuit inuentor vini:ſed Noe poſt diluuium. Et quæ fuerit origo gentium:& qui primi habuerint ſcientiam aſtroruꝫ & ignorantiam dei. Ca.XIIII

DEus autem poſtea cum videret orbeꝫ terræ malicia & ſceleribus oppletum:ſtatuit hũanum genꝰ diluuio perdere:ſed tamẽ ad multitudinem reparandam delegit vnum:quod corruptis omnibus ſingulare iuſtitiæ ſupererat exempluꝫ. Hic cum ſexcentorum eſſet annorum:fabricauit arcam ſicut præceperat ei deus in qua ipſe cum coniuge ac tribus filijs totidẽqꝫ nuribus reſeruatꝰ eſt:cum aqua vniuerſos montes altiſſimos operuiſſet. Deinde orbe ſiccato:execratꝰ iniuſtitiam prioris ſęculi deus:ne rurſus longitudo vitę cauſa eſſet excogitandorum malorum:paulatim per ſingulas progenies diminuit homis ætatẽ Atqꝫ in centum &.xx.annis metam collocauit:quam trãſgredi non liceret. Ille vero cum egreſſus eſſet ex arca(vt ſãctę litterę docent)terram ſtudioſe coluit:atqꝫ vineam ſua manu ſeuit. Vnde arguuntur qui auctorem vini liberum putant. Ille enim nõ modo Liberum:ſed etiam Saturnum atqꝫ Vranum multis anteceſſit ætatibus:qua ex vinea cuꝫ primum fructum cœpiſſet: lętus factus bibit vſqꝫ ad ebrietatem:iacuit que nudus. Quod cum vidiſſet vnus ex filijs cui nomen fuit Chaꝫ:non texit patris nuditatem. Sed egreſſus etiam fratribus indicauit. At illi ſumpto pallio intrauerunt auerſis:vultibus: patremqꝫ texerũt. Quæ cũ facta recognouiſſet pater:abdicauit atqꝫ expulit filiũ. At ille profugus in eius terrę parte conſedit: quæ nunc Arabia nominatur. Eaqꝫ terra de nomine ſuo Canaam dicta eſt & poſteri eius Cananei. Hæc fuit prima gens : quę deum ignorauit: quoniam princeps eius & conditor cultum dei a patre nõ acce

Paulati per ſingulas ꝓgenies dinuit hominis ętatẽ atqꝫ i cẽtũ &.xx.ãnis metã collocauit:quã trãſgredi non liceret. Ge.vi.ita legit erũtqꝫ dies illiꝰ centũ.xx.ãno. Qđ exponens Au.li.đ ci.dei xv.c.xxv.dicit nõ ſic accipiendũ eẽ qſi ꝑnunciatum ſit poſt hac oẽs.cxx.ãnos viuẽdo nõ trãſgredi: quũ et poſt diluuiũ etiã quĩgentos exceſſiſſe inueniamꝰ.ſꝫ qꝫ tot ãnis tranſactis oẽs (Noe cum ſuis excepto) diluuio pirent. Trãſierũt deiñ hãc metaꝫ qui Gene.xi.capite recitant. Itẽ habrahã & ſara. Cęterũ Ioſeh non attigit nec Moſes trãſgreſſus ẽ Quia igit aliqñ iuxta cõem naturæ curſũ tranſgrediẽda nõ eſſet:

pit:maledictus ab eo. Itaq; ignorantiam diuinitatis minoribꝰ ſuis reliquit. Ab hac gente proximi quiq; populi multitudine increſcente fluxerunt. Ipſius autem patris poſteri hebræi dicti:penes quos religio dei recedit:ſed & ab his poſtea multiplicato in immenſum numero:cum eos anguſtiæ locorum ſuoruꝫ capere non poſſent: tum adoleſcentes vel miſſi a parentibus: vel ſua ſponte cum rerum penuria cogere:profugi ad quærendas ſibi nouas ſedes huc atq; illuc diſperſi:omnes inſulas & orbem totum deleuerunt: & a ſtirpe ſanctæ radicis auulſi:nouos ſibi mores atq; inſtituta pro arbitrio condiderunt. Sed omnium primi qui aegyptum occupauerunt:cæleſtia ſuſpicere atq; adorare cœperunt. Et quia neq; domicilijs tegebantur: propter aeris equalitatem nec vllis in ea regione nubibus ſubtexitur cælum:curſus ſiderum & defectus notauerunt:dum ea ſæpe venerantes curioſius atq; liberius intuerentur:Poſtea deinde portẽtificas animalium figuras quas colerent:cõmenti ſunt quibuſdam prodigijs inducti. Quorum mox autores aperiemus.Cæteri autem qui per terram diſperſi fuerunt admiranter elementa mundi:cælum ſolem:terram:mare: ſine vllis imaginibus ac templis venerabãtur.Et his ſacrificia in aperto celebrabant:donec proceſſu temporum potentiſſimis regibus tẽpla & ſimulacra fecerunt.Eaq; victimis & odoribus colere inſtituerunt:ſic aberrantes a noticia dei gentes eſſe cœperunt. Errant igitur qui deorum cultus ab exordio rerum fuiſſe contendunt:& priorem eſſe gentilitatem q̃ dei religionem: quam putant poſterius inuentam:quia fontem atq; originem veritatis ignorant.Nunc ad principium mundi reuertamur.

¶Dæmones eſſe qui d mala tentant:etiã authoritate Triſmegiſtri grammaticoruꝫ & poetarum & philoſophorum & magorum oſtenditur. Cap.XV

CVm ergo numerus hominuꝫ cœpiſſet ĩcreſcere:prouidens deus ne fraudibus ſuis diabolus:cui ab initio terræ dederat poteſtatẽ: vel corrumperet vel diſpergeret homines: quod in exordio fecerat:miſit angelos ad tutellam cultumq; generis humani. Quibus pręcepit ante omnia ne terrę cõtagiõe macu

dicẽte dauide pſalmo.viij. dĩ es ãnorũ nr̃orũ i ipſis. lxx.ãni. & quæ ſequũt: Ioſephus li.antiqtatũ prio capite.xv. ſic ait. Placuit deo minuer̃ hoĩꝫ vitaꝫ ãnisq; nõ quãtis prius vixerant ſed vſq; ad centũ vinginti annos eſſe mẽſuram.

¶Cũ ergo numerꝰ hoĩꝫ: hic recitat Lactantiꝰ opinionẽ de angelis ĩcubis Cuius origo in libello attributo Enoch ab Adã ſeptio reperitur. Et Ioſephus.j.antiqtatũ li.ca.v.ſeq vide. Et Tertullianus ĩ apologetico capi.xxij.ſic ĩquiẽs Sed quõ de angelis ſua ſponte corruptꝫ corruptior gẽs dęmonũ euaſerit damnata a deo cũ generis authoribus & cũ

lati ſubſtantiæ cæleſtis amitterent dignitatem. ſcilicet id eos facere prohibuit: quod ſciebat eſſe facturos: vt veniam ſperare non poſſent. Itaq; illos cum omnibus commorantes: dominator ille terrę fallaciſſimus: conſuetudine ipſa paulatim ad vitia pellexit. Et mulierum congreſſibus inquinauit. Tum in cęlum ob peccata quibus ſe immerſerant: non recepti ceciderunt in terraȝ: ſic eos diabolus ex angelis dei ſuos fecit ſatellites ac miniſtros. Qui autem ſunt ex his procreati: quia neq; angeli neq; homines fuerunt: ſed mediam quandam naturam gerentes: non ſunt ad inferos recepti: ſicut in cælum parētes eorum. Ita duo genera dæmonum facta ſunt: vnum cæleſte: alterum terrenum. ¶Hi ſunt immundi ſpiritus malorum quæ gerunt auctores: quorum idem diabolus eſt princeps. Vnde Triſmegiſt⁹ illum dæmonarchen vocat. Dæmonas antem grammatici dictos aiunt: quaſi Δαημονασ: id eſt peritos ac rerum ſcios. Hos autem putant deos eſſe: ſciunt illi quidem futura multa: ſed non omnia. quippe quibus penitus conſilium dei ſcire non liceat. & ideo ſolent reſponſa in ambiguos exitus temperare. Eos poetæ & ſciunt eſſe dæmonas & loquuntur. Heſiodus ita tradit. τοὶ μέν δαίμονεσ ἐισὶ διὸσ μεγάλου διὰ βουλάσ ἐσθλοι ἐπιχθονίοι φύλακεσ θνητωρ ἀνθρώπωρ. id eſt hi quidem dæmones ſunt Iouis magni propter voluptatem boni terreſtris cuſtodes mortalium hominum. Quod iccirco dictum eſt: quoniam cuſtodes eos humano generi deus miſerat: ſed ipſi cum ſint perditores hominum: cuſtodes tamen ſe vocari volunt: vt ipſi colantur: & deus non colatur.

¶Philoſophi quoq; de his dixerunt. Nam Plato etiaȝ naturas eorum in ſympoſio exprimere conatus eſt. Et Socrates eſſe circa ſe aſſiduum dęmona loquebatur: qui puero ſibi adhæſiſſet: cuius arbitrio & nutu ſua vita regeretur. ¶Magorum quoq; ars omnis ac potentia horum aſpiratiōibus conſtat: a quib⁹ inuocati viſus hominum præſtigiis obcæcantibus fallunt: vt non videant ea quæ ſunt: & videre ſe putent illa quæ non ſunt. Hi vt dico ſpiritus contaminati ac perditi per omnem terram vagant̄: & ſolatium perditionis ſuæ perdēdis hominib⁹ operantur. Itaq; omnia inſidiis: fraudibus: erroribus complent. Adhęrent enim ſingulis hominibus: & omnes hoſtiatiȝ domos occupant: ac ſibi geniorum nomen aſſumunt: ſic enim latino ſermo

eo quē dixim⁹ pricipe apđ litteras ſcās ordo cognoſcitur. Sed tene hic ꝑ oia Augu. q in xv. de ciuitate đi li. c. xxiij. oñdit: ſiue āgelos ſiue filios đi ipſos q ſcđm carnē đ Seth ꝓpagati ſūt Ge. vi. capite nūcupari. Iuxta qđ ſic exponit̄ initiū hui⁹ capitis. miſit deus āgelos hoc ē đ Seth ꝓgenitos: qb⁹ p̄cepit ne terræ .i. aliēigenaruȝ cōtagiōe maculati ſubſtātię cęleſtis .i. ęternitatis amitterēt dignitatē. deiñ ſeqtur: vt veniam ſperare nō poſſēt. Id ē. ſequutū ē vt pñia ſēp ſpreta diluuio tandē obrutive niā ſperare nō poſſēt. itaq; illos cū hoib⁹ .i. alienigenis cōmorātes diabolus tandē ad vitia pelliciendo inquinauit. qđ aūt addit̄. Tuȝ

ne dęmonas interpretantur. Hos in ſuis penetralibus conſecrant. His quotidie profundunt: & ſcientes dæmonas venerantur: quaſi terreſtres deos: & quaſi depulſores malorum: quæ ipſi faciunt & irrogant. Qui quoniam ſunt ſpiritus tenues & incompręhenſibiles inſinuant ſe corporibus hominum: & occulte in viſceribus operti: valitudinem vitiant: morbos citant: ſõniſs animos terrent: mentes furoribus quatiunt: vt homies his malis cogant ad eorum auxilia decurrere.

¶ Quod hi prodeſſe putantur: cum nocere deſinunt: nec poſſũt aliquid in eos: qui in fide ſolidati ſunt: ſed ſanctis ſubiecti eis tã q̃ ſeruis obediunt. Ca. XVI.

QVARVM OMNIVM FALLACIArum ratio expertibus veritatis obſcura eſt. Prodeſſe enim eos putant: cum nocere deſinunt: qui nihil aliud poſſunt q̃ nocere. Dicat fortaſſe aliquis collendos eſſe ergo ne noceant: ſi quidem poſſunt nocere. Nocẽt illi quidem: ſed his a quibus timẽtur: quos manus dei potens & excelſa nõ protegit: qui profani ſunt a ſacramento veritatis. Iuſtos autem: ideſt cultores dei metuũt: cuius nomine adiurati: de corporib⁹ excedunt: quorum verbis tã quam flagris verberati non modo dæmonas ſe eſſe confitentur ſed etiam nomina ſua edũt illa quę in templis adorantur. quod plerumq; coram cultoribus ſuis faciunt: non vtiq; in opprobrium religiõis: ſed honoris ſui: quia nec deo p quẽ adiurant: nec iuſtis quorum voce torquent: mentiri poſſũt. Itaq; maximis ſæpe vlulatibus editis: verberari ſe & ardere & ia; iã; exire ꝓclamant. Tãtũ habet dei cognitio ac iuſtitia poteſtatis. Cui ergo nocere poſſũt: niſi his quos habent in ſua poteſtate? Deniq; affirmat eos hermes: qui cognouerunt deũ non tantum ab incurſibus dęmonũ tutos eẽ: verũ ẽt ne fato qdẽ teneri. μία inqt φύλακή ἔυσ ἐβεια ἔυσεβοῦσ γάρἄνορώπου ὄύτε Δαιμωρ κακοσ ὄύτε ἔιμαρμέρη κρατεῖ. θεὸσ γἄρ ρύεταιτὸρ ἔυσ εβῆ ἔκπαντὸσ κακοῦ τὸ γάρ ἔν καὶ μόνορ

in cælũ vſq; ad lud. hi ſunt im mũdi ſpũs non facile ad ſenſũ prę ſcriptũ trahitur. Itaq; nec tenẽdũ eſt. Et hic pulchre de dęmoib⁹ agit Aduerte circa illd̃. Ab heſio. dæmões cuſtodes mortaliu; ideo dici ꝙ cuſtodes eos deus humano generi miſerat. Ordinauerat q̃dem deus etiã illos angelos cuſtodes fore humano generi ſi nõ cecidiſſent. Sed peccauerunt ab inicio: & nũq̃ cuſtodes fuert̃: licet tales ſe iactitent vt colãtur: cum ſint obſeruatores peruerſi & tentatores.

Dęmones a Chriſtiãis eiiciuntur.

ἓν ἀνθρώποισ ἔστιν ἀγαθὸν εὐσ έβεια.id eſt vna inquit cuſto
dia pietas.Piũ ei hoĩez ẽ:nec dęmõ malꝰ:nec fatũ tenet.Nã deus
liberat piũ ab omni malo:ꝙ vnũ & ſolũ in hoibus bonum eſt pie
tas.Quid ſit autem εὐσέβεια:id ẽ pietas alio loco his verbis te= Pietas qd
ſtatur dicens: ἡ γάρ εὐσέβεια γνῶσισ ἐστι τοῦ θεοῦ :id eſt pie
tas enim notio eſt dei.Aſclepius autem auditor eius:eandem ſen
tentiam latius explicauit/in illo ſermone profecto/quem ſcripſit Aſclepiꝰ.
ad regem.Vterq̧ vero dæmonas eſſe affirmat inimicos & vexato
res hominum:quos ideo Triſmegiſtus ἀγγέλουσ πονήρουσ:
id eſt angelos malignos appellat:adeo non ignorauit ex cæleſti= Terrenos
bus deprauatos terrenos eſſe cœpiſſe. .i.i tacta⁊

Quod hi aſtrologiam aruſpiciam & omnes artes reprobas in= detractos.
uenerunt & perſuaſerunt cultum idolorum per miracula & vari= & Petri.ij.
as fallaciarum tendiculas. Cap.XVII.

EOrũ inuẽta ſũt aſtrologia:& aruſpicia & auguratio:&
ipa q̃ dicũtur oracula:& necromantia:& ars magica &
quicquid p̄ter ea malorũ exercẽt homines:vel palam:
vel occulte:q̃ oĩa p ſe falſa ſũt:vt Sibylla erythrea teſtať
ἐπεὶ πλάνη πάντα τάδ᾽ ἐστὶν ἅπερ ἄφρονεσ ἄνδρεσ ἐρ
ευνῶσι κατ᾽ ἦμαρ.i.quia error hęc oĩa ſũt quę ſtulti homines
ſcrutantur quotidie.Sed idẽ ipi auctores p̄ſẽtia ſua faciũt:vt vera
eẽ credãť.Ita hoĩ credulitatẽ mẽtita diuinitate deludũt:ꝙ illis
verũ aperire ñ expedit.Hi ſũt ꝗ imagines & ſimulacra figere do=
cuerũt ꝗ vt & hoĩ mẽtes a cultu veri dei auerterẽt:& fictos mor=
tuorũ regũ vultus & ornatos exquiſita pulchritudine ſtatui cõſe
crariq̧ fecerũt:& illorũ ſibi nomina quaſi pſonas aliquas ĩduerũt.
Sed eos magi:& hi quos vere maleficos vulgus appellat:cũ artes
ſuas execrabiles exercẽt:veris ſuis nominibus ciẽt illis cæleſtibꝰ: Magorũ
quę in litteris ſãctis legũtur.Hi porro incæſti ac vagi ſpiritus:vt carmina.
turbent omnia:& errores humanis pectoribus offũdunt:ſerũt ac
miſcẽt falſa cũ veris.Ipſi enim cæleſtes multos finxerũt eẽ:vnũq̧
regẽ oĩm Iouẽ:eo ꝙ multi ſũt ſpiritus angelorũ ĩ cælo:& vnus pa
rẽs ac dominꝰ oĩm deus.Sed veritatẽ mẽtitis nominibꝰ inuolutã
ex oculis abſtulerũt Nã deꝰ(vt prĩcipio docui)neq̧ noĩe(cũ ſolus
ſit)eget:neq̧ ãgeli:cũ ſint ĩmortales:dici ſe deos aut patiũť:aut vo
lũt:quorũ vnũ ſolũq̧ officiũ ẽ:ſeruire nutibus dei:nec omnino q̄c=
q̃ niſi iuſſu eiꝰ facere.Sic eni mũdũ regi a deo dicimꝰ:vt a recto=
re p̄uiciã:Cuiꝰ apparitores nemo ſocios eſſe in regẽda prouĩcia
dixerit:q̃uis illorum miniſterio res geratur.Et hi tamen poſſunt

aliquid prętet iuſſa rectoris:per ipſius ignorantiam quę eſt cōdi
tionis humanæ. Ille aūt p̄ſes mundi & rector vniuerſi:qui ſcit om
nia:cuius diuinis oculis nihil ſeptum eſt:ſolus habet rerum oim
cum filio ſuo poteſtatem. nec eſt in angelis quicq̄:niſi parendi ne
ceſſitas. Itaq; nullū ſibi honorē tribui volunt:quorū honor in deo
eſt. Illi autem qui deſierūt a dei miniſterio: qa ſunt veritatis ini-
mici & p̄uaricatores: dei nomē ſibi & cultum deorum vendicare

Demonū pręſtigię

conãtur:nō ꝙ vllum honorem deſiderent. Quis enim honor per
ditis ē:nec vt deo noceãt:cui noceri non poteſt: ſed vt hominibꝰ
quos nituntur a cultura & noticia verę maieſtatis auertere.ne im
mortalitatē adipiſci poſſint quam ipſi ſua nequitia perdiderunt.
Offendūt itaq; tenebras:& veritatem caligine obducūt:ne domi
num:ne patrē ſuū norint:& vt illiciant facile: in templis ſe occu-
lunt:& ſacrificijs ipſis pręſto ad ſunt. Edūtq; ſæpe prodigia:qui-
bus obſtupefacti homines fidem commodent ſimulachris diuini
tatis ac numinis. Inde eſt & ab augure lapis nouacula inciſus eſt:
& ꝙ Iuno veijs migrare ſe Romã velle reſpōdit:ꝙ Fortuna mu-
liebris periculū denūciauit:ꝙ Claudię manū nauis ſecuta eſt:ꝙ
in ſacrilegos & iuno nudata:& Locrēſis Proſerpina & ceres Mile

Actij uijcoſ. Iuno mo-neta Ceres Hercules Iuppiter. Minerua

ſia vindicauit. & hercules de Appio & Iuppiter de Atinio:& Mi
nerua de Cęſare. Hic & ſerpēs vrbem Romã peſtilētia liberauit.
Epidauro accerſitus. Nã iliuc dęmoniarches ipſe in figura ſua ſi-
ne diſſimulatione pductus ē:ſi quidē legati ad eam rem miſſi dra
conem ſecū mirę magnitudinis attulerūt. In oraculis aūt vel ma-
xime fallunt:quorū pręſtigias prophani a veritate itelligere non
pn̄t. Ideoq; ab illis attribui putant:& iperia : & victorias & opes
& euentus proſperos rerum. Deniq; ipſorum nutu ſæpe rempu-
blicam periculis iminentibus liberatam. Quæ pericula & reſpon
ſis denūciauerūt: & ſacrificijs placati auerterūt. Sed omnia iſta
fallacię ſunt. Nam cum diſpoſitiones dei ptęſentiant: quippe qui
miniſtri eius fuerūt: interponunt ſe in his rebus:vt q̄cunq; a deo
vel facta ſunt vel fiunt ipſi potiſſimū facere aut feciſſe videãtur.
Et quotiens alicui populo vel vrbi ſecūdū dei ſtatum boni quid
impēdet:illi ſe id facturos:vel prodigijs:vel ſomnijs vel oraculis
pollicentur. ſi ibi templa:ſi honores. ſi ſacrificia tribuantur. Qui
bus datis cuꝫ illud acciderit quod neceſſe eſt:ſummã ſibi pariūt
venerationē. Hinc templa deuouentur: & uouę imagines conſe-
crãtur:mactantur greges hoſtiarum. Sed cum hæc facta ſunt ni-
hilominus tamen/& vita & ſalus eorum: qui hęc fecerit imolãt.
Quotiēs autem pericula impendēt:ob aliquam ſe ineptã & leuē

cauſam profitentur iratos:ſicut iuno Varroni:ꝙ formoſum puerū i templo iouis ad exuuias tenendas collocarat:& ob hāc cauſam Romanum nomen apud Cannas pene deletuʒ eſt. Quod ſi Iuno alterum Ganymedē verebatur:cur iuuentus Romana luit pœnas? Vel ſi dij tantummodo duces curant:cęteram multitudinem negligūt. Cur Varro ſolus euaſit:qui hoc fecit? & Paulus qui nihil meruit occiſus eſt? Videlicet nil tunc Romanis accidit fatis Iunonis iniq:cuʒ Hannibal duos exercitus populi romani:& aſtu & virtute cōfecit. Nam iuno audere non poterat:aut Carthaginem defendere:vbi arma eius & currus fuit:aut romanis nocere:quia progenieʒ troiano a ſanguine duci Audierat:tyrias olim quæ verteret arces. Sed illorum ſunt iſti luſus:qui ſub nominibus mortuorū deliteſcentes viuētibus plagas tendunt. Itaqꝫ ſiue illud periculū quod imminet vitari poteſt:videri volunt id placati auertiſſe:ſiue non poteſt id agunt:vt propter illorum contemptum accidiſſe videatur. Itaqꝫ ſibi apud homines:qui eos neſciunt:auctoritatem ac timorem pariūt. Hac verſutia & his artibus noticiā veri ac ſingularis dei apd̄ oēs gētes inueterauerunt. Suis enim vitijs perditi ſæuiunt & craſſantur:vt perdāt. Iccirco etiam humanas hoſtias excogitauerunt:ipſi hoſtes humani generis:vt per multas deuorarent animas.

Cannēſis cladeſ vn̄.

Hānibal

¶Cur deus humano generi ſic patiatur illudi; & ꝙ tribus de cauſis vana oſtenſa eſt gentium religio. Ca.XVIII

Dicet aliquis:cur ergo deus hæc fieri patitur? nec tam malis ſucurrit erroribus vt mala cum bonis pugnent:vt vitia ſint aduerſa virtutibus:vt habeat alios quos puniat:alios quos honoret. Vltimis enim temporibus ſtatuit de viuis ac mortuis iudicare:de quo iudicio mihi erit in vltimo libro diſputatio. Differt ergo donec veniat temporum finis:quo effundat iram ſuam in poteſtate ac virtute cęleſti:ſicut vatum prædicta priorū terribili monitu horrificant. Nunc autem patitur homines errare:& aduerſum ſe quoqꝫ impios eſſe:ipſe iuſtus:& mitis:& patiens. Nec enim fieri poteſt:vt non is in quo perfecta ſit virtus:ſit etiam perfecta patientia. Vnde quidam putant:ne iraſci quideʒ deū omnino ꝙ affectibus:qui ſunt perturbationes animi:ſubiectus nō ſit:quia fragile eſt omne animal:quod afficitur & cōmouetur. Quæ perſuaſio veritatem atqꝫ religionem funditus tollit. Sed ſeponat̄ interim locus hic nobis de ira dei differendi:ꝙ & vberior eſt materia & opere proprio latius exequenda. Illos ergo nequiſſimos ſpiritus quiſquis veneratus fuerit & ſecutus nec cælo nec luce potietur:quę ſunt dei ſed in illa decidet:quę in diſtributione rerum attributa eſſe ipſi malorū principi diſputauim⁹:in tenebras. ſ. & inferos:& in ſup-

Vt accipi tur frequē ter ſcd̄ʒ euētū:aliā cām dicit vt docet chryſo. ſuper .j. epiſtolam ad corin.

Falſū eſt deuʒ non iraſci.

de ira dei ſcripturuʒ ſe pollicet.

plicium ſempiternum. ¶ Docui religiões deorũ triplici modo vanas eſſe. vno ꝙ ſimulacra ipſa: quæ coluntur: effigies ſint hominum mortuorum. Et autem peruerſum & incongruens vt ſimulacruȝ hominis a ſimulacro dei colatur. Colit enim quod eſt deterius & imbecillius. Tum inexpiabile facinus eſſe deſerere viuentem: vt defũctorum monumentis ſeruias: qui nec vitam nec lucem dare cuiquã poſſunt: qua ipſi carent. Nec eiſe alium quenquam deũ pręter vnũ: cuius iudicio ac poteſtati omnis anima ſubiecta ſit. Altero ꝙ ipſe imagines ſacrę: quibus inaniſſimi homines ſeruiunt: omni ſenſu carent: quum terra ſint. Quis autem non intelligas nefas eſſe rectum animal curuari: vt adoret terram: quæ icirco pedibus noſtris ſubiecta eſt: vt calcanda nobis: non adoranda ſit: qui ſumus ideo excitati: & ex eo ſtatũ ſublimem pręter cæteras animantes accepimus: vt non reuoluamur deorſum: ne hunc celeſtem vultum proijciam⁹ ad terram. Sed oculos eo dirigamus: quo illos naturæ ſuæ conditio direxit. nihilq; aliud adorem⁹: nihil colamus: niſi ſolius artificis parentiſq; noſtri vnicum nomen: qui propterea hominem rigidum figurauit: vt ſciamus nos ad ſuperna & cæleſtia prouocari. Tertio ꝙ ſpiritus: qui præſunt ipſis religiõibus: condemnati & abiecti a deo per terram volutentur: qui non tantum nihil præſtare cultorib⁹ ſuis poſſint: quoniam rerum poteſtas penes vnum eſt. Verum etiam mortiferis eos illecebris & erroribus perdant: quoniaȝ hoc illis quotidianum eſt opus: tenebras hominibus obducere: ne quæratur ab illis verus deus. Non igitur colendi ſunt: quia ſententiæ dei ſubiacent. eſt enim piaculum maximũ addicere te poteſtati eorum: quibus ſi iuſticiam ſequare: potentior eſſe poſſis: & eos adiuratione diuini nominis expellere ac fugare. Q; ſi apparet religiones iſtas tot modis eſſe vanas: quibus docui: manifeſtum eſt eos qui vel mortuis ſupplicant: vel terram venerantur: vel ſpiritibus impuris aĩas ſuas mancipant: rationem hominum nõ tenere: eoſq; impietatis ac ſceleris ſui ſupplicia penſuros: qui rebelles aduerſus parẽtem generis humani deum: ſuſceptis inexpiabilib⁹ ſacris fas omne violauerũt.

Hõ cur a deo rigid⁹ ẽ factus.

¶ Quod in cultu ſimulacrorum nulla poteſt eſſe religio. Nam a ſimulatione ideſt a falacia dicta ſunt.

Cap. XIX.

QVICVNQVE IGITVR ſacramentum hominis tueri: rationemq; naturę ſuæ nititur obtinere: ipſe ſe ab humo ſuſcitet: & erecta mente oculos ſuos tendat in cælũ: non ſub pedibus quærat deum: nec a veſtigijs ſuis eruat quod adoret: quia quicquid homini ſubiacet: infra hominem ſit ne-

ceſſe eſt. Sed quærat in ſublimi quærat in ſummo: quia nihil poteſt
homine maius eſſe: niſi quod fuerit ſupra hominem. Deus autẽ ma
ior eſt homine: ſupra ergo/non infra eſt. Nec in ima potius: ſed i ſum
ma regione quærendus eſt. ¶ Quare non eſt dubium: quin religio nul
la ſit vbicunq; ſimulachrum eſt. Nam ſi religio ex diuinis rebus ẽ: di-
uini autem nihil eſt: niſi in cæleſtibus rebus. Carent ergo religione ſi
mulachra: quia nihil poteſt eſſe cęleſte in ea re: quę fit ex terra: quod
quidem de nomine ipſo ſapienti apparere poteſt. Quicquid enim ſi Simula-
mulatur/id falſum ſit neceſſe eſt: nec poteſt vnquam veri nomen acci chrum vñ
pere: quod veritatem fuco & imitatione mentitur. Si autem omnis
imitatio non res potiſſimum ſeria: ſed quaſi ludus ac iocus eſt: non re
ligio in ſimulachris: ſed mimus religionis ẽ. Pręferendum eſt igitur
verum omnibus falſis. Calcanda terrena: vt cæleſtia conſequamur.
Ita enim res ſe habet: vt quiſquis animam ſuam: cuius origo de cælo
eſt: ad inferna & ima proſtrauerit: eo cadet: quo ſe ipſe deiecerit.
Ideoq; oportet rationis ac ſtatus memorem nõ niſi ad ſuperna niti ſẽ-
per ac tendere. Quod qui fecerit/hic plane ſapiẽs: hic iuſtus: hic ho
mo: hic cælo deoq; dignus iudicabitur: quem ſuus parens: non hu-
milem: nec ad terram more quadrupedum abiectum: ſed ſtantem po
tius ac rectum ſicut eum fecit: agnouerit.

¶ Breuis epilogus: quo docet gentibus ſuperatis ſibi a philoſophis grauius imminere certamen. Cap. XX.

Peracta eſt igitur (ni fallor) magna & difficillis ſu
ſcepti operis portio: & maieſtate cęleſti ſuggerẽ
te nobis dicendi facultatem inueteratos depuli-
mus errores. Nunc vero maior nobis ac difficili
or/cum philoſophis propoſita luctatio eſt: quo-
rum ſumma doctrina & eloquentia quaſi moles
aliqua mihi opponitur. Nam vt illic multitudine
ac prope conſenſu omnium gentium premebamur: ita hic auctori-
tate pręſtantium omni genere laudis virorum. Quis autem neſciat
plus eſſe momenti in paucioribus doctis: q̃ in pluribus imperitis?
Sed non eſt deſperandum iſtos quoq; de ſententia (deo ac veritate Docti pau
ducibus) poſſe depelli. Nec tam pertinaces fore arbitror: vt clariſſi- ciores plu
mum ſolem ſanis/ac patentibus oculis videre ſe negent. Modo illud ris q̃ multi
verum ſit: quod ipſi ſolent profiteri ſtudio inueſtigandę veritatis ſe imperiti.
teneri. Efficiam profecto: vt quæſitam veritatem diu: & aliquãdo i-
uentã eſſę credant: & humanis ingenijs inueniri nõ potuiſſe fateãt.

¶Lactantij firmiani diuinarum inſtitutionum aduerſus gentes. De falſa ſapientia ad Conſtantinum imperatorem.

¶Liber tertius.

¶Commendatur in primis veritas:& omni præfertur eloquentię & quare eam non ſint aſſecuti philoſophi aperitur: & quare ſtilo ſimplici ſacra ſcribantur eloquia:& ꝙ philoſophis tunc maxime credendum eſt: cum ſuam ignorantiam profitẽtur. Capitulum.I.

Ciceron. eloquẽtia admirabilis.

VEllem mihi (quoniam veritas in obſcuro latere adhuc exiſtimatur vel errore atq; imperitia vulgi varijs & ineptis ſuperſtitionibus ſeruientis: vt philoſophis prauitate ingeniorum turbantibus eam potius q̃ illuſtrãtibus) & ſi non qualis in.M. Tullio fuit (quia pręcipua & admirabilis fuit) aliquam tamen proximam eloquentiæ contingere facultatem: vt quantum veritas vi ſua propria valeat: tantum ingenij quoq; viribus nixa exerceret ſe aliquando. & diſcuſſis conuictiſq; tam publicis: q̃ eorum qui ſapientes putantur erroribus: humano generi clariſſimum lumen inferret. ¶Quod quidem duabus ex cauſis fieri vellem: vel ꝙ magis poſſent credere homines ornatæ veritati: qui etiam mendacio credunt: capti orationis ornatu lenocinioq; verborum: vel certe vt ipſi philoſophi ſuis armis potiſſimum quibus placere ſibi & confidere ſolent: opprimerentur a nobis. ¶Sed quoniam deus hanc voluit eſſe rei naturam/vt ſimplex & nuda veritas eſſet luculentior: quia ſatis ornata per ſe eſt. Ideoq; ornamentis extrinſecus additis: fucata corrumpitur: Mendacium vero ſpecie placet aliena: quia per ſe corruptum vaneſcit: ac defluit: niſi aliunde ornatu quæſito: circunlitum fuerit ac politum: æquo animo fero ingenium mihi mediocre fuiſſe conceſſum. Verum ego non eloquentiæ: ſed veritatis fiducia ſuſcepi hoc opus fortaſſe maius: q̃ vt poſſit meis viribus ſuſtineri: quod tamen etiam ſi ego defecerim: deo (cui⁹ eſt hoc munus) adiuuante: veritas ipſa cõplebit. Etenim cum ſciam maximos quoſque oratores a cauſidicis mediocribus ſæpe victos: quia tãta ẽ potẽtia veritatis: vt ſeipſã quanuis in rebus exiguis ſua claritate defendat. Cur hanc ego in maxima cauſa ab ĩgenioſis quidem illis ac diſertis viris: ſed tamen falſa dicentibus: oppreſſum iri putẽ? ac non illa ſi minus oratione noſtra: quę de tenui fonte admodũ exilis emanat: lumine tamen ſuo clara & illuſtris appareat? Nec ſi philoſophi doctrina litterarum mirabiles extiterint: ego etiam illis ſcietiã

Veritas nuda luculentior.

veri cognitionemque conceſſerim:quam nemo cogitando aut diſputando aſſequi poteſt. Neq; enim nunc repræhendo eorum ſtudium: qui veritatem ſcire voluerunt:quia naturam hominis deus veri adipiſcendi cupientiſſimam fecit. Sed id arguo:id reuinco:ꝙ honeſtam illorum & optimam voluntatem ſit non ſecutus effectus: quia neq; quid eſſet verum ipſum ſciebant:neq; quomodo aut vbi aut qua mēte quęrendum. Ita dum ſuccurrere humanis erroribus cupiunt ipſi ſe in plagas & errores maximos induxerunt. Ad hoc igitur me opus coarguendi philoſophiam:ſuſceptæ materiæ ordo ipſe deduxit. Nam cum error omnis aut ex religione falſa oriatur:aut ex ſapientia:in eo conuincendo neceſſe eſt vtrumq; ſubuertere. Cum enim ſit nobis diuinis litteris traditum:cogitationes omnium philoſophorum ſtultas eſſe:idipſum re & argumentis docendum eſt:nequis honeſto ſapientię nomine inductus:aut inanis eloquentiæ ſplendore deceptus:humanis malit q̄ diuinis credere:quæ quidem tradita ſunt breuiter ac nude. Nec enim decebat aliter: vt cum deus ad hominem loqueret: argumentis aſſereret ſuas voces:tanq̄ fides ei non haberetur: ſed (vt oportuit) eſt locutus:quaſi rerum omnium maximus iudex:cuius nō eſt argumentari:ſed pronūciare verum. Ipſe vt deus. nos autem cum ad res ſingulas teſtimonia diuinæ vocis habeamus: profecto mōſtrabimus quanto certioribus argumentis poſſint vera defendi:cum etiam falſa ſic defendantur:vt vera ſoleant videri:quare non eſt ꝙ philoſophis tantum honoris habeamus:vt eorum eloquentiam pertimeſcamus. Loqui enim bene potuerunt:vt homines eruditi: vere autē loqui nullo modo:quia veritatem non didicerant ab eo:qui eius potēs eſſet:nec ſane magnū aliquid efficiemus:ꝙ illos ignorantię redarguemus: quam ipſi ſæpiſſime confitentur. In eo ſolo: quoniam non eis creditur/in quo ſolo credi debuit:conabor oſtendere nunq̄ illos tā veridicos fuiſſe q̄ cum ſententiam de ſua ignoratione dixerunt.

Homo natura ſciendi cupiētiſſimus.

q̄ vere aut nullo mō ex ſe q̄dē: ſed tantū ex ſpūſctō iuxta illđ Cī; hō mēdax. pſalmo. cxv.

¶Quod ipſo nomine philoſophiæ conuincitur q̄ inanis fuerit gentiliter philoſophantium occupatio. Cap. II.

NVnc quoniam duobus ſuperioribus libris religionum falſitas demonſtrata eſt: necnon origo ipſa totius erroris expoſita: huius libri munus eſt philoſophiam quoq; oſtendere:q̄ inanis & falſa ſit:vt omni erroꝛ ſublato:veritas patefacta clareſcat. Ordiamur itaq; a communi philoſophię nomine: vt ipſo capite deſtructo: facilior nobis aditus pateat ad excidendum omne corpus: ſi tamen poteſt corpus vocari: cuius partes ac membra diſcordent:nec vlla compage inter ſe cohæreant: ſed quaſi diſiecta & diſſipata palpitare potius q̄ viuere videantur. Philoſophia

Philoſophia quid ſit.

eſt vt nomen indicat:ipſiq; definiunt ſtudium ſapientię. Vnde igitur
probem magis philoſophiam nō eſſe ſapiētiā: q̄ ex ipſius nominis ſi-
gnificatiōe? Qui enim ſapientię ſtudet:vtiq; nondū ſapit:ſed vt ſape
re poſſit ſtudet. In cæteris artibus ſtudium quid efficiat: & quo ten-
dat apparet:quas cum diſcendo aliquis aſſecutus eſt:iam non ſtudio
ſus artificij:ſed artifex noīatur. At eni verecundiæ cauſa ſtudioſos ſe
ſapientiæ non ſapientes vocauerūt. Immo vero Pythagoras qui hoc
primus nomē inuenit:cū paulo plus ſaperet:q̄ illi priores/qui ſe ſapiē
tes putauerūt:intellexit nullo humano ſtudio poſſe ad ſapientiam p-
ueniri. Et ideo nō oportere incōpręhenſæ atq; imperfectæ rei perfe
ctum nomen imponi. Itaq; cū ab eo quereretur:quēnam ſe profitere
tur. Reſpondit philoſophū:id eſt quæſitorē ſapiētiæ. Si ergo philoſo
phia ſapiētiā quęrit. nec ipſa ſapientia eſt:quia neceſſe eſt aliud eſſe
quod quęrit:aliud quod quæritur: nec quæſitio ipſa recta ē: q̄a nihil
poteſt inuenire. Ego vero ne ſtudioſos quidem ſapientiæ philoſo-
phos eſſe conceſſerim:quia illo ſtudio ad ſapientiā nō perueniť. Nā
ſi facultas inueniēdæ veritatis huic ſtuſtio ſubiaceret:etſi eſſet id ſtu-
dium tanq̄ iter ad ſapientiā:aliquādo eſſet inuenta. Cū vero tot tem-
poribus:tot ingenijs in eius inquiſitione contritis nō ſit compręhen-
ſa:apparet nullā eſſe ibi ſapientiam. Nō ergo ſapiētiæ ſtudēt:qui phi
loſophantur:ſed ipſi ſtudere ſe putāt:quia illud quod quęrūt:vbi aut
quale ſit neſciunt. Siue ergo ſapientiæ ſtudent:ſiue non ſtudent:ſapi
entes non ſunt:quia nunq̄ reperiri poteſt:quod aut non recte quæri-
tur aut omnino non quæritur.

Phīæ nomē a quo primum.

¶ Ex quibus rebus philoſophia conſtet. Et quis fuerit auctor
academicæ ſectæ:quę nihil recte definit q̄ ſolaꝫ opinionē eſſe in
philoſophia gentilium:qui ideo plus audent: quia errores eorū
non arguit niſi deus. Cap. III.

Phia conſtat ſciētia & opinatione.

Scia paritur extrinſecus.

Solis magnitudo.

Luna globoſa an cō caua.

Cæli magnitudo & materia.

VIdeamus tamen idipſum poſſitne hoc ſtudio reperiri ali
qd:an nihil. Duabus rebus videtur philoſophia conſtare
ſcientia & opinatione:nec vlla alia re. Sciētia ab ingenio
venire non poteſt:nec cogitatione compręhendi: quia in
ſeipſo habere propriam ſcientiam:non hominis:ſed dei eſt. Mortalis
autem natura non capit ſcientiam:niſi quæ veniat extrinſecus. Iccir-
co enim oculos:& aures:& cæteros ſenſus patefecit in corpore diui-
na ſolertia: vt per eos aditus ſcientia perueniret ad mentem. Nam
cauſas naturaliū rerum diſquirere:aut ſcire velle ſol vtrum ne tantus
quantus videtur:an multis partibus maior ſit:q̄ omnis hæc terra. Itē
luna globoſa ſit:an concaua:& ſtellę vtrū ne cohæreant cęlo an p ae
reꝫ libero curſu ferantur. Cęlum ip̄m qua magnitudine:qua materia
conſtet vtrum quietum ſit an mobile:an incredibili celeritate volua-

tur. Quanta ſit terræ craſſitudo: aut quibus fundamẽtis librata & ſuſpenſa ſit. Hęc inquam diſputando & cõiecturis velle comprehẽdere: tale eſt profecto: quale ſi diſſerere velimus: qualẽ eſſe arbitramur cuiuſpiam remotiſſimæ gẽtis vrbem: quam nunquam vidim⁹: cuiuſq; nihil aliud q̃ nomen audiuimus. Si nobis in ea re ſcientiam vendicemus: quę non poteſt ſciri: nõne inſanire videamur: q id affirmare audeamus: in quo reuinci poſſimus? ¶ Quãto magis qui naturalia: q̃ ſciri ab homie non poſſũt: ſi ſcire ſe putant: furioſi dementeſq; ſũt iudicãdi? Recte ergo Socrates: & eum ſecuti academici ſcientiã ſuſtulerunt: q̃ non diſputantis ſed diuinantis eſt. Supereſt vt opinatio in philoſophia ſola ſit. Nam vnde ab eſt ſcientia: id totũ poſſidet opinatio. Id. n. opinatur quiſq;: quod neſcit. Illi autem qui de rebus naturalibus diſputant: opinantur ita eſſe vt diſputant. Neſciunt igitur veritatem: quoniam ſcientia certi eſt: opinatio incerti. Redeam⁹ ad illud ſuperius exemplũ. Age opinemur de ſtatu & qualitate vrbis illius: quæ nobis rebus omnibus pręter nomen ignota eſt. Veriſimile ẽ in plano ſitam: lapideis mœnibus: ædificijs ſublimibus: vijs pl̃ib⁹: magnificijs ornatiſq; delubris. Deſcribamus: ſi placet: mores habitũq; ciuiũ. Sed cũ hęc dixerimus: ali⁹ contraria diſputabit: & cũ hic quoq; perorauerit: ſurget & tertius: & alij deinceps: & opinabuntur multo diſparia: q̃ nos ſumus opinati. Quid ergo erit ex omnibus veri certius? Fortaſſe nihil. At omnia ſunt dicta: quæ in rerum naturã cadunt: vt neceſſe ſit aliquid eorum eſſe verum. At neſcietur quis verum dixerit: poteſt fieri: vt omnes ex parte aliqua errauerit: ex parte attigerint veritatem. Stulti ergo ſumus ſi hoc diſputatione quęramus. Poteſt enim ſuperuenire aliquis: qui opiniones nr̃as derideat: noſq; pro inſanis habeat: qui velimus id qđ neſcimus: quale ſit opinari. Verũ non opus eſt longe poſita conquirere: Vnde nemo fortaſſe veniat qui nos redarguat. Age opinemur: quid nunc in foro geratur: quid in curia: Longum eſt id quoq; dicamus: interpoſito vno pariete quid fiat: nemo poteſt id ſcire: niſi qui audiuerit aut viderit. Nullus enim audet id dicere. quia ſtatim non verbis ſed re ipſa p̄ſenti refutabitur. At qui hoc idem faciunt philoſophi: qui diſputant in cęlo quid agatur: ſed eo ſe id ĩpune facere arbitrãtur: quia null⁹ exiſtit: qui errores eorum coarguat. Quod ſi exiſtimarent deſcenſurũ eſſe aliquẽ: qui eos delirare ac mentiri doceret: nunquam quicquã de his rebus quas ſcire non poſſint diſputarẽt. Nec tamen ideo fœlicior putanda eſt eorum imprudẽtia & audacia: quia non redarguũtur. Redarguit enim deus: cui ſoli veritas nota eſt: licet cõniuere videatur: eaq; hominum ſapientiam pro ſumma ſtultitia computat.

Socrates. Academici ſciẽtiã ſuſtulerũt

❧Quomodo zeno & Socrates totam philoſophiam ſuſtulerunt de medio & quaſi quodam ciuili bello ſuis confecta eſt armis. Cap. IIII.

Zeno Opinationem ſtoici ſuſtulerũt

REcte igitur zeno ac ſtoici opinationẽ repudiarunt. Opinari enim te ſcire: quod neſcias non eſt ſapiẽtis ſed temerari potius ac ſtulti. Ergo ſi neqꝫ ſcire qcquam poteſt: vt Socrates docuit: nec opinari oportet vt zeno: tota philoſophia ſublata eſt. Quid ꝙ nõ tantum ab his duobus euertitur: qui philoſophiæ principes fuerunt: ſed ab omnibus vt iam videatur iãpridem ſuis armis eſſe confecta: in multas ſectas philoſophia diuiſa eſt: & omnes varia ſentiunt. In qua ponimns veritatem? in omnibus certe non poteſt: deſignemus quanlibet: nẽpe in cæteris omnibus ſapientia nõ erit. Transeamus ad ſingulas. Eodem modo quicquid vni dabimus: cæteris auferemus. Vnaqueqꝫ.n. ſecta omnes alias euertit: vt ſe ſuaqꝫ confirmet. Nec vlli alteri ſapere cõſedit: ne ſe deſipere fateatur: ſed ſicut alias tollit: ſic ipſa quoqꝫ ab alijs tollitur omnibus. Nihilominus enim philoſophi ſunt qui eam ſtulticię accuſant. Quãcunqꝫ laudaueris veramqꝫ dixeris: a philoſophis vituperatur vt falſa. Credemus ne igitur vni: ſe ſuãqꝫ doctrinã laudanti: an multis vnius alterius ignorantiã culpãtibus? Rectius ergo ſit neceſſe eſt quod plurimi ſentiunt: q̃ quod vnus. Nemo enim poteſt de ſe recte iudicare: quod nobilis poeta teſtatur. Ita enim cõparataꝫ eſſe omnibus naturam omniũ: aliena vt melius videant & dijudicent q̃ ſua. Cũ igitur omnia incerta ſint: aut omnibus credendũ ſit: aut nemini. Si nemini: ſapiẽtes ergo non ſunt: quia ſinguli ſapiẽtes eſſe ſe putant. ſi omnibus: ęque non ſunt ſapiẽtes: quia ſinguli ab omnibꝰ eſſe negantur ſapientes. Pereunt igitur vniuerſi hoc modo & tãquã ſpartiatę illi poetarum: ſic ſe inuicem iugulant: vt nemo ex omnibꝰ reſtet. Quod eo fit: quia gladium habent ſcutum non habent. Si ergo ſingulę ſecte multarum ſectarum iudicio ſtulticię conuincuntur omnes igitur vanę atqꝫ inanes reperiũtur. Ita ſeipſam philoſophia conſumit & conficit. Quod cũ intelligeret Archeſilas Academię cõditor: repręhẽſiones omniũ inter ſe collegit: confeſſioneqꝫ ignorantiæ clarorũ philoſophorũ: armauitqꝫ ſe aduerſus omnes: Itaqꝫ conſtituit nouã nõ philoſophandi philoſophiã. Eo igitur auctore duo philoſophię genera cœperũt. Vnum illud vetus quod ſcientiaꝫ ſibi vendicat: alterum nouũ repugnans: quod eam detrahit. In his duobus generibus video diſſidiũ: & quaſi ciuile bellum ſapientiã: quæ diſtrahi non poteſt: in qua parte ponemus? Si natura rerum ſciri poteſt: hæc tyronũ caterua interibit: ſi nõ poteſt: veterani cõficientur. Si pares fuerint: nihilominꝰ peribit dux omnium philoſophia: q̃

Spartiatę poetaruꝫ.

archeſilas academię conditor.

diſtracta eſt. nihil enim poteſt ſine iteritu ſuo ſibi eſſe contrariuꝫ. Si autē (vt docui) nulla poteſt eſſe in homine interna & propria ſcietia ob fragilitatem conditionis humanæ Archeſilæ manus vicit. Sꝫ ne ipſa quidem ſtabit: quia non poteſt omnino nihil ſciri.

¶ Contra acadæmicos ꝙ multa ſcire / & natura rerum & vitę neceſſitas cogit. Cap. V.

SVNT enim multa: quæ natura ipſa nos ſcire: & vſus frequens: & vitæ neceſſitas cogit. itaqꝫ pereundum eſt: niſi ſcias quæ ad vitam ſunt vtilia: vt appetas quę periculoſa: vt fugias & vites. Præterea multa ſunt quæ vſus inuenit. Nam ſolis ac lunæ varij curſus & meatus ſyderum: & ratio tempoꝝ depręhenſa eſt: & natura corporum a medicis: herbarumqꝫ vires: & ab agricolis natura terrarum: necnon hymbriū futurorū: ac tēpeſtatū ſigna collecta ſunt. Nulla deniqꝫ ars eſt: quę nō ſcientia cōſtet. Debuit ergo Archeſilas (ſiqd ſaperet) diſtinguere: quę ſciri poſſent. quæue neſciri. Sed ſi id feciſſet: ipſe ſe in populum redegiſſet. Nam vulgus interdum plus ſapit: quia tantū quātū opus eſt ſapit. A quo ſi quæras vtrū ſciat aliquid: an nihil dicet ſe ſcire quæ ſciat fatebitur ſe neſcire quæ neſciat. Recte ergo aliorū ſuſtulit diſciplinas: ſed nō recte fundauit ſuam. Ignoratio enim rerum omnium non poteſt eē ſapiētia: cui⁹ eſt ſcire propriū. Ita cū philoſophos expugnauerit: ac docuerit eos nihil ſcire: ipſe quoqꝫ nomē philoſophi perdidit: quia doctrina eius eſt nihil ſcire. Nā qui alios repręhendit: ꝙ neſciāt: ipſe debet ſciens eſſe. Cū auteꝫ nihil ſciat: quæ peruerſitas: quæue inſolentia eſt: ob idipſum ſe philoſophū cōſtituere ꝓpter quod cęteros tollat? Poſſunt enim ſic reſpōdere: ſi nihil nos ſcire cōuincis: & ideo non eſſe ſapientes quia nihil ſciamus: ergo ne tu quidē es ſapiēs: qa te quoqꝫ confiteris nihil ſcire. Quid ergo ꝓmouit Archeſilas. niſi ꝙ cōfectis oībus philoſophis ſeipſum quoqꝫ eodē mucrone trāſfixit.

¶ Quomodo ſapiētia in medio errantium fuerit. Et academici cōtra phyſicos: & phyſici contra acadæmicos dimicauerint. Et q̄ ſint aſyſtatarum exempla quæſtionum: & ꝙ rationes cæleſtium ſiue naturalium ſciri non poſſint. Cap. VI.

NVSQVAM NE igitur ſapiētia eſt? Immo vero inter philoſophos fuit: ſꝫ nemo vidit. Alij putauerunt ſciri poſſe omnia: ſapientes vtiqꝫ non fuerunt. Alij nihil: ne hi quidē ſapientes fuerunt. Illi quia plus homini dederunt: hi quia minus. Vtriſqꝫ in vtramqꝫ partem mod⁹ defuit. Vbi ergo ſapientia ē: vt neqꝫ te omnia ſcire putes quod dei eſt: neqꝫ omnia neſcire quod eſt pecudis? Eſt enim aliquid mediū quod ſit hominis: ideſt ſcientia cum ignoratione cōiuncta / & tēperata. Scientia in nobis ab anima eſt: q̄

Sciri q̄dā cōtra academicos.

Sciri q̄dā non omia

oritur e cęlo:ignoratio a corpore:quod eſt e terra.Vnde nobis & cū
deo:& cū animalibus eſt aliqua cōitas.Ita quoniam ex his duobus
conſtamus elementis:quorū alterū luce pręditū eſt: alterū tenebris
pars nobis data eſt ſcientię:pars ignorātię.Per hūc quaſi pōtē tran
ſire ſine cadendi periculo licet.Nam ſi illi omnes:quin alterā partē
inclinauerunt:aut dextro aut ſiniſtro verſus ceciderunt. Vtraq; aūt
pars quō errauerit dicā.¶Acadęmici cōtra phyſicos ex rebus ob-
ſcuris argumētati ſunt nullā eſſe ſcientiam:& exēplis paucarū rerū
incōpręhenſibiliū cōtenti amplexi ſunt ignorantiam/tāq̄ ſcientiā to
tam ſuſtuliſſēt:qa in parte ſuſtulerāt.Phyſici cōtra ex his quę aper-
ta ſunt.argumentū trahebāt omnia ſciri poſſe.contentiq; pſpicuis:
retinebāt ſcientiā tanq̄ totā defendiſſent: qa ex parte defenderant.
Itaq; neq; hi clara:neq; illi obſcura viderunt:ſed vtriq; dū ſolā ſcien
tiam conſertis manibus vel retinent:vel eripiūt:nō viderūt i medio

archeſilas nihil ſciri poſſe aiebat.

conſtitutam forę:quę illos ad ſapientiā trāſmitteret.Verū Archeſi-
las ignorātię magiſter:cum zenoni obtrectaret principi ſtoicorū/vt
totā philoſophiā euerteret(auctore Socrate) ſuſcepit hanc ſentētiā
vt affirmaret nihil ſciri poſſe.Itaq; coarguit exiſtimationem philo-
ſophorum/qui putaſſent ingenijs ſuis erutā eſſe atq; inuētā veritatē
videlicet:quia mortalis fuerat illa ſapientia:paucisq; an̄ temporib⁹
inſtituta.ad ſūmū iā incremētū puenerat: vt iā neceſſario cōſeneſce
ret ac periret: repente extitit acadęmia tanq̄ ſenectus philoſophię
quę illā conficeret iā defloreſcentē.Recteq; vidit Archeſilas arrogā
tes:vel potius ſtultos eſſe:q putent ſcientiā veritatis cōiectura poſſe
compręhendi:ſed tamen falſa dicentem redarguere non poteſt: ni-

Aſyſtatō quid

ſi qui ſcierit ante quid ſit verū.Quod archeſilas veritate nō cognita
facere conat⁹ :introduxit genus philoſophię ασύστατον:quod la
tine inſtabile ſiue incōſtans poſſumus dicere. Vt enim nihil ſciēdū
ſit aliquid ſcire neceſſe eſt.Nam ſi oīno niſi ſcias:idipſum nihil ſciri
poſſe tolletur.Itaq; q velut ſententiæ loco pronūciat nihil ſciri: tāq̄
pceptū profitetur & cognitū:ergo aliquid ſciri poteſt.Huic ſimile
eſt illud quod in ſcholis proponi ſolet:in aſyſtati generis exemplū

Sōniaſſe quēdā ne ſōnijs crederet.

ſomniaſſe:quēdam ne ſomnijs crederet. Si enim crediderit:tū ſequi
tur vt credendū nō ſit. Si aūt non crediderit:tūc ſequitur vt credē-
dum ſit.Ita ſi nihil ſciri poteſt:neceſſe eſt idipſum ſciri: ꝙ nihil ſcia
tur.Si autem ſcitur poſſe nihil ſciri. Falſum eſt ergo : quod dicitur
nihil ſciri poſſe.Sic inducetur dogma ſibijpſi repugnās: ſeq; diſſol-
uens.Sed homo verſutus cęteris philoſophis voluit ſcientiā eripe-
re:vt eam domi abſconderet.Nā ſibi illam profecto nō adimit: qui
aliquid affirmat:vt cæteris adimat:ſed nihil agit. Apparet enim ac
furtum ſuum prodit.quanto faceret ſapientius ac veri⁹:ſi exceptio-

ne facta diceret:cauſas rationeſq; dũtaxat rerum cæleſtium ſeu naturalium:quia ſunt abditæ:neſciri poſſe:quia nullus doceat:nec quæri oportere:quia inueniri quærendo non poſſunt. Qua exceptione interpoſita: & phyſicos admonuiſſet:ne quærerent ea que modum excederent cogitationis humanę:& ſeipſum calumniæ inuidia liberaſſet:& nobis certe dediſſet aliquid quod ſequeremur.Nunc autẽ quũ ab his ſequendis nos retraxerit:ne velimus plus ſcire q̃ poſſimus:nõ minus a ſe quoq; ipſo retraxit.Quis enim velit laborare: neqcq̃ ſciat aut eiuſmodi ſuſcipere doctrinam:vt etiã cõmunẽ ſcientiam perdat? Quæ ſi doctrina eſt ſciẽtia conſtet neceſſe eſt. Si non eſt:qs tam ſtultus eſt:vt diſcendum id putet: in quo aut nihil diſcitur: aut omnino dediſcitur? Quare ſi neq; omnia ſciri poſſunt: quod phyſici putauerunt:neq; nihil quod acadæmici:philoſophia omnis extincta eſt.

¶ De morali philoſophia:& quare ſicut vtilior:ita & cæteris philoſophiæ partibus ſit facilior:quæ fuerint omnium philoſophorum fere ſententiæ de ſummo bono. Cap.VII.

TRanſeamus nunc ad alteram philoſophiæ partem:quam ipſi moralem vocant:in qua totius philoſophiæ ratio continetur.Siquidem in illa phiſica ſola oblectatio eſt:in hac etiam vtilitas:& quoniam in diſponendo vitę ſtatu formãdiſq; moribus periculo maiori peccatur:maiorem diligentiam neceſſe eſt adhiberi:vt ſciamus quomodo nos oporteat viuere. Illic enim poteſt venia cõcedi:qa ſiue aliquid dicũt:nihil ꝓſũt ſiue delirãt:nihil nocent.Hic vero nullus diſſidio:nullus errori eſt locus.Omnes vnũ ſentire oportet:ipſãq; philoſophiã vno quaſi ore ꝑcipere:quia ſiquid fuerit erratũ:vita omnis euertit̃. In illa priori parte:vt periculi minꝰ: ita plus difficultatis eſt: q̄ obſcura rerũ ratio cogit diuerſa & varia ſentire.Hic vt periculi plus:ita minus difficultatis. quod ipſe vſus rerũ & quotidiana experimenta poſſunt docere quid ſit verius & melius. ¶ Videamus ergo vtrũ ne conſentiant:aut quid nobis afferãt: quo rectius vita degatur.Non neceſſe eſt omnia circuire.Vnum eligamus ac potiſſimum:quod eſt ſummum ac principale:in quo totiꝰ ſapientiæ cardo verſatur. Epicurus ſummum bonũ in voluptate animi eſſe cenſet.Ariſtippus in voluptate corporis.Callyphon & Dyanomacus cyrenaici:honeſtatem cum voluptate iunxerunt. Diodorꝰ in priuatione doloris ſummum bonum poſuit. Hieronymus in non dolendo. Peripathetici autem in bonis animi & corporis & fortunæ. Erilli ſummum bonum eſt ſcientia.zenonis cum natura congruenter viuere. Quorundam ſtoicorum virtutem ſequi. Ariſtoteles in honeſtate ac virtute ſummum bonum collocauit.Hæ ſunt fere omniũ ſẽtẽtiæ.In tanta diuerſitate:quem ſequimur? Cui credimꝰ

Phĩa moralis.

Sũmũ bonũ qd ex oĩũ phõrũ ſententia.

Par eſt omnibus auctoritas. Si eligere poſſumus quod eſt melius: iã non eſt philoſophia nobis neceſſaria: quia ſapientes iam ſumus: qui de ſapiẽtum ſententijs iudicemus. Cum vero diſcendę ſapientiæ cauſa veniamus: quid poſſumus iudicare: qui nonduꝫ ſapere cœperim⁹? Maxime cum pręſto aſſit acadæmicus: qui nos pallio retrahat: ac vetet cuiquam credere: nec tamen afferat ipſe quod ſequamur.

¶Quod vera ſapientia docet ſummum bonum hominis non eſſe animi vel corporis voluptatem aut aliquid eoruꝫ quę a philoſophis ſunt propoſita. Cap. VIII.

Summum bonum.

Feræ quæ Aarmẽta quæ.

QVid ergo ſupereſt: niſi vt omiſſis litigationibus furioſis ac pertinacibus: veniamus ad iudicem illum .ſ. datorem ſimplicis & quietę ſapientiæ: qui non tantum formare nos ac inducere in viam poſſit: verumetiam de controuerſijs iſtorum ferre ſententiam. Hic nos docet: quid ſit hominis verum ac ſummum bonum de quo priuſq̃ dicere incipio: illæ omnes ſententiæ ſunt refellendæ: vt appareat neminem illorum fuiſſe ſapientem. Cuꝫ de officio hominis agatur oportet ſummum ſummi animalis bonuꝫ in eo conſtitui: quod commune cum cæteris animalibus eſſe non poſſit: Sed vt feris dentes armentis cornua: volucribus pennæ propria ſunt: ſic homini aliquid ſuum debet aſſcribi: ſine quo rationem ſuæ conditionis amittat Nam quod viuendi aut generandi cauſa datum eſt omnibus: eſt quidem bonum naturale: ſummum tamen non eſt: niſi quod eſt vnicuiq; generi proprium.

Voluptas animi ſũmũ bonuꝫ eẽ nõ põt.

Ariſtipp⁹ pecudis vitam vixit.

¶Sapiens ergo non fuit qui ſummum bonum credidit animi voluptatem: quoniam ſiue vlla ſecuritas/ſiue gaudiuꝫ eſt: communis eſt omnibus. Ariſtippo ne reſpõdendũ quidẽ duco: quẽ corporis ſemper voluptatẽ tuẽtem: nihilq; aliud q̃ vẽtri & veneri ſeruientem: nemini dubium eſt hominem non fuiſſe. Sic.n. vixit: vt nihil inter eum pecudẽq; diſtaret: niſi vnum: ꝙ loquebatur. Quod ſi aſino/aut cani: aut ſui facultas loquendi tribuatur: quęraſq; ab his quid ſibi velint: cum fœminas tam rabide conſectãtur: vt vix diuelli queant: cibos etiam potumq; negligant. Cur aut alios mares violẽter abigant: aut ne victi quidem abſiſtant: ſed a fortioribus ſæpe contriti: eo magis inſectentur? Cur nec hymbres nec frigora pertimeſcant: laborem ſuſcipiant: periculum non recuſent Quid aliud reſpondebunt/niſi ſummũ bonũ eſſe corporis voluptatem: eam ſe appetere: vt afficiantur ſuauiſſimis ſenſibus: eoſq; eſſe tãti: vt aſſequendorum cauſa nec laborem ſibi vllum: nec vulnera: nec mortem ipſam recuſandam putent. Ab his ne igitur præcepta viuendi petemus: qui hoc idem ſentiunt: quod animæ rationis expertes?

Honeſtas cuꝫ voluptate nõ eſt ſummum bonum.

¶Aiũt Cyrenaici virtutẽ ipſam ex eo ipſo eſſe laudandam: ꝙ ſit efficiens voluptatis. Verum ergo inquit obſcœnus canis: aut ſus ille

lutulentus:nam ideocum aduerſario ſumma viriuꝫ contentione depugno:vt virtus mea pariat mihi voluptatem cuius expers ſim neceſſe eſt:ſi victus abſceſſero. Ab his ergo ſapere dicemus:quos a pecudibus ac bæluis non ſententia ſed lingua diſcernit? Priuationem doloris ſummum bonum putare:non plane peripateticorũ ac ſtoicorum:ſed cynicorum philoſophorum eſt. Quis enim non intelligat ab ægrotis & in aliquo dolore poſitis:eſſe hoc diſputatuꝫ? Quid tam ridiculum:q̃ id habere pro ſummo bono: quod medicus poſſit dare? Dolendum eſt ergo vt fruamur bono: & quidem grauiter ac ſæpe:vt ſit poſtea non dolere iocundius. Miſerrimus eſt igitur qui nunq̃ doluit:quia bono caret: quem nos fœliciſſimum putabamus: quia malo caruit. Ab hac vanitate non longe abfuit:qui omnino nihil dolere ſummũ bonum dixit. Nam præterq̃ quod omne animal doloris eſt fugiens: quis poteſt ſibi hoc bonum præſtare: quod nobis vt eueniat:nihil aliud poſſumus q̃ optare? Summum autem bonum non poteſt efficere quemq̃ beatum:niſi ſemper fuerit in ipſius poteſtate. Hoc autem non virtus homini: non doctrina nõ labor ſꝫ natura ipſa cunctis animãtibus p̃ſtat. ¶Qui voluptatẽ cũ honeſtate iunxerũt cõionẽ hãc effugere voluerũt:ſed effecerũt repugnãs bonũ qm̃ qui voluptati deditus eſt:honeſtate careat neceſſe eſt: qui honeſtati ſtudet voluptate. ¶Peripateticorũ bonũ nimiũ multiplex (exceptis animi bonis: quę ipſa q̃ ſint: magna cõtẽtio ẽ) commune cum bæluis poteſt videri. Nam corporis bona.i.incolumitas: indolentia:valitudo:non minus ſunt mutis/q̃ homini neceſſaria. Ac neſcio an etiam magis:quia homo & medelis/ & miniſterijs ſubleuari poteſt:muta non poſſunt. Item quæ appellant fortunæ bona:nam ſicut homini opibus ad vitam tuendam:ita illis præda & pabulis eſt opus. Ita inducendo bonum:quod non ſit in hominis poteſtate:totum hominem alienæ ditioni ſubiugauerunt. ¶Audiamus etiam zenonem Nam is interdum virtutem ſomniat. Summum inquit eſt bonũ cũ natura cõſẽtaneę viuere. Bęluarũ igiť nobis more viuẽduꝫ eſt. Nã q̃ abeſſe debẽt:ab homine:in his omnibus depręhenduntur voluptates appetunt:metuũt fallũt:inſidiantur:occidunt. Et(quod ad rem maxime attinet)deum neſciunt. Quid ergo me docet:vt viuam ſecunduꝫ naturam;quę ipſa in deterius prona eſt:& quibuſdaꝫ blãdimentis lenioribus in vitia pręcipitat:vel ſi aliam mutorũ: aliã hominis dicit eſſe naturam:ꝙ homo ad virtutem ſit genitus: non nihil dicit? Sed tñ nõ erit diffinitio ſũmi boni:quia nulluꝫ eſt animal: quod non ſecundum naturã ſuam viuat. ¶Qui ſciẽtiã ſummuꝫ bonũ fecit:aliquid homini ꝓprium dedit:ſed ſcientiam alterius rei gratia homines appetũt. nõ pp ipſam. Quis. n. ſcire contentus eſt:non

Virtus ex petẽda ꝓpter voluptatem

Doloris priuatio ñ ẽ ſũmũ bonum.

Dolore oĩ vacare nõ ẽ ſummuꝫ bonum.

Bonorum tria genera.

Corporis bona.

Fortunę bona.

Viuere ſecundũ naturam.

Sciẽtia ñ eſt ſũmuꝫ bonum

Artes qua re diſcun tur.

expectans aliquē fructum ſciētię? Artes ideo diſcuntur: vt exerceā tur. Exercētur autē: vel ad ſubſidia vitæ: vel ad voluptatē: vel ad glo riam. Nō eſt igitur ſummū bonū: quod nō ꝓpter ſe expetitur. Quid ergo intereſt vtrum ſcientiā ſummū bonū putemus: an illa ipſa quæ ſcientia ex ſe parit. i. victū gloriā: voluptatē: quę nō ſunt homini pro pria: & ideo ne ſumma quidē bona. Nam voluptatis/ & victus appe tentia: nō homini ſolum: ſed etiā mutis ineſt. Quid cupiditas glorię

Equis ieſt cupiditas glorię.

Nonne in equis deprehenditur: cū victores exultāt: victi dolent?
Tantus amor laudum: tantæ eſt victoria curæ:
Nec immerito ſummus poeta experiendum eſſe ait.
Et quis cuiqꝫ dolor victo quæ gloria palmæ.
Quod ſi ea quæ parit ſciētia/ cōia ſunt cū aliis animalibus: nō eſt er go ſummū bonū ſciētia. ¶ Pręterea nō mediocre huius diſputatio nis ē vitiū: ꝙ ſciētia nuda ponit. Incipiēt ei beatiores videri: qui ar tem aliquē ſcierint: immo vero qui & res malas ſcierint: vt tā beatus ſit qui venena didicerit tēperare: ꝗ qui mederi. Quęro igitur ad quā rem ſciētia referēda ſit? ſi ad cauſas rerū naturaliū: quę beatitudo e rit mihi propoſita ſi ſciero vnde Nilꝰ oriat: vł qcqd de cælo phyſici delirant? Quid ꝙ earuꝫ rerū nō ē ſcientia: ſed opinio: quæ pro inge niis varia ē Reſtat vt ſciētia bonorū ac malorū ſummū bonū ſit. Cur ergo ſcientiā maluit: ꝗ ipſam ſapientiā ſummū bonū dicere: cum ſit vtriuſqꝫ ſignificatio: & vis eadē? Nemo tamē vſqꝫ adhuc ſummū bo num dixit eſſe ſapientiā: quod melius dici potuit. Nā ſciētia parū eſt ad bonū ſuſcipiendū: maluqꝫ fugiendū: niſi accedat & virtus. Multi eni philoſophorū cū de bonis maliſqꝫ differerēt: aliter tamē ꝗ loque bantur natura cogēte vixerūt: quia virtute caruerūt. Virtus aūt cum ſcientia cōiuncta eſt ſapientia. ¶ Supereſt vt eos etiā refellamꝰ: qui virtutē ipſā ſūmū bonū putauerūt: in qua opinione etiā. M. T. fuit: i quo multū incōſiderati fuerūt. Nō ei virtus ipa eſt ſummū bonū: ſed effectrix & mater eſt ſummi boni: quoniā pueniri ad illud ſine virtu te nō pōt. Vtrūqꝫ itellectu eſt facile. Quæro eni vtrū ne ad ꝑclarum illđ bonum facile pueniri putēt: an cū difficultate ac labore? expedi ant acumē ſuū: errorēqꝫ defēdāt. Si facile ad illđ ac ſine vllo labore pueniri pōt: ſummum bonum nō eſt. Quid. n. nos cruciemus? quid cōficiamꝰ enitēdo diebꝰ & noctibꝰ? Quādoquidē tā ī prōptu id qđ quęrimus iacet: vt illud qlibet ſine vlla cōtentione animi depręhen dat. Sed ſi cōe quoqꝫ ac mediocre quodlibet bonū: non niſi labore aſſeqmur: quoniā bonorū natura in arduo poſita eſt: malorū ī præci piti. Sūmo igiť labore ſummū bonū aſſequi neceſſe ē. Quod ſi veriſ ſimum ē: ergo altera virtute opus eſt: vt pueniamus ad eā virtutem quę diciť ſummū bonū: quod eſt incōgruens & abſurdū: vt virtꝰ per

Sapientia quid.

Virtus an ſummum bonum.

ſeipſam pueniat ad ſeipſam. Si non poteſt ad vllū bonū niſi per labo
rē perueniri apparet virtutē eſſe per quā perueniatur: quoniam in
ſuſcipēdis pferēdiſq; laboribus vis officiūq; virtutis ē. Ergo ſūmum
bonū nō poteſt eē id: per quod neceſſe eſt ad aliud pueniri. Sed illic
cū ignorarēt qd efficeret virtus: aut quo tēderet. honeſtius aūt nihil
reperirēt: ſubſtiterūt in ipſi⁹ virtutis noīe: quam nullo ꝓpoſito emo
lumēto appetēdā eſſe dixerūt: & bonū ſibi cōſtituerūt: qđ bono idi
geret. Ariſtoteles ab his non longe receſſit: qui virtutē cū hōeſtate
ſummū bonū putauit: quaſi vlla virtus poſſit eſſe inhoneſta: ac nō ſi
quid habuerit turpitudinis virt⁹ eſſe deſinat: ſed vidit fieri poſſe: vt
de virtute prauo iudicio ſentiatur male: & ideo æſtimatiōi hominū
ſeruiendū putauit. Quod qui facit: a recto bonoq; diſcedit: quia nō
eſt in noſtra poteſtate: vt virtus pro ſuis meritis honeſtet. Naʒ quid
eſt honeſtas: niſi honor ppetuus: ad aliquē ſecundo populi rumore
delatus. Quid ergo fiet: ſi errore ac prauitate hoīm mala ęſtimatio
ſubſequatur? Abijciemus ne virtutē: quia flagitioſa & turpis ab inſi
pientib⁹ iudicetur? Quę qm̄ inuidia premi ac vexari poteſt: vt ſit ip
ſum propriū ac perpetuū bonū: nullo extrinſecus adiumēto indige
re debet: quin ſuis per ſe viribus nitatur & conſtet. Itaq; nec vllum
ei ab hoīe bonum ſperandum eſt: nec vllum malum recuſandū.

Ariſt. virtutē cū honeſtate ſūmū bonū ſtatuit

Honeſtas quid

¶ Quid ſit vere ſapientis ſummū bonū: & q̄ vitioſa fuerit ratio Ana
xagorę ad quid natus ſit homo. Cap. IX.

VEnio nunc ad vere ſapientię ſummum bonū: cuius natu
ra hoc modo determinanda eſt. Primum vt ſoli⁹ hoīs ſit
nec cadat in vllū aliud anīal. Deinde vt ſolius animi: nec
cōmunicari poſſit corpori. Poſtremo: vt non poſſit cuiq̄
ſine ſcientia & virtute contingere. Quæ circunſcriptio illas omnes
ſententias excludit: ac abſoluit. Eorū eīm quæ dixerūt: nihil tale eſt.
Dicam nunc quid ſit: vt doceā quod inſtitui. Pphiloſophos omnes
cęcos atq; inſipientes fuiſſe: qui quod eſt homini ſummū bonū cō
ſtitutū: nec videre: nec intelligere: nec ſuſpicari aliquādo potuerūt.
¶ Anaxagoras cū ab eo q̄reret: cuius rei cauſa natus eſſet reſpondit
ſolis ac cæli videndi. Hāc vocē admirant oēs ac philoſopho dignaʒ
iudicant. At ego hunc puto nō inuenientē quid reſponderet: effudiſ
ſe hoc paſſim ne taceret. Quod quidē ſecū (ſi ſapiēs fuiſſet) cōmēta
tū & meditatū habere debuit: quia ſiq̄s rationē ſui neſciat: ne hō ſit
qdē: ſed putem⁹ nō ex tp̄e dictū illud effuſum. Videamus in tribus
verbis quot & quanta peccauerit. Primū ꝙ omne hominis officiuʒ
in ſolis oculis poſuit: nihil ad mentē referens: ſʒ ad corp⁹ oīa. Quid
ſi cæc⁹ fuiſſet? officiū ne hoīs amitteret: qđ fieri ſn̄ occaſu aīæ nō pōt
Quid cęterę corpis ptes: num carebūt ſuis quoq; mūerib⁹? Quid ꝙ

Hō cur & ad qd natus.

plus eſt in auribus q̃ in oculis ſitũ: quoniã doctrina & ſapientia pcipi aurib⁹ põt oculis ſolis nõ põt. Cæli ac ſolis vidẽdi cauſa nat⁹ es. Quis te in hoc ſpectaculũ induxit: aut quid cælo rerumq; naturę viſio tua confert. Nimirum vt hoc immẽſum & admirabile opus laudes. Confitere ergo rerũ oium eſſe cõſtitutorẽ deũ: qui te in hũc mũdũ quaſi teſtẽ laudatorẽq; tanti ſui operis induxit. Magnũ eẽ credis videre cælũ ac ſolẽ. Cur ergo gratias non agis ei: qui huius beneficij auctor eſt. Cur non ipſius virtutẽ: ꝓuidentiã: poteſtatẽq; metiris animo: cuius opera miraris. Etenĩ neceſſe eſt: vt mlto mirabilior ſit qui mirabilia perfecit. Si te quiſpiã vocaſſet ad cœnã: in eaque optime acceptus eſſes: nũ ſanus videreris: ſi pluris faceres ipſa; voluptatem: q̃ voluptatis auctorẽ. Adeo philoſophi ad corp⁹ oia referũt: nihil prorſus ad mentẽ: nec vident amplius: q̃ qđ ſub oculos venit. At qui remotis oibus officijs corporis in ſola mẽte ponenda eſt homis ratio: nõ ergo ideo naſcimur: vt ea quæ ſunt facta videamus: ſ; vt ipſum factorẽ rerũ oim contẽplemur: id eſt mente cernam⁹. Quare ſi quis hominẽ: qui vere ſapit interroget: cuius rei gratia natus ſit: reſpondebit intrepid⁹ ac parat⁹: colẽdi ſe dei gratia natũ: qui nos ideo generauit: vt ei ſeruiamus. Seruire aũt deo nihil aliđ eſt q̃ bonis operibus tueri: & conſeruare iuſtitiã. Sed ille vt homo diuinarum reru; imperitus: rem maximã redegit ad minimũ: duo ſola diligẽdo: quæ ſibi diceret intuenda. Quod ſi natũ ſe eſſe dixiſſet: vt mundũ intueretur: quanq̃ omnia compręhẽderet: ac maiori vteretur ſono: tamẽ non impleſſet hominis officium: quia quanto pluris eſt anima q̃ corpus: tanto pluris eſt deus q̃ mundus: quia mundũ deus fecit & regit. Non ergo mund⁹ oculis: quia vtrũq; eſt corpus: ſed de⁹ anima contemplandus eſt: quia deus (vt eſt ipſe imortalis) ſic animũ voluit eẽ ſempiternũ. Dei aũt cõtẽplatio eſt venerari & colere cõmunẽ parẽtem generis hũani. Quod ſi a philoſophis abfuit: proiectiq; in terrã fuerunt diuina ignorando: exiſtimandus eſt Anaxagoras (ea ad q̃ videnda natũ eſſe ſe dixit) nec cælum vidiſſe nec ſolẽ. Expedita eſt igitur hois ratio ſi ſapiat: cuius propria eſt humanitas: nã ipſa hũanitas quid eſt niſi iuſtitia. Quid eſt iuſtitia niſi pietas. Pietas aũt nihil aliud eſt: q̃ dei parentis agnitio.

Seruire deo quid. Quid ſit ſũmũ bonũ & vbi conſiſtat.

¶ Quod ea quæ putantur hois eſſe ꝓpria cæteris quoq; aialib⁹ cõmunia ſunt: hois vero ꝓpriũ eſt deũ noſcere & colere. Ca. X.

SVMMVM igitur bonum hominis in ſola religione eſt. Nam cętera etiam quæ putantur eſſe homini propria: in cęteris quoq; animalibus reperiuntur. Cum enim ſuas voces proprijs inter ſe notis diſcernunt atq; dignoſcunt: colloqui videnť: ridẽdiq; ratio apparet in his aliqua: cũ demulſis aurib⁹

Sũmũ bonũ hois in ſola religione.

contractoq́ʒ rictu & oculis i laſciuiam reſolutis: aut homini alludũt: aut ſuis quiſq́ʒ coniugibus ac fœtibus proprijs. Nonne aliquid amori mutuo & indulgentiæ ſimile impartiunt? Iam illa quæ ſibi ꝓſpiciunt in futurum & cibos reponũt/habẽt vtiq́ʒ prouidẽtiam: rationis quoq́ʒ ſigna in multis depræhenduntur. Nam quando vtilia ſibi appetunt: mala cauent: pericula vitant: latibula ſibi parant in plures exitus diſparentia: profecto aliquid intelligunt. Poteſt aliquis negare illis ineſſe rationẽ/cum hominem ipſum ſæpe deludant? Naꝫ quibus generandi mellis officium eſt: cum aſſignatas incolunt ſedes caſtra muniunt: domicilia inenarrabili arte componunt: regi ſuo ſeruiunt neſcio an in his perfecta ſit prudentia. incertum eſt igitur vtrũne illa quæ homini tribuuntur: communia ſint cum alijs viuentibꝰ. Religionis certe ſunt expertia. Equidem ſic arbitror vniuerſis animalibus eſſe datam rationem: ſed mutis tantummodo ad vitam tuendam: homini autem ad propagandam. Et quia in homine ipſa ratio perfecta eſt: ſapientia nominatur quæ in hoc eximium facit hominem: ꝙ ſoli datum eſt homini intelligere diuina. Qua de re Ciceronis vera eſt ſententia. Ex tot inquit generibus nullum eſt animal præter hominem quod habeat notitiam aliquam dei. Ipſiſq́ʒ in hominibus nulla gens eſt neq́ʒ tam immanſueta: neq́ʒ tam fera: quę nõ etiam ſi ignoret: qualem deum haberi deceat: tamen habendum ſciat. Ex quo efficitur vt is agnoſcat deum: qui vnde ortus ſit: quaſi recordetur. Qui ergo philoſophi volunt animos omni metu liberare: tollunt etiam religionem & orbant hominem ſuo proprio ac ſingulari bono: quod eſt a recte viuendo atq́ʒ ab omni humanitate diſiunctum: quia deus vt cuncta viuentia ſubiecit homini: ſic ipſum hominem ſibi. Nam quid eſt cur ijdem ipſi diſputent: eo dirigendam eſſe mentem: quo vultus erectus eſt? Si enim nobis in cœlum ſpectandum eſt: ad nihil aliud vtiq́ʒ q̃ ob religionem. Si religio tollitur: nulla nobis ratio cum cælo eſt. Itaq́ʒ aut eo eſt ſpectandum: aut in terram procumbendum. In terram procumbere ſi velimus quidem nõ poſſumus: quorum ſtatus rectus eſt. In cœlum igitur ſpectandum ẽ: quo natura corporis prouocat. Quod ſi conſtat eſſe faciendum: aut ideo eſt faciendum: vt religioni ſeruiamus aut ideo vt rationem rerum cæleſtium cognoſcamus. Sed rationem rerum cæleſtium cognoſcere nullo modo poſſumus: quia nihil eiuſmodi poteſt cogitando inueniri: ſicut ſupra docui. Religioni ergo ſeruiendum eſt: quaꝫ qui non ſuſcipit. ipſe ſe proſternit in terram: & vitam pecudum ſecutus humanitate ſe abdicat. Sapientiores ergo imperiti qui etiam ſi errant in religione deligenda. tamen naturæ ſuæ conditioniſq́ʒ meminerunt.

Brutis ineſſe coloquium & riſũ & rõnem.

Apum natura.

Cicer. locꝰ ex. lib. de deoruꝫ natura.

❧Quod deus fecit hominẽ cupidũ religionis & ſapientiæ: quoruꝫ alterum conſtare ſine altero non poteſt. Et ꝙ nihil eorum quę mortales appetunt. ſummum bonum ſit. Cap. XI.

Hõ natura appetens religionis & ſapientię

CONſtat igit̃ toti⁹ humani generis cõſenſu religionẽ ſuſcipi oportere: ſed quomõ in ea erret̃ explicãdũ ẽ. Naturaꝫ hoĩs hãc de⁹ eẽ voluit: vt duarũ rerũ cupid⁹ & appetẽs eẽt religiõis & ſapiẽtię. Sed homines ideo fallũt̃: ꝙ aut religionem ſuſcipiunt omiſſa ſapientia: aut ſapientię ſoli ſtudent omiſſa religione: cum alterum ſine altero eſſe nõ poſſit verũ. Cadũt ergo ad multiplices religiones: ſed ideo falſas: qa ſapiẽtiã reliqrũt: quę illos docere poterat: deos multos eẽ nõ poſſe. Aut ſtudent ſapientiæ ſed ideo falſę: qa religionẽ ſũmi dei omiſerũt: q eos adveri ſciẽtiã potuit erudit̃. Sic homines q alterutrũ ſuſcipiũt: vitã deuiã maximiſq; errorib⁹ plenã ſequũt̃: qm̃ ĩ his duob⁹ ĩſeparabiliter cõnexis & officiũ hoĩs: & veritas oĩs ĩcluſa ẽ. Miror itaq; nullũ oĩno philoſophorũ extitiſſe: q ſedẽ ac domiciliũ ſũmi boni repiret.

Religio ſine ſapientia eſſe vera nõ poteſt.

❧Potuerũt. n. ſic q rere. Quodcũq; ẽ ſũmũ bonũ: neceſſe ẽ oib⁹ eẽ propoſitũ. Voluptas eſt: q̃ appetit̃ a cũctis: ſed hęc & cõmunis ẽ cum bęluis: & honeſti vi nõ habet: & ſatietatẽ affert: & nimia nocet: & ꝓceſſu minuit̃ ætatis: & multis nõ cõtigit. Nã q opibus carẽt: quorũ maior ẽ numer⁹: ẽt voluptate careãt neceſſe ẽ. Nõ ẽ igit̃ ſũmũ bonũ: ſed ne bonũ qdem voluptas. Quid diuitię? Multo magis. Nã & paucioribus & plęrũq; caſu: & iertib⁹ ſæpe: & nõnũq̃ ſcelere cõtingũt & optãt̃ ab his q eas iã tenẽt. Quid regnũ ipm? ne id qdẽ. Nõ ei cũcti hoĩes regnare poſſũt & neceſſe ẽ vniuerſos ſũmi boni capaces eẽ.

voluptas nõ modo nõ ẽ ſummũ bonũ: ſedne bonũ quidẽ

❧Quęram⁹ igit̃ aliqd: qđ ꝓpoſitũ ſit oib⁹. Nũ virt⁹ negari nõ põt? qn & bonũ ſit: & oĩꝫ certe bonũ. Sed ſi beata eẽ nõ põt: qa vis & natura ei⁹ ĩ malorũ ꝑferẽtia poſita ẽ: nõ ẽ ꝑfecto ſummũ bonũ. Quęram⁹ aliud. At nihil virtute pulchri⁹ nihil ſapiẽtia digni⁹ ĩueniri põt. Si. n. vitia ob turpitudineꝫ fugiẽda ſũt: virt⁹ igit̃ appetẽda ẽ ob decorẽ.

Virt⁹ bonũ quidẽ: ſꝫ ñ ſũmũ

❧Quid ergo? Põt ne fieri: vt qđ bonũ: qđ honeſtũ eẽ cõſtat: mercede ac pręmio careat: ſitq; tã ſterile: vt nihil ex ſe cõmodi pariat. Labor ille magn⁹ & difficultas & eluctatio aduerſ⁹ mala qb⁹ hęc vita plena ẽ: aliqd magni boni pariat neceſſe ẽ. Id vero qd eẽ dicem⁹? Nũ voluptatẽ? At nihil turpe ex honeſto naſci pt. Nũ diuitias? Nũ poteſtates? At ea qdẽ fragilia ſũt & caduca. Nũ gloriã? Nũ honorẽ? nũ memoriã nominis? At hęc oĩa nõ ſũt ĩ ipſa virtute: ſꝫ ĩ alioꝝ exiſtimatione atq; arbitrio poſita: Nã ſępe virt⁹ & ĩuiſa ẽ: & malo afficit̃. Debet autẽ id bonũ qđ ex ea naſcit̃ ita coherere/ vt diuelli atq; diſtrahi nequeat: nec aliter ſũmũ bonũ videri põt: q̃ ſi & ꝓpriũ ſit virtutis: & tale vt neq; adijci qcquam neq; detrahi poſſit. Quid ꝙ ĩ his oib⁹ cõtẽnẽdis virtutis officia con

Virtus ſæpe inuiſa & malo afficitur.

ſiſtunt? Nam voluptates:opes:potentias:honores eaq; oia quæ pro bonis habẽtur: nõ cõcupiſcere:non appetere.nõ amare (quod certe faciunt victi cupiditate) id eſt profecto virt⁹. Aliud ergo ſublimi⁹ atq; præclarius efficit:nec fruſtra his præſentibus bonis reluctatur: niſi ꝙ maiora & veriora deſiderat nõ deſperem⁹ inueniri poſſe. Modo verſet ſe cogitatio in omnia. Neq; enĩ leuia aut ludicra pręmia petuntur.

¶ De duplici pugna corporis & animæ: & hoſtib⁹ vtriuſq;. Et ꝙ virtus nõ propter ſe appetẽda eſt:ſed ꝓpter vitam æternam: quę ſummum bonum eſt. Et virtutem neceſſario ſequitur. & in pręſenti haberi non poteſt. Ca.XII.

SEd quęritur quid ſit/ propter quod naſcimur:quid efficiat virtus:poſſumus ſic inueſtigare. Duo ſunt ex quibus homo conſtat. animus/ & corpus. Multa ſunt propria animi multa propria corporis. Multa vtriq; communia:ſicut eſt ipſa virtus:quæ quotiens ad corpus refertur:diſcernendi gratia fortitudo nominatur. Quoniam igitur vtriq; ſubiacet fortitudo:vtriq; propoſita dimicatio eſt:& vtriq; ex dimicatione victoria. Corpus quia ſolidum eſt & compręhenſibile: cum ſolidis & compręhenſibilibus confligat neceſſe eſt. Animus autem quia tenuis & inuiſibilis /eſt: cũ his congreditur hoſtibus:qui videri tangiq; non poſſunt Qui ſunt autem hoſtes animi:niſi cupiditates:vitia peccata? quę ſi vicerit virtus ac fugauerit:immaculatus erit animus ac purus. Vnde ergo colligi poteſt:quid efficiat animi fortitudo? nimirũ ex coniuncto & pari:hoc ex corporis fortitudine. Quod cum in aliquam congreſſionem certamẽq; venerit quid aliud ex victoria q̃ vitã petit Siue enim cũ homĩe:ſiue cũ beſtia dimices:pro ſalute certatur. Ergo vt corp⁹ vicendo id aſſequitur:vt non intereat:ſic etiã animus vt permaneat:& ſicut corpus ab hoſtibus ſuis victum morte mulctat̃: ita ſupatus a vitijs anim⁹ moriatur neceſſe eſt. Quid ergo intererit iter animi corporiſq; dimicationẽ:niſi ꝙ corpus tẽporalẽ vitã expetit:animus ſempiternam? Si ergo virtus perſeipſam beata non eſt: quoniam in perferendis (vt dixi) malis tota vis eius eſt. Si omnia q̃ pro bonis concupiſcuntur negligit. ſi ſummus eius gradus ad mortem patet:quandoquidẽ vitam quæ optatur a cæteris:ſępe reſpuit mortemq; quam cæteri:timent fortiter ſuſcipit. Si neceſſe eſt aliquid ex ſe magni boni pariat:quia ſuſtentati & ſuperati vſq; ad mortem labores ſine præmio eſſe non poſſunt. Si nullum præmium qđ ea dignum ſit:in terra reperitur:quandoquidem cuncta quæ fragilia ſunt & caduca ſpernit. Quid aliud reſtat:niſi vt cæleſte aliquid efficiat;quia terrena vniuerſa contemnit? & ad altiora nitatur: quia

Non conſtat ex aĩo & corpoř. Virt⁹ q̃ & fortitudo

humilia deſpicit. Id vero nihil aliud poteſt eẽ : q̃ immortalitas. Merito ergo philoſophorum non obſcurus Euclides: qui fuit conditor megaricorum diſciplinę: diſſentiens a cęteris id eſſe ſummũ bonũ dixit: quod ſimile ſit & idem ſemꝑ. Intellexit profecto quę ſit natura ſummi boni: licet id non explicauerit quid ſit. ideſt autẽ ĩmortalitas. Nec aliud oĩno quicquam: quia ſola nec imminui: nec augeri: nec immutari poteſt: Seneca quoqꝫ imprudens ĩcidit: vt fatetur nullum eſſe aliud virtutis præmium q̃ immortalitatem. Laudans enim virtutem in eo libro. quẽ de matura morte conſcripſit. Vna inquit res eſt virtus: quæ nobis immortalitateꝫ donare poſſit: & pares diis facere. Sed & ſtoici quos ſecutus eſt: negant ſine virtute effici quẽquam beatum poſſe: ergo virtutis præmium beata vita eſt: ſi virtus (vt recte dictum eſt) beatam vitam facit. Non eſt igitur: vt aiunt ꝓpter ſeipſam virtus expetenda: ſed propter vitam beatam: quæ virtutem neceſſario ſequitur. Quod argumentuꝫ docere eos potuit qđ eſſet ſummum bonum. ¶ Hæc auteꝫ vita pręſens & corporalis beata eſſe non poteſt: quia malis eſt ſubiecta per corpꝰ. Epicurus deum beatum & incorruptum vocat: quia ſempiternus eſt: Beatitudo eñ fecta eſſe debet: vt nihil ſit qđ eam vexare: ac ĩminuere aut immutare poſſit. Nec aliter quicq̃ exiſtimari beatum poteſt: niſi fuerit ĩcorruptũ. Incorruptũ autẽ nihil ẽ niſi quod eſt ĩmortale. Sola ergo immortalitas beata eſt: quia corrumpi ac diſſolui non poteſt. Quod ſi cadit in hominem virtus: quod negare nullus poteſt: cadit & beatitudo. Non poteſt enim fieri vt ſit miſer: qui virtute eſt præditus. Si cadit beatitudo: ergo & immortalitas cadit in hominem quę beata eſt. Summum igitur bonum ſola ĩmortalitas inuenitur: quia nec aliud animal: nec corpus attingit: Nec poteſt cuiq̃ ſine ſcientia & virtute. i. ſine dei cogitatione ac iuſticia prouenire. Cuius appetitio q̃ vera: q̃ recta ſit: ipſa vitæ huiuſce cupiditas indicat: que licet ſit tp̃alis & labore pleniſſima: expetitur tamen ab omnibus & optatur. Hãc .n. tam ſenex q̃ pueri: tã reges q̃ infimi: tã deniqꝫ ſapiẽtes q̃ ſtulti cupiunt. Tanti eſt (vt Anaxagore viſum eſt) cõtemplatio cæli ac lucis ipſiꝰ vt quaſcũqꝫ miſerias libeat ſuſtinere. Cũ igitur laborioſa hęc & breuis vita nõ tm̃ hominũ: ſed etiã cæterorũ animantium conſenſu magnũ bonũ eſſe ducatur: manifeſtũ eſt eandẽ ſummũ ac perfectuꝫ fieri bonũ: ſi & fine careat / & omi malo. Deniqꝫ nemo vnq̃ extitiſſet qui hanc ipſã breuẽ cõtẽneret: aut ſubiret mortem: niſi ſpe vitæ longioris. Nã illi q ꝓ ſalute ciuiũ volũtarię ſe neci obtulerũt: ſicut Thebis Meneceus: Athenis Codrꝰ: Romę Curtiꝰ: & mures duo Decij nunquam mortem vitę commodis prętuliſſent: niſi ſe immortalitatem opinione ciuium conſequi putauiſſent. Qui tametſi neſcierũt

Euclides. phũs

Immortalitas ſummũ bonũ.

Seneca

Virtutis ꝑmiũ ĩmortalitas

Virtꝰ nõ ẽ expetẽda ꝓpter ſe ipſam.

Deus cur btũs

Beatitudo pfecta quę.

Virtute ꝑditꝰ miſer eſſe nõ poteſt.

Vitę cupiditas ĩeſt omnibus.

Menęceꝰ Codrus. Curtius. Decij mures

immortalitatis viam:res tamen eos non fefellit.Si enim virtus diui
tias & opes ideo contemnit quia fragiles ſunt voluptates ideo quia
breues:ergo & vitam fragilem breueq́ʒ ideo cõtẽnit: vt ſolidã & per
petuã cõſequat̃.Ipſa ergo cogitatio ꝑ ordinẽ gradiẽs & vniuerſa cõ
ſiderans:perducit nos ad eximiũ illud & ſingulare : cuius cauſa na-
ſcimur bonũ.Quod ſi feciſſent philoſophi:ſi non quod ſemel appre
henderant:tueri pertinaciter maluiſſent:ꝑfecto ꝑueniſſent ad veꝝ
hoc(vt oſtẽdi)modo.Quod ſi non fuit eoꝝ qui cęleſtes animas vna
cum corporib⁹ extinguunt:illi tñ qui de ĩmortalitate diſputant ani
mi:intelligere debuerunt:ideo ꝓpoſitã nobis eſſe virtutẽ:vt perdo
mitis libidinibus rerũq́ʒ terreſtriũ cupiditate ſupata:puræ ac victri-
ces animæ ad deũ.i.ad originẽ ſuam reuertant̃.Icc irco enim ſoli a-
nimantium ad aſpectum cæli erecti ſum⁹:vt ſummũ bonũ noſtrũ in
ſummo deo eſſe credamus.Ideo religionem ſoli capim⁹ : vt ex hoc
ſciamus humanũ ſpiritũ nõ eſſe mortalẽ:q̃ deũ q̃ eſt immortalis & Virtus ex
deſiderat & agnoſcit.Igitur ex omnib⁹ philoſophis qui aut ꝓ ſum- ſcientia
mo bono ſcientiã aut virtutẽ ſunt amplexi:tenuerunt qdẽ viã verita
tis:ſed non peruenerũt ad ſummũ.Hæc eñ duo ſunt:quæ ſimul effi
ciant illud quod q̃ritur.Sciẽtia id præſtat.vt quomodo & quo per-
ueniẽdum ſit:nouerim⁹.virt⁹ vt ꝑueniamus.Alteꝝ ſine altero nihil
valet.Ex ſciẽtia enim virtus:ex virtute ſummũ bonũ naſcit̃. Beata
igitur vita quã philoſophi quęſiuerũt ſemper & quærunt:ſiue in cul
tu deorũ:ſiue in philoſophia:nulla eſt.Et ideo ab his non potuit re
periri:quia ſummũ bonum nõ in ſummo q̃ſiuerũt:ſed in imo. Sum-
mũ aũt quid eſt niſi cælũ/& deus vnde animus oritur?Imũ quid ẽ ni
ſi terra/vnde corp⁹ eſt?Itaq́ʒ licet quidã philoſophi ſummũ bonum
nõ corpori ſed aĩo dederint:tñ quoniã ad illud hãc vitã rettulerunt
quæ cum corpore terminatur:ad corpus reuoluti ſunt cuius eſt oẽ
hoc tp̃s quod trãſigitur in terra. Quare nõ imerito ſummũ bonum
nõ cõprę henderũt:quia quicquid ad corpus ſpectat/& immortalita
tis eſt expers:imũ ſit neceſſe eſt.Nõ cadit ergo in hominẽ beatitudo
illo modo quo philoſophi putauerunt.ſed ita cadit:nõ vt tunc bea- Vbi ſit ꝑ-
tus ſit:cũ viuit in corpore:quod vtiq́ʒ vt diſſoluatur/neceſſe eſt cor- fecta bea-
rũpi:ſed tũc cum aĩa ſocietate corporis liberata in ſolo ſpiritu viuit. titudo
Hoc vno beati eſſe in hac vita poſſumus:ſi minime beati eſſe videa
mur.Si fugientes illecebras voluptatum/ſoliq́ʒ virtuti ſeruientes:in
omnibus laboribus miſeriiſq́ʒ viuamus:que ſunt exercitia & corro-
boramenta virtutis.Si deniq́ʒ aſperam illam viamq́ʒ difficilem te-
neamus:quæ nobis ad beatitudinem patefacta eſt.Summuʒ igitur
bonum quod beatos facit non poteſt eſſe:niſi ĩ ea religione atq́ʒ do-
ctrina:cui ſpes immortalitatis adiuncta eſt.

¶ Quod aĩa ſit ĩmortalis: & quare diuina traditio logicã nõ deſiderat aut philoſophiã: ſed ethicã ſolã: in qua docẽda ſũmi philoſophi errauerunt. Et quare philoſophia nõ ſit dux vitæ & virtutum parẽs: expultrix & vltrix vitiorum: quod tamẽ Cicero & alij aſtruere conati ſunt. Cap. XIIII

Res exigere videtur hoc loco: vt quoniam docuimus immortalitatẽ eſſe ſummũ bonũ immortalẽ eſſe aĩam comprobemus. Qua de re ingens inter philoſophos diſceptatio eſt: nec quicq̃ tñ explicare aut ꝓbare potuerunt hi: qui verum ſentiebant de aĩa expertes huius diuinæ eruditionis: nec argumenta vera quibus vincerẽt attulerunt: nec teſtimonia quibus ꝓbarent. Sed oportunius hanc quæſtionẽ tractabimus ĩ vltimo libro cũ de vita beata nobis erit diſſerendũ. Supereſt illa pars tertia philoſophię: quã vocãt logicã. i. rationalẽ: ĩ qua tota dialectica & oĩs loquẽdi ratio cõtinetur. Hãc diuina eruditio nõ deſiderat: quia non ĩ ligua ſed ĩ corde ſapientia eſt: nec intereſt quali vtatur ſermõe. Res n. non verba quęrunt. Et nos non de grãmatico aut oratore: quorũ ſcientia eſt quõ loqui deceat. Sed de ſapiente diſſerimꝰ cuiꝰ doctria eſt quõ viuere oporteat. Qꝫ ſi neq; phyſica illa ratio neceſſaria eſt neq; hæc logica / quia beatos facere nõ poſſũt: reſtat vt in ſola ethica totius philoſophiæ vis cõtineatur: ad quã ſe abiectis oĩbꝰ Socrates cõtuliſſe dicit. In qua etiã parte qm̃ philoſophos erraſſe docui: q ſummũ bonũ cuius capiendi gratia generati ſunt: nõ cõpręhẽderũt apparet falſam & inanẽ eſſe omnẽ philoſophiã: quia nec inſtruit ad iuſticiæ munera: nec officiũ hominis rationẽq; cõfirmat. Sciãt igitur errare ſe q philoſophiã putãt eſſe ſapientiã: nõ trahantur auctoritate cuiuſq̃: ſed veritati potius & faueant & accedãt. Nullus hic temeritati locus eſt. In ęternũ ſtultitię pœna ſubeũda ẽ: ſi aut pſona ianis aut opinio falſa deceperit. Homo aũt qualiſcũq; ẽ: ſi ſibi credit: hoc eſt ſi homini credit (vt non dicã ſtultꝰ / qui ſuũ nõ videat errorẽ) certe arrogans eſt: qui ſibi audeat vendicare / quod humana cõditio nõ recipit. Ille ipſe Romanę linguæ ſummus auctor quãtũ fallatur: licet ex illa ſententia ꝓuidere: qui cũ in libris officioꝝ philoſophiã nihil aliud eẽ dixiſſet: q̃ ſtudiũ ſapiẽtiæ: ipſam aũt ſapiẽtiã reꝝ diuiarũ & hũanarũ ſcientiã. Tũ adiecit: cuiꝰ ſtudiũ qui vituperat: haud ſane intelligo quidnã ſit quod laudandũ putet. Nã ſi oblectatio quęrit animi: requieſq; curaꝝ: q̃ cõferri cum eoꝝ ſtudijs poſſunt: qui ſemp aliquid inqrunt / quod ſpectet & valeat ad bene beateq; viuẽdũ. Si vero ratio cõſtantiæ / virtutiſq; ducitur: aut hæc ars eſt: aut nulla omnino: per quẽ eas aſſequamur. Nullã dicere maxiaꝝ reruꝫ artẽ eẽ: cuꝫ minimarum ſine arte nulla ſit: hominum eſt paruꝫ cõſiderare loquẽ

Logica q̃.

Socrates.

phia falſa ac ianis ẽ.

Phię laus ex Cice.

tium:atq; in maximis rebus errantiũ.Si autẽ eſt alia diſciplina virtu
tis vbi ea quęret:cũ ab iſto generẽ diſcẽdi diſceſſeris? Equidẽ tamet
ſi operam dederim/vt quantulãcũq; dicendi aſſequerer facultatem
propter ſtudium dicendi:tamen eloquens nunq̃ fui. Quippe qui fo-
ru3 ne attigerim quidẽ:ſed neceſſe eſt ipſa me faciat eſſe bonitas elo
quẽtẽ:ad quam diſerte copioſeq; defendendã:ſcientia diuinitatis &
ipſa veritas ſufficit. Vellem igitur Ciceronẽ pauliſper ab inferis ſur
gere:vt vir eloquentiſſimus ab homunculo nõ diſerto doceret. Pri
mum quid nã ſit qđ laudandũ putet/qui vituperat id ſtudium:quod
vocatur philoſophia. Deniq; neq; illã eſſe artẽ qua virtus & iuſtitia
diſcatur:nec aliã vllã ſicut putauit. Poſtremo quoniã eſt virtutis diſ
ciplina vbi quęrenda ſit:cũ ab illo diſcẽdi genere diſceſſeris: qđ ille
nõ audiendi diſcẽdiq; gratia quęrebat. A quo ei poſſet audire. cum
ſciret id nemo? Sed (vt in cauſis facere ſolebat) ĩterrogatione voluit
vrgere:ad cõfeſſionẽq; deducere:tanquã confideret reſpõderi pror
ſus nihil poſſe/ quominꝰ philoſophia eſſet magiſtra virtutis. ¶Qđ
quidem in Tuſculanis diſputationibus aperte profeſſus eſt:ad eã ip
ſã cõuerſa oratione tãquã ſe declamatorio dicendi genere iactaret
O vitę philoſophia dux (ĩqt) o virtutis indagatrix: expultrixq; vitio
rũ:quid nõ modo nos: ſed omnino vita hominũ ſine te eſſe potuiſ-
ſet? Tu inuentrix legũ tu magiſtra morũ ac diſciplinę fuiſti. ¶Qua
ſi vero aliqđ ꝑ ſe ipſa ſentiret: ac nõ potius ille laudandus eſſet q eã
tribuit. Potuit eodẽ mõ gratias agere cibo & potui: quia ſine his re
bus vita conſtare non poſſit. in quibus vt ſenſus ita beneficij nihil ẽ.
Atqui vt illa corporis alimenta ſunt: ſic animę ſapientia.

Lactã. eloquẽtiã docuit: ſ3 foru3 nõ attigit.

phię laus ex Cice.

¶Quod Lucretius & alij errauerunt opinantes ſapientiam inuentam eſſe ab homine: & nec datam hominibus a creatore. Et quomodo Cicero ſuis verbis conuincitur. & ꝙ philoſophia nec verum docet: nec ad recte viuendum inſtruit. Cap. XIIII.

REctius itaq; Lucretius eu3 laudat qui ſapientiam primus
inuenit. Sed hoc inepte: ꝙ ab homine inuentam putauit:
Quaſi vero illam alicubi iacentem homo ille: que3 lauda-
bat inuenerit: tanquam tibias ad fontem (vt poetę aiunt) ꝙ ſi reper
tore3 ſapientiæ vt deum laudauit. Ita enim dicit. Nemo (vt opinor)
erit mortali corpore cretus. Nam ſic ipſa petit maieſtas cognita re-
rum. Dicendum eſt: deus ille fuit: deus inclyte Menimi: Tamen nõ
erit ſic laudandus deus: ꝙ ſapientiam inuenerit ſed ꝙ hominẽ fece
rit: q poſſet cape ſapiẽtiã. Minuit ei laudẽ: q ꝑtẽ laudat ex toto Sed
ille vt hominẽ laudauit: q tñ ob id ipm deberet pro deo hẽri: ꝙ ſape

Lucretiꝰ.

Phię iuẽtor qs & quõ laudandus

inuenerit:nam ſic ait. Nonne decebit:Hunc hominem diuum nu-

lucretij locus.

mero dignarier eſſe? Vnde apparet aut Pythagoram voluiſſe lauda-
re qui ſe primus(vt dixi)philoſophum nominauit:aut Mileſiuꝫ Ta-
lem:q de rerum natura primus traditur diſputaſſe.Sed dum hoiem

Cicero ꝑfect⁹ orator ſūmuſq; phūs.

q̃rit extollere:rem ipſam depreſſit.Non eſt ei magna:ſi ab homine
potuit inueniri.Verum poteſt vt poetæ dari venia.¶At ille idē ꝑfe
ctus orator:ſummuſq; philoſophus:ne græcos reprehēdā: quorum
leuitatem ſemper accuſat:& tamen ſequitur ipſam ſapientiam:quā

Phie vituperator inquinat ſe parricidio

alias donum:alias inuentum deorum vocat poetice figuratam lau-
dat in faciē.Grauiter etiā queritur extitiſſe aliquos:qui eā vitupera
rent.Quiſq̃ ne igt vituperare vitæ parentem:& hoc parricidio ſe i-
quinare audeat:& tam impie ingratus eſſe? Nos ne ergo. M.Tulli
parricidæ ſumus:& īſuendi te iudice ī culleum: qui philoſophiam
negamus parentē eſſe vitæ? An tu qui aduerſus deum tam impie in
gratus es? Non hunc cuius effigiem veneraris in capitolio ſedenteꝫ:
ſed illum qui mundum fecit:hominemq; figurauit: qui ſapientiam
quoq; ipſam īter cætera cæleſtia ſua beneficia largitus eſt : Magi-
ſtram tu virtutis aut parentem vitæ vocas:ad quam ſiquis acceſſe-
rit.multo ſit incertior neceſſe eſt:q̃ prius fuerit? Cuius eniꝫ virtutis?
quę ipſa vbi ſita ſit adhuc philoſophi non expediunt: cuius vitæ:cū
ipſi doctores ante fuerint ſenectute ac morte cōfecti q̃ conſtituerint
quomō viui deceat:cuius veritatis indagatricem profiteri potes:qui

Cice. M. Antoniuꝫ in ſe excitauit

ſæpe teſtaris:cū tāta multitudo fuerit philoſophorū: ſapientem ta-
men extitiſſe adhuc neminē.Quid ergo te magiſtra illa vitę docuit?
An vt potentiſſimū conſulem maledictis inceſſeres:eumq; hoſtē pa
triæ venenatis orationibus faceres.¶Sed omittam⁹ illa:quę poſſūt

Cice.phię ſtudioſus.

excuſari fortunæ nomine.Studuiſti nēpe philoſophiæ:& quideꝫ ſic
vt nullus vnquam diligentius:quippe q omnes cognoueris diſcipli-
nas:ſicut ipſe gloriari ſoles:eamq; ipſam latinis litteris illuſtraueris:
imitatoremq; te Platonis oſtēderis.Cedo igitur quid didiceris: aut
in qua ſecta veritatem depræhenderis? In academia ſcilicet quaꝫ ſe
cutus es:quā ꝓbaſti? At hæc nihil docet:niſi vt ſcias te nihil ſcire tui
ergo te libri arguunt:q̃ nihil a philoſophia diſci poſſit ad vitā Hæc
tua verba ſunt.Mihi autem non modo ad ſapientiam cęci videmur

Viuendū ciuiliter.

ſed ad ea ipſa:q̃ aliqua ex ꝑte cerni videātur/hebetes & obtuſi.Si er
go phia eſt magiſtra vitę:cur tibi cæcus & hebes & obtuſus videba
re:quē oportuit illā docētē & ſentire/& ſapere:& in clariſſima luce
verſari? At quam confeſſus fueris philoſophiæ veritatem docent ad
filium compoſita præcepta:quibus mones philoſophiæ quidem p̄-
cepta noſcenda:viuendum auteꝫ eſſe ciuiliter.Quid tam repugnās
dici poteſt? Si noſcēda ſunt p̄cepta philoſophiæ:ideo vtiq; noſcēda

ſunt vt recte ſapienterq́ꝫ viuamus. vel ſi ciuiliter viuendum eſt: non eſt igitur philoſophia ſapientia: ſiquidē melius eſt ciuiliter q̄ philoſophice viuere. Nā ſi ſapia eſt quę dicitur philoſophia: ſtulte ꝓfecto viuit qui non ſecundū philoſophiā viuit. Si autē non ſtulte viuit q ciuiliter viuit: ſequitur vt ſtulte viuat qui philoſophice viuit. Tuo itaq́ꝫ iudicio philoſophia ſtultitiæ inanitatiſq́ꝫ damnata eſt. Idē i cōſolatione. i. in opere non ioculari hāc de philoſophia ſnīam tuliſti. Sꝫ neſcio quis nos teneat error: aut miſerabilis ignoratio veri. Vbi eſt ergo philoſophię miniſteriū? aut quid te docuit illa vitæ parens: ſi verum miſerabiliter ignoras? Qꝫ ſi hæc erroris ignorationiſq́ꝫ confeſſio pene inuito tibi ab intimo pectore expreſſa eſt: cur nō tibi aliquando verū fatearis: philoſophiā quā tu nihil docentē in cęlū laudibus extuliſti: magiſtrā virtutis eſſe non poſſe?

¶ Qꝫ in eodem errore fuit Seneca: & quid philoſophia ſecundum ipſum. Et qꝫ ſicut deus vnus & veritas vna: ita vna eſt & ſimplex ſapientia. Et q̄uo philoſophorum oratio pugnet cum vita. Cap. XV

Eodem ductus errore Seneca (quis enim verā viam teneret errante Cicerone) Philoſophia inquit nihil aliud ē q̄ recte viuendi ratio: vel honeſte viuendi. ſcia: vel ars recte vitę agendę. Non errabimus ſi dixerimus philoſophiam eſſe legem bene honeſteq́ꝫ viuendi. Et qui dixerit illam regulam vitæ: ſuum illi reddidit. Hic plane nō reſpexit ad cōe philoſophiæ nomen: quæ cū ſit in pluris ſectas diſciplinaſq́ꝫ diffuſa: nihilq́ꝫ habeat certi: nihil deniq́ꝫ de quo vniuerſi vna mente ac voce conſentiāt: qd poteſt eſſe tam falſū q̄ regulā vitæ philoſophiā vocari: in qua diuerſitas præceptorū rectū iter impediat & turbet? aut legem bene viuēdi cuius capita longe diſſonant? aut ſciam vitę agendę: in qua nihil aliud efficitur cōtraria ſæpe dicendo: q̄ vt nemo quicq́ ſciat? Quæro enim vtrum ne acadæmiam philoſophiam putet eſſe an nō? Negaturum non arbitror. quod ſi eſt: nihil ergo illorum cadit in philoſophiam: quæ vt omnia reddat incerta: legē abrogat: artem nullā putat: rationē ſubuertit: regulā deprauat: ſcientiam funditus tollit. Falſa igitur illa omnia: quia in rem ſemp incertā & adhuc nihil explicātem cadere non poſſunt. Nulla itaq́ꝫ ratio vel ſcientia vel lex bene viuendi: niſi in hac vnica & vera & cęleſti ſapiētia cōſtituta eſt: quę philoſophis fuerit ignota. Nā illa terrena quoniā fallax eſt: fit varia: & multiplex: ſibiq́ꝫ tota contraria eſt: & ſicut vnus eſt huiꝰ mūdi cōſtitutor & rector deus vna veritas: ita vnā eſſe ac ſimplicem ſapiētiā neceſſe eſt: quia quicquid eſt verū ac bonū: id profectum eſſe nō poteſt: niſi fuerit ſingulare. Quod ſi philoſophia vitā poſſet inſtruere: nulli alij niſi philoſophi eſſent boni. Et qui eam non didiciſſet eſſet

Philoſophia qd ex Sene.

omnes ſemper mali. Cũ vero innumerabiles exiſtẽt: & ſemperexti‑terint q̃ ſint aut fuerint: ſine vlla doctrina boni. Ex philoſophis autẽ perraro fuerit: qui aliquid in vita fecerit laude dignum: quis eſt tandem: qui nõ videat eos homines virtutis: q̃ ipſi egent: nõ eſſe doctores? Nam ſiquis mores eorum diligenter inquirat: iueniet iracũdos: cupidos: libidinoſos: arrogantes: proteruos: & ſub obtẽtu ſapientię ſua vitia celantes: domi facientes ea: quę in ſcholis arguiſſent. Forſaſſe mentior accuſandi gratia. nonne idipſum Tullius & fatetur & queritur? Quotus inq̃t q̃ſq; philoſophorũ iuenitur: q̃ ſit ita moratus ita animo & vita conſtitutus: vt ratio poſtulat: qui diſciplinam verã nõ oſtentationẽ ſcientię: ſed legẽ vitæ putet: qui obtẽperet ipſe ſibi: & decretis pareat ſuis? Videre aũt licz alios tãta leuitatate & iactatiõe vt his fuerit nõ didiciſſe melius: alios pecunię cupidos: alios glorię multos libidinum ſeruos: vt cum eorũ vita & vitijs mirabiliter pugnet oratio. Nepoſq; Cornelius ad eundẽ Ciceronẽ ita ſcribit. Tantum abeſt. vt ego magiſtrã eſſe putem vitæ philoſophiã: beateq; vitę perfectricem: vt nullis magis exiſtimem opus eſſe magiſtros viuẽdi q̃ pleriſq;: qui in ea diſputanda verſantur. Video .n. magnã partẽ eorũ qui in ſchola de pudore & continentia pręcipiant argutiſſime eoſdem in omnium libidinũ cupiditatibus viuere. Itez Seneca ĩ exhortationibus. Plęriq; inquit philoſophorũ tales ſunt diſerti in conuicium ſuũ: quos ſi audias in auariciã: in libidinem: in ambitionem perorantes: in iudicium ſuum putes profeſſos. Adeo redundant ad ipſos maledicta in publicũ miſſa: quos nos non aliter intueri decet q̃ medicos: quorũ tituli remedia habent pyxides venena. Quoſdaz vero nec pudor vitiorum tenet: ſed patrocinia turpitudini ſuę fingũt vt etiam honeſte peccare videatur. Faciet inquit ſapiens idez Seneca etiã quæ non probabit: vt etiam ad maiora tranſitũ inueniat: nec relinquet bonos mores: ſed tẽpore aptabit: vt quibus alij vtuntur in gloriã aut voluptatem: vtatur agendę rei cauſa. Deinde paulo poſt. Omnia quæ luxurioſi faciunt quæq; imperiti: faciet & ſapiens: ſed non eodem modo eodẽq; propoſito. Atqui nihil itereſt quo animo facias: quod feciſſe vitioſum eſt: quia facta cernũtur: animus non videtur. Ariſtipo Cyrenaicorũ magiſtro cũ Laide nobili ſcorto fuit cõſuetudo: quod flagitium grauis ille philoſophiæ doctor ſic defendebat: vt diceret multum inter ſe & cæteros Laidis amatores intereſſe ꝙ ipſe haberet Laidem: alij vero a laide haberentur. O pręclara & imitanda bonis ſapientia. Huic vero liberos in diſciplinaz dares: vt diſcerẽt habere meretricẽ. Aliquid inter ſe ac perditos intereſſe dicebat: ſcilicet ꝙ illi bona ſua perderent: ipſe gratis luxuriaretur. In quo tamẽ ſapientior meretrix fuit: quæ ſic philoſophum habuit ꝓ leno‑

Corneliuſ auctor. phõrũ orõ pugnat cũ eorum vita

Seneca.

Ariſtipus Cyrenaicus amauit Laidem Laidẽ habeo non heõr a Laide.

ne:vt ad ſe omnis iuuentus doctoris exemplo & auctoritate concurreret corrupta ſine vllo pudore. Quid ergo iterfuit: quo animo philoſophus ad meretricem famoſiſſimam commearet: cum eum populus & riuales ſui viderent omnibus perditis nequiorem? Nec ſatis fuit ita viuere: ſed docere etiaʒ libidines cœpit: ac mores ſuos de lupanari ad ſcholam tranſtulit differens voluptatem corporis eſſe ſummum bonum. Quę doctrina execrabilis & pudenda: non in corde philoſophi ſed in ſinu meretricis eſt nata. Nam quid ego de Cynicis loquar? quibus in propatulo coire cum coniugibus mos fuit: quid mirum ſi a canibus (quorum vitam imitantur) etiam vocabulum nomenque traxerunt? Nullum igitur in hac diſciplina magiſterium virtutis eſt: cum etiam illi qui honeſtiora præcipiunt: aut non faciant ipſi quæ ſuadent: aut ſi faciunt (quod raro accidit) non diſciplina eos ad rectum: ſed natura perducat: quæ ſæpius etiam indoctos impellit ad laudem.

Ariſtipp⁹ ſtatuit ſũmũ bonuʒ corpis voluptatem.

Cynici obſcœni.

¶ Q̄ recte docentes & male viuentes teſte Cicerone non vtilitateʒ ex philoſophia: ſed inanem percipiunt delectationem. Et quod ſapientia ſeipſam ſemper exercet in bonis actibus. Et quare non philoſophię ſed ſapientię ipſi iugiter inſiſtendum ſit. Cap. XVI.

VErũ .n. cũ ſe perpetuę deſidiæ tradant: nullamq; virtuteʒ capeſſant: & omnẽ ſuam vitã nihil aliud q̃ in eloquentia peragant: quid aliud q̃ inertes putari debent? Sapientia autem niſi in aliquo actu fuerit: quo vim ſuam exerceat: inanis & falſa eſt: recteq; Tullius ciuiles viros qui rempu. gubernẽt: qui vrbes aut nouas conſtituant: aut conſtitutas æquitate tueantur: qui ſalutem libertatemq; ciuium vel bonis legibus: vel ſalubrib⁹ cõſilijs: vel iudicijs grauibus conſeruent philoſophiæ doctoribus præfert. Bonos .n. facere oportet potiuſq̃ ĩcluſos in angulis facienda p̃cipere: quæ ne ipſi q̄dem faciunt q̄ loquuntur: & quoniam ſe a veris actibus remouerunt: apparet eos exercendæ linguæ cauſa: vel aduocandi gratia artem ipſam philoſophiæ repperiſſe. Qui auteʒ docent tantum nec faciunt: ipſi prȩceptis ſuis detrahunt pond⁹. Quis .n. obtemperet cum ipſi præceptores doceant non obtemperare? Bonum eſt autem recta & honeſta præcipere: ſed niſi & facias: mẽdacium eſt: & eſt incongruens atq; ineptum non in pectore: ſed in labijs habere bonitatem. Non ergo vtilitatem ex philoſophia: ſed oblectationem petunt. Quod quidem Cicero teſtatus eſt. profecto inquit omnis iſtoruʒ diſputatio quanq̃ vberrimos fontes virtutis & ſcientiæ contineat: tamen collata cum horum actis perfectiſq; rebus: vereor ne tantum videatur attuliſſe negocijs hominũ quandã oblectationem ocij. Vereri quidem non debuit: cum verum diceret: ſed

Ciuiles viri p̃ferẽdi philię doctoribus.

Ciceeo auctor

Phię ſtudium nõ ad vtilitatẽ tẽderẽ: ſʒ ad ĩ minẽ delectationeʒ.

quaſi timeret ne proditi myſterij reus a philoſophis citaretur:nõ eſt auſus confidenter pronunciare quod fuit verum: illos nõ ideo diſputare vt doceant:ſed vt ſe oblectent in ocio:qui quoniã auctores ſũt rerum gerendarum nec ipſi quicq̃ gerunt: pro loquacibus ſunt habendi.ſed profecto quia nihil boni ad vitam afferebant: nec ipſi decretis ſuis obtemperauerunt:nec quiſquam per tot ſæcula inuentus eſt ;qui eorum legibus viueret. Abicijenda eſt igitur omnis philoſophia:quia non ſtudendum ſapientiæ:quod fine ac modo careat:ſed ſapiendum eſt & quidem mature. Non.n.nobis altera vita conceditur:vt cum quæramus in hac ſapientiam:in illa ſapere poſſimus: in hac vtrũq; fieri neceſſe eſt. Cito inueniri debet:vt cito ſuſcipi poſſit ne quid pereat ex vita:cuius finis incertus eſt. Ciceronis Hortenſi⁹ contra philoſophiam diſſerens:circunuenitur arguta concluſione: qui cũ diceret philoſophandum non eſſe:nihilominus philoſophari videbatur:quoniam philoſophi eſt quid in vita faciendum vel non faciendũ ſit diſputare. Nos ab hac calumnia immunes ac liberi ſumus:qui philoſophiam tollimus:quia humanæ cogitationis inuentio eſt:Sophiã defendimus:quia diuina traditio eſt. Eamq; ab omnibus ſuſcipi oportere teſtamur. Ille cũ philoſophiam tolleret:nec melius aliquid afferret:ſapientiã tollere putabatur:eoq; facilius de ſapientia pulſus eſt:quia conſtat hominem non ad ſtultitiam:ſed ad ſapientiam naſci. Prȩterea illud quoq; argumentũ contra philoſophiam valet plurimũ/quo idem eſt vſus Hortenſius: ex eo poſſe intelligi philoſophiam non eſſe ſapientiam: q principiũ & origo ei⁹ appareat. Quando inquit philoſophi eſſe cœperunt. Thales (vt opinor) primus:recens hȩc quidem ætas. Vbi ergo apud antiquiores latuit amor iſte inueſtigandæ veritatis? Idem Lucretius ait. Deniq; natura hæc rerũ:ratioq; reperta eſt nuper:& hac primũ cũ primis ipſe repertus Nũc ego ſum in patrias:qui poſſum vertere voces. Et Seneca:Nondum ſunt inquit mille anni.ex quo initia ſapientiæ nota ſunt. Multis ergo ſæculis humanum genus ſine ratione vixit. Qđ irridẽs Perſius:Poſtquam inquit ſapere vrbi Cum pipere & palmis venit. Tanq̃ ſapientia cum ſaporis mercibus fuerit inuecta:quȩ ſi ſecundũ hominis naturam eſt:cum homine eſſe cœperit neceſſe eſt. Si vero non eſt:nec capere quidem illam poſſet humana natura. Sꝫ quia recipit:igitur a principio fuiſſe ſapiẽtiam neceſſe ẽ ergo philoſophia quia nõ a principio fuit:non eſt eadem vera ſapientia ſꝫ videlicet Grȩci qui ad ſacras veritatis litteras non attigerant: quemadmodum deprauata eſſet ſapientiam neſciuerunt. Et ideo cũ vacare ſapientia humanam vitam putarent:philoſophiam commenti ſũt: id eſt latentem atq; ignotam ſibi veritatem diſſerendo eruere volue

Hortẽſius Philoſophãdũ nõ eſſe. Sophia q̃.

Phiȩ origo. Thales auctor philoſophiæ Lucretius auctor. Seneca auctor Perſi⁹ auctor.

runt: quod ſtudium per ignorantiam veri ſapientiam putauerunt.

¶Quę fuit ipſa doctrina Epicuri quę moribꝰ omniū appoſitiſſima loquebatur Et quomodo Leucippū: & Democritū habuerit auctores erroris & fabros Athomorū/& aſſertores voluptatis. Ca. XVII.

DIxi de philoſophia ipſa q̄ breuiter potui: nunc ad philoſophos veniamus: nō vt cū eiſdem certemus/qui ſtare nō poſſūt: ſed vt eos fugientes atq; delectos noſtro campo inſequamur. Epicuri diſciplina multo celebrior ſemper fuit q̄ cęterorum: non quia veri aliquid afferat: ſed quia multos ad populare nomen voluptatis inuitat. Nemo enim non in vitia pronus eſt. Præterea vt ad ſe multitudinem contrahat: appoſita ſingulis quibuſq; moribus loquitur. Deſidioſuꝫ vetat litteras diſcere: auarū populari largitione liberat. ignauum ꝓhibet accedere ad remp. pigruꝫ exercere: timidum militare. Irreligioſus audit deos nihil curare: inhumanꝰ & ſuis cōmodis ſeruiēs iubetur nihil cuiq̄ tribuere. Omnia.n. ſua cauſa facere ſapientē: fugienti turbā ſolitudo laudať. Qui nimiū ꝑcus eſt diſcit aqua & polenta vitaꝫ poſſe tolerari. Qui odit vxorem: huic enumerātur cęlibatus bona. Habenti malos liberos: orbitas prædicatur. aduerſus impios parentes nullū eē vinculū naturę. impatienti ac delicato dolorē eſſe omniū malorū maximuꝫ dicit: forti etiam in tormentis beatū eſſe ſapiētem. Qui claritati ac potentię ſtudet/huic pręcipitur reges colere. Qui moleſtiā ferre nō pōt: huic regiam fugere. Ita homo aſtutus ex varijs diuerſiſq; modis circuluꝫ cogit: & dum ſtudet placere omnibus/maiori diſcordia ſecū ipſe pugnauit: q̄ inter ſe vniuerſi. ¶Vñ autē diſciplina eiꝰ tota deſcendat: quam originem habeat explicādū eſt. Videbat Epicurꝰ bonis aduerſa ſemper accidere: paupertatem: labores: exilia charorum amiſſiones: malos contra bonos eſſe: augeri potentia: honoribꝰ affici; videbat innocentiam minus tutam: ſcelera impune committi Videbat ſine delectu morum: ſine ordine ac diſcrimine annoruꝫ ſæuire mortē: ſed alios ad ſenectutem peruenire: alios infātes rapi: alios iā robuſtos interire: alios in primo adoleſcentię flore immaturis funeribus extingui: in bellis potius meliores & vinci & perire. Maxīe autem commouebat homines in primis religioſos grauioribus malis affici. Hisauteꝫ qui aut deos omnino negligerent: aut nō pie colerent; vel minora incommoda euenire: vel nulla. Ipſa etiam templa fulminibus conflagrare. ¶Qđ Lucretius queritur cum dicit. de deo. Cum fulmina mittat: & ædes Ipſe ſuas diſturbet: & in deſerta recedēs. Sæuiat exercens tælum: quod ſæpe nocentes Præterit: exanimatq; indignos inq; mœrētes. ¶Qđ ſi vel exiguam veritatis auram colligere potuiſſet: nunquaꝫ diceret ædes illuꝫ ſuas diſturbare:

epicuri ſecta celeberrima ſēp & cur.

Voluptatis nomen populare.

Prouidentia cur ab Epicuro ſublata

Mors idiferēter in oēs ſequit.

Capitoliũ fulmine ictum.

cum ideo diſturbet: quia non ſunt ſuæ. Capitolium quod eſt romanæ vrbis & religionis caput ſũmũ: nõ ſemel ſed ſæpius fulmine ictũ conflagrauit. ¶ Homines autẽ igenioſi quid de hoc exiſtimauerint ex dicto Ciceronis apparet: qui ait diuinitus extitiſſe illam flammã non quæ terrẹſtre illud domiciliũ Iouis deleret: ſed quæ ſublimius magnificẽtiuſq̃ depoſceret. Qua de re etiã in libris cõſulatus ſui eadem dixit: quæ Lucreti⁹. Nam pater altitonans ſtellanti nixus olympo Ipſe ſuas arces atq̃ inclyta templa petiuit. Et capitolinis iniecit ſedibus ignes. Pertinaci ergo ſtultitia non modo vim maieſtatẽq̃ veri dei non intellexerunt: ſed etiam impietateʒ ſui erroris auxerũt: qui templum cæleſti iudicio ſæpe damnatum reſtituere contra fas omne contenderint. Cum hæc igitur cogitaret Epicurus: earum rerum velut iniquitate inductus (Sic enim cauſam rõnẽq̃ ignoranti videbatur) exiſtimauit nullam eſſe prouidentiam. Quod cum ſibi pſuaſiſſet: ſuſcæpit etiam defendendum: ſic in errores inextricabiles ſe ipſe incluſit. Si enim prouidentia nulla eſt: quomodo tam ordinate: tam diſpoſite mundus effectus eſt? Nulla inquit diſpoſitio ẽ: multa ei facta ſunt aliter q̃ fieri debuerunt. Et inuenit homo diuin⁹ quæ reprẹhenderet. Quẹ ſingula ſi vacaret refellere: facile oſtenderem nec ſapienteʒ hunc fuiſſe nec ſanuʒ. Item ſi nulla prouidentia ẽ quomõ animalium corpora tam prouidenter ordinata ſunt vt ſingula quẹq̃ mẽbra mirabili ratione diſpoſita: ſua officia conſeruent? Nihil inquit in ꝓcreandis animalibus prouidentiæ ratio molita ẽ. Nã neq̃ oculi facti ſũt ad videndum, neq̃ aures ad audiendum: neq̃ lingua ad loquẽdum neq̃ pes ad ambulandum: quoniã prius hæc nata ſunt q̃ eẽt loqui: audire: videre, ambulare. Itaq̃ non hæc ad vſum nata ſunt: ſed vſus ex illis natus ẽ. Si nulla prouidentia eſt: cur hymbres cadunt? fruges oriuntur? arbuſta frondeſcunt? Non inquit ſemper animantium cauſa iſta fiunt: quoniã prouidentiæ nihil proſunt: ſed omnia ſua ſponte fieri neceſſe eſt. Vnde ergo naſcuntur? aut quomõ fiunt omnia: quæ geruntur? Non eſt inquit prouidentiæ opus. Sunt enim ſemina per inane volitantia: quibus inter ſe temere conglobatis vniuerſa gignuntur atq̃ concreſcunt. ¶ Cur igiẽ illa nõ ſetimus: aut nõ cernimus? Quia nec colorem habent inquit nec calorẽ vllum nec odorẽ: ſaporis quoq̃ & humoris expertia ſunt: & tam minuta: vt ſecari ac diuidi nequeant. Sic eũ (quia in principio falſũ ſuſcẹperat) conſequentium reruʒ neceſſitas ad deliramenta perduxit. ¶ Vbi ei ſũt: aut vñ iſta corpuſcula? Cur illa nemo prẹter vnũ Leucippum ſõniauit? A quo Democritus eruditus hæreditateʒ ſtultitiẹ reliquit Epicuro. Quẹ ſi ſint corpuſcula & quidẽ ſolida (vt dicunt) ſub oculos certe venire poſſũt. Si eadẽ eſt natura omniũ: quomodo

Ciceron. carmen.

Prouidentiaʒ nullã eẽ cur putarit. Epicurus

Atomi qd

democrit⁹

res varias efficiunt? Vario inquit ordine ac poſitione conueniunt ſi-
cut litteræ:quę cum ſint paucę:varię tamen collocatę innumerabi-
lia verba conficiunt. At litteræ varias formas habent. Ita inqt & hęc
ipa primordia. Nā ſunt aſpera:ſunt hamata:ſunt leuia. Secari ergo
& diuidi poſſunt:ſi aliquid ineſt illis quod emineat. Si autem leuia
ſunt & humoris indigent:cohęrere non poſſunt. Hamata igitur eē
oportet:vt poſſint inuicem concathenari. Cum vero tam minuta eē
dicantur:vt nulla ferri acie diſijci valeant. quomodo hamos aut an-
gulos habent? Quos quia extant:neceſſe eſt poſſe diuelli. Deīn quo
fœdere inter ſe:qua mente conueniunt: vt ex his aliquid cōſtituat:
ſi ſenſu careant:nec coire tam diſpoſite poſſint:quia nō poteſt quic
q̄ rationale perficere niſi ratio. Quā multis coargui hęc vanitas po
teſt:ſed properat oratio. Hic eſt ille. Qui genꝰ humanū ingenio ſu-
perauit:& omnes. Extinxit ſtellas:exortus vt ęthereus ſol. Quos eq
dem verſus nūq̄ ſine riſu legere poſſum: Non enim de Socrate aut
Platone hoc ſaltem dicebat:qui velut reges habentur philoſophoꝝ
Sed de homie quo ſano & vigente nullus æger ineptiꝰ delirauit. Ita
ꝙ poeta inaniſſimus leonis laudibus murem nō ornauit ſed obruit
& obtriuit. At idē nos metu liberat mortis:de qua hæc ipſius verba
ſunt expreſſa. Quando nos ſumus:mors non eſt: quando mors eſt:
nos non ſumus:Mors ergo nihil ad nos. q̄ argute nos fefellit: quaſi
vero tranſacta mors timeatur:qua iam ſenſus ereptus eſt:ac non ip
ſum mori quo ſenſꝰ eripitur. Eſt igitur tempus aliquod: quo & nos
iam non ſumus:& mors tñ nondum eſt. Idq́ ipſum videtur miſeruꝫ
eſſe ꝙ & mors eſſe incipit:& nos eſſe deſinimus. Nec fruſtra dictum
eſt:mors miſera non eſt. Aditus ad morteꝫ eſt miſer: hoc eſt morbo
tabeſcere:ictum perpeti:ferrum corpore excipere:ardere igni: den
tibus beſtiarum laniari. Hæc ſunt quę timentur: non quia mortem
afferūt:ſed quia dolorē magnum. ¶ Quin potiꝰ effice ne dolor ma-
lū ſit omniū (inquit) malorum maximū eſt. Quid ergo nō poſſum ti
mere:ſi id quod mortem antecedit/aut efficit:malum eſt? Quid ꝙ
totum illud argumentum falſum eſt:quia non intereunt animę? Im
mo inquit:nam quod cum corpore naſcitur:cum corpore itereat ne
ceſſe eſt. Iam ſuperius dixi differre hunc locum melius:& operi vlti
mo reſeruare:vt hāc Epicuri perſuaſionē:ſiue illa Democriti: ſiue
Dicearchi fuit:argumentis & diuinis teſtimonijs redarguā. ¶ Ve-
rū ille fortaſſe impunitatē vitijs ſuis ſpopondit. Fuit enim turpiſſi-
mæ voluptatis aſſertor:cuius capiendæ cauſa naſci hominem puta
uit. Quis cum hoc affirmari audiat:vitijs & ſceleribꝰ abſtineat? Nā
ſi perituræ ſunt animæ:appetamus diuitias vt omnes ſuauitates ca-

Lucretij locus

Mors nihil ad nos

Scdꝫ epicurum

Dolor oiꝫ malorum maximuꝫ

Aīa nō iterit an cuꝫ corpore.

Epicuri dogma vītā ꝑuertit

pere poſſimus. Quæ ſi nobis deſunt: ab his qui habent auferamꝰ clã dolo: vi. Eo magis ſi humanas res nullus deus curat. qñcũq; ſpes im punitatis arriſerit: rapiamus: necemus. Sapientis eſt .n. malefacere: ſi & vtile ſit & tutũ: qm̃ ſi qs in cælo deus ẽ: nõ iraſcit̃ cuiq̃. Aeq; ſtulti ẽ & benefacere: quia ſicut ira non cõmouet̃: ita nec gratia tangi- tur. Voluptatibus igitur quoquo modo poſſumus: ſeruiamꝰ. Breui enim tempore nulli erimus omnino. Ergo nullũ diem: nullũ deniq; temporis punctum fluere nobis ſine voluptate patiamur: ne qa ipſi quandoq; perituri ſumus: idipſum quod viximus pereat. Hęc ille ta metſi nõ dicit verbo: re tamẽ ipſa docet. Nam cũ diſputat omnia ſa pientẽ ſua cauſa facere: ad vtilitatẽ ſuam refert omnia quæ agit. Ita q; qui audit hęc flagitia: nec boni quicq̃ faciendũ putabit: qm̃ bene facere ad vtilitatem ſpectat alienã: nec a ſcelere abſtinendum: quia maleficio p̃da cõiuncta eſt. Archipyrata quiſquã vel latronũ ductor ſi ſuos ad graſſandum cohortetur: quo alio ſermone vti poteſt: q̃ vt eadem dicat: que dicit Epicurus/ deos nihil curare? Non ira: nõ gra tia tangi: inferorum pœnas non eſſe metuendas: q; animę poſt mor tẽ occidãt: nec vlli omnino ſint inferi: voluptatẽ eſſe maximũ bonũ: nullam eſſe humanã ſocietatem: ſibi quẽq; conſulere: neminẽ eſſe q alterum diligat niſi ſua cauſa. Mortem non eſſe metuendaʒ forti vi ro: nec vllum dolorẽ: quin etiam ſi torqueatur: ſi vratur: nihil ſe cu- rare dicat. ¶ Eſt plane cur quiſq̃ putet hanc vocem viri eſſe ſapien- tis: quę poteſt latronibus aptiſſime commodari.

Deꝰ & i- raſcit̃: & gr̃a tãgit̃.

Sapientẽ ẽt alioruʒ cã facere.

¶ Quomodo pythagorici & ſtoici contrario epicureis errore deſipiant ſic animarum immortalitatem ſtatuentes: vt eas in varia corpora tranſire mentiantur. Et voluntariã mortẽ p̃ſua- ſerunt inaniter philoſophantibus. Ca. XVIII.

Aias poſt mortẽ ſup eſſe.

Palimpſy chia pyta goræ

Cleantes manus ſi/ bi intulit.

Chryſip- pus ſe ne- ci dedit.

ALij autẽ his contraria dixerunt ſupereſſe aĩas poſt mor- rem: & hi ſunt maxime pythagorici ac ſtoici: quibus & ſi ignoſcendum eſt: quia verũ ſentiunt: non poſſuʒ tamẽ nõ reprehendere eos: qui non ſcientia ſed caſu inciderũt in veritatem. Itaq; in eo ipſo quod recte ſentienbant: aliquid errauerunt. Nam cum timerent argumentum illud quo colligitur neceſ- ſe eſt vt occidant animæ cum corporibus: quia cum corporibus naſ cuntur: dixerunt non naſci animas: ſed inſinuari potius in corpora: & de aliis in alia migrare corpora. Non putauerũt aliter poſſe fieri: vt ſuperſint aĩę poſt corpora: niſi videantur fuiſſe ante corpora. Par igitur ac ꝑpe ſimilis error eſt partis vtriuſq;. Sed hęc in p̃terito fal ſa eſt: illa in futuro. Nemo .n. vidit quod eſt veriſſimum & naſci aĩas & nõ occidere: quia cur id fieret: aut quæ ratio eſſet: homines neſcie runt. Multi ergo ex his qui æternas eſſe animas ſuſpicabantur, tanq̃

in cælum migraturi eſſent:ſibiįpſis manus intulerũt:vt Cleantes & Chryſippus:vt zeno & Empedocles:qui ſe in ardentis Aetnæ ſpecũ intempeſta nocte deiecit:vt cũ repente nõ apparuiſſet:abijſſe ad deos crederet & ex Romanis Cato.qui fuit in omni ſua vita ſocratícæ vanitatis imitator.Nam democritus in alia fuit pſuaſiõe.Sed ĩn ſponte ſua letho caput obuius obtulit ipſe:quo nihil ſceleratiꝰ fieri poteſt.Nam ſi homicida nefarius eſt:qui hominis extrinctor ẽ eidẽ ſceleri obſtrictus ẽ:qui ſe necat:quia hominẽ necat:Immo vero maius eſſe id facinus exiſtimandũ eſt:cuius vltio deo ſoli ſubiacet.Nã ſicut in hanc vitam non noſtra ſponte venimus:ita rurſus ex hoc domicilio corporis quod tuendũ nobis aſſignatũ eſt eiuſdem iuſſu nobis recedendum eſt:qui nos in hoc corpus induxit tam diu habitaturos:donec iubeat emitti.Et ſi vis aliqua inferať:æqua mente patiendũ eſt:cũ extincta innocẽtis aĩa inulta eſſe nõ poſſit:habeamuſq; iudicẽ magnũ:cui ſoli vindicta integra ſemper eſt.Homicidę igiť illi omnes philoſophi:& ipſe romanę ſapientię prĩceps Cato:q anteq̃ ſe occideret:perlegiſſe Platonis librũ dicitur:qui eſt ſcriptus de æternitate animarũ.Et ad ſummũ nefas philoſophi auctoritate cõpulſus eſt.Et hic tamen aliquã moriendi cauſam videtur habuiſſe odiũ ſeruitutis.Quid Ambrachiotes ille:qui cũ eundem librũ perlegiſſet pręcipitem ſe dedit nullam aliam ob cauſam: niſi ꝙ Platõi credidit? Execrabilis ꝓrſus ac fugienda doctrina:ſi abigit homĩes a vita.Quod ſi ſciſſet Plato:atq; docuiſſet a quo:& quomodo:& qbus:& quę ob facta:& quo tẽpore immortalitas tribuať:nec Theõbrotum impegiſſet in mortem voluntariam:nec catonem:ſ; eos ad vitam & ad iuſtitiam potius erudiſſet.Nam Cato videtur mihi cauſam quęſiuiſſe moriendi:non tam vt Cæſarẽ fugeret:q̃ vt ſtoicorũ decretis obtemperaret:quos ſectabatur.nomenq; ſuum grandi aliquo facinore clarificaret:cui quid mali accidere potuerit:ſi viueret nõ inuenio Caius.n.Cęſar vt clęmẽs erat:nihil aliud efficere volebat:etiã in ipſo belli ciuilis ardore:q̃ vt bene mereri de republica videreť:duobus optimis ciuibus Cicerone & Catone ſeruatis.Sed redeamus ad eos qui mortem pro bono laudãt.De vita quęreris quaſi vixeris:aut vnq̃ tibi ratio conſtiterit:cur oĩno ſis natꝰ.Nonne igiť tibi verus ille & cõmunis omnium pater Terentianum illud iure increpauerit.Prius diſce quid ſit viuere:ſi diſplicebit vita:tu; iſtoc vtitor.Indignaris te malis eſſe ſubiectum:quaſi quicq̃ merearis boni q patrem:qui dominum:qui regem tuu; neſcis:qui q̃uis clariſſimã lucem intuearis oculis:mente tamen cęcus es:& in ꝓfundis ignorãtię tenebris iaces.Quæ ignorãtia efficit:vt quoſdam dicere nõ puderet/iccirco nos eſſe natos:vt ſcelerum pœnas lueremus:quo quid de

zeno mortẽ ſibi maturauit

Empedo. i etnę ſpecũ ſe deiecit.

Cato ſocratis imitator.

Democritus vltro mortẽ oppetijt.

cato ſe vtice occidit

Ambrachiotes.

Cęſaris clęmẽtia.

Cic.& cato optimi ciues

Hoĩes nõ ido natos vt ſcelerũ pęnas luant.

ſirius dici poſſit nõ inuenio. Vbi.n. vel quę ſcelera potuimus admit
tere: qui omnino nõ fuim⁹? Niſi forte credamus inepto illi ſeni: qui
ſe in priori vita Euphorbiũ fuiſſe mẽtitus eſt. Hic credo ꝙ erat igno
bili genere natus: familiã ſibi ex Homeri carmĩb⁹ adoptauit. O mi
rã & ſingularẽ Pythagorę memoriã. O miſerã obliuionẽ noſtrũ om
nium: qui neſciamus quid ante fuerimus. ſed fortaſſe vel errore ali
quo vel gratia ſit effectũ: vt ille ſol⁹ lętheũ gurgitem non attigerit:
nec obliuionis aquam guſtauerit: videlicet ſenex vanus: ſicut ocio
ſę amiculę ſolẽt: fabulas tanꝙ infantib⁹ credulis finxit. Quod ſi be
ne ſenſiſſet de his: quibus hęc locut⁹ eſt: ſi hoĩes eos exiſtimaſſet: nũ
ꝙ ſibi tã petulanter mentiendi licentiam vendicaſſet: ſed deridenda
hominis leuiſſimi vanitas. ¶ Quid Ciceroni faciemus: qui cũ in pri
cipio cõſolationis ſuę dixiſſet luendorum ſceleꝝ cauſa naſci homi
nes: iterauit idipſum poſtea: quaſi obiurgans eum: qui vitam nõ eẽ
malis plenam putet? Recte ergo profatus eſt errore ac miſerabili
veritatis ignorantia ſe teneri.

Pythagorę palingeneſia.

¶ Quod Cicero & alij ſapientiſſimi immortalitatem animarũ (ſed
infideliter) docent. Et ꝙ mala vel bona mors ſit põderanda ex an
teacta vita & gratia dei. Ca. XIX.

An mors ſit malũ.

AT illi qui de mortis bono diſputant: quia nihil veri ſciunt
ſic argumentantur. ſi nihil eſt poſt mortem: non eſt ma
lum mors. Aufert enim ſenſum mali. Si autem ſuperſunt
animæ etiam eſt bonũ: quia immortalitas ſequitur. Quã
ſententiam Cicero de legibus ſic explicauit. Gratulemurqꝫ nobis:
qm̃ mors aut leuiorẽ ꝙ qui eſt in vita: aut certe non deteriorẽ eſt alla
tura ſtatũ. Nam ſine corpore animo vigente diuina eſt vita: ſenſu ca
rente nihil profecto eſt mali. Argute vt ſibi videtur quaſi nihil aliđ
eſſe poſſit. Atqui vtrũqꝫ hoc falſum eſt. Docent eñ diuinę litterę nõ
extingui animas: ſed aut pro iuſticia pręmio afficit: aut pœna ꝓ ſce
leribus ſempiterna. Nec enim fas eſt: aut eũ qui ſceleratus i vita fœ
liciter fuerit: effugere quod meretur: aut eum qui ob iuſtitiam mi
ſerrimus fuerit: ſua mercede fraudari. Quod adeo verum ẽ: vt idem
Tullius in conſolatione nõ eaſdẽ ſedes incolere iuſtos atqꝫ impios
ꝑdicauerit. Nec enim omnibus inqt idẽ illi ſapientes arbitrati ſunt
eundẽ curſum in cælo patere. Nam vitijs & ſceleribus cõtaminatos
deprimi in tenebras atqꝫ in cœno iacere docuerunt. Caſtos aũt ani
mos: puros: integros: incorruptos: bonis etiam ſtudijs atqꝫ artib⁹ ex
politos/ leui quodam & facili lapſu ad deos.i. ad naturam ſui ſimilẽ
peruolare. Quæ ſententia ſuperiori illo argumento repugnat. Illud
eñ ſic aſſumptum eſt tanꝙ neceſſe ſit omnem hominem natum im
mortalitate donari. Quod igitur erit diſcrimen virtutis ac ſceleris.

Loc⁹ ex li. de legib⁹.

Impiorũ ſedes.

Iuſtoꝝ ſedes.

ſi nihil intereſt vtrum ne Ariſtides ſit aliquis an Phalaris? Vtrũ Cato an Catilina? Sed hãc repugnãtiã reruꝫ ſẽtẽtiãq; non cernit. niſi q̃ tenet veritatem. Si quis igitur nos roget: vtrũ ne mors ſit bonum an malum: reſpondebimus qualitatem eius ex vitę ratione pendere. Nam ſicut vita ipſa bonum eſt ſi cum virtute viuatur: malum ſi cum ſcelere: ita & mors ex pręteritis vitę actibus ponderanda eſt. Ita fit vt ſi vita in dei religione tranſacta ſit mors malum non ſit: quia trãſlatio eſt ad immortalitatem. Si aliter malum ſit neceſſe eſt: quoniaꝫ (vt dixi) ad æterna ſupplicia trãſmitit. Quid ergo dicemus: niſi errare illos: qui aut mortem appetunt tanq̃ bonum: aut vitam fugiunt tanq̃ maluꝫ? Niſi ꝙ ſunt iniquiſſimi: qui pauciora mala non compẽſant bonis pluribus. Naꝫ cum omnem vitaꝫ per exquiſitas & varias traducant voluptates: mori cupiunt: ſiquid forte his amaritudinis ſuperuenerit. Et ſic habent tanq̃ illis nunq̃ fuerit bene: ſi aliquando fuerit male. Dãnant igitur vitaꝫ omnem: plenamq; nihil aliđ q̃ malis opinantur. Hinc nata eſt inepta illa ſẽtẽtia: hanc eſſe mortem quam nos vitam putamus: illam vitam quam nos pro morte timemꝰ Ita primũ bonũ eſſe nõ naſci: ſecundum citius mori. Quæ vt maioris ſit auctoritatis Sileno attribuitur. Cicero in cõſolatione. Non naſci inquit longe optimum: nec in hos ſcopulos incidere vitę Proximum autem ſi natus ſis: q̃ primum mori tanq̃ ex incendio effugere violẽtiam fortunæ. Credidiſſe ſe illi vaniſſimo dicto: exinde apparet ꝙ adiecit aliq̃d de ſuo vt ornaret. Quæro igiť cui eẽ optimũ putet non naſci: cũ ſit nullus omnino q̃ ſentiat? Nam vt bonum ſit aliquid aut malũ ſenſus efficit. Deinde cur oĩm vitã nihil aliud eẽ q̃ ſcopulos & incẽdiũ putauerit: quaſi aut ĩ noſtra fuerit poteſtate ne naſceremur: aut vitã nobis fortuna tribuat nõ deꝰ: aut viuẽdi rõ qcq̃ ſimile incẽdio habere videať. Nõ diſſimile Platonis illud eſt: q̃đ aiebat ſe gratias agere naturæ. Primũ ꝙ homo natꝰ eſſet potiuſq̃ mutũ animal. Deinde ꝙ mas potiuſq̃ fœmina. ꝙ gręcꝰ q̃ barbarus. Poſtremo ꝙ athenienſis non thebanus: & ꝙ temporibus Socratis. Dici non poteſt quantã mentibus cęcitatem/ quantoſq; pariat errores ignoratio veritatis. Ego plane cõtẽderim: nunq̃ quicq̃ dictũ eſſe ĩ rebus humanis deliriꝰ q̃ſi vero ſi aut barbarꝰ: aut mu lier: aut aſinus deniq; natus eſſet: idem ipſe Plato non eſſet: ac non illud ipſum q̃đ natus fuiſſet. Sed pythagorę videlicet credidit: qui vt vetaret homines animalibus veſci: dixit animas de corporibus in aliorum animailum corpora commeare: quod etiam vanum & impoſſibile eſt. Vanum quia neceſſe non fuit veteres animas in noua corpora inducere: cum idem artifex qui primas aliquando fecerat. potuerit ſemper nouas facere. Impoſſibile/ quia rectæ rationis ani-

Mors bona ſit an mala añ acta vita dijudicat.

Inepta ſẽtẽtia ẽ vitã quam nos putamꝰ eẽ mortem. mortẽ quã nos timemꝰ eẽ vitã

Non naſci longe optimum. mori q̃ primũ optio proximũ.

Plato quĩ bꝰ de rebꝰ agebat gratias naturæ.

Mas mulieř pſtantior.

barbari in faſtidio.

Thebani pinguis.

Minerue.

Socratem quanti fecit.

Plato.

Palimpſychia Pythagoræ.

ma tã immutare naturã ſtatus ſui nõ poteſt:q̃ ignis aut deorſum niti aut in tranſuerſuʒ/fluminis mõ flãmã ſuã fundere. Exiſtimauit ergo homo ſapiẽs fieri potuiſſe vt aĩa quę tũc erat in Platone:in aliquod mutũ animal includeretur:eſſetqꝫ humano ſenſu ꝑdita vt intelligeret ac doleret incõgruenti ſe corpore oneratã. Quãto ſanius faceret ſi gratias ſe agere diceret ꝙ ingenioſus/ꝙ docilis natꝰ eẽt:ꝙ in his opibus vt liberaliter erudiretur. Nã ꝙ athenis natꝰ eſt:quid in eo beneficij fuit? An nõ plurimi extiterunt ĩ alijs ciuitatibꝰ excellenti ingenio atqꝫ doctrina viri:qui meliores ſinguli q̃ oẽs athenienſes fuerũt? Quãta hominũ milia fuiſſe credamus qui & Athenis nati/& tẽporibus Socratis:indocti tamen ac ſtulti fuerũt. Nõ.n.aut parietes aut locus in quo quiſqꝫ eſt:effuſus ex vtero conciliat homini ſapientiaʒ. Quid vero attinuit Socratis ſe temporibus natum gloriari? Nũ Socrates ingenia diſcentibus potuit dare? Non venit in mentẽ Platoni Alcibiadem quoqꝫ/& Critiam eiuſdem Socratis aſſiduos auditores fuiſſe:quorum alter hoſtis patrię acerrimus fuit:alter crudeliſſimus omnium tyrannorum.

Alcibiades hoſtis patrię.

Critias crudelis Tyrannus

¶ Ꝙ Socrates in eo fuit cordatior cæteris:quia a ſcrutinio cęleſtiũ & naturalium cauſis diſputationem ſuſpendit: in quibus temere cõſumitur ingeniuʒ & tempus:ſed & in multis deſipuit:quorum ſubijciuntur exempla. Cap.XX.

Scrutiniũ

VIdeamus nũc quid in Socrate ipſo tam magnũ fuerit: vt hõ ſapiẽs merito gratias ageret illis tẽporibus eẽ ſe natũ. Non inficior fuiſſe illũ paulo cordatiorẽ:q̃ cęteros qui naturaʒ rerum putauerunt ingenio poſſe compręhendi. In quo illos non tantum excordes fuiſſe arbitror.ſed etiam impios:ꝙ ĩ ſecreta illius cæleſtis ꝓuidẽtiæ curioſos oculos voluerũt immittere: Romæ ẽt & ĩplęriſqꝫ vrbibus ſcimus eſſe quędã ſacra quæ aſpici a viris nefas habetur. Abſtinẽt igitur aſpectu quibꝰ illa cõtaminari non licet:& ſi forte vel errore vel caſu quopiã vir aſpexerit:primo pœna eius deinde inſtauratione ſacrificij ſcelꝰ expiatur. Quid his facias: qui incõceſſa ſcrutari volũt? Nimirũ multo ſceleratiores qui arcana mũdi & hoc cæleſte tẽplũ ꝓphanari impijs diſputationibus q̃runt q̃ qui ædẽ Veſtæ:aut bonę deæ:aut cereris intrauerit. Quę penetralia q̃uis adire viris nõ liceat:tñ a viris fabricata ſunt. Hi vero nõ tantuʒ impietatis crimẽ effugiũt:ſed (quod eſt multo indignius) eloq̃ntię famã aut ingenij gloriã conſequũtur. Quid ſi aliquid inueſtigare poſſẽt? Sunt.n.tã ſtulti in aſſeuerando:q̃ improbi in quærendo:cum neqꝫ inuenire qcq̃ poſſint:nec defendere:ẽt ſi inuenerint. Nã ſi verũ vel fortuito viderint (quod ſæpiꝰ contingit) cõmittũt vt ab alijs id ꝑ falſo refellatur. Non.n. deſcendit aliquis de cœlo qui ſẽtẽtiã de ſin

Bonę deę ſacra a viris aſpici nefas erat

gulorum opinionibus ferat. quaprotet nemo dubitauerit eos q̄ iſta cō̄quirāt/ſtultos: ineptos: iſanos eſſe. Aliquid Ergo ſocrates habuit cordis humani: qui cū intelligeret hęc nō poſſe inueniri: ab eiuſmō di q̄ſtionibus ſe remouit. Vereorq́ʒ ne i eo ſolo: multa enim ſunt ei⁹ non modo laude indigna: ſed etiā reprę henſione digniſſima: in quibus fuit ſuorum ſimillimus. Ex hiſ vnuʒ eligam: quod ab omnibus ſit probatum celebre/hoc prouerbium Socrates habuit. Q̄d ſupra nos nihil ad nos. Procumbamus igitur in terraʒ: & manus nobis ad p̄clara opera datas conuertamus in pedes. Nihil ad nos cęlū ad cuius contemplationem ſumus excitati: nihil deniq́ʒ lux ipſa ptineat. Certe victus noſtri cā̄ de cęlo eſt. Q̄ꝫ ſi hoc ſenſit: non eſſe de rebus cęleſtibus diſputandum: ne illorum quidē rationem poterat cōprę hendere: quę ſub pedibus habebat. Quid ergo. Num errauit in verbis? Veriſimile nō eſt: ſed nimirū id ſenſit: quod locutus ē religioni minime ſeruiendum. Q̄d ſi aperte diceretur: nemo pateretur. Quis ei nō ſentiat hunc mundum tā̄ mirabili ratione pfectum: aliqua ꝓuidentia gubernari? Quādoq̄dem nihil eſt quod poſſit ſine vllo moderatore cōſiſtere: Sic domus ab habitatore deſerta dilabit̄. Nauis ſine gubernatore abit peſſum. Et corpus relictum ab aīa defluit: nedum putemus tantam illam molem: aut conſtrui ſine artifice: aut ſtare ſine rectore tandiu potuiſſe. Quod ſi publicas illas religiones voluit euertere nō iprobo. quin etiā laudabo: ſi ipſe quod eſt meli⁹ inuenerit. Verum idē p caneʒ & anſereʒ deierabat. O homineʒ ſcurrā (vt ait zeno epicureus) ineptum: perditū deſperatū: ſi cauillari voluit religionem: dementem. Si hoc ſerio fecit: vt animal turpiſſimuʒ pro deo haberetur? Quis iam ſupſtitiones ęgyptiorum audeat reprehendere: quas Socrates Athenis auctoritate confirmauit ſua? Illud vero nonne ſummę vanitatis: q̄ꝫ ante mortem familiares ſuos rogauit: vt Aeſculapio gallum quem vouerat: pro ſe ſacrarent? Timuit videlicet ne apud Rhadamanthum receptorem voti reus fieret ab Aeſculapio Dementiſſimum hominem putarē: ſi morbo affect⁹ periſſet. Cū vero hoc ſanus fecerit: eſt ipſe inſanus qui eum putet eſſe ſapientē. En cuius tēporibus natū eſſe ſe homo ſapiens gratuletur.

Socrates i quo cæteris phis fuit cordatior.

Socra. ab Epicuręo Zenone ſcurra cōpellatus.

Eſculapio gallum vomiſſe dixit Socrates.

¶Quod Plato didicerit a Socrate ea: quę ſi obtineret: humani generis periret ſocietas. Cap. XXI.

Videam⁹ tñ q̄d illū Socrates docuerit: q cū totā phyſicā repudiaſſet: eo ſe cōtulit: vt de virtute atq́ʒ officio quęreret. Itaq́ʒ n̄ dubito q̄n auditores ſuos iuſtitię p̄ceptis erudierit. Docēte igit̄ Socrate n̄ fugit Platonē iuſtitiæ viʒ i ęquitate cōſiſtere. Siq̄dē oēs pari cōditiōe naſcūt̄. Ergo iq̄t nihil priuati ac ꝓprij hēant: ſed vt pares eē poſſint (q̄d iuſtitię rō deſiderat) oīa

Huiuſmodi cōitas cū ab Ariſtotele: tū ab alijs plęriſq́ʒ reprhēdit̄. & pulchre ab Egidio Romano: de regimine pricipū lib. ſcd̄o.

in cõmune poſſideat. Ferri hoc põt: q̃diu de pecunia dici videt. Q̃d ipm q̃ impoſſibile ſit & q̃ iniuſtũ: poterã multis rationib⁹ oſtendere. Concedamus tamen vt poſſit fieri. Omnes. n. ſapientes erũt & pecuniam cõtemnent. Quo ergo illũ cõmunitas iſta perduxit? Matrimonia quoq; (iqt) cõmunia eſſe debebũt. Sꝫ vt ad eãdẽ mulierẽ mlti viri tanq̃ canes cõfluãt: & is vtiq; obtineat/ qui viribus vicerit. Aut ſi ſapientes ſunt vt philoſophi: expectẽt vt vicib⁹ tanq̃ lupanar habeãt. O miram Platonis æquitatem. Vbi eſt igitur virtus caſtitatis? Vbi fides coniugalis? Quę ſi tollas: omnis iuſtitia ſublata eſt. At idem dixit beatas ciuitates futuras fuiſſe ſi aut philoſophi regnarent: aut reges philoſopharẽtur. Huic ergo tã iuſto: tam æquo viro regnum dares: qui alijs ſuſtuliſſet ſua: alijs condonaſſet aliena: proſtituliſſet pudicitiam mulierũ: quę nullus vnquam non modo rex: ſed ne tyrannus quidem fecit. Quam vero intulit rationẽ turpiſſimi huius conſilij: ſic inquit. Ciuitas cõcors erit: & mutui amoris conſtricta vinculis: ſi omnes omnium fuerint & mariti/ & patres/ & vxores/ & liberi. Quę iſta cõfuſio generis humani eſt? Quomodo ſeruari poteſt caritas: vbi nihil eſt certũ: quod amet? Quis aut vir mulierẽ aut mulier virum diliget: niſi habitauerint ſemper vna: niſi deuota mẽs & ſeruata inuicem fides indiuiduã fecerit caritateꝫ? Quę virtus ĩ illa promiſcua voluptate locũ nõ habet. ¶ Itẽ ſi oẽs oĩm liberi fuerint: quis amare liberos tanq̃ ſuos poterit: cum ſuos eſſe aut ignoret: aut dubitet? Quis honorem tãq̃ patri deferet: cũ vnde natus ſit neſciat? Ex quo fit: vt non tantũ alienũ pro patre habeat: ſed etiam patrem pro alieno. ¶ Quid q꜑ vxor p̃t eẽ cõmunis: fili⁹ vero nõ põt? quẽ cõcipi non niſi ex vno neceſſe eſt. Perit ergo illi vni communitas ipſa reclamante natura. ¶ Supereſt vt tantummodo concordiæ cauſa vxores velit eſſe communes. At nulla vehęmẽtior diſcordiarum eſt cauſa: q̃ vnius fœminæ a multis maribus appetitio. In quo Plato ſi ratiõe non poterat: exemplis certe potuit admoneri: & mutorum animalium/ quæ ob hoc vel acerrime pugnant: & hominum qui ſemper ob eam rem grauiſſima inter ſe bella geſſerunt.

Coĩa oĩa Plato ſtatuit.

Matrimonia cõmunia Plato ſtatuit male.

Reges oportꝫ eſſe phõs dixit Plato.

¶ Quod dogma platonis nõ erat niſi criminis fons/ & fomes: & virtutum omnium exterminium. Cap. XXII.

REſtat: vt cõmunio iſta nihil aliud habeat pręter adulteria & libidines: propter quas funditus euertẽdas eſt virt⁹ vel maxime neceſſaria. Itaq; nõ inuenit cõcordiã quã quærebat: quia nõ videbat vnde oriatur. Nam iuſticia in extrapoſitis nihil momenti habet: ne in corpore quidem ſed tota in hominis mente verſatur. Qui ergo vult homines adęquare: nõ matrimonia: non opes ſubtrahere debet: ſed arrogantiam: ſuperbiã: ta

morē:vt illi potētes & elati pares eſſe ſe etiā mēdiciſſimis ſciāt. De-
tracta eñi diuitib⁹ inſolētia & iniq̄tate:nihil intererit vtrū ne alij di-
uites:alij pauperes ſint:cū animi pares ſint:quod efficere nulla alia
res prẹter religionē dei pōt. Putauit igiẗ ſe inueniſſe iuſticiā: cū eā
ꝓrius euerteret:q̄a nō rerū fragiliū:ſed mētiū debet eſſe cōmunitas
Nā ſi iuſticia virtutum oīm eſt mater:cū illæ ſingulæ tolluntur:ipſa
ſubuertiẗ. Tulit autem Plato ante omnia frugalitatem:q̄ vtiq̄ nulla
eſt:vbi ꝓprij nihil habeẗ. Tulit abſtinētiā ſiquidem nihil fuerit quo
abſtineaẗ alienū. Tulit tēperantiā:tulit caſtitatem:quæ virtutes in
vtroq̄ ſexu maxime ſunt:tulit verecundiā:pudorē:& modeſtiam:ſi
honeſta & legittima eſſe incipiunt:quæ ſolent flagitioſa & turpia
iudicari. Sic virtutē cū vult omnibus dare.omnibus ademit. Nam
rerū ꝓprietas:& vitiorū/& virtutum materiā continet. Cōmunitas
autem nihil aliud q̄ vitiorū licentiā. Nam viri qui multas mulieres
habent:nihil aliud dici poſſunt:q̄ luxurioſi ac nepotes. Item mulie
res quẹ a multis habentur nō vtiq̄ adulteræ:q̄a certū matrimoniū
nullū eſt:ſed proſtitutẹ ac meretrices ſint neceſſe eſt. Redegit ergo
humanā vitam ad ſimilitudinē:non dico mutorum : ſed pecudum
ac beluarum. Nam volucres pene omnes faciūt matrimonia:& pa-
ria iunguntur:& nidos ſuos tanq̄ geniales toros concordi mente de
fendunt:& fœtus ſuos quia certi ſunt:amant:& ſi alienos obieceris
abigunt. At homo ſapiens cōtra morem hominū:contraq̄ naturam
ſtultiora ſibi quæ ſequeretur:elegit. ¶ Et q̄m videbat in cẹteris ani
malibus officia marium fœminarūq̄ non eſſe diuiſa:exiſtimauit o-
portere etiā mulieres militare:& conſilijs publicis itereſſe: & magi/
ſtratus gerere:& imperia ſuſcipere. Itaq̄ his arma & equos aſſigna
uit:conſequens eſt vt lanā & telam viris & infantiū geſtationes. Nec
vidit impoſſibilia eſſe quẹ diceret ex eo: ꝙ adhuc in orbe terrẹ : ne
q̄ tā ſtulta neq̄ tam vana vlla gens extiterit:quæ hoc modo viueret.

Iuſtitia virtutū oīm mater.

Mulieres oportet militare iuxta Platonem

¶ De minoribus philoſophis:& quatenus ex rerū contemptu glo
rientur:& erroris aſſertores ſint. Ca. XXIII.

CVm igitur in tāta varietate ipſi philoſophorum pricipes
deprẹhendanẗ:quid illos minores putabimus : qui nunq̄
ſibi tā ſapiētes videri ſolēt:qui cū pecuniæ cōtemptu glo
riantur? Fortis animus. Sed expecto quid faciant. & quo
ille contemptus euadat. Tradita ſibi a parentibus patrimonia: tan-
q̄ malum fugiunt ac deſerunt. Et ne in tempeſtate naufragiū faciāt
in trāquillo ſe vltro p̄cipitant. Nō virtute/ſed peruerſo metu fortes
ſicut illi q̄ cū timēt ne ab hoſte iugulēẗ:ipſi ſe iugulāt:vt mortē mor-
te deuitēt. Sic iſti vnde poſſēt gloriā liberalitatis acquirere:ſine ho-
nore:ſine gratia perdūt. Laudaẗ Democritus ꝙ agros ſuos dereliq̄-

Pecuniæ cōtēptus. metu fortes

Democritus agros ſuos dereliquit.

rit:eoſq; paſcua publica fieri paſſ⁹ ſit. Probarē ſi donaſſet. Nihil aūt ſapienter fit: quod ſi ab omnibus fiat: inutilē ac malum: ſed hæc ne gligentia tolerabilis. ¶ Quid ille qui patrimoniuꝫ in nummos reda ctum effudit in mare? Ego dubito vtrum ne ſanus an demens. Abi te (inquit) in profundum malæ cupiditates: ego vos mergam: ne ip ſe mergar a vobis. Si tantus pecuniæ cōtentus eſt: fac illā beneficiuꝫ fac humanitatem / largire pauperibus. Poteſt hoc quod perditurus es: multis ſuccurrere: nec fame / aut ſiti / aut nuditate moriant. Imita re inſaniam ſaltem / furoremq; Tuditani: ſparge populo diripienda. Potes & pecuniā effugere: & tamē bene collocare: q̄a ſaluū ē quicq̄d pluribus ꝓfuit. ¶ zenonis aūt paria peccata quis probat? Sed omit tamus id; quod ē ab omnibus ſemper irriſuꝫ. Illud ſatis eſt ad coer cendum furioſi hoīs errorem: quia inter vitia & morbos miſericor diam poſuit. Adimit nobis affectum: quo ratio humanæ vitæ pene omnis continetur. Cum enim natura hominis imbecillior ſit: q̄ cæte rorum animalium: quæ vel ad perferendam vim temporum: vel ad incurſiones a ſuis corporibus arcendas naturalibus munimētis ꝓui dentia cœleſtis armauit. Homini aūt quia nihil iſtorum datū eſt ac cepit pro iſtis omnibus miſeratiōis affectum: qui plane vocatur hu manitas: qua noſmet inuicē tueremur. Nā ſi homo ad cōſpectū alte rius hominis efferaretur (quod facere videmus animantes: quorum natura ſoliuaga eſt) nulla eſſet hoiꝫ ſocietas: nulla vrbium condēda rum / vel cura / vel ratio. Sic neq; vita quidem ſatis tuta: cum cæteris animalibus expoſita eſſet imbecillitas hominum: & ipſi inter ſemet ipſos beluarū more ſæuirent. ¶ Non minor in aliis dementia. Quid eni dici poteſt de illo: qui nigraꝫ dixit eſſe niuē: q̄ cōſequens erat: vt etiam picem albā eſſe diceret? Hic eſt ille qui ſe icc irco natū eſſe di ceret vt cœlū / ac ſolem videret: qui in terra nihil videbat ſole lucente ¶ Xenophanes dicētibus mathematicis orbē lunę duodeuigīti par tibus maiorem eſſe q̄ terram: ſtultiſſime credidit. Et (q̄ huic leuitati fuit cōſentaneum) dixit intra cōcauū lunæ ſinum eſſe aliā terram: & ibi aliud genus hominum ſimili modo viuere: quo nos in hac terra viuimus. Habēt igitur illi lunatici homines alteram lunam: quæ illis nocturnū lumen exibeat: ſicut hęc exhibet nobis. Et fortaſſe hic no ſter orbis alteri⁹ inferioris terræ luna ſit. ¶ Fuiſſe Seneca inter ſtoi cos ait q̄ deliberarēt vtrū ne ſoli quoq; ſuos populos darēt. inepte.ſ. qui dubitauerit. Quid enim ꝓderet ſi dediſſet? Sed credo calor de terrebat: ne tantam multitudinem periculo cōmitteret: ne ſi ęſtu ni mio periſſent: ipſius culpa eueniſſe tanta calamitas diceretur.

Pcuniā ef fudit i ma re.

Tuditan⁹ p̄rimoniū ꝑp̄lo diri piendum ſparſit.

Hō miſe ratiōis cę pit affectū Hūanitas quę

Niueꝫ ni graꝫ dixit Anaxago ras.

Xenopha nes credi dit Lunæ orbis duo deuiginti ptib⁹ ter ra maiorē dixitq; lu nę cōcauū ſinuꝫ aliaꝫ eē terram

¶ De antipodibus: quos ideo eſſe finxerunt: quia opinati ſūt mundum eſſe rotundum. CAP. XXIIII.

QVid illi qui eſſe cōtrarios veſtigijs noſtris antipodas putāt? Nūquid aliqd loquūtur? Aut eſt quiſq̄ tā ineptus: qui credat eē homines: quorū veſtigia ſint ſupiora q̄ capita? Aut ibi q̄ apud nos iacēt vniuerſa: pendere fruges & arbores deorſum verſus creſcere: pluuias & niues & grandines ſurſum verſus cadere in terram. ¶ Et miraſ̄ aliquis hortos penſiles inter ſeptē mira narrari: cum philoſophi: & agros: & maria: & vrbes: & mōtes penſiles faciant. ¶ Hui⁹ quoq̄ erroris aperiēda nobis origo eſt. Nā ſemper eodē mō falluntur. Cū eī falſum aliquid in principio ſūpſerūt: veriſimilitudine inducti neceſſe ē eos i ea q̄ conſequūtur currere. Sic incidunt in multa ridicula: quia neceſſe ē falſa eē/q̄ reb⁹ falſis cōgruūt. Cum autē iprimis habuerint fidē: qualia ſunt ea quę ſequūtur nō circūſpiciūt: ſ; defēdūt oī mō: cū debeāt prima illa vtrū ne vera ſint an falſa: ex cōſequētib⁹ iudicare. Quę igiſ̄ illos ad antipodas ratio perduxit? Videbāt ſyderū curſ⁹ i occaſū meantiū. Solē atq̄ lunā in eādē partē ſēp occidere: atq̄ oriri ſemp ab eadē. Cū autē nō pſpicerāt q̄ machinatio curſ⁹ eorū temperaret: nec quomodo ab occaſu ad oriētē remeāt: cælū autē ipſū i omnes fere partes putarent eē deuexū: qđ ſic videri propter immenſā latitudinem neceſſe ē: exiſtimauerūt rotūdū eſſe mūdū ſicut pilā. Et ex motu ſyderū opinati ſūt cęlū volui: ſic aſtra ſoleq̄ cū occiderint volubilitate ipa mūdi ad ortū referri. Itaq̄ ęthereos: orbes fabricati ſūt: q̄ſi ad figurā mūdi: eoſq̄ cælarūt portētoſis qbuſdā ſimulacris: quę aſtra eē dicerēt. Hāc igitur cęli rotūditatē illđ ſequebatur: vt terra i medio ſinu ei⁹ eēt icluſa. Quod ſi ita eēt terrā ipā globo ſimilē. Neq̄.n. fieri poſſet: vt nō eēt rotundū: qđ rotūdo incluſū teneretur. Si autē rotūda etiā terra eſſet: neceſſe eēt vt i oēs cęli ptes eādē faciē gerat. i. mōtes erigat: cāpos tendat: maria cōſternat. Qđ ſi eēt: ſeqbaſ̄ illđ extremū: vt nulla ſit ps terræ q̄ nō ab hominib⁹ cæteriſq̄ aīalib⁹ icolaſ̄. ¶ Sic pendulos iſtos antipodas cęli rotūditas adiuenit. ¶ Qđ ſi qras ab his qui hęc portenta defēdūt: qūo nō cadunt omnia in inferiorē illā cęli partē hāc reſpondēt rerū eſſe naturam: vt pondera in mediū feraſ̄: & ad medium conuexa ſint oia: ſicut radios videm⁹ i rota. Quę aūt leuia ſūt vt nebula: fum⁹: ignis: a medio deferaſ̄/vt cælū petāt. ¶ Quid dicā de his neſcio: q cū ſemel aberrauerit: cōſtāter i ſtultitia pſeuerāt: & vanis vana defēdūt: niſi q̄ eos iterdū puto ioci cā philoſophari: aut prudētes & ſcios mēdacia defēdēda ſuſcipere: q̄ſi vt igenia ſua i malis reb⁹ exerceāt vel oſtēdāt. At ego multis argumētis probare poſſē: nullo mo

Aduerte vbi demōſtratio deficit: rōes iter veriſimiles/aut ēt vulgo apparentes aſſumi poſſe. Porro nō eē ātipodas. i. homines a cōtraria pte terrę vbi ſol oriſ̄ q̄n occidit nobis aduerſa pedib⁹ nrīs calcaſ̄ veſtigia Auguſtin⁹ i ciuitate. dei lib. xvi. ca. ix. Lactātio cōſētit. Si mīq̄ argumētationē hoc fabulātiū rephēdit: aſſerēs id nī la rōe credēdū eē. Quorū iuētionē quū friuola ſit/ſatis fuit Lactātio vulgariter cōfutare. Nā & qđ figura cęli an ſperica ſit/diuerſas fuiſſe opiniones. Author ē Ioannes Damaſcen⁹ lib. ij. de fide orthodoxa. ca. vi. Vbi dicit q̄ſdā dixiſſe cęlū ſphęrice circūdare terrā: Alios autē cælum

do fieri poſſe vt cęlũ terra ſit inferiꝰ niſi & liber iã cõcludedꝰ eẽt & adhuc aliqua reſtarẽt/q̃ magis ſint p̄ſẽti opi neceſſaria. ❡Et qm̃ ſingulorũ errores percurrere nõ eſt vnius libri opꝰ: ſatis ſit pauca enarraſſe: ex quibus poſſint qualia ſint cætera intelligi.

❡Quot & quanta p̄diſcenda ſunt gẽtiliter philoſophantibus: vt philoſophiam nullus aſſequatur aut rarus Cap XXV.

NVnc pauca nobis de philoſophia ĩ cõi dicẽda ſunt: vt cõfirmata cã perorẽmꝰ. Sũmꝰ ille noſter Platonis imitator exiſtimauit philoſophiã ñ eẽ vulgarẽ: ꝙ eã nõ niſi docti homines eẽ qui poſſẽt. Eſt iq̄t philoſophia paucis cõtẽta iudicibus: multitudinẽ cõſulto ipa fugiens. Nõ ẽ ergo ſapiẽtia ſi ab hominũ cœtu abhorret. Qm̃ igit̃ ſapiẽtia ſi homini data eſt: ſine vllo diſcrimine omnibꝰ data ẽ: vt nemo ſit prorſus qui eam capere non poſſit. At illi virtutẽ humano generi datam ſic amplexabantur: vt ſoli omniuꝫ publico bono frui velle viderẽtur tã iuidi quaſi velint deligare oculos aut effodere cęteris ne ſolẽ videãt. Nã quid eſt aliud hominibꝰ negare ſapiẽtiã/q̃ mẽtibꝰ eorũ verũ ac diuinũ lumen auferre/Qđ ſi natura hoĩs ſapientię capax ẽ oportuit opifices/& ruſticos/& mulieres/& oẽs deniq̧: qui humanaꝫ fortunaꝫ gerũt: doceri vt ſapiãt: populũq̧ ex oĩ lingua: & cõditione: & ſexu: & ętate conflari. ❡Maximũ itaq̧ argumẽtũ ẽ: phiaꝫ neq̧ ad ſapiẽtiã tẽdere. neq̧ ipſã eẽ ſapiẽtiã ꝙ myſteriũ eiꝰ barba tm̃ celebratur & pallio. Sẽſerũt hoc adeo ſtoici: qui & ſeruis & mulieribus philoſophãdũ eẽ dixerũt. Epicurꝰ quoq̧ qui rudes oĩm litterarũ ad philoſophiã iuitat: Itẽ Plato qui ciuitatẽ de ſapiẽtibꝰ voluit cõponere. Conati quidẽ ſunt illi facere quod veritas exigebat: ſꝫ nõ potuit vltra verba ꝓcedi. Primũ qa mltis artibꝰ opꝰ ẽ: vt ad phiam poſſit accedi. Diſcendę litterę iſtę cõmunes ꝓpter vſuꝫ legẽdi: qa ĩ tãta rerum varietate nec diſci audiẽdo pñt oĩa: nec memoria cõtineri. Grãmaticis quoq̧ nõ parũ operæ dãdũ eſt: vt rectã loquẽdi rationẽ ſcias. Id multos annos auferat neceſſe eſt. Nec oratoria quidẽ ignorãda eſt: vt ea q̃ didiceris proferre atq̧ eloqui poſſis Geometria quoq̧ ac muſica & aſtrologia neceſſaria ẽ: ꝙ hæ artes cũ phĩa habẽt aliquã ſocietatẽ: quę vniuerſa perdiſcere neq̧ fœminę pñt: quibus intra puberes annos officia mox vſibus domeſticis profutura diſcenda ſũt. Neq̧ ſerui qbus per eos ãnos vel maxĩe ſeruiẽdũ ẽ. quibꝰ poſſunt diſcere: neq̧ pauperes: aut opifices: aut ruſtici quibus in diẽ victꝰ labore eſt q̄rendus. ❡Ob eã cauſã Tullius ait abhorrere a multã

hemiſperiũ eẽ imaginatos. qa diuinorũ enarrator Dauid dicat. Qui extendis cęlum velut pellẽ. Qđ oñdit tabernaculũ Et btũs Eſaias qui ſtatuit cęluꝫ velut camerã: Et qa occidens ſol & luna & aſtra circueũt terraꝫ ab occidẽte in boreã: & ita rurſꝰ i oriẽte reſtituũt. ❡Et. c. x. de terra dicit ꝙ eiꝰ ſedẽ & baſiꝫ nullꝰ hoiꝫ dicer̃ valuit. Hi ei aiũt ipſã ſup aq̃s fũdatã & firmatã eẽ / vt diuinꝰ iq̄t Dauid: quẽ firmauit terraꝫ ſup aq̃s. Illi vero ſup aerẽ. Alius aũt ait: q firmauit terrã ſup nihilũ. Et rurſꝰ diuinꝰ Dauid ĩ ꝑſona opificis: Ego iq̄t firmaui colũnaꝫ eius virtutẽ q̃ terraꝫ cõtinet colũnas nominãs Qa autẽ ait: ſup maria fũdauit. eaꝫ

tudie philoſophiā. ❡ Atē̄ rudes Epicurus accipiet. Quomō ergo illa quæ de principijs rerum dicuntur intelligent: quę perplexa & iuoluta vix etiam politi homines aſſequuntur? In reb⁹ igitur obſcuritate iplicitis/& ingenioꝝ varietate confuſis/& eloquētiū virorum exquiſito ſermone fucatis: quis imperito ac rudi locus eſt? Deniq; nunq̄ vllas mulieres philoſophari docuerunt: ꝑter vnā ex omni memoria Themiſten. Neq; ſeruos præter vnū Pythagorā: quem male ſeruientem redemiſſe ac docuiſſe Cebetē tradūt. Enumerāt et Platonem ac diogenem: qui tamen ſerui non fuerunt. ſed his ſeruitus euenerat: ſunt enim capti. Platonem quidem redemiſſe Aniceris quēdā tradit ſeſtertijs octo. Itaq; inſectatus eſt cōuitijs hunc ipſū redēptorem Seneca: ꝙ Platonē paruo ęſtimauerit. Furioſus: vt mihi quidem videtur: qui homini fuerit iratus/ꝙ non multam pecuniā perdidit: ſcilicet aurum appendere debuit tanq̄ pro mortuo Hectore: aut tantum ingerere nummorum/quantum venditor non popoſcit. Ex barbaris vero nullum præter vnum Anacharſim ſcythā qui philoſophiam ne ſomniaſſet quidem: niſi & linguam & litteras ante didiciſſet.

❡ Quod doctrina cæleſtis ſapientiam ſola largit: quā natura communis appetit: & quęrens philoſophiā: non inuenit: & q̄ efficax ſit lex dei: & eccleſię ſacramenta. Cap. XXVI.

QVod ergo illi poſcēte natura faciendū eſſe ſenſerūt. Sed tamen neq; ipſi facere potuerunt: neq; a philoſophis fieri poſſe viderunt. ſola hoc efficit doctrina cęleſtis: quę ſola ſapientia eſt. Illi ſcilicet perſuadere cuiq̄ potuerunt: q nihil perſuadent etiā ſibi? Aut cuiuſq̄ cupiditates opprimēt. iram temperabunt: libidinem coercebunt: cū ipſi & cedant vitijs: & fateantur plus valere naturā? Dei autē præcepta: quia & ſimplicia & vera ſunt: quantum valeant i animis hominū: quotidiana experimēta demonſtrāt. Da mihi viꝝ/q ſit iracūd⁹: maledic⁹: effrenat⁹: pauciſſimis dei verbis tā placidū: q̄ ouē reddā. Da cupidū: auarū: tenacē. Iā tibi eum liberalē dabo: & pecuniā ſuā ꝓprijs manibus largiētē. Da timidū doloris ac mortis. Iā cruces/& ignes/& ꝑicula/& tauꝝ cōtēnet Da libidinoſū: adulteꝝ: ganeonē. Iā ſobriū: caſtū cōtinētem videbis. Da crudelem/& ſanguis appetentem. Iam in veram clęmentiam furor ille mutabitur. Da iniuſtū: inſipientem: peccatorem continuo: & æquus/& prudens/& innocens erit. Vno enim lauacro malitia omnis obolebitur. Tanta diuinę ſapientię vis eſt/vt in hominis pectus infuſa: matrem delictorū ſtultitiā vno ſimul impetu expellat At quod efficiendum: nō mercede: nō libris: non lucubrationibus

oñdit vnde q terrę circūfuſā aq natura m. Hæc ille lege inſuper qdapd Philoſtratū Apolloni⁹ ab idorū phis audiſſe ſcribit. Cęterū q̄uis recte teneat celū orbicularis figurę: n̄ tn̄ ex hoc demonſtrari āt clar oñdi ab alijs ātipodes eē ꝑut ponūt. Lactāti⁹ arguit. Serui⁹ ſup Virgi. narat epiſtā ab ātipodib⁹ vēto ad nos delatā Sʒ n̄ ꝓbat ❡ Non eē cæluʒ terra iferius: vtiq; verū ē Qd cum huic operi parū ſeruiat: pulchre ſe expedit Lactantius. Cui ſatis eſt antipodum aſſertores nihil demonſtraſſe.

opus eſt. Gratis iſta fiunt: facile: cito: modo pateant aures: & pectꝰ ſapientiam ſitiat. Nemo vereatur: nos aquã nõ vendimus: nec ſoleꝫ mercede prẹſtamus. Dei fons vberrimus atq̨ pleniſſimus patet cũctis: & hoc cẹleſte lumẽ vniuerſis oritur: quicunq̨ oculos habẽt. Nũ quis hẹc philoſophorum aut vnq̃ p̄ſtitit: aut p̄ſtare (ſi velit) poteſt? Qui cũ ẹtates ſuas in ſtudio philoſophiæ conterant: neq̨ aliũ quenq̃ neq̨ ſeipſos (ſi natura paululũ obſtitit) poſſunt facere meliores. Ita q̨ ſapientia eorum vt plurimũ efficiat: nõ excidit vitia: ſed abſcõdit Pauca vero dei præcepta ſic totũ hominẽ immutant: & expoſitio vetere nouum reddunt: vt non cognoſcas eundem eſſe.

¶ Quod philoſophi ſẹpe recte præcipiunt: & interdum vident verum: & quare non ſit eis credendum: quorum prẹcepta dubia ſunt: neq̨ virtus caduca mercedem habet immortalitatis. Ca XXVII.

Quid ergo? Nihil ne illi ſimile prẹcipiunt? Immo permulta: & ad verum frequenter accedunt. Sed nihil ponderis habent illa prẹcepta: quia ſunt humana: & auctoritate maiori. id eſt diuina illa carent. Nemo igitur credit quia tam ſe hominem putat eſſe qui audit: q̃ eſt ille qui prẹcipit. Prẹterea nihil apũ eos certi eſt: nihil quod a ſcientia veniat. Sed cum omnia coniecturis agantur: multa etiam diuerſa & varia ꝓferantur. ſtultiſſimi eſt hoĩs prẹceptis eorũ velle parere: quẹ vtrũ vera ſint an falſa dubitatur. Et ideo nemo paret: quia nemo vult ad incertum laborare. Virtutem eẽ ſtoici aiunt: quẹ ſola efficiat vitã beatã. Nihil poteſt verius dici. Sed quid ſi cruciabitur aut dolore afficietur? Poterit ne quiſquã inter carnifices beatus eſſe? Immo vero illatus corpori dolor materia virtutis eſt. Itaq̨ ne in tormentis quidem miſer eſt. Epicurus multo fortiꝰ ſapiens inquit ſemper beatus & vel incluſus in Phalaridis tauro hanc vocem emittet. Suaue eſt/ & nihil curo: quis eũ non irriſerit? Maxime q̨ homo voluptarius pſonam ſibi viri fortis impoſuit: & quidẽ ſupra modũ. Nõ eñ fieri poteſt: vt quiſq̃ cruciatus corporis pro voluptatibus ducat: cũ ſatis ſit ad officiũ virtutis implendũ perferre ac ſuſtinere. ¶ Quid dicitis ſtoici? Quid tu Epicure? Beatus eſt ſapiẽs: etiã cuꝫ torquetur? Si ꝓpter gloriã: patiẽtia non fruetur. In tormentis eñ fortaſſe morietur. Si ꝓpter memoriam: aut non ſẽtiet ſi occidunt animæ aut ſi ſentiet: nihil ex ea conſequetur. Quis ergo alius fructus eſt in virtute? Quæ beatitudo vitẹ: vt ẹquo animo moriatur? Bonum mihi affertis vnius horæ: aut fortaſſe momẽti. ꝓpter quod nõ expediat in tota vita miſerijs & laboribus confici. Quantum autẽ temporis mors occupat: quẹ cum venit vtrum ẹquo animo an iniquo eam ſubieris: iam nihil refert. Ita fit vt nihil aliud ex virtute captetur niſi gloria.

Virtꝰ ſola efficit vitã beataꝫ. Sapiens ĩ tormentis ẽt beatus.

nihil r̃fert certe ſcd̃ꝫ epicuꝝ q aiaꝫ nr̃am aſſerit mortalem

Sed hęc aut ſupernacua & breuis eſt:aut prauis hoím iudicijs non ſequeť. Nullus igitur ex virtute fructus eſt:vbi virtus mortalis ẽ & caduca. Itaq; qui hæc locuti ſũt:vmbrã quandã virtutis viderunt:ipſam virtutẽ nõ videbant. Deflexi enim fuerunt in terrã: nec vultus ſuos in altum erigebant. vt eã poſſent intueri:quę ſeſe cęli regiõib⁹ oſtendebat. Hęc cauſa eſt cur pręceptis eoꝝ nullus obtẽperet: qm̃ aut ad vitia erudiunt:ſi voluptatem defendũt:aut ſi virtutẽ aſſerũt: neq; peccato pœnã minanť:niſi ſolius turpitudinis:neq; virtuti vllũ præmiu; pollicenť:niſi ſolius honeſtatis & laudis:cũ dicant nõ propter aliud. ſed ꝓpter ſeipſam expetendã eſſe virtutẽ. Beatus eſt igiť ſapiens in tormẽtis:ſed cũ torquetur ꝓ fide:ꝓ iuſtitia:ꝓ deo illa patientia doloris beatiſſimũ faciet. Eſt enim deus:qui ſolus poteſt honorare virtutẽ:cuius merces immortalitas ſola eſt:quã qui nõ appetunt nec religionẽ tenent:cui æterna ſubiacet vita. Profecto neq; virtutis vim ſciunt:cuius pręmiũ ignorãt neq; in cælum ſpectãt: qđ ipſi ſe facere putãt:cũ res nõ inueſtigabiles q̃rũt. quia rõ in cęlum ſpectandi nulla alia eſt:niſi aut religionẽ ſuſcipere:aut hanc aiam ſua; immortalem eſſe credere. Quiſquis enim aut deum colendũ eẽ itelligit:aut immortalitatis ſpem ſibi propoſitam habet: mẽs eius ĩ cælo eſt. Et licet id nõ aſpiciat oculis:animæ tamen lumie aſpicit. Qui autẽ religionẽ nõ ſuſpiciunt:terreni ſunt quia religio de cælo eſt. Et q animã putant cũ corpore interire ęque in terram ſpectãt: quia vltra corpus:quod eſt terra nihil ampliusvident:quod ſit immortale. Nihil igitur prodeſt hominem eſſe fictum:vt recto corpore ſpectet in cęlum niſi erecta mente deum cernat:& cogitatio eius in ſpe vitę perpetuæ toto verſetur.

Lucretij hemiſtichium

veręvirtutis ꝑmiu; eſt imortalitas

¶ Q; fortuna nihil eſt:qua; philoſophi nõ modo deam / ſed deum mentiuntur. Et quomodo hunc errorẽ dæmones imiſerint eis: qui deum neſciebant:aut cõtennebant. Cap. XXVIII

QVapropter nihil aliud eſt in vita:quo ratio: quo conditio noſtra nitatur:niſi dei:qui nos genuit agnitio & religioſ⁹ ac pius cultus. Vnde quoniam philoſophi aberrauerunt ſapientes vtiq; nõ fuerunt. Quæſierunt illi quidem ſapientiam:ſed quia non rite quærebant:ꝓlapſi ſunt longius:& in maximos errores inciderunt vt etiam cõmunem ſapientiam nõ tenerẽt. Nõ eñ tantũ religionẽ aſſerere voluerunt:verũetiam ſuſtulerũt: dũ ſpecie virtutis falſæ inducti conantur animos omni metu liberare:q̃ religionis euerſio naturæ nomẽ inuenit. Illi eni; cum aut ignorarẽt a quo eſſet effectus mundus:aut perſuadere vellent nihil eſſe diuia mente perfectum:naturam eſſe dixerunt rerum omnium matrem: quaſi dicerent omia ſua ſponte ſũt nata:quo verbo plane ĩprudẽtiã

Naturã rerũ oi; matrẽ phi dixerunt

ſuam confitentur. Natura eni remota ꝓuidētia & poteſtate diuina prorſus nihil eſt. Qꝫ ſi deū naturā vocant: quę peruerſitas eſt naturā potius q̄ deum nomiare? Si autem natura ratio eſt/vel neceſſitas: vł cōditio naſcēdi nō eſt per ſe ipſam ſenſibilis: quia neceſſe eſt mentē diuinā: q̄ ſua ꝓuidētia naſcendi pricipiū rebus oībus prębeat Aut ſi natura eſt cęlum atqꝫ terra: & omne quod natū eſt: nō eſt dei natura ſed dei opus.

Fortūa q̄.

¶ Nō diſſimili errore credūt eſſe fortunā: quaſi deā quandā res humanas varijs caſibus illudentē: quia neſciunt vnde ſibi bona & mala eueniant Cū hac ſe cōpſitos ad pliandū putāt: nec vllam tamē rationē reddunt: a quo & quā ob cauſam: ſed tantū cuꝫ fortuna ſe digladiari momētis omnibus gloriāt. ¶ Iā quicūqꝫ alios conſolati ſunt ab interitū amiſſionēqꝫ carorū: fortunę nomē acerrimis accuſationibus proſciderūt: nec omino vlla eorū diſputatio de virtute eſt: in qua nō fortuna vexetur. Marcus Tullius in ſua conſolatione pugnaſſe ſe ſemper contra fortunā loquitur: eamqꝫ a ſe eſſe ſuperatam: cū fortiter inimicorum impetus retudiſſet: nec tum quidem ſe ab ea fractum: cū domo pulſus patria caruit. Tum autē cum amiſerit cariſſimam filiam: victū ſe a fortuna turpiter confitetur. Cedo inquit & manū tollo. Quid hoc homīe miſerius/qui ſic iaceat. Inſipiēter inquit: ſed qui ꝓfitetur ſe eſſe ſapientē. Quid ergo ſibi vult aſſumptio nominis? Quid eſt cōtemptus ille rerum: qui manificis verbis prętenditur? Quid diſpar cęteris habitus? Aut cur omnino p̄cepta ſapientię dantur: ſi nemo qui ſapiat adhuc inuētus ē? Et quiſq̄ nobis inuidiā facit: quia philoſophos negamus eſſe ſapientes cuꝫ ipſi neſcire ſe quicquā nec ſapere fateātur? Nam ſiquādo ita defecerint: vt ne effingere quidē quicq̄ poſſint: quid faciunt ī rebus cæteris. Tū vero ignorātię admonētur & quaſi furibundi exiliūt & exclamant ſe cęcos eſſe & excordes.

M. Tulli⁹ fortunā dixit a ſe ſuperatam

Manū dare.

¶ Anaxagoras ꝓnūciat circūfuſa eē tenebris oīa. Empedocles anguſtas eſſe ſenſuum ſemitas q̄ritur: tan q̄ illi ad cogitandū rheda & quadrigis opus eſſet. Democritus quaſi in puteo quodā ſic alto vt fundus ſit nullus veritatē iacere demerſā nimirum ſtulte vt cętera. Non. n. tanq̄ in puteo demerſa eſt viritas quo vel deſcēdere vel etiā cadere illi licebat. Sed tanquā in ſummo montis excelſi vertice vel potius in cælo: quod ē veriſſimū. Quid. n. eſt cur eā potius in imū depreſſam diceret: q̄ i ſummū leuatā: niſi forte mentē quoqꝫ in pedibus aut i imis calcib⁹ cōſtituere malebat potius q̄ in pectore aut in capite? Adeo remotiſſimi fuerūt ab ea veritate: vt eos ne ſtatus quidē ſui corporis admoneret: veritatē in ſummo illis eſſe quęrendā. Ex hac deſperatiōe cōfeſſio illa Socratis nata ē: qua ſe nihil ſcire dixit: niſi hoc vnū: ꝙ nihil ſciat. Hic academię diſciplina manauit: ſi tñ diſciplina dici poteſt: i qua ignoratio & diſ-

Ignorātię confeſſio.

Veritas i cęlo eſt.

citur: & docetur. ¶ Sed ne illi qdē qui ſciaȝ ſibi aſſumpſerūt: idipſū quod ſe ſcire putabāt/conſtanter defendere potuerūt. Qui qm̄ ratio illis nō quadrabat per ignorātiā rerū diuinarū: tam varij tam incerti fuerunt: ſibiq̨ ſępe cōtraria differentes: vt quid ſentirēt: quid vellēt: ſatis ſtatuere ac dijudicare nō poſſis. Quid igitur pugnes aduerſus homines eos: qui ſuo ſibi gladio pereūt? Quid labores vt eos deſtruas: quos ſua ipſos deſtruit atq̨ afficit oratio? Ariſtoteles (iq̄t Cicero) veteres philoſophos accuſās: eos ait aut glorioſos aut ſtultiſſimos fuiſſe: qui exiſtimaſſēt philoſophiā ſuis ingenijs eſſe perfectam Sed ſe videre ꝙ paucis annis magna acceſſio facta eſſet: breui tempore philoſophiam plane abſolutam fore. Quod igitur fuit illud tēpus? quo more? qn̄ ē: aut a quibus abſoluta? Nam ꝙ ait ſtultiſſimos fuiſſe qui putaſſent ingenijs ſuis perfectam eſſe ſapientiam. verū ē. Sed ne ipſe quidem ſatis prudenter. qui aut a veteribus cœptā: aut a nouis auctam: aut mox apoſterioribus perfectum iri putauit. Nūq̄ enim poteſt inueſtigari/quod non per viam ſuam quæritur.

Phia Ariſtoteľ ętate nōdum abſoluta.

Item repetitio de fortuna: & natura: & definitione eius. Cap. XXIX.

SEd repetamus id quod omiſimus Fortuna ergo per ſe nihil eſt: nec ſic habendū eſt: tanq̄ ſit in aliquo ſenſu. Siquidem fortuna eſt accidentium rerum ſubitus atq̨ inopinatus euentus. Verum philoſophi ne aliquando non errent: in re ſtulta volunt eſſe ſapientes: qui fortunæ ſexum mutant: eamq̨ non deam ſicut vulgus: ſed deum eſſe dicunt. Eundem tamen interdum naturam: interdum fortunam vocant. Quid multa (inquit idem Cicero) efficiat inopinata nobis propter obſcuritatem ignorationemq̨ cauſarū. Cum igitur cauſas ignorent: propter quas fiat aliquid: & ipſum qui faciat ignorent neceſſe eſt Idem ī opere vaľ de ſerio: in quo pręceptavitę deprompta ex philoſophia filio dabat Magnā (inquit) eſſe fortunæ vim in vtranq̨ partē quis neſciat? Nam & cum ꝓſpero flatu eius vtimur: ad exitus peruenimus optatos: & cū reflauerit affligimur. Primum qui negat ſciri poſſe quicq̄: ſic hoc dixit tanq̄ & ipſe & omnes ſciant: Deinde qui etiā quę clara ſunt dubia conatur efficere: hoc putauit eſſe clarū. quod illi eſſe debuit vel maxime dubiū: naȝ ſapienti omnino falſum eſt. Quis inquit neſcit? Ego vero neſcio. Doceat me (ſi poteſt) quæ ſit illa vis: qui flatus iſte: & qui reflatus. Turpe igitur eſt hominē ingenioſum id dicere: quod ſi negas ꝓbare non poſſit. Poſtremo ꝙ is qui dicit aſſenſus eē retinēdos: ꝙ ſtulti ſit hominis rebus incognitis temere aſſentire. Is iq̄ plane vulgi & imperitorum opinionibus credidit: qui fortunā putāt eē quę hoib⁹ tribuat bona & mala. Nā ſimulacrū ei⁹ cū copia & guber

Fortunæ diffinitio.

Cice. libri de officijs Fortunę magnam viȝ Cice. tribuit.

Fortunę ſimulachrū

naculo fingunt: tanq̄ hęc opes tribuat: & humanarũ rerũ regimē obtineat. Cui opinioni & virgilius aſſēſit: qui fortunam omnipotentē vocat. Et hiſtoricus qui ait. Sed profecto fortuna in omni re dominaṫ. Quid ergo cęteris dijs loci ſupereſt? Cur nō aut ipſa regnare dicitur: ſi pl⁹ pōt aut ſola coliṫ: ſi omnia vel ſi tātũ mala imittit? Aliqd cauſæ ꝓferāt cur ſi dea ſit hominibus inuideat: eoſq́ꝫ perditos cupiat: cũ ab his religioſe colatur. Cur æquior ſit malis: iniquior autem bonis. Cur iſidieṫ: affligat: decipiat & exterminet? Quis illā generis hominũ vexatricē cōſtituit ꝑpetuā? Cur deniq́ꝫ tā malā ſortita ſit poteſtatē: vt res cũctas ex libidine magis q̄ ex vero celebret: obſcuretq́ꝫ. Hęc i q̄ philoſophos inqrere oportuit: potius q̄ temere innocētem accuſare fortunā: quę etiā ſi ſit aliqua: nihil tamē afferri ab his pōt: cur hominib⁹ tā iimica ſit: q̄ putaṫ. Itaq́ꝫ illę omnes orationes: qbus iniqtatē fortunę lacerāt: ſuaſq́ꝫ virtutes cōtra fortunā ſuperbiſſime iactant: nihil aliud ſunt q̄ deliramenta incōſideratę leuitatis. Quare nō inuideāt nobis: quib⁹ aperuit veritatē deus: q ſicut ſcimus nihil eſſe fortunā: ita ſcimus eſſe prauũ ac ſubdolũ ſpiritũ: q ſit iimic⁹ bonis hoſtiſq́ꝫ iuſtitiæ: qui cōtraria faciat q̄ deus: cuius inuidię cauſam iſecundo libro explicauimus. Hic ergo inſidiatur vniuerſis: ſꝫ eos qui neſciũt deũ/errore impedit: ſtultitia obruit: tenebris circũfũdit: nequis poſſit ad diuini nominis ꝑuenire notitiā: in quo vno & ſapiēta cōtinetur & vita ꝑpetua. Eos autē qui deũ ſciũt dolis & aſtutia aggreditur: vt cupiditate ac libidine irrętiat: aut peccati blādimētis deprauatos ipellat ad mortē: vel ſi dolo nihil ꝓfecerit: violentia deijcere conaṫ. Icc irco.n.i primordijs trāſgreſſionis nō ſtatim ad penā detruſus a deo eſt: vt hominē malitia ſua exerceat ad virtutē: quę niſi agiteṫ: niſi aſſidua vexatione roboreṫ: nō pōt eſſe ꝑfecta. Siquidē virt⁹ eſt perferēdorũ malorũ fortis ac inuicta patiētia. Ex quo fit vt virtus nulla ſit: ſi aduerſarius deſit. Hui⁹ itaq́ꝫ peruerſæ poteſtatis cũ vim ſentirēt virtuti repugnātē/nomē ignorarēt fortunę vocabulũ ſibi inane finxerũt. Quod q̄ lōge a ſapiētia ſit remotũ: declarat Iuuenalis his verſibus. Nullũ numē habes: ſi ſit prudētia: ſed nos Te facim⁹ fortuna deā: cęloq́ꝫ locamus. Stultitia igitur & error & cæcitas (& vt Cicero ait) ignoratio rerum atq́ꝫ cauſarũ: naturæ ac fortunæ nomina induxit. Sed vt aduerſariũ ſuũ neſciũt: ſic nec virtutem quidē ſciũt: cuius ſciētia ab aduerſarij notione deſcēdit. Quę ſic cōiuncta eſt cum ſapiētia: vel (vt ipſi aiunt) eadē ipſa ſapiētia eſt: ignorent neceſſe eſt in quibus reb⁹ ſita ſit. Nemo.n.ꝑt veris armis iſtrui ſi hoſtē cōtra quē fuerit armādus ignorat. Nec aduerſariũ vincere: qui in dimicādo nō hoſtē verũ: ſed vmbrā petit. Proſterneṫ ei q alio intētus/veniētē vitalibus ſuis ictũ: nec præuiderit ante/nec cauerit.

Virgilius.

Virtus aſſidua vexatiōe roboratur.

Iuuenalis

¶ Epilogus quo docet quo tranſeundum ſit a vanitate philoſophoꝝ recedentibus:& ad veram ſapientiā aſpirantibus: ſcilicet ad verbum dei:in quo ſolo veritas inuenitur:& virt⁹: & beatitudo:& ab eis quæ dicta ſunt : ad dicenda tranſitum facit. Cap. XXX.

Docui(quantū mea mediocritas tulit)longe deuiū philoſophos iter a veritate tenuiſſe.Sentio tamen q̄ multa pręterierim:quia nō erat mihi propria cōtra philoſophos diſputatio.Sed huc neceſſario diuertendū fuit:vt oſtenderē tot & tanta ingenia in rebus falſis eſſe cōſumpta:ne quis forte a prauis religionibus excluſus:ad eos ſe conferre vellet: tanq̄ certi aliq̄d reperturus.Vna igitur ſpes homini:vna ſalus in hac doctrina quam defendimus poſita eſt.Omnis ſapientia hominis in hoc vno eſt : vt deum cognoſcat & colat.Hoc noſtrum dogma.Hęc ſententia eſt. Quanta itaq; voce poſſum teſtificor:proclamo:denuncio. Hoc eſt illud quod philoſophi omnes in tota ſua vita quæſſierunt : nec vnquam tamen inueſtigare:cōpręhendere:tenere valuerunt:quia aut prauam religionem tenuerunt:aut totā penitus ſuſtulerūt.Faceſſāt igitur illi omnes:qui humanam vitā nō inſtruūt:ſed turbant. Quid enim docent:aut quem inſtruunt/qui ſeipſos non inſtuxerunt? Quē ſanare ægroti? Quem regere cæci poſſunt. ¶ Huc ergo nos oēs:quibus eſt cura ſapientiæ conferamus. An expectabimus donec Socrates aliquid ſciat? Aut Anaxagoras lumen in tenebris inueniat? aut Democritus veritatē de puteo extrahat? Aut Empedocles dilatet animi ſui ſemitas? Aut Archeſilas & Carneades videāt:ſentiāt:ꝑcipiant? Ecce vox de cęlo veritatem docens.& nobis ſole ipſo clarius lumen oſtendens. Quid nobis iniqui ſumus & ſapientiam ſuſcipere cunctamur:quam docti homines contritis in quęrendo ætatibus ſuis:nunquam reperire potuerunt? Qui vult ſapiens ac beatus eſſe audiat dei vocem:diſcat iuſtitiam:ſacramentum natiuitatis ſuę norit humana cōtēnat:diuina ſuſcipiat:vt ſūmū illud bonū ad quod natus eſt poſſit adipiſci.Diſſolutis religionib⁹ vniuerſis:& omnib⁹ quicūq; in earum defenſionē dici vel ſolebant vel poterant:refutatis deinde conuicti philoſophiæ diſciplinis ad veram religionē nobis ſapientiāq; veniendu; eſt:quoniam eſt(vt docebo)vtrunq; coniunctum:vt eā vel argumētis vel exemplis:vel idoneis teſtibus afferamus. Et ſtultitiam quam nobis iſti deorum cultores obiectare nō deſinunt:vt nullam penes nos:ſic totam penes:ipſos eſſe doceam⁹. ¶ Et q̄q̄ prioribus libris/cū falſas arguerim religiones: hic cū falſā ſapientiam tolerem:/vbi veritas ſit oſtenderim.planius tamen quę religio:& quæ ſapientia vera ſit:liber proximus indicabit.

¶Lactantij firmiani diuinarum inſtitutionum aduer
ſus gentes liber quartus: in quo docetur quæ religio
& quæ ſapientia vera ſit.

¶Quomodo vnius ſæculi error in omnem ſit tranſfu
ſus ętatem/& orbem occupauerit. Et græcia poſt glo
riam ſeptem ſapientium ſtudio perquirēdæ veritatis
exarſerit & ſtudioſi eius ſe maluerint philoſophos q̃
ſapientes appellari. Capitulum. I.

COgitanti mihi & cum animo meo ſæpe reputāti
priorem illum generis humani ſtatum: & miruꝫ
pariter & indignum videri ſolet: ꝙ vnius ſæculi
ſtultitia religiones varias ſuſcipientis: deoſqꝫ mł
tos eſſe credentis: in tantam ſubito ignorationeꝫ
ſui ventuꝫ eſt vt ablata ex oculis veritate: neqꝫ re
ligio veri dei: neqꝫ humanitatis ratio teneret: ho
minibus non in cælo ſummū bonum quærentibus: ſed in terra. Quā
ob cauſam profecto ſęculorum veterum mutata fœlicitas ē. Cœpe
runt enim relicto parente & conſtitutore omnium deo: inſenſibilia
digitorum ſuorum figmenta venerari: quę prauitas quid fecerit: qd
malorum attulerit: res ipſa declarat. Auerſi nāqꝫ a ſūmo bono (quod
ideo beatum & ſempiternum eſt: quia videri: tangi: cōpręhendi nō
poteſt) a virtutibus ei bono congruētibus: quæ ſunt æque immorta
les: ad hos corruptos & fragiles deos lapſi: & ſtudentes his rebus: q
bus ſolum corpus ornatur: alitur: delectatur mortem ſibi perpetuā
cum dijs: & cum bonis corporalibus quæſierunt: quia morti corpꝰ
omne ſubiectum eſt. Inſecuta eſt igitur huiuſmodi religionis iīuſti
tia & impietas ſicuti fuerat neceſſe. Deſierunt. n. vultus ſuos i cælū
tollere: ſed deorſum mentes hominum depreſſę terrenis vt religio
nibus ſic etiam bonis inhærebant: ſecutum eſt diſſidiuꝫ generis hu
mani: & fraus: & nephas omne: qa ſpretis ſēpiternis: atqꝫ icorruptis
bonis: quę ſola debent ab homine cōcupiſci: tēporalia & breuia ma
luerunt: maiorqꝫ ad malum hominibus fides fuit: qui prauū recto:
(quia pręſētius fuerat) ꝓtulerunt. Sic humanam vitam prioribꝰ ſæ
culis in clariſſima luce verſatam caligo & tenebrę compręhēderūt
Et (quod huic prauitati congruenꝫ erat) poſtq̃ ſapientia ſublata eſt:
tum demū ſibi homines ſapientum nomen vendicare cœperūt. Tū
autem nemo ſapiens vocabatur: cum omnes erant. Vtināqꝫ nomē il
lud publicum aliquando: q̄uis ad paucos redactum: tum vim ſuam
retineret. Poſſent eñ fortaſſe pauci illi vel ingenio/vł auctoritate/vł

aſſiduis hortamentis liberare populum vitijs & erroribus:ſed adeo in totū ſapientia occiderat:vt ex ipſa nominis arrogantia nullus eorum qui vocarentur:appareat fuiſſe ſapientē.Et tamen prius q̄ hęc philoſophia quę dicitur: eſſet iuenta ſeptem fuiſſe traduntur primi omniū:qui quia de rebus naturalibus quęrere ac diſputare ſunt auſi ſapientes haberi appellariq; maluerunt. O miſerum calamitoſūq; ſęculū:quo per orbem totum ſeptem ſoli fuerunt: qui hominum vocabulo cierentur.Nemo enim poteſt iure dici homo: niſi qui ſapiēs eſt.Sed ſi cęteri omnes pręter iſtos ſtulti fuerunt: ne illi quidē ſapientes:quia nemo ſapiēs eē vere iudicio ſtultorū poteſt.Adeo ab his abfuit ſapiētia:vt ne poſtea quidem increſcente doctrina:& multis magniſq; ingenijs i idipſu; ſemper intentis non potuerit perfici veritas & comprehendi. Nam poſt illorum ſeptem ſapientum gloria; incredibile eſt quanto ſtudio inquirēdę veritatis Græcia omnis exarſerit.Ac primum nomen ipſum ſapientiæ arrogans putauērūt:ſeq; non ſapientes ſed ſtudioſos ſapientiæ vocauerunt. Quo facto & illos qui temere ſapientum ſibi nomen aſciuerant: erroris ſtultitiæq; damnauerunt:& ſe quoq; ipſos ignorantię:quam quidam nō diffitebātur. Nam vbicunq; rerum natura ingenijs eorum: quaſi manus oppoſuerat:ne rationem poſſent aliquam reddere: teſtificari ſolebant nihil ſe ſcire:nihil cernere.Vnde multos ſapientiores īueniūtur qui ſe aliqua ex parte viderunt:q̄ illi qui ſapere crediderunt.

Sapientes vij.

¶Quod ibi quęrenda eſt ſapientia vbi gentibus eſt ſtultitiæ titulus:& quare Pythagoras & Plato litterarum perſecutores nō acceſſerint ad iudeos. Cap.II.

QVare ſi neq; illi fuere ſapiētes qui ſunt appellati: neq; poſteriores qui nō dubitauerūt inſipientiam confiteri:quid ſupeſt niſi vt alibi ſit quęrenda ſapiētia: quia non eſt vbi quęrebatur inuenta?Quid aūt putemus fuiſſe cauſę:cur tot ingenijs totq; temporibus ſummo ſtudio & labore quęſita nō reperiretur:niſi q eam philoſophi extra fines ſuos quęſierūt.Qui quoniam peragratis & exploratis omnibus nuſq̄ vllam ſapientiam compręhenderunt: & alicubi eſſe illam neceſſe eſt:apparet illic potiſſimum eſſe quærendam:vbi ſtultitiæ titulus apparet: cuius velamento deus(ne arcanum ſui diuini operis in propatulo eſſet)theſaurum ſapientię & veritatis abſcondit.Vnde equide; ſolemus mirari:q cū Pythagoras & poſtea Plato amore indagandę veritatis accenſi: ad Aegyptios & Magos & Perſas vſq; penetraſſent:vt earum gentium ritus & ſacra cognoſcerent.(Suſpicabantur enim ſapientiam i religione verſari)ad Iudęos tātum nō acceſſerunt: penes quos tunc ſolos erat:& quo facilius ire potuiſſent. ¶S; auerſos ęē arbitror diui-

Pythagoras in Egyptum
Plato in Egyptum

a ut adultera nominabitur. A qua enim pudor: caſtitas: fides abeſt: virtute careat neceſſe eſt. Sic & religio deorum impudica eſt & inceſta: quia fide caret: quia honos ille inſtabilis & incertus caput & originem non habet.

¶ Quod ſapientia ſpectat ad filios: religio ad ſeruos: & vtriuſq; fons deus vnus ſolus & verus: qui ingratum abdicat filium: & fugitiuum punit ſeruum. Cap. IIII.

Quib⁹ reb⁹ apparet q̄ iter ſe cõiuncta ſunt ſapĩa & religio. ſapiẽtia ſpectat ad filios, quę exigit amorem. Religio ad ſeruos quę quidẽ exigit timorẽ. Nã ſicut illi patrẽ diligere debẽt & honorare: ſic hi dominum colere & vereri. Deus autem qui vnus eſt: quoniam vtramq; perſonam ſuſtinet: & patris & domini: & amare eum debemus: quia filij ſumus; & timere; quia ſerui. Nõ poteſt igit̃ nec religio a ſapiẽtia ſeparari: nec ſapiẽtia a religiõe ſecerni: quia idem deus eſt: q & intelligi debet: quod eſt ſapientię & honorari quod eſt religionis. Sed ſapientia præcedit: religio ſequitur: quia prius eſt deum ſcire: cõſequẽs colere. Itaq; in duob⁹ nominibus vna vis eſt: q̄uis diuerſa eſſe videantur. Alterum. n. poſitum ẽ in ſenſu: alterum in actu. Sed tamen ſimilia ſunt duobus riuis vno fonte manantibus. Fons autem ſapiẽtię ac religionis de⁹ ẽ: a quo hi duo riui ſi oberrauerint: areſcãt neceſſe ẽ: quẽ q neſciũt nec ſapientes eſſe poſſũt/nec religioſi: ſic fit vt philoſophi: & q deos colũt ſimiles ſint aut filijs abdicatis/aut ſeruis fugitiuis: qa neq; illi patrẽ quærũt: neq; hi dominũ. Et ſicut abdicati hereditatẽ patris nõ aſſequũt: & fugitiui ĩpunitatẽ. Ita neq; philoſophi ĩmortalitatẽ accipiũt: q̃ẽ regni cæleſtis hæreditas: id eſt ſũmũ bonũ: quod illi maxime q̃runt neq; cultores deorũ pœnã ſempiternę mortis effugiẽt: q̃ eſt animaduerſio veri domini aduerſ⁹ fugitiuos ſuę maieſtatis ac nominis. Deũ vero eẽ patrẽ: eundẽq; dominũ vtriq; ignorauerũt tã cultores deorũ q̃ ipſi ꝓfeſſores ſapiẽtię: qa aut nihil colendũ omnino putauerunt: aut religiones falſas approbauerũt: aut etiã ſi vim poteſtatemq; ſũmi dei intellexerũt (vt plato. q ait vnũ eẽ fabricatorẽ mũdi deuȝ. Et M. Tulli⁹ qui fatetur hominẽ ꝑclara quadã conditione a ſũmo deo eſſe generatũ) tñ & debitũ tanq̃ ſũmo patri non reddiderũt: q̃d erat cõſequens atq; neceſſariũ. Deos autẽ neq; patres: neq; dominos eẽ poſſe: nõ tñ multitudo (vt ſupra oſtendi) ſed etiã ratio declarat qua neq; fictũ eẽ ab his hominẽ traditur: neq; deos ipſos antecedere originem hominis inuenitur. Siquidem fuiſſe in terra homines anteq̃ Vulcanus/& Liber/& Apollo/& ipſe Iuppiter naſcerẽt̃: apparet. Sȝ neq; Saturno fictio hominis. neq; cælo patri ei⁹ aſſignari ſolet. Q̃d ſi nullus eorum qui coluntur formaſſe a principio atq; inſtituiſſe ho

M. Tulli⁹ Plato & viptãteq; ſũmi dei intellexerũt

Argumẽtum cõtra deoꝝ cultores

Pater oĩs deus iter ꝑcationes appellat̃.

Ionem diuũ patreȝ dici Saturnũ ꝓ tm̃ patreȝ vt cęteros Lucillius irridet.

bit:& religio/quando philoſophia tractabitur. Illa enim religio muta eſt:non tantũ quia mutorũ eſt:ſed quia ritus eius in manu & digitis eſt:nõ in corde aut lingua:ſicut noſtra quæ vera eſt. Iccirco & in ſapiẽtia religio:& in religione ſapiẽtia eſt. Ergo non poteſt ſegregari:quia ſapere nihil aliud eſt niſi deũ verum iuſtis ac pijs cultibꝰ honorare. ¶ Multorũ aũt deorum cultus non eſſe ſecundũ naturã: etiã hoc argumento colligi poteſt & cõprehendi. Omnẽ deũ qui ab homine colitur:neceſſe eſt inter ſolẽnes ritus & precationes patreȝ nũcupari. Non tm̃ honoris gratia:ſed & rationis:ꝙ & antiquior eſt homine:& ꝙ vitam/ſalutẽ/victum præſtat/vt pater. Itaqȝ & Iuppiter a precantibus pater vocatur:& Saturnus:& Ianus:& Liber:& cæteri deinceps:quod Lucillius in deoruȝ conſilio irridet. Sic Hemo ſit noſtrum quin aut pater optimus diuũ:Aut Neptunus pater:Liber:Saturnus pater:Mars:Ianus: Quirinus pater ſic hoc dicatur ad vnuȝ. Quod ſi natura ſi non patitur/vt ſint vnius hominis plures patres (Ex vno enim procreatur) ergò deos etiam multos colere contra naturam eſt/cõtraqȝ pietatẽ. Vnus ergo colendus eſt:qui poteſt verꝰ pater nominari. Ideȝ etiã dominus ſit neceſſe eſt:quare ſicut poteſt indulgere:ita etiã coercere. Pater ideo appellãdus eſt:quia nobis multa & magna largitur. Dominus ideo:quia caſtigandi & puniẽdi habet maximã poteſtatẽ. ¶ Dominũ vero eũdẽ eſſe qui ſit pater:etiaȝ iuris ciuilis rõ demonſtrat. Quis enim poterit filios educare: niſi habeat i eos domini poteſtatẽ? Nec immerito paterfamilias dicitur:licet tantum filios habeat videlicet nomen patris. cõplectitur etiã ſeruos:quia familiã ſequitur:& nomẽ familiæ complectitur etiaȝ filios quia pater antecedit. Vnde apparet eundẽ ipſũ & patrẽ ſeruoruȝ & dominũ filiorũ. Deniqȝ & filius manumittitur tanq̃ ſeruus:& ſeruus liberatus/patroni nomẽ accipit tanq̃ filius. Qꝫ ſi propterea paterfamilias nominatur:vt appareat eum duplici poteſtate prępditũ:qa & indulgere debet quia pater eſt:& coercere/quia dominus. Ergo idẽ ſeruus eſt/qui & filius:& idẽ dominus qui & pater. Sicut igitur naturę neceſſitate nõ poteſt eſſe niſi vnus pater:ita nec dominus niſi vnꝰ Quid enĩ faciet ſeruus:ſi multi domini diuerſa imperauerint? Ergo contra rationem contraqȝ naturam ſunt religiones multorũ deorũ. Siquidẽ nec patres multi poſſunt eſſe:nec domini. Deos aũtẽ & patres & dominos nuncupari neceſſe eſt. Teneri ergo veritas nõ põt vbi homo idem multis patribus dominiſqȝ ſubiectus eſt. Vbi animꝰ in multa diſperſus huc atqȝ illuc diuagatur. Nec habere vllam firmitatem religio poteſt:quando certo & ſtabili domicilio caret. Cultus ergo deoruȝ veri eſſe non poſſunt. ¶ Eodẽ modo quo matrimoniũ dici non poteſt vbi mulier viros multos habet:ſed hęc aut meretrix

Paterfamilias qui.

Emancipatio.

Libertꝰ patroni nomẽ accipit.

Matrimoniũ dici ñ põt vbi mulier viros multos ha-

græcis romaniſq; hiſtorijs colligatur: etiam ſingulorũ ꝓphetarũ tẽpora colligi poſſũt: quorũ tñ vltim⁹ zacharias fuit: quẽ cõſtat ſub Dario rege ſecundo anno regni eius octauo menſe cecíniſſe. Adeo ãtiquiores eſſe grȩcis ſcriptoribus ꝓphetæ reperiunt. Quȩ omnia eo ꝓ fero: vt errorem ſuũ ſentiant: qui ſcripturã ſacrã coarguere nitunt tanquã nouã & recens fictam: ignorantes ex quo fonte ſãctȩ religionis origo manauerit. Quod ſiquis collectis ꝓſpectiſq; tẽporib⁹ fundamentum doctrinȩ ſalubriter iecerit: & veritatem penitus cõphendet & errorem cognita veritate deponet.

zacharias ꝓpheta. Darius.

¶ Quod deus creator omniũ coomnipotentem genuit filiũ: & per eum creauit vniuerſa. Teſtes ſũt Sibylla & Triſmegiſtus: oracula cõſona ꝓphetis & ſapientiſſimo Salomoni. Ca. VI

Dei filius Angeli q.

DEus igitur machinator conſtitutorq; rerum (ſicuti i ſecũdo libro diximus) anteq̃ præclarum hoc opus adoriretur ſanctum: & incorruptibilem: & incompræhenſibilem ſpiritum genuit: quem filiũ nuncuparunt. Et q̃uis alios poſtea in nũerabiles per ipſum creauiſſet quos angelos dicimus: hunc tamen ſolum primogenitum diuini nominis appellatione dignatus eſt patria. ſ. virtute ac maieſtatẽ pollentẽ: eſſe autẽ ſummi dei filiũ qui ſit poteſtate maxima prædítus non tantum cõgruẽtes i vnũ ꝓphetarum voces ſed etiam Triſmegiſti prȩdicatio: & Sibyllarũ vaticinia demonſtrant. Hermes in eo libro: qui ὁ λόγος τέλιος inſcribitur: his vſus eſt verbis: ὁ κύριος καὶ τῶν πάντων ποιητής ὃν θεὸν καλεῖν νενομίκαμεν ἐπεὶ τὸν δεύτερον ἐποίησε θεὸν ὁρατὸν καὶ αἰσθητόν δέ φημι οὐ διὰ τὸν αἰσθέσθαι αὐτὸν περὶ γὰρ τούτου πότερον αὐτὸς αἴσθοιτο ἀλλ᾽ ὅτι εἰς αἴσθησιν ὑποπέμπει καὶ εἰς νοῦν ὅτι οὖν τοῦτον ἐποίησε πρῶτον καὶ μόνον καὶ ἕνα καλὸς δὲ αὐτῷ ἐφάνη καὶ πληρέστατος πάντων τῶν ἀγαθῶν ἡγίασέ τε καὶ πάνυ ἐφίλασεν ὡς ἴδιον τόκον. id eſt dominus & omnium creator: quem deum vocare cenſemus: quia ſecundum deum fecit viſibilem & ſenſibilem. Senſibilem autem animo non ideo: quia ipſe ſentit. Hoc enim non eſt vtrum ipſe ſentiat: ſed quia ipſe in ſenſum mittit & mentem. Quoniam hunc fecit primum & vnum ſolum. Bonus autem ei viſus eſt: & pleniſſimus omnium bonorum: oblectatus eſt & valde amauit quaſi proprium filium. ¶ Sibylla erythrea in carminis ſui principio quod a ſũmo deo exorſa eſt filium dei ducem & imperatorẽ omniũ his verſibus prȩdicat. παντότροφον κτίστην ὅστις γλυκὺ πνεῦμα ἅπασι κατέθετο καὶ ἡγήτορα θεῶν πάντων ἐποίησε. id eſt oĩm nutritorẽ creatorẽq;: qui dulcem ſpiritũ omnibus apposuit: ac principẽ omnium deorum fecit. Et rurſus in fine

minē traditur. Nullus igitur ex his pater hominis nūcupari poteſt: ita ne deus quidem. Ergo fas non eſt venerari eos: a quibus non ſit homo generatus: quia neq̧ a multis poteſt generari. Vnus igitur ac ſolus coli debet: qui Iouem: qui Saturnū: qui cælum ipſu3 terramq̧ anteceſſit. Is enim neceſſe eſt hominem figurauerit: q̄ ante hominē/ cælum terramq̧ perfecit. Solus pater vocandus eſt/qui creauit: ſol⁹ dominus nuncupandus/qui regit: qui habet vitę ac necis veram ac perpetuam poteſtatem. Quem qui non adorat: & inſipiens ſeruus eſt/qui dominum ſuum aufugiat: & impius filius qui ſuum verum patrem vel oderit vel ignoret.

¶Quod oracula prophetarum ſollicite inſpicienda ſunt: quos diui nitus eſſe locutos rerum multo ante prędictarum conuincit euent⁹. Et quo tempore prophetauerit Moyſes. Quod annis Ioſue rexerit populum. Quod pręfuerint iudices: q̄diu regnauerunt reges. Quo tempore dominatus ſit Cyrus. Quod in prophetis eſt ſapientię fun damentum. Ca.V.

NVnc quoniam docui ſapientiam & religionem nō poſſe deduci: ſupereſt vt de ipſa religione ac ſapientia diſſeramus. Sētio quidē q̄ ſit difficilis de rebus cæleſtibus diſpu tatio: ſed tñ audendū ē: vt illuſtrata veritas pateat. Multi q̧ ab errore atq̧ interitu liberentur: qui eam ſub velamēto ſtultitiæ latentē aſpernantur ac reſpuunt. Sed prius q̄ incipiā de deo & operibus eius dicere: pauca mihi de prophetis ante dicenda ſunt quoq̧ teſtimonijs nunc vti neceſſe eſt: quod ịprioribus libris ne facerē tēperaui. Ante omnia qui veritatem ſtudet cōpręhendere: non modo intelligendis prophetarū vocibus animū debet intendere: ſ3 etiā tēpora: per quæ quiſq̧ illorum fuerit diligentiſſime iquirere: vt ſciat: & quę futura prędixerint: & poſt quot annos prędicta cōpleta ſint. Nec difficultas in his colligendis in eſt vlla. Teſtati eñ ſunt ſub quo quiſq̧ rege diuini ſpiritus fuerit paſſus inſtinctum. Multiq̧ ſcriptos libros de temporibus ediderunt initium faciētes a propheta Moyſe: qui troianum bellum ſeptingentis fere annis anteceſſit. Is autem cum per annos quadraginta populum rexiſſet: ſucceſſorem habuit Ioſuen: qui ſeptem & viginti annis tenuit principatum. Exinde ſub iudicib⁹ fuerunt per annos trecētos ſeptuaginta: tum mutato ſtatu reges habere cœperunt: quibus imperiū tenentibus per annos qua dringentos ſexaginta: vſq̧ ad Sedechiæ regnum oppugnati a rege Babylonico: captiq̧ iudæi diuturnū ſeruitiū ꝑtulerūt. donec ſeptua geſimo poſt anno Cyr⁹ maior captiuos iudęos terris ac ſedibus ſuis redderet q̄ per idē tp̄s in Perſas ſuſcepit iperiū: quo Romæ Tarquinius ſuperbus. Quare cū omnis temporum ſeries ex iudaicis & ex

diuini ſp̄s iſtinctum hic pſonę ſp̄s ſcti mētionē facit nā hoc illi ꝓprie attribuit: q̧ locut⁹ ē p ꝓphetas.

moyſi tpa

Ioſue

Cyri rgnū

nũcupatio poteſtatis & regni. S₃ exponẽda hui⁹ nõis ratio eſt ꝓpter ignorantiũ errorẽ: q cum mutata lr̃a Χρίστοπ ſolent dicere Erat iudęis añ pceptũ vt ſacrũ conficerẽt vnguẽtũ m: quo perungi poſſent hi q vocabant ad ſacerdotiũ vl' ad regnũ Et ſicut nunc Romanis indumentũ purpurę inſigne ẽ regiæ dignitatis aſſũptę ſic illis vnctio ſacri vnguẽti nomẽ ac poteſtatẽ regiã conferebat. ¶ Verũ qm̃ gręci veteres Χρίεσται. dicebant vngi: qđ nũc ἀλεί φεσθαι: ſicut idicat Homericus verſ⁹ ille q̊ ꝓpitiabant / vnxerũt oleo. τεύσ Δὲ Δμωαί λοῦσαν καί Χρίσαν ἐλαίο. i. hũc aũt famulæ lauerũt & vnxerũt oleo. Ob hãc rõnẽ nos eũ Chriſtũ nũcupam⁹. i. vnctũ: q hebraice. Meſſias dicit. Vnde in qbuſdã græcis ſcripturis: q̃ male de hebraicis interp̃tatæ ſũt ἠλιμμένοσ. i. vngendo creatus ſcriptũ inuenit ἀπὸ τοῦ ἀλείφεσθαι. i. ab vngendo creari. Sed tñ vtrolibet nomine rex ſignificatur. Non ꝙ ille regnum hoc terrenum fuerit adeptus: cuius capiendi nondu₃ tempus aduenit: ſed qđ cęleſte ac ſẽpiternũ eſt: de quo diſſerem⁹ in vltimo libro: nũc vero de prima eius natiuitate dicamus.

¶ Qđ fili⁹ bis natus ẽ: ęternaliter de patre: tp̃aliter de virgie matre: ſed natiuitate iexcogitabili & ieffabili. Et quare dicat verbũ: & i quo ab aliis ãgelis differat: & quare illi nõ dicant verbũ dei vl' verba & quare hois ſpirit⁹ diſſolubilis: & qd Dauid & Salomõ ꝓphetauerint de hoc verbo. Et ꝙ Salomon pręceſſerit Troianu₃ bellũ: & quid Ioãnes euãgeliſta de eodẽ verbo. Ca. VIII

IN primis. n. teſtificabimur illũ bis eẽ natũ: primũ i ſpu poſtea in carne. Vnde apđ Hieremiã ita dicit. Pri⁹ q̃ te formarẽ in vtero: noui te: Et itẽ apđ ipſũ. Beatus q erat anteq̃ naſceretur: qđ nulli alii cõtigit præter Chriſtum Qui cũ eſſet a principio filius: dei: regenerat⁹ eſt denuo ſcđ₃ carnẽ: q̃ duplex natiuitas eius magnũ intulit humanis pectorib⁹ errorem: circũfuditq₃ tenebras etiã his qui verę religiõis ſacramẽta retinebãt. Sed nos id plane dilucideq₃ mõſtrabim⁹ vt amatores ſapiẽtiæ facili⁹ ac diligẽtius inſtruant: qui audit dei filiũ dici nõ debet tm̃ nefas mẽte cõcipere / vt exiſtiet ex cõnubio ac pmixtione fœminę alicuius / deũ ꝓcreaſſe qđ nõ facit niſi aĩal corporale mortiq₃ ſubiectũ. De⁹ aũt cũ ſolus adhuc eẽſſet: cui pmiſcere ſe potuit aut cũ eẽt tãtæ poteſtatis / vt quicquid vellet efficeret: vtiq₃ ad creandũ ſocietate alteri⁹ nõ idigeret: niſi forte exiſtiabim⁹ deum (ſicut Orphe⁹ putauit) & matrẽ eẽ / & fœminã: q̃ aliter generare nõ querit: niſi haberet vi₃ ſexus vtriuſq₃: quaſi aut ipe ſecũ coiret: aut ſñ coitu nõ potuerit ꝓcreat. S₃ Hermes i eadẽ fuit opinione cũ dicit αὐτοπάτορα καὶ αὐτομήτορα. i. ipſũ ſui prẽ₃ & ip-

ſiue notitiam a mente genitã. qle verbu₃ etiã apud nos haberi / & dicẽdo intus gigni nec a nobis naſcendo diſcedere: oſtendit Auguſtinus. lib. vi. de trinitate. c. iii. quo etiam verbi ęterni ſimilitudinẽ aliquatenus videri a nobis poſſe declarat. libr. xv. ca. x. vnde & Lactantius quum ex ore dei procedentem vocalem ſpiritum appellet: conſequenter id explicans / addit quem non vero / ſed mente cõcepat. Et q̃ pulchre huiuſmõi locutões de ꝓlatiõe. i. ꝓductiõe verbi q ẽ fili⁹ dei: ad ꝓpheticu₃ itellectũ: q frequenter myſticus eſt / vl' metaphoricus

eiuſdem carminis. ἄλλορ ἔΔωκε θεὸσ πιστοῖσ ἀναράσι γεραι ρειρ. id eſt eum dedit deus fidelibus viris honorare. Et alia ſibylla præcipit hũc õportere cognoſci. αὐτορσορ γινοσκε θεὸρ θεοῦ ὑιόρ ἐὸντα. ideſt ipſũ tuũ cognoſce deũ: qui dei fili⁹ eſt. ¶ Videlicet & ipſe eſt dei filius: qui per Salomonẽ ſapientiſſimũ regẽ diuino ſpiritu plenũ locutus eſt eaq̃ ſubiecimus. Deus cõdidit me in initio ſuarum viarũ in opera ſua ante ſæcula. Fũdauit me in prĩcipio anteq̃ terraȝ faceret: ante q̃ abyſſos cõſtitueret prius q̃ prodirent fõtes aquarum ante omnes colles genuit me dominus. fecit regiones & terras inhabitabiles ſub cælo. Cũ pararet cęlos aderant illi: & cũ ſecerneret ſuã ſedẽ: cũ ſup ventos faceret validas nubes: & cũ cõfirmatos poneret mõtes ſub cælo: quãdo fortia faciebat fũdamẽta terræ: erã penes illum diſponens. Ego eram cui aggaudebat: quotidie autem iucundabar ante faciẽ eius. cũ lætaret̃ orbe ꝑfecto. ¶ Idcirco aũt Trimegeſt⁹ Δημιουργὸρ τοῦ θεῦ. i. opificẽ dei dixit. Et Sibylla συμβοῦλορ. i. conſiliariũ appellat: qui tanta ſapientia ſit inſtructus adeo patre vt conſilio & manibus vteretur in fabricatione mundi.

¶ Quod nomen filij & angelis & hominibus ſit ignotum: licet nomen aliud & aliud habeat: quod ab vtriſq; adoratur: & vnde dicatur Ieſus: & vnde Chriſtus. Ca. VII.

Fortaſſe quærat aliquis hoc loco quis ſit iſte tam potens: tam deo carus: & quod nomen habet: cuius prima natiuitas non modo anteceſſerit mundum: verũ etiam prudentia diſpoſuerit virtute conſtruxerit. Primum nos ſcire cõuenit nomen eius ne angelis quidem notum eſſe/ qui morãtur in cęlo: ſed ipſi ſoli/ac deo patri. Nec ante id publicabitur (vt eſt ſanctis litteris traditum) q̃ diſpenſatio dei fuerit impleta. Deinde nec enunciari poſſe hominis ore ſicut docet Hermes hæc dicens. ἄιτιαΔὲ τθύτου τοῦ ἀιτίου ἡ τοῦ θείου ἀγαθοῦ βούλησισ ἣ θεὸρ προήνεγκε ὁυ τό ὄνομα ὀυ δύναται ἀνθρωπίνωστόματι λαλαθῆναι. Ideſt cauſa autẽ hui⁹ cauſę diuini & increati boni voluntas quę deum protulit: cuius nomen non poteſt humano ore dici. Et paulo poſt ad filiuȝ. ἔστι γάρ τίσ ὦ τέκνον ἀπὸρρητοσ λόγοσ σοφίασ ὅσιοσ περὶ τοῦ μόνου κυρίου ὄν ἐίπεῖρ ὑπὲρ ἄνθρωπόρ ἔστι. Ideſt. Eſt enim fili ſecretus quidam ſermo ſapientiæ ſanctus de ſolo domino omnium. Et dei qui ante mente capitur quem dicere ſupra hominem eſt. ¶ Sed quamuis nomen eius quod ei a principio pater ſummus impoſuit: nullus alius præter ipſum ſciat: habet tamen & inter angelos aliud vocabulum: & inter homines aliud. Ieſus q̃ppe inter homines nominatur. Nã Chriſt⁹ nõ ꝓprium nomen eſt ſed

Filius dei (cuȝ ſit & ipſe ſps) attamẽ cũ voce ac ſono ex deo ꝓceſſit/ſicut verbũ nõ procedit fili⁹ dei a patre cũ voce ac ſono ſenſibili aut temporali: ſed vtiq; tanq̃ verbum. Qđ ſi verbum ipſũ etiã voceȝ ſiue ſonuȝ aut locutioneȝ appelles: ne/q̃q̃ ſonum ſtrepentẽ atq; trãſeuntem (vt auguſtini verbis loquar) itelligas: vñ internũ ſed vim quandã intin

nũ ſtrepẽteſ atq; tráſeuntẽ: ſʒ vim ſẽpiterne manẽtẽ/ & tẽporaliter operãtẽ. de ęterna vero dictione ſiue locutione qua filiꝰ gignit: libro ſeptimo. c. tertio ſic proſequitur Pr enim eam (.ſ. ſapientiaʒ) dicit vt verbũ eiꝰ ſit: non quomodo ꝓfertur ex ore verbum ſonans aut ante pronũciationem cogitamꝰ. Spacijs enim tẽporum hoc completur: illud autem ęternuʒ eſt. & illuminãdo dicit nobis: & de ſe/ & de patre: quod dicendum eſt hominibus. & quæ ſequuntur.

¶ Quod melius a græcis logos q̃ a latinis verbum: & quid de deo ſenſerint gentiles philoſophi zeno & Triſmegiſtus. Cap. IX.

SEd melius græci Λόγον dicunt q̃ nos verbum: ſiue ſermoneʒ. Λόγοσ enim & ſermonem ſignificat & rationẽ: quia ille eſt vox & ſapientia dei. Hunc ſermonem diuinum ne philoſophi quidem ignorauerunt: quidem zeno rerũ naturę diſpoſitorẽ atq; opificẽ vniuerſitatis Λόγον prędicat quẽ & fatum & neceſſitatem rerũ: & deũ: & animũ Iouis nuncupat: ea. ſ. conſuetudie qua ſolẽt Iouẽ ꝓ deo accipere. Sed nihil obſtãt verba: cũ ſẽtẽtia cõgruat veritati. Eſt. n. ſpiritus dei: quẽ ille animũ Iouis nominauit. nã Triſmegiſtus qui veritatẽ pene vniuerſam neſcio quomõ inueſtigauit: virtutẽ maieſtatẽq; verbi ſępe deſcripſit: ſicut declarat ſuperius illud exemplum quo fatetur eſſe ineffabilem quendã ſpiritum ſanctumq; ſermonem: cuius enarratio modum hominis excedat. Dixi de natiuitate prima breuiter vt potui. Nunc de ſecunda. (quoniam controuerſia eſt in ea maxima) latius differendum eſt: vt veritatem ſcire cupientibus lumen intelligentię proferamus.

¶ De ſecunda natiuitate filij quaʒ prophetę multo ante prędixerunt. Et quomodo eductus ſit iſrael ab ægypto: & quibus ingratus beneficijs caput bouis in memoriam Apis dei ægyptiorum figurauerit. Et quis ordo publicarum fuerit poteſtatũ vſq; ad domini paſſionem. Cap. X.

IN primis igitur ſcire homines oportet ſic a principio præceſſiſſe diſpoſitionẽ ſũmi dei: vt eſſet neceſſe appropiquãte ſæculi termino dei filium deſcendere in terram: vt conſtitueret deo templum: doceretq; iuſtitiam. Verumtamẽ non in virtute angeli aut poteſtate cæleſti: ſed in figura hominis & conditione mortali: vt cum magiſterio functus fuiſſet: traderetur in manus impiorum: mortemq; ſuſciperet: vt ea quoq; per virtutem domita reſurgeret: & homini quem iduerat: quem regebat: & ſpem vincendæ mortis afferret: & pręmia immortalitatis admitteret.

¶ Hanc ergo diſpoſitionem nequis ignoret: docebimus prædicta eſſe omnia quę in chriſto videmus eſſe completa. Nemo aſſeuerationi noſtræ fidem accommodet: niſi oſtẽdero prophetas ãte multam temporum ſeriem prædicaſſe: fore vt aliquando filius dei naſceretur ſicut homo: & mirabilia faceret: & cultuʒ dei per totam terrã ſeminaret: & poſtremo patibulo figeretur & tertio die reſurgeret. Quę omnia cum probauero eorum temporum litteris: qui deũ ſũmũ mortali corpore vtentem violauerunt: quid aliud obſtabit: quominus veram ſapientiam clarum ſit in hac religione verſari. ¶ Nũc a pricipio totius ſacramenti origo narranda eſt. Maiores noſtri qui

ſũ matrẽ ſui. Quod ſi ita eſſet vt a ꝓphetis pater dicitur: ſic etiã
mr̃ diceretur. Quo mõ igitur ꝓcreauit? Primũ nec ſciri a quo-
quã pñt nec narrari opera diuina: ſed tñ ſãctę litteræ docẽt: i qui
b⁹ cautũ ẽ illum dei filium dei eſſe ſermonẽ. Itemq; cęteros an-
gelos dei ſpiritus eſſe. Nã ſermo eſt ſpũs cum voce aliquid ſigni
ficãte ꝓbatus. Sed tamẽ qm̃ ſpũs & ſermo diuerſis partib⁹ pro-
feruntur: ſiquidẽ ſpũs naribus: ore ſermo procedit: magna inter
hũc dei filiũ cęteroſq; angelos dña ẽ. Illi. n. ex deo taciti ſpũs exi
erũt q nõ ad doctrinã dei tradẽdã ſed ad miniſteriũ dei creabãt.
Ille vero cũ ſit & ipſe ſpũs: attamẽ cũ voce ac ſono ex dei ore ꝓ
ceſſit ſicut verbũ: ea. ſ. ratione qua voce ei⁹ ad populũ fuerat vſu
rus. i. q̄ ille magiſter futur⁹ eẽt doctrinæ dei & cæleſtis arcani
ad hoĩeꝫ ꝓferẽdi. Quod ipſũ primo locut⁹ ẽ. vt per eum ipſe ad
nos loqueretur: Et ille vocem dei ac voluntatem nobis reuela-
ret. Merito ergo ſermo & verbũ dei dr̃: qui ꝓcedẽtẽ de ore ſuo
vocalẽ ſpũꝫ: quem nõ vtero ſed mente conceperat: inexcogita-
bili quadã maieſtatis ſuæ virtute ad effigiẽ quæ proprio ſẽſu ac
ſapiẽtia vigeat. cõp̄hẽdit: & alios iteꝫ ſpũs in angelos figurauit.
Noſtri ſpũs diſſolubiles ſũt: quia mortales ſum⁹. Dei aũt ſpirit⁹
& viuũt/ & manẽt/ & ſẽtiunt: quia ipſe ĩmortalis eſt/ & ſẽſ⁹/ & vitę
dator. Noſtræ voces licet auræ miſceantur atq; euaneſcãt ta-
men plęrũq; manẽt litteris cõpręhenſæ: q̃to magis dei voce cre
dendũ ẽ/ & manere ĩ ęternuꝫ: & ſẽſu ac virtute comitari: quã de
deo patre tãq̃ riuus de fonte traduxit. Quod ſiquis miratur ex
deo deum ꝓlatione vocis ac ſpũs potuiſſe generari: ſi ſacras vo
ces ꝓphetaruꝫ cognouerit: deſinet ꝓfecto mirari. Salomonẽq;
patrẽ ei⁹ Dauid potẽtiſſimos reges fuiſſe: & eoſdẽ Prophetas: eti
am his fortaſſe ſit notũ q diuinas litteras nõ attigerũt: quorũ al
ter q poſteri⁹ regnauit: Troianę vrbis excidiũ cẽtũ/ & quadragi
ta ãnis ãteceſſit. Huius pater diuinorũ ſcriptor hymnorũ ĩ pſal
mo trigeſimoſcđo ſic ait. Verbo dei cæli ſolidati ſũt: & ſpũ oris
ei⁹ omnis virtus eorũ. Itẽ rurſ⁹ ĩ pſalmo quadrageſimoquarto.
Eructauit cor meũ verbũ bonũ: dico ego opera mea regi. Con-
ſtat videlicet nulli alij opera dei eſſe nota: niſi filio ſoli: qui ẽ ver
bũ dei & quẽ regnare in perpetuũ neceſſe ẽ. Itẽ Salomõ ipꝫ ver
bũ dei eẽ demõſtrat: cui⁹ manib⁹ opa iſta mũdi fabricata ſunt.
Ego inquit ex ore altiſſimi ꝓdiui añ oẽꝫ creaturã: ego ĩ cælis fe
ci vt oriretur lumen ĩdeficiẽs: & nebula texi oẽꝫ terrã. Ego ĩ al-
tis habitaui: & thron⁹ me⁹ ĩ colũna nubis. ¶ Ioãnes quoq; ita
tradidit. In principio erat verbũ: & verbũ erat apud deum: &
de⁹ erat verbũ. Oĩa p ipm facta ſũt & ſine ipſo factũ eſt nihil.

refert? inquiens. Q̄ ſiquis miratur ex deo deum ꝓlatiõe vocis ac ſpiritus (.i. vocalis ſpiritus vel vocis ſpiritual) potuiſſe generari: ſi ſacras ꝓphetarũ voces cognouerit: deſinet ꝓfecto mirari Tertullian⁹ quoq; in apologetico. ca. xxi. añ dixerat. Dei filiũ ex deo prolatum didicimus: & prolatione generatuꝫ .i. tãq̃ verbũ ſiue noticiã. Nã & ſapiẽtia genita ꝓprie dicitur. Sicut ſpiritus ſcilꝫ amor: ab vtroq; ꝓcedens: nõ quidem genitus: ſꝫ ſpiratus. Cæterum de locutione dei ante rem factam. Auguſtinus libro de ciuitate dei xvi. cap. vi. ſic ait. dei qppe ſublimior ante ſuum factum locutio/ ipſi⁹ ſui facti eſt immutabilis ratio: quæ non habet ſo-

¶ Quę fuerit cauſa incarnationis Chriſti. Cap. XI.

De cauſis ĩcarnationis mortis ꝗ Chriſti leg: carmẽ delphicum.

Cvm ſæpe iudęi p̃ceptis ſalutaribus repugnarẽt: atq; a diuina lege deſiſterẽt/aberrãtes ad impios cultus deorum: cum de⁹ iuſtos & electos ſãcto ſpiritu ĩplebat: ꝓphetas ĩ media plebe cõſtituẽs/p quos peccata ĩgrati populi verbis minacib⁹ increparet: & nihilominus ad pœnitentiam ſceleris agendam hortaretur: quam niſi egiſſent: atq; abiectis vanitatibus ad deum ſuum rediſſent: fore vt teſtamentum ſuum mutaret: id eſt hęreditatẽ vitę ĩmortalis ad externas cõuerteret nationes. Aliumq; ſibi populuꝫ fideliorẽ ex alienigenis cõgregaret. Illi autẽ a ꝓphetis ĩcrepati: nõ mõ verba eoruꝫ reſpuerunt: ſed ꝙ ſibi peccata exprobrarẽt offẽſi eos ipſos exquiſitis cruciatibus necauerunt q̃ oĩa diuinæ litterę ſignata cõſeruãt. Dicit.n. ꝓpheta Hieremias Miſi ad vos ſeruos meos ꝓphetas: añ lucẽ mittebã & nõ audiebatis me: neq; itendebatis aurib⁹ veſtris cuꝫ dicerẽ vobis. Cõuertatur vnuſquiſq; a via ſua mala: & a nequiſſimis affectationib⁹ veſtris & habitabitis in terra iſta: quã dedi vobis & patribus veſtris a ſæculo vſq; ĩ ſeculuꝫ. Nolite ãbulare poſt deos alienos/ vt ſeruiatis eis: & ne incitetis me in operib⁹ manuum veſtrarum ad diſperdẽdos vos. Heſdras autẽ propheta: q̃ fuit eiuſdẽ Cyri tẽporib⁹: a quo iudæi ſunt reſtituti: ſic loq̃t: Deſciuerunt a te/ & abiecerunt legẽ tuã poſt cor ſuum: & prophetas tuos ĩterfecerunt: q̃ obteſtabãt eos vt reuerterẽt ad te. Itẽ Helias in libro Baſileo tertio: Aemulãs æmulat⁹ ſum domino deo oĩpotenti: q̃a dereliq̃runt te filij iſrael & altaria tua demolierunt: & prophetas tuos interfecerunt gladio: & remãſi ego ſolitarius: & q̃runt animaꝫ meã auferre a me. ¶ Propter has illoruꝫ ĩpietates abdicauit eos in ꝑpetuuꝫ: itaq; deſijt ꝓphetas mittere ad eos. Sꝫ illuꝫ filium ſuuꝫ primogenituꝫ: illuꝫ opificẽ reꝝ & cõſolatorẽ ſuuꝫ labi iuſſit e cęlo vt religionẽ ſãctã dei trãſferret ad gẽtes. i. ad eos q̃ deuꝫ ignorabãt: doceretq; iuſtitiã quã pfid⁹ popul⁹ abiecerat: qđ iãpridẽ annunciauerat ſe eſſe facturuꝫ. Sic Malachias ĩdicat dicẽs: Nõ ẽ mihi voluntas circa vos dicit dñs: & ſacrificiuꝫ acceptuꝫ nõ habeo ex manib⁹ veſtris: q̃m a ſolis ortu vſq; ad occaſum clarificabitur nomen meum apud gẽtes. Itẽ dauid in pſalmo. xvi. Cõſtitues me in caput gentiuꝫ populus quę non cognoui: ſeruiet mihi. Eſaias quoq; ſic loquitur. Venio colligere omnes gẽtes & lĩguas & veniẽt: & videbunt claritatẽ meã: & dimittã ſuper eos ſignum. Et mittã ex his conſeruatos in gentes/ q̃ longe ſunt: q̃ non audierunt gloriã meã: & nunciabunt claritatem meã ĩ gẽtes/ Volẽs igitur deus metatorẽ tẽpli ſui mittere in terrã noluit euꝫ in poteſtate & claritate cęleſti mittere: vt ingratus in deum populus in errorẽ maximuꝫ induceretur: ac pœnas ꝓ facinorib⁹ ſuis

Heſdras.

Helias.

Verbũ caro & cur.

Malachia

Dauid.

Eſaias.

Vt ingrat⁹ hic dictio vt accipit nõ vt cauſam dicit: ſed euentũ ſiue (vt alij loquuntur) conſequutiue ſumitur.

erat principes hebręorum cum ſterilitate atq; inopia laborarēt: trāſierunt in ægyptum rei frumentariæ gratia: ibiq; diutius commorātes cū intolerabili ſeruitutis iugo premerentur tum miſertus eorum deus eduxit eos ac liberauit de manu regis ęgyptiorum: poſt annos trecentos triginta duce Moyſe: per quem poſtea illis lex a deo data eſt: in qua eductione oſtendit virtutem ſuæ maieſtatis deus. Traiecit enim populum medio mari rubro/pręcedente angelo: atq; ſcindente aquam vt populus per ſiccum gradi poſſet: quin veriusvt ait poeta: Curuata in montis faciem circunſtetit vnda. Qua re audita: tyrannus: ægyptiorum cum magna ſuorū manu inſecutus eſt: & mare adhuc patens temere ingreſſus coeuntibus aquis cu; exercitu deletus eſt. Hebręi vero egręſſi in ſolitudine multa mirabilia viderūt Nam cū ſitim paterēt: ictu virgę rupe pcuſſa: pſilijt fōs aq̄: populū q; recreauit. Quo rurſus eſuriēte: cęleſtis alimenti pluuia deſcēdit: quin etiā cothurnices i caſtra eorū vēt⁹ induxit: vt nō modo pane cęleſti: ſed etiam inſtructioribus epulis ſaturarentur. Pro his tamē diuinis beneficijs honorē deo non reddiderunt: ſed depulſa iam ſiti fameq; depoſita: in luxuriam prolapſi ad prophanos ægyptiorum ritus animos tranſtulerunt. Cū ei Moyſes dux eoru; aſcendiſſet i mōtem: atq; ibidem quadragita diebus moraretur: aureum caput bouis que; vocant ipſi Apin: q eos ſigno pręcederet figurarunt. Quo peccato ac ſcelere offenſus deus impiū & ingratum populū p merito pœnis grandibus affecit: & legi quam per Moyſen dederat ſubiugauit. Poſtea vero cū in deſerta quadam parte Syrię conſediſſent: amiſerunt vetus nomen hebræi. Et quoniam princeps eorum examinis Iudas erat: Iudęi ſunt appellati: & terra quā incoluere Iudeęa. Et primo quidem non dominio regum ſubiecti fuerunt: ſed populo ac legi ciuiles iudices pręſidebant: non tamen in annū conſtituti ſunt ſicut Romani conſules: ſed perpetua iuriſditione ſubnixi. Tu; ſublato iudicum nomine: poteſtas regalis inducta eſt. verum regimen eoru; iudicibus tenentibus prauas religiones ſæpe ſuſceperāt: atq; offenſus ab his deus totiens alienigenis ſubiugabat: donec rurſus penitentia populi mitigatus liberaret eos ſeruitute. Itē ſub regibus finitimorū bellis ob delicta vexati poſtremo capti abductiq; Babylonē pœnas impietatis ſuæ graui ſeruitio pependerūt: donec Cyrus veniret in regnū. qui ſtatim Iudæos reſtituit edicto. Exinde Tetrarchas habuerūt vſq; ad Herodē: qui fuit ſub iperio Tyberij Cæſaris: Cuius āno quintodecimo. i. duobus geminis conſulibus ante diē decimū calēdarū apriliū iudęi cruci Chriſtū affixerūt: hic rerum exit⁹ hic ordo i arcais ſāctarū lra℞ cōtinet. S; pri⁹ oñdā q̄ de cā in terrā venerit Chriſt⁹: vt fūdamētū diuinę religionis & rō clareſcat.

Moyſi miracula.

Apis.

Iudęi vnde ſint dicti.

Iudęoru; reſp. & admiſtratio.

Lege Euſebiū d̄ tēporib⁹ & alios.

Chriſt⁹ in cruce; q̄n ſublatus.

ꝑheta declarauit hoc nomine ꝙ deus ad homines in carne ventur⁹ eſſet. Hemanuel aũt ſignificat nobiſcũ deus. ſ. qa illo per virginẽ na to confiteri hoies oportebat deũ ſecũ eſſe: ideſt ĩ terra & ĩ carne mor tali. Vnde Dauid in pſalmo. lxxxiiij. Veritas inquit de terra orta ẽ quia deus in qno veritas eſt: terrenũ corpus accepit: vt terrenis viaꝫ ſalutis aperiret. Item Eſaias ipſe. Ipſi autẽ nõ crediderũt: & exacer bauerũt ſpũm ſanctũ. Et conuerſ⁹ eſt eis ad inimicitiã. Et ipſe expu gnauit: & recordatus eſt dierũ ſeculi: q ſuſcitauit de terra paſtorem ouiũ ¶ Quis aũt futurus eſſet ille paſtor: declarauit alio loco dicẽs: Exultent cæli de ſuper & nubes induant iuſtitiaꝫ: aperiatur terra & pullulet ſaluator. Ego em̃ dominus deus creaui eum. Saluator vero eſt: vt ſupra dixim⁹ Ieſus. Sed alio loco idem ꝓpheta ſic prædicat. Ecce natus eſt nobis puer: & datus eſt nobis filius: cui⁹ impiũ ſuper humeros eius: & vocatũ eſt nomẽ eius magni cõſilij nunci⁹. Iccirco em̃ miſſus eſt a deo patre: vt vniuerſis gentibus quæ ſub cælo ſũt. ſin gularis & veri dei ſanctũ myſteriũ reuelaret oblatũ pfido populo: q aduerſus deũ ſæpe deliquit. Daniel quoq; ſimilia prælocutus ẽ. Vi debã inquit in viſu noctis: & ecce in nubibus cæli vt filius hominis veniens: & vſq; ad vetuſtũ dierũ puenit. Et qui aſſiſtebant obtulerũt eum: & datum eſt ei regnũ/ & honor/ & imperiuꝫ: & omnis populus tribus & linguę ſeruient ei: & poteſtas eius ęterna quę nunq̃ trãſibit & regnũ eius quod nõ corrũpetur. ¶ Quõ igitur iudæi & confitent & ſperant Chriſtum dei: qui hunc iccirco reprobauerũt: quia ex ho mine natus eſt? Nam cum ita ſit a deo conſtitutum: vt idem Chriſt⁹ bis veniat in terrã: ſemel vt vnũ deum gentibus nunciet. deinde rur ſus vt regnet: quomodo ĩn ſcd̃m ei⁹ aduentum credunt: qui ĩ primũ non crediderunt? Atqui ꝓpheta vtroſq; aduentus paucis verbis cõ ꝑhendit. Ecce inquit in nubibus cęli vt filius hominis veniens nõ di xit vt filius dei: ſed vt filius hominis: vt oſtenderet ꝙ carne indui hã beret in terra: & ſuſcepta hominis figura & conditione mortali do ceret homines iuſtitiam. Et cum mandatis dei functus veritatẽ gẽ tibus reuelaſſet: mulctaretur etiam morte: vt inferos etiam vinceret ac reſignaret. Atq; ita demũ reſurgens ad patrem ꝓficiſcereť ĩ nube ſublat⁹. Adiecit. n. ꝓpheta & ait. & vſq; ad antiquũ dieꝶ puenit: & oblatus eſt ei. Antiquum dieꝶ appellauit ſummũ deum: cuius ętas & origo nõ põt cõpꝛhendi: quia ſolus a ſæculis fuit: & erit ſemp in ſęcula ¶ Chriſtũ aũt poſt paſſionẽ & reſurrectionẽ aſcenſuꝶ eſſe ad deum patrẽ Dauid in pſalmo centeſimonono cõteſtat⁹ eſt his ver bis: dixit domin⁹ domino meo: ſede a dextris meis: quoaduſq; po nam inimicos tuos ſuppedaneũ peduꝫ tuoꝶ qui ꝓpheta cũ rex eẽt quem appellare dominum ſuuꝫ poſſet/ q ſederet ad dextraꝫ dei: niſi

Xp̃i duplex aduẽtus:

Suppedaneum.

lueret:qui dñm ac deum:ſuū nō recępiſſet:quod olim ꝓphetę cecinerāt ſic eē factū.Eſaias.n.quā ipſi iudęi ſerra cōfectū crudeliſſime necauerūt:ita dicit.Audi cælū & ꝑcipe aurib⁹ terra:qm̄ dn̄s locut⁹ eſt filios genui & exaltaui:ipſi aūt ſpreuerunt me Agnouit bos poſſeſſorē ſuū & aſin⁹ pſepiū dn̄i ſui.Iſrael autem me nō cognouit & pp̄ls me⁹ me nō intellexit.Hieremias quoq; ſimiliter ait.Cogno tp̄s ſuum turtur/& hirundo:& ruris paſſeres cuſtodierunt tēpora introitus ſui:populus autē meus nō cognouit iudicium domini.Quō dicitis ſapientes ſumus:& lex domini nobiſcum ē.Incaſſū facta eſt metatura falſa.Scribę cōfuſi ſunt:ſapiētes trepidauerunt & capti ſūt qm̄ verbum dn̄i reprobauerunt.¶Ergo(vt cœperā dicere)cum ſtatuiſſet deus doctorē virtutis mittere ad hoīes:renaſci eum denuo in carne ꝓcepit:& ipſi homini ſimilem fieri:cui dux/& comes/& magiſter eſſet futurus.Sed quoniam clemēs eſt & pius erga ſuos deus:ad eos ipſos eum miſit:quos oderat:ne illis in perpetuum ſalutis viam clauderet:ſed daret iis liberā facultatē ſequēdi deū vt ꝓmium vitæ adipiſcerent:ſi ſecuti fuiſſent:qđ plurimi eoꝝ faciunt atq; fecerunt:vt culpa ſua i pœnā mortis incurrerent:ſi regē ſuum repudiaſſēt.Apud illos igitur & ex eorū ſemine regenerari eum iuſſit:ne fuiſſet alienigena:iuſtā poſſent excuſationem de lege prętendere.ꝙ eū nō ſuſcæpiſſent:ſimul vt nulla omnino gens eſſet in terra/cui ſpes immortalitatis negaretur.

Eſaias ſerra cōfect⁹ eſt

¶De conceptu & partu virginis predicto a prophetis.De paſſione reſurrectione/& aſcenſione:& iudicio. Ca.XII

DEſcendens itaq; de cęlo ſpiritus ille dei ſanctā virginem:cuius vtero ſe inſinuaret:elegit.At illa diuino ſpiritu hauſto repleta cōcepit & ſine vllo attactu viri repente virginalis vterus intumuit.Quod ſi animalia quædā vento & aura concipere ſolere omnibus notum eſt:cur quiſquam mirū putet:cum ſpiritu dei:cui eſt facile quicquid velit:grauatam eſſe virginē dicimus?Quod ſane incredibile poſſet videri: niſi hoc futurum multa ante ſæcula prophetæ ceciniſſent.Salomon ſic ait:Infirmatus eſt vterus virginis:& accepit fœtum & grauata eſt:& facta eſt in multa miſeratione mater virgo.Itē propheta Eſaias cuius verba ſunt hęc.Propter hoc dabit deus ipſe vobis ſignū.Ecce virgo cōcipiet in vtero/& pariet filium & vocabitur nomen eius Hemanuel.Quid hoc manifeſtius dici pōt?Legebāt iſta iudęi:qui eum negauerunt.Siqs nos hæc fingere arbitrat:ab his requirat:ab his potiſſimum ſumat Satis firmum teſtimoniū ē ad ꝓbandā veritatē qđ ab ipſis perhibetur inimicis.Hemanuel nunquā vocatus eſt:ſed Ieſ⁹:qui latīe dicit ſalutaris ſiue ſaluator:quia cunctis gentibus ſalutifer venit.Sed pro

virgo ſine vllo viri attactu cōcepit

Salomon

Hemanuel

diſcimus. Eſaias deũ fuiſſe teſtatur his verbis: Fatigata ẽ Aegyptus & negociatio Aethiopum & Saba. Viri alti ad te trãſgredient: & tui erũt ſerui: & poſt te ãbulabũt vincti cõpedibus: & adorabũt & te pre cabũtur: qm̃ in te deus eſt. Et nõ eſt ali⁹ de⁹ pręter te. Tu.n. de⁹ es & neſciebamus: deus iſrael ſaluator. Confundentur & reuerebuntur omnes qui aduerſantur tibi: & cadẽt in confuſionẽ. Itẽ ꝓpheta Hieremias ſic ait: Hic de⁹ noſter: & nõ deputabitur alius abſq; illo q inuenit oẽs viã prudẽtię & dedit eã Iacob puero ſuo: & iſrael dilecto ſibi. Poſt hęc i terris viſus eſt: & cũ hominib⁹ verſatus eſt. Itẽ Dauid in pſalmo quadrageſimoquarto: Tron⁹ tu⁹ deus in ſęcula ſęculorũ virga ęquitatis: virga regni tui. Dilexiſti iuſticiã: & odio habuiſti iniuſticiã: propterea vnxit te deus deus tuus oleo exultationis. Quo verbo & nomẽ oñdit: ſi quidẽ (vt ſupra docui) ab vnctione appellatus eſt Chriſt⁹. ¶ Deide hominẽ fuiſſe eũdẽ Hieremias docet dicẽs Et homo ẽ & quis cognouit eũ. Itẽ Eſaias. Et mittet eis deus hominẽ & ſaluabit eos iudicãs ſanabit eos. Sed & Moyſes in numeris ita loquitur: Orietur ſtella ex Iacob: & exurget homo ex iſrael. ¶ Propterea Mileſius Apollo conſultus vtrum ne deus an homo fuerit: hoc modo reſpondit græce. θνητὸσ ἦν κατὰ σάρκα σοφὸσ τερατώδεσιν ἔργοισ ἀλλ' ὑπὸ χαλδαίων κριτῶν ὅπλοισ συναλωθεὶσ γόμφοισ καὶ σκολόπεσσι πικρὴν ἀνέτλησε τελευτὴν ideſt mortalis erat corpore: ſapiens monſtroſis operibus ſ; ſub iudicibus Chaldęis armis cõphenſus: clauis & fuſtibus amarũ finẽ cõpleuit. Primo quidẽ verſu verũ dixit: ſed argute conſultorem fefellit: ſacramentũ veritatis penit⁹ neſciẽtẽ. Videtur.n. negaſſe illũ deũ: ſed cũ fatetur ſcd̃m carnẽ fuiſſe mortalẽ quod nos etiam prædicamus: cõſequẽs eſt: vt ſecũdũ ſpiritũ deus fuerit: quod nos affirmamus. Quid.n. fuerat neceſſe carnis facere mẽtionẽ: cũ ſatis eſſet dicere fuiſſe mortalem? Sed veritate ꝓſſus negare non potuit queadmodum res ſe haberet ſicut illud quod ait fuiſſe ſapiẽtẽ. Quid ad hoc Apollo reſpõdes? Si ſapiẽs eſt ergo doctrina eius ſapiẽtia ẽ: nec vlla alia: & ſapiẽtes qui eũ ſequũtur: nec vlli alij: Cur ergo vulgo ꝓ ſtultis & vanis & ineptis habemur: q ſectamur magiſtrũ etiã ipſorũ deorũ cõfeſſione ſapiẽtẽ? Nã quod ait portẽtifica illũ opera feciſſe: quo maxime diuinitatis fidẽ meruit: aſſentiri nobis iã videtur cũ dicit ea de; quibus nos gloriamur. Sed colligit ſe tamen: & ad dęmoniacas fraudes redit. Cũ.n. verũ neceſſitate dixiſſet: iã deorũ ac ſui ꝓditor videbatur niſi ꝙ ab eo veritas expreſſerat mendacio fallente cælaſſet. Ait ergo illũ feciſſe opa mirãda: verũ nõ diuia virtute ſ; magica. Quid mirũ: ſi hoc Apollo veritatẽ ignorãtib⁹ perſuaſit: cum iudæi quoq; cultores: vt videbantur ſummi dei idem putauerint: cu; ante

Scd̃; ſpiritũ: id eſt ſecũdũ diuinitatẽ ſiue naturã diuinũ. na; ſpũs ẽ de⁹ Io. x.

Chriſt⁹ a iudęis etiam mag⁹ eſtimat⁹ quẽ dicebãt in ſolo Belzebub pricipe dęmonioru; i jcere dæmoniarce Mathei. x j.

Chriſtum filium dei:qui eſt rex regũ & dominus dominorũ?Quod Eſaias apertius oſtẽdit dicẽs.Sic dicit dominus deus Chriſto domino meo:cuius tenui dextrã obaudire. Ante eũ gentes & fortitudinẽ regũ diſrũpã.Aperiam ante illũ portas:& ciuitates nõ claudẽtur. Ego ante te ibo:& montes deplanabo:& fores æreas conterã:& ſeras ferreas confringã.Et dabo tibi theſauros abſconditos & inuiſibiles:vt ſcias quia ego ſum dominus deus:qui voco nomen tuũ deꝰ iſrael. ¶Deniq̃ ob virtutẽ & fidẽ quã deo exhibuit ĩ terra datũ ẽ ei regnũ:& honor:& imperiũ:& oẽs populi tribus lĩguæ ſeruiẽt ei : & poteſtas eius æterna:quę nũq̃ trãſit & regnũ eius non corrumpetur. Quod quidẽ duobus modis intelligitur:quia & nunc habet perpetuam poteſtatem:cũ oẽs gentes & oẽs linguæ nomen eius venerantur:maieſtatem confitentur:doctrinã ſequntur:virtutem imitantur: Habet imperium:habet honorem:cuꝫ omnes tribus terræ ꝓceptis eius obtemperent.& idem poſtea cum rurſus aduenerit:in poteſtate/ac claritate vt omnem animam iudicet : & iuſtos ad vitam reſtituat:tunc vere totius terrę regimẽ obtinebit. Tũc ſublato de rebus humanis oĩ malo:aureũ ſęculũ(vt poetę vocãt) id eſt iuſtũ ac pacificũ tẽpus orietur.Sed hæc vberius in vltimo libro diſſeremus:cuꝫ de ſcđo aduẽtu loq̃mur:nũc de prĩo:vt cœpimus:explicemus.

aduerte ꝑclaram expõnẽ ꝑpetuitatis regni Chriſti.

¶Quod filiꝰ a patre eſt ſcđm deitatẽ:& ꝙ geminę ſubſtãtiæ eſſe cõuincitur:tũ ex operibus ꝓpriis:tũ ex oraculis ꝓphetarum:& etiam Apollinis Mileſij teſtimonio:&quare nec ad Salomonẽ:nec ad aliũ q̃ ad Chriſtum referri poſſunt vaticinia ꝓphetarum. Cap.XIII.

SVmmus igitur deus ac parẽs oĩm cũ religionẽ ſuã transferre voluiſſet doctorẽ iuſtitię miſit e cælo:vt nouis cultoribus nouã legẽ ĩ eo vel ꝑ eũ daret.Nõ ſicut ante fecerat per hominẽ:ſed tamẽ naſci eũ voluit tanq̃ hominẽ vt per omnia ſummo patri ſimilis exiſteret.Ipſe enim deus pater & origo & principium rerum quoniam & parentibus caret : ἀπάτωρ atq̃ ἀμήτωρ.i.ſine patre atq̃ matre a Triſmegiſto veriſſime nominat̃ ꝙ ex nullo ſit ꝓcreatus.Iccirco etiã filiũ bis naſci oportuit:vt ipſe fieret apator atq̃ ametor.In prima.n.natiuitate ſęculi ametor fuit:qa ſine officio matris a ſolo deo patre ꝓgeneratus eſt. In ſecũda vero carnali apator fuit.qm̃ ſine patris officio virginali vtero procreatus vt mediã inter deum & hominẽ ſubſtantiam gerẽs noſtrã hãc fragileꝫ/ imbecillẽq̃ naturã quaſi manu ad immortalitatẽ poſſet educere;factus eſt dei filius per ſpiritũ/& hoĩs per carnẽ id eſt & deꝰ & hõ a dei virtus in eo ex operibus quę fecit:apparuit . Fragilitas hoĩs ex paſſione quã ꝑtulit:quã cur ſuſceperit paulo poſt docebo . Integrũ & deũ fuiſſe & hoĩeꝫ ex vtroq̃ genere ꝑ mixtũ ꝓphetis vaticinãtibꝰ

Chriſtꝰ deus & hõ.

QVibus ex reb⁹appareret ꝓphetas oẽs denũciaſſe de xp̃o fore aliqñ vt ex genere dauid corporaliter nat⁹ cõſtitueret ęternum tẽplum deo: quod appellatur eccleſia: & vniuerſas gentes ad religionem verã dei conuocaret. Hæc dom⁹ fidelis hoc ĩmortale tẽplũ in quo ſiqs nõ ſacrificauerit immortalitatis p̃miũ nõ habebit. Cuius tẽpli & magni & æterni qm̃ Xp̃s fabricator fuit: idem neceſſe eſt habeat in eo ſacerdotium ſẽpiternũ. Nec põt niſi per eum qui conſtituit templum/ad aditũ tẽpli & ad cõſpectũ dei perueniri. Dauid in pſalmo cẽteſimonono id ipſum docet dicẽs Ante luciferum genui te. Iurauit dominus & nõ pœnitebit eũ: tu es ſacordos in æternum ſcd̃ʒ ordinẽ Melchiſedech. Itẽ ĩ Baſileon li.i. Et ſuſcitabo mihi ſacerdotẽ fideleʒ q omnia quę ſunt in corde meo faciat: & ędificabo ei domum fidelẽ & trãſibit in cõſpectu meo oĩbus diebus. Quis autẽ futurus eẽt: cui de⁹ ęternũ ſacerdotiũ pollicebatur zacharias etiã noĩe poſito apertiſſime docuit. ſic enĩ dixit. Et oſtendit mihi dñs deus Ieſum ſacerdotem magnum ſtantẽ ante faciẽ angeli dñi: & diabol⁹ ſtabat ad dextrã ipſius: vt aduerſaretur ei. Et dixit dominus ad diabolũ: Imperet tibi dominus in te: qui elegit Hieruſalem & ecce titio eiectus ab igne: & Ieſus erat indutus veſtimentis ſordidis: & ſtabat añ faciẽ angeli: & reſpondit & dixit ad circunſtantes ante faciẽ eius: Ferte veſtimenta ſordida ab eo: & induite eũ tunica talari & ĩponite cidarim mũdã ſup caput ipſius & coop uerũt eũ veſtimẽto & ĩpoſuerũt cidarĩ mũdã ſup caput ipſius & ãgelus dñi ſtabat: & teſtificabaṫ ad eũ dicẽs. Hęc dicit dñs oĩpotens: ſi ĩ viȷs meis ãbulaueris: & p̃cepta mea ſeruaueris: tu iudicabis domuʒ meam & dabo tibi q conuertenṫ in medio horum circunſtantium. Audi itaqꝫ ieſu ſacerdos magne. ¶ Quis nõ igiṫ captos mẽtibus tũ fuiſſe iudęos arbitreṫ: qui cuʒ hęc legerent & audirent: nefãdas manus ſuas deo ſuo intulerunt? At qui ab eo tẽpore quo zacharias fuit vſqꝫ ad annum quintum decimũ Tyberiȷ Cæſariȷs: quo Chriſtus crucifixus eſt: anni quingenti numeranṫ: ſiquidẽ Dariȷ & alexãdri adoleuit ętate: q fuerunt nõ multo poſtq̃ Tarqnius ſup bus ex act⁹ eſt. ſʒ illi rurſus eodẽ modo falſi deceptiqꝫ ſunt putantes hæc de ieſu eẽ dicta filio Naue q ſucceſſor fuit Moyſi: aut de ſacerdote Ieſu filio ioſedech: in quos nihil cõgruit eorũ q ꝓpheta narrauit. Nõ.n. ſordati illi vnq̃ fuerũt: cum alter eorũ princeps potentiſſimus fuerit alter ſacerdos. aut ꝑpeſſi ſunt aliquid aduerſi: vt tãq̃ titio eiect⁹ ex igne putarentur: Aut aliq̃do incõſpectu angeloꝝ ſteterunt: aut ꝓpheta de p̃teritis loq̃batur potius q̃ de futuris. Locutus eſt igitur de Ieſu filio dei: vt oſtenderet eum primo in humanitate & carne eſſe venturuʒ. Hæc.n. eſt veſtis ſordida: vt pararet tẽplũ deo: & ſicut titio igni con

Xp̃s ſacerdos æternus.

zacharias

zacharias q̃ tp̃e clareuerit.

Dariȷ regis & alexãdri magni tp̃a.

Tyberius Cæſar

Dari⁹ rex

alexã. rex

oculos eoꝝ quotidie fierent illa miracula:nec tñ tãtarũ virtutũ cõtẽplatione impelli potuernnt/vt deum crederẽt:quẽ videbãt.Propterea Dauid quẽ inter cęteros ꝓphetas vel maxime legũt:in pſalmo vigeſſimo ſic eos dãnat.Redde illis retributionẽ illorum qm̃ non intellexerunt in operibis domini.Ex huius ipſius domo Chriſtũ generatum iri ſecundũ carnẽ/& ipſe Dauid: & alij annunciauerunt. Apud Eſaiã ita ſcriptũ eſt:& erit in die illa radix Ieſſe:& qui exurget principari in nationes:i eũ gẽtes ſperabũt:& erit requies eorũ i honore & alio loco.Exiet virga de radice ieſſe & flos de radice eius aſcendet:& requieſcet ſuper eũ ſpiritus dei: ſps ſapientiæ & intellectꝰ ſpiritus conſilij & fortitudinis:ſpiritus pietatis:& implebit illum ſpiritus timoris dei. Ieſſe autẽ fuit pater Dauid ex cuius radice aſcenſurum eſſe florẽ ꝑlocutꝰ ẽ eũ.ſ.de quo Sibylla dicit ἀνοἥσει Δἄνθοσ καθαρὸρ.i.floreſcet autẽ flos purus.Itẽ in Baſileon li. ſcdo. Pro eſt pheta Nathã miſſus eſt ad Dauid volentẽ deo templuꝫ fabricare:& fuit verbum domini ad Natham dicens.Vade & dic ſeruo meo Dauid hęc dicit dominus omnipotens Non tu ædificabis mihi domũ ad inhabitandũ:ſed cũ impleti fuerint dies tui & dormieris cum patribus tuis:ſuſcitabo ſemen tuum poſt te:& parabo ſemen eiꝰ Hic ędificabit mihi domum in nomine meo:& erigã thronũ eius vſq; in ſæculũ:& ego ero ei in patrẽ:& ipſe erit mihi in filium: & fidẽ conſequeẽ domꝰ eius & regnũ eius vſq; in ſæculũ. ¶Sed hęc vt iudæi nõ itelligerent illa fuit cã:ꝙ Salomõ filius Dauid deo tẽplũ ędificauit & ciuitatẽ quã de ſuo noĩe Hieroſolymã nuncupauit.Itaq; ad ipſuꝫ quę a ꝓpheta dicta ſunt:rettulerũt.Salomon autẽ ab ipſo patre ſuo imperij regimẽ accepit.Prophetę vero de deo loquebanẽ:qui tũ naſceretur:poſtq̃ Dauid cũ patribꝰ ſuis requieuiſſet.Pręterea ſolamonis imperiuꝫ perpetuũ nõ fuit.Annis.n.xl.regnauit: deinde ꝙ nũq̃ filius dei dictus ſit:ſed filius Dauid:& domus quã ædificauit: nẽ eſt fidẽ cõſecuta:ſicut eccleſia:quæ eſt veꝝ templũ dei:quod non i parietibus eſt:ſed in fide ac corde hoĩm/qui credũt in eũ: ac vocantur fideles.Illud vero ſalomonicũ templũ quia manu factũ ẽ/manu cecidit.Deniq; pater eiꝰ in pſal.cẽteſimo vigeſimo ſeptĩo:de operibus filij ſui ꝓphetauit hoc mõ:ſi dñs non ędificauerit domum:ſine cauſa laborant qui ædificant eam:ſi dominus non cuſtodierit ciuitateꝫ: ſine cauſa vigilant qui cuſtodiunt eam.

Dauid inter ꝓphetas maxĩe legitur.

Ieſſe paẽ dauidis

hieroſolyma q̃ & vnde.

¶De æterno Chriſti ſacerdotio:quod prophetæ ſicut & cætera prædixerunt ſic exprimentes ieſum Chriſtum: vt oracula nec ad filium Naue nec ad filium ioſedech valeat retorqueri:& de vijs quas docuit Chriſtus: qui nunq̃ ſuum honorem quæſiuit: ſed patris. Ca.XIIII

nunciantibus canebat̃. Quæ opa tã multa ſunt: vt vnus liber ad ĩplenda oĩa ſatis nõ ſit. Enumerabo igitur illa breuiter: & generati ſine vlla pſonarꝫ ac locorꝫ deſignatiõe: vt ad exponẽdã paſſionis ei⁹ crucıſq; rõnẽ poſſim puenire: quo ĩãdudũ feſtinat oratio Virtutes eius fuerũt: quas Apollo portẽtificas appellauit: ꝙ quacũq; iter faciebat: ægros ac debiles & oĩ morborꝫ gñe laborãtes: vno verbo vnoq; momẽto reddebat ĩcolumes: adeo vt mẽbris oĩbus capti: receptis repẽte virib⁹ roborati ĩpi lectulos ſuos reportarẽt: in qb⁹ fuerãt paulo ãte delati. Claudis vero ac pedũ vitio afflictis: nõ mõ gradiẽdi: ſꝫ ẽt currẽdi: dabat facultatẽ. Tũ quorꝫ cæca lumĩa in altiſſimis tenebris erãt: eorꝫ oculos ĩ priſtinũ reſtituebat aſpectũ. Mutorꝫ quoq; lĩguas in eloquiũ ſermonẽq; ſoluebat Itẽ ſurdorꝫ patefactis auribus inſinuabat auditũ: pollutos ac aſpſos maculis repurgabat. Et hæc oĩa nõ manib⁹ aut aliqua medela ſꝫ verbo ac iuſſione faciebat: ſicut etiã Sibylla pdixerat. πάντα λόγω πράττωρ πᾶσαν τε νόσορ θεραπεύωρ. i. oĩa verbo agẽs oẽꝫ ĩfirmitatẽ curãs. Nec vtiq; mirꝫ ꝙ verbo faciebat mirabilia: cũ ĩpe eẽt dei verbũ cęleſti virtute ac ptãte ſubnixũ. Nec ſatis fuit ꝙ vires ĩbecillib⁹ redderet: ꝙ debilib⁹ ĩtegritatẽ: ꝙ ęgris & lãguẽtib⁹ ſanitatẽ: niſi ẽt mortuos ſuſcitaret: velut e ſõno ſolutos ad vitãq; reuocaret. Quæ vidẽtes tũc iudæi: dęmoniaca potẽtia fieri arguebãt: cũ oĩa ſic futura vt facta ſũt: arcanæ illorꝫ lrẽ cõtinerẽt. Legebãt qppe tũ aliorũ pphetarꝫ: tũ Eſaię verba dicẽtis Cõfortamini man⁹ reſolutę: & genua debila cõſolamini. Qui eſtis puſilli aĩ nolite tiere: nolite metuere: dñs noſter iudiciũ retribuet: ipſe veniet & ſaluos faciet nos. Tũc aperient̃ oculi cęcorꝫ & aures ſurdorũ audiẽt. Tũc ſaliet claud⁹ ſicut ceru⁹: & plana erit lingua mutorꝫ: qa rupta ẽ in deſerto aqua & riuus in terra ſitiẽti. Sꝫ & Sibylla eadẽ cecinit his verſib⁹ νεκρῶρ Δ᾽ἐ ἀνάστασισ ἔσται· καὶ Χωλῶρ Δρόμοσ ὀκύσ καὶ κωφὸσ ἀκούσει καὶ τυφλοὶ βλέψουσι λαλήσουσιρ ὀυλαλέοντεσ. i. mortuorum autẽ ſurrectio erit & claudorꝫ curſus velox. ſurd⁹ audiet: cęci videbũt: loquẽt̃ nõ loquẽtes. Ob has ei⁹ virtutes & opa diuia: cũ magna illũ multitudo ſeqret̃ vel debiliũ/ vl̃ ęgrototorũ: vel eorꝫ qui curãdos ſuos offerre cupiebãt: aſcẽdit in mõtẽ quẽdã deſertũ: vt ibi adoraret: vbi cũ triduo moraretur/ ac fame populus laboraret vocauit diſcipulos qrẽs qtos ſecũ cibos geſtarent. At illi quinq; panes & duos piſces in pera ſe hẽre dixerũt. Afferri ea iuſſit: ac mltitudinẽ p quiquagenos diſtributã diſcũbere. Qđ cũ diſcipuli faciũt: frangebat ĩpe panẽ minutatĩ: carnẽq; piſciũ cõminuebat: & vtraq; in mãib⁹ ei⁹ augebãt̃. Et cũ opponere illa pplo diſcipulis ĩperaſſet

Et Grego. ſuper Ezechielẽ homelia ſecunda ſic ait. Nã & ſi Tiotheo dr̃ pciſe hęc & doce. Nemo adoleſcentiã tuam contẽnat. Secundũ ẽ ꝙ in ſacro eloquio nõnunq̃ adoleſcẽtia iuuẽtus vocat̃. Vñ ſcriptũ eſt. Lętare iuuenis in adoleſcentia tua. vl̃ tps pręſẽs p pterito adoleſcere p adoleuiſſe poſuit. Quuꝫ primũ adoleuiſſe cępit. i. poſtq̃ adoleuerat. niſi forte Xp̃m adoleſcere ipſum ad grandiora pagẽda acreuiſſe & accinctũ eẽ ſignificaret poſtq̃ Videlicet ſapientia & ętate & gratia (teſte eodeꝫ Luca) pfecerat: aut aliud qppiam tale.

burereretur.i.ab omnibus cruciamenta ꝑferret & ad vltimū extingueret.Titionē.n.vulgo appellant extractū foco torrē ſemiuſtū extinctum.Quō autē & cum qbus mādatis adeo mitteret in terraꝫ declarauit ſpiritus dei per ꝓphetā docēs futurū:vt cū volūtate ſummi patris fideliter & conſtanter impleſſet:acciperet iudiciū atꝗ imperiuꝫ ſempiternū.Si in vijs meis ambulaueris & p̄cepta mea ſeruaueris tu iudicabis domū meā.¶Quæ fuerit viæ dei:& q̄ p̄cepta eius nec ābiguū nec obſcuꝝ ē.Deꝰ.n.cū videret malitiā & falſoꝝ deoꝝ cultus per orbē terrę inualuiſſe:vt iam nomē eius ex hominū memoria fuiſſet pene ſublatū:Si quidē iudæi quoꝗ:qbus ſolis arcanū dei creditum fuerat:relicto deo viuo ad colenda figmenta irretiti:dæmonū fraudibꝰ aberraſſent:nec īcrepiti p ꝓphetas reuerti ad deum vellent:filium ſuuꝫ prīcipē angeloꝝ legauit ad hoīes:vt eos cōuerteret ab īpijs & vanis cultibus ad cognoſcendū & colendū veꝝ deum.Itē vt eoꝝ mentes a ſtulticia ad ſapientiā:ab iniquitate ad iuſtitię opera traduceret. Hæ ſunt vię dei in quibꝰ ābulare eum p̄cepit.Hæc p̄cepta quæ ſeruanda mādauit.Ille vero exhibuit deo fidē.Docuit.n. qꝫ vnus deus ſit:eūq; ſolum coli oportere:nec ille vnq̄ ſe deum eē dixit.quia nō ſeruaſſet fidē:ſi miſſus vt deos tolleret:& vnuꝫ aſſereret inducceret alium p̄ter vnum.Hoc erat nō de vno deo facere præconium:nec eius qui miſerat:ſed ſuum ꝓpriuꝫ negociuꝫ gerere : ac ſe ab eo quem illuſtraturus venerat ſepare.Propterea quia tam fidelis extitit:quia ſibi nihil ꝓrſus aſſumpſit:vt mādata mittētis impleret: & ſacerdotis ꝑpetui dignitatem/& regis ſummi honorem/& iudicis poteſtatem/& dei nomen accepit.

¶De baptiſmo Chriſti & miraculis quę geſſit in carne ante paſſionē:quę nō modo a ꝓphetis pręnunciata ſunt:ſed etiaꝫ vaticinio Si/byllarū:ſicut Cicero & Varro teſtantur:ſed oracula ante Chriſti aduentum nō potuerunt intelligi. Cap. XV.

QVoniam de ſecunda natiuitate diximus:qua ſe hominibꝰ in carne monſtrauit:veniamus ad illa opera mirāda quę cum eſſent virtutis cęleſtis indicia :magum Iudęi putauerunt cum primum cœpit adoleſcere tinctus eſt a Ioanne propheta in Iordane flumīe:vt lauacro ſpirituali peccata nō ſua quę vtiꝗ nō habebat :ſed carnis quam gerebat:aboleret vt queādmodū iudęos ſuſcepta circunciſione.ſic etiā gentes baptiſmo.i.purifici roris perfuſione ſaluaret.Tunc vox de cęlo audita eſt. Filius meus es tu:ego hodie genui te.Quę vox apud Dauid p̄dicta inuenit:& deſcendet ſup eū ſpūs dei formatꝰ in ſpē colūbę cādidæ.Ex ide maximas virtutes cœpit opari nō p̄ſtigijs magicis:quę nihil veri ac ſolidi oſtentāt:ſed vi ac poteſtate cœleſti:quę eti ā pridē ꝓphetis

Xp̄i baptiſmꝰ. quū p̄mū adoleſcet cœpit.id teſte Luc. factuꝫ eſt cū erat ipſe ieſꝰ incipiens fere ānorū triginta. Videt ergo Lactātius adoleſcet a vicinitate ꝓiuueneſcet potuiſſe. Nā adoleſcentia ad an. vſꝗ fere triceſimū porrigi inuenit vbi iā īcipit iuuentꝰ.Qđ idē i tran/ſlatōe pſalmi centeſimidecimi octaui vſu venit.Vbi ei alter trāſtulit īquo corrigit a/doleſcētior viā ſuā alter habꝫ iuuēior ſiue iuuēis.

dicēt inſanē vateꝫ & mendacē me. Cū autē facta fuerint vniuerſa tū mei meminerint: neqꝫ me iam quiſq̄ mendacem dicet dei magni ꝓphetaꝫ. Latuerunt igitur multis ſæculis: poſtea vero animaduerſa ſunt: quæ Chriſti natiuitas & paſſio patefecit arcana: ſicut etiā voces prophetarum: quæ cum per annos mille quingentos vel eo amplius lectæ fuiſſent a populo iudæorum: nec tamen intellectæ ſūt: niſi poſtquam illis Chriſtus & verbo & operibus interpretatus ē. Illū enim prophetæ annunciauerunt: nec vllo modo poterant quæ illi loquebantur intelligi: niſi fuiſſent vniuerſa completa.

¶ De paſſione Chriſti quæ iudæis eſt ſcādalo & ſtultitiæ gentibus: quomō ſummam virtutē contineāt: & verā & ſingularē ſapientiam & veritatem ſicut prophetæ fuerunt prælocuti. Cap. XVI.

chriſti paſſio a prophetis prędicta.

Venio nunc ad ipſaꝫ paſſionē: quę velut opprobriū nobis obiectari ſolet ꝙ & hominē: & ab hominib⁹ inſigni ſupplicio affectū & excruciatū colamus: vt doceā eaꝫ paſſionē ab eo cū magna & diuina ratione ſuſceptā: & i ea ſola & virtutem & veritatem & ſapientiam contineri. Neqꝫ enim ſi beatiſſim⁹ in terra fuiſſet: & per oēm vitaꝫ in ſumma fœlicitate regnaſſet: quiſq̄ illum ſapiens aut deum credidiſſet: aut honore diuino dignū iudicaſſet: quod faciūt veræ religionis exptes: q̄ caducas opes & fragilē potentiā: & alieni beneficij bona nō tm̄ ſuſcipiūt: verū etiā conſecrāt & ſciētes memoriæ mortuorū deſeruiūt: fortunā iā extinctam colētes quā ne viuā quidē pręſentēqꝫ ſapiētes colendā ſibi vnq̄ putauerūt. Nec.n. pōt aliquid in rebus terrenis eſſe venerabile cęlo ꝙ dignū: ſꝫ ſola ē virtus: ſola iuſticia: q̄ pt verū bonū & cæleſte & perpetuū iudicari: quia nec datur cuiq̄ nec aufertur: qua virtute ac iuſtitia: qm̄ Chriſtus inſtructus venit in terrā (immo vero quoniā ipſe eſt virtus: & ipe iuſtitia deſcēdit) vt eā doceret hoiemqꝫ formaret. Quo magiſterio / ac dei legatione pfunctus ob eā ipſam virtutē quā ſimul & docuit & fecit ab omnibus gentibus & meruit: & potuit deus credi: ergo cū magnus populus ad eū vel ob iuſtitiā quā docebat: vł ob miracula q̄ faciebat ſubinde cōflueret: & pręcepta eius audiret: & a deo miſſum deiqꝫ filiū crederet: tū primores iudeoruꝫ & ſacerdotes ira ſtimulati: ꝙ ab eo tāq̄ peccatores increpabātur: & inuidia deprauati: ꝙ cōfluēte ad eū mltitudine contēni ſe ac deſeri videbāt: & ꝙ caput ſceleris illorū fuit ſtultitia: & errore cæcati: & immemores p̄ceptorū cæleſtiū ac ꝓphetarū coierūt aduerſ⁹ eū: ipiūqꝫ cōſiliū de eo tollendo cruciādoqꝫ cœperunt quod & prophetæ multo ante ſcripſerant. Nam & Dauid in principio pſalmorum ſuorum pręuidens in ſpiritu quantum facinus admiſſuri eſſent: beatum eſſe ait: qui nō abierit in conſilio impiorum. Et Salomō in li. ſapiæ his verbis vſ⁹ ē.

Salomon: id eſt author q nomine Salomonis vulgo dici ſolꝫ Sapiētiæ ſcđo

ſaturata ſunt quiq; milia hoīum:& īſup.xij.cophini de reſiduis fra
minib⁹impleti.Quid aut dici aut fieri poteſt mirabilius?At id ſibyl
la futurum cecinerat olim his verbis: ἐνάρτοισ ἅμα πέντε καὶ
ἰχθύεσσι δύοισι ἀνδρῶν χιλιάδασ ἐρρήμω πέντε κορέσσει
καὶ τὰ περισσεύον ταλαβὼν μετὰ κλάσματα δωδεκαπλη
ρώσει κοφίνουσ εἰσ ἐλπίδα πολλῶν .i.ex panibus ſimł quī
q; & piſcibus duobus:hominum milia in heremo quinq; ſatiabit:&
reliquias tollens. xij. cophinos implebit in ſpem multorum.Quæ
ſo quid hic potuerit ars magica moliri:cuius peritia ad nihil aliud
q̄ ad circūſcribēdos oculos valet?Itē ſeceſſurus orādi gratia ſicut ſo
lebat in montē:pręcepit diſcipulis vt nauiculā ſumerēt:ſeq; ꝓcede
rent.At illi vrgēte iā veſpere ꝑfecti cōtrario vēto laborare cœperūt.
Cū q; iā mediū fretū tenerēt:tū pedib⁹ mare īgreſſus cōſecutus ē eos
tāq̄ in ſolido gradiēs:non vt poetæ Orionē mētiūtur in pelago inſi
dētē qui demerſa corporis parte:hūero ſupeminet vndas:¶Et rur Orio͞p pe
ſus cū obdormiuiſſet in naui:& vētus vſq; ad extremū piculū ſæuire lagus ice
cœpiſſet:excitatus e ſōno ſilere ꝓtinus vētū iuſſit? & fluctibus q ma debat.
ximi ferebātur cōquieſcere.ſtatimq; ſub verbo eius tranquillitas in
ſecuta ē.¶Mētiūť fortaſſe litterę ſācę docētes tantā fuiſſe in eo po
teſtatē:vt ipſo ſuo cogeret vētos obſequi:maria ſeruire:morbos ce
dere:īferos obedire.Quid q̄ & idē ſibyllę carminibus ſuis ante do
cuerunt?quarum vna cuius ſupra fecimus mentionem:ſic ait τοὺσ
ἀνέμουσ παύσει λόγωσ τρώσει δὲ θάλασσαν μαινομέ
νην ἐν ποσὶν εἰρήνησ πίστι τε πατήσασ.i. ventos compeſcet
ſternet autē inſanū mare pedibus fideq; calcans. Et rurſus alia quæ
dicit. κύματα πεζεύσει νόσον ἀνθρώπων ἀπολύσει ζήσει
τεθνηῶτασ ἀπώσεται ἄλγεα πολλοῖσ ἐκ μιᾶσ πηγῆσ
ἄρτου κόροσ ἔσσεται ἀνδρῶν.i.fluct⁹ pambulabit:morbos ho
minū reſoluet:viuificabit mortuos:arcebit dolores a mltis.Ex viuo
aūt fōte pot⁹ ſatietas erit viris.His teſtimonijs qdā reuicti:ſolēt eo
cōfugere:vt aiant nō illa eē carmia Sibyllę:ſ;a nr̄is ficta atq; cōpo
ſita.Qđ ꝑfecto nō putabit q Ciceronē Varronēq; legerit:alioſq; ve
teres:q Erythręā Sibyllā cęteraſq; cōmēorāt:ex quaꝝ libris iſta exē
pla ꝓferim⁹:q auctores obierūt anteq̄ Chriſt⁹ ſecūdū carnē naſcere
tur.Verū nō dubito:qn illa carmia priorib⁹ tēporibus ꝓdeliramēto
ſint hīta:cū ea nemo ītelligeret.Denūciabāt.n.mōſtroſa q̄dā mira
cula:quoꝝ nec rō:nec tp̄s nec auctor deſignabātur.Deiq; Erithręa
fore ait:vt diceretur inſana & mēdax Ait.n.φήσουσί σε βύλλην
μαινομένην ψεύστειραν ἐπάν λεγένηται ἅπαντα τήνικα
μου μνήμην ποιήσετε καὶ οὐκ ἔτι με οὐδεισ μαινομένην
φήσει τὴν θεοῦ μεγάλοιο προφῆτιν .i.

noſtris. Et Sibylla eodem modo locuta ē. οἰευτοσ ἄτιμόσ ἄμορος ἐνοιητροισ ἐλπίδα δώσει. Ideſt miſerabilis: ignominioſ⁹ informis: vt miſerabilibus ſpem præbeat. Propter hanc humilitatem deum ſuum nō agnoſcentes inierunt conſilium deteſtandum: vt priuarent eum vita: qui vt eos iuſtificaret: aduenerat.

¶ Quod calumniati ſunt eum quaſi legis deſtructorē: & quid pfigurauerit circuncíſio. Et quare in illo iuſſa ſit fieri mēbro. Et quare ꝓhibitum ſit carne ſuilla veſci. Cap. XVII.

Sed iræ atq; inuidiæ ſuæ quā in cordibus ſuis gerebant intus incluſa: alias cauſas præferebant: ꝙ legē dei per Moyſen datam ſolueret. i. ꝙ ſabbatis non vacaret operans in ſalutē hoīum: ꝙ circunciſionē vacue faceret: ꝙ abſtinentiam ſuillæ carnis auferret. In quibus rebus iudaicæ religiōis ſacramenta conſiſtunt. Ob hæc itaq; cætera pars populi quæ nondu; ad Xp̄m ſeceſſerat: a ſacerdotibus incitabatur: vt impiū iudicaret eu;: ꝙ legē dei ſolueret: cū hoc ille non ſuo iudicio: ſed ex dei voluntate & ſecundu; prædicta faceret ꝓpherarum. Micheas. n. nouā legē daturum denūciauit hoc mō: Lex de Syon: & Sermo domini ex Hieruſalem: & iudicabit inter plurios populos & reuincet: & diriget validas nationes. Illa. n. prior lex q̄ per Moyſen data ē nō in mōte Syō ſed in monte oreb data eſt: quam Sibylla fore ait vt a filio dei ſolueretur oſtendit. ἀλλ᾽ ὅτε ὂρ ταῦτα ἅπαντα τελειωθῇ ἄπερ εἶπορ εἰσ αὐτὸρ πᾶσ λύσεται νόμοσ. i. ſed quando hęc oīa pfecta erunt q̄ dixi in ipſu; oīs lex ſoluetur. Sed & ipſe Moyſes p quē datā ſibi legē dum ptinaciter tuentur exciderunt a deo: ſed deū nō agnouerūt: prædixerat fore vt ꝓpheta maximus mittereť a deo qui ſit ſupra legē qui volūtatē dei ad homīes pferat. In Deuteronomio ita ſcriptū reliquit. Et dixit dn̄s ad me: ꝓphetā excitabo eis de fratribus eorū ſicut te & dabo verbu; meum in os eius: & loquetur ad eos ea q̄ pręcepero ei: & quiſquis nō audierit ea q̄ loqueť ꝓpheta ille in nomine meo: ego vindicabo in eū. Denūciauit. ſ. dn̄s per ipſu; legiferū: ꝙ filium ſuū. i. viuā præſentēq; legē miſſurus eſſet: & illam veterem per moyſen datam ſolutur⁹: vt denuo per eū qui eſſet ętern⁹ nus: legē ſanciret ęternā. Item de circūciſione ſoluēda Eſaias ita ꝓphetauit Hęc dicit dominus viris Iuda qui habitant in Hieruſalē. Reuocate inter vos nouitatē: & ne ſeminaueritis ī ſpinis. Circūcidite vos domino deo veſtro: & circūcidite prępurium cordis veſtri: ne exeat ira mea ſicuti ignis & nō ſit qui extinguat. Item Moyſes ipſe. In nouiſſimis diebus circūcidet dominus cor tuum ad dominū deū tuum amandum. Item Ieſus Naue ſucceſſor eius. Et dixit domin⁹ ad Ieſū. Fac tibi cultellos petrinos nimis acutos & ſede & circūcide

xp̄o iudęi q̄s calūniās ītendebāt Qꝫ legē diſſolueriт. dicit. xp̄s nō veni ſoluere ſ; adipleř Mat. v. cæter; alio ſēſu Io. v. dr̄ q̄rebāt eū iudęi interfi ceř: q̄a nō ſolū ſolue bat ſabbatū: ſ; & patrē ſuu; dicebat deū Amb. ſup Lu. vi. ca. Sabbatu; illđ ex lege ſolutu; ē q̄đ erat p̄mū &c. Vide chriſoſtomū ſup eodē loco deniq; rđē dictū ē ꝙ xp̄s legē īpleuit q̄a exterīris legis figuras ſoluēs veritatē īpleuit interiorē.

Circũueniamus iuſtum: qnoniã inſuauis eſt nobis & exprobrat nobis peccata legis: ꝓmittit ſe ſcientiam dei habere: & filium dei ſe nominat: factus eſt nobis in traductionem cogitationum noſtrarum: grauis eſt nobis etiam ad videndũ: quoniã diſſimilis eſt alijs vita illius & immutatę ſunt vię illius: tanq̃ nugaces exiſtimati ſumus ab eo: & continet ſe a vijs noſtris: quaſi ab ĩmunditijs: & pręfert nouiſſima iuſtorum: & gloriatur patrem ſe habere deum. Videamus ergo ſi ſermones illius veri ſunt: & tentemus q̃ ventura ſunt illi. Cõtumelijs & tormentis interrogemus eum: vt ſciamus reuerentiam illius: & ꝓbemus patientiam illius morte turpiſſima condemnemus eũ. Nec cogitauerunt & errauerunt. Excæcauit enim illos ſtultitia ipſorum: & neſciuerunt ſacramenta dei. ¶ Nõne ita deſcripſit nefariũ illud cõſilium ab impijs initum cõtra deum: vt plane interfuiſſe videatur? Atqui a Solomone qui hæc cecinit vſq; ad id tẽpus quo geſta res eſt mille ac decem anni fuerunt. Nihil nos fingimus: nihil addim⁹: Habebant hęc: qui fecerunt: legebant in quos hęc dicta ſunt. ſed & nũc hęredes nominis & ſceleris illorum habent: & damnationẽ ſuam ꝓphetarum voce pręd ictam & quotidianis in lectionibus perſonant. Hęc aliquãdo in cor ſuũ (q̃ pars eſt & ipſa dãnationis) admittũt. Increpati ergo ſæpe a Chriſto iudęi exprobrãte illis peccata & iniuſtitias: & a populo pene deſerti concitati ſunt ad eum necandũ. Cui⁹ rei audaciam illis dedit humilitas eius. Nam cum legerẽt cũ q̃ta virtute & claritate filius dei venturus eſſet e cælo: Ieſum autẽ cernerẽt humilẽ / quietũ / ſordidũ / & informẽ: nõ credebant filiũ dei eſſe: ignorãtes duos aduentus ei⁹ a ꝓphetis eſſe p̄dictos. Primũ in humanitate carnis obſcurũ. Scđm in fortitudine maieſtatis manifeſtum. De prio Dauid in pſalmo ſeptuageſimoprio ſic ait. Deſcẽdet ſicut pluuia in vellus: & orietur in diebus eius iuſtitia: & abundãtia pacis donec extollatur luna. Sicut. n. pluuia ſi deſcẽdat in vell⁹: aiaduerti nõ poteſt quia ſtrepitũ nõ facit: ita Chriſtũ in terrã ſine cuiuſq̃ ſuſpitione vẽturũ eſſe dixit: vt iuſtitiã doceret & pacẽ. Eſaias quoq; ita tradidit. Domie quis credidit auditui noſtro: & brachiũ domini cui reuelatũ eſt? Annũciauimus corã ipſo ſicut pueri: & ſicut radix i terra ſitienti nõ eſt figura eius neq; claritas eſt: vidimus illum & nõ habuit figuram neq; decorẽ: ſed figura eius ſine honore & deficiens p̄ter cęteros homĩes homo in plaga poſitus: & ſciens ferre imbecillitatẽ: q̃a auerſus ẽ: & nõ ẽ cõputat⁹. Hic peccata noſtra portat: & ꝓ nobis dolet: & nos putauimus ipſum eſſe in dolore & in plaga & in vexatione. Ipſe aũt vulneratus eſt pp facinora noſtra: & infirmatus ẽ pp peccata noſtra: doctrĩa pacis noſtræ ſup illũ: liuore ei⁹ nos ſanati ſumus. Oẽs nos ſicut oues errauim⁹: & deus tradidit illum ꝓ peccatis

A ſalomone: filio dauidis: q̃ talia ceciniſſe dicit

Xp̄i p̄m⁹ aduẽtus i humanitate carnis obſcurus.

❡Quę cauſa & quis fuerit ordo dominicæ paſſionis: & quib⁹ ſit prænunciata oraculis. Cap. XVIII.

CVm igr̃ ea q̃ de⁹ voluit fieri quęq; p ꝓphetas ſuos mł'tis ſęculis añ p̃dixit xp̃s ipleret. Ob ea incitati & diuinas litteras neſciẽtes coierũt: vt deum ſuũ cõdemnarẽt. Qđ cũ ſciret futurũ: ac ſubinde diceret oportere ſe pati: ac interfici pro ſalute multorum: ſeceſſit tamen cũ diſcipulis ſuis: ñ vt vitaret qđ neceſſe erat ꝑpeti ac ſuſtinere: ſ; vt oñderet ꝙ ita fieri oporteret in oi perſecutione: ne ſua quis culpa incidiſſe videatur: ac denunciauit fore: vt ab vno eorum proderet̃. Itaq; Iudas pręmio illectus tradidit filiũ dei iudæis. At illi cõphẽſũ: ac Põtio Pilato (q tu; legatus Syriã regebat) oblatum: cruci affigi poſtulauerunt: obiicientes ei nihil aliud: niſi ꝙ diceret ſe filiũ dei eſſe rege; iudæorũ. Itẽ ꝙ dixerat: Si ſolueritis hoc tẽplũ qđ ædificatũ eſt annis. xxxxvi ego illđ ſine manib⁹ in triduo reſuſcitabo: ſignificãs breui futurã paſſione; ſuã: & ſe a iudæis interfectum tertio die reſurrecturum. Ipſe erat .n. verum dei templũ. Has voces ei⁹ tãq̃ iſauſtas & ipias iſectabãtur. Quę cũ Pilat⁹ audiſſet: & ille i defẽſionẽ ſui nihil diceret: ꝓnũciauit nihil i eo dãnatione dignũ videri. At iiuſtiſſimi accuſatores cũ populo quẽ icitauerãt: ſucclamare cœperũt: & crucẽ ei⁹ violẽtis vocibus flagitare. Tũ Põtius/ & illorum clamorib⁹ & Herodis tetrarchę iſtigatione metuẽtis ne regno pelleretur: victus ẽ, nec tamen ip̃e ſẽtẽtiã ꝓtulit: ſ; tradidit eũ iudæis: vt ip̃i de illo ſecũdũ legẽ ſua; iudicarent. Duxerunt ergo eum flagellis verberatum & prius q̃ cruci affigerent illuſerunt: Indutum .n. coloris punicei veſte ac ſpinis coronarum quaſi regẽ ſalutauerũt: & dederũt ei cibũ fellis & miſcuerũt ei aceti potionẽ. Poſt hæc cõſpuerũt in faciẽ ei⁹: & palmis ceciderũt Cũ q; ipſi carnifices de veſtimẽtis ei⁹ cõtẽderẽt: ſortiti ſũt iter ſe tunica & pallio. Et cũ hęc oia fierẽt: nullã vocẽ ex ore ſuo tãq̃ ſi mutus eẽt: emiſit. Tũ ſuſpẽderũt eũ iter duos noxios mediũ: q ob latrocinia dãnati erãt: cruciq; affixerũt. Quid ergo hic in tãto facinore deplorẽ? Aut qb⁹ verbis tm̃ nefas cõſequar? Nõ .n. Gabianã crucẽ deſcribimus quã. M. Tul. vniuerſæ eloquẽtiæ ſuæ verbis ac virib⁹ velut effuſis toti⁹ ingenii fõtib⁹ ꝓſecutus ẽ facin⁹ indignũ eẽ ꝓclamãs ciuẽ Romanũ cõtra oẽs leges in cruce eſſe ſublatũ. Qui q̃uis innocens fuerit: & illo ſupplicio indignus: mortalis tñ & ab homine ſceleſto: q iuſtitia ignoraret affect⁹ ẽ. Quid de hui⁹ crucis idignitate dicem⁹: i q̃ deus a cultorib⁹ dei ſuſpenſus atq; ſuffixus eſt? Quis tam facundus

Pilatus quamuis clamoribus & ꝓcibus vict⁹ Chriſtũ iudæis tradiderit: nõ tñ ipſe ſẽtẽtiam ꝓtulit: Videlicet quæ cã; mortis exprimeret & q̃ mori dignũ animo ſẽtiret. Na; poſt oẽm diſcuſſionẽ (quum ſępius nullã mortis cãm in eum inueniri declaraſſet) iuſtũ ꝓnunciauit dicẽs Innocẽs ego ſu; a ſanguine iuſti hui⁹. vos videritis. Quaſi diceret. Ego illũ iuſtum ꝓnuncio Attamen vos (a quibus ſcio per inuidiam mihi ſiſti) petitis eu;: vultis ad mortẽ Ego eum volũtati & petitioni veſtrę dedo. Ita q; in iudicando Chriſto tam varius ac difformis fuit Pilatus vt & vere dict⁹ ſit iudicaſſe illu; dimitti. Actuu; tertio Iudicante dimiti;

ſcđo filios iſrael:ſecundã circunciſionẽ futurã eẽ dixit nõ carnis ſicut fuit prima;qua etiã nunc iudæi vtunt̃:ſ3 cordis & ſpirit⁹: quam tradidit Chriſt⁹:q fuit verus ieſ⁹.Nõ.n.ꝓpheta ſic ait.Et dixit ieſus ad me:ſed ad ieſum: vt oñderet ꝙ nõ de eo loqueretur: ſed de Chriſto ad quẽ tunc deus loquebatur.Chriſti.n.figurã gerebat ille Ieſ⁹: qui cu3 primum Auſes vocaret̃. Moyſes futura p̃ſẽtiens iuſſit eum ieſum vocari:vt dux militię delectus eſſet aduerſ⁹ Amalech q opugnabat filios iſrael:& aduerſariu3 debellaret per nominis figura3:& populu3 i terrã ꝓmiſſionis iduceret.Et iccirco moyſi etia3 ſucceſſit vt oſtẽderet nouã legẽ p Ieſum Chriſtu3 datã veteri legi ſucceſſurã: quę data p Moyſẽ fuit.Nã illa carnis circunciſitio caret vtiꝙ rõne: qa ſi de⁹ id vellet:ſic a pricipio formaſſet hoie3:vt p̃putiu3 nõ hẽret: ſ3 huius ſcdę circunciſionis figura erat ſignificãs nudãdu3 eſſe pectus.i.aperto & ſimplici corde oportere nos viuere: qm̃ pars illa corporis quę circũciditur:habet quandã ſimilitudinẽ cordis: & eſt pudẽda.Et ob hanc cãm deus nudari eã iuſſit:vt hoc argumẽto nos admoneret:ne inuolutũ pectus haberemus.i.ne quod pudẽdũ facinus intra cõſciẽtię ſecreta velemus.Hęc eſt cordis circũciſio:de qua ꝓphetę loquũtur:quã deus a carne mortali ad aiam trãſtulit:q̃ ſola manſura eſt.Volens.n.vitę ac ſaluti noſtrę ꝓ ęterna ſua pietate conſulere:pœnitẽtiã nobis i illa circũciſione ꝓpoſuit:vt ſi cor nudauerimus.i.ſi peccata cõfeſſi ſatis deo fecerimus: veniã cõſequamur: q̃ contumacibus & admiſſa ſua cęlantibus denegatur ab eo: q non faciem ſicut homo:ſed intima & arcana pectoris intuetur eode3 etia3 ſpectat carnis ſuillę interdictio:a qua cum deus abſtinere iuſſit: id potiſſimum voluit intelligi:vt ſe a peccatis atꝙ immunditijs abſtinerent.Eſt.n.lutulentum hoc animal & immundum: nec vnq̃ cælũ aſpicit & in terra toto corpore proiectum & ore ventri ſemper & pabulo ſeruit:nec vllum alium dum viuit:pręſtare vſum poteſt: ſicut cęterę animantes:quę vel ſedendi vehiculũ prębent:vel in cultibus agrorum iuuant:vel plauſtra collo trahunt:vel onera tergo geſtant: vel indumentum exuuijs ſuis exhibent:vel copia lactis exuberant: vel cuſtodiendis domib⁹ inuigilant.interdixit ergo ne porcina carne vterentur.i.ne vitam porcorum imitarentur: q ad ſolã mortẽ nutriuntur: ne ventri ac voluptatibus ſeruientes:ad faciendam iuſtitiam inutiles eſſent:ac morte afficerentur.Item ne ſe fœdis libidinibus immergerẽt ſicut ſus:q̃ ſe cœno ingurgitat vel ne terrenis ſeruiant ſimulachris: ac ſe luto inquinent. luto enim ſe obliniunt qui deos id eſt qui lutu3 terramꝙ venerãtur: ſic vniuerſa pręcepta iudaicę legis ad exhibendam iuſtitiam ſpectant:quoniam per ambagem data ſunt:vt per carnalium figuram ſpiritalia noſcerentur.

Chriſt⁹ verus Ieſus.

circũciſionis figura

Rõne caret:vt nũc obſeruet̃.

Suillę carnis abſtinentia qd ſignificet.

¶ Quę cauſa & quis fuerit ordo dominicæ paſſionis: & quib⁹ ſit prænunciata oraculis. Cap. XVIII.

CVm igr̃ ea q̃ de⁹ voluit fieri queq; p ꝓphetas ſuos mľtis ſęculis añ ꝑdixit xp̃s ípleret. Ob ea incitati & diuinas litteras neſciẽtes coierũt: vt deum ſuũ cõdemnarẽt. Qđ cũ ſciret futurũ: ac ſubinde diceret oportere ſe pati: ac interfici pro ſalute multorum: ſeceſſit tamen cũ diſcipulis ſuis: ñ vt vitaret qđ neceſſe erat ꝑpeti ac ſuſtinere: ſ; vt oñderet ꝙ ita fieri oporteret in oi perſecutione: ne ſua quis culpa incidiſſe videatur: ac denunciauit fore: vt ab vno eorum proderet̃. Itaq; Iudas pręmio illectus tradidit filiũ dei iudæis. At illi cõphẽſũ: ac Põtio Pilato (q tũ legatus Syriam regebat) oblatum: cruci affigi poſtulauerunt: obijcientes ei nihil aliud: niſi ꝙ diceret ſe filiũ dei eſſe regẽ; iudæorũ. Itẽ ꝙ dixerat: Si ſolueritis hoc tẽplũ qđ ædificatũ eſt annis. xxxxvi ego illđ ſine manib⁹ in triduo reſuſcitabo: ſignificãs breui futurã paſſione; ſuã: & ſe a iudæis interfectum tertio die reſurrecturum. Ipſe erat. n. verum dei templũ. Has voces ei⁹ tãq̃ iſauſtas & ípias iſectabãtur. Quę cũ Pilat⁹ audiſſet: & ille i defẽſionẽ ſui nihil diceret: ꝓnũciauit nihil i eo dãnatione dignũ videri. At iniuſtiſſimi accuſatores cũ populo quẽ icitauerãt: ſucclamare cœperũt: & crucẽ ei⁹ violẽtis vocibus flagitare. Tũ Põtius/ & illorum clamorib⁹ & Herodis tetrarchę iſtigatione metuẽtis ne regno pelleretur: victus ẽ. nec tamen ipe ſẽtẽtiã ꝓtulit: ſ; tradidit eũ iudæis: vt ipi de illo ſecũdũ legẽ ſua; iudicarent. Duxerunt ergo eum flagellis verberatum & prius q̃ cruci affigerent illuſerunt: Indutum. n. coloris punicei veſte ac ſpinis coronarum quaſi regẽ ſalutauerũt: & dederũt ei cibũ fellis & miſcuerũt ei aceti potionẽ. Poſt hæc cõſpuerũt in faciẽ ei⁹: & palmis ceciderũt. Cũ ꝙ ipſi carnifices de veſtimẽtis ei⁹ cõtẽderẽt: ſortiti ſũt iter ſe tunica & pallio. Et cũ hęc oĩa fierẽt: nullã vocẽ ex ore ſuo tãq̃ ſi mutus eẽt: emiſit. Tũ ſuſpẽderũt eũ iter duos noxios mediũ: q ob latrocinia dãnati erãt: cruciq; affixerũt. Quid ergo hic in tãto facinore deplorẽ? Aut qb⁹ verbis tm̃ nefas cõſequar? Nõ. n. Gabianã crucẽ deſcribimus quã. M. Tul. vniuerſæ eloquẽtiæ ſuæ verbis ac virib⁹ velut effuſis toti⁹ ingenij fõtib⁹ ꝓſecutus ẽ facin⁹ indignũ eẽ ꝓclamãs ciuẽ Romanũ cõtra oẽs leges in cruce eſſe ſublatũ. Qui q̃uis innocens fuerit: & illo ſupplicio indignus: mortalis tñ & ab homine ſceleſto: q iuſtitia ignoraret affect⁹ ẽ. Quid de hui⁹ crucis idignitate dicem⁹: i q̃ deus a cultorib⁹ dei ſuſpenſus atq; ſuffixus eſt? Quis tam facundus

Pilatus quamuis clamoribus & ꝑcibus vict⁹ Chriſtũ iudæis tradiderit: nõ tñ ipſe ſẽtẽtiam ꝓtulit: Videlicet quæ cã; mortis exprimeret & q̃ mori dignũ animo ſẽtiret. Na; poſt oẽm diſcuſſionẽ (quum ſępius nullã mortis cãm in eum inueniri declaraſſet) iuſtũ ꝓnunciauit dicẽs Innocẽs ego ſu; a ſanguine iuſti hui⁹. vos videritis. Quaſi diceret. Ego illũ iuſtum ꝓnuncio Attamen vos (a quibus ſcio per inuidiam mihi ſiſti) petitis eu;: vultis ad mortẽ Ego eum volũtati & petitioni veſtrę dedo. Ita ꝙ in iudicando Chriſto tam varius ac difformis fuit Pilatus vt & vere dict⁹ ſit iudicaſſe illu; dimitti. Actuu; tertio Iudicante dimiti:

& tāta rerū verborūq; copia inſtructus exiſtet: quę oratio tantę affluētię vberrate decurrens: vt illā crucē merito deploret: quā mūd⁹ ipſe & tota elementa luxerūt? Hęc aūt ſic futura fuiſſe & ꝓphetarū vocib⁹: & ſibyllinis carminibus denūciatū eſt. Apud Eſaiā ita ſcriptū inuenitur. Non ſum cōtumax: neq; cōtradico dorſū meū poſui ad flagella: & maxillas meas ad palmas: faciē aūt meā nō auerti a fœditate ſputorū. Similiter Dauid in pſalmo. xxxiiij. Cōgregata ſūt ſup me flagella: & ignorauerunt: diſſoluti ſūt: nec cōpūcti ſūt tēptauerūt me: & deriſerūt deriſu: & ſtriderūt dētib⁹ ſuis ſuper me. Sibylla quoq; eadē futura monſtrauit. εἰσ ἀρόμουσ Χεῖρασ καί ἀ πστωρ ὕστερορ ἥξει Δώσουσι Δὲ θεῷ ραπισμάτα Χερσὶρ ἀνάγνοισ καί στόμασι μιαροῖσιρ πτύσματα φαρμακόεντα Δῶσι Δὲ εἰσ μαστῖγασ ἁπλῶσ ἁγνὸν τότε. id eſt in manus iniquas & infidelium poſtea veniet: dabunt deo alapas manibus inceſtis: & oribus immundus expuent ſaliuas venenoſas. Dabit autē in verbera oio innocēs dorſum. Item de ſilētio eius quod vſq; ad mortē pertinaciter tenuit. Eſaias ſic locutus eſt. Sicut ouis ad immolādū duct⁹ ē: & ſicut agnus coram tondentibus ſine voce ſic nō aperuit os ſuū. Et Sibylla ſupradicta καί κολαφιζόμενοσ σιγήσει μήτισ ἐπιγνῶσ λόγοσ ἢ πόθερ ἦλθερ ἵνα φθιμένοισι λαλήσει καὶ στέφανορ φορέσει τὸρ ἀκάνθινορ. i. & colaphos accipiens tacebit: neq; agnoſcat ꝙ verbū & vn̄ venit vt mortuis loquatur: & coronā portabit ſpineā. De cibo vero & potu quē an̄q eū figerēt illi obtulerūt. Dauid ī pſalmo. lxviij. ſic ait. Et dederūt ī eſcā meā fel & ī ſiti mea potauerūt me aceto. Idem hoc futurum etiam Sibylla concionata eſt. εἰσ δὲ τὸ βρῶμα Χολὴρ καί εἰσ Δίψαν ὄξοσ ἔΔωκαρ τῆσ ἀφιλοξενίησ ταύτηρ Δείξουσι τράπεζαρ. id eſt ī cibuꝫ autem fel: in ſitim acetum dederunt: in hoſpitalitatis hāc mōſtrabunt menſam. & alia Sibylla iudęam terram his verbis increpat. αὐτὴ γὰρ σὺ ἄφραντὸρ σὸρ θεὸρ οὐκ ἐνόησασ παίζοντα θνητοῖσιν νοήμασιν ἀλλὰ κάνθαισ ἔστεψασ στεφάνῳ φοβερήν τε Χολὴν κέρασασ. Ipſa ei ſtulta deū tuum non cognouiſti: ludentem mortalium mentibus. ſꝫ & ſpinea coronaſti corona: horridūq; fel miſcuiſti. Fore autē vt iudæi man⁹ īferrēt deo ſuo eūq; īterficerēt: teſtimonia prophetarū hęc an̄ceſſerūt. apđ. Eſdrā ita ſcriptū eſt. Et dixit Eſdras ad populū. Hoc paſcha ſaluator noſter ē: & refugiū noſtrū cogitare: & aſcēdat ī cor veſtrū: qm̄ habem⁹ humiliare eū ī ſigno: & poſt hæc ſperabimus ī eū: ne deſeratur hic locus in ęternū tem-

& demū adiudicaſſe exequēdam accuſatorū flagitationē: lucę. xxiiij. adiudicauit fieri petitionē eorū. Verum petitio ſiue dep̄catio / proprie & per ſe (teſtibus Cicerone & Fabio) in iudiciuꝫ non cadit: p̄ſertiꝫ ad miſeri hominis rei damnationem: quū pro vita potius & ſalute admittere‍t. Quis igi/tur his perpenſis: non videat q̄uis Pilat⁹ chriſtum iudeis tradiderit crucifigendum: nūqđ decretum capitale/ſētentię nomine dignum ꝓnunciauerit? Niſi forte dici poſſit vtcumq; tuliſſe: tradendo eum voluntati ipſorum q̄ iudicauerant: nec tamen protuliſſe id eſt primuꝫ tuliſſe. nā (vt dr̄ Matthei xxvi. & Mar.

pus:dicit dñs:deus virtutũ.Si nõ credideritis ĩ eũ neq; exaudieritis annunciationẽ ei⁹:eritis deriſio ĩ gẽtib⁹.Vñ apparet iudęos nullam aliã ſpem habere:niſi ſe abluerũt a ſãguine ac ſperauerit ĩ eũ ipſu;: quẽ negauerũt.Eſaias cũ facin⁹ eorũ deſignat:dicit ĩ humilitate ei⁹ iudiciũ ſublatũ ẽ.Natiuitatẽ ei⁹qs enarrabit:qm̃ auferet a terra vita ei⁹:a facinorib⁹ populi mei abduct⁹ ẽ ad mortẽ & dabo malos ꝓ ſepultura ei⁹:& diuites pro morte ei⁹:qa facin⁹ nõ fecit:neq; inuẽtus eſt dolus in ore eius.Propterea ipſe hęreditabit multos:& fortium diuidet ſpolia:propterea ꝙ traditus eſt ad mortem:& inter facinoroſos deputatus eſt:& ipſe peccatũ multorũ pertulit:& propter facinora illorũ traditus eſt.Dauid quoq; in pſal.lxxxxiij.Captabunt in animam iuſti & ſanguinem innocentem condẽnabunt:& factus eſt mihi dominus in refugiũ.Et Hieremias.Domine ſignifica mihi:& cognoſcam:tunc vidi meditationes eorum:ego ſicut agnus ſine macula perductus ſum ad victimam in me cogitauerunt cogitationẽ dicentes.Venite mittamus lignum in panem eius:& eradam⁹ e terra vitam eius:& nomen eius non erit in memoria amplius.Lignu; autem crucem ſignificat & panem corpus eius:quia ipſe eſt cibus & vita omniũ qui credunt in carnem quam portauit & in crucem in qua pependit:de qua tamen apertius ipſe Moyſes in Deuteronomio ita prędicauit:Et erit pendẽs vita tua ãte oculos tuos:& timebis die ac nocte:& non credes vitę tuę.Idem rurſus in numeris.Non quaſi hõ dominus ſuſpenditur neq; quaſi fili⁹ hominis minas patitur:zacharias etiã ſic tradidit.Et intuebuntur in me:quem tranſfixerunt.Ite; Dauid in pſalmo.xxi.Effoderunt manus meas & pedes meos:& dinumerauerunt omnia oſſa mea.ipſi autem contemplati ſũt & viderunt me:& diuiſerunt ſibi veſtimenta mea:& ſuper veſtem meã miſerunt ſortem.Quę vtiq; propheta non de ſe locutus eſt.Fuit.n.rex & nunq̃ illa perpeſus eſt.Spirit⁹ dei per illum loquebatur/qui fuerat illa paſſurus poſt annos mille & quinquaginta.Tot enim colligunt anni a regno Dauid vſq; ad crucem chriſti.Sed & Salomon fili⁹ ei⁹: qui Hieroſolymam condidit:eam ipſam perituram eſſe in vltione; ſanctę crucis prophetauit.Quod ſi auertimini a me dicit dominus: & non cuſtodieritis veritatem meam reijciam iſrael a terra quã dedi illis:& domũ hãc:quam ędificaui illis in nomine meo proijciam illam ex omnibus:& erit iſrael in perditionem & in opprobriu; populo:& domus hęc erit deſerta:& omnis qui tranſibit per illam:admirabitur & dicet:propter quã rem fecit dominus terræ huic & domui huic hęc mala:& dicent.Quia reliquerunt dominum deũ ſuũ: & perſecuti ſunt regem ſuum dilectiſſimum deo:& cruciauerunt illũ ĩ humilitate magna:propter hoc importauit deus illis mala hęc.

xiiij.principes ſacerdotum & oẽ cõcilũ cõdemnauerunt eum reu; mortis:& deĩde Pilato tradiderunt.

Spirit⁹ dei de⁹ de đo .ſ. Chriſt⁹ Ad hęb. xiij. Ieſus chriſt⁹ heri/ & hodie:ipſe & ĩ ſecula.vł ſpirit⁹ dei: idẽ ſpirit⁹ ſctũs: qui etiã dr̃ ſpirit⁹ filij.ad Gal.iiij. Miſit de⁹ ſpm̃ filij ſui. Et ad Ro.viij.ſi quis autẽ ſpm̃ nõ h; hic non ẽ eius Quiſc;.de⁹ filius fuerat illa paſſurus.

¶De miraculis quæ in paſſione domini contigerunt de ſepultura & reſurrectione: & quibus prophetarum teſtimonijs fides roboret iſtorum. Cap.XIX.

QVid amplius de facinoribus iudęorum dici poteſt: q̃ exe catos tum fuiſſe atq; inſanabili furore correptos : qui hæc quotidie legentes:nec intellexerunt:neq; quin face rent cauere voluerunt? ſuſpenſus igitur atq; affixus exclamauit ad dominum voce magna: & vltro ſpiritum poſuit. Eadem hora terrę motus factus eſt. Et velum templi:quod ſeparabat duo tabernacu a:ſciſſum eſt in duas partes: & ſol repente ſubductus eſt: & ab hora ſexta vſq; ad nonam tenebrę factæ ſunt. Qua de re Amos prophe ta teſtatur: & erit in die illo dicit dominus:occidet ſol meridie: & te nebrabitur dies lucis: & conuertam dies feſtos veſtros in luctum: & cantica veſtra in lamentationem. Ite; Hieremias: Exterrita eſt quę parit & teduit animam: & ſubiuit ſol ei:cum adhuc medius dies eſ ſet confuſa eſt & maledicta:reliquos eorum in gladium dabo in con ſpectu inimicorum eorum: & Sibylla ait. ναοῦ δ'ἐσ χισθήσεται πέ τασμα καὶ ἤματι μέσω νύξ ἔσται σκοτόεσσα πελώριοσ ἔμ τρισὶν ὥραισ. id eſt templi vero ſcindetur velum: & medio die nox erit tenebroſa nimis tribus horis. Cum hæc facta eſſēt ne prodigijs quidem cæleſtibus facinus ſuum intelligere quiuerunt. Sed quoni am prædixerat ſe tertio die ab inferis reſurrecturum:metuentes ne a diſcipulis ſurrecto & amoto corpore vniuerſi reſurrexiſſe eu; cre derent: & fieret multo maior in plebe confuſio:detraxerunt eu; cru ci: & concluſum in monumento firmiter militari cuſtodia circunde derunt. ¶Verum tertio die ante lucem terræmotu facto repente pa tefactum eſt ſepulchrum: & cuſtodibus (quos attonitos obſtupefe cerat pauor nihil) videntibus integer e ſepulcro ac viuus egreſſus in Galileam profectus eſt: vt diſcipulos ſuos quęreret. In ſepulchro vero nihil repertum eſt:niſi exuuiæ:quibus inuolutu; corpus inclu ſerant. Illũ autẽ apud ĩferos nõ remanſuru;:ſed die tertio reſurrectu rum:prophetæ cecinerant Dauid in ſpalmo quinquageſimo. Non derelinques animam meam apud inferos nec dabis ſanctum tuum videre interitum Item in tertio. Ego dormiui & ſomnum cœpi : & reſurrexi:quoniam dominus auxiliatus eſt mihi. Oſee quoq; prim⁹ duodecim prophetarum de reſurectione eius teſtificatus eſt. Hic fi lius meus ſapiens propter quod nunc non reſiſtet in tribulatione fi liorum ſuorum: & de manu inferorum eruam eũ vbi ẽ. Iudicium tu um mors : aut vbi eſt aculeus tuus? Idem alio loco. Viuificabit nos poſt biduum die tertio. Et ideo Sibila impoſiturum eſſe morti ter

Xp̃i reſur rectio

Dauid

Oſee

minum dixit poſt tridui ſomnum. καὶ θάνατοσ μοῖραν τελέσει τρίτον ἦμαρ ὑπνώσασ καὶ τότ᾽ ἀπὸ φθιμένων ἀναλύξασ εἰσ φάοσ ἥξει πρῶτοσ ἀναστάσεωσ κλητοῖσ ἀρχὴν ὑποδείξασ .i. mortis fatū finiet triū dierū ſomno ſuſcepto: & tunc a mortuis re- greſſus in lucem veniet: primus reſurrectionis vocatis initiū oſten- dens. vitam eniз nobis acquiſiuit morte ſuperata. Nulla igitur ſpes alia conſequendę immortalitatis homini datur niſi crediderit in eū & illam crucem portandam patiendamq; ſuſceperit.

Noluiſſe xp̄з ſe iudęis oſtenderẽ/ ne adduceret eos ĩ pnīaз atq; ĩpios reſanaret. ita et Ter. Nec ille ſe ĩ vulgus eduxit ne ĩ pij errore liberarẽt: & fides nō mediocri p̄mio (deſtiata diffi cultate) cō ſtaret. hic ne dictio/ nō cām: ſ; euentum dicit. Qđ teſte chryſoſtomo ĩ ſcriptura frequēs ē. Sicut eſaię vi. ca. excęca cor ppl'i hui⁹: ne forte cõuertaт: & ſanē eū

¶ Quod profecto in Galileā domino poſt reſurrectionem diſcipulis ſcripturarum reſerauit arcana. Et quare lex vet⁹ dicatur teſtamē tum: nec potuerit intelligi ante mortem domini. Et quod nouum teſtamentum veteris adimpletio eſt: & quibus hoc ante prædictum ſit teſtimonijs. Cap. XX

Profectus ergo in Galileaз (noluit. n. ſe iudęis oſtendere: ne adduceret eos in pœnitentiam: atq; impios reſanaret) Diſcipulis iterum congregatis ſcripturæ ſanctę litteras. id eſt prophetiarum arcana patefecit: quę anteq̄ patereт perſpici nullo modo poterant: quia ipſum paſſionemq; eius annun- ciabant. Icirco Moyſes & idem ipſi prophetæ legem quę iudæis data erat: teſtamentum vocant: quia niſi teſtator mortuus fuerit: nec confirmari teſtamentum poteſt: nec ſciri quid ĩ eo ſcriptum ſit: quia clauſum & obſignatuз eſt. Itaq; niſi Chriſtus mortem ſuſcepiſſet a- periri teſtamētum: id eſt reuellari & intelligi myſteriū dei non potu iſſet. Veruз ſcriptura omnis in duo teſtamenta diuiſa eſt. Illud quod aduentum domini paſſionemq; a nteceſſit. i. lex & prophetæ vetus dicitur. Ea vero quæ poſt reſurrectionem eius ſcripta ſunt: nouū te- ſtamentum nominatur. Iudęi veteri vtuntur: nos nouo: ſed tamen di uerſa non ſunt: quia nouum veteris adimpletio eſt: & in vtroq; idem teſtator eſt Chriſtus: qui pro nobis morte ſucepta: nos hęredes ęter ni regni fecit: abdicato/ & exhęredato populo iudęorū: ſicut Hiere- mias propheta teſtatur cum loquitur talia. Ecce dies veniēt dicit do minus: & cōſummabo domui Iſrael/ & domui Iuda teſtamentū no- uum: non ſecundum teſtamentum: quod diſpoſui patribus eoruз in die qua appręhendi manum eorum: vt illos educerē e terra ægypti: quia ipſi nō perſeuerauerunt in teſtamento meo: & ego neglexi eos dicit dominus Item alio loco ſimiliter ait: Dereliqui domū meā: di- miſi hęreditatē meam in manu inimicorum eius. Facta eſt mihi hę reditas mea ſicut leo in ſilua. Dedit ſuper me vocem ſuā: ideo odiui eam: cum ſit hæreditas eius cæleſte regnum. Non vtiq; ipſam hære ditatem ſe occidiſſe dicit: ſed hæredes qui aduerſus eum ingrati: & impij extiterūt. Facta eſt inquit hęreditas mea mihi ſicut leo. i. prę

da & deuoratio factus ſum hęredibus meis: qui me immolauerũt ſicut pecus. dedit ſuper me voceꝫ ſuam. i. ſententiam aduerſ⁹ me mortis crucisq; dixerunt. Nam quod ſuperius ait conſummaturũ ſe domui Iuda teſtamentũ nouum: oſtẽdit verus illud teſtamentũ: quod per Moyſen eſt datũ nõ fuiſſe perfectum: id quod per Chriſtuꝫ dari haberet: conſummatũ fore. Domũ autem iuda & iſrael: nõ vtiq; iudæos ſignificat: quos abdicauit: ſed nos qui ab eo conuocati ex gentibus in illorum locum adoptionẽq; ſucceſſimus: & appellamur filij iudæorum: quod declarat Sibylla cuꝫ dicit: ιουΔαίωμ μάκαριομ θεῖομ γένοσ ὢυ ραιυωμ. i. iudęorum beatum diuinum genus cęleſtium. Quod autem futuruꝫ eſſet id genus Eſaias docet: apud quẽ pater ſummus ad filium loquitur dicens: ego dominus deus vocaui te ad iuſtitiam: & tenebo manum tuã: & confirmabo te: & dedi te in teſtamentum generis mei in lucem gentium aperire oculos cęcorum & producere ex vinculis alligatos: & de domo carceris ſedẽtes in tenebris. Cũ igiť nos antea tanq̃ cęci: & tanq̃ carcere ſtultitię icluſi ſederemus in tenebris: ignorantes deum: & veritatem: illuminati ab eo ſumus: qui nos teſtamento ſuo adoptauit: & liberatos vinculis malis: atq; in lucem ſapientię productos in hæreditatem regi cęleſtis aſciuit.

¶ De aſcenſione domini: diuiſione dicipulorum ad naſcentis eccleſię fundamentũ iaciendum & roborandum: & miraculis eorum: & quomodo Petrus & paulus romam venientes prophetauerũt regeꝫ in breui venturum: qui Hieroſolymaꝫ deſtrueret: & iudęos deleret: eodem modo: quo poſtea contigit. Cap. XXI.

ORdinato vero diſcipulis ſuis euangelio ac nominis ſui p̃dicatione: circunfudit ſe repente nubes: eũq; in cęlum ſuſtulit quadrageſimo poſt paſſionem die: ſicut Daniel fore oſtenderat dicens: Et ecce in nubibus cęli filius hominis veniẽs vſq; ad vetuſtum dierum peruenit. Diſcipuli vero per ꝓuincias diſperſi fundamenta eccleſię vbique poſuerunt facientes & ipſi in nomine magiſtri dei magna & pene incredibilia miracula qa diſcedens inſtruxerat eos virtute ac poteſtate: qua poſſet nouę annunciationis ratio fundari / & confirmari: ſed & futura aperuit illis omnia quę petrus & paulus qui romæ prędicauerunt: & ea prędicatio in memoriam ſcripta permanſit: in qua cum multa alia mira: tum etiam hoc futurum eſſe dixerunt: vt poſt breue tempus immitteret deus regem: qui expugnaret iudęos & ciuitates eorum ſolo adęquaret. Ipſos autem fame ſitiq; confectos obſideret. Tum fore vt corporibus ſuorum veſceretur: & conſumerent ſe inuicem. Poſtremo vt capti venirent in manus hoſtiuꝫ: & in conſpectu ſuo acer=

In nomie mgr̃i dei. .i. in ptãte ſpũſſcti de q̊ xp̃s ita ꝓmiſerat. ille vos docebit oĩa. hic ĩdicať diaꝝ pſonaꝝ trinitas aſcẽſu filij ĩ cęlũ ad p̃reꝫ: & magr̃i dei .i. ſpũſſcti deſcenſu. deiñ eſſẽtię vnitas: quũ dr̃: ꝙ deus immitteret regẽ Sicut ca. xv. patris voce: filij baptiſmo: ſpũſ ſcti deſcẽſu ĩ ſpẽ colũbę & plęriſq; ĩ locis nũc patris nunc filij: nunc ſpũſ ſcti mẽtione facit frequentiſſĩe attribuẽs illi qđ & ſibolũ .ſ. ꝙ locut⁹ ẽ p ꝓphetas.

biſſime coniuges ſuas vexari cernerent: violari ac proſtitui virgines: diripi pueros: allidi paruulos: omnia deniq; igni ferroq; vaſtari: captiuos in perpetuum terris ſuis extermiari: eo ꝙ exultauerunt ſuper amantiſſimum & probatiſſimum dei filiu. Itaq; poſt illorum obitū cum eos Nero interemiſſet: iudęorum gentem & nomen Veſpaſianus extinxit: fecitq; omnia quę illi futura prędixerant.

¶ Quot argumentis reuincendi ſunt qui diuinis detrahunt ſacramentis: & quibus argumentis vtantur infideles: vt dominicæ incarnationis fidem euacuent. Cap. XXII.

COnfirmata ſunt: vt opinor: quæ falſa & incredibilia putātur ab his quos vera cæleſtium litterarum doctrina non imbuit: ſed tamen vt refellantur a nobis etiam illi qui nimium non ſine malo ſuo ſapiunt rebuſq; diuinis fidem detrahunt: argumentiſq; illorum coarguamus errorem: vt tandem aliquando peruideant ita fieri oportuiſſe: ſicut nos oſtendimus factum. Et q̄q̄ apud bonos iudices ſatis habeant firmitatis: vel teſtimonia ſine argumentis: vel argumenta ſine teſtimoniis: nos tamen non contenti alterutro ſumus: cum ſuppeditat nobis vtrumq;: ne cui peruerſe ingenioſo aut non intelligendi: aut contra differendi locum relinquamus: negant fieri potuiſſe vt naturę immortali qc q̄ decederet. Negant deniq; deo indignū: vt homo fieri vellet: ſeq; infirmitate carnis oneraret: vt paſſionibus: vt dolori vt morti ſe ipſe ſubiceret: quaſi nō facile illi eſſet vt citra corporis imbecillitatem ſe hominibus oſtenderet: eoſq; iuſtitiam doceret ſi quidem id volebat maiore auctoritate (vt aiunt) profeſſi dei: Tunc enim cunctos fuiſſe pręceptis cęleſtibus parituros: ſi ad ea virtus ac poteſtas dei præcipientis accederet. ¶ Cur igitur (aiunt) ad docendos homines non vt deus venit? Cur ſe tam humile imbecillemq; conſtituit vt ab hominibus & contemni & pœna affici poſſet? cur vim ab imbecillibus & mortalibus paſſus eſt? cur non manus hominum aut virtute repulit: aut diuinitate vitauit? Cur non maieſtatem ſuam ſub ipſa salte morte patefecit: ſed vt inualidus in iudicium ductus eſt: vt nocens damnatus: vt mortalis occiſus? Refutabo hęc diligenter nec quem q̄ patiar errare. Illa enim magna & mirabili ratione ſunt facta: quæ quicunq; perceperit non tantum mirari deſinet deum ab hominibus eſſe cruciatum: verum etiam facile peruidebit ne deum quidem potuiſſe credi: ſi ea ipſa quę arguit facta non eſſent.

¶Quod præceptoris morum vacillat auctoritas: ſi non facit ipſe quod docet: ſicut in philoſophis paret: qui contra ſua præcepta viuebant ſed Chriſtus primo fecit: quod poſtea docuit. Cap. XXIII.

QVicunq̧ pręcepta dat hominibus ad vitam: moreſq̧ fingit aliorum: quęro debeatne ipſe facere quę pręcipit an non debeat? Si non facit: ſoluta præcepta ſunt. Si eni3 bona ſunt quę pręcipiuntur: ſi vitam hominum in optimo ſtatu collocant: non ſe debet ipſe præceptor a numero cœtuq̧ hominum ſegregare: inter quos habitat ipſe: & ipſi eodem modo viuendum eſt quo docet eſſe viuendum: ne ſi aliter vixerit: ipſe pręceptis ſuis fidem detrahat: leuioremq̧ doctrinam ſuam faciat: ſi re ipſa reſoluat quod verbis nitatur aſtringere. Vnuſquiſq̧ enim cum audit pręcipiente3: non vult ſibi imponi neceſſitate3 parendi tanq̃ ſibi ius libertatis adimatur. itaq̧ reſpondebit doctori hoc modo. Non poſſu3 facere quæ iubes: quoniam ſunt impoſſibilia. Vetas me iraſci: vetas cupere: vetas libidine commoueri: vetas dolorem aut mortem timere: ſed hoc adeo contra naturam eſt: vt his affectibus animalia vniuerſa ſubiecta ſint: vel ſi adeo putas repugnari poſſe naturæ: & tu ipſe quę præcipis fac: vt ſciam fieri poſſe. Cum autem ipſe non facias: quæ inſolentia eſt: vt homini libero imponere velis leges: quibus ipſe non pareas? Prius diſce qui doces: & anteq̃ mores aliorum corrigas tuos corrige. Quis neget iuſtam eſſe hanc reſponſionem? quinetiam ſi in contemptum veniet huiuſmodi doctor: & eludet viciſſim quia videbitur & ipſe deludere. Quid ergo faciet & ille præceptor: ſi hæc ei fuerint oppoſita: quomodo adimet excuſationem contumacibus: niſi vt præſentibus factis doceat poſſibilia ſe docere? Vnde euenit vt philoſophorum præceptis nullus obtemperet. Homines enim malunt exempla q̃ verba: quia loqui facile eſt: præſtare difficile. vtinam quide3 tam multi benefacerent q̃ multi loquuntur bene. Sed qui præcipiunt: nec faciunt: abeſt ab eis fides. Et ſi homines fuerint contemnentur vt leues. ſi deus: opponetur ei fragilitatis humanę excuſatio. Supereſt vt factis verba firmentur: quod & philoſophi facere nequeunt. Itaq̧ cum ipſi præceptores vincantur affectibus: quos vinci pręedicant oportere: neminem poſſunt ad virtutem qua3 prædicant falſo erudire. ob eamq̧ cauſam putant neminem adhuc perfectum eſſe ſapientem: id eſt in quo ſummę doctrinę ac ſcientiæ ſumma virtus & perfecta iuſtitia conſenſerit: quod quidem verum fuit. Nemo enim poſt mundum conditum talis extitit niſi Chriſtus: qui & verbo ſapiētiā tradidit: & doctrina3 pręſenti virtute firmauit.

Præceptoris ē ea facere quę p̄cipit.

Exempla magis mouent q̃ verba.

Doctrina interna ac propria i homine eſſe non pōt

Si cęleſtis doctor ad hoīes veniat vt deus ipſe certe de⁹ virtutē docere non poterit: quia exps corporis non faciet quę docebit:

¶Quod cæleſtem doctorem perfectum eſſe oporteat: & quare perfect⁹ eſſe nõ poſſit ſine corporis aſſũptione mortalis. Cap. XXIIII.

AGe nunc conſideremus an doctore cælo miſſus poſſit nõ eſſe perfectus. Nondum de hoc loquor: quem veniſſe a deo negant. Fingamus e cælo aliquem eſſe mittenduꝫ: q vitam hominum rudimentis virtutis inſtituat: & ad iuſtitiam formet. Nemini dubium poteſt eſſe quin is doctor: qui cælitus mittitur tam ſcientia ſit rerum omnium q̃ virtute perfectus: ne nihil inter cæleſte terrenumq; differat. Naꝫ in homine interna & propria doctrina eſſe nullo pacto poteſt. Nec enim mens terrenis viſceribus ĩcluſa: & tabe corporis impedita: aut comprehendere per ſe poteſt/ aut capere veritatem: niſi aliunde doceatur. Et ſi maxime poſſit: ſũmam tamen virtutem capere nequeat: & omnibus vitijs reſiſtere: quorum materia in viſceribus continetur. Eo fit vt terrenus doctor perfectus eſſe non poſſit. At vero cæleſtis cui ſcientiaꝫ diuinitas: virtutem immortalitas tribuit: in docendo quoq; ſicut in cæteris perfectus & conſummatus ſit: neceſſe eſt. At id omnino fieri nõ poteſt: niſi mortale corpus ſibi aſſumat. Cur autem fieri non poſſit: ratio clara eſt. Nam ſi ad homines veniat/ vt deus (vt omittam ꝙ mortales oculi claritatem maieſtatis eius conſpicere: ac ſuſtinere non poſſent) Ipſe certe deus virtuteꝫ docere non poterit: quia expers corporis non faciet: quę docebit: ac per hoc doctrina eius perfecta nõ erit alioqui ſi virtus ſumma eſt dolorem patienter pro iuſtitia officioq; perferre: ſi virtus eſt mortem ipſam & intentataꝫ non metuere: & illatam fortiter ſuſtinere. debet ergo doctor ille pfectus: & docere iſta pręcipiendo: & confirmare faciendo: quia qui dat pręcepta viuẽdi: amputare debet omniuꝫ excuſationum vias: vt imponat hominib⁹ parendi neceſſitatem non aliqua vi: ſed pudore: & tamen libertateꝫ relinquat: vt & pręmium ſit conſtitutum parentibus: quia poterant non parere: ſi vellent. Quomodo ergo poterit amputari excuſatio: niſi vt qui docet faciat q̃ docet: & ſit quaſi pręui⁹: & manũ porrigat ſecuturo: quemadmodum poteſt facere quę docet: ſi non ſit ei ſimilis: queꝫ docet. nam ſi nulli ſubiectus ſit paſſioni: poteſt ei docẽti homo ſic reſpondere. Volo equidem non peccare: ſed vincor. Indutus ſum. n. carne fragili & imbecilla: hęc eſt q̃ iraſcitur: quę cõcupiſcit: q̃ dolet: quę mori timet. Itaq; ducor inuitus & pecco non quia volo: ſꝫ quia cogor. Sentio me etiam ipſe peccare: ſed neceſſitas fragilitatis impellit: cui repugnare non poſſum. Quid ad hæc reſpondebit pręceptor ille iuſtitię: quomodo confutabit/ ac redarguet homineꝫ: qui delictis ſuis excuſationem carnis oſtẽdet: niſi & ipſe carne fuerit in

ac per hoc doctrina eius perfecta ñ erit. Profecto virtutẽ moraleꝫ quæ & corpoř & aĩo exercet: ipſe deus q̃uo ĩ ſeipſo tã q̃ pręuius oſtenderet niſi carne indut⁹ eſſet? vt diſcere poſſet: exemplum eniꝫ dedi vobis vt queãdmodũ feci vobis ita & vos faciatis. quẽ ſecut⁹ gentiũ doctor Paul⁹ ait. Imitatores mei eſtote: ſicut et ego chriſti. Quaꝓpter optime ſentire illos puto: qui imitationẽ ab arte non ſeparant.

dutus: vt oñdat etiam carnem poſſe capere virtutẽ. Contumacia ei redargui nõ põt niſi exemplo. Nam habere non poſſunt quę doceas firmitatẽ: niſi ea prior feceris: quia natura hoĩꝫ ꝓcliuis in vitia videri vult: nõ mõ cum venia: ſed etiam cũ ratione peccare. Oportet magiſtrũ doctorẽq; virtutis homini ſimillimũ fieri: vt vicẽdo peccatũ doceat hominem vinci ab eo poſſe peccatũ. Si vero ſit imortalis exemplũ proponere homini nullo mõ põt. Exiſtet enim conſtans aliquis ac dicet. Tu quidem non peccas quia liber es ab hoc corpore: nõ cõcupiſcis: qa immortali nihil ẽ neceſſariũ. Mihi vero multis reb⁹ opus ẽ: vt tuear hãc vitã. Mortẽ nõ times: quia ĩ te valere nõ p̃t. Dolorẽ contẽnis: quia nullã vim pati potes. At ego mortalis vtrũq; timeo quia cruciatus mihi grauiſſimos ĩferũt: quos tolerare ĩfirmitas carnis nõ p̃t. Doctor itaq; virtutis etiã hãc excuſationẽ debuit hoĩb⁹ auferre: ne quis q peccat neceſſitati poti⁹ aſcribat: q̃ culpæ ſuæ. Ergo vt perfectus eſſe poſſit nihil debet opponi ab eo qui docẽdus eſt: vt ſi forte dixerit impoſſibilia præcipis: rñdeat ecce ipſe facio. ¶ Ego carne indutus ſũ: cui⁹ ẽ peccare ꝓpriũ at ego eãdẽ carnẽ gero: & tamẽ peccatũ in me nõ dominatur. ¶ Mihi opes cõtẽnere difficile eſt: quia viui aliter nõ p̃t in hoc corpore. Ecce mihi corpus eſt: & tñ pugno cõtra oẽm voluptatẽ. Non poſſum pro iuſtitia nec dolorem ferre: nec mortẽ: quia fragilis ſũ. Ecce & in me dolor ac mors habet poteſtatem: & ea quę times vinco vt victorẽ te faciã doloris ac mortis. Prior vado per ea quæ ſuſtineri nõ poſſe p̃tendis ſi p̃cipiẽtez ſequi nõ potes: ſeq̃re antecedẽtẽ. Sublata ẽ hoc modo omnis excuſatio: & fateri hominem neceſſe eſt ſua culpa iniuſtũ eẽ q doctorẽ virtutis & eundẽ ducẽ non ſequatur. Vides ergo q̃to perfectior ſit mortalis doctor: quia dux eſſe mortali poteſt q̃ imortalis: quia patiẽtiã docere nõ põt/ qui ſubiectus paſſionib⁹ nõ eſt. ¶ Nec hoc tñ eo pertinet: vt hominẽ deo p̃ferã: ſed vt oſtẽdam neq; hominẽ perfecta doctrina eſſe poſſe: niſi ſit idẽ deus: vt auctoritate cæleſti neceſſitatẽ parẽdi hominibus imponat. Neq; deũ niſi mortali corpore induatur: vt pręcepta ſua factis adiplẽdo cæteros parendi neceſſitate cõſtrigat. Liquido ergo apparet eũ q vitę dux & iuſtitiæ ſit mgr̃ corporalẽ eẽ oportere: nec aliter fieri poſſe: vt ſit illius plena & perfecta doctrina: niſi habeat radicẽ & fũdamẽtũ ſtabiliſq; apd hoies ac fixa p̃maneat. Ipſũ aũt ſubire carnis ac corporis ĩbecillitatẽ: virtutemq; in ſe recipere doctoris: vt eã ſimul & verbis doceat & factis. Itẽ ſubiectũ eſſe morti: & paſſionibus cũctis: quoniã & ĩ paſſione tole

Cõtumacia redargui non põt: niſi exẽplo. Perfectus: illũ vere ſapiẽtẽ/ & p̃fectũ oratorez priſcis gẽtilib⁹ vel ignoratũ vel ñ expſſũ Ieſũ Chriſtuz fuiſſe aliqñ apertiſſie docui: q litteras ſciebat cũ humanit⁹ ñ didiciſſet: teſtib⁹ vel ęmulis Ioãnis ſeptio. Item apud Marcũ & Mat. Quę nã doctrina hęc noua: vnde huic ſapiẽtia hęc & virtutes. Itẽ Ioannis. vij. Nũq̃ locut⁹ ẽ hõ ſicut hic loqtur. Erat igĩ vir bon⁹ dicẽdi perit⁹: naz cũ ſolũ deũ bonũ dicerz: ſeſe (cũ ẽt de⁹ ſit) nõ excepit. Nũq̃ tñ eloquẽtiã iactauit q mititatẽ & cordis humilitatẽ doctur⁹ venerat: atq; vt ipſuz dęcuit/ p̃fectiſſie locut⁹ ẽ. Docebat eĩ nõ vt ſcribę & phariſei: ſz tãq̃ poteſtatẽ habẽs legere te de

randa: & in morte ſubeunda virtutis officia verſantur: quę omnia (vt dixi) conſũmatus doctor perferre debet: vt doceat poſſe perferri.

lectet quattuor euãgeliaĩ vnũ a me redacta.

¶Quod Chriſtus licet mortalitatem noſtram ſumpſerit: non tamen natus eſt: vt alij homines: ſed ex carne virginis: & quare: cuȝ immunis eſſet a culpa: ſponte ſubierit pœnã. Cap. XXV.

DIſcant igitur homines & intelligant quare deus ſummus, cum legatum ac nuncium ſuum mitteret ad erudiendam preceptis iuſtitiæ ſuæ mortalitatem mortali voluerit euȝ carne indui: & cruci affigi: & morte mulctari. Nam cum iuſtitia nulla eſſet in terra: doctoreȝ miſit quaſi viuam legem: vt nomen ac templum nouum conderet. vt verum ac pium cultum per omnem terraȝ verbis & exemplo ſeminaret Sed tamen vt certum eſſet a deo miſſũ: non ita illuȝ naſci oportuit: ſicut homo naſcitur ex mortali vtroq̧ cõcretus: ſed vt appareret illum etiam in homine eſſe cæleſtem: creatus ẽ ſine opera genitoris Habebat enim ſpiritalem patreȝ deum: & ſicut pater ſpiritus eius deꝰ ſine matre: ita mater corporis eiꝰ virgo ſine patre fuit Igitur deus & homo inter deum atq̧ hominem mediꝰ cõſtitutus. Vnde illum græci μεσιτερ vocant: vt hominem perducere ad deum poſſet: id eſt ad immortalitatem: quia ſi deus tantuȝ fuiſſet (vt ſuperius dictum eſt) exempla virtutis homini præbere non poſſet: ſi homo tantum: non poſſet homines ad iuſtitiam cogere: niſi auctoritas: ac virtus homine maior accederet. Etenim cum conſtet homo ex carne & ſpiritu: & oporteat ſpiritum iuſtitiæ operibus emereri: vt fiat æternus. Caro quia terrena eſt: ideoq̧ mortalis: copulatum ſibi ſpiritum trahit ſecum: & ab immortalitate ducit ad mortem. Ergo ſpiritus carnis expers dux eſſe homini ad immortalitatem nullo pacto poterit: quoniam caro impedit ſpiritum: quominus deũ ſequatur. Eſt enim fragilis & ſubiecta peccato. Peccatum autem pabulum mortis eſt. Itaq̧ iccirco mediator aduenit: id eſt deus in carne: vt caro eum ſequi poſſet: & eriperet morti hominem: cuius eſt damnatio in carne. Ideo carne ſe induit: vt deſiderijs carnis edomitis doceret non neceſſitatis eſſe peccare: ſed propoſiti ac voluntatis. Vna enim nobis/ & magni: & p̃cipua cũ carne luctatio ẽ: cuiꝰ ĩfinitæ cupiditates premunt animam: nec dominium retinere patiuntur: ſed eam voluptatibus & illecebris ſuauibus mancipatam morte afficiunt ſempiterna. Quibus vt repugnare poſſemus: deus nobis viam ſuperandæ carnis & aperuit & oſtendit. Quę virtus perfecta & omnibus vinculis abſoluta/ coronam vincentibus/ & mercedem expetendæ nobis immortalitatis impartit.

Nomẽ dedit ei nomẽ qđ eſt ſup omne nomen. Spiritaleȝ Spiritualẽ Laurẽtio placet: Sicut caſuale vſualeȝ Sicut Pater ſpiritꝰ eiꝰ. i. pr̃ eius ſecundũ ſpũm: ſiue diuinitatẽ: ita mr̃ corporis eius. i. mr̃ eiꝰ ſecũdũ carnem.

¶De myſterio dominicæ crucis:& virtute:& ſignificatione eoꝝ: quę Xp̄s geſſit aut pertulit:& quomodo præfiguratus ſit in immolatiōe agni legalis. Ca. XXVI.

DIxi de humanitate:& fragilitate:& paſſione: cur hęc de⁹ ſubire maluerit: nunc ipſius crucis ratio reddenda eſt/& vis enarranda: quid ſummus pater a principio diſpoſue rit:& quemadmodum cuncta quæ geſta ſunt: ordinarit non tantum diuinatio prophetarum: quæ in Chriſtum vera pręceſſit:ſed & ratio ipſius paſſionis docet. Quæcunq; enim paſſus eſt nō fuerunt inania:ſed habuerunt figuram & ſignificationem magnam: ſicut etiam diuina illa opera quæ fecit quorum:vis & poteſtas vole bant quidem in pręſens:ſed declarabant aliud in futurum. Aperuit cæcorum oculos virtus cęleſtis:& lucem non videntibus reddidit. Et hoc facto ſignificauit fore vt conuerſus ad gentes q̄ deum neſcie bant:inſipientiam pectora illuminaret luce ſapientię: & ad verita tem contemplandam oculos cordis aperiret. Vere enim cæci ſunt: qui cæleſtia non videntes:& tenebris ignorantię circunfuſi:terrena & fragilia venerantur. Patefecit aures ſurdorum. Non vtiq; hacten⁹ vis illa cæleſtis operata eſt:ſed declarabat breui fore: vt qui erāt veritatis exptes & audirent & intelligerent diuinas dei voces. Vere enim ſurdos dixeris:qui cæleſtia & vera & facienda non audiunt.

Xp̄i miracula quaꝫ figuraꝫ gerebant.

¶Mutorum linguas in eloquium ſoluit. Admirabilis etiā (cū id fieret) potētia:Sed inerat huic virtuti alia ſignificatio quæ oſtenderet: mox futurum vt rerum cæleſtium nuper ignari (percepta ſapientiæ diſciplina) de deo & veritate diſſererent. Nā qui rationem diuinitatis ignorat:is vere elinguis & mutus eſt:licet ſit omnium diſertiſſimus. Lingua enim cū veruꝫ loqui cœperit:ideſt virtutem maieſtatē q; dei ſingularis interpretari:tum demum officio naturę ſuæ fungitur. Quandiu autem falſa loquitur:in ſuo vſu non eſt. & ideo infans ſit neceſſe eſt:qui diuina proloqui nō pōt. ¶Pedes quoq; claudoꝝ ad officium gradiendi reformauit. Laudabilis diuini operis fortitudo:ſed figura id continebat ꝙ cohibitis erroribus vitę ſęcularis ac deuiæ:iter veritatis aperiret:per quod graderentur homies ad dei gratiā cōſequēdā. Is.n. vere claud⁹ exiſtimād⁹ eſt:qui caligie ac tenebris inſipientię implicatus & quo tendat ignarus offenſibilib⁹ & caducis greſſib⁹ per viā mortis incedit. Itē labes & maculas īquinatorum corporū repurgauit. Non exigua immortalitatis potentię opa verum id portendebat hęc vis: ꝙ peccatorum labibus ac vitiorum maculis inquinatos:doctrina eius purificatura eſſet eruditione iuſtitiæ:leproſi.n. atq; elephantici debent haberi:quos vel infinitę cupiditates ad ſcelera:vel inſatiabiles voluptates ad flagitia compellūt:

hacten⁹ id eſt in pn̄s dūtaxat tē pus.

& dedecorum maculis inuſtos labe afficiunt ſempiterna. Iacentia mortuorũ corpora erexit: eoſq; nominibus propriis inclamatos a morte reuocauit. Quid congruentius deo? Quid miraculo dignius omnium ſæculorum q̃ decurſam vitam reſinaſſe: completiſq; hominum tẽporib⁹ tempora adieciſſe perpetua arcana mortis reuelaſſe? Sed hæc inenarrabilis poteſtas imago virtutis maioris fuit: quę demonſtrabat tantam vim habituram eſſe doctrinam ſuam: vt gentes in orbe toto quæ alienę deo ſubiectę morti fuerunt cognitione veri luminis animatæ ad immortalitatis præmia peruenirent. Eos. n. recte mortuos exiſtimaueris qui datorem vitæ deũ neſcientes: atq; animas ſuas a cælo in terram deprimentes: in laqueos æternę mortis incurrunt. ¶ Quæ igitur tum faciebat in p̃ſens/ imagines erãt futurorum: quę illęſis affectiſq; corporibus exhibebat/ ea ſpiritualiũ figuram gerebant: vt in pręſenti virtutis nobis terrenæ opa monſtraret: & in futurum poteſtatem ſuæ cęleſtis maieſtatis oſtẽderet. Ergo ſicut opera eius ſignificantiã quoq; maioris poteſtatis habuerũt ita ẽt paſſio non ſimplex: nec ſuperuacua nec fortuita præceſſit. Sed vt illa quæ fecit magnam virtutem ac poteſtatẽ doctrinæ eius ſignificabant: ſic ea quę paſſus eſt: odio futuram eſſe ſapientiam nunciabant. Aceti. n. pot⁹ ac fellis cibus acerbitates & amaritudines i hac vita ſectatoribus veritatis pollicebatur. Et q̃q̃ paſſio ipſa per ſe acerba & amara ſpecimẽ nobis futurorũ tormentorum dabat: quę morantibus nobis in hoc ſęculo virtus ipſa proponit: tamen illius modi cibus & potus in os doctoris noſtri veniens: preſſurã nobis laborum ac miſeriarum præbebat exemplũ. Quę omnia tolerari ac perpeti neceſſe eſt eos: qui veritatem ſequuntur: quoniã veritas ẽ acerba & inuiſa omnibus: qui veritatis exptes vitam ſuam mortiferis voluptatibus dederunt. Nam corona ſpinea capiti eius impoſita id declarabat fore: vt diuinã ſibi plebem de nocentibus cõgregaret. Corona. n. dicitur circunſtans in orbe populus. Nos autem qui ante cognitionem dei fuimus iniuſti: ſpinę. i. mali & nocentes erram⁹: ignorantes quid eſſet bonum: & a iuſtitię notiõe atq; operibus alieni omnia ſcelere ac libidĩe polluebamus. Electi vero ex dumis ac ſentib⁹ ſanctum dei caput cingimus: quia conuocati ab ipſo & circũfuſi vndiq; ad eum / magiſtro & doctori aſſiſtimus: regemq; illum mũdi & omnium viuentium dominum coronamus. ¶ Quod vero ad crucẽ ſpectat: magna: in ea vis ac ratio eſt: quã nũc conabor oſtẽdere. De⁹ nãq; ſicut ſuperius expoſui: cũ ſtatuiſſet hominẽ liberare: magiſtrũ virtutis legauit i terrã: q & p̃ceptis ſalutaribus formaret homĩes ad innocẽtiã: & operibus factiſq; præſentibus/ iuſticię viã pãderet: qua gradiens homo & doctorẽ ſuum ſequens ad vitã ęternam pueniret.

xp̃i paſſio qd i futurũ porten/ debat.

Corona quid

Is igitur corporatus eſt: & veſte carnis indutus: vt homini ad quem docendu3 venerat: virtutis & exempla/ & incitamenta præberet. S3 cum in omnibus vitæ officijs iuſtitiæ ſpecimẽ præbuiſſet: vt doloris quoq3 patientiam mortiſq3 contemptum (quibus perfecta & conſũmata ſit virtus) traderet homini: venit in manus impiæ nationis cũ & vitare potuiſſet ſcientia futuri qua3 gerebat: & repellere eadẽ virtute qua mirabilia faciebat. Suſtinuit ergo cruciatꝰ ac verbera & ſpinas. Poſtremo etia3 mortẽ ſuſcipere non recuſauit: vt homo illo duce ſubactam / & cathenata3 mortẽ cum ſuis terroribus triumpharet. ¶ Cur autẽ ſũmus pater id potiſſimũ genus mortis elegerit: qua affici eum ſineret: hæc ratio eſt. Dicat enim fortaſſe aliquis: cur ſi deꝰ fuit: & mori neceſſe fuit: non ſaltem aliquo honeſto mortis genere affectus eſt? Cur potiſſimũ cruce? Cur īfami genere ſupplicij? quod etia3 hodie libero q̄uis nocenti videatur indignum? Primũ ꝙ is qui humilis aduenerat: vt humilibus & infirmis opem ferret: & ī omnibus ſpe3 ſalutis oſtenderet: eo genere afficiendus fuit: quo humiles & infirmi ſolent: nequis eſſet omnino: qui eu3 nõ poſſet imitari. Deinde vt integrum corpus ſeruaretur: quem die tertio reſurgere ab inferis oportebat. Nec hoc cuiq̄ ignorandu3 eſt: quod ipſe ante de ſua paſſione prædicans: etiam id notum fecerit habere ſe poteſtatẽ cum vellet deponendi ſpiritum & reſumendi. Suffixus itaq3 cum ſpiritũ ſponte depoſuiſſet: neceſſarium carnifices non putauerunt oſſa eius ſuffringere (ſicut mos eorum ferebat) ſed tantummodo latus eius pforauerũt. Sic integrum corpus patibulo detractum eſt: & ſepulchro diligenter incluſum. Quę omnia iccirco facta ſunt: ne læſum atq3 diminutum corpus ad reſurgendum inhabile redderetur. Illa quoq3 p̄cipua fuit cauſa cur deus crucem maluerit: ꝙ illa exaltari eũ fuit neceſſe: & omnibus gentibus paſſionem dei noteſcere. Na3 quoniã is qui patibulo ſuſpẽditur: & conſpicuus eſt omnibus: & cæteris altior crux potius electa eſt: quæ ſignificaret illũ tam cõſpicuum tanq3 ſublimẽ futurum: vt ad eum cognoſcendum pariter & colendum cunctæ nationes ex omni orbe concurrerent. Deniq3 nulla gens tam inhumana eſt: nulla regio tam remota: cui aut paſſio eius: aut ſublimitas maieſtatis ignota ſit. Extẽdit ergo in paſſione manus ſuas: orbe3q3 dimenſus eſt: vt iam tunc oſtenderet ab ortu ſolis vſq3 ad occaſu3 magnum populum ex omnibus linguis & tribubus cõgregatu3 ſub alas ſuas eſſe venturum: & ſignum illud maximum atq3 ſublime frõtibus ſuis ſuſcepturum. Cuius rei figuram iudæi etiam nunc exibẽt cum limina ſua de cruore agni notent. Deus enim percuſſurus Aegyptios: vt ab ea plaga immunes faceret. Hebræos præceperat his: vt agnum candidum ſine macula immolarent: ac ſignum liminibus

Crucis chriſti rõ.

Quia cõplẽda erat ſcriptura: Os nõ cõminuetis ex eo.

Inhabile: nõ ſecundũ potẽtiã diuinam. alioq quo pacto cæteri hoies ſic reſurgere poterũt ſ3 ſcd3 ſcripturã: quę vtiq3 iplẽda fuit. Os ñ comminuetis ex eo: Dicẽte Paulo. Reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas

ſuis de ſanguine eius imponerent. Itaq; cum ægyptiorum primoge
nita vna nocte interiſſent. Hebræi ſoli ſigno ſanguinis tuti fuerunt:
non quia cruor pecudis tantam in ſe viꝫ haberet: & hominibus ſalu
ti eſſet: ſed imago fuit rerum futurarum. Nam agnus candidus ſine
macula chriſtus fuit: id eſt innocens & iuſtus & ſanctus: qui ab iiſdē
iudæis immolatus ſaluti eſt omnibus: qui ſignis ſanguinis: id eſt cru
cis qua ſanguinem fudit ſua in fronte conſcripſerunt. Frons enim ſū
mum limen eſt hominis: & lignum ſanguine delibutum crucis ſigni
ficatio eſt. Deniq; immolatio pecudis ab his ipſis: qui faciunt paſ-
cha nominatur. ἀπὸ τοῦ πάσχειν: quia paſſionis eſt figura: quaꝫ
deus præſcius futurorum tradidit per Moyſen populo ſuo celebran
dam. Sed tamen figura valuit in præſenti ad depellendum pericu-
lum: vt appareat quantum veritas ipſa valitura ſit ad plebem dei ꝓ
tegendam in extrema totius orbis neceſſitate. Quomodo autem vł
in qua plaga tuti hoīes ſint futuri: qui ſignum hoc veri & diuini ſan-
guinis ī ſummo corporis ſui notauerunt/in nouiſſimo libro docebo.

¶ De potentia ſigni crucis: quantæ efficaciæ ſit inuocatio nominis crucifixi: & quantum a dæmoniis timeatur ſignū crucis. Cap. XXVII.

Nunc ſatis eſt de huius ſigni potentia quantum valeat ex-
ponere: quanto terrori ſit dęmonibus hoc ſignum ſciet:
qui viderit: quatenus adiurati per Chriſtum de corpori-
bus quę obſederint fugiant. Nam ſicut ipſe cum iter ho-
mines ageret vniuerſos dæmones verbo fugabat: hominumq; mē-
tes emotas: & malis incurſibus furiatas in ſenſus priſtinos repone-
bat. Ita nunc ſectatores eiuſdem ſpiritus inquinatos de hominibus
& nomine magiſtri ſui & ſigno paſſionis excludunt. Cuius rei non
difficilis eſt probatio. Nam cum diis ſuis immolant: ſi aſſiſtat ali
quis ſignatam frontem gerens ſacra nullo modo litant. Nec re-
ſponſa poteſt conſultus reddere vates. Et hæc ſæpe cauſa præci-
Verſus.
pua iuſtitiā perſequendi malis regibus fuit. Cum enim quidam
miniſtrorum noſtri ſacrificantibus dominis aſſiſterent: impoſito frō
tibus ſigno: deos eorum fugauerunt: ne poſſent in viſceribus beſtia
rum futura depingere. Quod cum intelligerent aruſpices (inſtigan
tibus iiſdem dæmonibus quibus proſecarant) conquerentes ꝓpha
nos homines ſacris intereſſe: adegerunt principes ipſos in furorem:
vt expugnarent dei templum ſeq; vero ſacrilegio cōtaminarent: qđ
grauiſſimis perſequentium pœnis expiaretur. Nec tamē ex hoc ip-
ſo cæci homines intelligere poſſunt: aut hanc eſſe veram religionē:
cui ad vincendū tāta vis ineſt: aut illam falſam/quę ſubſiſtere aut cō

Chriſtia-
norū per-
ſecutiōes
ex qua cā.

gredi non poteſt. ¶Sed aiunt hoc deos non metu: verum odio face re: quaſi quiſꝗ poſſit odiſſe niſi eum/qui aut noceat: aut poſſit noce re. Immovero congruens maieſtati fuit/vt eos quos oderant/pſenti bus pœnis afficerent potius/ꝗ fugarent. Sed quoniam neꝗ accede re ad eos poſſunt/in quibus cęleſtem notā viderint: nec his nocere/ quos ſignum immortale munierit tanꝗ inexpugnabilis murꝰ: laceſ ſunt eos per homines/& manibus perſequūtur alienis: quos ꝓfecto ſi eſſe confitentur: vicimus. Neceſſe eſt enim hanc eſſe veraꝫ religio nem: quę & rationem dæmonum nouit: & aſtutiam intelligit: & viꝫ retundit: & eos ſpiritualibus armis domitos ac ſubactos cedere ſibi cogit. Si negant teſtimonijs poetarum ac philoſophorum refellenꝰ ¶Qđ ſi eſſe & malos eſſe inficias non eunt: quid ſupeſt niſi vt alios dicant eſſe deos: alios dæmones? Exponant igitur nobis differentiā generis vtriuſꝗ: vt ſciamus quid colendum/quid execrandum ſit. Habeant ne inter ſe aliquod conſortium: an vero inimici ſint? Si ſūt aliqua neceſſitudine copulati: quatenus eos diſcernemus. Aut quo modo vtriuſꝗ generis honorem cultūꝗ miſcebimus? Si autem ſunt inimici: aut dęmōes deos non timent: aut dij dæmones fugare non poſſunt. ecce aliquis inſtinctu dęmonis percitus dementit: effertur: inſanit: ducamus iſtum i Iouis optimi maximi templū: vel (qa ſana re homies Iuppiter neſcit) in æſculapij vel Apollinis fanum. Iubeat vtriuſlibet ſacerdos dei ſui nomie/vt nocens ille ſpiritus excedat ex homie: nullo id pacto fieri poteſt. Quæ igitur deorumvis eſt ſi ſub iectos ſibi dæmones non habēt? At vero iidem dęmones adiurati ꝑ nomen veri dei protinus fugiūt. Quę ratio eſt vt chriſtum timeant Iouem autem non timeant: niſi ꝙ iidem ſunt dæmones/quos vul gus deos eſſe opinatur? Deniꝗ ſi conſtituatur in medio/ & is quem conſtat in curſum dæmonis perpeti/& delphici Apollinis vates: eo dem modo dei nomen horrebunt: & tam celeriter excedet de ſuo vate Apollo ꝗ ex homine ſpiritus ille dæmonicus: & adiurato fuga toꝗ deo ſuo vates in perpetuum conticeſcet. Ergo iidem ſunt dę mones: quos fatentur execrandos eſſe/iidem dij quibus ſupplicant Si nobis credendum eſſe non putant: credant Homero: qui ſummū illum Iouem dæmonibus aggregauit: ſed & alijs poetis ac philoſo phis: qui eoſdem modo dæmonas: modo deos nuncubant: quorum alterum verum/alterum falſum eſt. Illi enim nequiſſimi ſpiritus vbi adiurantur: ibi ſe dęmonas confitentur: vbi colunꝰ/ibi ſe deos men tiuntur vt errores hominibus immittant: & auocent a veri dei notio ne per quam ſolam poteſt mors æterna vitari. Idē ſunt qui deijcien di hominis cauſa varios ſibi cultus peruerſa religione condiderunt: mentitis tantum aſſumptiſꝗ nominibus vt fallerent. Nam quia

Dæmōes deos eſſe vulgus opinatum.

Homerus

diuinitatem perſeipſos affectare non poterant aſciuerunt ſibi noīa potentium regum: ſub quorum titulis honores ſibi deorum vēdicarent. ¶Qui error diſcuti poteſt/& in lucē veritatis protrahi. Na3 ſi quis ſtudet altius inquirere: congreget eos quibus peritia ē ciere ab inferis animas. Euocēt Iouem: Neptunum: Vulcanum: Mercuriū: Apollinem/patremq́ omnium Saturnum Reſpondebunt ab inferis oēs/& interrogati loquentur: & de ſe/& de deo fatebuntur. Poſt hæc euocent Chriſtum non aderit: non apparebit: quia nō amplius q̄ biduo apud inferos fuit. Qui hac probatione certius ꝓferri poteſt? Ego vero non dubito quin ad veritatem Trimegiſtus hanc/aliqua ratione peruenerit: qui de deo patre omnia: & de filio locut⁹ eſt multa: quæ diuinis continentur arcanis.

Trimegiſtus

¶De vera & ſingulari religione: & vnde dicatur religio: vel ſecundum Ciceronem: vel alios. Ca. XXVIII.

Qvę cum ita ſe habeant (vt oſtendimus) apparet nullam aliam ſpem vitę homini eſſe propoſita3: niſi vt abiectis vanitatibus & errore miſerabili/deum cognoſcat: & deo ſeruiat niſi huic temporali renunciet vitæ: ac ſe rudimentis iuſtitię ad cultum verę religionis inſtituat Hac enim conditione gignimur vt generati nos deo iuſta & debita obſequia præbeamus: hunc ſolum nouerimus hunc ſequamur. Hoc vinculo pietatis obſtricti deo & religati ſumus: vnde ipſa religio nomen accepit: non vt Cicero interpretatus eſt a religando: qui in libro de natura deorum ſecundo dicit ita. Non enim philoſophi ſolum verumetiam maiores noſtri ſuperſtitionem a religione ſeparauerunt. Nam qui totos dies precabantur & īmolabant: vt ſui ſibi filij ſuperſtites eſſent: ſuperſtitioſi ſūt appellati. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent/retractarent: & tanquam relegerent: hi dicti ſunt religioſi ex relegēdo: tanquam ex eligendo eligentes: & ex diligendo diligentes: & ex intelligendo intelligentes. His enim omnibus ineſt vis legendi eadem: quæ in religioſo. Ita factū eſt in ſuperſtitioſo/ac religioſo/alterum vitij nomen: alterum laudis. ¶Hęc interpretatio q̄ inepta ſit: ex re ipſa licet cognoſcere. Nam ſi in ijſdem dijs colendis: & religio & ſuperſtitio verſatur: exigua vel potius nulla diſtantia eſt. Quid.n. mihi affert cauſæ cur precari pro ſalute filiorum ſemel religioſi & idem decies facere ſuperſtitioſi eſſe hominis arbitretur? Si em̄ ſemel facere optimum eſt: quanto magis ſæpius? Si hora pria: ergo & tota die. Si vna hoſtia placabilis: placabiliores vtiq́ hoſtię plurię: q̄a multiplicata obſequia demerent potius q̄ offendunt. Nō enim nobis odioſi videntur hi famuli/qui aſſidui ac frequentes ab obſequium fuerint: ſed magis chari. Cur igitur ſit in culpa & nomen repręhēſibile

Religio vn̄ nomē acceperit

accipiat/q̃ aut filios ſuos magis diligit:aut deos ſatis honorat?Lau-detur autem qui minus:Quod argumentum etiam econtrario va-let. Si.n.totos dies pręcari & immolare criminis eſt: ergo & ſemel. Si ſuperſtites filios ſubinde optare vitioſum eſt. Supſtitioſus eſt igi-tur ille qui raro id optauerit. Aut cur vitij nomen ſit ex eo tractum quo nihil honeſtius:nihil iuſtius optari poteſt. Naʒ ꝙ ait religioſos a relegendo appellatos:qui ea retractant diligenter quæ ad cultum deorum pertineant:cur illi qui hoc ſæpe in die faciunt: religioſoruꝫ nomen amittant :cum multo vticꝫ diligentius ex aſſiduitate ipſa re legãt ea:quibus dij coluntur. Quid ergo eſt?nimirũ religio veri cul tus:ſuperſtitio falſi. E omnino quid colas intereſt : non quemadmo dum colas:aut quid preceris. ❡ Sed quia religioſos deorũ cultores ſe putant/cum ſint ſuperſtitioſi:nec religionem poſſunt a ſupſtitiõe diſcernere:nec ſignificantiam nominum exprimere. ❡ Dixim⁹ no/mẽ religionis a vinculo pietatis eſſe deductnm : ꝙ hoĩem ſibi deus religauerit/ & pietate conſtrinxerit quia nos ſeruire ei vt domino / & obſequi vt patri neceſſe eſt. Eo melius ergo id nomen Lucretius in terpretatus eſt:qui ait religionuʒ ſe nodos ſoluere. ❡ Supſtitioſi au tem vocantur non qui filios ſuos ſuperſtites optant. Omnes.n.opta mus:ſed aut ij qui ſuperſtitem memoriam defunctorum colunt:aut qui parẽtibus ſuis ſuperſtitibus colebant imagines eorum domi tã q̃ deos penates:nam qui nouos ſibi ritus aſſumebant:vt in deorum vicem mortuos honorarent:quos ex hominibus in cælum receptos putabant hos ſuperſtitioſos vocabant. Eos vero qui publicos & ãti quos deos colerent:religioſos nominabant. Vnde Virg. Vana ſuper ſtitio veterumqꝫ ignara deorum. Sed cum veteres quoqꝫ deos inue-niamus eodem modo conſecratos eſſe poſt obitum : ſuperſtioſi er-go qui multos ac falſos deos colunt. Nos autem vnum deũ religio-ſi qui vni & vero deo ſupplicamus.

religio vñ
Lucretius

Supſtitio
q̃ & vnde.
Virgilius.

❡ De vnitate patris & filij:vt liqueat quomodo/vni⁹ dei poſſunt eſſe cultores/qui duos colũt alterũ patrem/alterum filiũ: patremqꝫ immortalem:filium mortalem:prout ſuperius dictum eſt. Ca.XXIX.

FORTASSE QVERAT aliquis quomodo cum deum vnum nos colere dicamus: duos tamen aſſeueremus deum patrem & deum filium ? quę aſſeueratio plęroſqꝫ in maximum impegit errorem. Quibus cum probabilia videanť eſſe q̃ dicim⁹:in hoc vno labore nos arbitrantur:ꝙ & alteruʒ & mortalẽ deum fateamur:De mortalitate iam diximus : nunc de vnitate doceamus. Cum dicimus deum patrem & deum filiuʒ :non diuerſum dicimus:nec vtrumqꝫ ſecernimus:quia nec pater ſine filio

eſſe poteſt:nec filius a patre ſecerni.ſiquidem nec pater ſine filio nũcupari:nec filius poteſt ſine patre generari.Cum igitur & pater filiũ faciat/& filius patrem:vna vtriq; mens vnus ſpiritus vna ſubſtantia eſt:ſed ille quaſi exuberans fons eſt:hic tanq̃ defluens ex eo riuus ille tanq̃ ſol:hic tanq̃ radius ex ſole porrectus:qui quoniam ſũmo patri & fidelis & carus eſt non ſeparatur:ſicut nec riuus a fonte:nec radius a ſole:quia & aqua fontis in riuo eſt : & ſolis lumen in radio: æque neq; vox ab ore ſeiungi:nec virtus/aut manus a corpore diuelli poteſt.Cur igitur a prophetis idem manus dei/& virtus / & ſermo dicat̃ vtiq; nulla diſcretio eſt:quia & lingua ſermõis miniſtra/& manus in qua eſt virtus indiuiduæ ſunt corporis portiones.¶Propriore exẽplo vti libet.Cum quis habet filium quẽ vnice diligit:qui tamen ſit in domo & in manu patris:licet ei nomen domini poteſtatemq; concedat:ciuili tamen iure/& domus vna/& vnus domin⁹ nominat̃.Sic hic mundus vna dei domus & fili⁹ & pater/qui vnanimes incolunt mundum/deus vnus:quia & vnus eſt tanq̃ duo : & duo tanq̃ vnus.Neq; id mirum cum & filius ſit in patre/quia pater diligit filium:& pater in filio:quia voluntati patris fideliter paret : nec vnq̃ faciat/aut fecerit:niſi quod pater aut voluit/aut iuſſit.¶Deniq; vnũ deum eſſe tam patrem q̃ filium Eſaias in illo exemplo quod ſuperi⁹ poſuimus oſtendit cum diceret.Adorabunt te & precabuntur:quoniam in te deus eſt:& non eſt alius deus pręter te Et alio loco ſimiliter ait.Sic dicit dominus deus rex Iſrael:& qui eruit eum:de⁹ ęternus:ego primus:& ego nouiſſimus:& pręter me nemo eſt de⁹.Cum duas perſonas propoſuiſſet dei regis:ideſt chriſti:& dei patris q eũ poſt paſſionem ab inferis excitauit:ſicut oſtendiſſe diximus Oſeã prophetam qui ait.Et de manu inferorum eruam eũ:tamen ad vtraq; perſonam referens intulit:& p̃ter me non eſt deus:cum poſſet dicere pręter nos:ſed fas non erat plurali numero ſeparationem tãtæ neceſſitudinis fieri. Vnus eſt enim ſolus liber deus:ſumm⁹ carẽs origine:quia ipſe eſt origo rerum:& in eo ſimul & fili⁹/ & omnia cõtinentur.Quapropter cũ mens & voluntas alterius in altero ſit: vel potius in vtroq; vna merito vnus deus vterq; appellatur : quia quicquid eſt in patre/ad filium tranſfluit:& quicquid in filio a patre deſcendit.Non poteſt igitur ille ſummus ac ſingularis deus: niſi per filium coli.Qui ſolum patrem ſe colere putat:ſicut filiũ non colit:ita ne patrem quidem colit.Qui autem filium ſuſcipit / & nomen eius gerit:is vere cum filio ſimul & patrem colit:quoniam legatus & nũcius & ſacerdos ſummi patris eſt filius.Hic templi maximi ianua ẽ hic lucis via:hic dux ſalutis:hic hoſtium vitæ.

nec pater ſine filio nũcupari nec filius poteſtſine pr̃e generari cu; igitur & pr̃ filium faciat & filius patre;: & cętera. Non fit deus neq; pr̃ neq; filius neq; ſpũs ſanctus vt ex primo libro patet.S; eſſe patrem efficit & cõcludit vt ſit illi fili⁹ & eſſe filium infert vt ſit illi pater.

Sicut nec riu⁹ a fonte: Cõparatio impropria vt poſtea fatetur dicẽs ꝓpoꝛ exẽplo vti libet

¶De hæreſibus quas non modo prophetę: ſed etiam chriſtus & apoſtoli prædixerunt emerſuras eſſe vitandas: & ꝙ illa ſola eccleſia catholica eſt & vera: in qua eſt confeſſio: & medicina peccatorum per pœnitentiam & fidei ſacramenta. Cap.XXX.

SEd quoniam multæ hęreſes extiterunt: & inſtinctibus dęmonum populus deſciſſus eſt: determinanda eſt nobis breuiter veritas: ac in ſuo proprio domicilio collocanda: vt ſiquis aquam vitæ cupit haurire: non ad detritos lacus deferatur: qui non ha bent venam: ſed vberrimum dei fontem nouerit: quo irrigatus perenni luce potiatur. ¶Ante omnia ſcire nos conuenit: & ipſum & legatos eius prædixiſſe ꝙ plurimæ ſectæ & hęreſes haberent exiſtere/quæ concordiam ſancti corporis rumperēt: ac monuiſſe vt ſumma prudentia caueremus: nequando in laqueos & fraudes illius aduerſarij noſtri: cum quo luctari deus nos voluit: īcideremus. Tum dediſſe certa mandata/quæ in perpetuum cuſtodire deberemus. Quorum plærique imitatores deſerto itinere cæleſti vias ſibi deuias per anfractus & præcipitia condiderunt: per q̄ partem plebis incautam: & ſimplicem ad tenebras mortemque deducerent. Quod quatenus acciderit: exponam. Fuerunt quidam noſtrorum vel minus ſtabilita fide vel minus docti/vel minus cauti: qui diſſidium facerent vnitatis: & eccleſiā diſſiparent. Sed hi quoruȝ fides lubrica fuit: cum deum noſſe: ſe & colere ſimularent: augendis opibus & hon ori ſtudentes affectabant maximuȝ ſacerdotium: & a potioribus vi cti cadere ſe cum ſuffragatoribus ſuis maluerunt: q̄ eos facere præpoſitos: quibus concupierant ipſi ante præponi. Quidaȝ vero non ſatis cæleſtibus litteris eruditi: cū veritatis accuſatoribꝰ reſpon dere non poſſent: obijcientibus vel impoſſibile vel incongruēs eſſe/vt deus in vterum mulieris includeretur: nec cæleſtem illā maieſtatē ad tantam infirmitatem potuiſſe deduci: vt hominibus contēptui deriſui/contumeliæ/ & ludibrio eſſet. Poſtremo etiā cruciamenta perferret/atque execrabili patibulo figeretur. Quæ omnia cum neque ingenio nec doctrina defendere ac refutare poſſent (nec enim viȝ rationemque penitus peruidebant) deprauati ſunt ab itinere recto: & cæle ſtes litteras corruperunt: vt nouam ſibi doctrinam ſine vlla radice ac ſtabilitate componerent. ¶Nonnulli autem falſorum prophetarū vaticinio illecti: de quibus & veri prophetę/& ipe ꝑdixerāt exciderunt a doctrina dei: & traditionem veram reliquerunt. ¶Sȝ illi omnes dæmoniacis fraudibꝰ irrætiti: quas proſpicere & cauere debuerāt diuinum nomen & cultum per iprudentiam perdiderunt. Cum enim Phryges aut Nouatiani: aut Valentiniani: aut Martionitę: aut Anthropiani: aut Arriani: ſeu quilibȝ alij nominātur: chriſtia-

Hæreſes a Chriſto apoſtoliſ. ꝙ ꝑdictę.

Macronitæ: Arriani: multique alij hęręti ci.

Aduerte Lactātiuȝ hæreticos oīs deteſtari: & ꝑcipue arrianos ī filiū dei / & ſpūȝ ſcm̄ blaſphemos.

Sola igiť: Laus eccleſiæ catholicæ tã ꝑclara: vt illi ſcripta ſua omnia nõ immerito ſubmittere videatur neminem

Pulchra exhortatõ a qua nec pontifex ſũmus excluditur.

Cõtra hæreticos ſcribeř Lactã tius ꝓpoſuit: atq; etiã (vt in ꝓemio ſeptimi libri dicit) contra Iudeos.

ni eſſe deſierunt hi: qui Chriſti nomine amiſſo: humana & externa vocabula induerunt. ¶ Sola igitur catholica eccleſia eſt: quæ veruꝫ cultum retinet. Hic eſt fons veritatis: hoc eſt domicilium fidei: hoc templum dei: quo ſiquis non intrauerit/ vel a quo ſiquis exiuerit: a ſpe vitę ac ſalutis alienus eſt. Neminem ſibi oportet pertinaci concertatione blandiri. Agitur enim de vita & ſalute cui niſi caute & diligenter conſulatur: amiſſa & extincta erit. ¶ Sed tamen quia ſinguli quoq; cœtus hæreticorum ſe potiſſimum chriſtianos: & ſuam eſſe catholicam eccleſiam putant. Sciendum eſt illam eſſe veram in qua eſt religio: confeſſio: & pœnitentia: quæ peccata & vulnera: quibus eſt ſubiecta imbecillitas carnis ſalubriter curat. ¶ Hæc interiꝫ paucis admonendi gratia rettuli: nequis errorem fugere cupiens: maiori implicetur errore: dum penetrale veritatis ignorat. Poſtea plenius & verius contra omnes mendaciorum ſectas proprio ſeparatoq; opere pugnabimus. Sequitur: vt quoniam ſatis de religione vera & ſapiẽtia locuti ſumus in proxĩo libro de iuſtitia diſſeramus.

¶ Lanctatij Firmiani diuinarum inſtitutionum aduerſus gentes Liber Quintus/de iuſtitia/ad Conſtantinum imperatorem.

¶ Quod iniquum & impium eſt ante damnare vel perſonam vel cauſam: q̃ de merito eius cognoſcere: & quare ſapiẽtia iungenda ſit religioni: & quare ſapientia huius mũdi litteras ſacras contempſerit: & ꝗ eloquentia ſeruit ſæculo: & ꝗ plærumq; vt amplius eluceſcat: ex induſtria impugnat veritatem: quæ fere ſemper idoneis aſſertoribus indiget. Capitulum. I.

NOn eſt apud me dubium Conſtantine imperator maxime: quin hoc opus noſtrum quo ſingularis ille rerum conditor: & huius immenſi operis rector aſſeritur: Siquis attigerit ex iſtis ineptæ religionis: (vt ſunt nimia ſuperſtitione impatientes) inſectetur etiam maledictis: vt vix lecto fortaſſe principio affligat: proijciat: execretur: ſeq; inexpiabili ſcelere contaminari atq; aſtringi putet. ſi hæc aut legat patienter: aut audiat ab hoc tamen (ſi fieri poteſt) humanitatis iure poſtulamus: vt non prius damnet: q̃ vniuerſa cognouerit: nam ſi ſacrilegis & proditoribus & veneficis poteſtas defendendi ſui datur: nec prædamnari quenq̃ incognita cauſa licet: non iniuſte petere videmur: vt (ſiquis erit) ille qui inciderit in hæc; ſi leget: perlegat: ſi audiet ſententiam/ differat in extremuꝫ.

Sed noui hominum pertinatiā: nunq̄ impetrabimus. Timēt eni ne a nobis reuicti: manus dare aliquādo (clamante ipſa veritate) cogā-tur. Obſtrepunt igitur/ & intercedunt/ ne audiant: & oculos ſuos op primunt: ne lumen videant/ quod offerimus. Quo plane ipſi diffidē tiam ſuæ perditæ rationis oſtendunt: cum neq; cognoſcere: neq; cō gredi audent: quia ſciunt ſe facile ſuperari. Et iccirco diſceptatione ſublata. Pellitur e medio ſapientia: vi geritur res (vt ait Ennius) & quia ſtudent damnare tanq̄ nocentes: quos vtiq; ſciunt innocentes conſtare de ipſa innocentia nolunt: quaſi vero maior iniquitas ſit ꝓ batam innocentiam damnaſſe/ q̄ inauditam. Sed (vt dixi) verentur: ne ſi audierint: damnare non poſſint. Et ideo cultores dei ſummi: hoc eſt iuſtos homines torquent/ interficiunt/ exterminant: nec cau ſas odiorum ipſi reddere poſſunt: qui tam vehemēter oderunt: quia ipſi errant: iraſcuntur his qui viam veram ſequuntur: & cum corri-gere ſe poſſint: errores ſuos inſuper crudelibus factis coaceruant: in nocentium cruore maculantur: & dicatas deo mētes euiſceratis cor poribus detorquent: cum talibus congredi & diſputare contēdim⁹ Hos ad veritatē ab iepta pſuaſione traducere/ q ſanguinē facili⁹ hau riunt q̄ verba iuſtorum Quid igitur? Operam ne perdemus? Mini-me. Nam ſi lucrari hos a morte: ad quaꝫ concitatiſſime tendūt non potuerimus: ſi ab illo itinere de morte ad vitaꝫ luceq; reuocare: quo niam ipſi ſaluti ſuæ repugnant: noſtros tamen confirmabimus: quo-rū nō eſt ſtabilis/ ac ſolidis radicibus fundata & fixa ſētētia. Nutant enim plurimi: & maxime qui litterarum aliquid attigerunt. Naꝫ & in hoc philoſophi/ & oratores/ & poetæ pernitioſi ſunt: ꝙ incautos animos facile irrætire poſſunt ſuauitate ſermonis: & carminum dul ci modulatione currentium: Ob eamq; cauſam volui ſapientiam cū religione cōiungere: nequid ſtudioſis illa inanis doctrina poſſit offi cere: vt iam ſcientia litterarum non modo nihil noceat religioni at q; iuſtitiæ: ſed etiam proſit q̄ plurimum: ſi is qui eas didicerit: ſit vir tutibus īſtructior: & veritate ſapientior. ¶ Propterea etiā ſi nulli alij nobis certe proderit: delectabit ſe conſcientia: gaudebit mens ſe in veritatis luce verſati: quod eſt animæ pabulum incredibili quadam iocunditate perfuſum. Verum non eſt deſperandum fortaſſe non ca nimus ſurdis. Nec. n. tam in malo ſtatu res eſt: vt deſint ſanæ mētes quibus & veritas placeat/ & monſtratum ſibi rectum iter & videant & ſequantur. Circunliniatur mō poculum cæleſtis ſapientiæ melle: vt poſſint ab imprudentibus amara remedia ſine offenſione potari dum illiciens prima dulcedo acerbitatem ſaporis aſperi ſub ꝑtextu ſuauitatis occultat. ¶ Nā hæc in primis cauſa eſt cur apud ſapiētes/ & doctores/ & principes huius ſæculi ſcriptura ſancta fide careat: ꝙ

Veritas eſt pabulum ſuauiſſim

Prophetę ſīplici ſer/ mone cu- vſi.

prophetę communi ac ſimplici ſermone vt ad populum ſunt locuti. Cõtẽnuntur itaq; ab his: qui nihil audire vel legere niſi expolitũ ac diſertum volunt: nec quicq̃ inhęrere animis eorum poteſt/niſi quod aures blandiori ſono mulcet. Illa vero que ſordida videntur anilia: inepta: vulgaria exiſtimãtur. Ideo nihil verum putant/niſi quod auditu ſuaue eſt: nihil credibile eſt: niſi quod poteſt incutere voluptatẽ: nemo rẽ veritate põderat: ſed ornatu. Non ergo credunt diuinis: quia fuco carent: ſed ne illis quidem: qui eas interpretantur: q̃a ſunt & ipſi aut omino rudes/aut certe parum docti. Nã vt plana ſint eloquẽtes: peraro contingit: cuius rei cauſa in aperto eſt. Eloquentia enim ſæculo ſeruit populo ſe iactare & in rebus malis placere geſtit

Secularis Eloquentię opera.

Siquidẽ veritatem ſæpius expugnare conatur: vt vim ſuam mõſtret opes expetit: honores concupiſcit: ſummũ deniq; gradum dignitatis expoſcit. Ergo hęc quaſi humilia deſpicit: arcana tanq̃ cõtraria ſibi fugit: quippe quæ publico gaudeat: & multitudinem celebritatẽ q; deſideret. Eo fit vt ſapientia & veritas idoneis p̃conibus indigeat Et ſiqui forte litteratorum ſe ad eam contulerunt: defenſioni ei⁹ nõ ſuffecerunt. Ex his qui mihi noti ſunt, Minutius fœlix non ignobilis inter cauſidicos loci fuit.

Minutius fęlix

Huius liber Octauio titulus eſt: declarat q̃ idoneus veritatis eſſertor eſſe potuiſſet: ſi ſe tototũ ad id ſtudiũ cõtuliſſet.

Tertulianus oĩ gñe litterarũ peritus

Septimius quoq; Tertullianus fuit omni genere lr̃arũ peritus: ſed in eloquendo parum facilis: & minus compt⁹: & multũ obſcurus fuit. Ergo ne hic quidem ſatis celebritatis inuenit.

Cypriani laus

Vnus igit̃ pręcipuus & clarus extitit Cyprianus: qui magnam ſibi gloriam ex artis oratoriæ profeſſione quęſierat: & admodũ multa cõſcripſit in ſuo genere mirãda. Erat enim ingenio facili: copioſo: ſuaui: & (q̃ ſermonis maxima eſt virt⁹) aperto vt diſcernere nequeas/vtrũ ne ornatior in loquendo an facilior in explicando: an potẽtior in perſuadẽdo quiſq̃ fuerit. Hic tamen placere vltra verba/ſacramẽtũ ignorãtibus non poteſt: quoniam myſtica ſunt quę locutus eſt: & ad id præparata: vt ſolis fidelibus audiantur.

Cyprian⁹ ignominioſe Capriãn⁹ appellatus

Deniq; a doctis huius ſęculi quibus forte ſcripta eius innotuerunt: derideri ſolet. Audiui ego quẽdã hominẽ diſertũ ſane: qui eũ immutata vna littera Caprianũ vocaret quaſi & elegans ingeniũ/& melioribus rebus aptum/ad aniles fabulas cõtuliſſet Quod ſi accidit hoc ei/cuius eloquẽtia nõ inſuauis eſt: q̃d tandẽ putemus accidere illis: quoꝝ ſermo ieiunus eſt & ingrat⁹: qui neq; vim p̃ſuadendi: neq; ſubtilitatẽ argumentandi: neq; vllam ꝓrſus acerbitatem ad reuincendum habere potuerunt?

¶ Quod ex defectu doctorum data eſt temerarijs hominibus audacia impugnandi veritatem ignotam: & hoc probat exemplo duorũ quos viderat in Bythinia. Ca. II.

Ergo quia defuerunt apud noſtros idonei pitiq̄ doctores qui vehemēter/ qui acriter errores publicos redarguerēt: qui cām oēs veritatis ornate copioſeq̄ defēderēt: prouo= cauit quoſdā hæc ipſa penuria: vt auderent ſcribere cōtra ignotam ſibi veritatem. Omitto eos: qui prioribus eam temporibus nequicq̄ laceſſerunt. Ego cum in Bythinia litteras oratorias accitus docerem: contigiſſetq̄ eodem tempore vt dei templum euerteretur duo extiterunt ibidem: qui iacenti atq̄ abiectę veritati neſcio vtrum ſuperbi⁹ an importunius inſultarent: quorū alter antiſtitem ſe philo ſophiæ ꝓfitebatur. Verū ita vitioſus: vt cōtinētię magiſter nō minus auaritia q̄ libidinibus arderet: in victu taꝫ ſumptuoſus: vt in ſcola vir tutis aſſertor: patrimoniæ paupertatiſq̄ laudator: in palatio pei⁹ cœ naret q̄ domi. tamen vitia ſua capillis & pallio: &(quod maximū eſt velamentū) diuitijs prętegebat: quas vt augeret ad amicitias iudicū miro ambitu penetrabat: eoſq̄ ſibi repente auctoritate falſi nominis obligabat: non modo vt eorū ſententias venderet: verū etiā vt confi= nes ſuos: quos ędibus agriſq̄ pellebat: a ſua repetendo hac potentia retardabat. Hic vero qui ſuas diſputationes moribus deſtruebat: vel mores ſuos diſputationibus arguebat: ipſe aduerſus ſe grauis cenſor: & accuſator accerrimus: eodē ipſo tēpore quo iuſtus popul⁹ nefarie lacerabatur: tres libros euomuit cōtra religionē/nomenq̄ chriſtianū. Profeſſus ante oīa philoſophi officium eſſe erroribus hominū ſubue nire: atq̄ illos ad veram viā reuocare. i. ad cultus deorū: quorū numī ne/ac maieſtate (vt ille dicebat) mūdus gubernaretur. nec pati homī nes peritos quorūdā fraudibus illici: ne ſimplicitas eorum prędæ/ac pabulo ſit hominibus aſtutis. Itaq̄ ſe ſuſcepiſſe hoc munus philoſo= phia dignū: vt præferret nō vidētibus lumē ſapiētiæ: nō modo vt ſuſ= cęptis deorū cultibus reſaneſcāt: ſed etiā vt pertinaci obſtinatiōe de poſita corporis cruciamēta deuitēt: nec ſcęuas membrorū laceratio= nes fruſtra ꝑpeti velit. ¶ Vt aūt apperet cui⁹ rei gratia opus illud ela boraſſet: effuſus ē in principū laudes: quorū pietas & ꝓuidētia (vt q dē ipē dicebat) tū ī cęteris rebus hūanis: tū ꝑcipue ī defendendis deo rū religionibus claruiſſet: cōſultū eē tandē rebus hūanis: vt cohibita ī pia & anili ſupſtitiōe: vniuerſi hoīes legitimis ſacris vacarēt: ac prop ī tios ſibi deos expirētur. Vbi aūt religionis eius: cōtra quā porabat: infirmare voluit rationē: iept⁹ van⁹ iridicul⁹ appuit: qa grauis ille cō ſultor vtilitatis alienę: nō mō qd opp ugnaret: ſed ēt qd loqueret̄ ne= ſciebat. Nā ſiqui noſtrorū affuerūt: quis tēporis gratia cōticeſcerent. animo tamē deriſere: vt pote cū viderēt hoīem ꝓfitentē ſe illuminatu rū alios/cū ipē cęcus eſſet: reducturū alios ab errore/ cum ipē ignora ret vbi pedes ſuos pōeret: erudit urū alios veritatē: cui⁹ ille nec ſcītillā

Lactanti⁹ artē oratoriā docuit ī bithynia cōtra philoſophi ſictum.

Phūs pallio tenus. Quod maximū eſt velamentū: qa diuites nemo facile laceſſit.

Hierocles

quidem vnam vidiſſet aliquando:quippe cum ſapientiæ ꝓfeſſor ꝓfligare ſapientiam niteretur.Oẽs tamen id arguebant:ꝙ illo potiſſimuꝫ tẽpore id operis eſſet aggreſſus:quo furebat odioſa crudelitas. O philoſophum adulatorem:ac tempori ſeruienteꝫ.Verum hic pro ſua inanitate cõtemptus eſt:qui & gratiam quã ſperauit nõ eſt adeptus:& gloria quã captauit in culpam reprehenſionẽq; cõuerſa eſt.

¶ Ꝙ a diſcipulis Chriſti voluntas mentiendi abfuit qui vitam exercebant contrariam vitijs. Et ꝙ reſpondendum fuit blaſfemię eorum qui Chriſtum magum fuiſſe mentiti ſunt & ſibi ipſis contraria docuerunt. Cap.III.

Cõtra iudicẽ bytiniẽſẽ Ꝙ a diſcipul' & cętera.

ALius eandeꝫ materiam mordacius ſcripſit qui erat tunc e numero iudicũ & qui auctor i primis faciẽdę ꝑſecutionis fuit:quo ſcelere nõ cõtẽtꝰ etiã ſcriptis eos quos afflixerat iſecutꝰ ẽ.Cõpoſuit eĩ libellos duos nõ cõtra chriſtianos ne inimice iſectari videreť:ſꝫ ad chriſtianos vt humane & benigne conſulere putareť:i qbꝰ ita falſitatem ſcripturæ ſacrę arguere conatus eſt tanꝗ ſibi eſſet tota contraria.Nam quędam capita quę repugnare ſibi videbantur expoſuit:adeo multa:adeo intima enumerans: vt aliquando ex eadem diſciplina fuiſſe videatur.Ꝙ ſi fuit:quis eum Demoſthenes poterit ab impietate defendere qui religionis cui fuerat aſſenſus:& fidei cuius nomẽ induerat:& ſacramenti quod acceperat proditor factus eſt:niſi forte caſu in manus eius diuinę litterę inciderunt?Quæ igitur temeritas erit id audere diſſoluere:quod illi nemo interpretatus eſt bene:ꝙ aut nihil didicit aut nihil intellexit.Tantũ enim abeſt a diuinis litteris repugnantia:quantum ille abfuit a veritate & fide.¶ Præcipue tamen Paulum Petrumq; lacerauit cęteroſq; diſcipulos tanquam fallaciæ ſeminatores:quos eoſdem tamen rudes & indoctos fuiſſe teſtatus eſt. Nam quoſdam eorum piſcatorio officio quæſtum feciſſe quaſi ægre ferret ꝙ illam rem non Ariſtophanes aliquis:aut Ariſtarchus commentatus ſit. Abfuit ergo ab his fingendi voluntas & aſtutia:quoniam rudes fuerunt. Aut quis poſſit indoctus apta inter ſe & cohęrentia fingere:cum philoſophoruꝫ doctiſſimi Plato & Ariſtoteles:& Epicurus: & zeno ipſi ſibi repugnantia & contraria dixerint. Hæc eſt enim mendaciorum natura vt cohærere non poſſint. Illorum auteꝫ traditio (quia vera eſt) quadrat vbiq; ac tota ſibi conſentit:& ideo perſuadet quia conſtanti ratione ſuffulta eſt.Non igitur quæſtus & commodi gratia religionem iſtam commentati ſunt:quippe qui & pręceptis:& ipſa re eam vitam ſecuti ſũt quæ & voluptatibus caret:& omnia quæ habentur in bonis ſpernit:&

Abeſt a diuinis litteris oĩs repugnãtia. lege aug. đ cõcor. euã.

Mẽdacia coherere nõ poſſũt

qui non tantum mortem pro fide ſubierint: ſed etiam morituros eē ſe & ſcierint & prędixerint: & poſtea vniuerſos qui eorum diſciplinā ſecuti eſſent/acerba & nefanda paſſuros. ¶ Ipſū autē Chriſtum affirmauit a Iudæis fugatum / collecta nongentorum hominum manu latrocinia feciſſe. Quis tantæ auctoritati audeat repugnare? Credamus hoc plane. Nam fortaſſe illi hoc in ſomnis Apollo aliquis nunciauit. Tot ſemper latrones perierunt/& quotidie pereunt. vtiq; multos & ipſe damnaſti. quis eorum poſt crucem ſuam: non dicam de⁹: ſed homo appellatus eſt? Verum tu forſitan ex eo credidiſti: qa vos homicidam Martem conſecraſtis vt deum: quod tamen nō feciſſetis ſi illū ariopagitę in crucem ſubſtuliſſent. ¶ Itē cū facta eius mirabilia deſtrueret: nec tamen negaret: voluit oſtendere Apolloniū vel paria: vel etiam maiora feciſſe. Mirum ꝙ Apulleium prętermiſit: cuius ſolēt & mlta & mira memorari. Cur igitur o delirū caput: nemo Apollonium pro deo colit. niſi forte tu ſolus: illo .ſ. deo dignus: cum quo te in ſempiternum verus deus puniet? Si magus Chriſt⁹ qa mirabilia fecit: peritior vtiq; Apollonius: qui (vt deſcribis) cum Domitianus eum punire/vellet: repente in iudicio nō comparuit: q̄ ille qui compręhenſus eſt & cruci affixus. ¶ At ei ex hoc ipſo fortaſſe inſolentiam ipſius voluit arguere/ꝙ deum ſe conſtituerit: vt ille verecundior fuiſſe videatur/qui cum maiora faceret (vt hic putat) id ſibi non arrogauerit. Omitto nunc ipſa opera comparare: quia in ſcdo & ſuperiori libro de fraude ac pręſtigijs artis magicę dixi. Nego eē quenquam: qui non optet in primis id ſibi poſt morteꝫ contingere: quod etiam reges maximi concupiſcunt. Cur enim homines ſibi ſepulchra magnifica: cur ſtatuas: cur imagines comparāt? cur aliqbus factis pręclaris: aut etiaꝫ morte pro ciuibus ſuſcepta ſtudent opiniones hominū promereri? Cur deniq; ipe īgenij tui monumentū hoc deteſtabili ſtultitia tanq̄ cœno ædificatum conſtituere voluiſti: niſi ꝙ imortalitatē de memoria nominis ſperas? Stultū eſt igitur id putare Apollonium noluiſſe: quod optaret vtiq; ſi poſſet: quia nemo ē qui immortalitatem recuſet & maxime cum eum dicas & adoratuꝫ eſſe a quibuſdā/ſicut deum: & ſimulachrum eius ſub Herculis Alexiaci nomine conſtitutū: ab epheſijs etiam nūc honorari. Nō potuit ergo poſt mortem deus credi: quia & hominem & magum fuiſſe cōſtabat: & ideo alieni nominis titulo affectauit diuinitatem: quia ſuo nec poterat/nec audebat. Noſter vero & potuit deus credi: qa mag⁹ non fuit: & creditus eſt/quia verus fuit. ¶ Nō (iqt) hoc dico iccirco. Apolloniuꝫ non haberi deum/quia noluerit: ſed vt appareat nos ſapientiores eſſe qui mirabilib⁹ factis non ſtatim fidem diuinitatis adiunximus: q̄ vos qui ob exigua portenta deum credidiſtis. non ē mi-

Chriſtum latrocinia feciſſe mētit⁹ eſt perſecutor.

Apolloni⁹ magus.

Apuleius magus.

Immortalitateꝫ de memoria nominis ſperāt oēs Apolloni⁹ ab epheſijs adorabatur.

Alexiac⁹ dictus eſt hercules eo ꝙ hoīꝫ deſēſor eſſet.

Magū: de hoc vide hierony. in epla ad Paulinū m pſbyteruꝫ

Aſſignatũ creditumi Paulu⁹ ad Ro. Vno ſpiritu .ſ. ſctõ hic trinitatẽ idicat p ſacramẽtũ dei p chri-ſtũ p vnũ ſpiritum. Cimeriis tenebris. i. hybernis & grauio-ribus. Lupũ ſub ouis pelle cęlat ſub-dolus.

rum ſi tu qui a dei ſapiẽtia longe remotus es: nihil prorſus intelligis
eorũ: quę legiſti: cũ iudæi qui a principio ꝓphetas lectitauerãt qbuſ
ꝗ ſacramẽtum dei fuerat aſſignatũ: tamẽ quid legerint ignorauerũt.
¶ Diſce igitur ſiquid tibi cordis eſt: nõ iccirco a nobis deũ creditū
Chriſtum: quia mirabilia fecit: ſed quia vidimus in eo facta eẽ om-
nia quę nobis annunciata ſunt vaticinio ꝓphetarũ: Fecit mirabia.
Magũ putaſſemus: vt & vos nũcupatis/ & Iudæi tunc putauerũt: ſi
non illa ipſa facturum Chriſtum ꝓphetę oẽs vno ſpiritu ꝑdixiſſẽt.
Itaq; deũ credimus: nõ magis ex factis opibuſq; mirãdis: q̃ ex illa ip
ſa cruce: quã vos ſicut canes lãbitis: quoniã ſimul & illa prædicta eſt
non igitur ſuo teſtimonio (Cui ei de ſe dicẽti credi poteſt) ſed ꝓphe
tarum teſtimonio: qui oĩa quæ fecit ac paſſus eſt: multo ante cecine
runt: fidẽ diuinitatis accepit: quod neq; Apollonio: neq; Apuleio ne
ꝗ cuiquã magorũ potuit: aut poteſt aliqñ cõtingere. Cum igtur ta-
lia ignorãtiæ ſuę deliramẽta fudiſſet. cuꝫ veritatẽ penitus excidere
connixus eſſet: auſus eſt libros ſuos nefarios ac dei hoſtes φιλαλη
θεῖσ id eſt veritatis amatores annotare. O cæcum pectus: o mẽtem
cimeriis (vt aiunt) tenebris atriorem. Diſcipulus hic fortaſſe Anaxa
goræ fuit: cui niues atramẽtum fuerunt: atq; eadẽ cęcitas eſt: & vero
falſitatis & mẽdacio veritatis nomẽ imponere. Videlicet homo ſub
dolus voluit lupũ ſub ouis pelle cælare: vt fallaci titulo poſſet irræ-
tire lectorẽ. Verum eſto inſcitia hoc nõ malitia feceris. Quã tãdem
nobis attuliſti veritatẽ: niſi ꝗ aſſertor deorũ eos ipſos ad vltimũ per
didiſti? Proſecutus. n. ſummi dei laudes: quẽ regẽ: quẽ maximũ: quẽ
opificẽ rerũ: quẽ fontẽ bonorũ: quẽ parẽtem oĩm: quẽ factorẽ altorẽ-
ꝗ viuentium confeſſus es. Ademiſti Ioui tuo regnum: eumq; ſum-
ma poteſtate depulſum: in miniſtrorum numerum redegiſti. Epilo-
gus itaq; te tuus arguit ſtultitiæ: vanitatis: erroris: Affirmas deos eẽ
& illos tñ ſubiicis: & mãcipas ei deo: cui⁹ religionẽ conaris euertere

¶ Quare hoc opus incæptum ſit: & contra quos & ad qd
proſit. Cap. IIII.

HI ergo de quibus dixi: cum pręſente me ac dolẽte ſacrile-
gas ſuas lr̃as explicaſſent: & illorũ ſupba impietate ſtimu
latus: & veritatis ipſius cõſciẽtia (vt ego arbitror) ſuſcepi
hoc munus: vt oĩbus ingenii mei viribus accuſatores iu-
ſtitiæ refutarem: non vt contra hos ſcriberem: qui paucis verbis ob
tineri poterãt. ſed vt oẽs q̃ vbiq; idẽ operis efficiũt: aut effecerũt: vno
ſimul impetu ꝓfligarẽ. Nõ dubito. n. quin & alii plurimi: & mltis i
locis: & nõ mõ gręcis: ſed etiã latinis litteris: monumentũ iniuſtitiæ
ſuæ ſtruxerint: quibus ſingulis qm̃ reſpondere nõ poteram: ſic agen
daꝫ mihi hãc cã̃n putaui: vt etiã priores cũ oĩbus ſuis ſcriptis puer-

terem:& futuris oẽm facultatẽ ſcribendi aut reſpondendi ãputarẽ Prębeãt modo aures:efficiã ꝑfecto vt quicũq; iſta cognouerit: aut ſuſcipiat/quod ante dãnauit:aut(quod eſt ꝓximũ)deridere aliquãdo deſiſtat. Quãq̃ Tertullian⁹ eandẽ cauſẽ plene ꝑorauerit ĩ eo libr. cui apologetico nomẽ eſt:tñ q̃m aliđ eſt accuſantibus reſpõdere:qđ in defenſione/aut negatione ſola poſitum eſt:aliud inſtituere: quod nos facimus:in quo neceſſe eſt doctrinæ totius ſubſtantiam contineri:nõ defugi hũc laborẽ:vt implerẽ materiã:quã Cyprianus non executus ẽ i ea oratiõe:qua demetrianũ(ſicut ipſe ait)oblatrantẽ atq; obſtrepentẽ veritati redarguere conat̃:qua materia nõ eſt vſ⁹ vt debuit Nõ.n.ſcripturę teſtimonijs:quã ille vtiq; vanã:fictã cõmentitiã putabat:ſed argumentis & rõne fuerat refellẽdus. Nã cũ ageret cõtra hoiem veritatis ignarũ:dilatis pauliſper diuinis lectiõib⁹: formare hũc a principio tanq̃ rudẽ debuit. Eiq; paulatiʒ principia mõſtrare: ne toto lumie abiecto caligaret. Naʒ ſicut infans ſolidi ac fortis cibi capere vim non poteſt ob ſtomachi teneritudinẽ: ſed liquore lactis ac mollitudine alitur:donec firmatis viribus veſci fortiorib⁹ poſſit: ita & huic oportebat qa nondũ poterat capere diuina:pri⁹ humana teſtimonia offerri.i.philoſophorum & hiſtoricorũ:vt ſuis potiſſimũ refutaretur auctoribus. Quod qa ille non fecit:raptus eximia eruditione diuiarũ litterarũ:vt his ſolis cõtent⁹ eſſet:quib⁹ fides cõſtat: acceſſi deo inſpirante vt ego facerem:& ſil' vt vitaʒ cęteris ad imitãdum pararẽ. Ac ſi hortatu noſtro docti hoies ac diſerti huc ſe conferre cœperint:& ingenia ſua vimq; dicendi i hoc veritatis cãpo iactare maluerĩt:euanituras breui religiões falſas:& occaſurã eẽ oẽʒ philoſophiã nemo dubitauerit:ſi fuerit oibus pſuaſũ tũ hãc ſolã religionem:tum etiam & ſolã verã eſſe ſapientiã. Sed euagatus ſum lõgius q̃ volebam.

Honeſta fiducia Tertulliãi apologeticon.

Cyprian⁹ in dmetrianum.

Sĩlitudo q̃ vtit̃ & paulus ad hæbreos.

Phĩam gẽtilem

¶ De iuſtitia quã nõ modo philoſophi:ſed etiã poetę/q eos p̃ceſſerũt:tantis quæſierunt virib⁹. Et quõ ꝓ vero haberi debeat:nõ figmẽto poetico:q; iuſticia terras icolebat:regnãte Saturuo: & aurea fuiſſe ſęcula:Sed Ioue regnante iuſtitiã eſſe fugatam. Ca.V.

NVnc reddenda eſt de iuſtitia ꝓpoſita diſputatio.quę aut ipſa ſola eſt virtus:aut fons eſt ipſa virtutis:quã nõ modo philoſophi quęſierunt:ſed poetę quoq; qui priores mlto fuerunt:& ante natum philoſophię nomẽ pro ſapientib⁹ habebantur. Hi plane intellexerunt abeſſe hanc a rebus humanis. eamq; finxerunt offenſam vitijs hominum ceſſiſſe e terra in cęlumq; migraſſe:atq; vt docerent quid ſit iuſte viuere. Solent.n.p̃cepta per ambages dare & a Saturni tẽporib⁹/quę illi vocãt aurea:repetũt exẽpla iuſtitię:narrãt in q̃ ſtatu fuerit vita hũana:dũ illa i terra moraret̃

Quod quidem non pro poetica fictione: ſed pro vero habenduꝫ eſt
Saturno.n.regnante nondum deorum cultibus inſtitutis:necdū illa
Saturni ſę cula
gente ad diuinitatis opinioneꝫ conſecrata:deus vtiqꝫ colebatur. Et
ideo non erant neqꝫ diſſenſiones:neqꝫ inimicitiæ : neqꝫ bella. Non-
Cicero arathū trāſtulit:deiñ Cęſar germanicꝰ
dum veſanos rabies nudauerat enſes:vt germanicꝰ Cęſar ī aratheo
loquitur carmine. Nec conſanguineis fuerat diſcordia nota. Immo
nec alienigenis quidem:ſed neqꝫ vlli omnino gladij qui nudarentur
fuerunt. Quis enim pręſente ac vigente iuſtitia:aut de tutela ſui cuꝫ
nemo inſidiaretur: aut de pernicie alterius cogitaret:cū nemo quic-
q̄ concupiſceret? Malebant tenui contenti viuere cultu:vt Cicero in
ſuo narrat:quod eſt proprium noſtrę religionis. Nec ſignare quidē
Aureum ſęculum.
aut partiri limite campum Fas erat:in mediuꝫ quęrebant. Quippe
cum deus cōmunem omnibus terram dediſſet:vt communeꝫ dege-
rent vitā:non vt rabida & furens auaritia ſibi omnia vēdicaret: nec
vlli deeſſet:quod omnibus naſceretur. Quod poetæ dictum ſic ac-
cipi oportet: non vt exiſtimemus nihil omnino tunc fuiſſe priuati
Nota hāc expōnem
ſed more poetico figuratum/vt intelligamus tam liberales fuiſſe ho
mines:vt narras ſibi fruges non includerent:nec ſoli abſconditis in-
cubarent:ſed pauperes ad cōmunionem proprij laboris admitterēt
Flumina iam lactis:iam flumina nectaris ibant. Nec mirū cum prō
ptuaria iuſtoꝝ benigne paterent omnibus:nec auaricia intercipiēs
beneficia diuina famen ſitimqꝫ vulgo faceret: ſed omnes ęqualiter
abundarent:cum habentes non habētibus large copioſeqꝫ donarēt
Sed poſtq̄ Saturnus a filio pulſus:in Latiumqꝫ delatus eſt. Arma Io
uis fugiens:& regnis exul ademptis. Cum iam populus vel noui re-
gis metu:vel quia ſponte deprauatus deum colere deſiſſet:regemqꝫ
Aſtręa terras deſer-
pro deo habere cœpiſſet:cum ipſe propemodum parricida exēplo
cęteris eſſet:ad violandam pietateꝫ. Deſeruit propere terras iuſtiſſi
ma virgo. Sed non vt ait Cicero. Et Iouis in regno cęliqꝫ in parte
reſedit. Quomodo enim poterat in eius regno reſidere aut commo
rari:qui patrem regno expulit:bello perſecutus eſt:exulem toto or-
be iactauit? Ille malum virus ſerpētibus addidit atris. Prędariqꝫ lu-
pos iuſſit:ideſt odium:& inuidiam:& dolum hominibus īſeruit: vt
eſſent tanq̄ ſerpentes venenati:tam rapaces q̄ lupi. Quod quidē ve-
re faciunt hi qui iuſtos ac fideles deo perſequuutur:dantqꝫ iudicibꝰ
ſęuiendi aduerſus innoxios poteſtatem. Fortaſſe aliquid eiuſmodi
Iuppiter fecit ad expugnandam tollendāqꝫ iuſtitiam: & ideo effe-
raſſe ſerpentes ac lupos acuiſſe tradit. Tum belli rabies & amor ſuc
ceſſit habendi: Neqꝫ immerito. Sublata.n.dei religione:boni quoqꝫ
ac mali ſcientiam perdiderunt:ſic hominibus intercidit communi-
tas vitę:& direptum fœdus ſocietatis humanę. Tuꝫ inter ſe manus

inſerere cœperunt:& inſidiari & gloriam ſibi ex humano ſanguine comparare.

¶Quod cupiditas fons malorum omnium (iuſticia expulſa) ſuas. iniquiſſimas promulgauit leges & quomodo ſub Ioue naturę cõſortes ſeruituti ſubiecerit audax:auara/ambitioſa/ſuꝑba /& crudelis ĩpietas hominum:& aureum expulit ſęculum: quod ſola facit puritas verę religionis & chriſtus reduxit. Ca.VI.

QVorum omnium malorum fons cupiditas erat,quæ.ſ.ex contemptu verę maieſtatis erupit.non tantum enim non participabant alijs hi quibus effluebat ſed aliena quoq; rapiebant in priuatuʒ lucrum trahentes omnia:& quę antea in vſ⁹ hominum ſinguli laborabant:in paucorum domos conferebãt.Vt enim cęteros ſeruitio ſubiugarent:in primis neceſſaria vitę ſubducere & colligere cœperunt.Eaq; firmiter concluſa ſeruare:vt beneficia cęleſtia/facerent ſua non propter humanitateʒ:quę nulla in ipſis erat:ſed vt omnia cupiditatis & auaricię inſtrumenta conderent leges etiam ſibi iuſticię nomine munitas iniquiſſimas iniuſtiſſimaſq; ſanxerunt:quibns rapinas & auaritiam ſuam contra vim multitudinis tuerentur.Tantum igitur auctoritate quantum viribus:aut opibus aut auaritia præualebant.Et quoniã nullum in his iuſtitię veſtigium fuit:cuius officia ſunt humanitas:ęquitas miſericordia : iaʒ ſuperba tumida inęqualitate gaudebant:altioreſq; ſe cæteris hominibus ſatellitum comitatu & ferro & inſigni veſte fulgebãt.Hic honores ſibi & purpuras & faſces inuenerunt:vt ſecurim gladiorumq; terrore ſubnixi:quaſi iure dominorum perculſis ac pauentibus ĩperarent in hac conditione humanaʒ vitam rex ille conſtituit.ꝗ debellato ac fugato parente non regnum ſed impiam tyrãnidem vi & hominibus armatis occupauit.Et aureum illud iuſtumq; ſæculũ ſuſtulit:coegitq; homines malos & impios fieri:vel ex hoc ipſo': ꝙ ipſos auertit a deo ad ſe adorandum: quod error inſolentiſſime poteſtatis expreſſerat.Quis:n. nõ metueret eum queʒ arma cingebat? quẽ ferri & gladiorũ fulgor inſuetus circundabat?Aut qui parceret alieno:qui ne patri ſuo quidem pepercerat?Quem vero metueret/ꝗ Titanam robuſtam excellẽtẽq; viribus gentem bello vicerat occiſione deleuerat?Quid mirum ſi omnis multitudo inſolito metu preſſa in vni⁹ adulationẽ cõceſſerat?hunc verebant̃: huic honorem maximũ deferebant.Et quoniam mores ac vitia regis imitari gen⁹ obſequij iudicabatur:abiecerunt omnes pietatẽ:ne exprobrare regi ſcelus viderentur:ſi pie viderent.Sic aſſidua imitatione corrupti: diuinũ fas reliquerunt:& paulatim male viuendi cõſuetudo mos fact⁹ eſt.Nec iam quicquam ex antecedentis ſęculi pio atq; optimo ſtatu manſit:

de cupiditate

Auaritia malorum fons.

Leges a q bus ſanctę

Officia iuſticię

Hũanitas

Equitas.

Miſericordia.

Nota de aureo ſęculo Iouis regnum

Gen⁹ obſequij mores & vitia regis imitari videtur

ſed exploſa iuſtitia veritatem ſecum trahens reliquit hominibus er
rorem: ignorantiam: cęcitatem. Imprudētes igitur poetæ: qui eā ad
cælum confugiſſe cecinerunt. i. ad Iouis regnum. Si enim ſęculo qd̄
vocant aureum. Iuſtitia in terra fuit: a Ioue vtiq; pulſa ē: qui aureū
ſęculum cōmutauit. Sęculi autem cōmutatio & expulſio iuſtitię ni/
hil aliud (vt dixi) q̄ deſertio diuinę religionis putanda eſt: quę ſola
effecit: vt homo hominem carum habeat. Eumq; ſibi fraternitatis
vinculo ſciat eſſe conſtrictum: ſiquidē pater idem & deus eſt oībus
vt dei patris communis beneficia cum his qui non habent: partiat:
nulli noceat: nullū premat: non fores claudat hoſpiti: nō aurē pre/
Liberali/ canti: ſed ſit largus: beneficus liberalis: quas regias eſſe laudes Tul/
tas regia lius exiſtimauit. Hęc eſt profecto iuſtitia: & hoc aureum ſęculum:
laus. quod Ioue regnante primum corruptum: mox & ipſo & omni eius
progenie conſecrata: deorumq; multorū cultu ſuſcepto fuerat om
ne ſublatum. ¶ Sed deus vt parens indulgentiſſimus (appropinquā
te vltimo tempore) nuncium miſit: qui vetus illud ſęculū fugatam
q; iuſtitiam reduceret: ne humanum genus maximis & perpetuis
agitaretur erroribus. Rediјt ergo ſpecies illi⁹ aurei temporis: & red
dita quidem terrę: ſed aſſignata paucis: iuſtitia eſt quę nihil aliud ē
q̄ dei vnici ſola pia & religioſa cultura.

¶ Q̄ virtus innoteſcit/ & probatur exercitio vitiorum vt li/
quidum ſit quare deus mala eſſe permiſerit. Ca. VII.

SEd moueat fortaſſe aliquem cur ſi hæc ſit iuſtitia: nō om
ni humano generi ſit data: nec i eam multitudo vniuerſa
conſenſerit. Magnę hoc diſputationis eſt: cur a deo cum
iuſtitiam terrę daret non ſit reiecta diuerſitas: quod & a/
Virt⁹ i ad/ lio loco declaraui: & vbicunq; oportune inciderit explicabitur. nūc
uerſis pſi/ deſignare id breuiſſime ſatis eſt: virtutem aut cerni non poſſe: niſi
citur habeat vitia contraria: aut non eſſe perfectam niſi exerceatur ad/
Bonū ex uerſis. Hanc enī deus bonorum & malorum voluit eſſe diſtantiā:
malo itel/ vt qualitatem boni ex malo ſciamus. Item mali ex bono: nec alte/
ligimus rius ratio intelligi ſublato altero poteſt. Deus ergo non excluſit ma
Quō cer/ lum: vt ratio virtutis conſtare poſſet. Quomodo enim patientia vim
nit virtus. ſuam nomenq; retineret: ſi nihil eſſet quod pati cogeremur? Quo/
exēplū de modo laudem mereretur deuota deo ſuo fides: niſi eſſet aliquis qui
patientia. a deo vellet auertere? Nam & ideo potiores eſſe iniuſtos permiſit: vt
oē rarū p̄/ cogere ad malum poſſent: ideo plures: vt virtus eſſet præcioſa q; ra
cioſum ra eſt Quod quidē ipſum Quinti. egregie ac breuiter oſtendit in ca/
pite obuoluto. Nam que inquit virtus eſſet innocentia: niſi laudē ra
ritas dediſſet? Verū quia natura ſic comparatum eſt: vt odium cupi

ditas:ira: in id quod incubuerint: agant cæcos: ſupra hominē videtur culpa vacare. Alioqui ſi natura pares omnibꝰ effectus dediſſet pietas nihil erat. Hoc q̄ verum ſit: doceat neceſſitas ipſa rationis. Si. ei virtus eſt malis ac vitijs fortiter repugnare: apparet ſine malo ac vitio nullā eſſe virtutē: quam deus vt abſolutam perfectamqꝫ redderet retinuit illud quod erat ei cōtrariū cū quo depugnare poſſet. Agitata enim malis quatientibus ſtabilitatem capit: & quanto frequenter impellitur: tanto firmiter roboratur. Hęc nimirū cauſa effecit: vt quamuis ſit hominibus miſſa iuſtitiæ: tamen aureum ſæculum non eſſe dicatur: quia malum non ſuſtulit vt retineret diuerſitatem: quę ſacramentum diuinæ religionis continet ſola.

¶Quare iuſtitia (quę in propatulo eſt) non videatur ab hominibꝰ: & ꝙ homo dei templum eſt non aurum nec lapides. Et ꝙ deꝰ virtutibus colendus eſt: non ſolis corruptibilibus donis. Et ꝙ oīa mala ex eo proueniunt/ꝙ plures dij coluntur: quia ſi vnus ſolus vere coleretur: oēs iura fraternitatis agnoſcerent/& exercerent. Cap. VIII.

QVi ergo putant iuſtum eſſe neminem: ante oculos habēt iuſtitiam: ſed eam nolunt cernere. Quid eſt enim cur illā vel in carminibus vel in omni ſermone deſcribant: conq̄rentes eius abſentiam cum ſit facillimum bonos eſſe ſi velint? Quid vobis inanem iuſtitiam depingitis: & optatis cadere de cælo tanq̄ in aliquo ſimulachro figuratam? Ecce in conſpectu veſtro eſt: ſuſcipite (ſi poteſtis) eamqꝫ in domicilio veſtri pectoris conſtituite. Nec difficille nec alienum a temporibus exiſtimetis. Eſtote æqui ac boni: & ſequetur vos ſua ſponte iuſtitia: quam queritis. Deponite omnem malam cogitationem de cordibus veſtris: & ſtatim vobis illud tempus aureum reuertetur; quod aliter conſequi non poteſtis: q̄ ſi verum deum colere cœperitis. Vos autem manente cultu deorum iuſtitiam deſideratis in terra; quod fieri nullo pacto poteſt: ſed ne tum quidem potuit/cum putatis: quia nondum natis dijs iſtis: quos impie colitis: neceſſe eſt vnius dei cultum fuiſſe per terram: eius ſcilicet qui execratur malitiam exigitqꝫ bonitatem cuius templum eſt. non lapides aut lutū: ſed homo ipſe qui figuram dei geſtat. Q̄d templū non auro & gemmarum donis corruptibilibus: ſed ęternis virtutū muneribus ornatur. Diſcite igitur (ſi quid vobis reliquę mētis eſt) homines ideo malos & iniuſtos eſſe/quia dij colunt̄: & ideo mala omnia rebus humanis quotidie ingraueſcere; quia deus huius mundi effector: & gubernator derelictus eſt: quia ſuſcæptæ ſunt contra q̄ fas eſt impiæ religiones. Poſtremo quia ne coli quidē vel a paucis deum ſinitis. Quod ſi ſolus deus coleretur: non eſſent diſſenſiones & bella. cum ſcirent homines ſe vnius dei filios eſſe:

Quomodo ſequitur nos iuſtitia.

Solius dei cultꝰ rixas adimit.

appetitur: hic in malã partem accipitur.

ideoq; diuinæ neceſſitudinis ſacro & inuiolabili vinculo copulatos nullæ fierent inſidiæ:cum ſcirent cuiuſmodi pœnas deus animarū interfectoribus pręparet:qui clandeſtina ſcelera & ipſas etiam cogitationes pręuidet:non eſſent fraudes neq; rapinæ:ſi deo pręcipiēte didiciſſēt:& ſuo & ꝓuo eſſe cōtenti: vt fragilibus & caducis ſolida & æterna pręferrent.Non eſſent adulteria: & mulierum ꝓſtitutiones: & ſtupra:ſi eſſet notum omnibus damnari a deo.¶Quicqd appetitur vltra generandi cupiditatem. Nec fœminam neceſſitas cogeret pudorem ſuum profanare : vt victum ſibi obſcœniſſimum quærat: cum & mares libidinem contemnerent:& habentium pia & religioſa collatio nō habentibus ſubueniret.Non eſſent igitur (vt dixi) hęc oīa in terris mala:ſi ab hominibus in legē dei cōiurarēt:ſi ab vniuerſis fierēt:q̃ vnus noſter populus operatur: q̃ beatus eſſet: q̃q; aureus humanarum rerum ſtatus ſi per totum orbem manſuetudo : & pietas & pax:& innocentia:& ęquitas & tēperantia:& fides moraretur Deniq; ad regendos homines non opus eſſet tam multis & tam varijs legibus : cum ad perfectam innocentiam dei lex vna ſufficeret: neq; carceribus:neq; gladijs pręſidium/neq; terrore pœnarū cū pręceptorum cęleſtium ſalubritas humanis pectoribus infuſa vltro ad iuſtitiæ opera homines erudiret. Nūc autē mali homines ſunt ignoratione recti ac boni quod quidem Cicero vidit.Diſputans.n.de legibus:ſicut vna inquit:eademq; natura mūdus oībus partibus inter ſe congruentibus cohæret:ac nititur.ſic omnes homines inter ſe natura confuſi prauitate diſſentiunt:nec ſe intelligunt eſſe conſanguineos & ſubiectos:oēm ſub vnam eandēq; tutelam:quod ſi teneretur deorū ꝓfecto vita hoīes viuerent. Vniuerſa igitur mala quibus humanum genus ſeipſum inuicē conficit:iniuſtus atq; impius deorum cultus induxit. Nec.n.poterant retinere pietatem:qui cōmunē oīm patrem deum tanq̃ prodigi ac rebelles liberi abnegaſſent.

¶Quod iniqui iuſtitiam quam ſibi abeſſe ſentiunt/omnibus abeſſe putant:& in eos qui iuſtiores & innocentiſſimi ſunt/attrocius ſæuiunt:id eſt in ſeruos Chriſti menſurā patrum implentes:qui caput omnium iuſtorum Chriſtū occiderunt:eo q̃ diſſimilitudo vitæ criminoſæ ſitiat ſāguinem innocentium. Cap.IX.

NOnnunq̃ tamen ſentiunt ſe malos eſſe : & veterum ſæculorum ſtatum laudant : & de moribus ſuis meritiſq; coniectant abeſſe iuſtitiam:quam obſeruantes oculis ſuis non tantum non ſuſcipiunt nec agnoſcunt : verum etiam violenter oderunt & perſequuntur:& exterminare contendunt: Fingamus hanc interim non eſſe iuſtitiam:quam nos ſequimur quo

modo ſi illa venerit:quam verã putant:ea₃ recipient:qui laniant: & occidunt eos:quos & ipſi fatentur imitatores eſſe iuſtorũ:quia bona operantur & iuſta:cum ſi tãtummodo malos occiderent:digni eſſẽt ad quos iuſtitia nõ veniret:cui nulla fuit alia cauſa linquẽdi terram q̃ humani cruoris effuſio. Quanto magis cũ pios interficiant:& ipos iniuſtitiæ ſectatores ꝓ hoſtibus ducant:immo vero plus q̃ pro hoſtibus:quibus vtiq̨ cũ animas eoru₃ & opes & liberos ferro & igni appetant:tamen parcitur victis:& eſt locus inter arma clemẽtiæ. Aut ſi adeo ſęuiri placuit:nihil plus in eos fit.q̃ vt occidantur:vel in ſeruitutem abducantur. ❡Hoc vero ierrabile eſt:quod fit aduerſus eos qui male facere neſciũt. Et nulli nocẽtiores habẽtur:q̃ q ſunt ex omnibus innocẽtes Audent igitur homines improbiſſimi iuſtitiæ facere mentionem:qui feras immanitate vincunt:qui placidiſſimu₃ dei gregem vaſtant:ceu lupi rapaces atra in nebula: quos improba vẽtris Exegit cæcos rabies. Verũ hos ñ ventris:ſed cordis rabies efferauit.nec atra in nebula:ſed aperta predatione craſantur:nec eos vnq̃ conſcientia ſcelerũ reuocat:ne ſanctũ ac pium nomen iuſtitiæ ore illo violent:qui cruore innocẽtiũ tanq̃ rictus beſtiarum madent Hui⁹ tanti & tã pertinacis odij quẽ potiſſimũ cauſam eſſe dicamus? Vtrũne veritas odium pariat:vt ait poeta quaſi diuino ſpiritu inſtructus? An erubeſcunt coram iuſtis & bonis eſſe nequã an potius vtrumq̨? nam & veritas ideo ſemper inuiſa eſt:q̄ is q peccat:vult habere liberum peccandi locum: nec aliter ſe putat malefactorũ voluptatib⁹ ſecurius perfrui poſſe q̃ ſi nemo ſit cui delicta non placeant. Ergo tanquam ſcelerũ & malitiæ ſuæ teſtes extirpare funditus nituntur & tollere:graueſq̨ ſibi putant tanquam vita eorum coarguatur. Cur enĩ ſint aliqui intempeſtiue boni:qui corruptis moribus publicis cõuitiũ bene viuendo faciãt? Cur nõ oẽs ſint æque mali:rapaces: impudici:adulteri:periuri:cupidi:fraudulenti? quin potius auferantur:q bus coram male viuere pudet:qui peccantium fontem & ſi non verbis quia tacent:tamen ipſo genere vitæ diſſimili feriunt & verberãt caſtigare.n.videtur quicũq̨ diſſẽtit. Nec eſt magnopere mirãdũ ſi aduerſus homines iſta fiunt:cum aduerſus ipſum deum pp eandem cauſam inſurrexerit etiã populus in ſpe conſtitutus:nec dei neſcius: ſequiturq̨ iuſtos eadẽ neceſſitas:quæ ipſum iuſtitiæ violauit auctorem. Vexant ergo & exquiſitis pœnarũ generibus excruciãt:parũq̨ habent interficere quos oderunt:niſi etiã crudelitas corporib⁹ illudat. Sequi autẽ doloris vel mortis metu:vel ſuapte perfidia cæleſte ſacramẽtũ deſeruerit:& ad funeſta ſacrificia cõſenſerint:ec s laudãt: & honoribus mulgent:vt eorũ exemplo cæteros illiciãt. ❡Qui aũt magni exiſtimauerint;fidem:cultoreſq̨ ſe dei nõ abnegauerĩt:i eos

Chriſtianorũ perſecutiões.

Declamatio i eos q ĩiuſtitiam faciunt.

Locus ex. Virgi.

Veritas odium parit.

Terẽtij dictum.

Boni cur odio ſint i probis.

vero totis carnificinæ ſuæ viribus veluti ſanguinem ſitiant incūbūt: & deſperatos vocant: quia corpori ſuo minime parcunt: quaſi quicq̄ deſperatius eſſe poſſit q̄ torquere ac dilaniare eum: quem ſcias innocentem. Adeo vero nec pudor vllus apud eos ſupereſt: a quib9 abeſt: omnis humanitas: & detorquent in homines iuſtos conuitia ſibi congruentia. Impios enim vocant ipſi. ſ. pij & ab humano ſanguine abhorrentes: cū ſi & actus ſuos conſiderent: & illorum quos tanq̄ impios damnant: iam intelligant q̄ mendaces ſint: & his omnibus q̄ aduerſus bonos aut dicunt aut faciunt digniores. Non enim de noſtro ſed de illorum numero ſemp exiſtunt: qui vias obſideant armati: maria prędentur vel ſi pallam craſſari non licuit: venena clam tēperent qui vxores necent: vt dotes earum lucrentur: aut maritos vt adulteris nubant: qui natos ex ſe pueros: aut ſtrangulent: aut ſi minimū pij fuerint: exponant: qui libidines incæſtas nec a filia: nec a ſorore: nec a matre: nec a ſacerdote contineant: qui aduerſus ciues ſuos patriāq; coniurent: qui neq; eculeuȝ timeant: qui deniq; ſacrilegia cōmittant: & deorum (quos colunt) templa diſpolient: & vt q̄ leuia ſunt atq; inuſitata dicamus: qui hęreditates captent: teſtamenta ſupponāt iuſtos hęredes vel auferant: vel excludant: qui corpora ſua libidinibus proſtituant: qui deniq; immemores qui nati ſunt/ cum fœminis patientia certent: qui ſanctiſſimam quoq; corporis ſui partem cōtra fas omne polluant & prophanent: qui virilia ſua ferro metant: & (qd̄ eſt ſceleratius) vt ſint religionis antiſtites ne vitæ quidem ſuæ parcant: ſed extinguendas publice animas vendant: qui ſi iudices ſedeant: aut immeritos perdant mercede corrupti: aut noxios impune dimittant qui cælum quoq; ipſu ȝ veneficijs appetant: tāq̄ eorū malitiam terra non capiat: Hæc inquam & his plura ſcelera vtiq; ab his fiunt: qui deos colunt. Quis inter hæc tot & tanta iuſtitiæ locus eſt? Et ego de multis pauca collegi: non vt arguerem: ſed vt oſtendereȝ.

ſcelera gētilium.

mollicieri exprobratio.

Immemores qd̄ nati ſint. ſ. q; mares nō fœminæ.

¶ Qui volent ſcire omnia: Senecæ libros in manu ſumāt: qui morum vitiorumq; publicorum & deſcriptor veriſſimus: & accuſator acerrimus fuit. Sed & Lucillius tenebroſaȝ iſtam vitam circūſcripte breuiterq; depinxit his verſibus. Nunc vero a mane ad nocteȝ feſto atq; profeſto Totus itē pariterq; dies populuſq;: patreſq; Iactare: inde foro ſe oēs: decedere nuſq̄ Verba dare: vt caute poſſint pugnare doloſe. Vni ſe atq; eidem ſtudio omnes dedere & arti. Blanditia certare: bonum ſimulare viruȝ ſe: Inſidias facere/ vt ſi hoſtes ſint omnibus oēs. ¶ Noſtro auteȝ populo quid horum poteſt obijci: cui9 omnis religio eſt ſine ſcelere ac ſine macula viuere? Cum igitur videāt ſe ac ſuos ea que diximus gerere: noſtros autem nihil aliud operari niſi ęquū & bonum: poterant (ſiquid ſaperent) ex hoc intelligere: &

Seneca vitiorū accuſator acerrimus.

Hominuȝ pditiſſ. ſtudia.

Eadeȝ hic mediā breuiat. ſicut Virgili. eodē. vno eodē q; igni.

illos qui bonum faciunt: pios eſſe: & ſe impios qui nefanda committunt neq; enim fieri poteſt/ vt qui in omnibus vitæ ſuæ actibus non errant in ipſa ſumma errent. Hoc eſt in religione quæ rerum omnium caput eſt. Impietas enim ſuſcepta in eo quod eſt ſummum per cætera vniuerſa frequentatur eoq; fieri non poteſt vt ipſi qui errant in omni vita: non & in religione fallanť quoniam pietas in ſummo regulam tenens: tenorem ſuũ ſeruat & in cæteris. Ita fit vt in vtraq; parte de conditione rerum quę geruntur: qualis ſit ſumma ipſa noſcatur.

¶De impia iniquorum qui deum neſciunt pietate. Et quid & vbi ſit vera pietas: quam deorum cultores aſſequi nequeũt propter ſubiectas cauſas. Cap. X.

OPerępretium eſt cognoſcere illoruȝ impietateȝ: vt ex his quę clęmenter ac pie faciunt: poſſint intelligi qualia ſint quę ab his contra iura pietatis geruntur. At ne quem videar inclęmenter inceſſere: aliquaȝ mihi perſonam poeticam ſumam quę ſit vel maximum pietatis exemplum Apud Maronem. Rex ille: quo iuſtior alter

Nec pietate fuit: nec bello maior & armis. verg. loc.

Qui nobis documeuta iuſtitię protulit?

Vinxerat & poſt terga manus: quos mitteret vmbris

Inferias cęſo ſparſuros ſanguine flammas.

Quid poteſt eſſe hac pietate dementius: q̃ mortuis humanas victimas immolare: & ignem cruore hominũ tanq̃ oleo paſcere? Sȝ fortaſſe hoc non ipſius vitium fuerit: ſed poetæ: qui inſigneȝ pietate virum inſigni ſcelere fœdauit. Vbi eſt ergo poeta illa pietas quam ſæpiſſime laudas?

Ecce pius æneas Sulmone creatos:

Quattuor hic iuuenes totidem quos educat Vphens

Viuentes rapit inferias: quos immolet vmbris

Captiuoq; rogi perfundat ſanguine flammas.

Cur ergo dicebat eodẽ ipſo tẽpore quo vinctos ipſos hoies ad imolationem mittebat? Equidem & viuis concedere vellem: cum quos viuos habeat in poteſtate: vice pecudum iuberet occidi. Sed hæc vt dixi culpa non illius fuit: qui litteras fortaſſe non didicerat ſed tua qui cum eſſes eruditus: ignoraſti tamen quid eſſet pietas: & illud ipſum q̃d nefarie: q̃d deteſtabiliter fecit: pietatis eẽ officiũ credidiſti: videlicet ob hoc vnũ pi⁹ vocať: q̃a p̃reȝ dilexit. Quid q; bon⁹ Aeneas haud aſpernẽdas p̃cantes trucidauit? Adiuratus. n. p eundẽ p̃reȝ & æneas cur pius

ſpem ſurgentis Iuli: nequaq̄ perpecit furis accenſus & ira. Quiſquā ne igitur putet hūc aliquid in ſe viriutis habuiſſe qui & furore tanq̄ ſtipula exarſerit: & manium patris per quem rogabatur oblitus: irā frenare non quiuerit? Nullo igitur modo pius: qui non tantum non repugnantes: ſed etiam precantes interemit. Dicet hic aliquis Quę igitur: aut vbi: aut qualis eſt pietas? Nimirum apđ eos qui bella neſciunt: qui concordiam cum omni vi ſeruant: qui amici ſunt etiam inimicis: qui omnes hoīes ꝓ fratrib⁹ diligunt: qui cohibere irā ſciūt omnēq; animi furorē trāquilla moderatione lęnire. Quanta igitur caligo: quanta tenebrarum & errorū nubes hominū pectora obduxit: qui cū ſe maxime pios putant: tam maxime fiunt impij. Quāto enim religioſius terrenis iſtis ſimulachris ſeruiunt: tāto magis ſcelerati aduerſum nomē diuinitatis verę exiſtunt. Itaq; pro merito impietatis ſuę grauioribus malis ſępe vexantur: quorū cauſam qa neſciunt: fortunę culpa omnis aſcribitur & locū inuenit Epicuri philoſophia nihil ad deos pertinere cēſentis: nec gratia eos tāgi: nec ira moueri: quia & contēptores eorum ſępe videant beatos: & cultores ſępe miſeros. Quod eo fit quia cū religioſi videantur & natura boni nihil tale creduntur mereri: quale ſępe patiuntur. Conſolantur ſe tamen accuſatione fortunę: nec conſentiunt: ꝙ ſi eſſet vlla: cultoribus ſuis nunquā noceret. Merito igitur huiuſmodi pietatē pœna conſequitur: & offenſa diuinitas ſcelere hominū praue religioſorum graui eos infortunio mactat. Qui licet ſanctis moribus viuant in ſūma fide atq; innocentia: tamen quia deos colunt: quoꝝ ritus ipios ac ꝓphanos deus verus odio habet: a iuſtitia & a numine veræ pietatis alieni ſunt. Nec eſt difficile docere cur deorum cultores boni & iuſti eſſe nō poſſint. Quomodo eīm ſanguine abſtinebunt qui colunt cruētos deos Martem atq; bellonam? quomodo aut parentibus parcēt: qui expulſorem patris ſui Iouem? aut natis ex ſe infantibus: q colūt Saturnū? quō pudicitiā tuebunť: qui colūt deā nudam & adulterā: & quaſi apud deos ꝓſtitutā? quomodo ſe a rapinis & fraudibus abſtinebunt: qui Mercurij furta nouerunt: docentis non fraudis eē decipere ſed aſtutię? quomō libidines coercebunt: qui Iouē: Herculē: liberum: Appollinem: cęteroſq; veneranť: quorū adulteria & ſtupra ī mares & fœminas non tantum doctis nota ſunt: ſed exprimunť ēt in theatris atq; cantantur: vt ſint omnibus notiora? Poſſunt ne inter hęc iuſti eſſe homines: qui etiam ſi natura ſint boni: ab ipſis tamen dijs erudiantur ad iuſtitiā? Ad placandum enim deum quem colas: his rebus opus eſt quibus illum gaudere ac delectari ſcias. Sic fit vt vitam colentium deus pro qualitate numinis ſui formet: quoniam religioſiſſimus eſt cultus imitari.

Qui lic3 q̄uis religioſi ſãctis videanť viuere moribus in ſũma innocẽtia atq; fide q̄ iuxta Ciceronẽ officioru3 .j. li. ſic appellať qa fit qđ dicitur: tñ a iuſtitia & pietate vera ſũt alieni

¶Quod perſecutores chriſtianorum non modo beſtię fuerint ſed ipſis beſtijs brutiores & truciores. Quibus & quare tormentis martyres afficiant. Cap.XI.

His igitur hominibus qui deorum ſuorum moribus congruunt: quia grauis eſt & acerba iuſtitia: eandem impietatem ſuā qua in cæteris rebus vtuntur: aduerſus iuſtos violenter exercent. Nec immerito a prophetis beſtię nominantur. Præclare itaq;. M. T. Etenim ſi nemo eſt inquit qui mori malit: q̄ conuerti in aliquam figuram beſtiæ: q̄uis mentem hominis habiturus: q̄to eſt miſerius in hominis figura animo eſſe efferato? Mihi quidem tanto videtur: quanto eſt præſtabilior animus corpore? Aſpernantur itaq; corpora bæluarum: quibus ſunt ipſi ſæuiores: ſibiq; adeo placent: ꝙ homines ſint nati quorum nihil niſi linia menta & ſummam figuram gerunt. nam quis Caucaſus quæ India: quæ Hircania tā immanes tā ſanguinarias beſtias vnq̄ aluit? Quoniam ferarum omnium rabies vſq; ad ventris ſatietatem furit: fameq; ſedata protinus conquieſcit. Illa eſt vera beſtia: cuius vna iuſſione funditur aſter vbiq; cruor. Crudelis vbiq; luctus: vbiq; pauor: & plurima mortis imago. nemo huius tantæ bæluę immanitatem pōt ꝑ merito deſcribere qui vno loco recubans tamen per totum orbē dētibus ferreis ſęuit: & non tantum aſtus hominū diſſipat: ſed & oſſa ipſa comminuit: & incineres fundit: ne quis extet ſepulturę locus: quaſi vero id affectent: qui deum confitentur: vt ad eorū ſepulchra veniat: ac nō vt ipſi ad deū ꝑueniāt. Quęnā illa feritas: q̄ rabies quę inſania eſt: lucē viuis: terram mortuis denegaſſe? Dico igitur nihil eſſe miſerius his hominibus: quos miniſtros furoris alieni: quos ſatellites impię iuſſionis neceſſitas aut inuenit: aut fecit. non. n. bonor ille aut prouectio dignitatis fuit: ſed hominis dānatio ad carnificinam: dei vero ad pœnam ſempiternam. Quæ autem per totū orbē ſinguli geſſerint enarrare impoſſibile eſt. Quis. n. voluminum numerus capiet tam infinita tam varia genera crudelitatis? Accepta. n. poteſtate pro ſuis moribus quiſq; ſæuit. Alij prę nimia tumiditate plus auſi ſunt q̄ iubebantur. Alij ſuo proprio aduerſū iuſtos odio: quidā naturali mentis feritate: nonnulli vt placerent: & hoc officio viam ſibi ad altiora munirent. Alij ad occidendum pręcipites extiterunt: ſicut vnus in Phrigia: qui vniuerſum populum cum ipſo pariter conuenticulo concremauit Sed hic q̄to ſæuior: tanto clementior inuenitur. illud vero peſſimum genus eſt: cui clementię ſpecies falſa blanditur: ille ſęuior: ille grauior eſt carnifex: qui neminē ſtatuit occidere. Itaq; dici non poteſt: huiuſmodi iudices q̄ta & q̄ grauia tormentorum genera excogitauerint: vt ad effectum propoſiti ſui perueni-

Crudeles i hominū figura belue.

at

Martyrū cruciatus neceſſitas q̄liſcunq;.

rent. Hęc autem nõ tantum ideo faciunt: vt gloriari poſſint: nullum ſe innocentium peremiſſe: nam & ipſe audiui aliquos gloriãtes: quia adminiſtratio ſua in hac parte fuerit incruẽta: ſed & inuidiæ cauſa: ne aut ipſi vincantur: aut illi virtutis ſuę gloriam conſequantur. Itaꝗ in excogitandis pœnarum generibus nihil aliud q̃ victoriam excogitant. Sciunt enim certamen illud eē & pugnã. Vidi ego ĩ Bythinia pręſidem gaudio mirabiliter elatum tanq̃ barbarorum gentē aliquam ſubegiſſet: ꝗ vnus qui per biennium magna virtute reſtiterat poſtremo cædere viſus eſt. Contendunt igitur vt vincant & exquiſitos dolores corporibus immittunt: & nihil aliud euitant q̃ vt ne torti moriantur. Quaſi vero mors tantum nos beatos faciat: ac etiam non tormenta quanto fuerint grauiora: tanto maiorem virtutis gloriam pariant. Illi autem pertinaci ſtultitia iubent curam tortis diligenter adhiberi: vt ad alios cruciatus mẽbra renouentur & paretur nouus ſanguis ad pœnam. Quid tam pium tam beneficum tam humanuꝫ fieri poteſt? non curaſſent tam ſollicite quos amarent. Hæc eſt deorum diſciplina. Ad hęc opera cultores ſuos erudiunt: hæc ſacra deſiderant. Quinetiam ſceleratiſſimi homicidæ contra pios impia iura condiderunt: nam & conſtitutiones ſacrilegæ / & diſputationes iuriſperitorum leguntur iniuſtæ. Domitius de officio proconſulis libro ſeptimo reſcripta principum nefaria collegit: vt doceret quibus pœnis affici oporteret eos qui ſe cultores dei confiterentur. Quid his facias: qui ius vocant carnificinas veterum tyrannorum aduerſus innocentes rabidæ ſæuientium? Et cum ſint iniuſtitiæ crudelitatiſꝗ doctores: iuſtos eſſe ſe tamen ac prudentes videri volunt: cæci: & hebetes: ac rerum & veritatis ignari. Adeo ne vobis o perditæ mentes inuiſa iuſtitia eſt: vt eaꝫ ſummis ſceleribus adęquatis? Adeo ne apud vos perit innocentia: vt ne morte quideꝫ ſimplici dignam iudicetis: ſed ſupra omnia facinora habeatur nullum facinus admittere: pectuſꝗ purum ab omni ſceleris contagione præſtare? Et quoniam cõmuniter cum deorum cultoribus loquimur: liceat per hos / benefacere vobiſcum. Hæc eſt enim lex noſtra: hoc opus: hæc religio. Si vobis ſapientes videmur: imitamini. Si ſtulti: contemnite: aut etiam ridete ſi libet: nobis enim ſtultitia noſtra prodeſt. Quid latratis? quid affligitis? non inuidemus ſapientiæ veſtræ. Hanc ſtultitiam maluimus: hanc amplectimur. Hoc nobis credimus expedire: vt vos diligamus: & in vos ipſos qui odiſtis / omnia conferamus.

Contra p̃ſidē bythinienſem.

chriſtianorũ ſupplicia lege cõſtituta de iniquis legibus Tertullianum ĩ apologetico lege. vbi dicit. Quod adhuc vos repurgandę leges latēt

¶ Q̃ꝫ expetibilius eſt eſſe bonum & malum putari / q̃ malum eſſe & videri bonum. Cap. XII.

ESt apud Ciceronem non abhorrens a vero locus in ea dia

ſputatione:quę habetur a furio contra iuſtitiam.
Quęro inquit ſi duo ſint quorum alter optimus vir:ęquiſſimus ſumma iuſtitia:ſingulari fide:alter inſignis ſcelere & audacia:& ſi in eo ſit errore ciuitas:vt bonum illū virum:ſceleratum facinoroſum: ne phariū putet. Contra autem q ſit improbiſſimus: exiſtimetur eſſe ſūma probitate ac fide:proq̧ hac opinione omnium ciuium bonus ille vir vexetur:rapiatur:manus ei deniq̧ auferantur: effodiant ocu li damnetur:viciatur:vratur extermінetur:egeat. Poſtremo iure ēt optimo omnibus miſerrimus eſſe videatur:contra autem ille ipro bus laudetur:colatur:ab omnibus diligat. Omnes ad eum honores omnia imperia:omnes opes omnes deniq̧ copiæ conferantur. Vir deniq̧ optimus oīm æſtimatione & digniſſimus omni fortuna iudicetur Quis tandem erit tam demens:qui dubitet vtrum ſe eſſe malit? Profecto quaſi diuinaret quæ nobis mala: & quomodo ventura eēnt propter iuſtitiam:hoc poſuit exemplum. Hæc enim popul9 noſter patitur omnia errantium prauitate. Ecce i eo eſt errore ciuitas vel potius orbis ipſe totus:vt bonos & iuſtos viros tanq̄ malos & impios perſequatur:excruciet:damnet:occidat. Nam ꝙ ait neminem eſſe tam dementem:qui dubitet vtrum ſe eſſe malit. Ille quidē vt is qui contra iuſtitiam diſſerebat hoc ſenſit:malle ſapientē malū eſſe cum bona æſtimatiōe:q̄ bonum cum mala. A nobis autē abſit hęc amentia:vt falſū vero ante ponamus. An boni noſtri qualitas ex populi potius pendebit erroribus q̄ ex conſciētia noſtra: & iuditio dei Aut aliqua nos fœlicitas illiciet vnquam:vt non potius veram bonitatem cum omni malo:qua falſam cum omni proſperitate malimus Sua ſibi habeāt regna:reges:ſuas diuitias diuites vt loquitur Plautus)ſuam vero prudētiam prudentes:relinquant nobis ſtultitiā noſtram:quam vel ex hoc apparet eſſe ſapientiam qa eā nobis iuidēt Quis iam ſtulto inuideat:niſi qui ipſe ſit ſtultiſſimus? Illi autem nō adeo ſunt ſtulti vt ſtultis iuideant: ſed ex eoq̧ accurate:ꝙ ſolicite ꝑſequntur:ſtultos non eſſe concedunt:cur enim tam crudeliter ſæuiunt:niſi quia metuunt ne in dies inualeſcente iuſtitia cum dijs ſuis varicoſis reliquātur? ſi ergo cultores deorum ſapientes ſūt:nos ſtulti:quid metuunt ne ſapientes illiciantur a ſtultis?

Bonum ꝓſtat eē & malū putari:q̄ contra.

Nota ciceronē pene diuinaſſe de martyrū tēporibus.

¶ Quod ex eo pater iuſtitia chriſtianæ religionis: & veritas fidei ꝙ de cultoribus deorum creſcit eccleſia:ſed de eccleſia nec minis nec tormentis compelli poſſint ad cultum deorum licet quidā ſacrificaſſe ex infirmitate legant iuſti: q tñ poſtea per pœnitentiā(in quo nouatiani cōfutantur)ſurrexerūt fortiores Et ꝙ patientia martyrū ſolidiſſimū eſt chriſtianæ religionis fundamentum. Cap. XIII

CVm autem noſter numerus ſemper ex deorum cultoribꝰ augeatur: nunquam vero ne in ipſa quidem perſecutiõe minuatur: quoniam peccare homines & inquinari ſacrificio poſſunt: auerti autem a deo non poſſunt. Valet enī vi ſuauerítas. Quis eſt tam excors: tamq̃ cęcus: qui non videat ani vtraq̃ ſit parte ſapientia? Sed illi malitia & furore cæcantur: ne videant: ſtultoſq̃ arbitrantur eſſe: qui cū habeant in ſua poteſtate ſupplicia vitare: cruciari tamen & mori malunt: cum poſſint ex eo ipſo peruidere non eſſe ſtultitiam: in quam tanta hominum milia per orbem totum vna & pari mente conſenſiunt. Si enim fœminæ ſexus infirmitate labuntur: nam interdum iſti muliebrem: & anilem ſuperſtitionem vocant: viri certe ſapiunt: ſi pueri: ſi adoleſcentes improuidi ſunt per ętatem: maturi certe ac ſenes habent ſtabile iudicium. Si vna ciuitas deſipit: cæterę vtiq̃ innumerabiles ſtultę eſſe nõ poſſunt: ſi vna prouīcia: vna natio prouidentia caret: cęteras omnes habere intelligentiā recti neceſſe eſt. ¶ Cū vero ab ortu ſolis vſq̃ ad occaſum lex diuina ſuſcepta ſit: & omnis ſexus: & omnis ętas: & gens:

Iniurijs alij minis legūt

Satiſfacere: ꝑ penitentiam.

Fides firmior eſt quā reponit penitētia

& regio vnis ac paribus animis deo ſeruiant: eadem ſit vbiq̃ patientia: idem contemptus mortis: intelligere debuerant aliquid in ea re eſſe rōnis ꝙ non ſine cauſa vſq̃ ad mortē defendatur: aliquid fundamenti ac ſoliditatis ꝙ eam religionem non tantum iniurijs ac vexatiõe nõ ſoluat: ſed augeat ſemper & faciat firmiorem. ¶ Nā & in hoc quoq̃ illorum malitia conuincitur: qui euertiſſe ſe funditus religionem dei opinantur: ſi homines inquinauerint cum & deo ſatiſfacere liceat: & nullus ſit tam malus dei cultor: quin data facultate ad placandum deum reuertatur: & quidem deuotione maiori. Peccati ei conſcientia: & metus pœnę religionem facit: & ſemper multo firmior eſt fides quam reponit pœnitentia. Si ergo ipſi cum deos arbitrantur ſibi iratos: tamen donis: & ſacrificijs: & odoribꝰ placare eos credunt: quid eſt tandem ꝙ deum noſtrum tam immitem: tā implacabilem putent: vt videatur is iam chriſtianus eſſe nõ poſſe: qui dijs eorum coactus inuituſq̃ libauerit niſi forte contaminatos ſemel putant animum tranſlaturos vt ſua ſponte iam facere incipiāt: quod ꝑ tormenta fecerunt? Quis id officium libens ſubeat quod ab iniuria cœpit? Quis cum videat laterum ſuorum cicatrices: non magis oderit deos propter quos ęterna pœnarum inſignia: & impreſſas viſce-

Qꝫ vtilis ſit martyrum patiētia

ribus ſuis notas geſtet. Ita fit vt data diuinitus pace: & qui fugerunt vniuerſi redeant: & alius propter miraculum virtutis nouus populꝰ accedat. Nam cum videat vulgus dilacerari homines varijs tormētorum generibus: & inter fatigatos carnifices inuictam tenere patiētiam exiſtimant id quod res eſt: nec conſenſum tam multorum: nec

perſeuerantiam moriẽtium vanaꝫ eſſe:nec ipſã patientiã ſine deo cruciatus tãtos poſſe ſuperare. Latrones & robuſti corporis viri eiuſmodi lacerationes perferre nequeunt:exclamant:& gemitꝰ edunt: Vincuntur enim dolore:quia deeſt illis inſpirata patiẽtia. Noſtri autem (vt de viris taceam) pueri & mulierculę tortores ſuos tacite vincunt:& exprimere illis gemituꝫ nec ignis põt. Eant Romani & Mutio glorientur:& Regulo quorum alter necandum ſe hoſtibus tradidit q̄ captiuum puduit viuere. Alter ab hoſtibus depræhenſus cuꝫ videret ſe mortem vitare non poſſe:manum foco iniecit:vt pro facinore ſuo ſatiſfaceret hoſti:quem voluit occidere:eaq̄ pœna veniaꝫ quam nõ meruerat accepit. Ecce ſexus fœmineus:& fragilis ætas dilacerari ſe toto corpore vtriq̄ perpetitur non neceſſitate:quia lꝫ vitare:ſe velint:ſed voluntate quia confidunt in deo.

Latrones. Cõparatõ pulchra. Cõtra gloriã rõanorum. Sceuolæ fortitudo. Reguli cõſtãtia cur pui ęſtimetur

¶ De vera virtute chriſtianoruꝫ qui in culmine patientię cõſtituti philoſophos laudatores patientiæ ãtecedũt virtute patiendi. Et q̄ vanum:& ſtultum eſt imaginatam terram vt deum colere. Cap. XIIII.

SEd hęc eſt vera virtus:quam philoſophi quoq̄ gloriabũdi non re:ſed verbis inanibus iactant differentes nihil eſſe tam congruens viri ſapientis grauitati atq̄ conſtantiæ: q̄ nullis terroribus de ſententia & propoſito poſſe depelli: ſed tanti eſſe cruciari & mori:ne fidem prodat:ne ab officio diſcedat ne metu mortis aut dolore acerbo ſubactus aliquid faciat iniuſtuꝫ: niſi forte delirare illis veſter flaccus in lyricis:cum dicit Iuſtum & tenacem propoſiti virum Non ciuium ardor praua iubentium. Nõ vultus inſtantis tyranni mente Quatit ſolida. ¶ Quo nihil verius dici poteſt:ſi hoc ad eos referatur:qui nullos cruciatus: nullam mortem recuſant:ne a fide iuſtitiaq̄ declinent: qui non tyrannicas iuſſiones:non præſidum gladios tremunt:quo minus veram & ſolidã libertatem conſtanti mente defendant:quę in hoc ſolo tuenda ſapiẽtia eſt. ¶ Quis enim tam inſolens:tam elatus eſt:qui me vetet oculos in cęlum tollere:qui imponat mihi neceſſitatem vel colendi qđ noli. vel quod velim non colendi? Quid nobis iam vlterius relinquitur:ſi etiam hoc quod voluntate fieri oportet:libido extorquet aliena? nemo iſtud efficiet:ſi quid eſt nobis ad contẽnendam mortẽ doloremq̄ virtutis eſt. Quam conſtantiam ſi tenemꝰ: cur ſtulti iudicamur:facientes ea quæ philoſophi laudant? Recte igitur Seneca icõgruentiam hominibus obiectans ait. Summa virtus illis videtur magnus animus. Et iidem eum qui contemnit mortem:pro furioſo habent:quod eſt vtiq̄ ſummæ peruerſitatis. Sed hi vanarum religionũ cultores eadem ſtultitia id obijciunt:qua verũ deum nõ intelligunt

Horatij locus

quos Sibylla Erythrea κωφοῦσ καὶ ἀνοητουσ vocat ſurdos.ſcꝫ & excordes: qui nec audiant diuina: nec ſentiant. Sed terram digitis ſuis imaginatam metuant: & adorent.

¶Quare ſapientes habentur pro ſtultis: & quomodo ĩ duabꝰ p̄cipue virtutibꝰ; pietate.ſ.& æquitate iuſtitia cõſtet: & qd pietas ſecundum Trimegiſtum: & quid ęquitas ſecundũ Ciceronem quarum neutrũ aſſequi potuerunt Romani vel gręci: nec aliqui niſi chriſtiani. Cap.XV

Vę vero cũ cauſa ſit vt eos qui ſapientes ſũt ſtultos putẽt magna ratio eſt: nec.n.fruſtra fallũtur. Quæ nobis diligẽter eſt explicanda: vt errores ſuos tandem (ſi fieri poteſt) agnoſcant. Iuſtitia ſuapte natura ſpeciem q̃dam ſtultitiæ habet: qđ ego & diuinis & humananis teſtimonijs confirmare poſſum. Sed nihil fortaſſe apud iſtos agemus: niſi eos de ſuis doceamꝰ auctoribus non poſſe iuſtum quemq̃ eſſe: quod eſt coniunctum cum vera religione aut ſapientia: niſi idem ſtultus eſſe videatur. Carneades acadæmicæ ſectæ philoſophus cuius in diſſerendo quæ vis fuerit: quæ eloquentia: quod acumen qui neſcit ex prædicatione Cice. intelliget aut Lucillij: aqud quem diſſerẽs neptunus de re difficillima oſtẽdit non poſſe id explicare: nec ſi carneadem ipſum Orcus remittat:

Iuſtitia ſpeciem ſtultitiæ habet. carneadeſ phi elo quẽtia.

¶Is cum legatus ab athenienſibus Romam miſſus eſſet diſputauit de iuſtitia copioſe: audiente Galba & catone cenſoribus: maximis tunc oratoribus. Sed diſputationem ſuam poſtridie contraria diſputatione ſubuertit: & iuſtitiam quam pridie laudauerat: ſuſtulit: non quidem philoſophi grauitate: cuius prudentia firma & ſtabilis debet eſſe ſententia: ſed quaſi oratorio exercitij genere in vtramq; partem diſſerendi. Quod ille facibat: vt alios quodlibet aſſerentes poſſet refutare. Eam diſputationem qua iuſtitia ſubuertitur. Apud Ciceronem. L. Furius recordatur credo quoniam de repu. diſſerebat: vt defenſionem laudationẽq; ĩduceret: ſine qua putabat regi nõ poſſe rempu. Carneades autem (vt ariſtotelem refelleret ac Platonem iuſtitię patronos) prima illa diſputatione collegit ea omnia: quę p̄ iuſtitia dicebãtur: vt poſſet illa ſicut fecit euertere. Erat.n.facillimũ iuſtitiam radices non habentem labefactare: vt diceret anelantẽ laborare: qa tũ nulla in terra fuit: vt quid eſſet aut qualis a philoſophis diceretur. atq; vtinam tot ac tales viri q̃tum eloquentię: q̃tum animi: tantum etiam ſciẽtiæ ad implendam defenſionem ſummæ virtutis habuiſſent cuius origo in religione: ratio in ęquitate eſt. Sꝫ hi qui primam illam partem neſcierunt: ne ſecundam quidem tenere potuerũt. ¶Volo autem prius circunſcripte ac breuiter qđ ſit oſtendere: vt intelligaꝛ philoſophos ignoraſſe iuſtitiaꝫ: nec id quod mini

Biformẽ carneadiſ diſputatõnẽ allegat etiã fabiꝰ ĩ oratoria inſtitutione.

me nouerant potuiſſe defendere. Iuſtitia q̄uis omnes ſimul virtutes amplectatur: tamen duæ ſunt omnium principales: quę ab illa diuelli/ſepararíq; non poſſunt: pietas & æquitas: nam fides: tēperātia probitas: innocentia: integritas: & cæteræ huiuſmodi vel natura: vl inſtitutis parentum poſſunt ineſſe iiſdem hominibus: qui iuſtitiam neſciunt: ſicuti ſemper fuerunt. Nā Romani veteres: qui iuſtitia gloriari ſolebant: his vtiq; virtutibus gloriabantur: quæ (vt dixi) proficiſci a iuſtitia poſſunt: & ab ipſo fonte ſecerni. Pietas vero & ęqtas quaſi venę ſunt eius. His .n. duobus fontibus conſtat tota iuſtitia. Sed caput eius & origo in illo primo eſt: in ſecundo vis omnis/ac ratio. Pietas autem nihil aliud eſt q̄ dei notio: ſicut Trimegiſtus veriſſime diffiniuit (vt alio loco diximus) Si ergo pietas eſt cognoſcere deum: cuius cognitionis hæc ſumma eſt vt eum colas: ignorat vtiq; iuſtitiam qui religionē dei non tenet. Quomodo .n. poteſt ipſa; noſſe. qui vnde oriatur ignorat? Plato quidem multa de vno deo locutus eſt: a quo ait conſtitutum eſſe mundū: ſed nihil de religione: ſōniauerat enim: deum non cognouerat: q; ſi iuſtitiæ defenſione; vel ipſe vel quilibet alius implere voluiſſet: in primis religiones deoru; euertere debuit: quia contrarię ſunt pietati. Quod quidem Socrates quia facere tentauit: in carcerem cōiectus eſt: vt iam tunc appareret quid eſſet futurum his hominibus qui iuſtitiā veram defendere: deoq; ſingulari ſeruire cœpiſſent. Altera igitur iuſtitię pars eſt ęquitas: ęquitatem non dico vtiq; bene iudicandi: quod & ipſum laudabile eſt in homine iuſto. Sed ſecū cęteris coęquandi: quam Cicero ęqualitatem vocat. Deus .n. qui homines generat & inſpirat: oēs ęquos .i. pares eſſe voluit. Eandem conditionem viuendi omnibus poſuit: oēs ad ſapiētiā genuit oib⁹ īmortalitatē ſpopōdit. Nemo .n. a beneficiis ei⁹ cęleſtibus ſegregat̄. Nā ſicut oib⁹ vnicū ſuū lumē ęqualiter diuidit: emittit omnib⁹ fontes: victū ſubminiſtrat: quietē ſomni dulciſſimā tribuit: ſic omnib⁹ ęquitatē virtutēq; larg. t: nemo apd̄ eū ſeru⁹ ē: nemo domin⁹. Si .n. cūctis idē pr̄ ē: ęquo iure oēs liberi ſum⁹. Nemo ideo paup ē: niſi qui iuſtitia īdiget: nemo diues: niſi q virtutib⁹ plen⁹: nemo dēiq; ęgregius: niſi q bon⁹ & īnocēs fuerit: nemo clarim⁹: niſi q opa miſericordię largiter fecerit: nēo pfectiſſim⁹: niſi q oēs grad⁹ virtutis īpleuerit. Quare neq; Rōani: neq; gręci iuſtitiā tenere potuerūt: qa diſpares multis gradib⁹ hoīes hūerūt a pauperibus ad diuites: ab hūilibus ad potentes: a priuatis dēiq; vſq; ad regū ſublimiſſimas ptātes. Vbi .n. nō ſūt vniuerſi pes: ęqtas nō ē: & excludit ieq̄litas ipa iuſtitiā: cui⁹ vis oīs i eo ē. vt pes faciat eos: q ad hui⁹ vitę cōditionē pari ſorte veneřt.

De ęqtate chriſtianorū: quā philoſophi nō habētes nec iuenire nec defendere potuerunt. Cap. XVI.

Marginal notes: Iuſtitia q̄ quotue eius partes & quę. — Pietas q̄d. — Plato (& ſimilit̄ Ariſtoteles) d̄ um ſōniauit: nō cognouit. — Socratis carcer pręſignauit chriſtianis futura. — Aequitas. — Aeq̄litas. quum ipe det oibus vitā & inſpirationē & oiā Ac tuū ſeptio

DVobus igitur illis iuſtitiæ fontibus immutatis omnis vir
tus & omnis veritas tollitur: & ipſa iuſtitia remigrat ī cæ
lum. Ideo non eſt verum illud bonum a philoſophis rep
tum: quia ignorabant vel vnde oriretur: vel quid efficeret:
quod nullis alijs præterq̃ noſtro populo reuelatum eſt. Dicet aliqs.
Nonne ſunt apud vos alij pauperes: alij diuites: alij ſerui: alij domi
ni? nonne aliquid īter ſingulos intereſt? Nihil. nec alia cauſa eſt cur
nobis inuicem fratrum factum nomen impertiamus: niſi quia pares
eſſe nos credimus. nam cum omnia humana non corpore ſed ſpiri
tu metiamur tametſi corporum ſit diuerſa conditio: nobis tamē ſer
ui non ſunt ſed eos: & habemus: & dicimus ſpiritu fratres religione
conſeruos. Diuitiæ quoq; non faciunt inſignes: niſi quos poſſunt bo
nis operibus facere clariores. Diuites ſunt enim non qui diuitias ha
bent: ſed qui vtuntur illis ad opera iuſtitiæ. Et qui pauperes viden
tur: eo tamen diuites ſunt: quia & egent & concupiſcunt nihil. Cum
igitur & liberi ſeruis: & diuites pauperibus: humilitate animi pares
ſumus: apud deū tamen virtute diſcernimur. Tanto quiſq; ſublimi
or eſt quanto iuſtior. Si enim iuſtitia eſt quaſi parem ſe etiam mino
ribus facere q̃q̃ hoc ipſo pręcellat: ꝙ ſe inferiorib9 coęquauit: tamē
ſi non tantum quaſi parem/ſed etiam quaſi minorem ſe geſſerit: vti
q; multo altiorem dignitatis gradum deo iudice conſequetur. Nam
profecto in hac ſæculari vita quamq̃ breuia & caduca ſunt omnia) &
præferunt ſe alteris homines: & de dignitate contendunt: quo nihil
fœdius: nihil arrogantius: nihil a ſapientis ratione ſemotius. Rebus
.n. cæleſtibus contraria ſunt iſta vniuerſa terrena. Sicut .n. ſapientia
hominū ſumma ſtultitia eſt apud deum. Stultitia (vt docui) ſumma
ſapientia eſt: ſic deo humilis & abiectus eſt: qui fuerit conſpicuus &
ſublimis in terra. nam vt taceam ꝙ hęc pręſentia terrę bona. quibus
magnus honor tribuitur: virtuti contraria ſunt: & vigorem mentis
eneruant: quę tandem poteſt firma eſſe nobilitas: quę opes: quę po
tentia cum poſſit deus reges quoq; ipſos inferiores etiam infimis fa
cere. Et ideo conſulens nobis deus: inter diuina pręcepta. illud prę
cipue poſuit. Qui ſe extollit humiliabitur: & qui ſe humiliat exalta
bitur. Cuius pręcepti ſalubritas docet: ꝙ qui ſe apud homines pla
num fecerit: humilemq; prębuerit: hic apud deum pręcellens & in
ſignis habeatur. nec enim falſa eſt illa ſententia: quę apud Euripidē
fertur in hūc modum. Quę hic mala putantur: hæc ſūt in cęlo bona.

christiani ſe fratres appellabant.

Paulus ad Corin.

Mala quę putantur hic: in cælo ſūt bōa.

¶ Quomodo Carneades & iura pro vtilitate ſancita: & veram /iho
minibus iuſtitiam: niſi forte ſtultis/collegerit inueniri non poſſe: &
ciuilis iuſtitia ſapientiam quidem habeat: ſed iniuſtam. naturalis au
tem iuſta ſit vtiq;: ſed ſapientiā omnino non habeat. Cap. XVII.

EXpoſui cauſam cur philoſophi nec inuenire iuſtitiã: nec defendere potuerunt. Nunc redeo ad illud quod intenderam. ¶Carneades ergo quoniam erant infirma: quę a philoſophis differebantur: ſumpſit audaciam refellendi quia refelli poſſe intellexit. Eius diſputationis ſumma hæc fuit Iura ſibi hoies pro vtilitate ſanxiſſe. ſ. varia pro moribus: & apud eos pro tẽporibus ſæpe mutata: ius autem naturale eſſe nullum. Oẽs & homines & animantes alias ad vtilitates ſuas natura ducente ferri. Proinde aut nullam eſſe iuſtitiam: aut ſi ſit aliqua/ſũmam eſſe ſtultitiã. qm̃ ſibi noceret alienis cõmodis cõſulẽs & iferebat hęc argumẽta oib⁹ populis: q florerẽt iperio: & Romanis quoq; ipſis: q toti⁹ orbis potirenť domino. ſi iuſti velit eẽ: hoc ẽ ſi aliena reſtituãt: ad caſas eẽ redeundũ: & in neceſſitate ac miſerijs iacendum: tum omiſſis cõibus ad ꝓpria veniebat. Bonus vir inquit ſi habeat ſeruum fugitiuũ: vel domum inſalubrẽ ac peſtilentem: quę vitia ſolus ſciat: & ideo ꝓſcribat: vt vendat: vtrum ne profitebitur fugitiuum ſeruuꝫ ac peſtilẽtem domum ſe vendere: an cælabit emptorem? Si profitebitur emptori fugitiuũ eſſe: bonus quidem: quia non fallet. Sed tamen ſtult⁹ iudicabitur: quia vel paruo vendet: vel omnino non vendet. Si cęlauerit: erit quidem ſapiens: quia re conſulet. Sed idem malus quia fallet. Rurſus ſi reperiat aliquem: qui aurichalchuꝫ ſe putet vẽdere cum ſit illud aurum: aut plumbum cum ſit argentum: tacebit ne vt id paruo emat: an id indicabit vt magno? Stultum plane videtur emere malle magno. Vnde intelligi volebat: & eum qui ſit iuſtus ac bonus ſtultum eſſe: & eum qui ſapiens malũ. Et tamen ſine pernicie fieri poſſe: vt ſint homines paupertate cõtenti. Trãſibit ergo ad maiora in quibus nemo poteſt ſine periculo vitæ iuſt⁹ eſſe Dicebat n. nempe iuſtitia eſt hominem non occidere: alienũ prorſus non attingere. Quid ergo iuſtus faciet: ſi forte naufragium fecerit: & aliquis imbecillior viribus tabulam cœperit: nõne illuꝫ a tabula deturbabit: vt ipſe conſcendat: eaq; nixus euadat? Cum maxime ſit null⁹ medio mari teſtis. Si ſapiens eſt faciet. Ipſi. n. pereundum eſt niſi fecerit. Si autem mori maluerit q̃ manus inferre alteri iã vero iuſt⁹ ẽ: ſed ſtultus eſt: qui vitæ ſuę non parcat: dum parcit alienæ. Item ſi acie ſuorum fuſa hoſtes inſequi cœperint: & iuſtus ille nactus fuerit aliquem ſaucium equo inſidentem: ei ne parcet vt ipſe occidatur: an deijciet ex equo: vt ipſe poſſit hoſtem effugere? Quod ſi fecerit ſapiens: ſed idem malus. Si non fecerit: iuſtus ſed idem ſtultus ſit neceſſe eſt. Ita ergo iuſtitiam: cũ in duas partes diuiſiſſet: alteram ciuilem eſſe dicens/alterã naturalẽ: vtraq; ſubuertit: ꝙ illa ciuilis ſapiẽtia ſit quidẽ: ſed iuſtitia non ſit. Naturalis autem illa iuſtitia ſit qui-

Iura ſibi hoies ꝓ vtilitate ſãxiſſe Rõani ꝑ iiuriã rapuerãt oia pene.

Aurichalcũ auro viliꝰ plumbũ argẽto

Iuſtitia naturalis & ciuilis.

dem:ſed non ſit ſapientia. Arguta hæc plane & venenata ſũt & quæ M. Tullius non potuerit refellere. Nam cum faciat Lęliũ Furio reſpõdentem: proq; iuſtitia dicentẽ:irrefutata hęc tanq̃ foueam eſt ꝑ tergreſſus:vt videatur idem Lælius non naturalem quę in ſtultitiæ crimẽ venerat:ſed illam ciuilem defendiſſe iuſticiam:quam Furius ſapientiam quidem eſſe conceſſerat:ſed iniuſtam.

¶ Contra Carneadem:ꝙ nec ſtultus poteſt eſſe iuſtus / nec ſapiens iniuſtus: & ꝙ innocentibus & iuſtis deus ſemper optime cõſulit: & neceſſaria prouidet:quę patent ex diffinitione ſtultitiæ & ſapientiæ & quæ ſit cognatio hominis & dei. Ca. XVIII.

QVod ad præſentem diſputationẽ pertinebat: oſtẽdit quo modo iuſtitia ſimilitudinem ſtultitiæ gerat: vt appareat non ſine cauſa decipi eos:qui putãt noſtræ religionis homines ſtultos eſſe:qui talia videantur facere qualia ille propoſuit. Nunc maius a me exigi ſentio : vt oſtendam quare iuſtitiam deus ſtulticiæ ſpecie conuolutam ex oculis hominum voluerit auferre. Si prius Furio reſpondero:quia parum plene reſpondit. Lælius qui profecto licet ſapiens fuerit(vt vocabatur)patrocinari tamen veræ iuſtitiæ nullo modo poterat:quia caput ipſum fonte mq; iuſtitiæ nõ tenebat:nobis autem facilior eſt ipſa defenſio. Quibus cæleſti beneficio familiaris:ac penitus nota iuſticia eſt:quiq; illam non nomine:ſed re nouimus. Nam Plato & Ariſtoteles honeſta quidem volũtate iuſtitiam defendere cupierunt:effeciſſentq; aliquid:ſi conatus eorum bonos:ſi eloquentia:ſi virtutem ingenij diuinarũ quoq; rerꝫ doctrina iuuiſſet. Itaq; opus illorũ inane atq; inutile iacuit: nec cuiq̃ hominũ perſuadere potuerunt:vt eorꝫ proſcriptio viueret:quia fundamentum a cælo diſciplina illa nõ habuit noſtrum opus certius ſit neceſſe eſt:quod deus docuit. Illi enim depingebant verbis : & imaginabantur iuſtitiam:quę in conſpectu non erat:nec præſentibꝰ exẽplis confirmare poterant quę differebant. Reſponderi eñi poſſet ab audientibus non poſſe ita viui ſicut illi ſua diſputatione proſcripſerũt adeo vt nulli adhuc extiterint:qui id genus vitę ſequerẽtur. nos autem non verbis modo ſed etiã exemplis ex vero petitis vera eſſe quæ a nobis dicuntur:oſtendamus. Senſit igitur Carneades quę ſit natura iuſtitiæ niſi ꝙ parum alte proſpexit ſtultitiam non eſſe :q̃q̃ intelligere mihi videar qua mẽte id fecerit. Nõ ei vere exiſtiauit eũ ſtultum eſſe:quia iuſtus eſt. Sed cũ ſciret non eſſe:& rationem tamẽ cur ita videretur non compręhenderet:voluit oſtendere laterei abdito veritatem vt decretũ diſciplinę ſuæ tueretur:cuius ſumma ſententia eſt nihil percipi poſſe. Videamus ergo vtrũ ne iuſtitia fœdus aliquod habere cum ſtultitia poſſit. Iuſtus inquit ſi aut equũ ſaucio

Læliꝰ ſapiẽs habitꝰẽ

Platoni & Ariſtoteli diuinarũ rerum doctrina defuit.

aut tabulam naufrago ademerit: vt ipſe animam ſuam liberet: ſtultus eſt. Primum omnium nego vllo modo fieri poſſe: vt homini qui quidem vere iuſtus ſit eiuſmodi caſus eueniat: quia iuſtus neq̨ cuiq̃ noto inimicus: nec quicquam omnino appetit alienum. Cur enim nauiget: aut quid petat ex aliena terra: cui ſufficit ſua? Cur autem belligeret: aut ſe alienis furoribus miſceat: in cuius animo pax cum hominibus perpetua verſetur? Scilicet peregrinis mercibꝰ: aut humano ſanguine delectabitur: q neq̨ lucrū ſciat appetere: cui ſufficit victꝰ & nō mō ipſe cædē facere: ſed intereſſe facientibus: ac ſpectare ducat nefas. ¶ Sꝫ omitto iſta: quoniam fieri poteſt: vt vel inuitus ad hæc ſubeunda cogatur. Adeo ne iuſtitiā o Furi: vel potius o Carneadæ: cuius eſt illa omnis ratio: tam inanem: tam ſuperuacuam: tā q̨ contemptam deo putas: vt nihil poſſit: nihilq̨ habeat in ſeſe: qđ ad cuſtodiam ſui valeat? Sed videlicet qa ſacramentū hominis ignorant: ideoq̨ ad hanc vitam temporaleꝫ referunt omnia quāta ſit vis iuſtitiæ ſcire non poſſunt. Nam & cū de virtute diſputant: q̃uis intelligant ęrūnis ac miſerijs eſſe pleniſſimam: tamen expetendā eē aiūt ſua cauſa. Eius eī prę́mia: quę ſunt ęterna & immortalia nullo modo vident: ſic rebus omnibus ad hanc prę́ſentem vitam relatis: virtutem plane ad ſtultitiam redigunt. Siquidem tantos huius vitæ labores fruſtra & inaniter ſuſcipit. Sed hæc alio loco pleniꝰ. ¶ Interiꝫ de iuſtitia: vt cœpimus: cuius tanta vis eſt: vt cum oculos in cælum ſuſtulerit: a deo mereatur omnia. Recte igitur Flaccus tantam eē dixit innocentiæ vim vt ad tutelam ſui nō egeat: nec armis: nec viribꝰ quacunq̨ iter fecerit. Integer vitę ſceleriſq̨ purus Non eget mauris iaculis: nec arcu: Nec venenatis grauida ſagittis Fuſte faretra Siue per ſyrtes iter ęſtuoſas: Siue facturus per inhoſpitalem caucaſū: vel quę loca fabuloſus Ambit Hydaſpes. Nō poteſt ergo fieri: quin homineꝫ iuſtum inter diſcrimina tempeſtatū: atq̨ bellorum cæleſtis tutela cuſtodiat: ac non etiam ſi cum parricidis & nocentibus nauiget aut malis perdatur quoq̨: vt vna iuſta & innocens anima liberetur: aut certe pereūtibus cęteris ſola ſeruetur: ſed concedamus poſſe fieri quod proponit philoſophus. quid ergo iuſtus faciet: ſi nactus fuerit aut in equo ſaucium/aut in tabula naufragum? non inuitus confiteor: morietur potius q̃ occidet. nec ideo tamē iuſtitia quod eſt ſingulare hominis bonum ſtultitiæ nomen accipiet. quid eniꝫ melius: quid clarius homini eſſe debet: q̃ innocentia: quę vtiq̨ tanto perfectior ſit neceſſe eſt/q̃to illam produxeris ad extremum: moriq̨ malueris: nequid de innocentiæ ratione minuatur: ſtultitia eſt inquit alienę animæ parcere cū pernicie ſuæ Nū etiā pro amicitia pire ſtultū iudicabit? qđ ergo familiares illi pythagorici laudāt a nobis: quo

Vide huiuſmodi quo q̨ q̃ſtiões apđ Ciceronē libro officioruꝫ tertio & apud Thomā i ſecunda ſecūdę

Horatij locꝰ ex odis

Damō & Pythias amicitię exemplum.

rum alter ſe tyranno vadē mortis pro altero dedit:alter ad pręſtitu-tum tempus:cum iam ſponſor eius duceretur:pręſentiam ſui fecit: eumq́ʒ interuentu ſuo liberauit: quorū virtus in tanta gloria non ha beretur:cum alter pro amico:alter etiam ꝓ fide mori voluit: ſʒ ſtul-ti putarentur. Deniq́ʒ ob hanc ipſam virtutem tyrānus his gratiam rettulit vtrūq́ʒ ſeruando: & hominis crudeliſſimi natura mutata eſt quinetiā deprecatus eſſe dicitur:vt ſe tertiū in amicitiā reciperēt nō vtiq́ʒ tāq̄ ſtultos:ſed tāq̄ bonos & ſapiētes viros. Itaq́ʒ nō video quare cum pro amicitia & fide mori ſumma gloria computetur:non etiaʒ pro innocentia perire ſit homini glorioſum. Ergo ſtultiſſimi ſūt qui nobis crimini dant mori velle pro deo:cū ipſi eum:qui pro homine

Cōcluſio. voluit mori:in cælū ſummis laudibus tollant. ¶Deniq́ʒ vt cōcludaʒ diſputationem non poſſe eundem ſtultum eſſe ac iuſtum: & eundē ſapientem: & iniuſtum docet ipſa ratio. Qui enim ſtultus eſt:qd ſit

Stult⁹ ſēp peccat. bonum ac iuſtum neſcit:& ideo ſemper peccat. Ducitur ei quaſi ca ptiuus a vitijs nec reſciſcere vllo modo poteſt:qa caret virtute: quā

Iuſtus eſſe ſtul⁹ nō pt. neſcit. Iuſtus autem ab omni peccato ſe abſtinet:qđ aliter facere nō pōt:q̄ ſi habeat recti prauiq́ʒ notitiā. Rectū autē diſcernere a prauo quis poteſt:niſi ſapiens? Itaq́ʒ fit:vt nunq̄ poſſit iuſtus eſſe: qui ſtult⁹ eſt:neq́ʒ ſapiens qui fuerit iniuſtus. Quod ſi eſt veriſſimū: manifeſtū eſt eum:qui aut naufragio tabulam:aut equum ſaucio non ademe-rit ſtultū nō eē: quia hoc facere peccatū ē: a quo ſe ſapiens abſtinet. Videri tamen & ipſe profiteor per hominū erroreʒ ignorantiā cuiuſ q́ʒ rei proprietatē. Itaq́ʒ omnis hęc queſtio/non taʒ argumentis q̄ de

Stultitia quid. finitione diſſoluitur. Stultitia igitur eſt in factis dictiſq́ʒ per ignoran tiam recti ac boni erratio. Ergo ſtultus non eſt:qui ne ſibi quidē par cit dūmodo alteri non noceat:quod eſt malū. Quod quidem nobis & rō & veritas ipſa preſcribit. In omnibus enim videmus animali-bus:qui ſapientia carent:conciliatriceʒ eſſe naturam:nocent ei alijs vt ſibi proſint:neſciunt enim quia malum eſt nocere. Homo vero q̄ ſcientiam boni ac mali habet ſe abſtinet a nocendo: etiā cum incō-modo ſuo:quod animal irrationale facere non poteſt. Et ideo inter ſummas hominuʒ virtutes innocentia numeratur: quibus rebus ap paret ſapiētiſſimū eſſe:qui malit perire ne noceat:vt id officiū quo a mutis diſcernitur/ſeruet. Nam qui vēdentis errorem non redarguit: vt aurum paruo emat:aut qui non profitetur ſeruū fugitiuuʒ/ vel pe ſtilentem ſe domū vendere:lucro & cōmodo ſuo cōſules: non eſt il-le ſapiens:vt carneades videri volebat:ſed callidus & aſtutus. Calli ditas & aſtutia in multis quoq́ʒ animalibus ſunt: vel cū inſidiantur

Sapientia quid. alijs/& dolo capiūt vt deuorēt:vel cū iſidias aliorū vario genere de-ludūt. Sapiētia vero i hominē ſolū cadit. Sapiētia.n.eſt intelligentia

vel ad bonum rectũq; faciendũ v·l abſtinentia delictorũ factorũq; improborũ. Lucro autem nunq̃ ſapiens ſtudet: quia bona hęc terrena contẽnit: nec quẽquam falli patitur: quia boni viri officium eſt errores hominũ corrigere: eoſq; in viã reducere. Siquidẽ ſocialis hominis eſt ac benefica natura: qua ſola cognationẽ cũ deo habet.

¶ Q; ignoratio immortalitatis & dei veri prædictorum cauſa errorum eſt: & mortem meretur æternam. Et ꝙ homo non ſit hominis genitor/ſed miniſter generationis. Et quare deus veram ſapientia; voluit ſub ſpecie ſtultitiæ occultari. Cap.XIX.

SEd nimirum hæc cauſa efficit: vt ſtultus eſſe videatur: qui egere aut mori malit: q̃ noceat vel eripiat aliquid alteri: ꝙ hominẽ morte deleri putãt. Ex eaq; perſuaſione omnes tũ vulgi: tũ etiam philoſophorum naſcuntur errores. Si enim poſt mortem nihil ſumus profecto ſtultiſſimi eſt hominis non huic vitę conſulere: vt ſit q̃ diutina & commodis omnibus plena. Quod qui faciet a iuſtitiæ regula diſcedat neceſſe eſt. Si aute; ſupereſt homini vita melior & longior (quod & philoſophorum magnorum argumẽtis: & vatũ reſpõſis: & prophetarum diuinis vocibus diſcimus) Hãc pręſentem cum ſuis bonis contemnere ſapientis eſt: cuius omnis iactura imortalitate penſatur. apud Ciceronem idem ipſe iuſtitię defenſor Lælius: vult inquit plane virtus honorem. nec eſt virtutis vlla alia merces. Eſt plane & quidem virtute digniſſima: quam tu Læli nequaq̃ poteras ſuſpicari. Nihil enim diuinarum noueras litteraru; quã tñ illa (iqt) accipit facile/exigit non acerbe. Erras vehemẽter: ſi putas ab homine pręmiu; ſolui poſſe virtuti. Cum ipſe alio loco veriſſime diſſeras: huic viro quas diuitias obijcies? quæ imperia? q̃ regna? quis iſta putat humana: ſua bona diuina iudicat. Quis ergo te ſapiẽtẽ Læli putet: cũ ipſe tibi loquaris contraria? Et paulo poſt adimis virtuti quę dediſti. Sed videlicet ignorantia veri facit incertam labẽtẽq; ſententiã. Deinde quod adiungis. Sed ſi aut ingrati vniuerſi: aut inuidi multi: aut inimici potentes: ſuis virtutem pręmijs ſpoliant. O q̃ fragilem/q̃ inanẽ virtutem induxiſti: ſi ſpoliari poteſt ſuo pręmio. Quę ſi bona ſua diuina iudicat (vt aiebas) qui poſſunt exiſtere ta; ingrati: tam inuidi: ta; potentes: qui virtutẽ ſpoliare valeãt his bonis/quę fuerint in eã collocata diuinitus? Ne illa ſe inquit mł̃tis ſolatijs oblectat: maximeq; ſuo decore ſe ipſa ſuſtentat? Quibus ſolatijs: quo decore: cu; in crimen ſępe veniat: & in pœnã decor ille vertatur? Quid.n. ſi (vt Furius dicebat) rapiat̃: vexetur exterminẽ egeat: auferantur ei manus: effodiantur ei oculi: damnẽ. vinciatur vratur: miſeris etiam modis necetur: perdet ne ſuũ pręmiũ virt⁹? An potius peribit ipſa? Minime. S; & mercede; ſuã deo iudice accipiet

Probatio ęterne vitę.

Virtutis vnica merces honor: apud Ciceronem.

Virtutis laus.

> Ex virtus natura oñdit animę īmortalitas ſic paul⁹ prię ad Corin. xv. ſi pro hac vita tm̄/in Chriſto ſperantes ſumus: miſerabiliores ſumus oib⁹ hominibus. chriſtiani pro ſtultis habebantur a ſtultis.

& viuet: & ſemper vigebit. Quæ ſi tollas: nihil poteſt in vita hominū tam inutile: tā ſtultū videri eſſe/q̃ virtus: cuius naturalis bonitas & honeſtas docere nos poteſt: animā non eſſe mortalē: diuinūq; illi a deo pręmiū conſtitutū. Sed iccirco virtutem ipſā deus ſub perſona ſtultitię voluit eſſe cęlatā: vt myſteriū veritatis ac religionis ſuæ eēt arcanū: vt has religiones: ſapientiāq; terrenā extollentē ſe alti⁹: ſibiq; multū placentem: vanitatis erroriſq; dānaret. vt propoſita deniq; difficultate: per anguſtiſſimos tramites ad immortalitatis pręmium ſublime pduceret. Docui (vt opinor) cur populus noſter apđ ſtultos ſtultus haberetur. Nā cruciari atq; interfici malle: q̃ thura tribus digitis cōprehenſa in focū iactare: tam ineptū videtur q̃ in periculo vitæ alterius animā magis curare q̃ ſuam. neſciūt. n. q̃tum ſit nefas adorare aliud pręterq̃ deū qui cōdidit cælū: atq; terrā: qui humanū gen⁹ finxit: īſpirauit: luce donauit. Q; ſi ſeruorū nequiſſimus habetur: qui dominū ſuū fuga deſerit: iſq; verberibus: vinculis: ergaſtulo & cruce: & omni malo digniſſimus iudicatur. Et ſi filius eodē modo perditus atq; impius exiſtimatur: qui patrē ſuū dereliquerit: ne illo obſequatur: ob eāq; cām dignus putatur: qui ſit exhęres: & cui⁹ nomen de familia in perpetuū deleatur. Quāto magis qui deū deſerit: in quem duo vocabula domini & patris æque veneranda conueniunt? nam ille qui ſeruū precio cōparat: quid in eum beneficij cōfert: præter q̃ alimenta: quę illi vtilitatis ſuæ gratia ſubminiſtrat? Et qui filium generat non habet poteſtatem vt concipiatur: vt naſcatur: vt viuat. Vnde apparet non eſſe illum patrem: ſed tantummodo generandi miniſtrū. Quibus ergo ſupplicijs dignus eſt deſertor eius: qui & dominus verus & pater eſt: niſi his quę deus ipſe conſtituit? qui ſpiritibus iniuſtis æternum parauit ignem quod ipſe per vates ſuos impijs ac rebellibus comminatur.

> Patrē nolite vocare vobis ſup terrā. vn⁹ eſt eni pater veſter q̃ i cęlis eſt Matthęi. xxiij.

¶ De inſania eorum: qui deos colunt: & non audent ratione contendere cum fidelibus: & quare ſacrorum ſilentium inducunt: & q; religio per patientiā defendenda eſt: & ratione potius q̃ ſæuitia/ferro/vel igne: & quantum & in quibus differunt religionis veræ cultus & falſæ. Cap. XX.

DIſcant igitur & ſuarū & alienarum interfectores animarū q̃ inexpiabile facinus admittant. Primū q; ſeipſos iugulant perditiſſimis dęmonibus ſeruiendo: quos deus in æterna ſupplicia damnauit. deinde q; nec ab alijs deum coli patiuntur. Sed auertere homines ad mortifera ſacra contendunt: nitunturq; ſumma diligentia: nequa ſit anima incolumis in terra: quæ ſaluo ſtatu ſuo ſpectet in cælum. Quid aliud dicam q̃ miſeros: qui pręedonū ſuorum inſtigationibus parent: quos

deos eſſe opinantur:quorum neq; conditionem: neq; originem:ne q; nomina:neq; rõnem ſciunt? Sed hic hærentes perſuaſioni vulgari libenter errant:& ſtultitię ſuę fauent. A quibus ſi perſuaſionis ei9 rationem requiras:nullã poſſunt reddere:ſed ad maioꝝ iudicia cõfugiunt. Quod illi ſapientes fuerint:illi probauerit:illi ſciuerint: qd eſſet optimũ:ſeq; ipſos ſenſibus ſpoliet:ratiõe abdicãt: dũ alienis erroribus credũt. Sic impliciti rerum omniũ ignorantia:nec ſe:nec deos ſuos norunt. Atq; vtinã ſoli errare:ſoli deſipere vellent. Alios etiã in conſortium mali ſui rapiunt:quaſi habituri ſolatium de perditõe multorũ. Sed hęc ipſa ignorantia effecit:vt in perſequendis ſapiẽtibus tam mali ſint:fingũt ſe illis cõſulere:illos ad bonã mentem velle reuocare:nũ igiť hoc ſermone:aut aliqua ratiõe reddita facere nitũtur? Minime. Sed vi atq; tormentis. O mira & cęca dementia:in his putatur mala mens eſſe:qui fidem ſeruare conantur. In carnificib9 autem bona. In his ne mala mens eſt:qui contra ius hũanitatis: contra fas omne lacerantur? An potius in his qui ea faciunt in corporibus innocentiũ:quę nec ſęuiſſimi latrones:nec iratiſſimi hoſtes:nec barbari aliquando fecerunt. Adeo ne etiam ſibi mentiuntur: vt viciſſim boni ac mali nomĩa transferãt:& imutent? Quid ergo? Num diẽ noctẽ vocant:ſolem tenebras? Alioqui eadem impudẽtia eſt bonis malorum nomen imponere:ſapientibus ſtultorũ:iuſtis impioꝝ quiimmo ſiqua illis fiducia eſt:vel ĩ philoſophia:vel in eloquẽtia arment ſe:ac refellant hæc noſtra. Si poſſunt congrediantur cominus & ſingula quęq; diſcutiant. Docet eos ſuſcipere defenſionem deoꝝ ſuoꝝ:ne ſi noſtra inualuerint (vt quotidie inualeſcunt) cũ delubris ſuis & ludibrijs deſeranť. ¶ Et qm̃ nihil poſſunt (Augetur.n.illis religio dei quanto magis ꝑmitur) ratione potius & hortamentis agãt Procedunt in medium pontifices:ſeu minores:ſeu maximi flamĩes augures. Itẽ reges ſacrificoli:quiq; ſunt ſacerdotes:& antiſtites religionum. Conuocent nos ad cõtẽtione;:cohortentur nos ad ſuſcipiẽdos cultus deorum:perſuadeant multos eſſe:quorum numine ac ꝓuidentia regantur:omnia oſtendant origines & initia ſacroꝝ ac deorum:quomodo ſint mortalibus tradita:qui fons:quæ ratio ſit explicent:proferant quę merces in cultu:quę pœna in contemptu maneat: quare ab hoĩbus ſe coli velint:quid illis ſi bti ſũt hũana pietas cõferat. Quę oĩa nõ aſſeueratiõe ꝓpria:nec.n.valet qcq̃ mortalis hoĩs auctoritas:ſed diuinis aliqb9 teſtimonijs cõfirmẽt. ſicuti nos facim9 Nõ ẽ op9 vi & iniuria:qa religio cogi nõ põt:verbis potius q̃ verberib9 res agẽda ẽ:vt ſit voluntas. diſtrigãt aciẽ ĩgenioꝝ ſuoꝝ. Si rõ eorũ vera ẽ:aſſeraƭ:pati ſum9 audire ſi doceãt:tacẽtib9 certe nihil credimus:ſicut nec ſęuiẽtib9 qdem credimus. Imitentur nos:vt rationem

Quiimo: hoc & cõtra Turcas recte diciť. Cũ delubris ſuis & ludibrijs pulchra figura.

totius rei exponant. Nos eñ non illicimus (vt ipſi obiectant) ſed do
cemus ꝓbam⁹: oſtendimus. Itaq; nemo a nobis retinetur inuitus. In
utilis eſt.n.deo: qui fide ac deuotione caret. Et tamẽ nemo diſcedit
ipſa veritate retinente. Doceant iſti hoc modo ſiqua illis fiducia veri
tatis eſt loquanť: diſcant: audeant inq̃ diſputare nobiſcũ aliqd eiuſ
modi. Iam ꝑfecto ab aniculis: quas contẽnunt: & apueris nr̃atibus
error illoꝶ ac ſtultitia ridebiť. Cũ eñ ſint pitiſſimi: deorũq; ꝓgeniẽ
& res geſtas: & imperia: & interitus: & ſepulchra de libris nouerint:
ipſoſq; ritus quibus ſunt initiati vel ex rebus geſtis hoim: vel ex ca
ſibus: vel etiã ex moribus natos ſciãt: incredibilis demẽtia ẽ deos pu
tare: quos fuiſſe mortales negare nõ audeant: vł ſi tã iprudẽtes fue
rint vt negent: ſuę illos: ac illorum litterę coarguẽt: ipſa deniq; illos
ſacrorũ initia cõuincent. Sciant igiť ex hoc ipſo quantũ interſit iter
verũ & falſum: q̃do ipſi q ſũt eloquẽtes pſuadere nõ poſſũt imperiti
ac rudes poſſũt qa res ipa & veritas loqť. Quid ergo? Sęuiũt: vt ſtulti
tiã ſuã dũ minuere volũt augeãt: lõge diuerſa ſũt carnificia & pietas
nec poteſt aut pietas cũ vi: aut iuſtitia cũ crudelitate coniũgi: ſed me
rito nõ audẽt de rebus quicq̃ docere diuinis: ne & a noſtris derideã
tur & a ſuis deſerantur. Nam forte vulgus: cui ſimplex incorruptũq;
iudiciũ eſt ſi myſteria illa cognoſcat: in memoria mortuorũ cõſtitu
ta dãnabit: aliudq; verius quod colat quęret. Hinc fida ſilẽtia ſacris
cõſtituta ſunt ab hoib⁹ callidis: vt neſciat popul⁹ quid colat. Cũ aũt
nos in eorũ doctrinis verſemur: cur nobis aut noſtris nõ credũt: qui
vtrũq; nouimus: aut inuident: qa falſis vera ꝑtulimus: ſed defẽdẽda
ſunt (inquiunt) publice ſuſcepta ſacra. O q̃ inhoneſta volũtate miſe
ri errant. Sẽtiunt.n.nihil eſſe in rebus hũanis religione ꝑſtãti⁹ eãq;
ſumma vi oportere defendi. Sed vt in ipſa religiõe: ſic in defenſiõis
genere fallũtur. Defẽdenda.n.religio eſt nõ occidẽdo: ſed moriẽdo
nõ ſeuitia: ſed patientia: nõ ſcelere: ſed fide. Illa eñ maloꝶ ſunt: hęc
bonorũ. Et neceſſe eſt bonũ in religiõe verſari: nõ malum. Nã ſi ſan
guine: ſi tormẽtis. ſi malo religionẽ defendere velis: iam nõ defẽde
tur illa: ſed polluetur & violabitur. Nihil eſt eñ tã volũtarium q̃ reli
gio: in qua ſi animus ſacrificantis auerſ⁹ eſt: iam ſublata: iam nulla ẽ
Recta igiť ratio eſt: vt religionẽ patiẽtia vel morte defẽdas: in qua ſi
des cõſecrata: & ipſi deo grata eſt & religioni addit auctoritatẽ. Nã
ſi is qui in hac terreſtri militia regi ſuo fidẽ ſeruat ĩ aliquo egregio fa
cinore: ſi poſtea vixerit acceptior fit & carior. Si perierit: ſummã cõ
ſequitur gloriã: qꝛ ꝓ duce ſuo morte occubuerit. Quãto magis ipe
ratori oium deo fides ſeruãda eſt: q̃ nõ tantum viuẽtibus: ſed & mor
tuis ꝑmiũ poteſt virtutis exoluere. Igitur dei cultus quoniã militię
cæleſtis eſt: deuotionẽ maximã fidẽq; deſiderat. Quomodo.n.deus

Noſtratibus id eſt Chriſtianis.

Hinc fida ſilentia ſacris enuſtitiuʒ eſt poetę. de huiuſmodi ſilentijs vide et tertulianum in apolo.

aut amabit colētē ſi ipſe nō ameť ab eo? Aut p̄ſtabit precāti quicq̄d orauerit: cū ad p̄candū nemo neq̄ ex aīo: neq̄ obſeruanter accedat? Iſti aūt cū ad ſacrificandū veniūt: nihil intimū: nihil propriū dijs ſuis offerūt: nō integritatē mētis: nō reuerētiā: non timorē. Peractis itaq̄ ſacrificijs inanibus oēs religionē: in tēplo: & cū tēplo: ſicut īuenerāt relinquūt: nihilq̄ ſecū ex ea neq̄ afferūt: neq̄ referūt. Inde ē q̄ eiuſ modi religiōes: nec bonos facere poſſunt: neq̄ firmę atq̄ immutabiles eſſe. Traducunť itaq̄ ab his hoīes facile: quia nihil ibi ad vitā: nihil ad ſapientiā. nihil ad fidē diſcitur. Quę eſt enim ſupſtitio illoru͡ deorū? quę vis? quę diſciplina? q̄ origo? quę ratio? quod fundamentū? q̄ ſubſtātia? quo tendit: aut quid polliceť: vt ab hoīe poſſit fideliter ſeruari fortiterq̄ defendi? In qua nihil aliud video: q̄ ritū ad ſolos digitos ꝑtinentē. Noſtra vero religio eo firma eſt: & ſolida & immutabilis: quia iuſtitiā docet: quia nobiſcū ſemꝑ eſt: quia tota in aīo colētis eſt: quia mentē ipſam ꝓ ſacrificio hēt. Illic nihil exigiť aliud q̄ ſāguis pecudū: & fumus & inepta libatio. Hic bona mēs hic purū pectus: innocēs vita. Illuc veniūt ſine delectu adulterę impudicę lenę: ꝓcaces & obſcœnę meretrices. Veniūt gladiatores latrones: fures: venefici: & p̄cantur nihil aliud q̄ vt ſcelera impune commitant. Quid eni͡ latro ſacrificās: aut gladiator roget: niſi vt occidat? Quid fœnerarius: niſi vt fallat? Quid meretrix: niſi vt plurimum peccet? Quid adultera: niſi vt mortē viri optet: aut vt ſua impudicitia celeť? Quid lena: niſi vt multos bonis exuat? Quid fur: niſi vt plura rapiat Hic vero etiā leui cōiq̄ peccato locus nullus eſt. Et ſi quis ad ſacrificium nō integra conſcīa venerit: audit q̄ illi deus cōminetur: ille q̄ latebras cordis videt: qui peccatis ſemꝑ īfeſtꝰ ē: & exigit iuſtitiā: q̄ fidē poſcit. Quis huic malæ menti aut malæ p̄cī locꝰ eſt? At illi īfœlices nec ex ſceleribus ſuis intelligūt q̄ malū ſit quod colunt: quandoquidem flagitijs oībus inquinati veniūt: ad p̄candū & ſe pie facrificare opinanť ſi cutē lauerint: tanq̄ libidinē intra pectus incluſam vlli amnes abluant: aut vlla maria purificent. Quāto ſatius eſt mentē potiꝰ eluere quę malis cupiditatibus ſordidatur: & vno virtutis ac fidei lauacro vniuerſa vitia depellere? Quod q̄ fecerit q̄libet inquinatū ac ſordidum corpus gerat: ſatis purus eſt.

Quid adultera. Tertullianꝰ ī apologetico ſocratē & catone rep̄hēdit q̄ vxores ſuas amicis cōmūicauerit: & neſcio īquit an inuitas Quod nota circa xxi. ca. iij. liber.

¶ Q͡ hoſtes ſuos adorat ſtulta gentilitas: quo͡ꝝ cultus non mō chriſtiani: ſed & philoſophi & domeſtici cultores deorum deſtruunt. Ca. XXI

Iſti aūt q̄ neſciūt q̄d vel quo modo ſit colēdum cæci & imprudentes in cōtrariū cadūt. Adorāt itaq̄ hoſtes ſuos: latrones & interfectores ſuos victimis placant. Et aīas ſuas cum thure ipſo cremendas aris deteſtabilibus imponunt

Iraſcũtur etiã miſeri ꝙ nõ ſimiles alij peant ĩcredibili mẽtiũ cæcitate. Quid.n. videãt: qui ſolẽ nõ vidẽt? quaſi vero ſi dij eſſent: indigerẽt hoĩm auxilio aduerſus cõtemptores ſuos? quid ergo nobis iraſcũtur: ſi illi nihil poſſunt: niſi ꝙ ipſi deos ſuos deſtruũt: de quorꝫ poteſtate diffidũt magis irreligioſi: q̃ qui oĩo nõ colũt? Cic. in ſuis legibus cũ caſte ad ſacrificia ꝑciperet accedere: pietatẽ inquit adhibito: opes amoueto. Qui ſecus faxit: Deus ipſe vindex erit. Recte hocq dẽ. Neqꝫ.n. fas eſt deſperare de deo: quẽ ideo colas: quia potẽtẽ putas. Nã quomodo vindicare colẽtis iniuriã poteſt: qui ſua nõ poteſt Libet igitur ex his q̃rere: cui potiſſimũ ꝓſtare ſe putent cogendo iuitos ad ſacrificiũ. His ne quos cogũt? at nõ eſt beneficium qđ ingerit recuſãti. ſed conſulendũ eſt etiã nolentibus: quando quid bonuꝫ ſit neſciunt? Cur ergo tam crudeliter vexant: debilitant: cruciant ſi ſaluos eẽ volunt. Aut vñ pietas tam impia: vt eos miſeris modis aut ꝑdant: aut inutiles faciant: quibus velint eſſe cõſultũ? An vero dijs ꝓſtant? at non eſt ſacrificiũ: quod exprimitur ab inuito: niſi enim ſponte atqꝫ ex animo fiat: execratio eſt: cum homines proſcriptione: iniurijs: carcere: tormentis adacti faciunt. ſi dij ſunt iſti: qui ſic coluntur vel propter hoc ſolum colendi non ſunt: ꝙ ſic coli volunt: digni ſcꝫ deteſtatione hominum quibus cum lachrymis cum gemitu: cum ſãguine de membris omnibus fluente libatur. at nos contra non expetimus vt deum noſtrum (qui eſt omnium creator: velint: nolint) colat aliquis inuitus: nec ſi non coluerit iraſcimur. Confidimus enim maieſtati eius: qui tam contemptum ſui poſſit vlciſci: q̃ ſeruorũ ſuorum labores & iniurias. Et ideo cũ tam nefanda perpetimur: ne verbo quidem reluctamur: ſed deo remittimus vltionẽ: nõ vt hi faciũt qui defenſores ſe eſſe deorum ſuorum videri volunt: & ſæuiunt efferate aduerſus non colentes. Ex quo intelligi datur: q̃ non ſit bonum deos colere: quoniam bono potius adducendi homines ad bonum fuerãt: non malo. Sed quia illud malum eſt: etiam officium eius bono caret. ¶ At eñ puniendi ſunt qui deſtruunt religiones. Num peius nos deſtruimus q̃ natio Aegyptiorum: qui turpiſſimas beſtiaruꝫ ac pecudum figuras colunt: quædam etiam pudẽda dictu tãq̃ deos adorant. Num peius q̃ idem ipſi: qui cũ deos ſe colere dicant: tamẽ eos publice turpiterqꝫ derident: de quibus etiam per mimos agi cũ riſu & voluptate patiuntur? Qualis hęc religio aut quanta maieſtas putanda eſt: quæ adoratur in templis: illuditur in theatris: & q hæc fecerint: non pœnas violati numinis pendũt: ſed honorati etiaꝫ laudatiqꝫ diſcedunt? Num peius nos deſtruimus q̃ quidaꝫ philoſophi: qui omnino nullos deos eſſe aiunt? Sed omnia ſua ſponte eſſe nata omnia fortuitu fieri quę geruntur? Nũ peius q̃ epicurei: qui eſſe qui

Cicero in ſuis legibus.

dem deos: ſed curare quicquam negant:neqꝫ iraſci eos neqꝫ gratia commoueri:Quibus dictis vtiqꝫ perſuadent colendos omnino non eſſe:Siquidem nec colentes reſpiciunt:neqꝫ non colentibus iraſcuntur. Pręterea cum contra metus diſſerunt:nihil aliud efficere conantur:q̄ vt nemo deos timeat. Et hęc tamen ab hominibus & audiuntur libenter/& diſſeruntur impune.

Neqꝫ iraſci:ſubaudi aiunt.

¶Quare maligni ſpiritus inſtigent cultores ſuos in perſecutionem fidelium:& quare vera religio videatur inanis. Cap.XXII.

NOn ergo ideo aduerſus nos inſaniunt: quia dij non colūtur a nobis: A multis enim non coluntur:ſed quia veritas penes nos eſt:quæ(vt eſt veriſſime dictum) odium parit. q̄d igitur exiſtimabimus niſi neſcire illos quid patiātur? Pergitur ergo cæco & irrationabili furore : quem nos videmus: illi neſciunt:nō enim ipſi homines perſequūtur:qui cauſam cur iraſcātur:innocētibus nō habēt:ſed illi ſpiritus cōtaminati ac perditi:quibus veritas & nota eſt & inuiſa:inſinuāt ſe mētibus eorum : & inſtigant neſcios in furorem. Hi enim q̄diu pax eſt in populo dei: iuſtos fugitāt & pauēt. Et cuꝫ corpora hominuꝫ occupāt:animaſqꝫ diu vexant:adiurātur ab his:& in nomīe veri dei fugātur. Quo audito tremunt & exclamant:& vri verberariqꝫ ſe teſtantur: & interrogati:qui ſint quando venerint:quomodo in hominem irrepſerint: confitētur ſic ex torti:& excruciati virtute diuini nominis exulant:pp hęc verbera & minas:ſanctos & iuſtos viros ſemper oderūt. Et quia p ſe nocere his nihil poſſunt:publicis eos odijs pſequūtur:quos ſibi graues ſentiūt: exercētqꝫ ſęuitiā q violētiſſime poſſunt:vt aut eorū fidē minuāt p dolorē:aut ſi id efficere nō quiuerit:auferāt oīo de terra:ne ſint qui poſſint eorum nequitiā coercere. ¶Nō me fugit quid rñderi e cōtrario poſſit. Cur ergo deus ſingularis/ille magnus:quē rerum potētem:quem dñm oīm cōfiteris.hęc fieri patit̄: nec cultores ſuos aut vindicat:aut tuet̄. Cur deniqꝫ q eū nō colūt opulēti:& potētes:& beati ſunt:& honoribus regnoqꝫ potiūtur:eoſqꝫ ipſos ditioni ſuæ ac poteſtati ſubiectos habēt? Reddēda & hui⁹ ratio eſt rei:neq̄d remaneat erroris. Nā in primis hęc cauſa ē cur exiſtimetur religio dei viꝫ nō habere q̄ inducantur hoīes ſpe terrenorū ac pręſentium bonorū: quę ad curā mētis nullo mō ptinēt:q̄bus quia carere iuſtos vidēt & affluere iiuſtos:& dei cultū inanē arbitrātur/in quo ineſſe illa nō cernūt:& deorū ritus exiſtimāt veros/qm̄ cultores eorū & diuitijs/& honoribus:& regnis fruātur. Verū hi q ſūt in hac exiſtimatione nō pſpiciūt alterius vim rōnēqꝫ hoīs q̄ tota nō in corpore : ſed in mente eſt. Nihil ei vidēt amplius/q̄ videtur/corpus .ſ. quod q̄a oculis manuqꝫ tractabile ē:imbecillū/fragile/mortale eſt:cui ſūt illa oīa bona q̄ cu-

Teren. in andria.

Quæſtio. Reſpōſio. Imbecillū:Intellige ſibi delictū pual⁹ ſecūdæ ad Corin. qnto. Quę ei vidēt/corporalia ſūt Quę autē nō vidēt/ ęterna ſūt Grego. in homelia: Cuꝫ ſero: Corrūpi iquit neceſſe ē quod palpatur. Exponit Scot⁹ iq̄rto diſ. xlix.q.xiij

piditati ac miraculo ſunt:opes:honores:imperia.quoniam corpori afferunt voluptates: & ideo tam caduca ſunt: q̃ corpus ipſum. Animusvero in quo ſolo eſt homo:quoniam ſubiectus oculis non ē:nec bona eius inſpici poſſunt:quę in ſola virtute ſunt poſita: ideo tã ſtabilis eſt & conſtans & perpetuus ſit neceſſe eſt q̃ ipſa virtus: in qua eſt animi bonum.

eſt.i.conſiſtit principaliter.

¶Quare deus electos ſuos tradita impijs poteſtate vexari patiatur. Cap.XXIII.

LOngũ eſt vniuerſas virtutum ſpecies promere:vt de ſingulis doceam q̃ neceſſe ſit ſapientem ac iuſtum virum lõge ab illis bonis abhorrere:quibus quia fruuntur miniſtri deorum cultus veri: & efficaces eſſe creduntur: quod ad pręſentem pertinet quęſtionem ſatis eſt ſi ex vna virtute id probemus quod intendimus. Nempe magna & pręcipua virtus eſt patiẽtia:quam pariter & vulgi publicę voces: & philoſophi: & oratores ſummis laudibus concelebrant. Quod ſi negari non poteſt:quin ſũma ſit virtus:neceſſe eſt iuſtũ & ſapientem virũ in poteſtate eſſe hominis iniuſti:vt capiat patientiam. Patientia eſt.n.malorũ: quę aut iferuntur:aut accidunt cũ ęquanimitate perlatio. Ergo iuſtus ac ſapiens:quia virtutem capit:habet in ſe patientiam:qua carebit omnino:ſi nihil patietur aduerſi. Contra qui in rebus proſperis agit impatiens eſt & virtute maxima caret. Impatientem dico:quia nihil patitur. Innocentiam quoq; ſeruare non poteſt quę & ipſa iuſto:& ſapiẽti viro propria eſt virtus: ſed & nocet ſæpe & concupiſcit: aliena: & rapit quę cupierit per iniuriam:quia virtutis expersvitio peccatoq; ſubiectus eſt:& fragilitatis oblitus animo inſolenter elato tumet:inde iniuſti ac deum neſcientes & diuitijs:& potentia:& honorib⁹ florent. Hęc.n.cũcta iniuſtitiæ pręmia ſunt:quia & perpetua eſſe non poſſunt:& per cupiditatẽ violentiãq; quęruntur. Iuſtus vero ac ſapiens:quia illa omnia humana ſunt(vt eſt a Lælio dictum)ſua bona iudicat:nec alienũ quicq̃ cõcupiſcit:ne quem contra ius humanitatis lædat omnino:nec vllam potentiam honorẽue deſiderat: ne cui faciat iiuriam. Scit enim cunctos ab eodem deo & ab eodem conditore generatos iure fraternitatis eſſe coniunctos. Sed & ſuo contentus & paruo: quia fragilitatis ſuę memor nõ amplius quęrit q̃ vnde vitam ſuſtentet:& ex eo ipſo quod habuerit ipartitur etiam non habenti:quia pius eſt:pietas etiam ſumma virtus eſt:& accedit ex eoq; voluptates caducas vitioſaſq; contẽnit:quarũ cauſa opes appetuntur:quoniam continens eſt ac libidinum victor:& nihil timoris ac iſolentię gerens non extollit ſe altius:nec erigit ſuperbũ caput. Sed placidus & concors:& planus:& comis eſt:quia conditionem ſuam

Patientia quid.

nouit. Cum ergo iniuriam nulli faciat nec aliena rapiat: nec ſua quo q̧ ſi auferãt defendat: cum ſciat etiam illatam iniuriam moderate ferre: quia virtute prȩditus eſt: neceſſe eſt iuſtu3 hominem ſubiectũ eſſe iniuſto: & contumelijs ab inſipiente affici ſapiẽte3: vt & ille pec cet: quia iniuſtus eſt: & hic in ſe virtutem habeat: quia iuſtus ẽ. ¶ Si qs autẽ volet ſcire plȩnius cur malos & iniuſtos deus potentes btõs & diuites fieri ſinat: pios contra humiles: miſeros inopes eſſe patiaẽ ſumat eum Senecȩ librum: cui titulus eſt. Quare bonis viris multa mala accidant: cũ ſit prouidentia? in quo ille multa nõ plane ĩperi tia ſȩculari: ſed ſapienter ac pene diuinitus locutus eſt. Deus inquit homines pro liberis habet: ſed corruptos & vitioſos luxurioſe ac de licate patitur viuere: qa non putat emendatione ſua dignos. Bonos autem quos diligit: caſtigat ſȩpius: & aſſiduis laboribus ad vſum vir tutis exercet: nec eos caducis ac mortalibus bonis corrumpi ac de prauari ſinit. Vnde nemini debet mirũ videri: ſi pro noſtris ſȩpe de lictis caſtigamur a deo. Immo vero cum vexamur ac premimur: tũ maxime gratias agimus indulgentiſſimo patri: q̄ corruptelam no ſtram non patitur longius procedere: ſed plagis ac verberibus emẽ dat. Ex quo intelligimus nos eſſe deo curæ: quoniam cum peccam⁹ iraſcitur. Nam cum poſſet populo ſuo & opes / & regna largiri (ſicut dederat ante Iudæis: quorum nos ſucceſſores ac poſteri ſumus) ic circo etiã voluit ſub aliena ditione atq̧ ĩperio degere: ne rerum pro ſperarum fœlicitate corruptus in luxuriam laberetur: ac dei p̄cep ta cõtemneret. Sicut illi maiores noſtri: qui ſæpe terrenis ac fragili bus his bonis eneruati: aberrauerunt a diſciplina legis: vinculaq̧ ru perũt. ꝓuidit ergo quaten⁹ cultorib⁹ preſtaret quietẽ ſi mãdata ſer uaſſẽt: & tamen eos emendaret: ſi prȩceptis nõ obtẽperaſſent. Itaq̧ ne tam corrumperentur ocio / q̄ patres eorum licentia: premi eos ab his voluit / i quorũ manibus eos collocauit: vt & labantes confirmet: & corruptos ad fortitudinem reparet: & fidos experiatur ac tentet. Quomodo ei põt imprator militũ ſuorũ probare virtutẽ: niſi habue rit hoſtẽ? Et illi tamen aduerſarius ſurgit inuito: quia mortalis eſt & vinci poteſt. Deo autem quia repugnari nõ poteſt: ipſe aduerſarios noĩ ſuo excitat: nõ q cõtra ip̄m deũ pugnẽt: ſed cõtra milites eius: vt deuotionẽ ac fidẽ ſuorũ vl' ꝓbet: vel corroboret: donec p̄ſſurȩ verbe rib⁹ defluẽtẽ corrigat diſciplinã. ¶ Eſt & alia cã cur aduerſ⁹ nos pſe cutiones fieri ſinat: vt dei ppl's augeaẽ. Nec ẽ difficile mõſtraẽ cur ãt quõ illd fiat. Primũ fugãẽ a deorũ cultorib⁹ plimi odio crudelitatis. Cur ẽt talia ſacrificia ñ horreãt? Deide placet qbuſdã virt⁹ ac fides ip ſa nõnulli ſuſpicãẽ deorũ cultũ ñ ſine cã malũ putari a tã mltis hoĩ

Vt conſecutiue hic accipitur: hoc eſt: vt dicit euentum.

Bonis viris multa mala cur accidant.

Seneca.

Deus homines ꝓ liberis h3.

chriſtiani iudȩoru3 ſucceſſořs

pſecutiones in chriſtiaõs cur de⁹ fieri ſinat

Alia cã.

Hoc pacto. ſ. hadrianum adoleſcentem noue nuptũ ad fidẽ conuerſũ legim⁹: & ab vxore. ſ. Nathalia confirmatum.

bus: vt emori malint q̃ id facere: quod alij faciunt vt viuant. Aliqui cupiunt ſcire quidnam ſit illud bonum / quod ad mortem vſq; defenditur: quod omnibus quę in hac vita iocunda & cara ſunt pręfertur. a quo nec bonorum: nec lucis amiſſio: nec dolor corporis: nec viſcerum cruciamenta deterrent. Valent hęc plurimum: ſed illę maxie noſtrorum numerum ſemper auxerũt. Audit circunſtans populus inter ipſa tormenta dicentes nõ ſacrificare ſe lapidibus manufactis ſed deo viuo qui ſit in cælo. Multi hoc verum eſſe intelligunt: & in pectus admittunt. Deinde (vt fieri ſolet in rebus incertis) dum inter ſe inuicem quęrunt: quę ſit huius perſeuerantię cauſa multa quę ad religionem pertinent diuulgata: ac per rumorem viciſſim aucupata diſcuntur: quę quia bona ſunt: placeant neceſſe eſt. Pręterea vltio ſecuta: ſicut ſẽper accidit ad credendum vehementer impellit. Nec quidem leuis cauſa eſt: q immundi dæmonum ſpiritus accepta licẽtia multorum ſe corporibus immergunt: quibus poſtea reiectis: omnes qui reſanati fuerint: adhæreant religioni: cuius potentiam ſenſerunt. Hæ tot cauſæ / in vnum collatæ magnam deo multitudinẽ mirabiliter acquirunt.

¶Quod bonorum tortores torquebuntur: & malas beſtias de terra auferet deus. Cap. XXIIII.

QVicquid ergo aduerſum nos mali principes moliunt̃ fieri ipſe permittit. Et tamen iniuſtiſſimi perſecutores: quibus dei nomen contumelię ac ludibrio fuit: non ſe putẽt impune laturos: quia idignationis aduerſus nos eius quaſi miniſtri fuerunt. Punientur enim iudicio dei: qui accepta poteſtate ſupra humanum modum fuerint abuſi: & inſultauerint etiam deo ſuperbi⁹: eiuſq; nomẽ æternum veſtigijs ſuis ſubiecerint impie nefarieq; calcandum. Proterea vindicaturum ſe eos celeriter pollicetur: & exterminaturum beſtias malas de terra. Sed idem q̃uis populi ſui vexationes: & hic in pręſenti ſoleat vindicare: tamen iubet nos expectare patienter illum cęleſtis iudicij diem: quo ipſe pro ſuis quemq; meritis: aut honoret aut puniat. Quapropter non ſperent ſacrilegę animę contemptos / & inultos fore quos ſic obterunt. Veniet rabioſis & voracibus lupis merces ſua: qui iuſtas & ſimplices animas nullis facinoribus admiſſis excruciauerunt: Nos tantummodo laboremus: vt ab hominibus nihil aliud in nobis niſi ſola iuſtitia puniatur. Demus operam totis viribus: vt mereamur a deo ſimul & vltionem paſſionis: & pręmium.

Lactantij firmiani diuinarum inſtitutionum aduerſus gẽtes de vero cultu ad Conſtantinũ imperatorẽ Liber Sextus.

¶ Qꝫ innocentia veriſſimus dei cultus eſt: quam reꝫ carnalis homo corpori deditus neſcit. Capitulum. I.

QVod erat officiũ ſuſcepti muneris diuio ſpiritu inſtruẽte ac ſuffragante ipſa veritate cõpleuimꝰ Cuius aſſerendę atq; illuſtrandæ cã mihi & ſciẽtiam & fidem ipſe dñs noſter impoſuit ſine quo nec ſciri qcquã poteſt nec explicari. Venio nũc ad ipſum quod eſt ſummũ operis huiꝰ/ & maximum/vt doceam quo ritu quoue ſacrificio deũ colioporteat. Id eñ eſt hominis officium: in eoq; ſolo ſumma rerũ: & oĩs beatæ vitæ ratio conſiſtit quandoquideꝫ propterea facti & inſpirati ab eo ſumus: non vt cælũ videremus & ſolem: quod Anaxagoras putauit: ſed vt artificem ſolis & cæli deũ pura & integra mente coleremus. Quanuis autem pręcedentibus libris pro ingenij mediocritate defenderim veritatem: tamẽ ex ritu quoq; ipſo elucere vł maxĩe poteſt. Nihil eñ ſãcta & ſingularis illa maieſtas aliud ab homine deſiderat/q̃ ſolã innocẽtiam: quam ſiquis obtulerit deo: ſatis pie religioſeq; litauit. Homines autem neglecta iuſtitia: cũ ſint omnibus flagitijs ac ſceleribus ĩquinati: religioſos ſe putant: ſi tẽpla ac aras hoſtiarũ ſanguine cruentauerint: ſi focos adorauerint: ac veteris vini perfuſione madefecerĩt. Quinetiã ſacras dapes apparãt: & exquiſitas epulas quaſi aliquid inde libaturis offerũt. Quicqd aſpectu carum: quicquid opere aut odore precioſum eſt: & hęc grata eẽ dijs ſuis nõ ex aliqua diuinitatis ratione: quam neſciunt: ſed ex ſuis cupiditatibus iudicant: nec intelligunt terrenis operibus deũ nõ indigere. Nihil eñ ſapiunt niſi terrã: bonaq; & mala ſoliꝰ corporis ſẽſu & voluptate perpendũt. Huius arbitrio vt religionem ponderant ſic totius vitæ ſuæ acta diſponunt. Et quoniam ſe ſemel a cæli contẽplatione auerterunt: ſenſumq; illũ cæleſtem corpori mancipauerũt: libidinibus frena permittunt: tanq̃ ſecuꝫ ablaturi voluptatem: quaꝫ momentis omnibus capere feſtinant: cum animus miniſterio corporis: non corpus miniſterio animi vti debeat. Idem maximũ iudicant opes: quas ſi bonis artibus aſſequi non poſſint: malis aſſequũt: fraudant: rapiunt: ſpoliãt: inſidiant: abiurãt. Nihil deniq; moderati/aut penſi habent: dummodo auro coruſcent: argento: gemmis: veſtibꝰ fulgeant: auidiſſimo ventri opes ingerant: ſtipati familiarum gregibus per domitũ populũ ſemp incedant. Sic addicti & ſeruientes vo

Sacrificio gentiliuꝫ ritus

Gẽtiles o/pimas hoſtias deo q̃ſi eſuriẽ/ti mactãt. Qui ſi bona cęleſti a pcipere aĩo poſſẽt iã ſe cũ his officijs ia/nibꝰ ſtultiſſios eẽ cognoſcant. Certe officiũ inane ẽ in dei ſacrificijs illũ q̃ſi eſurientẽ aut ſitiẽtẽ aut ĩ tenebris agentẽ exiſtiaret & q hoc pacto authori & datori luminis candelarũ ac cærarũ lumẽ offert ꝓ mũere: nũ mentis ſuę cõpos putandus ẽ? ꝓfecto ſincere dauid dñm depcatꝰ dicit bonoꝝ meorũ nõ

luptatibus:vim vigoremq́ꝫ mentis extingunt:& cum viuere ſe maxime putant:ad mortẽ cõcitatiſſime ꝓperant. Nã ſicut in ſecũdo libro docuimus:cęli ratio in animo:terrę aũt in corpore eſt:quia bona negligunt animi:corporis appetunt:in tenebris ac morte verſantur:q̃ ſunt terrę atq́ꝫ corporis:quia vita & lumen de cælo eſt:cuius quoniam expertes ſũt corpori ſeruiendo:longe abſunt ab intellectu rerũ diuinarum. Eadem miſeros vbiq́ꝫ cęcitas premit. ſicut enim qui ſit verus deus:ita qui ſit verus cultor ignorant.

¶ Q; inane eſt officium deo quaſi eſurienti aut ſitienti aut in tenebris agenti hoſtias immolari: aut vina offerri:vel lumina. Et quare hęc offerant dijs gentiũ q̃ fidem rectam & veram innocentiã offerre neſciunt:in quibꝰ conſiſtit dei cultus. Et q intra oia q̃ ad cultum dei pertinent/pręſtantiſſimum eſt homies ad veritatem & iuſtitiã erudire. Ft quare nolit ab elementis incipete. Cap. II.

MActant igitur opimas & pingues hoſtias deo/ quaſi eſurienti:profundunt vina tanq̃ ſitienti:accendunt lumina velut in tenebris agenti. Quod ſi ſuſpicari aut percipere animo poſſent quę ſint bona illa cæleſtia:quorum magnitudinem terreno adhuc corpore obuoluti ſenſu capere non poſſumus:iam ſe cũ his officijs inanibus ſtultiſſimos eſſe cognoſcant: vel ſi cęleſte lumẽ quod dicimus ſolẽ contemplari velint: iam ſentient q̃ non indigeat lucernis eorum deus:qui ipſe in vſum hominis tam clarã tam cãdidam lucem dedit:& tamen cum in tam paruo circulo: qui propter longinquitatem non ampliꝰ q̃ humani capitis videtur habere menſuram. tantum ſit fulgoris:vt eum mortalium luminũ acies non queat contueri:& ſi pauliſper intenderis hebetatos oculos: caligo ac tenebrę conſequantur. Quid tandem luminis:quid claritatis apud ipſum deum (penes quem nulla nox eſt) eſſe arbitremur: qui hanc ipſam lucẽ ſic moderatus eſt:vt neq́ꝫ nimio fulgore:neq́ꝫ calore vehementi noceret animantibus:tantumq́ꝫ iſtarum rerum dedit ei:quantum mortalia corpora pati poſſunt:aut frugũ maturitas poſtularet. Num igitur mentis ſuę compos putandus eſt qui auctori & datori luminis:candelarum ac cęrarum lumen offert pro munere? Aliud vero ille a nobis exigit lumen:& quidem non fumidum: ſed (vt ait poeta) liquidum atq́ꝫ clarum:mentis ſcilicet. Propter quod a poetis phanetes nuncupat̃:quod exhibere non poteſt:niſi qui deum agnouerit. Illorum aũt dij quia terreni ſunt/egent luminibus: ne in tenebris ſint:quorum cultores:quia cæleſte nihil ſapiunt:etiam religiões/quibus deſeruiunt ad terrã reuocant. In ea enim lumĩe opꝰ ẽ quia ratio eius & natura tenebroſa eſt. Itaq́ꝫ dijs non cęleſtem ſenſum:ſed humanũ potius attribuunt. Ideoq́ꝫ illis neceſſaria & grata

credunt eſſe/quę nobis:quibus aut eſurientibus opus eſt cibo: aũt ſitientibus potu ; aut veſte algentibus:aut cum ſol deceſſerit lumine:vt videre poſſimus. Nullis igitur ex rebus tam probari & itelligi poteſt deos ipſos:cum aliquando vixerint:mortuos eſſe q̃ ex ipſo ritu:qui eſt totus e terra. Quid enim cęleſtis in ſe boni poteſt habere pecudum ſanguis effuſus:quo aras inquinant:niſi forte deos exiſtimãt eo veſci:qđ hoĩes aſpernãt attingere? Et q̃ſquis illis hãc ſaginã p̃ſtiterit:q̃uis ille graſſator/adulter/veneficus/parricida ſit beatus ac fœlix erit. Hunc diligunt: hunc tuentur: huic omnia quę optauerit pręſtant. Merito ergo Perſius huiuſcemodi ſuperſtitiones ſuo more deridet. Qua tu inquit mercede deorum:Emeris auriculas:pulmone & lactibus vnctis? Sentiebat:videlicet non carne opus eſſe ad placandam cęleſtem maieſtatem: ſed mente ſancta: & iuſto animo & pectore (vt ipſe ait) quod naturali ſit honeſtate generoſum. Hęc eſt religio cęleſtis: non quæ conſtat ex rebus corruptis: ſed virtutibus animi: qui oritur e cælo. Hic verus cultus eſt: in quo mens colentis ſeipſam deo immaculatam victimam ſiſtit. Id autem ipſum quomodo conſequendum: quomodo pręſtandum ſit: docebit huius libri diſputatio. nihil enim tam pręclarum: hominiq; conueniens poteſt eſſe: q̃ erudire homines ad iuſtitiam. Apud Ciceronem Catulus in hortenſio philoſophiã rebus omnibus præferens: malle ſe dicit: vel vnũ paruum de officio libellum/q̃ longam orationeʒ pro ſeditioſo homine Cornelio. Quę ſententia non vtiq; Catuli: qui fortaſſe illud non dixit: ſed Ciceronis eſt putanda: qui ſcripſit credo vt libellos: quos de officijs erat ſcripturus commendaret: in quib⁹ ipſis nihil eſſe teſtatur in omni philoſophia melius & fructuoſius: q̃ p̃cepta vitæ dare. Q; ſi hoc illi faciũt: quibus non eſt veritas cognita: quanto magis nos facere debemus: qui a deo eruditi & illuminati: poſſumus vera pręcipere? ¶ Nec tamen ſic docebimus/ vt quaſi prima virtutis elementa tradamus. quod eſt infimum. Sed tanq̃ docẽdum ſuſcepimus eum: qui apud illos iam prouectus videatur. manentibus enim pręceptis eorum/ quæ ſolent ad probitatem recte dare ignota illis ſuperſtruemus ad perficiendam cõſumandamq; iuſtitiam: quam non tenent. Ea vero quæ poſſunt cuʒ illis eſſe communia pretermittam: ne quid ab his videar mutuari/quorum errores coarguere/atq; aperire decreuerim.

¶ De duabus vijs: quarum altera virtutum: altera vitiorum eſt: quæ in littera pythagorica figurari ſolent & fidelius tractantur a chriſtianis q̃ a philoſophis: & de duob⁹ ducibus viarũ. Cap. III.

eges. Itaq; & recte illud Oſee i euangelio dñs nõ ſemel r̃petiuit. Miſericordiam volo/& ñ ſacrificiũ. Nã ſacrificiũ deo ſpũs cõtribulat⁹. q cor cõtritũ & humiliatũ potius ĩtuetur q̃ hoſtias. Reſpexit enim ad Abel & ad munera ei⁹: ad Cayn aũt & ad munera illi⁹ nõ reſpexit ĩde huiuſ modi videre lʒ Auguſtinũ ſup pſalmuʒ quinquageſimũ/ & alibi. Perſij locus: ex Satyra ſecunda.

Non eſt ſanę mentis q pro munere ſummo ãt præcipuo cęraruʒ lumen offert Animus oritur e cælo .i. a ſolo deo creatur.

Vitȩ duas eſſe vias.

Phi alterã viã virtutũ alterã viciorum poſuerũt.

QVȩ ſunt viȩ per quas humanam vitam progredi neceſſe eſt.ſ.vna quȩ in cȩlum ferat. Altera.quȩ ad inferos deprimat:quas & poetȩ in carminibus:& phi in diſputationibus ſuis induxerunt. Et quid phi alteram virtutum eſſe voluerunt. alteram vitiorum:eamq̨ quȩ ſit aſſignata virtutibus/primo aditu eſſe arduam & confragoſam.in q̃ ſiquis difficultate ſuperata in ſũmũ eius euaſerit:habere eum de cȩtero planum iter:amœnumq̨ campum: & omnes laborum ſuorum capere fructus vberes atq̨ iucundos. Quos autem primi aditus difficultas deterruerit: eos in eam vitiorum viam labi atq̨ deflectere:quȩ primo ingreſſu ſit quaſi amœna:multoq̨ tritior. Deinde cum in eam paulo vlterius proceſſerint: amœnitatis eius ſpem repente ſubduci. Exoriri autem viam prȩcipitem: nunc ſaxis aſperam: nunc obductam ſentibus: nunc gurgitibus interciſã;vel torrentibus rapidã:vt laborare:hærere:labi:cadere ſit neceſſe: Quȩ omnia eo proferũtur:vt appareat in virtutibus capiendis labores eſſe maximos: in pceptis autem maximos fruct⁹ & ſolidas atq̨ incorruptas voluptates. Vitia vero quibus deliniamẽtis naturalibus allicere animos hominũ:& inaniũ iucũditatum ſpecie captos:ad acerbas amaritudines miſeriaſq̨ perducere.

Sapiens phõrũ diſputatio: ſi virtutum formas/ac terminos ſcirent.

ſapiẽs p̄ ſus diſputatio:ſi virtutum ipſarũ formas atq̨ terminos ſcirẽt. Nõ ei didicerant vel quȩ ſint:vel quid eas mercedis a deo maneat: quod nos his duobus libris docebimus. Hi vero quia ignorabant aut dubitabant animas hominũ immortales eſſe:& virtutes/& vitia terrenis honoribus aut pœnis ȩſtimauerunt. Omnis ergo hȩc de duab⁹ viis diſputatio ad frugalitatẽ ac luxuriã ſpectat.

Lr̃a pythagorȩ.

Dicunt.n.humanæ vitæ curſum.y.eſſe litterȩ ſimilẽ:q̇ vnuſquiſq̨ hominũ cũ primum adoleſcentiȩ limẽ attigerit:& in eũ locũ venerit: vbi ſe via ſcindit in ambas:hȩreat nutabundus:ac neſciat in quã ſe partẽ potius iclinet. Si ducẽ nactus fuerit: qui dirigat ad meliora titubãtẽ: hoc eſt ſi aut philoſophiã didicerit: aut eloquẽtiã: aut aliquid honeſtȩ artis:quo euadat ad bonã frugẽ:quod fieri ſine labore maximo nõ poteſt honeſtã ac copioſam vitã diſputãt peracturũ. Si vero doctorẽ frugalitatis nõ inuenerit:ad ſiniſtrã viã quȩ melioris ſpeciẽ mẽtiatur incedere.i.deſidiȩ luxuriæ inertiȩ que ſe tradere;quȩ ſuauia quidẽ videtur ad tempus vera bona ignoranti. Poſt autẽ amiſſa omni dignitate ac re familiari in omnib⁹ miſeriis ignominiaq̨ victurũ. Ad corp⁹ ergo/& ad hãc vitã/quã i terra ducimus:fines earũ viarũ rettulerũt/ poetȩ fortaſſe melius:qui biuium apud inferos eſſe voluerunt. Sed in eo falluntur/quia eas vias mortuis propoſuerunt. Vtriq̨ ergo vere: ſed tamen vtriq̨ non recte: quia oportuit vias ipſas ad vitam:fines earum ad mortem referri. ¶Nos igitur melius & verius:

quia duas iſtas vias cæli & inferorū eſſe dicimus:quia iuſtis immor-
talitas:iniuſtis pœna ęterna propoſita eſt. Quomodo auteʒ vię iſtę
vel in cęlum tollant:vel ad inferna pręcipitent explicabo & aperiā
quę ſint virtutes:quas philoſophi neſcierunt:tū etiā quæ ſint p̄mia
earum:ſimul etiam quę ſint vitia:quæue eorū ſupplicia mōſtrabo.
Nam fortaſſe aliquis expectet:vt ſeparatim de vitijs: ac virtutibus
dicam:cum de bono ac malo differentibus nobis etiā quod eſt con-
trarium poſſit intelligi. Siue enim virtutes inſeras:vitia ſua ſpōte de-
cedent:ſiue vitia eximas:virtutes vltro ſubibunt:ſic bonorū ac ma-
lorum conſtituta natura eſt:vt ſe inuicē ſemper oppugnent:ſemper
expellant:ita fit vt neq̧ vitia retrahi ſine virtutibus poſſint: nec vir-
tutes inſeri ſine detractione vitiorum. Has igitur vias longe aliter i-
ducimus:q̄ a philoſophis induci ſoleāt. Primū ꝙ vtriq̧ propoſitū eē
dicimus ducem vtrumq̧ immortalē. Sed alterum honoratū qui vir-
tutibus ac bonis ſit p̄ditus. Alterum damnatum qui vitijs ac malis.
Illi aūt in deteriore tantū viam ducem ponūt:neq̧ vnū: neq̧ perpe-
tuū. Siquidem quēlibet doctorē bonę artis inducūt:qui a deſidia re-
uocet homines:& frugi eē doceat. Sed neq̧ ingredi faciunt in eam
viam:niſi pueros & adoleſcentes:videlicet ꝙ artes diſcantur in his
ætatibus. Nos autem omnis ſexus/& generis & ætatis i hoc cęleſte
iter inducimus:quia deus qui eius vię dux eſt:immortalitateʒ nulli
homini nato negat. ¶ Forma quoq̧ viarum ipſarum non ita ē vt illi
putauerūt. Quid eīn opus eſt.y.in rebus contrarijs atq̧ diuerſis? Sʒ
altera illa melior cōuerſa eſt ad ſolis ortum. Altera illa deterior ad
occaſum quoniam qui veritatem ac iuſtitiam ſequitur:is accepto i-
mortalitatis p̄mio perēni luce potietur:qui auteʒ ab illo malo duce
illectus prętulerit vitia virtutibꝰ:mendacium veritati:neceſſe eſt ad
occaſum & tenebras deferatur. Deſcribam igitur vtrāq̧:& earū ꝓ-
prietates habituſq̧ monſtrabo.

Apđ Matheū eſt capite. vij. Lata porta & ſpacioſa via eſt q̄ ducit ad pditionē. & mlti ſūt qui intrāt p eaʒ. Q̄ʒ anguſta porta & arcta via eſt q̄ ducit ad vitam: & pauci ſunt qui inueniūt eam. Item Lucę.vij. Cōtendite intrare per anguſtam portaʒ: & q̄ ſequunt̄

¶ De via virtutis:q̄ nō in Elyſios campos ſed i cęlum ducit:& vitiorum:quæ ad impia tartara & ducibus vtriuſq̧. Cap. IIII.

VNa eſt igitur virtutis ac bonorum via:quę fert nō in Ely-
ſios campos (vt poetæ loquuntur) Sed ad ipſam mundi
arcem. At leua malorum Exercet pœnas:& ad impia tar-
tara mittit. Eſt enim criminatoris illius qui prauis reli-
gionibus inſtitutis auertit homines ab itinere cęleſti: & in viā per-
ditionis inducit. Cuius vię ſpecies & figura ſic eſt compoſita i aſpe-
ctu vt plana & patens omni genere florū atq̧ fructuum delectabilis
eſſe videat̄. In ea.n.poſuit deus oīa q̄ pro bonis habētur i terra opu-
lentiam dico:honoreʒ:quietem:voluptatē:illecebras omnes. Sʒ cū
his pariter iniuſtitiam:crudelitatem:ſuperbiam:perfidiā: libidinē:

cupiditatem:diſcordiã:ignorantiã:mendaciuȝ:ſtultitiam: cęteraq;
vitia:exitus autem huius talis eſt vix cũuentũ fuerit ad extremum:
vnde iã regredi non licet:cũ omni ſua pulchritudine tam ſubito prę
ciditur:vt non ante quis fraudem proſpicere poſſit:q̃ pręcipitatꝰ in
altitudinem profundã cadat.Quiſquis enim præſentiũ bonorũ ſpe
cie captus:& in his conſequendis ac fruendis occupatus / non præ
uiderit ea quę poſt mortẽ ſecutura ſunt ſeq; adeo auerterit:is ad in
feros deiectus:in æternam damnabitur pœnam.Via ergo illa cele
ſtis difficilis & cliuoſa propoſita eſt:vel ſpinis horrentibus aſpera:
vel ſaxis extantibus impedita:vt cum ſummo labore ac pedum tri
tu:cũq; magna cadendi ſollicitudine ſit cuiq; gradiendũ.In hac po
ſuit iuſtitiã:temperantiam:patientiã:fidem:caſtitatem:abſtinentiã
concordiã:ſcientiam:veritatem:ſapientiã:cęteraſq; virtutes:ſed ſi
mul cum his paupertatem:ignorantiam:laborem: dolorem: amari
tudines omnes.Quiſquis.n.ſpem ſuaȝ porrexerit longius:& melio
ra maluerit:carebit his terrę bonis:vt expeditus ac leuis difficulta
tem vię ſuperet.Nec eñ poteſt qui ſe apparatu regio circundede
rit aut diuitijs onerauerit:anguſtias illas vel ingredi vel tenere.Vn
de intelligitur iccirco malis & iniuſtis facilius prouenire quę cupiãt
quia prona & decliuis eſt eorum via. Bonis autem quæ optent dif
ficile procedere:quia difficili & arduo itinere gradiuntur. Iuſtꝰ er
go quoniam durum aſperũq; iter ingreſſus eſt:contemptui/deriſui/
odio ſit neceſſe eſt.Omnes.enim quos cupiditas aut voluptas p̃ci
pites trahit:inuident ei/qui virtutem capere potuit:& inique ferũt
id habere aliquẽ:quod ipſi non habent.Erit itaq; pauper:humilis:
ignobilis:ſubiectus iniurię:& tamen omnia quę amara ſunt p̃ferẽs.
Et ſi patientiã iugem ad ſummũ illũ gradum finemq; perduxit:da
bitur ei corona virtutis:& a deo pro laboribus quos in vita propter
iuſtitiam pertulit:immortalitate donabitur. Hæ ſũt vię: quas deus
humanę vitę aſſignauit:in quibus ſingulis & bona oſtẽdit: & mala:
ſed ordine prępoſtero atq; conuerſo.In vna.n.monſtrauit tempora
lia prius mala cum ęternis bonis qui eſt ordo melior. In altera tem
poralia priꝰ bona cũ æternis malis:qui eſt ordo deterior: vt quicũq;
pręſentia mala cũ iuſtitia delegerit:maiora & certiora bona conſe
quatur/q̃ fuerint illa quæ ſpreuit.Quiſquis autem pręſẽtia bona p̃
poſuerit iuſtitię in maiora & longiora incidet mala / q̃ fuerint illa q̃
fugit.Hęc.n.vita tẽporalis:quia breuis ẽ:iccirco & bona eius & ma
la breuia ſint neceſſe eſt:illa vero ſpiritualis:quę huic terrenæ cõtra
ria eſt:quia ſempiterna:eſt iccirco & bona eius & mala ſẽpiterna ſũt
Ita fit:vt & bonis breuibus mala æterna:& malis breuibꝰ bõa æter
na ſuccedant.Itaq; cũ ſic propoſita ſint homini bona & mala:conſi

derare vnũquemq; ſecum decet:q̃to ſatius ſit ꝓ perpetuis bonis mala breuia penſare:q̃ pro breuib⁹ & caducis bonis mala ꝑpetua ſuſtinere. Nã ſicut in hoc ſæculo cũ eſt ꝓpoſitũ cũ hoſte certamen: pri⁹ laborandũ ē vt ſis poſtmodũ in ocio:eſuriendum:ſitiẽdum:æſt⁹ frigora perferenda:humi quieſcendũ:vigilandum piclitandum eſt: vt ſaluis pignoribus:& domo:& re familiari:& omnib⁹ pacis ac victoriȩ bonis perfrui poſſis. Sin autem pręſens ociũ malueris q̃ labore malũ ſibi maximum facias neceſſe ē. Pręoccupabit ei aduerſari⁹ nõ reſiſtentem:vaſtabunt agri:diripiet domus: in prędã vxor ac liberi venient:ipſe interficiere aut capiere. Quȩ oïa ne accidãt:preſens cõmodũ differendũ ē:vt maius longiuſq; pariatur. Sic in omni hac vita:quia nobis aduerſariũ deus reſeruauit:vt poſſemus carpere virtutem:omittenda eſt pręſens voluptas:ne hoſtis opprimat vigilandum:ſtationes agendȩ:militares expeditiones obeundȩ: fundend⁹ ad vltimũ cruor. Omnia deniq; amara & grauia patiẽter ferẽda eo quidem prõptius: ꝙ nobis imperator noſter deus pręmia pro laboribus ȩterna conſtituit. Et cũ in hac terrena militia tantũ homines laboris exhauriant/vt ea ſibi pariãt:quȩ poſſunt eodẽ modo perire quo pata ſunt:certe nobis nullus labor eſt recuſandus:quo id acquiratur/quod nullo modo poſſit amitti. Voluit eñ deus qui hoïes ad hanc militiã genuit:expeditos in acie ſtare:& intẽtis acriter animis adurius vel inuiſibilis hoſtis inſidias:vel apertos impetus vigilare: q̃ nos (ſicut periti & exercitati duces ſolẽt) varijs artibus captat/pro cuiuſq; natura & moribus ſȩuiens. Alijs eñ cupiditatẽ inſatiabilẽ immittit vt oppibus ſuis tanq̃ cõpedibus alligatos a via veritatis excutiat. Alios inflãmat irȩ ſtimulis:vt ad nocẽdũ potius intẽtos a dei cõtemplatione detorqueat. Alios immoderatis libidinibus immergit:vt voluptati & corpori ſeruiẽtes ad virtutem reſpicere nõ poſſit Alijs vero inſpirat inuidiã:vt ſuis ipſis tormẽtis occupati nihil aliđ cogitent:niſi eorum quos oderint fœlicitatẽ. Alios inflãmat ambitionibus. Hi ſunt qui ad gerẽdos magiſtratus oẽm vitȩ ſuȩ operã curamq; cõuertunt:vt faſtos ſignẽt:& annis nomen imponãt. Quorundam cupiditas tendit altius:non vt ꝓuincias tẽporali gladio regãt:ſed vt infinita:& perpetua poteſtate dominos ſe dici velint vniuerſi generis humani. Quos autem pios viderit: inanibus implicat religionibus:vt impios faciat. His vero qui ſapientiã q̃runt philoſophiam in oculos impingit:vt ſpecie lucis execret:ne quis cõphendat aut teneat veritatẽ Sic hominibus obſtruxit aditus omnes & obſepſit omnes vias publicis latas erroribus:quos vt diſcutere poſſemus:ipmq; auctorẽ malorũ vincere:illuminauit nos deus & armauit vera cȩleſtiq; virtute:de qua mihi nũc diſſerendum eſt.

Bello propoſito laborandũ ē vt pace deiñ ꝑfruantur.

Auari. Iracundi. Libidioſi Inuidi ambitioſi

¶De falſa diffinitione phiſoſophię: quaꝫ auctore Lucillio poſuerunt philoſophi: & vera differentia ſcientiæ & virtutis. Cap. V

SEd prius q̄ ſingulas virtutes exponere incipiam determinanda eſt ipſa virtus: quam philoſophi non recte definierunt quid eſſet: aut in quibus rebus quid operis quid habeat offici. Nomen itaq; ſolum retinuerunt/ vim vero/ & effectum/ & rationem perdiderunt. Quæcunq; autem in definitione virtutis ſolent dicere: paucis verſibus colligit & enumerat Lucillius: quos malo equidem ponere: ne dũ multorũ ſententias refello: ſim longior q̄ neceſſe eſt.

Virtutis deffinitio ex lucillio

Virtus Albine eſt precium perſoluere rerum.
Quis inuerſamur quis viuimus rebus adeſſe.
Virtus eſt homini ſcire id quod quæq; habeat res.
Virtus ſcire homini rectum/ vtile/ quid ſit honeſtum:
Quæ bona quæ mala. Item quid inutile/ turpe inhoneſtum.
Virtus quærendę rei finem ſcire modumq;:
Virtus diuitijs precium perſoluere poſſe.
Virtus id dare: quod re ipſa debetur honori.
Hoſtem eſſe: atq; inimicum hominum morumq; malorum.
Contra defenſorem hominum: morumq; bonorum.
Hos magnifacere: his bene velle: his viuere amicum.
Cõmoda præterea patrię ſibi prima putare.
Deinde parentum: tertia iam poſtremaq; noſtra.

Cice. libri de officijs

Ab his diffinitionibus quas poeta breuiter compręhendit. M. Tul. traxit officia viuendi. Panetium ſtoicum ſecutus: eaq; tribus voluminibus incluſit. Hęc autem q̄ falſa ſint: mox videbimus: vt appareat q̃tum nobis dignatio diuina contulerit: quæ nobis aperuit veritatem. Virtutem eſſe dixit ſcire quid ſit bonum & malum: quid turpe: quid honeſtũ: quid vtile: quid min⁹: breuiuſq; facere potuit: ſi tantum bonuꝫ ac malum diceret: quia nihil poteſt eſſe vtile vl̄ honeſtũ quod non idem bonum ſit. Nihil inutile ac turpe q̄d non idem malum ſit. Quod & philoſophis videtur: & idem Cicero in tertio ſupra dicti operis libro oſtendit. Verum ſcientia non poteſt eſſe virtus: q̄a non eſt intus in nobis. Sed ad nos extrinſecus venit. Quod autem tranſire ab altero ad alterum poteſt virtus non eſt: quia ſua cuiq; ē.

Scia virt⁹ non eſt.

Scientia igitur alieni beneficij eſt: quia poſita eſt in audiendo. Virtus tota noſtra eſt: quia poſita eſt in voluntate faciendi bona. Sicut enim in itinere celebrando nihil prodeſt viam noſſe/ niſi conatus ac vires ſuppetant ambulandi: ita veri ſcientia nihil prodeſt ſi

virtus propria deficiat.nam fere etiam hi qui peccant & ſi non perfecte:tamen quid ſit bonum & malum ſentiunt. Et quoties aliquid improbe faciunt:peccare ſe ſciunt:& ideo cœlare nituntur. Sed cu3 eos boni & mali natura non fallat:cupiditate mala vincuntur vt peccent:quia deeſt illis virtus:ideſt cupiditas recta & honeſta faciendi Ex hoc igitur apparet aliud eſſe ſcientiam boni maliq;: aliud virtutem:quia poteſt eſſe ſcientia ſine virtute: ſicut in plurimis philoſophorum fuit. In quo quoniam recte ad culpam pertinet:non feciſſe quę ſcieris:recte voluntas praua & vitioſus animus:quem excuſare ignoratio non poteſt:punietur. Ergo ſicut virtus non eſt bonum ac malum ſcire:ita virtus eſt bonum facere:malum non facere. Et tamen ſcientia ſic cum virtute coniuncta eſt:vt ſcientia præcedat virtutem:virtus ſubſequatur ſcientiam:quia nihil prodeſt cognitio niſi & actio ſubſequatur. Hora. ergo paulo melius diffiniuit. Virtus ē vitium fugere: & ſapientia prima. Sed inepte: quia eam contrario terminauit:vt ſi diceret:Bonum eſt quod malum non eſt. Cum enim quid ſit virtus neſcio:ne vitium quidem quid ſit ſcio. Vtrunq; igitur indiget diffinitione:quia natura rei talis eſt:vt vtrumq; aut intelligi: aut non intelligi ſit neceſſe. Verum nos faciamus quod ille debuit. Virtus eſt iram cohibere:cupiditatem compeſcere: libidinem refrenare:Id eſt ei vitiū fugere: nā fere oia quę fiunt iniuſte atq; improbe ab his oriuntur affectibus. Si enim commotionis huius: quæ ira dicitur: impetus retundatur: omnes hominum contentiones malæ ſopientur:nemo inſidiabitur: nemo proſiliet ad nocendum. Item ſi cupiditas temperetur nemo terra mariq; graſſabitur: nemo exercitum ducet vt rapiat & vaſtet aliena. Item ſi ardor libidinum comprimatur:omnis ętas & ſexus retinebit ſuam ſanctitatem: nemo quicquam pudendum aut patietur: aut faciet. Ergo vniuerſa ſcelera & flagitia(his commotionibus virtute ſedatis)ex hominum vita moribuſq; tollentur. Quę ſedatio commotionum & affectuum hanc habet rationem:vt omnia recta faciamus. Omne igitur virtutis officium eſt non peccare:quo profecto fungi non poteſt qui deu3 neſcit: quoniam ignoratio eius a quo bona oriuntur imprudentem impingat in vitia neceſſe eſt. Itaq; vt breuius & ſignificantius vtriuſq; rei ſumma officia determinem:ſcientia eſt deum noſſe:virtus colere:In illo ſapientia:in hoc iuſtitia continetur.

¶Quod philoſophi neſciuerunt quid eſſet bonum: aut malum. qa fontem boni lucidum neſciebant:nec intellexerunt quis debeat rerum & operum finis eſſe: & quomodo conſtet Lucillium falſo diffiniuiſſe virtutis officia. Cap. VI.

horatij locus.

Atrib9 affectib9oia naſcuntur vicia: quibus ſedatis hęc tolluntur.

In deo agnoſcēdo ſciā:in colendo virtus. Et qq̄ pfectioni virtutis opus ē ois circūſtantias obſeruari: potiſſimū tn̄ finem Lactāti9 ap̄pbat vn̄ & poſtea dicit capite decimo ſeptimo virtutes ad diuina debere referri.

Dixi (quod erat primũ) ſcientiam boni non eſſe virtutem: Deinde qd ſit virtus/ & in quo ſit. Sequitur vt id quoq; ipſum quid ſit bonum & malum neſciſſe philoſophos breuiter oſtendam: quia pene declaratum eſt libro tertio cũ de ſummo bono diſputarem. Qui autem quid eſſet ſummum bonũ neſcierunt: & in cæteris bonis/ maliſue quæ ſumma non ſunt: errauerint neceſſe eſt: quod non poteſt vero iudicio examinare: qui fontem ipſum non tenet: vnde illa deſcendunt. Fons autem bonorum deus eſt: malorum vero ille. ſ. diuini nominis ſemper inimicus: de quo ſæpe diximus. ¶ Ab his duobus principijs bona malaq; oriũtur. Quę veniunt a deo hanc habent rationem vt immortalitatem parent. quod eſt ſummũ bonũ. Quę autem ab illo altero id habent officiũ vt a cęleſtibus auocatum/ terreniſq; demerſum ad pœnam iterficiãt ſempiternã: quod eſt ſummũ malum. Non igitur dubiũ ẽ: quin omnes illi quid eſſet bonũ & malum ignorauerint: qui nec deũ: nec aduerſarium eius ſcierint. itaq; finẽ bonorũ ad corpus: & ad hãc breuẽ vitã rettulerũt. qđ ſcilicet ſolui & occidere neceſſe eſt: non ſũt ꝓgreſſi longiꝰ. Sed omnia eorũ pręcepta (vt omnia q̃ inducũt bona) terræ inhęrent. & humi iacent: quoniam ſimł cũ corpore qđ eſt terra moriũť. Pertinet enim non ad vitam homini comparandam: ſed ad q̃rendas vel augendas opes: honores: gloriam: potentiam: q̃ ſũt vniuerſa mortalia: tam. ſ. q̃ ille q vt ea ſibi contingerent/ laborauit. Hic eſt illđ. Virtꝰ q̃rendæ rei finem ſcire modũq;. Pręcipiũt. n. qbus modis & quibus artibus res familiaris quęrenda ſit: quia vidẽt male q̃ri ſolere: ſed huiuſmodi virtus non eſt propoſita ſapienti. Nec. n. eſt virtus opes quęrere: quarũ neq; inuentio/ neq; poſſeſſio in noſtra poteſtate eſt. Itaq; & quęſitu & obtẽtu faciliores ſũt malis q̃ bonis. Nõ poteſt ergo virtꝰ eſſe in his rebꝰ q̃rendis: in q̃rũ contemptu vis ac ratio virtutis apparet: nec ad ea ipſa tranſfugiet: quę magno ac excelſo animo calcare ac proterere geſtit: neq; fas eſt animam cęleſtibus intentam bonis (vt hęc fragilia ſibi comparet) ab immortalibus ſuis operibus auocari. Sed potiſſimum in his rebus comparandis/ virtutis ratio cõſiſtit: quas nobis nec homo vllus nec mors ipſa poſſit auferre Cũ hęc ita ſe habeãt: Illđ qđ ſequitur verũ eſt. Virtus diuitijs precium perſoluere poſſe. Qui verſus idem fere ſignificat: quod primi duo ſed neq; ipſe neq; quiſq̃ philoſophorum ſcire potuit preciũ ipſum/ vel quale vel quod ſit. Idem enim poeta & illi omnes quos ſecutus eſt putauerũt recte opibus vti/ hoc eſt frugi eſſe: nõ iſtruere cõuiuia ſumptuoſe: nec largiri temere: nõ effundere ĩ res ſupuacuas ãt turpes rẽ familiarẽ? ¶ Dicet aliqs fortaſſe. Quid tu? negas ne hãc eſſe veritatẽ? nõ quidẽ nego: Contraria. n. videar probare/ ſi negem/

Deus oĩũ rerum au thor eſt. Diabolus hoĩes ad mala incitat.

Res familiarem augere docẽt gentiles.

Opes q̃rere non ẽ virtus.

Frugi eſſe quid.

Diuitiaꝶ fructus

Sed verã nego:quia nõ ſit illa cęleſtis:ſed tota terrena: quandoquidem nihil efficit niſi qđ remaneat in terra. Quid ſit autẽ recte opibus vti et quis ſit ex diuitijs fructus petend⁹/declarabo apertius cũ de pietatis officio loqui cœpero. Iam cętera quę ſequunť nullo modo vera ſunt:nã improbis inimicitias indicere/aut bonorũ defenſionem ſuſcipere poteſt cũ malis eſſe cõmune.quidã.n.probitate ficta viam ſibi ad potentiã muniũt:faciuntq; multa/quę boni ſolent: eo qdẽ promptius ꝙ fallendi gratia faciũt. Vtinãq; taꝫ facile eſſet ꝑſtare/q̃ facile eſt ſimulare bonitatẽ. Sed hi cuꝫ eſſe cœperint propoſiti ac voti ſui cõpotes/& ſummũ potentię gradũ cœperint:tum vero ſimulatione depoſita/mores ſuos detegunt:rapiunt omnia violant & vexant:eoſq; ipſos bonos quorũ cauſam ſuſceperant:inſequũtur:& gradus per quos aſcenderunt/amputant.neqs illos contra ipſos poſſit imitari. Verũtamen putem⁹ hoc officiũ nõ niſi bonoꝶ eẽ: vt bonos defendant. At id ſuſcipere facile eſt:implere difficile:quia cũ te certamini congreſſioniq; cõmiſeris:in arbitrio dei:non tuo victoria poſita eſt. Et plęrũq; improbi & numero & cõſpiratione ſunt potentiores q̃ boni:vt ad eos ſuperandos non tã virt⁹ ſit q̃ fœlicitas neceſſaria. An aliquis ignorat quotiens melior iuſtiorq; pars victa ſit?

maliſiimi citiæ idi-ceř: bonorũ defẽſionẽ ſuſcipere ꝑt cum malis eſſe cõmune.

Hinc ſemper dominationes acerbę in ciues extiterunt. Plena ẽ exẽplis omnis hiſtoria:ſed nos contenti erimus vno. Cn.n.Põpeius bonorum voluit eſſe defenſor:ſiquidem pro republica:pro ſenatu ꝓ libertate arma ſuſcępit. Idẽ tñ victus cuꝫ ipſa libertate occiditur:& a ſpadonibus Aegyptijs detruncatus/inſepultus abiectus eſt. Non ẽ igitur virtus aut hoſtem malorũ:aut defenſorem bonoruꝫ eſſe:quia virtus incertis caſibus nõ poteſt eſſe ſubiecta.

Cn. Põpeius liber-tatis cãm ſuſcipiẽs cũ ipſa li-bertate occiditur.

¶ Cõmoda ꝑterea patrię ſibi pría putare ſublata hominum concordia virtus nulla ẽ oĩno Quę ſunt enim patrię cõmoda niſi alterius ciuitatis aut gentis incõmoda? Id eſt fines propagare alijs violenter ereptos: augere imperiũ:vectigalia facere meliora. Quę oĩa non vtiq; virtutes :ſed virtutum ſunt euerſiones. In primis enim tollitur humanę ſocietatis cõiunctio:tollitur innocentia:tollitur alieni abſtinentia:tollitur deniq; ipſa iuſtitia:quę diſſidiũ generis humani ferre non poteſt: & vbicũq; arma fulſerint:hinc eam fugari/ & exterminari neceſſe ẽ. Verũ eſt Ciceronis illud:Qui autẽ ciuiũ rationem dicunt habendã exterorum negãt/dirimũt hi cõmunẽ generis humani ſocietatẽ: qua ſublata beneficentia:liberalitas:bonitas:iuſtitia funditus tollitur. Nã quomodo poteſt iuſtus eſſe:q nocet:q odit:q ſpoliat:q occidit? Quę oĩa faciunt/qui patrię prodeſſe nitunť. Id.n.ipꝫ ꝓdeſſe qd ſit ignorant:qui nihil putant vtile:nihil cõmodũ niſi quod teneri manu poteſt.quod ſolum teneri non poteſt: quia eripi poteſt. Hæc itaq;

Patrię cõmoda prima putaꝫ ſublata cõcordia nõ ẽ virtus.

Externorũ nõ minus habẽda ratio q̃ ciuium.

vt ipſi appellant) bona: quiſquis patrię acquiſierit: hoc eſt qui euerſis ciuitatibus gentibuſq; deletis: ęrariū pecunia referſerit: agros cœperit: ciues ſuos locupletiores fecerit: hic laudibꝰ fertur in cęlū: hęc putatur ſumma & perfecta eſſe virtus: Qui error non modo ppl'i & imperitorū: ſed etiā philoſophorum ē: qui pręcepta quoq; dant ad iuſtitiā ne ſtultitię ac malicię diſciplię/ quoq; auctoritas deſit. Itaq; cū de off.cijs ad rē militarē pertinentibus diſputēt: neq; ad iuſtitiā: neq; ad verā virtutē cōmodat̄ illa oīs oratio: ſed ad hāc vitam mortemq; ciuilem: quā nō eſſe iuſtitiā/ & res indicat/ & ipſe Cicero teſtatus eſt. Sed nos (inquit) veri iuris germanęq; iuſtitię ſolidam & exp̄ſſam effigie; nullam tenemus. Vmbra & imaginibus vtimur: eaſq; ipſas vtinam ſequeremur. Feruntur enim ab optimis naturę ac veritatis exemplis. ❡Vmbra ē igitur & imago iuſtitię: quam illi iuſtitiam putauerūt. Quid ſapientiā? nōne ide; confitent̄ in philoſophis eſſe nullā? ❡Aut cū Fabricius inquit: Aut Ariſtides iuſtꝰ nomiētur: aut ab illis fortitudinis: aut ab hoc iuſtitię tanq̄ a ſapiente petit̄ exemplū. Nemo eñ horū ſic ſapiēs vt ſapientem volumus intelligi. Nec hi qui ſapientes habiti & nominati. M. Cato. Catulus: Lęlius ſapiētes fuerunt. Ne illi quidem ſeptem: ſed ex mediorum officiorū frequentia ſimilitudinem quandam gerebāt: ſpecieq; ſapiētię ❡Si ergo & philoſophis ipſorum confeſſione adēpta ſapiētia eſt: & his qui iuſti habiti ſunt/ adempta iuſticia eſt. Omnes igitur illę virtutis deſcriptiones falſæ ſint neceſſe eſt: quia quę ſit vera virtus/ ſcire nō poteſt niſi iuſtus ac ſapiens. Iuſtus aūt ac ſapiens nemo eſt: niſi quē dominus pręceptis cęleſtibus erudiuit.

Hic hęroes: & hęroica virtꝰ appellatur.

Iuſtitię tātū vmbra vtimur inq̄t Cicero

Fabritius & Ariſtides quō iuſti Cato & Lęliꝰ & ſeptem ſapientes quō

❡Quod i via erroris eſt ſpecies ſapiētię & virtutis. Et ꝙ via veritatis & ſapientię eſt ſimplex: & anguſta: & ardua & deū habet ducem. Cap. VII.

IAm illi omnes qui per aliorum confeſſam ſtultitiam ſapientes exiſtimantur: ſpecie virtutis inducti: vmbras & imagines appręhendunt: nihil verum. Quod ea fit ratiōe quonia; via illa mendax: quę fert ad occaſum: multos tramites habet propter ſtudiorum & diſciplinarum varietate;: quę ſūt in vita hominum diſſimiles atq; diuerſę. Nam ſicut illa via ſapientię habet aliquid ſimile ſtultitię: quod libro præcedente monſtrauimus: ita hæc cum ſit tota ſtultitię: habet aliquid ſimile ſapientię: qđ arripiant hi qui ſtultitiam publicā intelligūt: & vt habet vitia manifeſta/ ſic habet aliquid quod ſimile eſſe videat̄ virtuti: vt habet apertum ſcelus: ſic imaginem quandam ſpecieq; iuſtitię. Quomodo eñ præcurſor eius viæ (cuius vis & poteſtas omnis in fallendo eſt) vniuerſos in fraudem poſſet inducere: niſi veriſimilia hominibus oſtē

taret:Deus.n.vt immortale illud arcanum eius in aperto eſſet:poſuit in via ſua quę homines pro malis & turpibꝰ aſpernarent̃:vt auerſi a ſapientia & veritate:quam ſine duce vllo requirebant:in idipſuꝫ inciderent:quod vitare ac fugere cupiebant. Itaqꝫ illam perditionis ac mortis viam multiplicem oſtendit:vel ꝙ multa ſunt genera vitę: vel ꝙ dij multi qui coluntur. Huius dux præuaricator ac ſubdolus vt videatur eſſe diſcrimen aliquod falſi & veri mali ac boni. Alia ducit luxurioſos:alia eos qui frugi appellant̃:alia imperitos:alia doctos alia inertes:alia ſtrenuos:alia ſtultos:alia philoſophos. Et eos qdeꝫ non vno tramite. Illos .n. qui aut voluptates:aut diuitias nõ refugiunt:ab hac publica & celebri via modice ſegregat. Eos autẽ qui aut virtutem ſequi volunt:aut contemptũ rerum confitentur:per cõfragoſa quędam pręcipitia trahit. Sed tamen illa omnia itinera q̄ ſpeciem bonoruꝫ oſtentant:non ſunt alię vię:ſed diuerticula & ſemitę quæ videntur quidem ab illa cõmuni dextro/verſum ſeparari:ad eãdem tamen & ad vnum omnes exitum ſub ipſo fine referuntur. Ibi.n. dux ille cõiũgit omnes: vbi opus fuerat bonos a malis: fortes ab inermibus:ſapientes a ſtultis ſeparari:in deorũ.ſ.cultu:i quo ille vniuerſos (quia ſine vllo diſcrimine ſtulti fuerunt) vno mucrone iugulat & pręcipitat in mortem. Hęc autem via quę eſt veritatis:& ſapientię & virtutis:& iuſtitię:quorum oĩm fons vnus eſt:vna vis:vna ſedes:& ſimplex eſt:quod paribus animis ſummaqꝫ concordia vnũ ſequamur:& colamus deum:& anguſta(quoniam paucioribus virtus data eſt)& ardua:quoniam ad bonum quod ſummum & ſublime ẽ: niſi cum ſumma difficultate & labore non poteſt perueniri.

Vt dicit euentum.

¶Quare a philoſophis veritas inueniri non poteſt: nec ab his qui terrenis dediti ſunt ſed ab electis inuenitur per legeꝫ dei: cui poteſt Ciceronis definitio aptari. Cap.VIII.

HAec eſt via:quam philoſophi quęrunt: ſed ideo nõ inueniũt:quia in terra potius vbi apparere nõ põt quęrũt. Errant ergo velut in mari magno:nec quo ferantur intelligunt: quia nec viam cernunt,nec ducem ſequuntur vllũ. Eadeꝫ namqꝫ ratione hanc vitę viam quęri oportet: qua in alto iter nauibus quęritur. Quę niſi aliquod cęli lumẽ obſeruent incertis caſibus vagantur. Quiſquis autẽ rectũ iter vitę tenere nititur: nõ terrã debet aſpicere:ſed cęlũ:&(vt apertius loquar)nõ hominẽ ſequi debet:ſed deuꝫ:nõ his terreſtribus ſimulachris:ſed deo ſeruire cęleſti: nõ ad corpus referri oĩa: ſed ad mentẽ:nõ huic vitę dare operã: ſed ęternę. Itaqꝫ ſi oculos in cęlũ ſemper intendas:& ſolẽ qua oritur obſerues:eũqꝫ habeas vitę quaſi nauigij ducẽ:ſua ſponte in viaꝫ pedes dirigẽtur:& illud cęleſte lumen(quod ſanis mentibus multo clarius

Cęlum & ſolem:cõtinens pro contento.

ſol eſt ꝙ hic quem in carne mortali videmus) ſic reget: ſic guberna‑bit: vt ad ſummũ ſapientię virtutiſqꝫ portum ſine vllo errore perdu‑cat. Suſcipienda igitur dei lex eſt: quę nos ad hoc iter dirigat: illa ſã‑cta: illa cæleſtis: quaꝫ marcus Tullius in libro de republica tertio pe‑ne diuina voce depinxit: cuius ego (ne plura dicereꝫ) verba ſubieci. Eſt quideꝫ vera lex: recta ratio/naturæ congruens diffuſa in omnes: conſtans ſempiterna: quę vocet ad officium iubẽdo vetando a frau‑de deterreat: q̃ tamen neqꝫ probos fruſtra iubet: aut vetat: nec ipro‑bos iubendo aut vetando mouet. Huic legi nec propagari fas eſt: neqꝫ derogari ex hac aliquid licet: neqꝫ tota abrogari poteſt. Nec ve‑ro aut per ſenatum: aut per populum ſolui hac lege poſſumꝰ. Neqꝫ eſt q̃rẽdus explanator aut iterpres eius aliꝰ. Nec erit alia lex Romæ alia Athenis: alia nũc: alia poſt hanc: ſed & omnes gentes & omni tempore vna lex: & ſẽpiterna: & immutabilis cõtinebit. Vnuſqꝫ erit communis quaſi magiſter & imperator omnium deus: ille legis hu‑iꝰ inuẽtor: diſceptator/lator: cui q̃ nõ parebit: ipſe ſe fugiet: ac naturã hominis aſpnatus hoc ipſo luet maximas pœnas etiam ſi cętera ſup‑plicia quę patitur effugerit. Quis ſacramentum dei ſciens tam ſigni‑ficanter enarrare legem dei poſſet: q̃ illam homo longe a veritatis noticia remotus expreſſit? Ego vero eos qui vera imprudentes lo‑quuntur: ſic habendos puto tanq̃ diuinent ſpiritu aliquo inſtructi. Quod ſi vt legis ſanctę vim rationemqꝫ peruidit ita illud quoqꝫ ſciſ‑ſet aut explicaſſet: in quibus pręceptis lex ipſa cõſiſteret: non philo‑ſophi fũctus eſſet officio ſed prophetę Quod quia facere ille nõ po‑terat: nobis faciendum eſt: quibus ipſa lex tradita eſt: ab illo vno ma‑giſtro & imperatore omnium deo.

Lex oĩum veriſſima naturę rõ

Neqꝫ fru‑ſtra: imo cum præ‑mio

Imprudẽ ter vera lo quẽtes di‑uinare vi‑dentur.

¶ Quod caput religionis & via veritatis eſt deum fideliter noſſe & colere. Et quare diuerſę leges ſint a gentibus inſtitutę. Et quis ſen‑ſuum integritate vigeat: quam gratia largitur potius q̃ natura. Cap. IX.

HVius legis caput eſt primũ ipſum deum noſſe: ſoli obtẽ‑perare: ſolum colere. Non poteſt enim rationem homi‑nis obtinere: qui parẽtẽ animę ſuę deũ neſcit: qđ eſt ſum‑mum nefas. Quæ ignorantio facit/vt dijs alienis ſeruiat: quo nihil ſceleratius committi poteſt. Hinc iam procliuis eſt ad ma‑litiam gradus per ignorantiam veri ac ſingularis boni: quia deꝰ quẽ noſſe refugit: fons eſt ipſe bonitatis. Vel ſi iuſtitiam ſequi volet dei: diuini tamen iuris ignarus: gentis ſuę leges tanq̃ verum ius ample‑ctitur: quas non vtiqꝫ iuſtitia ſed vtilitas repperit. Cur enim per om‑nes populos diuerſa & varia iura ſunt condita: niſi ꝙ vnaqueqꝫ gẽs id ſibi ſanxit: quod putauit rebus ſuis vtile? Quantum autẽ a iuſtitia

Deus ipſe fons ẽ bo‑nitatis.

Iura cur varia.

recedat vtilitas:populus ipſe.Ro.Docet:qui per faciles bella īdicē do:& legitime iniurias faciendo:ſemperq̧ aliena cupiēdo atq̧ rapi endo poſſeſſiones ſibi totius orbis cōparauit.Verum hi ſe iuſtos pu tant:ſi contra leges ſuas nihil faciant quod etiam timori aſcribi pōt: ſi pręſentium pœnarū metu ſceleribus abſtineāt.Sed concedamus ſane vt id natura:vel(vt ait philoſophus)ſua ſponte faciant:quod lę gibus facere coguntur.Nū iccirco iuſti erunt:qui parent īſtitutis ho minū:qui & ipſi aut errare:aut iniuſti eſſe potuerunt.Sicut illi duo decim tabularū cōditores:qui publicę vtilitati pro conditione tem porum ſeruierunt.Aliud eſt igitur ciuile ius:quod pro morib⁹ vbiq̧ variatur.Aliđ eſt vera iuſtitia:quā vniformē ac ſimplicem propoſu it omnibus deus:quem qui ignorat:& ipſam iuſtitiam ignoret ne ceſſe eſt:ſed putemus fieri poſſe:vt aliquis naturali & ingenio bono veras virtutes capiat:qualem fuiſſe Timonem Athenis accepim⁹: q̄ & egentibus ſtipes dedit & pauperes inuitauit:& nudos īduit.Ta men cum illud vnū(quod eſt maximum)deeſt agnitio dei:iam illa bona omnia ſuperuacua ſunt & inania vt fruſtra in his aſſequendis laborauerit.Omnis enim iuſtitia eius ſimilis eſt humano corpori ca put:non habent:in quo tametſi membra omnia & locis ſuis conſtēt & figura & habitudine:tamen quoniā deeſt:id quod eſt omniū pri cipale:& vita & omni ſenſu caret.Itaq̧ mēbra illa formā tm̄modo mēbrorum habent:vſum non habent.Tam.ſ.q̄ caput ſine corpore cui ſimilis eſt qui cū deū n̄ ignoret:viuit iniuſte.Id.n.ſolū habet:qđ eſt ſummū:ſed fruſtra qm̄ virtutibus tanq̄ mēbris caret. Itaq̧ vt ſit viuū ac ſenſibile corpus:& agnitio dei neceſſaria eſt quaſi caput:& omnes virtutes quaſi corpus:Ita fiet homo perfectus ac viuus:ſ; tm̄ ſūma oīs ī capite ē:qđ q̄uis cōſtare n̄ poſſit ſine oībus:ſine qbuſđ ta men poteſt.Et erit qdē animal vitioſum ac debile;ſed tamen viuet ſicut & is qui deū nouit.& in aliqua re peccat.Dat.n.peccatis veniā deus.Itaq̧ ſine membris aliquibus viui poteſt ſine capite nullo mō Hęc res efficit:vt philoſophi etiam ſi natura boni ſunt tamen nihil ſciant:nihil ſapiant.Oīs doctrina & virtus eorū ſine capite eſt:quia deū neſciunt:qui eſt virtutis ac doctrinæ caput:quem qui nō agno ſcit:licet videat cæcus eſt licet audiat:ſurdus.licet loquatur:eliguis eſt.Cū vero conditorē rerum parētēq̧ cognouerit:tunc & videbit & audiet:& loquetur.Habere.n.caput cœpit in quo ſunt ſenſus om nes collocati:hoc eſt oculis auris:& lingua:nam profecto is videt:q̄ veritatē in qua deus eſt:vel deū in quo veritas eſt oculis cordis aſpe xerit.Is audit qui diuinas voces ac pręcepta vitalia pectori ſuo affi git:his loquitur qui cæleſtia diſſerens:virtutē ac maieſtatem dei ſin gularis enarrat.❡Quare nō ē dubiū:quin impius ſit quiſquis deus

Legitime .i.tāq̄ legi timo fine per modū leges.

Phūs.

Cimonis ī pauperes liberalitas

Vt fruſtra ſępe ſic lo quetur:& pulchre.

non agnouerit: oẽſq; virtutes eius quas habere aut tenere ſe putat: in illa mortifera via reperiũt̃:quæ eſt tota tenebrarũ. Quapropter nihil eſt ꝙ aliqs ſibi gratulet̃:ſi has inanes virtutes adeptꝰ eſt:qa nõ tñ miſer q bonis p̃ſentibꝰ careat:ſed ẽt ſtultus ſit neceſſe eſt: q labores i vita ſua maximos ſuſcipiat incaſſum. Nã dẽpta ſpe imortalitatis:quã deus pollicetur i ſua religiõe verſãtibꝰ:cuiꝰ aſſequendę gratia virtus appetẽda ẽ: & qcqd malorũ acciderit:pferẽdũ eſt:maxima erit ꝓfecto vanitas obſequi velle virtutibꝰ q̃ fruſtra hõi calamitates afferunt & labores. Nã ſi virtus eſt egeſtatẽ:exiliũ: dolorẽ: mortẽq; (q̃ timet̃ a cęteris) pati fortiter ac ſubire :qd tãdẽ bõi in ſe hꝫ:cur eã philoſophi ꝑpter ſeipſã dicãt expetẽdã? Nimirũ ſupuacuis & ianibꝰ pœnis delectant̃:quibꝰ licet agere tranquille. Si.n.mortales ſũt aĩæ: ſi virtus diſſoluto corpore nihil futura ẽ: qd fugimꝰ attributa nobis bona q̃ ſi aut igrati aut idigni q diuinis muneribus pfruamur? Quæ bõa vt habeamꝰ:ſcelerate ipieq; viuẽdũ eſt:qa virtutẽ.i.iuſticiã paupertas ſeqt̃. Sanus igit̃ nõ ẽ:qui nulla ſpe maiori ꝓpoſita:his bõis qbus cæteri vtunt̃ i vita labores & cruciatꝰ & miſerias anteponat. Si aũt virtꝰ (vt ab his rectiſſime dicit̃) capeſſẽda ẽ:quia cõſtet ad(eã naſci hoieꝫ:ſubeſſe dꝫ ſpes aliqua maior:q̃ malorũ & laborũ: quos perferre virtutis eſt:magnũ efferat p̃clarũq; ſolatiũ. Nec aliter virtus(cũ pſe dura ſit)haberi ꝓbono põt:q̃ ſi acerbitatẽ ſuã maximo bono penſet. Aequæ nõ aliter his bonis p̃ſentibus abſtinendum ę:q̃ ſi ſint aliqua maiora:ꝑpter q̃ tãti ſit & voluptates omittere: & mala oĩa ſuſtiere: Ea vero nulla ſũt bona alia(vt i tertio docui)niſi ꝑpetuę vitæ. Hãc autem p̃ſtare quis poteſt:niſi deus q virtutẽ ipſã ꝓpoſuit? Ergo i dei agnitione & cultu rerũ ſumma verſat̃:i hoc eſt ſpes oĩs & ſalus hominis hic eſt ſapiẽtiæ gradus primus:vt ſciamus qs ſit nobis verꝰ pater eũq; ſolũ pietate debita ꝓſequamur: huic pareamus:huic deuotiſſime ſeruiamꝰ. In eo ꝓmerẽdo actus oĩs/ & cura/ & opera collocetur.

Virtꝰ an propter ſe repetẽda.

Virtutis p̃mium.

Quod religio deo miſericordia homini debetur: Et quas cauſas ędificandi ciuitates/ & cõuiuendi ſocialiter/ & inuentionis verborum falſo commenti ſunt. Cap.X.

Dixi quid debeat̃ deo:dicã nũc qd homini tribuẽdum ſit: q̃q̃ id ipſũ qd̃ homini tribueris : deo tribuit̃: quia hõ dei ſimulachrũ ẽ. Sed tñ primum officiũ iuſticiæ eſt coniũgi cũ deo:ſecundũ eũ hoĩe. Sꝫ illud primũ religio dicit̃:hoc ſecundũ miſericordia:vel humanitas nominatur. Quæ virtus ꝓpria eſt iuſtorũ/ & cultorũ dei: ꝙ ea ſola vitę communis in ſe cõtinet rõnẽ. Deꝰ.n. q cæteris aĩalibꝰ ſapientiã nõ dedit. naturalibꝰ ea munimẽtis ab incurſu & periculo tutiora generauit. Hoieꝫ vero qa nudũ fragileq; formauit:vt eũ ſapiẽtia potius inſtrueret: dedit ei p̃ter cæ

Mia eadẽ hũanitas.

Hõ hominẽ tueri debet.

Humãita tẽ violare nefarius.

tera hunc pietatis affectũ:vt homo hominẽ tueatur:diligat:foueat: contra ꝙ oĩa pericula & accipiat: & pręſtet auxiliũ.Sũmũ igiť inter ſe hominũ vinculum eſt humanitas:quod qui diſruperit:nefarius & parricida exiſtimand⁹ eſt.Nã ſi ab vno homine quẽ deus finxit/oẽs orimur:certe cõſanguinei ſumus.& ideo maximũ ſcelus putãdũ eſt odiſſe hominẽ vel nocẽtẽ.Propterea de⁹ pręcepit inimicitias ꝑ nos nũquã faciẽdas ſemꝑ eſſe tollendas.ſ.vt eos qui ſint nobis inimici: neceſſitudis admonitos mitigem⁹.Itẽ ſi ab vno deo inſpirati ſumus oẽs & aiati:quid aliud q̃ fratres ſumus?Et quidem cõiũctiores animis:quã qui corporibus:Itaq͂ non errat Lucretius cum dicit.

Hoiem ẽt nocẽtem odiſſe ſce/lus eſt.

Deniq͂ cęleſti ſumus omnes ſemine oriundi.

Hoiꝫ vna eadẽq͂ origo.

Omnibus ille idẽ pater eſt.Ergo pro bęluis immanibus ſũt habẽdi: qui hoibus nocẽt:qui cõtra ius humanitatis & fas omne ſpoliãt:cruciant:occidũt:exterminãt.Ob hanc neceſſitudinẽ germanitatis docet nos deus:mala nũq̃ facere:bonũ aũt ſemꝑ.Id aũt ipſum benefacere quid ſit:idẽ ipſe ꝑ̄ſcribit.Pręſtare auxiliũ depreſſis & laborantibus:imptiri victũ nõ habẽtibus.Deus.n.qm̃ pius eſt: animal nos voluit eſſe ſociale.Itaq͂ in alijs hoibus nos ipſos cogitare debem⁹: nõ meremur in periculo liberari:ſi nõ ſuccurrim⁹: nõ meremur auxiliũ:ſi negemus.Ad hanc partẽ philoſophorũ nulla ꝑ̄cepta ſũt:qppe qui falſe virtutis ſpecie capti:miſericordiã de hoie ſuſtulerũt: & dũ volũt ſanare vitia auxerũt.Et cũ idẽ plęrũq͂ fateanť:ſocietatis humanę cõmunionẽ eſſe retinendã:ab ea plane ſeipſos in humanę virtutis ſuæ rigore diſſociant.Cõuincend⁹ ergo ẽt hic error illorum eſt qui nihil cuiquã impartiendũ putãt.Vrbis cõdẽdę originẽ atq͂ cãꝫ nõ vnã intulerũt:ſed alij eos homines qui ſint ex terra primitus nati:cũ per ſiluas & cãpos erraticã degerẽt vitã: nec vllo interſe ſermonis aut iuris vinculo cohęrerẽt:ſed frõdes & herbã ꝓ cubilibus: ſpelũcas & antra ꝓ domibus haberẽt:beſtijs & fortioribus aialibus ꝑ̄dæ fuiſſe cõmẽorant.Tũ eos qui aut laniati effugerãt: aut laniari ꝓxios viderãt admonitos ꝑiculi ſui: ad alios hoies decurriſſe:ꝑ̄ſidiuꝫ imploraſſe:& primo nutibus volũtatẽ ſignificaſſe. Deinde ſermõis initia tẽpaſſe:ac ſingulis quibuſq͂ rebus noĩa imprimẽdo:paulatim loquẽdi ꝑfeciſſe rõnẽ.Cũ autẽ nec m̃titudinẽ ipaꝫ viderẽt cõtra beſtias eſſe tutã:oppida etiã cœpiſſe munire:vel vt quietẽ noctis tutã ſibi facerẽt:vł vt incurſiones atq͂ ĩpetus beſtiaꝝ nõ pugnãdo ſed obiectis aggerib⁹ arcerẽt O ĩgenia hoib⁹ idigna q̃ has ĩeptias ꝓtuleřt. miſeros atq͂ miſerabiles:q ſtultitiã ſuã lr̃is mẽorieq͂ mãdaueřt.Qui cũ viderẽt mutis quoq͂ aialib⁹ ĩgenitã eẽ rõnẽ vł cõueniẽdi:vel inuicẽ appetẽdi:vel ꝑiculi fugiendi:vel mali cauẽdi:vel cubicula ſibi & latibula parãdi.Hoies ãt ĩpos exiſtiauerit nõ niſi exẽplis admoneri

Hõ anial ſocias.

De vrbis condẽdæ origĩe error gẽtilis

De ſermonis error.

ac diſcere potuiſſe: quid metuerẽ ſibi: quid cauere: qd facere deberẽt aut nunquã cõuenturos inter ſe fuiſſe: necloquẽdi rõnẽ reperturos: niſi eos beſtiæ comediſſẽt. Hęc alijs delira viſa ſunt (vt fuerũt) dixerũtq; nõ ferarũ laniatus cauſam fuiſſe coeundi: ſed ipſam poti⁹ humanitatẽ. Itaq; inter ſe congregatos: q, natura hominũ ſolitudis fugiẽs & cõmunionis ac ſocietatis appetens eſſet. nõ magna inter eos diſceptatio eſt. Siqdẽ cauſę diſpares ſunt: res eadẽ eſt. Potuit Vtrũq; igitur eſſe quia nõ repugnat: ſed tamen vtrũq; nullo modo verũ eſt: quia nõ per omnẽ terrã nati ſunt homies e terra. tãquã ex draconis alicuius dẽtibus ſemiati (vt poetę ferũt) ſed vnus homo a deo fictus eſt: ab eoq; vno ois terra hũano genere cõpleta eſt: eadẽ. ſ. rõne qua rurſus poſt diluuium: quod certe negare nõ poſſunt. Nulla igiť ipricipio facta eſt eiuſmodi congregatio: nec vnquã fuiſſe hoies in terra: qui propter infantiam nõ loquerenť. Intelligit cui ratio nõ deeſt. Fingamus tamẽ illa vera eſſe quę ocioſi & inepti hoies ſenes fabulanť: vt eos potiſſimũ ſenſibus & ſuis rõnibus refellamus. Si hac de cauſa ſunt hoies congregati: vt mutuis auxilijs imbecillitatem ſuam tuerenť: ſuccurrendũ eſt igitur homini: qui egeat auxilio. Cum eñ ꝓſidij cauſa hoies ſocietatem cum hoibus inierint & ſanxerint fœdus illud a principio ſui ortus inter hoies initum aut violare: aut nõ cõſeruare ſummũ nefas putandũ eſt. Nã qui ſe a pręſtãdo auxilio remouet ẽt ab accipiẽdo ſe remoueat neceſſe eſt: qa nullius ope idigere ſe putat: qui alteri ſuã denegat. Huic vero qui ſe ipẽ diſſociat ac ſecernit a corpore nõ ritu hois ſed ferarũ more viuendum eſt. Quod ſi fieri nõ põt: retinẽdũ eſt igiť omni modo viculũ ſocietatis humanę: quia homo ſine hoie nullo mõ põt viuere. Retentio aũt ſocietatis ẽ cõmunitas: ideſt auxiliũ ꝓſtare: vt poſſimus accipere. Si vero (vt illi alij diſputant (humanitatis ipſius cauſa facta ẽ hoim cõgregatio: hõ certe hoies debet agnoſcere. Qđ ſi fecerũt illi rudes & adhuc feri hoies: & fecerũt nõdũ cõſtituta loquẽdi rõne: qd putem⁹ hoib⁹ expolitis: & ſermonibus rerũq; omniũ cõmertio inter ſe copulatis eſſe faciendũ: q aſſueti hoibus ſimilitudinẽ ferre non poſſunt?

Hõ natura ſocietatis appetens.

de ſocietate hoim.

¶ In quos pręcipue ſit humanitas exercenda: & i qb⁹ liberalitatib⁹ imaginarijs pereant opera: & q̃ impenſa pręſtantis. Ca. XI.

COnſeruãda eſt igiť humanitas: ſi hoies recta velim⁹ dici. Id aũt ipm cõſeruari hũanitatem: quid aliud eſt: q̃ diligere hoiem quia homo ſit: & id quod nos ſum⁹. Diſcordia igiť atq; diſſenſio nõ eſt ſcđm hois rõnẽ. Verũq; eſt illud Ciceronis quod ait hoim naturę: obedientem homini nocere non poſſe. Ergo ſi nocere homini cõtra naturã eſt: prodeſſe igitur homini ſecundũ naturã ſit neceſſe eſt. Qđ qui non facit hominis ſe appel

latione diſpoliat: quia humanitatis officiũ ẽ neceſſitati hoīs ac periculo ſubuenire. Quęro igiť ab his qui flecti ac miſereri non putant eſſe ſapientis: ſi homo ab aliqua beſtia cõpręhẽſus auxiliũ ſibi armati hoīs imploret: vtrũ ne ſuccurrẽdũ putent an minime? Non ſunt tã imprudẽtes: vt negẽt fieri oportere: qđ flagitat: quod expoſcit hũanitas. Item ſi aliquis circõueniatur igni: ruina opprimať: mergať mari: flumine rapiať: num putẽt hoīs eſſe nõ auxiliari? nõ ſunt ipſi hoīes ſi putent. Nemo. n. põt eiuſmodi periculis nõ eſſe ſubiectus: imo vero & hoīs & fortis viri eſſe dicent ſeruare peliturũ. Si ergo ī eiuſmodi caſibus q periculũ vitę homini afferũt: ſuccurrere hũanitatis eẽ cõcedũt: quid cauſę ẽ ſi hõ eſuriat: ſitiat: algeat ſuccurrendũ eſſe nõ putent? Quę cum ſint paria natura cũ illis caſibus fortuitis: & vnam eãdẽ humanitatẽ deſiderent tamẽ illa diſcernũt quia nõ re ipſa vera ſed vtilitate p̄ſti oīa metiunť. Illos eñ quos p̄iculo ſurripiũt ſperant ſibi gratiã relaturos. Egentes aũt: quia nõ ſperãt: perire arbitrãtur quicquid eiuſmodi hoībus impartiãt. Hic eſt illa Plauti deteſtãda ſentẽtia. Male meretur qui mẽdico dat quod edat. Nã & illđ qđ dat perit: & illi p̄ducit vitã ad miſeriã. At. n. poeta fortaſſe p̄ p̄ſona locutus eſt. Quid. n. M. Tullius in ſuis officialibus libris? nõne hoc idẽ p̄ſuadet nõ eſſe oīno largiendũ? Sic enim dixit. Largitio q̄ fit ex re familiari: fõtẽ ipſũ benignitatis exhaurit: ita benignitas benignitate tolliť. Qua quũ in plures vſus ſis: eo minus in multos vti poſſis. & idẽ paulopoſt. Quid aũt eſt ſtulti⁹: q̄ quod libenter facias / curare vt id diutius facere nõ poſſis? Videlicet p̄feſſor ſapiẽtię refrenat homines ab humanitate: monetq; vt rẽ familiares diligẽter cuſtodiãt: malintq; arcam q̄ iuſtitiam conſeruare. Quod cũ intelligeret inhũanũ eſſe ac nefariũ: mox alio capite quaſi actus pœnitentia ſic ait: nõ nũq̄ tamẽ eſt largiendum: nec hoc benignitatis gen⁹ oīno repudiandũ & ſępe idoneis hoībus egentibus de re familiari impartiendum. Quid ẽ idoneis? nẽpe his q reſtituere ac referre gratiã poſſit. Si nũc Cicero viueret exclamarẽ: p̄fecto Hic hic. M. Tulli aberraſti a vera iuſtitia: eãq; vno verbo ſuſtuliſti: cũ pietatis & hũanitatis officia vtilitate meritus es. nõ ei idoneis hominibus largiendũ eſt: ſed quãtũ põt nõ idoneis. Id. n. iuſte: id pie: id hũane fit quod ſine ſpe recipiendi feceris. Hęc eſt vera illa & germana iuſtitia: cuius ſolidã & exp̄ſſã effigiem nullã tenere vos dicitis Ipſe pluribus locis clamas mercenariã non eſſe virtutẽ fateris in libris legũ tuaꝝ liberalitatẽ gratuitã eẽ his verbis. Nec eſt dubiũ: qn is qui liberalis benignuſq; eſſe diciť: officiũ nõ fructũ ſequať. Cur ergo idoneis potius largiris: niſi vt poſtea mercedem recipias? Te ergo auctore ac p̄ceptore iuſtitię quiſquis idoneus nõ erit. nuditate: ſiti: fameq; cõficietur. nec hoīes copioſi &

De humanitate

Sententia plauti deteſtanda.

Largitio q̄ ſit &c.

Mendico q dat qđ edat male meretur.

Cicero

vſq; ad delitias abūdantes ſub ueniēt vltię neceſſitati. Si virtus mer
cedem non exigit: ſi ꝑpter ſe vt dicis) expetēda ē: ergo iuſtitiā pri
cipē matrēq; virtutū ſuo ꝑcio non tuo cōmodo eſtima: ei potiſſimū
tribue: a quo nihil ſpes. qd ꝑſonas eligis: qd mēbra iſpicis? Pro hoīe
tibi habend⁹ ē q̄ſquis precat̄: iō quia te hoīes putet. Abijce vmbras
illas imagineſq; iuſtitię: atq; ipſā verā & expꝛeſſam tene: largire cęcis
debilib⁹: claudis: deſtitutis: quibus niſi largiare: moriēdū ē. Inutiles
ſunt hoībus: ſed vtiles deo: qui eos retinet in vita: qui ſpū donat: qui
luce dignat̄. foue quantū in te ē: & animas hoīȝ ne extinguant̄: hūa
nitate ſuſtenta. Qui ſuccurrere pituro pōt ſi nō ſuccurrerit: occidit.
Verum iſti q̄a neq; naturā retinent: neq; pręmiū in eo quod ſit ſciūt
dū ꝑdere timēt: perdūt: & in id quod maxie cauent: incidūt: vt quic
quid largiunt̄: aut pereat oīno: aut ad tēpus breuiſſimū proſit. Nā q̄
exiguā ſtipē miſeris negant qui cōſeruare hūanitatē ſine dāno ſuo
nolunt patrimonia ſua effundūt: vt aut peritura & fragilia ſibi com
parēt: aut certe ſuis maxis damnis nihil conſequant̄: quid. n. dicēdū
eſt de his qui populari leuitate ducti: vel magnis vrbibus ſuffectura
opes exhibēdis muneribus iſpendūt: niſi eos demētes atq; furioſos
qui ꝑſtent id populo quod & ipſi ꝑdant / & nemo eorū quib⁹ ꝑſtat̄
accipiat? Itaq; vt eſt oīs voluptas caduca & breuis: oculoꝝ maxime
& auriū aut obliuiſcunt̄ hoīes: & alteri⁹ dāna ꝓ ingratis habēt: aut
ēt offendunt̄: ſi non eſt libidini vulgi ſatiſfactū: vt etiā hoīes ſtultiſſi
mi malū ſibi malo cōparauerint: aut ſi adeo placuerint: nihil āpli⁹ q̄
inanē fauorē: paucorūq; dieꝝ fabulas aſſequūt̄. Sicut quotidie leuiſ
ſimorum hoīm patrimonia in res ſuperuacuas ꝓdigunt̄. Nū ergo
ſapientius qui vtiliora & diuturniora ciuibus ſuis exhibent mūera?
Hi. ſ. qui publicis operibus extructis: mēoriam nomini ſuo q̄rūt. nę
iſti quidē recte bona ſua in terrā ſepeliunt: quia nec mēoria q̄cq̄ȝ
mortuis confert: nec opera eoꝝ ſempiterna ſunt: ſiquidem aut vno
tremore terrę diſſipantur & corruunt: aut fortuito cōſumuntur incē
dio: aut hoſtili aliquo impetu diruunt̄: aut certe vetuſtate ipſa diſſo
luta labuntur. Nihil ē eñ (vt ait orator) opere & manu factū qd non
cōficiat & cōſumat vetuſtas. At hęc iuſtitia & leuitas floreſcit quo
tidie magis. Illi ergo melius / qui tribulibus ſuis aut clientib⁹ largiū
tur. Aliquid enim præſtant hominibus & proſunt: ſed non eſt illa ve
ra & iuſta largitio. Beneficentia. n. nulla eſt vbicūq; neceſſitas nō ē.
Perit ergo quicquid gratię cauſa tribuitur nō indigētibus: aut cum
fœnore redit: & beneficentia non erit. Quod etſi gratum eſt his qui
bus datur: iuſtum tamen non eſt: quia ſi non fiat: nihil mali ſequitur
Vnum igitur certum & verum liberalitatis officium eſt egentes atq;
inutiles alere.

¶ A quo ſit ſperanda & expetenda: & quę & quanta ſit vere liberalitatis merces & q̄ inanis & nulla falſę: & qui ſunt gradus humanitatis. Cap. XII.

Haec eſt illa pfecta iuſtitia: quę cuſtodit humanaꝫ de qua philoſophi loquūtur ſocietatē. Hic diuitiarum maxim⁹ & veriſſimus fructus ē: non vti opibus ad propriaꝫ vnius voluptatē: ſed ad multorū ſalutem: nō ad pſentem ſuum fructum: ſed ad iuſtitiā: quę ſola non interit. Tenendū ē igitur oīno vt ab officio miſericordiæ ſpes recipiendi abſit omnino. Huius eniꝫ operis & officij merces a deo expetenda eſt ſolo: nam ſi ab homine expetes/iam nō humanitas erit illa: ſed beneficij fœneratio: nec pōt videri bene meruiſſe q quod fecit nō alteri: ſed ſibi pſtat: & tñ eo redit: vt quod alteri quiſqꝫ pręſtiterit: nihil ab eo cōmodi ſperās: vere ſibi pſtet quia mercedē capiet adeo. Itē deus pcepit: vt ſi qñ cœnā parauerim⁹: eos in cōuictū adhibeam⁹: q reuocare nō poſſint & vicē reddere: vt oīs act⁹ vitę nr̄ę nō careat miſericordię munere. ¶ Nec tñ quiſquā interdictā ſibi putet aut cōmunionē cū amicis: aut caritatem cū proximis: ſed notū nobis deus fecit: quod ſit verū & iuſtū dei opus: ita nos oportet cū proximis viuere: dūmodo ſciamus illud ad hominē: hoc ad deū pertinere. Pręcipua igitur virtus eſt hoſpitalitas: quod philoſophi quoqꝫ aiunt. Sed eam detorqueāt a vera iuſticia: & ad cōmodum rapiūt. Recte igt Cicero a Theophraſto ē laudata hoſpitalitas. Eſt enim (vt mihi qdē videt) valde decorū patere domos hoīꝫ illuſtriū hoſpitibus illuſtribus. Eodē mō rurſus errauit: quo tum cū idoneis eſſe diceret largiēdum non enim iuſti & ſapientis viri dom⁹ illuſtribus debet patere: ſed humilibus & abiectis. Nā illuſtres illi ac potentes nulla re poſſunt indigere: quos opulētia ſua & munit: & honorat: nihil autē a viro iuſto faciendum eſt: niſi quod ſit beneficiū. Beneficiū autem ſi refertur iterit atqꝫ finit. Nec n. poſſumus id habere integrū: cuius pcium nobis pſolutū eſt. In his itaqꝫ beneficijs iuſtitiæ ratio verſatur: quę ſalua & icorrupta pmāſerit Permanent autē nō aliter q̄ ſi pſtētur his hoībus: qui prodeſſe nullo mō poſſunt. At illę in recipiēdis illuſtribus nichil ſpectauit aliud: niſi vtilitatē: nec diſſimulauit homo ingenioſus: quid ex eo cōmodi ſperaret. Ait enim qui id faciat potentē apud exteros futurū per gratiam pricipum: quos ſibi hoſpitij/& amicitię iure conſtrinxerit. O q̄ multis argumētis Ciceronis iconſtātia (ſi id agerem) red argui poſſet: nec tam noſtris q̄ ſuis verbis refelleretur. Idem quippe ait: vt quiſqꝫ maxime ad ſuum commodum referat quæcunqꝫ agit: ita neminem eſſe virum bonum. Idem etiam negat ſimplicis & aperti hominis eē ambire ſimulare aliquid: & prętendere aliud agere videri/

Sanctiſſima ſententia

Beneficiū ſi referatur interit

cum aliud agat preſtare ſe alteri fingere quod ſibi preſtet: ſed mali
tioſi potius: & aſtuti: & fallacis: & ſubdoli. Quomodo ergo defende

quo min⁹ id eſt vt ñ.

ret quo min⁹ ambitioſa illa hoſpitalitas malitia eſſet? Tu mihi p om
nes portas circũcurſes: vt aduenietes populorũ atq; vrbiũ principes
domum tuã inuites: vt per eos apud ciues eorũ potẽtiã conſequare:
veliſq; te iuſtũ/ & humanũ/ & hoſpitalem videri: cũ ſtudeas vtilitati

Incaute: ſubaudi dixit.

tuę verũ hoc ille nõ poti⁹ icaute (Quid.n.min⁹ i Ciceronẽ cõuenit)
Sed ignorantia veri iuris prudẽs ac ſciẽs in hos ſe laqueos induxit.
Quod vt ei poſſit ignoſci: teſtificatus ẽ nõ ad verã iuſtitiã: quam nõ
tenea pręcepta ſe dare: ſed ad vmbrã imagineq; iuſtitię. Ignoſcen-
dum eſt igitur vmbratico & imaginario pręceptori: nec ab eo veri-
tas exigẽda eſt: qui ſe neſcire fateatur. Captiuorũ redẽptio magnũ at
q; pclarũ iuſtitię munus eſt: qđ idem ipſe Tulli⁹ approbauit. Atq;

Captiuorũ redemptio.

hęc benignitas (iqt) etiã reipublicę ẽ vtilis redimi a ſeruitute captos
locupletari tenuiores. Hanc ego conſuetudinem benignitatis largi
tioni munerũ longe antepono. Hęc eſt grauiũ hominũ atq; magno
rũ. Propriũ igitur iuſtorũ opus eſt: alere pauperes: ac redimere cap-
tiuos. Cũ apud iniuſtos ſi qui hęc faciant: graues & magni appellẽt

Proprium iuſtorum.

His ei maxime laudis eſt benefacere quos nemo ſperauit eſſe factu
ros. Nam qui bonũ facit vel conſanguineo vel proximo vel amico:
haud nullam vel ce rte nõ magnam laude; meretur: quia facere d;
Sitq; impius ac deteſtabilis: niſi fecerit id quod ab eo & natura ipſa

Alieno & ignoto benefacere ẽ humanitatis.

& neceſſitudo exigit: & ſi facit. non tam gloriæ aſſequendæ q̃ reprę-
henſionis vitandæ cauſa facit. Qui autem facit alieno & ignoto: is
vere dignus eſt laude: quoniã vt faceret ſola ductus eſt humanitate.
Ibi ergo iuſtitia: vbi ad benefaciẽdũ neceſſitatis vinculum nullum

Vbi iuſtitia.

eſt hoc igitur benignitatis officiũ non anteponere quidem largitio-
ni munerũ debuit: quod eſt comparantis: & duobus bonis id quod

Cõtra cõparationẽ abuſiuam q̃a Cicero fecit vtrũq; bonum qđ Lactã. negat.

ſit melius eligentis. Illa vero largitio hominũ patrimonia ſua ĩ mare
abijcientiũ. inanis & leuis / & ab omni iuſtitia remotiſſima ẽ. Ita
q; ne dici quidẽ munera oportet: in quibus nemo accipit: niſi q̃ acci
pere nõ meretur. Nõ minus magnũ iuſtitiæ opus eſt: pupillos & vi-
duas/ & deſtitutos/ & auxilio ĩdigẽtes tueri atq; defendere: qđ adeo
vniuerſis diuina illa lex pſcribit: quãdoquidẽ boni quiq; iudices ad
officiũ ſuũ iudicant ptinere: vt eos humanitate naturali foueant ac
iiſdẽ prodeſſe nitantur. Verũ hęc opera quippe noſtra ſunt: q legem
qui verba ipſius dei pręcipientis accipimus. Nã illi ſentiunt natura

Pupillos ac viduas oportere defendi.

eẽ iuſtũ: tueri eos qui tutela carẽt: ſed cur ita ſit nõ pſpiciunt. Deus
enim cuius perpetua clęmẽtia eſt: iccirco viduas pupillaſq; defẽdi ac
tueri iubet: ne quis reſpectu ac miſeratione pignorũ ſuorũ retardet
quo minus mortẽ pro iuſtitia fideq; ſuſcipiat: ſed incõtanter ac for-

titer ſubeat:cũ ſciat ſe charos ſuos deo relinquere: nec his vnquã p̃ſidiũ defuturũ. Aegros quoq; quib⁹ defuerit qui aſſiſtãt:curãdos fouẽdoſq; ſuſcipe ſummæ humanitatis & magnæ operatiõis eſt. Qđ qui fecerit hic viuã hoſtiã deo acquiret:& qđ alteri dederit ad tẽp⁹ ipſe a deo accipiet i ęternũ. Vltimũ illud & maximũ pietatis officiũ eſt:pegrinorũ & pauperũ ſepultura:qđ illi virtutis iuſtitiæq; doctores prorſus nõ attigerũt. Nec.n.poterãt id videre:qui vtilitate oĩa officia ſua metiebãť. In cęteris.n.q̃ ſupra dicta ſunt:quis verũ limitem non tenuerint:tñ quoniam cõmodi aliquid in his deprehenderunt quaſi odore quodã veritatis retẽti ꝓpius aberrauerunt. Hoc autem quia nihil videre in eo cõmodi poterãt:reliquerunt. Quinetiam nõ defuerunt qui ſupuacaneã facerẽt ſepulturam: nihilq; dicerent eſſe mali iacere inhumatũ atq; abiectũ:quorum impiã ſapientiã tã omnę humanũ genus reſpuit:q̃ diuinæ voces q̃ id fieri iubent. Verum illi nõ audẽt dicere id nõ eẽ faciẽdũ:ſed ſi forte nõ fiat:nihil eſſe icõmodi. Itaq; in ea re nõ tã p̃cipientiũ q̃ cõſolãtiũ funguntť officio:vt ſi forte id ſapienti euenerit:ne ſe ob hoc miſerum putet.

Aegros curaȓ ſũ mę hũanitatis.

Peregrinorũ & paupuȝ ſepltura

Sepulturã ſupuacaneã nõ eſſe.

¶Nos aũt non quid ſapienti ferendum ſit dicimus:ſed quid facere ipſe debeat. Itaq; non quęrimus nũc vtrũ ne tota ſepeliẽdi ratio ſit vtilis necne:licet hęc etiam ſi ſit inanis(vt illi exiſtimant)tamẽ faciẽda eſt:vel ob hoc ſolum:q; apud homĩes bene & humane fieri videť. Animus.n.quæritur:& ꝓpoſitum põderatur. Nos.n.patiemur figurã & figmentum dei feris ac volucribus in prędam iacere:ſed reddemus id terræ:vnde ortum eſt. Et q̃uis in homine ignoto/neceſſariorũ/ſepulturã nulli negãdam munus implebimus: in quorũ locũ quia deſunt: ſuccedat humanitas: & vbicũq; homo deſiderabitur/ibi exigi officiuȝ noſtrũ putabimus. In quo autẽ magis iuſticiæ rõ cõſiſtit:q̃ in eo/vt quod p̃ſtamus noſtris p affectum:p̃ſtemus alienis per humanitatẽ: quę eſt multo certior iuſtiorq;. Cũ iam non homini p̃ſtatur qui nihil ſentit: ſed deo cui cariſſimũ ſacrificiũ eſt opus iuſtũ. ¶Dicet aliq̃s fortaſſe. Si hęc oĩa fecero:nihil habebo. Quid.n. ſi magnus hoĩm numerus egebit:algebit:capietur: morietur vt hęc facientẽ vel vno diẽ patrimonio exui ſit neceſſe? Perdã ne rẽ familiarẽ meo aut meorũ labore quęſitam:vt iam ipſi mihi aliena miſericordia viuendũ ſit? ¶Quid tu tam puſillo animo pauptatẽ times:quã etiaȝ veſtri philoſophi laudãt:nihilq; hac tutius:nihil trãquilli⁹ eſſe teſtãtur? Hoc quod times ſollicitudinum portus eſt. An ignoras quot periculis: quot caſibus cum his malis opibus ſubiaceas? Quę tecum bene ãgent:ſi ſine tuo cruore trãſierint. Tu vero p̃da onuſtus incedis & ſpolia geris:quę irritẽt animos etiã tuoruȝ. Quid ergo dubitas bene collocare id qđ tibi forſitan eripiet aut vnũ latrociniũ:aut exiſtens repẽte ꝓſcriptio

Sollicitudinũ portus.

aut hoſtilis aliqua direptio? Quid vere ẽ fluxũ: ac fragile bonũ facere ſempiternũ: aut theſauros tuos cuſtodi deo credere: vbi nõ furẽ ꝑdo neq; timeas nõ rubiginẽ: nõ tyrãnum? Qui apd deum diues eſt: pauper eẽ nũq̃ poterit. Si iuſtitiã tãti putas: ſequere abiectis oneribꝰ que te ꝑmunt. Libera teipſum cõpedibus & cathenis: vt expeditꝰ ad deum curras. Magni & excelſi animi eſt deſpicere & calcare mortalia Sed ſi hãc virtutẽ nõ capis: vt diuitias tuas in arcã dei cõferas: vt fragilibus tibi cõpares firmiora: liberabo te metu. Oĩa iſta ꝓcepta non ſoli tibi dãẽ: ſed oĩ pplõ: q mente cõiunctus eſt: & cohęret ſicut vnus homo. Si ſolus magnis opibus nõ ſufficis: ꝓ virili parte opare iuſticiam: ſit tamen vt quantũ diuitijs inter cęteros: tantũ ope ꝑcellas. Neq; nũc ſuaderi tibi putes: vt rem familiarẽ tuã minuas vel exhaurias ſedq̃ in ſupuacua fueras impenſurus: ad meliora cõuertas. Vnde beſtias emis: hinc captos redime. vnde feras paſcis: hic paupes ale vnde homines ad gladium cõparas: hinc innocentes mortuos ſepelli. Quid prodeſt perditę nequitiæ beſtiarios facere locupletes: & inſtruere ad flagitia? Trãſfer ad magnum ſacrificium male peritura: vt ꝓ his veris muneribus habeas a deo munus ęternum. Magna ẽ miſericordiæ merces: cui deus pollicetur peccata ſe omnia remiſſurum. Si audieris inquit preces ſupplicis tui: audiã & ego tuas: ſi miſertus laborãtium fueris: & ego in tuo labore miſerebor. Si autem non reſpexeris nec adiuueris: & ego animum tuum contra te geram: tuiſq; te legibus iudicabo.

Male peri ra. i. q̃ alio qui male perirent.

Magna ẽ: Lucę. xj. Datẽ eleemoſynaȝ: & ecce oĩa mũda ſũt vobis.

Qꝫ in neceſſitate & ꝑcibus pauperum quiſq; tentetur a deo & de tribus gradibus virtutis. Cap. XIII.

QVoties igitur rogaris: tentari te a deo crede an ſis dignus exaudiri. Circunſpice cõſcietiã tuã: & (quãtum potes) medere vulneribus: nec tamen quia peccata largitiõe tollũẽ dari tibi licẽtiaȝ peccandi putes. Abolentur enim ſi deo largiare: qa peccaueras. Nam ſi fiducia largiendi peccẽs: non abolent. Deus eñi purgari homines a peccatis maxime cupit: ideoq; agi pœnitentiaȝ iubet. Agere autem pœnitentiam nihil aliud eſt q̃ profiteri: & affirmare ſe vlterius non peccaturũ. Ignoſcit itaq; his q ad peccatũ ignorãter: ĩprudẽter: ĩcauteq; labũẽ: veniã nõ hȝ q ſciẽs peccat. Nec tamẽ ſi aliquis purificatꝰ fuerit ab oĩ labe peccati: tẽpandũ ſibi ab ope largitiõis exiſtimet: qa nõ habeat pctã: q̃ deleat. Immo vero tũ magis iuſticiã debet opari: cum factꝰ eſt iuſtꝰ: vt qd ante in medelã vulneris fecerat: poſtmoduȝ faciat in gloriã laudemq; virtutis. Eo accidit: q nemo eſſe ſine delicto põt quãdiu indumẽto carnis oneratꝰ ẽ. Cuiꝰ infirmitas triplici mõ ſubiaceat domino peccati factis: dictis: cogitatiõibus. Per hos gradus ad ſummuȝ culmẽ iuſticia ꝓcedit. Primꝰ eſt

Pctã largitiõe tollũẽ

Penitẽtiã agẽẽ quid

Nõ hȝ qui ſciẽs peccat veniaȝ tã facile. ſ. ſola eleõſyna de q̃ loqtur.

virtutis gradus malis operibus abſtinere. ſecundus etiam malis verbis: tertius etiã cogitatione rerũ malarũ. Qui primũ gradũ aſcẽdit: ſatis iuſtus eſt: qui ſecundũ iã pfecte virtutis ſiquidẽ neq; factis neq; ſermone delinquat: q tertiũ vere ſimilitudinẽ dei aſſecutus videtur. Eſt enĩ pene ſupra humanũ modũ ne in cogitatione quidẽ admittere: quod ſi vel factu malũ/vel improbũ dictu. Itaq; etiam iuſti homines q frenare ſe poſſunt ab omni opere iniuſto: nõnunq̃ tñ ipſa fragilitate vincunẽ: vt vel in ira malũ dicant: vel in aſpectu rerum delectabilium tacita cogitatione concupiſcant. Quod ſi mortalis cõditio nõ patitur hoĩes eſſe ab omni macula purũ: debẽt ergo perpetua largitione peccata carnis aboleri. Vnuʒ eſt enim ſapientis & iuſti: & vitalis viri opus: diuitias ſuas in ſola iuſticia collocare: qua profecto q eget: licet ille Croeſũ aut craſſũ diuitijs ſupet: hic paup: hic nud⁹: hic mendicus putandus eſt. Danda igitur opera eſt: vt indumento iuſtitię pietatiſq; velemur: quo nos nemo exuat: quod nobis ſẽpiter nũ pbet ornatũ. Nam ſi deoruʒ cultores ſimulacra inſenſibilia excolunt & quicquid pcioſi habẽt/in ea cõferunt: quibus nec vti poſſunt: nec gratias agere/q̃ acceperint: quanto iuſti⁹ eſt & verius: viuentia dei ſimulacra excolere: vt pmereare ĩuenire viuẽtẽ/Quod ſicut vſui habent qcquid acceperint: & gratias agũt: ita deus ĩ cuius cõſpectu bonũ feceris: & pbabit: & mercedẽ pietatis exoluet.

¶Quod philoſophi vera caruerũt humanitate: q cũ ſtoicis eã inter morbos animæ poſuerunt. Ca. XIIII

SI ergo in hoĩe pręclarum & excellens bonũ eſt miſericordia: idq; diuinis teſtimonijs & honorum malorumq; conſenſu optimum iudicatur: apparet philoſophos longe ab fuiſſe ab humano bono: qui neq; pręceperunt eiuſmodi quicquam: neq; fecerunt: ſed virtutem quę propemodum in homine eſt ſingularis: pro vitio ſemper habuerunt. Libet hic interponere vnum de philoſophia locum: vt illorum plenius coarguamus errores: qui miſericordiam: cupiditatem: metum: morbos animi appellant. Conantur illi quidem virtutes a vitijs diſtinguere: quod eſt ſane facillimum. Quis. n. non poſſet liberalem a prodigo ſeparare: vt illi faciunt/aut purum a ſordido: aut quietum ab inerti: aut cautum a timido q̃ hęc quę ſunt bona: fines ſuos habeant: quos exceſſerint in vitia labunẽ: ita vt cõſtãtia niſi p veritate ſit ſuſcępta: fit ĩprudentia. Itẽ fortitudo ſi nulla neceſſitate cogẽte aut non pcauſa honeſta certũ piculũ ſubierit: in temeritatẽ cõuertiẽ. libertas quoq; ſi alios inſectet: poti⁹ q̃ iſectãtib⁹ reſiſtat: cõtumacia ẽ. Seueritas ẽt niſi ſe ĩtra cõgruẽtes nocẽtiũ pœnas coerceat: fit ſęua crudelitas. Itaq; dicunt eos q mali videaẽ ñ ſua ſpõte peccare nec mala poti⁹ eligeẽ: ſʒ bono

Qui pmũ gradũ aſcẽdit abſtinẽdo malis opibus: ſatis iuſt⁹ eſt

Intellige verbis venialit tñ maẽ ñ tolli pmũ iuſtũ graduʒ

Tertius ẽt cogitatõe rerũ malarũ. Cogitatio aliqñ accipiẽ/vt cõſenſio aliquẽ ĩclu/dit. Sic & cogitatio/nes malæ coingnãt hominem Matthei. xv.

rum ſpē lapſos incidere in mala: dum bonoꝝ ac maloꝝ diſcrimen ignorant. Hęc quidē falſa nō ſunt: ſed ad corpus cuncta referuntur. Nam parcum eē aut conſtantē: aut cautū aut fortē: aut quietū: aut ſeuerum: virtutes ſunt quidē ſed huius temporariæ vitę. Nos autē qui hanc vitā cōtemnimus: alias nobis virtutes propoſitas habem⁹: de quibus philoſophi ne ſuſpicari quidē vlla ratione potuerunt. Ita ꝙ & virtutes quaſdā pro vitijs & vitia quędā pro virtutibus habuerunt. Nam ſtoici affectus omnes quoꝝ impulſu animus cōmouetur ex homine tollunt: cupiditatem atq; læticiam: metū: mœſtitiā: quorum duo priora ex bonis ſunt: aut futuris aut præſentib⁹: poſteriora ex malis. Eodem mō hæc quattuor morbos (vt dixi) vocant non tā natura inſitos q̄ praua opinione ſuceptos. Et iccirco cenſent eos extirpari poſſe radicitus: ſi bonorū malorūq; opinio falſa tollat. Si eñ nihil cēſeat ſapiens bonū nihilq; malū: nec cupiditate ardeſcet: nec lęticia geſtiet: nec metu terrebitur: nec ægritudine contrahet. Mox videbimus an efficiant quod velint: an quid efficiant: interim ꝓpoſitum arrogās ac pene furioſū: qui ſe putent mederi / & eniti poſſe contra vim rationemq; naturæ.

Alias hn̄t virtutis chriſtiani q̄ phi.

Cupidita/tē in melio rē hic p̄eſ accipit: ꝓ expetitōe

¶ Quomodo peripathetici vincant ſtoicos: & doceāt affectuū naturalium ſtimulos euelli nō poſſe: ſed mitigari. Et ꝙ ea quę brutis animalibus data ſunt / ſingulo homini inſita ſūt vniuerſa. Et quomō ſtoici mentis affectiōes definiant. Ca. XV.

Affect⁹ detrahi non poſſe.

Haec enim naturalia eſſe: nō volūtaria oim viuentium rō demonſtrat: quę iſdē oibus quatitur affectibus. Peripathetici ergo rectius: q̄ hæc oia detrahi poſſe negāt: q̄ nobiſcū ſit nata ſunt: & conantur oſtēdere q̄ prouidenter & q̄ neceſſarie deus ſiue natura (ſic enim dicunt) his nos armauit affectibus: quos tamen quia plærumq; vitioſi fiunt ſi nimij ſint: poſſe ab homine (adhibito modo) ſalubriter temperari: vt tantum homini quātū naturę ſatis eſt: relinquat. Nō inſipiēs diſputatio ſed (vt dixi) omnia non ad hanc vitam referentur. Stoici ergo furioſi: qui ea non tēperant: ſed abſcindunt: rebuſq; a natura inſitis caſtrare hoiē quodam mō volunt. Quod tale ē: quale ſi velint aut metū detrahere ceruis: aut venenū anguibus: aut irā feris aut placiditatem pecudibus. Namq; ſingula mutuis animalibus data ſūt: ea vero vniuerſa homini ſil. Quod ſi (vt medici dicunt) lętitiæ affectus in ſplene eſt: irę in felle: libidinis in iecore: timoris in corde: facilius eſt interficere animal ipſū q̄ ex corpore aliquid euellere: qd̄ eſt animantis naturā velle mutare. Sz hoies prudētes nō itelligunt: cū vitia ex hoie tollūt: et virtutem ſe tollere: cui ſoli locū faciunt. Nam ſi virtus eſt in medio irę impetu ſeipſū cohibere & reprimere (quod negare nō poſſūt.)

Lęticię affect⁹ i ſplene

Ira i felle.

Libido i iecore.

Timor in corde.

Caret ergo virtute quiſquis ira caret. Si virtus eſt libidineȝ corporis cōtinere: virtute careat neceſſe eſt: qui libidinem quā tēperet nō habet. Si virtus eſt cupiditatē ab alieni appetitiōe refrenare: nullā certe virtutē pōt habere qui caret eo: ad quod cohibendum virtutis vſ⁹ victoriæ quidē: vbi aduerſarius nullius eſt. Ita fit vt bonuȝ ſine malo adhibetur. Vbi ergo vitia nō ſunt: nec virtutis opus ē quidē: ſicut nec eſſe in hac vita nō poſſit. Affectus igitur quaſi vbertas animoruȝ eſt naturalis. Nā ſicut in ſentes ager qui eſt natura fœcūdus exuberat: ſi animus incultus vitijs ſua ſpōte inualeſcentibus: velut ſpinis obducitur. Sed cū virtus cultor acceſſerit: ſtatim cedentibus vitijs fruges virtutis oriuntur. Deus itaq; cū hoīem primū fingeret: mirabili ꝓuidentia ingenerauit ei prius iſtas animi cōmotiones: vt poſſet capere virtutē: ſicut terra culturā. Poſuitq; materiā vitiorum in affectibus: virtutis ī vitijs. Quæ ꝑfecto aut nulla eſt: aut in vſu eſſe nō poterit: ſi deſint ea per quę vis eius aut appareat/aut conſtet. Videam⁹ nūc: ijdē illi qui vitia penitus excidūt quid effecerint. Quattuor illos affectus: quos ex opiniōe bonorū malorūq; naſci putant: quibus euulſis ſanandū eſſe aīm ſapientis exiſtimāt: quoniam intelligūt & natura inſitos eſſe: & ſine his nihil moueri: nihil agi poſſe: alia quędaȝ ī eoꝝ locū vicēq; ſupponūt. Pro cupiditate alias ſubſtituūt volūtatē quaſi vero non multo ſit ꝑſtabilius bonū cupe q̄ malū velle. Itē ꝓ lętitia gaudiū: ꝓ metu cautionē. At in illo quarto immutādi noīs eius rō defecit. Itaq; ęgritudinē penitus. i. mœſtitiā doloremq; animi ſuſtulerūt: qđ fieri nequaq̄ poteſt. Quis eniȝ pōt nō dolere: ſi patriam aut peſtilētia exhauſerit: aut hoſtis īuaſerit: aut tyrānus oppreſſerit? Poteſt aliquis nō dolere: ſi ſublatā viderit libertatē: ſi ꝓximos: ſi amicos: ſi bonos viros: aut exterminatos: aut crudeliſſime trucidatos: niſi cuius mēs ita obſtupuerit: vt ſit ei ſenſus oīs erept⁹? Quare aut oia tollere debuerūt: aut iplēda fuerāt cūcta. hęc eſt debilis diſputatio. Idē etiā ꝓ ęgritudine aliqđ reponēdum: quoniā ſupioribus ita ordinatis cōſequēs erat. Vt enim ꝑſentibus lętamur bonis: ſic malis angimur ac dolemus. Si ergo lętitiæ quā vitioſam putabāt: nomē aliud indiderunt: ſic ęgritudini: quoniā & ipſā vitioſam putabat: aliud vocabulū tribui cōgruebat. Vnde apparet nō illis rē defuiſſe: ſed verbū cuius indigētia eū totū affectū qui eſt vel maximus: cōtra queȝ natura pateref auferre voluerūt. Nā illas nominum cōmutationes poteram coarguere pluribus & oſtendere: aut ſermonis ornādi augēdęq; copiæ gratia: multa noīa iiſdē rebus impoſita aut nihil: aut certe nō multū īter ſe illa diſtare: nā & cupiditas a volūtate īcipit: & cautio a metu orit: & lętitia nihil aliud ē q̄ ꝓfeſſuȝ gaudiū. Sed putem⁹ vt ipi volunt eſſe diuerſa. Nēpe igit cupiditatē eſſe dicēt perſeuerantem

Pro affecti b⁹ quattu or ſtoici alia ſupponunt.

Cupiditas quid.

Lęticia qd
Metus qd

ac ꝑpetuã voluntatẽ. Lętitiã vero iſolẽter ſe offerẽs gaudiũ/metũ/ãt nimiã & excedẽtẽ modũ cautionẽ. Ita ſit vt ea q̃ tollẽda eſſe cẽſẽt: nõ tollãt: ſed tẽperẽt: ſi qdẽ noĩa tm̃modo imutãt: res ipſę manẽt. Eo igitur iprudẽtes reuoluũt: quo peripathetici rõne ꝑueniũt: vt vitia qm̃ tolli nõ poſſunt: mediæ tẽperãda ſint. Errant ergo quoniã nõ efficiũt qd̃ volunt: & longo aſperoq; circuitu in eandẽ viã redeunt.

Medię: alij legunt medio

Quomodo peripathetici errauerũt: & ꝙ bon⁹ vſus affectuũ virtus eſt: malus vitiũ: & ꝙ vſus ipſe ex cauſa pẽſãd⁹. Cap. XVI.

Affect⁹ vitia nõ eſſe

AT ego ne peripatheticos quideʒ acceſſiſſe ad veritatẽ puto: quia vitia eſſe cõcedũt/ſed ea mediocriter tẽperant. Carenduʒ eſt enim vitijs etiã mediocrib⁹: quin potius efficiẽdum fuit primũ/ne vitia eſſent: nec eni quicq̃ vitioſũ naſci poteſt: ſed vitia fieri ſi male vtamur affectibus: virtutes ſi bene. Deinde mõſtrandũ eſt non ipſos affectus/ſed eorũ cauſas eẽ moderãdas. Non eſt iquiũt nimia lętitia geſtiendum: ſed modice ac tẽpate. Hoc vero tale eſt: quale ſi diceret non eſſe currendũ cõcitate: ſed gradiendum moderate. At põt & qui gradiẽ errare: & qui currit rectã viã tenere. ¶ Quid ſi oſtẽdero eſſe aliqd: vbi nõ tm̃ modicũ: ſed vel pũctũ gaudere vitioſum ſit: & aliud cõtra: in quo vel exultare lętitia minime criminoſuʒ. Quid tandem nobis iſta mediocritas ꝓderit? Quęro vtrũ ne ſapiẽti lętãduʒ putẽt: ſiquid iimico ſuo mali videret accidere aut vtrum ne lętitiã refrenare debeãt: ſi victis hoſtibus aut oppreſſo tyrãno libertas & ſalus ciuibus parta ſit? Nemo dubitat: quin & i illo exiguũ lętari: & in hoc parũ lætari ſit maximũ crimen. Eadẽ de cęteris affectibus licet dicere. Sed (vt dixi) nõ in his moderãdis ſapientię ratio verſaẽ: ſed in cauſis eorum: quoniã extrinſecus cõmouenẽ: nec his potiſſimũ frenos imponi oportuit: quoniã & exigui poſſunt eſſe in maximo crimĩe: & maximi poſſunt eſſe ſine crimine. Sed aſſignãdi fuerũt certis tẽporib⁹/& reb⁹ & locis: ne vitia ſint: quibus vti recte licet. Sicut enim recte ambulare bonũ eſt: errare auteʒ malũ: ſic moueri affectibus in rectũ bonũ eſt: in prauũ malũ. Nã libido ſi extra legitimũ thoruʒ non euagetur/licet ſit vehemẽs: tamẽ culpa caret. Sin vero appetit alienũ lʒ ſit mediocris: vitiũ tm̃ maximum eſt. Non ẽ ita ꝙ morbus iraſci: nec cupere: nec libidine cõmoueri: ſed iracunduʒ eſſe morbus eſt. Cupidũ: libidinoſuʒ. qui. n. iracũdus eſt etiã cui nõ debet: aut cum non oportet iraſcitur. Qui cupidus: etiam quod non opus eſt concupiſcit. Qui libidinoſus: etiam quod legibus vetaẽ affectat. Omnis ergo ratio in eo verſari debuit: vt quoniam earum rerũ impetus inhiberi non poteſt: nec debet: quia neceſſario eſt iſitus ad tuenda officia vitæ: diregetur potius in viam rectam: vbi etiam curſus offenſione ac periculo caret.

Nemo dubitat: iuxta gẽtiliuʒ morẽ: ꝓſer ti q̃tũ ad ꝑtẽ prioreʒ Non i his modrãdis verſaẽ: oio vide ſupi⁹ ca. v. ĩtẽ li. vj. capi. v. Iraſci morb⁹ non eſt. nec cuperẽ nec libidine moueri ſed iracundũ eſſe: cupidũ: libidinoſum.

¶Quod ea q̄ philoſophi vitia putant/virtutes ſunt: ſi tamē referantur ad finē debitū.i.ad deū: & q̄ inſani ſunt qui humanā naturā ingenitis affectibus ſpoliare nituntur. Cap.XVII.

SEd euectus ſum coarguēdi ſtudio lōgius: cū ſit mihi ꝓpoſitū ea q̄ vitia phi putauerūt: oſtēdere nō tātū vitia eſſe: verū ēt magnas eſſe virtutes. Ex his docēdi grā ſumam: q̄ ptinere ad rem maxime puto. Metum ſeu timorem in maximo vitio ponūt: ſūmāq; ībecillitatē eē aī putāt: cui ſit contraria fortitudo: q̄ ſi ſit in hoīe: locū timori eē nullū. Credit ne ergo aliquis fieri poſſe/vt idem metus ſūma ſit fortitudo? Minime. Neq; enī videt̄ cape natura/vt aliqd in cōtrariū recidat. Qui ego nō arguta aliqua cōcluſiōe: vt apud platonē Socrates facit q eos quos cōtra diſputat: cogit ea q̄ negauerāt: cōfiteri: ſed ſimpliciter oſtēdā ſummū metū: ſūmā virtutē: Nemo dubitat: qn timidi & imbecilli ſit animi: aut dolorē metuere: aut egeſtatē: aut auxiliū: aut carcerē: aut mortē: q̄ oīa ſi qs exhorruerit: fortiſſimus iudicat̄. Qui aūt deū metuit: illa vniuerſa nō metuit. Ad qđ ꝓbādū argumētis opus nō eſt. Spectatę ſūt enī ſemper: ſpectāt̄q; adhuc p orbē pœnæ cultorū dei: in quib⁹ excruciādis noua & inuſitata tormēta excogitata ſūt. Nā de mortis generib⁹ horret anim⁹ recordari: cū imaniū beſtiarū vltra ipam mortē carnificina ſæuierit. Has tamē execrabiles corporū laceratiōes fœlix atq; inuicta patiētia ſine vllo gemitu ꝑtulit. Hęc virtus oīb⁹ populis atq; ꝓuīcijs: & ipis tortorib⁹ miraculū maximū ꝓbuit: cū patiētia crudelitas vinceret̄. Atq hāc virtutē nihil aliud q̄ met⁹ dei fecit. Itaq; (vt dicebā) nō euellēd⁹ vt ſtoici: neq; tēperādus timor: vt pipathetici volūt: ſed ī verā viā dirigēdus eſt auferēdiq; ſunt met⁹: ſed ita vt hic ſolus relinquat̄: q quoniā legitim⁹ ac ver⁹ eſt: ſolus efficit vt poſſint cætera nō timeri. Cupiditas quoq; iter vitia numerat̄. Sed ſi hęc q̄ terrena ſunt cōcupiſcat: vitiū eſt: virt⁹ aūt ſi cęleſtia. Qui enī iuſticiā. q deū q vitā ꝑpetuā: qui lucē ſēpiternā: ea oīa q̄ de⁹ homini pollicet̄: cōſequi cupit: opes iſtas & honores & potētatus: & regna ipſa cōtemnet Dicet fortaſſe ſtoicus. Volūtate opus eſſe ad hęc cōſequēda nō cupiditate: imo vero parū eſt velle. Multi enī volūt: ſed cū dolor viſceribus acceſſerit volūtas cedit: cupiditas pſeuerat: q̄ ſi efficit vt cōtemptui ſint oīa q̄ a cæteris appetūtur: ſūma virtus eſt Siquidē continētię mater eſt: Ideoq; potius illud efficere debemus: vt affectus qbus praue vti vitiū eſt: dirigam⁹ in rectū. Nā iſtę cōcitationes animorū iuncto currui ſimiles ſunt: in quo recte moderādo ſummū rectoris officiū ē: vt viā nouerit: quā ſi tenebit licet p q̄ cōcitate ierit: nō offēdet. Si autem errauerit: licet placide ac leniter eat: aut per confragoſa vexabitur: aut per ꝓcipitia labetur: aut certe quo nō op⁹ eſt deferetur:

De metu

Socratis argutę cōcluſionis.

Martyrū cruciatus

Sic curſus ille vitę:qui affectibus velut equis pnicibus ducitur:ſi rectā viā teneat:funget officio. Metus igitur & cupiditas ſi ꝓijciātur in terrā:vitia fient. Virtutes aūt ſi ad diuina referant. Parcimoniā cōtra virtutis loco habēt:quę ſi ſtudiū eſt habēdi nō poteſt eſſe virtus: quia in augēdis vel tuēdis terreſtribus bonis tota verſatur. Nos autē ſummū bonū nō referimus ad corpus:ſed oē officiū/ſolius animę cōſeruatiōe metimur. Quod ſi(vt ſupra docui)patrimonio minime pcēdū eſt:vt humanitatē iuſtitiāq; teneam⁹:nō eſt virtus frugi eſſe qđ nomē virtutis ſpecie fallit ac decipit. Eſt enim frugalitas abſtinentia quidē voluptatū:ſed eo vitiū quia ex habēdi amore deſcēdit. cū ſit & voluptatibus abſtinendū:& pecunię minime tēperādū. Nā parce. i. mediocriter vt in pecunia quaſi qdā puſillitas ē animi:aut pertinētis ne ſibi deſit:aut deſperātis poſſe ſe illā reparare:aut contēptū terreſtriū nō cupiētis. ¶Sed illi rurſus eū q rei familiari ſuę n̄ parcat:prodigū vocāt. Nā ita liberalē diſtinguūt a ꝓdigo:ꝙ is liberalis ſit: qui cibū & benemeritis:& cū oportet:& q̄tū ſatis eſt:largiatur. Prodigus vero qui & nō meritis & cū opus non eſt:& ſine reſpectu rei familiaris effundat. Quid ergo? Prodigū ne dicemus eū:q miſericordię cā tribuit egētibus victū? At qn multū refert vtrū ne ſcortis pp libidinē largiare:an miſeris ꝓpter humanitatē:vtrū pecuniā tuā pductores: aleatores lenoneſq; diripiāt:an illā pietati ac deo p̄ſtes. Vtrū ne illā vētri ac gulæ ingeras:an in theſauro iuſtitię reponas. Vt ergo vitiū eſt effundere i malā partē:ſic in bonā virtus. Si virtus eſt nō parcere opibus:quę poſſunt reparari:vt bonis vitā ſuſtētes:quę reparari non poteſt:vitiū igit̄ parſimonia ē. Quare nihil aliud dixerim q̄ inſanos qui hominē mite ac ſociale aīal orbāt ſuo noīe:qui euulſis affectib⁹ quibus oīs cōſtat humanitas:ad imobilē ſtuporē mētis pducere volūt:dū ſtudēt animū pturbationibus liberare:& (vt ipſi dicūt) quietū trāquillūq; reddere. Quod fieri nō tantū nō poteſt:quia vis & ratio eius in motu eſt:ſed ne oportet quidē:qa ſicut aqua quidē ſemp iacens & quieta inſalubris & magis turbida eſt:ſic anim⁹ imotus ac torpens inutilis eſt etiā ſibi:nec vitā ipſā tueri poterit:qa nec faciet quicq̄ nec cogitabit:cū cogitatio ipſa nihil aliud ſit q̄ mētis agitatio. Deniq; qui hanc immobilitatē animi aſſerūt:priuare animū vita volūt:quia vita actuoſa eſt:mors quieta. ¶Quędā ēt recte ꝓ virtutib⁹ habēt:ſed earū modū nō tenent. Virtus eſt cōſtantia nō vt inferentibus iniuriā reſiſtam⁹. (His enim cedēdū:quod cur fieri debeat:mox docebo.) Sed vt iubentibus facere nos cōtra dei legem:cōtraq; iuſticiam nullis minis aut ſupplicijs terreamur:quo minus dei iuſſiones hominis iuſſioni pręferamus. Item virtus eſt mortē cōtemnere:non vt appetamus:eāq; vltro nobis inferamus:ſicut philoſophorū pluri-

Frugi nomē ſpecie virtutis fallit.

prodig⁹ q.

Perductores lūboꝝ i venereū opus quaſſores.

A qua ſēp iacens et quieta inſalubris ē.

Cogitatio quid.

Nō eſt cōtemnēda mors ita vt appetam⁹ vltroq; nobis eā inferamus.

mi & maximi ſæpe fecerũt quod eſt ſceleratũ ac nefariũ. Sed vt coacti deũ relinquere ac fidẽ perdere: mortẽ ſuſcipere malimus: libertatẽq; defendamus aduerſus impotẽtiam ſtultam verecũdãq; violẽtiã vt oẽs ſæculi minas atq; terrores fortitudine animi ꝓuocemus. Sic ea quę alij timẽt: excelſa & inſuperabili mente dolorẽ mortẽq; calcamus. Hęc eſt virtus: hęc eſt cõſtantia: in hoc tuenda & conſeruanda ſolo: vt nullus nos terror: nulla vis a deo poſſit auertere. Vera igitur Ciceronis illa ſententia eſt. Nemo inquit iuſtus põt eſſe/qui mortẽ/qui dolorẽ/qui exiliũ/qui egeſtatẽ timet. Item Senecæ in libris moralis philoſophiæ dicentis. Hic eſt ille hõ honeſtus: nõ apice purpuraue: nõ lictorũ inſignis miniſterio: ſed nulla re minor: qui cũ mortẽ in vicinia videt nõ ſic pturbatur tãq̃ rem nouam viderit: qui ſiue toto corpore tormenta patienda ſunt: ſiue flãma ore recipienda ẽ: ſiue extendendæ per patibulũ manus non quærit quid patiatur: ſed q̃ bene. Qui autem deum colit: hęc patitur nec timet. Ergo iuſtus his rebus efficitur: vt neq; virtutes: neq; virtutũ exactiſſimos limites noſſe aut tenere poſſit oĩno quiſquis eſt a religione dei ſingularis alienus.

¶Quomodo præcepta dei quibus inſiſtendum eſt: a philoſophicis diſſideant inſtitutis: & quis ſit patientiæ titulus. Cap. XVIII.

SEd omittamus philoſophos: qui aut omnino nihil ſciunt: idq; ipſum pro ſumma ſcientia præ ſe ferunt: aut qui non perſpiciunt etiam quæ ſciunt: aut qui (quoniam ſe putant ſcire quæ neſciunt) ineptæ arrogãterq; deſipiũt. Nos ergo (vt da ꝓpoſitum reuertamur) quibus ſolis a deo veritas reuelata: & cælitus miſſa ſapiẽtia eſt: faciamus quæ iubet illumĩator noſter de⁹. ſuſtineamus inuicẽ: & labores huius vitę mutuis adiumentis perferamus. Nec tamẽ ſiquid boni operis fecerimus: gloriã captem⁹ ex eo. Monet enim deus operatorẽ iuſtitię nõ oportere eſſe iactãtẽ: ne nõ tam mandatis cęleſtibus obſequẽdi: q̃ ſtudio placẽdi humanitatis officio functus eſſe videatur. Habeatq; iam pretiũ glorię: quod captauit: nec pręmiũ cęleſtis illi⁹ ac diuinę mercedis accipiat. Cętera quę obſeruare cultor dei debet: facilia ſunt: illis virtutib⁹ cõpręhenſis: nõ mẽtiatur vnq̃ decipiendi aut nocẽdi cauſa. Eſt. n. nefas eum qui veritati ſtudeat: in aliqua re eſſe fallacẽ: atq; ab ipſa quã ſequitur: veritate diſcedere. In hac iuſtitię virtutũq; omniũ via: nullus mendacio locus eſt. Itaq; viator ille verus ac iuſtus nõ dicet illud lucillianũ. Homini amico ac familiari non eſt mentiri meũ: ſed etiam inimico atq; ignoto exiſtimabit non eſſe mentiri ſuũ. Nec aliquando cõmittet: vt lingua interpres animi a ſenſu & cogitatione diſcordet. Pecuniã ſi quã crediderit: non accipiat vſurã vt & beneficiũ incolume ſit: quod

Iuſtus eſſe nemo põt q mortem timet aut dolorem.

Mortis contẽptus.

Vir bon⁹ iam ex hoc ipo boni viri nomẽ amittat neceſſe eſt ſi nocebit.

Pręcipit veritas euãgelica bonũ ꝓ malo reddere: et maledicẽtib⁹ bñdicere & ſimilia Conformiter Tertul. leſi vicem referre ꝓhibemur: ne de facto pares ſim⁹. & poſtea Quid inſtructius: iiuriã ñ permitteř/ an nec vicẽ iiurijs ſineř. hic Ambroſius quoq; Ciceronẽ/ cęteroſq; phõs li. offi. i. ita taxat. Primum ipſũ quo putãt phi iuſtitiæ munus/ apud nos excludit. Dicunt enim illi eã primã eẽ iuſtitię formã vt nemini

qs noceat niſi laceſſi t⁹ iniuria. quod euã gelij au‑ ctoritate euacuaſ.

ſuccurrit neceſſitati:& abſtineat ſe prorſus alieno. In hoc.n.genere officij debet ſuo eſſe cõtẽtus:quẽ oporteat alias ne proprio quidem parcere:vt bonũ faciat:pl⁹ autẽ accipere q̃ dederit:iniuſtũ eſt. Quod qui facit inſidiatur quodãmodo:vt ex alterius neceſſitate ꝑdetur. At iuſtus nunq̃ ꝑtermittet quo minus aliquid miſericorditer faciat:nec inquinabit ſe huiuſmodi quęſtu ſed efficiet vt ſine vllo ſuo damno ip ſum quod commodat:inter bona opera numeretur. Munus non ac cipiet a paupere:vt ſi quid ipſe præſtiterit eo bonũ ſit:quo fuerit gra tuitum. Maledicenti benedicto reſpondeat:nunq̃ ipſe maledicat ne verbum malum procedat ex ore hominis qui colit verbum bonum. Quinetiam caueat diligẽter:ne quando inimicum ſua culpa faciat & ſi quis extiterit tam proteruus qui bono & iuſto faciat iniuriã; cle menter ac moderate ferat:& vltionem ſuam ſibi nõ aſſumat:ſed dei iudicio reſeruet innocentiam ſemper & vbiq; cuſtodiat. Quod præ ceptũ non ad hoc tantũ valet vt ipſe iniuriã nõ inferat:ſed vt illatam ſibi non vindicet. Sed.n.maximus & æquiſſimus iudex ſpeculator ac teſtis omnium. Hunc homini ꝑferat:hunc malit de ſua cauſa pro nunciare:cuius ſententiã nemo effugere poteſt:nec defẽſione cuiuſ quã nec gratia. Ita fit vt homo iuſtus cõtemptui ſit omnibus:& quia putabitur ſemetipſum defendere non poſſe:habebitur ꝓ ſegni & in erti. Qui autẽ fuerit vltus inimicũ:hic fortis:hic ſtrennuus iudicatur hunc colũt:hunc omnes verẽtur. Bonus vero ille tametſi prodeſſe oi bus vel pluribus poſſit:illũ tamen ſuſpiciunt qui nocere q̃ ꝙ prodeſſe poſſit. Sed iuſtũ prauitas hominũ deprauare non poterit:quominus deo ſtudeat obtẽperare:malitq; contemni:dũ modo ſẽper boni fun gatur officio:mali nũq̃. Cicero in iiſdẽ illis officialibus. At vero ſiqs voluerit inquit ſui animi cõplicatã notionẽ euoluere:iam ſe ipſe do ceat:eũ virũ bonũ eſſe:qui proſit quibus poſſit:noceat nemini:niſi la ceſſitus iniuria. O q̃ ſimplicẽ veráq; ſentẽtiã duorũ verborũ adiectio ne corrupit. Quid enim opus fuerat adiũgere:niſi laceſſit⁹ iniuria: vt vitiũ bono viro:quaſi cauſam turpiſſimã apponeret:patiẽtiæq; q̃ omniũ virtutũ maxima eſt:faceret expertẽ? Nociturũ eſſe dixit bo nũ virũ ſi fuerit laceſſit⁹:iã ex hoc ipſo boni viri nomẽ amittat neceſ ſe eſt:ſi nocebit. Nõ minus eni mali eſt referre iiuriã quã inferre. Nã vnde c. rtamina inter homines:vnde pugnæ cõtentioneſq; naſcun tur:niſi ꝙ improbitati appoſita ipatiẽtia:magnas ſæpe cõcitat tẽpe ſtates? Qđ ſi patiẽtiã qua virtute nihil veri⁹:nihilq; homine dignius inueniri poteſt:iprobitati oppoſueris extigueſ protin⁹ tãq̃ igni aquã ſuፍfuderis. Sin autẽ ꝓuocatrix illa improbitas ipatiẽtiã ſibi cõparẽ nacta eſt:tãq̃ perfuſa oleo tãtũ excitabit incẽdiũ:vt id nõ flumẽ ali quod:ſed effuſio cruoris extinguat. Magna itaq; patiẽtiæ ratio eſt

Munus a paupe nõ accipiẽdũ

Maledicẽ ti bñdicti reſpõden dum.

Vitio dei iudicio re ſeruanda.

Bon⁹ vir iuxta Ci‑ ceronem.

Patientiæ laus.

quā ſapiens homo ademit bono viro. Vt.n.nihil malorū fiat. hęc ſo la efficit: quæ ſi deſ oib⁹: nullum ſcelus: nulla fraus in rebus hūanis erit. Quid ergo bono viro pōt eſſe tā calamitoſum: tāq; cōtrarium: q̄ iræ frena permittere: q̄ illū nō modo boni: ſed etiam hominis apella tione diſpoliet? Siquidem nocere alteri (vt ipſe ait veriſſime) non eſt ſecundu ȝ hoīs naturam. Nā & pecudes ſi laceſſas: aut calce/aut cor nu repugnāt. Et ſerpentes ac ferę niſi pſequaris vt occidas/negociū nō exhibēt. Et (vt ad hoim exēpla redeam⁹) imperiti quoq; & inſipi entes: ſiquando accipiūt iiurias: cęco & irrationabili furore ducunt & his qui ſibi nocent: vicē tribuere conant. In quo igitur ſapiens ac bonus vir a malis & inſipiētib⁹ differt: niſi ꝙ habet inuictaȝ patienti am: qua ſtulti carent? niſi ꝙ regere ſe ac mitigare iram ſuam nouit: quam illi (quia virtute indigent) frenare non poſſunt? Sed videlicet hęc ipſum res fefellit: quia cum de virtute quęritur: in quacunq; cō ditione vincere putauit eſſe virtutis. Nec videre vllo modo potuit hominem dolori & iræ ſuccumbentem: & his affectibus indulgen tem: quibus debet potius reluctari: & ruentem quacunq; in parte ꝓ uocarit improbitas virtutis officium non tenere. Qui enim referre iniuriam nititur eum ipſum a quo læſus eſt: geſtit imitari. Ita qui malum imitatur: bon⁹ eſſe nullo pacto poteſt. Duobus igitur verbis duas virtutes maximas bono & ſapienti viro: innocentiam patienti amq; detraxit. Sed quia ipſe caninam illam facundiā: ſicut Saluſti⁹ ab Appio dictum refert: exercuit: voluit quoq; hominē canino mō viuere: vt remordeat laceſſitus. ¶ Quę retributio contumelię q̄ per niciosa ſit: & quas edere ſoleat ſtrages: vnde opportuni⁹ peterē exē plum: q̄ ex ipſius doctoris triſtiſſimo caſu: qui cuȝ his philoſophorū pręceptis obtēperare geſtit ipſe ſe perdidit. Qui ſi laceſſitus iniuria patientiam tenuiſſet: ſi diſſimulare: ſi ferre contumeliā boni viri eſſe didiciſſet: nec illas nobiles orationes alieno titulo inſcriptas/ipatien tia & leuitas/ & iſania profudiſſet: nunq̄ capite ſuo roſtra in quibus ante floruerat/cruentaſſet: nec rem publicā funditus proſcriptio illa deleſſet. Sapientis ergo ac boni viri nō eſt velle certare: ac ſe pericl'o cōmittere: quoniā & vicere non eſt in noſtra poteſtate: & eſt anceps oē certamē: ſed ē ſapientis & optimi viri nō aduerſariū velle tollere quod fieri ſine ſcelere ac periculo nō poteſt. ſed certamen ipſum qđ fieri & vtiliter & iuſte poteſt. Summa igitur virtus habenda patien tia eſt: quam vt caperet homo iuſtus: voluit illum deus (vt ſupra di ctū eſt) ꝓ inerte contēni: niſi enim cōtumelijs fuerit affectus: quantū habeat fortitudinis in ſeipſo cohibendo ignorabitur. Si autem laceſ ſitus iniuria lædentem perſequi cœperit: victus eſt. Si vero motum illum ratione cōpreſſerit: hic plane iperat ſibi: & hic regere ſe poteſt.

Frȩna per mittere.i. laxare.

Iniuria nō referenda

Canina fa cūdia quȩ

Cōtra Ci cerone in uehit: ꝙ i iuriā rettu lerit.

Hāc Cice rōis mortē Quītilan⁹ gl'ioſaȝ exi ſtimat.

Patientiæ laus.

Iniuriaru3 obliuiſci magna laus.

cęſaris clęmentia.

Quę ſuſtentatio ſui recte patientia noiať:quę vna virtus omnibus ē oppoſita vitijs & affectibus. Hęc perturbatum animum ac fluctuātem ad trāquillitatē ſuam reuocat:hęc mitigat:hęc hominē ſibi reddit. Ergo quoniam naturæ repugnare impoſſibile eſt:& iutile:vt nō cōmoueamur oino:prius tamen q̄ cōmotio illa proſiliat ad nocēdū/ quoad fieri poteſt maturius ſopiatur. Pręcepit deus nō occidere ſolem ſuper iram noſtra3: ne furoris noſtri teſtis aɩ́ſcedat. Denıq̧ M. Tullius cōtra ſuum p̄ceptum:de quo paulo ante dixi: obliuionē iniuriaꝝ in magnis laudibus poſuit. Spero (inquit) Cęſar: qui obliuiſci nihil soles:niſi iiurias. Quod ſi hoc ille faciebat homo:nō a cœleſti tātū:ſed a publica quoq̧ ciuiliq̧ iuſtitia remotiſſimus: quāto magis id nos facere debemus:qui imortalitatis candidati ſumus/

Quod peripatethici ſtoicis obuiāt in defenſiōe affectionu3 & quæ ſint tres furiæ: quas poetæ finxerunt:& quis earum vſus ſit/& abuſus. Cap. XIX.

Irā virtut fomitem ſtoici dixere.

Furię tres dictę ſunt.

Cupiditatis modus libidinis limes.

Irę certus finis.

Licentiæ malum.

STToici cum affectus ex homine tanq̄ morbos conantur euellere:peripathetici ſe opponunt:eoſq̧ non modo retinet/ſed defendunt:nihilq̧ in homine eſſe dicunt: quod non magna ratione ac prouidentia ſit innatum. Recte id quidem ſi ſingularum rerum veros terminos ſcirent. Itaq̧ hanc ipſam iram comitem eſſe dicunt virtutis:tanq̄ nemo poſſit aduerſus hoſtes fortiter dimicare: niſi fuerit ira concitatus. Quo plane oſtendunt:nec quid ſit virtus ſcire ſe: nec cur homini attribuerit iram deus. Quę ſi nobis ideo data eſt/vt ea vtamur ad occidendos hoies:quid imanius homine: qd ſimilius feris bęluis exiſtimādum eſt:q̄ id animal quod ad cōmunionem & innocentiam deus fecit/ Tres ſunt igitur affectus:qui homines i omnia facinora pręcipites agunt:ira: cupiditas:libido. Proptetea poetæ tres furias eſſe dixerunt:quę mētes hominū exagitent:ira vltionem deſiderat:cupiditas opes:libido voluptates. Sed his oib⁹ deus certos limites ſtatuit:quos ſi tranſcenderint:maioreſq̧ eſſe cœperit:neceſſe eſt naturam ſuam deprauent:& in morbos ac vitia vertantur. Qui autem ſint iſti limites:non eſt magni laboris oſtendere. Cupiditas ad ea cōparāda nobis data eſt: quę ſūt ad vitam neceſſaria:libido ad ſobolem ꝓpagādam:iræ affectus ad coercenda peccata eorum:qui ſunt in noſtra poteſtate.i.vt arctiore diſciplina minor ætas ad probitatem iuſtitiāq̧ formeť:quæ niſi in metu cohibeatur: licētia pariet audaciā:quę ad omne flagitiū & facinus euadet. Itaq̧ vt ira vti aduerſum minores & iuſtū & neceſſariū:ſic & aduerſu3 pares & pernitioſum eſt & impium. Impiū ꝗ violatur humanitas:pernitioſū ꝗ illis repugnātibus aut perdere neceſſe eſt:aut perire. Hāc aute3 quā dixi eſſe rationē:cur homini ſit iræ affectus datus: ex ipſi⁹

dei pręceptis intelligi poteſt:qui iubet vti maledictis & lędētib⁹ nō iraſcamur.Manus aūt noſtras:ſupra minores ſemp habeamu⁹ : hoc eſt vt peccantes eos aſſiduis verberibus corrigamus:ne amore iutili & indulgentia nimia educent̄ ad malū:& ad vitia nutriant̄.Sed regis imperiti & rationis ignari eos affectus:qui ſunt homini ad vſus bonos dati exterminauerūt:& latius q̄ ratio poſtulat:euagantur. Inde iniuſte atq̧ impię viuitur:vtūturq̧ ira contra pares. Hinc diſſidia: hinc expulſiones:hinc bella cōtra iuſtitiā nata ſūt. ¶ Vtūt̄ cupiditate ad cōgerēdas opes.Hinc fraudes:hīc latrocinia:hinc omnia ſcelerū genera orta ſunt. Vtunt̄ libidine ad capiendas tantum voluptates.Hinc ſupra:hinc adulteria:hīc corruptelę oēs extiterūt. Quicūq̧ igitur illos affectus intra fines ſuos redegerit (quod ignorātes deum facere nō poſſūt) Hic patiens:hic fortis:hic iuſtus eſt.

Pueri plagis cohercendi.

¶ De quinq̧ ſenſum voluptatibus:& quare plus voluptatis datum ſit homini a natura q̄ cęteris animantibus:& primum de voluptate viſus.& de ſpectaculis euitandis:& de ludorum & ſpectaculorū auctoribus. Cap.XX.

REſtat vt cōtra quinq̧ ſenſum voluptates dicam breuiter. Nā & ipſius libri menſurā iam modū flagitat:quę omnes quoniam vitioſę ac mortiferę ſunt : virtute ſuperari atq̧ opprimi debent:vel(quod paulo ante dicebam)de affectibus ad rationem ſuam reuocari.Cæterę animantes pręter vnam voluptatem:q̄ ad generandum pertinet:nullam ſentiunt vtunt̄ ergo ſeſibus ad naturę ſuę neceſſitatē.Vident vt appetent ea/quibus opus ē ad vitā tuendam : audiunt inuicem ſeq̧ dignoſcunt:vt poſſint cōgregari.Quę vtilia ſunt ad victū:aut ex odore inueniūt: aut ex ſapore percipiunt:in vtilia reſpuūt aut recuſant.Edendi aut bibendi officium ventris plenitudine metiuntur.Homini vero ſolertiſſimi artificijs prouidentia dedit voluptatē infinitā:& in vitiū cadentē: qa ꝓpoſuit ei virtutem/quę cū voluptate ſemp tanq̄ cū domeſtico hoſte pugnaret.Cicero in Catone maiore:Stupra vero inquit : & adulteria:& omne flagitiū nullis excitari alijs illecebris niſi voluptatis.Cūq̧ homini ſiue natura:ſiue quis deus nihil mēte ꝑſtabilius dediſſet: huic diuino mūeri ac dono nihil tā īimicū q̄ voluptatē.Nec.n.libidine dominante tēperantię locū eſſe:neq̧ in voluptatis regno virtutē poſſe cōſiſtere:ſed ecōtrario deus iccirco virtutē dedit : vt expugnaret & vinceret voluptatem:eamq̧ egredientē fines ſibi datos : infra ꝑſcriptū coerceret:ne hoīez ſuauitatibus delinitū atq̧ captū : ditioni ſuę ſubijceret:ac ſēpiterna morte mĩtaret.Voluptas oculorū varia & multiplex ē:q̄ capitur ex aſpect⁹ rerū q̄ ſunt in vſu hominum : vel natura:vel opere delectabiles.Hāc philoſophi rectiſſime ſuſtulerūt

Cicero.

Aiunt.n.multo eſſe pręclarius. & homine dignius cęlũ poti⁹ q̃ cęlata intueri. Et hoc pulcherrimũ opus intermicantibus aſtrorũ lũinib⁹:tã q̃ floribus adornatũ:q̃ picta & ficta/& gẽmis diſtincta mirari. Sʒ cũ diſerte ad cõtẽptũ terreſtrium nos exhortati ſũt:& ad cęli ſpectaculũ excitauerũt:tamen ſpectacula hęc publica non cõtemnunt. Itaqʒ his & delectãt:& libenter interſunt:quę quoniã maxima ſunt irritamenta vitiorʒ/& ad corrũpẽdos animos potiſſime valent)tollẽda ſunt nobis:quia nõ modo ad beatam vitam nihil conferunt:ſed etiam nocent plurimũ. Nã qui hominem q̃uis ob merita dãnatum ĩ cõſpectu ſuo iugulari pro voluptate computat:cõſcientiã ſuaʒ polluit:tam.ſ.q̃ ſi homicidij quod fit occulte:ſpectator & particeps fiat Hos tñ ludos vocant:in quibus humanus ſanguis effunditur. Adeo lõge ab hominib⁹ receſſit humanitas:vt cũ animas hominum interficiant: ludere ſe opinent nocentiores his omnibus quorum ſanguinem voluptati habent. Quęro nunc an poſſint pij & iuſti homines eſſe:qui conſtitutos ſub ictu mortis ac miſericordiã depręcãtes: nõ tñ patiunt occidi ſed efflagitant: ferũtqʒ ad mortem crudelia & humana ſuffragia. nec vulneribus ſatiati:nec cruore contenti: quinetiã pcuſſos iacẽteſqʒ repeti iubẽt:& cadauera ictib⁹ diſſipari:ne qs illos ſimulata morte deludat. Iraſcunt etiam pugnãtibus:niſi celeriter alter e duobus occiſus eſt. & tanq̃ hũanuʒ ſanguinẽ ſitiant: oderũt moras:alios illis cõpares dari poſcũt recẽtiores:vt q̃ primũ oculos ſuos ſatient. Hac conſuetudie imbuti humanitatem perdiderunt. Itaqʒ nõ parcũt etiã innocẽtibus:ſed exercent in oẽs quod in malorũ trucidatione didicerunt. Huius igitur publici homicidij ſocios & participes eſſe nõ cõuenit eos qui iuſtitię viã tenere nitũtur. nõ.n. cuʒ occidere deus vetat:latrocinari tantũ prohibet (quod ne p leges quidem publicas licet) ſed ea quoqʒ ne fiãt/monet/quæ apud homines pro licitis habẽtur. Ita neqʒ militare iuſto licebit:cuius militia eſt ipa iuſtitia:neqʒ vero accuſare quẽq̃ crimie capitali:quia nihil diſtat vtrũne ferro an verbo potius occidas:quoniã occiſio ipa prohibetur. Itaqʒ in hoc dei pręcepto nullã prorſus exceptionẽ fieri oportet quin occidere hominẽ ſit ſemper nefas:quẽ deus ſanctũ animal eſſe voluit. Ergo ne illud quidẽ concedi aliquis exiſtimet:vt recens natos liceat oblidere:quę vel maxima eſt impietas. Ad vitaʒ enim deus inſpirat animas:nõ ad mortẽ. Verũ homies ne quod ſit facinus : quo manus ſuas polluãt:rudibus adhuc & ſimplicibus animis abnegãt lucẽ non a ſe datam. Expectet vero aliquis/vt alieno ſanguini parcãt:qui non parcunt ſuo:ſed hi ſine vlla cõtrouerſia ſcelerati & iniuſti. Quid illi quos falſa pietas cogit exponere. Non poſſunt innocẽtes exiſtimari qui viſcera ſua canibus obijciũt:& quãtũ in ipſis eſt:crudelius necãt:

Tam igit nefariũ ẽ: vſu veit:vt tã nefariũ ſit expõere/q̃ necare: qñ parrhicidę(vt pręſcribi.) viſcera ſua canib⁹obijciũt:&(q̃tum ĩ ipis eſt (crudelius necãt/ q̃ ſi ſtrãgulaſſent. Videri ẽt põt acri⁹ gẽtiles arguer rãto ſceleri(Tertuliano teſte) deditos: Sic iſte ꝑ puulis : vt Amb. ĩ officijs ꝑ idigẽte. Si nõ paueris occidiſti. Siqs liberos ob pauptatẽ nõ poterit educare;ſatiuſ ẽ vt ab vxoris cõgreſſiõe cõtieat/q̃ ſceleratis manib⁹ dei opa corrumpat. Cõtinere quis põt nõ nubẽdo : põt etiã mutuo cõſenſu.

q̄ ſi ſtrãgulaſſet. Quis dubitet quin ipſus ſit: qui alienæ miſericordię locum non tribuit qui etiam ſi cõtingat ei quod voluit: vt alatur: ad dixit certe ſanguinem ſuum vel ad ſeruitutē: vel ad lupanar. Quę autē poſſint: vel ſoleãt accidere i vtroq̨ ſexu: vel p̱ errorē quis nõ itelligit? quis ignorat? Qđ vel vnius œdipodis declarat exēplũ: duplici ſcelere cõfuſuȝ. Tã igiť nefariũ eſt exponere: q̄ necare. At.n. parricidę facultatũ anguſtias cõq̄rũtur: nec ſe pluribus liberis educãdis ſufficere poſſe p̄tēdũt: quaſi vero aut facultates in poteſtate ſint poſſidētiũ: aut nõ quotidie deus ex diuitibus pauperes: & ex paupib⁹ diuites faciat. Quare ſiquis liberos ob pauptatem nõ poterit educare: ſatius eſt vt ab vxoris cõgreſſione cõtineat/q̄ ſceleratis manibus dei opera corrumpat. Ergo ſi homicidiũ facere nullo mõ licet: nec interesse oĩno conceditur: nec cõſcientiã p̄fundat vllus cruor. Siquidē populo ſanguis ille pręſtatur: in ſcęnis quoq̨ neſcio an ſit corruptela vitioſior. Nam & comicæ fabulæ de ſtupris virginum loquuntur: aut amoribus meretricum: & quo magis ſunt eloquentes qui flagitia illa finxerũt: eo magis ſentētiarũ elegãtia p̄ſuadēt: & facilius ihęrēt: audientiũ memorię verſus numeroſi & ornati. Itē tragicę hiſtorię ſubijciũt oculis parricidia & inceſta regum malorũ: & cothurnata ſcelera demõſtrãt. Hiſtrionũ quoq̨ ipudiciſſimi mot⁹ quid aliud niſi libidines docēt & iſtigãt? quoruȝ eneruata corpora: & i muliebrē inceſſuȝ hitũq̨ mollita ipudicas fœmias ihoneſtis geſtib⁹ mētiunť. ¶ Quid de mimis loquar corruptelarum p̄ferētib⁹ diſciplinã: q docēt adulteria dũ fingũt: & ſimulatis erudiunt ad vera? Quid iuuenes aut virgies faciãt: cuȝ & fieri ſine pudore: & ſpectari libēter ab oib⁹ cernũt? Admonēť vtiq̨ q̄d facere poſſint: & iflãmãť libidie: q̄ aſpectu maxie cõcitať: ac ſe q̄ſq̨ p̄ ſexu in illis imaginib⁹ p̄figurat: p̄bãtq̨ illa dũ ridēt: & adhęrētib⁹ vitijs corruptiores ad cubicl'a reuertunť: nec pueri mõ: quos p̄maturis vitijs ībui nõ oportet; ſed etiã ſenes quos peccare nõ decet: i talē vitioꝝ ſemitã dilabũť. Circēſiũ quoq̨ ludoꝝ rõ q̄d aliud hȝ: niſi leuitatē: vanitatē iſaniã? Tãto nãq̨ impetu cõcitãť animi i furorē quãto illic impetu curriť: vt iã pl⁹ ſpectaculi exhibeãt: q̄ ſpectãdi gr̃a veniũt: cũ exclamari & efferri: & exilire cœperit. Vitãda ergo ſpectacl'a oĩa: nõ ſolũ ne q̄d vitioꝝ pectorib⁹ inſideat: q̄ ſedata & pacifica eē debēt: ſed ne cui⁹ nos voluptatis cõſuetudo deliniat & a deo atq̨ a bõis operib⁹ auertat. Nã ludorum celebratiões deoruȝ feſta ſunt: ſiquidem ob natales eorum vel temporum nouorum dedicationes ſunt conſtituti. Et primitus quide veneȝrationes: quę vocãtur munera Saturno attributę ſunt. Ludi autē ſcęnici libero. Circēſes vero Neptuno. Paulatim vero & cęteris dijs idem honos tribui cœpit: ſinguliq̨ ludi nominibus eoruȝ conſecrati ſunt. Sicut Siſinn⁹

Capito in libris ſpectaculorum docet. Siquis igitur ſpectaculis itereſt ad quæ religionis gratia conueniſtur diſceſſit a dei cultu: & ad deos ſe contulit: quorum natales & feſta celebrauit.

Capito de ſpectaclis

De voluptate aurium: & quid ſibi velit diuinorum eloquiorum ſimplicitas: quę omnibus carminibus & floribus/pompiſq; verborum pręferenda eſt. Cap. XXI.

Auriũ voluptas.

AVrium voluptas ex vocum & cãtuum ſuauitate pcipitur: quę .ſ. tam vitioſa eſt: q̃ oblectatio illa: de qua diximꝰ oculorũ. Quis enim non luxurioſum: ac neq̃ putet eum: qui ſcænicas artes domi habeat? Atqui nihil refert vtrumne luxuriam ſolus domi: an cum populo exerceas in theatro. Sed iam de ſpectaculis dictum eſt: reſtat vnum: qđ eſt nobis expugnandum: ne capiamur his quę ad ſenſum intimum penetrãt. Nam illa omia q̃ verbis carẽt .i. aeris & neruorũ ſuaues ſoni: poſſunt facile cõtẽni: q̃a nõ adhęrẽt: nec ſcribi poſſunt. Carmen autẽ cõpoſitũ & oratio cuȝ ſuauitate decipiẽs capit mẽtes: & quo voluerit impellit. Inde homines litterati cum ad religionẽ acceſſerint dei: ab aliquo imperito doctore fundati minus credũt. Aſſueti eñ dulcibus & politis: ſiue orõibus: ſiue carminibus: diuinarum litterarum ſimplicẽ communemq; ſermonem ꝑ ſordido aſpernantur. Id enim quęrunt quod ſenſuȝ demulceat: Perſuadet autem quicquid eſt ſuaue: & animo penitus dũ delectat: inſidet. Num igitur deus & mentis: & vocis: & linguæ artifex diſerte loqui non poteſt? Immo vero ſumma prouidentia carere phuco voluit ea: quę diuina ſunt: vt omnes intelligerent quæ ipſe omnibus loquebatur. Ergo qui veritati ſtudet: qui nõ vult ipſe ſe decipere: abijciat inimicas & noxies voluptates: quę animam ſibi vinciant: vt corpus cibi dulces: pręferantur vera falſis: ęterna breuibus vtilia iucundis. Nihil aſpectu gratum ſit: niſi quod pie: quod iuſte fieri videas nihil auditu ſuaue: niſi quod alit animaȝ: melioremq; te reddit. Maximeq; hic ſenſus non eſt ad vitiũ detorquendus: qui nobis ideo datus eſt: vt doctrinam dei percipere poſſemus. Itaq; ſi voluptas eſt audire cantus & carmina: dei laudes canere: & audire iucundum ſit. Hęc eſt voluptas vera: quę comes & ſocia virtutis eſt. Hęc eſt nõ caduca & breuis: vt illę quas appetunt: qui corpori vt pecudes ſeruiunt: ſed perpetua & ſine vlla intermiſſione delectans. Cuius terminos ſiquis exceſſerit: nihilq; aliud ex voluptate petierit: niſi ipſam voluptatem: hic mortẽ meditatur: quia ſicut vita perpetua in virtute eſt: ita mors in voluptate. Qui .n. temporalia maluerit: carebit ęternis: qui terrena prętulerit: cœleſtia non habebit.

Carminũ deliniamẽta.

Ideȝ dicit Hieron. Scriptura ſacra cur ſimplici cõiq; ſermõe vtat.

De voluptate olfactus & guſtus: quam vir prudẽs euitare debet vt laqueos & tendiculas mortis. Cap. XXII.

AD voluptates autē ſaporis & odoris: qui duo ſenſus ad ſolū corpus ptinent nihil eſt aliud quod a nobis diſputetur niſi forte quis exigit: vt dicamus turpe eſſe ſapienti ac bono ſi vētri & gulæ ſeruiat: ſi vnguentis oblitus/ ac floribus coronatus incedat. quod qui facit: vtiq; inſipiēs: & ineptus: & nihil eſt: & quem ne odor quidem virtutis attigerit. ¶ Fortaſſe quiſpiam dixerit. Cur ergo illa facta ſunt niſi vt illis fruamur? At enim iā ſępe dictū eſt virtutē fuiſſe futurā nullā: niſi haberet q̄ opprimeret. Itaq; fecit oīa deus ad iſtruendū certamē rerū duarꝝ. Ergo illecebræ iſtæ voluptatū arma ſūt illi⁹: cuius op⁹ vnū ē expugnare virtutē iuſtitiāq; ab oib⁹ excludere. His blādimētis titillat aīas & ſuauitatib⁹. Scit. n. quia mortis eſt fabricatrix voluptas. Nā ſicut deus hoīeʒ ad vitā nō niſi p virtutē ac laborē vocat: ita ille ad mortē p delitias/ ac voluptates: & ſicut ad verū bonū p fallacia mala: ſic ad verū malum p bona fallacia puenit. Cauenda ſunt igitur oblectamenta iſta tanq̄ laquei & plagæ: ne ſuauitudinū mollitię capti: ſub ditione mortis cum ipo corpore redigamur: cui nos mancipauerimus.

De voluptate tactus: & quare ſit ī homīe vehemētior q̄ in cæteris aīalibus: & quātas p eum diabol⁹ turpitudines ingerat/ & ſpicula gehennæ: & de licito coitu & illicito: & quare inter omnia animātia ſola mulier poſt conceptum ſit patiens viri: & quis ſit continentiæ vel incontinentiæ fructus. Cap. XXIII.

VEnio nūc ad eā q̄ pcipitur ex tactu voluptatē: qui ſenſus ē quidē toti⁹ corporis. Sed ego nō de ornamentis aut veſtibus: ſed de ſola libidine dicēdum mihi puto: quæ maxīe coercenda eſt: quia maxime nocet. Cum excogitaſſet de⁹ duorum ſexuum rationē attribuit ipſis vt ſeinuicem appeterēt: & cōiunctiōe gauderēt. Itaq; ardentiſſimā cupiditatē cunctorꝝ animātiū admiſcuit corporibus: vt in hos affectus auidiſſime ruerēt: eaq; rōne ꝓpagari & multiplicari genera poſſent. Quę cupiditas & appetētia in hoīe vehementior & acrior iuenitur: vel quia hoīm multitudineʒ voluit eſſe maiorē: vel quoniā virtutē ſoli homini dedit: vt eſſet laus & gloria in coercēdis voluptatibus: & ſui abſtinētia. Scit ergo aduerſarius ille noſter q̄ta ſit vis huius cupiditatis: quā neceſſitatem dicere maluerūt: eāq; a recto & bono ad malū & ad prauū transferūt. Illicita. n. deſideria imittit: vt aliena cōtaminēt: qb⁹ habere ꝓpria ſine delicto licet. Obijcit quippe oculis irritabiles formas: ſuggeritq; fomēta: & vitijs pabulū ſubminiſtrat: tū intimis viſcerib⁹ ſtimulos oēs cōturbat/ & cōmouet: & naturalē illū icitat: atq; inflāmat ardorē donec irretitū hominē implicatūq; decipiat. ¶ At ne qs eſſet/ q pœnarū metu abſtineret alieno: lupanaria quoq; cōſtituit: & pudorē ifœli

Cū excogitaſſʒ de⁹ auguſti. xv. citatis diuinę li. capite. xxv. ſic īſit. Cogitatio dei & recogitatio ē mutādarꝝ rerū imutabil' rō. hoc etiā noteſ circa nonuʒ caput ſcdi iſt. di. libri. Qualit dęmon illicita deſideria inmittat/ ſiue ſuggerat: ſic Grego. in moralib⁹. Maligni ſpūs ī cordib⁹ malignorum cogitationes immittere nō deſiſtūt. Tractat & Bonauē. li. ſēten. ij. diſ. viij. q. iiij. cōcludenſ q̄ nō imittit dęmon niſi excitā

do & ipel lendo ſiue ſuggerēdo pōt ēt fantaſmata offerr. nec pōt ad malorꝝ cogitationē cōpellere: niſi dum aię cogitatio i utilib9 occupat. Cauēdū ē igr̄ (quoadfieri pōt) ab vtilibus reuocari cogitatibus.

ciū mulierꝝ publicauit:vt ludibrio haberet tā eos q faciūt:q̄ quas pa
ti neceſſe eſt. His obſcœnitatibus aīas ad ſanctitatem genitas: velut
in cœni gurgite demerſit:pudorē extixit pudicitiā fugauit. Idem eti
am mares admiſcuit maribus: & nefādos coit9 cōtra naturā/cōtraq;
inſtitutū dei machinat9 eſt: ſic imbuit hoīes: & armauit ad nefas oē
Quid enim poteſt eſſe ſanctum his qui ętatē imbecillam & p̄ſidio i
digentem/libidini ſuæ depopulandam fœdandāq; ſubſtrauerit? Nō
pōt hęc res ꝑ magnitudine ſceleris enarrari. Nihil amplius iſtos ap
pellare poſſū q̄ impios & parricidas: quibus nō ſufficiat ſexus a deo
datus:niſi & ſuū ſexū ꝓphane ac petulāter illudant. Hęc tn̄ apud il
los leuia & quaſi honeſta ſunt. ¶ Quid dicā de his q abominandā
non libidinē:ſed inſaniam poti9 exercēt? Piget dicere. Sed quid his
fore credamus:quos nō piget facere? & tn̄ dicendum eſt:quia fit. De
iſtis loquor:quorum teterrima libido & execrabilis furor: ne capiti
quidem parcit. Quibus hoc verbis / aut q̄ indignatione tantum ne
fas ꝓſequar. Vicit officium linguæ ſceleris magnitudo. Cum igitur
libido hęc edat opera: & hęc facinora deſignet: armādi aduerſus eā
virtute maxima ſumus. Quiſquis affectus illos frænare non poteſt:
cohibeat eos intra pręſcriptum legitimi thori: vt & illud quod aui
de expetit: aſſequatur: & tamen i peccatum non incidat. Nam quid
ſibi homies ꝑditi volunt? Nempe honeſta opera voluptas ſequitur
ſi ipſam p ſe appetunt: iuſta & legitima frui licet. Quod ſi aliqua ne
ceſſitas ꝓhibet: tum vero maxima adhibenda virtus erit/vt cupidita
ti continentia reluctet. ¶ Nec tm̄ alienis thoris quę attingere non
licet: verumetiā publicis vulgatiſq; corporibus abſtinendum deus
pręcepit. Docetq; nos cum duo inter ſe corpora fuerit copulata: vnū
corp us efficere. Itaq; qui ſe cœno immerſerit: cœno ſit oblitus neceſ
ſe eſt: & corpus quidem cito ablui poteſt: mens autē contagione i
pudici corporis inquinata non poteſt: niſi ex longo tempore & mul
tis bonis operibus ab ea quę inhęſerit/colluuione purgari. Oportet
er go ſibi quęq; præponere duorum ſexuū coniunctionem generādi
cauſa datam eſſe viuentibus Eamq; legem his affectibus poſitā: vt
ſucceſſionem parent. Sicut autem dedit nobis oculos deus: nō vt ſpe
ctemus/voluptatēq; capiamus: ſed vt videamus/propter eos actus q
pertinent ad vitæ neceſſitatē. Itaq; genitalem corporis partē (quod
nomen ipſum docet) nulla alia cauſa niſi efficiendæ ſobolis accepi
m9. Huic diuię legi ſūma deuotione parendū eſt. Sit oēs qui dei di
ſcipulos ſe ꝓfitebunt ita morati & inſtituti: vt iperare ſibi poſſint. Nā
qui voluptatibus indulgent: qui libidini obſequuntur: hi aīam ſuam
corpori mācipāt: ad mortemq; cōdēnant. Qui ſe corpori addixerūt
in quo habet mors ptātē. Vnuſquiſq; igit (q̄tū pōt) formet ſe ad vere

Caſtitatis officia.

cundiam:pudoréq; colat:caſtitatéq; méte & conſcientia tueaẽ.Nec tãtũ legib⁹ publicis pareat:ſed ſit ſupra oẽs leges:q legẽ dei ſequiẽ. Quib⁹bonis ſi aſſueuerit:iã pudebit eũ i deteriora deſcẽdere Modo placeãt recta & boneſta q̃ meliorib⁹ iucũdiora ſunt:q̃ praua & inho neſta prioribus.Nõdũ oĩa caſtitatis officia execut⁹ ſum:q̃ nõ modo deus intra priuatos parietes:ſed etiam pſcriptio lectuli terminat:vt cũ qs habeat vxorẽ:neq; ſeruã neq; liberã habere inſup velit:ſed ma trimonio fidẽ ſeruet.Nõ.n.ſicut iuris publici rõ eſt:ſola mulier adul tera eſt q̃ habet aliũ.Maritus aũt etiã ſi plures habeat:a crimĩe adul terij ſolutus eſt.Sed diuina lex ita duos in matrimoniũ: quod eſt in corpus vnũ pari iure coniungit:ut adulter habeatur qſquis cõpagẽ corporis in diuerſa diſtraxerit.¶Nec ob aliã cãm de⁹ cũ cæteras ani mãtes ſuſcepto fœtu marib⁹ repugnare voluiſſet:ſolã oĩm mulierẽ patientẽ viri fecit.ſ.ne fœminis repugnantibus libido cogeret viros aliud appetere:eoq; facto caſtitatis gloriã nõ tenerẽ.Sed neq; muli er virtutẽ pudcitiæ caperet:ſi peccare nõ poſſet.Nã qs mutũ aĩal pu dicũ eſſe dixerit:quod ſuſcepto fœtu mari nõ repugnat?Quod ideo facit quia neceſſe eſt in dolorẽ atq; i periculũ veniat:ſi admiſerit.nul la igitur laus eſt nõ facere qđ nõ poſſis facere. Ideo aũt pudicitia in hoĩe laudatur:quia nõ naturalis eſt:ſed volũtaria.Seruãda igiẽ fides ab vtroq; alteri eſt:imo exẽplo cõtinẽtiæ docẽda vxor vt ſe caſte ge rat.Iniquũ eſt.n.vt id exigas:qđ ipſe pręſtare nõ poſſis. Quæ iiqtas id effecit pfecto:vt eſſent adulteria:fœminis ægre ferẽtibus præſta re ſe fidẽ nõ exhibentibus mutuã caritatẽ.Denîq; nulla eſt tã perditi pudoris adultera:q̃ nõ hãc cãm vitijs ſuis ptendat:iniuriã ſe peccan do non facere:ſed referre:qđ optime Quintilianus expreſſit.Homo inquit neq; alieni matrimonij abſtinens neq; ſui cuſtos.quę inter ſe natura cõnexa ſunt.Nã neq; maritus circa corrũpendas aliorũ cõiu ges occupatus põt vacare domeſticæ ſanctitati.Et vxor cũ in tale in cidit matrimoniũ:exẽplo ipſo cõcitata aut imitari ſe putat:aut vidi cari.Cauendũ igitur ne occaſionẽ vitijs noſtra intemperãtia demus ſed aſſueſcant inuicẽ mores duorũ & iugum paribus animis inferãt. nos ipſos in altero cogitemus.nã fere in hoc iuſtitię ſumma cõſtitit: vt non facias alteri quicquid ipſe ab altero pati nolis.Hæc ſunt q̃ ad continẽtiam pcipiuntur a deo.¶Sed tñ ſiquis diuina pcepta circũ ſcribere ſe putet poſſe:addãtur illa vt oĩs calũnia & occaſio fraudis remoueatur:adulterũ eſſe qui a marito dimiſſam duxerit:& eũ q p ter crimẽ adulterij vxorẽ dimiſerit:vt alterã ducat. Diſſociari.n.cor pus & diſtrahi deus noluit.Præterea nõ tãtum adulteriũ eſſe vitãdũ ſed etiam cogitationẽ:nequis aſpiciat alienam & animo cõcupiſcat Adulterã.n.fieri mentẽ:ſi vel imaginẽ voluptatis ipſa ſibi depixerit.

Adultera ſola muli er q̃ habet alium.

Mulier ex oĩbus ani mãtib⁹ ſu ſcepto fæ tu viri pa tiens.

Adulteria vnde nata

Quintili. loc⁹ ex de clamat.

Cogitatio nẽ:moro ſã.q̃ cõſen ſaȝ habet ſaltẽ iterp tationem: hoc ſecun do ſen.li bro tra ctatur.

Fructū libidinis a fruēdo.

Mens eſt.n.profecto quæ peccat quæ immoderatæ libidinis fructū cogitatione cōplectitur.In hac crimen eſt:in hac omne delictū.Naꝫ & ſi corpus nulla ſit labe maculatum:nō cōſtat tamē pudicitię rō:ſi animus incæſt⁹ eſt:nec illibata caſtitas videri pōt.vbi cōſciētiā cupiditas inquinauit.

Rñdet tacite obiectioni.

Nec vero aliqs exiſtimet difficile eſſe īponere frænos voluptati:eāqꝫ vagā & errantē caſtitatis pudicitięqꝫ limitib⁹ includere:cū ꝓpoſitū ſit hoībus oībus etiā vincere:ac plurimi beatā atqꝫ incorruptā corporis integritatē retinuerūt:multiqꝫ ſint qui hoc cęleſti genere vitę fœliciſſime perfruātur.Qđ quidē nō ita de⁹ fieri pͣcepit tāq̄ aſtringat:quia generari hoies oportet:ſed tāq̄ ſinat.Scit.n quātā his affectibus impoſuerit neceſſitatē.Siquis hoc inquit facere potuerit habebit eximiā incōparabileqꝫ mercedē.

Propt regnū cœlorū caſtrati. Math. xix.

Quod cōtinentię gen⁹ quaſi faſtigiū eſt:omniūqꝫ cōſummatio virtutū.Ad quā ſi quis eniti atqꝫ eluctari potuerit:hūc ſeruū domin⁹.hunc diſcipulū magiſter agnoſcet.Hic terrā triūphabit:hic erit cōſimilis deo:qui virtutē dei cœperit.Hęc quidē difficilia videntur:ſed de eo loqmur:cui calcaris oib⁹ terrenis iter in cęlū paratur.Nā q̄a virt⁹ in dei agnitiōe cōſiſtit:oia grauia ſunt:dum ignores:vbi cognoueris facilia.per ipſas difficultates nobis exeundum eſt qui ad ſummum bonuꝫ tēdimus.

De pœnitētia & fructu eius:& cōſciētiæ ſtimulis:& diſtricto dei iudicio:ex quib⁹ ſacrificijs:& ī qua ara poſſit placari.Cap.XXIIII.

NEc tamē deficiat aliquis:aut de ſe deſperet:ſi aut cupiditate victus:aut libidine impulſus:aut errore deceptus:aut vi coactus:ad iniuſticiæ viā lapſus eſt.Poteſt enim reduci ac liberari ſi eū pœniteat actorū:& ad meliora conuerſus ſatis deo faciat:quod fieri poſſe Cicero non putauit:cui⁹ hęc in academico tertio verba ſunt.Quod ſi liceret his qui ī itinere deerraſſent:ſic viā deuiā ſecutos corrigere errorē ī pœnitendo:facilior eſſet emendatio temeritatis.Licet plane.Nā ſi liberos noſtros cū delictorū ſuorū cernimus pœnitere:correptos eſſe arbitramur:& abdicatos abiectoſqꝫ rurſus tñ ſuſcipimus:fouemus:āplectimur:cur deſperemus clemētiā dei patris pœnitendo poſſe placari?Ergo idē domin⁹ ac parens īdulgentiſſim⁹ remiſſurū ſe pœnitētib⁹ peccata ꝓmittit:& obliturū oēs iniqtates noſtras:ſi iuſticiā denuo cœperimus operari.Sicut.n.nihil ꝓdeſt male viuēti āte actæ vitę ꝓbitas:quia ſupueniēs nequitia iuſtitię opa deleuit:ita nihil officiūt peccata vetera correcto:quia ſupueniēs iuſtitia labē vitę prioris aboleuit.Quē eni facti ſui pœnitet:errorē ſuū priſtinū ītelligit.Ideoqꝫ græci meli⁹ & ſignificātius μεταγνοσιν dicunt:quē nos latine poſſumus dicere reſipiſcentiā.Reſipiſcit.n.ac ſuā mētē quaſi ab īſania recipit:quē errati piget.caſtigatqꝫ ſeipſū dementiæ:& confirmat animum ſuuꝫ

ad rectius viuendū:tū idipſū maxime cauet:ne rurſus i eoſdē laque-
os inducaꝫ.Deniq₃ muta quoq₃ aialia cū fraude capiuntur:ſi aliquo
ſe modo i fugā extricauerit:fiūt poſtmodum cautiora:vitantq₃ ſem-
per ea oīa in quibus dolos īſidiaſq₃ ſenſerūt.Sic hominē pœnitentia
cautū ac diligentem facit ad euitanda peccata:in quæ ſemel fraude
deciderit.Nemo.n.pōt eſſe tā prudens:tā circūſpectus:vt nō aliquā-
do labatur.Et iccirco deus imbecillitatē noſtrā ſciēs:pro ſua pietate
aperuit nobis portum ſalutis:vt huic neceſſitati:cui fragilitas carnis
ſubiecta eſt:medicina pœnitētię ſubueniret.Ergo quicūq₃ aberraue
rit:referat pedē:ſeq₃ q̄primū recipiat ac reformet.Sed reuocare gra
dū:ſuperaſq₃ euadere ad auras.Hoc opꝰ:hic labor eſt.Deguſtatis.n.
male iucūdis voluptatibꝰ.vix diuelli ab his poſſunt:faciliꝰ recta ſeq
renꝫ:ſi earū ſuauitates nō attigiſſent:ſed ſi eripiāt ſe malæ ſeruituti
cōdonabitur his oīs error:ſi errorē ſuū vita meliore correxerit. Nec
lucrari ſe qſq̄ putet:ſi delicti conſciū nō habebit:ſcit ille oīa i cuius
cōſpectu viuimus nec ſi vniuerſos hoīes cælare poſſumꝰ:deū poſſu- Seneca.
mus:cui nihil abſcōditū:nihil pōt eſſe ſecretū.Seneca exhortatiōes
ſuas mirabili ſētētia terminauit.Magnū iquit neſcio quod maiuſq₃
q̄ cogitari pōt numē eſt:cui viuēdo operā damꝰ.Huic nos approbe-
mꝰ.Nā nihil ꝓdeſt īcluſam eſſe cōſciētiā:patemꝰ deo.Quid veriꝰ di
ci pōt ab eo:qui deū noſſet:q̄ dictū eſt ab hoīe verę religionis ignoro
nā & maieſtatē dei expreſſit maiorē eſſe dicēdo:q̄ vt eā cogitatio mē
tis humanæ capere poſſit:& ipſum veritatis attigit fōtē:ſentiēdo vi-
tā hoīs ſupuacuā nō eſſe(vt Epicurei volūt)ſed deo ab his operā vi-
uendo dari:ſiquidē iuſte ac pie vixerint.Potuit eſſe verus dei cultor Potuiſſet
ſiquis illi monſtraſſet:vt cōtēpſiſſet ꝓfecto ʒenonē & magiſtrū ſuum Seneca cō
ſocionē:ſi veræ ſapientiæ ducē nactus eſſet.Huic nos iquit approbe uerti ma-
mꝰ.Cęleſtis prorſꝰ orō niſi ātecederet ignorātię cōfeſſio.nihil ꝓdeſt giſtris eo-
incluſā habere cōſcientiā:patemus deo.nullus ergo mēdacio:nullꝰ rū relictis
diſſimulationi locus eſt:qa parietibus oculi hominū ſubmouēꝫ:dei
autē diuinitas nec viſceribꝰ ſubmoueri pōt:quominus totū hominē ignorātię
perſpiciat & norit.Idē in eiuſdē opis primo.Quid agis inquit?quid cōfeſſio:
machinaris?qd abſcondis?Cuſtos te tuus ſequitur.Alium tibi pere quia ma-
grinatio ſubduxit:aliū mors:aliū valitudo.Hæret hic:quo carere nū nū igt ne-
q̄ potes.Quid locū abditū legis:& arbitriū reuoces?Puta tibi cōtigiſ gcio quid.
ſe vt oclos oīm effugias demēs.Quid tibi prodeſt nō habere conſci
um habenti conſcientiā? nō minꝰ mirabiter de cōſciētia & deo Tul
lius.Meminerit(inqd) deū ſe habere teſtē:id ē (vt ego arbitror)mē
tē ſuā:quā nihil homini dedit ipſe diuiniꝰ. ¶ Itē cū de bono & iuſto
viro loquereꝫ.Itaq₃ talis vir inquit non modo facere:ſed ne cogitare
qdē qcq̄ audebit:quod non audeat prædicare. ¶ Purgemus igitur

conſciētiam:quæ oculis dei eſt peruia.&(vt idem ait)ſēper ita viua mus vt rationem nobis reddendam arbitremur:putemuſq́; nos mo mentis omnibus non aliquo(vt ille dixit)orbis terræ theatro ab ho minibus:ſed deſuper ſpectari ab eo:qui & iudex & teſtis ipſe futurꝰ eſt:cui rationem vitæ repoſcēti actus ſuos inficiari non licebit. Ergo ſatius eſt aut effugere conſcientiam:aut nos ipſos vltro aperire ani mū:& perniciem (reſciſſis vulneribus) effundere:quibus nemo aliꝰ mederi poteſt niſi ſolꝰ ille qui greſſum claudis:viſuʒ cęcis reddidit: maculata purgauit membra:mortuos excitauit. Illę ardorē cupidi tatis extinguet:extirpabit libidines:inuidiā diſtrahet:irā mitigabit. Ille reddet veram & perpetuam ſanitatem. Appetēda eſt hęc omni bus medicina:quoniam maiori periculo vexatur anima q̄ corpus:& q̄primū latentibus morbis adhibenda eſt curatio. Neq́; enim/ſi vta tur aliquis oculorum acie clara:membris omnibus integris corporis totius fortiſſima valitudine:tamen eum dixerim ſanum ſi efferatur ira:ſuperbia tumidus infletur:libidini ſeruiat:cupiditatibus inardeſ cat:ſed eum potius qui ad alienam fœlicitatem non attollat oculos: opes non admittetur:alienā mulierem ſancte videat:nihil omnino appetat:non concupiſcat alienū:nō inuideat vlli:non faſtidiat quēq̄ ſit humilis:miſericors:beneficus:mitis:humanus:pax in animo eiꝰ perpetua verſetur. Ille homo ſanus:ille iuſtus:ille perfectꝰ eſt. Quiſ quis igitur his omnibus præceptis cæleſtibus obtēperauerit:hic eſt veri dei cultor:cuius ſacrificia ſunt manſuetudo animi:& vita inno cens:& actus boni. Quæ omnia qui exhibet:totiens ſacrificat: quo tiens bonū aliquod ac pium fecerit. Deus enim non deſiderat victi mam:neq́; muti animalis:neq́; mortis ac ſanguinis: ſed hominis & vitæ. Ad quod ſacrificiū neq́; verbenis opus eſt:neq́; fibris:neq́; ceſ pitibus:quæ ſunt vtiq́; vaniſſima:ſed his quę de intimo corde profe runtur. Itaq́; in aram dei quę vere maxima eſt:& quæ in corde ho minis collocata coinquinari non poteſt ſanguine:iuſtitia imponitur patientia:fides:innocentia:caſtitas:abſtinētia. Hic eſt veriſſimꝰ ritꝰ hęc illa lex dei(vt a Cicerone eſt dictum)pręclara & diuina ſemp q́; recta & honeſta iubet. Vetat praua & turpia cui parētem ſāctiſſime ac certiſſimę legi:iuſte ac legitime neceſſe eſt viuere. Cuiꝰ legis pau ca equidē capita poſui:q́ ſum pollicitus ea me tantummodo eſſe di cturum quæ ſummum faſtigium virtuti & iuſtitiæ imponerēt. Si q̄s volet cætera omnia comprehēdere:ex fonte ipſo petat:vnde ad nos riuus iſte manauit.

Effugere cōſciētiaʒ vitare conſcientiā remorſum.

De differentia doni & ſacrificij diuini:& forma lau dandi deum:& orationis forma & fructu.

Cap. XXV.

Nunc de ſacrificio ipſo dicamus pauca. Ebur (iquit Plato) nõ caſtũ donũ deo. Quid ergo? Picta. ſ. & p̃cioſa: imo vero nõ caſtũ donũ deo q̃cquid ſurripi: quicq̃d corrũpi põt. Sed ſicut hoc vidit nõ oportere viuẽti offerre aliquid q̃d ſit ex mortuo corpore: cur illud non vidit non debere icorporali corporale munus offerri? Quãto melius & verius Seneca. Vultis ne vos inquit deum cogitare magnum & placidum: & maieſtate leni verendum: amicum & ſemper in proximo non immolationibus nec ſanguine multo colendũ. Quæ enim ex trucidatione imerentiũ voluptas eſt? Sed mente pura: bono honeſtoq; ꝓpoſito: nõ tẽpla illi cõgeſtis in altitudinem ſaxis ſtruẽda ſunt: in ſuo cuiq; cõſecrandus eſt pectore. Veſtes igit̃: gẽmas: & cętera q̃ habentur in precio: ſiquis putet deo cara: is plane quid ſit deus neſcit: cui putat voluptati eſſe eas res: quas ſi etiã homo cõtempſerit: iure laudabit̃. Quid ergo caſtuz? quid deo dignũ: niſi q̃d ipſe i illa diuina lege ſua popoſcit? Duo ſũt q̃ offerri debeant: donũ & ſacrificium: donum in perpetuum: ſacrificiũ ad tempus. Verũ apud iſtos: qui nullo modo ratiõnẽ diuinitatis itelligunt donũ eſt quicq̃d auro argentoq; fabricatur. Item quicquid ſerico & purpura texitur/ſacrificium eſt & victima: & q̃cũq; in ara cremãtur. Sed vtroq; nõ vtitur deus: quia & i pſe icorruptus eſt: & illud totũ corruptibile. Itaq; deo vtrũq; icorporale offerenduz eſt: quo vtitur. Donũ eſt integritas animi: ſacrificium laus & hymn⁹. Si eniz deus non videtur: ergo his rebus coli debet: quę nõ vident̃. nulla igitur alia religio eſt vera: niſi q̃ virtute ac iuſtitia conſtant. Quomodo aũt deus iuſtitia hoĩs vtatur intellectu facile eſt. Si enim iuſtus fuerit homo: accepta imortalitate inęternũ deo ſeruiet. Homĩes aũt non niſi ad iuſtitiã naſci: tũ philoſophi veteres: tũ etiã Cicero ſuſpicat̃. diſſerens enim de legibus. Sed omniũ inquit quę in hominũ doctorũ diſputatione verſantur: nihil eſt profecto pręſtabilius q̃ plane intelligi nos ad iuſtitiã eſſe natos. Id ergo ſolũ deo exhibere atq; offerre debemus: ad quod capiẽdũ nos ipſe generauit. Hoc autẽ duplex ſacrificij genus q̃ ſit veriſſimum Triſmegiſtus Hermes idoneus teſtis eſt Qui nobiſcum id eſt cũ ꝓphetis quos ſequimur: tam verbis q̃ re congruit: de iuſtitia ſic locutus eſt. Hoc verbũ o fili adora & cole. Cultus aũt dei vnus eſt: malũ nõ eſſe. ¶ Itẽ in alio ſermone profecto cũ exaudiſſet Aſclepium querentẽ a ſuo filio: vtrũ placeret p̃ri eius offerri thus & alios odores: ad ſacrificiũ dei: exclamauit. ¶ Bene bene ſẽtis o Aſclepi. Eſt enim maxima impietas tale q̃d de illo vno ac ſingulari bono in animũ inducere. Hæc & his ſimilia huic nõ conueniũt. Oĩa. n. quæcũq; ſunt plenus eſt: & oĩm minime indigens. Nos vero g̃ras agẽtes adoremus. Huius. n. ſacrificiũ ſola b̃ndictio. ¶ Et recte

Plato.

Nõ caſtuz nõ dignuz ſine iterio rí.

Nõ deber̃ offerri munus corporali: ſñ incorpali. ſ. ſpũ & veritate.

Non tẽpla ſaxis ſtruẽda: tãq̃ id ſufficiat.

Siquis putet d̃o chara: pię mẽte ipſa nã ſacrificiũ d̃o ſp̃us cõtribulat⁹.

Si. n. de⁹: Io. iiii. Veri adoratores adorabũt p̃rem i ſpũ & veritate Nã & pater tales quærit q̃ adorent eũ? Spũs ẽ de⁹: & eos qui adorãt euz in ſpiritu & veritate oportet adorare.

Verbo.n.ſacrificari oportet deo:ſiquidē deꝰ verbū eſt: vt ipſe cōfeſ-
ſus eſt.Sūmus igit̄ colēdi dei ritus eſt ex ore iuſti hōis ad deum dire-
cta laudatio:quę tñ ipſa vt deo ſit accepta:& humilitate:& timore &
deuotione maxima opus eſt:nequis forte integritatis & innocentiæ
fiduciam gerens:tumoris & arrogantiæ crimen incurrat: eoqꝫ facto
gratiam virtutis amittat.ſed vt ſit deo carus:omniqꝫ macula careat:
miſericordiā dei ſp imploret:nihilqꝫ aliud p̄cet̄ niſi peccatis ſuis ve
niā:licet nulla ſint.Siqd aliud deſiderauit:nō ē opꝰ dicto ſciēti quid
velimus:ſiquid ei boni euenerit:gatias agat:ſiquid mali:ſatiſfaciat:
& illud ſibi ob peccata ſua fateatur eueniſſe:& nihilominus ī malis
gr̄as agat:& in bonis ſatiſfaciat:vt idē ſit ſemp & ſtabilis: & immuta
bilis:& inconcuſſus.Nec tm̄ hoc in tēplo putet ſibi eſſe faciendum:
ſed & domi & in ipſo etiaꝫ cubili ſuo.Secū deniqꝫ habeat deū ſemp
in corde ſuo conſecratum:qm̄ ipſe eſt dei templū.Quod ſi deo patri
ac domino hac aſſiduitate:hoc obſequio:hac deuotiōe ſeruierit:cō-
ſumata & ꝑfecta iuſtitia ē:quā qui tenuerit:hic (vt ante teſtati ſumꝰ)
deo paruit:hic religioni atqꝫ ſuo officio ſatiſſecit.

Niſi pctīs ſuis veniā p p̄cipuaꝫ orōnis dominicę p-tē totā inſinuat.Vñ dñs ī euā-gelio. Sic ergo ora-bitis.Pr̄ nr̄ &c.

L.Cœ. Lactātij Firmiani diuinaꝝ inſtitutionū aduerſus gētes
Liber ſeptimus & vltimus.
De diuino pręmio.i.de vita beata & vltimo futuro iudicio Ad
Conſtantinum Imperatorem.

Quid ſit dictū in p̄cedentibus libris : quid reſtat dicendum in
vltimo:qui ſint credituri veritati/ & qui non:& quare.

Caput primum

BEne habet:iacta ſunt fundamenta (vt ait eximius
orator) Verū nos non tantum fundamenta iecimꝰ
quę firma & idonea eſſent operi ꝑferēdo : ſed ma
gnis robuſtiſqꝫ molibus ędificium totū pene vſqꝫ
ad ſummū ꝑduximus Reſtat id quod eſt multo fa
cilꝰ:vel tegere vel ornare:ſine quo tñ priora ope
ra inutilia ſunt & integrata. Nā quid ꝓdeſt au fal
ſis religiōibus liberari:aut intelligere verā? Quid aut vanitatē falſæ
ſapientiæ ꝑuidere:aut quæ ſit vera cognoſcere? quid inq̄ prodeſt cę
leſtē illā iuſtitiā defendere? quid cū magnis difficultatibus cultū dei
tenere? Quę eſt ſumma virtutis: niſi tū diuinū p̄miū beatitudinis ꝑ-
petuæ ſubſequatur? de qua nobis eſt in hoc libro diſſerendum : ne
priora omnia irrita & ī fructuoſa videantur: ſi hoc cuius cauſa illa ſu
ſcępta ſunt: in incertū relinquamus: ne quis forte arbitret̄ tātos la-
bores ī caſſū ſuſcipi:dum eoruꝫ cœleſti mercede diffidit: quā deꝰ ſta
tuit ei:qui hęc ſuauia terræ bona pro ſola nudaqꝫ virtute cōtēpſerit.

Satis & huic parti faciam⁹: tũ teſtimonijs diuinaꝝ litteraꝝ: tuꝫ etiaꝫ ꝓbabilibus argumentis: vt ęq̃ clarum ſit: & futura pñtibus & diuina terrenis: & ꝑpetua breuibus eſſe anteponenda: quoniã tẽporalia ſũt prę mia vitiorum: ſempiterna virtutum. Exponã igitur rationẽ mundi: vt facile poſſit itelligi quãdo & quare ſit effectus a deo: quod Plato qui de mũdi fabricatiõe diſſeruit: nec ſcire potuit: nec explicare: quippe qui cœleſte miſterium: quod non niſi ꝓphetis ac deo docente diſcitur: ignorabat. Ideoq; in ꝑpetuum dixit eſſe fabricatũ: qđ longe ſec⁹ eſt: quoniã quicq̃d eſt ſolido/ac graui corpore: vt iitiũ cœpit aliqñ ita finẽ capiat neceſſe eſt. Nã Ariſtoteles cum nõ videret quẽadmodum poſſet tãta reꝝ magnitudo interire: & hanc ꝑſcriptioneꝫ vellet effugere: ſemper ait fuiſſe mundum/ac ſemꝑ futurũ: prorſ⁹ nihil vidit: quia quicq̃d ẽ: aliqñ habuerit pricipiũ neceſſe eſt: nec oino quicq̃ põt eſſe niſi cœperit. Nã cũ terrã/& aquam/& ignem diſperire cõſumi/extinguiq; videam⁹: q̃ ſunt vtiq; mũdi partes: intelligiť totũ eſſe mortale: cuius mẽbra ſunt mortalia. Ita fit: vt natuꝫ ſit quicquid poteſt interire: ſed & omne quod ſub viſu oculorum venit: & corporale (vt ait Plato) & ſolubile ſit neceſſe eſt. Vnus igiť Epicurus auctore Democrito veridicus in hac re fuit: qui ait & ortum aliquando: & aliquando eſſe periturum. Nec tamen rationem vllam reddere potuit. ſ. aut quibus de cauſis hoc tantum opus: aut quo tempore reſoluatur. Quod quoniam nobis deus reuelauit: nec coniectius id aſſequimur: ſed traditione cœleſti: docebimus ſedulo: vt tandem ſtudioſis veritas appareat: nec vidiſſe: nec cõꝑhendiſſe philoſophos veritatem. Sed ita leuiter odoratos: vt tamen vnde eos ille odor ſapientiæ tam ſuauis: tam iucundus afflaret: nullo modo ſenſerit. ¶ Interim neceſſariuꝫ puto admonere lecturos: ꝙ hęc noſtra quę tradim⁹: prauæ/vitioſæq; mentes aut oino non intelligent. Hebetatur enĩ acies eoꝝ terrenis cupiditatibus: quę ſenſus omnes grauant/ imbecilleſq; reddunt: aut etiam ſi itelligent: diſſimulabunt tamẽ: & eſſe hęc vera nolent: quia trahuntur a vitijs: & ſcientes malis ſuis fauent: quorum ſuauitate capiuntur: & virtutis viam deſerunt: cuius acerbitate offẽdũť. ¶ Nã qui auaricia & opum inexplebili quadã ſiti flagrant: quia non poſſunt venditis aut elargitis quę amant: tenui cultu vitaꝫ degere. Sine dubio malunt id eſſe fictum: quo deſiderijs ſuis renunciare coguntur. ¶ Item qui libidinum ſtimulis incitati (vt ait poeta) In furias/ignẽq; ruunt: vtiq; incredibilia nos afferre dicũt: quia vulnerant aures eoꝝ ꝑcepta cõtinentiæ: quę illos a voluptatibus ſuis ꝓhibent: quibus animam ſuam cum corpore adiudicauerunt. Qui vero ambitione inflati/aut amore potentiæ inflammati: omne ſtudiuꝫ ſuum ad honores acquirendos contulerunt: ne ſi ſolem quidem ipꝫ

Quicq̃d &c. De creaturis (vt cõſtat) loq̃tur. Eſt aũt ꝓbabilis valde & ꝑclara rõ. cui⁹ parte ſ mortales ſint: id totũ mortale & corruptibile eẽ. Qualit au tẽ cęli qui nunc ſũt & terra igni reſeruati ſint i diem iudicij: vt đt Petr⁹ i ep̃la catholica altera apđ Aug. de ci. đi re lige. li. xx. ca. xvj. & alibi. Naꝫ elemẽtoꝝ corruptibiliũ qualitates q̃ corporib⁹ noſtris corruptibilibus cõgruebãt ardẽdo penitus iteribunt. &c

geſtemus in manibus: fidem commodabunt ei doctrinæ: quę illos iubet omnipotētia & honore cōtēpto: humiles viuere: atq; ita humiles: vt & accidere iniuriā poſſint: & referre nolint ſi acceperit. Hi ſūt homines/ qui contra veritatem clauſis oculis quoquomodo atrant. ¶ Qui autem ſani ſunt vel erunt: id ē non ita vitijs immerſi/ vt ſanabiles nō ſint/ & credent his & libente accedent: & quęcūq; dicim⁹: aperta & plana/ & ſimplicia: & quod maxime opus eſt: vera & inexpugnabilia illis videbūt. Nemo virtuti fauet: niſi qui ſequi poteſt: ſe qui aūt non facile eſt omnibus. Hi poſſunt: quos paupertas & rerū indigentia exercuit: & capaces virtutis effecit. Nā ſi virtus ē tolerantia maloꝶ: non capiunt ergo virtutē/ qui ſemper i bonis fuerunt: quia mala neq; expti ſunt neq; ferre poſſunt: aſſuetudine ac deſiderio bonoꝶ: q̄ ſola nouerūt. Eo fit: vt pauperes & humiles deo credāt facilius. qui ſunt expediti q̄ diuites: qui ſunt impedimentis ſuis ipli cati: immo cathenati/ & cōpediti ſeruiunt ad nutum domiæ cupiditati: q̄ illos inextricabilib⁹ vinculis irrętiuit: nec poſſunt in cœlum aſpicere: qm̄ mens eoꝶ in terrā prona/ humiq; defixa eſt. Virtutis aūt via non capit magna onera portantes: anguſtus admodum trames eſt: per quem iuſticia hominem deducit in cœlum. Hunc tenere nō pōt: niſi qui fuerit expeditus & nudus. Naȝ iſti locupletes multis & ingentibus ſarcinis onerati/ per viam mortis incedunt: q̄ latiſſima ē: qm̄ late pditio dominaī. His acerba ſunt/ his venena: q̄ deus ad iuſticiam pcepit: quæq; nos dei magiſterio de virtute/ ac veritate diſſerimus. Quibus ſi impugnare audebunt: hoſtes ſe eſſe neceſſe eſt virtutis/ iuſticiæq; fateanī. ¶ Aggrediar nūc qđ ſupeſt: vt fines operi poſſint imponi. Id autē ſupeſt vt de iudicio dei diſſeramus qđ nunc cōſtitueī: cū dn̄s noſter redierit in terrā: vt vnicuiq; ꝓ merito aut pmium pſoluat: aut pœnaȝ. Itaq; vt in quarto libro de primo aduētu ei⁹ diximus: ſic in hoc ſecundū referemus aduentū: quē iudęi quoq; cōfiteneī & ſperant: ſed fruſtra. quoniaȝ neceſſe eſt ad eos conſolandos reuertatur: ad quos conuocandos prius venerat. Nā qui violarūt impie humilem: ſentient in poteſtate victorem. Eaq; omnia quę legūt & non intelligunt: deo compēſante patientur: quippe qui peccatis omnibus inquinati: & inſuper ſancto cruore perfuſi: ab illo ipſo cui nefandas manus ītulerunt ſint ad ęterna ſupplicia deſtiati. Sed erit nobis contra iudęos ſeparata materia: in qua illos erroris & ſceleris conuincemus. Nunc ignaros veritatis inſtruamus.

Sanabiles. veritati accedit

Iudęi obſtinati vſq; ad Antichriſti aduētū: queȝ recipiēt: n̄ reſipiſcēt.

Cōtra iudęos ſcribere ꝓpoſuit.

Quod autem ſęculum: id eſt fœlciſſimus ſtatus futurus eſt. E quare ratio mundi non poteſt ab homine appręhendi. & q̄ veram ſapiētiā non aſſequiī qs bn̄ficio naturæ: ſȝ grę. Cap. II

DIſpoſitione ſummi dei ſic ordinatum eſt: vt iniuſtum hoc ſæculum decurſo temporum ſpatio terminum ſumat: extinctaq; protinus omni malitia: & piorum animis ad beatam vitam reuocatis: quietum: tranquillum: pacificum: aureum deniq; (vt poetæ vocant) ſæculum: deo ipſo regnãte floreſcat. In primis cauſa errorum omnium philoſophis hęc fuit: q̄ rationem mundi quę totam ſapientiam continet: non compræhenderũt. Ea vero ſenſu proprio & interna intelligentia non poteſt compræhendi: quod illi ſine doctore per ſeipſos facere voluerunt. Itaq; in varias ſibiq; ſæpe contrarias ſententias inciderunt: ex quib⁹ exitũ non haberẽt. & i eodẽ luto (ſicut Comic⁹ ait) hęſitauerũt. ſ. aſſumptionibus eoꝝ non reſpõdente rõe cũ aſſumpſiſſent quidẽ vera: ſed q̄ affirmari ꝓbariq; nõ poſſent ſiue ſcientia veritatis rerũq; cęleſtium: quę (vt ſępe iã dixi) non poteſt eſſe in homine: niſi deo docente pcepta. Nã ſi poteſt hõ intelligere diuina poteſt & facere: nã intelligere eſt quaſi e veſtigio ſubſequi. Non poteſt aũt facere q̄ deus: quia mortali corpore indutus ẽ. Ergo ne intelligere quidẽ põt q̄ fecit deus. Qđ aũt fieri non poſſit: ex imenſitate rerũ atq; operũ diuinorũ facile eſt vnicuiq; metiri. Nam ſi mundũ cum oibus q̄ ſunt in eo: contemplari velis: intelliges profecto q̄tum dei opus hũanis operibus ante ſtet. Ita quantũ inter opera diuina & hũana intereſt: tãtũ diſtare iter dei hominiſq; ſapiam neceſſe eſt. Nam quia deus incorrupt⁹ atq; imortalis eſt. & ideo pfectus: quia ſempiternus eſt. ſapiẽtia quoq; eius pinde vt ipſe pfecta eſt. Nec obſtare illi quicquã põt: quia nulli rei de⁹ ipſe ſubiectus eſt. Homo aũt quia ſubiectus eſt paſſioni: ſubiecta eſt & ſapiẽtia eius errori: & ſicut hois vitã multę res impediũt: quo minus poſſit eſſe perpetua: ita ſapiam quoq; eius multis reb⁹ impediri neceſſe eſt quominus ĩ perſpiciẽda penit⁹ veritate perfecta ſit. Ergo nulla eſt humana ſapientia: ſi p ſe ad notionem veri ſcientiãq; nitat̃: quoniam mens hominis cũ fragili corpore alligata: & in tenebroſo domicilio incluſa: neq; liberius euagari: neq; clarius perſpicere veritatem poteſt: cuius notio diuinę cõditionis eſt. Deo enim ſoli opera ſua nota ſunt: homo autem non cogitando aut diſputando eſſe qui eam poteſt. Sed diſcendo & audiendo ab eo qui ſcire ſolus poteſt & docere. Ideo. M. Tullius ſententiam Socratis de Platone tranferens dicentis veniſſe tempus vt ipſe migraret e vita. Illos autem apud quos cauſam ſuam perorabat: agere vitam. Vtrũ melius ſit (inquit) dij immortales ſciunt: hominem autem arbitror ſcire neminem. Quare neceſſe eſt oẽs philoſophię ſectas alienas eſſe a veritate: quia hoies erant q eas conſtituerunt: nec vllũ fundamentũ aut firmitatem poſſunt habere: quæ nullis diuinarum vocum fulciuntur oraculis.

Aīmis ad pacatã vitã reuocatis aureuȝ ſæculũ floreſcit: vt poſtea ca. xxiiij. repetit. Qđ ideo dictũ itelligat̃ quia princeps mũdi mille annos ligat̃. qđ ligamẽ clare exponẽs Auguſtinus. xx. de Ciuitate libro. cap. viij. Alligatio inquit diaboli ẽ non pmitti exercere totã tẽtationẽ quã pt. vel vi vel dolo ad ſe ducendos hoies ĩ pte ſuã cogẽdo violẽter fraudulẽter ve fallẽdo: & reliqua. Tradit

etiā lactā-tius libro. quinto. cap.vi. cō tra Iouē. q̄ ten⁹ chriſtus aurea ſęcula idē fugatā iuſticiā reducere cęperit.

¶Quantum errauerint ſtoici de ratione mundi & auctore omni um deo:& homine per quē factus mūdus:& q̄ maniſeſte contra Epi curum rationibus doceatur/mundū & omnia quæ in eoſunt dei pro uidentia gubernari. Cap.III.

ET quoniā de philoſophorū erroribus loquimur:ſtoici na turā in duas diuidunt partes:vnā quæ efficiat:alterā quæ ſe ad efficiendum tractabilē præbeat.in illa prima eſſe vi ſentiendi:in hac materiam:nec alterum ſine altero poſſe. Quomodo idē eſſe pōt quod tractat:& quod tractatur/Si quis dicat idem eſſe figulum quod lutū:aut lutum idem eſſe quod figulū:nōne aperte inſanire videatur/At iſti vno naturæ nomine duas res diuer-ſiſſimas cōprehēdūt:deū & mundū:artificē & opus:dicuntq; alterū ſine altero nihil poſſe:tāq̄ natura ſit de⁹ mūdo terminat⁹: nā īterdū ſic cōfundunt:vt ſit deus ipſe mens mundi:& mūdus ſit corpus dei. Quaſi vero ſimul eſſe cœperit mund⁹ & deus:ac nō ipſe mūdū fece rit:quod & ipſi fatētur alias:cū hominū cauſa p̄dicant eſſe fabrica-tū:& eſſe ſine mundo ſi velit poſſit.Siquidē deus eſt diuina mens & æterna:a corpore ſoluta & libera:cuius vim maieſtatēq; quoniā itel-ligere non poterant:miſcuerunt eū mundo.i operi ſuo. Vnde ē illud Virgilianum.Totamq; infuſa per artus Mēs agitat molē:& magno ſe corpore miſcet.Vbi eſt ergo illud:quod ijdē ipſi aiunt & factū eſſe diuina prouidētia & regi/Si.n.fecit mundū:fuit ergo ſine mūdo. Si regit:nō vtiq; ſicut mens corpus regit:ſed tāq̄ dominus domum:na uimq; gubernator:auriga currū.nec tamē mixti ſunt his reb⁹:quas regunt.nā ſi hęc omnia quæ videmus dei membra ſunt.iā inſenſibi-lis ab his conſtituitur deus:quoniā membra ſenſu carent:& mortalis: eſt:quoniam videmus mēbra eſſe mortalia.Poſſum enumerare quo tiens repentinis quaſſatæ motibus:vel hiauerit terræ:vel deſcende-rint in abruptū:quotiens demerſæ fluctibus:& vrbes & īſulæ abie-runt ī profundum:frugiferos campos paludes inundauerit:flumina & ſtagna ſiccauerint:montes etiam vel deciderint abrupti:vel planis fuerint adę quati:plurimas regiones & multorum fundamēta mon-tium latens & internus ignis abſumit.Et hoc parum eſt:ſi membris ſuis non parcit deus:niſi etiam homini liceat aliquid in dei corpus. Maria extruuntur:montes exciduntur & ad eruēdas opes iteriora ter ræ viſcera effodiuntur.Quid q̄ ne arari quidē ſine laceratione diuini corporis pōt:vt iam ſcelerati & impij ſimus:qui dei mēbra violem⁹. Patitur ne ergo vexari corpus ſuū deus:& debilē ſe vel ipſe facere:vt ab hoīe fieri ſinit/niſi forte diuinus ille ſenſus:q̄ mundo & omnibus mundi partib⁹ permixtus eſt:primā terrę faciem reliquit:ac ſe ī ima demerſit:nequid doloris de aſſidua laceratiōe ſentiret.Quod ſi hoc

Virgilius.

vanũ & abſurdũ eſt:tã igiť ipſi eguerũt: ꝗ hęc idigent ſenſu:qui non perſpexerũt diuinũ quidẽ ſpiritum eẽ vbiqꝫ diffuſum:eoqꝫ oĩa conti neri. Nec tñ ita vt deus ipſe qui eſt incorruptus grauibus corruptibi libus elemẽtis miſceatur. Illud ergo rectius quod a Platone ſumpſe runt:a deo factũ eſſe mũdũ: & eius ꝓuidẽtia gubernari. Oportebat igiť & Platonẽ:& eos qui idẽ ſenſerũt docere atqꝫ explicare quę cau ſa:q̃ ratio fuerit tãti operis fabricãdi:quare hoc aut cui⁹ gratia fece-rit. At idẽ ſtoici hoĩꝫ ĩquiunt cauſa mundus effectus eſt. Audio. Sed Epicurus ignorat ipſos hoĩes quare aut quis effecerit. Nam Lucreti us cum diceret mũduꝫ non eſſe a diĳs cõſtitutũ: ſic ait. Dicere porro hoĩꝫ cauſa voluiſſe parare Prẹclarã mũdi naturã. Deinde intulit. De ſipe eſt:quid enim immortalibus atqꝫ beatis gratia noſtra queat lar girier emolumẽti. Vt nr̃a quicq̃ cauſa facere aggrediantť? ¶ Merito enim illi nullam rationẽ afferebãt:cur hũanũ gen⁹ vel creatũ vľ inſti tutũ eſſet a deo. Noſtrum hoc officiũ eſt ſacramẽtũ mundi & hoĩs exponere:cuius illi exptes ſacrarium veritatis nec attigere:nec vide re potuerunt. Ergo (vt paulo ante dicebã) cũ aſſumpſiſſent id quod erat veruꝫ.i.mundum a deo factum:& hoĩꝫ cauſa eſſe factum:tamẽ quoniã eos ĩ conſequentibus ratio defecit: nõ potuerũt defẽdere id quod aſſumpſerãt. Deniqꝫ Plato ne dei opus imbecilluꝫ & ruinoſuꝫ faceret:in ęternũ dixit eſſe mãſurum. Si hoĩm cauſa factus eſt:& ita factus eſt:vt eſſet ętern⁹:cur ergo ipſi quoꝝ cauſa factus eſt: nõ ſunt ſempiterni? Si mortales propter quos fact⁹ eſt:ergo & ipſe mortalis atqꝫ ſolubilis. Neqꝫ.n.pluris eſt ipſe ꝗ hi quorum gratia factus eſt:ꝗ ſi ei ratio quadraret:ĩtelligeret piturũ eſſe quia factus eſt: nec poſſe in ęternum manere:niſi qđ tãgi nõ põt. Qui autem negat hominuꝫ cauſa factum:hic nullã rõnem tenet. Si.n. dicit ipſum fabricatorem ſua cauſa tãta hæc opa eſſe molitũ:cur ergo nos nati ſumus? Cur mũ do ipſo fruimur? Quid ſibi vult humani generis:cæterorumqꝫ aĩan tiuꝫ fictio. Cur aliena cõmoda intercipimus? Cur deniqꝫ augemur? minuimur? interimus? Quid habet rõnis ipſa gñatio? quid ꝑpetua ſucceſſio? Nimiruꝫ videri deus voluit/& ſuis varĳs imaginibus tanq̃ ſigilla cõfingere:quibus ſe oblectaret:& nihilominus tamen ſi ita eſ ſet:curæ haberet animãtes:ꝑcipueqꝫ hoĩeꝫ: cuius ĩperio cuncta ſub iecit. ¶ Qui aũt dicunt ſemp fuiſſe mundũ:omitto illud qđ eſſe ipſũ ſine aliquo pricipio nõ põt:vnde ſe extricare nequeunt. Sed hoc di co ſi ſemper mũdus fuit nullam poteſt habere rationem. quid enim potuit in eo ratio moliri/qđ nunq̃ ſumpſit exordium? Nã priuſq̃ fiat aliquid aut ſtruať:opus eſt conſilio:vt diſponi poſſit: quemadmodũ fiat:nec incipi quicq̃ põt ſine ꝓuiſione rationis. Itaqꝫ omne opus ra tio ꝓcedit:non habet ergo rationem quod factum nõ eſt. Atqui mũ-

Lucretius

Plato.

dus habet rationē:qua & conſtat & regiẗ.Ergo & factus eſt; & ſi factus eſt:& reſoluetur.Reddant ergo iſti rationē:ſi poſſunt:cur aut factus in principio ſit:aut poſtea reſoluaẗ.Quod quia docere non poterat Epicurus ſiue Democritus:ſua ſpōte natū eſſe dixit ſeminibus inter ſe paſſim coeūtibus:quibus iterum reſolutis/diſſidium atq́ interitum ſecuturum. Corrupit ergo quod recte viderat:& totā rationem penitus ignorantia rationis euertit: redegitq́ mundū/& oia q̄ in eo geruntẗ ad ſimilitudinem cuiuſdam ſomni vaniſſimi: ſiquidem rebus hūanis nulla ratio ſubſiſtat. Cū vero mundū/oēſq́ partes ei⁹ (vt videm⁹)mirabilis ratio gubernet:cū cœli tēpantia & ęqualis in ipſa varietate curſus aſtrorum/luminumq́ cœleſtium:tēporū cōſtās ac mira deſciptio:terraꝝ varia fœcūditas: plana campoꝝ munimēta:& aggeres mōtiū:viriditas/vbertaſq́ ſiluarū: fōtiū ſaluberrima eruptio:fluminū opportuna inundatio: maris opulenta & copioſa interfuſio:ventoꝝ diuerſa & vtilis aſpiratio.Cæteraq́ omnia ratiōe ſumma conſtent:quis tā cęcus eſt: vt exiſtimet ſine cauſa eſſe facta: in quibus mira diſpoſitio ꝓuidentiſſimę rationis elucet? Si ergo ſine cauſa nec eſt nec fit quicq̄ omino:ſi & ꝓuidētia ſummi dei ex diſpoſitione rerum:& virtus ex magnitudine:& poteſtas ex gubernatiōe manifeſta eſt:hebetes ergo & inſani:qui prouidentiam non eſſe dixerunt. Non improbarem ſi deos iccirco non eſſe dicerent:vt vnum dicerent. Cum autem ideo/vt nullū: qui eos deliraſſe non putat: ipſe delirat.

Democritus.

Q꞉ oīs res ad aliquem vſum facta eſt:etiā illa q̄ omnino videnẗ eſſe mala. Et quare homo creatus ſit corpore fragilis:& capax rationis Cap.IIII.

SEd de ꝓuidentia ſatis in primo libro diximus:quę ſi ē (vt apparet/ex mirabilitate opeꝝ ſuoꝝ)neceſſe eſt etiā hominem cęteraſq́ animātes eadē ꝓuidentia creauerit. Videamus ergo quæ ratio fuerit fingendi generis humani: quoniam conſtat id quod Stoici dicunt: hominum cauſa mundum eſſe fabricatum:q̄q̄ in hoc ipſo non mediocriter peccent: quod non hominis cauſa dicunt:ſed hominum: vnius.n.ſingularis appellatione totū cōphendit humanum genus. Sed hoc ideo:quoniā ignorāt vnū hoīē a deo eſſe formatū:putantq́ homines in omnib⁹ terris & agris tāq̄ fungos eſſe generatos. At Hermes non ignorauit hominē & a deo & ad dei ſimilitudinē factū:ſed redeo ad ꝓpoſitum. Nihil eſt (vt opinor)quod ſit propter ſeipſum factum:ſed quicqd omnino fit ad vſum aliquem fieri neceſſe eſt. Quis eſt enim vel tam ineptus vel tam ocioſus/vt aggrediatur facere aliquid fruſtra: ex quo nullā vtilitatem/nullum commodum ſperet? Qui domum ædificat:

non iccirco ædificat vt tãtummodo domus ſit:ſed vt in ea poſſit habitari. Qui nauem fabricat non ideo aſſumit operam vt tantum nauis appareat:ſed vt in ea nauigetur. Iteʒ qui vas aliquod inſtruit aut format non propterea id facit:vt tantum feciſſe videatur:ſed vt vas illud effectum capiat aliquid neceſſarium. Similiter cætera quęcunq; fiunt:non vtiq; in ſuperuacuum : ſed ad vſus aliquos laborantur. Mundus igitur a deo factus eſt nõ vtiq; ꝓpter ipſuʒ mũdũ. Neq;.n. aut calore ſolis:aut lumine:aut aſpiratione vẽtorũ aut humore hymbriũ aut alimonia frugũ:cũ ſenſu careãt:indiget:ſed ne illud quideʒ dici poteſt:ꝙ deus propter ſeipſũ fecerit mundũ:quoniã poteſt eſſe ſine mundo:ſicut fuit antea. Et his omnibus quæ in eo ſunt. quæq; generanť:deus ipſe non vtiť. Apparet ergo animãtiũ cauſa mundũ eſſe cõſtructũ:quoniã his reb⁹ quibus conſtat animantes fruuntur: quæ vt viuere:vt cõſtare poſſint:omnia his neceſſaria tẽporibus certis ſubminiſtrantur. Rurſus cæteras animãtes hominis cauſa eſſe factas ex eo clarũ eſt:ꝙ homini ſeruiũt:& tutelę eius atq; vſibus data ſũt quoniã ſiue terrenæ ſunt:ſiue aquatiles:nõ ſẽtiũt mũdi rationeʒ ſicut homo. Reſpõdẽdũ eſt hoc loco philoſophis:maximeq; Ciceroni:q ait. Cur oĩa noſtri cauſa cũ faceret tãtam vi natricũ viperarũq; fecerit? Cur tam multa peſtifera terræ mariq; diſperſerit? Ingens ad diſputandum locus eſt:ſed vt in tranſcurſu breuiter ſtringendus eſt. Quoniã homo ex rebus diuerſis ac repugnantib⁹ configuratus eſt: anima & corpore:id eſt cælo atq; terra:tenui & cõpręhenſibili:æterno ac temporali:ſenſibili atq; bruto:luce prędito:atq; tenebroſo:ipſa ratio ac neceſſitas exigebat & bona homini ꝓponi & mala:bona quibus vtať:mala quę vitet & caueat. Iccirco enim data eſt illi ſapientia:vt cognita bonoruʒ malorumq; natura:& in appetendis bonis & in malis declinandis vim ſuæ rationis exerceat. Nam cæteris animalibus quia ſapientia data non eſt:munita indumentis naturalib⁹ & armata ſunt. Homini autem pro his omnibus quod erat præcipuum:rationem dedit ſuam. Itaq; nudum formauit & inermem:vt eum ſapientia & muniret & regeret. Munimenta & ornamẽta eius non foris ſed intus:non in corpore:ſed in corde conſtituit. Niſi ergo eſſent mala quę caueret:quę a bonis vtilibuſq; diſtingueret:nõ eſſet ei ſapientia neceſſaria. Sciat ergo Marcus Tullius aut ideo homini datam eſſe rationem:vt & piſces caperet vſus ſui gratia:& natrices: viperaſq; vitaret ſalutis ſuæ cauſa. Aut iccirco bona ei malaq; propoſita ; quia ſapientiam acceperat: cuius vis omnis in diſcernendis bonis maliſq; verſatur. Magna igitur & recta & mirabilis eſt vis:& ratio & poteſtas hominis:propter quem mundum ipſum & vniuerſa quæcunq; ſunt: deus fecit:tantumq; illi honoris habuit vt eum

Vide magiſtruʒ ſecũdo ſen. libro diſtĩctione. xv & ſcriptores.

ſuã ipĩ homini cõuenientem.

preficeret vniuerſis: quoniã ſol⁹ poterat dei opera mirari. ¶ Optie igit̃ Aſclepiades noſter de ꝓuidentia ſummi dei diſſerẽs: in eo libro, quẽ ſcripſit ad me. Atq; ideo inquit merito quis arbitretur proximũ ſibi locũ diuinã prouidentiã dediſſe ei: qui potuit intelligere ordinationẽ ſuã? Nã ſol iſte eſt: quis eu3 videt ita vt intelligat quia ſol eſt: & quantum gratiæ afferat cæteris inſtitutis? Hoc cęlũ eſt: quis id ſuſpicit? terra hęc: quis eã colit? hoc pelagus: quis in eo nauigat? hic eſt ignis: quis eo vtit̃? Inſtituit ergo ſummus deus nõ propter ſe: quia nihilo indiget: ſed propter hoiem qui his congruenter vteretur.

Aſclepiades: ad lactantium.

Quare homo creatus ſit & quare ex contrarijs conſtet: & ꝙ ei domiciliũ cõſtitutum ſit in medio: & vita duplex ꝓponitur: quarũ alteram miniſtrat natura: alterã largitur gratia. Et quid ſignificet ꝙ homo primum quadrupedibus conformatur & poſtea erigitur: & tandem vtitur exercitio rationis. Cap. V.

Reddamus nũc rationem quare hoiem ipſum fecerit de⁹. Quod ſi philoſophi feciſſent aut defẽdiſſent illa quæ vera inuenerant: aut in proximos errores nõ incidiſſent. Hæc eſt ſumma: hic cardo rerũ eſt: quẽ qui nõ tenuerit: veritas illi ois elabitur. Hoc eſt deniq; quod efficit illis non quadrate rationem: q̃ illis ſi effulſiſſet: ſi ſacramentũ hois omne cognouiſſent: nunq̃ diſputationes eorum & oẽm philoſophiam de tranſuerſo acadæmia iugulaſſent. Sicut ergo mundũ nõ propter ſe deus fecit: quia cõmodis eius nõ indiget: ſed propter hoiem qui eo vtit̃: ita ipſum hominẽ propter ſe. ¶ Quę vtilitas deo ĩ hoie inq̃t Epicurus: vt eum ꝓpter ſe faceret? Scilicet vt eſſet q opera eius intelligeret: qui prouidẽtiã diſponendi: rationẽ faciẽdi: virtutẽ cõſumandi: & ſenſu admirari: & voce ꝓloqui poſſet. Quotũ oĩm ſumma hæc eſt: vt deũ colat. Is.n. colit qui hæc ĩtelligit: is artificẽ rerũ oĩm: is verũ patrẽ ſuum debita veneratione proſequit̃: qui virtutẽ maieſtatis eius de ſuorũ operũ ĩuẽtiõe incœptõe: perfectione metit̃. Quod planius argumẽtũ proferri põt & mũdũ hois & hoiem ſui cauſa deũ feciſſe: q̃q̃ ex oibus animantib⁹ ſolus ita formatus eſt: vt oculi eius: ad cælũ erecti facies ad deũ ſpectans: vultus cũ ſuo parẽte cõis ſit: vt videatur hoiem de⁹: quaſi porrecta manu alleuatũ ex humo: ad cõtẽplationẽ ſui excitaſſe? Quid ergo (inquit) deo cultus hois cõfert: bono & nulla re ĩdigẽti? vt ſi tm̃ honoris homini habuit vt ipſius cauſa mundũ fabricaret: vt inſtrueret eũ ſapientia: vt dñm viuentiũ faceret: eũq; diligeret tãq̃ filiũ: cur mortalẽ fragilẽq; cõſtituit? cur oibus malis quẽ diligebat obiecit: cũ oportet & beatũ eſſe hoĩem tanq̃ cõiunctũ & proximũ deo: & perpetuũ ſicut ipſe eſt: ad quem colendũ & cõtẽplãdum figurat⁹ ẽ? Quanq̃ hęc fere in priorib⁹ libris ſparſim docuimus: tamen quoniã ꝓprie

id materia nũc exigit: quia de vita beata diſſerere propoſitũ eſt: explicãda ſunt iſta diligẽtius & plenius: vt diſpoſitio dei: & op⁹: voluntaſq; noſcat. Cũ poſſet ſẽper ſpiritib⁹ ſuis ĩmortalibus innumerabiles aĩas ꝑcreare: ſicut angelos genuit: quib⁹ immortalitas ſine vllo malorũ periculo aut metu cõſtat: excogitauit tamẽ ienarrabile op⁹ queadmodũ infinitã multitudinẽ crearet aĩarum: quas primo imbecillib⁹ fragilibuſq; corporib⁹ alligatas cõſtitueret iter bonũ malũq; medias: vt cõſtãtib⁹ ex vtriſq; naturæ virtutem ꝓponeret: ne immortalitatẽ delicate aſſequerentur ac molliter: ſed ad illud æternæ vitæ ineloquibile ꝑmium ſumma cum difficultate ac magnis laborib⁹ ꝑuenirent. Ergo vt eos grauibus & vexabilibus mẽbris iduceret: quoniã cõſiſtere in medio inani nõ poterãt: ponderib⁹ & grauitate corporis deorſũ premente: ſedẽ illis ac domiciliũ primo condẽdu; eſſe decreuit. Itaq; ineffabili virtute ac potẽtia pręclara mũdi opera molitus eſt: ſuſpenſus in altitudinẽ leuibus elemẽtis & grauib⁹ ĩ ima depreſſis: & cęleſtia firmauit: & terrena cõſtituit. ¶ Nec ẽ neceſſe nũc exequi ſingula: quoniã in ſecũdo libro vniuerſa executi ſum⁹. Lumina igitur poſuit in cælo: quoꝝ moderatione: & claritas: & mot⁹ aptiſſime ad vtilitates viuẽtiũ tẽperat⁹ eſt. Terræ aũt quã ſedẽ voluit eẽ fœcunditatẽ variã gignendi ac proferendi dedit: vt vbertas frugũ: & hęrbarũ: & virentiũ pro natura & vſu cuiuſq; generis alimoniã miniſtraret. Tum ꝑfectis oĩbus quæ ad conditionẽ mundi pertinebant hoiem finxit ex ipſa terra: quam illi a principio in habitaculũ pręparauit: id eſt ſpiritum ſuũ terreno corpore induit: & inuoluit: vt compactus ex reb⁹ diuerſis ac repugnãtibus bonũ ac malũ caperet: & ſicut terra ipſa fœcunda ẽ ad fruges pariendas: ita corp⁹ hominis qđ aſſumptum eſt e terra: generandi copiam facultatemq; procreandę ſobolis accepit: vt quoniã fragili materia formatus in æternum manere non poterat: peracto temporalis vitę ſpacio cederet: & illud qđ fragile atq; imbecillum gerebat: ꝑpetua ſucceſſione renouaret. Cur igiť eum mortalẽ finxit atq; fragilem: cu; illius cauſa mundum ędificaſſet? Primũ vt infinita vis animarum gigneretur: omnemq; terram multitudine oppleret: deinde vt proponeret homini virtutem: ideſt tolerantiam malorum ac bonorũ: ꝑ quã poſſet præmium immortalitatis adipiſci. Nã quia homo ex duabus rebus conſtat: corpore atq; anima: quorum alterũ terrenum eſt: alterũ cæleſte: duæ vitæ homini attributæ ſunt: vna tẽporalis quę corpori aſſignatur: altera ſempiterna: quæ animæ ſubiacet. Illam naſcendo accepimus: hanc aſſequimur laborãdo: ne immortalitas homini (vt ante dixim⁹) ſine vlla difficultate conſtaret. Illa terrena eſt: ſicut corpus: & ideo finiť. Hæc vero cęleſtis: ſicut anima: & ideo terminum non habet. Illam

Cecaret: nõ ſimul: ſ; ſigillatĩ. Iuxta illđ Quiſixit ſigillatĩ cor da eorum. Spiritib⁹ ſuis ĩmortalib⁹ innumerabileſ aĩas: Nulla ẽ aĩa ſñ ſpũ: q̃ qđẽ aliq̃ ratione differre indicat cãticũ virginis: magnificat aĩa mea dñs: Et exultauit ſpiritⁿ meus. Si vero ſpirit⁹ ad deũ referanť: vľ ẽ numer⁹ pluralis ꝑ ſingulari: vľ alludit ad illđ apocalipſeos ĩ prĩcipio de ſeptẽ ſpiritibus qui ĩ cõſpectu throni dei ſunt.

primam neſcientes accipimus:hanc ſecundã ſcientes. Virtuti enim non naturæ datur:quia voluit nos deus vitã nobis ĩ vita comparare. Iccirco hanc nobis præſentem dedit:vt illam veram & ꝑpetuã aut vitijs amittamus:aut virtute mereamur. In hac corporali nõ eſt ſũ- mũ bonũ:quoniã ſicut neceſſitate diuina nobis data ẽ:ita rurſus diuina neceſſitate ſoluet. Itaqꝫ finẽ habet. ſummum bonũ nõ habet. In illa vero ſpiritali quã per nos ipſi acqrim⁹ ſummũ bonũ continetur quia nec malũ põt habere nec finem:cuius rei argumẽtuꝫ natura & rõ corporis ꝑbet. Cætera nãqꝫ animalia ĩ humũ vergũt:quia terrena ſunt:nec capiunt ĩmortalitatẽ quæ de cælo eſt. Homo aũt rectus in cælum ſpectat:quia ꝓpoſita eſt illi ĩmortalitas:nec tamẽ venit:niſi tribuatur homini a deo. Nã nihil intereſt inter iuſtũ & ĩiuſtũ:ſiqui- dem omnis homo natus immortalis foret:ergo ĩmortalitas nõ ſeqla naturæ ſed merces præmiũqꝫ virtutis eſt. Deniqꝫ homo nõ ſtatiqñ natus eſt:rectus ingreditur. Sed quadrupes. primo:quia ratio corporis & huius pręſentis vitę communis eſt nobis cũ mutis animalibus. Poſt deinde confirmatis viribus erigitur:& lingua eius in eloquium ſoluitur:& mutũ animal eſſe deſinit. Quę ratio docet mortalem naſci hoiem. Poſtea vero immortalem fieri:cũ cœperit ex deo viuere: ideſt iuſticiã ſequi. quę cõtinetᷓ in dei cultu:cum excitauerit hoiem deus ad aſpectũ cæli ac ſui. Quod tũc fit:cum homo cęleſti lauacro purificatus exponit infantiã cũ omni labe vitę prioris:& incremento diuini vigoris accepto fit homo perfectus & plen⁹. Ergo quia virtutem propoſuit homini deus:licet aĩa & corpus conſociata ſint:tamen contraria ſunt:& impugnant inuicẽ:animi bona mala ſunt corporis:ideſt opum fuga:voluptatum ĩterdictio doloris mortiſqꝫ cõtemptus. Item corporis bona mala ſunt animi:hoc eſt cupiditas & libido:quib⁹ & opes appetũtur:& ſuauitas variarum voluptatũ:quibus eneruatur anim⁹ extinguitᷓ. Ideo neceſſe eſt iuſtũ & ſapientem ĩ omnibus malis eſſe:quoniã malorũ vltrix eſt fortitudo. Iniuſtos aũt in diuitijs ĩ honore:in poteſtate. Hæc.n. corporalia & terrena ſunt. Illi autem terrenam vitam agunt:nec aſſequi ĩmortalitatem queũt quia ſe voluptatibus dederunt:q̃ ſunt virtutis ĩimicæ. Itaqꝫ vita hæc tẽporalis illi ęternæ debet eſſe ſubiecta:ſicut corp⁹ aĩę. Quiſquis ergo animę vitam maluerit:vitã corporis cõtemnat neceſſe eſt:nec aliter eniti ad ſummũ poterit:niſi quę ſunt ima deſpexerit. Qui autem corporis vitam fuerit amplexus & cupiditates ſuas ĩ terrã deiecerit: illam ſuperiorem vitã cõſequi non põt. Sed qui mauult bene viuere in æternũ:male viuet ad tempus & afficietᷓ oibus moleſtijs & laboribus q̃diu fuerit ĩ terra:vt habeat diuinum ac cæleſte ſolatium. Et qui maluerit benę viuere ad tempus male viuet ĩ æternum. quia dã-

vt partim conſecuti ue accipi tur.

nabitur dei ſentētia ad pœnā: quia cœleſtib⁹ bonis terrena ꝑpoſuit. Propterea igit̄ coli ſe deus expetit & honorari ab hoīe tanq̄ pater vt virtutem & ſapientiam teneat: q̄ ſola imortalitatem parit. Naꝫ quia nullus alius prȩter ipſum donare eam poteſt· quia ſolus poſſidet pie tatem hominis/qui deuꝫ honorauerit: hoc afficitur prȩmio: vt ſit in ȩternum beatus: ſitq; apud deum & cum deo ſemper.

Item quare mundus creatus ſit: quare homo: q̄ ianis ſit cultus deorum. Cap. VI.

HVnc totam rationeꝫ breui circūſcriptione ſignem⁹. Iccirco mundus factus eſt vt naſcamur. Ideo naſcimur vt agnoſcamus factorem mundi ac noſtri deum. Ideo agnoſcimus vt colamus. Ideo colimus vt immortalitatem ꝓ mercede laboruꝫ capiamus: quoniam maximis laboribus cultus dei cōſtat. Ideo præmio immortalitatis afficimur: vt ſimiles angelis effecti: ſummo patri ac deo in perpetuum ſeruiamus: & ſimus ȩternum deo regnum. Hȩc ſumma reꝝ eſt: hoc arcanum dei: hoc miniſteriū mundi: a quo ſunt alieni/qui ſequentes prȩſentem voluptatem terreſtribus ac fragilibus bonis ſe addixerūt: & aīas ad cœleſtia genitas: ſuauitatibus mortiferis tāq̄ luto cœnove demerſerūt. ¶ Quȩramus nūc viciſſim an i cultu deoꝝ ratio vlla ſubſiſtat: qui ſimulati ſunt. Si deo tm̄ ab hominibus colunt̄: vt prȩſtent illis opes: honores: victorias. quȩq; alia q̄ non niſi ad prȩſens valent. Si ſine cauſa gignimur ſi i hominibus procreandis prouidētia nulla verſatur: ſi caſu nobiſmet ipſis ac voluptatis noſtrȩ gratia naſcimur: ſi nihil poſt mortem ſumus: qd poteſt eſſe tam ſuperuacuum: tam inane: tam vanum: q̄ humana res: & q̄ mundus iſte: qui cū ſit incredibili magnitudine: tam mirabili ratione conſtructus: tam rebus ineptis vacet? Cur enim ventorum ſpiritus citēt nubes? Cur emicēt fulgura? tonitrua mugiāt? hymbres cadāt: vt fruges terra producat? vt varios fœtus alat? Cur deniq; oīs natura rerum laboret: ne quid deſit earum rerum quibus vita hominum ſuſtinetur: ſi eſt inanis: ſi ad nihilum interimus: ſi nihil eſt i nobis maioris emolumenti deo? Quod ſi eſt dictu nefas: nec putandū eſt fieri poſſe/vt non ob aliquam maximā rationē fuerit conſtitutū: quod videamus maxima ratione cōſtare: quȩ poteſt eſſe ratio in his erroribus prauarum religionum: & in hac ꝑſuaſione philoſophorū: qua putant animas interire? Profecto nulla. Quid enim habēt dicere. Cur dij hominibus tam diligenter ſuis quȩq; temporibus exhibeant? An vt illis far & merum demus? & odorem thuris? & ſanguineꝫ pecudum? quȩ neq; immortalib⁹ grata eſſe poſſunt: quia ſunt fragilia: neq; vſui eſſe expertibus corporum: quia hȩc ad vſum corporalium data ſunt; & tamen ſi ea deſiderent: ſibi ipſi poſſent exhibere:

Reb⁹ iep tis vacet. i. opaꝫ det ſi ue icūbat. quas res e numerat.

Deo. i. erga deum.

Siue igit: De hmōi interrogationibus tractat Fabi⁹ li. v. in fine tertij capitis iuxta meam d̄ſignationes.

cū vellent. ¶ Siue igit̄ intereunt animæ: ſiue in ęternum manēt: quā rationē cōtinet cultus deoꝝ: aut a quo mundus factus eſt? Cur? aut quando? aut quouſqꝫ? quatenus homies: aut q̄obrem procreati? Cur naſcuntur? intereunt? ſuccedunt? renouantur? Quid dij ex cultibus eorum aſſequuntur: qui poſt mortem nihil futuri ſunt? Quid p̄ſtāt? Quid pollicentur? Quid minantur aut hominibus aut dijs dignuꝫ? Vel ſi manent animæ poſt obituꝫ: quid de his faciunt facturive ſūt? Quid illis opus eſt theſauro animarum? Ipſi illi ex quo fonte oriuntur? Quomodo? aut quare? aut vnde multi ſunt? Ita fit vt ſi ab illa rerum ſumma/quam ſuperius compræhendimus/aberraueris: omnis ratio intereat: & ad nihilum omnia reuoluantur.

¶ Quare philoſophi nequiuerit compræhendere veritatem integre quam tamen (ſicut exempla declarant) particulatim compræhenderunt totam defendere nequiuerunt. Cap. VII.

QVam ſummā quia philoſophi nō cōpręhēderunt: nec veritatem cōpręhendere potuerūt: q̄uis ea fere quibus ſumma ipſa cēſtat: & viderit & explicauerit: ſed diuerſi ac diuerſe oia illa ꝓtulerūt: nō annectētes nec cauſas reꝝ: nec cō ſequentias: nec rationes vt ſummam illam quę continet vniuerſa: & compigerent: & implerent: facile eſt autem docere pene vniuerſam veritatem per philoſophos & ſectas eſſe diuiſaꝫ. Non enim ſic philoſophiam nos euertimus: vt acadęmici ſolent: quibus ad omnia reſpondere propoſitū eſt: quod eſt potius calumniari & inuidere: ſed docem⁹ nullam ſectam fuiſſe tam deuiam: nec philoſophoruꝫ quēq̄ tā inanē qui nō viderit aliquid ex vero. Sed dū cōtradicendi ſtudio iſaniunt: dū ſua ēt falſa defēdūt dū alioꝝ ēt vera ſubuertunt: nō tantū ills elapſa veritas eſt: quam ſequerere ſimulabāt: ſed ipſi etiam potiſſimum ſuo vitio pdiderūt. ¶ Qꝫ ſi extitiſſet aliquis qui veritatē ſparſā p ſingulos: per ſectaſqꝫ diffuſam colligeret in vnū: ac redigeret in corpus is profecto non diſſentiret a nobis. Sed hoc nemo facere niſi veri peritus ac ſciens poteſt. Verū autem ſcire nō niſi eius eſt: qui ſit doctus a deo. Nemo enim poteſt aliter repudiare quę falſa ſūt: eligere ac ꝓbare q̄ vera: ſed ſi vel caſu id efficeret: certiſſime philopharetur. Et q̄uis nō poſſet diuinis teſtimonijs illa defendere: tamen ſeipſā veritas illuſtraret ſuo lumine. Quare incredibilis eſt error illorum: qui cum aliquā ſectā ꝓbauerint: eiqꝫ ſe addixerit cæteros damnant tanq̄ falſas & inanes. Armātqꝫ ſe ad p̄liandum: nec quid defendere debeant ſcientes/nec quid refutare: incurſantqꝫ paſſim ſine delectu omia quę afferūt quicūqꝫ diſſentiūt. Ob has eorum pertinaciſſimas cōtentiōes nulla extitit philoſophia: quæ ad verū propius accederet. Nā particulatim veritas ab his tota cōphenſa eſt. ¶ Factū eē mundū a deo di

xit plato. Idem prophetæ loquunt: idemq; & ſibyllę carminibus ap- *Plato.*
paret. Errant ergo qui omnia vel ſua ſpõte nata eſſe dixerũt: vel mi-
nutis ſeminibus cõglobatis: quoniã tãta res: tã ornata: tam magna: *A tomorũ*
neq; fieri: neq; diſponi & ordinari ſine aliquo prudẽtiſſimo auctore *aſſertores*
potuit. & ea ipſa ratione qua conſtare ac regi oĩa ſentiunt: ſolertiſſi-
mę mentis artificem confitent. Hoĩm cauſa mundum & omnia quę
in eo ſunt: eſſe facta ſtoici loquunt: idem nos diuinæ litteræ docent. *Stoici.*
Errauit ergo Democritus: qui vermiculorum modo putauit effuſos *Demo-*
eſſe de terra nullo auctore nullaq; ratione. Cur. n. formatꝰ ſit homo: *critus.*
diuini ſacramenti eſt: quod quia ille ſcire non poterat: humanã vitã
deduxit ad nihilũ. ¶ Ad virtutem capeſſendã naſci homines Ariſtõ *Ariſton.*
diſſeruit. Idem nos moremur ac diſcimus a prophetis. Igitur falſus
Ariſtippus: qui hoĩem voluptati: id eſt malo tãq̃ pecudẽ ſubiugauit *Ariſtip-*
Immortales eſſe aĩas Pherecides & Plato diſputauerunt. Hęc vero *pus.*
propria eſt in noſtra religiõe doctrina. Ergo Dicearchus cũ Demo- *Dicear-*
crito errauit: qui perire cũ corpore ac diſſolui argumẽtatus ẽ. Eſſe in *chus*
feros ʒeno ſtoicus docuit: & ſedes pioruʒ ab impijs eſſe diſcretas: & *ʒeno.*
illos quidẽ quietas ac delectabiles ĩcolere regiones. Hos vero luere
pœnas in tenebroſis locis atq; in cœni voraginibus horrẽdis. idẽ no-
bis ꝓphetæ palã faciunt. Ergo Epicurus errauit qui poetaꝵ id eſſe
figmẽtum putauit: & illas inferorum pœnas q̃ ferunt in hac eſſe vita *Epicurus*
interp̃tatus eſt. ¶ Totã igit veritatẽ & omne diuinę religionis ar-
canũ philoſophi attigerunt. Sed alijs refellẽtibꝰ defendere id qd̃ iue
nerant: nequiuerũt: quia ſingulis rõ nõ quadrauit: nec ea q̃ vera ſen
ſerant: in ſummã redigere potuerunt: ſicut ſuperius nos fecimus.

De immortalitate animæ: & quibus eam argumentis Plato ſit conatus aſtruere. Cap. VIII.

VNum eſt igitur ſummum bonũ immortalitas: ad quã capi
endã & formati a principio: & nati ſumus. Ad hanc tendi
mꝰ: hanc ſpectat hũana natura: ad hãc nos ꝓuehit virtus.
Quod bonum quia cõpręhendimus: ſupereſt etiam vt de
ipſa immortalitate dicamus. Platonis argumenta quanuis ad rem
cõferant multum: tamen parum habent firmitatis ad probandam &
implendam veritatem quoniam nec rõnẽ myſterij magni totius cõ-
ſummauerat in vnũq; collegerat: nec ſummũ bonũ cõpręhenderat.
Nam licet verũ de ĩmortalitate aĩæ ſentiret: tamen nõ ita de illa tãq̃
de ſummo bono diſſerebat. ¶ Nos igit certioribꝰ ſignis eligere poſ-
ſumus veritatẽ: qui eã non ancipiti ſuſpitione collegimus: ſed diui- *Plato.*
na traditione cognouimꝰ. Plato aũt ſic argumentatꝰ eſt immortale
eſſe quicquid per ſeipſum & ſentit: & ſemper mouetur. Quod enim
principiũ motus nõ habet: nec finem habituꝵ: q̃a deſeri a ſemeipſo

non poteſt.quod argumentū etiā mutis aialib⁹ ęternitatē daret:niſi adiectione ſapiētię diſcreuiſſet. Addidit igiť vt effugeret hāc cōmunitatē fieri nō poſſe quin ſit imortalis animus humanus cui⁹ mirāda ſollertia inueniēdi:& celeritas cogitādi:& facilitas ꝑcipiēdi atq̃ diſcernēdi:& memoria p̄teritorū:& ꝓuidētia futurorū:& artiū plęrūq̃ innumerabiliū ſcientia:qua cęterę careant animātes:diuina & cęleſtis appareat:quia & origo animi qui tāta capiat:tāta cōtineat:nulla reperiať in terra. Siquidē ex concreatione terrena nihil hēat admixtū:ſed neceſſe eſt i terrā reſolui:qđ eſt in hoie pōderoſum & diſſolubile. Quod aūt tenue ac ſubtile:id eſſe indiuiduū:ac domicilio corporis velut carcere liberatum:ad cælum & naturā ſuam peruolare. Hæc fere Platonis collecta breuiter:quæ apud ipſū late copioſeq̃ explicantur. In eadē ſnīa fuit etiam Pythagoras antea:eiuſdēq̃ p̄ceptor Pherecydes quē Cicero tradidit primū de æternitate animarū diſputaſſe. Qui omnes licet eloquētia excellerēt:tamen i hac primū cōtentione nō minus auctoritatis habuerūt qui contra hanc ſententiam diſſerebant. Dicearchus primo:deinde Democrit⁹:poſtremo Epicurus:adeo vt res ipſa de qua inter ſe pugnabāt:i dubiū vocaretur. Deniq̃ & Tulli⁹ expoſitis horū omniū de īmortalitate ac morte ſententijs:neſcire ſe quid ſit verum ꝓnunciauit. Harū inquit ſētētiarū quę vera ſit:deus aliquis viderit. Et rurſus alibi. Quoniam vtraq̃ inquit earum ſentētiarū doctiſſimos habuit auctores:nec quid certi ſit diuinari poteſt. Verum opus nobis diuinatione nō eſt:quibus veritatem diuinitas ipſa patefecit.

Indiuiduum.i.idiuiſibile.

Pythagoras Pherecides.

Pulchra figura diuinitas ad vocabulū diuinationis.

¶ Quę ſit de immortalitate animæ fidelis aſſertio. Et q̃ laborum virtutumq̃ finis beata æternitas eſt. Cap.IX.

His itaq̃ argumētis quæ Plato:nec vllus alius inuenit:animarum ęternitas ꝓbari ac ꝑſpici poteſt:quæ nos breuiter collegimus quoniā:properat oratio ad enarrandū iudiciū dei maximum:quod in terra propinquante ſæculorū fine celebrabitur. Ante omnia quoniam deus ab homine videri non poteſt:ne quis tamen ex eo ipſo putaret deum non eſſe:quia mortalibus oculis non videretur:inter cætera inſtitutorum ſuorum miracula:fecit etiam multa:quorum vis quidem appareret:ſubſtātia tamē non videreť:ſicut eſt vox:odor:ventus:vt harum rerum argumento & exemplo:etiā deum licet ſub oculos non veniret:de ſua tamen vi:& effectu:& operibus cernerēmus. Quid voce clarius? aut vēto fortius? aut odore violentius? Hæc tamen cū per aerem feruntur:ad ſenſusq̃ noſtros veniunt:& eos potentia ſua impellunt:non cernuntur acie luminum:ſed alijs corporis partibus ſentiuntur. Similiter deus non aſpectu nobis alioue fragili ſenſu cōpręgendendus eſt:ſed men

Argumētū ęternitatis aiæ: ex hoc q̄ nullo ſēſu ꝑcipiť: ſ; tātū (ſicut de⁹) ex operib⁹ mirandis.

tis oculis ĩtuẽdus:cũ opa eius p̄clara & mirãda videam⁹. Nam illos qui nullũ oĩno deũ eſſe dixerũt:non modo phõs:ſed ne homĩes qui deꝫ eſſe dixeri:qui mutis ſimillimi ex ſolo corpore cõſtituerũt:nihil oĩno cernẽtes aĩo & ad ſenſuꝫ corporis cũcta referẽtes:q nihil puta bãt eſſe niſi qđ oculis cõtuebãt. Et quia videbant aut bõis accidere aduerſa aut malis ꝓſpera:fortuitu geri oĩa crediderũt:& natura mũ dũ nõ ꝓuidẽtia cõſtitutũ. Hic iã ꝓlapſi ſũt ad deliramẽta:q̃ talẽ ſen tẽtiã neceſſario ſeq̄bãtur. Quod ſi eſt de⁹ & incorporalis/& iuiſibilis: & ętern⁹;ergo nõ iccirco iterire aiaꝫ credibile eſt:quia nõ videt̃ poſt q̃ receſſit a corpore:qm̃ cõſtat eſſe aliquid ſentiẽs ac vigẽs:qđ nõ ve niat ſub aſpectu. At.n.difficile ẽ aĩo cõp̄hendere queadmodũ poſſit anima retinere ſenſũ ſine his partib⁹ corporis:ĩ quib⁹ ineſt officiũ ſẽ tiẽdi. Quid de deo? Nõ facile eſt cõp̄hẽdere queadmodũ vigeat ſine corpore? Q̄ꝫ ſi deos eſſe credũt/qui ĩĩ ſũt:vtiq̄ʒ aiæ ſunt expertes corpo rũ neceſſe eſt humanas aias eadẽ ratiõe ſubſiſtere:qm̃ ex ipſa rõne ac ꝓuidentia intelligit̃ eſſe q̄dam in hoĩe ac deo ſimilitudo. Deniq̄ʒ illud argumẽtum qđ. M. Tullius vidit:ſatis firmũ ẽ ex eo æternitatẽ aiæ poſſe dignoſci:quia nullũ ſit aliud aĩal qđ habeat notitiã dei ali quã religioq̄ʒ ſit pene ſola:q̃ hoĩeꝫ diſcernat a mutis:q̃ cũ ĩ hoĩeꝫ ſo lũ cadat ꝑfecto teſtat̃ id affectare nos:id deſiderare:id colere:quod nobis familiare:qđ ꝓximũ ſit futurũ. At aliquis cũ cæteraꝝ animãti um naturã cõſiderauerit: quas pronis corporib⁹ adiectas in terrãq̄ʒ ꝓſtratas ſũmi dei ꝓuidẽtia effecit:vt ex hoc intelligi poſſit:nihil eas rõnis hr̃e cũ cęlo:põt nõ ĩtelliger̃ ſolũ ex oĩb⁹ cœleſte ac diuinũ aĩal eſſe hominẽ:cui⁹ corp⁹ ab humo excitatũ:vult⁹ ſublimis: ſtat⁹ rect⁹ originẽ ſuã q̄rit:& quaſi contẽpta humilitate terræ ad altum nitit̃:q̄ ſentit ſummũ bonum in ſummo ſibi eſſe q̄rendum: memorq̄ʒ condi tiõis ſuæ qua deus illum fecit eximiũ artificẽ ſuum ſpectat. Quã ſpe ctationẽ Triſmegiſtus θεωρια rectiſſime nomiauit: quę in mutis animalibus nulla eſt. Cum auteꝫ ſapientia quę ſoli homini data eſt: nihil aliud ſit q̃ dei notitia:apparet animam non interire neq̄ʒ diſſol ui:ſed manere in ſempiternũ:quia deũ qui ſempiternus eſt:& quæ rit:& diligit ipſa cogente natura:ſentiens vel vnde orta ſit:vel quo re ditura. Pręterea nõ exiguũ immortalitatis argumentuꝫ eſt:q̄ homo ſolũ cœleſti elemento vtatur. Nã cum rerum natura his duobus ele mentis quæ repugnãtia ſibi & inimica ſunt/cõſtet: igne & aqua quo rum alterum cœlo:alterum terræ aſcribitur. Cęteræ animantes q̄ terrenæ mortaleſq̄ʒ ſunt: terreno grauiq̄ʒ vtuntur elemento: Homo ſolus ignem in vſu habet: quod eſt elementum leue: ſublime:cœle ſte. Ea vero quæ ponderoſa ſunt ad mortem deprimunt: & quæ leuia ſunt: ad vitã ſubleuant:quia vita in ſummo eſt: mors in imo.

Si diĩ ſunt aię ſunt ſiñ corpore.

Virt⁹ quoq; : Magnu₃ argumētū ꝓ imortalitatis animæ.

Et vt lux eſſe ſine igne non pōt:ſic vita ſine luce. Igitur ignis elemētum eſt lucis ac vitæ: vnde apparet hoiem qui eo vtiť:immortalem ſortitū eſſe cōditionem:quia id illi familiare eſt: quod facit vitā. Virtus quoq; homini ſoli data:magno argumēto eſt imortales eſſe aīas quod non erit ſecundū natura₃:ſi anima extinguiť. Huic enim pn̄ti vitæ nocet. Nā vita iſta terrena quam communem cū mutis aīalib⁹ ducimus:&voluptatē expetit:cuius varijs fructibus ac ſuauitatibus delectať:& dolorē fugit:cuius aſperitas naturā viuentiū acerbis ſenſibus lędit:& ad mortē ꝑducere nitiť:q̄ diſſoluit animantes. Si ergo virtus & prohibet his bonis hoiem quæ naturaliter appetunť:& ad ſuſtinenda mala impellit q̄ naturaliter fugiunť. Ergo malu₃ ē virtus & inimica naturæ:ſtultūq; iudicari neceſſe eſt: qui eā ſequiť:quoniā ſe ipſe lędit& fugiēdo bona p̄ſentia:& appetēdo ęque mala ſine ſpe fructus amplioris. Nā cū liceat nobis iucundiſſimis frui voluptatib⁹: nōne ſenſu carere videamur:ſi malimus i humilitate/in egeſtate/in contēptu/in ignominia viuere:aut ne viuere quidē:ſed dolore cruciari & mori? Ex quibus malis nihil amplius aſſequamur:quo poſſit voluptas omiſſa pēſari. ¶Si aūt virtus malum non eſt:facitq; honeſte: ꝙ voluptates vitioſas turpeſq; contemnit: & fortiter:ꝙ nec dolore₃ nec mortē timet:vt officiu₃ ſeruet. Ergo maius aliqđ bonū aſſequať neceſſe eſt/q̄ ſunt illa quę ſpernit. At vero morte ſuſcepta:quod vlterius bonu₃ ſperari poteſt/niſi æternitas.

Itē ꝓ imortalitate animæ virtutis ac vitioꝝ collatione:& ꝙ virtus ſemel habita ꝑpetuať:& amitti nō pōt. Et ꝙ vita duplex ē: & item mortes duæ homini ꝓponunť. Cap. X

TRanſeamus nūc viciſſim ad ea: quę virtuti repugnāt:vt ēt ex his immortalitas animæ colligať. Vitia oīa temporalia ſunt:ad prę́ſens enim cōmouetur iræ impetus:receptavltione ſedať:libidinis voluptas corporis finis eſt. Cupiditatem autem ſatietas earum rerum quas expetit:aut aliorum affectuū commotiones iterimūt. Ambitio poſtq̄ honores quos voluit adepta eſt:cōſeneſcit. Itē cętera vitia conſiſtere ac ꝑmanere non ponſſunt: ſed ipſo fructu quē expetunt:finiuntur. Recedūt ergo & redeūt. Virtus aūt ſine vlla intermiſſione ꝑpetua eſt:nec diſcedere ab eo poteſt: qui eā ſemel cœpit. Nā ſi habeat iteruallū: ſi aliquādo ea carere poſſumus:redibunt ꝓtinus vitia:quę virtutem ſemper impugnant. Nō eſt igiť cōp̄hēſa ſi deſerit:ſi aliquando ſecedit. Cum vero ſibi domicilium ſtabile collocauit:in omni actu verſari eā neceſſe eſt. Nec pōt fideliter depellere vitia & fugare: niſi pectus qđ īſedit ꝑpetua ſtatione munierit. Ipſa ergo virtutis perpetuitas indicat humanu₃ animū ſi virtutē cœperit:permanere: quia & virtus ꝑpetua eſt: & ſolus ani

mus humanus virtutē capit. Quoniā igiť cōtraria ſunt vitia virtuti: ois rō diuerſa & cōtraria ſit neceſſe eſt: quia vitia/cōmotiōes & perturbationes animi ſūt. Virtus ecōtrario lenitudo & trāqllitas animi eſt. Quia vitia tēporalia & breuia ſunt: virtus ppetua/& conſtans/& par ſibi ſemp. Quia vitioꝝ fructus.i.voluptates ęque vt ipſa breues temporaleſqꝫ ſunt. Virtutis ergo fructus ac pmiū ſempiternū eſt. Quia vitiorum commodum in pręſenti eſt: virtutis igiť in futuro. Ita fit vt in hac vita virtutis pmium nullū ſit: quia virtus adhuc ipſa eſt. Nam ſicut vitia cū in actu ſuo finiunť: voluptas & pmia eorum ſequuntur ita virtus cum finita eſt merces eius inſequiť. Virtus autem nunq̄ niſi morte finiť: qm̄ & in morte ſuſcipienda ſummū eius officium eſt. Ergo pmium virtutis eſt poſt mortē. Deniqꝫ Cicero i Tuſculanis (q̄uis dubitanter) tamen ſenſit ſummū homini bonū non niſi poſt mortem cōtigere. Fidēti aio īquit ſi ita res feret: gradieť ad mortē: in qua aut ſummū bonū aut nullū malū eſſe cognouimus. ¶ Mors igiť nō extiguit hoīes: ſed ad pmiū virtutis admittit: qui aūt ſe (vt ait idē) vitijs ac ſceleribus cōtaminauerit voluptatiqꝫ ſeruierit: is vero dānatus ęternā luet pœnā. quā diuinæ litteræ ſecundā mortem nominant: q̄ ē & ppetua & grauiſſimis cruciatibus plena. Nā ſicuti duæ vitæ ppoſitæ ſunt homini: quaꝝ altera eſt animæ: altera corporis: ita & mortes duæ ppoſitæ ſunt: vna pertinēs ad corpus/ qua cūctos ſcđm naturam fungi neceſſe eſt. Altera pertinēs ad aīa3: quę ſcelere acquiriť. virtute nitať. Vt hęc vita tēporalis eſt: certoſqꝫ terminos habet: quia corporis eſt: ſic & mors ęque tēporalis eſt: certūqꝫ habet finē: q̄a corpus attingit.

De mortis tēporaneæ termio: reſurgētibꝰ alij ad pennē vel vitā id ē īmortalitatis fructū: vel mortē.i.tormēta infinita. Concluditqꝫ aīæ īmortalitatē ex ęternoꝝ deſiderio. Cap. XI.

IMpletis ergo tēporibus quę deus morti ſtatuit: termiabitur ipſa mors. Et q̄a tēporalē vitā temporalis mors ſequiť conſequēs eſt vt reſurgāt animę ad vitā pennē: quia finem mors tēporalis accipit. Rurſus ſicut vita animi ſempiterna eſt: i qua & diuinos & ineloquibiles immortalitatis ſuæ fructus capit: ita & mors eius ppetua ſit neceſſe eſt: in qua perennes pœnas & infinita tormēta p peccatis pēdit. Ergo in ea cōditiōe res poſita eſt: vt qui beati ſunt in hac vita temporali atqꝫ terrena: ſempꝰ miſeri ſint. futuri: quia iā bonis q̄ maluerunt potiti ſunt: qđ his euenit: qui deos adorāt: deū negligunt. Deīde qui iuſtitiā ſequētes: in hac vita miſeri fuerint & cōtēpti/& inopes/ & ob ipſam iuſtitiā cōtumelijs & iniurijs ſępe vexati (quia nec aliter virtꝰ teneri poteſt) ſemp beati ſunt futuri: vt quia mala iā ptulerūt etiam bonis fruanť. Quod his vtiqꝫ cōtingit: qui cōtēptis terreſtribꝰ dijs/& fragilibꝰ bonis cœleſtē religio-

Virtꝰ ppetua eſt. ad Corin. iij. Charitas nūq̄ excidit. & iure vlpianꝰ Iuſtitia (inquit) ē cōſtās & ppetua voluntas ius ſuū vnicuiqꝫ tribuens. Diuinę lrę: apoca.xx. ite3 de duplici morte lege.li.ij.ca.xiij. & ita duplex eſt reſurrectio. Qua cunctos: Pau. Statutū ē hoibus ſemel mori.

Aīæ.i.hoīes.j. petri tertio. Octo aīæ ſaluæ factæ ſunt p aquam.

nem dei ſequunt̃:cui⁹ bonuꝫ (ſicut ipſe qui tribuit) ſempiterna ſunt Quid opera corporis atq; animi? Nõne indicant eſſe animã mortis exptẽ? Nã corpus quia ipſum fragile eſt atq; mortale: quęcũq; opa molit̃:ęque caduca ſunt. Nihil.n.Tulli⁹ ait eſſe qđ ſit manibus hũanis laboratũ:qđ nõ aliquãdo ad interitũ redigat̃:vel iniuria hominũ vel ipa confectrice omnium vetuſtate. At vero animi opera videm⁹ ęterna. Nã quęcũq; cõtemptui pſentium ſtudentes in memoriã monumenta ingenioꝝ/factorũq; magnorum relinqrunt: hi plane mentis ſuæ ac virtutis nomẽ indelebile qſierũt. Ergo ſi opa corporis ideo mortalia ſunt:quia ipſum mortalem eſt:ſequitur ex eo vt anima immortalis appareat:quia videm⁹ opera eius non eſſe mortalia. Eodẽ modo deſideria quoq; corporis animiq; declarant alteꝝ eſſe mortale/alteruꝫ ſempiternũ. Corpus.n.nihil niſi tẽporale deſiderat.i.cibũ potũ/idumentũ/quietẽ/voluptatem. Et tamen hęc ipſa ſine vi & adminiculo animi nec cupere:nec aſſequi põt. Aimus autem p ſe multa deſiderat:q̃ ad officiuꝫ fructumve corporis redundẽt: eaq; nõ fragilia ſed ęterna ſunt:vt fama virtutis:vt memoria nominis. Naꝫ cultum dei/qui conſtat abſtinentia cupiditatuꝫ/ac libidinũ/patiẽtia doloris ac contemptu mortis:etiam contra corpus anima concupiſcit: Vnde credibile ẽ nõ interire aiaꝫ: ſed diſſociari a corpore : quia corp⁹ ſine anima nihil põt:animus aũt põt multa & magna ſine corpore. Quid q; ea q̃ viſibilia ſunt oculis:& tãgibilia manu:quia externã vim pati poſſunt:ęterna eſſe nõ poſſunt? Ea vero q̃ neq; ſub tactu:neq; ſub viſu veniunt:ſed tãtummodo vis eoꝝ/& ratio/& effect⁹ apparet:æterna ſunt:quia nullã vim patiũt̃ extrinſec⁹. Corpus aũt ſi ideo mortale eſt/quia viſui pariter ac tactui ſubiacet:ergo & aima iccirco immortalis eſt/quia nec tangi poteſt/nec videri.

æquæ caduca ſunt alij legunt mortalia/ atq; caduca ſũt.

Paulus ad Cori. Caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ Sp̃s auteꝫ aduerſus carnem.

De hoc alibi dictuꝫ eſt.

Omnia Epicureorum contra animæ immortalitatem argumẽta perpulchre ſoluit. Cap.XII.

NVnc argumenta eorũ qui cõtradixerunt refellamus: quæ Lucretius tertio libro execut⁹ eſt: qm̃ cum corpore inquit anima naſcit̃:cũ corpore intereat neceſſe eſt. At nõ eſt par vtriuſq; ratio. ſolidũ.n.& cõpręhenſibile corp⁹ eſt. & oculis & manu. Anima vero tenuis/& tactum/viſũq; fugiens. Corpus ex terra fictum atq; conſolidatũ eſt:anima in ſe nihil concreti/nihil terreni ponderis habet (vt Plato diſſerebat) Nec.n.tantam poſſet habere ſolertiam tantam vim/tantam celeritatẽ niſi originem traheret e cœlo. Corpus igit̃ qm̃ fictum ex ponderoſo & corruptibili elemẽto: & tangibile eſt/& viſibile:corrũpit̃ atq; occidit:nec vim repellere poteſt:quia ſub aſpectũ & ſub tactum venit. Aia aũt quia tenuitate ſua omnem tactuꝫ fugit:nullo ictu diſſolui poteſt. Ergo quamuis iter ſe

Lucretius

Plato.

coniuncta & ſociata naſcanť: & alterum quod eſt de terrena concretione formatum: quaſi vaſculum ſit alterius quod eſt a cæleſti ſubtilitate deductum: cũ vis aliqua vtrumq̃ diſcreuerit: q̃ diſcretio mors vocať: cum vtrũq̃ in naturam ſuam recedit: quod ex terra fuit: id in terram reſoluitur: quod ex cæleſti ſpiritu: id conſtat ac viget ſemper quoniam diuinus ſpiritus ſempiternus eſt. Deinde idem Lucretius oblitus quid aſſereret: & quod dogma defẽderet: hos verſus poſuit. Cedit idem retro de terra quod fuit ante. In terrã: ſed quod miſſum eſt ex æheris oris Id rurſus cæli fulgentia templa receptant. Quod eius non erat dicere: qui perire animas cũ corporibus diſſerebat: ſed victus eſt veritate & imprudenti ratio vera ſurrepſit. ¶ Præterea id ipſum quod colligit diſſolui aĩam: hoc eſt ſimul cũ corpore interire quoniam ſimul naſcanť: & falſum eſt & in contrarium conuerti poteſt. Non eniꝫ ſimul interit: ſed anima diſcedente integrum per multos dies manet: & plerumq̃ medicatum diutiſſime durat. Nam ſi vt ſimul naſcunť: ſic interirent: non diſcederet repente anima corpuſq̃ desereret: ſed vno temporis puncto vtrũq̃ pariter diſſipareť: & tam celeriter etiam corpus adhuc ſpiritu in eo manẽte deliqueſceret ac periret: q̃ celeriter anima cecedit. Immo vero diſſoluto corpore aĩa vaniſceret velut humor fracto vaſe diffuſus. Nam ſi terrenũ & fragile corpus poſt ſeceſſuꝫ animę non ſtatim defluit in terramq̃ tabeſcit: ex qua illi origo eſt. Ergo anima quæ fragilis non eſt: in æternum manet: quoniam origo eius eterna eſt. Quoniam creſcit inquit ſenſus in pueris: & in iuuenibus viget: & in ſenibus diminuiť: apparet eſſe mortalem. Primum non eſt idem mens & anima. Aliud ẽ.n. quo viuimus: aliud quod cogitamus. Nam dormientium mens non anima ſopitur: & in furioſis mens extinguitur: anima manet: & ideo non examines: ſed dementes vocanť. Mens ergo id eſt intelligentia vel augetur vel minuitur pro ætate. Anima in ſtatu ſuo ſemper eſt. Et ex quo tempore ſpirandi accepit facultatem: eadem vſq̃ ad vltimum durat: donec emiſſa corporis clauſo ad ſedem ſuam reuolet. Deinde ꝙ anima q̃uis a deo ſit inſpirata tamẽ quia tenebroſo domicilio terrenæ carnis incluſa eſt: ſcientiam nõ habet: quę eſt diuinitatis. Audit ergo: ac diſcit omnia & ſapientiam diſcendo & audiendo capit: & ſenectus non minuit ſapientiã: ſed auget. Si tamẽ iuuenilis ætas virtute decurſa eſt: & ſi nimia ſenectus fregerit membra; non eſt animę vitium: ſi viſus euanuit: ſi lingua torpuit: ſi auditus obſurduit: ſed corporis. At enim memoria deficit: quid mirũ ſi labẽtis domicilij ruina p̃mitur mẽs: & præterea obliuiſcitur: non aliter futura diuina q̃ ſi carerent quo cohibeť. effugerit. Verũ eadem inquit dolori ac luctui obnoxia ẽ: & ebrietate demẽtit: vnde fragilis & mortalis

Origo animæ eterna eſt Aug. xix. libro de trinitate. capi. iii. Aĩa natura imortalis eſt. in qua nihil meliꝰ creatũ ẽ q̃ ꝙ ad ſui creatoris imaginem facta ẽ: q̃ cũ ipſiꝰ imortalitate p̄durabit: tã miſerę / q̃ beatæ. Nota mẽtis & aiæ diſtinctionẽ.

apparet. Iccirco igiť virtus & ſapientia neceſſaria eſt: vt & meror qui contrahitur indigna patiẽdo ac viuẽdo: fortitudine repellatur & voluptas non mõ potandi ſed etiam cęterarũ rerũ abſtinentia ſuperet. Nam ſi careat virtute: ſi voluptatibus dedita molliatur morti fiet obnoxia: qm̃ virtus (vt docuimus) ĩmortalitatis eſt fabricatrix: & voluptas mortis. Mors aũt (ſicut oſtẽdi) nõ funditus perimit ac delet: ſed ęternis efficit cruciatibus. Nam interire prorſus aĩa non põt: qm̃ ex dei ſpiritu (qui ęternus eſt) originẽ cœpit. Anima etiã inquit morbũ corporis ſentit: & obliuionẽ ſui patiť. Et ſicut ęgreſcit ſic etiam ſæpe ſanať. Hoc eſt ergo cur maxĩe virtus adhibenda ſit ne vllo corporis dolore frangať: & obliuione ſui non anima ſed mens patiatur. Quæ quoniã certa corporis regione cõſiſtit: cuꝫ eã ꝑtem vis aliqua morbi vitiauerit: moueť loco: & quaſi conquaſſata de ſede ſua migrat: reditura. ſ. cũ medela: & ſanitas domiciliũ ſuũ reformauerit. Naꝫ qꝛ aĩa eſt iuncta cũ corpore ſi virtute careat cõtagio eius ęgreſcit: & ibecillitas de ſocietate fragilitatis redũdat ad mentem. Cum autem diſſociata fuerit a corpore vigebit ipſa ꝑ ſe nec vlla iam fragilitatis cõditione tẽptabitur: quia indumentũ fragile ꝓiecit. ¶ Sicut ocul⁹ (inqt) euulſus a corpore: ac ſeparatus nihil põt videre: ita & anima ſeparata nihil ſentire: quia & ipſa pars ẽ corporis. Falſũ hoc & diſſimile eſt Anima enim nõ pars corporis: ſed in corpore eſt. Sicut id quod vaſe cõtineť vaſis pars non eſt: nec ea q̃ in domo ſunt ꝑtes domus eſſe dicunť: ita nec anima pars ẽ corporis: quia corp⁹ vel vas animę eſt vel receptaculũ: Iam illud argumentum multo magis ĩane eſt: ꝙ quidẽ ait aĩam quia nõn citius emittať e corpore mortaleꝫ videri: ſed paulatim ſe ex omnibus membris explicet a ſummis pedibus incipiens tanq̃ ſi eſſet ęterna vno temporis momẽto erũperet: quod fit ĩ his qui ferro intereũt. Quos aũt morbus interimit: ſpiritũ diutius exhalant vt paulatim frigeſcentibus mẽbris anima effleť. q̃ cũ materia ſãguinis cõtineať: ſicut lumen oleo: & materia febrium calore cõſumpta: neceſſe ẽ mẽbrorum ſumma quæq; frigeſcere: qm̃ venæ exiliores in extrema corporis porrigunť: & extremi: ac tenuiores riui deficiẽte vena fontis areſcunt. ¶ Nec tñ quia ſenſus corporis deficit: aĩæ ſẽſũ extingui & occidere putandũ eſt. Non enĩ anima corpore deficiẽte ſed corpus anima decedẽte putreſcit: quia ſenſum oẽm trahit ſecũ. Cum aũt ꝑſens aĩa ſenſũ ſuũ tribuat corpori: & viuere id efficiat: fieri non põt vt non ipſa per ſe viuat: & ſentiat: qm̃ ipſa eſt: & ſenſus: & vita. Nã ꝙ ait: Quod ſi immortalis noſtra foret mens. Nõ tã ſe moriens diſſolui conquereť. Sed magis ire foras: veſtemq; relinquere vt anguis. Equidẽ nunq̃ vidi qui q̃reretur ſe ĩ morte diſſolui: ſed ille fortaſſe Epicureum aliquẽ viderat: etiã dũ moriť philoſophantẽ ac de

Anima ex ęterni dei ſpiritu: id eſt inſpiratiõe originẽ cępit quia inſpirauit ĩ faciẽ homĩs ſpiraculũ vitę. Sen. ſecundo.

ſua diſſolutione in extremo ſpũ differentẽ. Quomodo fieri põt vtrũ diſſolui ſe ſentiat: an corpore liberari: cũ i exitu ligua muteſcat? Nã dum ſentit: & loqui põt nõdum diſſolutus eſt vbi diſſolutus eſt: nec ſentire iam nec loqui poteſt. Ita q̃ri de diſſolutione aut nõdũ poteſt aut iam nõ poteſt. At enim prius q̃ diſſoluatur: intelligit ſe diſſolutũ iri. Quid ꝙ videmus plęroſq; morietiũ nec diſſolui cõq̃rẽtes (vt ait) ſed exire ſe & proficiſci & ãbulare teſtantes: idq; aut guſtu ſignificãt aut (ſi adhuc poſſunt) & voce pronũciant? Vnde apparet nõ diſſolutionem fieri: ſed ſeparationẽ: q̃ declarat animã ꝑmanere. ¶ Cętera Epicurei dogmatis argumẽta Pythagorę repugnãt differẽti migrare animas de corporibus vetuſtate: ac morte cõfectis: & inſinuare ſe nouis: & recẽs natis. Et eaſdẽ ſemper renaſci: modo i hoie: modo in pecude: modo in beſtia: modo in volucre: & hac rõne imortales eſſe ꝙ ſæpe variorũ: ac diſſimiliũ corporum domicilia cõmutent. Quæ ſentẽtia deliri hominis qm̃ ridicula eſt: & mimo dignior q̃ ſcolaſtico ne refelli quidẽ ſerio debuit. Quod qui facit: videtur vereri ne quis id credat. Prætereunda ſunt igiť nobis ea q̃ pro falſo contra falſum differebanť: ſatis eſt ea refutaſſe quæ contra verum diſputata ſunt.

¶ Quatenus gẽtiliũ teſtimonijs cõprobetur aię imortalitas: Cõcluditq; falſã eẽ aduerſãtiũ ſniã: & maxie ariſtoxeni muſici Ca. XIII.

DEclaraui (vt opinor) animam non eſſe ſolubilẽ: ſupereſt citare teſtes: quorũ auctoritate argumenta firmentur. Neq; nunc ꝓphetas in teſtimoniũ vocabo, quorum ratio & diuinatio in hoc ſolo poſita eſt vt ad cultum dei: & ad immortalitatem ab eo accipiendam creari hominem doceant: ſed eos potius quibus iſtos qui reſpuũt veritatẽ credere ſit neceſſe. Hermes naturã hominis deſcribẽs: vt doceret quẽadmodũ eſſet a deo factus hæc intulit. καὶ τὸ αὐτὸ ἐξ ἀμφοτέρωρ φύσεωρ τῆσ τε ἀθαράτου καὶ τῆσ θρητῆσ μίαν ἐποίει φύσιρ ἀρθρώπου. τὸρ αὐτὸρ πῆ μὲρ ἀθάρατορ: πῆ δὲ θρητὸν ποιήσησ καὶ τοῦτορ φέρωρ ἐρ μέσῳ θείασ καὶ ἀταράτου φύσεωσ καὶ τῆσ θρητῆσ καὶ μεταβλητοῦ κατεστήσατο ἵνα ὁρᾶρ ἄπρτα καὶ θαυμασῇ. Idẽ & idẽ ex vtraq; natura mortali & imortali vnã faciebat naturã hõinis: eundem: in aliquo quidẽ immortalẽ: in aliquo autẽ mortalem faciens: & hunc ferens in medio diuinę & immortalis naturę & mortalis mutabiliſq; conſtituit: vt omnia videns: omnia miretur.

Hermes. Diuinatio ꝓphetarum.

¶ Sed hunc fortaſſe aliquis in numero philoſophorum computet: q̃uis in deo relatus Mercurij nomine ab Aegyptijs honoreť: nec pl' ei auctoritatis tribuat: q̃ Platoni aut Pythagorę. Maius igiť teſtimonium requiramus. ¶ Polites quidem conſuluit Apolinem Mileſiũ vtrum ne maneat anima poſt mortem: an reſoluať: & reſpondit his.

Apollinis reſponſuꝫ

verſibꝰ. ψυχὴ μὲν μέχρις οὗ δεσμοῖς πρὸς σῶμα κρατεῖται φθαρτὰ νοοῦσα πάθη θνηταῖς ἀλγηδόσιν εἴκει ἡνίκα δ' ἀνάλυσιν βροτέην μετὰ σῶμα μαρανθὲν ἀκυστὴν εὕρηται ἐς αἰθέρα πᾶσα φορεῖται αἰὲν ἀγήραος οὖσα μένει δ' εἰς πάμπαν ἀτηρής πρωτογόνος γὰρ τοῦτο τοῦτο θεοῦ διέταξα πρόνοια. Ideſt Anima quidem quo ad vinculis corporeis tenetur: corruptibiles paſſiones ſentiens: mortalibus cedit doloribus. Cuꝫ vero humanam ſolutionem velociſſimaꝫ poſt corruptum corpus inuenerit: oīs in æthera fertur: nunq̄ ſeneſcens: & manet in æternū ſine pœna. Primogenita etenim hoc diuina diſpoſuit prudentia. ¶ Quid carmina Sibyllina? Nonne ita eſſe declarant: cum fore aliquando denunciāt: vt a deo de viuis ac mortuis iudicetur: quorum exempla paulo poſt inferemus. Falſa eſt igit̃ Democriti: & Epicuri ſententia: & Dicearchi de animi diſſolutione; qui ꝑfecto non auderent de interitu animaruꝫ mago aliquo p̄ſente diſſerere: qui ſciret certis carminibꝰ cieri ab inferis aīas: & adeſſe: & prębere ſe humanis oculis vidēdas: & loqui: & futura p̄dicere. Et ſi auderēt: re ipſa & documētis præſentibꝰ vincerentur. Sed quia non ꝓuidebant aīę rōnē: quę tam ſubtilis ē: vt oculos humanę mētis effugiat: interire dixerūt. ¶ Quid ariſtoxenꝰ qui negauit oīno vllam eſſe animā: etiam cū viuit in corpore? Sed ſicut in fidibus ex intētione neruorū effici concordē ſonum: atq; cantum: quem muſici harmoniam vocāt: ita in corporibus ex compage viſcerum ac vigore membroruꝫ vim ſentiendi exiſtere quo nihil dici delirius poteſt. Verum ille oculos quidem habuit incolumes cor tn̄ cecum: quia viuere ſe & habere mētem qua idipſum quod cogitauerat: non videbat. ¶ Sed pleriſq; hoc philoſophis accidit: vt putarēt omnino nō eſſe quicquid oculis non apparet: cū mentis acies multo clarior eſſe debeat q̄ corporis: ad ea perſpicienda: quorum vis ac ratio ſentitur potius quam videtur.

Sapientia primogenita dicit̃ ante oēm creaturā.

Tres philoſophi errantes circa aīæ imortalitatem.

Ariſtoxenus.

Hūc etiaꝫ Cicero in tuſcula. queſ, taxat

¶ Sublato errore chaldaico circa mūdi originē: dicit ſuo tēpore non dū ſextū milleſimū. annū inde cōcluſū: ac pacatiora ſperāda multoꝝ annorū tempora / populo dei ꝑ doctrinā cęleſtē viuifico. Qualia vero circa finē expectanda ſint. ſacris litteris ſcrutandū. Ca. XIIII.

Ingēs philoſophoꝝ error: qualē & Ariſtoteles coarguit: q; ſcilicet ſēſibilia p̄ferebant.

QVoniā de immortalitate diximus animę: ſequit̃ vt doceamus quatenus homini & quando tribuatur: vt in hoc quoq; prauitatis & ſtultitiæ ſuæ perſpiciant errores qui mortales quoſdam decretis placitiſq; mortalium deos eſſe factos opinantur: vel q; artes inuenerant: vel q; vſum quarundam frugum docuerant: vel q; vtilia vitæ hominum prouiderant: vel q; immanes beſtias interemerant Quæ merita q̄ longe ab immortalitate

ſemota ſint:& docuimus in prioribus libris:& nūc docebimus:vt ap pareat ſolã eē iuſtitiã: quę vitã homini pariat ęternam:& ſolum de um qui ęternæ vitæ p̄miũ largiat̃. Nã illi qui ſuis meritis imortales facti eſſe dicunt̃:quia nec iuſtitia/nec vlla in his vera virtus fuit:non immortalitatē ſibi/ſed mortē peccatis ac libidinib⁹ q̄ſierunt. Nec cę leſte p̄mium:ſed inferna ſupplicia meruerunt:quę pendūt ſimul cū his omnibus:qui eos coluerunt. Cuius iudicij ꝓpinquare tēpus oſtē dã:& vt iuſtis merces digna ſoluatur:& pœna merita impijs irroget̃ Plato & multi alij philoſophorum cum ignorarent originem rerũ: ſupremumq̧ illud tempus quo mundus eſſet effectus: multa milia ſęculorum fluxiſſe dixerunt. Ex quo hic pulcherrimus mundi orna tus extiterit:ſicuti fortaſſe chaldęi:q(vt Cicero tradidit i libro de di uinatione primo)quadringenta ſeptuaginta milia annorum monu mentis cōp̄henſa ſe habere delirant:in quo ſe quia poſſe argui nō putabant:liberum ſibi crediderunt eſſe mentiri. ¶ Nos autẽ quos diuinæ litteræ ad ſcientiã veritatis erudiunt: principium mūdi finē q̧ cognouimus:de quo nunc in fine operis diſſeremus:qm̄ de prīci- pio in ſecundo libro explicauim⁹. Sciãt igit̃ philoſophi qui ab exor dio mūdi ſęculoꝝ milia enumerant: nōdum ſextū milleſimū annũ eſſe concluſū:quo numero expleto:cōſūmationē fieri neceſſe eſſe:& humanaꝝ reꝝ ſtatū in melius reformari:cuius rei argumentũ pri- us eſt enarrandū:vt ratio eluceſcat. Mundū deus/& hoc rerū naturę admirabile opus(ſicut arcanis ſacræ ſcripturæ continetur)ſex dieꝝ ſpacio cōſummauit: diemq̧ ſeptimum quo ab operibus requieuit: ſanxit. Hic eſt aūt dies ſabbati:qui i lingua Hebræorū a numero no men accepit:vnde ſeptenarius numerus legitimus & plen⁹ eſt. Nã & dies ſeptem ſunt:quibus per vicem reuolutis/orbes conficiuntur: annorum:& ſeptem ſtellæ quæ non occidunt:& ſeptem ſidera: quæ vocantur errantia:quorũ diſpares curſus/ & īæquales motus rerũ ac tēporū varietates efficere credit̃. Ergo quoniã ſex diebus cuncta dei opera pfecta ſunt:p ſęcula ſex annoꝝ.i.ſex milia manere in hoc ſtatu mūdū neceſſe eſt. Dies enim magnus dei mille annorum circu lo terminat̃:ſicut indicat propheta dicens. Ante oculos tuos domi- ne mille anni tanq̄ dies vnus. Et ſicut deus ſex illos dies in tãtis reb⁹ faciendis laborauit:ita & religio eius/& veritas in his ſex milibus an norum laboraret neceſſe eſt:malitia p̄ualente ac dominante. Et rur ſus quoniã pfectis operibus requieuit die ſeptimo: eūq̧ benedixit: neceſſe ē vt i fine ſexti milleſimi anni malitia oīs aboleatur e terra & regnat p ãnos mille iuſtitia:ſitq̧ trãqllitas & reges a laboribus:quos mūd⁹ iã diu pfert. ¶ Veꝝ quaten⁹ id eueniat:explicabo ſuo ordine. Sępe dixim⁹ miora/& exigua magnoꝝ figuras & p̄mōſtratiōes eē vt

A nūero ſabbatum noiat̃ hebręa ligua Qm̄.vj.di eb⁹. Hoc Augu. recitat i ciui ta. diuina & i fine to ti⁹ opis.vij ętates aſſr deſignat. Nō qdem ad hoc ſabbatũ celebrãđ reſurgēti- b⁹ ſanctis: vt dt Augu- ſti.xx. li. de ciui. dei.ca.vij.

hunc diem noſtrũ:qui ortu ſolis & occaſu finit:dei magni ſpecie ȝ ge rere:quẽ circuit⁹ annorum mille determinat. Eodẽ modo etiã figu ratio terreni hominis cœleſtis populi ꝑferebat in poſterũ fictionem. ¶Nã ſicut ꝑfectis oĩb⁹ quæ in vſum hoĩs molitus eſt deus ipſum ho minem ſexto die vltimum fecit:eumqȝ induxit in hunc mundum tã q̃ in domũ iã diligenter inſtructã. Ita nũc ſexto die magno verus ho mo verbo dei fingit.i.ſanctus populus doctrina & p̃ceptis dei ad iu ſtitiã figurat. Et ſicut tunc mortalis atqȝ iperfectus e terra fictus ẽ. vt mille annis in hoc mundo viueret:ita nunc ex hoc terreſtri ſęculo fingit homo ꝑfectus:vt viuificatus a deo/in hoc eodem mundo p an nos mille dominet. ¶Quomodo autẽ conſumatio futura ſit:& qua lis exitus humanis rebus ipendet: ſi quis diuinas litteras fuerit ſcru tatus inueniet. Sed & ſęculariũ ꝓphetarũ congruentes cum cœleſti bus voces/finem rerum & occaſum poſt breue tempus annũciãt: de ſcribentes quaſi fatigati & dilabentis mundi vltimã ſenectutẽ. Quę vero a ꝓphetis & vatib⁹ futura eſſe dicãt priuſq̃ ſupueniat ęterna illa concluſio:collecta ex omnib⁹ & coaceruata ſubnectam.

Viuificat⁹ fide p an= nos mille. Numerus certus ꝓ i certo. Si= cut p.xxiij ſeniores ipſorum. Apoca.v.

Qꝫ ſicut liberationẽ hebręoꝝ pcuſſa ęgypto grandia ſigna p̃ceſ ſerunt: ita in vltimo p omnia elemẽta mirãda fient ꝓdigia:iuſtis tã dem a nequitia mundi liberatis:atqȝ imperium orbis quod occupat roma/corruet:quippe quę dei nomine ſpreto alumnum veritatis po pulum trucidarit. Cap.XV.

E St in arcanis ſanctarũ litterarũ tranſcendiſſe in Aegyptuȝ cogente inopia rei frumentariæ pricipẽ Hebręorum cuȝ omni domo & cognatione. Cuius & poſteri cũ diutius in Aegypto cõmorãtes i magnam gentẽ creuiſſent: & graui atqȝ intolerabili ſeruitutis iugo premerentur: percuſſit Aegyptum deus: inſanabili plaga/& populum ſuum liberauit traductum me dio mari diſcuſſis fluctibus;& in vtrãqȝ partẽ dimotis:vt p ſiccũ po pulus graderet. Conatuſqȝ rex ægyptiorum profugos inſequi: coeũ te in ſtatũ ſuum pelago:cũ oĩb⁹ copiis interceptus eſt. Quod facin⁹ tam clarum/tamqȝ mirabile/ q̃uis ad p̃ns virtutẽ dei hominib⁹ oſtẽ deret:tñ p̃figuratio& figura maioris rei fuit:quã deus idẽ i extrema temporis cõſumatiõe facturus eſt. Liberauit enim plebẽ ſuã de graui ſeruitute mundi. Sed quoniam tunc vna plebs dei &,apud vnã gen tem fuit: Aegyptus tunc ſola pcuſa eſt. Nunc autẽ quia dei populus ex omnibus linguis congregatus/apud oẽs gentes cõmoratur: & ab his domiat & p̃mitur:neceſſe eſt vniuerſas nationes:id eſt orbem to tuȝ cœleſtib⁹ plagis verberari:vt iuſtus & cultor dei populus libere tur. Et ſicut tunc ſigna facta ſunt/qb⁹ futura clades ægyptiis oſten

deret ita i vltimo fient ꝓdigia mirãda p oĩa elementa mũdi quibus immines exitus vniuerſis gentib⁹ inelligat. Propinquãte igit huius ſeculi termino: humanaꝝ rerum ſtatũ cõmutari neceſſe eſt: & i deterius (nequitia iualeſcẽte) ꝓlabi: vt iã noſtra hęc tpa quibus iniquitas & malitia vſq; ad ſummũ gradũ creuit: in illius tamẽ inſanabilis mali cõparatione fœlicia & ꝓpe aurea poſſit iudicari. Ita.n. iuſtitia rareſcet: ita ipietas/ & auaritia/ & cupiditas/ & libido creſceſcet: vt ſi qui tum forte fuerint boni: prędæ ſint ſceleratis: ac diuexent vndiq; ab iniuſtis: ſoli autẽ mali opulẽti ſint: boni vero i oib⁹ cõtumelijs atq; in egeſtate iacẽt. Confundet oẽ ius: & leges interibũt. Nihil tũc quiſpiã habebit: niſi aut male q̃ſitũ/ aut defenſum manu/ audacia & vi oĩa poſſidebunt. Nõ fides in hominibus/ nõ pax/ nõ humanitas/ non pudor/ non veritas erit. Atq; ita neq; ſecuritas/ neq; regimẽ/ neq; requies a malis vlla Omnis.n. terra tumultuabit: frement vndiq; bella: omnes gentes in armis erũt: & ſe iuicẽ oppugnabũt. Ciuitates finitimæ inter ſe ꝑliabunt. Et prima omnium ægyptus ſtultaꝝ ſupſtitionum luet pœnas: & ſanguine velut flumine operiet. Tũc pagrabit gladius orbem metẽs oĩa: & tanq̃ meſſe; cũcta ꝓſternẽs. Cuius vaſtitatis & cõfuſionis hęc erit cauſa: q romanũ nomẽ quo nũc regit orbis (horret animus dicere: ſed dicã: quia futurũ eſt) tollet de terra: & iperiũ in Aſiã reuertet: ac rurſus oriens domiabit: atq; occidens ſeruiet. Nec mirũ cuiq̃ debet videri: ſi regnũ tanta mole fundatũ: ac tam diu p tot & tales viros auctũ/ tantis deniq; opib⁹ confirmatũ/ aliq̃n tñ corruet. Nihil eſt humanis viribus laboratũ: qđ non ab humanis æque viribus deſtrui poſſit. Quoniã mortalia ſunt opa mortaliũ. Sic & alia prius regna: cũ diutius floruiſſent: nihilomin⁹ tñ occiderũt. Nam Aegyptios/ & Perſas/ & Græcos/ & Aſſyrios ꝓditũ eſt regimẽ habuiſſe terraꝝ quibus omnibus deſtructis ad Romanos quoq; reꝝ ſumma ꝑuenit. Qui quanto cæteris oibus regnis anteſtant: tanto maiore decident lapſu: quia plus habẽt põderis ad ruinam: q̃ ſunt cæteris altiora. ¶ Nõ inſcite Seneca Romanæ vrbis tẽpora diſtribuit p ętates. Primã.n. dicit ifantiã ſub rege Romulo fuiſſe: a quo & genita: & quaſi educata ſit roma. Deide pueritiã ſub cęteris regib⁹ a quib⁹ & aucta ſit: & diſciplinis plurib⁹/ inſtitutiſq; formata. At vero Tarquinio regnãte cum iam quaſi adulta eſſe cœpiſſet: ſeruitiu; non tuliſſe & reiecto ſupbæ dñationis iugo: maluiſſe legib⁹ obtẽperare q̃ regibus: cũq; eſſet adoleſcentia ei⁹ fine punici belli termiata: tũ deniq; cõfirmatis viribus cœpiſſe iuueneſcere. ¶ Sublata igit Carthagine: quę diu ęmula iperij romani fuit: manus ſuas in totum orbem terra/ mariq; porrexit: donec regib⁹ cũctis/ & nationib⁹ ſubiugatis cum iam bellorũ materia deficeret: viribus ſuis male vteret: quibus ſeipſa confecit Hęc fuit prima eius ſenect⁹: cũ bellis lacerata ciuilib⁹/ atq; iteſtino malo preſſa: rurſus ad regimen ſingularis imperij recidit: quaſi ad alterã infantiã reuoluta. Amiſſa.n. libertate: quam Bruto duce & auctore defenderat: ita cõſenuit tanq̃ ſuſtentare ſeipſam nõ valeret: niſi ãminiculo regentiũ niteret ¶ Quod ſi hęc ita ſunt: quid reſtat niſi vt ſequat interit⁹ ſenectutẽ/ & id futurũ breui conciones ꝓphetaꝝ denũciãt ſub ambage alioꝝ nominũ: ne facile quis intelligat

Sibyllæ tñ apte interiturã eſſe Romã loquunt̃:& quidẽ iudicio dei:ꝙ nomẽ eius hñerit inuiſũ:& inimica iuſticiæ alũnũ veritatis pplm̃ trucidarit. ¶Hydaſpes quoqꝫ qui fuit medoꝝ rex antiquiſſim⁹: a quo amnis quoqꝫ nomẽ accepit/q nunc hydaſpes dr̃ :admirabilis oĩꝫ/ſub iterp̃tatione vaticinantis pueri ad memoriã poſteris tradidit ſublatum iri ex orbe impium/nomẽqꝫ romanuꝫ multo ante p̃fatus eſt q̃ illa Troiana gens conderet.

Quomodo imperij vẽtura ſit deſtructio: & quæ illi ſigna p̃ceſſura ſint ſcd̃ꝫ vaticinia ꝓphãꝝ & Sibyllæ Cap.XVI.

QVomodo aũt id futurũ ſit:ne quis icredibile arbitretur oñdã.in primis multiplicabit̃ regnuꝫ:& ſumma reꝝ ptãs p plurimos diſſipata & cõciſa minuet̃.Tũc diſcordiæ ciuiles in ꝑpetuuꝫ ſerent̃: nec vlla requies bellis exitialib⁹ erit: donec & reges decẽ pariter exiſtãt: qui orbẽ terræ non ad regendũ ſꝫ ad cõſumendum partiant̃. Hi exercitib⁹ in immenſuꝫ auctis:& agroꝝ cultibus deſtitutis:qd̃ eſt principiũ euerſionis & cladis diſꝑdent oĩa:& cõminuẽt:& vorabũt.Tũc repente aduerſ⁹ eos hoſtis potentiſſim⁹ ab extremis finib⁹ plagę ſeptẽtrionalis orief̃: qui trib⁹ ex eo numero deletis:qui tũc Aſiam obtinebunt:aſſumet̃ in ſocietatem a cęteris:ac prĩceps omnium conſtituet̃.Hic inſuſtentabili domĩatione vexabit orbem:diuina & humana miſcebit:ĩfãda dictu & execrabilia molief̃:noua conſilia in pectore ſuo volutabit:vt ꝓprium ſibi conſtituat ĩpium & leges cõmutabit/ & ſuas ſanciet: contamĩabit diripiet:ſpoliabit:occidet. Deniqꝫ ĩmutato nõie/atqꝫ ĩperij ſede trãſlata:cõfuſio ac ꝑturbatio hũani gñis cõſequet̃. Tam vero deteſtabile atqꝫ abominãdũ temp⁹ exiſtet/ ꝙ nulli hominũ ſit vita iucũda. Euertẽt̃ fũdit⁹ ciuitates:atqꝫ iteribũt:nõ mõ ferro atqꝫ igni.veꝝ etiã terręmotib⁹ aſſiduis/ & eluuie aquaꝝ/& morbis freq̃nẽtib⁹/ & fame crebra. Aer.n.vitiabit̃:& corrupt⁹ ac peſtilẽs fiet:& mõ importunis hymbrib⁹:mõ inutili ſiccitate:nũc frigorib⁹:nũc æſtib⁹ nimijs:nec terra hoĩ dabit fructuꝫ: nec ſeges quicq̃:nõ arbor:nõ vitis feret. Sed cum in florẽ ſpem maximã dederint:in fruge decipiẽt. Fõtes quoqꝫ cũ fluminib⁹ areſcẽt:vt ne pot⁹ quidẽ ſuppetat:& aquę in ſanguinẽ aut amaritudinem mutabunt̃. Propter hęc deficiẽt & in terra quadrupedes:& in aere volucres:& ĩ mari piſces. Prodigia quoqꝫ i cęlo mirabilia mentes hoĩꝫ maximo terrore cõfũdent. Et crines cometaꝝ:& ſolis tenebræ:& color lunæ:& cadẽtiũ ſyderũ lapſ⁹. Nec tamen hæc vſitato modo fient:ſed exiſtent ſubito ignota & inuiſa oculis aſtra: ſol in perpetuum fuſcabitur: vt vix inter

Propheta magn⁹: Singulare pro plurali. nã duo teſtes erũt vt dr̃ Apoca.ix q dñr Enoch & Hælias:quorũ iſte iãoli p Malachiã exp̃ſſus eſt Quẽ exponens Hieronimus reprẽhẽdit iudęos & ęreticos iudaiꝫãtes nõ diſcernẽtes binos (vti oportet) Chriſti aduẽt⁹:ſuũ non veruꝫ chriſtũ ſꝫ Antichriſtũ expectando. His verbis:iudei & iudaiꝫãtes ęretici añ ηλιμμεγον.ſuũ Heliã putãt eſſe vẽturũ & reſtituturũ oĩa. Et ſubdit reſpõſioneꝫ Chriſti contra illos euangelicã. Heliã auteꝫ poſt ioãnẽ adhuc vẽturũ declarat ipſemet ꝓpheta p ſecũdũ aduentũ ſic explicatũ: añq̃ veniat dies dñi magn⁹/& horribil̃. Et dñs in

diem & noctẽ diemq́ꝫ diſcernat. Luna iã nõ trib⁹ deficiet horis: ſed perpetuo ſanguine obfuſa meatus extraordinarios peraget: vt non ſit hoi prõptũ aut ſyderũ. curſus/ aut rationẽ tẽporũ agnoſcere. Fiet eñi vel æſtas in hyeme: vel hyems in ęſtate. Tunc annus breuiabit̃: & menſis minuetur: & dies in anguſtuꝫ coartabitur. Stellę vero creberrimę cadent: vt cęlum omne cæcum ſine vllis luminibus appareat. Montes quoq́ꝫ altiſſimi decident: & planis æquabuntur: mare innauigabile conſtituetur. At ne quid malis hominuꝫ terręq́ꝫ deſit: audietur de cælo tuba: quod hoc modo Sibylla denunciat dicens.

σάλπιγξ γάρ ὀυρανόθεν φωνὴν πολύθρηνον ἀφήσει.

id eſt tuba de cęlo vocem luctuoſam emittet. itaq́ꝫ trepidabũt oẽs & ad luctuoſum illum ſonitum contremiſcent. Tunc vero per iraꝫ domini aduerſus homines: qui iuſticiaꝫ dei non agnouerũt: ſęuiet ferrum. ignis. fames. morbus. Et ſuper omnia metus ſemper impẽdens: tunc orabunt deum & non exaudiet: optabitur mors & nõ veniet. Ne nox quidem requiem timori dabit: nec ad oculos ſomnus accedet. Sed animas hominum ſollicitudo ac vigilia macerabit: plorabũt & gement: & dentibus ſtridebũt: gratulabunt̃ mortuis/ & viuos plãget. His & alijs plurimis malis ſolitudo fiet in terra: & erit deformatus orbis atq́ꝫ deſertus: qđ in carminib⁹ Sibyllinis ita dicit̃

ἔσται κόσμος ἄκοσμος ἀπολλυμένων ἀνθρώπων.

Id eſt erit mundus immundus peuntib⁹ hominib⁹. Ita eniꝫ cõficietur hũanũ genus: vt vix decima pars hoĩm relinquat̃: & vnde millie proceſſerant vix ꝓdibunt centũ. De cultoribus etiam dei duę ptes interibunt: & tertia quæ fuerit probata remanebit.

¶De aduentu magni prophetæ/ qui Helias dicit̃: & quomodo interficietur ab Antichriſto: & reſurget die tertia/ & aſcendet in cælum & de perſecutione eccleſię quã inferet antichriſtus: & de miraculis eius. Cap. XVII.

SEd planius quõ id eueniat: exponã. Imminente iã tẽporũ cõcluſione: ꝓpheta magnus mittet̃ a deo: q cõuertat homines ad dei agnitionẽ: & accipiat poteſtatẽ mirabilia faciẽdi. Vbicũq́ꝫ nõ audierint eũ homines claudet cęlũ: & abſtinebit hymbres: & aquã cõuertet in ſanguinẽ & cruciabit illos ſiti ac fame. Et quicũq́ꝫ conabit̃ eũ lędere: ꝓcedit ignis de ore ei⁹: atq́ꝫ cõburet illũ. His ꝓdigijs atq́ꝫ virtutib⁹ cõuertet multos ad dei cultũ: pactiſq́ꝫ operibus eius alter rex orietur ex Syria malo ſpũ genitus: euerſor ac ꝑditor generis humani: qui reliquias illi⁹ prioris mali cũ ipſo ſimul deleat. Hic pugnabit aduerſus ꝓphetã dei: & vicet: & iterficiet eũ: & i ſepultũ iacere patiet̃. Sed poſt idẽ tertiũ euiuiſcet: atq́ꝫ inſpectãtib⁹ & mirãtibus cũctis rapietur i cælũ. Rex

euãgelio Mathei. xvii. duob⁹ verbis venit & veniet. Helias qdẽ vẽturus ẽ: Helias iam venit. Sup quo loco idẽ hieronim⁹ ſic infit. Ipſe qui vẽtur⁹ eſt i ſcđo ſaluatoris aduentu iuxta corporis fidẽ: nũc p ioannẽ venit i virtute & ſpiritu. cur aũt ita đ ioãne dicat̃: idẽ ppulchre oſtẽdit ſuper illo Mat. xi Et ſi vultis recipere. Hieronimo aſſentiunt̃. Hilarius & criſoſto. ſup mattheũ loco pſcripto. Itẽ Augu. i ciuitate dei li. xx. ca. xxix. ioãnes Damaſcenus de fide orthodoxa: & aymo ſup Apoca. alijq́ꝫ plurimi ecundũ teſtẽ Enoch fore declarãt. Iuxta illud Eccle. xliij Enoch placuit đo: & trãſlatus ẽ i padiſũ vt det gẽtib⁹ ſapiẽtiã.

vero ille deterrim⁹ erit quidē & ipſe:ſed mēdaciorū ꝓpheta:& ſeipſꝫ cōſti
tuet ac vocabit deū:& ſe coli iubebit vt dei filium. Et dabiſ ei poteſtas:vt
faciat ſigna & prodigia:quib⁹ viſis irretiat homines vt adorēt eū. Iubebit
ignē deſcendere de cælo:& ſolē a ſuis curſibus ſtare:& imaginē loqui:&
fient hęc ſub verbo eius:quib⁹ miraculis. etiā ſapiētiū plurimi alliciēſ ab
eo. Tunc eruere dei tēplū conabiſ:& iuſtum populū pſequeſ:& erit preſ
ſura & contritio:qualis nūq̄ fuit a principio mūdi Quicūqꝫ crediderit atqꝫ
acceſſerint ei:ſignabunſ. ab eo tanq̄ pecudes. Qui aūt recuſauerint notaꝫ
eius:aut in mōtes fugiēt:aut cōpræhenſi exquiſitis cruciatib⁹ necabunſ.
Idē iuſtos homines obuoluet libris ꝓphetarū atqꝫ ita cremabit:& dabiſ
ei deſolare orbē terrę menſib⁹. xlij. Id erit tēpus quo iuſticia proijciēſ:&
innocētia odio erit:quo mali bonos hoſtiliter ꝑdabunſ. Nō lex/aut ordo/
aut militię diſciplina ſeruabiſ. Nō canos quiſq̄ reuerebiſ. Nō officiū pie
tatis agnoſcet. Nō ſexus aut infantiæ miſerebiſ. Confundēſ oia/& miſce
būſ. cōtra fas:contra iura naturę. Ita q̄ſi vno cōi grauiqꝫ latrocinio ſra vni
uerſa vaſtabiſ. ¶ Cū hęc ita erunt:tunc iuſti & ſectatores veritatis ſegre
gabunt ſe a malis:& fugient in ſolitudines. Quo audito ipi⁹ rex inflāmat⁹
ira veniet cū exercitu magno. & admotis oibus copijs circundabit mōteꝫ
in quo iuſti morabunſ:vt eos cōphēdat. Illi vero vbi ſe clauſos vndiqꝫ atqꝫ
obſeſſos viderint:exclamabunt ad deum voce magna:& auxiliū cęleſte i
plorabunt & exaudiet eos deus:& mittet regem magnuꝫ de cælo:qui eos
eripiat & liberet:omneſqꝫ impios ferro igni diſperdat.

¶ Quō hæc ꝓnunciata ſunt & oraculis prophetarū:& vaticinijs gētiliuꝫ
& verſibus ſybillinis. Cap. XVIII.

Haec ita futura eſſe tum prophetæ oēs ex dei ſpū:tū etiā vates
ex inſtinctu dęmonū cecinerunt:Hyſpades. n. quē ſuperi⁹ noia
ui:deſcripta iīquitate ſęculi huius extremi pios ac fideles a no
centibus ſegregatos:ait cum fletu & gemitu extenſuros eſſe ad
cælum manus & imploraturos fidem Iouis:Iouem reſpecturum ad terrā
& auditurum voces hominū:atqꝫ ipios extincturū. Quę oia vera ſunt:ꝑter
vnum ꝙ Iouē dixit illa facturū:q̄ de⁹ faciet. ¶ Sed & illud nō ſine dæmo
nū fraude ſubtractū ē. Miſſum iri tūc a patre filiū dei:q deletis oib⁹ malis:
pios liberet:qd Hermes tamē nō diſſimulauit. In eo. n. libro qui: Λογοσ
τέλοσ inſcribitur:poſt enumerationem maloruꝫ de quibus diximus:ſub
iecit hæc greco ſermone: ἐπὰν δὴ ταῦτα ὧδε γένηται ὦ ἀσκληπιέ τό
τε ὁ κύριος καὶ πατὴρ καὶ θεὸς καὶ τοῦ πρώτου καὶ ἑνὸς θεοῦ. δημι
ουργὸς ἐπιβλάψας τοῖς γενομένοις καὶ τῇ ἑαυτοῦ βουλήσει του
τέστι τὸ ἀγαθὸν ἀντερείσας τῇ ἀταξίᾳ καὶ ἀνακαλεσάμενος
τὴν πλάνην καὶ τὴν κακίαν ἐκκαθήρας πῇ μὲν ὕδατι πολλῷ κα
ταλύσας πῇ δὲ πυρὶ ὀξυτάτῳ διακαύσας ἐνίοτε δὲ πολέμοις

Vates ex inſtrinctu dęmonuꝫ id eſt diui natores.

καὶ λοιμοῖσ ἐκπιέσασ ἤγαγεν ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον καὶ ἀπεκατέστησε τὸν ἑαυτοῦ κόσμον. Ideſt cũ hęc ita facta fuerint o Aſclepi: tũc dñs. & pr̃: & de⁹: & primi: & vni⁹ dei creator reſpiciẽs q̃ facta ſunt: & ſuã volũtatẽ in hmõi bonũ/ opponẽs temeritati & errorẽ reuocãs: malitiã purgabit. Partim q̃dẽ aqua nimia diſſoluẽs: partim igne rapido cremãs: iterdu3 bellis ac peſtilẽtijs ꝑcutiẽs ad ſtatũ priſtinũ ꝑduxit: ſuũq; reſtituit mundũ: ¶ Sibyllæ quoq; nõ aliter fore oñdũt: q̃ vt dei fili⁹ a ſummo patre mittat̃: q & iuſtos liberet de manib⁹ impiorũ: & iniuſtos cum tyrannis ſęuientibus deleat: e quibus vna ſic tradidit. ἥξει καὶ μακάρων ἐθέλων πόλιν ἐξαλαπάξαι καὶ κέν τις θεόθεν βασιλεὺσ πεμφθεὶσ ἐπὶ Δίων πάντασ ὀλεῖ βασιλεῖσ μεγάλουσ καὶ φῶτασ ἀρίστουσ εἰθ' οὕτωσ κρινεῖται ὑπ' ἀφθίτου ἀνθρώποισι. i. veniet & beatorũ volẽs vrbem expugnare/ & quidã a deo miſſus rex ad ſuos oẽs ꝑdet reges magnos & viros optimos. ſic iudicabit̃ ab imortalib⁹ hominibus. Itẽ alia Sibylla: τότ' ἐξ ἠελίοιο πέμψει θεὸσ βασιλῆα ὅσ πᾶσαν γαῖαν παύσειε πολέμοιο κακοῖο. Tũc ex ſole deus mittet regẽ qui oẽm terrã placabit a bello malo. Et rurſus alia. ἡμετέρασ τε ζυγὸν δουλείασ δυσβάστακτον ἐπ' αὐχένι κείμενον ἀρεῖ καὶ θεσμοὺσ ἀθέουσ λύσει δεσμούσ τε βιαίουσ. id eſt iugũ noſtræ ſeruitutis intolerabile in collo poſitum tollet: & leges impias ſoluet: vinculaq; violeñta.

Anticipat de morte Antichriſti ꝑ Ieſum ſupando: qui illum interficiet ſpiritu oris ſui: & deſtruet illuſtratione aduentus ſui. ap. XIX.

OPpreſſo igit̃ orbe terræ cũ ad deſtruẽdã imẽſã ꝟ virium tyrãnidẽ hũanæ opes defecerit (ſiquidẽ capto mũdo cũ magnis latronũ exercitib⁹ icubabit) diuĩo auxilio tãta illa calamitas idigebit. Cõmot⁹ igit̃ deus & ãcipiti ꝑiculo: & miſerãda cõploratiõe iuſtoꝝ mittet ꝑtinus liberatorẽ. tũc apiet̃ cœlũ medium intẽpeſta nocte & tenebroſa: vt orbe toto lumen deſcendẽtis dei tãq̃ fulgor appareat: quod Sibylla his verſib⁹ locuta eſt. ὁππόταν ἔλθῃ πῦρ ἔσται σκότοσ ἐν μέσῃ νυκτὶ μελαίνῃ. id eſt cũ venerit ignis: erũt tenebræ in media nocte obſcura. Hæc ẽ nox: q̃ a nobis ꝑpter aduẽtum regis ac dei nr̃i puigil celebrat̃: cui⁹ noctis duplex ẽ ratio: q; in ea & vitã iu3 recepit cum paſſus eſt: & poſtea orbis terræ regnũ receptur⁹ ẽ. Hic eſt. n. liberator & iudex: & vltor: & rex: & de⁹: quẽ nos xp̃m vocam⁹: qui priuſq̃ deſcẽdat: hoc ſignum dabit. Cadet repẽte gladius e cœlo: vt ſciãt iuſti ducem

Apiet̃ cęlũ medius itempeſta nocte tenebroſa. Alludit ad illud euã. Medi nocte clamora fact⁹ ẽ: ecce ſpõſ⁹ venit. Qualr̃ aũt hoc d̃ aduẽtu xp̃i exponi poſſit/ tradit magiſter. iiij. ſẽ. li. & deſcẽdet xp̃s ſiue ei⁹ vicarius (vt dr̃) michael archã. comitãtib⁹ ãgelis i mediũ terræ: q Antichri. quarto ꝑlio debellabit. Antichri. q̃d trib⁹ ãnis cũ dimidio cõtra xp̃ianos debellabit. ꝑlioꝝ igr̃ anno .iiij. diuina auctoritate interimet: mõ quem Pau. ij. ad theſſalo. ſcd̃o ꝑſcribit. Cęlu3 autẽ apiri multiplr̃ i ſcripta exponi mãifeſtũ ẽ. Na3 & Ezechiel vidit cęlos aptos. Et i apl'oꝝ act3 Steph. & Petr⁹ & i Euã. deſcẽdẽte ſpũſancto tãq̃ colũba apiri dicũt̃ cęli &c.

¶ Cadet repẽte gladi⁹ e cœlo. irruet i hoĩes terror cęleſtis. V ñ eſt Mathe. xiiij.

Stellæ cadũt de cœlo:& virtutes cęlorũ mouebũt Nã ãgeli de medio ordie ſcdę Hier plus ex ſolito diuía mouebũt voluntate vt elementa miracľoſe trãſmutẽt ꝑ terrore iudicis aduentantis. & Ezech. xxxviij. & cõuocabo aduerſ⁹ eũ in cunctis mõtib⁹ meis gladiũ: ait dñs deus. Gladi⁹ vniuſcui⁹ꝙ i fratrẽ ſuum dirigeť.

ſanctę militiæ de ſcẽſurũ & deſcendet comitantib⁹ angelis in mediũ terræ:& præcedet eum flãma inextinguibilis:& virtu angelorũ tradet in manus iuſtorum multitudinem illã: q̃ montẽ circunſederit:& concidetur ab hora tertia vſꝙ ad veſperuȝ:& fluet ſanguis more torrentis deletiſꝙ oibus copiȷ́s:impius ſol⁹ effugiet:& peribit ab eo virtus ſua. Hic eſt autẽ q appellať Antichriſt⁹:ſed ſe ipſe Chriſtũ mẽtieť & cõtra verũ dimicabit:& vict⁹ effugiẽt & bellũ ſępe renouabit:& ſępe viceť:donec quarto ꝑlio cõfectis oib⁹ ipiȷ́s debellat⁹ & capt⁹ tã dẽ ſcelerũ ſuorũ luet pœnas. Sed & cęteri principes & tyrãni:q cõtriuerunt orbeȝ:ſimul cũ eo vincti adduceť ad regem:& icrepabit eos & coarguet. Et exprobrabit his facinora ipſorum:& dãnabit eos ac meritis cruciatib⁹ tradet. ¶ Sic extincta malitia & impietate compreſſa:requieſcet orbis:qui ꝑ tot ſęcula ſubiect⁹ errori ac ſceleri:nefandam ꝑtulit ſeruitutẽ. Nõ coleť vlterius diȷ́ manu facti:ſed a templis & puluinarib⁹ ſuis deturbata ſimulachra igni dabũť. Et cuȝ donis ſuis mirabilib⁹ ardebunt: quod etiam Sibylla cum ꝓphetis congruens/ futurũ eſſe prædixit. τρίψουσι δὲ ἴδωλα βροτοὶ καὶ πλοῦτορ ἅπαντα. Id eſt conterent autem ſimulachra homines & diuitias omẽs. Erythrea quoꝙ idem ſpopondit. ἔργα δὲ χειροποίητα θεῶρ συνδενεκκαύσονται. id eſt opera autem deorum humanis manibus facta exurentur

Anticipat quatenus poſt Antichriſti interituȝ requieſcet orbis a dira ſeruitute dei. Deinde reſurgentibus omnibus Chriſtus iudicabit viuos & mortuos:bonis ad vitam beatam tranſlatis cæteris autem ad pœnas ęternas. Cap. XX.

POſt hęc aperientur inferi: & reſurgẽt mortui: de quibus iudiciũ magnum ipſe idem rex ac de⁹ faciet: cui ſũm⁹ pr & iudicandi & regnandi dabit maximaȝ ꝑtãtem: de quo iudicio ac regno apud Erythræam Sibyllã ſic inuenitur i græco eloquio ὁππότε δὲ καὶ τό λάβη τέλοσ αἴσιμορ ἦδε βροτοῖσι ἀφίζηται δὴ κρίσισ ἀθανάτοιο θεοῖο ἥξει ἐπ᾽ ἀνθρώπουσ μεγάλη κρίσισ ἠδὲ καὶ ἀρχή.

id eſt cum autem dies iſte finem fataleȝ acceperit:& ad mortales iudicium immortalis dei venerit:veniet ſuper homines magnum iudicium & initium. Deinde apud aliaȝ: ταρτάρεορ δὲ χάοσ τότε δὲ ἰξει γαῖα χανοῦσα ἥξουσι δ᾽ ἐπὶ βῆμα θεοῦ βασιλῆοσ ἅπαντεσ. i. tartareum autem chaos tũc oſtendet dehiſcens terra. Veniẽt

autem ad tribunal dei res omnes. Et alio loco penes eandem: οὐρανὸν εἱλίξων γαίης κευθμῶνας ἀνοίξω καὶ τότ᾽ ἀναστήσω νεκροὺς μοῖραν ἀναλύσας καὶ θανάτου κέντρον καὶ ὕστερον εἰς κρίσιν ἄξω κρίνων εὐσεβέων καὶ Δυστεβέων βίον ἀνδρῶν.
Id eſt cęlu ʒ voluens terrę latebras aperiam: & tunc leuabo mortuos: fatum ſoluens & ſtimulum mortis: poſteaque in iudiciu ʒ ducam iudicans piorum atque imperiorum vitam viroru ʒ. Nec tamen vniuerſi tunc a deo iudicabuntur: ſed hi tantum: qui ſũt in dei religione verſati. Nã qui deum non agnouerunt. quoniã ſententia de his in abſolutionem ferri non poteſt: iam iudicati damnatiq̧ ſunt: ſanctis litteris conteſtantibus non reſurrecturos eſſe impios ad iudiciu ʒ. Iudicabuntur ergo qui deũ ſcierũt: & facinora eorum in mala opera cum bonis collata ponderabuntur vt ſi plura & grauia fuerint bona iuſtaq̧: dentur ad vitam beata ʒ. Si aũt mala ſuperauerint cõdemnentur ad pœnã.

¶ Queſtioni de animę paſſibilitate reſpõdet ꝙ incorporalia deus vt vult afficere põt vt purgentur/ac torqueantur & poſt reſurrectionem animę impiorum in corporibus perpetuo torquebuntur igni. & iuſti purgabuntur. perfectis tamen dolorem non ſentientibus. Ca. XXI.

Hic fortaſſe dixerit quiſpiam. Si eſt immortalis anima quomodo paſſibilis inducitur ac pœnã ſentiẽs? Si eni ʒ ob merita punietur: ſentiet vtiq̧ dolorẽ: atq̧ ita etiam mortem. Si morti non eſt obnoxia: nec dolori quidem. Patibilis ergo non eſt. ¶ Huic quæſtioni ſiue argumento ita a ſtoicis occurritur. Animas quidem hominu ʒ ꝑmauere: nec interuentu mortis in nihilum reſolui: ſed eorũ qui iuſti fuerunt: puras & impatibiles: & beatas ad ſedem cęleſtẽ: vnde illis origo eſt: remeare: vel in campos quoſdam fortunatos rapi: vbi fruãtur miris voluptatibus. Impios vero: quonia ʒ ſe malis cupiditatibus inquinauerunt mediam quandam genere inter immortalem mortalemq̧ naturam: & habere aliqd imbecillitatis ex contagione carnis: cuius deſiderijs ac libidinibus additæ: meluibilem quandam phucum trahant labemq̧ terrenam. Quę cum temporis diuturnitate penitus inhæſerit: eius naturę reddi animas: vt ſi nõ extinguibiles in totũ quoniã ex deo ſunt: tñ cruciabiles fiãt per corporis maculam: q̃ peccatis iuſta ſẽſũ doloris attribuit. Quã ſẽtẽtiã poeta ſic explicauit

Nec tñ vniuerſi tũc a deo iudicabũt: ſed hi tm̃ q ſunt i dei religiõe verſati. Ponit equide ʒ Gregori⁹ ſuper Iob quadruplicẽ ordinẽ i iudicio: vbi dicit ꝙ nõ iudicant & pereũt: de qb⁹ dñs ait Qui nõ credit iã iudicat⁹ ẽ. Eorũ .n. dãnatio toti eccleſię nota ẽ & certa: & ideo dicũtur tũc nõ iudicari quia ad cõſpectũ diſtricti iudicis cũ apta dãnatiõe ſue infidelitatis accedẽt. & q̃ ſequũt Ponit & hoc magiſter ſẽtẽtiarũ diſ. quadrageſima ſeptia lib. q̃rti ¶ Hęc ꝑpe modũ vera ſunt: Hiero. ſup illo loco ꝓuerbiorum .xi. Mortuo hoie ipio nullã erit vltra ſpes. Notandũ autẽ ꝙ & impijs poſt mor ẽ ſpes venię nõ ẽ.

Sũt tñ q de leuioribus peccatis cũ quib⁹ defũcti ſunt poſt mortẽ poſſunt abſolui: vel pęnis videlicet caſtigati vel ſuorũ ꝑcib⁹/& eleemoſynis/miſſarũq̧ celebrationibus. Sed hęc quibuſdã fiunt/ & añ iudiciũ/& de leuiorib⁹ fiũt erratib⁹. Sæpe his atteſtatur Auguſtinus/& alij doctores/euãgelio ac Paulo inuitentes.

Quin & ſupmo cũ lumie vita reliquit. Nõ tñ oẽ malum miſeris: nec funditus oẽs Corporeę excedunt peſtes: penituſq; neceſſe eſt. Multa diu cõcreta modis inoleſcere miris. Ergo exercent pœnis veterũq; maloꝝ Suplicia expẽdunt. ¶Hęc ꝑpemodũ vera ſunt. Aia.n.cum diuortiũ fecit a corpore: ẽ (vt idẽ ait poeta) Par leuibus vẽtis: volucriq; ſimillima ſõno. Quia ſpiritus eſt & ipa tenuitate incõpręhenſibilis: ſed nobis qui ſumus corporales. Deo aũt cui ſubeſt poſſe oia / compręhenſibilis.

¶Primum igiꝭ dicimus tantã eſſe dei poteſtatem: vt etiam in corporalia compræhendat & quẽadmodum voluerit: afficiat. Nã & angeli deum metuunt: quia caſtigari ab eo poſſunt inenarrabili quodã modo. Et dęmones reformidãt: quia torquẽꝭ ab eo & puniunꝭ. Quid ergo mirũ ſi cum ſint imortales animę tñ patibiles ſint deo. Nã cum in ſe nihil habeãt ſolidum & contractabile a ſolidis & corporalibꝰ nullã vi pati poſſũt: ſed quia i ſolis ſpiritibꝰ viuũt a ſolo deo tractabiles ſunt: cui virtꝰ. & ſubſtãtia ſpiritalis eſt. Sed tñ docent nos ſanctę litterę quẽadmodum pœnas impij ſint laturi. Nã quia peccata in corporibus contraxerunt: rurſus carne induentur vt in corporibus piaculum ſoluant: & tñ nõ erit caro illa quã deꝰ hoi ſupiecerit: huic terrenæ ſiĺis: ſed inſolubilis ac pmanẽs in ęternu3: vt ſufficere poſſit cruciatibus & igni ſempiterno: cuius natura diuerſa eſt ab hoc noſtro: quo ad vitę neceſſaria: vtimur q niſi alicuiꝰ materiæ fomite alaꝭ extinguiꝭ. At ille diuinus p ſeipſum ſemp viuit: ac viget ſine vllis alimentis: nec admixtũ habet fumũ: ſed eſt purꝰ ac liqdus: & in aquę modũ fluidꝰ. Non.n.vi aliqua ſurſũ verſꝰ vrgeꝭ ſicut noſter: quẽ labes terreni corporis quo teneꝭ: & fumus iter mixtus exilire cogit: & ad cęleſtẽ naturã cu3 trepidatiõe mobili ſubuolare. ¶Idẽ igiꝭ diuinꝰ ignis vna eadẽq; vi atq; potẽtia & cremabit ipios: & recreabit: & quãtũ e corporibus abſumet: tñ reponet ac ſibi ipe ęternũ pabulũ ſubminiſtrabit: quod poetę i vultureã: & Titiũ trãſtulerunt: ita ſinę vllo reuiuiſcẽtiũ corpoꝝ detrimẽto aduret tñ: ac ſẽſũ doloris efficiet. Sed & iuſtos cu3 iudicauerit deus etiã igni eos examinabit. Tũ quoꝝ peccata vel põdere vel nũero ꝑualuerint: pſtrigẽꝭ igni atq; cõbureꝭ. Quos aũt plena iuſticia: & maturitas virtutis icoxerit: ignẽ illũ nõ ſentient. Habẽt eni3 aliquid in ſe dei quod vi flãmę repellat

In reſurrectiõe nõ erit caro illa quã deꝰ hoi ſupiecerit huic terrenę ſiĺis: ſed inſolubilis ac permanẽs iæternũ. Caro illa quam deꝰ hoi ſupiecerit (ipſam videlicet cu3 oia rurſum viuendo) erit vtiq; eade3: dicẽte iob. i carne mea videbo deum. ſed non erit qualis nũc ẽ: quãtũ ad durabilitatẽ: quia iſolubilis ac permanẽs iętternu3. Vñ pau. prię ad Corin. xv. ca. Se miaꝭ i corruptione: ſurget i corruptiõe. ſemiaꝭ corpꝰ aiale: ſurget corpꝰ ſpirituale. De hoc lege Augu. i ciuitate diuina lib. xiij. ca. xxiij. itẽ xxii. lib. pluribꝰ i locis. Vñ & tertullianꝰ in apologetico. capi. vltio. Erinꝰ idẽ q nunc: nec alij poſt: dei qdẽ cultores apd deu3 ſẽp: ſupinduti ſubſtãtia ꝓpria ęternitatis. ꝓphani vero & q nõ integri ad deu3 / in pæna eq iugis / ignis: & reliqua. Q3 illi quos plęna iuſticia & maturitas virtutis incoxerit ignẽ illũ q impios cremabit i iudicio nõ ſentiũt quo vel iuſtos examinabit. Nõ ſẽtiẽt ignẽ: vt ita igneũ dolorẽ habeãt. ¶Nec tamen qſq putet aias poſt mortem ꝓtinus iudicari. Animæ poſt mortem protinus cenſentur & deputantur vel ad pænam ſempiter-

ac rei jciat. tanta vis eſt innocētiæ: vt ab ea ignis ille refugia innoxius: q accipit a deo hāc poteſtatē: vt impios vrat iuſtis ob tēperet. Nec tñ quiſq̄ putet animas poſt mortē ꝓtin⁹ iudicari. Nā oēs in vna cōiq; cuſtodia detinenť donec tp̄s adueniat quo maxim⁹ iudex meritoꝝ faciat examē. Tū quoꝝ fuerit ꝓbata iuſtitia hi p̄mium īmortalitatis accipiēt. Quorum aūt peccata & ſcelera deċta nō reſurgent: ſed cū impijs in eaſdem tenebras recondentur ad certa ſuplicia deſtinati.

¶Quod hæc a quibuſdam dicuntur eſſe poetica: q̄ a ꝓphe/tis accepta res plane intellecta corruperunt: & letheum amnē & alia phantaſtica induxerint. Ca. XXII.

Figmenta: hæc poetarum quidam putant ignorātes: vñ illa poetę acceperint ac negāt hęc fieri poſſe: nec mirū ita illis videri. Aliter. n. q̄ res habet tradiť a poetis qui licet ſint multo ātiquiores q̄ hiſtorici & oratores & cetera genera ſcriptoꝝ tñ quia miſteriū diuini ſacramēti neſciebāt & ad eos mētio reſurrectiōis futurę obſcuro more ꝑuenerat eā vero temere ac leuiter auditā in modū cōmētitiæ fabulę ꝓdiderūt. Et tñ ijdē teſtati ſunt: nō auctorē ſe certuȝ. ſed opinionē ſequi: vt Maro qui ait. Sit mihi fas audita loqui. Quāuis igiť veritatis arcana in ꝑte corruperint: tñ ipſa res eo verior inueniť: ꝙ cum prophetis in ꝑte cōſentiūt quod nobis ad ꝓbationem rei ſatis eſt. Errori tñ eorum ſub eſt ratio nōnulla. Naȝ cū ꝓphetę aſſiduis cōtionib⁹ p̄dicarent iudicaturꝝ eſſe de mortuis filium dei: & hęc ānuntiatio nō lateret: qm̄ rectoreȝ cęli nō aliū putabāt q̄ Iouē: iudicare apud īferos Iouis filiū tradiderūt Sed tñ nō Apolinem: aut liberū: aut Mercuriū qui cęleſtes putanť: ſed eū q & mortalis fuerit & iuſtus vel Minoē: vel Aeacū vel Rhadamanthum. Corruperunt igiť poetica licētia qđ acceperāt: vel opinio veritatē ꝑ diuerſa ora ſermoneſq; varios diſſi/pata mutauit Nam ꝙ peractis apud inferos mille annis: rurſ⁹ ad vitam reſtitui cecinerunt. Maro. ita dicente.

Has omnes vbi mille rotam voluere per annos.
Leteum ad fluuium deus euocat agmine magno
Scilicet immemores ſupera vt conuexa reuiſant.

Rurſus: & incipiēt in corpora velle reuerti. Hęc eos rō fefellit: ꝙ reſurgēt defuncti nō poſt mille ānos mortis ſuæ. ſed: vt reſti/tuti rurſus ī vita/mille ānis cū deo regnent. De⁹. n. veniet robe hoc ab oi labe purgato rediuiuas iuſtorū aīas corporib⁹ īnona/tis ad ſēpiternā beatitudinē ſuſcitet. Itaq; p̄ter aquam obliuio/nis vera ſunt cętera. quā iccirco finxerūt ne qs illis opponeret.

nā vť ad gl̄iam ſiue poſt purgatorias pænas / ſiue mox obtinēdā. nec tñ intelligeeas ita tūc iudicari vt nl̄lū ſupſit iudiciū. neq; .n. illo iudicio iudicanť quō ſcđm matheū vniuerſis ipijs a xp̄o diceť. Eſuriuī & nō dediſtis. qđ erit iudiciū hoim poſtq̄ re/ſurrexerint. & vieť nouiſſimū dř iuxta illđ. in reſurrectione: in nouiſſimo die. Et deinde ſubdit Lactan. Nam oēs ī vna cōiq; cuſtodia detinēť donec tp̄s adueniet quo maxim⁹ iudex meritoꝝ faciat examē. Oēs qdē aię iudicādoꝝ hoc ē dānādoꝝ i cōi cuſtodia. i. ī inferno detinenť donec fiat reſurrectio ſubinde iudiciū: qn̄ ī eaſdē tenebras recōdēť nō aūt aię beādoꝝ cū illis: q̄ ad cęlos euolāt/niſi ad tp̄s purgēť. Vñ Augu. ſup ioānē. Oēs aię/cū de hoc ſęculo exierīt/diuerſas habēt receptiones bonę habēt gaudiū: malę vero tormēta. Sed cū facta fuerit reſurrectio: & bonoꝝ gaudiū āpli⁹ erit/& malorum tormēta grauiora: qn̄ cum corpore torquębuntur.

Cur ergo nō meminerint ſe aliqñ vixiſſe: aut qui fuerint: aut q̄ geſſerit? Sed nihilominus tñ veri ſimile nō putaſ: & res tota velut licēter & fabuloſe ficta reſpuiſ. ¶ Nobis aūt de reſurrectione affirmātibus atq; docētibꝰ aīas ad alterā vitā nō oblitas ſui: ſed in eodē ſenſu ac figura eē redituras: illđ opponiſ. Tot iā ſæcul atrāſierūt: quis vnq̄ vnus ab inferis reſurrexit. vt exēplo eiꝰ fieri poſſe credamꝰ? At. n. reſurrectio fieri nō pōt domināte adhuc iniuſticia. Hoc. n. in ſęculo necāſ hoīes vi: ferro: iſidijs: venenis: afficiunſ iniurijs: egeſtate: carceribꝰ: tormētis: ꝓſcriptionibꝰ. Eo accidit ꝙ iuſticia inuiſa ē: ꝙ oēs qui deū ſequi volunt: nō tñ odio habēſ: ſed vexanſ oībus cōtumelijs: & excrucianſ multiplici genere pœnaꝝ: & ad impios cultus manufactorū deorū nō rōne aut veritate: ſed nefanda corpoꝝ laceratiōe cogūſ. Nū igiſ oportet ad hęc eadē reſurgere ac reuerti hoīes ad vitā in qua tuti eſſe nō poſſent? Cum ergo iuſti tā viles habeāſ: tam facile tollanſ: quid putemus futurū fuiſſe: ſiquis ab inferis rediēs vitā poſtliminio recepiſſet? Auferetſ profecto ab oculis hoīꝫ: ne viſo eo vel audito deos vniuerſi relinq̄rent: & ad vnius ſe dei cultū religionemq; conuerterēt. Ergo ſemel fieri reſurrectionē neceſſe ē cū malū fuerit ablatū: qm̄ eos qui reſurrexerit: nec mori iā vlteriꝰ nec violari vllo mō fas ē: vt beatā poſſit agere vitā quoꝝ mors reſignata ē. ¶ Poetę vero cū ſcirēt hoc ſęculū malis oībus redundare: obliuionis amnē induxerūt ne laborū ac maloꝝ memores aīę reuerti ad ſupos recuſarēt. Vñ Virg.

O pater anne aliquas ad cælum hinc ire pu tandū eſt
Sublimes animas: iterumq; ad tarda reuerti
Corpora: quę lucis miſeris tam dira cupido.

Ignorabāt. n. quomō aut qñ id fieri oporteret. Itaq; renaſci eas putauerunt: & denuo ad vterū reuolui: atq; ad īfantiā regredi. Vñ & Plato de aīa diſſerens: ex hoc ait poſſe cognoſci aīas eſſe immortales atq; diuinas: ꝙ ī pueris mobilia ſunt īgenia: & ad percipiendū facilia: ꝙ ea q̄ diſcant ita celeriter capiāt: vt non tunc primū diſcere illa videātur: ſed recognoſcere atq; reminiſci: in quo vir ſapiens poetis ineptiſſime credidit.

Semel idē nō bis. hic ad Ro. vj. dicif ꝙ. n. mortuꝰ ē: mortuus ē ſemel. Poetæ vero Tertul. in apolo. ca. vltio quis poetarūꝫ: q̄s ſophyſtaꝝ: q nō oīno de ꝓphetarūꝫ fonte potauerit.

Q ꝛ de reſurrectiōe phi quoq; (inſtar poetaꝝ) corrupte locuti ſunt: q̄ quō fieri poſſit: nō eē ꝑcunctādū. quā iuxta Sibyllinū teſtimoniū ſequętur e nouiſſimi dei iudicium. Cap. XXIII.

NOn igiſ renaſcenſ: quod fieri nō poteſt: ſed reſurgēt & a deo corporibꝰ induenſ: & prioris vitę factorūq; oīm memores erunt: & in bonis cęleſtibꝰ collocatę: ac fruentes iucunditate innumerabiliū copiarū præſēti deo gr̄as agēt: ꝙ malū oē deleuerit: ꝙ eos ad regnū vitāq;

Ineptiſſime ſeddit Lactantiꝰ cuꝫ credidit Ariſtotele.

ꝑpetuã ſuſcitarit. Qua de Anaſtaſi philoſophi quoq̧ dicere aliquid conati ſunt: tã corruptæ q̃ poetę. Nã Pythagoras tranſire animas in noua corpora diſputauit: ſed ineptæ ꝙ ex homib⁹ in pecudes: & ex pecudibus in hoĩes: & ſeipſum ex euphorbio eſſe reparatũ. Melius Chryſippus: quẽ Cicero ait fulcire porticũ ſtoicoꝝ: q in libris: quos de prouidentia ſcripſit: cũ de innouatione mũdi loqref: hęc intulit: τούτου δὲ οὕτωσ ἔχοντοσ δῆλον ὡσ οὐδὲν ἀδύνατον καὶ ἡμᾶσ μετὰ τὸ τελευτῆσαι πάλιν περιόδων τινῶν εἰλημμένων χρόνου εἰσ ὃ νῦν ἐσμὲν καταστήσεσθαι σχῆμα. id eſt ꝙ cu3 ſit apparet nil eſſe impoſſibile: & nos poſt exceſſum noſtrum rurſus ſpatijs: quibuſdam reuolutis temporum in hunc ſtatum reſtitui: in quo nunc eſſe videmur. Sed nos ab humanis ad diuina redeamus. Sibylla iterũ dicit. Δύσπιστον γὰρ ἅπαν μερόπων γένοσ ἀλλ᾽ ὅταν ἤδη κόσμου καὶ θνητῶν ἔλθῃ κρίσισ ἣν θεόσ, αὐτὸσ ποιήσει κρίνων ἀσεβεῖσ τε ἅμα εὐσεβέασ τε καὶ τότε δυσσεβέασ μὲν ἐπὶ ζόφον ἐν πυρὶ πέμψει ὅσσοι δ᾽ εὐσεβέουσι πάλιν ζήσουσ᾽ ἐπὶ γαίησ πνεῦμα θεοῦ δόντοσ τιμὴν ἅμα καὶ βίον αὐτοῖσ. i. Et ei difficile ad credẽdũ oẽ hoim genus Sed cũ iã mundi & mortaliũ venerit iudiciũ: qđ deus ipſe faciet iudicans pios ſimul & impios: tũc demum impios quidem in ignẽ & tenebras mittet. Qui autem pietatem tenent: iterum viuẽt ĩ terra ſpiritu dei ante honorem ſimul & vitam ipſis. Qꝫ ſi nõ modo ꝓphetæ ſed etiam vates & poetæ: & philoſophi anaſtaſim mortuoru3 futurã eſſe conſentiunt: nemo q̃ret a nobis queadmodũ fieri poſſit. Nec.n. diuinorum operum poteſt reddi ratio. Sed ſi a principio deus hominem neſcio quo inenarrabili modo inſtituit: credamus ab eode3 reſtitui veterem poſſe qui nouum fecit. Nunc reliqua ſubnectã. Veniet igiť ſummi & maximi dei fili⁹: vt viuos ac mortuos iudicet. dicẽte Sibylla ſic. πάσησ γὰρ γαίησ τότε θνητῶν σύγχυσισ ἔσται αὐτὸσ ὁ παντοκράτωρ ὅταν ἔλθῃ βήματι κρῖναι ζώντων καὶ νεκρῶν ψυχὰσ καὶ κόσμον ἅπαντα. id eſt Totius eni terræ mortalium cõfuſio tunc erit: & ipſe omnipotens cum venerit ĩ tribunali iudicare viuorũ mortuorumq̧ animas & mũdum omnem.

Qua de Anaſtaſi

Tertul. in Apologe. Sc3 pixſtatis & ipſi quodãmõ mortuis reſurrectionem.

Iterum viuent ĩ terra viuẽtiũ qua dicũt mites poſſeſſuri. Apoca. v. dr̃ Et regnabimus ſuper terrã.

¶ De ætate velut aurea. & principe mũdi huius iudicato & ligato. Cap. XXIIII

VERVM ILLE CVM Deleuerit Iniuſticiam:

Iudicium maximuꝫ Princeps mũdi hu⸗ius iã iudi catꝰ ẽ. Io. xvj. Nunc iudicium ẽſt mũdi: nũc prin⸗ceps huiꝰ mundi eij cieť foras Iohan. xj.

iudiciũq́ꝫ maxiꝫ fecerit: ac iuſtos qui a pricipio fuerũt/ad vitaꝫ reſtaurauerit: mille annis ĩter hoies verſabiť: eoſq́ꝫ ſãctiſſimo impio reget. Qđ alibi Sibylla vaticinãs fureſq́ꝫ ꝓclamat: κλεῦτε Δέμου μέροπεσ βασιλευσ ἀιώριοσ ἀρΧκει. i. Audi te me hoies: rex ſẽpiternꝰ dñabiť. Tunc qui erunt in corporibꝰ viui nõ morieť: ſed ꝑ eoſdẽ mille anos ĩfinitã multitudinẽ generabunt: & erit ſoboles eoꝝ ſancta & deo cara. Qui autẽ ab infe ris ſuſcitabũť: hi ꝑ̃erunt viuẽtibꝰ velut iudices. Gentes vero nõ extinguenť omnino: ſed q̃dã relinqueť in victoriã dei: & trium phẽtur a iuſtis ac ſubiugenť ꝑpetuæ ſeruituti. ¶ Sub idẽ tem⸗pus etiam princeps dęmonum: qui eſt machinator oĩm malo⸗ruꝫ vincieť cathenis: & erit i cuſtodia mille annis cœleſtis ipe⸗rij: quo iuſtitia in orbe regnabit: ne q̃d malũ aduerſus ppl'ꝫ dei moliať. Poſt cuius aduentum congregabunť iuſti ex omni ter ra: pactoq́ꝫ iudicio ciuitas ſancta cõſtitueť i medio terræ: i qua ipſe conditor deus cũ iuſtis dñantibus cõmoreť: quã ciuitateꝫ Sibylla deſignat cũ dicit: καὶ πώλίρ ἣν ἐποίησε θεόσ ἀυτὴρ ἐποίησερ λάμπροτέραρ ἄστρωρ καὶ ἠλίου ἠδὲ σελήνησ. i. vrbẽq́ꝫ quã fecit deꝰ eã clariorem fecit aſtris atq́ꝫ ſo le/lunaq́ꝫ. ¶ Tũc auferenť a mũdo tenebræ illæ/quibꝰ offendiť atq́ꝫ obcęcať cęlũ: & luna claritudinẽ ſolis accipiet: nec minueť vlteriꝰ. Sol aũt ſepties tanto q̃ nunc eſt: clarior fiet. Terra vero aperiet fœcunditatẽ ſuã: & vberrimas fruges ſua ſpõte gñabit: rupes mõtium melle ſudabũt: ꝑ riuos vina decurrẽt: & flumi⸗na lacte iũdabũt. Mũdꝰ deniq́ꝫ ipſe gaudebit. & oĩs rerũ natu⸗ra lętabiť: erepta & liberata a dño mali: & ipietatis: & ſceleris & erroris. Nõ beſtiæ ꝑ hoc tp̃s ſanguie alenť: nõ aues p̃da ſꝫ ge ta & placida erunt oĩa leones & vituli ad p̃ſepe ſimul ſtabũt lu cꝰ ouẽ nõ rapiet: canis nõ venabiť: accipitres & aquilę nõ no⸗cebũt: infãs cũ ſerpẽtibꝰ ludet. ¶ Deniq́ꝫ tũc fient illa: q̃ poetæ aureis tp̃ibꝰ facta eſſe iã Saturno regnãte dixerunt. Quoꝝ er⸗ror hic exortꝰ ẽ: qꝛ ꝓphetæ futuroꝝ plęraq́ꝫ ſic ꝓferũt & enun ciãt: quaſi iã pacta. Viſiones. n. diuino ſpiritu offerebãť oculis eoꝝ: & videbãť illa i cõſpectu ſuo quaſi fieri ac terminari. Quę vaticinia eoꝝ cũ paulatim fama vulgaſſet: q̃ñ ꝓphani a ſacra mẽto ignorabãt quatenꝰ diceren̄t: cõpleta iã eſſe veteribꝰ ſęcu lis illa oĩa putauerũt: q̃ vtiq́ꝫ fieri cõplerq́ꝫ nõ poterãt hoie re⸗gnãte. ¶ Cũ vero deletis religionibꝰ ipijs & ſcelere cõpſſo ſub iecta erit deo terra. Cedet & ipſe mari vector: nec nautica pinꝰ
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus: non vinea falcem.

Robuſtus quoqꝫ iam tauris iuga ſoluet arator.
Tunc etiam molli flaueſcet campus ariſta:
Incultiſqꝫ rubens pendebit ſentibus vua.
Et duræ quercus ſubdabunt roſida mella.
Nec varios diſcet mentiri lana colores.
Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice:iam croceo mutabit vellera luto.
Sponte ſua ſandix paſcentes veſtiet agnos.
Ipſe lacte domum referent diſtenta capellæ
Vbera:nec magnos metuent armenta leones.

Quę poeta ſcđꝫ Cumeę Sibyllę carmīa ꝓlocut⁹ ē. Erythęa vero ſic ait: οὐδὲ λύκοισὺν ἄρνεσιν ἐν οὔρεσιν ἅμιλλοῦνται χόρτον παρ λίγκεσ τἐρίφοισιν ἅμα βόσκονται ἄρκτοισυν μόσχοισιν ὁ=μοῦ καὶ πᾶσι βροτοῖσι σαρκοβόροσ τε λέων φάγεται ἄχυρον παρὰ φάτναισ συν βρέφεσί τε δράκοντεσ ἀματορσι κοιμή=σονται. Id eſt nec lupi cū agnis in montib⁹ dimicabūt. Herbamqꝫ lynces pariter cū hædis paſcentur:vrſi cum vitulis ſimul:omnibuſqꝫ aīalibus:carniuorans leo comedet paleas ad pręſepia:cūqꝫ infātib⁹ dracones ſine matribus dormient. Et alio loco de libertate rerum. καὶ τότε δὴ χαραν μεγάλην θεόσ ἀνδρασι δώσει καὶ γαργῆ καὶ δένδρα καὶ ἄσπετα θρέμματα γαίησ δώσουσι καρπόν τον ἀληθινὸν ἀνθρώποισι οἴνου καὶ μέλιτοσ γλυκυ=τέρου λευκοῦ τε γάλακτοσ καὶ σίτου ὅπερ ἐστὶν βροτοῖσ κάλλιστον ἁπάντων. id eſt & tunc gaudium magnum deus da=bit hoibus. Nam & terra & arbores:& innumerabilia terræ pecora dabunt fructum verum hominibus vini & mellis dulciſſimi: & cādi di lactis atqꝫ tritici:quod eſt hominibus optimum omnium.

Et alia eodē modo: εὐσεβέων δὲ μόνον ἁγία χθὼν παντα τα δ' οἴσειν ἅμα πέλιτοσ ἀπό πετρησ ἠδ' ἀπό πηγῆσ καὶ γαλατ ἀμβροσίησ ρεύσει πάντεσσι δικαίοισ. id eſt pioruꝫ aūt ſola ſancta terra oia hęc feret:fluenta męllis de petra atqꝫ de fonte:& lac immortalitatis manabit oibus iuſtis. Viuēt itaqꝫ hoies trāquilliſſimā vitā:& copioſiſſimā:& regnabūt cū deo pariter:& reges gētiū veni=ent cū donis ac muneribus:vt adorēt & honorificent regē magnum cuius nomen erit ꝑclarum ac venerabile vniuerſis nationibus/ q̄ ſub cælo erunt:& regibus qui dominabuntur in terra.

¶ Q; licet aliqñ iuxta quorundā ſupputationē mutationis expe/ctatio/ducētorū duntaxat ānorū viſa ſit:tñ vrbe ſeu ciuitate romanā feliciter īcolumi nihil iſtius videaꝫ metuēdum. Cap. XXV.

Iā ſupius cī en di cōpletis āno rū ſex milibus mutationē iſtā fieri oportere. iſta qdē muta=tio vtiqꝫ intelli/genda ē añ no=uiſſimam Anti chriſti pſecuti=onē:diabolo iā ſoluto:vñ ſeqn/ti ca. loqꝫ. Qñ & ſuperueniet (vt añ dixit ca. xiiij.) extrema illa concluſio. ſcꝫ Antichriſto triūphato reſur rectio & indici uꝫ. & nota quæ circa illđ caput appoſita ſūt & maxime nume rū certum ꝓ in certo freq̄nter poni vt appoca lyſpeos. xiij. ꝑ xxiiij. ſeniores vniuerſa ſenio/rū multitudo ī/telligiꝫ:& alibi ſępiſſime Q; q̄ haud ſcio anil/li cōputationi lactātiana (qm̄ varie cōputari ſolet) an ꝑdicte computationi lactātiana ꝑcē=ſe conueniret.

HAec ſunt quæ a ꝓphetis futura dicunt̃: quorum teſtimonia & verba ponere opus nõ eſſe duxi: quoniam eſſet infinitum: nec tantam rerum multitudinem menſura libri caperet: tam multis vno ſpiritu ſimilia dicẽtib⁹: ſimulqꝫ ne faſtidium legentibus fieret: ſi ex omnibus collecta & trãſlata cõgererent. Præterea vt ea ipſa quæ dicerem: non noſtris: ſed alienis litteris potiſſimum confirmarem. docerem qꝫ non modo apud nos verũ etiã apud eoſipſos qui nos iniectantur: veritatem cõſignatã teneri: quam reculant agnoſcere. Qui aũt diligentius voluerit ſcire ex ipſo fonte hauriat: & plura q̃ nos in his libris complexi ſumus: admirabilia repertet. ¶ Fortaiſſe nunc quiſpiã requirat quãdo iſta q̃ dixim⁹ ſint futura. Iã ſuperius oſtendi. Completis annorum ſex milibus: mutationem iſtam fieri oportere: & iam propinquare illũ ſmmum cõcluſionis externę diem: de ſignis q̃ dicta ſunt a prophetis licet noſcere. Prędixerunt enim ſigna quibus cõſummatio temporꝶ expectãda ſit nobis in ſingulos dies: & timẽda. Quando tamẽ compleatur hæc ſumma: docent hi qui de temporibus ſcripſerunt: colligentes ea ex litteris ſanctis: & ex variis hiſtoriis quantus ſit numerus annorum ab exordio mundi: qui licet varient: & aliquantulum numeri eorum ſumma diſſentiat: omnis tamen expectatio nõ amplius q̃ ducentorum videtur annorũ. Etiaꝫ res ipſa declarat lapſum ruinamqꝫ rerum breui fore. niſi ꝙ incolumi vrbe Roma nihil iſtius videt̃ eiſe metuẽdũ. ¶ At vero cũ caput illud orbis ceciderit: & ϖнρρα/ eiſe cœperit: qđ Sibyllæ fore aiũt: quis dubitet veniſſe iã finem rebus humanis orbiqꝫ terrarum? illa eſt. n. ciuitas: quæ adhuc ſuſtentat omnia: pręcanduſqꝫ nobis & adorandus eſt de⁹ cęli: ſi tamen ſtatuta eius & placita differri poſſunt: ne citius q̃ putem⁹ tyrannus ille abominandus veniat: qui tantum facinus moliat̃: ac lumen illud effodiat: cuius interitu mundus ipſe lapſur⁹ eſt. Nunc ad cętera exequenda redeamus: que deinceps ſecutura ſunt.

¶ Quod elapſis pacatioribus annis iterum ſoluetur diabol⁹: & concitabit gentes / vt ſanctam expugnent ciuitatẽ: & obſidebũt eã. Et quomodo eas deus deſtruet / & pœnis eternis tradet: electis hominibus tranſlatis ad gloriam angelorum poſt reſurrectionem ſecundam. Cap. XXVI.

DIximus paulo ante in principio regni ſancti fore: vt a deo princeps dæmoniorum vinciatur. Sed idem cum mille anni regni (hoc eſt ſeptẽ millia) cœperint terminari: ſoluetur denuo & ex cuſtodia miſſus exibit. Atqꝫ omnes gentes quæ tunc erunt ſub ditione iuſtorum concitabit / vt inferan bellum ſanctæ ciuitati. Et colligetur ex omni orbe terræ innumera-

Sed & iuxta interp̃tes apoca. inter xp̄i pacatius tẽpus / & alterũ Antichriſti / quo cõſummatis mille annis reſoluet̃ dęmõ: multæ itercedũt mutationes & reformationes: quas vti vel de p̃teritis exponere difficile ẽ / ita de futuris vt intelligas / incertũ eſt. qꝗ ab arbore fici diſcẽda ẽ parabola vt ait domin⁹: Mathei. xxiiij. Subdit aũt. oĩs tñ expectatio nõ ãpli⁹ q̃ ducẽtoꝶ videt̃ ãnorũ: niſi ꝙ icolumi vrbe roma nihil iſti⁹ videt̃ eẽ metuẽdũ: dicit Ioãnes apo. xiij. capite. Hic ſapientia eſt. Qui habet intellectum cõputet numerũ beſtiæ.

bilis ppl's nationu3: & obſidebit & circũdabit ciuitate3:tũc ve
niet nouiſſia ira dei ſup gẽtes:& debellabit eos vſq3 ad imũ. Ac
primũ cõcutiet terrã q̃ validiſſime:& a motu eius ſcindẽt̃ mon
tes Syriæ:& ſubſident colles in abruptũ:& muri oĩm ciuitatu3
concidẽt:& ſtatuet de⁹ ſolẽ triduo ne occidat:& inflãmabit eũ
deſcendet ęſt⁹ nimi⁹:& aduſtio magna ſupra pduelles & ĩpios
populos:& hymbres ſulphuris:& grandines lapidu3: & guttæ
ignis:& liq̃ſcent ſpiritus eoꝝ in calore:& corpora cõterent̃ in
grandine:& ipſi ſe inuicem gladio feriẽt:replebuntur montes
cadauerib⁹:& campi operient̃ oſſibus. ¶Populus autẽ dei tri
bus illis dieb⁹ ſub cõcauis terræ occultat⁹ erit:donec ira dei ad
uerſus gẽtes & extremũ iudiciũ terminet̃. Tunc exibũt iuſti de
latebris ſuis:& iueniẽt oĩa cadauerib⁹ atq3 oſſib⁹ tecta. Sed &
gen⁹ oẽ impioꝝ radicit⁹ ĩteribit:nec erit ĩ hoc mũdo vlla natio
amplius:pter ſolã gentẽ dei:tũ p annos ſeptẽ ppetes intactę e=
runt ſiluæ:nec excidet̃ de mõtib⁹ lignum. Sed arma gentiũ cõ
buret̃ & iã nõ erit bellũ.ſed pax & reqes ſẽpiterna. ¶Cũ vero
cõpleti fuerit mille anni renouabit̃ mũd⁹ a deo:& cęlũ cõplica
bit̃:& terra mutabit̃:& trãſformabit de⁹ hoĩes ĩ ſimilitudine3
angeloꝝ:& erũt cãdidi ſicut nix: & verſabũt̃ ſemp ĩ conſpectu
oĩpotẽtis:& dño ſuo ſacrificabunt & ſeruient in æternũ. ¶Eo
dẽ tpe fiet ſcda illa & publica oĩm reſurrectio ẽt in qua excita=
bunt̃ impij ad cruciat⁹ ſẽpiternos. Hi ſunt qui manu facta co=
luerunt:qui dñ3 mundi ac parentẽ vel neſcierũt vel abnegaue
rũt. Sed & dñs illoꝝ cũ miniſtris ſuis cõphendet̃ ad pœnãq3 dã
nabit̃.cum quo parit oĩs turba impioꝝ ꝓ ſuis facinorib⁹ in cõ
ſpectu angelorũ atq3 iuſtoꝝ ppetuo igni cremabit̃ ĩ ęternum.
¶Hęc ẽ doctrina ſanctoꝝ ꝓphetarũ:quã chriſtiani ſequimur.
Hęc ſapientia nr̃a:quã iſti q vi fragilia colũt vel ianẽ phia3 tuẽt̃
tãq̃ ſtultitiã vanitatẽq3 deridẽt.qa nos defẽdere hãc publice at
q3 aſſerere nõ ſolem⁹. Deo iubẽte vt quieti ac ſilẽtes arcanũ ei⁹
in abſcõdito atq3 intra nr̃a3 cõſcientiã teneam⁹. Nec aduerſus
iſtos vere ꝓphanos:q nõ diſcẽdi ſ3 arguẽdi atq3 illudẽdi gr̃a in
clemẽter deũ ac religionẽ ei⁹ ĩpugnãt.ptinaci cõtẽtiõe certem⁹
Abſcõdi.n.tegiq3 miſteriũ q̃ fideliſſime op3:maxime a nobis q
nomẽ fidei gerim⁹. Veꝝ illi hãc taciturnitatẽ nr̃a3 veluti cõſciẽ
tiã malã criminãt̃. Vñ ẽt quaſdã execrabiles opiniões de pudi
cis & innocẽtib⁹ fingũt:& libenter his q̃ finxerint credũt.

Exhortatio vt oẽs ꝓperent ad ſuſcipiendã cũ religiõe ſapiẽtiam:per quas ad deſideratiſſimam peruenit̃ ęternę vitę beatitudinem. Cap. XXVII

Dæmonioru3 princeps:quũ mille ãni ĩgni hoc eſt. vij. milia cęperit terminari: ſoluet̃ denuo. hoc iõ dt Lactã. qa reuelationis. xx. ca. dr̃. Qui partẽ hñt in reſurrectiõe pria/regnabũt cũ xp̃o mille annis. & quu3 cõſũmati fuerit mille ãni:ſoluet̃ ſathanas de carcere ſuo. &c. Nõ intelligat̃ verbis Lact. certũ aliqd tps diuinari:dictũ ẽ.n. circa ca. xiiij. an. mille pſertim ſeclĩ vltios (authore Augu.) varie intelligi poſſe. Aduerte inſup q Augu. in ci. dei/ de ſexto ãnoꝝ mũdi milleſimo dicit q mille anni pro annis oib⁹ huius ſcli accipi poſſunt/vt perfecto nũero notet̃ ipa tẽporis plenitudo. Et ſubide nõ diſtĩguit ſeptimum milleſimum ſub hac appellatione a ſexto milleſimo.

QVoniã decurſus ꝓpoſiti opis ſeptẽ ſpatijs ad metã
ꝓuecti ſum⁹: ſupeſt vt exortemur oẽs ad ſuſcipiẽdã
cũ vera religione ſapiẽtiã: cui⁹ vis & officiũ ĩ eo verti
tur: vt cõtẽptis terreſtrib⁹ & abiectis errorib⁹: quib⁹ antea tene
bamur: fragilibus ſeruiẽtes / & fragilia cõcupiſcẽtes / ad æterna
cœleſtis theſauri pmia dirigamur: q̃ vt cape poſſimus: q̃primũ
omittẽdæ ſunt hui⁹ pñtis vitæ illicibiles voluptates: q̃ aĩas ho
minũ pnicioſiſſima ſuauitate deliniũt. Quãta fœlicitas exiſti
mãda ẽ ſubtractis his labib⁹ terræ: ꝓficiſci ad illũ ęquiſſimũ iu
dicẽ parẽtẽqʒ idulgẽtiſſimũ: qui ꝓ laborib⁹ requiẽ ꝓ morte vi
tã: ꝓ tenebris claritatẽ / ꝓ terrenis ac breuib⁹ bõis ęterna & cœ
leſtia largiaꝛ. Qua cũ mercede acerbitates ac miſerię: quas p
petimur ĩ hoc mũdo faciẽtes opa iuſticiæ cõferri & coæquari
nullo mõ pñt. Proĩde ſi ſapientes: ſi beati eſſe volum⁹: cogitan
da ac ꝓponẽda nobis ſunt Terẽtiana illa. Molẽdũ eſſe ĩ piſtri
nũ: vapulãdũ: habẽdæ cõpedes. Sed his multo atrociora / Car
cer / cathenæ / tormẽta patiẽda: ſuſtinẽdi dolores: mors dẽiqʒ ip
ſa & ſuſcipiẽda eſt: & ferẽda: cũ liq̃at cõſciẽtiæ nr̃æ nec fragileʒ
iſtã voluptatẽ ſine pœna: nec virtutẽ ſñ diuio pmio fore. ¶ Vni
uerſos igiꝛ opʒ operã dare: vt vel ſe q̃primũ ad rectã viã dirigãt
vel ſuſceptis opatiſqʒ virtutib⁹: hui⁹ vitæ laborib⁹ patiẽter exa
ctis cõſolatorẽ deum hr̃e mereamur. Pater. n. nr̃ ac dñs: qui cõ
didit firmauitqʒ cœlũ: q ſolẽ cũ cæteris ſiderib⁹ iduxit: qui libra
tã magnitudie ſua terrã vallauit: mõtib⁹ mare circũdedit: am
nibuſqʒ diſtinxit: & quicq̃d eſt in hoc ope mundi cõflauit ac p
fecit e nihilo: pſpectis errorib⁹ hoĩʒ ducẽ miſit: qui nobis iuſti
ciæ viã pãderet. hũc ſequamur oẽs: hũc audiam⁹: huic deuotiſ
me paream⁹: qm̃ ſol⁹ (vt ait Lucreti⁹) veridicis hoĩm purgauit
pectora dictis. Et finẽ ſtatuit torpedinis atqʒ timoris. Expoſuit
qʒ bonũ ſũmũ: quo tẽdimus oẽs. Quid foret: atqʒ viã mõſtrauit
limite prono. Qua poſſem⁹ ad id recto cõtẽdeꝛ curru. Nec mõ
ſtrauit tm̃: ſed ẽt pceſſit: ne quis difficltatis gr̃a iter virtutis hor
reret. Deſeraꝛ (ſi fieri põt) via pditiõis & fraudis: ĩ qua mors vo
luptatis illecebris adopta cælaꝛ. Et q̃ãto quiſqʒ (ãnis ad ſene
ctutẽ vergẽtib⁹) appropiquare cernit illũ diẽ: quo ſit ei ex hac
vita migrãduʒ cogitet q̃ pur⁹ abſcedat: q̃ ĩocẽs ad iudiciũ ve
niat: nõ vt faciũt quidã cæcis mẽtib⁹ nixi: qui iã deficiẽtib⁹ cor
poris virib⁹ in hoc admoneꝛ inſtãtis vltiæ neceſſitatis: vt cupi
dius & ardẽti⁹ hauriẽdis libidinib⁹ intẽdãt. Qua ex voragine
liberet ſe quiſqʒ duʒ licet: dũ facultas adeſt: ſeqʒ ad deũ tota mẽ
te cõuertat: vt illum diẽ ſecur⁹ expectet: quo pręſes dominuſqʒ

Sed q̃rit & pul
chre determiat
vtrũ tp̃s exiguũ
antichriſti triuʒ
vʒ annoꝝ & ſex
mẽſiuʒ ad annos
mille ptineat: q
bus & diabol⁹ li
gat⁹ & ſancti cũ
xp̃o regnare di
cũt: an eiſdẽ ãniſ
hoc paruuʒ ſpa
ciũ ſubdaꝛ: atqʒ
ſit extra. lege li
bri. xx. ca. vij. &
ca. xiij. & in fine
toti⁹ opis ętates
mundi alr̃ deſi
gnat. Statuet de
us ſolẽ triduo
ne occidat / & ĩ n
flãmabit eum.
Scribit Carthu
ſieñ ĩ libello tẽ
poꝝ: pugnante
Carolo magno
vt viceret: ſoleʒ
triduo ſtetiſſe.
Cęteꝝ triduuʒ /
tp̃is itegritateʒ
indicare põt. ſʒ
an ne poſſit per
ſolis ſtãtis iflam
mationeʒ aridi
tas illa itelligi:
de q̃ dr̃ Luc. xxj
Erũt ſigna ĩ ſole
& luna / & ſtellis
areſcẽtibus ho
mib⁹ prę timoꝛ
& expectatione

mundi de⁹ de ſinguloꝝ factis cogitatiõibuſq; iudicabit. Quęcũq; hic expetũt nõ tñ negligat: ſed effugiat: potioreq; aiaꝫ ſuã iudicet q̃ bona iſta fallacia quoꝝ incerta & caduca poſſeſſio eſt. Migrãt eñ quotidie & multo veloci⁹ exeũt: q̃ intrauerãt. Et tñ ſi nobis vſq; ad vltimũ liceat iſtis frui: aliis certe relinquenda ſunt. Nihil nobiſcuꝫ ferre poſſum⁹: niſi vitã bñ atq; innocẽter actã. Ille ad deum copioſ⁹: ille opulẽtus adueniet: cui aſtabũt cõtinẽtia: miſericordia: patiẽtia: caritas: fides. Hęc eſt hęreditas nr̃a: q̃ nec eripi cuiq̃ põt: nec transferri ad aliũ. Et quis ẽ qui nõ hęc bona parare & acquirere ſibi velit? Veniãt qui eſuriunt, vt cœleſti cibo ſaturati: ſempiternã famẽ ponãt. Veniãt qui ſitiunt: vt aquaꝫ ſalutarẽ de perẽni cœleſtiq; fõte pleniſſimis faucib⁹ trahãt. Hoc cibatu atq; potu dei & cęci videbũt: & ſurdi audiẽt: & muti loquẽt: & claudi ambulabũt: & mortui reuiuiſcẽt: & ſtulti ſapiẽt: & ęgroti valebunt. Quiſquis.n. corruptelas terræ virtute calcauerit: hũc arbiter ille ſumm⁹ & verax ad lucem vitãq; ꝑpetuã ſuſcitabit. Nemo diuitijs nemo faſcibus: nemo etiã regia ptãte cõfiſus ſit: immortalẽ iſta nõ faciũt. Nam quicũq; rationẽ hoĩs abiecerit ac p̃ſentia ſecut⁹: in humũ ſeipſe ꝓſtrauerit: tãq̃ deſertor dñi & imꝑatoris & patris ſui punieẽ. Intendam⁹ igitur iuſticiæ: q̃ nos iſepabilis comes ad deum ſola ꝑducet: & dũ ſpiritus hos reget art⁹: infatigabili militia deo militem⁹: ſtationes vigiliaſq; celebrem⁹: cõgrediamur cũ hoſte quẽ nouim⁹ fortiter: vt victores: ac deuicto aduerſario triũphãtes p̃miũ virtutis: qd ipe ꝓmiſit: a deo cõſeq̃mur.

q̃ ſupneni et vniuerſo orbi? & apoca. xvj ca. ſcribiẽ ãgel⁹ effudiſſe phialã ſuã in ſolẽ: & datũ eſt illi ęſtu effligere homĩes/ & igni. Et ęſtuauerũt hoĩes ęſtu magno: & blaſphemauerunt Eze & ch. xxxviij. in igne iræ meæ locut⁹ ſuꝫ: qa i die illa erit cõmotiomagna ſup terraꝫ iſrahel

VErũ ille cũ deleuerit iniuſticiã/ iudiciũq; maximũ fecerit. & q̃ ſequũẽ. Nõ ſemel Lactãti⁹ duplicis mortis/ i carne atq; aia/ ſimul & pœnitẽtiæ (p quã a morte aiæ reſurgiẽ) mentionẽ facit. Attamẽ quid hoc in loco ſenſerit de priori reſurrectiõe ab Iohanne deſcripta: num recitatiue loquaẽ ac diſputatiue (vt i principio opis diſputaturũ ſe pollicetur) narrãdo vꝫ/ ſiue iterſerendo opinionẽ cui magni alioqui authores acqeſceẽ dicti ſũt. Hirene⁹ archipõtifex/ ac martyr. Et Tertullian⁹ p̃ſbyter nobilis/ & i oĩ ſcientiaꝝ gñe p̃clar⁹: mihi diuiare nõ licet Iohan. Viterbiẽſis: ex ordine p̃dicatorio reuelatiõis partẽ exponẽs affirmare audet Lactãtiũ priorẽ reſurrectionem nõ corporis eſſe: ſed aiæ cum Augu. ſentire. Ipſe quidẽ de corporea reſurrectiõe ca. xxij. hui⁹ lib. ſemel eã fieri neceſſe eẽ dixerat: ſemel .i. non bis. vt xp̃s diciẽ mortu⁹ ſemel: ad Roma. vj. Tuꝫ poſt hęc oia iſit idẽ Lact. ca. xxvj. ſecũdã reſurrectionẽ & oĩꝫ & publicã fore: tãq̃ prior (q̃ aiæ ẽ) fuerit occulta: q̃ ẽt nõ eſt oĩm. In hac parte tenenda ẽ Aug. ſentẽtia: quã pulcherrime explicat i ciui. dei li. xx. ca. vj. vſq; ad xxvj. Et i definitiõib⁹ fidei orthodoxæ. ca. xxiiij. q̃q̃ ibidem Lactãtiuꝫ velut cũ Hireneo/ ac Tertulliano acquieſcẽtẽ ſubſcribit. & in ciui. diuina fa

tetur ſe aliquando eiuſdem fuiſſe opinionis. quæ (vt ait) eſſet vtcunq̧ tolerabilis: ſi delitiæ aliq̄ ſpirituales in illo ſabbato affuturæ ſanctis per domini præſentiam crederentur. Sed quia de carnalibus modum crudelitatis excedentia dicunt/nullo mō poſſunt niſi a carnalibus iſta credi. Teneat̃ ergo ſnia orthodoxa (vt diximꝰ) & Auguſt. & ſanctæ eccleſiæ catholicæ: cui ſe Lact. ſubijcit/nemini xp̄iano iā dubitāda. Nā & tp̄s p̄ciſum: quo id ſpari viſum eſt/iā diu p̄teriſſe conſtat. Cęterū an verba in hoc ca. recitata ad meliorem vtcunq̧ ſententiam trahi poſſit hoc pacto vel ſimili: Verū ille cū deleuerit iniuſticiā paſſione ac morte ſua: iudiciumq̧ maximū fecerit de pricipe mūdi/ tunc iudicato/tūc foras eiecto/tunc ligato: ac iuſtos qui a principio fuerūt/ad vitā reſtaurauerit: ſacramētis ex paſſiōe xp̄i efficaciā recipiētibꝰ/ac ianua regni eiuſdem morte apta. Mille annis inter homies verſabit̃: nō vtiq̧ corporali p̄ntia viſibilis: ſed ad ſui diligētes cū patre veniendo/& māſionē apd̄ eos faciēdo: & ſicut in noie ipſiꝰ congregatis intereſt: & ſuis adeſt vſq̧ ad ſęculi cōſūmationē. eoſq̧ iuſtiſſimo iperio reget: cuȝ ſit illi data oīs ptās i cęlo & i terra. cuiꝰ ęternitatē pulchre oñdit Lac. li. iiij. ca. xij. Tūc inſtante hmōi regimie q̄ erūt in corporibꝰ/nō ſolū tp̄aliter degētes ſed viui p̄ fidē: nā iuſtꝰ ex fide viuit: nō morieẽ morte ſecūda: ſiue in ęternū Joh. xj. Et apoca. xx. Beatus & ſāctꝰ q̄ hȝ partem in reſurrectiōe prima In his ſcd̄a mors nō habet ptātē. Hāc ca. x. diſtixit Lact. Vel nō morientur oēs ſimul: vt de viuis in ſecunda reſurrectiōe repiendis teneẽ. Nam priori morte cūctos ſcd̄ȝ naturā fungi neceſſe ē: vt eodē. ca. x. dicit. Sed p̄ eoſdē mille annos. i. p̄ſimos a deo deſignatos īfinitā ſiue valde magnā multitudinē p̄ ſe & ſucceſſores gn̄abūt: & erit ſoboles eorū (virtutes patrias imitādo) ſancta/& deo chara. Qui aūt ab īferis ſuſcitabunẽ: certe qui a peccatis q̄ ad inferos ducūt reſurgent: ſicut dicit̃: Eruiſti aīaȝ meam ex inferno īferiori: qui deū p̄ delictis primū ſuis/deide ppl̄i (q̄d ſacerdotale eſt officiū) orabūt: hi merito ſublimati p̄erūt viuentibꝰ in fide xp̄iana: veluti iudices. vt apoſtoli ac diſcipl̄i/& eccl̄iæ p̄poſiti illorū ſequaces: quibꝰ dictū ē: Quorū remiſeritis pc̄tā &c. Et alibi: ipſi iudices veſtri erūt. Gētes vero nō extiguēẽ oīno: ſicuti de turcis hactenꝰ expimur: inſtar eorū quos de terra p̄miſſa iſrahel cōfirmatus delere noluit: iudicū. i. ¶ Peractoq̧ iudicio quo priceps mūdi ligat̃/ciuitas ſancta cōſtitueẽ in medio terræ vel hieroſolyma ſcd̄ȝ quoſdā: vel ſcd̄m Augu. in ciui. dei p̄ vniuerſum orbē cōſiſtens. Qui vero de ſequēti tp̄e (licet iā pacto) exponere maluerit: nō q̄ Lact. aut aliū quēpiā hmōi determinate p̄ciſe cōtendamꝰ: tētare poterit de p̄clare geſtis p̄ Caro. magnū authore deo pactis: vn̄ bonā Apoca. partē/lrales exponūt: vel alio quopiā inſigniter infideles domātevt Godefrido Billone/vel Balduino: aut pluribus eorū: quorū geſta contra impios ſup Apoca. Laudanẽ hoc pacto vel ſili. Verū ille. ſ. deꝰ cum deleuerit iniuſtitiā p̄ Caro. iræ dei executo-

rē:iudiciūq; maximū fecerit cōtra ꝓceres Romanoruȝ pōtifici summo Leoni tertio rebelles & ſupplicio affectos/illo in ſedē reſtituto:ac iuſtos qui a principio fuerūt:qui ab initio antiſtiti optimo adheſerāt in fide ꝑmanētes/ad vitā reſtaurauerit:ab exilio(qđ morti cōpat̄)reducēdo:mil le annis cū iuſtiſſimo ipio iter hoīes verſabit̄.numer⁹ ē (Aug.teſte) cer tus ꝑ incerto.Cętera exponāt̄ vt ſupius: aliove modo(ſi inueniat̄) ma gis apto.¶Sub idē tp̄s etiā princeps dæmonū vinciet̄ in cuſtodia mil le annis.Vñ cauſam breuiter expedit Lact.ne quid mali aduerſus po pulū dei moliat̄.Sed potuit Aug.poſtea explicati⁹ dicere vt recēſuim⁹ ex.xx.lib.ciui.diuinę.ca.viij.hęc aūt alligatio diaboli nō ſolum facta ē ex quo cœpit eccleſia ꝑter iudęā terrā in nationes alias aliaſq; dilatari. ſed etiā nunc fit/& fiet vſq; ad terminū ſeculi:quo ſoluend⁹ eſt.¶Quæ aūt inferūt/ꝑſertim de ſeculo aureo:vñ ēt.v.li.locut⁹ eſt:ꝑ cōpationem accipiāt̄ dicta reſpectu tp̄is licet breuis tñ acerbiſſimi: quo antixp̄s ter nis ānis ac medio regnabit:pricipe mūdi rurſū ad ſęuitiā ſoluto.Ideoq; reuera breuis q̄ tā atrox fuiſſet iſectatio/vel(ſi fieri poſſet) caderēt ele cti Et qa hmōi varie tractari ſolēt:dicente Daniele:Plīmi ptrāſibunt:& mltiplex erit ſnia:recte Lact.ad ꝓpheticū itellectū oia refert dicēs Hęc ſūt q̄ a ꝓphetis futura dicūt̄.q̄ aūt diligenti⁹ voluerit ſcire:ex ipſo fonte hauriat.Neq; mirū ſit futura plęraq; obſcurius dici.Nā & Nicola⁹ Lira de beſtijs atq; angelis aliter ac Aug.atq; alij interdum exponit.

¶Aduerte circa.xvj.ca.lib.quarti.vbi Lact dicit:& Salomō in lib.Sa pien.his verbis vi⁹ eſt:& q̄ ſequūt̄.Quaten⁹ Hiero.lib.ſapien.qui vul go(vt ait)Salomōis iſcribit̄/apđ hebręos nuſq̄ eē dicit: quē plęriq; Phi lonis eſſe affirmāt. Hūc docet Hie.ac Io.Damaſ.de fide orthodoxa ñ haberi de canone.Attñ Aug.ſup pſal.ſcđo.Scriptū eſt inqt in Salo.Tu aūt dñe virtutuȝ cum trāqllitate iudicas:qđ ſapien.xij.ſcribit̄.& itерp̄s Io.Damaſceni & alij quidā multis argumētis ei⁹ lib.authorē Salomo nē fuiſſe cōtēdūt. Finit̄ ānotamētuȝ in ca.xxiiij.libri ſeptimi:quod ꝓpter ꝓlixitatē impreſſores in finē vſq; reſeruarunt.

Lactantij Firmiani diuinaꝝ inſtitutionuȝ lib.vij.ac vltimi.Finis

Eiuſdem de ira dei ad Donatum Liber incipit.

ANimaduerti ſępe Donate plīmos id exiſtimare:qđ ēt nōnulli phoꝝ putauerunt:nō iraſci deū:qm̄ vel be nefica ſit tm̄mō natura diuina: nec cuiq̄ nocere præ ſtantiſſimæ atq; optimæ cōgruat ptāti: vel certe nil curet oino: vt neq; ex beneficentia ei⁹ quicq̄ boni ꝑ ueniat ad nos neq; ex maleficētia qcq̄ mali.Quorū error quia maxim⁹ eſt & ad euertenduȝ vitæ huma næ ſtatū ſpectat:coarguēd⁹ eſt a nobis:ne & ipſe fallaris ipulſ⁹ authorita te hoim q̄ ſe putāt eē ſapientes nec tam nos arrogātes ſum⁹:vt cōpræhē ſam noſtro igenio veritatē gloriemur.Sed doctrinam dei ſequimur: qui

ſcire ſolus poteſt & reuelare ſecreta. Cuius doctrinę philoſophi exptes exiſtimauerunt naturã rerũ oĩs cõiectura poſſe dephendi. Qđ nequaq̃ fieri põt, quia mens hoĩs tenebroſo corporis domicilio circunſepta: lõge a veri pſpectiõe ſũmota ẽ. Et in hoc differt ab hũanitate diuinitas ꝙ hũanitatis ẽ ignoratio: diuinitatis ſciẽtia. Vñ nobis aliquo lumine op⁹ eſt ad depellendas tenebras quibus offuſa ẽ hoĩs cogitatio: qm̃ i carne mortali agẽtes: noſtris ſenſibus diuinare nõ poſſumus. Lumẽ aũt mẽtis hũanę deus eſt: quem qui cognouerit & in pectus admiſerit illuminato corde miſterium veritatis agnoſcet. Remoto aũt deo cęleſtiq; doctrina oĩa errorib⁹ plęna ſunt. Recteq; Socrates cũ eſſet oĩs philoſophorũ do/ctiſſim⁹: tñ vt cæterorũ argueret inſcitiã: qui ſe aliqd tenere arbitrabãt: ait ſe nihil ſcire niſi vnũ: ꝙ nihil ſciret. Intellexit.n. doctrinã illã nihil habere in ſe certi nihil veri: nec (vt putãt quidã) diſſimulauit ipſaʒ doctrinã vt alios refelleret. Sed vidit ex pte aliqua veritatẽ. teſtatuſq; eſt etiaʒ in iudicio: ſicut tradit a Platone: ꝙ nulla eſſet hũana ſapiẽtia. Adeo doctrina qua tũ philoſophi gloriabant. cõtẽpſit: deriſit: abiecit: vt id ipm ꝓ ſumma doctrina ꝓfiteret: ꝙ nihil ſcire didiciſſet. ſi ergo nulla ẽ ſapi/entia hũana (vt ſocrates docuit: vt Plato tradidit) apparet eſſe diuinã: nec vlli alij q̃ deo veritatis noticiaʒ ſubiacere. Deus igit noſcend⁹ eſt: in quo ſola veritas eſt. Ille mũdi parẽs & cõditor rerũ: qui oculis nõ videt. mẽte vix cernit. cui⁹ religio multꝫ modis ĩpugnari ſolet ab his q neq; verã ſpñiaʒ tenere potuerũt neq; magni & cęleſtꝫ arcani cõphẽdere rõnẽ.

Recte ꝙ Socra.

Recte Socrates ait vtcũq;: quia ex p/te vidit a/liquã veritatẽ. Attñ ſectã Acadęmicam q'iam Ar/cheſilas authore Socrate introdu/xit/taxat firmian⁹ iſtit. libro tertio vbi de huiuſ/modi Socratico dicto vide. cap.v. & cõſequenter.

¶ De gradibus per quos ad veritatem aſcenditur: & qui de ip/ſis gradibus deijciantur. Cap. II.

NAm cum ſint gradus multi per quos ad domiciliuʒ veritatis aſcendit: nõ eſt facile cuilibet euehi ad ſummũ. Caligãtibus .n. veritatis fulgore luminibus qui ſtabilẽ greſſum tenere nõ poſſunt: reuoluunt in planũ. Primus aũt gradus ẽ intelligere falſas religiones & abijcere ĩpios cult⁹ hũana manu fabricatos. ſecund⁹ vero perſpicere aĩo ꝙ vnus ſit deus ſumm⁹: cuius poteſtas ac ꝓuidẽtia affecerit a principio mundũ & gubernet ĩ poſterũ: terti⁹ cognoſcere miniſtrũ eius ac nunciũ quẽ legauit ĩ terrã: quo docẽte liberati ab errore: quo ĩplicati tenebamur: formatiq; ad veri dei cultũ: iuſticiã diſcerem⁹. E quibus oĩbus gradibus (vt dixi) pronus ẽ lapſus & facilis ad ruinã niſi pedes incõcuſſa ſtabilitate figant. De primo gradu eos excuti videm⁹ qui cũ falſa intelligãt tñ verum nõ inueniunt cõtẽptiſq; terrenis fragilibuſq; ſimulachris: nõ ad colendum ſe deum conferunt: quem ignorant ſed mundi elementa mirantes cęlum terram mare ſolẽ. lunam cęteraq; aſtra venerantur. Sed imperitiã horum iã coarguimus in ſcđo diuinarũ inſtitutionũ libro. De ſecundo vero gradu eos dicim⁹ cadere: qui cum ſentiant vnum eſſe ſummum deum: ijdẽ tñ a philoſophis irretiti/& fal

ſis argumentationibus capti: aliter de vnica illa maieſtate ſentiūt/ q̄ veritas habet: qui aut figurā negāt hr̄e vllā deū: aut nullo affectu cōmoueri putant: quia ſit oīs affectus imbecillitatis: q̄ in deo nulla eſt. De tertio vero hi ꝑcipitantur. qui cū ſciant legatū dei: eundēq; diuini & imortalitatis tēpli cōditorē: tn̄ ān nō accipiunt eum: aut aliter accipiunt q̄ fides poſcit: quos ex pte iā refutauimꝰ in quarto ſupradicti operis libro: & refutabimꝰ poſtea diligentius cū reſpōdere ad oēs ſectas cœperimꝰ: q̄ veritatē dū diſputant pdiderūt. Nunc vero cōtra eos diſſeremꝰ: qui de ſecundo gradu lapſi praua de ſūmo deo ſentiunt. Aiunt. n. quidē nec gratificari eū quicq̄ nec iraſci: ſed ſecuruꝫ & quietū imortalitatis ſuę bonis perfr i. Alij vero irā tollunt: gratiā relinquunt deo. Naturā. n. ſūma virtute pſtantē nō maleficā eſſe debere: ita oēs philoſophi de ira cōſentiūt de gratia diſcrepāt Sed vt ad ꝓpoſitā materiā p ordinē deſcēdat oratio hmōi facienda nobis & exequēda partitio eſt: cū diuerſa & repugnātia ſint ira & gratia. Aut ira tribuenda eſt deo & gr̄a detrahēda: aut vtrūq; pariter detrahendū. Aut ira demenda eſt & gratia tribuenda: aut neutrum detrahendum. Aliud amplius pter hęc nichil poteſt capere natura: vt neceſſe ſit in vno iſtorū aliquo verū qd̄ q̄ritur inueniri. Conſideremus ſingula: vt nos ad latebras veritatis & ratio & ordo deducat.

¶ Quod nullus aſſeruit deū iraſci: & gratia nō moueri. Cap. III.

PRimum illud nemo de deo dixit vnq̄ iraſci eum tantūmō & gratia nō moueri. eſt em̄ diſcōueniens deo: vt eiuſmodi poteſtate ſit ꝑditus: qua noceat & obſit: ꝓdeſſe vero ac beneface re nequeat. Quę igit ratio: q̄ ſpes ſalutis hoībus ꝓpoſita eſt: ſi maloꝝ tātūmodo auctor ē deus. Qd̄ ſi ſit iā maieſtas illa venerabilis nō ad iudicis poteſtatem: cui licet ſeruare ac liberare: ſed ad tortoris & carnificis officiū deducet. Cū aūt videamus nō modo mala eſſe in rebꝰ hūanis: ſed etiā bona: vtiq; ſi deus nō eſt: auctorē eſſe alterū neceſſe eſt: qui cōtraria deo faciat & det nobis bona: Si eſt: quo noīe appellandus eſt? Cur nobis qui male fecit notior ē q̄ ille q bene? Si aūt nihil poteſt eē pter deū: abſurdū eſt & vanū putare diuinā poteſtatē: qua nihil eſt maius: nihil meliꝰ nocere: ꝓdeſſe nō poſſe. & iō nemo extitit: qui auderet id dicere: quia nec rationeꝫ habet nec vllo mō pōt credi. Quod quia cōuenit: tranſeamus & veritatem alibi requiramus.

¶ Contra Epicurum diſputat: qui negabat deum iraſci/ gratificari/ & omnia prouidere. Cap. IIII.

QVod ſequit de ſchola epicuri: eſt ſicut irā i deo nō eſſe: ita nec gr̄a quidē. Nā cū putaret epicurus alienū eē a deo malū facere: qd̄ ex affectu iracundiæ plęrumq; naſcit: ademit ei ēt beneficentiā: qm̄ videbat cōſequens eſſe: vt ſi habeat irā deus: habeat & gratiā. Itaq; ne illi vitiū cōcederet: etiā virtutis fecit expteꝫ. Ex hoc inqt beatꝰ & incorruptꝰ eſt: quia nihil curat: neq; habet ipe ne

Figuraꝫ: poſtea ca. xix. formā appellat. Gen. i dr̄ faciamꝰ hoīeꝫ ad imaginem/ & ſimilitudinē nr̄am.

gociū neq̧ alteri exhibet. De⁹ igit̄ nō eſt: ſi nec mouet̄: qđ eſt ꝓpriū vi-
uētis: nec facit aliqd impoſſibile hoi: qđ eſt ꝓprium dei: ſi oīno nullam
habet voluntatē: nullū actū: nullā deniq̧ adminiſtratione: q̄ deo digna
ſit. & q̄ maior q̄ melior adminiſtratio deo aſſignati pōt: q̄ mundi guber
natio: q̄ cura viuētiū: maxieq̧ generis hūani: cui oia terrena ſubiecta ſūt
Quę igit̄ i deo pōt eē beatitudo ſi ſēper qetus & imobilis torpet? ſi pcā
tibus ſurdus? ſi colētibus cæc⁹? Quid tā dignū: tā ꝓpriū deo: q̄ ꝓuiden
tia? Sed ſi nihil ꝓuidet: amiſit oēs diuinitatē. Qui ergo totā vi: totā deo
ſubſtātiā tollit qd aliud dicit niſi deum oino nō eſſe? Deniq̧. M. Tul. a
Poſſidonio dictū refert id Epicurū ſēſiſſe nullos deos eſſe. ſed ea q̄ de
dijs locutus ſit: depellēdæ inuidiæ cā dixiſſe. Itaq̧ verbis illū deos reli-
quere: re aūt ipa tollere: quib⁹ nullū motū: nullū tribuit officium. Qđ
ſi ita ē: qd deo fallacius: qđ a ſapiēte & graui viro debꝫ eē alienū. Hic
vero ſi aliud ſenſit & aliud locut⁹ ē: qd aliud appellād⁹ ē q̄ deceptor bi-
linguis: mal⁹: & ꝓpterea ſtultus? Sed nō erat tā verſut⁹ Epicurus: vt fal
lēdi ſtudio loqret̄: cū ēt ſcriptis ad ęternā memoriā cōſignaret: ſed igno
rantia veritatis errauit. Inductus. n. a principio veri ſimilitudine vnius
ſentētiæ: neceſſario in eaq̄ ſeqbant̄ incurrit. Prima. n. ſnia fuit irā in deo
nō cōuenire. Qđ cū illi verū & inexpugnabile videret̄: nō poterat cō
ſequētia recuſari: quia vno affectu āputato ēt cęteros affectus adimere
deo neceſſitas ipa cogebat. Ita q nō iraſcit̄: vtiq̧ nec gr̄a mouet̄: qđ eſt
iræ cōtrariū: iā ſi nō ira in eo nec gr̄a eſt: vtiq̧ nec met⁹: nec lęticia. nec
mœror: nec mia. Vna eſt. n. rō cunctis affectib⁹: vna cōmotio: q̄ in deū
cadere nō pōt. Qđ ſi nullus affect⁹ in deo ē: qa qcquid afficit̄ i becillū ē:
ergo nec cura vlli⁹ rei: nec ꝓuidētia ē i eo. Hucuſq̧ ꝑuenit ſapiētis ho-
minis diſputatio: cętera q̄ ſequūt̄ obticuit. ſ. quia nec cura ſit i eo: nec ꝓ
uidētia ergo nec cogitationē aliquā: nec ſenſū i eo eē vllū. quo efficitur
vt nō ſit oino. Itaq̧ cū gradatī deſcendiſſet: i extremo gradu conſtitit:
quia iā ꝑcipitiū videbat. Sed qd ꝓdeſt reticuiſſe ac ꝑiculū diſſimulaſſe?
Neceſſitas illū vel inuitū cadere coegit. Dixit. n. qđ noluit: quia argu-
mētū ſic ordinauit: vt ad illud qđ euitabat neceſſario deueniret. Vides
igit̄ quo ꝑueniat ira ſublata & deo adēpta. Deniq̧ aūt null⁹ id credidit
aut admodū pauci: & quidē ſcelerati ac mali: qui ſperant peccatis ſuis
impunitatem. Quod ſi & hoc falſum inuenitur: nec iram in deo eē nec
gratiam veniamus ad illud quod tertio loco poſitum eſt.

Contra ſtoicos dicentes in deo eſſe gratiam: ſed non irā. Cap. V.

Xiſtimant̄ ſtoici: & alij nōnulli aliqn̄ meli⁹ de diuinitate ſen-
ſiſſe qui aiūt gr̄a in deo eē: irā nō eſſe. Fauorabilis ac popu-
laris orō nō cadere in deū hāc ai puſillitatem: vt ab vllo ſe lę
ſum putet: q lędi nō pōt: vt qeta illa & ſancta maieſtas cōcite
tur. ꝑturbet̄: iſaniat: qđ ē terrenę fragilitatis Irā. n. cōmotionē mētis eē
ac ꝑturbationē: q̄ ſit a deo aliena. Qđ ſi hoīes quoq̧ qui mō ſit ſapiēs &

grauis ira nõ deceat. Siquidẽ cũ in aĩ3 cuiuſq̃ icidit: velut ſęua tẽpeſtas: tãtos excitet fluct⁹: vt ſtatũ mẽtis imutet: ardeſcãt oculi. os tremat. lingua titubet: dẽtes cõcrepẽt. Altern⁹ vultũ maculet nunc ſuffuſus rubor: nunc pallor albeſcẽs: q̃to magis deũ nõ deceat tã fœda mutatio? Et ſi hõ qui h3 iperiũ ac ptãtẽ late noceat: p irã ſanguinẽ fũdat: vrbes ſubuertat: populos deleat ꝓuincias ad ſolitudinẽ redigat quãto magis deũ q habeat toti⁹ generis hũani & ipſi⁹ mũdi poteſtatẽ pditurũ fuiſſe vniuerſa credibile ſit ſi iraſceref. Abeſſe igit ab eo tã magnũ: tã pnicioſũ malum oportere: & ſi abſit ab eo ira & cõcitatio: quia & deformis: & noxia eſt: nec cuiq̃ male facit: nihil aliud ſupereſt niſi vt ſit lenis: trãquill⁹: ꝓpiti⁹: benefic⁹: cõſeruator. Ita. n. dẽmũ & cõmunis oĩ3 pater: & optim⁹ & vere maxim⁹ dici poterit: qđ expetit diuina cęleſtiſq; natura. Na3 ſi inter hoĩes laudabile videt ꝓdeſſe poti⁹ q̃ nocere: viuificare q̃ occidere: ſaluare q̃ pdere: nec imerito inocẽtia inter virtutes numerat & q hęc fecerit: diligit: p̃fert ornat bñdictis oibus votiſq; celebrat. Deniq; ob merita & bñficia deo ſimillim⁹ iudicat: qñ magis ipm deũ patrẽ diuinis pfectiſq; virtutib⁹ p̃cellentẽ: atq; ab oĩ terrena labe ſũmotũ: diuinis & celeſtib⁹ bñficijs oẽ gen⁹ hoĩm ꝓmereri. ſpecioſe iſta populariterq; dicunt & multos illiciunt ad credẽdũ. Sed qui hęc ſentiunt: ad veritatẽ quide3 ꝓpi⁹ accedunt. Et in pte labunt naturã rei parũ cõſiderãtes. Nã ſi deus nõ iraſcit ipijs: & iiuſtis: nec pios vtiq; iuſtoſq; diligit. ergo cõſtãtior ẽ error illoꝝ q & irã ſimul & grã3 tollunt. In reb⁹. n. diuerſis aut i vtrãq; ptẽ moueri neceſſe ẽ: aut in neutrã. Itaq; qui bonos diligit & malos nõ odit nec bonos diligit: quia & diligere bonos ex odio malorũ venit: & malos odiſſe ex bonoꝝ charitate deſcẽdit: nemo ẽ q amet vitã ſine audio mortis qui appetit lucẽ niſi qui tenebras fugit. Adeo natura iſta cõnexa ſũt. vt alterũ ſine altero fieri nequeat. Si qs dñs habẽs i familia ſeruos. bonũ ac malũ nõ vtiq; aut ãbos odit aut ãbos bñficijs & honore ꝓſequit qđ ſi faciat & iiqu⁹ & ſtult⁹ ẽ. Sed bonũ & allogt amice: & ornat & domui ac familię ſuiſq; oib⁹ reb⁹ p̃ficit. Malũ vero maledictis: verberib⁹ nuditate: fame ſiti: cõpedib⁹ punit: vt & hic exẽplo cæteris ſit ad nõ peccandũ: & ille ad ꝓmerẽdũ: vt alios met⁹ coerceat: alios honor ꝓuocet. Qui ergo diligit & odit: qui odit & diligit. ſũt. n. q diligi debeãt. ſũt qui odio haberi. Et ſicut is qui diligit cõfert bona i eos quos diligit: ita qui odit irrogat mala his quos odio h3: qđ argumẽtũ quia verũ ẽ diſſolui nullo pacto põt. Vana ergo & falſa ẽ ſentẽtia eoꝝ qui cũ alterũ deo tribuunt alterum detrahunt: nõ minus q̃ illorum qui vtrunq; detrahunt. Sed illi (vt oſtendim⁹) ex pte nõ errãt: ſed id qđ melius eſt: ex duobus retinent. Hi vero quos rõ & veritas argumenti huius inducit falſa omnino ſentẽtia ſuſcepta in maximum errorem cadunt. Nõ. n. ſic oportebat eos argumẽtari: quia deus nõ iraſcit: ergo nec grã cõmouet. Sed ita. quia de⁹ grã mouet: ergo & iraſcitur. Si. n. certum & indubitatũ fuiſſet nõ iraſci

deũ :tũc & ad illud alterũ veniri eſſet neceſſe. Cũ autẽ magis ſit ãbiguũ de ira: pene manifeſtũ de gratia: abſurdũ eſt ex incerto certũ velle ſubuertere: cum ſit prõpti⁹ de certis incerta firmare

Cõmouet Dionyſius de diuinis noib⁹. ca. ix. Cũ deũ moueri theologi dicunt/ nõ ne idquoq̃ pie ẽ intelligẽdũ? moueri. n. religioſe putãdũ ẽ: nõ p corruptionẽ/ ãt variatõem motumve naturalẽ: ſed ex eo q̃ ad ſubſtãtiam pducẽs & cũcta contineat & modis oĩbus oĩa puidẽtiã gerat. &c.

Quod deus iraſcit̃. Cap. VI

HAec ſũt de deo phõꝶ ſentẽtiæ. Aliud pterea nihil qſq̃ dixit. Qđ ſi hęc q̃ dicta ſũt: falſa eẽ dephẽdim⁹: vnũ illđ extremũ ſupeſt: in quo ſolo poſſit veritas iueniri: qđ a philoſophis nec ſuceptũ eſt vnq̃: nec aliqñ defẽſum: cõſequẽs eẽ vt iraſcat̃ deus: qm̃ gr̃a cõmouet̃. Hęc tuẽda nobis & aſſerenda ſentẽtia ẽ. In eo. n. ſumma omnis & cardo religiõis pietatiſq̃ verſat̃: neq̃ honos vll⁹ deberi põt deo: ſi nihil pſtat colẽti: nec vll⁹ met⁹ ſi nõ iraſcit̃ nõ colẽti.

Quod philoſophi errãt: & q̃ homines ab alijs animãtib⁹ maxie differunt religione q̃ hominis eſt ppria. Cap. VII.

CVm ſępe phĩ p ignorãtiã veritatis a rõne deſciuerit atq̃ i errores inciderit inextricabiles (id. n. ſolet his euenire: qđ viatori viã neſciẽti & nõ fatẽti ſe ignorare vt euaget̃: dũ pcõtari obuios erubeſcit) illud tñ null⁹ phũs aſſeruit vnq̃ nihil inter hominẽ ac pecudẽ intereſſe: nec oĩno quiſq̃ mõ ſapiẽs/ qui vel leuiter rõnale animal cũ mutis & irrationabilib⁹ coęquauit. qđ faciunt quidã iperiti atq̃ ipſis pecudib⁹ ſimiles: qui cũ vẽtri ac voluptati ſe velit tradere: aiũt eadẽ rõne ſe natos: qua vniuerſa q̃ ſpirãt: qđ dici ab hoie nefas eſt. Quis. n. tã indoct⁹ vt neſciat? Quis tã imprudẽs: vt non ſentiat aliquid ineſſe in hoie diuini? Nõdũ venio ad virtutes animi & igenij: qb⁹ hois manifeſta cognitio eſt. Nõne ipſi⁹ corporis ſtatus & oris figura declarat non eſſe cum mutis pecudibus æquales? Illarum natura in humum pabulumq̃ pſtrata eſt: nec hʒ quicq̃ cõe cuʒ cœlo: qđ non intuet̃. Hõ aũt recto ſtatu: ore ſublimi ad cõtẽplationẽ mundi excitat⁹ cõfert cuʒ deo vultum & rationẽ ratio cognoſcit. Propterea nullum eſt animal (vt ait Cice.) pter hoieʒ qđ habeat aliquã notitiã dei. Sol⁹ em̃ ſapiẽtia inſtruct⁹ eſt. & religionẽ ſol⁹ intelligit: & hęc eſt hois atq̃ mutoꝶ vel pcipua: vel ſola diſtãtia. Nã cętera q̃ vident̃ hoi eſſe ppria & ſi nõ ſint talia in mutis: tñ ſimilia videri poſſunt. Propri⁹ hoi ſermo eſt. tñ & in illis q̃dã ſimilitudo ſermõis. Nã & dignoſcunt inuicẽ ſe vocibus & cuʒ iraſcunt̃ edũt ſonũ iurgio ſimilẽ: & cuʒ ſe ex ĩteruallo vidẽt gratulãdi officiũ voce declarãt. Nobis quidẽ voces eoꝶ vident̃ icognitæ: ſicut illis fortaſſe nr̃æ. Sed ipſis q ſe intelligunt: verba ſũt denicq̃ in omni affectu certas vocis notas exprimũt quib⁹ habitũ mentis oñdãt Riſus quoq̃ eſt hõi ppri⁹ & tñ videm⁹ in alijs aĩalib⁹ q̃dã ſigna lętitiæ cũ ad luſum geſtiunt: aures demulcẽt: rictũ cõtrahunt: frõtẽ ſerenant: oculos in laſciuiã reſoluũt. Quid tã pprium hõi q̃ ratio & puidẽtia futuri? Atq ſunt aĩalia q̃ latibulis ſuis diuerſos & plures exit⁹ pãdant: vt ſi quod periculũ iciderit: fuga pateat obſeſſis: qđ nõ facerẽt: niſi ineſſet

illis intelligētia & cogitatio. Alia ꝓuidēt in futurū: vt ingentē formicę farris aceruū Cōportāt hyemis memores: tectoq; reponūt: vt apes quæ patriæ ſolum & certos mouere penates. Venturęq; hyemis memores: ęſtate laborē. Experiunt̃: & in medium q̄ſita reponūt. Longū eſt ſi exequi velim q̄ a ſingulis generib⁹ animalium fieri ſoleant: humanæ ſolertiæ ſimillima. Quod ſi horū oīm q̄ aſcribi homini ſolēt: in mutis quoq; dep̄hendit̃ ſimilitudo: apparet ſolā eſſe religionē: cui⁹ in mutis vel brutis: nec veſtigiū aliqd̄ nec vlla ſuſpitio inueniri pōt. Religionis.n. ē ꝓpria iuſtitia: q̄ nullū aliud animal attingit. Homo em̄ ſolus imperat: cætera ſibi cōciliata ſunt. Iuſticiæ autē dei cultus aſcribit̃: quē qui nō ſuſcipit: hic a natura hoīs alien⁹ vitā pecudū ſub humana ſpecie viuit. Cum vero a cæteris aīalib⁹ hoc pene ſolo differamus: ꝙ ſoli oīm diuinā vim ptātemq; ſentim⁹. In illis autem null⁹ ſit intellect⁹ dei: certe illud fieri nō pōt: vt in hoc vel muta plus ſapiant: vel hūana natura deſipiat. Cū hōi ob ſapiētiā & cuncta q̄ ſpirāt: & oīs reꝝ natura ſubiecta ſit. Quare ſi ratio: ſi vis homīs hoc p̄cellit & ſup̄at cæteras animātes: ꝙ ſolus noticiā dei cupit: apparet religionem nullo modo poſſe diſſolui.

Contra Lucretium religionem ſubuertentem: & ꝙ religio ſit habenda. Cap. VIII.

DIſſoluit autē religio ſi credam⁹ Lucretio illa diceti. Omīs em̄ diuū p ſe natura neceſſe eſt: imortali æuo ſumma cuꝫ pace fruat̃ Semota a nr̄is oculis ſeiunctaq; lōge. Iaꝫ priuata dolore oī priuata p̄iclis Ipſa ſuis pollēs opib⁹ nil īdiga noſtri. Nec bn̄ ꝓ meritis: capit̃ nec tangit̃ ira. Quæ cū dicit vtrum aliquē cultū deo putat eē tribuēdū an euertit oēꝫ religionē? Si.n. de⁹ nihil cuiq̄ boni tribuit: ſi colētis obſequio nullā grāꝫ refert: quid tā vanum tā ſtultū: q̄ tēpla ędificare ſacrificia facere dona cōferre rē familiarē minuere: vt nihil aſſequamur? At.n. naturā excellentē honorari opꝫ. Quis honos deberi pōt nihil curāti & īgrato? An aliqua rōne obſtricti eſſe poſſum⁹ ei q̄ nihil hēat cōe nobiſcū? De⁹ (iqt Cicero) ſi talis eſt vt nulla grā: nulla hoīꝫ charitate teneat̃: valeat. Quid.n. facere ꝓpiti⁹ hōi pōt? qd̄ cōtēpti⁹ dici potuit ī deū. Valeat iqt.i. habeat & recedat qn̄ ꝓdeſſe nulli pōt. Qd̄ ſi negociū de⁹ nec hꝫ nec exhibet: cur nō ergo delinquam⁹ quotiēs hoīꝫ cōſciētiā fallere licebit: ac leges publicas circūſcribere? Vbicūq; nobis latēdi occaſio arriſerit: auferam⁹ aliena: vel ſine cruore: vl' ēt ſanguine: ſi p̄ter leges nihil eſt ampli⁹ qd̄ colēdū ſit. Hęc dū ſētit Lucre. religionē fūdit⁹ delet: qua ſublata cōfuſio ac pturbatio vitę ſeq̄t̃. Qd̄ ſi religio tolli nō pōt vt & ſapiētiā retineam⁹: q̄ cōis vita ſit tutior: qūo religio ipſa ſine metu teneri aut cuſtodiri pōt. Qd̄.n. nō metuit̃: cōtēnit̃: qd̄ cōtēnit̃ vtiq; non colit̃. Ita fit vt religio: & maieſtas: & honor: & met⁹ cōſtet. Met⁹ aūt

nō eſt vbi null⁹ iraſcit̄. Siue igit̄ grã₃ deo: ſiue irã: ſiue vtrũq₃ detraxeris: religionē tolli neceſſe eſt. ſine qua vita hoim ſtultitia: ſcelere: immanitate cōplet̄. Mltū.n. refrenat hoies cōſciētia: ſi credam⁹ non in cōſpectu dei viuere: ſi non tm̄ q̄ gerim⁹ videri de ſup: ſed ēt q̄ cogitamus aut loquimur audiri a deo putem⁹.

Tollit errorē q̄ met⁹ dūtaxat grã religio ſit a prudentib⁹ iſtituta. Et primū eos a qb⁹ ꝓuidētia negari cępit expōit. CA. IX

AT.n. ꝓdeſt id credere (vt quidā putāt) nō veritatis gratia: ſed vtilitate: qm̄ leges cōſcientiā punire nō poſſunt: niſi aliquis deſuper terror impēdeat ad cohibēda peccata. Falſa ē igit̄ ois religio/ & diuinitas nulla eſt: ſ₃ a viris prudentibus vniuerſa cōficta ſunt: quo rectius inocētiuſq₃ viuat̄. Magna hęc & a materia quā ꝓpoſuim⁹ aliena q̄ſtio ē. Sed quia neceſſario icidit: debet quãuis breuiter attingi: cū ſentētiæ phōru₃ prioris tpis de ꝓuidentia cōſenſiſſent: nec vlla eſſet dubitatio: quin mund⁹ a deo & ratione eſſet inſtruct⁹ & rōne regeret̄. Prim⁹ oi₃ Pythagoras extitit tēporib⁹ Socratis qui ſibi diceret nō liq̄re vtrū eſſet aliqua diuitas necne. Quę diſputatio ei⁹ adeo ipia & cōtra veritatē/ & religionē iudicata eſt: vt & ip̄₃ Athenienſes expulerint ſuis finib⁹: & libros eius icon cione qb⁹ hęc cōtinebant̄ exuſſerint. De cui⁹ ſnia nō eſt opus diſputare quia nihil certi ꝓnūciauit. Poſt hæc Socrates & auditor ei⁹ Plato: & qui de ſchola Platonis tāq̄ riuuli diuerſas in partes ꝓfluxerūt: ſtoici & pipathetici i eadē fuere ſnia qua priores. Poſtea vero Epicurus deu₃ quidē eſſe dixit: quia neceſſe ſit eſſe aliquid in mundo pręſtans & eximiū: & beatū ꝓuidētiā tm̄ nullā. Itaq₃ mūdū ip̄₃ nec rōne vlla: nec arte: nec fabrica inſtructu₃. Sed naturā reꝝ qbuſdā minutis ſeminibus & inſecabilib⁹ cōglobatā. Quo qd repugnāti⁹ dici poſſit nō video. Et.n. ſi eſt de⁹: vtiq₃ ꝓuidens ē vt de⁹: nec aliter ei pōt diuinitas attribui: niſi & p̄terita teneat: & pn̄tia ſciat: & fut̄a ꝓſpiciat. Cū igit̄ ꝓuidētiā ſuſtulit: ēt deū negauit eſſe. Cū aūt deū eē ꝓfeſſ⁹ ē: & ꝓuidentiā ſimul eē cōceſſit. Alteꝝ.n. ſine altero nec eē prorſ⁹: nec itelligi pōt. ¶ Veru₃ his poſtea tpib⁹ quib⁹ iam phia defloruerat: extitit Athenis quidā Diagoras: qui nullū eē oino deū diceret: ob eāq₃ ſententiā noiat⁹ eſt Athe⁹. Item Cyrene⁹ Theodor⁹ ambo qa nihil noui poterāt repire: oib⁹ iā dictis & inuentis maluerūt cōtra veritatē id negare: in quo priores vniuerſi ſine ambiguitate cōſenſerāt. Hi ſunt qui tot ſęculis tot ingenijs aſſertā: atq₃ defēſā ꝓuidentiā calumniati ſunt. Quid ergo? vtrū ne iſtos minutos & inertes phōs rōne: an vero veritate p̄ſtātium virorū refellem⁹: an poti⁹ vtroq₃? Sed ꝓperandum eſt ne longius a materia deuaget̄ oratio.

Pythagoras Athenis expellitur exuſtiſ ipi⁹ libris.

Epicurus

Sili pene pacto Augu. i ciui. dei contra Cic. diſputat li. v. ca. ix. Qui p̄ſciētiā deo affert: deū illū negat.

αθεοσ impius ſacrileg⁹ quaſi ſine deo.

Cyreneus Theodorus.

inertes legūt inermes.

Veritate id ē authoritate.

naſa quid ſecundu₃ Stratone₃ Athomos excogitauit.

Leucipp⁹

Quod mūd⁹ dei ꝓuidētia fact⁹ ſit & gubernet̄. Cap. X.

QVi nolũt diuina ꝓuidẽtia factũ eẽ mundũ / aut principijs inter ſe temere coeũtib⁹ dicũt eſſe cõcretũ: aut repẽte natura extitiſſe. Naturã vero (vt ait Stratõ) hr̃e in ſe vim gignendi & minuendi: ſed eã nec ſenſũ hr̃e vllũ: nec figurã: vt intelligam⁹ oĩa quaſi ſua ſpõte eẽ gñata nullo artifice nec auctore. ¶ Vtrũq; vanũ & impoſſibile: Sʒ hoc euenit ignorãtib⁹ veritatẽ: vt quibus poti⁹ excogitẽt: q̃ id ſentiãt qđ ratio depoſcit. Primũ minuta illa ſemĩa quoꝝ cõcurſu totuʒ coiſſe mũduʒ loquũt: vbi aut vnde ſint q̃ro? quis illa vidit vnq̃? quis ſẽſit? quis audiuit? An ſol⁹ Leucipp⁹ oculos habuit? ſol⁹ mentẽ? Qui ꝑfecto ſol⁹ oĩʒ cęc⁹. & excors fuit: qui ea loq̄ret: q̃ nec ęger quiſq̃ delirare: nec dormiẽs poſſet ſõniare. Quattuor elemẽtis cõſtare oĩa phi veteres diſſerebant. Ille noluit: ne alienis veſtigijs videret inſiſtere. Sʒ ipoꝝ elemẽtoꝝ alia voluit eſſe primordia: q̃ nec videri poſſint nec tãgi: nec vlla corporis pte ſentiri. Tã minuta ſũt inquit: vt nulla ſit acies ferri tã ſubtilis qua ſecari ac diuidi poſſint. Vñ illis nomẽ ipoſuit athomoꝝ. Sʒ occurrebat ei ꝙ ſi vna eſſet oib⁹ eadẽq; natura: nõ poſſẽt res efficere diuerſas tãta varietate: q̃tã videm⁹ ineſſe mundo. Dixit ergo leuia eſſe: & aſpa: & rotunda & ãgulata: & hamata. Quãto meli⁹ fuerat tacere q̃ in vſus tã miſerabiles tã inanes hr̃e linguã: & qdẽ vereor ne nõ min⁹ delirare videaẽ q hæc putet refellenda. Rñdeam⁹ tñ velut aliqua dicenti. Si leuia ſunt: & rotunda vtiq; nõ poſſũt inuicẽ ſe apphẽdere vt aliqđ corp⁹ efficiãt: vt ſi qs milium velit in vnã coagmẽtationẽ cõſtrigere leuitudo ipſa granoꝝ in maſſã coire nõ ſinat. Aſpa inquit: & ãgulata ſunt: & hamata: vt poſſit cohęrere. Diuidua ergo & ſecabilia ſunt. Hamos .n. neceſſe ẽ: & angl'os eminere: vt poſſint amputari. Ita qđ amputari ac diuelli põt: & videri poterit & teneri. ¶ Hęc iquit p inane irreq̄tis motib⁹ volitãt & huc atq; illuc ferũt: ſicut pulueris minutias videm⁹ i ſole: cũ p feneſtrã radios ac lumẽ imiſerit. Ex his arbores: & hærbæ: & fruges oẽs oriunt: ex his aĩalia: & aqua: & ignis / & vniuerſa gignũt: & rurſus i eadẽ reſoluũt. Ferri hoc põt q̃diu de reb⁹ puis agit. Ex his ẽt mũd⁹ cõpletus ẽ. Impleuit nũc ꝑceptæ iſaniæ vt nihil vlteri⁹ adijci poſſet: ſʒ iuenit tñ ille qđ adderet. Qm̃ ẽ oẽ iquit ifinitũ: nec põt qcq̃ vacare: neceſſe eſt ergo iñerabiles eẽ mũdos. Quę tãta vis fuerat athomorũ moles tã iextimabiles ex tã minutis cõglobaret? Ac primũ requiro q̃ ſit iſtorũ ſeminũ vel rõ: vel origo. Si .n. ex illis ſũt oĩa: ipſa igit vñ eſſe dicem⁹? q̃ natura tãtã copiã ad efficiẽdos iñuerabiles mũdos ſubmiſtrauit? Sʒ cõcedam⁹ vt ipune de mũdis delirauerit: đ hoc loq̄mur in quo ſum⁹ & quẽ videm⁹. Ait oĩa ex idiuiduis corpuſculis fieri. Si hoc ita eſſet: nulla res vnq̃ ſui gñis ſemine indigeret: ſine ouis alites naſcerent aut oua ſñ ptu. Item cæteravi uentia ſine coitu: arbores & q̃ gignunt e terra ꝓpria ſemina nõ haberẽt: quæ nos quotidie tracta-

Atomi vñ dicãt.

Atomi irrequietis motib⁹ p inane volitare dñr.

Oẽ totũ in quo oĩa cõſiſtũt: nec poteſt quicq̃ vacare .i. nõ pt eẽ vacuum

Mũdos inñuerabiles delyri fingunt.

mus & ſerim⁹. Cur ex frumento ſeges naſcit̃: & rurſus ex ſegete frumẽtũ? Deniq̧ ſi atomoꝝ coitio & cõglobatio efficeret oĩa & in aere vniuerſa cõcreſſerẽt: ſiquidẽ ꝑ inane atomi volitãt: cur ſine terra ſine radicib⁹: ſine humore: ſine ſemine nõ herba: nõ arbor: nõ fruges oriri aut generari poſſunt? Vñ apparet nihil ex atomis fieri: qñ quidem vna q̃q̧ res hẽt ꝓpriã certãq̧ naturã ſuũ ſemẽ: ſuã legẽ ab exordio datã. Deniq̧ lucreti⁹ quaſi oblit⁹ atomorũ quos aſſerebat: vt redargueret eos: qui dicunt ex nihilo fieri oĩa: his argumẽtis vſus eſt: q̃ contra ip̃ꝫ valerẽt. ſic. n. dixit. Nã ſi de nihilo fierẽt ex oĩb⁹ rebus. Oẽ genus naſci poſſet: nil ſemine ageret. Itẽ poſtea. nil igitur fieri de nilo poſſe putandũ ẽ. Semine qñ opus eſt rebus quoqueq̧ creatę. Aeris in teneras poſſit ꝓferrier auras. Quis hũc putat habuiſſe cerebrũ: cũ hęc diceret: nec videret ſibi eẽ cõtraria? nihil. n. ꝓ atomos fieri exide apparet: ꝙ ſemine cuiuſq̧ rei certũ eſt: niſi forte ignis & aquæ naturaꝫ ex atomis eẽ credem⁹. Quid ꝙ duriſſimi rigoris materiæ ſi ictu vehemẽtiore collidant̃: ignis excutit̃? Num in ferro aut ſilice atomi latent. Quis incluſit? aut cur ſua ſpõte nõ emicãt? Aut quõ ſemĩa ignis in materia frigidiſſima ꝑmanere potuerunt? Omitto ſilicẽ ac ferruꝫ. Orbẽ vitreũ plenũ aquæ ſi tenueris in ſole: de lumine qđ ab aqua refulget: ignis accẽdit̃: etiã in duriſſimo frigore. Nũ etiã ĩ aqua ignẽ eẽ credendũ ẽ? Atqui de ſole ignis ne æſtate qdẽ accẽdi põt. Si cætæ in halaueris: vel ſi vapor leuis aliqd attigerit aut cruſtã marmoris: aut laminã paulatĩ ꝑ minutiſſimos rores aqua cõcreſſit. Itẽ de alitu terræ aut maris nebula extitit: q̃ aut diſpa humefacit qcqd texerit: aut collecta in arduos mõtes in ſublime vento rapta: ſtipat̃ in nubẽ atq̧ imbres maximos deijcit. Vbi ergo dicimus liquores natos eſſe? Nuꝫ in vapore? nũ in alitu? nũ in vento? Atqui nihil põt cõſiſtere in eo qđ nec tãgit̃: nec videt̃. Quid ergo de aĩalibus loquar: in quoꝝ corporib⁹ nihil ſine rõne: ſine ordine: ſine vtilitate: ſine ſpecie figuratũ videm⁹: adeo vt ſolertiſſima & diligẽtiſſĩa oĩꝫ ꝑtiũ mẽbrorũq̧ deſcriptio caſũ ac fortunã depellat Sed putem⁹ artus: & oſſa & neruos: & ſãguinẽ de atomis poſſe cõcreſſere. Quid ſenſus: cogitatio: memoria: igeniũ: quib⁹ ſeminib⁹ coagmẽtari poſſunt? munitiſſimis inqt. Sũt ergo alia maiora. Quõ igit̃ inſecabilia? Deniq̧ ſi ex inuiſibilib⁹ ſint q̃ vident̃: cur igit̃ nemo videt? Sed ſiue inuiſibilia q̃ ſũt in hoĩe cõſideres ſiue tractabilia q̃ veniũt ſub aſpectũ: rõne vtraq̧ cõſtare qs nõ videt? Quõ ergo ſine ratiõe coeũtia poſſunt aliqd efficere rõnale? Videm⁹. n. nihil eẽ in oĩ mũdo: qđ nõ habeat in ſe maximã mirabileq̧ rõneꝫ. Quę qa ſupra hoĩs ſenſũ & igeniũ eſt: cui recti⁹ q̃ diuinę ꝓuidentiæ tribuẽda ẽ? An ſi ſimulacrũ hoĩs & ſtatuã rõ & ars fingit: ip̃ꝫ hoĩeꝫ de fruſtis temere cõcurrẽtib⁹ fieri putabim⁹? Et qđ ſile veritatis ĩ ficto cũ ſũmũ & excellẽs artificiũ nihil aliud niſi vmbrã & extrema corpo

Lucretij locus. Argumẽta cõtra ſe affert.

ris liniamenta poſſit imitari? Nũ potuit humana ſolertia dare operi ſuo autmotũ aliquẽ: aut ſenſum? Omitto ſenſum videndi: audiẽdi: odorãdi: cæterorũq; mẽbrorũ: vl' apparẽtiũ: vel latẽtiũ mirabiles vtilitates. Quis artifex potuit: aut cor hoĩs: aut vocẽ: aut ipſam fabricare ſapientiã? Quiſq̃ ne igiť ſan⁹ exiſtimat: qđ hõ rõne & cõſilio facere non poſſit: id cõcurſu atomorũ paſſim cohærentiũ pfici potuiſſe? Vides in q̃ delirãmẽta inciderũt dũ nolunt effectionẽ curãq; rerũ deo dare. ❡ Cõcedam⁹ tñ his vt ex atomis fiãt q̃ terrena ſunt: num. ẽt cœleſtia? Deos aiũt icorruptos: ęternos beatos eẽ: ſoliq; dãt immunitatẽ: nec cõcurſu athomorũ cõcreti eſſe videanť. Si.n. deos quoq; ex illis cõſtituiſſent diſſipabiles fierẽt ſemib⁹ aliqñ reſolutis atq; in naturã ſuã reuertentib⁹. Ergo ſi ẽ aliqd qđ atomi nõ effecerint: cur nõ cętera eodẽ mõ itelligam⁹? Sed q̃ro anteq̃ mundũ primordia iſta gñarent: cur ſibi dij hitacl'a nõ ędificauerũt? Videlicet niſi atomi coiſſent cœlũq; feciſſent: adhuc dij p medium i aere pẽderent. Quo igiť cõſilio: quã rõne de cõfuſo aceruo ſe atomi cõgregauerũt: vt ex aliis iferi⁹ terræ cõglobarẽť cęlũ deſup tendereť: tãta ſiderũ varietate diſtinctũ: vt nihil vnq̃ excogitari poſſit ornati⁹? Tanta ergo q videat & talia: põt exiſtimare nullo effecta eſſe cõſilio: nulla puidẽtia: nulla ratione diuia: ſed ex atomis ſubtilib⁹ exiguis cõcreta eẽ tãta miracl'a? Nõne pdigio ſimile ẽ aut natũ eẽ hoĩnẽ q hęc diceret: aut extitiſſe qui crederẽt. vt Democritũ: q auditor ei⁹ fuit: vel Epicurũ i quẽ vanitas oĩs de Leucippi fõte pfluxit? ❡ At.n. (ſicut alij dicũt) natura mũd⁹ effect⁹ ẽ: q̃ ſenſu & figura caret. Hoc vero multo ẽ abſurdi⁹. Si natura mũdũ fecit; cõſilio: & rõne fecerit neceſſe eſt. Is.n. facit aliquid qui autvolũtatẽ faciẽdi h3: aut ſciẽtiã. Si caret ſẽſu ac figura qũo põt ab ea fieri: qđ & ſenſum habeat & figurã? Niſi forte quis arbitreť naturã aialiũ fabricata3 tã ſubtile3 nõ a ſẽtiẽte formari aiariq; potuiſſe: aut iſtam cęli ſpe3 ta3 puidẽter ad vtilitates viuẽtiũ tempatã: neſcio quo caſu: ſine cõditore: ſine artifice ſubito extitiſſe. Siquid iquit eſt Chryſipp⁹ qđ efficiat ea q̃ homo l3 rõne ſit pdit⁹: facere nõ poſſit id pfecto eſt maius: & forti⁹: & ſapienti⁹ hoĩe. Homo aũt nõ põt facere cęleſtia: ergo illud qđ hęc efficiet vel effecerit: ſupat hoĩe3 arte: cõſilio: prudẽtia ptãte. Quis igiť põt eẽ niſi de⁹? Natura vero quã velu ti matrẽ eẽ rerũ putãt: ſi mentẽ nõ h3: nihil efficiet vnq̃: nihil molieť. Vbi.n. non eſt cogitatio: nec mot⁹ eſt vll⁹ nec efficacia. Si aute3 cõſilio: vtiť ad icipiendum aliquid: rõne ad diſponẽdum: arte ad efficiendum: virtute ad cõſumandu3: ptãte ad regendũ & continendum: cur natura poti⁹ q̃ de⁹ nomieť? ❡ Aut ſi cõcurſ⁹ atomorũ vel carens mente natura ea q̃ videm⁹ effecit: q̃ro cur facere cœlum potuerit: & vrbẽ aut domũ non potuerit? cur montes marmoris fecerit: colũnas & ſimulachra non fecerit? Atqui potuerãt atomi etia3 ad hęc efficiẽ

Deos ex atomoru3 cõcurſu ñ eſſe cõcretos.

Epicurus ex lucippi fonte erra uit. At.n. ſicut alij dicunt cõtra ſcđam opinionẽ agit

Mundu3 a deo ſolo fabricari potuiſſe.

Hyronia

da cōcurere: ſiquidē nullā poſitionem relinquunt quā nō experiant. Nā de natura q̄ mētē nō habeat/ nō eſt mirādum/ q̄ hęc facere oblita ſit. Quid ergo eſt/ vnde de⁹ cum inchoaret hoc op⁹ mundi: quo nihil pōteſſe nec diſpoſiti⁹ ad ordinē: nec apti⁹ ad vtilitatē: nec ornati⁹ ad pulchritudinē: nec maius ad molem q̄ fieri ab homine nō poterāt fecit ipſe: i qb⁹ ēt hoīeȝ ip̄ȝ cui particulā de ſua ſapientia dedit & inſtruxit eū rōne quātū fragilitas terrena capiebat: vt ipſe ſibi efficeret: q̄ ivſus ſuos eſſent neceſſaria. ¶ Si vero i hui⁹ mūdi (vt ita dixeri) republica nulla ꝓuidētia ē: q̄ regat: null⁹ de⁹ q admiſtret: nec oīno ſēſ⁹ vll⁹ i hac rerū natura pollet. Vn̄ igiť mēs hūana tā ſolers: tā itelligens orta eſſe credeť/ Si. n. corp⁹ homis ex humo factū eſt vn̄ hō nomē accępit. Anim⁹ ergo qui ſapit: & rector ē corporis: cui mēbra obſequūť tāq̄ regi & impatori: qui nec aſpici: nec cōphendi pōt/ nō potuit ad hoīeȝ niſi a ſapiente natura ꝑuenire. Sed ſicut oē corp⁹ mens & anim⁹ gubernat: ita & mundū de⁹. Nec. n. veriſimile eſt: vt minora & humilia regimē habeāt: maiora & ſūma nō habeāt. Deniq̄. M. Cicero i Tuſculanis & i conſolatione. Aīorū inquit nulla in terris origo inueniri pōt. Nihil eſt inq̄t in animis mixtū atq̄ cōcretuȝ: aut quod ex terra natū atq̄ factū eſſe videať: nihilq̄ humidū qđ aut flabile: aut igneū. His. n. naturis nihil ineſt: quod vim memorię: mētis: cogitatiōis habeat: quo & p̄terita teneat: & futura ꝑuideat: & cōplecti poſſit p̄ntia: q̄ ſola diuina ſunt. Nec etiā inueniť vnq̄ vn̄ ad hominem venire poſſint: niſi a deo. ¶ Exceptis igiť duob⁹ tribuſue calūniatorib⁹ vanis: cuȝ cōſtet diuina ꝑuidētia mundū regi ſicut & fact⁹ eſt: nec ſit quiſq̄ qui Diagore Theodoriq̄ ſentētiā: vł Leucippi iane cōmētū: vel Democriti Epicuriq̄ leuitatē p̄ferrę audeat auctoritati vel illoꝝ ſeptē priorū: qui ſunt appellati ſapiētes: vel Pythagorę: vel Socratis: vel Platōis: cęterorumq̄ phōrū qui eſſe ꝑuidētiā iudicauerunt. Falſa igiť eſt illa ſentētia: qua putant terroris ac metus gr̄a religionē a ſapientib⁹ inſtitutā: quo ſe hoīnes imperiti a peccatis abſtinerent. ¶ Qđ ſi verū ſit: ergo deriſi ab antiquis ſapiētib⁹ ſum⁹. Q̄ ſi fallēdi noſtri atq̄ adeo toti⁹ gn̄is hūani cauſa cōmentati ſunt religionem: ſapientes igiť nō fuerunt: quia in ſapiente nō cadit mendaciū. Sȝ ſi fuerint ſapiētes: q̄ tāta fœlicitas mētiēdi: vt nō mō indoctos: ſed Platonē quoq̄ ac Socratē fallerent & Pythagorā: zenonē: Ariſtotelē maximarū ſectarū principes tā facile deluderēt/ Eſt igiť diuina ꝑuidentia vt ſenſerūt hi hoīnes: quos noīaui: cui⁹ vi ac p̄tāte oīa q̄ videm⁹ & facta ſunt: & reguť. Nec. n. tanta rerū magnitudo: tāta diſpoſitio: tāta in ſeruandis ordinibus tp̄ibuſq̄ cōſtantia: aut olim potuit ſine ꝑuido artifice oriri: aut cōſtare tot ſęculis ſine icola potēti: aut in ꝑpetuum gubernari ſine pito: ac ſentiente rectore. qđ ratio ipſa declarat. Quicquid eſt. n. qđ hȝ rōnē rōne ſit ortū neceſſe eſt. Ratio au-

Mūdo nihil ordinatius: nihil apti⁹: nihiľ pulchrius nihiľ mai⁹

Hō nomē ab humo accepit.

qđ Quītiliano non placet

Aioꝝ origo cęleſtis

Cōclamatio contra eos q dixerunt Religioneȝ terroris gr̄a a ſapiētibus inſtitutaȝ.

Mēdaciū nō cadit i ſapienteȝ.

Ariſtot. in economicis ꝑuidētiā diuinā confitetur quaȝ tn̄ in methaphiſicis nō aſtruit. Vn̄ ab Amb. i officijs rep̄hendiť.

tem ſentientis ſapientiſq; naturę:nihil aliud põt eẽ q̃ de⁹. Mũd⁹ aũt qm̃ ratione h; qua & regiť & cõſtat:ergo a deo fact⁹ eſt. Quod ſi eſt conditor rectorq; mundi de⁹:recte igiť ac vere religio cõſtituta eſt. Auctori.n.rerum parentiq; cõi honos veneratioq; debetur.

Mũdu; a deo factũ

Vtrum vnius dei an plurium deorum prouidentia mundus regatur & conſtet. Cap.XI.

Quoniã cõſtitit de ꝓuidẽtia:ſeqť vt doceam⁹ vtrũ; ne multorum eẽ credẽda ſit an poti⁹ vni⁹. Satis (vt opinor) docuim⁹ vel oñdim⁹ in nr̃is inſtitutiõibus deos multos eſſe nõ poſſe:q diuia vis ac ptãs ſi diſtribuať i plures:diminuiť vtiq; & mortalis ẽ. Si vero mortalis non eſt:nec minui nec diuidi põt. Deus igiť vnus eſt in quo vis & ptãs cõſumata eſt:nec minui põt nec augeri. Si autem ſunt multi:dũ hñt ſinguli ptãtis aliquid ac numinis ſũma ipa decreſcit:nec poterunt ſinguli hr̃e totum qđ ẽ cõe cũ plurib⁹ vnicuiq; tm̃ deerit:quãtũ cęteri poſſidebunt. Nõ pñt igiť i hoc mũdo multi eſſe rectores nec i vna domo multi dñi: nec in naui vna multi gubernatores:nec i armẽto aut grege duces multi:nec i vno regimie multi reges. Sed nec i cœlo qde; multi ſoles eſſe potuerũt. ſicut nec aiæ plures i vno corpore:adeo i vnitate natura vniuerſa conſentit. Qđ ſi mũdũ ſpiritus itus alit:totãq; infuſa p art⁹ Mens agitat molẽ:& magno ſe corpore miſcet. Apparet teſtimonio poetæ vnũ eſſe mũdi habitatorẽ deũ. Siquidẽ corp⁹ oẽ niſi ab vna mẽte incoli: regiq; nõ põt Oẽm igiť diuinã poteſtatẽ neceſſe eſt in vno eſſe cuius nutu & imperio regaň oia:& iõ tãt⁹ eſt vt ab hoie non poſſit aut verbis enarrari: aut ſenſib⁹ ęſtimari. Vnde igiť ad hoines opinio multorum deoru; pſuaſioue puenit? Nimirũ hi oẽs qui coluňť:vt dij hoies fuerunt:& iidẽ primi ac maximi reges:ſed eos aut ob virtutẽ:quia ꝓfuerãt hominũ gñi:diuis honoribus affectos eſſe poſt mortẽ:aut ob bñficia & inuenta:quibus humanã vitã excoluerãt immortalem memoriã cõſecutos quis ignorat? Nec tm̃ mares:ſed & fœminas. Quod cum vetuſtiſſimi Gręciæ ſcriptores:quos illi theologos nuncupant:tu; etiã Romani gręcos ſecuti & imitati docẽt:quoru; p̃cipue Euhemer⁹ ac noſter Enni⁹:qui eorum oi; natales:cõiugia:ꝓgenies:impia:res geſtas:obit⁹:ſimulachra demõſtrãt. Et ſecut⁹ eos Tullius tertio de natura deorũ libro diſſoluit publicas religiones:ſed tamen veram quã ignorabat:nec ipſe nec ali⁹ qſq̃ potuit inducere. Adeo & ipſe teſtat⁹ eſt falſu; quidem apparere/ veritatẽ tñ latere. Vtinã inquit tã facile vera inuenire poſſe;/q̃ falſa cõuicere. Quod quidẽ nõ diſſimulãter: vt Academic⁹ ſed vere atq; ex animi ſentẽtia ꝓclamauit: qa veritas hũanis ſenſib⁹ erui nõ põt qđ aſſequi voluit hũana ꝓuidentia:id aſſecut⁹ ẽ:vt falſa detegeret. Quicqd.n.fictũ & cõmẽtitiũ:qa nulla ratione ſubnixũ eſt facile diſſoluitur. Vnus eſt igiť princeps & origo rerũ

Deũ vnu; eſſe ñ pl'es In inſti. li. j.

Et cõſẽtit qđ dt Hierony i apl'o b⁹ vn⁹ priceps ẽ: & alle. vij. q̃ ſtione prima.

Euhemerus.

Ennius

Tullius

De⁹ vn⁹ ac multis incõphenſibilis

Plato.

Hermes. Triſmegiſtus qui.

A dei formā nono portere cōquire.

Pythagoras. an dij eſſent/aliqñ dubitare ſe dixit & ideo vel etiam dubievnū eē dixit vel ſibiipſi repugnauit aut certe opinionē mutauit.

deus:ſicut Plato in Timæo & ſenſit & docuit:cuius maieſtatē tantā eſſe declarat:vt nec mēte cōprehendi:nec lingua exprimi poſſit. Idē teſtat Hermes:quē Cice. ait ī nūero deoꝝ apud Aegyptios haberi: eū ſcilicet qui ob virtutē multarumq; artiū ſcientiā Triſmegiſt⁹ nominatus:& erat nō mō Platone:verū Pythagora ſeptēq; illis ſapientibus lōge antiquior. Apud Xenophōtē Socrates diſputās ait formā dei nō oportere cōquiri. Et pla. in legū libris. Quid oīno ſit deus nō eſſe q̄rēdū:quia nec inueniri poſſit:nec enarrari. Pythagoras quoq; vnū deū cōfitet:dicēs incorporalē eē mētē:q̄ p oēm rerū naturā diffuſa & intēta:vitalē ſenſū cunctis animātib⁹ tribuat. Antiſtenes aūt ī Phyſico vnū eē naturalē deū dixit q̄uis gētes & vrbes ſuos hēāt populares. Eadē fere & Ariſto. cū ſuis pipatheticis:& zeno cuz ſuis ſtoicis Lōgū eſt.n. ſingulorū ſentētias exequi licet diuerſis noībus ſint abuſi:ad vnā tñ ptātē q̄ mundū regeret:cōcurrerūt. Sed tñ ſummū deuz cū & phi:& poetę:& ipſi deniq; qui deos colūt:ſæpe fateant:de cultu tñ & honorib⁹ ei⁹ nemo vnq̄ requiſiuit:nemo diſſeruit ea ſcz pſuaſione:qua ſēper bñficū incorruptūq; credētes:nec iraſci eū cuiq̄:nec vllo cultu īdigere arbitrabāt:adeo religio eē nō p̄t:vbi met⁹ null⁹ ē.

Quod religio ſit:& hominis ſit. Cap.XII.

NVnc qm̄ rñdimus ipię quorumdā deteſtabiliſq; prudētiæ vel potius amētiæ redeam⁹ ad ꝓpoſitū. Dixim⁹ religione ſublata:nec ſapientiā teneri poſſe:nec iuſticiā:dū diuinitatis intellectu(quo differrim⁹ a bæluis)in hoie ſolo reperiatur iuſticia:q̄ niſi cupiditates nr̄as deus qui falli nō pōt:cohercuerit:celerate ipieq; viuerem⁹. Spectari ergo actus nr̄os adeo: non mō quo ad vtilitatē cōis vitę attinet:ſed etiā ad veritatē:qa religiōe iuſticiaq; detracta:vel ad ſtultitiaz pecudū amiſſa rōne deuoluimur: vel ad beſtiarū īmanitatē:imo vero āpli⁹:ſiquidē beſtiæ ſui gn̄is aīalib⁹ pcunt. Quid erit in hoie truculēti⁹:qd īmiti⁹ ſi dēpto metu ſuperiore:vi legū:aut fallere potuerit aut cō tēnere? Timor igit dei ſolus eſt q cuſtodit hoim inter ſe ſocietatē:p quē vita ipa ſuſtinet munitur gubernat. Is aūt timor auferī:ſi fuerit hoi perſuaſū q̄ iræ ſit expers deus quē moueri & indignari nō mō cū iniuſta fiunt cōis vtilitas:ſed etiā ratio ipa & veritas perſuadet. Rurſus nobis ad ſupiora redeūdū eſt vt quia docuim⁹ a deo factū eē mūdū:doceam⁹ quare ſit effect⁹.

Stoicoruz ſētētia vera. Mundus hoim cā cōdit⁹ Hominū cauſa facta oia.

¶Quod oīa tā bona q̄ mala hois gratia facta ſunt. Cap.XIII.

SI cōſideret aliqs vniuerſā mūdi adminiſtrationē:intelliget pfecto q̄ vera ſit ſentētia ſtoicorum:qui aiunt noſtra cauſa mundū eſſe cōſtructū. Omnia.n. quib⁹ cōſtat:quæq; generat ex ſe mūdus:ad vtilitatē hois accōmodata ſunt. Homo vtitur igni ad vſū calefaciēdi:& luminis:& coquēdoꝝ ciborū:ferriq; fabricādi. Vtit fontibus ad potū:& ad lauacra:fluminib⁹ ad agros ir-

rigãdos:terminãdaſq; regiones. Vtitur terra ad percipiendã frugū vbertatē:collibus ad conſerenda vſum arbor͡ atq; lignorū. Vtiť mari nō ſolum ad cōmercia & copias ex lōginqs regionibus ferēdas:verū etiam ad vbertatem oīs generis piſciū ¶ Q; ſi his elemētis vtiť:qb⁹ eſt ꝓxim⁹:nō eſt dubiū quin & cælo:qm̃ & cæleſtium rerum officia ad fertilitatem terræ ex qua viuimus: temperata ſūt. Sol irrequietis curſib⁹,& ſpatijs inequalibus:orbes annuos cōficit:& aut oriēs diem ꝓmit ad laborē:aut occidēs noctē ſupīducit ad requiē & tū abſceſſu lōgius ad meridiē:tū acceſſu ꝓpius ad ſeptentrionē:hyemis & æſtatis viciſſitudines facit:vt & hybernis humorib⁹ ac pruinis in vbertatē terra pingueſcat:& æſtiuis caloribus:vel herbidæ fruges maturitate ducenť:vel q̃ ſunt in humidis:incocta & feruefacta miteſcāt. Luna quoq; nocturni tēporis gubernatrix:& amiſſi ac recepti luminis vicib⁹ mēſtrua ſpacia moderať:& cęcas tenebris horrentib⁹ noctes fulgore ſuę claritatis illuſtrat vt ęſtiua itinera:& expeditiōes:& ōpa ſine labore ac moleſtia cōfici poſſint Siquidē nocte leues meli⁹ ſtipulę:nocte arida prata. Tondenť. Aſtra etiā cætera vel ortu:vel occaſu ſuo certis ſtationibus opportunitates tēporū ſubminiſtrāt. Sed & nauigijs quominus errabundo curſu p̄imenſū vagenť regimē p̄bēt:cū ea rite gubernator cōſeruās:ad portū deſtinati littoris pueha tur. Vētorū ſpū attrahunť nubes:vt ſata hymbrib⁹ irrigenť:vt vites fœdib⁹:arbuſta pomis exuberēt. Et hæc p orbē vicib⁹ exhibenť:ne deſit aliqñ quo vita hoīm ſuſtineať. ¶ Vt.n.cęteras animātes eadē terra nutrit & eiuſdē fœtu etiā muta paſcunť. Nū etiā mutorū cā de⁹ laborauit? Minime. Quia ſunt rationis expertia. Sed intelligim⁹ & ipſa eodē mō ad vſum hoīs a deo facta parti ad veſtiū:parti ad operis auxilia:vt clarū ſit diuinā ꝓuidētiā rerū & copiarū abūdātia hominū vitā inſtruere atq; ornare voluiſſe:ob eāq; cām & aerē volucrib⁹:& mare piſcib⁹:& terrā quadurupedib⁹ īpleuit. ¶ Sed academici cōtra ſtoicos differētes ſolēt q̃rere cur ſi de⁹ oīa hoīs cā fecerit.ēt multa cōtraria:& inimica:& peſtifera nobis reperiāť tā in mari q̃ in terra. Quod ſtoici veritatē nō reſpiciētes:ineptiſſime reppulerunt. Aiūt.n. multa eſſe in gignētibus & in numero animaliū quor͡ late at vtilitas:ſed etiā ꝓceſſu tēporū inueniri:ſicut iā plura priorib⁹ ſæculis incognita neceſſitas & vſus inuenerit. Quę tādē vtilitas pōt in murib⁹:in blattis:i ſerpentib⁹ reperiri:q̃ hoī moleſta & pniciosa ſūt? An medicina in his aliqua latet? Quæ ſi eſt:inueniet aliqñ nēpe aduerſus mala:cū id illi q̃ranť eē oīno malū. Viperā ferūt exuſtā i cinerēq; dilapſā:mederi eiuſdē beſtię morſui. Quāto melius fuerat eam prorſus nō eē:q̃ remediū cōtra ſe ab ea ipa deſiderari? Breui⁹ igitur ac verius reſpōdere potuerunt i hūc modū. De⁹ cū formaſſet hoīē veluti ſimulachrū ſuū:qđ erat opificij ſummū:iſpirauit ei ſapiētiā

De cęleſtibus.

ſolis meatus & catholica.

luna quos vſus hoi præſtet.

Aſtra quā habeāt vtilitatem.

Venti qđ ad vitam cōferant.

Paul⁹ ad corin. Nunquid eſt deo cura de bobus.

noxia cur mari terra q; iueniantur. lege aug. iii. ſuper geneſim libro.

ſoli:vt oīa īperio ac ditioni ſuæ ſubiugaret:oībuſq; mundi cōmodis vtereť.Propoſuit tñ ei & bona & mala:qa ſapiētiā dedit:cui⁹ oīs rō in diſcernendis malis ac bonis poſita ē.Nō pōt.n.qſquā eligere meliora:& ſcire qd bonū ſit:niſi ſciat ſimul reijcere ac vitare q̄ mala ſūt. Inuicē.n.ſibi alterutrum cōnexa ſunt:vt ſublato alterutro:vtrūq; ſit tolli neceſſe. Propoſitis agiť bonis maliſq;:cu; demu; op⁹ ſuu; pagit ſapiētia:equidē bonu; appetit ad vtilitatē:malū reijcit ad ſalutē. Ergo ſicut bona innumerabilia data ſunt hoī qb⁹ frui poſſet:ſic etiā mala q̄ caueret.Nā ſi malū nullū ſit piculumq;:nihil deniq; qđ lędere hominē poſſit:tolliť oīs materia ſapiētiæ:nec erit hoī neceſſeria Poſitis.n.tātummō in cōſpectu bonis:qd opus eſt cogitatione:intellectu:ſciētia rōne?Quocunq; porrexerit manū:id naturę aptū & cōmodū ſit:vt ſiquis velit apparatiſſimā cęnā īfantib⁹ qui nōdū ſapiāt apponere:vtiq; id appetēt ſinguli:quo vnūquēq; aut īpet⁹:aut fames aut etiā caſ⁹ attraxerit:& qcquid ſūpſerit:id illis erit vtile ac ſalubre Quid igiť nocebit eos ſicuti ſunt pmanere:& ſemp infantes ac neciós eē rerū?Si aūt admiſeas vel amara: vel inutilia:vel etiā venenata decipiunť vtiq; p ignorantia; boni ac mali niſi accedat his ſapiētia q quā habeāt malorū rectionē bonorūq; delectū.¶Vides ergo magis ꝑpter mala op⁹ bonis eſſe ſapiētia:q̄ niſi fuiſſet ꝓpoſita:rōnale aīal nō eſſem⁹.¶Qđ ſi hæc ratio vera eſt/quā ſtoici non poſuerunt diſſoluiť etiā argumētū illđ Epicuri:Deus iquit aut vult tollere mala:& nō pōt aut poteſt & non vult:aut neq; vult neq; pōt:aut & vult & pōt. Si vult & non poteſt imbecillis eſt:quod in deum non cadit Si pt & nō vult:iuidus qđ ęque alienū ē a deo.Si neq; vult neq; pōt & iuid⁹ & ibecillis ē:ideoq; neq; de⁹.Si & vult & pōt(qđ ſolū deo cōuenit)vñ ergo ſūt mala?Aut cur illa nō tollit?Scio pleroſq; philoſophorū qui ꝓuidentiā defendūt:hoc argumento perturbari ſolere:& inuitos pene adigi/vt deu; nihil curare fateanť:qđ maxime quærit Epicurus.Sed nos ratione pſpecta:formidoſū hoc argumētu; facile diſſoluim⁹.De⁹.n.pōt quicquid velit & ibecillitas vel inuidia i deo nulla eſt.pōt igiť mala tollere:ſed nō vult:nec iō tñ iuid⁹.Iccirco.n. nō tollit:quia & ſapienti(ſicut docui) ſimul tribuit:& plus boni ac iucunditatis in ſapientia eſt q̄ in malis moleſtiæ.Sapientia etiā facit vt deu; cognoſcam⁹:& p eā cognitionē imortalitatē aſſequamur qđ eſt ſummu; bonū.Itaq; niſi prius malu; agnouerim⁹:nec bonū poterim⁹ agnoſcere.¶Sed hoc nō vidit Epicur⁹/nec ali⁹ quiſq̄:ſi tollanť mala:tolli pariter ſapiētiā:nec vlla i hoīe virtutis remanere veſtigia:cui⁹ rō i ſuſtinēda & ſuperāda malorꝫ acerbitate cōſiſtit.Itaq; ꝓpter exiguu; cōpēdium ſublatorꝫ malorꝫ maxio:& vero:& ꝓprio nobis bono careremꝰ.Cōſtat igiť oīa ꝓpter hoīe; ꝓpoſita tā mala q̄ etiā bona.

Sapientię ratio oīs poſita in diſcernendis bonis ac malis

Mala de⁹ cur nō tollit.

Cōcluſio:

¶Cur deus fecerit hominem. Cap.XIIII.

Sequiť vt oſtendã cur fecerit hoīez ipm de⁹. Sicut mūduz ꝑpter hoiez machinat⁹ eſt: ita ipz ꝓpter ſe tanquã diuini tēpli antiſtitē: ſpectatorez operuz rerūq; cęleſtiuz. Sol⁹ eſt .n. qui ſentiēs capax ꝗ rationis intelligere poſſit deū: qui opera ei⁹ admirari: virtutē poteſtatemq; ꝓſpicere. Iccirco .n. cōſilio: mente prudentia inſtruct⁹ eſt. Ideo ſol⁹ ꝑter cęteras animātes rect⁹ corpore ac ſtatu fact⁹ ē: vt ad cōtemplationē parentis ſui excitat⁹ eē videať. Ideo ſermonē ſolus accepit ac linguaz cogitatiōis interꝑtez: vt enarrare maieſtatē dñi ſui poſſit. Poſtremo iccirco ei cuncta ſubiecta ſunt: vt factori atq; artifici deo eēt ipe ſubiect⁹. Si ergo de⁹ hoīez ſui voluit eē cultorē: ideoq; illi tm̄ honoris attribuit: vt rerꝝ oīz dña reť: vtiq; iuſtiſſimū ē deuz vz eū qui tāta ꝓſtiterit amare & hoīez: qui ſit nobiſcum diuini iuris ſocietate cōiunctus. Nec .n. fas eſt cultorez dei a dei cultore violari. Vñ intelligiť religionis ac iuſticię cã eē hominē figuratū: cui⁹ rei teſtis ē. M. Tulli⁹ i libris de legib⁹ ita dicens. Sed oīz q̃ in doctorꝫ hoīz diſputatiōe verſãť: nihil ē ꝓfecto ꝓſtabili⁹: q̃ plane intelligi nos ad iuſticiã eē natos. Qđ ſi ē veriſſimū: de⁹ ergo vult oēs hoies eē iuſtos .i. deū & hoīez caros habere: deuz ſcilicet honorare tanquam patrem: hominem diligere velut fratrem. In his .n. duob⁹ tota iuſticia cōſiſtit. Qui ergo aut deū nō agnoſcit: aut hoī nocet iiuſte & cōtra naturã ſuã viuit: & hoc mō abrūpit iſtitutū legēq; diuinã.

Hō cur a deo fact⁹.

Homines violare nefas.

Homo natus ad iuſticiã.

¶ Vñ ad hoīez peccata ꝑueniant. Cap. XV.

Hic fortaſſe q̃rat aliquis: vñ ad hoīez peccata ꝑuenerit: aut q̃ prauitas diuini iſtituti regl̃az ad peiora detorſerit: vt cū ſit ad iuſticiã genit⁹: opa tm̄ efficiat iniuſta. Iã ſupi⁹ explanaui ſimul deū ꝓpoſuiſſe bonū ac malū: & bonuz quidē diligere: & malū qđ huic repugnat odiſſe. Sed iō malū ꝑmiſiſſe: vt & bonū emicaret: qđ alterū ſine altero (ſicut ſępe docui) intelligim⁹ cōſtare non poſſe. Deniq; ipz mundū ex duob⁹ elemētis repugnātib⁹ & inuicez copulatis eē cōcretū: igneo & humido: nec potuiſſe lucē fieri: niſi & tenebrę fuiſſent: quia nec ſuperū pōt eē ſine infero: nec oriēs ſine occidēte: nec calidū ſine frigido: nec molle ſine duro. Sic & nos ex duobus ęque repugnātib⁹ cōpacti ſumus: aīa & corpore: quorū alterum cælo aſcribiť quia tenue eſt & intractabile: alteruz terræ quia cōpræhenſibile eſt. Alterū ſoliduz & æternuz ē: alterū fragile atq; mortale. Ergo alteri bonū adheret: alteri malū. Alteri lux vita: iuſticia. Alteri tenebræ: mors: iuſticia. Hinc extitit in hoībus naturæ ſuę deprauatio vt eſſet neceſſe conſtitui legem: qua poſſent & vitia prohiberi & virtutis officia imperari. Cum igitur ſint in rebus humanis bona & mala: quorꝫ rationē declaraui: neceſſe eſt ad vtranq; partez moueri deū: & ad gratiã cū iuſta fieri videť: & ad irã cū cernit iniuſta. ¶ Sed occurrit nobis Epicurus ac dicit. Si eſt in deo lętitiæ affectus ad gra

Aīa cælo aſcribiť. corpus terræ.

Solidū .i. nō fragile.

tiam:& odij ad irã:neceſſe eſt habeat& timorẽ:& libidine3.& cupiditate3 cęteroſq3 affectꝰ qui ſunt imbecillitatis hũanæ. ¶Nõ eſt neceſſe vt timeat q iraſcit:aut mœreat qui gaudet.deniq3 iracũdi minꝰ timidi ſũt:&natura lęti minꝰ mœrẽt. ¶Quid opꝰ eſt de hũanis affectibꝰ dicere:quibꝰ fragilitas nr̃a ſuccũbit? Cõſideremꝰ diuinã neceſſitatẽ. Nolo.n.naturã dicere:quia deꝰ nunq̃ credit natꝰ. Timoris affectꝰ h3 in hoĩe materiã. In deo nõ h3. Homo quia multis caſibus periculiſq3 ſubiectꝰ ẽ:metuit ne qua vis maior exiſtat:q̃ illũ verberet ſpoliet:laceret:affligat:iterimat. Deꝰ autẽ in quẽ nec egeſtas:nec iniuria:nec dolor:nec mors cadit:timere nullo pacto põt:quia nihil eſt qd̃ ei vim poſſit inferre. ¶Itẽ libidĩs rõ in homine manifeſta eſt. Nã q̃a fragilis & mortalis ẽ effectꝰ:neceſſe fuit alterum ſexũ diuerſũ q3 cõſtitui:cuiꝰ ꝑmixtione ſoboles effici poſſet:ad cõtinẽdã gñis ꝑpetuitatẽ. Hęc autẽ libido ĩ deo locũ nõ h3:q̃a & fragilitas:& interitꝰ ab eo alienꝰ ẽ:nec vlla eſt apud eũ fœmia cuiꝰ poſſit copulatiõe gaudere:nec ſucceſſione indiget/qui ſemꝑ futurꝰ eſt. ¶Eadẽ de inuidia & cupiditate dici poſſũt:q̃ certis manifeſtiſq3 de cauſis in hoĩe3 cadũt in deu3 nullo mõ. ¶At vero & gr̃a:& ira:& miſeratio hñt ĩ deo materiã:recteq3 illis vtit ſũma illa & ſingularis ꝑtãs ad reꝝ cõſeruationem.

Respõſio

Deꝰ nunq̃ credit natꝰ. hoc vtiq3 de ꝑre dicit:q eſt ĩgenitꝰ.at q3 ita retractat/ qd̃ .i. inſtitut.li. gẽtilium dictis iter ſeruit:vt deꝰ añ oĩa ex ſeipſo dicat procreatꝰ. vñ & in.ij. li. mentionẽ faciẽs tm̃ dr̃ deũ ex ſe eẽ neq3 addidit ꝑcreatum. In hoc ãt poſterius ſcripto apte d̃clarat

¶Quę materia ſit ĩ deo miſeratiõis gr̃æ vel iræ. Cap. XVI

Quęrit quiſpiã q̃ ſit iſta materia.primũ accedẽtibꝰ malis afflicti hoĩes ad deũ plęrumq3 cõfugiũt:mitigãt:obſecrãt: credentes eũ poſſe ab his iniurijs ꝓpulſare. H3 igit̃ cauſã miſerãdi nec.n.tã imitis ẽ hoĩmq3 cõtẽptor:vt auxiliũ laborãtibꝰ deneget.itẽ plurimi quibꝰ ꝑſuaſum ẽ deo placere iuſticiã/eũq3 q ſit dñs ac parens oĩ3 venerãt cũ ꝑcibꝰ aſſiduis ac frequẽtibꝰ votis dona & ſacrificia offerũt:nomẽ eiꝰ laudibꝰ ꝓſequunt̃:iuſtis ac bonis opibꝰ demereri eũ laborãtes. Ergo ẽ ꝓpter qd̃ deꝰ & poſſit & debeat gratificari. Nã ſi nihil eſt tã cõueniẽs deo:q̃ bñficentia. nihil autẽ tã alienũ q̃ vt ſit ingratꝰ neceſſe eſt vt officijs optimoꝝ ſanctæq3 viuẽtiũ ꝑſtet aliquid ac vicẽ reddat:ne ſubeat ingrati culpã q ẽ etiã hõi criminoſa ¶Cõtra aũt ſunt alij facinoroſi & nefarij:qui libidinibꝰ oĩa polluãt: cędibꝰ vexẽt:fraudẽt:rapiãt:peierent:nec cõſanguineis:nec parentibus parcãt:leges & ip3 etiam deum negligãt. Habet igit̃ ira in deo materiã.nõ eſt.n.fas eum cu3 talia fieri videat:non moueri & iſurgere ad vltionẽ:ſceleratorũ & peſtiferos nocẽteſq3 delere:vt bonis oĩbus cõſulat:adeo & in ipſo ira eſt & gratificatio. Inania ergo & falſa repiunt̃ argumẽta:vel eorũ qui cu3 iraſci deu3 nolunt/ gratificari volunt:quia ne hoc quidẽ fieri ſine ira põt:vel eorũ/qui nullu3 aĩ motũ eſſe in deo putãt. Et q̃a ſunt aliqui affectꝰ q nõ cadũt in deu3:vt libido:timor:auaricia:mœror:ĩuidia:omnĩ prorſꝰ affectu eu3 vacare dixerunt. His.n.vacat q̃a vitioru3 affectꝰ ſunt:eos aũt q ſunt virtutis.i.

ira in malos:caritas in bonos:miſeratio in afflictos:(qm̄ diuina poteſtate ſunt digna) ꝓprios/& iuſtos/& veros hēt:q̄ ꝓfecto niſi habeat: hūana vita turbabit̄ atq̄ ad tātā cōfuſione3 deueniet ſtat⁹ rerū vt cō/tēptis ſuperatiſq̄ legib⁹ ſola regnet audacia:vt nemo deniq̄ tut⁹ eē poſſit:niſi q̄ virib⁹ p̄ualeat:itaq̄ q̄ſi cōi latrocinio terra ois depopulabit̄:nūc vero qm̄ & mali pœnā:& boni gr̄a3 & afflicti opē ſperāt:& virtutibus locus:& ſcelera rariora ſūt. ¶ At.n.plerūq̄ & ſcelerati fœliciores ſunt:& boni miſeriores:& iuſti ab iniuſtis impune vexant̄. Conſiderabim⁹ poſtea cur iſta fiant Interi de ira explicemus:an ſit aliqua in deo:vtrū nihil curet oino:nec moueat̄ ad ea q̄ ipſe gerunt̄.

¶ Quod deus adminiſtrat mundū: & regit hominum act⁹:& per conſequens iraſcitur. Cap.XVII.

DEus(inquit Epicurus nihil curat:nullam igit̄ hēt ptāte3 Curare.n.neceſſe eſt eū q̄ hēt ptātē:Vel ſi hēt & nō vtit̄:q̄ tāta eſt negligēdi cā:vt ei nō dicā noſtrū genus:ſed ēt mūdus ipſe ſit vilis ¶ Ideo inquit incorruptus ē ac beat⁹:q̄ ſēp quiet⁹. Cur ergo adminiſtratio tātarū rerum ceſſit:ſi hęc deo negligāt̄:q̄ videm⁹ rōne ſūma gubernari. Aut quiet⁹ eſſe quō pōt:q̄ viuit & ſentit. Nā quies aut ſōni res eſt aut mortis:ſed nec ſōn⁹ habet quiete3. Nam cum ſoporati ſumus:corpus quidem quieſcit:animus autem irrequietus agitatur:imagines ſibi quas cernat effingit:vt naturalē ſuū motū exerceat varietate viſoꝝ:auocatq̄ ſe falſis dū mēbra ſaturent̄ ac vigorē capiāt de quiete. Quies giit̄ ſempiterna ſoli⁹ mortis eſt. Si aūt mors deū nō attingit:de⁹ igit̄ nunq̄ quiet⁹ eſt. Dei vero actio q̄ poteſt eſſe:niſi mundi adminiſtratio? Si vero mundi curā gerit:cura igit̄ hoi3 vitā de⁹:ac ſingulorū actus aiaduertit:eoſq̄ ſapientes ac bonos eſſe deſiderat. Hęc eſt voluntas dei:hęc diuina lex:quā qui ſequit̄:qui obſeruat deo carus eſt. Neceſſe eſt igit̄ vt ira moueatur aduerſus eū:qui hanc ęterna3 diuinamq̄ legē aut violauerit:aut ſpreuerit:ſi nocet alicui deus:iam bonus non eſt. ¶ Nō exiguo fallunt̄ errore:qui cenſurā ſiue hūanā:ſiue diuinā acerbitatis noīe infamant putantes nocentē dici oportere:qui nocētes afficit pœna. Q̄d ſi eſt:nocētes igit̄ leges habem⁹ q̄ peccātib⁹ ſupplicia ſanxerūt:nocētes iudices qui ſcelere cōuinctos pœna capitis afficiunt. Q̄d ſi & lex iuxta eſt:q̄ & nocenti tribuit q̄d meretur:& iudex integer ac bonus dicit̄:cū malefacta vindicat Bonorū.n.ſalutē cuſtodit qui malos punit:ergo & deus cū malis obeſt:nocens nō eſt. Ipſe eſt aūt nocēs/qui aut innocēti nocet:aut nocenti parcit/vt pluribus noceat. Libet q̄rere ab his qui deū faciunt imobilē. Siq̄s habeat rē:domū:familiā:ſeruiq̄ eius cōtemnentes patiētiā dn̄i oia eius inuaſerint:ipſi bonis ei⁹ fruant̄:ipſos familia eius honoret. Dn̄s aūt cōtemnat̄:ab oibus derideat̄:relinquat̄:vtrū ne ſapiens eſſe poſſit:qui cōtumelias nō vindi-

Hæc ē ira iuſta: Ambroſi⁹ primo officio libro. Iraſcimini vbi culpa ē cui iraſci de beatis. nō pōt.n. fieri vt nō rerū indignitate moueamur. Alio qui nō virtus:ſed lētitudo & remiſſio iudicat̄. & q̄ ſequūt̄. Auguſtinus ſuper ſpalmo ſecundo itā & furore3 dn̄i dei nō pturbationem mentis oportet itelligi ſed vi qua iuſtiſſime vīdicat. Et ſuper pſalmo octuageſimo ſcdo. Ira dei eſt ratio iuſtę vindictæ.

Et decio quinto libro de ciuitate dei Ira dei iudiciu3 eſt quo irrogatur pena peccato. ex finitionib⁹ ab lactantio et Auguſtino poſitis liquet iram non ex tempore deo attributam eſſe: nec ab initio ſimul cu3 gratia. an enim fuit benefic⁹ q̄ irat⁹. Sed decuit (docente Lactātio) ſubeunte peccato vt deus ingratis beneficiorum & angelis primū: deinde & hominibus

cet:ſuiſq; rebus eos perfrui patiaꝛ:in quos habeat ptātem? Quæ tanta in quoq̄ pōt patientia repiri? ſi tn̄ patientia nominanda eſt:& non ſtupor quidē inſenſibilis:ſed facile eſt ferre cōtēptū Quid ſi fiant illa quę a Cicerone dicuntur. Etenim q̄ro ſiquis paterfamilias liberis ſuis a ſeruo interfectis:vxore occiſa:incenſa domo:ſupliciū de ſeruo nunq̄ acerrimū ſūpſerit:vtrū is clemēs ac miſericors:an inhūanus & crudeliſſimus eē videaꝛ? Quod ſi eiuſmodi facinorib⁹ ignoſcere crudelitatis eſt potius q̄ pietatis:nō eſt ergo virtutis in deo ad ea q̄ iniuſte fiunt nō cōmoueri. Nā mūdus tanq̄ dei domus eſt:& hoies tanq̄ ſerui:quib⁹ ſi ludibrio ſit nomē eius:qualis aut quāta patiētia eſt vt honorib⁹ ſuis cedat:praua & iniqua fieri videat:& non indigneꝛ:qd̄ ꝓpriū & naturale eſt ei:cui peccata nō placeant? Iraſci ergo rōnis ē: auferunꝛ.n.delicta:& refrenaꝛ licentia qd̄ vtiq; iuſte ſapienterq; fit. Sed ſtoici nō viderunt eē diſcrimen recti & praui:eſſe irā iuſtā:& iniuſtā:& quia medelā rei nō inueniebāt:voluerūt eā penit⁹ excidere. Peripatetici vero nō excidēdā ſed tēperandā eē dixerunt:quib⁹ i ſexto libro iſtitutionū ſatis reſpōdim⁹. Neſciſſe aūt philoſophos q̄ ratio eſſet iræ apparet ex definitionibus eoru3:quas Seneca enumerauit in libris:quos de ira cōpoſuit. ira eſt inquit cupiditas vlciſcēde iniuriæ. alij (vt ait Poſſidonius) cupiditas puniendi ei⁹ a quo re iniq̄ putes lęſu3. Quidā ita diffinierūt ira ē incitatio aī ad nocendū ei:q aut nocuit aut nocere voluit. Ariſtotelis diffinitio nō multū a noſtra abeſt. Ait.n.irā eē cupiditatē doloris reprimēdi. Hęc eſt ira de qua ſuperius diximus:q̄ etiam mutis ineſt. In hoīe vero cohibenda eſt:ne ad aliquid maximū proſiliat per furorē. Hęc in deo eſſe non poteſt: quia illeſſibilis eſt:In hoīe aūt quia fragilis eſt:inueniꝛ. Inurit.n.læſio dolorē:& dolor facit vltionis cupiditatē. ¶ Vbi ē ergo illa ira aduerſus delinq̄ntes:q̄ vtiq; nō eſt cupiditas vltionis/quia nō p̄cedit in/iuria:nō dico de his/qui aduerſus leges peccāt:q̄bus etſi iudex ſine crimine iraſci pōt. Fingam⁹ tn̄ eū ſedato aīo eſſe debere:cū ſubijcit pœne nocentē:quia legū ſit miniſter nō aī aut poteſtatis ſuæ. Sic.n. volunt:qui iram conanꝛ euellere:ſed de his potiſſimu3 dico:qui ſūt noſtrę poteſtatis:vt ſerui liberi:cōiuges & diſcipuli:quos cū delīq̄re videmus:incitamur ad coercendu3:neceſſe eſt eñ bono ac iuſto diſ/plicere quę praua ſunt:& cui malum diſplicet:mouetur cu3 id fieri videat. Ergo ſurgimus ad vindictam:nō quia lęſi ſumus ſed vt diſci/plina ſeruetur. mores corrigantur:licentia cōprimaꝛ. Hæc eſt ira iuſta:q̄ ſicut in homine neceſſaria ē ad prauitatis correctionē:ſic vtiq; in deo:a quo ad hoīem peruenit exemplum. nā ſicuti nos poteſtati noſtrę ſubiectos coercere debemus:ita etiam peccata vniuerſorum

deus coercere debet:quod vt faciat:iraſcatur neceſſe ęſt quia natura le ē bono ad alteri⁹ pctā moueri & incitari.ergo definire debuerunt. Ira eſt motus animi ad coercenda peccata inſurgētis.nam definitio. Ciceronis : ira eſt libido vlciſcendi : non multum a ſuperioribus diſtat. Iram autem quam poſſumus vel furorem:vel iracundiā nominare:hæc non in homine quidem debet eſſe:quæ tota vitioſa eſt. Ira vero quę ad correctionem vitiorum pertinet :nec homini adimi debet necdeo poteſt:quia vtilis eſt rebus humanis:& neceſſaria.

iraſcereretur:ac pœnam inferret.

Quod ſine ira peccata non corriguntur.

QVid opus eſt inquiunt ira cum ſine hoc affectu peccata corrigi poſſint? Atqui null⁹ eſt: qui peccatorem poſſit videre tranquille. Poſſit fortaſſe qui legimus pręſidet(quia facinus non ſub oculis eius admittitur)moueri aduerſus euꝫ:qui pt innocens inueniri. Cumq; detectuꝫ facinus i lucem venerit:iam non ſua ſed leguꝫ ſentētia vtit: poteſt concedi vt ſine ira faciat.habet eniꝫ quod ſequatur:nos certe cum domi peccatur a noſtris ſiue id cernimus ſiue ſentim⁹: indignari neceſſe eſt.ipſe enim peccati aſpectus indignus eſt nam qui mouetur omnino:aut probat delicta quod eſt turpius:& iniuſtius:aut moleſtiā caſtigandi fugit quā ſedatus animus & quieta mens aſpernat ac rēnuit:niſi ira ſtimulauerit.Qui autem commouetur tamē intempeſtiua leuitate vel ſæpius q̄ neceſſe eſt : vel etiā ſemper agnoſcit:is plane & illorum vitam perdit:quorū audaciā nutrit ad facinora maiora & ſibiipſi ęternā moleſtiarū materiam ſubminiſtrat. Vitioſa eſt ergo in peccatis irę ſuę cohibitio. Laudatur Archyta Tarentin⁹:qui cum in agro corrupta eſſe omnia comperiſſet:villici ſui culpam redarguens. Miſerum te inquit:quem iam verberibus neceſſem : niſi iratus eſſem. Vnicum hoc exemplum temperantiæ putant : ſed auctoritate ducti non vident q̄ inepta & locutus fuerit. Nam(ſicut ait Plato)nemo prudens punit:quia peccatū eſt:ſed ne peccetur. ¶ Apparet q̄ malum vir ſapiens ꝓpoſuerit exemplū. Si enī ſenſerint ſerui dn̄ꝫ ſæuire cū non iraſcitur ſuū:tum pacari cū iraſcit non peccabunt vtiq; leuiter ne verberentur. Sed quantum potuerint grauiſſime:vt ſtomachū eius incitent atq; impugne diſcedāt. Ego vero laudarē:ſi cū fuiſſet irat⁹:dediſſet irę ſuę ſpatiū:vt(reſidēte p interuallū tēporis animi tumore)haberet modum caſtigatio. Nō ergo propter irę ma

Nam(vt docet Boetius)ī rerum vniuerſarum pulchritudine pęna culpaꝫ ordinare dicitur.

¶ Iraꝫ autem quaꝫ poſſumus &c.

Auguſtinus ſuper pſalmo ſexto: Ira eſt motus animi ꝓuocās ad pœnam inferendā: qui deo ſemper:

gnitudinē donāda erat pœna: ſed differenda. ne aut peccāti maiorē iuſto dolorē inureret: aut caſtigāti furorē. nunc vero q̄ tādeȝ equitas: aut q̄ ſapientia eſt: vt aliquis ob exiguū dolorē puniat̃: āt ob maximū nō puniat̃? Quod ſi naturā rerum cauſaſq́ȝ didiciſſet nunq̄ tam importunā continētiā ꝓfiteret̃: vt nunq̄ ſeruus iratum ſibi fuiſſe dn̄ȝ gratularet̃. Nā ſicut corpus humanum de⁹ multis & varijs ſenſib⁹ ad vſum vitę neceſſarijs inſtruxit: ſic & aio varios attribuit affect⁹: quib⁹ vitę ratio cōſtaret: vt libidineȝ ꝓducendæ gr̄a ſobolis dedit. ſic irā cohibendorū cā delictorū. Verum hi qui neſciunt fines bonorū ac malorū ſicut libidine vtunt̃ ad corruptelas & ad voluptates. ſic irā & affectum ad nocēdū: dum his quos odio hn̄t iraſcunt̃ & paribus: aut etiā ſupiorib⁹. Hic quotidie ad maxima facinora ꝓſilit̃: hic tragœdiæ ſæpe naſcunt̃. ¶ Eſſet igit̃ laudand⁹ Archytas: ſi cum alicui ciui & pari facienti ſibi iniuriā fuiſſet irat⁹: rep̄ſſiſſet ſe tn̄ & patientia furoris impetū mitigaſſet. Hęc ſui cohibitio glīoſa ęſt. qua cōpeſcit̃ aliqd̄ iminens magnuȝ maluȝ. Seruorū aūt filiorūq́ȝ peccata nō coercere peccatū ē. Euadent. n. ad maius malū p impunitatē: hic nō cohibenda ira: ſȝ etiā ſi iacet excitāda ē. Quod autē de hōine dicim⁹: id etiaȝ de deo: q hominē ſimileȝ ſui fecit. ¶ Omitto de figura dei dicere quia ſtoici negāt hr̄e vllā formā deum: & ingens alia materia naſcit̃ ſi eos coarguere velim⁹: de animo tm̄ ſi deo ſubiacet cogitare ſape: itelligere: ꝓuidere: p̄ſtare. Ex oib⁹ aūt aialib⁹ hō ſolus hoc hȝ. Ergo ad dei ſimilitudinē fact⁹ eſt. Sed ideo ꝓcedit in vitiū: quia de terrena fragilitate pmixtus: nō pōt id qd̄ a deo ſumpſit: incorruptuȝ purūq́ȝ ſeruare: niſi ab eodem deo iuſticiæ p̄ceptis imbuatur.

Qd̄ hō ex corpore vitia: & ex aīa virtutes habeat. Et ꝙ cum velit de⁹ homines bonos: eorum vitijs iraſcit̃. Cap. XIX.

SEd qm̄ cōpactus eſt (vt dicim⁹) e duob⁹: animo & corpore: in altero virtutes. in altero vitia cōtinent̃: & ipugnāt inuicē. Animi. n. bona q̄ ſūt in cōtinendis libidinib⁹: cōtraria ſūt corpori: & corporis bona q̄ ſunt in oi genere volupatū: inimica ſunt animo. Sed ſi virtus aī repugnauerit voluptatibus eaſq́ȝ cōpreſſerit: erit vere deo ſimilis. Vn̄ apparet animam hoīs q̄ virtutē diuinā capit nō eſſe mortalē. Sed diſcrimē illud eſt qd̄ cum virtus hēat amaritudinē: & ſit dulcis illecebra voluptatis vincunt̃ plurimi & abſtrahunt̃ ad ſuauitateȝ. Hi vero quia ſe corpori rebuſq́ȝ terrenis addixerūt p̄munt̃ in terrā nec aſſequi poſſunt diuini numis gr̄aȝ: quia ſe vitiorum labibus inquinauerūt. Qui aūt deū ſecuti: eiq́ȝ parētes corporis deſideria cōtēpſerint: & virtutē p̄ferentes voluptatibus: inocētiā iuſticiamq́ȝ ſerua-

cū trāqllitate iudicāti n̄ tribuit vt aię. De furore āt dicit ibid̄ ꝙ īterp̄tes aliqn̄ furorē ꝓ ira vl' idignatiōe trāſtulerūt: eo ꝙ in gręco θυμὸσ id ſignificat qd̄ ὀργὴ. & ſup illo loco pſalmi centeſimi quinti & irat⁹ ē furor dn̄s in pp̄lo ſuo: Sic ait. Noluerūt q̄dā interp̄tes nr̄i irā ponere i eo quod græc⁹ hȝ θυμὸσ. ſȝ quidā irā poſuerūt quidam indignationem/ q̄dam aīȝ iterp̄tati ſūt. Qd̄libet aūt hoꝝ dicat̃: pturbatio n̄ cadit i deū: ſȝ de cōſuetudīe trāſlatū potētiā vindicandi hoc nomen accepit.

uerunt:hos deus vt ſui ſimiles recognoſcit. Cū igiť ſanctiſſimā legē poſuerit:velitqꝫ vniuerſos inocētes ac bñficos eē:pōt ne nō iraſci:cū videt cōtēni legē ſuā:abijci virtutē: appeti voluptatē? Qꝫ ſi eſt mūdi adminiſtratio(ſicut eē debet)nō vtiqꝫ cōtēnit id qđ ē ī oī mundo vel maximū. Si eſt ꝓuid⁹ vt opꝫ de⁹:cōſulit vtiqꝫ gñi hūano:quo ſit vita nr̄a & copioſior:& melior:& tutior. Si ē pr̄ ac de⁹ vniuerſoꝝ:certe & virtutib⁹ hoīꝫ delectať:& vitijs cōmoueť:ergo & iuſtos diligit:& impios odit. ¶ Odio igt op⁹ nō ē:ſemel.n.ſtatuit bonis ꝑmiū:& malis pœnā. Quod ſi aliquis iuſte inocēterqꝫ viuat & idē nec colat:nec curet oīno vt Ariſto.cæteriqꝫ phōrū:cedet ne huic impune:ꝙ cū legi dei obtēpauerit:ipꝫ tñ ſpreuit? eſt igiť aliquid ꝓpter qđ de⁹ poſſit iraſci/tanq̄ fiducia integritatis aduerſ⁹ eū rebellanti. Si huic pōt iraſci ꝓpter ſupbiā.cur nō magis pctōri: q legē cū ipſo pariter latore cōtēpſerit? Iudex pctis veniā dare non pōt q̄ voluntati ſeruit alienæ de⁹ aūt pōt:q̄ ē legis ſuæ ipſe diſceptator & iudex:quā cū poneret nō ademit ſibi oēꝫ ptātē:ſꝫ hꝫ ignoſcendi licentiam.

Qđ malorū fœlicitas iræ dei nō cōtradicat: & ꝙ ſit deus patientiſſimus. Cap.XX.

SI pōt igť iraſci:cur ergo inquiet aliquis:& qui peccāt ſępe fœlices ſunt:& qui pie viuūt ſępe miſeri? Quia fugitiui & abdicati libere viuūt:& q ſub diſciplina pr̄is aut dñi ſunt/ſtricti⁹ & frugalius. Virt⁹.n.p mala & ꝓbať:& cōſtat. Vitia p voluptatē:nec tñ ille q peccat:ſpare dꝫ ꝑpetuā ipunitatē:q̄ nulla ē ꝑpetua fœlicitas. Sed ſcꝫ vltia ſemp. Expectāda dies hōi ē:diciqꝫ beat⁹. Ante obitū nemo:ſupmaqꝫ funera debet Vt ait poeta. Nō iſuauis exit⁹ ē q arguit fęlicitatē & nemo iudiciū dei pōt nec viu⁹ effugeť nec mortu⁹. Hꝫ.n.ptātē & viuos ꝑcipitare de ſūmo:& mortuos ęternis afficere cruciatib⁹. ¶ Immo(igt) ſi iraſciť de⁹ ſtati debuit vīdicare:& ꝓ merito queq̄ punire. ¶ At eīm ſi id faceret nemo ſupeſſet. Null⁹ ē.n.qui nihil peccet:& mlta ſūt q ad peccādū irritēt. Aetas/volētia/ęgeſtas/occaſio/ꝑmiū.adō ſubiecta ē pctō fragilitas carnis qua īduti ſum⁹:vt niſi huic neceſſitati de⁹ pceret:nimiū fortaſſe pauci viuerēt ꝓpter hāc cāꝫ patientiſſim⁹ ē:& irā ſuā cōtinet. Nā q̄ pfecta eſt ī eo virt⁹:neceſſe eſt patientiā quoqꝫ ei⁹ eē pfectā:q̄ & ipſa virt⁹ ē. Qꝫ multi ex pctōribus iuſti poſteri⁹ effecti ſūt:ex malis boni:& ex improbis cōtinētes:q̄ multi in pr̄ia ętate turpes/& oīꝫ iudicio dānati:poſtmodū tñ laudabiles extiterūt:qđ vtiqꝫ nō fieret:ſi oē pctm̄ pœna ſeqreť. Leges publicæ manifeſtos reos dānāt:ſꝫ pl̄imi ſunt quoꝝ pctā occultāť: pl̄imi qui delatorē cōprimūt aut ꝑcib⁹ aut ꝑmio:plurimi qui iudicia eludūt p grāꝫ vel potētiā. Qꝫ ſi eos oēs qui humanā pœnam

Et impios o dit:Sapien. xiiij. ſimiliter odio ſūt đo ipius & ipietas ei⁹ Aug. ſup pſ. xxvj. Ira dei nō ē niſi auerſio vult⁹ ei⁹. Io. damaſ. de fide orthodoxa. Irā dei & furorē intelligim⁹ odiū & aīaduerſionē aduerſ⁹ malignātēꝫ. ſicut obliuionē/ſōnū/ & dormitationē dilationē vltionis ad ī imicos & cōſueti ad familiares auxilij retardationē. Idem Aug. xv. lib. đ ci. dei. ca. xxj. Si ñ vtať ſcriptura talib⁹ verbis.ñ ſe quodāmō familiari⁹ inſinnabit:oī gñi hoīꝫ quib⁹ vult eē cōſultū vt & terreat ſupbos/ & exerceant q̄rētes/ & ex

effugiunt: cenſura diuia dānaret: eſſʒ hō aut rar⁹ aut nullus i ter-
ra. Deniqꝫ vel vna illa cā delendi gn̄is hūani iuſta eſſe potuiſſet q
hoīes cōtēpto deo viuo terrenis fragilibuſqꝫ figmētis honorē di-
uinum tanq̄ cœleſtib⁹ deferunt adorātes opa hūanis digitis labo-
rata. Cūqꝫ illos de⁹ artifex ore ſublimi ſtatu recto figuratos: ad cō-
tēplationē cœli & notitiā dei excitauerit: curuare ſe ad terrā ma-
luerūt pecudū mō. Hūilis.n. & curu⁹ & pn⁹ eſt qui ab aſpectu cęli
deiqꝫ pr̄is auerſ⁹ terrā quā calcare debuerat.i. de terra ficta & for-
mata venerat. In tāta igit ipietate hoīʒ tātiſqꝫ pctis id aſſequit pa-
tiētia dei: vt ſe ipi hoies dānatis vitæ prioris errorib⁹ corrigāt. De-
niqꝫ & boni ſunt iuſtiqꝫ multi: & abiectis terrenis cultib⁹: maieſta-
tē dei ſingularis cognoſcūt. Sʒ cuʒ maxima & vtiliſſima ſit dei pa-
tientia: tn̄ q̄uis ſero noxios punit: nec patit lōgi⁹ pcedere: cū eos
inemendabiles eſſe puiderit.

¶Si de⁹ iraſcit: cur hoieʒ iraſci phibuit. Cap. XXI.

SVpereſt vna & extrema q̄ſtio. Nā dixerit fortaſſe quiſ-
piā adeo nō iraſci deuʒ: vt & i p̄ceptis hoieʒ iraſci ve-
tet. ¶Poſſē dicere q ira hoīs refrenāda fuerit: quia iniu-
ſte ſępe iraſcit: & pn̄teʒ hʒ motū: quia tēporalis ē. Itaqꝫ
(ne fierent ea q̄ faciunt p irā / & humiles / & mediocres / & magni re-
ges) tēpari debuerat furor eius / & cōprimi ne mentis impios ali-
qd̄ iexpiabile facin⁹ admitteret. De⁹ aūt & nō ad pn̄s iraſcit: & qa
ætern⁹ ē pfectęqꝫ virtutis nūq̄ niſi merito iraſcit. Sʒ tn̄ nō ita res ſe
hʒ. Nā ſi oino phiberet iraſci: ipſe quodāmō rep̄henſor opificij
ſui fuiſſet: quia i pricipio irā iecori hoīs indidiſſet: ſiqdē credit cāʒ
hui⁹ cōmotiōis in hūore fellis cōtineri. Nō igit i totū phibet iraſci
quia is affect⁹ neceſſario dat⁹ eſt. Sed phibet i ira pmanere. Ira.n.
mortaliū debet eē mortalis: nā ſi maneat cōfirmāt iimicicię ad p-
nicíē ſempiternā. Deīde rurſ⁹ eū iraſci quidē: ſed tn̄ nō peccare p-
cepit: nō vtiqꝫ euellit irā radicit⁹ ſʒ tēpauit: vt in oī caſtigatiōe mo-
dū / ac iuſticiā teneremꝰ. Qui ergo iraſci nos iubet: ipſe vtiqꝫ iraſcit
q placari cęleri⁹ p̄cepit: ē vtiqꝫ ipſe placabilis. Ea.n. p̄cepit: q̄ ſūt iu-
ſta: & reb⁹ vtilia cōib⁹. ¶Sʒ quia dixerā nō eſſe irā dei tpalē: ſicut
hoīs q p̄ſentanea cōmotiōe feruęſcit / nec facile regere ſe poteſt p-
pter fragilitatē: itelligere debem⁹: quia ſit ætern⁹ deus: iraʒ quoqꝫ
ei⁹ in æternū manere: ſʒ rurſū qa virtute ſit maxima p̄dit⁹ in ptāte
hr̄e irā ſuā: nec ab ea regi: ſʒ ipſum illā queadmodū velit modera-
ri: quod vtiqꝫ nō repugnat ſupiori. Nā ſi prorſ⁹ imortalis fuiſſet ira
eius: nō eſſet ſatiſfactiōi aut grę poſt delictū loc⁹: cum ipſe hoines
aut ſolis occaſū recōciliari iubeat: ſed ira diuia i ęternū manet ad-
uerſ⁹ eos: qui peccāt in ęternū. Itaqꝫ deus nō thure / nō hoſtia / non
precioſis muneribus: quæ omnia ſunt corruptibilia: ſed morum

itet negligē-
tes / & Alat
intelligētes.
Si huic pōt
iraſci &c. ec-
cliaſtici.x.
Odibiliſ co-
rā deo eſt. &
hoib⁹ ſuper-
bia: & exe-
crabilis ois
iiqtas gētū
In pręceptiſ
Iacob⁹ i epi-
ſtola Catho-
lica. Sit ois
hō tard⁹ ad
irā. Ira.n. vi-
ri iuſticiā dī
nō opat Aſti-
pulāte euan-
gelico dicto
Ois q iraſci-
tur frī ſuo
ſine cā: reus
erit iudicio.
Et ad ephe.
.iiij. ois ama-
ritudo / & ira
& idignatio
& clamor / &
blaſphemia
tollat a vob
cū omi mali-
cia.
Non pecca-
re p̄cepit.
Docemur i
pſalmo.iiij.
iraſcēdo nō
peccare. vbi

emēdatione placat̄:& qui peccare deſinit:irā dei mortalē facit.Ic circo.n.nō ad p̄ſens noxium queq; punit:vt habeat hō reſipiſcen di ſui facultatem ¶Epilog⁹ & inductio auctoritatuꝫ Sybillæ Erithreæ ad iram dei ꝓbandā. Cap. XXII.

HAec habui q̄ de ira dei dicerē Donate cariſſime:vt ſci res queadmodū refelleres eos:q deū faciūt imobilē.Reſtat vt more Cicerōis vtamur epilogo ad porādū :ſicut ille i Tuſculanis d̄ morte diſſerēs fecit.Ita nos i hoc ope teſtimōia diuia:qb⁹ credi poſſit adhibere debem⁹:vt illoꝝ pſuaſio nem reuicam⁹/qui ſine ira deū eē credētes:diſſoluunt oēm religio nem:ſine qua(vt oſtēdim⁹)aut immanitate bęluis:aut ſtultitia pe cudibus adæquamur.In ſola enim religione.i.in dei ſummi notio ne ſapiētia eſt.Prophetæ vniuerſi diuio ſpiritu repleti:nihil aliud q̄ de gr̄a dei erga iuſtos & de ira eius aduerſus ipios loquunt̄: quo rum teſtimonia nobis quidem ſatis ſunt.Verū his quoniā nō cre dūt iſti qui ſapientiā capillis & habitu iactāt:ratiōe quoq; & argu mentis fuerāt a nobis refellendi.Sic.n.p̄poſtere agit̄: vt humana diuinis tribuāt auctoritatē:cum potius humanis diuina debuerit Quę nunc ſane omittamus ne nihil apd̄ iſtos agam⁹:& in infinitū materia ꝓcedat. Ea igit̄ q̄ram⁹ teſtimonia:quibus illi poſſint:aut credere: aut certe non repugnare.Sybillas plurimi & maximi au ctores tradiderunt:græcoꝝ Ariſtarchus & Apollodor⁹.Erithræ⁹ noſtrorum Varro & Feneſtella.Hi omnes pręcipuam & nobilem p̄ter cæteras Erithream fuiſſe cōmemorāt.Apollodotus quidem vt de ciui ac populari ſua gloriaret̄.Feneſtella vero ēt legatos Ery thras a ſenatu eſſe miſſos refert:vt hui⁹ Sybillæ carmina deporta rēt̄:& ea cōſules Curio/& Octaui⁹ in capitolio:qd̄ tunc erat curan te.Q.Catullo reſtitutū:ponenda curarēt. Apud hāc de ſummo & conditore rerum deo huiuſmodi verſus reperiunt̄ . ἄφθαρτοσ κτίστησ αἰωνοισ ταἰθέρα ναίωρ τοῖσ τὰ κάκοισ ἄκακον προ φέρωρ πολυ μείζονα μισθορ τοῖσ δὲ κακοῖσ ἀδίκοισ τε χόλήρ καὶ θυμόρ ἐγείρωρ. incorruptibilis & conditor æternus in aere habitans:bonis bonū ꝓferens:iuſtis multo maiorē merce dē:iiuſtis autē & malis irā & furorē excitans .¶Rurſus alio loco enumerans.quib⁹ maxime facinorib⁹ incitetur deus:hæc rettulit φεῦγε δε λατρείασ ἀνόμουσ θεῷ ζῶντι λάτρευε μοιχείασ τε φύλαστε καὶ ἄρσενοσ ἄκριτορ εὐνὴρ ἰδίαρ γενεὰρ παί δωρ τρέφε μὴ δε φόνευε καὶ γαρ ἀθάνατοσ κεχολώσεται ὅσ κεν ἁμάρτη' id ſt fuge ſceleratas religio nes:& viuo deo ſerui:ab adulterio te abſtie: & maſculi ꝑmixtiōe

dr̄ iraſcimini &nolite pec care quæ di citis i cordi b⁹ vr̄is Sup quo loco amb.lege.ſ. offi.li.& Au guſti.expoſi tionē ſcd'am ſup pſal.xxx vbi dicit. qs nō iraſcat̄ vi dens hoīes cōfitētes ore deū:negātes morib⁹.&re liqua. cū ipſe hoies Dicēte Pau lo ad Ephe. iiij.Iraſcimi ni & nolite peccare Sol non occidat ſup iracūdiā vr̄aꝫ. & Ma th.v.d̄t vade pri⁹ recōcili ari fratri tuo &c.Ira dei i ęternuꝫ ma net &c.Ioh. .iij.q icredu l⁹ ē filio n̄ vi debit vitā:ſꝫ ira d̄i manet ſup eū Aug. ſup pſal.cj. Ipſa eſt illa tua dn̄e i A dā: ira cum q̄ nati ſum⁹.

praua: ꝑpriam generationem creat: & ne occidas His.n.deus imortalis iraſcit̃/qui hęc agunt. ¶ Indignat̃ ergo aduerſus peccatores.

¶ Auctoritatib⁹ aliarũ Sibyllarum irã dei ꝓbat. Cap. XXIII.

VErũ quia plures (vt oſtendi) Sibyllæ a doctiſſimis auctoribus fuiſſe tradunt̃ vnius teſtimonium ſatis nõ ſit ad cõfirmandã (ſicut intendim⁹) veritatẽ. Cumeæ quidẽ volumina a quib⁹ romanorũ fata cõſcripta ſũt: i arcanis habẽt Cęterarum tamen fere omnium libelli: quo minus in vſu ſunt: omnibus non vetantur. Et quibus alia denuncians vniuerſis gentibus irã dei ob impietatẽ hominum: hoc modo exorſa eſt. ἐρχομένης ὀργῆς μεγάλης ἐπικόσμον ἀπαθῆ ἔσχατον αἰσαἰῶνα θεοῦ μηνύματα φέρω. πᾶσι προφητεύσασα κατὰ πόλιν ἀνθρώποισι.i. venient iræ magnæ ſuper mundum dei pronunciationes enarro omnibus hominibus in vrbibus prophetans. Alia quoqꝫ per indignationem dei aduerſus iniuſtos cataclyſmum priore ſeculo factum eſſe dixit: vt malicia generis humani extingueretur. ἐξοῦ μηνίσαντος ἐπουρανίοιο θεοῖο. καὶ αὐταῖσι πόλεσι καὶ ἀνθρώποισιν ἅπασιν. γῆν ἐκάλυψε θάλασσα κατακλυσμοῖο ῥαγέντος· Id eſt ex quo iraſcente cęleſti deo ipſas ciuitates cũ hominibus cũctis/& terraꝫ mare cooperit: diluuio rupto Simili mõ deflagrationeꝫ poſt ea futurã vaticinata eſt: qua rurſus impietas hominũ deleatur. καὶ ποτε τὴν ὀργὴν θεὸν οὐκ ἔτι πραΰνοντα ἀλλ᾽ ἐξεμβρίθοντα καὶ ἐξολύοντα γένναν ἀνθρώπων ἅπασαν ὑπ᾽ ἐμπρησμοῦ πέρθοντα. Vnde apud Naſonem de Ioue ita dicitur. Eſſe quoqꝫ in fatis reminiſcitur affore tempus: Quo mare: quo tellus: correptaqꝫ regia cæli Ardeat: & mundi moles operoſa laboret. Quod tunc fiat neceſſe eſt: cum honor & cultus dei ſummi apud homines interierit. ¶ Eadem tñ placari eũ pœnitentia factorũ & ſui emendatione conteſtans hęc addidit. ἀλλ᾽ λέξει μετὰ θεσθε βροτοὶ δὴ μηδὲ πρὸς ὀργὴν παντοίην ἀγάγητε θεὸν μέγαν. Oẽs ergo homines transferte vos: neqꝫ ad iram ducite deum magnum. Itẽ paulopoſt. οὐκ ὀλέσει παύσει δὲ πάλιν χόλον ἐὰν ἅπαντες εὐσέβειαν περὶ θυμῷ ἐνὶ φρεσὶν ἀσκήσητε. Neqꝫ perdet: irę autem parcet: cum omnes pietateꝫ ex mente ꝑcipiatis. ¶ Deinde alia Sybilla cæleſtium terrenorumqꝫ genitorem diligi oportere denũciat: ne ad perdendos homines indignatio eius inſurgat. μή ποτε θυμωθεὶς θεὸς ἄφθιτος ἐξαπολέσῃ, πᾶν γένος ἀνθρώπων βίοτον καὶ φῦλον ἀναιδές. Δεῖ στέργειν γενετῆρα θεὸν σοφὸν ἐόντα. Ne forte iratus incorruptibilis deus omne genus hominum perdat: vitã tribuens improbã. Oportet.n.genitorẽ deuꝫ amari: q̃ plenus eſt & ſapiens. ¶ Ex his apparet vanas eſſe rationes

philoſophoꝝ:qui deũ putãt ſine ira : & inter cæteras laudes eius id ponũt qđ eſt cõtra ipſam maieſtatẽ. Regnũ hoc imperiumq; terrenũ niſi metus cuſtodiat:ſoluit. Aufer irã regi: nõ mõ nemo ei parebit: ſed ẽt de faſtigio pcipitabit:imo vero cuilibet humili eripe hũc affe ctum. Quis eũ nõ ſpoliabit?qs nõ deridebit?qs nõ afficiet iniuria? Ita nec indumenta/nec ſedẽ/nec victũ poterit hr̃e:alijs qcquid habuerit diripiẽtib⁹ nedũ putem⁹ cœleſtis imperij maieſtatẽ ſine ira & metu poſſe cõſiſtere. Apollo Mileſi⁹ de iudęoꝝ religione cõſult⁹:in ſuo hoc indidit. ἤδε θεὸν βασιλῆα καὶ γεννήτηρα προπάντων. ὅν τρεμεται γαῖα καὶ οὐρανὸς ἐκτ ἡδε θάλασσα. ταρτάρεοί τε μυχοὶ καὶ δαίμονες ὀφρίττουσιν. id eſt Regem autem & genitorem ante oia:quem terra cõtremiſcit:cœlũq; & mare:& latebræ tartareæ:& dęmones abhorreſcunt. ❡Si tam lenis eſt ꝙ phi volunt: qũo ad nutum eius nõ mõ dęmones & miniſtri tantæ ptãtis:ſed etiã cœlum/& terra/& rerũ natura ois contremiſcit. Si.n.nullus alteri ſeruit niſi coactus:omne igit imperiũ metu cõſtat. Metus aũt p irã. Nã ſi nõ moueatqs aduerſ⁹ parere nolentẽ:nec cogi poterit ad obſequiũ ❡Conſulat vnuſquiſq; affectus ſuos: iã intelliget neminẽ poſſe ſine ira & caſtigatiõe imperio ſubiugari. Vbi ergo ira nõ fuerit:imperiũ quoq; nõ erit. Deus aũt habet iperium: ergo & irã qua conſtat imperium habeat neceſſe eſt. ❡Cõcludit deũ amandũ:verendũ:honorificãdum:& metuendum. Cap. XXIIII.

Apollo Mileſius.

Conſulat. Recte dictũ eſt. Cõſciã mille teſtes.

Vapropter nemo vaniloquẽtia philoſophoꝝ inductus:ad cõtẽptũ ſe dei erudiat:qđ eſt maximũ nefas. Debem⁹ hũc oẽs & amare:ꝗ pater eſt:& vereri ꝗ dominus:& honorificare ꝗ beneficus:& metuere ꝗ ſeuerus. Vtraq; pſona in eo venerabilis. Quis ſalua pietate nõ diligat animæ ſuæ parẽtẽ? Aut quis impune cõtẽnat eũ:q reꝝ dñator habeat in oẽs verã & ęternam poteſtatẽ. Si patrẽ cõſideres:ortũ nobis ad lucẽ qua fruimur:ſubminiſtrat:p illum viuim⁹:p illũ in hoſpitiũ huius mũdi intrauim⁹ Si deum cogites:ille nos ĩnumerabilib⁹ copijs alit:ille ſuſtentat:in huius domo habitam⁹:hui⁹ familia ſum⁹ & ſi min⁹ obſequẽs ꝙ decebat: minuſq; officioſa ꝙ dñi & parẽtis imortalia merita poſcebãt:tñ plurimũ pficit ad veniã cõſequẽdã:ſi cultũ ei⁹ notionẽq; teneam⁹: ſi abiectis humilibus terreniſq; tã reb⁹ ꝙ bonis: cœleſtia & diuia ſẽpiterna meditemur:qđ vt facere poſſim⁹:de⁹ nobis ſequẽd⁹ ẽ: de⁹ adorãd⁹:qm̃ in eo eſt materia rerũ:& ratio virtutũ & fõs bonoꝝ. Quid.n.deo aut potentia mai⁹ ẽ:aut rõne pfecti⁹:aut claritate luculenti⁹? Qui quoniam nos ad ſempiternã genuit:ad iuſtitiã pcreauit:nõ ẽ fas hoĩnẽ reiecto deo ſenſus ac vitæ datorẽ terrenis fragilibuſq; famulari:aut qrẽdis tẽporalib⁹ bonis ĩhęrẽtẽ ab innocentia & pietate diſcedere. Non

Vtraq;: & pr̃is & dñi.

Merita Dona.

faciūt beatū vitioſæ ac mortiferæ voluptates:nō opulētia libidinū in
citatrix:nō inanis ābitto:nō caduci honores:quibus illaqueatus ani
mus humanus corpori mancipatus:ęterna morte damnatur:ſed ſo-
la innocentia ſola iuſtitia cuius legitima & digna merces eſt īmorta
litas:quā ſtatuit a pricipio deus ſanctis & incorruptis mentibus:quę
ſe a vitijs & ab omni labe terrena integras inuiolataſq; conſeruant.
¶Huius p̄mij cæleſtis ac ſēpiterni pticipes eē nō poſſunt:q fraudi-
bus rapinis circūſcriptionib⁹ cōſciētiā ſuā polluerūt:quiq; iiurijs ho
minū nefarijs cōmiſſis ineluibiles ſibi maculas immiſerūt. ¶Proīde
vniuerſos oportet:qui ſapiētes/qui hoīes merito dici volūt: fragilia
cōtēnere:terrena calcare:humilia deſpicere:vt poſſint cū déo beatiſ
ſima neceſſitudine copulari. Auferat̄ impietas diſcordię: diſſenſio-
neſq; turbulētę ac peſtiferę ſopiant̄:quib⁹ hūanæ ſocietates & publi
ci fœderis diuina cōiūctio rūpit̄:dirimit̄:diſſipat̄. Quātu3 poſſumus
boni ac benefici eē meditemur. Siq̄d nobis opū: ſiqd ſuppetit copia
rum:nō voluptati vnius:ſed multorū ſaluti ipartiat̄. Voluptas.n.ta3
mortalis ē q̄ corp⁹ cui exhibet miniſteriū. Iuſticia vero & bn̄ficentia
ta3 imortales q̄ mēs & aīa:quę bonis opibus ſimilitudinem dei aſſe-
Optīa cō- quit̄. Sit nobis de⁹ non in tēplis ſed i corde noſtro cōſecrat⁹. Deſtru-
cluſio. ctibilia ſunt oīa q̄ manu fiunt:mundem⁹ hoc templū qđ nō fumo:nō
puluere:ſed malis cogitatiōib⁹ ſordidat̄:qđ non cæreis ardētib⁹ ſed
claritate ac luce ſapiētiæ illuminat̄. In quo ſi ſemp deū crediderim⁹
eſſe p̄ſentem:eius diuinitatis potētia ita viuem⁹/vt & ꝓpitium ſemp
habeam⁹: & nunq̄ vereamur iratum.

¶Circa.xiiij.caput.vij.lib. Inſtitutionū.vbi dicit Lact.nos aūt quos
diuiæ lr̄æ ad ſcientiam veritatis erudiunt principium mūdi finemq;
cognouim⁹:&q̄ ſequūt̄: & circa finē Epithomes. Aduerte ꝙ de prici
pio mūdi tradit Aug.xj.de ci.dei.li.ca.x. Ex lr̄is ſacris ab īſtitutiōe
hoīs nōdū tūc cōpleta ānoꝝ ſex milia cōputari. Idē ad Eſichiū decla
rat i ep̄la de fine ſæculi.q̄ten⁹ dn̄s i Euāge.dixit ꝙ p̄dicato Euange.
regni i vniuerſo mūdo oīb⁹ gētib⁹: tūc(.i. nō an̄) veniet cōſūmatio.
S3 qn̄ illđ erit:iportune oīno q̄ri:on̄dit.xviij:li.de ci.dei.ca.iij.dicēs
Fruſtra igit̄ ānos q huic ſęculo remanēt cōputare ac finire conamur
quū hoc ſcire nō eē nr̄m ex ore veritatis audiam⁹. Lege & ſequētia.
Itaq; de ſoluēdo ſathana mille ānis cōſumatis:đt i ciui.dei.li.xx.ca.
vj. mille ānos dupl̄r hic accipi poſſe. Aut qa i mille annis res agit̄ vt
ipſi⁹ millenarij ps/mille anni appellēt̄: eo loquēdi mō quo pars ſigni
ficat̄ a toto: aut certe mille annis tāq̄ pfecto numero notat̄ ipſa tēpo
ris plenitudo. Sicut cētū ip̄a aliquo mō ꝑ vniuerſitate ponūt̄:qualiter
dn̄s i euāgelio ſequēti ſe cētuplū repromiſit:nā & ps aliqn̄ ꝓ toto po
nit̄ cui eſt incluſa.

Porro(ſi libris temporuꝫ fides habēda eſt)voluente anno creati mū di ſexto milleſimo:domin⁹ noſter crucifixus cōſummatū eſt ingt:qñ iam iudicatus diabolus inde etiā eiectus eſt foras/& alligat⁹. Legiẗ & alia cōſummatio myſterij dei: Apocalipſis decimo. In diebus vo/cis ſeptimi angeli cum cæperit tuba canere:conſummabiẗ myſteriū dei. Ac deinde ca.xi.ceciniſſe ſcribiẗ:duæq́ deinceps beſtiæ deſcri bunẗ: quos litterales exponūt Coſdrā & Mahumetū Antichriſti p̄curſores. Et ſubdunẗ anni illi famatiſſimi ab induſtrijs(præcipiente Ioāne)cōputādi:ſexcēti ſexaginta ſex. Coſdraꝫ qdē/crucifixi virtute munitus Eracli⁹ facile ſuparauit.cuius coſdrę ſequax ille Mahumetus paulatiꝫ romanas res adeo inuaſit/vt & Aſię & Grecię regnuꝫ p ſe & ſucceſſores occuparet:cui multi reſtiterūt. Anno aūt ipſo fere ſexto.M.(ſi authori tēpoꝝ poſt Euſebiū ſubſcribēt crediẗ) Carolus magn⁹ Leonē pontificē eminentiſſimū i ſedeꝫ vñ eiect⁹ erat reſtituit Idē Sarracenos i Hiſpanijs graſſantes cōpeſcuit. Ac ſacratiſſimi ſtudij ſcholas hactenus florentes/totiq́ orbi ſalutares pariſijs (vt ingt Ritius)inſtituit. Quibus ego plurimuꝫ fateor me debere. Præterea Italiam a longobardorū tyrannide liberauit. Saxones bellis trigita annos geſtis chriſtianæ fidei ſubegit. Leges p totum iperium ſeruandas edidit:& plurima belle reformauit:q̄ Robertus Gaguinus tradit:adeo vt magnitudine rerū geſtarum(vnde & merito magnus eſt dictus)nec maiorem:teſte Platina:poſt ſe habuerit/nec parē.de cuius quideꝫ facinoribus reuelationis expoſitor litteralis ſepteꝫ pene angelos cum ſeptē phialis irę dei ca.xvi.& duos priores ca.xiiij.ex/ponit. Prędicto igiẗ angelo ſeptimo canente magnę voces in cęlo dixerunt. Factū eſt regnū hui⁹ mundi dñi nři & Chriſti eius Et regnabit in ſęcula ſęculoꝝ Amen. Id q́ propter inſignē chriſtianorū contra ipios victoriā:Chriſtianiſſimis pricipib⁹ a deo exhibitā. Qñ aūt extrema oīm cōcluſio ſuperueniat/icertū eſſe nec omnino pquirēdū annotatū eſt. Quantum vero tēporis inter Lactātium Scribenteꝫ/& Coſdrā ſiue Mahumetū natū iterſit:ex libris tēporū colligere licet.

¶Sequitur Epitome Diuinarum inſtitutionum Lactantij Firmiani.

¶In cuius initio eſt caput primū tale. Q̄ vera eſt chriſtianorum iuſticia philoſophis incognita:quæ licet videaẗ/non tñ eſt ſtulticia. Ex libro quinto. diuinarum inſtitutionū.ca.xv. Titulus ſecundi capitis eſt De vero ſacrificio: & vitę duplici via/dupliciq́ iuſticię munere. Ex libro inſtitutionum.v.capite primo & cōſequēter. Et incipit caput. Dixi de iuſticia. Titulus tercij capitis talis eſt. De trib⁹ affectibus:quos peripatetici temperādos:ſtoici āputādos (nec recte) putāt:cū ſint potius intra fines ſuos redigēdi. Ex ſexto inſtitutionuꝫ libro ca.xix. Item ex ca.xv.&.xvi. Et incipit caput. Tres affectus:vẗ

vtita dicaʒ:Tres furię ſuut. Titulus capitis quarti talis ē.De ſpecta culis & malis vitandis.Ex eodē li.vi.ca.xx.Titulus quīti capitis.De virtutib⁹ obſeruādis & potiſſimū mia.Q̄d incipit:Dixi de his q̄ vetanť.Titul⁹ ſexti capitis ē.De fide martyrū ac cōfeſſorū:iteʒ de fide matrimonij & de pœnitētia.Et icipit:Fdes quoq; magna.Titul⁹ ſeptimi capitis ē.De phōꝝ ignorātia tū circa dei ꝓuidētiā tūcirca aia rū imortalitatē.ex.vij.li iſti.Et icipit De q̄ nūc mihi differēdū ē.Titul⁹ octaui capitis ē.Quib⁹ argumētis ꝓbeť.aiarū imortalitas.Et icipit:dicā nūc. Titulus noni capitis ē.De Antichriſto & de reſurrectione ſecunda q̄ erit corpoꝝ.Et incipit.Cōfimata immortalitate.

¶Sequunť peccata in Epitome.Et primū in fo.clxxxi.co.prima. In periculū veniet:legēdū ē veniat.In ſcd̄a co.Qui extigui:legēdū ē ꝙ extigui.ſi mors aiaʒ ē delet le.nō delet.Q; liberū eē & abire:le.ē quē liberuʒ licet abire: Fo.clxxxij.co.pria.Sed i eo peccāt q:nō qui ſed qd̄ leg. eſt.Nō in eliſiuʒ ferre nō ferre ſʒ fert le.Obducunť iuſti: nō iuſti ſʒ iniuſti legať.diſſoluiť ē ꝙ ab ignorātia veri dei naſcať: legendum eſt diſſoluitur ab ignorantia veri de naſcitur .Cōſcientiaʒ munire:alij legunt punire.copulauit copulat legatur.in ſecūda co. vñ ne facias legendū ē vide Tres furcę ſunt:legendū ē tres fiurię ſūt. in ais hois:legendū eſt hominū. Tuta habere:legendū ē tuto.Circa: legendū eſt ira.a natura:legendū eſt auaricia.ſiquidē a natura in ſiti Legendum eſt inſiti.neq; bonū qm̄ ſi mala ſunt carendū ē etiā tēperāduʒ mediocribus.hoc ita legendum eſt neq; temperari quoniam ſi mala ſunt carendum eſt etiam mediocribus. Male vtendo fiant male: Legendum eſt fiunt mala data eum a deo:non eum ſʒ ē legēduʒ eſt.erūpent:erumpunt legať.In fo.clxxxiij. Et vt malum:legendū eſt/vt & malū.a natura frangiť cū habemus:legēdū eſt: Auaricia frīgať cū habeam⁹.accerſit puenire:le.certūſit puenire.Cōpoſitiſ cętęris oronibus:legendū eſt cōpoſitis certis cantionib⁹.facile tradūť: traduciť legendu eſt:nō facile credunt:crediť legēdū eſt.in alteram capit voluptatē: legať rapit.Taliter.legendū ē ꝓpterea.nā munerū additiones:legať editiones .Vt ſcelus idicat:vidicēt/legēdum eſt.

¶In ſecunda colūna.& fauet:fauit legať.Fœminas imitať:legēdū eſt imitanť.nō min⁹ corruptelaꝝ:Le.ē An nō min⁹ corruptela. Hic iurabit:Le.eſt huic iurabit.nihil diſſimulāter loquať:Le.eſt loqueť. qui ē ſuo cōtent⁹:redundat verbū eſt.ſi quē neceſſitas. ſiquidē nōſi quē legať.q meminerit tollať qui Vidiceť man⁹ abſtinere: ꝓ vidiceť Le.ē iubeť. Ea quoq;:legať q̄ ea quoq; ſi falſū teſtimoniū mēdacio nocet:legať tm̄ ſic.ſi mēdaciū nocet. Fo.clxxxiiij.co.prima. non ē vir iuſt⁹ quia.ꝓ qa legať qui.Hinc vero:legať huic vero Figura:legať figurauit.Oēs igiť hoiem:oēm Le.ē.In multis.n.caſib⁹:deleať in.Si opē tamē:tādē Le.eſt:nō tm̄ magnū numie:legať magnuʒ mie Deū qa iuſt⁹ ē:legať de⁹.cōſumet.cōſumat legať. In .ij.co.

quo minus tradit amico his fidem:legendum eſt quo minus datam deo fidem. & diſcipandi:legendum eſt & ſi diſcipandi.artus fuerit: fuerit legēdū eſt. vt ſciamus:legēdū eſt vt qui ſciamus.ea ſola caſti-get:legatur ſeſe caſtiget.adulter enim deo & ꝓ inceſtꝰ:legat̄ adulter enim deo ē & inceſtꝰ caſtitate vinculis obligata eſt & ne aliud. lega tur. Caſtitatis viculis obligata ne aliud. Naturę quem q̄:legatur na-turæ eē queq̄. Confiteri nō debemus:legēdū eſt cōfiteri tamem de-bemus. In Folio CLXXXV. Co. prima.

Humilitas.n.chara & amabilis deo eſt qui cū magis ſuſcipiat:ſic le-gendum eſt humilitas.n.tam chara & amabilis deo eſt vt cum ange lis ſuſcipiat. quia domum/legendū eſt donum. negantes ergo nullā ꝓuidentiam :pro nullam legendum eſt diuinā. Caput eorum eſt: tollatur eorum dici poteſt ꝙ teſtes ſubiacent. quia ipſum enim:legē dum eſt dici non pōt ꝙ teſtes huic ſubiacent quia ipſū euū ſua ſpōte aut in his:legendum eſt ſua ſponte autem minus Exordijs oriantur: legatur ex rebus oriant̄. immortalem igitur animā eē poſſe:legēdū eſt nō poſſe. Et hominē euū factum:legendum ē & hominē eē factū Aias eſſe immortales:redundat eſſe. huiuſmodi nō tāti diuini opis. legat̄ hi tū diuini operis. At cum videmꝰ:legatur videamus. defecit vū igitur in mala eruperunt. Legat̄ deꝰ fecit vū/igit̄ mala eruperūt. Si mala igit̄ & mala:addat̄ fecit. Eterniora ſunt mala:ſint legat̄/nō ſunt. aut deus ocioſus: ꝓ aut legat̄ &. ¶ In Secunda Co.

Stoici aūt cauſa:legendum eſt ſtoici aiunt cauſa. aut quid nō tātum legendum ē aut quod tantum. cōdemnare:legatur cōdemnari. nec circa finē:legēdū ē nec citra finē. Nec hi q̄dē:le. ne hi q̄dē factionibꝰ legendum eſt rationibus. factus a deo:legatur factus eſt a deo. vt in ęternum deo ſeruient:legendum ē ſeruiant. & cū hoīs cauſa: pro & legatur vt. tantum illi poteſtatis vt dominet̄ mundo & homo agno-ſceret ſic legendū eſt tm̄ illi poteſtatis tribuerit vt dominet̄ mundo etiā hō agnoſceret. In Fo. CLXXXVI. Co. prima.

Authorē. ibi diſtinguatur:& ſequitur:fecit & mundum:legat̄ fecit ergo mundum. Hæc Plato: legatur hic Plato. Religio notat̄:legen dum eſt noiatur. totius in veritatem:legendum eſt totius rei verita-tem. Qꝫ p ſeipſum:legendum eſt quod vt ſit pronomen neq; finē nō habere:legendū eſt neq; finem poſſe habere. Immortalem eē: legē-dum eſt immortalem ergo eſſe. niſi aia legatur quare aia. quæ quia natura:legendum eſt naturę. cōtemnit alia quia:redundat alia. quo deum:legendū ē ꝙ deum. ¶ In Co. Secunda.

Cum cætera:Legendum cū certa.a philoſophis:Legendum eſt a ꝓ-phetis. cōſtructus:Legatur inſtructus. Hęc aūt a prophetis:tollatur dictio aūt. corrumpent legat̄ corrumpet. aſciſſis:Legatur aſſitis.

¶ Fo. CLXXXVII. Co. Prima.

Iunges:& gemitus pręPetes & ad deuꝫ caſſæ:Legatur luctus & gemitus pręPetes & ad deū caſſæ.diuites deo alij legunt deditos deo. ſe coli iubebit vt deus.legatur vt deū qui vt erit aduerſarius & vt ei poſſit:legendum eſt qui vt aduerſam & contra niti poſſit. Locatur: Legendum eſt loquat̃.vetere via:Legenduꝫ ē ꝓteruia. circunfuſos: circunfeſſos.Legendū ē rebellabit gentes:Legenduꝫ eſt rebellarūt.

¶In Secunda Co.

In altitudine:alij legunt latitudine poliandrum: Legat̃ poliādrum Concinerunt:Legendum eſt concinerunt;curæ ſpes omnis vitæ: legendum eſt qui in ſpes omnis vitę qui miſſus eſt:Legatur qui chriſtus eſt.

¶Lactantij Firmiani Hephytomon legēdum ē Epitomę nec tantum æſtiuo:Legendum eſt ęſtiuos.

¶Hæc notauit Egidius Delphus:Socius Sorbonicus:ac Theologus doctor.

¶L. Cœlij Lactantij Firmiani de opificio dei:vel formatione hominis liber ad Demetrianum auditorem ſuum.

¶Proœmium: In quo ſcriptionis cauſas aperit: vt & philoſophos ſuę ſectę iſtructiores reddat:& quod Cicero de ratione hominis deſcribenda nō effecit/ipſe compleat.

¶Caput primum.

Minime quietus id ē laborioſus.

QVam minime ſim quietus etiam in ſummis neceſſitatibus ex hoc libello poteris exiſtimare: quem ad te ridibus pene verbis (prout ingenij mediocritas tulit) Demetriane ꝑſcripſi:vt quotidianū ſtudium meum noſſes:& nō deeſſe tibi ꝓceptor etiam nunc: ſed honeſtioris rei melioriſqꝫ doctrinæ. Nam ſi te in litteris aliud q̄ linguam inſtruentibus auditorem ſatis ſtrēnuum ꝓbuiſti:q̄to magis in his viris/& ad vitam pertinentibus docilior eſſe debetis: apud queꝫ nunc profiteor nulla me neceſſitate vel rei/vel temporis īpediri/quo minus aliquid excudam:quo philoſophi noſtræ ſectæ quaꝫ tuemur inſtructiores doctoreſqꝫ in poſterum fiant.q̄uis nunc male audiant: caſtigenturqꝫ vulgo:ꝗ aliter q̄ ſapientibus conuenit/viuant.& vitia ſub obtentu nominis cylēt/quibus aut mederi oportuit/aut ea pror-

A dignitate materie docilē reddit.

Prima ſcriptiōis cauſa.

ſus effugere:vt beatum atq incorruptum ſapientię nomen (vita ipſa cum præceptis congruente) præſtarent. ¶Ego tñ vt nos ipſos ſimul & cæteros inſtruam:nullum laborem recuſo. Neq enim poſſu3 obliuiſci mei:tum præſertim cu3 maxime opus ſit meminiſſe ſicut ne tu quidem tui:vt ſpero & opto. Nam licet te publice rei neceſſitas a veris & iuſtis operibus auertat: tamen fieri non poteſt quin ſubide in cælum aſpiciat mens ſibi conſcia recti. ¶Ego quidem lector omnia tibi quę pro bonis habentur/proſpere fluere. ſed ita: ſi nihil de ſtatu mentis immutent. ¶Vereor enim ne paulatim conſuetudo vel iucunditas earum rerum (ſicut fieri ſolet) in animum tuum repat. Ideo q te moneo:& repetens iterumq/ eterumq monebo:ne oblectamēta iſta terræ pro magnis aut veris bonis habere te credas: quæ ſunt non tantum fallacia/quia dubia:verum etiam inſidioſa quia dulcia. ¶Nam & ille colluctator & aduerſarius noſter ſcis q̄ ſit aſtutus: & idem ipſe violentus:ſicuti nunc videmus. Is hæc omnia quæ illicere poſſunt:pro laqueis habet:& quidem tam ſubtilibus:vt oculos mentis effugiant:ne poſſint hominis prouiſione vitari. ¶Summa ergo prudentia eſt pedetentim incedere:quoniam vtrobiq ſaltus inſidet & offenſacula pedibus latenter opponit. ¶Itaq res tuas proprias in quibus nunc agis:ſuadeo vt pro tua virtute/aut contemnas ſi potes:aut non magnopere mireris. ¶Memento & veri parentis tui & in qua ciuitate nomen dederis:& cuius ordinis fueris:intelligis profecto quid loquar. Nec enim te ſuperbię arguo cuius i te ne ſuſpicio quidem vlla eſt:ſed ea quæ dico:ad mentem referenda ſunt:non ad corpus cuius omnis ratio ideo comparata eſt/vt animo tanq̄ domino ſeruiat/& regatur nutu eius. Vas enim quodāmodo fictile:quo animus.i.homo ipſe verus cōtinet:& quidē non a Prometheo fictū (vt poetæ loquuntur) ſed a ſummo illo rerum conditore ac artifice deo:cuius diuinā prouidentiam perfectiſſimāq virtutem:nec ſēſu comp̄hendere:nec verbo enarrare poſſibile eſt. Tētabo tñ quoniam corporis & animi facta mentio eſt:vtriuſq rōnē (q̄tu3 puſillitas intelligentię meę peruidet) explicare. ¶Qđ officiū hac de cauſa maxīe ſuſcipiēdū puto:q. M. T. vir īgenij ſingularis in quarto de rep. libro cū id facere tentaſſet:nihil prorſus fecit:materiā late patētē āguſtis finib⁹ terminauit:leuiter ſumma quęq decerpēs. Ac ne vlla eſſet excuſatio:cur eum locū nō fuerit:executus:ipē teſtatus ē:nec voluntatem ſibi deffuiſſe:nec curam. In libro.n. de legibus primo. cum hęc quidem ſummatim ſtringeret/ſic ait. Hūc locū ſatis (vt mihi videt̄) in his libris quos legibus:exp̄ſſit Scipio. Poſtea tamē in libro de natura deorum ſecundo:hoc idem latius exequi conatus. Sed quonia3

Ex priore epiſtola Petri Capite. v.

Secunda cauſa ſcriptionis.

Cicero. locus.

ne ibi quidem ſatis expreſſit: aggrediar hoc munus: & ſumam mihi
audacter explicandũ: quod homo diſertiſſimus pene omiſit itactũ.
¶ Forſitan rep̄hẽdas/ꝙ i reb⁹ obſcuris coner aliquid diſputare: cum
Tollit qđ obijci poterat videas tanta temeritate hoīes extitiſſe: qui vulgo phĩ nominãt: vt ea
q̃ obſtruſa prorſ⁹ atq̧ abdita de⁹ eẽ voluit: ſcrutarent̃: ac naturã reꝝ
cœleſtiũ/terrenarũq̧ cõqrerent: q̃ a nobis longe remotæ: neq̧ oculis
contrectari: neq̧ tangi manu: neq̧ ꝑcipi ſenſib⁹ poſſũt. Et tñ de illaꝝ
oĩm rõne ſic diſputãt: vt ea q̃ aſſerunt: ꝓbata & cognita videri velint.
Quid ẽ tãdẽ cur nobis iuidioſũ qſq̃ putet/ſi rationẽ corporis nři iſpi-
cere & cõtẽplari velim⁹? Quæ plane obſcura nõ eſt: quia ex ipſis mẽ
Cõcluſio. broꝝ officijs/ & vſib⁹ partiũ ſingularũ quãta vi ꝓuidẽtiæ quiſq̧ fact⁹
ſit: itelligere nobis licet. ¶ Quã pulchre de⁹ hoiẽ itellectu: cæ
tera vero aĩmãtia foriſec⁹ poti⁹ munuit. Cap̄. II.

DEdit. n. homini artifex ille noſter/ ac parẽs de⁹ ſenſum atq̧
rõnẽ: vt ex eo appereret nos ab eo eẽ gñatos: qa ipſe itelligẽ
tia/ipſe ſenſ⁹ ac rõ eſt. Cæteris animãtib⁹ qm̃ rationalẽ iſtã
Hõi rõ a deo data: ſenſ⁹. i. vię cognoſcẽdi. vitã non attribuit: quẽadmodũ tñ vita eoꝝ tutior eẽ ante
ꝓuidit. Oẽs. n. ſuis ex ſe pellib⁹ texit: quo facili⁹ poſſent vim pruina-
rũ ac frigora ſuſtinere. Sigulis aũt gñib⁹ ad ꝓpulſãdos ipet⁹ externos
ſua ꝓpria munimẽta cõſtituit: vt aut naturalib⁹ tęlis repugnẽt fortio
rib⁹: aut q̃ ſunt ibecilliora ſubtrahãt ſe ꝑiculis ꝑnicitate fugiẽdi: ãt q̃
Animalia muta q̃ ſortita ſint a deo. ſimul & virib⁹/& celeritate indigẽt aſtu ſe ꝓtegãt aut latibulis ſępiãt
Itaq̧ alia eoꝝ vel plumis leuib⁹ in ſublime ſuſpẽſa ſũt vel ſuffulta vn
gulis: vel iſtructa cornib⁹ quibuſdã i ore arma ſũt dẽtes: aut i pedib⁹
adũci vngues: nulliq̧ munimẽtũ ad tutelã ſui deeſt. Siqua vero i p̄dã
maiorib⁹ cedũt: ne tñ ſtirps eoꝝ fũdit⁹ interiret: aut i ea ſunt relega-
ta regiõe: vbi maiora eſſe nõ p̄ñt: aut acceperũt vberẽ gñandi fœcun
ditatẽ: vt & beſtijs q̃ ſãguie alũt̃/vict⁹ ſuppeteret ex illis: & illatã tñ cla
homo cur edit⁹ in lucẽ nud⁹ & inermis. dẽ ad cõſeruationẽ gñis m̃ltitudo ipſa ſuparet. ¶ Hoiẽ aũt (rõne cõ
ceſſa & virtute ſentiendi & eloquẽdi data) eorũ q̃ cæteris aĩalib⁹ attri
buta ſũt fecit exptẽ qa ſapiẽtia reddere poterat q̃ illi naturæ cõditio
denegaſſet ſtatuit nudũ & iermẽ: qa & igenio poterat amari: & rõne
veſtiri. Ea vero ipſa q̃ mutis data: & hõi denegata ſunt: q̃ mirabiliter
hõi ad pulchritudinẽ faciãt: exprimi nõ p̄õt. Nã ſi hõi ferinos dẽtes:
aut cornua/aut vngues/aut vngulas/aut caudã: aut varij coloris pilos
addidiſſet: quis nõ ſẽtit q̃ turpe aĩal eẽt futuꝝ ſicut muta ſi nuda & i-
ermia fingerẽt̃? Quib⁹ ſi detrahas vl̃ naturalẽ ſui corporis veſtẽ: vl̃ ea
quib⁹ ex ſe armãt̃: nec ſpecioſa poterũt eẽ nec tuta: vt mirab̃lr ſi vtili
tatẽ cogites iſtructa: ſi ſpeciẽ ornata videãt̃ Adeo miro mõ cõſẽtit vti
litas cũ decore. hoiẽ vero quẽ æternũ aĩal atq̧ imortale fingebat: nõ
foriſec⁹ vt cętera: ſ; iteri⁹ armauit nec munimẽtũ eius i corpore: ſed
in aĩo poſuit. quoniam ſupuacuum fuit (cum illi quod erat maximũ

tribuiſſet)corporalib⁹ eũ tegere munimẽtis:cum p̄ſertim pulchritu dinem humani corporis impedirent.

¶Cõtra Epicureos diſputat:q̄ opa naturæ dãnabãt:& p̄cipue ꝙ hõ cęteris animantib⁹ imbecillior oriaꝑ. Cap.III

VNde ego phõꝝ qui Epicurũ ſequũꝑ/amentiã ſoleo mirari qui naturæ opa rep̄hẽdũt:vt oñdãt nulla ꝓuidentia inſtru ctũ eſſe ac regi mũdũ:ſed originẽ reꝝ iſecabilib⁹ac ſolidis corporib⁹aſſignãt:quoꝝ fortuitis cõcurſiõib⁹ vniuerſa na ſcunꝑ/& nata ſunt.Prætereo q̃ ad ipſum mũdũ vitio dãt:in quo ridi cule inſaniũt.Id ſumo/qđ ad rẽ/de qua nunc agim⁹ ptinet. Quęrunꝑ hominẽ nimis imbecillũ & fragilẽ naſci:q̃ cętera aĩalia naſcunꝑ:q̄ vt ſunt ędita ex vtero:ꝓtin⁹in pedes ſuos erigi:& geſtire diſcurſib⁹:ſta timq; aeri tolerando idonea eſſe:ꝙ ĩ lucẽ naturalib⁹ indumẽtis mu nita ꝓceſſerint.hominẽ contra nudũ & inermẽ tanq̃ ex naufragio in hui⁹ vitæ miſerias ꝓijci & expelli:qui neq; mouere ſe loco vbi effu ſus eſt:poſſit:nec alimentum lactis appetere:nec iiuriã tẽporis ferre Itaq; naturam non matrem eſſe humani generis:ſed nouercã:q̃ cuȝ mutis liberaliter geſſerit:hominẽ vero ſic effuderit:vt inops & infir mus:& omni auxilio idigẽs:nihil aliud poſſit q̃ fragilitatis ſuæ cõdi tionem ploratu ac fletib⁹ omĩari.ſ.cũ tm̃ in vita reſtet tranſire maloꝝ Quę cũ dicũt vehementer ſapere creduꝑ:ꝓpterea ꝙ vnuſquiſq; icõ ſiderate ſuæ cõditioni ingrat⁹ eſt.Ego vero illos nunq̃ magis deſipe cõtendo/q̃ cum hoc loquũꝑ.Conſiderãs.n.conditionẽ rerũ intelligo nihil fieri aliter debuiſſe:vt nõ dicã potuiſſe:quia deus põt oĩa:ſȝ ne ceſſe eſt ꝙ illa ꝓuidentiſſima maieſtas id effecerit:qđ erat melius & rectius. ¶Libet igiꝑ interrogare iſtos diuinoꝝ operum reprȩhenſo res:quid in hoĩe deeſſe quia imbecillior naſciꝑ:credãt.Num icclrco minus educenꝑ homĩes:num minus ad ſummũ robur ętatis ꝓuehã tur:num imbecillitas aut incrementum ĩpediat aut ſalutem:qm̃ quę deſunt ratio dep̄hẽdit? ¶At homĩs (iquiũt) educatio maximis la boribus conſtat:pecudum.ſ.conditio melior ꝙ hæ omnes cum fœ tum ediderint:non ipſi paſtus ſui curam gerũt.Ex quo efficiꝑ vt vbe rib⁹ ſua ſponte diſtẽtis alimentum lactis fœtib⁹ miniſtreꝑ:& id cogẽ te natura ſine ſollicitudine appetant. ¶Quid aues quarum ratio di uerſa eſt?Nõne maximos ſuſcipiunt in educãdo labores:vt interduȝ aliquid humanæ intelligentiæ habere videantur? Nidos.n.aut luto ædificant:aut virgultis & frondib⁹ conſtruunt:& ciborum expertes incubant ouis:& quoniam fœtus de ſuis corporibus alere non datũ eſt:cibos conuehunt:& totos dies in huiuſmodi diſcurſione conſu munt.Noctibus vero defendunt:fouent protegunt.Quid amplius facere homines poſſunt niſi hoc ſolum fortaſſe:ꝙ nõ expellũt adul

Atomi re rum oĩȝ ſe mia iepte dicuntur. Quos Ari ſtote.plæ rũq; rep̄hẽdit:ma xie ĩ phyſi co auditu Cice.quo ꝗ̃ i li.de fa to ñ cõmẽ dat.nec in prio li.de finibus bonorũ & maloruȝ: nec de na tura doꝝ. Auguſti. quoq; p̄ne gat conti nuũ ex A tomis ſiue inſectilib⁹ componꝑ.

Dep̄hẽdit .i.iuenit: atq; ita re mediũ af fert.

At homĩs obiectio. quid aues Lac.rñſio per iterro gationeȝ

toſ/ ſed ꝑpetua neceſſitudine ac vĩculo caritatis adiunctos habent? Quid ꝙ auiũ fœtus multo fragilior eſt q̄ homis? Quia non materno corpore ipſum animal edunt: ſed id quod materni corporis fœtu & calore tepefactum animal efficiat. qđ tñ fuerit aiatũ: id qdē implume/ ac tenerũ nō mō volandi: ſed ambulandi quoqꝫ vſu caret. Nō ergo ineptiſſimus ſit ſiquis putet male cũ volucrib⁹ egiſſe naturā? Primũ ꝙ bis naſcunť: deinde ꝙ tam infirmæ/ vt ſint q̄ſitis ꝑ laborē cibis a parentib⁹ nutriēdæ. Sed illi fortiora eligunt: imbecilliora ꝑtereũt.

¶ Quęro igiť ab his qui cōditionē pecudũ ſuæ pręferunt: quid eligant ſi de⁹ his deferat optionē: vtrum malint humanā ſapientiā cũ imbecillitate: an pecudum firmitatē cũ illaꝝ natura? Scilicet nō tam pecudes ſunt: vt nō malint vel fragiliorē multo q̄ nunc eſt: dũmodo humanam: q̄ illā irrationabilem firmitatem. ¶ Sed videlicet prudētes viri neqꝫ hominis rationē volunt cum fragilitate: neqꝫ mutorum firmitatem ſine ratione. At nihil eſt tam repugnans tamqꝫ contrariũ

Hō niſi ſit ībecill⁹ vti rōne n̄ p̄t.

ꝙ vnumqđqꝫ animal aut ratio inſtruat neceſſe eſt/ aut cōditio naturæ. Si naturalibus munimentis inſtruať ſuperuacua rō eſt. Quid enĩ excogitabit: quid faciet: aut quid molieť? aut in quo lumen illud ingenij oſtendet? cum ea q̄ poſſunt eſſe rationis vltro natura cōcedat? Si

Paulus

Virt⁹ i īfirmitate pficiť.

autē rōne ſit ꝑditum/ quid op⁹ erit ſæpimentis corporis: cũ ſemel cōceſſa rō naturæ mun⁹ poſſit iplere? Quę quidē tantũ valet ad ornādum tuendũqꝫ hominē: vt nihil potuerit maius ac meli⁹ a deo dari. Deniqꝫ cũ & corporis nō magni hō/ & exiguaꝝ viriũ & valitudinis ſit infirmæ: tñ qm̄ id quod eſt maius accepit: & inſtructior eſt cęteris animalibus & ornatior. Naꝫ cum fragilis imbecilliſqꝫ naſcať: tñ & a mutis oībus tutus eſt: & ea oia q̄ firmiora naſcunť: etiam ſi vim cœli fortiter patiunť: ab homie tamen tuta eſſe non poſſunt. Ita fit vt pl⁹

Ratio pl⁹ hōi cōfert q̄ naṫa mutis.

homini conferat ratio q̄ natura mutis: qm̄ in illis nec magnitudo viriũ: neqꝫ firmitas corporis efficere poteſt: quomin⁹ aut opprimanť a nobis/ aut noſtræ ſubiecta ſint poteſtati. Poteſt ne igiť aliquis cum videat boues/ vaccas/ aut equos cũ immaniſſimis etiam corporibus ac virib⁹ ſeruire homini: queri de opifice rerũ deo modicas vires: ꝙ paruũ corpus acceperit? nec beneficia i ſe diuina ꝓ merito ęſtimat: quod eſt ingrati: aut (vt verius loquamur) inſani: meli⁹ igiť Plato (vt hos credo ingratos refelleret) naturæ grās egit: ꝙ homo natus eſſet:

Plato naturæ grās egit ꝙ hō nat⁹ eſſet.

qđ & ipſum quale ſit non eſt hui⁹ materiæ pōderare. Quanto meli⁹ & ſanius qui ſenſit cōditionē homis eſſe meliorem/ q̄ iſti qui ſe pecudes natos eſſe maluerunt? Quos ſi deus i ea forte conuerterit aialia: quorum ſortem ꝑferunt ſuæ: iā ꝓfecto cupiant remigrare: magniſqꝫ clamoribus conditioneꝫ priſtinam flagitent: quia nō eſt tanti robur ac firmitas corporis: vt officio linguæ careas: aut auium per aereꝫ libera diſcurſatio: vt manibus indigeas. Plus enim manus præſtant: q̄

leuitas vſuſq̧ pennarũ:pl⁹ lingua q̃ totius corporis fortitudo. Quæ
igit̃ amentia eſt ea pręferre:quę ſi data ſint accipere detrectes?

Alia q̃rela ꝙ hõ mor bis & ima turæ mor ti ſubiect⁹

¶Contra Epicureos cõq̃rẽtes hominęs morbis/ & immaturæ
Morti ſubiectos. Caput.IIII

NIdem q̃runt̃ hominem morbis & ĩmaturæ morti eſſe ſub
iectũ. Indignant̃ videlicet non deos ſe eſſe natos. ¶Mini
me inquiũt:ſed ex hoc oñdim⁹ hominẽ nulla ꝓuidẽtia eẽ
factũ:qd̃ aliter fieri debuit. ¶Quid ſi oſtendero idipſum
magna ratione prouiſum eſſe:vt & morbis vexari poſſet:& vita eius
in medio curſus ſui ſpacio rumperet̃?Cum enim deus animal quod
fecerat ſua ſponte ad mortẽ tranſire cognouiſſet:vt mortẽ ipſaȝ quæ
eſt diſſolutio naturæ capere poſſit:dedit ei fragilitatẽ quę morti adi
tuȝ ad diſſoluẽdũ aĩal iueniret. Nã ſi eius roboris fieret:vt ad eũ mor
bus & ægritudo adire non poſſet:ne mors quidem poſſet: qm̃ mors
ſequela morborũ eſt. Immatura vero mors quõ abeſſet ab eo: cui eſ
ſet cõſtituta natura. ¶Nempe nullum hominẽ mori volũt:niſi cũ cẽ
teſimũ ętatis cõpleuerit ãnũ. Quõ illis i tanta repugnantia rerum rõ
poterit cõſtare?. Vt.n.ante annos cẽtum mori quiſq̧ nõ poſſit: aliq̃d
illi roboris qd̃ ſit immortale tribuendũ eſt. Quo conceſſo neceſſe eſt
cõditionem mortis excludi. Id autem ipſum cuiuſmodi põt eſſe:qd̃
hominem contra morbos & ictus extraneos:ſolidũ atq̧ expugnabi
lem faciat?Cum enim cõſtet ex oſſibus & neruis & viſceribus:& ſan
guine:quid hoꝝ põt eſſe tã firmũ vt fragilitatẽ repellat ac mortẽ. Vt
igit̃ hõ indiſſolubilis ſit ante illud tẽp⁹:qd̃ illi putãt oportuiſſe cõſti
tui:ex qua ei materia corp⁹ attribuant?Fragilia ſunt oĩa q̃ videri/ac
tangi poſſunt. Supeſt vt aliquid ex cœlo petãt:qm̃ i terra nihil eſt qd̃
non ſit infirmũ. Cũ ergo ſic hõ formãd⁹ eẽt a deo vt mortalis eſſet ali
quãdo:& p ſeipſũ mobilis ſemp:res ipſa exigebat/vt terreno & fragi
li corpore fingeret̃. Neceſſe eſt igit̃ vt mortẽ recipiat quomodolibet:
qm̃ corporalis eſt. Corp⁹.n.qd̃libet ſolubile atq̧ mortale ẽ. Stultiſſi
mi ergo ſunt/q de morte immatura q̃runt̃: qm̃ naturæ cõditio locuȝ
illi facit. Ita cõſequẽs erit:vt morbis atq̧ ſubiect⁹ ſit. Neq̧.n.patitur
natura:vt abeſſe poſſit ĩfirmitas ab eo corpore:qd̃ iccirco nõ ſoliduȝ
firmũq̧ natũ ẽ:vt aliqñ ſoluẽdũ ſit. Sȝ putem⁹ fieri poſſe queadmodũ
volunt:vt hõ non ea cõditione naſcat̃: qua morbo morti ve ſubiect⁹
ſit niſi peracto ętatis ſuæ ſpatio:ad vltimam proceſſerit ſenectutem.
Nõ igit̃ vidẽt ſi ita ſit cõſtitutũ:qd ſequat̃. Hoiem vtiq̧ niſi certo tp̃e
mori nullo mõ poſſe ¶Sȝ ſi ꝓhiberi ab altero victu põt:mori poterit
Res igit̃ exigit vt homini q ante certum dieȝ mori non poteſt: cibo
rũ alimentis (q a ſubtrahi poſſũt) opus non ſit. Si opus cibo non erit:

Rõ q̃ deſẽ dit ꝓuidẽ tiam

iam non homo ille ſed deus fiet. Ergo (vt ſuperi⁹ dixi) qui de fragilitate hoīs q̄runt: id potiſſimū q̄runt/ q̄ nō imortales/ ſempiterniq̄ ſint nati. Nemo niſi ſenex mori debet. Nēpe iō mori debet: quia de⁹ nō eſt. Atqui mortalitas nō pōt cū imortalitate cōiūgi. Si em̄ mortalis eſt in ſenectute: imortalis eē in adoleſcentia nō pōt. Nec eſt ab eo cōditio mortis aliena/ qui qn̄q̄ moriturus eſt: nec vlla imortalitas ē: cui ſit terminus cōſtitut⁹. Ita fit vt & imortalitas excluſa i ppetuū: & ad tēpus recepta mortalitas: hoīeꝫ cōſtituat in ea cōditione: vt ſit in qualibet ętate mortalis. Quadrāt igit̄ neceſſitas vndiq̄/ nec debuiſſe aliter fieri: nec fas fuiſſe. Sed iſti rōnē ſequētiū nō vidēt: quia ſemel errauerunt in ipa ſūma. Excluſa .n. de reb⁹ hūanis diuina ꝓuidētia: neceſſario ſeq̄bat̄/ vt oīa ſua ſpōte ſint nata. Hic iuenerūt illas minutoꝝ ſeminū plagas & cōcurſiones fortuitas: quia rerū originē nō vdiebāt. In quas ſe anguſtias cū cōieciſſent: iā cogebat eos neceſſitas exiſtimare aīas cū corporib⁹ naſci: & itē cū corporib⁹ extingui. Aſſumpſerāt .n. nihil fieri mēte diuina; q̄d ipm nō aliter ꝓbare poterāt: q̄ ſi oſtēderēt eſſe aliqua: in quib⁹ videret̄ ꝓuidentię rō claudicare. Rephenderunt igit̄ ea: in quib⁹ vel maxime diuinitatē ſuā ꝓuidētia mirabiliter exp̄ſſit: vt illa q̄ rettulit: de morbis & imatura morte: cū debuerint cogitare his aſſūptis: q̄ neceſſario ſeq̄rent̄. Sequūt̄ aūt illa q̄ dixi: ſi morbuꝫ non reciperent: neq̄ tectis: neq̄ veſtib⁹ indigerent. Quid .n. vētos: aut hymbres: aut frigora metueret: quoꝝ vis in eo eſt vt morbos afferant/ Iccirco .n. accepit ſapientiaꝫ: vt aduerſus nocētia fragilitatē ſuā muniat. Sequit̄ q̄d neceſſe ē: vt q̄m retinendæ rationis cauſa morbos capit: etiā morteꝫ ſemper accipiat; quia is ad quem mors non venit: firmus ſit neceſſe eſt. Infirmitas autem habet in ſe mortis conditionem. Firmitas vero vbi fuerit: nec ſenect⁹ locū poteſt habere: nec mors quæ ſequitur ſenectutē. ¶ Pręterea ſi mors certe conſtituta eſſet ætati, fieret hō inſolentiſſimus/ & humanitate omni careret: Naꝫ fere iura omnia humanitatis: quibus inter nos cohęremus: ex metu & conſcientia fragilitatis oriunt̄. Deniq̄ imbecilliora & timidiora quæq̄ animalia congregantur: vt quoniam virib⁹ tueri ſe nequnt: multitudine tueant̄. Fortiora vero ſolitudines appetunt: quoniā robore viribuſq̄ cōfidunt. Hō quoq̄ ſi eodē mō haberet ad ꝓpulſanda pericula ſuppetēs robur: nec vllius alteri⁹ auxilio indigeret q̄ ſocietas eſſet/ q̄ reuerētia iter ſe/ quis ordo/ queue ratio/ quę humanitas/ aut q̄d eſſet deterius hoīe/ q̄d efferaci⁹/ q̄d imani⁹/ Sed quoniā ibecillis eſt: nec p ſe pōt ſine hoīe viuere: ſocietatē appetit: vt vita cōis & ornatior fiat/ & tutior. Vide igit̄ oēꝫ hoīs rōnem in eo maxime ſtare: q̄ nud⁹ fragiliſq̄ naſcit̄: q̄ morbis afficit̄: q̄ imatura morte mulctat̄. Quæ ſi hoī detrahantur: rōnem quoq̄ ac ſapiētiā

Cauſa erroris.

Prouidentiā diuinitas mirabiliter expreſſit.

Aialia timida congregant̄.

Hō cur appetat ſocietatē.

detrahi neceſſe ē. Sed nimis diu de reb⁹ aptis diſputo: cū ſit liqdū nihil ſine ꝓuidētia nec factū eē vnq̄: nec fieri potuiſſe. De cui⁹ opib⁹ vniuerſis ſi tunc libeat diſputare ꝑ ordinē īfinita materia eſt. Sȝ ego de vno corpore hoīs tm̄ inſtitui dicere: vt in eo diuinę ꝓuidētiæ ꝑtātem quāta fuerit oſtēdā: his dūtaxat ī rebus q̄ ſunt cōphenſibiles & aptę. Nā illa quæ ſunt aīæ: nec ſubijci oculis/nec cōphēdi queunt. Nūc de ipſo vaſe hoīs loquimur: quod videmus.

Animaliū aptiſſima forma.

¶De differentia creationis aīalium brutorum/& hoīs ſecundum corpus. Cap. V.

IN principio cū deus fingeret aīalia: noluit ea ī rotūdā formæ ſpeciē conglobare atq̧ colligere: vt & moueri ad ambulandū & flectere ſe ī quālibet partē facile poſſent: ſȝ ex ipſa corporis ſumma ꝓduxit caput. Itē ꝓduxit mēbra quędam longius q̄ vocāt̄ pedes: vt alternis motibus ſolo defixa ꝑducerēt animal/quo mens tuliſſet: aut quo petēdi cibi neceſſitas ꝓuocaſſet. Ex ipſo aūt vaſculo corporis quattuor fecit extātia: bina poſteri⁹: q̄ ſunt in oīb⁹ pedes. ¶Itē bina capiti & collo ꝓxia: q̄ varios animātib⁹ vſus ꝑbēt. In pedib⁹. n. ac feris ſunt poſteriorib⁹ pedes ſimiles. In homine aūt manus q̄ non ad ambulandū/ſed ad faciendū/tēperandūq̧ ſunt natæ. ¶Eſt & tertiuȝ gen⁹: ī quo priora illa neq̧ pedes/neq̧ manus ſunt: ſed alæ ī q̄bus pennæ ꝑ ordinem fixæ volandi exhibēt vſuȝ. Ita vna fictio diuerſas ſpecies & vſus habet. ¶Atq̧ vt ipſam coporis craſſitudinem firmiter cōphenderet: maioribus & breuib⁹ oſſib⁹ īuicē colligatis quaſi carinā compegit: quam nos dicimus ſpinam: eāq̧ noluit ex vno/ꝑpetuoq̧ oſſe formare: ne gradiēdi flectēdiq̧ ſe facultatem animal non haberet. Ex eius parte quaſi medias coſtas. i. trāſuerſa & plana oſſa porrexit in diuerſū: quib⁹ clęmēter curuatis: & in ſe velut in circulū pene cōductis īterna viſcera cōtegant̄: vt ea q̄ mollia/& min⁹ valida fieri opus erat: illi⁹ ſolidæ cratis amplexu poſſent eſſe munita. ¶In ſumma vero cōſtructionis eius/quā ſimilem nauis carinę dixim⁹: caput collocauit: in quo eſſet regimē totius aīalis. Datumq̧ illi hoc nomē eſt: vt quidem Varro ad Ciceronē ſcribit: ꝙ hic capiant initiū ſenſus/ac nerui. ¶Ea vero q̄ diximus de corpore/vel ambulandi/vel faciendi/vel volandi cā eſſe ꝓducta: neq̧ nimium longis ꝓpter celerē mobilitateȝ/neq̧ nimiū breuib⁹ ꝓpter firmitatē: ſed & paucis/& magnis oſſib⁹ cōſtare voluit. Aut. n. bina ſunt: vt ī homine/aut quaterna/vt in quadrupede/q̄ tm̄ non fecit ſolida: ne ī gradiendo pigritia/& grauitas retardaret: ſed cauata ad vigorē corporis conſeruandum medullis intrinſecus plana: eaq̧ rurſus nō ęqualiter porrecta finiuit: ſed ſummas eorum partes craſſiorib⁹ nodis cōglobauit vt ſubſtringi neruis facilius/& verti tuti⁹ poſſent. Vnde ſunt vertibu-

Spīa ī dorſo homis.

Medullę.

Vertibula quę.

la nominata. Eos nodos firmiter ſolidatos leui quodaꝫ opculo texit qđ dicitꝰ Cartilago .ſ. vt ſine attritu & ſine ſenſu doloris aliquo flecte rentꝰ: eoſdẽ tñ non in vnum moduꝫ formauit. Alios .n. fecit ſimplices & in orbem rotundos: in his dũtaxat articulis: in qbus moueri mem bra in omnes partes oportebat: vt in ſcapulis: qm̃ manꝰ vtrũlibet agi tari / & contorqueri naceſſariũ eſt. Alios aũt latos & ęquales / & in vnã partẽ rotũdos: & in his vtiqꝫ locis / vbi tantũmõ curuari mẽbra in oẽs partes oportebat: vt in genibꝰ & in cubitis: & in manibus ipſis. Naꝫ ſicut manus ex eo loco vnde oriunꝰ a corpore / vbiqꝫ verſꝰ moueri ſpe cioſum ſimul & vtile fuit: ſic profecto ſi hoc idem etiam cubitis acci deret: & ſuperuacuus eſſet huiuſmodi motus & turpis. Iam .n. manꝰ amiſſa dignitate / quam nunc habet: mobilitate nimia promuſcidi ſi milis mirabiliter videreꝰ: eſſetqꝫ homo plane anguimanus. Quod genꝰ i illa ĩmaniſſima bęlua mirabiliter effectũ eſt. Deus .n. qui pro uidentiam & poteſtatem ſuam multarum rerum mirabili varietate voluit oñdere: qm̃ caput eius animalis nõ tã longe porrexerat: vt ter ram poſſet ore cõtingere: qđ erat futurũ horribile atqꝫ tetrum. Et qa os ipſum ꝓfuſis dentibus ſic armauerat: vt ẽt ſi contingeret: paſcen di tamen facultatem dentes adimerent: produxit inter eos a ſumma fronte molle ac flexibile membrum: quo prẽdere / quo tenere quod libet poſſet: ne rationẽ victus capiendi: vꝉ dentiũ prominens magni tudo vel ceruicis breuitas impediret.

Scapulæ.

promuſcis elephãtis roſtrum ẽ: vñ apđ Ci ce. li. đ na tu. deoruꝫ ſic dicitur Manꝰ etiã data Ele phãtis: qa ꝓpter ma gnitudinẽ corporis difficiles aditꝰ hẽãt ad paſtuꝫ. & Ariſtot. đt ꝙ Ro ſtro ꝑ ma nu vtiꝰ: qli ter nulluꝫ aliud aĩal lege đ aĩa libꝰ li. j. & poſtea de eođẽ alia.

¶ Cõtra Epicurũ: qui ex atomis fortuito concurrentibꝰ com pactũ fabricatũqꝫ hominẽ diſputauit. Cap. VI.

NOn poſſum hoc loco teneri / quominus Epicuri ſtultitiam rurſum coarguam. Illius .n. ſunt omnia quæ delirat Lucre tius. Qui vt oſtenderet animalia non artificio aliquo diui næ mentis: ſed (vt ſolet) fortuito eſſe nata: dixit in princi pio mundi alias quaſdam innumerabiles animantes miranda ſpem & magnitudine fuiſſe natas: ſed eas permanere non potuiſſe: ꝙ illas aut ſumendi cibi facultas: aut coeundi generandiqꝫ ratio defeciſſet Videlicet vt & atomis ſuis locum faceret / ꝑ ifinitum & iane volitan tibꝰ diuinã ꝓuidentiam voluit excludere. ¶ Sꝫ cũ videret in oĩbꝰ q̃ ſpirant / mirabilẽ ꝓuidẽtiæ ieſſe rationem: quod vanitatis malũ erat dicere / fuiſſe animalia ꝓdigioſa: in quibus ratio ceſſaſſet. Quoniam igiꝰ omnia quę videmꝰ: cum ratione nata ſunt (id .n. ipſum naſci effi cere / niſi ratio non poteſt) manifeſtũ eſt nihil omnino rationis exꝑs potuiſſe generari. Ante .n. prouiſum eſt in ſingulis quibuſqꝫ fingen dis quatenꝰ & miniſterio mẽbroꝝ ad neceſſaria vitæ vterenꝰ & quate nus adiugatis corporibꝰ elata ſoboles / vniuerſas generatim conſer uaret animantes. ¶ Nã ſi peritus architectꝰ cũ magnũ aliqđ ędificiũ

facere cōſtituit:primo omniū cogitat quæ ſūma pfecti ædificij futura ſit:& āte emetit q̄ locum leue pondus expectet:vbi magni operis ſtatura ſit moles:q̄ colūnarū interualla:q aut vbi aquarum cadentiū decurſus & exitꝰ:& receptacula. Hęc inq̄ prius puidet:vt quęcunq̄ ſunt pfecto operi iā neceſſaria:cum ipſis fundamentis pariter ordiatur. Cur deū quiſq̄ putet i machinandis aīalibꝰ nō ante prouidiſſe q̄ ad viuendū neceſſaria eſſent/q̄ ipſam vitā daret? Quæ vtiq̄ conſtare non poſſet:niſi priꝰ effecta eſſent quibꝰ cōſtat.

Architectī officiū.

Pulchra ſimilitudo.

¶ Videbat igit Epicurus in corporibꝰ animalium diuinæ rationis ſolertiā:ſed vt efficeret quod ante iprudēter aſſumpſerat:adiecit aliud deliramētū ſupiori congruēs. Dixit.n.neq̄ oculos ad videndū eſſe natos:neq̄ aures ad audiendū neq̄ pedes ad ambulādū:qm̄ membra hęc prius nata ſūt: q̄ eſſet viſus videndi & audiendi & ambulandi:ſed horum omniū officia ex natis extitiſſe. Vereor ne hmōi portenta & ridicula refutare non minus ineptum eſſe videatur. Sed libet ineptire:quoniam cum inepto agimus ne ſe ille nimis argutū putet. Quid ais Epicure? Nō ſunt ad videndū oculi nati? Cur igit vident? Poſtea inquit vſus eorū apparuit Videndi ergo cauſa nati ſūt:ſiquidē nihil poſſunt aliud q̄ videre. Itē membra cætera cuius rei cauſa nata ſunt:ipſe vſus oſtendit Qui vtiq̄ nullo mō poſſet exiſtere/niſi eſſent mēbra omnia tā ordinata tā puidēter effecta vt vſū poſſent habere. Quid.n.ſi dicas aues nō ad volandum eſſe natas:neq̄ feras ad ſæuiendum:neq̄ piſces ad natandum:neq̄ homines ad ſapiendū:cū appareat ei naturæ officioq̄ ſeruire animantes/ad quod eſt quęq̄ genera?

Stultū epicuri dictū qđ tāq̄ poſitionē ſuſtinens dr̄ ex natis.i. poſtq̄ nata ſunt.

¶ Sed videlicet qui ſūmā veritatis amiſit/ſemper erret neceſſe eſt. Si.n.non prouidentia: ſed fortuitis atomorū cōcurſiōibus naſcunt oia:cur nunq̄ fortuito accidit ſic coire illa principia:vt efficerent animal eiuſmodi: quod naribꝰ potius audiret:odoraret oculis:auribus cerneret? Si.n.primordia nullum genus poſitionis exptū reliquūt:oportuit eiuſmodi quotidie mōſtra gnari:in quibꝰ & mēbrorum ordo pposterus:& vſus longe diuerſus exiſteret. Cū vero vniuerſa genera & vniuerſa quoq̄ mēbra:leges ſuas/& ordines/& vſus ſibi attributos tueant manifeſtū eſt nihil fortuito eſſe factū:qm̄ diuinæ rationis diſpoſitio perpetua ſeruat. Verum alias refellemus Epicurum:nunc de prouidentia (vt cœpimꝰ) diſſeramꝰ.

Vidēdi ergo:Fortis ratio contra Epicurum.

¶ De dei puidentia circa vniuerſalē hoīnis fabricam. Cap.VII

DEus igitur ſolidamenta corporis (quę oſſa dicuntur) nodata & adiuncta inuicem neruis alligauit atq̄ conſtrinxit:q̄bus mens/ſi excurrere/aut reſiſtere velit/ tanq̄ retinaculis vteretur. Et quidem nullo labore/ nulloq̄ conatu/ſed minimo nutu totius corporis molē temperaret/ac flecteret.

Viſcera. Venæ.

Hæc aũt viſceribus operuit vt quemcũq; locum decebat:quo ſolida oſſa cõcluſa tegerent. ¶Item viſceribus ipis venas admiſcuit: quaſi riuos per corpus oẽ diuiſos:p quas diſcurrens humor & ſanguis vniuerſa membra ſuccis vitalibus irrigaret:& ea viſcera formata in eũ modũ/qui vnicuiq; generi ac loco aptus fuit ſpiecta pelle contexit. Quã vel ſola pulchritudine decorauit vel ſetis adoperuit/ vel ſqamis muniuit:vel plumis iſignibus adornauit. ¶Illud vero cõmentũ dei mirabile:q vna diſpoſitio & vn⁹ abit⁹ innumerabiles animantium pferat veritates. Nã in oibus fere q̃ ſpirant eadem ſerias & ordo membro℞ eſt.primum.n.caput & huic annexa ceruix. Item collo pectus adiunctũ:& ex eo pminentes armi:adhęrens pectori vẽter. Itẽ ventri ſubnexa genitalia. Vltimo loco fœmora pedeſq;. Nec ſolum membra ſuũ tenorẽ ac ſitũ in oibus ſeruant:ſed etiã ptes mẽbrorum. Nam in vno capite ipſo certã ſedẽ poſſident aures:certã oculi: nares item: os quoq; & in ore dentes:& lingua. Quę oia cũ ſint eadẽ in oibus animẽtibus:tñ infinita & multiplex diuerſitas figuratorum eſt.q ea q̃ dixi:aut pduxiora:aut contractiora liniamẽtis varie differentib⁹ cõprehenſa ſunt. ¶Quid illud? Nõne diuinũ:q in tãta viuentiũ multitudine vnum quodq; aia in ſuo genere & ſpẽ pulcherrimũ eſt?Vt ſiquid viciſſim de altero in alterũ trãferat: nihil impeditius ad vtilitatem/nihil deformius ad aſpectũ videri neceſſe ſit. Vt ſi elephãto ceruicẽ plixã tribuas:aut camelo breuẽ:vt ſi ſerpẽtib⁹ pedes aut pilos addas:in quibus porrecti ęqualiter:corporis lõgitudo nihil aliud exhibeat:niſi vt maculis terga diſtincti & ſqãmarũ læuitate ſuffulti/in lubricos tract⁹ ſinuoſis flexib⁹ laberent. ¶In quadrupedibus aũt idem artifex cõtextũ ſpinę a ſummo capite deductum/ longius extra corpus eduxit:& acuminauit in caudã vt obſcœnę corporis partes:vel pp fœditatẽ tegerent:vl' pp teneretudinẽ munirẽt: vt aialia q̃dam minuta & nocentia motu ei⁹ arcerentra corpore. Qđ mẽbrũ ſi detrahas:iperfectum fit aial ac debile. Vbi ãt rõ/& man⁹ ẽ: tam non eſt id neceſſariũ:q̃ indumẽtũ pilo℞. ¶Adeo in ſuo quæq; genere aptiſſime cõgruũt:vt neq; nudo quadrupede:neq; hoĩe tecto excogitari quicq̃ turpi⁹ poſſit. Cũ tñ ipſa nuditas hoĩs mire ad pulchritudinẽ valeat:nõ tñ etiã capiti cõgruebat. Texit ergo illud pilo. Et quia in ſummo futurũ erat: quaſi ſummũ ędificij culmẽ ornauit. Qui ornat⁹ nõ eſt in orbẽ coactus/aut in figurã pilei teres factus:ne quibuſdã ptib⁹ nudis eſſet informis:ſed alibi infuſus/alibi retractus pcuiuſlibet loci decẽtia. Frons ergo vallata p circuitũ:& tẽporibus effuſi ante aures capilli:& earũ ſũmę ptes in coronę modum cinctæ & occipitium oẽ cõtectum/ſpẽm miri dęcoris oſtentat. Iã barbæ rõ incredibile eſt quãtũ cõferat ad dignoſcendã corporũ maturitatem:

Cõmẽtũ dei mirabile.

Mẽbrorũ ſeries & ordo.

Figuratorũ:alij figurarũ legunt.

Serpẽtiũ lapſus vñ.

Quadrupedũ forma.

Caudę vſus.

Frons.

Capilli.

Barba.

vel ad differētiā ſexus: vel ad decorē virilitatis ac roboris: vt videat̃ oino nō cōſtatura fuiſſe totius corporis rō: ſi qcq̃ aliter eſſet effectū.

¶De forma hominis & ſingulorum mēbrorum habitudine: ſed ſpecialiter de aurib⁹ & oculis. Cap̄. VIII.

Hōcur bipes & rigidus ad cæli cōtēplationem erectus.

HVnc rōnē totius hois oſtendā: ſingulorūq; membrorum: quæ in corpore aperta aut opta ſunt: vtilitates & habitus explicabo. Cu3 igit̃ ſtatuiſſet deus ex oibus aialibus ſolū hominem facere cęleſtem: cætera vniuerſa terrena: hunc ad cæli cōtemplationem rigidum erexit: bipedemq; conſtituit. ſ. vt eodē ſpectaret/ vnde illi origo eſt. vero depreſſit ad terrā: vt quia nulla his imortalitatis expectatio eſt: toto corpore in humū ꝓiecta ventri pabuloq; ſeruirent. Hois itaq; ſolius recta ratio: & ſublimis ſtatus & vultus deo patri cois ac ꝓxim⁹/ originez ſuā fictoremq; teſtat̃. Eius prope diuina mens: quia nō tantu3 animantiū q̄ ſunt in terra: ſed etiā ſui corporis eſt ſortita dominatū: in ſummo capite collocata/ tāq̄ in arce ſublimi ſpeculat̃ oia & contuet̃. Hanc eius aulam de⁹ nō obductā porrectāq; formauit: vt in mutis aialibus: ſed orbi & globo ſimilem: ꝙ orbis rotunditas perfectæ rōnis eſt ac figuræ. Eo igit̃ mens & ignis ille diuinus tāq̄ cęlo tegit̃. Cuius cum ſummū faſtigiū naturali veſte texiſſet: priorē partē quæ dicit̃ facies: neceſſarijs mēbrorū miniſterijs: & inſtruxit pariter & ornauit. Ac primū oculoru3 orbes concauis foraminibus cōcluſit: a quo foratu frōtem noiatam Varro exiſtimauit: & eos neq; minus neq; ampli⁹: q̄ deos eē voluit: ꝙ ad ſpēm nullus eſt pfectior numerus q̄ duorū: ſicut & aures duas: quarum duplicatas incredibile eſt q̄tā pulchritudinē p̄ferat: ꝙ tū ps vtraq; ſimilitudine ornata eſt: tū vt veniētes altrinſecus voces facili⁹ colligant̃. Nā & forma ipſa mirandū in modum ficta ꝙ earū foramina voluit eē nuda & inobſepta: qđ & min⁹ decorū/ & minus vtile fuiſſet. Qm̄ aūt ſimpliciu3 cauernaꝝ anguſtias p̄teruolare vox poſſet: & ſpergi niſi pceptam p cauos ſinus & repcuſſu retentā foramia ipa cōuehęrent: illis ſimilia vaſculis: qbus ipoſitis ſolēt anguſtiora vaſa cōpleri. Eas igit̃ aures (quib⁹ eſt inductū nomē a vocib⁹ hauriendis Vñ Virgi. Vocemq; his auribus hauſi: quia voce3 ipſa3 gręci ακουν vocant ab auditu p imutationē lr̄æ: aures velut audes ſunt noiatæ) noluit deus artifex mollibus pelliculis informare (q̄ pulchritudine3 demerēt) pendulas atq; flectētes: neq; duris ac ſolidis oſſibus (ne ad vſum inhabiles eſſent) imobiles ac regētes: ſed qđ eſſet horū mediū excogitauit: vt eas chartilago mollior alligaret & haberet aptā ſiſ & flexibilē firmitatē. ¶In his audiēdi tātu3 officiū cōſtitutū ē: ſicut in oculis videndi. Quorū p̄cipue inexplicabilis eſt ac mira ſubtilitas: quia eorū orbes gemmarū ſimilitudinē præferētes: ab ea parte qua

Mēs in ſūmo capite.

Frōs vñ. aures.

Virgilius

Chartilago auriu3

De ſpeciebus ſenſibilibus.

Mēs per oculos videt.

Oculi mētis īdices.

Lucreti⁹.

Ineptiſſimuʒ argumētum.

videndum fuit:mēbranis p̄lucentibus texit:vt imagines reruʒ cōtra poſitarū tāq̄ in ſpeculo refulgētes/ad ſenſum intimū penetrarēt.Per eas igit̄ membranas:ſenſus ille(qui dicit̄ mens)ea q̄ ſunt foris trāſpicit:ne forte exiſtimes aut imaginū incurſione nos cernere(vt philoſophi dixerunt) qm̄ videndi officium in eo debet eē:qd̄ videt:nō in eo qd̄ videt̄:aut intentione aeris cū acie:aut effuſione radioruʒ:quoniā ſi ita eſſet:radiū quē oculis aduertimus videremus donec intentus aer cū acie:aut effuſi radij ad id qd̄ videndū eſſet puenirēt. Cuʒ aūt videamus eodē momēto tēporis plerūqʒ vero aliud agētes:nihilominus tñ vniuerſa q̄ contra ſunt poſita:intueamur. Verius & manifeſtius eſt mētē eſſe q̄ p oculos ea q̄ſunt oppoſita:trāſpiciat:quaſi p feneſtras lucēte vitro/aut ſpeculari lapide obductas. Et iccirco mēs & voluntas ex oculis ſæpe dignoſcit̄. Qd̄ quidē vt refelleret Lucretius:ineptiſſimo vſus eſt argumento.Si.n.mens inqt p oculos videt: erutis & effoſſis oculis magis videret:quoniā euulſę cū poſtib⁹ fores plus inferunt luminis/q̄ ſi fuerint obductę.Nimirum ipſi vel potius Epicuro q euʒ docuit/effoſſi oculi erāt:ne viderent effoſſos orbes/& ruptas oculoruʒ fibras/& fluētē p venas ſanguinē:& creſcentes e vulneribus carnes/& obductas ad vltimū cicatrices nihil poſſe lucis admittere. Niſi forte auribus oculos ſimiles naſci volebāt:vt nō tā oculis q̄ foraminibus cerneremus:quo nihil ad ſpeciē fœdius:ad viſum inutilius fieri pōt. Quantulū.n.videre poſſemus:ſi mēs ab itimis penetralibus capitis p exiguas cauernaruʒ rimulas attēderet:/vt ſiquis vellet tranſpicere p cicutā:nō plus ꝑfecto cernat:q̄ cicutę ipſi⁹ capacitas cōprehendat. Itaqʒ ad videndū mēbris potius in orbem cōglobatis opus fuit:vt viſus in latum ſpargeret̄ & quæ in primiori facie adhęrerent vt libere poſſit oīa cōtueri. Ergo ineffabilis diuinę prouidentie virtus fecit duos ſimillimos orbes:eoſqʒ ita deuinxit:vt nō in totum conuerti: ſed moueri tamen ac flecti cum modo poſſent.

Pupillę q̄.

¶Orbes aūt ipſos humoris puri ac liquidi plenos eſſe voluit:i quorum media parte ſcintille luminū cōcluſæ tenerēt̄:quas pupillas nūcupam⁹:in quibus puris ac ſubtilibus cernēdi ſenſus ac rō contineī. Per os igit̄ orbes ſeipſam mens intendit:vt videat:miraqʒ ratione i vnum miſcet̄ & coniungit̄ amborum luminum viſus.

¶Contra eos qui ſenſus falſos eſſe contendunt. Cap̄.IX.

Furioſis & ebrioſis cur oīa duplicia videantur.

Libet hoc loco illorū rep̄hendere vanitatem: q dum volūt oſtendere ſenſus falſos eſſe:multa colligunt in q̄bus oculi fallant̄:iter quę illud etiam:ꝙ furioſis & ebrijs oīa duplicia videantur. Quaſi vero eius erroris obſcura ſit cauſa. Ideo enim fit:quia duo ſunt oculi.Sed quomodo id fiat accipe. Viſus oculorū intentione animi conſtat. Itaqʒ qm̄ mens(vt ſupra dictū

eſt)oculis tanq̃ feneſtris vtit̃:non tantum hoc ebriјs aut inſanis acci dit:ſed etiam ſanis ac ſobriјs. Nã ſi aliqd nimis propius admoueas: duplex videbit̃. Certum eſt.n.iterualluꝫ ac ſpaciũ quo acies oculo꞉ coit. Item ſi retrorſum auoces animũ:quaſi ad cogitãduꝫ:& itẽtionẽ mẽtis relaxes:cũ acis oculi vtriuſqꝫ deducit̃:tũc ſinguli videre icipi unt ſeparatim. Si aũt rurſus intẽderis aciẽqꝫ direxeris:coit in vnũ qc/ quid duplex videbat̃. Quid ergo mirũ:ſi mens veneno ac potentia vini diſſoluta dirigere ſe nõ põt ad videnduꝫ ſicut ne pedes quidem ad ambulandum neruis ſtupeſcentibus debiles: aut ſi vis furoris in cerebrũ ſeuiens:cõcordiam diſiũgit oculorũ? Qđ adeo verum eſt:vt luſcis hoĩbus ſi aut inſani aut ebriј fiant:nullo pacto poſſit accidere: vt aliquid duplex videant. Quare ſi ratio apparet cur oculi fallunt̃: manifeſtum eſt non eſſe falſos ſenſus:qui aut non fallunt̃:ſi ſunt puri & integri:aut ſi falluntur:mens tamen non fallitur:quæ illoruꝫ nouit errorem.

Bona rõ. Sẽſus non falli:mẽte qdẽ agnoſcente veritatem.

¶ Ad oculorum fabricã redit & omniũ mẽbrorũ habitudinem: ſed ſpecialiter quæ vſqꝫ ad ventrem p cutem apparent. Cap.X.

Oculi vñ. Palpebræ q̃ & vnde.

SEd nos ab dei opa reuertamur. Vt igit̃ oculi munitiores eſſent ab iniuria:eos ciliorũ tegminibꝰ occuluit:vñ oculos dictos eſſe Varroni placet. Nã & ipſæ palpebrę (qbus mobilitas ineſt:palpitatio vocabulum tribuit)pilis in ordine ſtantibus vallatæ:ſeptum oculis decentiſſimum p̃bent. Quaꝝ motus aſſiduus incomp̃henſibili celeritate concurrens: & videndi tenorem non impedit: & reficit ob tutum. Acies.n.ideſt membrana illa perlucens:quã ſiccari & obareſcere nõ oportet: niſi humore aſſi duo terſa pure niteat:obſoleſcit. Quid ipſa ſupciliorũ faſtigia pilis breuibus adornata nonne quaſi aggeribus & munimentum oculis: nequid ſuperne incidat:& ſpeciem ſimul p̃ſtant? Ex quoruꝫ cõfinio naſus exoriens:& veluti ęquali porrectus iugo:vtrãqꝫ acieꝫ ſimul & diſcernit:& munit. Inferius quoqꝫ genarũ nõ indecẽs tumor in ſimi litudinem colliũ leniter exurgens:ab omni parte oculos efficit tutiores:prouiſumqꝫ eſt ab artifice ſummo:vt ſiquis forte vehemẽtior ictus extiterit: eminentibus repellat̃. Naſi vero pars ſuperior vſqꝫ ad mediũ ſolida formata eſt. Inferior aũt cartilagine adhæret mollita: vt ad vſũ digitorũ poſſit eſſe tractabilis. In hoc aũt q̃uis ſimplici mẽbro tria ſunt officia cõſtituta. Vnũ ducendi ſpiritus. Alterum capiendi odoris. Tertium vt p eius cauernas purgamenta cerebri defluãt. Quas ipſas deus q̃ mirabili q̃ diuina rõne molitus eſt:vt tamen hiatus ipſe naſi oris ſpeciem non deformaret. Quod erat plane futuruꝫ ſi ſimplex foramen pateret. At id velut pariete per medium ducto interſepſit: atque diuiſit: fecitque ipſa duplicitate pulcherrimum.

mollita: aliꝰ legit molli ita.

dualis numerus ad pfectionẽ multũ valet.

Ex quo intelligit̃ quãtũ dualis nũer⁹ vna & ſimplici cõpage ſolidat⁹ ad rerum valeat pfectionem. Nam cum ſit corp⁹ vnum: tñ totum ex ſimplicib⁹ membris cõſtare nõ poterat: niſi vt eſſent partes / vel dextræ / vel ſiniſtræ. Itaq; vt pedes duo / & itẽ man⁹ non tm̃ ad vtilitatẽ ali quã / vſumq; vt̃ gradiendi / vel faciendi valent: ſed & habitum / decorẽ q; admirabilẽ conferũt. Sic & in capite qđ totius diuini operis quaſi culmen eſt: & audit⁹ in duas aures / & viſus in duas acies / & odoratio in duas nares a ſummo artifice diuiſa eſt: quia cerebrũ i quo ſentiẽ di rõ eſt: q̃uis ſit vnum: tñ ĩ duas partes membrana iteruenſente di ſcretuʒ eſt: ſed & cor (quod ſapientiæ domicilium videt̃) licet ſit vnũ duos tamen intrinſecus ſinus habet: quibus fontes viui ſanguis con tinent̃: ſępto intercedente diuiſi: vt ſicut in ipſo mundo ſumma reꝝ vel de ſimplici duplex / vel de duplici ſimplex & gubernat / & cõtinet totum: ita in corpore de duob⁹ vniuerſa cõpacta indiſſociabilẽ p̃ten derent vnitatem. ❡Oris quoq; ſpecies / & rictus ex tranſuerſo pate factus / q̃ vtilis / q̃ decens ſit: enarrari non poteſt: cuius vſus in duobus conſtat officijs / ſumendi victus / & eloquendi. Lingua ĩtus ĩcluſa / quę vocem motibus ſuis ĩverba diſtendit: & eſt ĩterpres animi. Nec tñ ſo la poteſt p ſe eloquendi munus implere niſi acumen ſuum palato il liſerit: niſi adiuta vel offenſione dentium: vel compreſſione labiorũ dentes tñ plus conferunt ad loquendum. Naʒ & ĩfantes non ante ĩci piunt fari / q̃ dentes habuerit: & ſenes amiſſis dentibus ita balbutiũt / vt ad ĩfantiam reuoluti denno eſſe videant̃. Sed hęc ad hoĩe ſolum pertinẽt: aut ad aues: ĩq̃bus acuminata & vibrata certis motibus lin gua: ĩnumerabiles cantuum flexiones / & ſonorum varios modos ex primit. ❡Habet p̃terea & aliud officium: quo ĩ oĩbus: ſed tñ ſolo in mutis vtit̃: q; contritos & conuolutos dentibus cibos colligit: & con globatos vi ſua deprimit: & tranſmittit ad ventrem. Itaq; Varro a li gando cibum putat linguæ nomen impoſitum. Beſtias ẽt potu adiu uat. Protẽta.n. cauataq; hauriunt aquam eãq; compꝛhenſam linguæ ſinu ne tarditate ac mora defluat ad palatum celeri mobilitate com plodũt. Hęc itaq; palati concauo tanq̃ teſtudĩe tegit̃: eamq; dentiuʒ ſæptis deus quaſi muro circũuallauit. Dẽtes autem ipſos ne nudi ac reſtricti magis horrori, q̃ ornamento eſſent: gingiuis mollibus quę a gignendis dentibus nominant̃: ac deĩde labiorum tegmĩbus hone ſtauit. Quorum duricies ſicut ĩ molari lapide maior eſt / & aſperior: q̃ in cęteris oſſibus: vt ad conterendos cibos / pabulumq; ſufficerent. Labra ipſa quę quaſi antea cohęrebant q̃ decenter ĩtercidit: quoruʒ ſuperius ſub ipſa medietate varium: lacuna quadã leui quaſi valle ſi gnauit: inferius honeſtatis gratia foras molliter explicauit. ❡Nam quod attinet ad ſaporem capiendũ: fallit̃ quiſquis hunc ſenſum pa

Cor ſapiẽtię domiciliuʒ.

Dentes. Senes cur balbutiãt.

Ligua vñ.

Gingiuæ.

Labra. ſapor vtrũ palato an lingua ſentiat̃.

lato ineſſe arbitratur. Lingua eſt.n.qua ſapores ſentiunt:nec tñ tota. Nã partes eius q̃ ſũt ab vtroq; latere teneriores:saporẽ ſubtiliſſimis ſenſib⁹ trahũt. Et cũ neq; ex cibo qcq̃ neq; ex potione muniat:tñ inenarrabili mõ penetrat ad ſenſũ ſapor eadẽ rõne:qua nihil de quacũ q; materia odoris decerpit. Cętera q̃ decora ſint:vix exprimi poteſt Deductũ clemẽter a genis mẽtũ:& ita inferi⁹ cõcluſũ vt acumẽ eius extremũ ſignare videat:leuiter ĩpreſſa diuiſio. Rigidũ ac teres collũ ſcapulę velut mollibus iugis a ceruice demiſſæ:valida & ſubſtricta neruis ad fortitudinẽ brachia inſignib⁹ toris extẽtũ lacertorum ingẽs robur:vtilis ac decẽs flexura cubitorum. ¶ Quid dicã de manib⁹ rõnis ac ſapiẽtię miniſtris? Quas ſolertiſſim⁹ artifex plano ac modice cõcauo ſinu fictas:vt ſiqd tenẽdũ ſit:apte poſſit iſidere:i digitos terminauit:in quib⁹ difficile ẽ expedire vtrũ ne ſpeties an vtilitas maior ſit. Nã & numer⁹ pfect⁹ ac plen⁹:& ordo ac grad⁹ decẽtiſſim⁹:& articulorum pariũ curuatura flexibilis & forma vnguiũ rotũda cõcauis tegminib⁹ digitorum:faſtigia cõphendens atq; firmans:ne mollitudo carnis in tenẽdo cederet:magnũ pbet ornatũ. Illud vero ad vſu; miris modis habile:q; vn⁹ a cęteris ſepatus:cũ ipſa manu orit:& in diuerſu; maturi⁹ findit. Qui ſe velut obuiũ cęteris pbẽs:oẽm tenendi faciẽdiq; rõnẽ vel ſol⁹:vel pcipue poſſidet:tãq̃ rector oim atq; moderator. Vñ ẽt pollicis nomen accepit:q; vi & ptãte iter cęteros polleat. Duos quidem articulos extãtes hẽt:nõ vt alij ternos:ſed vn⁹ ad man⁹ carne; nectit pulchritudinis grã. Si.n.fuiſſet trib⁹ articulis & ipe diſcret⁹:fœda & indecora ſpẽs ademiſſet manib⁹ honeſtatẽ Na; pectoris latitudo ſublimis & expoſita oculis:mirabilẽ prę ſe fert habitus ſui dignitatem. Cui⁹ hęc cã ẽ:q; videt hoie; ſolũ de⁹ veluti ſupinũ formaſſe. Nã fere nullũ aial iacere i tergũ põt. Mutas aũt aiantes quaſi altero latẽ iacentes finxiſſe:atq; ad terrã cõpreſſiſſe. Iccirco illis anguſtũ pect⁹:& ab aſpectu remotu;:& ad terrã verſus adiectum. Hois aũt patens & rectũ:quia plenũ ratõis a cœlo datũ humile aut indecens eẽ nõ debuit. Papillę quoq; leuiter eminentes:& fuſciorib⁹ ac paruis orbib⁹ coronatę:nõ nihil addũt venuſtatis:fœminis ad alendos fœt⁹ datę:marib⁹ ad ſolũ dec⁹:ne informę pectus:& quaſi mutilum videret. Huic ſubdita eſt planicies ventris: quã mediam fere vmbilicus nõ indicenti nota ſignat:ad hoc factus : vt per eum fœtus dum eſt in vtero:nutriatur.

Linguas hoi duas eẽ ſed cõiunctas: qi ſerpẽti b⁹ ſunt diſcretę: dicit Io.damaſ.

Mentum. Colum. brachia. Lacerti. Manus. Digiti.

Polex qs & vnde.

Pectus.

Papillæ. Venter. Vmbilic⁹.

¶ De viſceribus & inteſtinis vſq; ad membra genitalia. Ca.XI.

SEquitur neceſſario vt de internis quoq; viſceribus dicere incipiã:quibus non pulchritudo:quia ſunt abdita:ſed vtilitas incredibilis attributa eſt.quoniam opus fuerat vt terrenu; hoc corp⁹ ſucco aliquo/de cibis ac potibus ale-

ret:ſicut terra ipſa hymbrib⁹ ac pruinis:Prouidẽtiſſimus artifex in medio eius receptaculum cibis fecit: quib⁹ concoctis & liquefactis vitales ſuccos membris omnib⁹ diſpartiret. Sed cũ hõ cõſtet ex corpore atq; aia:illud qđ ſupra dixi receptaculum ſoli corpori p̄ſtat alimentum:aiæ vero aliã ſedem dedit. Fecit.n.genus quoddã viſcerũ molle atq; rarũ:qđ pulmonem vocam⁹;in qđ ſpũs reciproca viciſſitudine cõmearet:eũq; nõ in vteri modũ finxit:ne effunderet ſimul ſpũs aut inflaret ſimul. Ideoq; ne plenũ quidẽ viſcus effecit:ſed inflabile atq; aeris capax:vt paulatim ſpiritũ reciperet:dũ vitalis vent⁹ p illã ſpargit raritatem:& eundem rurſus paulatim redderet:dũ ſe ex illo explicat. Ipſa.n.viciſſitudo flãdi & ſpirãdi reſpirandiq; tractus: vitã ſuſtentat in corpore. Quoniã ergo duo ſunt in homine receptacula:vnũ aeris qđ alit animã:alterũ ciboꝝ qđ alit corpus:vt ceruix flecti ac moueri facile poſſit:duas eſſe p collũ fiſtulas neceſſe eſt cibalem ac ſpiritalem:quarũ ſuperior ab ore ad ventrẽ ferat inferior a narib⁹ ad pulmonã. Quaꝝ ratio & natura diuerſa eſt. Ille.n.qui eſt ab ore trãſitus:mollis effectus eſt:& qui ſemp clauſus cohęreat ſibi: ſicut os ipſum qm̃ potus & cibus dimota & patefacta gula (quia corporales ſunt) ſpatium ſibi tranſmeãdi faciunt. Spiritus cõtra qui eſt incorporalis ac tenuis (ſibi ſpatiũ ſibi facere nõ poterat) accepit viã patentẽ:q̃ vocat gurgulio. Is cõſtat ex oſſibus flexuoſis ac mollib⁹ quaſi ex anulis in cicutæ modum inuicem cõpactis & cohęrentib⁹: paterq; hic ſemper trãſitus. Nullam.n.requiem meandi habere ſpiritus poteſt:quia is qui ſemp cõmeat/demiſſa vtiliter de cerebro mẽbri portione:cui vua nomẽ eſt:velut occurſu quodã refrenat:ne aut teneritudinem domicilij cum impetu veniens attacta peſtilenti aura corrumpat:aut totam nocendi violentiam internis receptaculis perferat. Ideoq; etiam nares breuiter ſunt apertę:quæ iccirco ſic nominant:quia per eas vel odor:vel ſpiritus nare non deſinit. Tamen hæc fiſtula ſpiritalis nõ tm̃ ad nares:verũ ad hos quoq; iter patet in extremis palati regionibus:vbi ſe colles faucium ſpectãtes vuã tollere incipiunt in tumorẽ. Cuius rei cauſa & ratio non obſcura eſt. Loquendi.n.facultatem non haberemus:ſi ſicut gulæ inter ad os tãtum:ita gurgulio ad nares tãtum pateret. Aperuit igit viam voci diuina ſolertia ex illa fiſtula ſpiritali: vt poſſet lingua miniſterio ſuo fungi:& vocis ipſius inoffenſum tenorem:pulſib⁹ ſuis i verba cõcidere. Qui meatus ſi aliquo modo interceptus ſit mutũ faciat neceſſe eſt. Errat .n. pfecta quiſq; aliam cauſam putat cur hoĩes muti ſint. Non.n.(vt vulgo credit) vinctam gerunt linguam:ſed hi vocalẽ illum ſpũm per nares quaſi mugientes pfundũt:q voci tranſit⁹ ad os:aut null⁹ omnino eſt:aut nõ ſic patẽs/vt plenã vocẽ poſſit emittere. Qđ plerũq;

Pulmo aeris capax.

Aura vitalis.

Gurgulio quid.

Vua quæ.

Nares vñ.

Muti cur homines.

natura fit:aliqñ etiam caſu accidit:vt morbo aliquo hic aditus ob ſe
ptus vocẽ nõ tranſmittat ad linguam:faciatq; de loquentib⁹ mutos.
Qđ cum occiderit:auditum quoq; obſtrui neceſſe eſt:vt quia voceȝ
emittere non põt:ne admittere quideȝ poſſit. Loquendi ergo cã pa
tefactus eſt hic meatus. illud quoq; p̄ſtat vt in lauacris celebrandis:
qa nares calorẽ ferre nõ poſſunt:aer feruens ore ducať. Item ſi forte
ſpiramenta narium frigoris pituita p̄cluſerit:per os auram trahere
poſſumus:ne obſtructa meandi facultate ſpiritus ſtrãguleť. Cibi ve/
ro in aluũ recepti: & cũ pot⁹ humore p̄mixti:cũ iã calore p̄cocti fue
rint eoruȝ ſucc⁹ inenarrabili modo p membra diffuſus: irrigat vni
uerſũ corp⁹ & vegetat. Inteſtinorũ quoq; multiplices ſpirę ac lõgi
tudo in ſe conuoluta: & vno tñ ſubſtricta vinculo q̃ mirificum dei
op⁹ eſt! Nã vbi maceratos ex ſe cibos aluus amiſerit:paulati per il
los internoruȝ anfractus extrudunť: vt quicquid ipſis ineſt ſucci:quo
corpus alitur:membris oĩbus diuidať. Et tñ ne qui forte obhæreant
ac reſiſtant:qđ fieri poterat ꝓpter ipſorum voluminum flexiones in
ſe ſępe redeuntes: & fieri ſine p̄nicie nõ poterat:oppleuit ea in trinſe
cus craſſiore ſucco : vt purgamenta illa ventris ad exitus ſuos facili
us per lubricuȝ niterentur. Illa quoq; ratio ſubtiliſſima eſt: q̃ veſica
cuius vſum volucres non habent:cum ſit ab iteſtinis ſeparata:nec v l
lam habeat fiſtulaȝ:qua ex illis vrinam trahat:complet tamen & hu
more diſtendiť. Id quomodo fiat non eſt difficile peruidere. Inteſti
norum enim partes/quæ ab aluo cibum potumq; ſuſcipiunt:paten
tiores ſunt q̃ cæteræ ſpiræ: & multo tenuiores. Hæc veſicam circun
plectuntur: & continet:ad quas partes cum potus & cibus mixta p
uenerint:fimum quideȝ craſſius fit & tranſmeat. Humor aũt omnis
per illam teneritudinem percolatur:eumq; veſica (cuius æque tenu
is ſubtiliſq; membrana eſt) abſorbet & colligit:vt foras qua natura
exitum patefecit:emittat.

Muti cur etiã ſurdi

ciboꝝ ſucc⁹ irrigat vniuerſuȝ corpus & vegetat.

Inteſtinorũ ſpiræ.

❡ De membris conceptionis: & ipſius conceptus phyſica ratione. Cap. XII.

DE vtero quoq; & conceptione (qm̃ de internis loquimur)
dici neceſſe eſt:ne quid p̄teriſſe videamur. Quæ quã̃ in
operto latent:ſenſus tñ atq; intelligentiaȝ latere non poſ/
ſunt. Vena in maribus quę ſemina cõtinet/duplex eſt pau
lo interior:q̃ illud humoris obſcœni receptaculum. Sicut.n. renes
duo ſunt:itemq; teſtes:ita & venę ſeminales duæ:in vna tamen cõ
page coherentes:qđ videm⁹ in corporibus aĩaliũ:cũ interfecta pate
fiũt. Sed illa dexterior maſculinũ cõtinet ſemẽ:ſiniſterior fœmininũ
& iđ i toto corpore pars dextra maſculia ẽ:ſiniſtra vero fœminina.
Ipm ſemen q̄dem aiunt ex oĩ corpore ad venã genitaleȝ confluere:

Vena genitalis q̃ ſemen cõtinet.

Semen genitale.

ibiq; concreſcere. Sed hoc hũana mens quomodo fiat: nõ poteſt cõ præhendere. Item in fœminis vterus in duas ſe diuidit partes: quæ in diuerſum diffuſę ac reflexæ circumplicantur: ſicut arietis cornua. Quę pars in dextram retoquet: maſculina eſt: quę i ſiniſtram fœminina. Conceptũ igit Varro & Ariſt. ſic fieri arbitrant. Aiunt non tantum maribus ineſſe ſemẽ verũ ẽt fœminis: & ide plærũq; matrib⁹ ſimiles pcreati: ſed eaꝝ ſemẽ ſanguinẽ eſſe purgatũ. Quod ſi recte cũ virili mixtũ ſit vtraq; concreta/ & ſimul coagulata informari. Et primum quidem cor hominis confingi: ꝙ in eo ſit & vita hominis: & ſapientia. Deniq; totũ opus quadrageſimo die cõſumari. Ex abortionibus hęc fortaſſe collecta ſunt. In auium tamẽ fœtib⁹ primum oculos fingi dubiũ non eſt: quod in ouis ſępe depræhendimus. Vnde fieri non poſſe arbitror/ quin fictio a capite ſumat exordiũ. ¶ Siſitudines aũt in corporibus filiorũ ſic fieri putant. Cũ ſemina inter ſe pmixta coaleſcunt: ſi virile ſupauerit: patri ſimilem puenire ſiue marẽ ſeu fœminã. Si muliebrẽ pualuerit: pgeniem cuiuſq; ſex⁹ ad imaginem reſpondere maternam. Id aũt pualet e duob⁹ qd fuerit vberi⁹. Alterũ. n. quodãmodo amplectit ac includit. Hic plęrũq; fieri: vt vnius tantum liniamenta ptendat. Si vero ęqua fuerit ex pari ſemente pmixtio: figuras quoq; miſceri: vt ſoboles illa cõmunis/ aut neutrũ referre videat: quia totum ex altero non hꝫ: aut vtrũq; quia partẽ de ſingulis mutuata eſt. Nã in corporibus animalium videm⁹ aut cõfundi parentũ colores: ac fieri tertiũ neutri generãtiũ ſimile aut vtriuſq; ſic exprimi: vt diſcolorib⁹ mẽbris p omne corp⁹ concors mixtura variet. ¶ Diſpares quoq; naturæ hoc mõ fieri putant: cum forte i leuã vteri partẽ maſculinæ ſtirpis ſemen inciderit: marẽ quidẽ gigni opinatio eſt. Sed quia ſit in fœminina parte cõcept⁹: aliquid i ſe habere fœmineũ: ſupra q̃ dec⁹ virile patiat: vel formã inſignem: vel nimium candorẽ: vel corporis leuitatẽ: vel artus delicatos: vel ſtaturã breuem: vel vocẽ gracilẽ: vel animũ ibecillum: vel ex his plura. Itẽ ſi ptẽ in dexterã ſemẽ fœminini ſex⁹ influxerit: fœminã quidẽ pcreari: ſed qm̃ i maſculina parte cõcepta ſit: hr̃e i ſe aliqd virilitatis: vltra q̃ ſex⁹ ratio pmittat: aut valida membra: aut immoderatã lõgitudinem/ aut fuſcum colorẽ: aut hyſpidã faciem: aut vultũ indecorũ: aut vocẽ robuſtam/ aut animum audacẽ/ aut ex his plura. Si vero maſculinũ i dextram. fœmininum i ſiniſtram peruenerit: vtroſq; fœtus recte prouenire: vt & fœminis per omnia naturæ ſuæ decus cõſtet: & maribus tam mente q̃ corpore robur virile ſeruetur. ¶ Illud vero ipſum q̃ mirabiliter cõſtitutum eſt ꝙ ad conſeruationem generum ſingulorum duos ſexus maris ac fœminæ machinatus eſt: quibus inter ſe per voluptatis illecebras copulatis/ ſucceſſiua ſoboles pareretur: ne omne

Vter⁹ mulieris.
Cõceptus qũo fiat.
Varro
Ariſtote.
Semẽ ſanguinis purgat⁹.
Lactã. opinio.
Filioꝝ ſiſitudines.
Seminato res vnde.
virgies vñ
hõ cur appetat ſocietatem.

genus viuentium conditio mortalitatis extingueret. Sed plus roboris maribus attributũ eſt: quo facili⁹ ad patientiam iugi maritalis fœminæ cogerent̃. Vir itaq̃ nominat⁹ eſt: ꝙ maior in eo vis eſt q̃ in fœmina: & hinc virtus nomen accæpit. Item mulier (vt Varro iterp̃taẽ) a mollicie eſt dicta: immutata & detracta lr̃a: velut molier. Cui ſuſcepto fœtu cũ partus appropinquare iam cœpit: turgeſcentes iam mã mę dulcibus ſuccis diſtendunt̃: & ad nutrimẽta naſcẽtis fõtib⁹ lacteis fœcundũ pectus exuberat. Nec. n. dicebat aliud q̃ vt ſapiens aial a corde alimoniam duceret. Id ipſum ſolertiſſime comparatum eſt: vt candens ac pinguis humor teneritudineȝ nouit corporis irrigaret donec ad capiendos fortiores cibus: & dentibus inſtruat̃: & viribus roboret̃. Sed redeamus ad propoſitum: vt cętera quę ſuperſunt: breuiter explicemus.

¶ Cõtra illos qui p voluptatẽ mẽbris genitalib⁹ abutunt̃: & ſub ditorum mẽbroꝝ forma. Cap. XIII.

Poterã nũc ego ipſoꝝ quoq̃ genitaliuȝ mẽbroꝝ mirificam rõnẽ tibi exponere: niſi me pudor ab hmõi ſermone reuocaret. Itaq̃ a nobis indumento verecundiæ quę ſunt pudẽda: velent̃. Quod ad hãc rem attinet: quęri ſatis eſt: homines impios ac prophanos ſummum nefas admittere: qui diuinũ & admirabile dei op⁹ ad ꝑpagãdã ſucceſſionẽ iexcogitabili ratiõe prouiſum & ad effect⁹ vel ad turpiſſimos q̃ſtus: vel ad obſcœnę libidinis pudẽda opa cõuertũt: vt iã nihil aliud re ſanctiſſima petãt: q̃ inanẽ & ſterilẽ voluptatẽ. Quę reliquę corporis partes nõ carẽt rõne ac pulchritudie. Cõglobata i nates caro q̃ ſedẽdi officio apta & eadẽ firmior q̃ i cęteris mẽbris: ne p̃mẽte corporis mole oſſib⁹ cederet. Itẽ fœminũ deducta & latiorib⁹ thoris valida longitudo: quo facili⁹ onus corporis ſuſtineret: q̃ paulati deficiẽtẽ i auguſtũ genua determinãt: quoꝝ decẽtes nodi flexurã pedib⁹ ad gradiẽdũ ſedẽdũq̃ aptiſſimã p̃bent Itẽ crura nõ æquali mõ ducta: ne indecẽs hitudo deformaret pedes: ſed teretib⁹ ſuris clæmẽter extãtibus ſenſimq̃ tenuatis: & firmata ſunt & ornata. In plãtis vero eadẽ quidem: ſed tñ lõge diſpar q̃ in manib⁹ rõ eſt. Quę qm̃ toti⁹ operis quaſi fundamenta ſunt: mirificus eas artifex nõ rotũda ſpẽ: ne hõ ſtare nõ poſſet aut alijs ad ſtãdũ pedib⁹ indigeret: ſicut quadrupedes: ſed porrectiores lõgioreſq̃ formauit: vt ſtabile corp⁹ efficerent planicie ſua. Vnde illis iditũ nomẽ eſt: digiti ęq̃ totidẽ quot i manib⁹ ſpeciẽ magis q̃ vſuȝ p̃ferẽtes. Ideo q̃ & iuncti & breues/ & gradatim cõpoſiti. Quorum qui eſt maxim⁹ qm̃ illũ ſicut i manu diſcerni a cęteris opus nõ erat: ita i ordinẽ redactus eſt: vt tñ ab alijs magnitudine ac modico iteruallo diſtare videatur. Hęc eorum ſpecioſa germanitas non leui adiumento nixum pe

dum firmat. Concitari enim ad curſum non poſſumus niſi digitis in humum preſſis: ſoloq; nitẽtibus: impetum ſaltumq; capiamus. Explicaſſe videor oĩa: quorũ ratio intelligi põt. Nũc ad ea venio: quę vl' dubia vel obſcura ſunt.

Qđ de multis q̃ ſũt ĩ corpore ratio ſciri nequit. Cap. XIIII.

MVlta eſſe cõſtat ĩ corpore: quorũ vim rationẽq; pſpicere nemo niſi qui fecit põt. An aliqs enarrare ſe putat poſſe: qd vtilitatis: quid effectus habeat tenuis membrana illa pluſcens: qua circumnectitur aluus ac tegitur? Quid renum gemina ſimilitudo? Quos ait Varro ita dictos: quaſi riui q̃ ab his obſcœni humores orianť: quod eſt lõge ſec⁹: qa ſpinæ altrĩſecus ſupini cohęrẽt: & ſũt ab inteſtinis ſeparati. Quid ſplen? quid iecur? quid viſcera quaſi ex conturbato ſanguine videnť eſſe concreta? Quid fellis amariſſim⁹ liquor? Quid globus cordis qui vnus ſanguinis fons eſt? Niſi forte illis credendum putabim⁹: qui affectũ iracũdiæ in felle cõſtitutũ putant: pauoris in corde: lętitiæ in ſplene. Ipſius aũt iecoris officium volunt eſſe: vt cibos in aluo concoquat amplexu & calefactu ſuo: quidã libidines rerũ venereaꝝ in iecore contineri arbitranť. Primũ iſta pſpicere acumẽ hũani ſenſus nõ põt: quia hoꝝ officia ĩ opto latẽt: nec vſus ſuos patefacta demonſtrãt. Nã ſi ita eſſet: fortaſſe placidiora q̃q; aĩalia vel nihil fellis oĩno: vel min⁹ haberent q̃ feræ: timidiora pl⁹ cordis ſalaciora plus iecoris: laſciuiora pl⁹ ſplenis habuiſſẽt. Sicuti igiť nos ſentimus audire auribus: oculis cernere: naribus odorare: ita pfecto ſentirem⁹ nos felle iraſci: iecore cupere: ſplene gaudere. Cũ aũt vnde affect⁹ iſti veniant: minime ſentiam⁹: fieri põt vt aliũde veniãt: & aliud viſcera illa q̃ ſuſpicamur: efficiãt. Nec tñ cõuincere poſſum⁹ falſa illos qui hęc diſputant: dicere. Sed oĩa q̃ ad motus animi aĩæq; ptineant tã obſcuræ altæq; ratiõis eẽ arbitror: vt ſupra hoĩez ſit ea liquido puidere. Id tñ certũ & indubitatũ eſſe dz: res tot tanta viſceruz gña vnũ & idẽ habere officium: vt animam contineant in corpore. Sz qd: proprie ſingulis neruis ſit iniunctũ: quis ſcire niſi artifex poteſt: cui ſoli opus ſuum notum eſt?

Renes qui & vnde

Fel iracũdiæ affectũ continet.

Cor ſedes pauoris.

Splen læticiæ ſedes.

Iecoris officiũ.

De obſcura vocis ratione. Caput. XV.

Verba vñ.

DE voce aũt quã rõnẽ reddere poſſum⁹? Grãmatici quidez ac philoſophi vocẽ eẽ definiũt: aerẽ ſpiritu verberatuz. Vnde verba ſunt nuncupata: quod perſpicue falſum eſt. Nõ enim vox extra os gigniť: ſed intra. Et ideo veriſimilior eſt illa ſententia ſtipatuz ſpiritum cum obſtantia faucium fuerit illiſus: ſonum vocis exprimere: veluti cum in patentẽ cicutaz labroq; ſubiectã dimittim⁹ ſpiritum: & is cicutæ cõcauo repcuſſus ac reuolutus a fundo: dũ deſcẽdentem occurſu ſuo reddit: ad exitum nitens ſonum

gignit:& in vocalē ſpiritū reſiliens per ſe vētus aīatur. Quod quidē an verum ſit: deus artifex viderit. Videtur.n.non ab ore: ſed ab intimo pectore vox oriri. Deniq; & ore clauſo ex naribus emittit̃ ſonus qualis pōt. Preterea ex maximo ſpū quo anhelam⁹: vox nō efficit̃: & leui & nō coartato ſpū quotiēs volumus efficit̃. Non eſt igitur comprehēſum quō fiat: aut quid ſit oīno. Nec me nūc in academię ſententiā delabi putes: qua oīa ſunt incōpræhenſibilia. Vt.n.fatendum eſt multa neſciri quæ voluit deus intelligentiā hominis excedere: ſic tñ multa eſſe quę poſſint & ſenſibus percipi & ratione compræhendi. Sed erit nobis contra phōs diſputatio integra. Conficiamus igitur ſpatium quo nunc decurrimus.

¶Vbi ſit mentis ſedes: & qua rōne corpori cōiungat̃. Ca.XVI.

De mens ſede opiniones variæ.

MEntis quoq; rōnē incōprehēſibilē eſſe quis neſciat: niſi q oīno illā non habet: cū ipſa mens quo loco ſit: aut cuiuſmodi neſciatur. Varia ergo a philoſophis de natura eius ac loco diſputata ſunt. Ac ego non diſſimulabo quid ipſe ſentiam non quia ſic eſſe affirmē: quod eſt inſipientis in re dubia facere: ſed vt expoſita rei difficultate intelligas quanta ſit diuinorum operum magnitudo. Quidem ſedē mentis in pectore eſſe voluerunt: quod ſi ita eſt: quanto tandem miraculo dignū eſt rē in obſcuro ac tenebroſo habitaculo ſitā vi tanta rationis atq; intelligentię luce verſari tum ꝙ ad eam ſenſus ex omni corporis parte cōueniunt: vt in qualibet regione mēbrorum præſens eſſe videatur. Alij ſedem eius in cerebro eſſe dixerunt. Et ſane argumētis probabilibus vſi ſunt: oportuiſſe.ſ. ꝙ totius corporis regimē haberet: poti⁹ in ſummo tanq̄ in arce corporis habitare: nec quicq̄ eſſe ſublimius: q̄ id qđ vniuerſum ratione moderetur: ſicut ipſe mundi dominus & rector in ſummo ē. Deinde ꝙ ſenſus oīs.i.audiēdi: & videndi & odorandi miniſtra membra in capite ſunt locata: quorū oīm viæ nō ad pectus: ſed ad cerebrū ferāt. Alioqui neceſſe nos eſſet tardi⁹ ſentire: donec ſentiendi facultas lōgo itinere per colum ad pectus vſq; deſcenderet. Hi vero aut nō multū: aut fortaſſe nō errāt. Videt̃.n.mens quæ dñatū corporis tenet in ſummo capite conſtituta: tāq̄ in cælo deus. Sed quū in aliqua eſt cogitatione cōmeare ad pectus: & quaſi ad ſecretū aliquod penetrale ſecedere: vt conſiliū tanq̄ ex theſauro recondito eliciat: ac proferat. Ideoq; cū intenti ad cogitandū ſumus: & cum mēs occupata in altū ſe abdiderit: neq; audire quæ circūſonant: neq; videre quę obſtāt ſolemus. Id vero ſiue ita eſt admirandū ꝓfecto eſt quō id fiat: cū ad pect⁹ ex cerebro nullū iter pateat. Siue āt nō: hoc tamē nihilomin⁹ admirādū eſt: ꝙ diuina neſcio qua rōne fiat: vt ita eſſe videat̃. An pōt aliquis nō admirari: ꝙ ſēſus ille viu⁹ atq; cęleſtis: qui mēs vel anim⁹

Sentiunt quidā ꝙ mentis ſedes in ſūma capite eſt.

nuncupaẗ:tantæ mobilitatis eſt:vt ne tum quidem cũ ſopitus eſt cõ quiſcat:tantæ celeritatis:vt vno tẽporis puncto cœlum oẽ colluſtret: ſi velit:maria peruolet:terras & vrbes peragret. Omnia deniq̃ quæ libuerit quãuis lõge lateq̃ ſummota ſint:in conſpectu ſibi ipſe cõſti tuat. Et miraẗ aliquis ſi diuina mens dei per vniuerſas mundi partes intenta diſcurrit:& omnia regit:omnia moderaẗ:vbiq̃ p̃ſens vbiq̃ diffuſa:cum tanta ſit vis ac poteſtas mentis humanæ intra mortale corpus incluſæ:vt ne ſeptis quidẽ grauis huius ac pigri corporis cui illigata eſt: coherceri nullo pacto poſſit:quominus ſibi liberam vagandi facultatem quietis impatiens largiatur. Siue igitur in capite mens habitat:ſiue ĩ pectore:poteſt ne aliquis cõpræhẽdere quæ vis rationis efficiat:vt ſenſus ille cõprẹhenſibilis aut in medula cerebri hæreat:aut in illo ſanguine bipartito qui eſt incluſus ĩ corde: ac non ex eo ipſo colligat quanta ſit dei poteſtas:q̃ animus ſeipſum non videt:aut qualis aut vbi ſit:nec ſi videat tñ perſpicere poſſit:quo pacto rei corporali res incorporalis adiuncta ſit:ſiue etiã mentis locus nullus eſt:ſed per totũ corpus ſparſa diſcurrit:& quod etiã fieri poteſt: & a Xenocrate Platonis diſcipulo diſputatum eſt. Siquidem ſenſus in qualibet parte corporis p̃ſto eſt nec quid ſit mens:nec qualis ĩtelligi poteſt cum ſit natura eius tã ſubtilis ac tenuis:vt ſolidis viſceribus infuſa viuo & quaſi ardẽti ſẽſu mẽbris oĩbꝰ miſceatur. Illud aũt caue ne vnq̃ ſimile veri putaueris quod Ariſtoxenus dixit mentem omnino nullam eſſe ſed quaſi armoniam ĩ fidibus ex conſtructione corporis & cõpagibus viſcerũ vim ſentiendi exiſtere. Muſci enim intentionem concentumq̃ neruorũ in ĩtegros modos ſine vlla offenſione cõſonantiũ armoniũ vocant. Volunt igiẗ animũ ſimili ratione conſtare in homine quæ cõcors modulatio cõſtat ĩ fidibus:ſcilicet vt ſingularum corporis partiuꝫ firma cõiunctio membrorũq̃ omniũ cõſentiẽs in vnũ vigor motum illum ſenſibilẽ faciat animũq̃ concinnet: ſic vt ſunt nerui bene intenti ad conſpirantẽ ſonũ. Et ſicuti in fidibus cum aliquid aut interceptũ:aut relaxatũ eſt:omnis canendi ratio turbaẗ & ſoluitur:ita in corporo cũ pars aliqua mẽbrorũ duxerit vitiuꝫ deſtrui vniuerſa:corruptiſq̃ oĩbus atq̃ turbatis:occidere ſenſuꝫ: eãq̃ mortem vocari. Verũ ille ſi quicq̃ mentis habuiſſet:nõ armoniaꝫ de fidibus ad hominem tranſtuliſſet. Non enim canere ſua ſpõte fides poſſunt/vt ſit vlla in his comparatio ac ſimilitudo viuentis. Animus autẽ ſua ſponte & cogitat & mouetur. Quod ſi quid in nobis armoniẹ ſimile eſſet:ictu moueretur externo:ſicut nerui manibꝰ qui ſine tactu artificis pulſuq̃ digitorum:muti ac inertes iacent. Sed nimirum pulſandus ille manu fuit:vt aliquando ſentiret:quia mens eius ex membris male compacta torpebat.

Xenocrates.

Ariſtoxenus.

¶Quod anima ſit æterna: & quid ſit ſecundum philoſophorum varias opiniones. Cap. XVII.

SVpereſt de anima dicere: q̄q̄ percipi ratio eius & natura nō poſſit. Nec ideo tñ imortalē eē animam nō itelligim⁹: qm̄ qcq̄d viget: moueturq̧ p ſe ſemp nec videri aut tangi pōt: æternū ſit neceſſe eſt. Quid aūt ſit aīa nōdū iter philoſophos cōuenit: nec vnq̄ fortaſſe conueniet. Et alij ſanguinē eſſe dixerunt: alij ignē: alij ventū: vnde aīa vel anim⁹ nomē accæpit: qđ gręce ventus αρεμοσ dicit: nec illoꝝ tñ quiſq̄ dixiſſe aliquid videt. Non. n. ſi aīa ſanguine aut per vulnus effuſo: aut febriū calore conſumpto videt extingui: continuo in materia ſanguinis animæ ratio ponenda eſt: veluti ſi eueniat in queſtionem. Lumen quo vtimur qd ſit: & reſpondeat oleū eſſe: quo conſumpto illo lumē extinguit: cū ſint vtiq̧ diuerſa: ſed alterum ſit alterius alimentū. Videt ergo aīa ſimilis eē lumini q̄ non ipſa ſit ſanguis ſed humore ſanguinis alitur: vt lumen oleo. Qui aūt ignē putauerunt hoc vſi ſunt argumento: qđ p̄ſentę aīa corpus caleat: recedente frigeſcat. Sed ignis & ſenſu idiget: & videt: & vi: & tactu cōburit. Aīa vero & ſenſu aucta & videri nō pōt: & nō adurit. Vn̄ apparet aīam neſcio qd eē deo ſimile. At illi qui vētū putāt: hoc fallunt: qꝛ ex aere ſpiritū ducentes: viuere videamur. Varro itaq̧ definit. Aīa eſt aer conceptus ore deferuefactus in pulmone tepefactus in corde deffuſus i corp⁹. Hęc apertiſſime falſa ſunt. Neq̧. n. tam obſcuram nobis hmōi rerū dico eſſe rationē vt ne hoc qdē itelligam⁹ qd verū eē nō poſſit. An ſi mihi qs dixerit æneū eē cęlū: aut vitreū (vt Empedocles ait) aerē glaciatū: ſtatī ne aſſētiar? quia cęlū ex q̄ materia ſit ignorē. Sicut. n. hoc neſcio ita illđ n̄ neſcio. Aīa ergo n̄ ē aer ore cōcept⁹: qa multo pri⁹ gignit aīa quā cōcipi aer ore poſſit. Nō. n. poſt ptū iſinuat in corp⁹ (vt quibuſdā philoſophis videt) ſed poſt cōceptū ꝓtin⁹: cū fœtū i vtero neceſſitas diuia formauit: quia adeo viuit itra viſcera genitricis: vt & icremento augeat: & crebris pulſib⁹ geſtia emicare. Deniq̧ abortū fieri neceſſe ē: ſi fuerit aīa int⁹ extinctū. Cęterę definitiōis ptes eo ſpectāt: vt illis nouē mēſib⁹ quib⁹ in vtero fuim⁹: mortui eē videamur. Nulla ergo ex his trib⁹ vera ſentētia ē. Nec tñ in tantū falſos eſſe dicēdū ē qui hęc ſenſerūt: vt omnino nihil dixerint. Nā & ſāguine ſimul & calore: & ſpiritu viuimus. Sed cū cōſtet aīa in corpore his oībus adunatis: non expreſſerunt proprie quid eſſet: quia tam non poteſt exprimi q̄ videri.

Varro

Empedocles.

¶Vtrum animus & anima ſint idem. Cap. XVIII

SEquitur alia & ipſa iextricabilis quæſtio. Idē ne ſit anima & animus: an vero aliud ſit illud quo viuimus: aliud autē quo ſentimus & ſapimus. Nō deſunt argumenta in vtrāq̧

partẽ. Qui.n. vnũ eſſe dicũt: hãc rõnẽ ſequũť: ꝙ neq; viui ſine ſenſu poſſit: nec ſentiri ſine vita: ideoq; eſſe non poſſe diuerſum id qđ non põt ſeparari: ſed quiqd ẽ illud & viuendi officiũ: & ſentiendi habere rõnẽ. Iccirco aiũ & aiam indifferẽter appellãt duo epicurei poetę. Qui aũt dicũt eẽ diuerſa: ſic argumẽtãť ex eo poſſe intelligi aliud eẽ mẽtẽ: aliud eẽ aiam: quia icolumi aia mẽs poſſit extingui: qđ accidere ſoleat inſanis. Itẽ ꝙ aia morte ſopiať: aius ſomno. Et quidẽ ſic vt

Aia cur ab aio diuerſa videatur.

nõ tñ quid fiat: aut vbi ſit ignoret: ſed ẽt rerũ falſarũ cõtẽplatiõe fallať. Qđ quõ ipm fiat: nõ põt ꝓuideri: cur fiat põt. Nã requieſcere nullo pacto poſſumus: niſi mẽs viſionũ imaginib⁹ occupata teneať. Latet aũt mẽs oppreſſa ſomno tãꝗ ignis obducto cinere ſopitus: quẽ ſi

Somni cauſa.

paululũ cõmoueris: curſus ardeſcit & quaſi euigilat. Auocať ergo ſimulacris: donec mẽbra ſopore irrigata vegetẽť. Corp⁹.n. vigilãte ſẽſu licet iaceat immobile: tñ nõ ẽ quietũ: quia flagrat i eo ſẽſus: & vibrat vt flãma & art⁹ oẽs ad ſe aſtrictos tenet. Sed poſtꝗ mẽs ad cõtẽplãdas imagines ab itẽtiõe traducta ẽ. tũc dęmũ corpus omne reſoluiť in quietẽ. Traduciť aũt mẽs cogitatione cęca: cũ cogẽtibus tenebris ſecũ tantũmodo eſſe cœperit: dũ intẽta eſt in ea: de quibus cogitat: repẽte ſomnus obrepit: & in ſpecies ꝓximas ſenſum ipſa cogitatio declinat.

ſpecies .i. imagines

Sic ea quę ſibi ante oculos poſuerat videre quoq; incipit. Deĩde ꝓcedit vlterius: & ſibi auocamẽta iuenit: vt ſaluberrimã quietẽ corporis interrũpat. Nã vt mẽs ꝑ diẽ veris viſionib⁹ auocať: ne obdormiat: ita falſis ne excitetur. Nam ſi nullas imagines cernat:

Sõniandi ratio.

aut vigilare illã neceſſe eſt: aut ꝑpetua morte ſopiri. Dormiẽdi ergo cauſa tributa eſt a deo ratio ſomniandi: & quidẽ i cõmune vniuerſis animãtibus. Sed illud hoi ꝑcipue: ꝙ cũ eã rõnẽ de⁹ quietis cã daret facultatẽ ſibi reliquit docẽdi hoĩes futura ꝑ ſomniũ. Nã & hiſtoriæ ſæpe teſtanť extitiſſe ſomnia: quorum præſens & admirabilis fuerit euentus: & reſpõſa vatũ noſtroꝝ ex parte ſomni cõſtiterunt. Quare neq; ſẽp vera ſunt/neq; ſẽp falſa Virgilio teſte: qui duas portas voluit eſſe ſomniorum. Sed ꝗ falſa ſunt dormiendi cauſa videnť: quæ vero immituť a deo: vt imĩnens bonũ aut malũ hac reuelatiõe diſcam⁹.

Docet ioannes damaſ. de fide Orthodoxa.

¶De origine animæ. Cap. XIX.

ILlud quoq; in queſtionẽ venire põt. Vtrũ ne aia ex parte an potius ex matre. an vero ex vtroq; generetur. Sed ego id meo iure ab ancipiti vẽdico. Nihil.n. ex his trib⁹ verũ eſt quia neq; ex vtroq;: neq; ex alterutro ſeruť aiæ. Corpus.n. ex corporibus naſci põt: quoniam cõfertur aliquid ex vtroq;. De aĩs aia non põt: qa ex re tenui & icõphẽſibili nihil põt decidere. Itaq; ſerendaꝝ aiaꝝ rõ vni ac ſoli deo ſubiacet. Deniq; cęleſti ſum⁹ oẽs ſemine oriũdi. oib⁹ ille idẽ pater ẽ (vt ait Lucretius) Nã de mor-

Lucretius

talib⁹nō pōt quicq̄ niſi mortale gn̄ari.nec putari pater debet qa trāſ fudiſſe aut inſpiraſſe aiaꝫ de ſuo nullo mō ſētit: nec ſi ſentiat qn̄ tn̄ āt qūo id fiat:habeat aio cōphenſū.Ex quo apparet non a parētib⁹ dari aias:ſed ab vno eodēq; oim deo p̄re: q legē rationēq; naſcēdi tenet ſol⁹:ſiquidē ſol⁹ efficit.Nā terreni parētis nihil eſt vt hūorē corporis in quo eſt materia naſcēdi cū ſenſu voluptatis emittat vel recipiat:& citra hoc ēt op⁹ hūoris iſti⁹ hō reſiſtit:nec ampli⁹ quicq̄ pōt:iō naſci ſibi filios optāt:qa nō ipſi faciūt.Cętera iā dei ſūt oia.ſ.cōcept⁹ ipſe: & corporis informatio:& inſpiratio animæ:& partus icolumis:& q̄cunq; deinceps ad hominē cōſeruādū valēt:illius mun⁹ eſt ꝙ ſpiram⁹:ꝙ viuim⁹:ꝙ vigem⁹.Nā p̄terq̄ ꝙ ipſi⁹ beneficio icolumes ſum⁹ corpore:& ꝙ victū nobis ex varijs reb⁹ ſubminiſtrat: ſapiētiā quoq; homini tribuit:quam terrenus pater nullo mō dare pōt. Ideoq; & de ſapientib⁹ ſtulti:& de ſtultis ſapiētes ſæpe naſcunt:quod qdā fato ac ſideribus aſſignāt.Sed nō eſt nunc loc⁹ de fato differēdi.Hoc dicere ſatis eſt:ꝙ ēt ſi aſtra efficientiā rerū cōtinent:nihilominus omia a deo fieri:qui aſtra ipſa & fecit:& ordinauit.Inepti ergo qui hāc poteſtatem deo detrahunt:& operi ei⁹ attribuūt.Hoc igit dei munere cœleſti atq; p̄claro an vtamur an nō vtamur i noſtra voluit eſſe poteſtate.Hoc.n.conceſſo ipſum hoiem virtutis ſacramentis relegauit:quo vitā poſſet adipiſci.Dedit ei & cōſtituit aduerſariū nequiſſimū& fallaciſſimū ſpiritum: cū quo in hac terreſtri vita ſine vlla ſecuritatis requie dimicaret.Cur autem deus hunc vexatorem generi hoim conſtituerit breuiter exponam.

Cętera:actu. xvij. Cum ipſe det oibus vitā & iſpirationem & omnia.

Sapiētū filij cur ali qn̄ ſtulti. Stultoruꝫ filij cur ali qn̄ ſapiētes

¶Cur De⁹ dedit ſpiritum tentatorem. Cap.XX.

ANte oia diuerſitatem voluit eſſe: ideoq; vulgo nō apuit veritatē:ſed eā pauciſſimis reuelauit:q̄ diuerſitas oē arcanuꝫ mūdi cōtinet.Hęc eſt.n.q̄ faciat eſſe virtutē:q.ſ.nō mō nō eſſet:ſed ne appareret quidē: quia virt⁹ eſſe non poterit:niſi fuerit compar aliquis in quo ſuperando vim ſuam vel exerceat:vel oſtēdat.Nam vt victoria conſtare ſine certamine non pōt: ſic ne virtus quidem ipſa ſine hoſte.Itaq; qm̄ virtutem dedit homini: ſtatuit ei ecōtrario inimicū:ne virtus ocio torpens naturam ſuam perderet Cuius omnis ratio in eo eſt:vt cōcuſſa & labefacta firmetur:nec aliter ad ſummum faſtigium poſſit peruenire: niſi prudenti manu ſemper agitata:ſe ad ſalutem ſuam dimicandi tenore fūdauerit. Noluit enim deus hominem ad immortalē illā beatitudinem delicato itinere p̄uenire.Datur⁹ ergo virtutē dedit hoſtē prius qui aias hoim cupiditates:& vitia immitteret.qui eſſet auctor errorū malorūq; oiꝫ machinator:vt qm̄ deus hoiem ad vitā vocat:ille contra vt rapiat & traducat ad morteꝫ.Hic ē q aut iducit aut decipit eos:q veritati ſtudēt

Paul⁹. nemo coronabitur niſi legitime certauerit. Et mulier eſt vita hominis ſup terram.
Vt capiat hic dictio vt d̄t euentum

aut ſi dolo & ſtudijs nõ quiuerit:virilẽ gerit animã:qua ſublimiũ vigorẽ labefactare conetᷣ:infanda dictu & execrabilia moliẽs:vexat & iterficit:& tñ vt ꝓſternit multos:ſic a multis vict⁹ ꝓſtratuſqꝫ diſcedit. Magna eſt n.vis hoĩs:magna rõ:magnũ ſacramẽtũ A quo ſi qs non defecerit:nec fidẽ ſuã deuotionẽqꝫ ꝑdiderit:hic beat⁹:hic deniqꝫ(vt breuiter finiã)ſimilis deo ſit neceſſe eſt. Errat.n.qſquis hoĩem carne metitᷣ. Nã hoc corpuſculũ quo induti ſum⁹:hoĩs receptaculũ ẽ. Nam ipſe hõ neqꝫ tangi/neqꝫ aſpici/neqꝫ cõꝑhendi põt:quia latet ĩtra hoc qđ videtᷣ. Qui ſi delicat⁹ ac tener ĩ hac vita aliter fuerit q̃ rõ ei⁹ expoſcit:ſi virtute cõtẽpta deſiderijs ſe carnis addixerit:cadet & ꝓmetᷣ in terrã. Si aũt(vt debet) ſtatũ ſuũ quẽ rectũ recte ſortit⁹ eſt:& prompte conſtanterqꝫ defenderit:ſi terræ:quam calcare ac vincere debet:nõ ſeruierit:vitam merebitᷣ ſempiternam.

¶Operis cõcluſio:& veritatẽ ſupari nõ poſſe. Cap.XXI.

Hæc ad te Demetriane iterim paucis obſcuri⁹ fortaſſe q̃ decuit:ꝓ rerũ ac tẽporis neceſſitate poraui:qb⁹ cõtẽt⁹ eẽ debeas. Plura & meliora latur⁹:ſi nobis indulgentia cœlitus venerit:tũc & ego ad te veræ philoſophiæ doctrinã & plani⁹ & veri⁹ cohortabor. Statui.n.q̃ multa potero lr̃is tradere:q̃ ad vitæ beatæ ſtatum ſpectẽt. Et quidẽ cõtra phõs:qm̃ ſunt ad ꝑturbãdã veritatem ꝑnicioſi & graues. Incredibilis eſt.n.vis eloquẽtiæ & argumentãdi diſſerẽdiqꝫ ſubtilitas:q̃uis facile deceperat:quos parti nr̃is armis:partim vero ex ipſoꝝ inter ſe concertatione ſumptis reuincem⁹:vt appareat eos induxiſſe poti⁹ errorẽ q̃ ſuſtuliſſe. Fortaſſe mireris ꝙ tãtũ facin⁹ audeã. Patiemur ne igitᷣ extingui aut opprimi veritatẽ? Ego vero libenti⁹ vel ſub hoc onere defecerim. Naꝫ ſi.M.Tullius eloquẽtiæ ipſi⁹ vnicũ exẽplar ab indoctis & ineloquẽtib⁹:qa tñ ꝓ vero nitebantᷣ:ſæpe ſupat⁹ eſt:cur deſperemus veritatẽ ipſã cõtra fallacẽ captioſãqꝫ facundiã:ſua ꝓpria vi & claritate valiturã? Illi quidem ſeſe patronos veritatis ꝓfiteri ſolent. Sed quis põt eaꝫ rẽ defẽdere:quã non didicit? aut illuſtrare apud alios quã ipſe non nouit? Magnum videor polliceri:ſed cœleſti op⁹ eſt munere:vt nobis facultas ac temp⁹ ad ꝓpoſita ꝑſequenda tribuatᷣ. Qđ ſi vita eſt optãda ſapienti ꝑfecto nullã aliã ob cauſam viuere optauerim:q̃ vt aliqd efficiam qđ vita dignũ ſit:& qđ vtilitatem legentib⁹:& ſi non ad eloquẽtiã:qa tenuis in nobis facundiæ riuus eſt:ad viuẽdũ tñ afferat:qđ eſt maxime neceſſarium. Quo perfecto:ſatis me vixiſſe arbitrabor:& officiũ hoĩs ĩpleſſe:ſi labor meus aliquos hoĩnes ab erroribus liberatos:ad iter cœleſte direxerit.

L.Cœlij Lactatij Frmiani Liber de opificio dei Finit:
Domino Ieſu gratias.

Nephythomon Lactantij Firmiani incipit.

[I]Am ſi iuſticia eſt veri dei cultus.quid.n.tã iu-
ſtũ ad ęquitatẽ:tã pium ad honorẽ:tã neceſſa-
riũ ad ſalutẽ:ꝗ deũ cognoſcere vt parẽtẽ:vene-
rari vt dñz:eiuſq; legi ãt pceptis optẽpare? Ne
ſcierũt ergo iuſticiã phi:qa nec ipm deũ agno-
uerunt:& ideo refelli potuerũt a Carneade:cu
ius hæc fuit diſputatio nullũ eſſe ius naturale.
Itaq; oẽs aĩmãtes ipſa ducẽte natura cõmoda
ſua defendere:& ideo iuſticia ſi alienis vtilitatib⁹ cõſulet ſuas negli Carneades.
get:ſtultitiã eẽ dicẽdã.Qđ ſi oẽs ppli penes quos ſit ipiũ:ipſiq; Ro-
mani:ꝗ orbẽ totũ poſſeder:iuſticiãq; ſeq velit ac ſuũ cuiq; reſtituer:
qđ vi & armis occupauerũt ad caſas & egeſtatẽ reuertẽt.Qđ ſi fece-
rit:iuſtos eẽ dicem⁹ eqdẽ:ſʒ tñ ſtultos iudicare neceſſe ẽ:ꝗ vt alijs ꝓ-
ſint:ſibi nocere cõtẽdãt.Deĩde ſi repiat aliqs hoiez:ꝗ aut aurũ ꝓ au
ricalco:aut argẽtũ ꝓ plũbo vẽdat p errorẽ:atq; id emer neceſſitas co
git vtrũ diſſimulabit & emet paruo:an poti⁹ indicabit? iuſt⁹ vtiq; di-
cet:quia nõ fefellit:ſed idẽ ſtultus:qui alteri fecerit lucrũ:ſibi dãnuz
ſed facile de dãno eſt.Quid ſi vita ei⁹ in periculũ veniet:vt eũ aliqñ
neceſſe ſit aut occidere:aut mori:qd faciet? Põt hoc euenire: vt nau
fragio facto iueniat aliquẽ imbecillẽ tabulæ inhærentẽ: aut victo ex
ercitu fugiens:repiat aliquem vulneratũ equo inſidentẽ:vtrũ ne aut
illum tabula:aut hũc equo deturbabit:vt ipſe poſſit euadere? Si vo
let iuſt⁹ eẽ nõ faciet:ſed idẽ ſtult⁹ iudicabit:qui dum alteri⁹ vitæ par
cit:ſuã pdet.Si faciet quidẽ ſapiens videbit:quia ſibi conſulet ſed &
idez mal⁹:ꝙ nocebit.Acuta iſta ſane:ſed reſpõdere ad ea facile poſ
ſumus.Imitatio.n.noim facit vt ſic eſſe videat.Nam & iuſticia ima
ginem habet ſtultitiæ:non tñ eſt ſtultitia.Et malitia imaginẽ ſapien
tiæ:nõ tñ ſapientia eſt.Sed ſicut malitia iſta in conſeruãdis vtilitati-
b⁹ ſuis intelligẽs redargui videt:qa nõ ſapientia:ſʒ calliditas & aſtu-
tia eſt:ita & iuſtitia nõ dʒ ſtultitia: ſed innocẽtia noiari:quia neceſſe
eſt iuſtũ eẽ ſapientẽ:& eũ qui ſit ſtult⁹:iniuſtũ.Nã neq; rõ:neq; natu-
ra ipſa pmittit:vt is qui iuſt⁹ ẽ:ſapiẽs nõ ſit:qm iuſt⁹ nihil vtiq; facit:
niſi qđ rectum & bonũ eſt:prauum & malũ ſemp fugit.Quis aũt di-
ſcernere bonũ & malũ: prauũ & rectũ poterit:niſi qui ſapiẽs fuerit?
Stult⁹ aũt malefacit:quia bonũ & malũ quid ſit ignorat:ideo peccat
quia non põt praua & recta diſcernere.Igit neq; ſtulto iuſticiã:neq;
iniuſto ſapientiã cõuenire.Ergo ſtult⁹ nõ ẽ qui nec tabula naufragũ
nec equo ſauciũ deiecerit:quia ſe abſtinuit a nocẽdo:qđ eſt peccatũ
Peccatũ aũt vitare ſapientis eſt.Sed vt ſtultus prima facie videatur:

ſlla res efficit qui extingui animã cum corpore exiſtimãt:iccirco oẽ cõmodum ad hanc vitam referũt.Si.n.poſt mortẽ nihil eſt:vtiq; ſtulte facit:qui alterius animæ parcit cũ diſpendio ſuæ: aut qui alterius lucro magis q̃ ſuo conſuleret.Si mors animam delet:danda eſt opera:quo iuſtius commodiuſq; viuamus.Si autẽvita poſt mortẽ ſupereſt æterna & beata:hanc vtiq; corporalē cũ omnib⁹ terræ bonis iuſtus ac ſapiens cõtẽnet.quia ſciet quale a deo p̃mium ſit recepturus Teneam⁹ igit̃ innocentiam:teneam⁹ iuſticiã:ſubeam⁹ imaginẽ ſtulticiæ:vt veram ſapientiam tenere poſſim⁹. Et ſi hominibus videat̃ ineptũ ac ſtultum torq̃ri: & mori velle q̃ liberũ eẽ & abire ſine noxa. Nos tñ omni virtute oĩq; patientia fidẽ deo exhibere nitamur.Non mors terreat:nec dolor frãgat:quomin⁹ vigor animi & cõſtantia inconcuſſa ſeruet̃.Stultos notent:dũmodo ipſi ſtultiſſimi ſint & cæci:

De vero ſacrificio.

& hebetes& pecudib⁹ ęquales:q̃ non intelligunt eſſe mortiferum relicto deo viuo ꝓſternere ſe:atq; adorare terrena:qui neſciunt ex illis ęternam pœnam manere:qui figmenta inſenſibilia fuerint venerati: & eos qui nec tormenta nec mortem ꝓ cultu & honore veri dei recuſauerint:vitam ꝑpetuam conſecuturos.Hęc ẽ fidęliſſima hęc eſt vera ſapientia:hęc ꝑfecta iuſticia.Nihil ad nos attinet:q̃d iudicẽt ſtulti:quid homunculi ſentiant. Nos iudicium dei expectare debem⁹: vt eos poſtmodum qui de nobis iudicauerint: iudicem⁹. Dixi de iuſticia quid eſſet:ſequitur vt oſtendam quid ſit veruꝫ ſacrificium dei: quis iuſtiſſimus ritus colendi:ne quis arbitret̃:aut victimas:aut odores:aut dona p̃ſentia deſiderari a deo:a quo ſi fames:ſi ſitis:ſi algor ſi omnium rerum terrenarũq; cupiditas abeſt:non ergo vtit̃ his omnibus q̃ templis aliiſq; fictilibus inferunt̃:ſed ſicut corporalib⁹ corporale:ſicutiq; incorporalibus incorporale ſacrificium neceſſariuꝫ eſt: Illis q̃ in vſum tribuit homini deus:ipſe non indiget.Eſt omnis terra ipſius ſub ꝑtãte:non indiget templo: cuius domiciliuꝫ mundus eſt. non indiget ſimulachro:qui eſt & oculis:& mente icompręhenſibilis:non indiget terrenis luminibus:qui ſolem cum cęteris aſtris iuſũ hominibus potuit accendere. Quid igit̃ ab homie deſiderat deus: niſi cultum mentis qui eſt primus & ſanctus?Nam illa quę aut digitis fiunt:aut extra hominem ſunt:hoc ſacrificium veruꝫ non eſt: nec quod ex arca:ſed quod ex corde ꝓfert̃:non quod manu:ſꝫ quod mente libat̃.Hęc acceptabilis victima eſt:quaꝫ de ſeipſo animus imolat. Nam quid hoſtię?quid thura?quid veſtes?quid aurum?quid argentum?quid precioſi lapides conferunt:ſi colentis pura mens non eſt? Sola ergo iuſticia eſt quam deus expetit.In hac ſacrificiuꝫ: i hac dei cultus eſt:de quo nunc mihi diſſerenduꝫ eſt: docendumq; in quibus operibus iuſticia neceſſę ſit contineri.

DVas eſſe humanæ vias:nec philoſophis ignotū fuit: nec poetis:ſed eas vtiq; diuerſo modo induxerūt philoſophi Alteram induſtriæ:alteram inertiæ eſſe voluere:ſed hoc minus recte:cum eas ad ſolius vitę commoda retulerunt melius poetæ:qui alteram iuſtorum:alteram impiorum eſſe dixerūt. Sed in eo peccāt:qui eas non in hac vita:ſed apud inferos eſſe aiūt. Nos vtiq; rectius:qui alteram vitę:alteram mortis:& hic tamen has vias eſſe diximus. Sed illa dexterior:qua iuſti ſunt gradientes nō in elyſium ferre:ſed in cœlum. Immortales enim fiunt. Siniſterior ad tartarū. Aeternis enim cruciatibus obducunt iuſti:Veneranda eſt a nobis iuſticiæ via:ꝗ ducit ad vitā. Primū aūt iuſticiæ officiū eſt deū cognoſcere vt parentē:eūq; metuere vt dominū:diligere vt patrem Is eſt.n.qui nos genuit:qui vitali ſpiritu aīauit:qui alit:qui ſaluos facit. Habet in nos nō modo vt pater:verum etiā vt dominus licētiā verberādi:& vitæ ac necis poteſtatem:vñ illi ab hoīe duplex honos .i.amor cū timore debet. Secundū iuſticię officiū eſt hoīem agnoſcere velut fratrem. Si enim idē deus fecit:& vniuerſos ad iuſticiā. & ad vitam æternam pari conditione generauit. Fraterna vtiq; neceſſitudine cohæremꝰ:quā qui non agnoſcit:iniuſtus eſt. Sed origo huius mali:quo ſocietas inter ſe hominum quo neceſſitudinis vinculū diſſoluitur:eſt ꝙ ab ignorantia veri dei naſcitur. Qui enim fontē illū benignitatis ignorat:bonus eſſe nullo modo poteſt. Inde eſt ꝙ ex eo tēpore:quo multi dij cōſecrati ab hominibus coliq; cœperunt:fugata eſt (ſicut poetæ aiūt) iuſticia:ſic direptū eſt omne fœdus:direpta ſocietas iuris hūani:cū ſibi quiſq; cōſulere:ius ĩ uribꝰ cōputare nocere inuicem:fraudibus aggredi:dolis circunſcribere:cōmoda aliorum incōmodis adaugere:nō cognatis:nō liberis:nec parētibꝰ ꝑcere:ad necem hominū pocula tēperare:obſidere cū ferro vias:maria īfeſtare:libidini aūt quo furor duxerit fręna laxare:nihil deniq; ſancti habere:quod cupiditas infanda nō violaret. Cū hęc fierēt:tū leges ſibi hoīes cōdiderūt pro vtilitate cōmuni:vt ſe interim tutos ab iniurijs facerent. Sed metus legū nō ſcelera cōprimebat:ſed licentia ſubmouebat. Poterant.n.leges delicta punire:conſcientiā munire nō poterant:Itaq; ꝗ ante palam fiebant:clā fieri cœperūt. Circunſcribi etiā iura ſiquidē ipſi ꝑſides legū præmijs muneribuſq; corrupti:vel ĩ remuneratione malorū:vel ꝑnicie iuſtorū ſentētias vēdicabāt. His accedebāt diſſentiones & bella:& mutuę depdationes:& oppreſſis legibus ſęuiendi poteſtas licenter aſſumpta. In hoc ſtatu cū eſſent humanę res miſertꝰ ē noſtri deus. Reuelauit ſe nobis:& oſtēdit vt ĩ ipo religionē:fidē:caſtitatē:miām diſceremus:legēq; diuinā:quæ humana cū cæleſtibꝰ copulauit:tradēte ipſo domino ſumeremꝰ:qua lege

Due hūanæ vitæ vię.

Duo iuſticie officia

vniuerſi:quibus irretici ſumus:errores cum vanis & ipſis ſuperſtitio nibus tollerent Quid.n.homini debeamus:eadem illa lex praeſcribit: quę docet quicquid homini praeſtiteris:deo praeſtare. Sed radix iu ſticiae: & omne fundamentum ęquitatis eſt illud. Vnde ne facias vlli qd pati nolis:ſed alterius animum de tuo metieris:ſi acerbum eſt iiuriam ferre: & qui eam fecerit:videtur iniuſtus. Transfer in alterius perſonam:quod i te ſentis: & i tuam quod de altero iudicas: & itelliges tam te iiuſte facere:ſi alteri noceas:q̄ alterū:ſi tibi. Haec ſi mēte voluemus:innocentiā tenebimus:i qua iuſticia velut i primo gradu conſiſtit. Primus eſt.n.non nocere proximo:ſed prodeſſe. Et ſicut i rudibus agris prius q̄ ſerere incipias:euulſis ſentibus & omnium ſtirpium radicibus amputatis:arua purganda:ſic de noſtris animis prius vitia detrahenda: & tunc dęmū virtutes inſerendę:de quib9 ſeminatę per verbum dei fruges imortalitatis oriantur. Tres affectus vel (vt ita dicam) tres furcae ſunt:quae in aīs hoīs tantas perturbationes ciūt: & iterdū cogunt ita delinquere:vt nec famae:nec periculi ſui reſpectu:tuta habere pmittant:circa q̄ vindictam cupit a natura:q̄ deſiderat opes:libido quae appetit voluptates. His vitijs reſiſtendū eſt: hae ſtirpes eruēdę:vt virtutes ſeri poſſint. Hos affectus ſtoici āputādos. peripatetici tēperandos putant. Neutri eorum recte quia neq; detrahi poſſūt. Siquidē natura i ſiti habēt certā magnāq; rōnē:neq; bonū qm̄ ſi mala ſunt:carendū eſt:etiā tēperandū mediocrib9 ſi bona integris adutendū eſt. Nos vero neq; detrahēdos:neq; minuendos eſſe dicimus. Non.n. per ſe mala ſūt:q̄ de9 hoi rationabiliter cōſeruat:ſed cū ſint vtiq; natura bona:quoniā ad tuendā vitam ſunt attributa:male vtēdo fiāt male:ſicut ſi fortiſſime pro patria dimices: bonū eſt: ſi contra patriā malum. Sic & affect9 ſi ad vſus bonos habeas virtutes erunt:ſi ad malos:vitia dicent. Ita igit ad coertionē peccatorum.i.ad regendam ſubiectorum diſciplinā data eum a deo:vt metus licentiā cōprimat & compeſcat audaciā: & qui terminos ei9 ignorat:iraſcit paribus aut fortioribus. Inde ad immania facinora proſilitur:inde ad cędes:inde ad bella conſurgit. Cupiditas ad deſiderandа & conquirenda vitae neceſſaria tributa eſt. Sed qui neſciūt fines eius:inſatiabiliter opes congerere nituntur. Hinc venena: hic circūſcriptiones:hinc falſa teſtimonia:hinc omniū fraudum genera erumpent. Libidinis aūt affectus ad procreandos filios inſitus & natus eſt: ſed qui limites eius animo non tenent: vtuntur eo ad ſolam voluptatem. Inde illicitae iam opes:inde adulteria & ſtupra: inde omnes corruptelae oriuntur. Redigendi ergo ſunt iſti affectus intra fines ſuos: & in viam rectā redigendi:in qua & ſi ſunt vehementes: culpā tamen habere non poſſunt.

Cohibēda eſt ira cū patimur iīuriam:& vt malū cōprimat̄
qđ ex certamie ipendet:& duas maximas virtutes:inocen
tiā:& patientiam teneamꝰ.A natura frangit̄:cū habemus
quod ſatis eſt.Quis.n.furor eſt in his cōgerendis laborare
q̄ aut latrocinio:aut furore:aut ꝓſcriptiōe:aut morte ad alios acceſ
ſit ꝑuenire? Libido extra legitimū thorū nō euaget̄: ſed creādis libe
ris ſeruiat.Appetētia.n.nimia voluptatis:& ꝑiculū parit:& inſaniaꝫ
generat.Et qđ eſt maxime cauendū:mortem accurrit ęternā.Nihil
eſt.n.tā inuiſum deo:q̄ mens incęſta & animꝰ impurus.Nec hac ſo-
la voluptate abſtinēdū ſibi putet: q̄ capit̄ ex fœminei corporis copu
latione:ſed & cęteris voluptatibꝰ ſenſuum reliquoꝝ:quia & ipſe ſūt
vitioſæ:& eiuſdem virtutis eſt eas cotēnere.Oculoꝝ voluptas ꝑcipi
tur ex reꝝ pulchritudine. Aurium de vocibꝰ canoris/& ſuaſionibꝰ.
Narium de odore iucundo.Saporis de cibis dulcioribus:quibꝰ his
omnibus virtꝰ repugnare fortiter debet:ne his illecebris irrętitꝰ ani
mꝰ:a cœleſtibꝰ ad terrena:ab æternis ad temporalia:a vita imortali
ad ꝑpetuā pœnam deprimat̄.In ſaporis & odoris voluptate hoc pe
riculū eſt:ꝙ trahere ad luxuriā poterit. Qui.n.fuerit his deditꝰ:aut
nō habebit vllā rē familiarē:aut ſi habuerit abſumet:& aget poſtmo
dū vitā deteſtabilē.Qui aūt rapit̄ auditu:vt taceā de cātibꝰ:qui ſenſꝰ
ſępe deliniūt:vt etiā ſtatꝰ mētis furore ꝑturbēt:cōpoſitis cęteris orō
nibus numeroſiſq; carmibus: aut argutis diſputationibꝰ ad impios
cultus facile tradunt̄. Inde eſt ꝙ ſcriptis cœleſtibꝰ:quia vident̄ icom
pta:nō facile credūt:quia aut ipſi ſunt deſerti:aut diſcrete legere vo-
lunt:nō q̄runt vera:ſed dubia:imo illis hęc vident̄ veriſſima eſſe:quę
auribꝰ blandiunt̄: ita reſpuunt veritatē:dum ſermonis varietate ca-
piunt̄.Voluptas vero q̄ ſpectat ad viſum:multiformis eſt.Nā qui ꝑci
pit̄ ex reꝝ p̄cioſaꝝ pulchritudine:auariciā cōcitat:q̄ aliena eſſe de-
bet a ſapiente atq; iuſto.Quę aūt capit̄ de ſpecie mulierū in alteraꝫ
capit voluptatem:de qua iam ſuperius locuti ſumus.

SVpeſt de ſpectaculis dicere q̄ qm̄ potentia ſunt ad corrum
pendos animos:vitanda ſapiētibꝰ:& cōtemnēda ſunt tali-
ter ꝙ ad celebrādos deoꝝ honores iuenta memorant̄.Nā
munerū additiones Saturno factæ ſunt Scęna liberi prīs ē.
Ludi vero circēſes Neptuno dicati putant̄ vt iam qui ſpectat vel in-
tereſt:relicto dei cultu:ad ꝓphanos ritus trāſiſſe videat̄.Sed ego de
re malo dicere:q̄ de origie.Quid tam horribile:tā tetruꝫ:q̄ hois tru-
cidatio? Ideo ſęueriſſimis legibus vita noſtra mulctat̄.ideo bella exe
crabilia ſunt iuenta:tn̄ cōſuetudo quatenꝰ homicidiuꝫ ſine bello ac
ſine legibꝰ faciant:& hoc vt ſcelus indicat.Quod ſi intereſſe homici
dio ſceleris conſcientia eſt:& eodem facinore ſpectator obſtrictus ē:

cui & admiſſor: ergo & his gladiatorum ſceleribus non minus cruore perfunditur qui ſpectat q̃ ille qui facit: nec poteſt eſſe immunis a ſanguine, qui voluit effundi: aut videri non interfeciſſe: qui iterfectori & fauet: & pręmium poſtulauit. Quid ſcęna? Num ſanctior? i qua comœdia de ſtupris & amoribus. Tragœdia de incæſtis & parricidiis fabulatur. Iſtrionici etiam impudici geſtus: quibus infames fœminas imitatur libidines: quas ſaltando exprimunt: docent: nō minus corruptelarum diſciplinarum eſt: i quo fiunt per imaginem: quę non ſunt: vt fiant ſine pudore quę vera ſunt. Spectant hæc adoleſcentes: quorum lubrica ætas: quę frenari ac regi debet: ad vitia & peccata his imagibus eruditur. Circus non innocentior ęſtimatur: ſed maior hic furor eſt: ſiquidē mentes ſpectantium tanta feruntur inſania: vt non modo in conuitia/ſed etiam i rixas/nec non & in prælia & contentiones ſępe conſurgant. Fugiēda igitur omnia ſpectacula: vt trāquillum mentis ſtatum tenere poſſimus. Renūciandū noxiis voluptatibus: ne deliniti ſuauitate peſtifera/in mortis laqueos incidam⁹. Placet ſola virtus: cuius merces īmortalis eſt: cū vicerit voluptatem. Suppoſitis autem affectibus/& prędomitis voluptatibus/facilis i cōprimendis cæteris labor eſt et: qui ſit dei veritatiſq; ſectator: nō maledicit vnq̃: qui ſpectabit adeo benedictionem. Hinc iurabit ne deū ludibrio habeat: ſed ne iurabit quidem ne qn̄ vel neceſſitate vel conſuetudine i piurium cadat. Nihil ſubdole: nihil diſſimulāter loquatur: neq; abnegabit quod ſpopōderat: neq; ꝓmittet quod facere nō poſſit: non iuidebit cuiq̃ qui eſt ſuo contentus: nec detrahet: aut male alteri volet: i quem forſitan beneficia dei proniora ſunt. Non furabiť: nec oīno quicq̃ concupiſcet alienū: non dabit i vſura pecuniam. Hoc eſt.n. de alienis malis lucra captare: nec tamen negabit: ſi quē neceſſitas cogit mutuari. Non erit aſp i filium: nec i ſeruum: qui meminerit: ꝙ ipſe patrē habeat ac dominū. Ita cum his aget queadmodum ſecū agi vellet. Munera ſupabundantia non recipiet a tenuioribus: nec enim iuſtum eſt augeri patrimonia locupletum per damna miſerorum. Vetus præceptum eſt non occidere: quod ſic accipi debet: non tanq̃ iubeamur ab homicidio tantum: quod etiam legibus publicis vidicetur manus abſtinere: nec iuſſione interpoſita: nec verbo licebit periculum iferre: nec infantem necare: aut exponere: nec ſeipſum voluntaria morte damnare. Item non adulterari: ſed hoc p̄cepto non ſolum corrumpere alienum matrimonium ꝓhibeť: quod etiam communi gentium iure damnať verum etiam proſtitutis corporibus abſtinere. Supra leges lex enim dei eſt: ea quoq; quę ꝓ licitis habentur vetat: vt iuſticiam conſumet. Eiuſdem legis eſt falſum teſtimoniū non dicere: quod & ipſum latius patet. ſi falſum teſtimo

nium mendacio nocet ei:contra quem dicit:& fallit eum apud quē
dicit. Nunquam igitur mentiendum eſt:quia mendacium ſemper
aut fallit:aut nocet.Non eſt vir iuſtus:quia non ſine noxa vitioſo ſer
mone mentitur.Hinc vero nec adulari licet:pernicioſa eſt enī ac de
ceptrix adulatio:ſed vbiq; cuſtodiat veritatem:quæ licet ad pręſens
ſit inſuauis:tamen cum fructus eius atq; vtilitas apparuerit:nō odi
um pariet(vt ait poeta)ſed gratiam.

DIxi de his quę vetant:dicam nūc breuiter quæ iubentur.
Innocentia proxima eſt miſericordiæ. Illa enim malum
non facit:& hęc bonum operat.Illa inchoat iuſticia; hęc
complet.Nam cum imbecillior ſit hominum natura q̄ cę
terarum animantium:quas deus & inſtructas ad inferandam & mu
nitas ad vim repellendā figurat:affectum nobis miſericordię dedit.
vt omne præſidium vitę noſtrę in mutuis auxilijs poneremus.Si.n.
facti ab vno deo:& orti ab vno homine conſanguinitatis iure ſocia-
mur.Omnes igit hominem diligere debemus.Itaq; non tantum in
ferre iiuriam non oportet:ſed ne illatam quidē vidicare:vt ſit in no-
bis pfecta innocētia.Ideo iubet nos deus etiā p inimicis precē face
re ſemp.Ergo aial cōe atq; cōſors eſſe debemus vt nos inuicē pſtan-
dis recipiendiſq; auxilijs muniam⁹.In multis.n.caſib⁹ & incōmodis
fragilitas nr̄a ſubiecta eſt. Speres tibi accidere:q alteri accidit.Ita
dæmū excitaberis ad opē ferēdā:ſi ſumpſeris eius animū:q opē tn̄ i
malis cōſtitutus iplorat.Si quis victu indiget.ipartiamur.Si qs a po
tentiori iiuriā ſuſtinet:eruam⁹.Pateat domiciliū noſtrū:vel peregri
nis vel indigētib⁹ tecto.Pupillis defenſio:viduis tutela nr̄a nō dicit.
Redimere ab hoſte captiuos magnū numine op⁹ eſt.Aegros paupe
res viſitare:atq; fouere iopes:aut pauperes (ſi obierit) nō patiamur
inſepultos iacere.Hęc ſunt opa hæc officia miſericordię q̄ ſi qs pfe-
cerit:verū & acceptū ſacrifitiū deo imolabit.Hęc lętabilior victima
eſt apud deū q nō pecudū ſanguine:ſed hoīs pietate placat.quē deū
(quia iuſtus eſt)ſuam & ipm lege ſua & conditione pſequit:miſere
tur ei quē viderit miſericordē inexorabilis eſt ei:quā pcātib⁹ cernit
immitē.Ergo vt hæc oīa quæ deo placent:facere poſſimus:contem
nenda eſt pecunia:& ad cæleſtes tranſferenda theſauros:vbi fur nō
effodiat:nec rubigo conſumet: nec tyrannus eripiat. Sed nobis ad
ęternam opulentiam deo cuſtode ſeruetur.

FIdes quoq; magna iuſtitiæ pars eſt:quæ maxime a nobis
qui nomē fidei gerimus:conſeruanda eſt:quæ præcipue
in religione:quia deus prior eſt & potentior q̄ homo. Et
ſi eſt glorioſus pro amicis: pro parentibus pro liberis id
eſt pro homine ſuſcipere mortem:& qui hoc fecerit:diuturnam me

moriam laudemq; conſequitur:quanto magis ꝓ deo:qui pōt æternam vitã pro tēporali morte pſtare. Itaq; cum inciderit huiuſmodi neceſſitas:vt diſcedere a deo:atq; ad ritus gētiū trāſire cogamur:nullus nos metus:nullus terror infleðat:quominus tradit amico:his fidē cuſtodiamus. Deus ſit ante oculos:ſit in corde:cuius interno auxilio dolor viſcerū:& adhibita corpori tormēta ſuperent. Nihil tunc aliud q̄ vitæ immortalis præmia cogitemus. Ita facile & diſſipandi aut vrendi artus fuerit tolerabim⁹:q̄ i nos tyrannicæ dominationis amentia molieſ. Poſtremo ipſam mortem non iuiti aut timidi:ſed libenter & interriti ſubire nitamur:vt ſciamus quali apud deū gloria ſumus futuri:triūphato ſęculo ad promiſſa veniētes. Quibus bonis: quanta beatitudine breuia hæc pœnaꝝ mala:& huius vitę dāna pēſemus. Quod ſi facultas hui⁹ gloriæ deerit:habebit fides etiā i pace mercedē. teneaſ ergo in oibus vitæ officijs:teneaſ in matrimonio. Nō enim ſatis eſt:ſi aut alieno thoro:aut lupanari abſtineas. Qui habet cōiuge:nihil quęrat extrinſecus:ſed contentus ea ſola caſtiget. Inuiolati cubilis ſacramēta cuſtodiat. Adulter.n.deo & pro icæſtus: qui abieðo iugo vel in liberā:vel in ſeruā peregrina voluptate luxuriat. Sed ſicut fœmina caſtitate vinculis obligata eſt:& ne aliud cōcupiſcat:ita vir eadē lege teneaſ:quo deus ex viro vxorem vni⁹ corporis cōpage ſolidauit. Ideo pcepit nō dimitti vxorem:niſi crimine adulterij deuiðā:& nunq̄ cōiugalis fœderis vīculū:niſi ruperit reſoluaſ. Illud quoq; ad cōſumandā pudicitiam iungiſ:vt non modo peccatum abſit:verum etiā cogitatio. Pollui.n.mentem:q̄uis inani cupiditate manifeſtū eſt. Itaq; iuſtū hominē qui ſcit ſe nec facere oportere:nec velle. Purganda eſt igiſ cōſcientia:quā deus peruidet:q falli non poteſt. Euacueſ omni labe peðtus:vt tēplum dei eſſe poſſit: quod non auri:nec eboris nitor.ſed fidei & caſtitatis fulgor illuſtrat. Sed enim hæc omnia difficilia ſunt homini:nec patiſ conditio fragilitatis naturę quenq̄ ſine macula. Vltimum ergo remediu illud eſt vt confugiamus ad penitentiam:q̄ nō minimum locum inter virtutes habet.quia ſui correðio ē:vt cū forte aut re aut verbo lapſi fuerimus:ſtatim reſipiſcam⁹:ac nos deliquiſſe fateamur:oremuſq; a deo veniam:quā pro ſua miſericordia non negabit:niſi perſeuerabimus in errore. Magnum eſt pœnitentię auxilium:magnum ſolatiu. Illa eſt vulnerum peccatorumq; ſanatio:illa ſpes:illa portus ſalutis:quā qui tollit:viam vitæ ſibi amputat.quia nemo eſſe tam iuſtus poteſt: vt nunq̄ ſit ei pœnitentia neceſſaria. Nos vero & ſi nullum ſit peccatum:confiteri non debemus:& pro debetis noſtris idētide depræcari:gratias agere etiam in malis. Hoc enim ſemper obſequium domino deferamus.

HVmilitas enim chara & amabilis deo eſt:q̃ cum magis ſuſcipiat peccatorem cõfitētē:quē in regnis cęleſtibus faciet pro humilitate ſublimari. Hæc ſunt quæ debet cultor dei exhibere. Hęc ſunt victimę hoc ſacrificiuꝫ placabile. Hic verus eſt cultus:cum homo mentis ſuę pignora in aram dei confert ſumma illa maieſtas hoc cultore lętatur. Hunc vt filium ſuſcipit ſibi:quia domuꝫ imortalitatis impartitur:de qua nunc mihi diſſerēdum eſt:& arguēda eſt perſuaſio eoꝝ qui extingui animas cū corporibus putauerunt:q̃ quia necdū ſciebāt:nec arcanū mundi ꝑſpicere poterant:ne hominis quidem aiæq; rõnem cõpræhenderunt. Quomodo.n.poſſent ſapiētia prouidere qui ſcientiā nullo modo habēt? Negantes ergo nullam prouidentiam vtiq; deum:qui fons & caput eorū eſt negauerunt. Sequebatur vt ea quę ſunt aut ſemꝑ fuiſſe dicerent aut ſua ſponte eſſe nata:aut minutoruꝫ ſeminū cõglobatione cõcreta:ſemper fuiſſe dici poteſt:ꝙ teſtes vi ſubiacent quia ipſuꝫ enim eſſe ſine aliquo initio nõ poteſt ſua ſponte:aut in his naſci põt:quia nulla eſt ſine ratione natura. Semina enim principalia quomodo eē potuerūt:cū & ſemina exordijs orianť:& viciſſim rex ex ſeminibus Nullum igiť ſemen eſt qđ originē non habet. Sic factum eſt vt cum putarent mundū nulla prouidentia factū:ne hominē quideꝫ putarēt aliqua ratione generari. Quod ſi nulla eſſet in fingendo homine ratio verſata:immortalem igiť animā eſſe poſſe. Alij vero ex aduerſo: & deū eſſe vnū:& ab eo mundū factum:& hominē eum factū:& animas eſſe immortales exiſtimauere. Sed cum ea ſenſerūt huiuſmodi. nõ tanti diuini operis atq; cõſilij:nec cauſas:nec rationes nec exitus perſpexerūt:vt omne veritatis arcanū cõſumarēt:atq; veluti fine cõcluderent. Sed quia illi facere nõ potuerunt:quia veritatē perpetuo nõ tenebāt:nobis faciendū eſt:qui eā cognouimus:deo annunciāte. Cõſideremus igiť quæ rõ fuerit huius tanti tāq; imenſi operis fabricādi. Fecit deus mundū ſicut Plato exiſtimauit:ſed cur fecit nõ oſtēdit:quia bonus inquit:& inuidens nulli fecit q̃ bona ſunt. At cum videmus in rerum natura & bona eſſe & mala. Poteſt ergo exiſtere ꝑuerſus aliquis qualis fuerit Atheus ille:& Theodorus:& Platoni reſpondere:immo quia malus eſt:fecit quę mala ſunt. Quomodo illū redarguet:ſi quę bona ſunt de fecit? Vnde igiť in mala eruperunt:q̃ plerumq; etiā bonis ꝓualent. in materia inquit cõtinebanť. Si mala: igitur & mala vt aut nihil fecerit deus:aut ſi bona tantum fecit:æterniora ſunt mala q̃ facta nõ ſunt q̃ bona quæ habuerūt exordiū. Finē igitur habebunt quę aliqñ cœperunt:& permanebunt quæ ſemper fuerunt. Mala igiť potiora ſunt. Si autē potiora eſſe non poſſunt:ne ęterniora quideꝫ poſſunt. Ergo aut vtraq; ſemper fuerunt:aut deus

ocioſus: aut vtraq; ex vno fonte fluxerunt. Eſt.n.cõueniens vt deus oia fecerit potius q̃ nihil ergo ſecundũ ſententiã Platonis:ideo deus & bonus eſt:quia bona facit:& malus qa mala. Qđ ſi fieri nõ põt:apparet nõ ideo factũ eẽ a deo mũdũ:qa mund⁹ bonus eſt:quoniaȝ.n. cõplexus & bona & mala:nec fecit ꝑpter ſe qcq̃:ſed propter aliud. Dom⁹.n.ędificat̃:nõ ad hoc ſolũ vt ſit dom⁹:ſed vt ſuſcipiat & tueatur habitãtẽ. Itẽ nauis fabricat̃ nõ ad hoc:vt nauis videatur:ſed vt in ea poſſint hoies nauigare. Vaſa aũt fiunt nõ vt vaſa ſint ſolũ ſed vt capiant quæ ſunt vſui neceſſaria. Sic & mũdũ deus ad vſuȝ aliquẽ fecerit neceſſe eſt. Stoici aũt cã hominũ factũ eſſe:& recte. Hoies.n.fruuntur his oibus bonis:quæ mund⁹ in ſe continet. Sed ipſi hoies cur facti ſunt:aut qđ in illis habeat illa fabricatrix ꝓuidẽtia nõ explicãt. Immortales eſſe aias idẽ Plato affirmat:ſed cur:aut qñ:aut quõ:aut ꝑ quẽ imortalitatẽ aſſequant̃:aut qđ nõ tm̃ illud myſteriũ cur hi qui ſunt immortales futuri:prius mortales naſcant̃. Deinde decurſo tẽporis vitæ ſpatio atq; abiectis fragilium corporum exuuijs:ad æternã illã beatitudinẽ transferant̃:nõ cõpræhendit deniq; nec iudiciuȝ dei nec diſcrimẽ iuſti & iniuſti explicauit:ſed aias quæ ſe ſceleribus immerſerint:hacten⁹ condẽnare putauit:vt i pecudib⁹ renaſcant̃:& ita peccatoꝝ ſuoꝝ luere pœnas:donec rurſus ad figuras hoiȝ reuertantur:& hoc fieri ſemper:nec circa finem tranſmeandi luduȝ mihi neſcio queȝ inducit ſomnio ſimilem:cui nec ratio vlla:nec dei gubernatio:nec conſilium aliquod ineſſe videatur.

DIcã nunc:quę ſit illa ſententia quã nec hi quideȝ qui vera dixerũt:collatis in vnũ cauſis atq; factionibus cõnectere potuerunt. Factus a deo mund⁹:vt homines naſcerentur. Naſcunt̃ aũt homines:vt deum parentem agnoſcant:vt colant in quo iuſticia eſt. Colunt vt mercedeȝ imortalitatis accipiãt. Accipiunt imortalitateȝ:vt in æternum deo ſeruiẽt. Videſne quemadmodũ ſibi cõnexa ſint:& prima cũ medijs:& media cũ extremis? Inſpiciant̃ ſingula:& videam⁹ vtrũne illis ratio quoq; ſubſiſtat. Fecit ergo deus mundũ ꝑpter hoiem. Hoc qui nõ videt: non multum diſtat a pecude. Quis cęlum ſuſpicit:niſi homo? Quis ſolem? Quis aſtra? Quis opera dei mirat̃:niſi homo? Quis colit terram? Quis ex ea fructum capit? Quis nauigat mare? Quis piſces? Quis volatilia? Quis quadrupedes habet in poteſtate:niſi homo? Cũcta igit̃ ꝑpter hominẽ de⁹ fecit:qa vſui hominuȝ cũcta ceſſere. Recte ergo viderũt philoſophi:ſed illud quod ſequit̃ non viderunt:ꝙ ipſum hominẽ ꝑpter ſe fecerit. Erat enim conſequens & neceſſarium: & pium:& cũ hominis cauſa tantã operã molitus ſit:cum tm̃ illi honoris: tantum illi poteſtatis:vt dominet̃ mundo:& homo agnoſceretur: dominum

tantorũ beneficioꝝ auctorẽ fecit:& mundum ꝓpter ipſum.vt ei cultum & honorem debitum redderet.Hęc Plato aberrauit:hic ꝑdidit quam primum arripuerat veritatẽ:cum de cultu eius dei quem conditorem rerum ac parentem fatebatur:obticuit:nec ĩtellexit hominem deo poteſtatis vinculis eſſe religatum:vnde ipſa religio notaꝰ. Et hoc eſt ſolum propter quod immortales animę fiant.Senſit tamẽ ęternas eſſe:ſed non per gradus ad eam ſententiam deſcendit.Amputatis enim mediȷs:incidit totius in veritatem:quaſi per obruptuꝫ aliquod præcipitiũ nec vlterius progreſſus eſt:quoniam caſu ad eaꝫ non ratione peruenerat. Colendus eſt igiꝰ deus:vt per religionem: quę eadem iuſtitia eſt accipiat homo a deo immortalitatem:nec eſt vllum aliud pręmiuꝫ piæ mentis quæ ſi eſt inuiſibilis non poteſt ad inuiſibili deo niſi inuiſibili mercede donari.Plurimis vero argumẽtis colligi poteſt æternas eſſe animas.Plato ait ꝙ per ſeipſum ſemꝑ moueꝰ:neq; prĩcipium motus:neq; finem non habere.Animum autem homĩs per ſe ſemper moueri:qa ſit ad cogitandum mobilis:ad inueniendum ſolers:ad ꝑcipiendum facilis:ad diſcendum capax:& qui pręterita teneat:p̄ſentia cõpręhendat:futura ꝓſpiciat:multarũq; rerum & artium ſcientiam complectatur immortalem eſſe ſiquidem nihil habeat in ſede terreni ponderis labe cõcretũ.Pręterea ex virtute aut voluptate intelligiꝰ æternitas animæ:voluptas omnis cõmunis animalibus.Virtus ſolius eſt hominis.Illa vitioſa eſt:hæc honeſta.Illa ſecundũ naturam:hęc aduerſa naturæ.Niſi anima imortalis eſt:virtus enim pro fide:pro iuſticia nec egeſtatem timet:nec exilium metuit:nec carcerem perhorreſcit:nec dolorẽ reformidat:nec mortem recuſat.Quę quia natura contraria ſunt: aut ſtultitia eſt virtus:ſi & commoda impedit:&vitæ nocet.Aut ſi ſtultitia non eſt: ergo anima immortalis eſt:& ideo præſentia bona contemnit:alia qa ſunt alia potiora quę poſt diſſolutionem ſui corporis aſſequaꝰ.Illud aũt maximũ argumentũ imortalitatis:quo deum ſolus homo agnoſcit.In mutis nulla ſuſpicio religionis:quia terrena proſpiciunt.Homo ideo rectus cœlũ aſpicit:vt deũ q̄rat.An poteſt ergo eſſe mortalis:qui imortalem deſiderat?Non poteſt eſſe ſolubilis: qui cum deo & vultu:& mẽte communis eſt. Deniq; cęleſti elemento quod eſt ignis homo ſolus vtiꝰ.Si enim lux per ignem:vita per lucem: apparet eum qui vſum ignis habet nõ eſſe mortalem:quoniam id illi proximum id familiare eſt:ſine quo non poteſt nec lux nec vita conſtare. Sed quid argumentis colligimus æternas eſſe animas: cum habeamus teſtimonia diuina?Id enim ſacræ litteræ ac voces prophetarum docent.Quod ſi cui parum videatur:legat carmina Sybillaruꝫ. Apollinis quoq; Milleſȷ reſponſa conſideret: vt intelligat deliraſſe:

Democritũ:& Epicurũ & Dicearchũ:qui ſoli omniũ mortaliũ:q̄dẽ
euidẽs negauerũt. Cõfirmata imortalitate:ſupeſt dicere a quo ei tri
buat̃ cum cętera & cõſtituta diuinit⁹ tempora cõpleri cœperit:iteri
tũ & conſumationẽ rerũ fieri neceſſe eſt vt inouet̃ a deo mundus. Id
vero tempore iꝓximo eſt:quãtũ de numero annorũ:deq; ſignis quę
ꝑdicta ſunt a phis colligi poteſt. Sed cum ſint innumerabilia quę de
fine ſęculi & cõſumatione temporum dicta ſunt:ea ipſa quæ dicunt̃
nuda ponenda ſunt:qm̃(vt teſtimonijs vtamur)imenſum eſt:ſi quis
illa deſiderat:aut nobis minus credit: adeat ad ſacrarium cœleſtiuꝫ
lr̃arum:quarum fide iſtructior erraſſe phõs ſentiat:qui aut ęternum
eſſe hunc mundum:aut infinita eſſe annorum milia putauerunt:ex
quo fuerit iſtruct⁹. Nondum.n.ſex milia completa ſunt:quo numę-
ro conſũmato tum demum malum omne tollet̃:vt regnet ſola iuſti-
cia quod quaten⁹ euenturũ ſit paucis explicabo.

HAec autem a ꝓphetis & vatibus futura dicunt̃:cum cœpe-
rit mundo finis vltim⁹ ꝓpinquare:malitia iualeſcit:omnia
vitioruꝫ & fraudum genera crebreſcent. Iuſtitia iteribit fi-
des/pax/miſericordia/pudor/veritas non erit. Vis & audacia pręua-
lebit. Nemo quicq̃ habebit:niſi male partum:manuq; defenſum. Si
qui erunt boni:prædæ ac ludibrio habebunt̃. Nemo pietatem parẽ
tibus exhibebit. Nemo infantis aut ſenis miſerebitur:auaritia:libi-
do vniuerſa corrumpent. Erunt cædes & ſanguinis effuſiones. Erũt
bella nonmodo externa & finitima:verum etiam inteſtina. Ciuita-
tes inter ſe belligerabunt. Omnis ſexus & omnis ætas arma tracta-
bunt. Non imperij dignitas conſeruabitur. Non militiæ diſciplina:
ſed more latrocinij deprædatio & vaſtatio fiet. Regnum multiplica
bitur & decem viri occupabunt orbem:& patientur:& vorabunt:&
exiſtet longe potentior ac nequior. Qui tribus deletis Aſiam poſſi-
debit:cæteris in poteſtate ſua redactis & aſciſſis:vorabit omnẽ terrã
leges nouas ſtatuet:veteres abrogabit. Rempu. ſuã faciet:nomẽ im-
perij ſedẽq; mutabit. Tunc erit temp⁹ ifandum & execrabile:quo ne
mini libeat viuere. Deniq; i eum ſtatum res cadet:vt omnes viuos la
mentatio:mortuos gratulatio ſequatur. Ciuitates & oppida interi-
bunt:modo ferro & igni modo terremotibus crebris:modo aquarũ
inundatione, modo peſtilentia & fame. Terra nihil feret aut frigori
b⁹ nimijs:aut caloribus ſterilis. Aqua omnis partim mutabit̃ i cruo
rem: partim in amaritudine vitiabitur:vt nihil ſit nec ad cibos vtile
nec ad potum ſalubre. His malis accident prodigia homibus ad ti-
morem. Cometæ crebro apparebunt. Sol ꝑpetuo ſqualore fuſcabit̃.
Lunaꝫ color ſanguinis obũbrabit: nec amiſſæ lucis dãna reparabit.
Stellæ omnes dęcidẽt:nec temporibus ſua ratio conſtabit:hyeme ac

æſtate confuſis. Tunc & annus: & menſis & dies breuiabit & hanc eſſe mundi ſenectutem & deffectionem Triſmegiſtus elocutus ē: q̃ cum venerit: adeſſe tempus ſciendū eſt: quo deus ad cōmutandū ſęculum reuertat. Inter autem hęc mala ſurget rex impius non modo generi hominum: ſed etiam deo inimicus. Hic reliquias illius prioris tyrāni conteret: cruciabit: vexabit iterimet. Tunc etiā lachrymæ luges & gemitus prepetes: & ad eū caſſę preces: nulla requies ad formidinē: & ſōnus ad quietem. Dies cladē nox metus augebit ſēper. Sic orbis terrarum pene ad ſolitudinē hominū rediget. Tunc ipſius iuſtos homines ac diuites deo duobus & quadraginta menſibus pſequetur: & ſe coli iubebit vt deus. Se.n. dicet eſſe deu: cum ſit antichriſtus: qui vt erit aduerſarius: & vt ei poſſit accipiet poteſtatē mirabilia faciendi: vt ignis deſcēdat de cœlo: vt ſol reſiſtat a curſu: vt imago quā poſuerit locatur. Quibus prodigijs alliciet multos: vt adorarēt eū ſignūq; eius in manu aut in fronte ſuſcipiant. Et qui non adorauerit: ſignūq; ſuſceperit: exquiſitis cruciatib⁹ morieť. Ita fere duas partes exterminabit tertia in deſertas ſolitudines fugiet. Sed ille vetere via implicabili furens adducet exercitum: & obſidebit mōtē quo iuſti confugerint. Qui cū ſe viderint circunfuſos: implorabunt auxilium dei voce magna: & exaudiet eos deus: & immittet eis liberatorem. Tunc cælum intēpeſta nocte patefiet & deſcendet. Chriſt⁹ in virtute magna: & antecedet eū claritas ignea: & virt⁹ ięſtimabilis angeloꝝ: & extinguet ois illa multitudo impiorum: & torrētes ſanguinis current: & ipe ductor effugiet: atq; exercitu ſæpe reparato: quartū ꝑliū faciet: quo captus cū cæteris tyrānis tradetur exuſtioni. Sed & ipſe dæmonū priceps auctor & machinator maloꝝ: cathenis igneis alligatus cuſtodiæ dabiť: vt pacem mund⁹ accipiat: vt vexata ſeculis terra requieſcat. Pace igiť parata: compreſſoq; omni malo. rex ille iuſtus & victor: iudicium magnu de viuis & mortuis faciet ſuper terram: & viuentibus quidem iuſtis tradet in ſeruitutē gentes vniuerſas. Mortuos aūt ad æternā vitam ſuſcitabit: & in terra cū his ipſe regnabit: & condet ſanctā ciuitatē: & erit regnū iuſtorū mille annis. Per idem tēpus ſtellæ candidiores erūt: & claritas ſolis augebiť: & luna non patieť diminutionē. Tūc deſcendet a deo pluuia benedictionis matutina & veſpertina: & omnē frugē terra ſine labore hominum procreabit. Stillabūt mella de rupibus: lactis & vini fontes exuberabunt. Beſtię depoſita feritate māſueſcent. Lupus inter pecudes errabit innoxius. Vitulus cū leone paſcetur. Colūba cū accipitre cōgregabiť. Serpēs virus nō habebit. Nullū animal viuet ex ſanguine. Omnibus.n. deus copioſum atq; innocentē victū dabit. Peractis vero mille annis: ac reſoluto dęmonū pricipe: rebellabit gētes aduer-

Triſmegiſtus.

ſus iuſtos:& veniet innumerabilis multitudo ad expugandā delendamq́ſanctorū gentē. Cōcutiet enim a fundamentis ſuis terram. & corruet ciuitates:& pluet ſuper impios ignem cum ſulfure & grādine:& ardebūt:& ſe inuicē trucidabunt. Iuſti vero pauliſper ſub terra latebunt:donec ꝑditio fiat gētiū:& exibūt poſt diē tertiū:& videbūt cāpos cadauerim⁹ opertos. Tunc fient terrę motus:& ſcindēt ſe mōtes:& ſubſident in altitudine vallis ꝓfundę:& cōgerent in ea corpora mortuorū:& vocabit nomē eius polyandrum. Poſt hæc renouabit mundū:& transſformabit iuſtos in figuram angelorum:vt imortalitatis veſte donati ſeruiant deo in ſempiternū. Tūc.n.impij reſurgent nō ad vitam:ſed ad pœnā. eiſq́ ſecunda reſurrectio facta deum excitabit:vt ad perpetua tormenta dānet:æternis ignib⁹ traditi merita pro ſcelerib⁹ ſuis ſoluā. Hęc omnia vera:omniū conſona adminiſtratione p̄dicta:cū eadem Triſmagiſtus:eadē Idaſpes:eadē Sybillę cōcinerunt:dubitari nō poteſt. Curæ ſpes oēs vitę:ac ſalutis in ſola regione dei ſit poſita. Itaq́ niſi homo ſuſcęperit:quem deus ad liberationem miſit:qui miſſus eſt:niſi ſummum deū p eū cognouerit:mandata eius legemq́ ſeruauerit. in eas incidet pœnas:de qbus locuti ſumus. Proinde fragilia contemnanda ſunt:vt ſolida cōſequamur Spernenda terrena:vt cæleſtibus honoremur. Tēporalia fugiēda:vt ad ęterna veniamus. Erudiat ſe quiſq́ ad iuſticiā. firmet ad cōtinentiā:p̄paret ad agonē:inſtruat ad virtutem:vt ſi forte aduerſari⁹ indixerit bellū:nulla vi:nullo terrore. nullis cruciatibus a recto & bono diuellatur. Non ſe ſubſternat inſenſibilibus figmentis. ſed verum & ſolū deum rectus cognoſcat. Abijciat voluptates:quarū illecebris anima ſublimis deprimit ad terram:Teneat innocentiā. Proſit q̄plurimis:incorruptibiles ſibi theſauros bonis operib⁹ acquirat:vt poſſit deo iudice pro virtutis ſuę meritis:vel coronam fidei:vel præmiū immortalitatis adipiſci. τελοσ.

¶Lactantij Firmiani Nephythomon tractatus finis.

L. Cœlij Lactantij Firmiani de Phœnice carmina incipiunt.

ESt locus in primo fęlix oriente remotus
Qua patet æterni maxima porta poli.
Nec tantum æſtiuo hyemiſq́ propinquus ad ortus
In quo ſol verno fundit ab axe diem
Illic planicies tractus diffundit apertos:
Nec tumulus creſcit:nec caua vallis hiat.

Sed noſtros montes:quorum iuga celſa putantur:
Per bis ſex vlnas eminet ille locus.
Hic ſolis nemus eſt:&conſitus arbore multa
Lucus:perpetuæ frondis honore virens.
Cum Phaetonteis flagraſſet ab ignibus axis:
Ille locus flammis inuiolatus erat.
Et cum diluuium merſiſſet fluctibus orbem:
Deucalioneas exuperauit aquas
Non hunc exangues morbi:non ægra ſenectus
Nec mors crudelis:nec metus aſper adit.
Nec ſcelus infandum:nec opum veſana cupido:
Aut metus:aut ardens cædis amore furor.
Luctus acerbus abeſt:& ęgeſtas obſita pannis:
Et curæ inſomnes:& violenta fames.
Non ibi tempeſtas:nec vis furit horrida venti:
Nec rigido terram rore pruina tegit.
Nulla ſuper campos tendit ſua vellera nubes :
Nec cadit ex alto turbidus humor aquæ.
Sed fons in medio eſt:quem viuum nomine dicunt:
Perſpicuus lucens: dulcibus vber aquis.
Qui ſemel erumpens per ſingula tempora menſum
Duodecies vndis irrigat omne nemus.
Hic genus arboreum procero ſtipite ſurgens
Non lapſura ſolo mitia poma gerit.
Hoc nemus:hos lucos auis incolit vnica phœnix:
Vnica ſic viuit morte refecta ſua.
Paret &obſequitur Phœbi mem oranda ſatelles:
Hoc natura parens munus habere dedit.
Lutea cum primum ſurgens aurora rubeſcit:
Cum primum roſea ſidera uce fugat.
Ter quater illa pias immergit corpus in vndas:
Ter quater e viuo gurgite libat aquam.
Tollitur:ac ſummo conſedit in arboris altæ
Vertice:quę totum deſpicit vna nemus.
Et conuerſa nouos phœbi naſcentis ad ortus
Expectat radios:& iubar exoriens.
Aſt vbi ſol pepulit fulgen tis lumina portæ:
Et primum emicuit luminis aura leuis.
Incipit illa ſacri modulamina fundere cantus:
Et mira lu cem voce ciere nouam.

Quam nec iuleæ voces:nec tibia poſſit
Muſica cyrręis aſſimilare modis.
Sed neq; olor moriens imitari poſſe putatur:
Nec cylleneæ fila canora lyræ.
Poſtq̄ Phœbus equos in aperta refudit olympi:
Atq; orbem totum perculit vſq; means.
Illa ter alarum repetito verbere plaudit:
Non errabilibus nocte dieq; ſonis.
Atq; eadem celeres etiam diſcriminat horas:
Igniferumq; caput ter venerata:ſilet.
Antiſtes nemorum luce veneranda ſacerdos
Et ſola arcanis conſcia Phœbe tuis.
Quę poſtq̄ vitæ iam mille peregerit annos
Ac ſe reddiderint tempora longa grauem.
Vt reparet laſſum ſpatijs vrgentibus ęuum:
Aſſueti nemoris dulce cubile fugit.
Cumq; renaſcendi ſtudio loca ſancta reliquit:
Tunc petit hunc orbem:mors vbi regna tenet.
Dirigit in Syriam celeres longęua volatus:
Phœnicis nomen cui dedit ipſa vetus.
Secretoſq; petit deſerta per auia lucos
Hic vbi per ſaltus ſilua remota latet.
Tum legit aereo ſublimem vertice palmam
Quę gratum phœnix ex aue nomen habet.
Quam nec dente potēs animal perrumpere poſſit
Lubricus aut ſerpens: aut auis vlla rapax.
Tum ventos claudit pendentibus ęolus antris
Ne violent flabris aera purpureum
Neu concreta notho nubes per inania cœli.
Summoueat radios ſolis:& obſit aui.
Conſtruit inde ſibi ſeu nidum:ſiue ſepulchrum
Nam perit:vt viuat:ſe tamen ipſa creat.
Colligit hinc ſuccos:& odores diuite ſilua:
Quos legit aſſyrius:quos opulentus arabs:
Quos aut Pygmeæ gentes:aut India carpit:
Aut molli generat terra Sabęa ſinu.
Cinama dehinc:auraq̄; procul ſpirantis amomi
Congerit:& mixto balſama cum folio.
Non caſſiæ mitis:non olentis vimen achanti
Nec thuris lachrymæ guttaq; pinguis abeſt.

Quingentos dicit Ambroſius in Oratione de fide reſurrectionis.

His addit teneras nardi pubentis ariſtas:
Et ſociat mirrhę paſcua grata nimis.
Protinus in ſtrato corpus mutabile nido:
Vitaliq; thoro membra quieta locat.
Oreq; dehinc ſuccos membris circumq; ſupraq;
Inijcit exequijs immoritura ſuis.
Tunc inter varios animam commendat odores:
Depoſiti tanti nec timet illa fidem.
Interea corpus genitali morte peremptum
Aeſtuat:& flammas protulit ipſe calor.
Aetereoq; procul de lumine concipit ignem
Flagrat:& ambuſtum ſoluitur in cinerem
Hos velut in maſſam cineres in morte coactos
Conflat:& effectum ſeminis inſtar habet.
Hinc animal primum ſine membris fertur oriri
Sed fertur vermis lacteus eſſe color.
Creuerit immenſum ſubito cum tempore certo:
Seq; oui teretis colligit in ſpeciem.
Inde reformatur qualis fuit ante figura:
Et phœnix ruptis pullurat exuuijs.
Ac velut agreſtes cum filo ad ſaxa tenentur:
Mutari pennæ papilione ſolent.
Non illi cibus eſt noſtro conceſſus in orbe:
Nec cuiq̃ implumem paſcere cura ſubeſt.
Ambroſios libat cęleſti nectare rores:
Stellifero teneri qui cecidere polo.
Hos legit:his medijs alitur in odoribus ales:
Donec maturam proferat effigiem.
Aſt vbi primæua cœpit florere iuuenta:
Euolat ad patrias iam reditura domos.
Ante tamen proprio quicquid de corpore reſtat:
Oſſaq;:vel cineres: exuuiaſq; ſuas.
Vnguine balſameo: mirthaq; & thure ſoluto
Condit:& in formam conglobat ore pio.
Quam pedibus geſtans contendit ſolis ad ortus:
Inq; ara reſidens promit in æde ſacra.
Mirandam ſeſe præſtat: præbetq; vehenti:
Tantus ibi decor eſt:tantus abundat honor:
Principio color eſt: qualis ſubſidere cœli
Mitia quem croceo punica grana legunt.

Qualis ineſt folijs: quæ fert agreſte papauer:
Cum pendens veſtit ſole rubente polus.
Hoc humeri pectuſq; decens velamine fulgent:
Hoc caput: hoc ceruix: ſummaq; terga nitent.
Caudaq; porrigitur fuluo diſtincta metallo:
In cuius maculis purpura mixta rubet.
Clarum inter pennas inſigne deſuper iris:
Pingere ceu nubem deſuper alta ſolet.
Albicat inſignis mixto viridante ſmaragdo:
Et puro cornu gemmea cuſpis hiat.
Ingentes oculos credas: geminoſq; hiacynthos:
Quorum de medio lucida flamma micat.
Aequatur toto capiti radiata corona
Phœbei referens verticis alta decus.
Crura tegunt ſquammæ flauo diſtincta metallo:
Aſt vngues roſeus pingit honore color
Effigies inter pauonis mixta figuram
Cernitur: & mixtam phaſidis inter auem.
Magniciem terris arabum quæ gignitur ales
Vix æquare poteſt: ſeu fera: ſeu ſit auis.
Non tñ eſt tarda vt volucres: quæ corpore magno:
Inceſſus pigros per graue pondus habent.
Sed leuis & velox regali plena decore.
Talis in aſpectu ſe prębet vſq; hominum.
Conuenit Aegyptus tanti ad miracula viſus:
Et raram volucrem turba ſalutat ouans:
Protinus inſculpunt ſacrato in marmore formam:
Et ſignant titulo remq;: diemq; nouo:
Contrahit in cœtum ſeſe genus omne volantum:
Nec prædæ memor eſt vlla: nec vlla metus.
Alitium ſtipata choro volat illa per altum:
Turbaq; proſequitur munere lęta pio.
Sed poſtq̃ puri peruenit ad ętheris auras:
Mox redit iſta ſuis conditur illa locis:
Hęc fortunatę ſortis: natiſq; volucris:
Cui de ſe naſci pręſtitit ipſe deus:
Fœmina ſit: vel maſculus hæc: ſeu ſorte q; neutrum:
Fœlix quæ veneris fœdera nulla colit:
Mors illi Venus eſt: ſola eſt in morte voluptas:
Vt poſſit naſci: hęc appetit ante mori.

Ipſa ſibi proles: ſuus eſt pater: & ſuus hęres:
Nutrix ipſa ſui: ſemper alumna ſibi.
Ipſa quidem ſed non eadem: quia eſt ipſa: nec ipſa eſt
Aeternam vitam mortis adepta bono.

Ouidi. methamor. De phœnice.

HEc tamen ex alijs generis primordia ducit
Vna ē quæ reparet: ſeq; ipſa reſeminet ales
Aſſyrij phœnica vocāt: nō fruge nec hęrbis
Sꝫ lachrymis thuris: & ſucco viuit amomi.
Hæc vbi quinq; ſuæ compleuit ſęcula vitæ:
Ilicis in ramis: tremulæq; cacumine palmæ
Vnguibus ac puro nidum ſibi conſtruit ore:
Quo ſimul ac caſias: & nardi leuis ariſtas:
Quaſſaq; cum fulua ſubſtrauit cīnama myrrha.
Se ſuper imponit: finitq; in odoribus ęuum.
Inde ferunt totidem quæ viuere debeat annos
Corpore de primo volucrem phœnica renaſci.

Dantes.

COſſi per li gran ſaui ſe confeſſa
Che la phœnice muore: e poi renaſce
Che al cinquecenteno anuo ſe repreſſa.
Hęrba ne biada in ſuavita non paſce.
Ma ſol de incenſo lachrymæ & amomo:
E nardo: & myrrha ſon le vltime phaſce.

L.Cœ. Lactantij Firmiani de Reſurrectiōis dominicæ die.

SAlue feſta dies toto venerabilis æuo:
Qua deus infernū vicit: & aſtra tenet.
Tēpora florigero rutilant diſtincta ſereno:
Et maiore poli lumine porta patet.
Altius igniuomum ſolem cæli orbita ducit:
Qui vagus oceanas exit & intrat aquas.
Armatus radijs elementa liquentia luſtrans:
Hac in nocte breui tendit in orbe diem.
Splendida ſincero producunt ęthera vultu:
Lętitiamq; ſuam ſydera clara probant.
Terra ferax vario fundit munuſcula cultu:
Cum bene vernarit reddit & annus opes.

Mollia purpureum pingunt violaria campum:
Prata virent herbis: & micat herba comis.
Paulatim ſubeunt ſtellantia lumina florum:
Floribus arrident gramina cuncta ſuis.
Semine depoſito late ſeges exilit aruis:
Spondens agricolę vincere poſſe famen.
Caudice deſecto lachrymat ſua gaudia palmes:
Vnde merum tribuat dat modo vitis aquam:
Cortice de matris tenera lanugine ſurgens
Præparat ad partum turgida gemma ſinum.
Subq; hyemis tempus foliorum crine refuſo:
Iam reparat viridans frondea tecta nemus
Mixta ſalix: abies: corilus ſiler: vlmus: acer: nux.
Plaudit quæq; ſuis arbor amœna comis.
Conſtructura fauos apis hinc aluearia linquens
Floribus inſtrepitans poplite mella rapit.
Ad cantus reuocatur auis: quæ carmine clauſo:
Pigrior hyberno frigore muta fuit.
Hinc philomena ſuis attemperat organa cannis
Fitq; repercuſſo dulcior aura melo.
Ecce renaſcentis teſtatur gratia mundi:
Omnia cum domino dona rediſſę ſuo.
Namq; triunphanti poſt triſtia tartara Chriſto:
Vndiq; fronde nemus: gramina flore fauent.
Legibus inferni oppreſſis ſuper aſtra meantem:
Laudant rite deum lux: polus: arua. fretum.
Qui crucifixus erat deus ecce per omnia regnat.
Dantq; creatori cuncta creata precem.
Monilitas anni: menſum: lux alma dierum:
Hortarum ſplendor ſtridula: cuncta fauent.
Hinc tibi ſilua comis: claudit quoq; campus ariſtis:
Hinc grates tacito palmite vitis agit.
Hinc tibi nunc auium reſonant virgulta ſuſurro
Has inter nimio paſſer amore canit.
Chriſte ſalus rerum: bone conditor: atq; redemptor:
Vna progenies ex deitate patris.
Irrecitabiliter manans de corde parentis:
Verbum ſubſiſtans: & patris ore potens.
Aequalis: concors: ſocius: cum patre coæuus:
Quo ſumpſit mundus principe principiu3.

Aethera ſuſpendis:ſola congeris æquora fundis:
Queq́; locis habitant:quę moderata vigent:
Qui genus humanum cernens merſum eſſe profũdo
Vt hominem eriperes:es quoq́; factus homo.
Nec noſtro tantum voluiſti e corpore naſci:
Sed caro:quæ naſci pertulit:atq́; mori.
Funeris exequias pateris nouus auctor:& orbis:
Intra mortis iter dando ſalutis opem.
Triſtia ceſſarunt infernæ vincula legis:
Expauitq́; chaos luminis ore premi.
Depereunt tenebræ Chriſti fulgore fugatæ:
Aeternæ noctis pallia craſſa cadunt.
Sollicitam ſed redde fidem precor:alma poteſtas:
Tertia lux rediȷt:ſurge ſepulte meus.
Non decet vt vili tumulo tua membra tegantur
Non precium mundi vilia ſaxa premãt.
Indignum eſt cuius clauduntur cuncta pugillo
Vt tegat incluſum rupe vetante lapis.
Lintea tolle precor:ſudaria linque ſepulchro
Tu ſatis es nobis:& ſine te nihil eſt.
Solue cathenatas inferni carceris vmbras:
Et reuoca ſurſum quicquid ad ima ruit.
Redde tuam faciem:videant vt ſęcula lumen:
Redde diem:qui nos:te moriente fugit.
Sed plane impleſti remeans pie victor olympi:
Tartara preſſa iacent:nec ſua iura tenent
Inferus inſaturabiliter caua guttura pandens
Qui raperet ſemper fit tua præda deus.
Eripis immenſum populum de carcere mortis:
Et ſequitur liber:quo ſuus autor abis.
Euomuit abſorptam pauida fera bęlua plebem:
Et de fauce lupi ſubtrahit agnus oues.
Hic tumulum repetens poſt tartara carne reſumpta
Belliger ad cœlos ampla trophea refers.
Quos habuit pœnale chaos:iam reddidit iſte:
Et quos mors peteret:hos noua vita tenet
Rex ſacer ecce tui radiat pars magna trophæi
Cum puras animas ſacra lauachra beant.
Candidus egreditur niridis exercitus vndis:
Atq́; vetus vitium purgat in amne nouo.

Fulgentes animas veſtis quoq; candida ſignat:
Et grege de niueo gaudia paſtor habet.
Addit hac fœlix concors mercede ſacerdos:
Qui dare vult domino dupla talenta ſuo.
Ad meliora trahens gentili errore vagantes:
Beſtia ne raperet munit ouile dei.
Quos prius Eua nocens infecerat: hos modo reddit:
Eccleſiæ paſtor vbere lacte ſinu.

¶ Lactãtius in ꝓlogo libri quinti diuinaꝝ inſtitutionũ. Septimius quoq; Tertullian⁹ fuit omni gñe lrãrũ peritus. Sed in eloquendo parum facilis: & min⁹ compt⁹: & multũ obſcurus fuit. Et aliquã to poſt de apologetico ſic infit. Tertullian⁹ chriſtianorum cauſã plene perorauit in eo libro: cui apologetico nomen eſt. Hoc & Hiero. in viris illuſtribus. Tertullian⁹ preſbyter ꝓuinciæ aphricæ: patre cẽturione ꝓconſulari: acris & vehemẽs ingenij fuit: Multaq; ſcripſit volumina. Additq; Cyprianũ abſq; Tertulliani (quẽ iuglium appellabat) lectione nõ vnã diem ꝑteriſſe: & alia de eodẽ dicit varia.

Si nõ licet Ad hãc ſolã ſpẽm.i. formã vel modũ de xpianis iudicandi.

¶ Septimij Florentis Tertulliani Apologetic⁹ aduerſ⁹ gẽtes.
De ignorantia. Caput primum.

SI non licet vobis Romani iperij Antiſtites i aperto: & ipſo fere vertice ciuitatis pſidẽtib⁹ ad iudicandum palam diſpicere: & corã examiare: qđ ſit liquido in cauſa xpianorũ: ſed ad hanc ſolam ſpeciem auctoritas vrã de iuſticiæ diligentia in publico: aut timet aut erubeſcit inquirere. ſi deniq; quod ꝓxime accedit domeſticis iudicijs nimis operata ſectæ huius infeſtatio obſtruit viã defẽſioni: liceat veritati vel occulta via tacitaꝝ lrãꝝ ad aures veſtras ꝑuenire: nihil de cã ſua deꝑcaẽ: quia nec de conditione miraẽ: ſcit ſe peregrinã in terris agere: inter extraneos facile inimicos inuenire. Cęterũ genus ſedem: ſpem: gratiam: dignitatem i cœlis habere. vnũ geſtit iterdũ ne ignorata damneẽ: quid hic deperit legib⁹ in ſuo regno dominãtib⁹, ſi audiatur? An hoc magis gloriabiẽ poteſtas earum: quo etiam auditam damnabunt veritatem? Cæterum inauditam ſi damnent: præter inuidiam iniquitas etiam ſuſpitionem merebuntur alicuius conſcientiæ: nolentes audire quod auditum dãnare nõ poſſint. Hãc itaq; primã cauſam apud vos collocamus iniquitatis odij erga nomen

chriſtianum. Quã iniquitatẽ idẽ titulus & honerat & reuincit: q vi- deř excuſare ignorantia ſc3. Quid enim iniquius: q̃ vt oderint homi nes quod ignorant: etiam ſi res meretur odium? Tunc etenim me- retur cum cognoſcitur an mereatur. vacante autem meriti notitia: vñ odij iuſticia defenditur? quę non de euentu: ſed de cõſcientia pro banda eſt. Cũ ergo propterea oderint homines quia ignorant: qua- le ſit quod oderunt: cur non liceat eiuſmodi illud eſſe: quod nõ de- beant odiſſe? Ita vtrumq3 ex alterutro redarguimus: & ignorare il- los dũ oderunt: & iniuſte odiſſe dum ignorant. Teſtimoniũ ignoran tiæ eſt: q̃ iniquitatẽ dũ excuſat cõdẽnat: cu3 omnes: qui retro oderãt quia ignorabant quale ſit: quod oderant: ſimul vt deſinunt ignorare ceſſant & odiſſe. Ex his fiunt chriſtiani vtiq3 de cõperto: & incipiunt odiſſe quod fuerant: & profiteri quod oderant: & ſunt tãti quanti & denotantur. Obſeſſam vociferantur ciuitatem in agris: in caſtellis: in inſulis ob chriſtianos: omnẽ ſexũ: ętatẽ: conditionẽ: etiam dignita tem tranſgredi ad hoc nomen: quaſi detrimento merent. nec tamen hoc ipſo modo ad ęſtimationẽ alicuius latentis boni promouẽt ani- mos. Non licet rectius ſuſpicari: non libet propius expediri. hic tan- tum vrbana curioſitas torpeſcit: amant ignorare cũ alij gaudeant co gnouiſſe. Quanto magis hos Anacharſis denotaſſet imprudẽtes de- prudentib9 iudicantes: q̃ muſicos de muſicis? malũt neſcire: quia iã oderunt: adeo qđ neſciant ꝑiudicant id eſſe quod ſi ſciãt odiſſe non poterant: qñ ſi nullũ odij debitum deꝑhẽdař optimũ vtiq3 ſit deſine- re iniuſte odiſſe. Si vero de merito conſtet: nõ modo nihil odij detra hař: ſed ãpl'9 acquirař (Ad ꝑſeuerãtiã etiã) iuſticię ipſius auctorita- te. Sed nõ iõ inquit bonũ quia multos conuertit. quanti. n. ad malu3 ꝑformãř: quanti trãſfugę in peruerſum? quis negat tñ quod vere ma lum eſt: ne ipſi quidẽ quos rapit defendere pro bono audent. omne malum aut timore: aut pudore natura perfudit. Deniq3 malefici ge- ſtiunt latere: deuitant apparere: trepidant depręhenſi: negant accu ſati: nec torti quidẽ facile: aut ſemper confitenř: certe condẽnati me- rent: dinumerant in ſemetipſos mentis malę impetus. vel fato: vľ a- ſtris imputãt: nolunt enim ſuũ eſſe: quia malum agnoſcunt. Chriſtia nis vero quid ſimile? neminẽ pudet: neminẽ pœnitet niſi plane retro nõ fuiſſe. Si denotatur: gloriař: ſi accuſatur non defendit. Interroga- tus vel vltro confitetur: dãnatus gratias agit. Quid hoc mali eſt qđ neturam mali nõ habet? Timorem: pudorẽ: tergiuerſationẽ: pœnitẽ tiam: deplorationem. Quid hoc mali eſt: cuius reus gaudet? cui9 ac cuſatio votum eſt? & pœna fœlicitas? & nõ potes dementiã dicere: qui reuiceris ignorare. Si certũ eſt deniq3 nos nocẽtiſſimos eſſe cur a nobis ipſis aliter tractamur: q̃ pares noſtri. i. cęteri nocẽtes: cũ eiuſdẽ

nõ de euẽ tu. Ouidi- us. Care- at ſucceſſi bus opto Quiſquis ab euẽtu facta notã da putat.

noxę eadem tractatio deberet ꝑuenire? Quodcunq; dicimur cũ alij dicunť: & ꝓprio ore & mercenaria aduocatione vtunť ad innocẽtię ſuę cõmendationẽ. Reſpõdẽdi altercandi facultas patet: quãdo nec liceat indefẽſos: & inauditos oĩno dãnari: ſed chriſtianis ſolis nihil ꝑmittiť loqui: quod cauſam purget: quod veritatem defendat: qđ iudicẽ nõ faciat iniuſtũ. Sed illud ſoluꝫ expectatur (quod odio publico neceſſarium eſt) cõfeſſio nominis non examinatio criminis. quando ſi de aliquo nocente cognoſcatis: non ſtatim confeſſio eo noĩe homicidię vel ſacrilegi vel incęſti vel publici hoſtis (vt de noſtris eulogijs loquar) contenti ſitis ad pronunciandum: niſi & conſequentia exigatis: qualitatem facti: locum numerum: tempus: conſcios ſocios.

¶ Qꝫ varie torqãnť chriſtiani/ac cęteri nocentes. Cap. II.

DE nobis nihil tale cũ ęque extorquere oporteret: quod cũ falſo iactať quot quiſq; iaꝫ infanticidia deguſtaſſet: quod incęſta cõtenebraſſet: qui coci: qui canes affuiſſent. O quãta illius præſidis gloria ſi eruiſſet aliquem: qui centum iã infantes comediſſet. Atqui inuenimus inquiſitionem quoq; in nos prohibitam. Plinius enim ſecundus: cum prouinciam regeret: damnatis quibuſdã chriſtianis: quibuſdaꝫ gradu pulſis: ipſa tandeꝫ multitudine perturbatus: quid de cętero ageret cõſuluit tũc traianũ imperatorem: allegans ꝑter obſtinationẽ nõ ſacrificandi nihil aliud ſe de ſacramẽtis eorũ cõperiſſe: ꝙ̃ cœtus ante lucanos ad canẽdũ Chriſto & deo: & ad cõfœderandã diſciplinã: homicidiũ: adulteriũ: fraudẽ ꝑfidiã: & cętera ſcelera prohibẽtes Tunc traianus reſcripſit. Hoc genus inquirendos quidẽ nõ eſſe: oblatos vero puniri oportere. O ſẽtentiã neceſſitate cõfuſam? negat inquirẽdos vt innocẽtes: & mãdat puniri vt nocẽtes. Parcit: & ſęuit: diſſimulat: & animaduertit. Quid temetipſuꝫ cenſurũ circunuenis? Si dãnas cur non & inquiris? Si nõ inquiris cur nõ & abſoluis? Latronibus veſtigandis ꝑ vniuerſas prouincias militaris ſtatio ſortitur. In reos maieſtatis & publicos oſtes omnis homo miles eſt: ad ſocios ad concios inquiſitio vſq; extenditur: ſolum chriſtianuꝫ inquiri non licet: offerri licet: quaſi aliud eſſet actura inquiſitio ꝙ̃ oblatio. Damnatis ergo oblatũ: quẽ nemo voluit requiſitũ: qui puto iã non meruit ideo pœnã quia nocẽs eſt: ſed quia non requirendus inuentus. Itaq; nec in illo ex forma malorũ iudicãdoꝝ agitis erga nos: ꝙ cęteris negãtibus adhibetis tormenta ad cõfitendũ: ſolis chriſtianis ad negandũ: cũ ſi malũ eſſet: nos quidẽ negarem⁹. Nõ vero cõfiteri tormentis cõpelleretis: neq;. n. iõ non putaretis requirẽda q̃ſtionib⁹ ſcelera: quia certi eſſetis admitti ea ex nominis cõfeſſione: qui hodie de cõfeſſo homicidia: ſciẽtes homicidiũ qđ ſit nihilomin⁹ ordinẽ extorq̃tis admiſſi. quo ꝑuerſi⁹ cũ ꝓſumatis de

Infanticidia: infantiũ cædes.

hoc gen⁹: .i. tales O ſententiã: cõtra Traianum exclamat.

ſceleribus nrīs ex noīs confeſſione cogitis tormētis de cōfeſſione de cedere: vt negantes nomē pariter vtiq negemus & ſcelera: de qb⁹ ex cōfeſſione noīs pſumpſeratis. Sz opinor nō vultis nos pire: quos peſſimos creditis. Sic.n. ſoletis dicere: homicide nega: laniari iubere ſacrilegū confiteri pſeuerauerit. Si non ita agitis circa nos nocētes: ergo nos inocētiſſimos iudicatis. cū quaſi inocentiſſimos non vultis in ea cōfeſſione pſeuerare: quā neceſſitate nō iuſticia dānandā a vobis ſciatis. Vociferat̄ homo xpian⁹ ſum: qđ eſt dicit: tu vis audire qđ nō eſt: veritatis extorquendæ pſides de nobis ſolis mēdaciū elaboratis audire. Hoc ſum inqt qđ q̄ris an ſim: qd me torques in peruerſuz? cōfiteor & torques. qd faceres ſi negarē? plane alijs negantib⁹ nō facile fidez accōmodatis: nobis ſi negauerim⁹: ſtatim creditis: ſuſpecta ſit nobis iſta puerſitas: ne quauis lateat i occulto: q̄ nos aduerſ⁹ formā: aduerſus naturā iudicādi contra ipſas quoq leges miniſtret: niſi fallor.n. leges malos erui iubēt non abſcondi: cōfeſſos dānari pſcribūt non abſolui. Hos ſenatuſcōſultū: hoc principiū mādata definiūt hoc imperiū cuius miniſtri eſtis: ciuilis nō tyrānica dānatio eſt. Apud tyrānos.n. tormēta ēt p pœna adhibēt: apđ vos ſoli q̄ſtioni tēpat̄: vrāz illis ſeruare legē vſq ad confeſſionem neceſſariā: ēt ſi cōfeſſione pueniat̄ vacabunt: ſententia op⁹ eſt: debito pene nocens expūgend⁹ ē: non eximend⁹: deniq illū nemo geſtit abſoluere: nō licet hoc velle. Ideo nec cogit̄ quiſq̄ negare chriſtianum hominem oim ſcelerꝫ reū deorꝫ impatorꝫ: legū morum naturæ totius inimicū exiſtimas: & cogis negare vt abſoluas: quē nō poteris abſoluere niſi negauerit. Prævaricatis in leges: vis ergo neget ſe nocentem: vt eum facias innocētem: equidē inuitū iam non de pterito reum: vnde iſta puerſitas? vt etiam illud non recogitetis: ſpōte confeſſo magis credendum eſſe: q̄ per vim neganti: vel ne cōpulſus negare: non ex fide negarit: & abſolutus ibidē poſt tribunal de veſtra rideat ęmulatione: iterum chriſtian⁹. Cū igit̄ in omnib⁹ nos aliter diſpoſitis: q̄ cæteros nocentes ad vnū cōcedendo: vt de eo noīe excludamur. Excludimur.n. ſi facim⁹ quę faciūt nō chriſtiani: intelligere poteſtis non ſcelus; aliquid i cauſa eſſe: ſed nomen quod quędā ratio ęmulæ opationis inſequit̄. Hoc primū agēs vt hoies nolit ſcit̄ p certo: qđ ſe neſcire p certo ſciūt. Idō & credunt de nobis q̄ non probant̄: & nolunt inquiri: ne pbent̄ non eſſe q̄ malunt crediſſe: vt noīe illius ęmulæ rōnis iimicum pręſumptis non pbatis criminibus de ſua ſola cōfeſſione damnet̄. Ideo torquemur confitentes & punimur pſeuerātes: & abſoluimur negātes quia noīs plium eſt. Deniq quid de tabella recitatis illū xpianū: cur non & homicidā? Sed homicida chriſtian⁹: cur nō & incæſt⁹? vel qđ cunq aliud non eſſe creditis? In nobis ſolis pudet aut piget ipſis no

minibus ſcelerum pronunciare. Chriſtianus ſi nullius criminis reus eſt: nomen valde infeſtum/ſi ſolius nominis crimen eſt.

Caput tertium.

QVid ꝙ ita plæriq; clauſis oculis in odium eius impingūt: vt bonum alicui teſtimonium ferētes admiſceāt nominis exprobrationem. Bonꝰ vir Caiꝰ Seiꝰ ſed malus tm̄ ꝙ xp̄ianꝰ Itē aliꝰ ego Luciū ſapientē virū repente factū xp̄ianū: nemo retractat ne ideo bonus Caius & prudēs Luciꝰ/ quia xp̄ianꝰ: aut ideo xp̄ianꝰ/ quia prudens & bonꝰ. Laudant q̄ ſciunt: vt vituper ent q̄ ignorant: & id qđ ſciunt: eo ꝙ ignorant irrumpunt: cum ſit iuſtiꝰ occulta de manifeſtis p̄iudicare: q̄ manifeſta de occultis ꝑdamnare: alij quos retro ante hoc nomē vagos viles iprobos nouerāt: ex ipſo denotāt ꝙ collaudāt: cęcitate odij in ſuffragiū ipingūt: q̄ mulier q̄ laſciuia: q̄ feſtiua: qs iuuenis q̄ Luciꝰ: q̄ Amaſiꝰ facti ſunt xp̄iani. Ita nomē emendationi iputat̄: nōnulli ēt de vtilitatibꝰ ſuis cū odio iſto paſciſcūt: cōtenti iniuria dū ne domi habeāt qđ oderūt. Vxorē iam pudicā: maritꝰ iā nō zelotipus: ſubiectū pater retro patiēs abdicauit: ſeruū iā fidelē dn̄s olim mitis ab oculis relegauit: vt qſq; hoc noīe emendat̄ offēdit: tāti nō eſt bonū quanti odiū xp̄ianorum: nunc igit̄ ſi nomīs odiū eſt. Quis nominis reatus: q̄ accuſatio vocabuloꝝ? niſi aut barbarum ſonat aliqua vox nominis: aut infauſtū: aut maledicū: aut impudicū. Chriſtianus vero quātū interp̄tatio eſt de vnctione deducit̄. Sed & cum perperam chriſtianus pronunciat̄ a nobis. Nam nec nomīs cætera eſt notitia penes vos de ſuauitate vel benignitate cōpoſitū eſt: odit̄ ergo in homibus innocuis etiā nomē innocuū. At.n. ſecta odit̄ in homine vtiq; ſui auctoris. Quid noui ſi aliqua diſciplina de magiſtro cognomentum ſectatoribꝰ ſuis inducit? nōne phi de auctoribus ſuis nuncupāt̄? Platonici/Epicurei/Pythagorici/etiam a locis cōuenticuloꝝ & ſtationū ſuarū Stoici/academici/atq; medici ab Eraſiſtrato/& grāmatici ab Ariſtarcho/coci etiā ab Apicio: nec tn̄ quēq̄ offēdit ꝓfeſſio nois cū inſtitutiōe trāmiſſa ab inſtitutore: plane ſi qui probāt malā ſectā: & ita malū & auctorē isꝓbabit: & nomē malū dignū odio de reatu ſectæ/& auctoris. Ideoq; ante odium nois competebat prius de auctore ſectam recognoſcere: vel auctorē de ſecta. At nunc vtriuſq; inquiſitione & agnitione neglecta nomen detinet̄: nomē expugnat̄: & ignotā ſectam/ignotū & auctorē vox ſola ꝑdānat: quia nominat̄ non q̄ reuincunt̄: atq; ideo quaſi p̄fatꝰ hæc ad ſugillandā odij erga nos publici iniq̄tatem iam de cā inocentiæ conſiſtam: nec tantum refutabo quę nobis obijciunt̄. Sed etiā in ipſos retorq̄bo q obijciunt: vt ex hoc quoq; ſciant homines in xp̄ianis non eſſe: quæ in ſe neſciunt eſſe ſimul vti erubeſcant accuſantes non dico peſſimi opti

mos ſed iã vt volunt cõpares ſuos. Reſpondebim⁹ ad ſingula quæ in occulto admittere dicimur: q̃ illos palã admittentes iuenimus: i q̄b⁹ ſcæleſti: i quib⁹ vani: in quib⁹ dãnandi: in quib⁹ irridẽdi deputamur Sed qm̃ cum ad oĩa occurrit veritas noſtra: poſtremo legum abſtrui tur auctoritas aduerſus eam: vt aut nihil dicatur retractandum eſſe poſt leges: aut ingratis neceſſitas obſequi p̄feratur veritati: de legibus prius concurram vobiſcum: vt cum tutoribus legum.

De legibus. Cap. IIII.

IAm primũ cũ dure definitis dicendo. Nõ licet eſſe vos: & hoc ſine vllo retractu humaniore p̄ſcribitis: vim ꝓfitemini: & iniquam ex arce dominationẽ: ſi ideo negatis licere quia vultis: non quia debuit non licere: ꝙ ſi quia non debet: ideo non vultis licere: ſine dubio id nõ debet licere: qđ male fit: & vtiq; hoc ipſo pręiudicat̃ licere: quod bene fit. Si bonum inuenero eſſe: qđ lex tua prohibuit: nõne ex illo p̄iudicio ꝓhibere me põt? Quod ſi malũ eſſet iure ꝓhiberet: ſi lex tua errauit: puta ab homine concepta eſt: neq;.n. de cęlo ruit. Miramini hominẽ aut errare potuiſſe in lege cõdenda: aut reſipuiſſe in reprobãda: non.n. & ipſius Licurgi leges a lacedæmonijs emẽdatę: tm̃ auctori ſuo doloris incuſſerunt: vt in ſeceſſu inedia de ſemetipſo iudicarit. Nonne & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totã illã veterẽ & ſquallentẽ ſiluã legũ nouis pricipaliũ reſcriptoꝝ & edictoruʒ ſecuribus trũcatis & ceditis? Nonne vaniſſimas papias leges: q̃ ante liberos ſuſcipi cogunt: q̃ Iuliæ matrimoniũ cõtrahi: poſt tãtæ auctoritatis ſenectutẽ heri Seuerus cõſtantiſſimus pricipum excluſit? Sed & iudicatos in partes ſecari a creditorib⁹ leges erãt: conſenſu tamen publico crudelitas poſtea eraſa eſt: in pudoris notã: capitis pœna cõuerſa eſt. Bonorũ adhibita proſcriptio: ſuffundere maluit hoĩs ſãguinẽ q̃ effundere. Qđ adhuc vos repurgandæ leges latẽt: quas neq; annorũ numerus neq; cõditorũ dignitas cõmendat: ſed ęquitas ſola: & ideo cum iniquæ regnoſcunt̃ merito dãnant̃: licet damnent: qũo iniquas dicimus. imo ſi nõ puniunt ẽt ſtultas? ſi vero facta: cur de ſolo noĩe puniunt facta: q̃ in alijs de admiſſo nõ de noĩe probata defendunt inceſtuoſus ſum: cur non requirunt infanticidia? cur nõ extorquent? in deos in cęſares aliquid cõmitto: cur nõ audior? qui habeo quo purger: nulla lex vetat diſcuti: qđ ꝓhibet admitti: quia neq; iudex iuſte vlciſcit̃: niſi cognoſcat admiſſum eſſe quod non licet: neq; quis: fideliter: legi obſequitur: ignorãs quale ſit quod vlciſcitur lex. Nulla lex ſibi ſoli conſcientiam iuſticiæ ſuæ debet: ſed eis a quibus obſequium expectat. Cæterum ſuſpecta lex eſt: quæ probari ſe non vult. Improba autem ſi non probata dominetur.

Contra idola. Caput. V.

VT de origine aliquid retractemus eiuſmodi legum. vetus erat decretũ: ne qui deus ab imperatore cõſecraret: niſi a ſenatu probaretur. M. Aemi. de deo ſuo alburno: facit & hoc ad cām noſtrā: qđ apud vos de humano arbitratu diuinitas penſitatur: niſi homini deus non placuerit: deus erit: homo iam deo propitius eſſe debebit. Tyberius ergo cuius tempora nomẽ chriſtianũ in ſeculũ itroiuit annunciatũ ſibi ex ſyria paleſtinaq; illic veritatem illius diuinitatis reuelarat: detulit ad ſenatũ cũ p̄rogatiua ſuffragij ſui. ſenatus: quia nõ ipſe probauerat: reſpuit. Cæſar i ſẽtẽtia manſit: cõminatus periculũ accuſatoribus chriſtianoꝝ: conſulite cõmentarios veſtros: illic reperietis primũ Neronẽ i hāc ſectā: tum maxime Romę orientem cęſariano gladio ferociſſe. ſed tali delicatore dānationis noſtræ ẽt gloriemur: q.n. ſcit illũ itelligere põt: nõ niſi aliqđ bonuꝫ grande a Nerone dānatũ tẽptauerat & Domitianus p̄cio Neronis de crudelitate: ſed qa & hõ facile cœptũ repreſſit: reſtitutis etiā quos relegauerat: tales ſemper nobis inſecutores iniuſti ipij turpes: quos & ipſi dānare cõſueſtis: a qb⁹ dānatos reſtituere ſoliti eſtis Cæterũ de tot exinde pricipib⁹ ad hodiernũ diuinũ hũanũq; ſapientibus editæ aliqueꝫ debellatoreꝫ chriſtianoꝝ: at nos cõtrario edim⁹ ꝓtectorẽ. Si literæ Marci Aurelij grauiſſimi imperatoris requirāt: quib⁹ illā germanicā ſitim chriſtianoꝝ forte militũ p̄cationibus ipetrato imbri diſcuſſam conteſtat: ſicut palā ab eiuſmodi hoīb⁹ pœnā dimouit: ita alio mõ palam diſperſit: adiecta etiam accuſatorib⁹ dānatione: & quidem tetriore. Caput. VI.

QVales ergo leges iſte quas aduerſus nos ſoli exercẽt ipij: iniuſti turpes dementes vani: quas Traianus ex parte fruſtratus eſt: vetando inquiri xp̄ianos: quas nullus Hadrianus quāq̄ curioſitatum oīm explorator: nullus veſpaſianus: quamq̄ iudęorũ debellator: nullus pius. nullus verus impreſſit: facilius vtiq; peſſimi ab optimis quibuſq;: vt ab æmulis q̄ a ſuis ſocijs eradicandi iudicarent. Nunc religioſiſſimi legum & paternoꝝ inſtitutoꝝ ꝓtectores & cultores: reſpõdeant velī de ſua fide & honore & obſequio erga maioꝝ cõſulta ſi a nullo deſciuerunt: ſi in nullo exorbitauerũt: ſi non neceſſaria & aptiſſima quæq; diſciplinæ oblitterauerunt: q̄m ille leges abierunt ſumptũ & ābitionem cõprimentes: q̄ centum æra non amplius in cœnā ſubſcribi iubebāt: nec amplius q̄ vnam inferri gallinā: & eā non ſaginatā: q̄ patritium qđ decem pondo argenti habuiſſet pro magno titulo ambitionis ſenatu ſubmouebant: quę theatra ſtuprandis moribus orientia ſtatim deſtruebant: quæ dignitateꝫ & honeſtoꝝ nataliũ inſignia nõ temere: nec ipune vſurpari ſinebāt.

Video enim & cētenarias cœnas a cētenis iam ſeſtertijs dicēdas: & in lances parum ē ſi ſenatoꝝ & nō libertinoꝝ/vel adhuc flagra rumpentiū argentaria metalla ꝓducta video & theatra nec ſingula ſatis eſſe:nec nuda. Naꝫ ne vel hyeme voluptas impudica frigeret primi Lacdęmonij penulā ludis excogitarūt:video & inter matronas atqꝫ poſtibulas nullū de habitu diſcrimē relictū. Circa fœminas quideꝫ etiā illa maioꝝ inſtituta ceciderūt:q̄ modeſtiæ/q̄ ſobrietati patrocinabanꝰ:cū aurū nulla norat p̄terq̄ vnico digito queꝫ ſpōſus oppignoraſſet pronubo annulo:cuꝫ mulieres vſqꝫ adeo vino abſtinerēt:vt matronam ob reſignatos cellæ vinariæ loculos ſui inedia necarint. Sub Romulo vero q̄ vinuꝫ attigerat:impune a Mecenio marito trucidata eſt. Iccirco oicula ꝓpinquis offerre:& neceſſitas erat vt ſpiritu indicarenꝰ:vbi eſt illa fœlicitas matrimoniorū de moribꝰ vtiqꝫ ꝓſpata: q̄ per annos ferme ſexcētos ab vrbe condita nulla repudium domus ſcripſit/at nunc in fœminis prę auro nulluꝫ leue eſt membrum:præ vino nullū liberū eſt oſculū:repudiū vero iam & votum eſt quaſi matrimonij fructꝰ etiā circa ipſos deos veſtros q̄ ꝓſpectæ decreuerāt patres veſtri: ijdem vos obſequētiſſimi reſcidiſtis liberū patrem cū myſterijs cōſules ſenatus auctoritate nō mō vrbe: ſed vniuerſa italia eliminauerunt:Serapidē & Iſidē & Apocraten cum ſuo Cynocephalo capitolio ꝓhibitos inferri.i.curia deoꝝ pulſos Piſo & Gabinius cōſules non vtiqꝫ xp̄iani euerſis etiā aris eoruꝫ abdicauerunt turpiū & ocioſarum ſupſtitionum vitia cohibentes. his vos reſtitutis ſummam maieſtatē cōtuliſtis. Vbi religio/vbi veneratio maioribꝰ debita a vobis:habitu victu & inſtructu ſenſu. ipſo deniqꝫ ſermone proauis renunciaſtis/Laudatis ſemꝑ antiquitatē:& noue de die viuitis:ꝑ quod oſtendiꝰ dum a bonis maiorū īſtitutis deceditis ea vos retinere & cuſtodire quę nō debuiſtis cum q̄ debuiſtis non cuſtoditis. Adhuc qđ in debimini fideliſſime tueri a patribꝰ traditū:ī quo pricipaliter reos trangreſſionis xp̄ianos deſtinaſtis:ſtudium dico deorum colendoꝝ de quo maxīe errauit antiquitas:licet Serapidi iāiam Romano aras reſtruxeritis:licet Baccho iā italico furias veſtras imolaretis: ſuo loco oſtendā:proīde deſpici/& negligi/& deſtrui a vobis aduerſus maiorum auctoritatē. Nunc.n. ad illam occultorum facinoruꝫ infamiā reſpōdebo:vt iam inde ad manifeſtiora pergā. Dicimur ſceleratiſſimi de ſacramēto infanticidij:& pabulo Iudæ:& poſt cōuiuium ic ęſto qꝫ euerſores luminū canes. lenones.ſ. tenebrarū libidinuꝫ ipiaꝝ inuerecundiā ꝓcurēt. Dicimur tm̄ ſemper:nec vos quod tam diu dicimur eruere curatis. Ergo aut eruite ſi creditis: aut nolite credere: qui non eruiſtis: de veſtra nobis diſſimulatione præſcribiꝰ non eſſe: quod nec ipſi audetis eruere:longe aliud munus carnificij ī xp̄ianos

impꝛatis:non vt dicant quæ faciunt: ſed vt negent qđ ſunt:cenſus iſti us diſciplinæ:vt iã edidimus a Tyberio eſt cum odio ſui cœpit verita tas ſimul atqꝫ appuit inimica eſt:tot hoſtes eiꝰ quot extranei: & qui dem ꝓprie ex ęmulatione iudęi:ex cõcuſſiõe milites:ex natura ipſi etiaꝫ domeſticis noſtris quottidie obſidemur:quottidie ꝓdimur i ip ſis plurimuꝫ cœtibus& congregatiõibus noſtris opprimimur.Quis vnq̃ taliter vagienti ifanti ſupuenit?quis cruenta vt inuenerat cyclo pum & ſyrenarũ ora iudici reſerauit?quis vel i vxoribꝰ aliqua imũda veſtigia depræhendit?quis talia facinora cum iueniſſet cælauit:aut vendidit ipſos trahens homies?Si ſemper latemus quando ꝓditũ ẽ: quod admittimus. Immo a q̄bus ꝓdi potuit:ab ipſis.n.reis non vtiqꝫ cum vel ex forma oĩbus myſterijs ſilẽtij fides adhibeat̃:ſamothracia & eleuſinia reticent̃:quãto magis talia quæ ꝓdita matri humanam animaduerſionẽ ꝓuocabũt dum diuina ſeruant̃. Si ergo nõ ipſi ꝓdi tores ſui ſeq̃t̃ vt extranei/& vnde extraneis noticia:cuꝫ ſemper ẽt im piæ initiationes arceant prophanos:& arbitris caueatur: niſi ſi im pij nimis metuunt.

¶Non eſſe credendum Famæ. Cap. VII.

NAtura famæ omnibus nota eſt. Vtrum eſt fama malũ quo non velocius vllum:cur malum fama?qa velox an qa plu rimum mendax:quę ne tunc quidem cuꝫ aliq̃d veri affert ſine mendacij vitio eſt detrahens:adijciens/demutans de veritate.Quid?quod ea illi conditio eſt: vt non niſi cum mentit̃ per ſeueret:& tan diu viuit: q̃ diu non probat.Siquideꝫ vbi probauit ceſ ſat eſſe:& quaſi officio nunciandi functa rẽ tradit:& exinde res tene tur:res nominatur nec quiſq̃ dicit:verbi gr̃a:fama eſt hoc Romæ fa ctum:aut fama eſt illum prouinciam ſortitũ.Sed ſortitus eſt ille ꝓui ciam:& hoc factum eſt Romæ:fama icerti locum non habet:vbi cer tum eſt. An vero famæ credat:niſi inconſideratus:quia ſapiens non credit incerto. oĩm eſt exiſtimare q̃tacunqꝫ illa ambitione diffuſa ſit quantacunqꝫ aſſeueratione conſtructa. Qꝛ ab vno aliquãdo pricipe exorta ſit:neceſſe eſt exide itra duces linguarum/& auriuꝫ ſerpat:& ita modici ſemis vitium cætera rumoris obſcurat:vt nemo recogitet primum ne mendacium ſemiauerit:quod ſępe fit:aut igenio ęmula tionis/ aut arbitrio ſuſpitiõis/aut non noua/ſed igenita quibuſdã mẽ tiẽdi voluptate. Bene aũt q̄ oĩa tempus reuelat:teſtibus ẽt veſtris ꝓ uerbijs atqꝫ ſententijs ex diſpoſitiõe naturæ: quæ ita ordiauit:vt ni hil diu lateat ẽt qđ fama non diſtulit. merito igit̃ fama tam diu con ſcia ſola eſt ſcelerum xp̃ianorum:hanc idicem aduerſus nos ꝓfertis: quæ quod aliquando iactauit:tantoqꝫ ſpatio i opinionem corrobo rauit:vſqꝫ adhuc probare non valuit. Cap.VIII

VT fidē naturæ ipſius appellē aduerſus eos qui talia credē
da eſſe p̄ſumunt: ecce ꝓponim⁹ horū facinorū mercedeꝫ
vitā ęternā repromittunt: credite interi: de hoc.n.quæro
an & qui credideris tāti habeas ad eā tali cōſciētia perue
nire: veni: demerge ferrum in infantem nullius inimicum: nulli⁹ re
um: omnium filium: vel ſi alterius officium eſt: tu modo aſſiſte mo=
rienti homini/anteq̄ vixit: fugientem animā nouaꝫ expectat: excipe
rudeꝫ ſanguinē: eo panē tuū ſatia: veſcere libenter. Interea diſcūbēs
dinumera loca: vbi mater/vbi ſoror nota diligenter vt cū tenebrę ce=
ciderit caninæ nō erres: piaculū.n.admiſeris niſi icęſtum feceris: ta/
lia initiatus & conſignat⁹ viuis i ęuum: cupio reſpondeas ſi tāti ęter
nitas? aut ſi nō ideo nec credēda. et ſi credideris: nego te velle etiam
ſi volueris nego te poſſe: cur ergo alij poſſunt ſi vos nō poteſtis? cur
non poſſitis ſi alij poſſunt? alia non opinor natura Cynopene aut Si
capodes allij ordines dentiuꝫ: alij ad incęſtā libidinē nerui q illa cre
dis: de homine potes & facere: homo es & ipe qđ & xp̄ian⁹: qui non
potes facere: nō debes credere: homo eſt.n.& xp̄ian⁹: qđ & tu. Sed
ignorantibus ſubijcit & iponitur. Nihil.n.tale de xp̄ianis aſſeuerari
ſciebāt: obſeruandum vtiq; ſibi & oī vigilantia iueſtigandū. Atq; vo
lentib⁹ iitiari moris ē (opinor) pri⁹ patrē illū ſacroꝝ adire q̄ p̄parāda
ſint deſcribere: tū ille ifans neceſſari⁹ adhuc tener: qui neſciat mortē
q ſub cultro tuo rideat. Itē panis quo ſanguinis vitulētiā colligas. p̄=
terea candelabra & lucernę & canes aliqui & offulæ q̄ illos ad euer=
ſionē luminū extendāt. ante oīa cuꝫ matre & ſorore tua venire debe
bis. quid ſi noluerint vel nullæ fuerint qđ deniq; ſingulares chriſtia/
ni: nō erit opinor legitimus xp̄ianus niſi frater aut filius quid nūc &
ſi iſta oīa ignaris pręparantur: certe poſtea cognoſcunt: & ſuſtinent:
& ignoſcunt. Timent plecti ſi proclamant: qui defendit merebun=
tur: qui etiam vltro perire malint: q̄ ſub tali conſcientia viuere. Age
nunc timeant: cur etiaꝫ perſeuerant. Sequitur enim ne vltra velis id
te eſſe quod ſi prius ſciſſes nō fuiſſes. ¶ Hæc quo magis refutaueriꝫ
a vobis fieri oſtendam: partim in aperto & partim in occulto: per qđ
forſitan & de nobis credidiſtis. Infantes penes aphricam Saturno
immolabantur: palam vſq; ad proconſulatum Tyberij: qui eoſdem
ſacerdotes in eiſdem arboribus tēpli ſui obūbratricibus ſcelerū voti
uis crucibus expoſuit: teſte militia patriæ noſtræ: quæ id ipſum mu=
nus illi ꝓconſuli functa eſt. Sed & nunc in occulto perſeuerat hoc ſa
crū facinus: nō ſoli vos cōtēnunt xp̄iani: nec vllū ſcelus in perpetuuꝫ
eradicat̄: aut mores ſuos aliquis de⁹ cū ꝓprijs filijs mutat. ¶ Saturn⁹
nō pepcit. extraneis vtiq; nō pcēdo pſeuerabat: quos qdē ipi parētes
ſui offerebāt: & libētes r̄ſpōdebāt: & ifātib⁹ blādiebāt̄ ne lacrymātes

immolarent̃:& tñ multũ homicidio parricidium differt:maior ætas apud gallos Mercurio proſecat̃:remitto Tauricas fabulas theatris ſuis. Ecce in illa religioſiſſima vrbe Aeneadarũ piorum eſt Iuppiter quidã: quẽ ludis ſuis humano ꝓluunt ſanguine:ſed beſtiarũ iquitis opinor hoc munus q̃ hominis:an hoc turpius ꝙ mali hominis:certe tñ de homicidio fundit̃.o Iouẽ xp̃ianum & ſolũ patris filiũ de crudelitate:ſed qm̃ de infanticidio nihil intereſt: ſacro an arbitrio perpetretur:licet parricidum homicidio interſit:cõuertat ad populum qđ vultis ex his circunſtantib⁹:& in xp̃ianorũ ſanguinẽ hiantib⁹ ex ip̃is etiam vobis iuſtiſſimis. & ſeueriſſimis in nos p̃ſidibus apud conſciẽtias pulſem:qui natos ſibi liberos enecẽt. Si quidẽ & de genere necis differt:vtiq; crudelius in aqua ſpiritũ extorquetis:aut frigori & fame:& canibus exponitis:ferro.n.mori ętas quoq; maior optauit: nobis vero homicidio ſemper:interdicto etiã cõceptum vtero: dum adhuc ſanguis in hominem delibera͂t:diſſoluere nõ licet: homicidij feſtinatio ẽ ꝓhibere naſci:nec refert natã quis eripiat aĩã:an naſcẽtiũ diſturbet:hõ eſt & q eſt futurus:etiam fructus oĩs iã in ſemine ẽ:. de ſanguinis pabulo & eiuſmodi tragicis ferculis legite: nec vbi relatũ ſit:eſt apud herodotũ opinor diffuſum brachijs ſanguinẽ ex alterutro deguſtatũ:natiões quaſdã fœderi cõparaſſe. Neſcio quid & ſub Catilina deguſtatũ ẽ. Aiunt apud quoſdã gentiles ſcytarũ defunctũ quẽq; a ſuis comedi:lõge excurro:hodie iſtic bellonę ſacrat⁹ ſanguis de femore ꝑciſſo i palmulã exceptus: & ſuis datus ſignatis. Itẽ illi qui munere i harena noxiorum iugulatorũ ſanguinẽ recentẽ de iugulo decurrentẽ exceptũ auida ſiti comitiali morbo medẽtes hauſerunt:vbi ſunt itẽ illi q de harena ferinis obſonijs cœnãt:q de apro: qui de ceruo petũt Aper ille quẽ cruentauit:luctãdo deterſit:ceruus ille gladiatoris ſanguine iactauit: vrſoꝝ aluei appetunt̃:trucidãtib⁹ adhuc ſe viſceribus hũanis. Ructa͂t ꝓinde ab homine caro paſta de homine. Hęc qui editis quãtũ abeſtis a cõuiuijs xp̃ianoꝝ? Min⁹ aũt & illi faciunt qui libidine fera hũanis mẽbris inhiãt. quia viuos vorãt:min⁹ hũano ſanguine ad ſpurcicia͂ coſecrant̃:qa futurũ ſanguinẽ labunt:nõ edunt iſantes plane:ſed magis puberes. Erubeſcat error veſter xp̃ian⁹:qui ne aĩaliũ quidẽ ſanguinẽ:ꝙ in epulis eſculẽtis habemus:q ꝓpterea quoq; ſuffocatis & morticinis abſtinemus:ne quo ſanguine contamineт̃:vel intra viſcera ſepulto:deniq; iter tẽptamẽta xp̃ianorũ Botulos etiã cruore diſtẽtos admouetis: certiſſimi.ſ.illicitũ eſſe penes illos per qđ exorbitate eos vultis. porro quale eſt:vt quos ſanguinẽ pecoris horrere cõfiditis humano ihiare credatis? niſi fortæ ſuauiorẽ eũ experti:quẽ quidẽ ip̃ꝫ ꝓide examinatorẽ xp̃ianorũ adhiberi:vt foculũ:vt acerrã oportebat. ꝓinde.n.probarẽtur

ſanguinē hūanū appetendo:quēadmodū ſacrificiū reſpuendo:alio-
quin necādo ſi nō guſtaſſent:quēadmodū ſi immolaſſent:& vtiq̄ nō
deeſſet vobis in auditione cuſtodiarū:& dānatione ſanguis hūan⁹:
proīde inceſti:qui magis:q̄ quos ipſe Iuppiter docuit. Perſas cū ſuis
matribus miſceri Ceſias refert. Sed & macedones ſuſpecti:quia cū
primum Adiptū tragœdiā audiſſent ridenter inceſti dolorē. Eme-
ne dicebāt. Iā nūc recogitate q̄tū liceat erroribus ad inceſta miſcere
materias peſſumitate luxurię. In primis filios exponitis ſuſcipiēdos
ab aliqua p̄tereunte matre extranea:vel adoptandos melioib⁹ pa-
rentib⁹ emancipatis alienati generis:neceſſe eſt q̄doq̄ memoriā diſ
ſipari:& ſimul error īpegerit exinde iā Tradux ꝓficiet inceſti ſerpē-
te genere cū ſcelere. Tūc deinde quoq̄ in loco domi pegre trās freta
comes eſt:libido:cuius vbiq̄ ſalt⁹ facile poſſūt alicubi ignaris filios
pāgere:vel ex aliqua ſeminis portione vti aſperſum genus p cōmer/
cia humana cōcurrat in memorias ſuas:neq̄ eas cœtus inceſti ſan-
guinis agnoſcat:nos ab iſto euētu diligentiſſima & fideliſſima caſti-
tas ſepſit:q̄tūcunq̄ ab ſtupris:& ab omni poſt matrimoniū exceſſu:
tm̄ & ab inceſti caſu tuti ſumus. Quidā multo ſecuriores totā vi hu-
ius erroris virgini cōtinentia depellunt:ſenes pueri ſi hæc in vobis
eſſe cōſideraretis:proīde in xp̄ianis nō eſſe perſpiceretis: iidē oculi
renunciaſſent vtrūq̄ ſed cęcitatis duę ſpecies concurrunt:vt qui non
vident quæ ſunt:videre videantur quæ non ſunt:ſic per omnia nunc
de manifeſtioribus dicam.

De non colendo idolo. Cap. IX.

DEos inquitis non colitis:& pro īperatoribus ſacrificia nō
impenditis:ſequit̄ vt eadē rōne pro aliis non ſacrificem⁹
quia nec pro nobis ipſis ſemel deos nō colendos. Itaq̄ ſa-
crilegii & maieſtatis rei cōuenimur. Sūma hæc cauſa im/
mota eſt:& vtiq̄ digna cognoſci:Si nō p̄ſumptio aut iniquitas iudi-
cet:altera quę deſperet:altera quę recuſat veritatē:deos veſtros cole
re deſinim⁹. ex quo illos nō eſſe cognoſcim⁹. Hoc igit̄ exigere debe
tis vti ꝓbem⁹ nō eē illos deos & iccirco nō colendos: q̄a tunc demū
coli debuiſſent ſi dii fuiſſent. Tūc & xp̄iani puniendi ſi quos nō cole
rēt:quia putarent nō eē cōſtaret illos deos eſſe:ſed nobis inquitis dii
ſunt. Appellam⁹ & ꝓuocam⁹ a vobis ad cōſcientiā veſtrā:illa nos iu/
dicet illa nos dānet:ſi poterit negare: oēs iſtos deos vr̄os ho ies fuiſ-
ſe:ſed & ip̄a īficias ſi ierit de ſuis antiq̄tatū iſtrumentis reuin cet. De
quib⁹ eos didicit teſtimoniū p̄hibētib⁹ ad hodiernū:& ciuitatib⁹ in
q̄bus nati ſunt:& regionib⁹ i q̄bus aliq̄d operati veſtigia reliq̄rūt:in
quibus etiā ſepulti demonſtrant̄. Nunc ergo p ſingulos decurrā:tot
ac tātos nouos veteres ſeruos/barbatos/gręcos/romanos/pegrinos/

captiuos adoptiuos proprios cõmunes maſculos fœminas ruſticos
vrbanos nauticos militares: ocioſum eſt etia℥ titulos perſequi vt col/
ligam in compendiu℥: & hoc non quo cognoſcatis: ſed cognoſcatis:
certe enim oblitos agitis.

De Saturno & Ioue. Cap̄. X.

ANte Saturnum deꝰ penes vos nemo eſt: ab illo cẽſus totiꝰ
vel potioris vel notioris diuinitatis. Itaqꝫ quod de origine
cõſtiterit: id & de poſteritate cõueniet: Saturnum itaqꝫ ſi
quantũ litterę docent neqꝫ Diodorus græcus/aut Tallus:
neqꝫ Caſſius Seuerus: aut Cornelius nepos: neqꝫ vllus commentator
eiuſmodi antiquitatum aliud q̃ hoiem ꝓmulgauerũt. Si q̃ras rerum
argumenta: nuſq̃ inuenio fideliora: q̃ apud ipſa℥ Italiã: in qua Satur
nus/poſt multas expeditiões poſtq̃ attica hoſpitia/cõcedit: exceptꝰ
ab Iano vel Iane: vt Salij volũt Mons quẽ coluerat Saturnius dictus
Ciuitas quam debellauerat ſaturnia vſqꝫ nũc eſt. Tota deniqꝫ Italia
poſt œnotriã ſaturnia cognominabat᷑: ab ipſo primu℥ tabula & ima
gine ſignatus numus: & inde ęrario pręſidet. Tñ ſi homo Saturnus
vtiqꝫ ex hoie: & quia ab hoie: nõ vtiqꝫ de cælo & terra: ſed cuius pa
rẽtes ignoti erant: facile fuit eoꝝ filiũ dici: quoꝝ & oẽs poſſumꝰ vi
deri. Quis.n.nõ cælũ & terrã matrẽ ac patrẽ venerationis & honoris
gratia appellet: vt ex conſuetudie hũana qua ignoti: vel ex inopina
to apparentes de cœlo ſuperueniſſe dicunt᷑. Proinde Saturno repẽti
no vbiqꝫ cœlitẽ cõtingit dici. Nã & terrę filios vulgus vocat quorum
genꝰ incertũ eſt ¶ Taceo qđ ita rudes adhuc hoies agebãt/vt cuiuſli
bet noui viri aſpectu: quaſi diuino cõmouerent᷑. Cu℥ hodie iã politi:
quos ante paucos dies luctu publico mortuos ſint cõfeſſi: in deos cõ
ſecrẽt. ¶ Satis iã de ſaturno/licet paucis. etiã Iouẽ oſtẽdimꝰ tã homi
nẽ q̃ ex hoie: & deinceps totum generis examen tã mortale q̃ ſemi
nis ſui par eſt. qm̃ ſicut hoies fuiſſe nõ audetis negare. Ita poſt mor
tẽ deos factos iſtituiſtis aſſeuerare. Cãs q̃ hoc exegerint retractemꝰ:
In primis quidẽ neceſſe ẽ cõcedatis eſſe aliquem ſublimiorẽ deu℥: &
mancipem quẽdam diuinitatis/qui ex oibus deos fecerit: nam neqꝫ
ſibi illi potuiſſent ſumere diuinitatẽ/quã non habebant: nec alijs p̄
ſtare eã nõ habẽtibꝰ: niſi qui ꝓprie poſſidebãt. Cæterũ ſi nemo eſſet
qui deos faceret: fruſtra p̄ſumitis deos factos/aufferẽdo factorẽ: cer
te quidẽ ſi ipſi ſe facere potuiſſent: nũq̃ hoies fuiſſent: poſſidentes.ſ.
melioris cõditionis poteſtatẽ. Igit᷑ ſi ẽ q faciat deos reuertor ad cau/
ſas examinãdas faciendorũ ex hoibꝰ deorũ: nec vllas inuenio niſi ſi
miniſteria & auxilia officijs diuinis deſiderauit ille magnꝰ deꝰ. Pri
mo idignũ eſt vt aliciuius opera idigeret: & quidẽ mortui cũ dignꝰ
ab initio deus aliquẽ feciſſet qui mortui erat operã deſideratus: ſed

nec operi locũ video. Totũ.n.hoc mundi corp⁹ſiue ĩnatũ & ĩfactum ſcdꝫ Pythagorã:ſiue natũ & factũ ſcdm platonẽ ſemel vtiq; ĩ hac con ſtructione diſpoſitũ/& inſtructum/& ordinatum cum omni rõnis gu bernaculo ĩuentum eſt: impfectũ non potuit eſſe qd̃ pficit oia. Nihil Saturnũ & Saturniã gentẽ expectabat. Vani erunt hoĩes:niſi certi ſint a primordio & pluuias de cœlo ruiſſe:& ſidera radiaſſe:& lumina floruiſſe:& tonitrua mugiſſe: & ipſum Iouẽ q̃ ĩ manu ei⁹ ponitis fulmina timuiſſe. Itẽ oẽm fruges ante Liberũ & Cererẽ & Mineruã. imo ante illũ aliquẽ pricipẽ hominẽ/de terra exuberaſſe qa nihil cõ tinẽdo:& ſuſtinendo homini proſpectũ poſt hominẽ potuit inferri. ¶Deniq; inueniſſe dicũt neceſſaria iſta vitæ nõ inſtituiſſe: qd̃ aũt in uenit̃ fuit:& qd̃ fuit non eius deputabit̃ qui inuenit:ſed eius q iſtitu it:erat.n.anteq̃ iuenireẗ. Cæterũ ſi ꝓpterea Liber de⁹ q͛ vitẽ demon ſtrauit:male cũ Lucullo actũ eſt:qui prim⁹ ceraſa e ponto Italię pro mulgauit/q͛ nõ eſt ꝓpterea cõſecratus/vt nouæ frugis auctor:qa iuẽ tor & oſtenſor. Quãobrẽ ſi ab initio & inſtructa/& certis exercẽdorũ officiorũ ſuoꝝ rõnib⁹ diſpẽſata vniuerſitas cõſtitit:vacat ex hac par te cã allegandæ hũanitatis in diuinitatẽ qa quas illis ſtationes & poteſtates diſtribuiſtis tã fuerũt ab initio q̃ & fuiſſent ẽt ſi deos iſtos nõ creaſſetis. ¶Sed cõuertimini ad cauſã aliã:rñdentes collationẽ diuinitatis meritoꝝ remunerãdoꝝ fuiſſe rõnẽ:& hinc (opinor) illũ deuꝫ deificũ iuſticia ꝑcellere:q nec temere:nec indigne:nec ꝓdige tm̃ pmium diſpenſarit. Volo igit̃ merita recẽſere:an eiuſmodi ſint vt illos in cœlũ extulerint:& nõ poti⁹ in imũ tarrarũ merſerint:quẽ carcereꝫ pœnaꝝ infernarũ cũ multis affirmatis. Illuc.n.abſtrudi ſolent impij q̃q; ĩ parentes & in ſorores incæſti:& maritarum adulteri:& virginũ raptores:& pueroꝝ cõtaminatores:& q ſęuiũt/& qui occidũt:& qui furant̃:& qui decipiũt:& quicũq; ſimiles ſunt alicui⁹ dei vrĩ:quẽ hominẽ integrũ a crimine aut vitio ꝓbare poteritis niſi hominẽ negaueritis. Atqui vt illos hoĩes fuiſſe nõ poſſitis negare:ẽt iſtæ notæ accedunt:q̃ nec deos poſtea factos credi pmittũt. Si.n.talib⁹ vos puniẽdis pſidetis:ſi cõmerciũ colloquiũ conuictum malorum & turpiũ ꝓ bi quiq; reſpuiſtis. Horũ aũt pares deus ille maieſtatis ſuæ cõſortio aſtruit. Quid ergo dãnatis quorum collegas adoratis? Sugillatio eſt in cœlo veſtra iuſtitia deos facitis/crimínoſiſſimos quoq; vt placeatis dijs veſtris:illorum ẽ honor conſecratio coęqualiũ. ¶Sed vt omittam huius indignitatis retractatum:probi & integri & boni fuerunt quot tamen potiores viros apud inferos reliquiſtis:aliquẽ de ſapientia Socratẽ:de iuſtitia Ariſtidẽ:de militia Temiſtoclẽ:de ſublimitate Alexãdrũ:de fœlicitate Polycratẽ:de copia Crœſum:de eloquẽtia Demoſthenem. Quis ex illis dijs veſtris grauior et ſapientior

Catone? Iuſtior & militarior Scipione? Quis ſublimior Pōpeio? Fœlicior Sylla? Copioſior Craſſo? Eloquentior Tullio? Quanto dignius iſtos deos ille aſſumendos expectaſſet? præſcius vtiq; potiorum properauit (opinor) & cœlum ſemel cluſit: & nunc vtiq; melioribus apud inferos muſſitantibus erubeſcit.

De ſimulachris. Caput. XI.

CEſſo iam de iſtis: vt qui ſciā me ex ipſa veritate demonſtraturum quid non ſint cū oſtendero quid ſint? Quantū igiꝰ de diſs veſtris nomia ſolūmodo video: quoruȝ veterū mortuorum / & fabulas audio: & ſacra de fabulis recognoſco. Quantum autem de ſimulachris ipſis nihil aliud reprehendo q̄ matres ſorores eſſe vaſculorū iſtrumētorūq; cōmunium: vel ex iiſdē vaſculis & iſtrumētis: quaſi fatū cōſecratione mutātes licentia artis trāſfigurante: & quidē cōtumelioſiſſime: & in ipſo opere ſacrilege: vt re, uera nobis: maxie qui ꝑpter deos ipſos plectimur: ſolatium pœnaꝶ eſſe poſſit: q eadem & ipſi patiunꝭ vt fiant: crucibus & ſtipitibꝰ imponitis xp̄ianos: quod ſimulachrum nō priꝰ argilla deformat: cruci / & ſtipiti ſupſtructa. In patibulo primū corpus dei noſtri dedicaꝭ: vngulis deraditis latera xp̄ianoruȝ. At in deos veſtros per omia membra validius icumbūt aſciæ & runcinæ & ſcobinæ. ceruices ponimꝰ ante plumbū & glutinū & gōphos. ſine capite ſunt diiveſtri. ad beſtias ipellimur certe quas Libero & Cybelle & cœleſti applicatis ignibus vtimur hoc & illi. a prima quidē maſſa in metalla damnamur: inde cenſenꝭ dii vr̄i: i iſulis relegamur. Solet & i iſula aliquis deꝰ veſter aut naſci / aut mori: ſi per hęc conſtat diuinitas aliqua: ergo cum qui puniunꝭ conſecranꝭ. et numia erunt dicenda ſupplicia: ſed plane nō ſentiunt has iniurias: & contumelias ſuę fabricationis dii veſtri ſicut nec obſequia: o impię voces: o ſacrilega cōuicia: ifrendite iſpumate: iidem eſtis qui Senecam aliquem pluribus / & a maioribus de veſtra ſuperſtitione perorantem repræhendiſtis. Igiꝭ ſi ſtatuas & imagines frigidas mortuorū ſuorū ſimillimas non adoramꝰ: quas milui & mures & araneæ intelligunt: nōne laudē magis q̄ pœnaȝ merebaꝭ repudium agniti erroris. Poſſumus. n. videri ledere eos / quos certi ſumꝰ omnino non eſſe. Quod nō eſt: nihil ab vllo patiꝭ: quia non eſt. Sed nobis dii ſunt inquis: & q̄ro vos econtrario impii / & ſacrilegi / & irreligioſi erga deos veſtros rep̄hendimini: qui quos præſumitis eſſe negligitis: quos timetis deſtruitis: quos etiam vīdicatis illuditis. Recognoſcite ſi mentiar: primo qui cum alii alios colitis: vtiq; quos nō colitis: offęnditis: p̄latio alterius ſine alterius cōtumelia non poteſt ꝓcedere: quia nec electio ſine reprobatiōe: iam ergo cōtemnitis quos reprobatis: quos reprobādo offendere nō timetis. Nam vt ſupra pr̄ę

ſtrinximus ſtatus dei cuiuſqꝫ in ſenatus eſtimationeꝫ pendebat. Deꝰ non erat: quẽ homo conſultus noluiſſet: & nolendo damnaſſet.

De laribus. Caput. XII.

Domeſticos deos quos lares dicitis domeſtica poteſtate tractatis: pignerãdo ventidando demutãdo aliquando in caccabulũ de Saturno: aliquando in trullaꝫ de Minerua: & quiſqꝫ contritus atqꝫ concuſſus eſt: dum diu colitur: & quiſqꝫ dominum ſanctiorem expertus eſt: domeſticam neceſſitateꝫ: publicos ęque publico iure fœdatis: quos in haſtario vectigales habetis. Si capitolium: ſic olitoriũ forũ petit̃: ſub eadẽ voce præconis: ſub eadem haſta: ſub eadem annotatione: q̃ſtoris diuinitas addicta conducit̃: ſed. n. agri tributo onuſti viliores hominum capita ſtipendio cenſa ignobiliora. Nã hęc ſunt notę captiuitatis: dij vero qui magis tributarij magis ſancti. Immo qui magis ſancti magis tributarij maieſtas quæſtuaria efficit̃: circuit cauponas religio mendicans: exigitis mercedeꝫ pro ſolo tẽpli pro aditu ſacri: nõ licet deos eſſe gratis. venales ſunt: q̃d omnino ad honorãdos eos facitis: quod non etiam mortuis veſtris cõferatis: ædes ꝑinde: aras ꝑinde: idẽ habitus & inſignia in ſtatuis: vt ętas vt ars: vt negociũ mortui fuit: ita deus ẽ quo differt ab epulo Iouis ſilicerniũ a Simpino obba: ab haruſpice polinctor. Nã & haruſpes mortuus apparet. Sed digne imperatoribꝰ defunctis honorẽ diuinitatis dicatis: q̃bꝰ & viuentibus eũ addicitis: accepto ferrent dij veſtri: immo gratulabunt̃: q̃d pares ei fiant domini ſui. Sed cũ larentiã publicũ ſcortũ: velim ſaltẽ Laidẽ aut Phrinem inter Iunones: & Ceceres: ac Dianas adoretis: cũ Simonẽ magũ ſtatua & inſcriptione ſancti dei inauguratis: cum de pedagogis aut aulicis neſcio quem ſinodi deum facitis licet non nobiliores dij veteres: tamen contumeliam a vobis deputabũt hoc & alijs licuiſſe: quod ſolis antiquitas contulit.

De ſacrificando. Cap. XIII.

Volo & ritus veſtros recenſere: nõ dico quales ſitis in ſacrificando cuꝫ enecta & tabidoſa & fabioſa queqꝫ mactatis: cum de opimis & integris ſuperuacua q̃qꝫ truncatis capitula & vngulas: q̃ domi quoqꝫ pueris vel canibus deſtinaſſetis: cum de decima Herculis: nec tertiam partem in aram eius imponitis: laudabo magis ſapiẽtiã: q̃d de ꝑdito aliquid eripitis. Sed cõuerſus ad litteras veſtras quibꝰ iformamini ad prudentiã & ad liberalia officia: q̃ta inuenio ludibria. Deos inter ſe propter troianos & archiuos: vt gladiatoꝝ paria congreſſos depugnaſſe. Venerẽ hũana ſagitta ſauciatã ꝙ filiũ ſuũ Aeneã pene iterfectuꝫ ab eodẽ diomede rapere vellet. Martẽ. xiij. menſibus in vinculis pene cõſumptũ: Iouẽ

ne eandem vi a cęteris cælitibus expiret:opera cuiuſdã mõſtri liberatũ:& nũc flẽtẽ Sarpedonis caſũ:nũc fide ſudãtẽ in ſororẽ ſub cõmemoratione non ita dilectarum iã pridẽ amicarũ:exide quis nõ poeta ex auctoritate pricipis ſui:dedecorator inuenit deorũ? Hic Appolliñẽ admeto regi paſcendis pecoribus addicit. Ille neptuni ſtructorias operas laomedõti locat. Eſt & ille de lyricis Pindarũ dico:q Aeſculapiũ canit auaritię merito:qua medicinã nocẽter exercebat fulmie iudicatũ:malus Iuppiter ſi fulmẽ illi⁹ eſt impius i nepotẽ inuidus in artificẽ. Hęc neq; vera ꝓdi:neq; falsa confingi apud religioſiſſimos oportebat. Nec tragici quidẽ aut comici parcũt:vt nõ ęrũnas:vel errores domus alicui⁹ dei præferent:taceo de philoſophis Socrate cõtẽtus: qui in cõtumeliã deoꝝ q̃rcũ & hircũ & canẽ delerebat: ſed ꝓpterea dãnat⁹ ẽ Socrates:qui deos deſtruebat. Plane oli.i.ſemp veritas odio eſt:tñ cũ penitẽtia ſententiæ Atheniẽſes:& criminatores ſocratis poſtea afflixerint:& imaginẽ eius aureã i tẽplo collocarint reſciſſa dãnatio teſtimoniuꝫ Socrati reddidit. Sed & Diogenes neſcio quid in Herculẽ ludit:& Romanus cinic⁹ Varro trecẽtos Ioues ſiue Iuppiteros dicendos ſine capitibus introduxit.

¶De fabulis & nimijs deorũ fœditatibus. Cap̃.XIIII.

CAetera laſciuię ingenia ẽt voluptatib⁹ veſtris p deorũ dedecus operant:deſpicite lẽtulorũ & hoſtiliorũ vetuſtates vtrum minimos an deos veſtros in iocis & ſtrophis rideatis:Mœchum anubim:& maſculum lunã & Dianã flagellatã:& iouis mortui teſtamẽtum recitatũ:& tres hercules famælicos irriſos. Sed & hiſtrionum litteræ oẽm fœditatem eorum deſignant. Luget ſol filium iactatuꝫ de cęlo lętãtib⁹ vobis:& ſi Cybele paſtorẽ ſuſpirat faſtidioſum nõ erubeſcẽtib⁹ vobis:& ſuſtinetis Iouis elogia cãtari:& Iunonẽ:Venerẽ:Mineruã a paſtore iudicari:ipꝫ qđ imago dei veſtri ignominioſiſſimũ caput & fumoſum veſtit: qđ corpus impurũ:& ad iſtã arcẽ effœminatiõe ꝓductũ Mineruã aliqua vel Herculẽ rep̃ſentat:nõne violat maieſtas & diuinitas cõſtuprat:laudantibus nobis plane religioſiores eſtis in cauea:vbi ſup ſanguinẽ humanũ:ſup ingnamẽta pœnarũ ꝓinde ſaltãt dij veſtri:argumẽta & hiſtorias noxijs miniſtrantes. niſi qđ & ipſos deos veſtros ſępe noxij iduunt. vidim⁹ aliquando caſtratũ Atyn illũ deũ ex peſſmũte:& q viuus ardebat:Herculẽ iduerat:Riſimus & iter ludicras meridianorũ crudelitates Mercuriũ mortuos cauterio examinẽtẽ. Vidimus & Iouis fratrẽ gradiatoꝝ cadauera cũ maleo deducẽtẽ. ſingula iſta queq; adhuc quis poſſet iueſtigare:ſi honorẽ iquietant diuinitatis? ſi maieſtatis veſtigia obſoletãt:de cõtẽptu vtiq; cenſent:tã eorũ qui eiuſmodi factitãt:q̃ eorũ quib⁹ factitãt:ſed ludicra iſta ſint:cæterũ ſi adijciã q

non min⁹ conſcientię oīꝫ recognoſcent in templis adulteria cōponi: inter aras lenocinia tractari: ī ipſis plærumq̧ ęditnoꝝ & ſacerdotū tabernaculis: ſub iiſdē vittis & apicib⁹ & purpureis thure flagrāte libidinē expungi: neſcio ne plus de vobis dij veſtri q̄ de chriſtianis q̄rātur: certe ſacrilegi de veſtris ſemꝑ apphēdunt: xp̄iani templa nec interdiu norūt: ſpoliarēt forſitan ea & ipſi: ſi & ipſi ea adorarēt. Quid ergo colūt: q talia nō colūt. Iā quidē itelligi ſubiacet veritatis eē cultores: q mendacij nō ſint. Nec errare ampli⁹ ī eo: ī quo erraſſe ſe recognoſcēdo ceſſauerit hoc prius capite: & oēm hic ſacramēti nr̄i ordinem haurite: repercuſſis tn̄ opinionibus falſis.

De capite aſinino & cęteris inſignibus: quoruꝫ cultura chriſtianis obijciebat. Cap.XV.

IAm vt quidē ſōniaſtis caput aſininū eſſe deū noſtruꝫ. hāc Cornelius Tacit⁹ ſuſpitionē eiuſmodi iſeruit. Is.n. ī quito hiſtoriarum ſuaꝝ bellū iudaicū exorſus ab origine gentis etiam de ipſa tā origine: q̄ de noīe & religione gētis: q̄ voluit argumentat⁹ Iudæos refert ęgypto expeditos ſiue vt putauit extorres vaſtis arabiæ in locis aquarum egentiſſimis cum ſiti macerarētur onagris: qui forte de paſtu potū petituri æſtimabant indicib⁹ fōtib⁹ viſos ob eā gratiam cōſimilis beſtiæ ſuꝑficieꝫ cōſecraſſe. Atq̧ ita inde opinor p̄ſumptū nos quoq̧: vt iudaicæ religionis ꝓpinquos: eidem ſimulachro initiari. At.n. idem Cornelius Tacit⁹: ſane ille mēdacioꝝ loquaciſſim⁹ in eadem hiſtoria refert. Gn. Pompeium cum hieruſalē cœpiſſꝫ: ꝓptereaq̧ tēplū adiſſet ſpeculādis iudaicę religionis archanis: nullū illic repiſſe ſimulachrū: & vtiq̧ ſi id colebat qd̄ aliqua effigie rep̄ſentabat: nuſq̄ magis q̄ in ſacrario ſuo exhiberet eo magis: quia nec verebat extraneos arbitros q̄q̄ vana cultura. Solis.n. ſacerdotib⁹ adire licitū: etiā cōſpect⁹ cæteroꝝ vello oppanſo interdicebat. Vos tn̄ non negabitis: & inuēta omnia: & coctos cauterios cū ſua hippona coli a vobis. Hoc forſitan improbādū: qd̄ intra cultores omniū pecudū beſtiarūq̧: aſinarij tm̄ ſumus. Sed & qui crucis nō religioſos putat: cōſecraneus noſter erit: cū lignū aliqd̄ ꝓpitiat: viderit habit⁹ cū materiæ qualitas eadē ſit: viderit forma dū id ipſuꝫ dei corpus ſit: & tn̄ q̄to diſtinguit a crucis ſtipite Pallas attica: & Ceres farra: q̄ ſine effigie rudi pallo & informi ligno ꝓſtrat. Pars crucis eſt omne robur: quod erecta ſtatione defigit: nos ſi forte integrum & totuꝫ deū colim⁹. Diximus originē deorum veſtroruꝫ a plaſtris de cruce induci. Sed & victorias adoratis: cum in tropheis cruces inteſtina ſunt tropheorum: religio romanorum tota caſtrenſis ſigna veneratur: ſigna iurat: omnibus dijs pręponit omne: illi imaginum ſuggeſt⁹: inſignes monilia circuꝫ ſunt. Si farra illa vexilorum & cantabrorū ſtolæ

erucium ſunt laudo diligentiam: noluiſtis nudas/ & incultas cruces
non ſecare. Alij plane humaniꝰ & veriſimilius ſolem credunt deũ no
ſtrum. Ad perſas ſi forte deputabimur: licet ſolẽ nõ i litheo depictũ
adoremus hñtes ipſum vbiq̃ i ſuo clipeo: deniq̃ ide ſuſpitio: ꝙ ino
tuerit nos ad orientis regionẽ ꝑcari. Sed & plæriq̃ veſtrum affecta-
tione aliquãdo & cœleſtia adorari ad ſolis ortuꝫ labia vibratis: ęquę
ſi diem ſolis lęticiæ idulgemꝰ: alia longe ratione q̃ religione ſolis. ſe
cũdo loco ab eis ſumus q̃ diem Saturni ocio & victui decernũt: exor
bitantes & ipſi a iudaico more: queꝫ ignorabant. Sed noua iam Dei
noſtri in iſta proxie ciuitate ęditio publicata eſt. Ex quo quidã i fru
ſtrãdis beſtijs mercenariꝰ noxius picturã ꝓpoſuit cũ eiuſmodi iſcrip
tione: deus chriſtianorũ onochoiſitis: erat auribꝰ aſininis: altero pe-
de vngulatꝰ: librũ geſtãs & togatꝰ. Riſimꝰ & nomẽ & formaꝫ ſed illi
debebant adorare ſtatim biforme numẽ: quia & canino & leonino
capite cõmixtos: & de capro & de ariete cornutos: & a lũbis hircos
& a cruribꝰ ſerpẽtes: & plãta vel tergo alites deos receperũt. Hæc &
abundanti ne quid rumoris i repcuſſum: quaſi de cõſciẽtia: ꝑteriſſe-
mus: quæ omnia conuerſi iam ad demonſtrationem religionis no-
ſtræ repurgabimus.

De Deo quem chriſtiani colunt. Cap. XVI.

QVod colimus & nos deꝰ vnus eſt: qui totã molem iſtã cũ
omni inſtrumento elemẽtoꝝ corporũ ſpirituum: verbo:
quo iuſſit: ratione/ qua diſpoſuit: virtute qua potuit: de ni
hilo expreſſit in ornamentum maieſtatis ſuę: vnde & gręci nomẽ mũ
do coſmon accommodauerunt: iuiſibilis eſt: & ſi videaṫ icompręhẽ-
ſibilis: & ſi per gratiam repręſenteṫ ineſtimabilis: & ſi humanis ſen-
ſibus æſtimeṫ. Ideo verꝰ & tantꝰ eſt. Cęterũ quod videri cõmuniter:
quod cõphẽdi: quod ęſtimari poteſt: minus eſt & oculis: q̃bus oc-
cupaṫ: & manibus/ quibus contaminaṫ: & ſenſibus/ quibus inueniṫ:
quod vero immenſum eſt: ſoli ipſi notum eſt: hoc quod eſt dominuꝫ
ęſtimari facit dum ęſtimari non capit: ita enim vis magnitudis & no
tum hominibus obiecit: & ignotum: & hæc eſt ſumma delicti nolen
tium recognoſcere: quẽ ignorare non poſſunt: vultis ex operibus ip-
ſius tot ac talibus: quibus continemur: quibus ſuſtinemur: quibꝰ ob-
lectamur: etiam quibus exterremur: vultis ex animæ ipſius teſtimo
nio cõprobemus: quæ licet carcere corporis preſſa: licet inſtitutioni
bꝰ prauis circũſcripta: licet libidinibus & cõcupiſcentijs euigorata:
licet falſis dijs exccillata: cũ tamẽ reſpicit: vt ex crapſa vt ex ſomno
vt ex aliqua valitudine: & ſanitatem ſuam patitur: deũ nominat hoc
ſolo: quia ꝓprie verus hic vnus deus bonus & magnus: & quod deus
dederit oĩm vox eſt. Iudex quoq̃ conteſtaṫ illum deus videt: & deo

cõmẽdo et deus mihi reddet. O teſtimoniũ animæ naturaliter chri-ſtianæ: deniq; pnũciãs hæc nõ ad capitoliũ: ſed ad cœlum reſpici Nouit.n. ſedẽ dei viui ab illo: & inde deſcẽdit: ſed quo pleni⁹ & im-preſſius tã ip̃ꝫ q̃ diſpoſitiões eius & volũtates adiremus: inſtrumen-tum adiecit litteraturæ: ſi quid velit de deo inquirere: & inquiſito in uenire: & inuento credere: & credito deſeruire. viros eni iuſticiæ in-nocẽtia dignos deũ noſſe/ & oñdere/ a primordio i ſclm emiſit ſpiri-tũ diuio mũdatos: quo p̃dicarẽt deũ vnicũ eẽ qui vniuerſa cõdiderit: qui hoĩe de humo iſtruxerit. Hic.n. ẽ ver⁹ Promethe⁹: q ſęculũ cer tis tẽpoꝝ diſpoſitiõib⁹/ & exitibus ordinauit: exide q̃ ſigna maieſta tis ſuæ indicantia ediderit p imbres: p ignes: quas demerẽdo ſibi di ſciplinas determinauerit: q̃ ignoratis & deſertis: ſed obſeruãtib⁹ his p̃mia deſtinarit: & qui pducto ęuo iſto iudicatur⁹ ſit ſuos cultores in vitæ ęternę retributionem: pphanos in ignem ęque perpetẽ: ſuſcita tis omnibus ab initio defunctis & reformatis & recẽſitis ad vtriuſq; meriti diſpunctionem: hęc & nos riſim⁹: aliquando quum de veſtris fuim⁹: fiunt/ non naſcuntur chriſtiani..

Spũ diuio ſpũ ſancto q, locut⁹ ẽ p pphãs. Hic ẽ ver⁹ Prome-the⁹. vide Lact. ſcdo iſti. ca. xj. idicantia.

De prophetis. Cap̃. XVII.

QVos diximus p̃dicatores: pphetæ de officio pphetãdi vo canẽ: voces eoꝝ itẽq; virtutes: quas ad finẽ diuinitatis ede bant i theſauris litteraꝝ manẽt: nec iſtæ latent. Ptolemæo rum eruditiſſimus: quẽ Philadelphũ ſupnominãt: & omis litteraturæ ſagaciſſim⁹ cũ ſtudio bibliotecarũ Piſiſtratuꝫ (vt opinor) emularẽ: inter cætera memoriarũ: quibus aut vetuſtas: aut curioſi-tas aliq̃ ad famã patrocinabaẽ: & ſuggeſtu Demetrij Phalerei gram maticoꝝ tũc pbatiſſimi: cui p̃fecturã mãdauerat: libros a iudęis quo q; poſtulauit pprias atq; vernaculas litteras: quas ſoli habebãt: ex ip ſis.n. & ad ipſos ſemp pphetæ perorauerãt: ſcilicet ad domeſticã dei gentem ex patrum gratia hebręi retro qui nunc iudęi.

De ſcripturis domeſticis. Cp̃. XVIII.

IGiẽ & litteræ hebreæ/ & eloquiũ. Sed ne noticia vacaret: hoc quoq; Ptolomæo a iudęis ſubſcriptũ eſt ſeptuagita & duob⁹ interpretib⁹ indultis: quos Menedem⁹ quoq; phũs puinciæ iudex de ſẽtẽtiæ cõione ſuſpexit: affirmauit hęc vobis etiã Ariſteas ita in gręcũ ſtilũ ex apto monumẽto reliquit: ho die apud Serapeũ Ptolomæi bibliotecæ cum ipſis hebraicis litteris exhibenẽ. Sed & iudęi palam lectitant: vectigalis libertas vulgo adiẽ Sabbatis omnibus/ qui audierit: inueniet deum: qui etiam ſtuduerit intelligere/ cogeẽ & credere: primã iſtrumentis iſtis auctoritatẽ ſum-ma antiquitas vendicat: apud vos quoq; religionis eſt inſtar: fidẽ de temporibus aſſerere. Omnes itaq; ſubſtãtias: omneſq; materias: ori

De lxxij. i terp̃tibus.

gines ordines venas veterani cuiuſq; ſtili noſtri gẽtes etiam plæraſq;
& vrbes inſignes hiſtoriarum: & cauſas memoriarum: ipſas deniq;
effigies litteraꝝ idices cuſtodeſq; rerũ: & puto adhuc minꝰ dicimꝰ ip
ſos inq̃ deos nr̃os: ipſa tẽpla & oracula & ſacra vniꝰ interim ꝓphetæ
ſcrinium ſęculis vincit: in quo videt̃ theſaurꝰ collocatus totius iudai
ci ſacramenti: & inde iam & noſtri.

De Moyſe ꝓpheta. Cap. XIX.

SIquidem audiſtis interim Moyſẽ argiuo Inacho parẽ ęta
te octigẽtis pene annis ante. V.C. Cẽtũ ſeptuagita Danaũ
ipſuꝫ apd vos vetuſtiſſimũ ꝑuenit. mille circite cladẽ Pria
mi ante cedit: poſſem ẽt dicere qngẽtis ampliꝰ. & Home
ruꝫ habẽs quos ſequar. cęteri quoq; ꝓphetæ & ſi Moyſi poſthumãt:
extremiſſimi tamen eoruꝫ non retrorſiores rep̃hendunt̃ primoribꝰ
veſtris ſapientibus legiferis/& hiſtoricis.

Cladẽ Priami De tẽpoȓ cladis Priami recenſet Lactã. in fine primi iſti. libri.

De ſtatu temporum Cap. XX

HAec qbꝰ ordibus ꝓbari poſſit: nõ tã difficile ẽ nobis expo
nere: q̃ enorme nec arduũ: ſed iteri longũ. Multis iſtrumẽ
tis cum digitoꝝ ſupputarijs geſticulis aſſidendũ ẽ. Referẽ
da antiquiſſimarũ ẽt gẽtiũ archiua egyptioꝝ caldæorum phœnicuꝫ
aduocãdi eorũ municipes/p quos notitia ſubmiſtrata ẽ: alioqui Ma
nechõ ęgyptiꝰ: & Beroſꝰ caldęꝰ: ſed & Hieronymꝰ phœnix tyri rex:
Sectatores quoq; eorũ Mẽdeſiꝰ: ptolemęꝰ & Menãder epheſiꝰ & de
metriꝰ phaleriꝰ: & rex Iuba: & Appiõ. & Tallꝰ. Et qui iſtos aut ꝓbat
aut reuicit. Iudęꝰ ioſephꝰ ãtiquitatũ iudaicarũ vernaculꝰ videx gręco
rũ ẽt cẽſuales cõferẽdi: & q̃ qñ ſint geſta: aut cõcathenatiões tempo
rum apiant̃/p q̃ luceant annaliũ numeri: peregrinãdũ ẽ ĩ hiſtorias &
lr̃as orbis & tñ quaſi partẽ iã ꝓbationis intulimꝰ: cum p quæ proba
ri: poſſit aſpſimꝰ: verũ differre p̃ſtat: ne vel minꝰ pſequamur feſtinã
do vel diutius euagemur/pſequendo plꝰ iã offerimꝰ ꝓ iſta dilatione
maieſtatẽ ſcripturarũ: ſi nõ vetuſtatẽ. diuinas probamꝰ/ſi dubitat̃ an
tiquitas: ne hoc tardiꝰ aut aliũde diſcẽdũ: corã ſunt q̃ docebũt/mũdꝰ
& ſeculũ/& exitꝰ: qcquid agit̃ p̃nũciabat̃: quicqd videt̃/audiebat̃: qđ
terræ vorant vrbes: qđ inſulas maria fraudãt qđ externa atq; iterna
bella dilaniant: q regnis regna cõpulſãt: q fames & lues/& locales
q̃q; clades: & frequẽtiũ plęrũq; montiũ vaſtant: qđ humiles ſublimi
tate: ſublimes humilitate mutant̃: qđ iuſticia rareſcit: iniquitas icre
breſcit. Bonarũ omnium diſcipliarũ cura torpeſcit: qđ ẽt officia tẽpo
rum & elemẽtorũ munia exorbitãt̃: qđ & mõſtris & portẽtis natura
liũ forma turbat̃: ꝓuidẽter ſcripta ſũt: dũ patimur legũt̃: dũ recogno
ſcimꝰ ꝓbãt̃: idoneũ opinor teſtimoniũ diuinitatis: veritas diuiatiõis
Hincig t̃ apud nos futurorum quoq; fides tuta eſt: iã. ſ. ꝓbatorũ: qa

Beroſꝰ caldeꝰ cuiꝰ ẽt memĩt Ioſephꝰ. Ioſephus iudæus.

cū illis q̄ quottidie ꝓbanť p̄dicabanť:cædem voces ſonāt:cædē litte/rę notāt:idē ſpūs pulſat:vnū tēpus eſt diuinationi futura p̄fati apud homines:ſi forte diſtinguiť/dū expūgiť:duꝫ ex futuro p̄ſens dehinc ex p̄ſenti præteritū deputať. Quid delinquimus oro vos futura quoqꝫ credentes/qui iam didicimus illis per duos gradus credere.

¶ De Chriſto & quid chriſtiani differāt ab hebręis. Cap̄. XXI.

SEd quoniam edidim⁹ antiquiſſimis iudeorū inſtrumētis ſectā iſtā eſſe ſuffultā:quā aliquāto nouellā:vt Tiberij tē/poribus pleriqꝫ ſciunt profitentibus nobis quoqꝫ fortaſſe an hoc nomine de ſtatu eius retractěť quaſi ſub vmbraculo inſigniſſimæ religionis certe licite aliquid propriæ præſumptio/nis abſcondat:vel qa p̄ter ętateꝫ neqꝫ de victus exceptionibus: neqꝫ de ſolemnitatibus dierum:neqꝫ de ipſo ſignaculo corporis: neqꝫ de conſortio nominis cum iudęis agim⁹:quod vtiqꝫ oporteret ſi eidem deo manciparemur. Sed vt vulgus iā ſcit xp̄m vt aliquē hominū qualem iudęi iudicauerunt:quo facilius quis nos hominis cultores exi/ſtimauerint:verum neqꝫ de xp̄o erubeſcim⁹:cuꝫ ſub noīe eius depu/tari & damnari iuuat:neqꝫ de deo aliquid p̄ſumimus aliter. Neceſ/ſe eſt igitur pauca de xp̄o vt de deo totum. iudæis erat apud deum gratia:vbi & inſignis iuſticia:& fides originalium auctorum. vnde illis & generis magnitudo & regni ſublimitas floruit:& tāta fœlicitas: vt de dei vocibus quibus edocebanť de ꝓmerendo deo & nō offen/dendo p̄mouerenť. Sed quanta deliquęrit fiducia patrum inflati ad declinendum deriuantes a diſciplina in prophanum modū:& ſi ipſi non confiterentur. probaret exitus hodiernus ipſorum diſperſi palabundi:& cęli & ſoli ſui extorres vaganť per orbeꝫ ſine homine/ſine deo/ſine rege. quibus nec aduenarum iure/terram patriam ſalteꝫ veſtigio ſalutare cōcediť cū hæc illis ſancte voces p̄minarenť:eadē ſēp oēs ingerebant fore:vti ſub extimis curriculis ſęculi:ex omni iā gente & populo & loco cultores ſibi allegeret deus multo fideliores:in quos gratiā trāſferret plenioreē q̄dē ob diſcipline auctoribus capacitatē venit igiť ad reformandā & illuminandā eam:vēturus a deo p̄/nunciabať. Criſtus ille fili⁹ dei. Huius igitur gratię diſciplineqꝫ arbiter & magiſter illuminator atqꝫ deductor generis hūani filius dei annunciabatur:non quidem genit⁹:vt erubeſcat in filij nomine:aut de patris ſemine non de ſororis inceſto:nec de ſtupro filiæ aut cōiugis alienę deum patrem paſſus eſt:ſquāmatū aut cornutū au plumatuꝫ amatorē in auro cōuerſum:danaidis iouis iſta ſunt numia vr̄a. ¶ Cęterum dei filius nullā de ipudicitia habet matrē:etiam quā videť habere nupſerat:ſed pri⁹ ſubſtātiam ediſſerā:& iā natiuitatis qualitas itelligeť. Iā ediximus deū vniuerſitatē hanc mundi verbo & ratiōe & virtute molitū. Apd̄ veſtros quoqꝫ ſapiētes λογον.i. ſermonē atqꝫ

De virgi/nitate marię.

Hunc eni zenō:ideꝫ dicit lactā ti⁹ lib.iſti. iiii.cap. xxi.

ꝑ quaꝫ vel per quæ.

rationē cōſtat artificē videri vniuerſitatis. Hūc.n.zenō.determinat
factitatorē qui cūcta in diſpoſitiōe formauerit.eundē & fatū vocari
& deuꝫ & animū Iouis & neceſſitatē oīꝫ rerum. Hæc Cleantes in ſpi
ritu cōgerit:quē ꝑmeatorem vniuerſitatis affirmat. Et nos etiā ſer=
moni atqꝫ rōni itēqꝫ virtuti: ꝑ quam oīa molitū deū ediximus pro=
priaꝫ ſubſtantiā ſpiritus inſcribimus:cui & ſermo inſit p̄nunciāti:&
ratio adſit diſponēti:& virtus p̄ſit perficienti. Hūc ex deo prolatum
dicim⁹:& ꝓlatione generatū:& iccirco filiuꝫ & deum dictuꝫ ex vni
tate ſubſtantiæ. Nam & de⁹ ſpūs.etiam cuꝫ radi⁹ ex ſole porrigitur:
portio ex ſumma Sed ſol erit in radio:quia ſolis eſt radius: nec ſepa
ratur ſubſtantia:ſed extendit. Ita de ſpiritu ſpiritus:& de Deo De⁹.
Vñ lege Augu.vii.li.de trinitate.ca.iii.& Annotationē ſup iſti.Lac=
ctātij lib.iiii.Cap.viii.

Prolatiōe generatū non quō ꝓfert ex ore verbū ſōnis:ſed dictione ineffabili i pater di= cit vt ver= bū ei⁹ ſit. Vn⁹ ābo: Vn⁹ deus vel ſpirit⁹ alioqui di ceret vnū

Contra iudeos. De dupli ci aduētu criſti.

Vt lumen de lumine accenſum manet integra & indefecta materię
matrix.& ſi plures inde traduces qualitatum mutueris.Ita & qd de
deo ꝓfectū eſt deus eſt/& dei filius:& vnus ambo.ita de ſpiritu ſpūs
& de deo deus.modulo alternū nūerū gradu nō ſtatu fecit:& a ma=
trice nō receſſit:ſed exceſſit. ¶ Iſte igit dei radius:vt retro ſemꝑ p̄di
cabat:delapſus in virginem quandam & in vtero ei⁹ caro figuratus
naſcit hō/deo mixtus: caro ſpiritu inſtructa nutritur:adoleſcit:affa/
tur:docet:operatur:& chriſtus eſt. Recipite interim hanc fabulam
ſimilis eſt veſtris dū oſtēdimus quomodo chriſt⁹ ꝓbet:& qui penes
nos eiuſmodi fabulas ęmulas ad deſtructionem veritatis iſtiuſmodi
ꝑ miniſtrauerint. Sciebāt & iudei venturū eē chriſtuꝫ.ſ.quib⁹ ꝓphe
tæ loquebant.nā & nunc aduentum eius expectāt.nec alia magis in
ter nos & illos cōpulſatio eſt/q̄ qꝫ iā veniſſe nō credunt. Duobus eni
aduentibus eius ſignificatis:primo qui iam expunctus eſt i humili=
tate cōditionis humanæ. Secundo qui cōcludendo ſæculo imminet
in ſublimitate diuinitatis exertę. Primum non intelligendo. Secun=
dū(quē manifeſtius p̄dicatū ſperāt) vnuꝫ exiſtimauerunt:nec.n.in=
itelligerēt priſtinū/crediturı ſi intellexiſſent:& conſequuturi/ſaltē ſi
credidiſſent:merituꝫ fuit delictū eoꝝ. Ipſi legunt ita ſcriptū mulcta/
tos ſe ſapiētia:& intelligētia:& oculoꝝ/& auriū fruge. Quē igit ſolū
hominē mō p̄ſumpſerāt de humilitate:ſequebat vti magnū æſtima
rent de poteſtate cū ille verbo dæmonia de hoibus excuteret:cęcos
illuminaret:leproſos purgaret:paralyticos reſtringeret:mortuos de
niqꝫ verbo redderet vitæ:elementa ipſa famularent:cōpeſcens ꝓcel
las:& freta ingrediens:oſtendens ſeſe verbuꝫ dei:ideſt λογον:illud
primordiale primogenitū virtute & ratione comitatū:& ſpiritu in=
ſtructū eundē q verbo oīa & faceret & feciſſet. Ad doctrinā vero ei⁹
qua reuincebant magiſtri primoreſqꝫ iudeoꝝ ita exaſperabant:ma
xime qꝫ ad eū ingens multitudo deflecteret:vt poſtremo oblatū pō=

tio Pilato ſyriã tũc ex parte romana procurãti violentia ſuffragioꝝ in crucẽ Ieſum dedi ſibi extorſerint. ꝑdixerat & ipſe ita facturos patrum ſi nõ & ꝓphetę retro ẽt tñ ſuffixus multa mortis illius propria oſtendit inſignia. Nã ſpũm cum verbo ſponte demiſit pręuento carnificis officio. Eodẽ momẽto dies mediũ orbẽ ſignãte ſole ſubducta eſt Deliquium vtiq; putauerunt: qui id quoq; ſup chriſto ꝑdicatum nõ ſcierunt: & tñ euꝫ mundi caſum relatũ in archiuis veſtris habetis tunc iudæi detractũ & ſepulchro cõditũ magna etiã militari manu cuſtodię diligẽtia circũſederunt: ne quia ꝑdixerat tertia die reſurrecturũ ſe a morte: diſcipuli furto amoliti cadauer/fallerẽt ſuſpectos. Sed ecce die tertia cõcuſſa repẽte terra: & mole reuoluta: q̃ obſtruxerat ſepulcrũ: & cuſtodia pauore diſiecta: nullis apparẽtibꝰ diſcipulis/nihil in ſepulchro repertũ ẽ: ꝑterq̃ exuuiæ ſepulti. Nihilominꝰ tñ primores quoꝝ intererat/ & ſcelus diuulgare/ & populũ veſtigalẽ: & famularẽ ſibi a fide reuocare: ſurreptũ a diſcipulis iactitauerunt. nã nec ille ſe in vulgus eduxit/ne impij errore liberarent: vt & fides nõ mediocri ꝑmio/deſtinata difficultate/conſtaret. ¶ Cũ diſcipulis aũt quibuſdã apud galileã iudeæ regionẽ ad.xl.dies egit: docẽs eos q̃ docerẽt: dehinc ordinatis eis ad officiũ ꝑdicãdi p orbẽ circũfuſa nube i cœlũ eſt receptꝰ: multo meliꝰ q̃ apud vos aſſeuerare de Romulo proculi ſolẽt. ea oĩa ſup chriſto Pilatus & ipſe iã ꝓ ſua cõſciẽtia chriſtianus Cæſari tunc Tiberio nunciauit. Sed & cæſares credidiſſent ſup chriſto: ſi aut cęſares nõ eſſẽt ſæculo neceſſarij: aut ſi & chriſtiani potuiſſent eẽ cęſares. Diſcipuli quoq; diffuſi p orbẽ ex ꝑcepto magiſtri dei paruerũt: q & ipſi a iudęis inſequẽtibꝰ multa perpeſſi: vtiq; ꝓ fiducia veritatis libenter. Romę poſtremo per Neronis ſęuitiam ſanguinem chriſtianũ ſeminauerunt. Sed monſtrauimus vobis idoneos teſtes chriſti ipſos illos quos narratis. multum eſt ſi eos adhibeã: vt credatis chriſtianis: propter quos non creditis chriſtianis.

> Ne impij Lactãtius ideꝫ dicit li. iiii. cap xx. Dictio autem vt in priore loco euentum non cauſam dicit.

De Chriſto & deo omnipotente. Cap. XXII.

INterim hic eſt ordo noſtrę inſtitutionis hunc edidimꝰ & ſectę & nois cenſum cuꝫ ſuo auctore. nemo iã infamiã incutiat: nemo aliud exiſtimet: quia nec fas eſt vlli de ſua religione mentiri. ex eo. n. quod aliud a ſe coli dicit q̃ colit negat qđ colit. & culturam & honorem in alterum tranſfert. & trãſferendo/iã nõ colit/quod negauit. Dicimus & palam dicimus & vobis torquentibus lacerati & cruenti vociferamur. Deum colimus p xp̄m illum hoĩeꝫ: putate per eũ & in eo ſe cognoſci vult deus & coli. Vt iudeis rñdeamꝰ & ipi deũ p hoiem Moyſem colere didicerũt: vt gręcis occurrã. Orpheus pieriæ Muſeus athenis Melãpꝰ argis. Trophoniꝰ boetię initiationibꝰ hoies obligauerũt. Vt ad vos quoq; dñãtores gẽtium aſpiciã. hõ fuit Põpilius Numa q romanos operoſiſſi-

mis ſuperſtitionibus onerauit: licuerit & chriſto cõmentari diuinitatẽ rẽ ꝓpriã: nõ quia rupices & adhuc feros hoĩes multitudĩe tot numinũ timẽdoꝝ: attonitos efficiendo/ad hũanitatẽ tẽperaret. qđ Numa. Sed qui iã expolitos/& ipa vrbanitate deceptos in agnitionẽ veritatis ocularet. Quærite ergo ſi vera eſt iſta diuinitas xpi. Si ea eſt qua cognita quis reformet̃ ad bonũ: ſequit̃ vt falſæ renunciet̃: cõpta in primis illa fictione: q̃ deliteſcẽs ſub noĩb⁹ & imaginib⁹ mortuoꝝ quibuſdã ſignis & miraculis & oraculis fidẽ diuinitatis operat̃. Atq̃ adeo dicim⁹ eẽ ſubſtãtias quaſdã ſpũales: nec nouũ eſt nomẽ. Sciũt dæmones philoſophi Socrate ipo ad dęmonij arbitriũ expectante. Quidni? cũ & ipi dęmoniũ adhęſiſſe a pueritia dicat̃ dehortatorẽ plane a bono oẽs ſciunt poetę: ẽt vulgus indoctũ in vſũ maledictis frequẽtat Sathanã principẽ hui⁹ mali generis. proĩde de ꝓpria cõſciẽtia aię eadẽ ex ſacramẽti voce ꝓnũciat. Angelos quoq̃ ẽt Plato nõ negauit: vtriuſq̃ noĩs teſtes ſeſe: vel magi aſſerunt. ¶ Sed qũo de angelis quibuſdã ſua ſpõte corruptis corruptior gens dęmonũ euaſerit/dãnata a deo cũ generis auctorib⁹: & cũ eo quẽ dixim⁹ pricipe/apud lr̃as ſanctas ordo cognoſcit̃. Nũc de operatione eoꝝ ſatis erit exponere: operatio eorum eſt hoĩs euerſio: ſic malacia ſpũalis a primordio auſpicata eſt in hoĩs exitium. Itaq̃ corporib⁹ quidẽ & valitudines infligunt & aliquos caſus acerbos: aiæ vero repẽtinos & extra ordinarios ꝑ vim exceſſus: ſuppetit illis ad vtrãq̃ ſubſtãtiã hoĩs alendã ſubtilitas & tenuitas ſua multũ ſpiritalibus virib⁹: licet & inuiſibiles & inſenſibiles in affectu potius q̃ in actu ſuo appareant: ſi poma ſi fruges neſcio qđ aureę latens vitium in flore ꝓcipitat: in germine exanimat: in pubertate cõuulnerat: ac ſi cæca rõne tẽtatus aer peſtilentes hauſtus ſuos effundit. ¶ Eadem igitur obſcuritate cõtagionis aſpiratio dęmonũ & ãgeloꝝ mẽtis quoq̃ corruptelas agit furoribus & amentijs fœdis: ac ſæuis libidinibus/ cũ erroribus varijs. quorum iſte potiſſimus q̃ eos iſtos (captis & circunſcriptis hominũ mentibus) comedat: vt & ſibi pabula ꝓpria/nidoris & ſanguinis ꝓcuret ſimulachris & imaginib⁹ oblata quę illi accuratior paſcua eſt: q̃ vt hominem e cogitatu veræ diuinitatis auertat præſtigijs falſis/ quas & ipſas quomodo operetur: expediã. Omnis ſpiritus ales eſt. Hoc angeli & dæmones. Igit̃ memento vbiq̃ ſunt. Totus orbis illis locus vnus eſt. quid vbi geratur tam facile ſciunt q̃ enunciant velocitas diuinitas creditur: quia ſubſtãtia ignorat̃. Sic & auctores interdũ videri volunt eorum quę annunciant; & ſunt plane malorum nõnunq̃ bonorum tamen nunq̃ diſpoſitiones etiam dei/ & nunc prophetis concionantibus excerpunt / & nunc lectionibus reſonantibus carpunt. Ita & hinc ſumentes quaſdam temporum ſortes emulantur diuinitatem dum furantur diuinationẽ. In oraculis autẽ quo ingenio

Sed quõ. de ãgelorum ſine filiorũ dei generatione tene Auguſtini ſententiam: quã Demonſtrat i. xv. lib. de ciuitate dei cap. xxiii. Et vñ ãnotationem ſup Lactãtiũ lib. ii. cap. xv. Vñ etiam exponem circa. vi. Geneſeos caput.

ambiguitates tẽpent in euentus/ſciunt Crœſi:ſciũt Pyrrhi:cæterum
teſtudinẽ decoqui cum carnibus pecudis Pithius eo mõ renũciauit:
quo ſupra dixim⁹ momẽto apud Lydiã fuerat habens de icolatu ae-
quo ſupra dixim⁹ momẽto apud Lydiã fuerat habens de icolatu ae-
ris & devicinia ſyderũ & de cõmercio nubiũ cœleſtes ſapere paratu
ras:vt& pluuias quas iã ſentiunt repromittãt:benefici/plane& circa
curas valitudinũ:lędũt.n.primo:dehinc remedia p̄cipiunt ad mira-
culum noua ſiue contraria:poſtq̃ deſinũt lædere & curaſſe credunť.
Quid ergo de cæteris ingenijs vel etiãviribꝰ fallaciæ ſpiritualis ediſ
ſeram? Fantaſmata caſtrorum & aquam cribro geſtatã:& naueʒ cin
gulo promotã:& barbam tactu irrufatã:vt & numina lapides erede
renť:& deus verus nõ q̄rereť.

De fantaſmatibus magicæ & dæmonijs. Cap̄.XXIII.

POrro ſi & magi fantaſmata edunt:etiã defunctoꝝ ifamãt
aĩas.Si pueros in eloquiũ oraculi elidũt.Si multa miracu
la circulatorijs p̄ſtigijs ludũt.Si& ſõnia imittũt habentes
ſemel inuitatoꝝ angeloꝝ& dęmonũ/aſſiſtentẽ ſibi pote-
ſtatem ꝑ quos& capræ & mẽſe diuinare cõſueuerũt:quãto magis ea
poteſtas de ſuo arbitrio:& ꝓ ſuo negocio ſtudeat totis viribus opera
ri qđ alienæ p̄ſtãt negociationi/aut ſi eadẽ & angeli & dęmões opan
tur:q̃ & dij vr̃i:vbi eſt ergo p̄cellentia diuinitatis:quã vtiqꝫ ſupiorem
omni ptãte credendũ eſt.non ergo dignius p̄ſumeť ipſos eſſe/ qui ſe
deos faciant:cum eadem edãt/q̃ faciant deos credi:quam pares an-
gelis& dæmonibus/deos eſſe locorum dr̃ia diſtinguitur:opinor vt a
templis deos exiſtimetis: quos alibi deos nõ dicitis:vt aliter demen
tare videať qui ſacras turres ꝑuolat:aliter qui tecta viciniæ tranſilit:
& alia vis ꝓnuncieť in eo qui genitalia/vel lacertos/alia qui ſibi gulã
ꝓſecat:cũ par exitꝰ furoris & vna ratio eſt inueſtigationis.Sed hacte
nꝰ verba.Iã hĩc demõſtratio rei ipſiꝰ:qua oſtendemꝰ vnam eſſe vtri-
uſqꝫ nois qualitatẽ:edať hic aliquis ſub tribunalibꝰ vr̃is quẽ dæmõe
agi cõſtet.Iuſſus a quolibet xp̄iano loquí ſp̃us ille tã ſe dæmoneʒ cõ
fitebiť de vero/q̃ alibi deũ de falſo Aeqꝫ ꝓducať aliquis ex his qui de
deo pati exiſtimať:qui aeris maleficũ numẽ de nidore concipiunt:q
ructando curãť:qui anhelando profantur.Iſta ipſa vox cœleſtis plu
uiarum pollicitatrix.Iſte ip̄e Aeſculapius medicinarum demonſtra
tor alia de morituris ſocordio/& denatio/& Aſclepiodoto ſubmini-
ſtratur:niſi ſe dęmones confeſſi fuerĩt chriſtiano mentiri:non audẽ-
tes ibideʒ illius chriſtiani procaciſſimi ſanguinem fundite:quid iſto
opere manifeſtius?quid hac probatione fidelius? ſimplicitas verita
tis i medio eſt:virtus illi ſua aſſiſtit: nihil ſuſpicari licebit magis:aut
aliqua eiuſmodi fallacia fieri dictis non ſtetis: Si oculi veſtri & au
res præmiſerint vobis. Quid autem inniti poteſt aduerſus id quod

Infamãt: alij legunt inclamãt.

oſtendit nuda ſinceritate? ſi altera parte vere dij ſunt: cur ſeſe dęmonia mentiunt? an vt nobis obſequant? Iā ergo ſubiecta xpianis diuinitas vr̃a/ nec diuinitas deputāda eſt: q̄ ſubdita eſt homini/ & ſi quid ad decus facit emulis ſuis. Si altera parte dæmones ſunt vel angeli: cur ſe alibi ꝓ dijs agere reſpōdēt? Nā ſicut aliqui dij habēt dæmōes ſe dicere noluiſſent: ſi vere dij eſſēt. ſ. ne de maieſtate ſe deponerēt: ita & iſti quos directo dęmones noſtis non auderent alibi ꝓ dijs agere: ſi aliqui oīno dij eſſent/ quorum nominib⁹ vtunt. vererent. n. abuti maieſtate ſupiore ſine dubio & timendorum. Ideo nulla eſt diuinitas iſta quā tenetis: quia ſi eſſet neq̧ a dæmonijs affectaret in confeſſione: neq̧ a dijs negaret. cū ergo vtraq̧ pars cōcurrit n confeſſionē deos eſſe negans: agnoſcite vnū gen⁹ eſſe. i. dæmonas. ¶ Verū vtrobiq̧ iam deos q̄rire: quos cum p̄ſum pſeratis/ dęmonas eſſe cognoſcitis. Eadem vero opa nr̃a ab eiſdem dijs veſtris non tantum hoc detegentibus/ q̄ neq̧ ipſi dij ſint/ neq̧ vlli alij: etiam illud i cōtinēti agnoſcitis quid ſit vere de⁹: & an ille: & anvnicus quē chriſtiani ꝓfitemur & an ita credend⁹ colenduſq̧: vt fides vt diſciplina diſpoſita eſt xp̄ianorū. ¶ Dicent ibibē & quis ille xp̄s cum ſua fabula? Si homo: cōis conditionis: ſi magnus: ſi poſt mortē de ſepulchro a diſcipulis ſurreptus. Si nunc deniq̧ penes inferos: ſi non in cœlis potius: & inde vēturꝰ cum totius mundi motu cū horrore orbis: cū plāctu omniū: ſi nō chriſtianorum: vt dei virtus: & dei ſpiritus: & ſermo: & ſapiētia: & rō: & dei filius. quotcūq̧ ridetis: rideāt & illi vobiſcū: negent criſtum omnem ab ęuo animā reſtituto corpore iudicaturū. Dicant hoc ꝓ tribunali ſi forte Minoem & Rhadamāthū ſecundū conſenſum Platonis & poetarū hoc eſſe ſortitos: ſuæ ſaltem ignominiæ & dānationis notam refutēt. Renunciāt ſe imundos ſpiritus eſſe: q̄ vel ex pabulis eorū ſanguine: & fumo: & putidis rogis pecorū: & imputatiſſimis linguis ipſoꝝ vatum intelligi debuit: Renuant ob maliciā prædānatos ſe i eundē iudicij diem cum oīb⁹ cultoribus & operationib⁹ ſuis. At qui omnis hæc noſtra in illos dn̄atio & poteſtas dominatione chriſti valet: & de cōmemoratione eorum q̄ ſibi a deo per arbitrum chriſtū imminentia expectant: xp̄m timentes in deo/ & deum in xp̄o/ ſubijciunt ſeruis dei/ & xp̄i: ita de contactu deq̧ afflatu noſtro cōtemplatione & repręſentatione ignis illius correpti: etiā de corporibus noſtro impſo exedunt inuiti: & dolentes: & vobis pręſentibus erubeſcētes: credite illis: quū de ſe loquunt: qui mentientibus creditis: nemo ad ſuum dedecus mētitur: quin potius ad honorē magis fides prona eſt aduerſus ſemetipſos confitentes/ q̄ pro ſemetipſis negantes. Hęc deniq̧ teſtimonia deorum veſtrorū chriſtianos facere conſueuerūt: q̄a plurimū illis credēdo i chriſto domino credim⁹. Ipſi litteraꝝ no

Quotcunq̧ ridetis. Alij legūt quod cuȝ ridetis

ſtrarũ fidẽ accẽdũt. Ipſi ſpei noſtræ fiduciã ędificant: colitis illos vos quaſi ſitiãt ẽt de ſanguie xp̄ianoꝝ. Nollent itaq; vos tam fructuoſos tã officioſos ſibi admittere: vel ne a vobis q̄nq; xp̄ianis fugenẽ: ſi illis ſub xp̄iano volente vobis veritatẽ ꝓbare/mentiri licet: oĩs iſta confeſſio illorum/qua ſe deos negant eſſe: quaq; non aliũ deu; reſpõdẽt præter vnum cui nos mancipamur: ſatis idonea eſt ad depellẽdũ crimen læſæ maxime romanæ religionis. Si. n. nõ ſunt dei ꝓ certo: nec religio pro certo eſt: ſi religio nõ eſt: nec ꝓ certo rei ſum⁹ lęſæ religionis. At e cõtrario i vos exprobratio reſultauit/ qui mendaciũ colẽtes verã religionẽ veri dei nõ mõ negligẽdo quin iſup expugnando deũ verũ/cõmittitis crimẽ verę irreligioſitatis. ¶ Nã vt conſtaret illos deos eſſe/ nõne cõceditis de ęſtimatione cõi aliquem eſſe ſublimiorem & potentiorẽ velut pricipem mundi pfectæ peritiæ/ & maieſtatis: nã & ſic plærîq; diſponũt diuinitatem vt iperium ſummæ domiationis eſſe penes vnũ: officia ei⁹ penes multos velit: vt Plato Ioue; magnũ in cœlo comitatũ exercitu deſcribit deoꝝ pariter & dæmonũ. Itaq; oportere & ꝓcuratores & p̄fectos/ & p̄ſides pariter ſuſcipi: & tamen quod facin⁹ admittit: q̄ magis ad Cæſarẽ ꝓmerendũ & operã & ſpę; ſuam tranſfert: nec appellationem dei ita vt impatoris in aliquẽ pricipem confiteẽ cum capitale eſſe iudiceẽ alium pręter Cęſare; & dicere & audire: colat alius deum/alius Iouem/alius ad cœlum ſuplices man⁹ tendat: alius ad arã fidei manus. alius ſi hoc putatis nubes numeret orans: alius lacunaria: alius ſuam aiam deo ſuo voueat: ali⁹ hirci. Videte. n. ne & hoc ad irreligioſitatis eulogium concurrat adimere libertatẽ religionis/ & itẽrdicere optionẽ diuitatis vt nõ liceat mihi colere quẽ velim: ſed cogar coleẽ quẽ nolim. ¶ Nemo ſe ab inuito coli vellet: ne homo quidẽ: atq; ideo & ęgyptijs pmiſſa eſt: tam vanæ ſupſtitionis ptãs/auibus & beſtijs conſecrãdi/ & capite dãnandi: q̄ aliquem hmõi deum occiderit. Vnicuiq; ẽt prouiciæ & ciuitati ſuus deus eſt: vt Syriæ Aſcarte: vt Arabiæ Diaſares: vt Norico Tibilen⁹: vt Aphricæ cęleſtus: vt Mauritaniæ Reguli ſui Romanas (vt opinor) prouincias edidi: nec tamen romanos dños earum: quia romæ non magis coluneẽ q̄ qui per ipſam quoq; Italiam municipali cõſecratione cenſeneẽ Cruſtumenienſium Deluẽtinus: narnienſiũ Viridianus: æſculanorum Ancharia: Volſinienſiu; Nuricia Otriculanorum Valẽtia: Sutrinoꝝ Noricia: Faliſcoꝝ i honore ẽ pater curis: vñ accepit cognomẽ Iuno. Sed nos ſoli arcemur a religionis ꝓprietate Lędim⁹ romanos nec romani habemur: q̄a nõ romanorũ deum colim⁹ bene ꝗ oĩ; deus eſt: cui⁹ (velim⁹ aut nolim⁹) omnes ſumus. Sed apud vos quod ius colere ius eſt præter deum verum: quaſi non hic magnus omnium ſit deus: cuius omnes ſumus.

¶De origine Romanorum Cap.XXIIII.

SAtis mihi quidem videor ꝓbaſſe de falſa & vera diuitate cuꝫ demõſtraui queadmodũ ꝓbatio cõſiſtat nõ mõ diſputationib⁹ nec argumẽtatiõib⁹:ſed ipſoꝝ ẽt teſtimoijs quos deos creditis:vt nihil iã ad hãc cãm ſit retractanduꝫ.Quoniam tñ romani nomis proprie mentio occurrit: non omittã cõgreſſionem quã ꝓuocat illa p̃ſumptio dicentium:romanos ꝓ merito religioſitatis diligentiſſime in tantum ſublimitatis elatos vt orbẽ occuparint:& a deo deos eſſe:vt p̃ter cæteros floreãt/qui illis officiũ p̃ter cæteros faciant.ſ.iſta merces a Romanis dijs ꝓ gr̃a expenſa eſt.Sterculus & Mutun⁹/& Laurẽtina ꝓuexit imperiũ. Peregrinos.n.deos non putẽ extraneæ genti magis fautũ voluiſſe q̃ ſuæ & patriũ ſolum in quo nati/adulti/nobilitati/ſepultiqꝫ ſũt trãſfretanis dediſſe: vñ Cybele ſi vrbẽ Romanã/vt memoriã Troiani gñis adamauit: vernaculi ſui.ſ.aduerſus achiuorum arma protecti:ſi adulteros trãſire ꝓſpexit:quos ſciebat gręciã phrygiæ debellatricẽ ſubacturos. Itaqꝫ maieſtatis ſuę in vrbeꝫ collatæ grande documentũ noſtræ etiã ętatis ꝓpoſuit:cũ.M.Aurelio apud Syriniũ reipub.exẽpto/die.xvj.Kalẽ.Aprilis.Archigall⁹ ille ſanctiſſim⁹ die.ix.Kalen.earũdeꝫ/quo ſanguinem impurum lacertos quoqꝫ caſtrando libabat pro ſalute imperatoris.Marci iam iterẽpti ſolita æque imperia mandauit.O nũcios tardos o ſomniculoſa diplomata: quoruꝫ vitio exceſſũ imperatoris nõ ante Cybele cognouit:ne deam talem riderẽt xp̃iani:ſed non ſtatim Iuppiter cretam ſuam Romanis faſcib⁹ concuti ſineret:oblitus antrum illud idęũ & æra corybantia:& iucundiſſimũ illic nutricis ſuæ odorẽ nõne oĩ capitolio tumulũ ſuũ præpoſuiſſet:vt ea potius orbi terræ p̃celleret:quę cineres Iouis texit:vellet Iuno punicã vrbem poſthabita Samo dilectã ab Aeneadarum vtiqꝫ gñe deleri:quod ſi hic illi⁹ arma:hic curr⁹ fuit:hoc regnum dea gentibus eſſe:Si qua fata ſinãt:iã tum tenditqꝫ fouetqꝫ:Miſera illa coniunx Iouis & ſoror aduerſus fata non valuit:Plane fato ſtat Iuppiter ipſe.Nec tantuꝫ tamen honoris Romani dicauerunt fatis dedentibus ſibi Carthaginem aduerſ⁹ deſtinatum/votumqꝫ Iunonis quantum proſtitutiſſimæ Lupæ Laurentinæ.

¶De Regno Deorum. Cap.XXV.

PLures deos veſtros regnaſſe certum eſt. Igiť ſi conferendi imperij tenet poteſtatẽ/cuꝫ ipſi regnarent a qb⁹ acceperãt eiã gratiam:quã coluerat Saturn⁹ & Iuppiter aliqueꝫ opin or Stercolum:Sed Romani poſtea cum indigenis cultoribus ſuis et am ſi q non regnarunt:tamẽ regnabať ab alijs nondum cultorib⁹ ſuis:vt q nondũ dij habebanť. Ergo alioꝝ eſt regnuꝫ dare

quia regnabať multo ante q̃ iſti dij inciderentur:ſed q̃ vanũ eſt faſti-giũ Romani noīs religioſitatis meritis deputare: cum poſt iperium ſiue adhuc regnũ/religio profecerit. Age iam reb⁹ religio ꝓfecerit: nam & ſi a Numa concepta eſt curioſitas ſuperſtitioſa: nondum tñ aut ſimulachris/aut templis res diuina apud romanos cõſtabat:frugi religio & pauperes ritus:& nulla capitolia certantia cælo: ſed temeraria d̄ ceſpite altaria:& vaſa adhuc ſamia:& nidor ex illis:& de⁹ ipſe nuſq̃. Nondum.n.tunc ingenia grecoꝝ atq; tuſcoruȝ fingendis ſimulachris vrbem inundauerāt. Ergo non ante religioſi romani q̃ magni. Ideoq; nõ ob hoc magni:quia religioſi. Atqui quomodo ad religioneȝ magni:quibus magnitudo de irrelioſitate prouenit ni fallor.n.omne regnuȝ vel imperium bellis quæritur & victorijs propagatur:porro bella & victoriæ captis & euerſis plurimum vrbib⁹ cõſtant. Id negocium ſine deorum iniuria nõ eſt:cædē ſtrages mœniũ & templorũ:pares cędes ciuiuȝ/ & ſacerdotũ. Nec diſſimiles rapinæ ſacrarum diuitiarum/& ꝓphanaruȝ tot igiť ſacrilegia romanorum quot trophea.tot de dijs/quot de gētibus triũphi.tot manubię quot manēt adhuc ſimulachra captiuoruȝ deorũ:& ab hoſtibus ergo ſuis ſuſtinent adorari:& illis imperium ſine fine decernunt:quorum magis iniurias q̃ adulationes remuneraſſe debuerant. Sed qui nihil ſentiunt:tam impune leduntur q̃ fruſtra coluntur. certe nõ poteſt fidei conuenire:vt religionis meritis excreuiſſe videantur/qui(vt ſuggeſſimus) religionem/aut lædendo creuerunt:aut creſcendo læſerũt:etiã illi:quorum regna conflata ſunt in imperij romani ſummam: cuȝ ea amitterent:ſine religionibus non fuerunt.

¶De regno dei. Cap̄.XXVI.

Videre igiť ne ille regna diſpenſſet cuius eſt & orbis:qui regnať/& homo ipſe q regnat:ne ille vices dominationum ipſis tēporibus in ſęculo ordinauerit:qui ante omne tem/pus fuit/& ſęculum corpus tēporum fecit:ne ille ciuitates extollat aut deprimat:ſub quo fuit aliquando ſine ciuitatibus genus hominum. Quid erratis?prior eſt quibuſdam dijs ſuis. Silueſtris roma ante regnauit/q̃ tantum ambitum capitolij extrueretur. Regnauerunt & babylonij ante pontifices:& Medi ante.xv.viros. & Aegyptij ante Salios:& Aſſirij ante Lupercos:& amaȝones ante virgines veſtales. Poſtremo ſi romanæ religiones regna præſtãt nũq̃ retro iudęa regnaſſet/deſpectrix cõmuniũ iſtarum diuinitatum:cui⁹ & deũ victimis:& templum donis:& gentē fœderib⁹ aliquandiu Romani honoraſtis:nũq̃ dominaturi eius ſi deo nõ deliq̃ſſet: vltimo i chriſtũ Satis hæc aduerſus intentionem læſæ diuinatatis: quo non videamur lędere eam/quam oſtendimus non eſſe.

intētatione alij itētionem legunt.

De ſpritu dæmoniaco. Cap̄.XXVII.

IGitur ꝓuocati ad ſacrificandũ obſtruimus gradũ ꝑ fide cõſcientiæ noſtræ:quia certi ſumus ad quos iſta pueniāt officia ſub imaginũ ꝓſtitutione:& humanorũ nominũ cõſecratione. Sed quidā demētiā exiſtimāt/ ꝙ (cũ poſſimus & ſacrificare in p̄ſenti:& illæſi abire manente apud animũ ꝓpoſito) obſtinationē ſaluti p̄feramus. ¶Datis.ſ.cõſilium quo vobis abutamur:ſed agnoſcim⁹ vñ talia ſuggerant :quis totũ hoc agitet? & quõ nũc aſtutia ſuadēdi:nũc duricia ſęuiendi ad cõſtantiā noſtrā deijciēdā operet. Ille.ſ.ſpũs dęmoniacę & āgelicæ paraturæ:qui noſter ob diuortiũ æmulus:& ob dei grāʒ inuidus/de mētibus veſtris aduerſus nos p̄liat:occulta iſpiratione modulatis & ſubornatis ad omnē: quā in primordio exorſi ſum⁹/& iudicādi pūerſitatē/& ſęuiēdi iniquitatē. Nā licet ſubiecta ſit nobis tota vis dæmonũ/& eiuſmodi ſpirituũ: vt neq̄ tñ ſerui metui nonnũq̄ cõtumaciā miſcent:& lędere geſtiũt quos alias verent.odiũ.n.ēt timor ſpirat:p̄ter hoc & deſpata cõditio eoꝝ ex ꝑdānatione ſolatiũ reputat fruendę interi malignitatis de pœnæ mora:& tñ apphenſi ſubigunt:& cõditioni ſuę ſuccidũt: & quos de lõgīquo oppugnāt.de ꝓximo obſecrāt.Itaq; cũ vice rebellātiũ ergaſtuloꝝ ſiue carcerum vel methalorũ:vel hoc gen⁹ penalis ſeruitutis erũpũt:aduerſum nos:in quoꝝ ptāte ſunt:certi & ipares ſe eē/& hoc magis pditos igratis reſiſtim⁹:& æquales repugnamus:pſeuerantes in eo quod oppugnant:& illoꝭ nunq̄ magis detriumphamus:q̄ cum pro fidei obſtinatione damnamur.

De regno imperatoris. Cap̄.XXVIII.

QVoniā aũt facile iniquũ videret liberos hoies inuitos vrgeri ad ſacrificādũ.Nā & alias diuinæ rei faciendę libēs animus iducit:certe ieptũ exiſtimaret: ſiquis ab alio cogeret ad honorem deoruʒ:quos vltro ſui cā placare deberet ne pręmanu eſſet iure libertatis dicere.Nolo michi Iouē propicium.Tu qui es? me cõueniat Ianus irat⁹ ex qua velit frõte.Quid tibi mecũ eſt? formati eſtis ab iiſdē vtiq; ſpiritib⁹/vt nos ꝑ ſalute ipe ratoris ſacrificare cogatis? & ipoſita eſt tam vobis neceſſitas cogendi q̄ nobis obligatio periclitandi.¶Ventũ eſt igit ad ſecũdum titulum lęſæ auguſtioris maieſtatis.Si quidē maiore formidine & callidiore timiditate.Cæſarem obſeruatis q̄ ipſum de olympo Iouē etiā merito ſi ſciatis.Quis enim ex viuentibus non cuilibet mortuo potior? Sed nec hoc vos ratione facitis potius q̄ reſpectu præſentaneæ poteſtatis.Adeo & in iſto irreligioſi deos erga veſtros.Dep̄hēdimini:cũ plus timoris humano dominio dicatis citius deniq; apud vos per omnes deos q̄ per vnum genium Cæſaris peieratur.

¶ An poſſint prodeſſe idola. Cap. XXIX

Quæratur igr̃ prius ſi iſti quibus ſacrificatr̃/ſalutē imp̃atoribus/vel cuilibet homini impartiri poſſunt: & ita nos crimini addicite. Si angeli aut dæmões ſubſtātia/peſſimi ſpiritus/beneficiū aliquod operanſ: ſi perditi conſeruāt: ſi dānati liberant: ſi deniqꝫ quod conſciētia noſtra eſt: mortui viuos tuentur. Nā vtiqꝫ ſuas primo ſtatuas/& imagines/& ędes tuerenſ: q̃ (vt opinor) Cęſarum milites excubijs ſalua p̄ſtant. puto aūt hęc ipſa materię de metallis Cæſarū veniunt. & tota templa de nutu Cæſaris cõſtāt: multi deniqꝫ dij habuerunt Cæſarem iratum. Facit ad cauſam ſi & propitium cum illis aliquid libertatis aut priuilegij cõfert. Itaqꝫ ſūt in Cęſaris poteſtate: cuius & toti ſunt: quomodo habēbunt ſalutem Cęſaris in poteſtate: vt eam pręſtare poſſe videanſ: quam facili⁹ ipſi a Cęſare conſequuntur.

¶ De poteſtate imperatorum. Cap. XXX

Deo ergo cõmittim⁹ ī maieſtatem īperatoris: q̄a illos nos ſubijcim⁹ rebus ſuis: quia non ludim⁹ de officio ſalutis ipſorum qui eam non putamus in manibus eſſe plumbatis. Sed vos religioſi qui eam q̃ritis vbi non eſt petitis a quib⁹ dari non poteſt: pręterito eo/ī cuius eſt poteſtate. Inſuper eos debellatis: qui eam ſciunt petere: qui etiam poſſint īpetrare: dum ſciūt petere. Nos. n. ꝓ ſalute īperatorum deum inuocamus æternū/Deum verum/& deum viuum: quem & ipſi īperatores propitium ſibi p̄ter cęteros malunt. Sciunt quis illis dederit īperium: ſciūt quis hoīes: q̄s & aīas ſentiunt eum deum eſſe ſolum: ī cuius ſolius poteſtate ſunt: a quo ſunt ſecundi: poſt quem primi ante omnes/& ſup̄ omnes deos: q̄ diu cum ſuper omnes hoīes q̄ vtiqꝫ viuunt: & mortuis antiſtant recogitant/quouſqꝫ vires īperij valeant: & ita deum ītelligunt aduerſ⁹ quem valere non poſſunt/ꝑ eum valere ſe cognoſcunt. Cœlū deniqꝫ debellet īperator. Cœlum captiuū triūpho ſuo īuehat: cœlo mittat excubias: cœlo vectigalia īponat. Nō poteſt: Ideo magn⁹ eſt: q̄a cœlo minor eſt: illius. n. eſt ipſe cuius & cœlum eſt: & oīs creatura: Inde eſt īperator: vn̄ & homo/anteq̄ īperator. inde poteſtas illi/vnde eſt ſpiritus. illuc ſuſpicientes xp̄iani manibus expanſis q̄a īnocuis: capite nudo/q̄a non erubeſcimus. deniqꝫ ſine monitore (q̄a de pectore oramus) precantes ſumus omnes ſemper pro omnibus imperatoribus vitam illis prolixā: īperium ſecurum: domum tutam: exercitus fortes: ſenatum fidelem: populum probum: orbem q̄etū: & q̄cūqꝫ hoīs & Cęſaris vota ſunt. Hęc ab alio orare nō poſſum: q̄ a quo ſcio me cõſequuturū: q̄m & ipſe eſt/q̄ ſolus p̄ſtat: & ego ſum cui īpetrari debeſ/famulus eius. qui eum ſolum obſeruo: q̄ ei offero opimā & maiorem

hoſtiam:quam ipſe mandauit:orationeꝫ de carne pudica:de anima innocenti:de ſpiritu ſancto profectam. Non grana thuris vnius aſſis non a radice arboris lachrymas/nec duas meri guttas: nec ſanguinem reprobi hominis mori optantis: & poſt omnia inquinamenta: etiam conſcientiam ſpurcam:vt mirer:cur hoſtię probent̃ penes vos a vitioſiſſimis ſacerdotibus/cum quibus ꝑcordia potius victimaruꝫ q̃ ipſorum ſacrificantium examinatur. Sic itaqꝫ nos ad deum expanſos vngulæ fodiant:cruces ſuſpendant:ignes lambant:gladij guttura detruncent:beſtiæ inſiliant. Paratꝰ eſt ad omne ſuppliciũ ipſe habitus orantis Chriſtiani. Hoc agite boni præſides: extorquete animam deo ſupplicantem pro imperatore: hic erit crimen:vbi veritas & dei deuotio eſt.

¶De oratione pro inimicis. Cap.XXXI.

ADulati nunc ſumus imperatori:& mentiti vota quę diximus ad euadandam ſcilicet vim plane proficit iſta fallacia. Admittitis enim nos probare quodcunqꝫ defẽdimꝰ. Qui ergo putas nihil nos de ſalute Cæſarum curare. Inſpice dei voces litteras noſtras:quas neqꝫ ipſi ſupprimimus& plęriqꝫ caſus ad extraneos tranſferunt. Scitote ex illis præceptum eſſe nobis ad redundantiam benignitatis: etiam pro inimicis deum orare:& perſecutoribus noſtris bona precari: qui magis inimici & perſecutores Chriſtianorum q̃ de quorum maieſtate conuenimur in crimen ſed etiam
Paulꝰ prię ad Timo. primo.
nominatim atqꝫ manifeſte. orate inquit pro regibus & pro principibus & poteſtatibus:vt omnia tranquilla ſint. Vobiſcum enim concutit. Imperium concuſſis etiam cæteris mẽbris eius:vtiqꝫ & nos(licet extranei a turbis æſtimemur)in aliquo loco caſus inuenimur.

¶Item pro imperio & ptãte Romanorum Cap.XXXII.

ESt & alia maior neceſſitas nobis orandi pro imperatoribꝰ etiam pro omni ſtatu imperij: rebuſqꝫ Romanis qui vim maximam vniuerſo orbi imminentem/ipſamqꝫ clauſulaꝫ ſęculi/acerbitates horrendas comminentem Romani imperij commeatu ſcimus retardari. Itaqꝫ nolumus experiri: & dum precamur differri:Romanæ diuturnitati fauemus:Sed & iuramꝰ ſicut non per genios Cæſarum ita per ſalutem eorum quæ eſt auguſtior omnibꝰ genijs. Neſcitis genios dęmonas dici:& inde diminutiua voce dęmonia. Nos iudicium Dei ſuſpicimus in imperatoribus qui gentibus illos ꝑfecit:id in eis ſcimus eſſe qđ deus voluit:& ꝓ magno adiumento habemus. Cęterum dęmonas:id eſt genios adiurare cõſueuimus/vt illos de hominibꝰ exigamus:non deierare vt illis honorem diuinitatis conferamus.

¶De imperatore Caput.XXXIII.

SEd quid ego āplius de religione atq̃ pietate chriſtiana in imperatore q̄ neceſſe eſt. Suſpiciamus vt euȝ quē dñs noſter elegerit: vt merito dixerim noſter eſt magis Cæſar vt a noſtro deo cōſtitutus. Itaq̃ vt in eo/plus ego illi operor in ſalutem. Siquidē nō ſoluȝ ab ꝗ eo poſtulo eā qui pōt prǽſtare aut q̄d talis poſtulo/qui merear ĩpetrare. Sed etiā ꝗ tēperans maieſtatē Cęſaris ĩfra deum/magis illum cōmendo deo cui ſoli ſubijcio. Subijcio āt cui nō adæquo. Nō.n. deũ ĩpatorē dicā: vel quia mētiri neſcio: vel quia illũ deridere nō audeo: vel qa nec ĩpe ſe deũ volet dici: ſi homo ſit/intereſt hoi deo cedere. Satis habebat appellari Imperator Grāde & hoc nomē eſt: q̄d a deo traditur: negat illum ĩperatorē qui deũ dicit: niſi hō ſit nō eſt Imperator. Homineȝ ſe eſſe etiā triũphās in illo ſublimiſſimo curru admonet̃. Suggeritur.n. ei a tergo. Reſpice poſt te. Homineȝ memento te. Etiam vtiq̃ hoc magis gaudet/tāta ſe gloria coruſcare vt illi admonitio conditionis ſuę ſit neceſſaria. Minor erat ſi tunc deus diceretur. Maior eſt qui reuocat̃/ne ſe deuȝ exiſtimet.

De auguſto imperatore. Cap.XXXIIII.

AVguſtus ĩperij formator ne dominum quidē dici ſe volebat: & hoc.n. dei eſt cognomen. Dicaȝ plane ĩperatorem dñm ſed more cōi. Sed qñ nō cogor vt dñȝ dei vice dicaȝ. Cæterũ liber ſum illi. Dominus.n. meus vnus eſt deꝰ omnipotens: ęternus: idem qui & ipſius qui pater patriæ eſt quō dñs eſt Sed & gratiꝰ nomē eſt pietatis q̄ ptātis: etiā familiæ magis patres q̄ domini vocant̃. tāto abeſt: vt Impator deus debeat dici: q̄d non pōt credi nō mō turpiſſima: ſed & pniciosa adulatione: tāq̄ ſi habēs ĩperatorē/alterũ appelles: nōne maximā & in exorabile offenſam cōtrahes eius q̄ habuiſti: etiā ipſi timēdā quē appellaſti. Eſto religioſus ĩ deuȝ qui vis illũ ꝓpitiũ ĩperatori: deſine aliũ deũ credere: atq̃ ita & hunc deũ dicere: cui deo opus eſt: ſi nō de mēdacio erubeſcit adulatio: eiuſmodi hoiem deũ appellans: timeat ſaltē de ĩfauſto. Maledictum eſt ante Apoteoſin/deum Cæſarem nuncupare.

De ſolemnibus Cęſarum. Cap.XXXV.

PRopterea igitur publici hoſtes chriſtiani: quia imperatoribus neq̃ vanos neq̃ mentientes neq̃ temerarios honores dicant: quia verę religionis/homines etiam ſolemnia eoꝝ conſcientia potius q̄ laſciuia celebrant. grande videlicet officium focos & choros in publicum educere vicatim epulari: ciuitatē tabernę habitu abolefacere: vino lutũ cogere: cateruatiȝ curſitare ad iiurias: ad ĩpudētias ad libidinis illecebras ſiccīe exprimit̃ publicũ gaudiũ per publicuȝ dedecus? Hęccine ſolēnes dies pricipum decēt/q̄ alios

dies non decent? qui obſeruant diſciplinā de Cæſaris reſpectu: hi eā propter Cæſares deſerūt: & malorū moꝝ licētia pietas erit? occaſio luxuriȩ religio deputabit? O nos merito damnandos: cur. n. vota & gaudia Cȩſarum caſti & ſobri & probi expungimꝰ? Cur die læto nō laureis poſtes obūbramus? nec lucernis diem infringimus? honeſta res & ſolēnitate publica exigente īducere domui tuȩ habitū alicuiꝰ noui lupanaris. Velim tñ in hac quoqꝫ religione ſecundȩ maieſtatis: de qua in ſecundum ſacrilegiū cōuenimur chriſtiani/nō celebrando vobiſcū ſolēnia cȩſarū: quo more celebrari nec modeſtia nec verecūdia nec pudicitia permittunt. Sed occaſio voluptatis magis q̄ digna rō. Perſuaſit fides & veritatem noſtrā demōſtrare: ne forte & iſtic deteriores xp̄ianis dep̄hendanf/qui nos nolunt romanos haberi. Sed hoſtes prīcipum romanorum ipſos quirites/ipſam vernaculā ſeptē colliū plæbē cōuenio an alicui Cȩſari ſuo parcat illa ligua romana. Teſtis & tyberis & ſcholȩ beſtiaꝝ. ¶ Iā ſi pectoribus ad tranſlucendum quandā ſpecularem materiā natura obduxiſſet cuius non prȩcordia īſculpta apparerent ad noui Cȩſaris ſcȩnā cōgiario diuidendo p̄ſidentis? etiam illa hora qua acclamāt de noſtris annis/tibi Iuppiter augeat annos. Hȩc chriſtanus tam enūciare nō nouit q̄ diu de nouo Cæſare optare. Sed vulgus (inquis) vt vulgus Tamē Romani: nec illi magis depoſtulatores xp̄ianorū q̄ vulgus: plane cæteri ordines pro auctoritate religioſi ex fide/nihil hoſti: cū de ipſo ſenatu: de eq̄re: de caſtris: de palatijs ipſis ſpirant. Vnde Caſſij/& Nigri & Albini vñ qui iter duas lauros obſident Cæſarem: vñ qui faſcibus eius exprimēdis paleſtricā exercent: vnde qui armati palatium irrūpūt. ¶ Oibꝰ tot ſigerijs atqꝫ parthenijs audaciores/de Romanis (niſi fallor) ideſt de non chriſtianis atqꝫ adeo oēs illi ſub ipſa vſqꝫ impietatis eruptione: & ſacra faciebāt pro ſalute imperatoris & geniū eiꝰ deierabant alij foris alij intus: & vtiqꝫ publicoruꝫ hoſtium nomē xp̄ianis dabant. Sed qui nūc ſceleſtaꝝ partiū ſocij aut plauſores quotidie reuelanf poſt videmiam parricidarū racematio ſuperſtes q̄ recentiſſimis & ramoſiſſimis laureis poſtes p̄ſtruebant: q̄ elatiſſimis & clariſſimis lucernis veſtibula enubilabāt: q̄ cultiſſimis & ſuperbiſſimis toris forū ſibi diuidebant non vt gaudia publica celebrarent. Sed vt vota propria iam edicerent in aliena ſolēnitate exēplum: atqꝫ imaginem ſpei ſuæ inaugurarēt nomē. Pricipis in corde mutāres/eadeꝫ officia depēdūt: & qui aſtrologos & Aruſpices: & augures: & magos de cæſarum capite cōſultāt: quas artes vt ab Angelis deſertoribus p̄ditas: & a deo iterdictas ne ſuis quidē cauſis adhibent chriſtiani: cui autē opꝰ eſt perſcrutari ſup cæſaris ſalute niſi a quo aliquid aduerſus illam cogitatur vel optatur: aut poſt illā ſperatur & ſuſtinef? nō enim

ea mente de charis conſulitur: qua de dominis. aliter curioſa eſt ſollicitudo ſanguinis/aliter ſeruitutis.

¶De æqualitate omnium perſonarum. Cap̄. XXXVI.

SI hæc ita ſunt vt hoſtes depræhendanī/qui romani vocabanī: cur nos qui hoſtes exiſtimamur romani negamur? Non poſſumus & romani nō eſſe & hoſtes non eſſe: cum hoſtes reperiaī. qui romani habebanī adeo pietas: & religio: & fides imperatoribus dedita: nō i huiuſmodi officijs conſiſtit: quibus & hoſtilitas magis ad velamentum ſui poteſt fungi: ſed ī his moribus/quibus diuinitas imperat: tā vere q̄ circa omnes neceſſe habet exhiberi. Neq;.n. hęc opera bonę mentis ſolis īperatoribus debentur a nobis nullū bonū ſub exceptione pſonarū adminiſtramꝰ: quia nobis pſtamus: q nō ab hoīe: aut laudis aut p̄mij expēſu captamus. Sed a deo exactore & remuneratore īdifferentis benignitatis. Iidem ſumus īperatoribꝰ/qui & vicinis noſtris. Male.n. velle / male facere. male dicere: male cogitare de quoq̄ ex æquo vetamur. quodcunq; non licet in īperatorem id nec in queq̄ quod in neminem/eo forſitan magis nec in ipſum/qui per deum tantus eſt.

¶Ne malum contra malum. Cap̄. XXXVII.

SI inimicos (vt ſupra diximus) iubemur diligere: quē habebimꝰ odiſſe? Itē ſi lęſi vicē referre ꝓhibemur: ne de facto pares ſimus: quē poſſimus lędere? Iā de iſto ipſi recognoſcite. quotiēs.n. i chriſtianos deſęuitis partim animis proprijs: partim legibus obſequentes Quotiens etiam pręteritis vobis ſuo iure nos inimicum vulgus inuadit lapidibus: & īcendijs ipſi Bacchanaliū furijs/nec mortuis parcūt chriſtianis: qn illos de requie ſepulturę/de Aſilo quodā mortis iā alios/iam nec totos auellant: diſſecent: diſtrahāt? Quid tn̄ de tā cōſpiratis inq̄ denotatis de tam aīatis ad mortē vſq; pro iniuria repenſatis: qn̄ vel vna nox pauculis faculis largiter vltionis poſſet operari: ſi malum malo diſpungi penes nos liceret. Sed abſit: vt aut igni humano vīdicetur diuina ſecta: aut doleat pati ī quo probatur: ſi.n. hoſtes extraneos non tantū vīdices occultos agere vellemus: deeſſet nobis vis numerorū & copiarū. Plures nimirum Mauri & marchomani ipſiq; Parthi: vel quātęcūq; (vnius tamen loci/& ſuorū finiū) gētes q̄ totiꝰ orbis externi ſumus: & veſtra oia impleuimus vrbes: iſulas caſtella: municipia: cōciliabula: caſtra ipſa tribus: decurias: palatiū ſenatū forū: ſola vobis reliquimꝰ tēpla: cui bello nō idonei: nō prōpti fuiſſemꝰ: etiā īpares copijs: q tā libenter trucidamur/ſi nō apud iſtā diſciplinā magis accidi liceret q̄ occidere potuimꝰ & iermes nec rebelles/ſed tātummō diſcordes/ſoliꝰ diuortij inuidia aduerſus vos dimicaſſe. Si.n. tāta vis hominū ī aliquē

orbis remoti ſinũ abrũpiſſem⁹ a vobis ſuffudiſſet vtiq; damnationẽ veſtrã tot qualiũcũq; amiſſio ciuium: immo etiã & ipſa deſtitutione puniſſet, ꝓculdubio expauiſſetis ad ſollicitudinẽ noſtrã/ad ſilentiũ reorũ & ſtuporẽ quendã/quaſi mortuę vrbis q̃ſiſſetis. quibus i ea imperaretis plures hoſtes q̃ ciues vobis remanſiſſẽt. nunc. n. pauciores hoſtes habetis p̃ multitudie xp̃ianorum pene oĩm ciuiũ: pene oẽs ciues xp̃ianos habẽdo. Sed hoſtes maluiſtis vocare generis humani. Quis aũt nos ab illis occultis: & vſq; quaq; vaſtantibus mentes & valitudines veſtras hoſtibus raperet? A dæmoniorũ incurſibus dico: q̃ de vobis ſine p̃mio: ſine mercede depellimus. Sufficiſſet hoc ſolũ noſtrę vltioni q; vacua exĩde poſſeſſio ĩmundis ſpiritibus pateret. porro nec tãti p̃ſidij cõpenſationẽ cogitantes: nõ modo non moleſtum vobis genus/verum etiã neceſſarium hoſtes iudicare maluiſtis: quia ſumus plane/nõ generis hũani: ſed potius tãtum erroris.

¶De cœtu. Cap̃. XXXVIII.

PRoinde nec paulo leuius inter licitas factiones ſectã iſtaʒ deputari oportebat: a qua nihil tale cõmittit: quale de illicitis factionibus timeri ſolet. Niſi fallor enim ꝓhibẽdarum factionũ cauſa De prouidentia conſtat modeſtia publica ne ciuitas in partes ſcinderet: quæ res facile comitia: conſilia: curias: conciones: ſpectacula/etiã emulis ſtudiorum cõpulſationib⁹ inquietaret: cum iã & in q̃ſtu habere cœpiſſent venalẽ & mercenariaʒ hoĩes violentię ſuę operaʒ. At. n. nobis ob oĩ gloriæ & dignitatis ardore frigentibus nulla eſt neceſſitas cœtus: nec vlla magis res aliena q̃ publica. Vnã oẽs rempu. cognoſcim⁹ mundũ. Aeq; ſpectaculis veſtris in tãtum renũciamus: ĩ quãtum originibus eorũ/quas ſcimus de ſuperſtitione cõceptas: cũ & ipſis rebus/de quibus exigunt p̄terim⁹. Nihil eſt nobis dictu: viſu: auditu: cũ iſania circi: cũ ĩpudicitia theatri: cũ atrocitate harenæ: cuʒ xyſti vanitate. quo nos offendimus? Si alias p̃ſumimus voluptates: ſi oblectari nouiſſe nolumus noſtra iĩuria eſt: ſi forte noſtra/nõ veſtra. ſed reprobamus q̃ placent vobis: nec vos noſtra delectant. Sed licuit Epicureis aliquã decernere voluptatis veritatem. i. animi ęquitatem/& ampla negocia.

¶De diſciplina chriſtianorum. Cap̃. XXXIX

EDam iã nũc ipſe negocia xp̃ianę factionis: vt qui mala refutauerim bona oſtendã. corpus ſumus de cõſcientia religionis/& diſciplinæ veritate: & ſpei fœdere. Coimus ĩ cœtum & aggregationeʒ: vt ad deum quaſi manufacta/p̄caſtonibus ambiamus/orãtes. Hæc vis deo grata eſt. oramus etiam ꝓ imperatoribus: pro miniſtris eoruʒ ac poteſtatibus: ꝓ ſtatu ſeculi: ꝓ rerũ quiete: pro mora finis. coimus ad litterarũ diuinarũ cõmemora

tionē ſiquid pſētiū tēporū qualitas aut pmonere cogit:aut recognoſcere. Certe fidē ſanctis vocib⁹ paſcim⁹:ſpē erigim⁹:fiduciā figimus: diſciplinā pceptoꝝ nihilominus inculcationib⁹ denſamus. ¶ Ibidē etiam exhortationes/caſtigationes/& cenſura diuina. Nā & iudicat magno cū pōdere (vt apd cæteros)de dei cōſpectu:ſummūq; futuri iudicij piudiciū ē. Siquis ita deliqrit:vt a cōmunicatiōe orōnis & cōuētus:& oīs ſancti cōmercij relegeť:pſidēt pbati quiq; ſeniores honorē iſtū nō pcio ſed teſtimonio adepti:neq;.n.pcio vlla res dei conſtat:ēt ſi quod artis genus eſt: nō de oneraria ſumma quaſi redēptæ religionis cōgregať. Modicā vnuſquiſq; ſtipē mēſtrua die:vel cū velit:& ſi mō poſſit apponit. Nā nemo cōpelliť:ſed ſpōte cōfert. Hæc quaſi depoſita pietatis ſunt. Nā ide nō epulis/nec potacſis/nec ī gratijs voratrinis diſpenſať:Sed egenis alēdis humādiſq;/& pueris ac pupillis:re ac parētib⁹ deſtitutis/ætateq; domitis ſenib⁹. Itē naufragijs & ſi qui in metallis:& ſi qui ī inſulis/vel ī cuſtodijs(dūtaxat ex cā dei ſectæ)alūni cōfeſſionis ſuæ fiunt. Sed eiuſmodi vel maxīæ dilectiōis operatio notam nobis meruit penes quoſdā. Vide(inquiūt)vt iuicem ſe diligant. Ipſi.n.iuicem oderunt:& pro alterutro mori ſunt parati. Ipſi.n. ad occidendū alterutrū paratiores erunt. Sed & q fratres nos vocamus:nō alias opinor inſaniūt:q̄ q apud ipſos omne ſanguis nomen de affectatione ſimulatum eſt: fratres etiam veſtri ſum⁹ iure naturæ/matris vnius:& ſi parum hoīes vos:quia mali fratres. At quāto digni⁹ fratres/& dicunť/& habenť:qui vnū patrem deum agnouerūt:q vnū ſpūꝫ biberūt ſanctitatis:qui de vno vtero ignorātiæ eiuſdeꝫ ad vnā lucē ſpirauerūt veritatis:ſꝫ eo fortaſſe min⁹ legitimi exiſtimamur:quia nulla de nr̄a fraternitate tragœdia exclamat: vel quia ex ſubſtantia familiari fratres ſum⁹:q̄ penes vos fere dirimit fraternitatē. Itaq; qui aio aīaq; miſcemur/nihil de rei cōicatiōe dubitam⁹:oīa indiſcreta ſunt apd nos pter vxores. In illo loco conſortiū ſoluim⁹:in quo ſolo cæteri homīes conſortium exercent qui nō amicorū ſolummodo matrimonia vſurpāt:ſed & ſua amicis patientiſſime ſubminiſtrant. Ex illa credo maiorū & ſapientiſſimorū diſciplīa græci Socratis & romani Catonis:qui vxores ſuas amicis cōicauerunt: quas in matrimonium duxerant:liberorū cauſa & alibi creādoꝝ:neſcio quidā an inuitas:quid.n.de caſtitate curarēt:quā mariti tam facile donauerant? O ſapientia atticæ:o Romanæ grauitatis exēplū. Leno eſt phūs & cēſor:quid ergo mirū ſi tanta caritas conuiolať? Nā & cœnulas nr̄as pterq̄ ſceleris infames vt pdigas ſuggillatis:de nobis.ſ. Diogenis dictū eſt Megarēſes obſonāt:quaſi craſtīa die morituri. Sꝫ ſtipulā quis in alieno oculo facili⁹ pſpicit q̄ ī ſuo trabē. Tot tribubus & curijs & decurijs ructantib⁹ acceſcit aer:alijs cœnaturis creditor erit

neceſſari⁹ herculanaꝝ decimaꝝ polinctorũ ſũptu ſtabularij ſuppu-
tabunt. Apaturijs Dionyſius myſterijs atticis coquorũ dilect⁹ idicit
ad fumũ cœnæ Serapicæ Sparteoli excitabũt: de ſolo triclinio xpia
norũ retractat. cœna noſtra de noīe rōnē ſuam oſtenditvocat id qd
dilectio penes græcos eſt quantiſcunq͛ ſumptib⁹ conſtet/lucrum eſt
pietatis nomīe facere ſumptum: ſiqdem iopes quoſq͛ refrigerio illo
viuamus: non qua penesvos paraſiti affectãt ad gloriam famulandę
libertatis ſub auctoramēto vētris iter cõtumelias ſaginandi: ſed qua
penes deum maior contēplatio mediocriũ. ¶ Si honeſta cauſa ē cõ
uiuij reliquum ordinem diſciplinæ de cauſa ęſtimate: quid ſit de re-
ligionis officio nihil vilitatis nihil imodeſtię admittit: nõ pri⁹ diſcũ-
bit/q̃ oratio ad deum pguſtet: edit quãrum eſurientes capiunt. Bibi
tur quantũ pudicis eſt vtile: ita ſaturant vt qui meminerit ēt p noctē
adorandum deũ ſibi eſſe. ita fabulantvt qui ſciant dñm audire: poſt
aquam manualem & lumia: vt qſq͛ de ſcripturis ſanctis vel de ꝓprio
ingenio põt/ꝓuocat in medium deo canere: hinc probat quomodo
biberit. Aeq͛ oratio conuiuium dirimit: inde diſcedit non ī cateruas
cęſionũ neq͛ in claſſes diſcurſationũ: nec in eruptiones laſciuiarum.
Sed ad eandem curã modeſtiæ & pudicitiæ: vt qui non tam cœnam
cœnauerint q̃ diſciplinã. Hęc coitio xpianorum merito ſane illicita
ſi illicitis par. Merito dãnanda ſi quis de ea q̃rit eo titulo quo de fa-
ctionibus querela eſt: ī cuius perniciem aliquando conuenim⁹. Hoc
ſum⁹ congregati/quod & diſperſi. hocvniuerſi quod & ſinguli nemi
nē ledentes neminē contriſtantes cũ ꝓbi: cũ boni coeunt: cũ pij cum
caſti cõgregant: nõ ē factio dicēda: ſed curia. At ecõtrario illis nomē
factionũ accõmodãdũ eſt: qui in odiũ bonoꝝ & ꝓborum conſpirant:
qui aduerſũ ſanguinē inocētiũ cõclamãt: ptexentes ſane ad odij de-
fenſionem illam quoq͛ vanitatē: ꝙ exiſtiment omnis publicæ cladis
omnis popularis incommodi xp̄ianos eſſe cauſam: ſi tyberis aſcēdit
in mœnia: ſi nilus nõ aſcendit in arua: ſi cœlum ſtetit: ſi terra mouit:
ſi fames/ſi lues ſtatim xp̄ianus ad leonem acclamat: tãtos ad vnum.
Oro vos ante tyberiũ .i. ante xp̄i aduentũ quãtæ cladesorbē & vrbeꝫ
ceciderũt/ Legim⁹ Hierapolim & De lõ & Rhodõ/& Con iſulas mł
tis cum milib⁹ hominum peſſum abijſſe. Memorat Plato maiorem
aſiæ & aphricæ terram athlantico mari ereptã. Sꝫ & mare corithiuꝫ
terræmot⁹ ebibit: & vis vndarum lucaniã abſciſſam in Siciliæ nomē
relegauit. Hęc vtiq͛ non ſine iiuria incolentium accidere potuerunt
Vbi vero tunc non dicam deoꝝ veſtrorum contēptores Chriſtiani:
ſed ipſi dijveſtri cũ totũ orbē cathacliſmus aboleuit/vel (vt Plato pu
tauit) cãpeſtres ſolũmodo. Poſteriores .n. illos clade diluuij cõteſtan
tur ipſæ vrbes: ī quib⁹ nati mortuiq͛ ſunt. ēt quas condiderunt. neq͛

enim alias in hodiernũ manerẽt:niſi & ipſæ poſthumę cladis illius. Nõdũ iudæũ ab ęgypto examẽ paleſtina ſuſceperat nec iã illic xp̃ia ne ſectæ origo cõſederat:cũ regiones ac fines eius Sodoma & Gomorra igneus imber exuſſit:olet adhuc incendio terra:& ſi qua illic arborũ poma orianť oculis tenus:cęterũ cõtacta cinereſcũt. Sed nec Thuſcia iã tunc atq; cãpania de chriſtianis q̃rebanť:cum vulſcinios de cęlo põpeios de ſuo mõte ꝓfudit ignis:nemo adhuc Romæ deũ verum adorabat cum Annibal apud cannas per Romanos annulos cædes ſuas modio metiebatur:omnes dij veſtri ab omnibus colebãtur:cum ipſum capitolium ſenones occupauerunt.

De vrbibus euerſis. Cap̃.XL.

ET bene ꝙ ſi quid aduerſi accidit vrbibus ędiũ clades templorumq; & mœniũ q̃ fuerunt:vt iã hoc reuicã non ab eis euenire:qa & ipſis euenit. Semper & humana gens male de deo meruit:primo quidẽ vt inofficioſa eius:quẽ cũ intelligeret ex parte nõ requiſiuit. ſed & alios inſuper ſibi cõmentata eſt quos coleret:dehinc ꝙ non ĩquirendo innocẽtię magiſtruʒ & nocentię iudicẽ & exactorem omnibus vitijs & criminibus moluit. Cęterum ſi reqſiſſet:ſequebať vt cognoſceret requiſitũ & recognitũ obſeruaret:& obſeruatũ magis propitium experireť q̃ iratũ. Eundem ergo nũc quoq; ſcire debet iratũ quẽ & retro ſemp priuſq̃ xp̃iani nominarenť:cuius bonis vtebať ante editis q̃ deos ſibi fingeret cur nõ ab eo etiaʒ mala intelligat euenire:cuius bona eſſe non ſenſit. Illius rea eſt:cuius & integra. etiã:tñ ſi priſtinas clades cõparemus: leuiora nũc accidunt. ex quo chriſtianos a deo orbis accepit. Ex eo eni & innocẽtia ſæculi iniquitates tẽperauit:& depcatores dei eſſe cœperunt deniq; cũ ab ĩbribus ęſtiua hiberna ſuſpẽdũt:& annꝰ in cura eſt vos quidẽ quottidie paſti ſtatimq; pranſuri balneis:& cauponis:& lupanaribus operati. Aquilitia Ioui ĩmolatis. Nudipedalia populo denunciatis:cęlũ apud capitoliuʒ q̃ritis:nubila de laquearibꝰ expectatis:auerſi ab ipſo:& deo & cælo. Nos vero ieiunijs aridi & omni cõtinentia exp̃ſſi ab oĩ vitæ fruge dilati in ſacco:& cinere volutãtes inuidia cælum tundimus:deum tangimus:& cum miſericordiaʒ extorſerimus Iuppiter honoratur.

¶Quod deus ſpernitur:& ſtatuæ adorantur. Cap̃.XLI.

VOs igiť ĩportuni rebus humanis: vos rei publicorum incõmodorum illices ſemp. apud vos deus ſpernitur:ſtatuę adoranť. Et enim credibilius haberi debet eum iraſci: qui negligať:q̃ qui coluntur. An ne illi iniquiſſimi:ſi propter chriſtianos etiam cultores ſuos lædunt:quo ſeparare deberent a meritis chriſtianorum?hoc (inquitis) & in deũ veſtrum repercutere eſt:

ſiquidem & ipſe patiat̃ propter prophanos etiam cultores ſuos lędi Admittite prius diſpoſitiones eius & non retorq̃bitis. Qui.n.ſemel æternum iudicium deſtinauit:poſt ſæculi fineȝ nõ p̃cipitat diſcretio nem:quæ aſt cõditio iudicij ante ſæculi finem. Aequalis eſt interim ſuper omne hominum genus:& indulgens:& increpans communia voluit eſſe:& commoda prophanis:& incommoda ſuis:vt pari con/ſortio omnes:& lenitatem eius:& ſeueritatẽ experiremur:quia hæc ita didicimus:apud ipſum diligimus lenitatem:metuimus ſæuerita tem:vos contra vtranq; deſpicitis.etiam ſequitur vt omnes ſæculi plagæ vobis:ſi forte in admonicionem:nobis in caſtigationeȝ a deo obueniant. At quin nos nullo modo lædimur:in primis: quia nihil noſtra refert in hoc ęuo:nihil de eo q̃ celeriter excedere. Dehĩc quia ſiquid aduerſi infligitur veſtris meritis deputatur. Sed & ſi aliqua nos quoq; perſtringunt:vt vobis cohærentes lætamur magis reco-gnitione diuinarum prędicationum confirmantium.ſ.fiduciaȝ & fi-dem ſpei noſtræ. Si vero ab eis:quos colitis omnia vobis mala eue-niunt noſtri cauſa.quid colere perſeueratis tam ingratos: tam iniu-ſtos:qui magis vos in dolorem chriſtianorum iuuare & aſſerere de-buerant:quos ſeparare deberent a meritis chriſtianorum?

¶Contra eos q̃ ĩfructuoſos dicebant chriſtianos. Ca.XLII.

SEd alio quoq; iniuriarum titulo poſtulamur:& infructuo ſi in negocijs dicimur:quo pacto homines nobiſcum de gentes eiuſdem victus:habitus:inſtructus:eiuſdem ad vi tam neceſſitatis:neq; enim bracmanæ aut Indoruȝ gym-noſophiſtæ ſumus:ſiluicolæ: & exules vitæ. Meminimus gratiam nos debere domino deo creatori nullum fructum operuȝ eius repu-diamus:plane temperamus:nec vltra modum aut perperam ne mu tamur. Itaq; non ſine foro:non ſine macello:non ſine balneis:taber nis officijs:ſtabulis:nundinis veſtris:cæteriſq; commercijs cohabi-tamus in hoc ſæculo. Nauigamus & nos vobiſcũ:& militanus:& ru ſticamur:& mercamur:proĩde miſcem⁹ artes:opera noſtra publica/mus vſui veſtro. Quomodo ĩfructuoſi videamur negocijs veſtris:cũ quibus & de quibus viuimus non ſcio. ¶Sed ſi cerimonias tuas nõ frequento:attamen illa die homo ſum. Non lauor diluculo ſaturna libus:ne & noctem/& diem perdam. Attamen lauor honeſta hora: & ſalubri quę mihi/& calorẽ:& ſanguinem ſeruet. Rigere & pallere poſt lauacrum mortuus poſſum:non in publico liberalibus diſcũbo quod beſtiarijs ſuprema cœnantibus mos eſt. Attamẽ vbi de copijs tuis cœno:non emo capiti coronam:quid tua intereſt emptis nihilo minus floribus quomodo vtar?puto gratius eſſe liberis & ſolutis:& vndiq; vagis. Sed & ſi i coronã coactis nõ coronã narib⁹ admouem⁹

viderint:qui per capillum odorantur:ſpectaculis non conuenimus: quę tamen apud illos cœtus vendicātur:ſi deſiderauero libenti⁹ de proprijs locis ſumere:plane non emimus.Si Arabiæ quæruntur ſciant Sabei pluris& carioris ſuas merces chriſtianis ſepeliendis profligari/ q̄ dijs fumigandis:certe inquitis templorum vectigalia quotidie decoquunt ſtipes quotusquiſq̧ iam iactat?Non ſufficimus& hominibus & dijs veſtris mendicantibus opem ferre.Nec putam⁹ alijs q̄ petentibus impartiendum.Deniq̧ porrigat manuꝫ Iuppiter & accipiat cum interim plus noſtra miſericordia īſumit vicatim q̄ veſtra religio templatim.Sed cætera vectigalia gratias chriſtianis agēt ex fide dependentibus debituꝫ:quia alieno fraudando abſtinemus: vt ſi ineatur quantum vectigalibus pereat fraude/& mendacio veſtrarum profeſſionuꝫ facile oratio haberi poſſit vnius ſpeciei querela cō penſata pro commodo cæterarum rationum.

De Lenocinio. Cap̄.XLIII.

PLane confitehor qui conqueruntur nā niſi forte vere de ſterilitate chriſtianorum conqueri poſſunt:primi erunt Lenones perductores aquarioli:tuꝫ ſiccarij:venenarij: magi:itē Auruſpices/ Arioli/Mathematici.His īfructuoſos eſſe magn⁹ fruct⁹ eſt:& tamen quodcunq̧ diſpendium eſt rei noſtræ per hanc ſectam cum aliquo præſidio compenſari poteſt.

¶De Exorciſmate. Cap̄.XLIIII.

QVanti habetis non dico qui iam de vobis dæmonia excutiāt:nō dico iaꝫ qui ꝓvobis quoq̧vero deo preces ſternāt quia forte non creditis.Sed a quibus nihil timere poſſitis

¶De cuſtodijs Ethnicorum Cap̄.XLV.

ATenim illud detrimentum reipublicæ tam grande/q̄ ver nemo circunſpicit illam iniuriam ciuitatis nullus expendit:cum tot iuſti impedimur:cum tot ĩnocētes erogamur veſtros enim iam conteſtamur actus: qui quotidie iudicādis cuſtodijs pręſidetis:qui ſentētijs eulogia diſpungitis: tot a vobis nocentes varijs criminum elogijs recenſentur:quis illic ſiccari⁹:quis manticularius:quis ſacrilegus:aut corruptor.aut lauantium prædo quis ex illis etiam chriſtianis aſcribitur? aut cum chriſtiani ſuo titulo offeruntur:quis ex illis etiam talis:quales tot nocentes de veſtris ſemper ęſtuat carcer:de veſtris ſemper metalla ſuſpirāt:de veſtris ſē per beſtiæ ſaginantnr:de veſtris ſemper munerarij noxioruꝫ greges paſcunt.Nemo illic chriſtianus:plane tantū chriſtianus:aut ſi & aliud iam non chriſtianus.

¶De innocentia Chriſtianrum. Cap̄.XLVI.

NOs ergo ſoli innocẽtes. Quid mirũ ſi neceſſe ẽ? Enimuero neceſſe eſt Innocẽtiã adeo edocti & perfecte eã nouim⁹: vt a pfecto magiſtro reuelatam: & fideliter cuſtodim⁹: vt ab ĩ conceptibili diſpenſatore mandatã: vobis autẽ hũana æſti matio innocentiam tradidit: humana item damnatio iperauit: Inde nec plane adeo timendæ/eſtis: o diſciplinæ ad innocentiæ veritatem tanta eſt prudentia hominis ad demonſtrandũ bonum: quãta aucto ritas ad exigendũ. tã illa facilis q̃ iſta contẽni. Atq; adeo quid pleni⁹ dicere / non occides: an dicere ne iraſceris quidẽ? Quid pfecti⁹ ꝓhi bere adulterium: an etiã aboculorum ſolitaria cõcupiſcẽtia arcere? Qui d erudití⁹ de maleficio: an de maliloquio iterdicere? quid iſtru ctius iniuriã non pmittere: an nec vicem iniuriæ ſinere? dũ tñ ſciatis ipſas quoq; leges veſtras q̃ videnť ad innocentiam pergere de diuia lege/ vt antiquiore ferme mutuatas. Diximus iam de Moyſi ætate. Sed quanta auctoritas legum humanarum cũ iſtas: ſ; ſi euadere hõi cõtingat: & plærumq; in admiſſis deliteſcere: & aliqñ cõtemnere ex voluntate vel neceſſitate deliquendi recogitare ẽt pro breuitate ſup plicij cuiuſlibet: non tñ vltra mortẽ remanſuri. Sic & Epicurus oẽm cruciatum doloreq; depciat: modicum quidẽ cõtemptibilẽ ꝓnũciã do: magnũ vero nõ diuturnũ. Eniuero nos q̃ ſub deo oĩ; ſpeculatore diſpungimur: quiq; æternã ab eo pœnã p̃uidem⁹/ merito ſoli innocẽ tiæ occurrim⁹: & ꝑ ſcientiæ plenitudine: & ꝑ latebrarũ difficultate & ꝑ magnitudine cruciatus: non diuturni verũ ſempiterni cũ timen tes: quẽ timere debebit: & ipſe qui timẽtes iudicat. Deũ nõ ꝓcõſulẽ timẽtes cõſtituim⁹: vt opinor aduerſus oĩ; criminũ intẽtationẽ: quæ xp̃ianoꝝ ſanguinem flagitat: oſtendim⁹ totum ſtatum nr̃m: & quib⁹ modis ꝓbare poſſim⁹ ita eſſe ſicut oñdim⁹ ex fide. ſ. & antiquitate di uinarum lr̃aꝝ. Item ex confeſſione ſpiritualium poteſtatũ. quis nos reuincere audebit? non arte verborum: ſed eadem forma: qua proba tionem conſtituimus de veritate. Sed dum vnicuiq; manifeſtať veri tas noſtra: interim incredulitas dũ de bono ſectę hui⁹ obduciť (quod vſui iã & de cõmercio innotuit) non vtiq; diuinũ negociũ exiſtimat: ſed magis philoſophiæ genus eadem (inquit) & philoſophi monent & profitenť innocẽtiã iuſticiã patientiã ſobrietatem pudiciciã;. Cur ergo quib⁹ cõparamur de diſciplina/ ꝓinde illis adęquamur ad licẽ tiam impunitatemq; diſciplinæ: vel cur & illi vt pares noſtri non vr genť ad officia quæ nos obeuntes piclitamur? Quis. n. philoſophum ſacrificare: aut deierare: aut lucernas meridie vanas proferre cõpel lit? Quinimmo & deos vr̃os palam deſtruunt: & ſuperſtitiones vr̃as commentarijs quoq; accuſant. Laudantibus vobis plæriq; etiam in principes latrant ſuſtinentibus vobis: & facilius ſtatuis & ſalarijs re

Intẽtatio nem: ali⁹ intentio nem legit

muneranť: q̃ ad beſtias ꝓnũcianť: ſed merito philoſophi: nõ.n.chriſtiani cognominanť. Nomen hoc phõꝝ dęmonia nõ fugat: quid niſ cũ ſcđꝫ deos phi dęmonas deputēt. Socratis vox ē: ſi dęmoniũ ꝑmittat. Idē & cũ aliq̃d de veritate ſapiat deos negās. Aeſculapio tñ gallinaceũ ꝓſecari iã in fine iubebat: credo ob honorē patris eiꝰ quia Socratē Apollo ſapientiſſimũ oĩm cecinit: o Apollinem inconſideratũ ſepiētiæ teſtimoniũ reddidit ei viro qui negabat deos eſſe: Inquantũ odium flagrat/veritatis i tantũ qui eaꝫ ex fide p̃ſtat offendit. Qui autem adulterat & affectat/hoc maxime noĩe gratiã pãgit tã apđ inſectatores veritatis q̃ in luſores & corruptores. Mimice phi affectãt veritatē & affectãdo corrũpunt. At qui gloriã captant chriſtiani: eã neceſſario appetunt/& integre p̃ſtãt: vt qui ſaluti ſuę curãt. Adeo neq̃ de ſciētia neq̃ diſciplina (vt putatis) ęquamur. ¶ Quid.n. Thales ille princeps phyſicoꝝ ſciſcitanti Crœſo de diuitate certũ renũciauit: comeatꝰ deliberãdi ſępe fruſtratꝰ deũ/ quilibet opifex chriſtianꝰ & inuenit & oñdit: & exide totũ quod in deo q̃riť: re quoq̃ aſſignat: licet Plato affirmet factitatorē vniuerſitatis: neq̃ inueniri facile & inuentum enarrari in omnes difficilē. Cęterũ ſi de pudicitia ꝓuocemur: lego partē ſentētiæ atticæ i Socratē corruptorē adoleſcētium ꝓnunciatã. Sexũ neq̃ fœmineũ mutat xp̃ianꝰ. noui & Phirnē meretricē Diogenis ſupra recubãtis ardorē ſubantē. Audio & quendã Speuſippus de Platonis ſchola in adulterio pijſſe: chriſtianus vxori ſuæ ſoli maſculus naſciť. Democritꝰ excęcãdo ſemetipſum ꝙ mulieres ſine concupiſcentia aſpicere nõ poſſet & doleret ſi non eſſet potitꝰ: incontinētiam emēdatione ꝓfiteť. At xp̃ianꝰ ſaluis oculis fœminã videt aĩmo aduerſus libidinē cęcꝰ eſt. ¶ Si de ꝓbitate defendã ecce lutulētis pedibus Diogenes ſupbos Platonis totos alia ſuperbia deculcat: chriſtianus nec i pauperē ſupbit. ¶ Si de modeſtia certem. Ecce Pythagoras apud thirios: zenon apud prienenſes tyrannidē affectãt. Chriſtianꝰ vero nec ciuitatē. ¶ Si de ęquanimitate congrediar. Licurgus apocartheſin optauit/ꝙ leges eius lacones emendaſſent chriſtianus etiam damnatus gratias agit. ¶ Si de fide comparem Anaxagoras depoſitum hoſtibus denegauit chriſtianus etiam extra fidelis vocať Si de ſimplicitate cõſiſtã Ariſtoteles familiarē ſuũ Hermiã turpiter loco excedere fecit: chriſtianꝰ nec iĩmicũ ſuuꝫ lędit. Idē Ariſtoteles tã turpiter Alexandro regendo potius adulať/q̃ Plato a Dionyſio vētris gratia vendicať Ariſtippus in purpura ſub magna grauitatis ſuperficie nepotať: & Hippias dum ciuitati inſidias diſponit occidiť: hoc ꝓ ſuis omni atrocitate diſſipatis nemo vnq̃ tentauit chriſtianus ¶ Sed dicet aliquis etiam de noſtris excedere quoſdam a regula diſciplinæ: deſinũt tam xp̃iani haberi penes nos. philoſophi vero illi

Cõtra Socratem.

Thales Phiſicorũ princeps.

Obiectiõi aduerſariorũ prudenter reſpondet..

cum talibus factis in nomine & in honore ſapientiæ pſeuerant: adeo quid ſimile phis & chriſtianis græciæ diſcipulus/& cœli famæ negociator/& vitæ. verbo℞ & facto℞ opator: & rerũ ædificator & deſtru∗ ctor. Amicus & inimicus erroris: veritatis interpolator/& integrator & expreſſor & furator ei⁹. & cuſtos antiquior oĩbus veritas ni fallor & hoc mihi pficit antiquitas pſtructa diuinæ litteraturæ/quo facile credam theſaurum eam fuiſſe poſteriori cuiq; ſapientiæ & ſi nõ on⁹ tandem voluminis tẽparez: etiam excurrerẽ in hanc quoq; pbationẽ Quis poetaruz: quis ſophiſtarũ: qui nõ oĩno de pphetaruz fonte potauerit? Inde igit phi ſitim ĩgenij ſui rigauerũt: vt quę de noſtris hñt ea nos comparẽt illis. Inde (opinor) & a quibuſdã quoq; electa phia a thebanis dico/a ſpartiatis/& argiuis dum aduerſa conant: & homines gloriæ (vt diximus) & eloquentiæ ſolius libidinoſi ſiquid in ſan∗ ctis ſcripturis offenderunt: digeſtis ex iproſtituto curioſitatis ad propria opera vertunt: neq; ſatis credentes diuina eſſe quo min⁹ ĩterpolarent: neq; ſatis intelligentes vt adhuc tunc ſub nubila etiã ipſis iu∗ dęis obũbrata: quorũ ppria videbant. ¶ Nã & ſi qua ſimplicitas erat veritatis: eo magis ſcrupuloſitas humana fidem aſpernata/mutabat quod incerto miſcuerunt/etiam quod inuenerant certum. Inuentuz enim ſolum mõ deum: nõ vt inuenerant diſputauerunt: vt & de qualitate/& de natura eius & de ſede diſceptent: Alij incorporalem aſſeuerant: alij corporalem/vt tam Platonici q̃ Stoici: alij ex atomis: alij ex numeris. Sicut Epicur⁹ & Pythagoras: alij ex igne qualiter Eraclito viſum eſt: & platonici quidez curantem rerũ contra Epicurei ocioſum & ĩ exercitum: & (vt ita dixerim) neminem humanis rebus poſitum vero extra mundum. Stoici qui (figuli modo) extrĩſecus torqueat molem hanc intra mundum. Platonici: qui gubernatoris exẽplo ĩtra illud maneat quod regat. Sic & de ipſo mũdo natus/innatuſue ſit deceſſurus manſuruſue ſit/ variant: ſic & de animæ ſtatu: quam alij diuinã et ęternam. Alij diſſolubilez contendunt: vt quis ſenſit ita intulit aut reformauit. ¶ Nec miruz ſi vetus inſtrumentũ ingenia philoſopho℞ ĩteruerterunt: ex horũ ſemie et noſtraz hanc nouiciolã pa∗ raturam viri quidã ſuis opinionibus ad phicas ſententias adultera∗ uerunt: et de vna via obliquos multos tramites et inexplicabiles ſci∗ derũt. Quod ideo ſuggeſſerim ne cui nota varietas ſectæ hui⁹ ĩ hoc quoq; nos philoſophis adequare videatur: et ex varietate defenſio∗ nũ vindicet veritatẽ. ¶ Expedite aũt præſcribim⁹ adulteris nr̃is illã eſſe regulã veritatis: quę veniat a chriſto/tranſmiſſa p comites ipſi⁹ q̈bus aliquanto poſteriores diuerſi iſti commentatores probabuntur omnia aduerſus veritatẽ de ipſa veritate conſtructa ſunt: operantib⁹ æmulationẽ iſtã ſpiritibus erroris. Ab his adulteria huiuſmodi ſalu∗

De Deo.

De mũdo

De Aima

taris diſciplinæ ſuborta:ab his q̃dam etiã fabulæ imiſſæ: quæ diſſimilitudine fidem ĩfirmarent veritatis:vel etiam ſic potius euicerẽt: vt quis ideo nõ putet chriſtianis credendũ/quia nec poetis & philoſophis:vel ideo magis poetis & philoſophis exiſtimet credẽdũ:quia nõ xp̃ianis. ¶ Itaq; & ridemur deũ p̃dicantes iudicaturum. Sic.n.& poetę & phi tribunal apud iferos ponũt. Et gehennam ſi comminemur:q̃ eſt ignis archani ſubterraneus ad pœnã theſaurus ꝓinde decachinamur. Sic.n.& pyri flegeton apud mortuos aĩs ẽ.& ſi paradiſum nominemus locum diuinæ amœnitatis/recipiendis ſanctorũ ſpiritibus deſtinatum materia quadã igneæ illius zonę a notitia orbis cõis ſegregatum. Helyſi campi fidẽ occuparũt. Vñ hæc(oro vos) philoſophis/aut poetis tam cõſimilia nõ niſi de noſtris ſacramentis/ vt de prioribus. Ergo fideliora ſunt noſtra:magiſq; credenda:quorũ imagines quoq; fidem inueniũt: Si de ſuis ſenſibus:iam ergo ſacramenta noſtra imagines poſteriorũ habebunt:quod verũ forma non ſuſtinet.nũq̃.n.corp⁹ vmbra/aut veritatẽ imago p̃cedit. Age iã ſiqs philoſophus affirmet(vt ait laberius de ſententia Pythagoræ)hoiẽ fieri ex mulo:colubrũ ex muliere:& i eam opinionẽ oĩa argumenta eloquij virtute ditorſerit:nõne & ſenſum mouebit:& fidẽ ĩfiget:etiã ab aĩalibus abſtinẽdi. Propterea perſuaſum quis habeat ne forte bubulam de aliquo ꝓauo ſuo obſonet. At enim chriſtianus ſi de hoie hominem ipſumq; de Caio Caium reducere repromittat lapidibus magis:nec ſaltẽ cędibus/a populo exigetur.ſi quęcunq; ratio pręeſt aĩarum humanarum reciprocandarum ĩ corpora:cur non ĩ eandem ſubſtantiam redeant:cum hoc ſit reſtitui id eſſe quod fuerat. iã non ipſe ſunt:q̃ fuerant:quia nõ potuerunt eſſe qđ nõ erant:niſi deſinant eſſe qđ fuerant. Multis etiam ex optio opis erit:ſi velimus ad hanc partẽ laſciuire.qs in quã beſtiam reformari vidit:ſed de noſtra magis defenſione q̃ ꝓponimus. Multo vtiq; dignius credi hoiẽ ex homine rediturũ.quẽlibet ꝓ quolibet:dũ eadẽ qualitas aię in eandem reſtaureť conditionẽ:& ſi nõ effigiẽ. Certe qa rõ reſtitutionis deſtinatio iudicij eſt:neceſſario idẽ ipſe q̃ fuerat exhibebiť:vt boni ſeu cõtrarij meriti iudicium a deo referat. Ideoq; rep̃ſentabunť & corpora q̃ a neq; pati quicq̃ poteſt aĩa ſola ſine materia ſtabili.i.carne:eo q̃ oĩno de iudicio dei pati debent. Aĩæ nõ ſine carne meruerunt:intra quã oĩa egerũt:ſed quõ inquis diſſoluta materia exhiberi põt. Cõſidera temetipſum o hõ:& fidem rei iuenies. Recogita quid fueris anteq̃ eſſes vtiq; nihil:meminiſſes.n.ſiqd fuiſſes. Qui ergo nihil fueras priuſq̃ eſſes:idẽq; nihil fueris cũ eſſe deſieris:cur nõ poſſes eẽ rurſus de nihilo eiuſdem auctoris volũtate:q̃ te voluit eſſe ex nihilo? Quid noui tibi eueniet?qui non eras/factus es:cum iterum non eris fies:

Vñ expectanter enoch & helias.

Paradiſũ: De multiplici ĩtellectu ꝑter hiſtoria paradiſi. Lege. Auguſti.xiij. libro de ciuitate dei cap.xxi.

Multo vti q̃ digni⁹: Reſurgentibus oib⁹ ſoli ſalui p dotes imm[illegible]tabuntur. Damnati aũt igr[illegible] debũt per petuo dei tñ imago ad quam facta eſt aĩa: ſẽ[illegible] eſt.q̃tũ[illegible] obſcure[illegible]. ꝑut docet aug.xiiii.li de trinitate dĩ.liii. Recte q̃q; ordinatũ ẽ vt poſt iudiciũ aĩa ſimĩ patiať cũ corpe ĩ quo com meruit.

Redde rationē ſi potes: qua factus es: & tunc regres qua fies. Et tñ facilius vtiq̧ fies qđ fuiſti aliqñ: quia æque non difficile factus es, qđ nunq̄ fuiſti aliqñ. ¶Dubitabiť credo de dei viribus qui tantum cor/pus hoc mundi de eo quod fuerat: nō minus q̄ de morte vocationis & inanitatis/impoſuit animatum ſpūm oīum aīarum aīatore ſigna/tum: & ipſum humanę reſurrectionis exēplum in teſtimoniū nobis: lux quotidie interfecta reſplendet: & tenebræ pari vice decedendo ſuccedunt: ſydera defuncta viueſcūt: tēpora vbi finiunť/incipiūt: fructus cōſumanť/& redeunt: certe ſemina nō niſi corrupta & diſſoluta fœcundi⁹ ſurgunt. oīa pereundo ſeruanť: oīa de interitu reformanť. Tu hō tm̄ nomē ſi intelligas te vel de titulo Pythiæ/dicens dominū oīs morientiū reſurgentiūue ad hoc morieris: vt pereas vbicunq̧ re/ſolut⁹ fueris q̄cūq̧ te materia deſtruxerit hauſerit aboleuerit i nihilū ꝓdegerit: reddet te: eius eſt nihilū ipm cui⁹ & totū: ergo (inq̄tis) ſē/per moriendū erit: & ſemp reſurgendū: ſi ita rerum dn̄s deſtinaſſet: ingratis experireris cōditionis tuæ legem. At nūc nō aliter deſtina/uit q̄ p̄dicauit: q̄ rō vniuerſitatē ex diuerſitate cōpoſuit vt oīa æmu/lis ſubſtātijs ſub vnitate cōſtarēt ex vacuo: & ſolido: ex aiali & inaia/li ex cōphenſibili & incōphēſibili: ex luce & tenebris: ex ipa vita & morte: eadē ęuū quoq̧ iſta deſtinata/diſtīcta cōditione conſeruit: vt prima hæc pars ab exordio rerū: quā icolimus tēporali ætate ad finē defluat. Sequēs vero quā expectam⁹ in ifinitā æternitatē propageť. ¶Cū ergo finis & limes medi⁹ qui iterhiat affuerit: vt etiā mūdi ip/ſius ſpecies transferať: æque tēporalis: q̄ illi diſpoſitioni æternitatis aulę vice opponſa eſt. Tunc reſtitueť omne humanum genus ad ex/pungendū qđ in iſto æuo boni ſeu mali meruit: & exinde dependen/dum īmenſaȝ æternitatis ꝑpetuitatē. Ideoq̧ nec mors iā: nec rurſus ac rurſus reſurrectio. Sed erim⁹ iidem/qui nūc/nec alij poſt: dei qui/dem cultores apud deum ſemp ſupinduti ſubſtantia ꝓpria æternitatis. Prophani vero & qui nō ītegri ad deū in pœna æque iugis ignis habentes ex ipſa natura eius diuinā. ſ. ſubminiſtrationē incorrupti/bilitatis. Nouerūt & philoſophi diuerſitatē arcani & publici ignis. Ita lōge ali⁹ eſt/qui vſui humano: ali⁹ q̄ iudicio dei apparet/ſiue de cęlo fulmina ſtrigens: ſiue de terra ꝑ vertices mōtiū eructās. nō. n. aſ/ſumit qđ exurit: ſed dū erogat reparat: adeo manēt mōtes ſemp ar/dētes: & qui de cælo tangiť ſalu⁹ eſt: vt nullo iā igni decinereſcat: & hoc erit teſtimoniū ignis æterni: hoc exēplū iugis iudicij. pœnā nu/trientes mōtes vrunť & durāt. Quid nocētes & dei hoſtes: hæc ſunt quę in nobis ſolis præſumptiones vocantur in philoſophis & poetis ſummę ſcientię: & inſignia ingenia. Illi prudētes: nos iepti. Illi hono/randi: nos irridēdi: imo eo āplius & puniēdi: falſa nūc ſint q̄ tuemur:

Nec morſ iā: nec rurſus ac rurſus reſurrectio Añ nouiſſimi diei reſurrectio fre/quētatur animæ & mors & reſurrectio nō aūt interuenit corporea ꝑ mille ān/nis: vt qdā dixerunt. Lege Au/guſtinum de finitio/nib⁹ fidei ortodoxi. ca. xxiiii.

& merito pſumpta: attamen neceſſaria. Inepta: attamẽ vtilia. Siquidẽ meliores fieri cogunt: qui eis credũt metu ęterni ſupplicij & ſpe ęterni refrigerij. Itaq; nõ expedit falſa dici: nec inepta haberi: q̃ expedit vera pſumi nullo titulo dãnari licet: q̃ pſunt oĩno. In vobis ita q; pſumptio eſt hæc ipſa q̃ dãnat vtilia: pinde nec inepta eſſe poſſũt certe & ſi falſa & inepta: nulli tñ noxia: nã & multis alijs ſimilia (quibus nullas pœnas irrogatis) vanis/ & fabuloſis/ inaccuſatis/ & ipunitis: vt innoxijs. Sed in eiuſmodi eni ſi vtiq; irriſioni iudicãdũ eſt: nõ gladijs & ignibus: & crucib9: & beſtijs: de qua iniqtate ſæuicie: non mõ cęcũ hoc vulgus exultat & inſultat: ſed & quidã veſtrũ (quibus fauor vulgi de iniquitate captaẽ) gloriãẽ nõ quaſi totum qd̃ in nos poteſtis/ noſtrũ ſit arbitriũ: certe ſi velim xp̃ianus ſum: tunc ergo me dãnabis ſi dãnari velim: cũ vero qd̃ in me potes niſi velim non potes iam meæ voluntatis eſt/ quod potes: nõ tuæ ptãtis. pinde & vulgus vanę de noſtra vexatione gaudet: proinde. n. noſtrum eſt gaudium: quod ſibi vidicãt: qui malũt dãnari q̃ a deo excidere: cõtra illi q nos oderunt dolere nõ gaudere debebãt conſecutis nobis quod eligim9.

¶ Ergo (inquitis) cur q̃rimini: q; vos inſequamur: ſi pati vultis cũ diligere debeatis p quos patimini: qd̃ vultis. plane volum9 pati: verũ eo more: quo & bellũ miles: nemo qppe libens patiẽ: cũ & trepidare & periclitari ſit neceſſe: tñ & præliatur omnibus viribus: & vincẽs in pręlio gaudet: qui de pręlio querebaẽ. quia & gloriã cõſequiẽ & pdã pręliũ eſt nobis q; puocamur ad tribunalia: vt illic ſub diſcrimine capitis pro veritate certemus. Victoria eſt aũt p quo certaueris obtinere: ea victoria habet & gloriã placẽdi deo: & prædã viuendi i ęternum: ſed obducimur certe cũ obtinuim9: ergo vincimus cum occidimur. deniq; euadim9 cũ obducimur. Licet nũc ſarmẽticios & ſemaſſios appelletis: quia ad ſtipitẽ dimidij aſſis reuincti ſarmẽtorum ãbitu exurimur. Hic eſt habit9 victorię noſtrę. Hęc palmata veſtris: tali curru triũphamus. merito itaq; victis nõ placem9: ppterea. n. deſperati & pditi exiſtimamur. Sed hęc deſperatio & pditio pene nos i cã glorię & famæ vexillo virtutis extollunt. Mutius dexterã ſuam libẽs in ara reliquit: o ſublimitas animi. Empedocles totũ ſeſe athenienſium ęthneis incendijs donauit: o vigor mentis. Aliqua Carthaginis conditrix rogo ſe ſecundum matrimonium dedit: o pręconiũ caſtitatis. Regulus ne vnus p multis hoſtibus viueret toto corpore cruces patitur: o virũ fortẽ & i captiuitate victorem. Anaxarcus cum in exitũ ptiſanę pilo cõtũdereẽ: tũde tũ de aiebat Anaxarchi follẽ. Anaxarchũ. n. nõ tundis. o philoſophi magnanimitatẽ q tali de ſuo exitu etiã iocabaẽ: omitto q cũ gladio proprio alioue genere mortis mitiore de laude pepigerũt. Ecce. n. & tormentorũ certamina coronanẽ a.

Mutius dexteram probat reſurrectiones: ab aduerſario ſũpta exemplis.

vobis. Attica meretrix carnifice iam fatigato/poſtremo linguã ſuã comeſtã i faciem tyranni ſeuientis expuit: vt expueret & vocē ne cõiuratos cõfiteri poſſet: ſi etiã victa voluiſſet. ʒeno Eleates cõſultus a Dionyſio. quid nã philoſophia pſtaret: cũ reſpõdiſſet cõtēptũ mortis ipaſſibilis flagellis tyranni obiectus/ſniam ſuam ad mortē vſq ſignabat: certe laconũ flagella ſub oculis etiam hortãtiũ ppiquorum acerbata Tãtus honor eſt tollerãtię: deinde cõferunt quãtuʒ ſanguinis fuderit. o gloriã licitã quia humanaʒ: cui nec prēſumptio pdita: nec pſuaſio deſperata reputatur in contemptu mortis & atrocitatis oīmodæ: & cui tm̃ p patria: p iperio: p amicitia pati permiſſuʒ eſt: quantum p deo non licet. & tamē illis oibus & ſtatuas diffunditis: & imagines iſcribitis: & titulos iciditis i ęternitatem: quantum de monumentis poteſtis ſcilicet pſtatis/& ipi quodãmodo mortuis reſurrectioneʒ hãc q verã a deo ſperat: ſi p deo patiat iſanus eſt. ¶ Sed hoc agite boni præſides meliores multo apud populũ/ſi illis xpianos immolaueritis: cruciate: torquete: dãnate: atterite nos. Probatio eſt .n. inocentiæ noſtræ iniquitas veſtra. Ideo nos hęc pati Deus patitur. Nam & pxie ad leonem dãnando chriſtianam potius q̃ ad leonē cõfeſſi eſtis labem pudicitię apud nos attrocioreʒ oī pœna & oī morte reputari: nec qcq̃ tñ profuit Exqſitior quæq crudelitas veſtra illecebra eſt magis ſectæ. Plures efficimur quotiens metimur a vobis. Semen eſt ſanguis xpianoruʒ. Multi apud vos ad tollerantiã doloris & mortis hortant vt Cicero in tuſculanis: vt Seneca in fortuitis: vt Diogenes: vt Pyrthon: vt Galinicus. Nec tñ tantos iueniunt verbis diſcipulos: quãtos xpiani factis docendo. Illa ipſa obſtinatio quaʒ exprobatis magiſtra eſt. Quis .n. nõ contemplatione eius concutitur ad requirendũ quid itus in re ſit? Quis non vbi requiſiuit accedit? vbi acceſſit pati exoptat: vt dei gratiã redimat: vt oēm veniã ab eo cõpenſatione ſanguinis ſui expediat. oia enim huic operi delicta donant. Inde eſt q ibideʒ ſententijs veſtris gratias agim⁹: vt ex ęmulatio diuinæ rei & humanę: cum damnamur a vobis a deo abſoluimur.

¶ Finitur Apologetic⁹ Tertulliani viri pclari. Cuius quidē opa iuxta Hieronymũ de viris illuſtribus & Auguſtinũ de finitionibus orthodoxæ fidei caute ſunt legendæ.

De ignorantia.	Caput. j.
De varia tortura.	Caput. ij.
De varia delatione.	Caput. iij.
De legibus.	Caput. iiij.
Contra idola.	Caput. v.
De legum oblitteratione.	Caput. vj.
Non eſſe credendum famę.	Caput. vij.

Retorquentur falſo impoſita in aduerſarios. Caput.vii.
De non colendo idolo. Caput.ix.
De Saturno & Ioue. Caput.x
De ſimulachris. Caput.xj.
De laribus Caput. xij.
De ſacrificando Caput.xiij.
De fabulis & nimijs deorum fœditatibus Caput.xiiij.
De capite aſinino: & cæteris inſignibus: quorum cultura chriſtianis obijciebatur. Caput.xv.
De deo quem chriſtiani colunt Cap. xvj.
De prophetis Caput.xvij
De ſcripturis dominics Caput.xviij.
De Moyſe propheta Caput. xix.
De ſtatu temporum Caput.xx
De Chriſto & quid chriſtiani differant ab hebręis. Caput.xxj
De Chriſto & deo omnipotente. Capus.xxij.
De fantaſmatibus magicæ: & de dęmonijs Caput.xxiij.
De religione Romanorum Caput.xxiiij.
De regno deorum. Caput.xxv
De Regno Dei. Caput.xxvj.
De ſpiritu dęmoniaco. Caput.xxvij.
De regno imperatoris Caput.xxviij.
An poſſint prodeſſe idola Caput.xxix.
De poteſtate imperatorum Caput.xxx.
De oratione pro inimicis Caput.xxxj
Item pro imperio & poteſtate romanorum. Caput.xxxij.
De imperatore Caput.xxxiij.
De Auguſto imperatore. Caput.xxxiiij.
De ſolemnibus Cæſarum Caput.xxxv.
De æqualitate omnium perſonarum Caput. xxxvj.
Ne malum contra malum Caput.xxxvij.
De cœtu Caput.xxxviij.
De diſciplina chriſtianorum Caput.xxxix.
De aduerſis vrbibus Caput.xl.
Quod deus ſpernitur & ſtatuæ adorantur Caput.xli.
Contra eos qui infructuoſos dicebãt chriſtianos Caput.xlij.
De lenocinio Caput.xliij.
De exorciſmate Caput.xliiij.
De cuſtoſtijs Ethnicorum Caput.xlv
De innocentia chriſtianorum Caput.xlvj.

τελοσ

Ex priore ępiſtola Diui Pauli ad corinthios. Cap̄.XI.

HOc autem præcipio non laudans quod nō in melius: ſed in deterius conuenitis. Primum quidē conuenientibus vobis in eccleſiam: audio ſciſſuras eſſe inter vos: & ex parte credo: nam oportet & hęreſes eſſe: vt & qui probati ſunt manifeſti fiant in vobis. Conuenientibus ergo vobis in vnum iam non eſt dominicam cœnam manducare. Vnuſquiſq; enim ſuā cœnam præſumit ad manducandum. Et alius quidem eſurit: alius autem ebriꝰ eſt: nunquid domos non habetis ad manducandū & bibendum? An eccleſiam dei contemnitis & confunditis eos qui non habēt? Quid dicam vobis? Laudo vos in hoc non laudo. Ego enim accepi a domino quod & tradidi vobis: quoniam dominus Ieſus ī qua nocte tradebatur: accepit panem & gratias agens fregit: & dixit. Accipite & manducate. Hoc eſt corpus meum quod ꝑ vobis tradeť. Hoc facite ī meam commemorationem. Similiter & calicem: poſtq̄ cœnauit: dicēs. Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine. Hoc facite quotieſcunq; bibetis in meam commemorationem. Quotieſcūq; enī manducabitis panē hunc & calicem bibetis mortem domini annūciabitis donec veniat. Itaq; quicunq; manducauerit panem & biberit calicem domini indigne reus erit corporis & ſanguinis domini.

¶ Ioannis Chryſoſtomi viri eloquētiſſimi ac ſanctiſſimi eius Diui Pauli ad Corinthios particulę quę legiť in cœna domini pręclara enarratio interprete Hieronymo Donato patritio Veneto. Viro clariſſimo.

NEceſſarium eſt huius criminis cauſā afferre: quo deinceps facilior: magiſq; perſpicua ſit omnis oratio. At vero quod nam hoc crimē eſt? Sed nos non ignorare oportet: ꝙ quēadmodum primi illi tres mille credentes ſimul omnes veſcebantur: & ſimul omnia poſſidebant. Ita eodem tempore: quo hęc edidit apoſtolꝰ: fieri conſueuerat. Minus tamen exacte & indiligētiꝰ id obſeruabať: nam veluti quædam communis illius victus reliquiæ ſuperāt: & ad poſteros vſq; deuenerant. Verū vbi euenit: vt ex his alij diuitias poſſiderēt. Alij ad inopiam deducerenť non iam vlteriꝰ bona ſua oīa ex vetere cōſuetudīe in medium ꝑponebant. Sed certe: vt ęquum erat diebꝰ legitimis: ac ſolēnibꝰ menſas cōes & publicas præparabant: & poſt myſterioꝝ cōionē: ęgregio conuētu oēs ſimul ī cōmunia cōuiuia deſcēdebant. Et qui diuites cēſebanť epulas atq; obſonia ī medium afferebant & paupes ac nihil hn̄tes ad publica & in

cõmune ꝓpoſita prãdia cõuocabãtur:atq; vna eodẽ cõuiuio veſcebantur. Verum morem hunc etiam in poſterum aboleuerũt: huius rei nõ aliã cãm afferre eſt: quã ꝙ in diuiſas veluti factiones inciderant: & alij ſe ſe aliĳs addixerant atq; alij aliorum ſe eſſe profitebantur. Quod in principio epiſtolæ corrigẽs ſignificatũ eſt inquit mihi de vobis fratres mei ab ijs:qui ſunt chloes: qa cõtẽtiones inter vos ſunt. Hoc aũt dico vobis:quia vnuſquiſq; veſtrũ dicit: ego quidẽ ſũ pauli:ego aũt apollo: ego vero cęphę:nõ ꝙ ſeſe Paulo ab eccleſia diuiſi quippiã addixiſſent:neq; enim id paſſus eſſet paulus:ſed malos mores ex diuitum opulẽtia radicitus extirpare cupiens ſeipſum quoq; immiſcuit id in primis oſtẽdere cupiens ꝙ ſi quis etiam ipſi Paulo ſubſcripſiſſet:a cõmuni eccleſiæ corpore diuulſus rem abſurdã & maxĩe legi cõtrariã ſe aggreſſũ eſſe cognoſceret: ꝙ ſi quis ſeſe Paulo addicere ſine legis trãgreſſione nõ poteſt :quãto minus ijs :q longe Paulo inferiores eſſe noſcũtur. Poſtquam igitur mos his ãtiquior in deſuetudinẽ abijt:atq; oĩno diuulſus eſt. Mos inquã elegãtiſſimus & ſaluberrim⁹. quippe qui ægregiũ amoris & beniuolẽtię argumẽtũ atq; occaſionẽ prębebat:& paupertatis cõſolationẽ:diuitiarũ modeſtiã. Maxime philoſophię occaſionẽ:humilitatis doctrinam ſe ferebat. Poſtquã ſublata eẽ tot bona animaduertit apoſtol⁹ merito in hoc acerbius inuehitur. Dicẽs:hoc aũt præcipio non laudans. In priore enim crimine quaſi multis præcepta ſeruantib⁹ cuꝫ loqui cępiſſet:dixit laudo aũt vos:quot ſemper mei memores eſtis hoc aũt loco cõtrario vtitur ſermone:hoc autem ꝓcipiens nõ laudo Quapropter neq; ſubinde poſt repręhẽſionẽ illã:qua idolis imolata comedẽtes inſequiť:in hoc crimẽ inuectus eſt. Sed quoniã aſperi⁹ id fuerat de coma & capillo ſermonẽ interpoſuit:ne poſt magnoruꝫ criminũ repręhenſionẽ rurſũ ĩ aliud graue crimẽ trãſgreſſionem faciens acerbior appareat:iaꝫ igitur vehęmẽtius inuehitur dicẽs: hoc autẽ pręcipiẽs nõ laudo:hoc inquã quod dicturus ſum:quid ſibi volunt hęc verba. hoc autẽ pręcipiens nõ laudo:nõ recipio vos inquit: quia me in neceſſitatẽ cõſilij cõſtituiſtis:nõ laudo quia ad eã rẽ doctrina ĩdigetis:quia a me eſtis cõmonẽdi atq; ĩſtruẽdi. vides ne quo modo cõfeſtim ex pręfatione maximã facti abſurditatẽ atq; incõueniẽtiã oſtẽdit. Enim vero quotiẽs is:qui peccat admonitiones ĩ ſua errata nõ admittit:Merito crimẽ nulla venia dignũ incurrit. Quare nõ laudas? quia ĩquit:nõ in melius. Sed in deterius cõuenitis:hoc ẽ quia nihil in vir tutẽ ꝓficitis. Quum ei adiuuãda ſit liberalitas:vt incremẽta ampliora & maiora recipiat vos liberalitatis morẽ: qui diu pręualuerat:minuere nõ dubitaſtis atq; ita minuere: vt meis vobis opus ſit pręceptis:vt ad priſtina ĩſtituta redeatis. Poſt hęc ne ꝓpter

pauperes ſolū iſta dixiſſe videatur nō cōfeſtim mēſarū ſermonē ag
greditur:ne apud auditores contēptibilem reprehēſionem efficiat.
Sed plenā ſtimulis & terroribus increpationē inquirit.Primū īquit.
Conueniētibus nobis in eccleſiam dei audio ſciſſuras in vobis eſſe.
Nec dicit:audio vos nō āplius cōibus ferculis veſci.Audio vos pri
uatī:& nō vna cū pauperibus edere.Sed id:qđ potiſſimū viſū ē poſ
ſe eorū aīos ſēſuſq; cōcutere:ſciſſuræ & ſciſmatis nomē induxit:quę
res fuerat eius criminis cā atq; id reducit in mētem:quod in princi
pio epiſtolę:ſe ab iīs:q ſunt chloes audiſſe meminerat:& ex partei
quit credo ne a corinthijs dici poſſit:qđ igiť ſi mētiūť:q nos criminā
tur:nō igiť dixit prorſus credo ne īpudētiores auditores redderet:
neq; dixit nō credo:ne in vanū reprehēdere videretur:ſed ex pte in
quit:credo hoc eſt ex parte parua credo:vt eos anxios in ꝓuētū ho
neſtatis & virtutis īſtituat:oportet eī hereſes eſſe:vt q ꝓbati ſūt ma
niſeſti fiāt in vobis:hereſes inqt:nō dogmatū aut opinionū:ſed eiuſ
modi ſciſſurarū:ꝙ ſi etiā hęreſes opinionū dixit:nō ideo cāꝫ aut oc
caſionē ꝑſtitit. Eniuero xp̄s īquit neceſſe eſt:vt veniāt ſcādala:non
ideo arbitrij libertatē corrūpens:aut vitę vim & neceſſitatē īponens
ſed p̄dicēs id:quod ex mala hoīm volūtate oīno futurū eſt:quod ſa
ne futuruꝫ eſt:nō quia id deus p̄uiderit:ſed quia hoīum volūtas im
medicabilis fuerit:nō enī quia p̄dixit deus hęc facta ſunt:ſed quia
oīno ex mala hoīum volūtate vētura erāt:ipſa p̄dixit. Et eī ſi neceſ
ſitatis dū taxat fuit fieri ſcādala:& nō volūtatis eorū:qui illa īduxiſ
ſent. Fruſtra ꝑfecto ſubdidiſſet:veh hoī illi:ꝑ quē ſcādala veniūt:ſed
hęc latius ſuis locis diſputāda relinquamus.Nūc ad rē ꝓpoſitam re
uertenduꝫ eſt.Nā ꝙ hereſes hoc loco:non alias:q̄ ad hmōi mēſarū
cōtentiones ſeparationeſq; intellexerit:vel ipſa ſequētis orationis ſe
ries oñdit:ſimul enī dixit:audio ſciſſuras in vobis eē:nō hic ſubſtitit
ſed quales ſciſſuras rep̄henderit.cōfeſtim aperuit ꝙ vnuſquiſq; in
quit ꝓpriā cœnā aſſumit & rurſū nūquid domos nō habetis ad man
ducādū & bibēdū:an eccleſiā dei cōtēnitis verū ꝙ ſciſmatis:ſiue ſciſ
ſuræ noīe ſit vſus mirari nō cōuenit. Queadmodū eī diximus eiuſ
modi vocabulo incidere vult:ꝙ ſi opinionū ſciſmata ītellexiſſet:nō
vtiq; tā trāquilla rep̄hēſione vteretur. Audi igitur quū ſciſmata opi
nionū rep̄hendit:quātū ſit vehęmēs:q̄ ſecuritate:qua īcrepatione lo
quatur.ſecuritate quidē quū inquit:& ſi angelus p̄cipit p̄ter id quod
accepiſtis anathema ſit:increpatione vero:quū ait:qui in lege iuſti
ficati eſtis:a gratia decidiſtis:& modo canes appellat:modo caute
rizātes cōſciētiā:mō āgelos diaboli nominat.At qui hoc loco nil ho
rū attulit ſed quiete:ac remiſſiore oratione vſus ē. At vero quid nā
ſibi vult apoſtolus:quū inquit.vt qui ꝓbati ſunt:maniſeſti fiāt in vo

bis vt magis elucеſcant.i.vt hoc incōcuſſis & fortibus : nō ſolū nihil officiat ſ; eos lōge cōſpicuos atq; illuſtriores oſtēdat.hæc.n. dictio: vt nō ſp cām:ſ; rex euētū plęrūq; deſignat eodē pac.xp̄s ea dictiōe vtit̄ cū inqt:in iudicio:ego veni in hūc mūdū:vt nō vidētes videāt & videntes cęci fiāt.Eodē pacto paul⁹ ip̄e quū de lege diſputās ait:lex aūt itroducta ē vt abūdaret delictū:ſed neq; lex data ē:vt iudeorum pcā cōcreſcerēt:ſ; data lege euenit:vt iniqores euaderent: neq; xp̄s pp̄ter hoc venit in mūdū vt vidētes ceci fierent ſ; id xp̄o in mūdum veniēte accidit.ita hic loc⁹ ſana rōne intelligend⁹ eſt.vt q pbati ſunt manifeſti fiāt in vobis.Neq;.n.pphoc fcē ſunt hęreſes:vt qui pbati eēnt:manifeſti fierēt:ſ; euenit fcis hęreſib⁹:pbatos fieri manifeſtio res hoc aūt dixit paupibus ſolatiū afferre cupiēs vt ſeſe a diuitib⁹ cō tēni:forti aīo paterent̄ iccirco nō dixit vt pbati fiant S; vt q probati ſunt manifeſti fiant.Significās q tā & ſi tales antea fuerāt:tñ imix ti cæteris atq; a diuitibus ſolatia:ac beneficia pcipiētes nondū alti⁹ eminebāt.Nup vero ſeditio iſta atq; contētio:eos cōſpicuos:ac cla ros reddidit nō ſec⁹ a c gubernatorē fluct⁹ atq; aduerſa tēpeſtas oſtē dit.Neq; itē dixit vt vos pbati appareatis:ſ; vt q pbati ſūt:māifeſti fiāt:illi iquā:q ivobis eiuſmōi ſūt.Neq;.n.rep̄hēdēs māifeſtos efficit ne i ipudentiā plabant̄.Neq; tñ eos extollit laudibus:ne molliores: reddat:ſed in ſuſpēſo verba dimittit vt ea ſuę qſq; conſcientiæ accō modare valeat Neq; vero mihi hoc loco Paul⁹ tam pauperes cōſo lari vī q̄ eos diuites:q cōſuetudinē nō corrūpere:Eīuero credibile ē in iis nō debuiſſe aliquos:q cōſuetudinē veterē nō reliquiſſēt:iō di xit ex pte credo.Iure igit̄ illos pbatos vocauit nō ſolū q cū cæteris cōſuetudinē obſeruaſſēt:verū ēt q ſine iis legē hāc pulcherrimā iuio latā cuſtodiſſēt:& hos atq; illos:hoc laudis ſtimulo ad exercēda opa ſtudioſiores reddere conat̄.Deīceps:reliquā hui⁹ criis ſpēm attigit: q̄ nā hæc ē:Cōueniētib⁹ inqt vobis in vnū nō ē dñicā cœnā māduca re.Vides ne iā quātis conatib⁹ quo narratiōis ordīe cōgreſſū hūc ap parauerit:ipa iqt hui⁹ forma ſpēſq; cōuēt⁹ longe ab amore & frater na charitate diuerſa ē:vn⁹ ſane vos excepit loc⁹ in vnū amore & fra terna charitate diuerſa ē:vn⁹ ſane vos excepit loc⁹ in vnū oēs cōue nitis.Mēſa vero cōuētui:fcā diſſimilis ē:neq; dixit:cōueniētib⁹ vo bis in vnū nō vna comeditis:nō i cōe veſcimini:verū lōge aliter eo rū mētes maiore q̄dā terroris icuſſiōe momordit:dicēs:nō ē dñica; cœnā māducare hicq; eos ad eā veſperā remittit q̄ plena illa verēdi horroris myſteria tradidit xp̄s:atq; ea de cā cōuiuiū illđ cœnę voca bulo cōp̄hēdit.Ea.n.cęna ſit̄ oīs hūit i medio diſcūbētis ñ tā diuites & paupes:q̄ id qđ.iſinita rōe diſtabat.Diſcip̄los & p̄ceptorē.Cōſide ra p̄ceptorē & pditorē:pditor iq.cū xp̄o & cęteris diſcipl̄is diſcubu it:xp̄s pditorē a cœna non depulit:q̄n illi cibos obtulit: & diuino℞

munerũ participẽ effecit. Deinceps declarat paul⁹ cur non contigat eos dñicã cœnã mãducare. vnuſquiſq̧. n. inq̃t ſuã cœnã aſſumit ad manducandũ: & alius quidẽ eſurit: alius aũt ebrius eſt. Aĩaduerte q̃ ſo q̃uo eos ſemetipſos confundere oſtendit. Nãq̧ quod dominicuʒ eſt: priuatũ efficiunt. Quo fit vt ipſi in primis ij ſint: qui iniuria a ſe ipſis efficiantur: quum menſam ſuã tanta dignitate defraudent. Sed quonam pacto dicet quiſpiã quia cœnã dñicam: hoc eſt herilẽ com munẽ conſeruis eſſe debere certiſſimũ ẽ. Quæ enim ſunt dñi nõ hu ius illiuſue ſerui ſunt: nõ priuati ſingulo℞. Sed cõe cunctorũ. Quod igiť dñicũ eſt cõe ẽ: ſi enim dñi tui eſt: queadmodũ certe eſt: non de bes id diuellere: & velut in priuata conferre: ſed tãq̃ rẽ dñi cõſeruis tuis in cõe ꝓponere. id enim vere dñicũ ẽ. At qui dũ ſolus comedis: id nõ ſinis eſſe dñicũ: non ſinis eſſe cõe. Atq̧ iõ ſubdit dicẽs vnuſq̃ſq̧ ſuã cœnã aſſumit: & nõ dicit ſcindit: aut ſeparat: ſed aſſumit & q̧e te: ac ſenſim velut helluones atq̧ impudẽtiſſimos crapulatores cri minať / qđ ex ſequẽti orõne facilius apparet / ſubdit eñ: & alius qui dẽ eſurit: alius aũt ebrius eſt / vtrũq̧ ꝓfecto ad immodeſtiã ptinet & in digẽtia & exceſſus. En alterũ crimẽ eoſdẽ arguit: & ꝓpriã mẽſaʒ ho nore defraudẽt: & q̧ in crapulã ebrietatẽq̧ labanť. Et qđ infenſius & moleſtius eſt aſtante famelica & eſuriente caterua pauperũ. Eni/ uero q̃ oĩbus in cõe cõſtituẽda eſſe oportuit ſoli epulanť & nõ ſatia ti ſimul & temulẽti ꝓdeũt: & ideo nõ inq̃t. Alius quidẽ eſurit. Alius aũt ſatur eſt: ſed ebrius eſt: vtrũq̧ ꝓfecto crimen per ſe accuſatione dignũ eſt. Nãq̧ ebriari ẽt nõ deſpectis pauperib⁹ culpa eſt: & rurſuʒ deſpicere pauperes etiã citra ebrietatẽ rephenſiõe dignũ ẽ. Atqui vbi vtrũq̧ adiũctũ ẽ: quãta criminis acceſſio: & exceſſus ſit facile po tes exiſtimare. Oñſa igitur delicti indecentia. Maiore deinceps ira cũdia atq̧ increpatione inuehitur dicens nunquid domos nõ habe tis ad mãducandũ & bibendũ: an eccleſiã dei cõtẽnitis: & cõfũditis eos / qui nõ habẽt. Aduerte quæſo queadmodũ a deſpectu pauperũ in deſpectũ eccliẽ crimẽ eduxit vt eos grauiori oratione preſſos red deret. Ecce iã quarta accuſatio q̧ non paupertas ſolum. Sed eccle ſia cõtẽnitur & cõtumelijs affecta eſt. eñuero ſicut dñicã cœnã pri uatã efficis: ſic ꝓfecto: & locũ. Nã ecclia velut priuata domo abute ris. Eccſia. n. facta ẽ / nõ vt in ea diuiſi cõueniatis: ſed vt q̃ diuiſi ſunt: in ea copulenť / atq̧ in vnũ redigant. Et id ſynodus ſigñat. Et cõfun ditis eos q̃ nõ hñt: nõ dixit fame p̃mi ſinitis eos: qui non habẽt: ſʒ q̧ vehemẽtius eſt cõfunditis: vt oſtẽdat: nõ tã ſibi cibos ſurripi curare pauperes: q̃ affici cõtumelia. Ecce iã q̃ntũ crimẽ non ſolũ eſurientes deſpectui habere: ſed cõfundere. hoc aũt dixit vt ſiľ honeſtaret pau peres ſimuľ oñderet eos: non ventris: ſed pudoris habere rõnẽ: ſimul

& ad cõmiſeratione͂ auditores induceret. Poſtq̄ igitur tot g͞na crimi nũ & trãſgreſſionũ aperuit cõtumeliã in cœnã dñicã: cõtumeliã i ec cleſiã: contumeliã in pauperes: ebrietate͂ deſpectũ: deiceps remiſſio re tono icrepationis vtitur. dice͂s laudo vos in hoc: nõ laudo Quo lo co maxie mirari cõuenit: ꝙ quũ explicata criminis indece͂tia vehe= me͂tiori icrepatione & ꝑtinatiore morſu opus ee͂ videaẽ cõtrariũ fe cit apoſtolus ſed remiſſione potius & reſpiratione quadã vtiẽ. Quæ nã hui⁹ rei cã e͂: quũ eos grauius momordiſſet ac accuſatione͂ exag= geraſſet velut medicus optimus nõ ſimul ſʒ mutuo & p intercapedi nes vulneribus ferrũ adhibet: neqꝫ tñ ea qua ꝓfũdiore ſectiõe indi= ge͂t in ſupficie exſecat. Audiſti ei quũ in fornicatores inueherẽ quã tũ ſecare & ãputare nõ dubitauerit. Neqꝫ rurſũ: q̄ leuioribus vngue͂= tis indigent: ferro cõmittit. Quapropter hoc loco mãſuetiore͂ oratio ne͂ adhibuit: & eos pariter erga pauperes prõptiores reddere cona= tus e͂: iccirco mãſuetius & leni⁹ loqẽ. Mox vole͂s eos aliũde magis i cutere & mouere: ab magis ꝓpriis ſermone͂ intexit dice͂s. Ego eniʒ accepi a dño quod & tradidi vobis qm̄ dñs ieſus qua nocte tradeba tur: accepit pane͂: & bñdice͂s fregit & dixit accipite & mãducate: hoc eſt corpus meũ: qđ pro vobis tradeẽ: hoc facite in meã cõmemora= tione͂. Quã ob cauſam hęc myſteria cõmemorat: nõ ob aliud ꝑfecto niſi quia i p̄ſens negociũ ſermo iſte ſummopere neceſſarius eſſe vi= deẽ. Eniuero inqt dñs tuus oe͂s eade͂ me͂ſa dignatus eſt. Quę cũ plę= na horrendę cuiuſdã venerationis erat. Tũ vero menſarũ omniuʒ q̄ dici excogitatiue poſſunt dignitate͂ lõge antecellebat. Tu vero pau peres tua me͂ſa tã tenui ac ſimplici idignos putas & quum i ſpiritali gratia de tuo ſibi nihil vſurpe͂t corporalib⁹ epulis (q̄ neqꝫ tua ſũt) eos defraudas: & expilas. verũ hoc nõ dicit apoſtolus ne orõne videatur aſperior. Sed quiete ac ſenſim ait. Qm̄ dñs ieſus in qua nocte trade batur accepit pane͂. Age vero quã ob re͂ nos in eius tp̄is & noctis illi⁹ ac ꝓditionis memoriã excitat? Nõ immerito neqꝫ ab re. Sed vt nos ſupramodũ: vel ex ea occaſione cõpungat. verũ ei vero ſiquis etiam abſit: qui ſit natura lapideus: modo animũ ad nocte͂ illam adhibeat. Modo atte͂dat & videat: quo in merore quaqꝫ in anxietate aĩ Chri= ſtus vna cũ diſcipulis verſatus ſit: quõ perditus: quõ ligatus: quõ ac cuſatus: quõ iudicatus: & reliqua ſubinde oĩa quæ paſſus eſt: profe= cto fiet omni cæra tenerior: & animũ: ac cogitatione͂ oe͂ʒ a terrenis cupiditatibus ãmouebit. Iccirco nos ꝓ in earũ rerũ memoriã exhorta tur & me͂ſę ac ꝓditionis digreſſione͂ facit: & dicit dñʒ tuũ ſeipſũ tra didiſſe pro te. Tu aũt fratri tuo pro te ipſo cibos denegas. At vero quonaʒ pacto ſe ait a dño accepiſſe. Neqꝫ.n. aderat Paulus quũ hęc doceret dominus. Sed eccleſiam perſequebatur. Sed id dictum eſt

vt intelligas nihil plus menſam illam domini habuiſſe: quam eas q̃ poſtea factæ ſunt. Enimuero pariter hodie dominus idem eſt: qui operatur & præbet omnia: quemadmodum eo tempore præbuit & operatus eſt. Neq vero ſolũ ob hãc cauſã noctis illi⁹ mentionẽ fecit. Sed vt nos etiam alia ratione compungeret. Namq ſicut memoriꝗ noſtræ: ea potiſſimum verba mandamus: quæ nos audire contigit ab iis: qui in huius vitæ diſceſſus articulo conſtituti ſunt: ad quæ de fũctorum hæredes ſi quid præter eorum mandata temere commit-tere audent impenſe excitare ſolemus & dicere. Reuocate in memo riã: atq aduertite vobis hãc a patre vltimam vocem emiſſam hæc ab eo: illa nocte qua emiſſurus erat ſpiritũ vobis fuiſſe mãdata ita hoc loco paulus orationi ſuæ plenos cuiuſdam horroris ſtimulos ad dere cupiẽs. Recordamini inquit q̃ſo hãc vltimã vobis ſacrorũ diſci plinam a Chriſto traditam: hæc ea nocte: qua pro vobis immolari debuit ab ipſo eſſe inſtituta atq mandata: quum eam vobis cœnam dedit poſtq̃ non erat alteram apparaturus. Itaque deiceps acta ſũt narrat dicens. Accepit panem. & benedicens: fregit: & dixit accipi te: comedite: hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur. Si igi tur ad Euchariſtiam accedis: quæ gratitudo: & gratiarum actio eſt. Nihil idignum euchariſtia facias: fratrem non confundas eſurientẽ deſpectui non habeas: non ſis temulentus & ebrius. Eccleſiã ne cõ temnas. accedis enim ꝑ iis q̃ accepiſti gratias acturus: qui ergo mu tuã poti⁹ vicem reddis: nec te a proxio tuo diuellas & ſepares. Eni vero xp̃s menſam oibus ex æquo diſtribuit dicens: accipite: & co-medite ille corpus proprium ex æquo tradidit. Tu communem pa nem diſtribuere non vis. Profecto pro oibus pariter traditus eſt: ꝑ oibus ex æquo corpus effectum eſt. Similiter & calicem poſtq̃ cœ-nauit dicens: hic eſt calix noui teſtamenti in meo ſanguine hoc fa-cite quotienſcunq bibitis ĩ meam commemorationem. Quid ais commemorationẽ Chriſti facis & pauperem deſpicis & nullo men tis horrore concuteris? At vero ſi filii aut fratres: qui vita functi ſũt commemorationem feceris te conſcientia percutis niſi ſeruato mo re pauperes conuoces. Nunc vbi domini tui commemorationẽ fa cis neq menſam ſimplicem illis prꝗbes: ſed quid illud eſt: q̃d dicit? Hic calix nouũ teſtamentum eſt. &c. Erat ſane veteris teſtamẽti ca-lix ſacrificiorũ libamina & animalium ſanguis ratione carẽtiũ. Poſt q̃ eni ſacrificauerant calice: & phiala ſanguinem accipiebãt & ſimĩ libere conſueuerant. Verum vbi loco ſanguinis animalium ratione carentium ſanguinem proprium chriſtus induxit nequis hæc au-diẽs tumultuaretur animo & fluctuoſa quadã mẽtis agitatione ve-xaret̃. teſtamẽti illius veteris mẽtionem egit. Poſt hꝗc dꝗ cœna illa

differēs apoſtoſtolus aptat pręſentia pręteritis vt non aliter p̄parati ſint ac ſi eodem veſpere & in eadem menſa diſcumberent: & ab eodem chriſto idem ſacrificium exciperent. Ideo dixit. Quotienſcunq; enim manducabitis panem hunc & calicem bibetis mortem domini annunciabitis donec veniat. Quemadmodum enim chriſtus in pane & calice: hoc dixit facite in meam commemorationē: & nobis cauſam myſterij nō expreſſit. Id pręter cętera ſufficere exiſtimans ad aſſequenda fundamenta pietatis. Si enim conſideraueris quid pro te dominus paſſus ſit: fies proculdubio ſapientior. Ita & hic rurſum inquit Paulus: quotienſcunq; comeditis mortem domini annunciatis. Et hæc illa ipſa cœna eſt. Mox oſtendere volens: q̄ hæc cœna vſq; ad conſummationem permanet. Dixit donec veniat. Quare quicunq; comederit panem hunc: & biberit calicē domini indigne: Reus erit corporis & ſanguinis domini. Quamobrē quia effūdit ſanguinem & non ſacrificium ſed iugulationem præ ſe fert. Quemadmodum enim ij qui eo tempore chriſtum pūxere nō vt biberent eius ſanguinem. Sed vt effunderent idem ſane facit: qui chriſti ſanguinem bibit indigne: & nullum ex eius potione fructū recipit. Vides inquantum terroris orationem extulit: & repræhenſionem ſupramodum exaggerauit oſtendens eum qui indigne bibiturus eſt: tanti ſe criminis participem eſſe facturum. Atqui quomodo non bibit indigne: qui deſpicit eſurientem: neq; tantum deſpicit. Sed confundit? Si enim non dare pauperibus eijcit regno quēpiam (etiam ſi virgo ſit) immo non abunde ac largiter dare. Nam virgines illæ oleum ſane habuerunt. Sed non abunde habuerunt. Conſidera quale crimen ſit tot iā ſimul delicta perpetrare: quę delicta dicet quiſpiam? quid ais: quę delicta? Menſæ huius particeps effectus es. In qua quum eſſe te oporteat manſuetum & facilem & angelis natura parem: contra crudelior & improbior factus es: Sanguinem guſtaſti Dominicū: & fratrem tuum nō agnoſcis? Qua venia dignus es? q̄ ſi ante non agnouiſces: ex huius menſæ occaſionem agnoſcere debueras. At vero menſæ honorem detrahis: quum eum/ qui dignus eſt: vt tantæ menſæ ſit particeps. Tu etiam epulis tuis indignum putas. Non audiſti quanta paſſus ſit is: qui centū denarios a conſeruo repetijt. Quomodo mille talentorum ſibi facta a domino largitione ſubinde priuatus eſt. Non aduertis qui is: nec vnde ſis genitus: quis factus ſis neq; teipſum recognoſcis: qui virtute atq; officio longe pauperior es ijs: qui pecunia pauperes ſūt: infinitis p̄ſſus onuſtuſq; delictis: hæc tamen omnia abſte deus expulit & menſa huiuſmodi dignū fecit. Tu vero in fratrem tuum exuta prorſus humanitate nihil flecteris. Quid ergo aliud ſupereſt? niſi vt torto

ribus iure tradaris? Hęc verba intenti audiamus omnes qui nunc vna cum pauperibus ad hāc menſam accedimus. Et mox exeūtes pauperes non aſpicimus. Sed eos eſurientes; ſaturi atq̧ ebrij pręterimus quo crimine eo tēpore potiſſimum corinthij culpabant. Et quando dicet quiſpiam hoc euenit? Sane quidem ſemper. Sed ī diebus feſtis ac ſolēnibus maxime: tunc quum maxime id fieri non deberet. Enim vero tūc poſt cōmunionem cōfeſtim ebrietas: & pauperum deſpectus excipitur: & quum ſumpto chriſti ſanguine: tēpus ſit ſobrietatis atq̧ ieiunij; in petulantiam laſciuiam debacchationēq̧ ꝓlaberis: qđ ſi bonum quempiam cibum ſumpſeris: teipſuꝫ opportunę obſeruas: ne alterum cibum: qui malus ſit accipias: & priorem poſteriore corrrūpas. At vero ſpiritualibꝰ cibis aſſūptis. Sathānicas delitias ſuperinducere non dubitas: conſidera quid poſt cœnā illaꝫ egerint apoſtoli nonne ad orationes & diuinas laudes reuerſi ſunt? nonne in ſacras illas excubias addicti? nonne in longam illā & multa philoſophia refertam diſciplinā deſcenderunt magna em̄ illa ſubinde atq̧ admiranda chriſtus pręcepta diſſeruit. Dum ad vocādos illos qui cum cruxifixuri erant Iudas perexiſſet. Nōne audiſti; quo pacto illi tres mille credentes (communione ſuſcepta) ſemper erāt orationi deſeruientes & diſciplinę: nō ebrietati aut impudicitę. Tu autem antequam ſuſcipias ieiunio & abſtinentia vteris vt cōmunione dignus prodeas: quum auteꝫ ſuſceperis vbi potiſſime omnis modeſtia ſeruanda eſt ſoluis & pręcipitas omnia alioquin non cōuenit ante cōmunionem ſeruare ſobrietatem. Sumpta vero communiōe nō idem facere? Decet enim in vtroq̧ tempore ſeruare modeſtiam Maxime vero vbi ſponſus exceptus eſt: ante enim quam exceperis vt dignus ſis eo quod excepturus es. Et poſtea quam excepiſti ne ī dignus videaris eius quod exceperis. Quid ergo īquies ſumpta cōmunione ieiunandum eſt non hoc dico non te ad hanc neceſſitateꝫ impello: q̄q̄ id honeſtum eſt: vt id facias non cogo. Sed ne ī delitijs ſine ſatietate verſeris admoneo. Si. n. id nullo tempore fieri cōuenit & id paulus oſtendit: dicens mulierem (quæ in delitijs verſať) viuētem eſſe mortuam: multo magis tūc morietur. Si. n. mulieri delitiæ mors eſt: multo magis viro. Quod ſi hoc crimen alio vllo tempore nos iterimit mľto magis id poſt ſacrorū myſteriorū cōionē eueniet. Tu ergo vitæ panē accipiēs opꝰ mortis efficis: & nō horres; neſcis quanta ex delitijs mala ꝓueniūt riſus intēpeſtiui inordiata colloq̄a indecentes & perniciei plenæ facetiæ: nugæ inutiles. Poſtremo alia cōplura: quæ vel referre turpiſſimuꝫ eſt. & hæc facis menſę Chriſti cōuiuia futurus. Ea præſertim die qua carnem eius lingua cōtingere dignus effectus es: igitur: vt hęc tibi non accidant inſtrue dexte-

ram linguam & labia:quæ in te ad ingreſſum chriſti: veluti veſtibu la facta ſunt conſidera tp̄s quo accedis & a ſenſuali menſa compa= rationem faciens ad diuinam illam cœnam mentis oculos intēde ad cœnam dico domini ad vigiliā diſcipulorum ad noctem illaꝫ ſa= cram quinimo ſiquis diligenti⁹ inquirat in præſentiarū vera vox ē vigilemus igiť cū domino cū diſcipulis compūgamur:tēpus oratio= nis eſt:nō ebrietatis:ſemper id quidē.Sed in diebus ſolēnibus potiſ ſime.Nanq̄ ſolennitates & feſta ideo inſtituta ſunt: nō vt turpitudi ni ſeruiamus:nō vt delicta congregemus :ſed vt illa prorſus abijcia mus.Et q̄q̄ fortaſſe hæc fruſtra dico:non ceſſabo dicere.licet.n.non oēs dicto audientes eſtis:nō tñ oēs ob auditis:qꝫ fient oēs obaudien tes: vos mihi p̄ſtiteritis.Maior mihi merces eſt:& vobis iudiciū ma ius.Ne igiť malū hoc vltra ſerpat:Rurſum non ceſſabo dicere : for= taſſe.n.fortaſſe vos vi aſſiduitatis accendā.Iccirco vos ſuadeo:ne in noſtrū iudiciū hæc faciamus.Nutriamus xp̄m potum dem⁹ xp̄o: in duamus xp̄m:hęc mēſa illa cęleſti digna ſunt opa audiſti ſacras lau des:vidiſti ſpirituales nuptias.Cōuiua factus es menſæ regalis: ſpū ſancto repletus es.Egiſti vna cū ſeraphin læta tripudia cū ſupernis poteſtatibus ſocietatem iniſti tantā lætitiā non proijcias. Tantum theſaurū non effundas ne ſuper inducas ebrietatē : quę oīs triſtitiæ mater eſt & diaboli lętitia:quæ infinitorū malorū cauſa eſt hinc ſo por morti ſimillimus:hinc capitū grauedines:hinc ægritudies hinc obliuio & imago cadaueris:proculdubio ſi ſe tibi amicus quiſpiaꝫ obuius facturus eſt:vinolentus eſſe nō velis. Dic mihi quum xp̄m intus habeas:audes in ebrietatem prolabi.At qui dices:amo deli= tias Nō igiť ceſſare potes a temulētia?ego quoq̄ te in delitijs volo verſari.Sed in veris delitijs:& q̄ nullis vnq̄ temporibus emarceſcēt quæ ſunt verę delitiæ:quę ſemꝑ in flore ſunt:in conuiuium chriſtū cōuoca.Da illi:quę tua immo ſua ſunt.Hoc ſempiternæ ſemperq̄ floridę voluptatis eſt.At non ſunt iſta ſenſibilia quę ſimul quum ap= parent euaneſcunt:vnde & qui delicate vixit:nihil melius : imo ali= quid peius conſequutus eſt eo:qui in delitijs non vixerit:hic eñ tan q̄ in portu ſedet:ille in torrente quodam:& obſidione ęgritudinum receptus tempeſtatem hanc ferre nō poteſt.Ne igitur hęc nobis ac cidant:modum & temperantiam proſequamur.Sic enim futurum ē corpus rite diſpoſitum:& anima in tuto collocabitur: & præſenti= bus futuriſq̄ malis abſoluemur:quibus liberati regnum cæleſte cō ſequi valeamus gratia & clementa domini noſtri Ieſu chriſti cui ſit gloria in ſæcula ſæculorum.Amen.

❡Huius enarrationis finis.

¶Sermo Laurentij Vallæ De myſterio Euchariſtiæ.

SCIO EGO plęroſq; Venerandi patres & ciues egregij qui ex hoc loco dixerunt de myſterio Euchariſtiæ in admiratione tanti ſacramēti fuiſſe immoratos dū aperire ſtudent atq; oſtēdere quanta diuinitas quantum miraculum ſit vt panis qui per nos ex tritico conficitur vi diuinorum verborum ex ſacerdotis ore prolatū cōuertatur non ſolum in hominem ſed quod omnem intellectum ſupergredi videtur in deum. Poſt quæ reliquam oratiunculæ meę partem in laudibus huius ſacramenti conſumabo. Nam diuina laudare quiuis & poteſt & debet illa vero inueſtigare & eorum rationem reddere pauciſſimorum eſt perfectæq; ſapientum. Etenim quomodo panis in deum ſi nulla ratione probabilius facere poſſemus: tamen nihil nobis vel ad religionem vel ad diuinam ſcientiā deeſſe exiſtimare debemus: ſcientes fidem eſſe ꝓprie cum nos deo credimus: ſicuti amico cuipiā: cuius veritatem cognitam habemus atq; exploratã. Vnde ſcriptū eſt. Beati qui nō viderunt & crediderunt. Quaſi qui non intelligunt & credunt. Nam quod quiuis videt quid ſuperatur? Non enī credit alteri: ſed ſibi ipſi. Propterea de Abraham dictum eſt; quod in ſpem pręter ſpē crediſſet. Credit abraham deo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam: ita nobis ad iuſtitiam reputabitur: ſi fidem præter fidem habuerimꝰ. Verum vt rationem quoq; reddam non video cur quibuſdam tantopere hoc videatur credibile: panem conuerti in deum: q̄q̄ neſcio an in deum panis? an deus conuertatur in panem. Deus tamen exiſtens? Dicitur enim verbum caro factum eſt, Non autem caro facta ē verbum. Et alibi. Ego ſum panis vitę qui de cælo deſcendi. Iam ante Euchariſtiæ ſacramentum ſe panem vocat: quaſi ſeipſū cōuerſurus in panem. Hoc eſt pro pane ſe daturus. Sed accipite quoniā modo id ſit intelligendum. Filius dei in mundum veniens ſumpſit ex intemeratiſſimo Virginis corpore: neſcio an dicam carnem? Nam caro proprie dicitur quæ liquida non eſt: ſed ex carne: vt ſic dicam nitidiſſimū florem. Quid dicis? Nōne caro illa ſanctiſſima ex cibo facta eſt? Ita opinor. Quo aūt ex cibo? Nēpe ex pane. Neq;.n. ſāctiſſimã Virginē ex carne victitaſſe credibile eſt. Ita fit vt prius panis: deinde caro fuerit id quod dominus dū incarnatus eſt delibauit. Quot anima homines animauit pariter & diuinitate impleuit. Eadem rōne panē ſacroſācti altaris in carnē cōuertēs ſeipſum: id eſt homiē deū ꝙ infundit. Ideoq; non video quid plus hęc in altari: q̄ illa in vtero Virginis incarnatio habeat in credendo difficultatis atq; amiraculi

At illa inquies ſemel fuit.hæc vero quottidie & eodem tempore & plurimis in locis.Hęc altera quęſtio eſt:& quę nõ ſolũ ad hoc ſacramẽtũ pertineret. Quomodo enim idem Ieſus & cũ apoſtolis in hyeruſalem:& cũ diſcipulis in via loquebatur? Quõ eſt in cælo & inter homines?Sed ne altius q̃ vires meę ferũt volare videar:afferã exempla de medio.Cur vox mea in veſtris omniũ auribus eſt tota?Quomodo radius ſolis eodẽ pũcto non dico mediũ aerẽ & extremũ cęli pariter vno ictu cõtingit:ſed pauimentum & tectum?Cũ negare nõ poſſimus:ſi vas aquæ plænum vt inquit virgilius:accepto ſole ſummi feriat laqaria tecto:quin prius ſol aquam verberarit:q̃ aqua ſuo ſplendore reuerberauerit tectum.Sed tamen videmᵘ vtrũq; pariter fieri id quod poſterius eſt factum eſſe poſterius affirmare nõ poſſis. Qui plura?Quis neſcit vnũ hominẽ diuerſas partes eodem tpe non poſſe ĩtueri?Idem crederemus in pictura : quæ eſt hois imago vſu euenire:nec ĩ ea poſſe contigere:quod ĩ ipſo hoie non contigit:& tamen id ĩ multis picturis licet ĩtueri.Quod niſi inſpiceres nequaq̃ ad credendum verbis aut ratione induceris.Multa ſunt huiuſmodi admiranda in rebus humanis atq; corporeis.Quanto debemus exiſtimare ĩſpiritualibus atq; diuinis admirabiliora.An ignoramus p̃ſertim ratione dictancte Deum vbiq; eſſe :& omnia eſſe in deo . Nec fieri poſſe quin omnia quę ſunt in eo perſiſtant per quem exiſtunt. Quare qui de hoc dei aduentu ĩ myſterio panis ambigit:nõ diuinã naturam:ſed hominis fragilitatem videtur cogitare.Maiore igitur animo de deo cogitãdũ:ſẽtiẽdũ:loquẽdũ ẽ:q̃ vt eius omnipotentiaʒ reuocemus in dubium.Sed ne plura q̃ propoſui loquar poſtq̃ vt potui oſtendi quomodo deus in panem:vel panis in deum conuertatur Reſpondeam nunc illud quod promiſi de huius myſterij laudibus. Quod maius a deo dari nobis donum potuit:q̃ vt ſe ipſuʒ donaret? Nempe ſeipſum.Et anteq̃ illuc pergamus nos paradiſo afficit. An nõ ipſe vocari ſe voluit Emanuel.i.nobiſcũ deus?Si nobiſcũ ẽ deus vt certe eſt : quo alio tendere velimus?Verum enim non prębet ſe nobis ille quidem:ſed nondum patefacta diuinitate.Quia nondum capaces ſumus contemplandę diuinę maieſtatis.In quam ĩtuemur per ſpeculum & in ænigmate:tum pro certo habemus quod nobiſcum eſt deus defenſor:adiutor:protector:Nec nobiſcum modo:verũ etiã intra nos.Quid optabilius dici & excogitari poteſt:q̃ deum manibus hoiʒ cõtrectari?Ori admoueri?atq; in intima pectoris recondi.Tã diu manſurũ:q̃ diu hoſpitiũ domus noſtrę purũ mũdũq; ſeruarimus.Hoc ãt ſacramẽtũ dñs noſter Ieſus chriſtus cũ patribus olim in figura oſtẽdiſſet diſcipuliſq; ſuis aliquãdiu promiſiſſet: hodie in vltima ante obitum cœna iſtituit:vt diſcipulos ſuos:immo &

hominesrelicturus:tamē eosnō relinqueret:niſi ſubſtituto in ſui lo cū hoc ſacramēto p qd̄ ſemp adueuit:ſemp adeſt. Per qd̄ nūq̄ rece dit:vt nō plus ꝑbuerit āgelis aſcenſionis cū ſe illis in cælo donauit: donauit ꝑpetuo māſurū:q̄ hoībus cū hūc in modū nobiſcū ꝑmanēt. O ineffabile nō modo myſteriū:ſed donū mortalibus datū. angelis .n. cū pares ſimus qd̄ Ieſum chriſtum quemadmodum & illi poſſi demus:tamen in hoc ſuperiores cenſeri debemus: quot ex ore no ſtro id quod angelis non licet myſterium hoc ſacramentumq; conſi citur. Vere dictus Emanuel nobiſcum deus:quot magis nobiſcum: q̄ cum angelis.eſt. Neq; ab re. Quoniam nobis q̄ angelis eſt ipſe ſi milior. Ex quo illud quoq; intelligi licet quod deus apud pias neq; incredulas mētes oſtendit:ſicut panē illum conuertit: ſic nos in die iudicij conuertet in deum. Nos enim membra eius erimus: vt ſit ca put totius corporis. O rem quę vere exuperat omnem ſenſum. Ho minem quid dicam:ex pane alitum:ex limo factum ſupra cęlos aſcē dere & deum effici? Hoc ergo demonſtrat:Hoc promittit/Hęc ho ſtia vere credentibus:quæ nunc a latinis vocatur Euchariſtia gręco nomine. Quod proprie ſignificat Gratiarum actio. Vel quia chriſt9 cum panem in manu accepit:gratias egit. Vel quia nos in eo accipi endo gratias illi agere oportet. Quam obrem vt iam finem faciam cum ſemper alias:tum pręcipue hoc ſacramento die vna cum domi no noſtro Ieſu chriſto:qui patri gratias egit:agere debemus: cui ſit gratiarum actio:& gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

¶Adhortatio Philippi ad quendam Theodoſiuʒ Iudæum vt Chri ſti religionem relicta iudæorum ſuperſtitione coleret.

TEmpore Iuſtiniani Imperatoris Chriſtianiſſimi fact9 eſt homo quidā inter iudæos princeps:ei nomē Theodoſi9 erat. Is cū & Imperatori:& plęriſq; notus eſſet:tū vel ma xime Philippo cuidam amicus:atq; familiaris. Cum igi tur & ſæpe adhortatus fuiſſet a Philippo Theodoſius:vt chriſtianā fideʒ miſſa iudaica perfidia ſequeretur:tumvero impenſius die qua dā ad eū ſic ē loquutus. Quāobrē inquit Theodoſi:cū vir ſis ſapiens & apprime peritus legis:ac ꝓphetarū ſciaſq; probe oīa legis:ꝓphe tarūq; i Ieſu dn̄o cōſumata fuiſſe:chriſtianā verā religionē nō ſeque ris? quæ te ad ſalutē recta via perducere poteſt:mihi.n.ꝑſuadeo qd̄ ignorātia ſcripturarū te nō teneat. Propera igitur credere in ſalua torē dominū noſtrū Ieſū Chriſtū:ne in perfidia ꝑmanēs:reus efficia ris æternę pœnę. Ad quē iudęus: Gratias ait ago:habeoq; tibi Phi lippe q ſalutē meā q̄ritās:conaris magnopere me chriſtianū effice re. Quapropter tāq̄ ſi corā deo eſſē:qui nouit ſecreta cordiū:ſincere ac ſine dolo:cū omni veritate verba hęc tibi faciā. Quod itaq; Ieſus

a lege ꝓphetiſq; ꝓphetizatus: etiã vobis chriſtianis adoratus adue
nerit: certus admodũ ſum: tibiq; tanq̃ vero amico ꝯfiteor. Sed hũa
na quadã opiniõe detẽtus: chriſtian⁹ nõ fio: & ob hoc: memet cõtẽ
no. Nunc. n. cũ ſim iudęus: princeps ſum iudęoꝝ in maximis hono
ribus in plurimis facultatibus: in oib⁹ deniq; q̃ ad vitã bene degen
dam ꝑtinent cõſtitut⁹: factus aũt chriſtian⁹ omnibus his priuarer: q̃
in vita hũana iudicãt bona. Nã & ſi patriarcha vniuerſalis eccleſiæ
eſſem: nõ me putarẽ: tot tantiſq; fruiturũ bonis. Ne igiť pręſentibus
bonis priuer: futurã cõtemno vitã: & male quidẽ agens. Vt vero ver
bis meis fidẽ faciã cõfiſus in noſtra ꝑpetua beniuolẽtia: apiã tibi ar
canũ max. inter nos hebręos abſcõditũ: ex quo certe ſcim⁹: chriſtuꝫ
a vobis adoratũ illũ eẽ quẽ lex: atq; ꝓphetæ ꝑconizauerũt: nõ ſoluꝫ
ex his q̃ de illo ſcripta ſunt: ſed ẽt ex ſcripto inter nos myſterio ab
ſcondito: myſteriũ itaq; hoc eſt. Antiquis tp̃ibus: cũ templũ in hieru
ſalẽ cõſtruebať: mos erat iudęis. xxij. ſacerdotes i templo cõſtituere
ſcꝫ tot nũero: quot lr̃as habem⁹: vnde & diuinos codices. xxij. nũera
mus. Erat igiť i templo codex: in quo vniuſcuiuſq; ſacerdotis nomẽ
cognomẽq; ſcribebať: itẽ pr̃is: atq; matris. Mortuo vero aliquo ſacer
dote: reliqui i tẽplo cõueniebant/eligebãtq; aliũ i demortui locũ: nu
merum ſacerdotalẽ adimplẽtes. electũq; in codice cõſcribebãt. Ver
bi gr̃a. Calen. ſeptẽb. deceſſit Iſaac Beniamin Abrahæ: Saræq; filius
ſurrogatus eſt in eius locũ Samuel ezechiel Salomonis: vriæq; fili⁹.
Hac itaq; cõſuetudine iter hebręos durãte: euenit eo tp̃e quo Ieſus
in iudęa erat: vnum ex. xxij. ſacerdotib⁹ diẽ ſuum obijſſe: ante q̃ ieſ⁹
cœpiſſet ſe notum facere: docereq; vt in ſeſe crederent. Conuenien
tibus itaq; ſacerdotibus ad electionem: & vnoquoq; ex ſnĩa dignio
rem ꝓponẽte: reliquiſq; nõ approbantib⁹: quod neminẽ ad integraꝫ
ꝑfectãq; ſacerdotalẽ virtutẽ inueniebãt: quippe aut prudẽs erat: bo
niſq; morib⁹; vitaq; modeſta ꝓbatus: ſed ignorãtia legis: ac ꝓpheta
rũ: indignũ ſacerdotio iudicãtes: aut e diuerſo: vir erudit⁹: ſed haud
ꝓbatę vitę: hoc itaq; mõ: multis improbatis: vnus ex ſacerdotib⁹ ad
electioneꝫ aſſurgens: ſic eſt locutus. Multos inquit pr̃es noiaſtis: ſed
dignũ neminẽ iudicaſtis: ego vero ieſum filiũ ioſeph ꝓpono eligoq;
ętate quidẽ iuuenẽ: cęterũ & vita honeſtiſſima: & bonis ac integerri
mis morib⁹ & doctrĩa ꝑfecta ęgregie ornatũ. Mea. n. ſnĩa: nemo vn
q̃ par huic viſus eſt: aut in ſcripturarũ eruditiõe: aut ĩ vitę moruq; ĩte
gritate: qđ oib⁹ hieruſalẽ habitãtib⁹ clarũ & manifeſtũ ẽ. Hac orõne
audita: reliqui ſacerdotes ſnĩaꝫ ꝓbauerunt: Ieſumq; in ſacerdotem
receperunt. digniſſimum oĩꝫ ſacerdotio iudicãtes. Dicebãt vero qui
dã eũ nõ eſſe ex tribu leui: ſed ex tribu iuda credẽtes filiuꝫ eẽ ioſeph
qui ex tribu iuda erat. Nõ. n. licebat cuiq̃ ſacerdotalem dignitatem

aſſequi: niſi eſſet ex tribu Leui. Sacerdos vero qui eum ꝓpoſuerat rñdés mixtuꝫ affirmauit gen⁹ ei⁹ eẽ: multis.n.antea ſæculis: mixtionẽ quãdam factã fuiſſe duarũ tribuũ: & exide gen⁹ Ioſeph deſcẽdere: hoc dicto: approbãtes reliqui ſacerdotes ieſum in defuncti ſacerdotis locũ: Sacerdotẽ cõſtituere Cõſuetudine itaq; exñte: non ſolũ nomẽ creati ſacerdotis in codice ſcribere: verũ etiã pr̃is: atq; matris oportuit eos parẽtes vocare: & ab ipſis ſua noia ſcire. Sacerdos q Ieſum ꝓpoſuit: patrẽ eius ioſeph deceſſiſſe dixit: ſolãq; matrẽ viuere. Matre in cõſilio acerſita: rogataq; nomẽ ꝓferre teſtariq;: an ieſ⁹ ei⁹ filius eſt & quo patre genit⁹. Maria rñdit ieſũ filiũ eſſe meũ fateor. Ego.n. peperi eũ: cuius rei: teſtes fide dignos adducere poſſum eos qui in partu meo affuerũt: qđ aũt in terris patrẽ nõ habet: vel ex hoc dignoſcere poteſtis: virginẽ.n.me exiſtentẽ in galilea: angel⁹ dñi nõ dormientem: ſed vigilãtẽ inueniẽs: euãgelizauit mihi: ex ſpiritu ſancto me cõcipere filiũ: cui⁹ nomen iuſſit vocare ieſuꝫ: virgo itaq; concepi virgo peperi: & virgo permanſi. His auditis: accerſitiſq; obſtetricib⁹ fideliſſimis: iuſſerũt ſacerdotes: vt q̃ diligẽter pſcrutarẽt: an Maria virgo eſſet. Obſtetrices re vera itegra iuenta: affirmaruntvirginẽ eſſe. Hi ẽt adducti: qui in partu affuerãt: teſtificati ſunt ieſuꝫ Mariæ filium eſſe. Stupẽtib⁹ itaq; ſacerdotibus de his q̃ de partu Mariæ teſtificabãt. Iterũ rogata eſt ab eiſdem: qui dixerũt. Fare: age cõfidenter ore tuo Maria: cui⁹: ac cuius eſt filius: vt ſic eum ſcribam⁹: quos enim nobis dixeris: parẽtes illos: &non alios cõſcribem⁹. Maria aũt reſpõdẽs: vere ait: ego euꝫ peperi: inſcia in terra de patre eius: ſꝫ ab angelo audiui eſſe filiũ dei. Filius ẽ ergo mei inuptæ Mariæ virgis & filius dei. His dictis: codicẽ adduxerũt: & cõſcripſerũt. Die tali talis ſacerdos deceſſit: fili⁹ talis: ac talis: in eius locũ oib⁹ ſuffragiis ſurrogat⁹ ẽ ſacerdos ieſus filius dei viui: & Mariæ virginis. Hic codex in deſtructiõe hieruſalẽ diligẽtia principũ iudæoꝝ ſaluatus ẽ: & tũc eſt ĩ tyberiade paucis admodũ iudęis: & illis qdẽ fidelib⁹ hãc rẽ ſciẽtib⁹ mihi vero tãq̃ pricipi: magiſtroq; gẽtis reuelatũ eſt. Nõ.n. ſoluꝫ ex lege: atq; ꝓphetis cognoſcimus: certiq; ſum⁹ xp̄m a vobis xp̄ianis adoratũ: filiũ eſſe dei viui: q pp ſalutẽ mũdi i terrã deſcẽdit: verũ etiã ex ſcriptiõe: q̃ vſq; ad hodiernũ diẽ ꝑmanet ĩ tyberiade. His a iudęo relatis: mox xp̄ianus diuino zelo cõmot⁹: ad ſacratiſſimum imperatorẽ ꝓficiſci voluit: eiq; oẽm rem pandere: vt ſupradictũ codicẽ imperator ex Tyberiade: miſſis illuc legatis acciperet: ad arguẽdaꝫ iudęorũ pfidiã. Et iudæ⁹. rẽ iquit prorſus impoſſibilẽ aggredi conaris. Oia.n. iudęi magis patiẽt: q̃ hmõi codiceꝫ tradãt: quod ſi vis maior eos ſupauerit: codicem corrũpent. Noli igit̃ cauſa eẽ magnorum maloꝝ: ego.n. tibi huiuſmodi rẽ tãq̃ vero amico cõmunicaui: vt co-

gnoſcere poſſes:me fidē xpianā:nō ignorātia relinq̃re:ſed vana quadam gloria. Philippus itaq; vera eſſe credēs quę a iudęo audiuerat Imperatori quide nūciauit nihil:ne iperator chriſtianiſſim⁹ fruſtra graue ſuſciperet bellū. Pleriſq; vero amicoꝝ:rē oēs ordine narrauit: quib⁹ referentib⁹ nos quoq; oia ſupradicta accepim⁹. Curauim⁹ ergo ꝑ quā diligenter inueſtigare an verā narrationē iude⁹ retulerit de huiuſmodi ſcriptione ſacerdotali. Et inuenimus Ioſephuꝫ in hiſtoria de captiuitate iudeorū:cuius ſæpe meminit Euſebius Cęſarienſis in eccleſiaſtica hiſtoria de captiuitate dicentē in cōmentariꝭ ſuis quod ieſus in tēplo cū reliquis ſacerdotibus ſanctificabat. Hoc itaq; apud ioſephuꝫ inuenientes virū antiquum:& parum poſt apoſtolos florentē. Quæſiuimus etiam inuenire hunc ſermonē in ſacra ſcriptura cōfirmatum. Inuenim⁹ igiť ī ſanctiſſimo euāgelio lucę qđ cuꝫ eſſet ingreſſus ieſus ſinagogā iudæorū:datus eſt ei liber:& legit Iſaiā prophetam dicentem. Spiritus domini ſuper me:cuius gratia vnxit me:& euangeliꝫare pauperibus miſſit me. Quare aiaduertim⁹ qđ niſi ordinem aliquem ſacrum habuiſſet ieſus inter iudæos ei datus non fuiſſet liber vt in ſinagoga legeret ad audientiam populi. Nam neq; nobis chriſtianis licet in eccleſia ſine aliquo ſacro ordine legere. Quamobrem credere licet:veraꝫ fuiſſe iudæi narrationem.

FINIS.

Io. Petrus Valerianus Bellunenſis piꝭ Lectoribus. S.

¶ Nequid chriſtianæ pietatis amatori deſit:impreſſo iā elegantiſſimo Lactantiꝭ Firmiani opere:in quo ea q̃ ad deuꝫ & trinitatem ſpectāt luculenter admodū elucubrauit:viſū eſt cū iꝭ Tertulliani diſſertationeꝫ:qua delirā hęreticorū opinionē reprobat diluit:ac refellit: et aliquid de Euchariſtia ſubiūgere:quod myſteriuꝫ a Lactātio aut intactum:et incuria tēporum deperiꝭſſe cōſtabat. Quare ꝓclarā Io. Chryſoſtomi Viri & ſanctitate:& eruditione clariſſimi enarrationē: in diui pauli ad Corinthios particulam:quę legitur in cœna dñi:ab Hieronymo Donato. P. V. Viro vndecunq; laudatiſſimo latinitate donatā:addere collibuit:neq; nō ſinceriſſimā Laurentiꝭ Vallēſis in eandē materiā oratiūculā:ac i Iudaicā perfidiā manifeſtariū ex iuda teſtimoniū:ex quo depręhendiť ꝙ ipſi quoq; Ieſum Chriſtū Sotera noſtrū:dei filium eſſe non inficiantur:quæ omnia benigne lector & vſui & oblectamento futura chriſticolis omnibus opinabamur.

Vale.

Sermo pulcherrimus de vita æterna.

SIcut dicit Auguſtinus. Beata eſt vita cũ id qđ hoibus optimum eſt habeť & amatur. Si alicui nũciareť ꝙ eſſet heres alicuius magnę poſſeſſionis vel hęreditatis: vnde magnus honor ſibi vel ſuis poſſet euenire: multum gauderet & magnas expenſas faceret & poneret ſe in multis miſerijs & tranſiret maria & montes vt cito veniret ad hoc. Et ſi dimitteret ſe ex hęreditari: accideret ex prauitate magna & defectu cordis. Deꝰ aut nunciat animis ꝙ ſunt hæredes vitæ & regni æterni. Iob. xxxvi. Annunciat amico qm̃ poſſeſſio eius ſit. ſ. ꝙ hẽat ibi ius: & ꝙ ad eam poſſit aſcẽdere: niſi ex prauitate cordis & deffectu pdat. Super hoc expauit cor meũ factũ in tali exceſſu quaſi motũ de loco ſuo. Parũ fuit ꝙ ſaltaret de ventre ob ſui deſideriũ. Vita ęterna debeť nobis iurę hęriditatio. Tupe ẽ cũ terra aliqua vẽdiť ſi ab eis q nõ ſunt de cognitione emať. Sicut nos oẽs ſumꝰ fratres xp̃i: vnde hereditatẽ regni cęlorũ quã venditioni exponit emere debemus. Hiere. xxxii. Eme agrũ meũ q eſt in anathor: tibi. n. cõpetit iure ꝓpinqtatis. Itẽ libẽter dr̃ res emi i qua quis nec falli põt nec dãnificari. Tale ẽ regnũ cęlorũ q̃tum cũq; cõſtet. Prouerbio vlti. Cõſiderauit agrũ & emit illũ. Et ſeqť. Guſtauit et vidit qm̃ bona ẽ negociatio eiꝰ. Itẽ deꝰ multũ oſtẽdit ęternã vitã vel gratiam valere & magnã eſſe qm̃ eam tm̃ care vendit amicis: quos nullo mõ deciperet. Petrus emit eã martyrio crucis. Paulꝰ amputatione capitis: & ſic de alijs. Ipſe. n. filius dei emit eã amicis ſuis effuſione ſanguinis ſui. Magna ergo ẽ ſania videť illi q credit ad melius forũ habere vinũ q̃ filiꝰ vel ſerui domꝰ: vel ẽt paterfamilias. Sic q paradiſũ ad meliꝰ forum vult habere q̃ ſancti vel ipſe xp̃s. Lu. vlti. Nõne oportuit xp̃ꝫ pati &c. Gre. Quis ſanctorũ ſine tribulatione coronatꝰ eſt: facta p̃cedẽtiũ recolamus: & nõ erunt grauia q̃ toleramꝰ. Itẽ ſi hõ tm̃ laborat ꝓ vita iſta q̃ miſera & fluida eſt: q̃tũ deberet laborare ꝓ vita ęterna. Auguſtinus. O amatores mũdi nõ eſt requies vbi q̃ritis eam Beatã vitã q̃ritis in regione mortis. nõ eſt hic: quomõ ibi beata vita vbi nec vita. Quod ſi amatis iſtã miſerã fluidãq; vitã: vbi cũ tãto labore viuitis: q̃tomagis amare debetis illã beatã vitam vbi nullum dolorẽ ſuſtinebitis. Si hõ tm̃ cauet ſibi a nociuis cibis ꝓ vita tpali. quare nõ ꝓ vita ęterna? q̃ p mala opera amittiť. Iob. vi. Nũqd poterit guſtari qđ guſtatuꝫ affert mortẽ? Itẽ hõ indigens omn bono libẽter q̃reret patriã vbi bonis oibus abundaret ſine fine hęc eſt vita æterna. Iudicũ. xviij. Da nobis dñe locũ i quo nullꝰ rei eſt penu ria. Deutero. viij. Oiuꝫ rerũ abũdãtia pfrueris. Auguſtinꝰ. Cur p multa vagaris homũtio q̃rẽdo aię tuę & corporis tui bonũ. Ama vnum bonum in quo ſunt oia bona & ſufficit. Quid. n. amas caro mea? quid

deſidaras anima mea? Ibi eſt qcquid amatis: qcquid deſideratis. Si delectat pulchritudo. Fulgebūt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum Abſalonis formoſitas ibi eſſet deformitas & tñ in toto iſrael nō erat pulchrior illo: ita ꝙ a planta pedis vſqꝫ ad verticē nō erat in eo vlla macula. Cur ergo q̄ris puchritudinē q̄ ſicut flos marceſcit & cadit: & deſpicis illā q̄ dabiť humilibus & deſpectis. Phil. iiij. Saluatoreꝫ ex- pectamus q̄ refor. &c. Si delectat velocitas. Certe vbi voluerit ſpūs ibi ꝓtin⁹ erit corpus: ſicut ſol ſtatim cū naſciť in oriēte: apparet ī oc- cidente. Tūc ſaliet ſicut ceruus claudus: vt diciť Eſa. xxv. Si libertas Liberabiť creatura a ſeruitute corruptionis in libertatē gloriæ filio- ruꝫ dei. illa q̄ ſurſuꝫ ē hieruſalē libera eſt. Si care emit aliq̄n hō liber tatē tpalē: quare nō ęternā vbi mortua manus nō accipiť nec cenſus redditť. Si lōga & ſalubris vita deſiderať. Ibi æterna ſanitas: & vitæ ęternitas. Ibi nullus moriť: qa nullus ibi oriť. ſed iuſti iperpetuuꝫ vi uent & ſalus iuſtorū a dño. Ibi nullus intrinſecus morbus: nullus ex trinſecus: ſed ſumma in carne ſanitas: in aīa tota trāquillitas: qa xp̄s erit vita tua: nec te ſenectus cōſumit. Si ſatietas. Pſal. Satiabor cū ap paruerit gloria tua. Chriſt⁹. n. erit cib⁹ tu⁹ ne eſuries: potus ne ſitias Apoc. vii. Nō eſuriēt neqꝫ ſitiēt āplı⁹: neqꝫ &c. Chryſo. Ibi ſatiati de ſiderabim⁹: ne ſatietas generet faſtidiū deſiderātes ſatiabimur: ne cū āxietate ſatiet deſideriū. in p̄ſenti nō ſatiať oculus viſu: nec auris auditu impleť. Ecc. i. Sed tunc implebiť i bonis deſideriū tuū. Si me lodia vel lętitia. Vacabimus dei laudibus q erit oīa in oībus: vbi nec vlla deſidia ceſſabiť: nec vlla indigētia laborabitur. Pſal. Sicut lætā- tiū oīꝫ habitatio eſt in te. Gaudiū & lętitia inueniētur in ea & gratia- ruꝫ actio: & vox laudis. Si ſapiētia vel cogitatio: ipſa ſapiētia oſtēdit ſeipſā tūc cognoſcēt a minimo vſqꝫ ad maximū Bernard⁹. Cognoſce m⁹ p̄ris potētiā: Filij ſapientiā: ſpirituſſancti benigniſſimā clæmētiā & ita habem⁹ illı⁹ ſummę trinitatis cognitionē. Chry. Quid ē qđ nō ſciat qui ſciētē oīa videt. Iohā. xvij. Hęc eſt vita ęterna vt cognoſcāt te verum deuꝫ & quē miſiſti ieſum xp̄m. Si cōis amicitia vel dilectio Diligēt deum pluſq̄ ſeipſo. Etiā ſe inuicē tanq̄ ſeipſos. Et deus ipſos pluſq̄ illi ſeipſos. Et tanta vis charitatis oēs ſibi ſociat vt qđ in ſe non accipiat in alio accepiſſe gaudeat. Si pax & concordia. illis erit vna voluntas: Ibi nihil aduerſum: nec a ſeipſo nec ab alioquis patieť: qa erit illis oīb⁹ voluntas. idē in illa ęterna patria vbi imortales erimus nec p̄lia erunt vlla nec debita: ſed vera pax. Si potentia q̄riť & oīpo tens erit qlibet voluntatis ſuę. Nā ſicut pōt de⁹ qđ vult p ſeipꝫ: ita po terunt illi qđ volēt p ſeipſos: qa ſicut nō aliud volēt q̄ ille ita ille volet quicquid illi volent: & qđ ille volet non poterit nō eſſe. Si diuitiæ di liguntur. Gloria & diuitiæ in domo eius. Fideles ſeruos ſuos ſupra

multa cõſtituet:vt dr̃ Matth.xxv.Grego.Si vero diuites eſſe cupitis veras diuitias amate. Eſa.xxxiij.Oculi tui videbunt hieruſalem ciuitatẽ opulantẽ.Si honor ibi erit verus honor qui nulli denegabit nulli cõcedet idigno.Imo filij vocabunt:quia vbi erit de⁹ & ipi.Volo pater vt vbi ego ſũ illic ſit & miniſter me⁹.Io.xii.Si ſecuritas.Viuẽt.cũ oĩ trãquillitate ſecuri.quia iuſtoꝝ aię i manu dei ſũt &c.Sap.iii.Bernardus.O ciuitas cęleſtis mãſio ſecura patria totũ cõtinẽs qđ delectat.populus ſine murmure:incolæ qeti:hoĩes nullã indigẽtias habẽtes.O q̃ glorioſa dicta ſũt de te ciuitas dei.Si requies ibi reqes ſine labore.Apoc.xiiij.A mõ iã dicit ſpũs vt reqeſcãt a laborib⁹ ſuis Sed delitiæ vel voluptates.Oẽs delitiæ q̃ ſunt in mũdo:& erunt vſq; ad diẽ iudicij minores ſunt reſpectu illius ſuauitatis:quomõ ſit vna gutta aquę reſpectu totius maris Bernard⁹. Tãta eſt iocunditas & ſuauitas illi⁹ cæleſtis patrię:ꝙ ſi non liceret ibi eſſe niſi per vnius horę morã oẽs huius vitæ dies pleni delicijs merito cõtẽnent.Cui cõparata oĩs aliunde ſuauitas dolor eſt:oĩs iocũditas meror:omne dulce amarũ:oẽ odoriferũ: fœdũ oẽ qđcunq; aliud delectari dici poſſit moleſtum:cũ dei bonitas in infinitũ excedat omnem bonitatez. Bernardus.Si tãta inuenit delectatio in portiuncula creaturæ ꝙ nõ põt hõ ab ea ſeparari.quãta erit in ipſo creatore.Si gutta inebriat.multomagis totus fons.Si diuiæ bonitatis veſtigia tm̃ habent ſuauitatis quid ipſe fons pietatis deus.Item ſolus odor qui datur ſanctis in pſenti plus valet & delectat q̃ totum gaudiũ hui⁹ mundi.qđ ergo erit de veritate dulcedinis.Auguſtin⁹.Quicquid voles erit:& quicquid noles nõ erit.Gregorius.Nihil exterius qđ appetatur :nihil interius qđ faſtidiatur : cor hũanũ indigẽs cor expoſitũ erũnis.q̃tũ gauderes ſi in his oĩbus abundantes.Dedignet ergo fratres vnuſquiſq; veſtrũ vltra velle ſeruire pctõ cui tanta promittuntur in cœlo & multa alia q̃ oculus non vidit:nec auris audiuit:nec in cor hominis aſcendit:q̃ ꝑparauit dñs deus electis ſuis vt dr̃.i.Corin.ii.Ad quę perducere dignetur.Qui viuit & regnat per omnia ſęcula ſæculorum.Amen.

FINIS.

¶L.Firmiani diuinę inſtitutiones/cũ Egidij delphi Theologi doctoris annotamentis ꝓbatiſſimis.Item Tertulliani Apologetic⁹ lõge q̃ oli emẽdatior.Ioannis Chryſoſtomi in pꝛĩe epiſtolę diui pauli expoſitio.Laurẽtij Vallẽſis de euchariſtia ſermo.Philippi ad Theodoſium Iudęum exortatio. De vita ęterna ſermo Pro Ioanne Petit fideliſſimo bibliopola apud magnum ortum ab optimo calcographo Nicolao depratis Impreſſi.Anno dñi.M.CCCCC.decio tertio.Kalendas ianuarias nono finiuntur feliciter.

Egidius Delphus ad Borbonicos adoleſcentes diſcipulos.

Qui tonat altiloquo Lactantius ore tonantem:
Ille poeta/ſophus/rhetor/& arte ſacer/
Qui valida gentes virtute triumphat:vt edit
Factum hominem/poſt hæc arſit & ira dei.
De eodem.
Multa vt noſſe queas/pręſtat lactantius apte
Aeternumq́ docet rite vocare deum.
Arguit arte:ſophos magnum iactare ſuetos/
Iuſticiam veram: iudiciumq́ probat.
Lacteus eloquio gentilia dogmata vertit:
Sacra dei firmat:firmus & ore potens.

Idem de libris extantibus.
Quã pulchre ſit homo qui codice ſcripſerat vno/
Arguit hinc gentis:& ſubit ira dei.
Septenos breuiat ſolo(ſine vertice) libro
Phœnicem recreat: paſcha ſacrumq́ canit.

[illegible] resabat. [illegible] apolog. cap. 14. [illegible]
[illegible] apol. cap. 47.
[illegible] vallio
[illegible]artat. [illegible]
[illegible] detecta.
[illegible] factum/factum [illegible] Sanctus
[illegible] 20 [illegible]
[illegible] 94.
[illegible] lib. 45 cap. 13. floruit
[illegible] Antonius
[illegible]
[illegible] Adrianus [illegible] 7 days [illegible]
[illegible]

P